

॥श्रीः ॥
व्रजजीवन प्राच्यभारती ग्रन्थमाला
८४

मन्त्रानुक्रमण्या सहितं
ऋग्वेद संहिता
(मूलमात्र)

चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान
३८ यू. ए. बंगलो रोड, जवाहर नगर
दिल्ली- ११०००७
(भारत)

ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନଂ ୭୭୭

॥श्रीः ॥

व्रजजीवन प्राच्यभारती ग्रन्थमाला

८४

मन्त्रानुक्रमण्या सहितं

ऋग्वेद संहिता

(मूलमात्र)

चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान

३८ यू. ए. बंगलो रोड, जवाहर नगर

दिल्ली- ११०००७

(भारत)

ऋग्वेदसंहिता

प्रकाशक

चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान

38 यू. ए. जवाहरनगर, बंगलो रोड

पो. वा. नं. 2113

दिल्ली-110007

दूरभाष : 23856391; 41530902

सर्वाधिकार सुरक्षित

पुनर्मुद्रण 2008

मूल्य : रु. 350.00

अन्य प्राप्तिस्थान

चौखम्बा विद्याभवन

चौक (बैंक ऑफ बडौदा भवन के पीछे)

पो. वा. नं. 1069

वाराणसी-221001

•

चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन

के. 37/117 गोपालमन्दिर लेन

पो. वा. नं. 1129

वाराणसी-221001

•

चौखम्बा पब्लिशिंग हाउस

4697/2, भू-तल (ग्राउण्ड फ्लोर)

गली नं. 21-ए, अंसारी रोड

दरियागंज, नई दिल्ली-110002

मुद्रक

ए. के. लिथोग्राफर्स, दिल्ली

ऋग्वेद-संहिता ।

प्रथमं मण्डलम् ।

॥ प्रथमोऽष्टकः ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ वर्गाः १-३७]

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सूक्तानि १-३]

(१)

९ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

॥३॥ अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् १
अग्निः पूर्वैर्भिर्ऋषिभिरीड्यो नूतनैरुत । स देवाँ एह वक्षति २
अग्निना रयिमश्रवत् पोषमेव द्विवेदिवे । यशसं वीरवत्तमम् ३
अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि । स इदं देवेषु गच्छति ४
अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः । देवो देवमिरा गतम् ५ [१]

यवृङ्ग दाशुपे त्वमग्ने भद्रं करिष्यसि । तवेत् तत् सत्यमङ्गिरः ६
उप त्वाग्ने द्विवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयम् । नमो भरन्त एमसि ७
राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम् । वर्धमानं स्वे दमे ८
स नः पितेर्वसुनधे ऽग्ने सृपायुनो भव । सचस्वा नः स्वस्तये ९ [२] (१)

(२)

९ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ वायुः । ४-६ इन्द्र-वायूः

७-९ मित्रा-वरुणौ । गायत्री ।

वायुवा याहि दर्शति मे सोमा अरंकृताः । तेषां पाहि शुधी हवम् १
वायं उक्थेभिर्जरन्ते त्वामच्छा जरितारः । सुतसोमा अहर्विदः २
वायो तव प्रपृच्छती धेना जिगाति दाशुषे । उरूची सोमपीतये ३
इन्द्रवायू इमे सुता उप प्रयोमिरा गतम् । इन्द्रवो वामुशान्ति हि ४
वायुविन्द्रश्च चेतथः सुतानां वाजिनीवसू । तावा यातमुपं ब्रुवत ५ [३]
वायुविन्द्रश्च सुन्वत आ यातुमुपं निष्कृतम् । मक्षिवत्था धिया नरा ६ (१५)

मित्रं हुवे पूतदक्षं	वरुणं च रिशार्दसम्	। धियं घृताचीं साधन्ता	७
ऋतेन मित्रावरुणा	वृतावृधावृतस्पृशा	। क्रतुं बृहन्तः प्राशथे	८
कवी नो मित्रावरुणा	तुविजाता उरुक्षया	। दक्षं दधाते अपसम्	९ [४] (१८)

(३)

१२ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ अश्विनौ; ४-६ इन्द्रः; ७-९ विश्वे देवाः; १०-१२ सरस्वती । गायत्री ।

अश्विनो यज्वरीरिषो	द्रवत्पाणी शुभस्पती	। पुरुभुजा चनस्यतम्	१
अश्विनो पुरुदंससा	नरा शवीरया धिया	। धिष्ण्या वनतं गिरः	२
दस्रा युवाकवः सुता	नासत्या वृक्तबर्हिषः	। आ यातं रुद्रवर्तनी	३
इन्द्रा याहि चित्रमानो	सुता इमे त्वायवः	। अण्वीभिस्तनां पूतासः	४
इन्द्रा याहि धियेपितो	विप्रजूतः सुतावतः	। उप ब्रह्माणि वाघतः	५
इन्द्रा याहि तूतुजान	उप ब्रह्माणि हरिवः	। सुते दधिष्व नश्चनः	६ [५]

ओमासश्चर्षणीधृतो	विश्वे देवास आ गत	। वाश्वांसो वाशुषः सुतम्	७
विश्वे देवासो अप्पुनरः	सुतमा गन्त तूर्णयः	। उस्मा इव स्वसराणि	८
विश्वे देवासो अग्निध	एहिमायासो अद्भुहः	। मेधं जुषन्त वह्नयः	९
पावका नः सरस्वती	वाजेभिर्वाजिनीवती	। यज्ञं वष्टु धियावसुः	१०
चोवयित्री सुनृतानां	चेतन्ती सुमतीनाम्	। यज्ञं दधे सरस्वती	११
महो अर्णः सरस्वती	प्र चेतयति केतुना	। धियो विश्वा वि राजति	१२ [६] (३०)

(४)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ४-७]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

सुरूपकृत्नुमूतये	सुदुधामिव गोदुहे	। जुहूमसि द्याविद्यवि	१
उप नः सवना गहि	सोमस्य सोमपाः पिब	। गोदा इद रेवतो मदः	२
अथा ते अन्तमानां	विद्याम सुमतीनाम्	। मानो अतिरूप्य आ गहि	३
परेहि विग्रमस्तृत	मिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम्	। यस्ते सखिभ्य आ वरम्	४
उत जुवन्तु नो निवो	निरन्यतश्चिदारत	। दर्धाना इन्द्र इद दुवः	५ [७]

उत नः सुमगो अरि	वोचैर्युर्दस्म कृष्टयः	। स्यामेदिन्द्रस्य शर्मेणि	६
एमाशुमाशवे भर	यज्ञश्रियं नृमादत्तम्	। पतयन् मन्वयत्सखम्	७
अस्य पीत्वा शतक्रतो	घ्नो वृत्राणामभवः	। प्रावो वाजेषु वाजिनम्	८ (३८)

तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो । धनानामिन्द्र सातये ९
 यो रायोऽवनिर्महान् सुपारः सुन्वतः सखा । तस्मा इन्द्राय गायत १० [८] (४०)

(५)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ त्वेता नि पीवतेन्द्रमभि प्र गायत । सखायः स्तोमवाहसः १
 पुरुतमं पुरुणा मीशानं वार्याणाम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते २
 स घा नो योग आ भुवत् स राये स पुरंध्याम् । गमद्वाजैभिरा स नः ३
 यस्य संस्थे न वृणवते हरीं समत्सु शत्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत ४
 सुतपात्रे सुता इमे शुचयो यन्ति वीतये । सोमासो दध्याशिरः ५ [९]
 त्वं सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो ६
 आ त्वा विशन्वाशवः सोमास इन्द्र गिर्वणः । शं ते सन्तु प्रचेतसे ७
 त्वां स्तोमा अवीवृधन् त्वामुक्था शतक्रतो । त्वां वर्धन्तु नो गिरः ८
 अक्षितोतिः सनेद्रिमं वाजमिन्द्रः सहस्रिणम् । यस्मिन् विश्वानि पौस्या ९
 मा नो मर्ता अभि दुहन् तनूनामिन्द्र गिर्वणः । ईशानो यवया वधम् १० [१०] (५०)

(६)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ इन्द्रः, ४, ६, ८, ९ मरुतः,

५, ७ मरुत इन्द्रश्च, १० इन्द्रः । गायत्री ।

युञ्जन्ति ब्रध्नमरुधं चरन्तं परि तस्थुपः । रोचन्ते रोचना विवि १
 युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धृष्णू नृवाहसा २
 केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्भिरजायथाः ३
 आदह स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमेरिरे । दधाना नाम यज्ञियम् ४
 वीळु चिदारुजन्तुभिर्गुहा चिदिन्द्र वह्निभिः । अविन्द उस्त्रिया अनु ५ [११]
 वेवयन्तो यथा मति मच्छा विद्वंसु गिरः । महामनूषत श्रुतम् ६
 इन्द्रेण सं हि दृक्षसे संजग्मानो अविभ्युषा । मन्दू समानवर्चसा ७
 अनवद्यैरमिद्युभिर्मखः सहस्वदर्चति । गुणैरिन्द्रस्य काम्यैः ८
 अतः परिज्मन्ना गहि द्विवो वा रोचनावधि । समस्मिन्नुजते गिरः ९
 इतो वा सातिमीमहे द्विवो वा पार्थिवावधि । इन्द्रं महो वा रजसः १० [१२] (६०)

(७)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रमिन्द्राथिनो बृह	दिन्द्रमर्कोभिरर्किणः	।	इन्द्रं वाणीरनूपत	१
इन्द्र इन्द्रयोः सचा	संमिश्र आ वचोयुजा	।	इन्द्रो वज्री हिरण्ययः	२
इन्द्रो वीर्याय चक्षस	आ सूर्य रोहयद् विवि	।	वि गोभिरद्विमैरयत्	३
इन्द्र वाजेषु नोऽव	सहस्रप्रधनेषु च	।	उग्र उग्रार्भिरुतिभिः	४
इन्द्रं वयं महाधनं	इन्द्रमर्मे हवामहे	।	युजं वृत्रेषु वज्रिणाम्	५ [१३]
स नो वृषन्नमुं चरं	सत्रादावन्नपा वृधि	।	अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः	६
तुञ्जेतुञ्जे य उत्तरे	स्तोमा इन्द्रस्य वज्रिणः	।	न विन्दे अस्य सुष्टुतिम्	७
वृषा युथेव वंसंगः	कृष्टीरित्योर्जसा	।	ईशानो अप्रतिष्कृतः	८
य एकश्चर्यणीनां	वसूनामिरज्यति	।	इन्द्रः पञ्च क्षितीनाम्	९
इन्द्रं वो विश्वतस्परि	हवामहे जनेभ्यः	।	अस्माकमस्तु केवलः	१० [१४] (७०)

(८)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ८-११]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

एन्द्रं सानुसिं रयिं	सजित्वानं सवासहम्	।	वर्षिष्ठमूतये भर	१
नि येन मुष्टिहत्यया	नि वृत्रा रुणधामहे	।	त्वोतासो न्यर्वता	२
इन्द्र त्वोतास आ वयं	वज्रं घना ददीमहि	।	जयेम सं युधि स्पृधः	३
वयं शूरेभिरस्तृभि	रिन्द्र त्वया युजा वयम्	।	सासह्यार्म पृतन्यतः	४
महाँ इन्द्रः परश्च नु	महित्वमस्तु वज्रिणे	।	द्यौर्न प्रथिना शवः	५ [१५]
समोहे वा य आशत	नरस्तोकस्य सनिती	।	विप्रासो वा धियायवः	६
यः कुक्षिः सोमपातमः	समुद्र इव पिन्वते	।	उर्वीराणो न काकुदः	७
एवा ह्यस्य सुनृता	विरुष्णी गोमती मही	।	पक्वा शाखा न दाशुषे	८
एवा हि ते विभूतय	ऊतय इन्द्र मावते	।	सद्यश्चित् सन्ति वाशुषे	९
एवा ह्यस्य काम्या	स्तोम उक्थं च शंस्या	।	इन्द्राय सोमपीतये	१० [१६] (८०)

(९)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो	विश्वेभिः सोमपर्वभिः	।	महाँ अमिष्टिरोजसा	१
एमेनं सृजता सुते	मन्दिमिन्द्राय मन्दिने	।	चक्रिं विश्वानि चक्रये	२

(८२)

मत्स्वा सुशिप मन्दिमिः स्तोमैभिर्विश्वचर्षणे । सचैषु सर्वेष्वा ३
 असृग्रमिन्द्र ते गिरः प्रति त्वामुदहासत । अजोषा वृषभं पतिम् ४
 सं चोदय चित्रमर्वाग् राधे इन्द्र वरेण्यम् । असदित ते विमु प्रभु ५ [१७]
 अस्मान्सु तत्र चोदयेन्द्र राये रभस्वतः । तुर्विद्युम्न यशस्वतः ६
 सं गोमदिन्द्र वाजव द्रुस्मे पुथु श्रवो बृहत् । विश्वायुर्धेहाक्षितम् ७
 अस्मे धेहि श्रवो बृहद् द्युम्नं सहस्रसातमम् । इन्द्र ता रुथिनीरिषः ८
 वसोरिन्द्रं वसुपतिं गीर्भिरृणन्तं ऋगिर्यम् । होम गन्तारमूतये ९
 सुते सुते न्योकसे बृहद् बृहत् एदुरिः । इन्द्राय शूपमर्चति १० [१८] (९०)

(१०)

१२ माधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

गायन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः । ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतु उद् वंशमिव येमिरे १
 यत् सानोः सानुमारुहद् भूर्यस्पष्ट कर्त्तव्यम् । तदिन्द्रो अर्थं चेतति यूथेन वृष्णिरेजति २
 युक्ष्वा हि केशिनां हरी वृषणा कक्ष्यप्रा । अथा न इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ३
 एहि स्तोमो अभि स्वरा ऽभि गृणीह्या रुव । ब्रह्मा च नो वसो सचेन्द्र यज्ञं च वर्धय ४
 उक्थमिन्द्राय शंस्यं वर्धनं पुरुनिषिधे । शक्रो यथा सुतेषु णो राणां सस्येषु च ५
 तमित् सखित्व ईमहे तं राये तं सुवीर्ये । स शक्र उत नः शक्र दिन्द्रो वसु दयमानः ६ [१९]

सुविवृतं सुनिरजमिन्द्र त्वादातमिद्यशः । गवामप ब्रजं वृधि कृणुष्व राधो अद्रिवः ७
 नहि त्वा रोदसी उमे क्रधायमाणमिन्वतः । जेषः स्वर्वतीरपः सं गा अस्मभ्यं धूनुहि ८
 आश्रुत्कर्ण श्रुधी हवं नू चिद्वधिष्वमे गिरः । इन्द्र स्तोममिमं मम कृष्वा युजश्चिदन्तरम् ९
 विद्या हि त्वा वृषन्तमं वाजेषु हवनश्रुतम् । वृषन्तमस्य हूमह ऊतिं सहस्रसातमाम् १०
 आ तू न इन्द्र कौशिक मन्दसानः सुतं पिब । नव्यमायुः प्र सूतिर कुधी सहस्रसामृषिम् ११
 परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः । बुद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः १२ [२०] (१०२)

(११)

८ जेता माधुच्छन्दसः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्त समुद्रव्यचसं गिरः । रथीतमं रथीनां वाजानां सत्पतिं पतिम् १
 सस्ये तं इन्द्र वाजिनो मा भेम शवसस्पते । त्वाममि प्र णोनुमो जेतारमपरजितम् २
 पूर्वीरिन्द्रस्य रातयो न वि दस्यन्त्युतयः । यद्वीवाजस्य गोमतः स्तोतुम्यो मंहते मघम् ३
 (१०५)

पुरां मिन्दुर्युवा कृवि रमितौजा अजायत । इन्द्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता वज्री पुरुदुतः ४
 त्वं बलस्य गोमतो ऽपारद्विवो बिलम् । त्वां देवा अबिभ्युषस तुज्यमानास आविषुः ५
 तवाहं शूर रातिभिः प्रत्यायं सिन्धुमावदन् । उपातिष्ठन्ति गर्वणो विदुष्टे तस्य कारवः ६
 मायामिरेन्द्र मायिनं त्वं शुष्णमवातिरः । विदुष्टे तस्य मेधिरास तेषां श्रवांस्युत्तर ७
 इन्द्रमीशानमोजसा मि स्तोमा अनूपत । सहस्रं यस्य रातर्य उत वा सन्ति भूयसीः ८ [२१]
 (११०)

(१२)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० १२-१७]

१२ मेधातिथिः काण्वः । अग्निः, ६ प्रथमपादस्य [निर्मथ्याहवनीयौ] अग्नी । गायत्री ।

अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य यज्ञस्य सुकृतम् १
 अग्निमग्निं हवीमग्निः सदा हवन्त विश्पतिम् । हव्यवाहं पुरुमियम् २
 अग्ने देवा इहा वह जज्ञानो वृक्तबर्हिषे । असि होता न ईड्यः ३
 तां उशतो वि बोधय यदग्ने यासि दुत्यम् । देवैरा संस्ति बर्हिषि ४
 घृताहवन् दीदिवः प्रति ष्म रिपतो दह । अग्ने त्वं रक्षस्विनः ५
 अग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा । हव्यवाह जुह्वस्यः ६ [२२]
 कविमग्निमुप स्तुहि सत्यधर्माणमध्वरे । देवममीव चातनम् ७
 यस्त्वामग्ने हविष्पति-दूतं देव सपर्यति । तस्य स्म प्राविता भव ८
 यो अग्निं देववीतये हविष्मा आविवांसति । तस्मै पावक मूलय ९
 स नः पावक दीदिवो अग्ने देवा इहा वह । उप यज्ञं हविश्च नः १०
 स नः स्तवान् आ भर गायत्रेण नवीयसा । रयिं वीरवतीमिपम् ११
 अग्ने शुक्रेण शोचिषा विश्वाभिर्वेवहृतिभिः । इमं स्तोमं जुषस्व नः १२ [२३] (१२२)

(१३)

१२ मेधातिथिः काण्वः । (आभीसक्तं, अग्निरूपा देवताः=) १ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशंसः,
 ४ इलः, ५ बर्हिः, ६ देवीर्द्वारः, ७ उषासानका, ८ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ९ तिस्रो
 देव्यः सरस्वतीळामारत्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्वाहाकृतयः । गायत्री ।

सुसमिद्धो न आ वह देवा अग्ने हविष्पति । होतः पावक यक्षि च १
 मधुमन्तं तनूनपाद् यज्ञं देवेषु नः कवे । अद्या कृणुहि वीतये २
 नराशंसमिह प्रिय मस्मिन् यज्ञ उप ह्वये । मधुजिह्वं हविष्कृतम् ३
 अग्ने सुसतमि रथे देवा ईडित आ वह । असि होता मनुहितः ४
 स्तृणीत बर्हिरानुषग् घृतपृष्ठं मनीषिणः । यज्ञामृतस्य चक्षणम् ५ (१२७)

वि अयन्तामृतावृधो द्वारो देवीरसश्रुतः । अद्या नूनं च यद्वे ६ [२४]
 नक्तोषासा सुपेशसा ऽस्मिन् यज्ञ उर्प ह्वये । इदं नो बर्हिःसर्वे ७
 ता सुजिह्वा उर्प ह्वये होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमम् ८
 इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः । बर्हिः सीदन्त्वसिधः ९
 इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुर्प ह्वये । अस्माकमस्तु केवलः १०
 अव सृजा वनस्पते देव देवेभ्यो हविः । प्र व्रातुरस्तु चेतनम् ११
 स्वाहा यज्ञं कृणोतनेन्द्राय यज्वनो गृहे । तत्र देवा उर्प ह्वये १२ [२५] (१३४)

(१४)

१२ मेधातिथिः काण्वः । विश्वे देवाः (विश्वैर्देवैः सहितोऽग्निः), ३ इन्द्रवायुबृहस्पतिमित्रा-
 मिषूषभगादित्यमरुद्गणाः, १० विश्वदेवाभीन्द्रवायुमित्रधामानि, ११ अग्निः । गायत्री ।

ऐभिरग्ने दुवो गिरो विश्वेभिः सोमपीतये । देवेर्मिर्याहि यक्षि च १
 आ त्वा कर्णा अहूयत गुणन्ति विप्र ते धियः । देवेभिरग्ने आ गहि २
 इन्द्रवायू बृहस्पति मित्राग्निं पूषणं भगम् । आवित्यान् मारुतं गुणम् ३
 प्र वो भ्रियन्त इन्द्रवो मत्सरा मादयिष्णवः । इप्सा मध्वश्चमूयदः ४
 ईळते त्वामवस्पवः कर्णासो वृक्तवर्हिषः । हविष्मन्तो अरुकृतः ५
 घृतपृष्ठा मनोयुजो ये त्वा वहन्ति वह्नयः । आ देवान्तोसोमपीतये ६ [२६]
 तान् यजत्रां कृतावृधो ऽग्ने पत्नीवितस्कृधि । मध्वः सुजिह्व पायय ७
 ये यजत्रा य ईड्यास् ते ते पिबन्तु जिह्वया । मधोरग्ने वर्षद्वति ८
 आकीं सूर्यस्य रोचनाद् विश्वान्वेवा उषर्बुधः । विप्रो होतेह वक्षति ९
 विश्वेभिः सोम्यं मध्व-ऽग्ने इन्द्रेण वायुना । पिबा मित्रस्य धाममिः १०
 त्वं होता मनुहितो ऽग्ने यज्ञेषु सीदसि । सेमं नो अध्वरं यज ११
 युक्त्वा ह्यरुषी रथे हरितो देव रोहितः । तामिर्वेवा इहा वह १२ [२७] (१४६)

(१५)

१२ मेधातिथिः काण्वः । [प्रतिदैवतं ऋतुसहितम् =] १ इन्द्रः, २ मरुतः, ३ त्वष्टा, ४ अग्निः,

५ इन्द्रः, ६ मित्रावरुणौ, ७-१० द्रविणोदाः, ११ अश्विनौ, १२ अग्निः । गायत्री ।

इन्द्र सोमं पिब ऋतुना ऽऽ त्वा विशन्तिवन्दवः । मत्सरासस्तदोक्तसः १
 मरुतः पिबन्त ऋतुना पोत्राद् यज्ञं पुनीतन । युयं हि धा सुदानवः २
 अमि यज्ञं गृणीहि नो ग्नावो नेष्टुः पिब ऋतुना । त्वं हि रत्नधा असि ३
 अग्ने देवा इहा वह सादया योनिषु त्रिषु । परि मूष पिब ऋतुना ४ (१५०)

ब्राह्मणादिन्द्र राधसः पित्रा सोममृत्तुरनु	। तवेन्द्रि सख्यमस्तुतम्	५
युवं दक्षं धृतवत् मित्रावरुण दूळमम्	। ऋतुना यज्ञमांशाथे	६ [२८]
द्रविणोदा द्रविणसो द्रावहस्तासो अध्वरे	। यज्ञेषु देवमीळते	७
द्रविणोदा ददातु नो वसूनि यानि शृण्विरे	। देवेषु ता वनामहे	८
द्रविणोदाः पिपीपति जुहोत प्र च तिष्ठत	। नेप्त्राहुतुभिरिष्यत	९
यत् त्वा तुरीयमृतुभिर्द्रविणोदो यजामहे	। अर्धस्मा नो वृदिर्मव	१०
अश्विना पिबतं मधु दीर्घगनी शुचिवता	। ऋतुना यज्ञवाहसा	११
गार्हपत्येन सन्त्य ऋतुना यज्ञनीरसि	। देवान् देवयते यज	१२ [२९] (१५८)

(१६)

९ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ त्वा वहन्तु हरयो वृषणं सोमपीतये	। इन्द्रं त्वा सूरचक्षसः	१
इमा धाना धृतस्तुवो हरीं इहोषं वक्षतः	। इन्द्रं सुखतमे रथे	२
इन्द्रं प्रातर्हवामह इन्द्रं प्रयत्यध्वरे	। इन्द्रं सोमस्य पीतये	३
उप नः सुतमा गृहि हरिभिरिन्द्र केशिभिः	। सुते हि त्वा हवामहे	४
सेमं नः स्तोममा गृह्यपेदं सर्वनं सुतम्	। गौरो न तृपितः पिब	५ [३०]
इमे सोमांस इन्द्रवः सुतासो अर्धि बर्हिषि	। तां इन्द्र सहसे पिब	६
अयं ते स्तोमो अग्रियो हविस्पृगस्तु शतंमः	। अथा सोमं सुतं पिब	७
विश्वमित्सर्वनं सुतमिन्द्रो मदाय गच्छति	। वृत्रहा सोमपीतये	८
सेमं नः काममा पृण गोभिरश्वैः शतक्रतो	। स्तवाम त्वा स्वाध्वः	९ [३१] (१६७)

(१७)

९ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रावरुणौ । गायत्री, ४-५ पादनिवृत् (५ हसीयसी वा) गायत्री ।

इन्द्रावरुणयोरहं सम्राजोरव आ वृणे	। ता नो मृळत ईदृशे	१
गन्तार हि स्थोऽवसे हवं विप्रस्य मार्वतः	। धर्तार चर्षणीनाम्	२
अनुकामं तर्पयेथा मिन्द्रावरुण राय आ	। ता वां नेदिष्ठमीमहे	३
युवाकु हि शचीनां युवाकु सुमतीनाम्	। भूयाम वाज्रदानाम्	४
इन्द्रः सहस्रदानां वरुणः शंस्यानाम्	। क्रतुर्भवत्युक्थ्यः	५ [३२]

तयोरिद्वसा वयं सनेम नि च धीमहि । स्यादुत प्रेरचनम् ६ (१७३)

इन्द्रावरुण वामहं ह्रुवे चित्राय राधसे	।	अस्मान्सु जिग्युर्पस्कृतम् ७
इन्द्रावरुण नू नु वां सिपासन्तीषु धीप्वा	।	अस्मभ्यं शर्म यच्छतम् ८
प्र वामभ्रोतु सुष्टुतिरिन्द्रावरुण यां ह्रुवे	।	यामूधार्थे सधस्तुतिम् ९ [३३] (१७६)

(१८)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० १८-२३]

१ मेधातिथिः काण्वः । १-३ ब्रह्मणस्पतिः, ४ इन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः सोमश्च, ५ ब्रह्मणस्पतिः सोम इन्द्रो
दक्षिणा च, ६-८ सदसस्पतिः, ९ सदसस्पतिर्नराशंसो वा । गायत्री ।

सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते	।	कक्षीर्वन्तं य औंशिजः १
यो रेवान् यो अमीवहा वसुवित् पुष्टिवर्धनः	।	स नः सिपक्तु यस्तुरः २
मा नः शंसो अररूपो धूर्तिः प्रणङ् मर्त्यस्य	।	रक्षा णो ब्रह्मणस्पते ३
स वा वीरो न रिण्यति यमिन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः	।	सोमो हिनोति मर्त्यम् ४
त्वं तं ब्रह्मणस्पते सोम इन्द्रश्च मर्त्यम्	।	दक्षिणा पात्वंहसः ५ [३४]
सदसस्पतिमजुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम्	।	सन्नि मेधार्मयासिपम् ६
यस्माहते न सिध्यति यज्ञो विपश्चितश्च न	।	स धीनां योगमिन्वति ७
आहधोति हविष्कृतिं प्राञ्च कृणोत्यध्वरम्	।	होत्रा देवेषु गच्छति ८
नराशंसं सुधृष्टम् मर्षश्यं सप्रथस्तमम्	।	द्विवो न सन्नमखसम् ९ [३५] (१८५)

(१९)

१ मेधातिथिः काण्वः । अग्निर्मरुतश्च । गायत्री ।

प्रति त्वं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे	।	मरुद्भिरग्न आ गंहि १
नहि देवो न मर्त्यो महस्तव क्रतुं परः	।	मरुद्भिरग्न आ गंहि २
ये महो रजसो विदुर्विश्वे देवासो अद्रुहः	।	मरुद्भिरग्न आ गंहि ३
य उग्रा अर्कमानुचु रनाधृष्टास ओजसा	।	मरुद्भिरग्न आ गंहि ४
ये शुभ्रा घोरवर्षसः सुक्षत्रासो रिशार्दसः	।	मरुद्भिरग्न आ गंहि ५ [३६]
ये नाकस्याधि रोचने विवि देवास आसते	।	मरुद्भिरग्न आ गंहि ६
य ईङ्घ्रयन्ति पर्वतान् तिरः समुद्रमर्णवम्	।	मरुद्भिरग्न आ गंहि ७
आ ये तन्वन्ति रश्मिभिस् तिरः समुद्रमोजसा	।	मरुद्भिरग्न आ गंहि ८
अमि त्वा पूर्वपीतये सृजामि सोम्यं मधु	।	मरुद्भिरग्न आ गंहि ९ [३७] (१९४)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ अ० १-३८]

(२०)

८ मेधातिथिः काण्वः । ऋभवः । गायत्री ।

अयं देवाय जन्मने	स्तोमो विप्रेभिरासया	।	अकारि रत्नधातमः	१
य इन्द्राय वचोयुजा	तत्क्षुर्मनसा हरी	।	शमीभिर्यज्ञमाशत	२
तक्षन् नासत्याभ्यां	परिज्मानं सुखं रथम्	।	तक्षन् धेनुं सबर्द्धधाम्	३
युवाना पितरा पुनः	सत्यमन्त्रा ऋजुयवः	।	ऋभवो विष्टकृत	४
स वो मदासो अगमते	न्द्रेण च मरुत्वता	।	आदित्येभिश्च राजभिः	५ [१]
उत त्वं चमसं नवं	त्वर्द्धुर्वस्य निष्कृतम्	।	अकर्त चतुरः पुनः	६
ते नो रत्नानि धत्तन्	त्रिरा साप्तानि सुन्वते	।	एकमेकं सुशस्तिभिः	७
अधारयन्त बह्व्यो	ऽमजन्त सुकृत्या	।	भागं देवेषु यज्ञियम्	८ [२] (२०२)

(२१)

६ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

इहेन्द्राग्नी उप ह्वये	तयोरित स्तोममुश्मसि	।	ता सोमं सोमपातमा	१
ता यज्ञेषु प्र शंसते	न्द्राग्नी शुम्भता नरः	।	ता गायत्रेण गायत	२
ता मित्रस्य प्रशस्तय	इन्द्राग्नी ता हवामहे	।	सोमपा सोमपीतये	३
उग्रा सन्ता हवामह	उपेदं सर्वनं सुतम्	।	इन्द्राग्नी एह गच्छताम्	४
ता महान्ता सदृस्पती	इन्द्राग्नी रक्ष उज्जतम्	।	अर्पजाः सन्त्वत्रिणः	५
तेन सत्येन जागृत	मधि प्रचेतुने पदे	।	इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम्	६ [३] (२०८)

(२२)

२१ मेधातिथिः काण्वः । १-४ अश्विनौ, ५-८ सविता; ९-१० अग्निः ११ देव्यः; १२ इन्द्राग्नी-वरुणान्यग्नाध्यः; १३-१४ द्यावापृथिव्याः; १५ पृथिवी; १६ विष्णुर्देवा वा, १७-२१ विष्णुः । गायत्री ।

प्रातर्युजा वि बोधया	श्विनावेह गच्छताम्	।	अस्य सोमस्य पीतये	१
या सुरथा रथीतमो	मा देवा दिविस्पृशा	।	अश्विना ता हवामहे	२
या वां कशा मधुमत्य	श्विना सुनृतावती	।	तया यज्ञं मिमिक्षतम्	३
नहि वामस्ति दूरके	यत्रा रथेन गच्छथः	।	अश्विना सोमिनो गृहम्	४
हिरण्यपाणिमूतये	सवितारमुप ह्वये	।	स चेत्ता देवता पदम्	५ [४]
अपां नपातमवसे	सवितारमुप स्तुहि	।	तस्य व्रतान्युश्मसि	६ (२१४)

विमक्तारं हवामहे वसोश्चित्रस्य राधसः । सवितारं नुचक्षंसम् ७
 सखाय आ नि पीदत सविता स्तोम्यो नु नः । दाता राधसि शुम्भति ८
 अग्ने पत्नीरिहा वह देवानामुशतीरुप । त्वष्टारं सोमपीतये ९
 आ ग्ना अग्न इहावसे होत्रां यविष्ठ भारतीम् । वरुत्रीं धिपणां वह १० [५]

अभि नो देवीरवसा महः शर्मणा नृपत्नीः । अच्छिन्नपत्राः सचन्ताम् ११
 इहेन्द्राणीमुप ह्वये वरुणानीं स्वस्तये । अग्नारीं सोमपीतये १२
 मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं भिमिक्षताम् । पिपृतां नो भरीमभिः १३
 तयोरिदं घृतवत् पयो विप्रां रिहन्ति धीतिभिः । गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे १४
 स्योना पृथिवि भवा नृक्षरा निवेशनी । यच्छां नः शर्म सप्रथः १५ [६]

अतो देवा अबन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्याः सप्त धार्मभिः १६
 इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम् । समूहमस्य पांसुरे १७
 त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । अतो धर्माणि धारयन् १८
 विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो ब्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा १९
 तद् विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः । विर्विव चक्षुराततम् २०
 तद् विप्रांसो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते । विष्णोर्यत् परमं पदम् २१ [७] (२२९)

(२३)

२४ मेधातिथिः काण्वः । १ वायुः, २-३ इन्द्रवायूः, ४-६ मित्रावरुणौः, ७-९ इन्द्रो मरुत्वान्,
 १०-१२ विश्वे देवाः, १३-१५ प्याः, १६-२२, २३ (पूर्वार्धस्य) आपः, २३ (उत्तरार्धस्य), २४ अग्निः ।
 १-१८ गायत्री, १९ पुरउषिणक्, २१ प्रतिष्ठाः, २०, २२-२४ अनुष्टुप् ।

तीन्नाः सोमांस आ गच्छां शर्विन्तः सुता इमे । वायो तान् प्रस्थितान् पिबे १
 उमा देवा दिविस्पृशेन्द्रवायू हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये २
 इन्द्रवायू मनोजुवा विप्रां हवन्त ऊतये । सहस्राक्षा धियस्पती ३
 मित्रं वयं हवामहे वरुणं सोमपीतये । जज्ञाना पूतदक्षसा ४
 ऋतेन यावृतावृधा वृतस्य ज्योतिपस्पती । ता मित्रावरुणा हुवे ५ [८]

वरुणः प्राविता भुवन् मित्रो विश्वाभिरूतिभिः । कर्ता नः सुराधसः ६
 मरुत्वन्तं हवामहे इन्द्रमा सोमपीतये । सजूर्गणेन तृप्पतु ७
 इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवांसः पूर्परातयः । विश्वे मम श्रुता हवम् ८
 हत वृत्रं सुदानव इन्द्रेण सहसा युजा । मा नो दुःशंस ईशत ९
 विश्वान् देवान् हवामहे मरुतः सोमपीतये । उग्रा हि पृथिमातरः १० [९] (२३२)

जयतामिव तन्यतु—मरुतामेति धृष्णुया । यच्छुभं याथना नरः ११
 हस्काराद् विद्युत्स्पर्श—स्तो जाता अबन्तु नः । मरुतो मृळयन्तु नः १२
 आ पूषश्चित्रबर्हिष—मार्घणे धरुणं दिवः । आजानष्टं यथा पशुम् १३
 पूषा राजानमार्घणि—रपगूहं गुहा हितम् । अविन्दश्चित्रबर्हिषम् १४
 उतो स मह्यमिन्दुभिः पद् युक्तो अनुसेपिधत् । गोभिर्यवं न चकृपत् १५[१०]

अम्बयो यन्त्यध्वमि—जामयो अध्वरीयताम् । पृश्नतीर्मधुना पर्यः १६
 अमूर्या उप सूर्यं यामिर्वा सूर्यः सह । ता नो हिन्वन्त्यध्वरम् १७
 अपो देवीरुपं ह्वये यत्र गावः पिबन्ति नः । सिन्धुभ्यः कर्त्तव्यं हविः १८
 अप्सवन्तरमृतमप्सु भेषज—मपामुत प्रशस्तये । देवा भवंत वाजिनः १९
 अप्सु भे सोमो अब्रवी—दुन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशंभुव—मापश्च विश्वभेषजीः २० [११]

आपः पूणीत भेषजं वरुथं तन्वेद्भमं । ज्योक् च सूर्यं दृशे २१
 इदमापः प्र वहत यत् किं च दुरितं मयि । यद् बाहर्मभिदुद्रोह यद् वा शेप उतानृतम् २२
 आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि । पर्यस्वानग्न आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा २३
 सं माग्ने वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा । विद्युर्मै अस्य देवा इन्द्रो विद्यात्सह कर्षिभिः २४ [१२]

(२४)

[पष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० २४-३०]

१५ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृतिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १ कः (प्रजापतिः); २ अग्निः, ३-५ सविता,
 ५ भगो वा, ६-१५ वरुणः । १, २, ६-१५ त्रिष्टुप्, ३-५ गायत्री ।

कस्य नूनं कृतमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
 को नो मह्या अर्दितये पुनर्दात् पितरं च हृशेयं मातरं च १
 अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
 स नो मह्या अर्दितये पुनर्दात् पितरं च हृशेयं मातरं च २
 अभि त्वा देव सवित—रीशानं वार्याणाम् । सदावन् भागमीमहे ३
 यश्चिद्धि तं हृत्था भगः शशमानः पुरा निदः । अद्वेपो हस्तयोर्वुधे ४
 भगभक्तस्य ते वय—मुदशेम तवावसा । मूर्धानं राय आरभे ५ [१३]

नहि ते क्षत्रं न सहो न मन्युं व्यश्चनामी पतर्यन्त आगुः ।
 नेमा आपो अनिमिषं चरन्ती—र्न ये वातस्य प्रमिनन्त्यभ्वम् ६
 अबुध्ने राजा वरुणो वनस्यो—ध्वं स्तूर्पं ददते पूतदक्षः ।
 नीचीनाः स्थुरुपरि बुध्न एषा—मस्मे अन्तर्निहिताः केतवः स्युः ७ (२६०)

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ ।
 अपवे पावु प्रतीधातवेऽक—रुतापवक्ता हृदयाविधश्चित् ८
 शतं ते राजन् भिषजः सहस्रं—मुर्वी गभीरा सुमतिष्टे अस्तु ।
 बाधस्व दूरे निर्वृतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत् ९
 अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा नक्तं ददृशे कुहं चिद् दिव्ययुः ।
 अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि विचाकशश्चन्द्रमा नक्तमेति १० [१४]

तत् त्वां यामि ब्रह्मणा वन्दमानस् तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
 अहेळमानो वरुणेह बोध्यु—रुशंस मा न आयुः प्र मोषीः ११
 तदिन्नक्तं तद् दिवा मह्यमाहुस् तदयं केतो हृद् आ वि चंटे ।
 शुनःशेषो यमहृद् गृभीतः सो अस्मान् राजा वरुणो मुमोक्तु १२
 शुनःशेषो ह्यहृद् गृभीतस् त्रिष्वादित्यं दुपदेपु बद्धः ।
 अवैनं राजा वरुणः ससृज्याद् विद्रौ अदब्धो वि मुमोक्तु पाशान् १३
 अव ते हेळो वरुण नमोमि—रव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः ।
 क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता राजन्नेनीसि शिश्रथः कृतानि १४
 उदुत्तमं वरुण पाशमस्म—दवाधमं वि मध्यमं श्रथाय ।
 अथा वयमादित्य व्रते तवा—नागसो अदितये स्याम १५ [१५] (२६८)

(२५)

२१ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । वरुणः । गायत्री ।

यच्चिच्छि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम् । मिनीमसि द्यविद्यवि १
 मा नो वधाय हन्तव्यं जिहीष्ठानस्य रीरधः । मा हृणानस्य मन्यवे २
 वि मृळीकाय ते मनो रथीरश्वं न संदितम् । गीमिर्वरुण सीमहि ३
 परा हि मे विमन्यवः पतन्ति वस्यदृष्टये । वयो न वसतीरुप ४
 कदा क्षत्रभियं नर—मा वरुणं करामहे । मृळीकायोरुचक्षसम् ५ [१६]
 तदित् संमानमांशते वेनन्ता न प्र युच्छतः । धृतव्रताय दृशुषे ६
 वेदा यो वीनां पद—मन्तरिक्षेण पतताम् । वेद नावः समुद्रियः ७
 वेद मासो धृतव्रतो द्वादश प्रजावतः । वेदा य उपजायते ८
 वेद वार्तस्य वर्तनि—मुरोर्ज्वरस्य बृहतः । वेदा ये अध्यासते ९
 नि पसाद धृतव्रतो वरुणः प्रस्थादृस्वा । साम्राज्याय सुक्रतुः १० [१७] (२७८)

अतो विश्वान्यद्भुता चिकित्वाँ अभि पश्यति । कृतानि या च कर्त्वा ११
 स नो विश्वाहा सुकृत् राक्षस्यः सुपथा करत् । प्र ण आर्युपि तारिपत् १२
 बिभ्रद् द्रापिं हिरण्यं वरुणो वस्त निर्णिजम् । परि स्पशो नि पैदिरे १३
 न यं दिप्सन्ति दिप्सवो न द्रुह्वाणो जनानाम् । न देवमभिमातयः १४
 उत यो मानुषेष्वा यशश्चक्रे असाम्या । अस्माकमुदरेष्वा १५ [१८]

परा मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु । इच्छन्तीरुरुचक्षसम् १६
 सं नु वोचावहै पुनर्यतो मे मध्वाभूतम् । होतैव क्षदसे प्रियम् १७
 दशं नु विश्वदर्शितं दशं रथमधि क्षमि । एता जुपत मे गिरः १८
 इमं मे वरुण शुधी हवमद्या च मृळय । त्वामवस्पुरा चके १९
 त्वं विश्वस्य मेधिर दिवश्च गमश्च राजसि । स यामनि प्रति शुधि २०
 उदुत्तमं मुमुग्धि नो वि पाशं मध्यमं चत । अवाधमानि जीवसे २१ [१९] (२८९)

(२६)

१० आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । अग्निः, गायत्री ।

वसिष्ठा हि मियेध्य वस्त्राण्युजां पते । सेमं नो अध्वरं यज १
 नि नो होता वरेण्यः सदा यविष्ठ मन्मभिः । अग्ने दिवित्मता वचः २
 आ हि प्मा सुनवे पिता पिर्यजत्यापये । सखा सख्ये वरेण्यः ३
 आ नो बर्ही रिशार्दसो वरुणो मित्रो अर्यमा । सीदन्तु मनुषो यथा ४
 पूर्वं होतरस्य नो मन्दस्व सख्यस्य च । इमा उ पु शुधी गिरः ५ [२०]

यन्विद्धि शश्वता तना देवदेवं यजामहे । त्वे इच्छयते हविः ६
 प्रियो नो अस्तु विश्पतिर्होता मन्द्रो वरेण्यः । प्रियाः स्वग्नयो वयम् ७
 स्वग्नयो हि वार्य देवासो दधिरे च नः । स्वग्नयो मनामहे ८
 अथा न उभयेषा ममृत मर्त्यानाम् । मिथः सन्तु प्रशस्तयः ९
 विश्वेभिरग्ने अग्निभि रिमं यज्ञमिदं वचः । चनो धाः सहसो यहो १० [२१] (२९९)

(२७)

१३ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-१२ अग्निः १३ देवाः । १-१२ गायत्री, १३ त्रिष्टुप् ।

अश्वं न त्वा वारवन्तं वन्दध्या अग्निं नमोभिः । सम्राजन्तमध्वराणाम् १
 स या नः सनुः शर्वसा पृथुप्रगामा सुशेवः । मीद्वौ अस्माकं बभूयात् २ (३०१)

स नो दुराच्छासाच्च नि मर्त्यादघायोः । पाहि सद्रुमिद् विश्वायुः ३
 इमम् पु त्वमस्माकं सनिं गांयत्रं नव्यांसम् । अग्ने देवेषु प्र वोचः ४
 आ नो मज परमे—प्रा वाजेषु मध्यमेषु । शिक्षा वस्त्रो अन्तमस्य ५ [२२]

विभक्तार्सिं चित्रमानो सिन्धोरुर्मा उपाक आ । सद्यो द्राशुपे क्षरसि ६
 यमग्ने पृतु मर्त्य—मवा वाजेषु यं जुनाः । स यन्ता शश्वतीरिपः ७
 नकिरस्य सहन्त्य पर्येता कयस्य चित्र । वाजो अस्ति श्रवाप्यः ८
 स वाजं विश्वर्चर्षणि—रवन्दिरस्तु तरुता । विप्रेभिरस्तु सनिता ९
 जराबोध तद् विविद्धि विशेर्विशे यज्ञियाय । स्तोमं रुद्राय दृशीकम् १० [२३]

स नो महां अनिमानो धूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः । धिये वाजाय हिन्वतु ११
 स रेवां इव विशपति—दैव्यः केतुः गृणोतु नः । उक्थैरग्निर्वृद्धद्भानुः १२
 नमो महद्भ्यो नमो अर्भकेभ्यो नमो युवम्भ्यो नम आशिनेभ्यः ।
 यजाम देवान् यदि शक्तवाम मा ज्यायसः शंसमा वृक्षि देवाः १३ [२४] (३१२)

(२८)

९ आजीगर्तिः शुनःशेषः स रुत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-४ इन्द्रः, ५-६ उलूखलं, ७-८ उलूखलमुसले,
 ९ प्रजापतिर्हरिश्चन्द्रः, (अधिपवण-) चर्म सोमो वा । १-६ अनुष्टुप्, ७-९ गायत्री ।

यत्र गावां पृथुवुध ऊर्ध्वो भवति सोतवे । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जलगुलः १
 यत्र द्वाविंश जघना—धिपवण्या कृता । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जलगुलः २
 यत्र नार्यपच्यव—मुपच्यवं च शिक्षते । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जलगुलः ३
 यत्र मन्थी विबुधते रश्मीन् यमिन्वा इव । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जलगुलः ४
 यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह उलूखलक युज्यसे । इह द्युमत्तमं वद जयतामिव दुन्दुभिः ५ [२५]

उत स्म ते वनस्पते वातो वि वात्यग्रमित । अथो इन्द्राय पातवे सुनु सोममुलूखल ६
 आयजी वाजसातमा ता ह्यु—वा विजमृतः । हरीं इवान्धांसि बप्सता ७
 ता नो अद्य वनस्पती ऋष्वारुष्वेभिः सोतृभिः । इन्द्राय मधुमत सुतम् ८
 उच्छिष्टं चम्बोर्भर सोमं पवित्र आ सृज । नि धेहि गोरधि त्वचि ९ [२६] (३२१)

(२९)

७ आजीगर्तिः शुनःशेषः स रुत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । इन्द्रः । पंक्तिः ।

यच्चिद्धि संत्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मांसि ।
 आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ १ (३२२)

शिषिन् वाजानां पते	शचीवस्तव दुंसना ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ २
नि प्वापया मिथुहशा	सस्तामबुध्यमाने ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ३
ससन्तु त्या अरातयो	बोधन्तु शूर रातर्यः ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ४
समिन्द्र गर्दमं मृण	नुवन्तं पापयामुया ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ५
पताति कुण्डुणाच्या	दूरं वातो वनादधि ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ६
सर्वं परिक्रोशं जहि	जम्भया कृकदाश्वम् ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ७ [२७] (३२८)

(३०)

२२ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्याभिन्नो देवरातः । १-१६ इन्द्रः, १७-१९ अश्विनौ, २०-२२ उषाः । १-१०, १२-१५, १७-२२ गायत्री, ११ पादनिचृद्गायत्री, १६ त्रिष्टुप् ।

आ व इन्द्रं किर्विं यथा	वाजयन्तः शतक्रतुम् ।	मंहिष्ठं सिञ्च इन्दुभिः १
शतं वा यः शुचीनां	सहस्रं वा समाशिराम् ।	एदुं निम्नं न रीयते २
सं यन्मदाय शुष्मिणं	एना हस्योदरे ।	समुद्रो न व्यचो दधे ३
अयमुं ते समतसि	कपोतं इव गर्भधिम् ।	वचस्तच्चिन्न ओहसे ४
स्तोत्रं राधानां पते	गिर्वाहो वीर यस्य ते ।	विभूतिरस्तु सूनृता ५ [२८]
ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतये	ऽस्मिन् वाजे शतक्रतो ।	समन्येषु ब्रवावहे ६
योगेयोगे तवस्तरं	वाजेवाजे हवामहे ।	सखाय इन्द्रमूतये ७
आ घां गमद्यादि श्रवत्	सहस्रिणींभिरुतिभिः ।	वाजेभिरुप नो हवम् ८
अनुं प्रत्नस्यौकसो	हुवे तुविप्रति नरम् ।	यं ते पूर्वं पिता हुवे ९
तं त्वा वयं विश्ववारा	ऽऽ शास्महे पुरुहूत ।	सखे वसो जरितुभ्यः १० [२९]
अस्माकं शिषिणीनां	सोमपाः सोमपात्राम् ।	सखे वज्रिन्सखीनाम् ११
तथा तदस्तु सोमपाः	सखे वज्रिन् तथा कृणु ।	यथा त उश्मसीष्टये १२
रेवतीर्नः सधमाद्	इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः ।	क्षुमन्तो यामिर्मदम् १३

(३४१)

आ य त्वावान् तमनातः स्तोतृभ्यो धृष्णविद्यानः । ऋणोरक्षं न चक्रयोः १४
आ यद् दुर्वः शतक्रतु—वा कामं जरितृणाम् । ऋणोरक्षं न शर्चीभिः १५ [३०]

शश्वदिन्द्रः पोपुथन्दिर्जिगाय नानदद्भिः शश्वसद्भिर्धनानि ।

स नो हिरण्यरथं वृसनावान् त्स नः सनिता सनये स नोऽदात् १६
आश्विनावश्वावत्ये—पा यातं शर्वीरया । गोमद् दम्ना हिरण्यवत् १७
समानयोजनो हि वां रथो दम्नावमर्त्यः । समुद्रे अश्विनेर्यते १८
न्यध्न्यस्य मूर्धनि चक्रं रथस्य येमथुः । परि द्यामन्यदीयते १९
कस्तं उपः कधप्रिये भुजे मर्तो अमर्त्ये । कं नक्षसे विभावरी २०
वयं हि ते अमन्मह्याऽऽन्तादा पराकात । अश्वे न चित्रे अरुषि २१
त्वं त्येभिरा गंहि वाजेभिर्दुहितर्दिवः । अस्मे रथि नि धारय २२ [३१] (३५०)

(३१)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० ३१-३५]

१८ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । अग्निः । जगतीः ८, १६, १८ त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा ऋषिर्देवो देवानामभवः शिवः सखा ।
तव व्रते कवयो विभ्रनापसो ऽजायन्त मरुतो भ्राजहृष्टयः १
त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरस्तमः कविर्देवानां परि भूषसि व्रतम् ।
विभुर्विश्वस्मै भुवनाय मेधिरो द्विमाता शयुः कतिधा चिदायवे २
त्वमग्ने प्रथमो मातरिष्वन आविर्भव सुकृतया विवस्वते ।
अरेजितां रोदसी होतृवूर्ये ऽसन्नोभारमयजो महो वसो ३
त्वमग्ने मनवे द्यामवाशयः पुरुरवसे सुकृते सुकृतरः ।
श्वात्रेण यत् पित्रोर्मुच्यसे पर्या ऽऽ त्वा पूर्वमनयन्नापरं पुनः ४
त्वमग्ने वृषभः पुष्टिवर्धन उद्यतमुचे भवसि श्रवाय्यः ।
य आहुतिं परि वेदा वर्षद्रक्वति मेकायुरग्रे विश आविवांससि ५ [३२]

त्वमग्ने वृजिनवर्तनि नरं सक्मन् पिपर्षि विदथे विचर्यणे ।
यः शूरसाता परितक्ये धने वृध्रेभिश्चित् समृता हंसि भूर्यसः ६
त्वं तमग्ने अमृतत्व उत्तमे मर्ते दधासि श्रवसे त्रिवेदिवे ।
यस्तातृषाण उभयाय जन्मने मयः कुणोषि प्रय आ च सुरये ७ (३५७)

त्वं नो अग्ने सनये धर्मानां यशसं कारुं कृणुहि स्तवानः ।
 ऋध्याम कर्मापसा नवेन देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः ८
 त्वं नो अग्ने पित्रोरुपस्थ आ देवो देवेष्वनवद्य जागृविः ।
 तनुकृद् बोधि प्रमतिश्च कारवे त्वं कल्याण वसु विश्वमोषिपे ९
 त्वमग्ने प्रमतिस्त्वं पितासि नस् त्वं वयस्कृत तव जामयो वयम् ।
 सं त्वा रायः ज्ञातिनः सं सहस्रिणः सुवीरं यन्ति व्रतपामदाम्य १० [३३]

त्वमग्ने प्रथममायुमायवे देवा अकृण्वन् नहुषस्य विशपतिम् ।
 इळामकृण्वन् मनुषस्य शशनीं पितुर्यत् पुत्रो ममकस्य जायते ११
 त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च वन्द्य ।
 ज्ञाता लोकस्य तनये गवामस्यनिमेषं रक्षमाणस्तव व्रते १२
 त्वमग्ने यज्यवे पायुरन्तरो ऽनिषङ्गाय चतुरक्ष इध्यसे ।
 यो रातर्हव्यो ऽवुकाय धार्यसे कीरेश्चिन् मन्त्रं मनसा वनोपि तम् १३
 त्वमग्ने उरुशंसाय वाघते स्पार्हं यद् रेक्णः परमं वनोपि तत् ।
 आध्रस्य चित् प्रमतिरुच्यसे पिता प्र पाकं शास्ति प्र दिशो विदुष्टरः १४
 त्वमग्ने प्रयतदक्षिणं नरं वर्मेव स्थूतं परि पासि विश्वतः ।
 स्वादुक्षद्या यो वसतौ स्योनकृज् जीवयाजं यजते सोपमा दिवः १५ [३४]

इमामग्ने शरणिं मीमृषो न इममध्वानं यमगाम दूरात् ।
 आपिः पिता प्रमतिः सोम्यानां भूमिरस्यृषिकृन् मर्त्यानाम् १६
 मनुष्वदग्ने अङ्गिरस्वदङ्गिरो ययातिवत् सदर्ने पूर्ववच्छुचे ।
 अच्छं याह्या वहा दैव्यं जनमा सादय बर्हिषि यक्षि च प्रियम् १७
 एतेनाग्ने ब्रह्मणा वावुधस्व शक्तीं वा यत् ते चकुमा विद्वा वा ।
 उत प्र णेयमि वस्यो अस्मान् तसं नः सृज सुमत्या वाजवत्या १८ [३५] (३६८)

(३२)

१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि वज्री ।
 अहन्नहिमन्वपस्तर्दं प्र वक्षणा अभिनत पर्वतानाम्

१

(३६९)

अहन्नहिं पर्वते शिश्रियाणं त्वष्टास्मै वज्रं स्वयं ततक्ष ।

वाथा इव धेनवः स्यन्दमाना अश्रुः समुद्रमव जग्मुरापः

२

वृषायमाणो ऽवृणीत सोमं त्रिकेतुकेष्वपिबत् सुतस्य ।

आ सायकं मघवादत्त वज्रमहन्नेन प्रथमजामहीनाम्

३

यद्विन्द्राहन् प्रथमजामहीनामान्मायिनाममिनाः प्रोत मायाः ।

आत् स्वयं जनयन् द्यामुपासीं तादीत्ना शत्रुं न किला विवित्से

४

अहन् वृत्रं वृत्रतरं व्यसमिन्द्रो वज्रेण महता वधेन ।

स्कन्धासीव कुलिशेना विवृक्णाऽहिः शयत् उपपृक् पृथिव्याः

५ [३६]

अयोद्धेव दुर्मव आहि जुह्वे महावीरं तुविबाधमृजीषम् ।

नातारीदस्य समृतिं वधानां सं रुजानाः पिपिषु इन्द्रशत्रुः

६

अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रमास्य वज्रमधि सानौ जघान ।

वृष्णो वधिः प्रतिमानं बुभूषन् पुरुत्रा वृत्रो अशयद् व्यस्तः

७

नदं न भिन्नममुया शयानं मनो रुहाणा अतिं युन्त्यापः ।

याश्चिद् वृत्रो महिना पर्यतिष्ठत् तासामाहिः पत्सुतः शीर्षमूव

८

नीचावया अभवद् वृत्रपुत्रेन्द्रो अस्या अव वधर्जभार ।

उत्तरा सूरधरः पुत्र आसीद् दानुः शये सहवत्सा न धेनुः

९

अतिष्ठन्तीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरम् ।

वृत्रस्य निण्यं वि चरन्त्यापो वीर्यं तम आशयदिन्द्रशत्रुः

१० [३७]

वृसपत्नीरहिगोपा अतिष्ठन् निरुद्धा आपः पृणिनेव गावः ।

अपां बिलमपिहितं यदासीद् वृत्रं जघन्वा अप तद् बवार

११

अश्व्यो वारो अभवस्तादिन्द्र सुके यत् त्वा प्रत्यहन् देव एकः ।

अज्यो गा अज्यः शूर सोममवासृजः सतवे सप्त सिन्धून्

१२

नास्मै विद्युन्न तन्यतुः सिंघे न यां मिहमकिरद् ध्रावुनि च ।

इन्द्रश्च यद् युयुधाते अहिश्चोतापरीम्यो मघवा वि जिग्ये

१३

अहेत्यातारं कर्मपश्य इन्द्र हृदि यत् ते जघ्नुषो मीरगच्छत् ।

नव च यन् नवति च सर्वन्तीः श्येनो न भीतो अतरो रजांसि

१४

(३८२)

इन्द्रो यातो ऽवसितस्य राजा शमस्य च शुङ्गिणो वज्रबाहुः ।
सेदु राजा क्षयति चर्षणीना मरान् न नेमिः परि ता बभूव

१५ [३८] (३८३)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३५]

(३३)

१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

एतायामोषं गव्यन्त इन्द्र मस्माकं सु प्रमतिं वावृधाति ।
अनामूणः कुविदावस्य रायो गवां केतं परमावर्जते नः
उपेवृहं धनदामप्रतीतिं जुष्टां न श्येनो वसतिं पतामि ।
इन्द्रं नमस्यन्नपुमेभिरकैर्यः स्तोतृभ्यो हव्यो अस्ति यामन्
नि सर्वसेन इषुधीरसक्त समर्यो गा अजति यस्य वटि ।
चोष्क्यमाण इन्द्र भूरि वाम मा पणिभूरस्मदधि प्रवृद्ध
वधीर्हि दस्युं धनिर्न घनेन एकश्चरन्नपशाकेभिरिन्द्र ।
धनोरधि विषुणक् ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः
परां चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्रा ऽयज्वानो यज्वभिः स्पर्धमानाः ।
प्र यद् द्विवो हरिवः स्थातरुयु निरव्रतां अधमो रोदस्योः

१

२

३

४

५ [१]

अयुयुत्सन्नवद्यस्य सेना मयातयन्त क्षितयो नवगवाः ।
वृषायुधो न वध्र्यो निरटाः प्रवद्भिरिन्द्राच्चितयन्त आयन्
त्वमेतान् रुद्रतो जक्षतश्चायोधयो रजस इन्द्र पारे ।
अवाद्दहो द्विव आ दस्युमुच्चा प सुन्वतः स्तुवतः शंसमावः
चक्राणासः परीणहं पृथिव्या हिरण्येन मणिना शुभ्रमानाः ।
न हिंन्वानासंस्तिरुस्त इन्द्रं परि स्पर्शो अदधात् सूर्येण
परि यदिन्द्रो रोदसी उमे अबुभोजीर्महिना विश्वतः सीम् ।
अमन्यमानो अभि मन्यमानैर्निर्वहामि रधमो दस्युमिन्द्र
न ये द्विवः पृथिव्या अन्तःपु न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् ।
युजं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निज्योतिषा तमसो गा अदुक्षत

६

७

८

९

१० [२]

अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्या ऽवर्धत मध्य आ नाव्यानाम् ।
सुधीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन हर्मनाहन्नमि द्यून्

११

(३९४)

न्याविध्यदिलीविशस्य हृह्ला वि शुक्लिणामभिनच्छुष्णमिन्द्रः ।	
यावत्तरो मघवन् यावदोजो वज्रेण शत्रुमवधीः पृतन्युम्	१२
अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रुन् वि तिग्मेन वृषमेणा पुरोऽभेत ।	
सं वज्रेणासृजद् वृत्रमिन्द्रः प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः	१३
आवः कुत्समिन्द्र यस्मिन्प्राक् प्रावो युध्यन्तं वृषभं दशद्युम् ।	
शफच्युतो रेणुर्नक्षत द्या मुच्छैत्रेयो नृपाह्याय तस्थौ	१४
आवः शर्म वृषभं तुग्न्यासु क्षेत्रजेवे मघवन्निज्यं गाम् ।	
ज्योक् चिदत्र तस्थिवांसो अक्रच्छत्रूयतामधरा वेदनाकः	१५ [३] (३९८)

(३४)

१२ हिरण्यस्वरूप आक्षिरसः । अश्विनौ । जगती; ९.१२ त्रिष्टुप् ।

त्रिंश्विन् नो अद्या भवतं नवेदसा विभुर्वा याम उत रातिरश्विना ।	
युवोहि यन्त्रं हिम्येव वासंसो ऽभ्यायंसेन्या भवतं मनीषिभिः	१
त्रयः पवयो मधुवाहने रथे सोमस्य वेनामनु विश्व इद विदुः ।	
त्रयः स्कम्भासः स्कमितास आरमे त्रिनक्तं याथस्त्रिर्वश्विना दिवा	२
समाने अहन् त्रिरवद्यगोहना त्रिरद्य यज्ञं मधुना मिमिक्षतम् ।	
त्रिर्वाजवतीरिपो अश्विना युवं वृषा अस्मभ्यमुपसंश्च पिन्वतम्	३
त्रिर्वर्तिर्योतं त्रिरनुवते जने त्रिः सुप्राव्ये त्रेधेव शिक्षतम् ।	
त्रिर्नान्द्यं वहतमश्विना युवं त्रिः पृक्षो अस्मे अक्षरेव पिन्वतम्	४
त्रिर्नो रयिं वहतमश्विना युवं त्रिर्वृताता त्रिरुतावतं धियः ।	
त्रिः सौमगत्वं त्रिरुत श्रवांसि नस् त्रिष्ठं वां सूरं दुहिता रुहद् रथम्	५
त्रिर्नो अश्विना विव्यानि भेषजा त्रिः पार्थिवानि त्रिरु दत्तमज्यः ।	
ओमानं शंयोर्ममकाय सूनवे त्रिधातु शर्म वहतं शुभस्पती	६ [४]
त्रिर्नो अश्विना यजता द्विधेदिवे परिं त्रिधातु पृथिवीमशायतम् ।	
तिस्रो नासत्या रथ्या परावत आत्मेव वातः स्वसराणि गच्छतम्	७
त्रिरश्विना सिन्धुभिः सप्तमातृभिस् त्रयं आहावास्त्रेधा हविष्कृतम् ।	
तिस्रः पृथिवीरुपरि प्रवा दिवो नाकं रक्षेथे द्युमिरक्तुमिहितम्	८ (४०६)

क१ त्री चक्रा त्रिवृतो रथस्य क१ त्रयो बन्धुरो ये सनीलाः ।
 कदा योगो वाजिनो रासमस्य येन यज्ञं नासत्योपयाथः
 आ नासत्या गच्छतं हूयते हविर्मध्वः पिबतं मधुपेर्मिरासभिः ।
 युवोर्हि पूर्वं सवितोषसो रथमृताय चित्रं घृतवन्तमिष्यति
 आ नासत्या त्रिभिरेकावशैरिह देवेर्मिर्यति मधुपेयमश्विना ।
 प्रायुस्तारिष्टं नी रपांसि मुक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा
 आ नो अश्विना त्रिवृता रथेनाऽर्वाञ्च रथिं वहतं सुवीरम् ।
 शुण्वन्ता वामवसे जोहवीमि वृधे च नो भवतं वाजसातौ

९

१०

११

१२ [५] (४१०)

(३५)

११ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । १ (पादानां क्रमेण) अग्निः, मित्रावरुणौ, रात्रिः, सविता च ।
 २-११ सविता । त्रिष्टुप्, १, ९ जगती, ।

हवाम्यग्निं प्रथमं स्वस्तये हवामि मित्रावरुणाविहावसे ।
 हवामि रात्रीं जगतो निवेशिनीं हवामि देवं सवितारमुतये
 आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च ।
 हिरण्ययेन सविता रथेनाऽऽ देवो याति भुवनानि पश्यन्
 याति देवः प्रवता यात्युद्धता याति शुभ्राभ्यां यजतो हरिभ्याम् ।
 आ देवो याति सविता परावतो ऽप विश्वा दुरिता बाधमानः
 अमीवृतं कृशनेर्विश्वरूपं हिरण्यशम्यं यजतो बृहन्तम् ।
 आस्थाद् रथं सविता चित्रमानुः कृष्णा रजांसि तविषीं धानः
 वि जनाञ्छयावाः शितिपादो अख्यन् रथं हिरण्यप्रउगं वहन्तः ।
 शश्वद् विशाः सवितुर्देवस्योपस्थे विश्वा भुवनानि तस्थुः
 तिस्रो द्यावः सवितुर्द्वा उपस्थां एकां यमस्य भुवने विराषाद् ।
 आग्निं न रथ्यममृताधि तस्थु रिह ब्रवीतु य उ तच्चिकेतत्

१

२

३

४

५

६ [६]

७

८ (४१८)

वि सुपर्णो अन्तरिक्षाय ख्यद् गभीरवेणा असुरः सुनीथः ।
 क्रेड्वानीं सूर्यः कश्चिकेत कतमां द्यां रश्मिरस्या ततान
 अटौ व्यख्यत् ककुभः पृथिव्यास् त्री धन्व योजना सप्त सिन्धून् ।
 हिरण्याक्षः सविता देव आगाद् दधदन्ता कुशुपे वार्याणि

हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणि—रुमे द्यावापृथिवी अन्तरीयते ।

अपामीवां बाधते वेति सूर्य—मभि कृष्णेन रजसा द्यामृणोति

९

हिरण्यहस्तो असुरः सुनीथः सुमृलीकः स्ववौ यात्वर्वाङ् ।

अपसेधन् रक्षसो यातुधाना—नस्याद् देवः प्रतिदोषं गृणानः

१०

ये ते पन्थाः सवितः पूव्यासो ऽरेणवः सुकृता अन्तरिक्षे ।

तेभिर्नो अद्य पृथिभिः सुगेभी रक्षा च नो अधि च ब्रूहि देव

११ [७] (४२१)

(३६)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥ सू० ३६-४३]

२० कण्वो घौरः । अग्निः, १३-१४ यूपो वा । प्रगाथः= विषमा बृहत्याः,

समाः सतोबृहत्याः (१३ उपरिष्टाद्बृहती । ऐ० ब्रा० २।२ चरणच्छेदः)

प्र वो यद्दं पुरुणां विशां देवयतीनाम् ।

अग्निं सुक्तेभिर्वचोभिरीमहे यं सीमिदन्य ईळते

१

जनासो अग्निं दधिरे सद्गोवृधं हविर्म्मन्तो विधेम ते ।

स त्वं नो अद्य सुमना इहाविता भवा वाजेषु सन्त्य

२

प्र त्वा दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् ।

महस्ते सतो वि चरन्त्यर्चयो द्विवि स्पृशन्ति भानवः

३

देवासस्त्वा वरुणो मित्रो अर्यमा सं दूतं प्रत्नमिन्धते ।

विश्वं सो अग्ने जयति त्वया धनं यस्ते ददाश मर्त्यः

४

मन्द्रो होता गृहपति—रग्ने दूतो विशामसि ।

त्वे विश्वा संगतानि व्रता ध्रुवा यानि देवा अकृण्वत

५ [८]

त्वे इदग्ने सुमगे यविष्ठ्य विश्वमा हूयते हविः ।

स त्वं नो अद्य सुमना उतापरं यक्षि देवान्सुवीर्या

६

तं धेमिन्धता नमस्विन् उप स्वराजमासते ।

होत्राभिरग्निं मनुष्यः समिन्धते तितिर्वासो अति सिधः

७

घ्नन्तो वृत्रमतरन् रोवसी अप उरु क्षयाय चक्रिरे ।

मुवत् कण्वे वृषा द्युमन्याहुतः क्रन्दुदश्वो गर्विष्टिपु

८

सं सीदस्व महौ असि शोचस्व देववीतमः ।

वि धूममग्ने अरुपं मियेध्य सुज प्रशस्त दर्शितम्

९

यं त्वा देवासो मनवे वृधुरिह यजिष्ठं हव्यवाहन ।

यं कण्वो मेध्यातिथिर्धनस्पृतं यं वृषा यमुपस्तुतः

१० [९] (४३१)

यमग्निं मेध्यातिथिः कण्व ईध ऋतादधि ।

तस्य प्रेषो दीदियुस्तमिमा ऋचस् तमग्निं वर्धयामसि ११
रायस्पूर्धिं स्वधावोऽस्ति हि ते ऽग्ने देवेष्वाप्यम् ।

त्वं वारजस्य श्रुत्यस्य राजसि स नो मृळ महौ असि १२

ऊर्ध्व ऊ पु ण ऊतये तिष्ठा देवो न सविता ।

ऊर्ध्वो वारजस्य सनिता यवुञ्जिभिर्वाघद्भिर्विह्वयामहे १३

ऊर्ध्वो नः पाहंहंसो नि केतुना विश्वं समत्रिणं दह ।

कूधी न ऊर्ध्वोऽश्चरथाय जीवसे विदा देवेषु नो दुवः १४

पाहि नो अग्ने रक्षसः पाहि धूर्तेरराव्णः ।

पाहि रीषत उत वा जिघांसतो बृहद्भानो यविष्ठय १५ [१०]

घनेव विष्वग्वि जह्यराव्णस् तपुर्जम्भ यो अस्मधुक् ।

यो मर्त्यः शिशीति अत्यक्तुमि मां नः स रिपुरीशत १६

अग्निर्वन्ने सुवीर्यं मग्निः कण्वाय सौभगम् ।

अग्निः प्रारवन् मित्रोत मेध्यातिथि मग्निः साता उपस्तुतम् १७

अग्निना तुर्वशं यदु परावत उग्रादेवं हवामहे ।

अग्निर्नयन्नववास्त्वं बृहद्वथं तुर्वीति दस्यवे सहः १८

नि त्वामग्ने मनुर्देधे ज्योतिर्जनाय शश्वते ।

दृदिथ कण्व ऋतजात उक्षितो यं नमस्यन्ति कृष्टयः १९

त्वेषासो अग्नेरमवन्तो अर्चयो मीमासो न प्रतीतये ।

रक्षास्विनः सवमिद यातुमार्वतो विश्वं समत्रिणं दह २० [११] (४४१)

(३७)

१५ कण्वो घौरः । मरुतः । गायत्री ।

क्रीळं वः शर्धो मारुत मनर्वाणं रथेशुमम् । कण्वा अभि प्र गांयत १

ये पृषतीभिर्कुष्टिभिः साकं वाशीभिर्ऋक्षिभिः । अजायन्त स्वभानवः २

इहेव शृण्व एषां कशा हस्तेषु यद् वदान् । नि यामश्चित्रमृञ्जते ३

प्र वः शर्धाय घृष्वये त्वेषद्युन्नाय शुष्मिणे । देवतं ब्रह्म गायत ४

प्र शंसा गोष्वध्र्यं क्रीळं यच्छर्धो मारुतम् । जम्भे रसस्य वावुधे ५ [१२] (४४६)

को वो वर्षिष्ठ आ नरो दिवश्च रमश्च धृतयः । यत् सीमन्तं न धूनुश्च ६
 नि वो यामाय मानुषो वृध उग्राय मन्यवे । जिहीत पर्वतो गिरिः ७
 येषामजमेषु पृथिवी जुजुवाँ इव विरपतिः । मिया यामेषु रेजते ८
 स्थिरं हि जानमेपां वयो मातुर्निरेतवे । यत् सीमन्तु द्विता शर्वः ९
 उदु त्ये सुनवो गिरः काष्ठा अजमेप्वन्नत । वाश्वा अभिजु यातवे १० [१३]

त्यं चिद् वा वीर्यं पुथुं मिहो नपातममृध्रम् । प्र च्यावयन्ति यामभिः ११
 मरुतो यद्ध वो बलं जना अचुच्यवीतन । गिरिरचुच्यवीतन १२
 यद्ध यान्ति मरुतः सं ह ब्रुवतेऽध्वन्ना । शृणोति कश्चिदेषाम् १३
 प्र यात शीममाशुभिः सन्ति कण्वेषु वो दुर्वः । तत्रो पु मादयाध्वे १४
 अस्ति हि ध्मा मदाय वः स्मसिं ध्मा वृयमेषाम् । विश्वं चिदायुर्जिविमे १५ [१४] (४५६)

(३८)

१५ कण्वो घोरः । मरुतः । गायत्री ।

कद्ध नूनं कंधधियः पिता पुत्रं न हस्तयोः । वृधिध्वे वृक्तचर्हिपः १
 कं नूनं कद् वो अर्थं गन्ता दिवो न पृथिव्याः । कं वो गावो न रण्यन्ति २
 कं वः सुम्ना नव्यासि मरुतः कं सुविता । क्रोद्ध विश्वानि सौमगा ३
 यद् युयं पृथिमातरो मतांसः स्यातन । स्तोता वो अमृतः स्यात् ४
 मा वो मुगो न यवसे जरिता भूदजोऽप्यः । पथा यमस्य गादुप ५ [१५]

मो पु णः परापरा निर्कतिर्दुर्हणा वधीन । पृथीष्ट तृष्णाया सह ६
 सत्यं त्वेषा अमवन्तो धन्वाश्चिदा रुद्रियांसः । मिहं कृण्वन्त्यवाताम् ७
 वाश्वेव विद्युन्मिमाति वत्सं न माता सिपक्ति । यदेषां वृष्टिरसर्जि ८
 दिवा चित तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन । यत् पृथिवी व्युन्दन्ति ९
 अर्धं स्वनान्मरुतां विश्वमा सन्न पार्थिवम् । अरेजन्त प्र मानुषाः १० [१६]

मरुतो वीळुपाणिभिश्च चित्रा रोधस्वतीरनु । यातेमखिदयामभिः ११
 स्थिरा वः सन्तु नेमयो रथा अश्वास एषाम् । सुसंस्कृता अमीशवः १२
 अच्छा वद्व तना गिरा जरायै ब्रह्मणस्पतिम् । अग्निं मित्रं न दर्शतम् १३
 मिमीहि श्लोकेमास्ये पर्जन्य इव ततनः । गायं गायत्रमुक्थ्यम् १४
 वन्दस्व मरुतं गणं त्वेषं पनस्युमर्किणम् । अस्मे वृद्धा असन्निह १५ [१७] (४७१)

यमग्निं मेध्यातिथिः कण्व ईध ऋतादधि ।

तस्य प्रेषो दीदियुस्तमिमा ऋचस् तमग्निं वर्धयामसि ११
रायस्पूर्धि स्वधावोऽस्ति हि ते ऽग्ने देवेष्वाप्यम् ।

त्वं वाजस्य भुत्यस्य राजसि स नो मृळ महां असि १२

ऊर्ध्व ऊ पु ण ऊतये तिष्ठा देवो न संविता ।

ऊर्ध्वो वाजस्य सनिता यवुक्षिभिर्वाघन्दिर्विह्वयामहे १३

ऊर्ध्वो नः पाह्यंहसो नि केतुना विश्वं समन्त्रिणं दह ।

कृधी न ऊर्ध्वश्चरथाय जीवसे विदा देवेषु नो दुवः १४

पाहि नो अग्ने रक्षसः पाहि धूर्तेरराव्यः ।

पाहि रीषत उत वा जिघांसतो बृहद्भानो यविष्ठय १५ [१०]

घनेव विष्वग्वि जह्यराव्यस् तपुर्जम्भ यो अस्मधुक् ।

यो मर्त्यः शिशीति अत्यक्तुमि मां नः स रिपुरीशत १६

अग्निर्वन्ने सुवीर्यं मग्निः कण्वाय सौमगम् ।

अग्निः प्रावन् मित्रोत मेध्यातिथि मग्निः साता उपस्तुतम् १७

अग्निना तुर्वशं यदुं परावत उग्रादेवं हवामहे ।

अग्निर्नयन्नववास्त्वं बृहद्रथं तुर्वीति दस्यवे सहः १८

नि.त्वामग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय शश्वते ।

वृदिथ कण्व ऋतजात उक्षितो यं नमस्यन्ति कृष्टयः १९

त्वेषासो अग्नेरभवन्तो अर्चयो भीमासो न प्रतीतये ।

रक्षास्विनः सवमिद यातुमावतो विश्वं समन्त्रिणं दह २० [११] (४४१)

(३७)

१५ कण्वो घोरः । मरुतः । गायत्री ।

क्रीळं वः शर्धो मारुत मनर्वाणं रथेशुमम् । कण्वा अभि प्र गायत १

ये पृषतीभिर्कृष्टिभिः साकं वाशीमिरक्षिभिः । अजायन्त स्वभानवः २

इहेव शृण्व एषां कशा हस्तेषु यद् वदान् । नि यामश्चित्रमृक्षते ३

प्र वः शर्धाय घृण्वये त्वेषद्युन्नाय शुष्मिणे । देवतं ब्रह्म गायत ४

प्र शंसा गोष्वद्वयं क्रीळं यच्छर्धो मारुतम् । जग्मे रसस्य वावृधे ५ [१२] (४४६)

को वो वर्षिष्ठ आ नरो दिवश्च रमश्च धूतयः । यत् सीमन्तं न धूनुथ ६
 नि वो यामाय मानुषो वृध उग्राय मन्यवे । जिहीत पर्वतो गिरिः ७
 येषामज्मेषु पृथिवी जुजुर्वा इव विश्पतिः । मिया यामेषु रेजते ८
 स्थिरं हि जानमेयां वयो मातुर्निरतेवे । यत् सीमनु द्विता शवः ९
 उदु ते सूनवो गिरः काष्ठा अज्मेष्वात्तत । वाश्वा अभिजु यातवे १० [१३]

त्यं चिद् वा कीर्धं पुथुं मिहो नपातममृधम् । प्र च्यावयन्ति यामभिः ११
 मरुतो यद्ध वो बलं जनौ अचुच्यवीतन । गिरिरचुच्यवीतन १२
 यद्ध यान्ति मरुतः सं ह वृवतेऽध्वन्ना । शृणोति कश्चिदेषाम् १३
 प्र यात शीममाशुभिः सन्ति कण्वेषु वो दुवः । तत्रो षु मादयाध्वं १४
 अस्ति हि प्मा मदाय वः स्मसि प्मा वयमेषाम् । विश्वं चिदायुर्जिवमे १५ [१४] (४५६)

(३८)

१५ कण्वो घोरः । मरुतः । गायत्री ।

कद्ध नूनं कंधप्रियः पिता पुत्रं न हस्तयोः । दुधिये वृक्तबहिपः १
 कं नूनं कद् वो अर्थं गन्ता दिवो न पृथिव्याः । कं वो गावो न रण्यन्ति २
 कं वः सुम्ना नव्यांसि मरुतः कं सुविता । क्रोष्ट विश्वानि सोमगा ३
 यद् युयं पृथिमातरो मर्तांसः स्यातन । स्तोता वो अमृतः स्यात् ४
 मा वो मृगो न यवसे जरिता भूदजोऽप्यः । पथा यमस्य गादुष ५ [१५]

मो पु णः परापरा निर्कतिदुर्हणा वधीत । पृथीष्ट तृष्णाया सह ६
 सत्यं त्वेषा अमवन्तो धन्वाश्चिदा रुद्रियासः । मिह कृण्वन्त्यवाताम् ७
 वाश्वेव विद्युन्मिमाति वत्सं न माता सिपक्ति । यदेषां वृष्टिरसर्जि ८
 दिवा चित् तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन । यत् पृथिवी व्युन्दन्ति ९
 अधं स्वनान्मरुतां विश्वमा सद्य पार्थिवम् । अरेजन्त प्र मानुषाः १० [१६]

मरुतो वीळुपाणिमिश्र चित्रा रोधस्वतीरनु । यातेमखिद्रयामभिः ११
 स्थिरा वः सन्तु नेमयो रथा अश्वास एषाम् । सुसंस्कृता अमीशवः १२
 अच्छा वदा तनां गिरा जरायै ब्रह्मणस्पतिम् । अग्निं मित्रं न दर्शतम् १३
 मिमीहि श्लोकमास्ये पर्जन्य इव ततनः । गायं गायत्रमुक्थ्यम् १४
 वन्दस्व मरुतं गुणं त्वेषं पतस्सुमर्किणम् । अस्मे वृद्धा असन्निह १५ [१७] (४७१)

(३९)

१० कण्वो घौरः । मरुतः । प्रगाथः= विषमा बृहत्याः, समाः सतोबृहत्याः ।

प्र यद्विस्था परावतः शोचिर्न मानमस्यथ ।

कस्य कत्वा मरुतः कस्य वर्षसा कं याथ कं ह धूतयः १

स्थिरा वः सन्त्वार्युधा पराणुदे वीळू उत प्रतिष्कमे ।

युष्माकमस्तु तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः २

परा ह यत् स्थिरं हथ नरो वर्तयथा गुरु ।

वि याथन वनिनः पृथिव्या व्याशाः पर्वतानाम् ३

नहि वः शत्रुर्विदिदे अधि द्यवि न भूम्यां रिशादसः ।

युष्माकमस्तु तविषी तना युजा रुद्रासो नू चिदाधृषे ४

प्र वेपयन्ति पर्वतान् वि विश्रान्ति वनस्पतीन् ।

प्रो आरत मरुतो दुर्मदा इव देवासः सर्वेया विशा ५ [१८]

उपो रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं प्रष्टिर्वहति रोहितः ।

आ वो यामाय पृथिवी चिदथो दवीभयन्त मानुषाः ६

आ वो मक्षू तनाय कं रुद्रा अवो वृणीमहे ।

गन्ता नूनं नोऽवसा यथा पुरे तथा कण्वाय त्रिभ्युषे ७

युष्मेपितो मरुतो मर्त्येपित आ यो नो अभ्व ईपते ।

वि तं युयोत शर्वसा व्योजसा वि युष्माकाभिरूतिभिः ८

असामि हि प्रयज्यवः कण्वं कुद प्रचेतसः ।

असामिभिर्मरुत आ न ऊतिभिर्गन्ता वुष्टि न विद्युतः ९

असाम्योजो त्रिभुथा सुदानवो ऽसामि धूतयः शर्वः ।

ऋषिद्विषे मरुतः परिमन्यव इपुं न सृजत द्विषम् १० [१९] (४८१)

(४०)

८ कण्वो घौरः । ब्रह्मणस्पतिः । प्रगाथः= विषमा बृहत्याः, समाः सतोबृहत्याः ।

उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे ।

उप प्र यन्तु मरुतः सुदानव इन्द्रं प्राशूर्भवा सचा १

त्वामिद्धि सहसस्पुत्र मर्त्य उपब्रूते धने हिते ।

सुवीर्यं मरुत आ स्वश्व्यं दधीत यो व आचके २

(४८२)

प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्र देव्येतु सुनृता ।

अच्छा वीरं नयं पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु नः ३

यो बाधते ददाति सुनरं वसु स धत्ते अक्षिति श्रवः ।

तस्मा इळां सुवीरामा यजामहे सुप्रतूर्तिमनेहसम् ४

प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिर्मन्त्रं वदत्युक्थ्यम् ।

यस्मिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रिरे ५ [२०]

तमिद् वोचेमा विदथेषु शंभुवं मन्त्रं देवा अनेहसम् ।

इमां च वार्चं प्रतिहर्षथा नरो विश्वेद् वामा वो अश्रवत् ६

को देवयन्तमश्रवज् जनं को वृक्तबर्हिषम् ।

प्रप्रं वृश्वान् पस्त्याभिरस्थिताऽन्तर्वावत् क्षयं दधे ७

उपं क्षत्रं पृच्छीत हन्ति राजभिर्मयं चित् सुक्षितिं दधे ।

नास्यं वर्ता न तरुता महाधने नार्मे अस्ति वज्रिणः ८ [२१] (४८९)

(४१)

९ कण्वो घोरः । वरुणमित्रार्यमणः, ४-६ आदित्याः । गायत्री ।

यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा । नू चित् स दभ्यते जनः १

यं बाहुतेव पिप्रति पान्ति मर्त्यं रिषः । अरिष्टः सर्वं एधते २

वि दुर्गां वि द्विषः पुरो भ्रन्ति राजान एषाम् । नयन्ति दुरिता तिरः ३

सुगः पन्थां अनृक्षर आदित्यास क्रतं यते । नात्रावखादो अस्ति वः ४

यं यज्ञं नयथा नर आदित्या क्रजुनां पथा । प्र वः स धीतर्ये नशत् ५ [२२]

स रत्नं मर्त्यो वसु विश्वं लोकमुत् तमना । अच्छा गच्छत्यस्तृतः ६

कथा रोधाम सखायः स्तोमं मित्रस्यार्यमणः । महि प्सरो वरुणस्य ७

मा वो भ्रन्तं मा शर्पन्तं प्रति वोचे देवयन्तम् । सुन्नैरिद् व आ विंवासे ८

चतुरश्विद् ददमानाद् विभीयादा निर्धातोः । न दुर्मुक्ताय स्पृहयेत् ९ [२३] (४९८)

(४२)

१० कण्वो घोरः । पूषा । गायत्री ।

सं पूषन्नध्वनस्तिर व्यंहो विमुचो नपात् । सक्ष्वा देव प्र णस्पुः १

यो नः पूषन्नधो वृको दुःशेव आदिदेशति । अपं स्म तं पथो जाहि २

(५००)

अप त्वं परिपन्थिनं सुपीवाणं हुरश्चितम् । दुरमधिं सुतेरज ३
 त्वं तस्य द्वाविनो ऽघशंसस्य कस्य चित् । पदाभि तिष्ठ तर्पुषिम् ४
 आ तत् ते दस मन्तुमः पूषन्नवो वृणीमहे । येन पितृनचोदयः ५ [२४]

अर्धा नो विश्वसौमग हिरण्यवाशीमत्तम । धनानि सुपणां कृधि ६
 अति नः सश्चतो नय सुगा नः सुपथां कृणु । पूर्णन्निह क्रतुं विदः ७
 अमि सुयवसं नय न नवज्वारो अध्वने । पूर्णन्निह क्रतुं विदः ८
 शग्धि पूरिं प्र यंसि च शिञ्जीहि प्रास्युदरम् । पूर्णन्निह क्रतुं विदः ९
 न पूषणं मेथामसि सूक्तैरभि गृणीमसि । वसूनि दुस्ममीमहे १० [२५] (५०८)

(४३)

०. कण्वो गौरः । रुद्रः, ३ रुद्रः, मित्रावरुणौ च, ७-९ सोमः ।
 गायत्री, ९ अनुष्टुप् ।

कद् रुद्राय प्रचेतसे मीङ्क्षुष्टमाय तव्यसे । वोचेम शंतमं हृदे १
 यथा नो अदितिः कर्त्त पश्वे नृभ्यो यथा गवे । यथा तोकाय रुद्रियम् २
 यथा नो मित्रो वरुणो यथा रुद्रश्चिक्रेतति । यथा विश्वे सजोषसः ३
 गाथर्पति मेधर्पति रुद्रं जलापमेपजम् । तच्छ्रुयोः सुम्नमीमहे ४
 यः शुक्र इव सूर्यो हिरण्यमिव रोचेत । श्रेष्ठो देवानां वसुः ५ [२६]

शं नः कर्त्त्यर्वते सुगं मेपाय मेघ्ये । नृभ्यो नारिभ्यो गवे ६
 अस्मे सोम श्रियमधि नि धेहि शतस्य नृणाम् । महि श्रवस्तुविनृम्णम् ७
 मा नः सोमपरिबाधो मारांतयो जुहुरन्त । आ न इन्दो वार्जे भज ८
 यास्ते प्रजा अमृतस्य परस्मिन् धामन्तृतस्य ।
 मूर्धा नाभां सोम वेन आभूषन्तीः सोम वेदः

९ [२७] (५१७)

(४८)

(नवमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० ४४-५०)

१४ प्रस्कण्वः काण्वः । अग्निः, १-२ अग्निः, अभिनौ, उपाश्व ।

प्रगाथः= विपमा बृहत्याः, समाः सनोबृहत्याः ।

अग्ने विवस्वदुपसंश्रु चित्रं राधो अमर्त्य ।

आ दाशुपे जातवेदो बह्ना त्वमद्या देवा उपबुधः

१.

(५१८)

जुष्टो हि दूतो असि हव्यवाहनो ऽग्ने रथीरध्वराणाम् ।
सजूरश्विभ्यामुपसा सुवीर्यं मरुमे धेहि श्रवो ब्रूहत् २

अद्या दूतं वृणीमहे वसुमग्निं पुरुप्रियम् ।
धूमकेतुं भाक्कजीकं व्युष्टिषु यज्ञानामध्वरश्रियम् ३
भ्रेष्ठं यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनाय दाशुपे ।
देवाँ अच्छा यातवे जातवेदस मग्निमीळे व्युष्टिषु ४

स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृत भोजन ।
अग्ने ज्ञातारममृतं मियेध्य यजिष्ठं हव्यवाहन ५ [२८]

सुशंसो बोधि गृणते यविष्ठय मधुजिह्वः स्वाहुतः ।
प्रस्कण्वस्य प्रतिरन्नायुर्जीवसे नमस्या दैव्यं जनम् ६
होतारं विश्ववेदसं सं हि त्वा विश इन्धते ।
स आ वह पुरुहूत प्रचेतसो ऽग्ने देवाँ इह द्रवत् ७
सवितारमुपसमश्विना भग मग्निं व्युष्टिषु क्षपः ।
कण्वासस्त्वा सुतसोमास इन्धते हव्यवाहं स्वध्वर ८

पतिर्ह्यध्वराणा मग्ने दूतो विशामसि ।
उपबुध आ वह सोमपीतये देवाँ अद्य स्वर्दशः ९
अग्ने पूर्वा अनूपसो विभावसो वीदेथ विश्वदर्शतः ।
असि ग्रामेष्वविता पुरोहितो ऽसि यज्ञेषु मानुषः १० [२९]

नि त्वा यज्ञस्य साधन मग्ने होतारमुत्विजम् ।
मनुष्वद् देव धीमहि प्रचेतसं जीरं दूतममर्त्यम् ११
यद् देवानां मित्रमहः पुरोहितो ऽन्तरो यासि दूत्यम् ।
सिन्धोरिव प्रस्वनितास ऊर्मयो ऽग्नेभ्राजन्ते अर्चयः १२

श्रुधि श्रुत्कर्णं वह्निभि देवैरग्ने सयावभिः ।
आ सीदन्तु बर्हिषि मित्रो अर्यमा प्रातर्यावाणो अध्वरम् १३

शृण्वन्तु स्तोमं मरुतः सुदानवो ऽग्निजिह्वा क्रतावृधः ।
पिबन्तु सोमं वरुणो धृतव्रतो ऽश्विभ्यामुपसा सजूः १४ [३०] (५३१)

(४५)

१० प्रस्कण्वः काण्वः । अग्निः, १० (उत्तरार्धस्य) देवाः । अनुष्टुप् ।

त्वमग्ने वसँरिह रुद्राँ आदित्वाँ उत । यजाँ स्वध्वरं जनं मनुजातं धृतप्रुषम् १
 धृष्टीवानो हि द्वाशुषे देवा अग्ने विचेतसः । तान् रोहिदश्व गिर्वणसु त्रयाँश्चिंशतमा वह २
 प्रियमेधवदन्निवज् जातवेदो विरूपवत् । अद्भिनस्वन्महिषत प्रस्कण्वस्य धुधी हवम् ३
 महिकैरव उतये प्रियमेधा अहूषत । राजन्तमध्वराणां मग्निं शुक्लेण शोचिषा ४
 धृताहवन सन्त्ये मा उ षु धुधी गिरः । यामिः कण्वस्य सूनवो हवन्तेऽवसे त्वा ५

[३१]

त्वाँ चित्रधवस्तम् हवन्ते विक्षु जन्तवः । शोचिष्केशं पुरुप्रियाऽग्ने हव्याय वोह्वे ६
 नि त्वा होतास्मृत्विजं दधिरे वसुवित्तमम् । शुक्लेण सप्रथस्तमं विप्रां अग्ने दिविष्टिषु ७
 आ त्वा विप्रां अचुच्यवुः सुतसोमा अमि प्रयः । बृहद् भा बिभ्रतो हवि रग्ने मर्ताय द्वाशुषे ८
 प्रातर्याणाः सहस्कृत सोमपेयाय सन्त्य । इहाद्य दैव्यं जनं बर्हिषा सादया वसो ९
 अर्वाञ्च दैव्यं जन मग्ने यक्ष सद्भूतिमिः । अयं सोमः सुदानवसु तं पात तिरोअह्वयम् १०

[३२] (५४१)

(४६)

१५ प्रस्कण्वः काण्वः । अश्विनौ । गायत्री ।

एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः । स्तुषे वामश्विना बृहत् १
 या वृक्षा सिन्धुमातरा मनोतरा रयीणाम् । धिया देवा वसुविदा २
 वच्यन्ते वां ककुहासो जूर्णायामधि विष्टिषि । यद् वां रथो विमिष्पतात् ३
 हविषा जारो अपां पिपतिं पपुर्निररा । पिता कुटस्य चर्षणिः ४
 आद्वारो वाँ मतीनां नासत्या मतवचसा । पातं सोमस्य धृष्ण्या ५ [३३]

या नः पीपरदश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः । तामस्मे रासाथामिषम् ६
 आ नो नावा मतीनां यातं पाराय गन्तवे । युक्ताथामश्विना रथम् ७
 अरित्रं वां दिवस्पृथु तीर्थे सिन्धूनां रथः । धिया युयुज् इन्दवः ८
 दिवस्कण्वास इन्दवो वसु सिन्धूनां पदे । स्वं वविं कुहं धित्सथः ९
 अमूदु भा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्यः । व्यस्यज्जिह्वासांसितः १० [३४]

अमूदु पारमेतवे पन्थां क्रतस्य साधुया । अर्दशिं वि सुतिर्विवः ११
 तत्तादिवृश्विनोरवो जरिता प्रति भूषति । मवे सोमस्य पिपतोः १२

(५५३)

वावसाना विवस्वति सोमस्य पीत्या गिरा । मनुज्वच्छंभू आ गतम्	१३
युवोरुषा अनु भियं परिज्मनोरुपाचरत् । ऋता वनथो अक्तुभिः	१४
उभा पिबतमश्विनो मा नः शर्म यच्छतम् । अविद्वियाभिः कृतिभिः	१५ [३५] (५५६)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२९]

(४७)

१० प्रस्कण्वः काण्वः । अश्विनौ । प्रगाथः=विपमा बृहत्याः, समाः सतोबृहत्याः ।

अयं वां मधुमत्तमः सुतः सोमं ऋतावृधा ।	
तमश्विना पिबतं तिरोअह्वं धत्तं रत्नानि दाशुपे	१
त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा रथेना यातमश्विना ।	
कण्वांसो वां ब्रह्म कृण्वन्त्यध्वरे तेषां सु शृणुतं हवम्	२
अश्विना मधुमत्तमं पातं सोममृतावृधा ।	
अथाद्य दद्या वसु बिभ्रता रथे द्वाश्वांसमुप गच्छतम्	३
त्रिषधस्थे बर्हिषि विश्ववेदसा मध्वा यज्ञं मिमिक्षतम् ।	
कण्वांसो वां सुतसोमा अभिद्यवो युवां हवन्ते अश्विना	४
यामिः कण्वमभिदिमिः प्रार्वतं युवमश्विना ।	
तामिः प्वस्मौ अवतं शुमस्पती पातं सोममृतावृधा	५ [१]
सुदासे दद्या वसु बिभ्रता रथे पृक्षो वहतमश्विना ।	
रयिं समुद्रावृत वां दिवस्पत्यस्मे धत्तं पुरुस्पृहम्	६
यन्नासत्या परावति यद् वा स्थो अधि तुर्वशे ।	
अतो रथेन सुवृता न आ गतं साकं सूर्यस्य रुदिमभिः	७
अर्वाञ्चा वां सतयोऽध्वरभियो वहन्तु सवनेदुप ।	
इषं पुञ्चन्ता सुकृते सुदानव आ बर्हिः सीदतं नरा	८
तेन नासत्या गतं रथेन सूर्यत्वचा ।	
येन शश्वदूहथुर्वाशुपे वसु मध्वः सोमस्य पीतये	९
उक्थेभिर्वागवसे पुरुवसू अर्केश्च नि ह्वयामहे ।	
शश्वत् कण्वानां सदासि प्रिये हि कं सोमं पपथुरश्विना	१० [२] (५६६)

(४८)

१६ प्रस्कण्वः काण्वः । उषाः । प्रगाथः= विषमा बृहत्याः, समाः सतोबृहत्याः ।

सह वामेन न उषो व्युच्छा दुहितर्दिवः ।

सह द्युम्नेन बृहता विभावरि राया देवि दास्वती १

अश्वोवतीर्गोमतीविश्वसुविदो मूरिं च्यवन्त वस्तवे ।

उदीरय प्रति मा सूनृता उपशू चोदु राधो मघोनाम् २

उवासोषा उच्छाच्च नु देवी जीरा रथानाम् ।

ये अस्या आचरणेषु दधिरे समुदे न श्रवस्यवः ३

उषो ये ते प्र यामेषु युञ्जते मनो दानाय सूरयः ।

अत्राह तत् कण्व एषां कण्वतमो नाम गृणाति नृणाम् ४

आ घा योषेव सूनर्युषा याति प्रमुञ्जती ।

जरयन्ती वृजनं पद्वदीयत उत्पातयति पक्षिणः ५ [३]

वि या सृजति समनं व्युर्थिनः पदं न वेत्योदती ।

वयो नकिंटे पत्तिवांस आसते व्युष्टौ वाजिनीवति ६

एषार्युक्त परावतः सूर्यस्योदयनादधि ।

ज्ञतं रथेभिः सुभगोषा इयं वि यात्यभि मानुषान् ७

विश्वमस्या नानाम् चक्षसे जगज् ज्योतिष्कृणोति सूनरी ।

अप द्वेषो मघोनीं दुहिता दिव उषा उच्छदप सिधः ८

उष आ माहि मानुना चन्द्रेण दुहितर्दिवः ।

आवहन्ती मूर्यस्मभ्यं सोमगं व्युच्छन्ती दिविष्टिषु ९

विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं त्वे वि यदुच्छसि सूनरि ।

सा नो रथेन बृहता विभावरि श्रुधि चित्रामधे हवम् १० [४]

उषो वाजं हि वंस्य यश्चित्रो मानुषे जने ।

तेना वह सुकृतो अध्वरो उष ये त्वा गृणन्ति वह्नयः ११

विश्वान् देवा आ वह सोमपीतये ऽन्तरिक्षादुपस्यम् ।

सास्माहु धा गोमदश्ववदुक्थ्यमुपो वाजं सुवीर्यम् १२

यस्या रुशन्तो अर्चयः प्रति भद्रा अदक्षत ।

सा नो रयिं विश्ववारं सुपेशसमुपा ददानु सुगम्यम् १३ (५७९)

ये चिद्धि त्वामृषयः पूर्वं ऊतये जुहुरेऽवसे महि ।

सा नः स्तोमौ अमि गृणीहि राघसो—षः शुकेण शोचिषा १४

उषो यद्वद्य भानुना वि द्वारावृणवो दिवः ।

प्र नो यच्छतादवृकं पृथु च्छर्दिः प्र देवि गोमतीरिषः १५

सं नो राया बृहता विश्वेपेशसा मिमिक्षा समिळाभिरा ।

सं द्युम्नेन विश्वतुरोपो महि सं वाजैर्वाजिनीवति १६ [५] (५८२)

(४९)

४ प्रस्कण्वः काण्वः । उपाः । अनुष्टुप् ।

उषो मदेभिरा गंहि त्रिवश्विद् रोचनादधि । वहन्त्वरुणप्सव उप त्वा सोमिनो गृहम् १

सुपेशसं सुखं रथं यमध्यस्था उपस्त्वम् । तेना सुश्रवसं जनं प्रावाद्य दुहितर्दिवः २

वर्यश्चित् ते पतत्रिणो द्विपञ्चतुष्पदजुनि । उपः प्रारभूतैरनु द्विवो अन्तेभ्यस्परि ३

व्युच्छन्ती हि रश्मिभिर्विश्वमाभासि रोचनम् । तां त्वामुपर्वसुयवो गीभिः कर्णा अहूपत ४ [६]

(५८६)

(५०)

१३ प्रस्कण्वः काण्वः । सूर्यः (११-१३ रोगण्य उपनिषद्, १३ अन्त्योऽर्धर्चः द्विषद्ग्रन्थ) ।

गायत्री, १०-१३ अनुष्टुप् ।

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । हृशे विश्वाय सूर्यम् १

अप त्ते तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यक्तुभिः । सूराय विश्वचक्षसे २

अहश्मस्य केतवो वि रश्मयो जनां अनु । भ्राजन्तो अग्रयो यथा ३

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृद्दसि सूर्य । विश्वमा भासि रोचनम् ४

प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ् देवि मानुषान् । प्रत्यङ् विश्वं स्वर्हृशे ५ [७]

येना पावक चक्षसा मुरण्यन्तं जनां अनु । त्वं वरुण पश्यसि ६

वि द्यामेषि रजस्पृश्व ह्य मिमानो अक्तुभिः । पश्यन्मानि सूर्य ७

सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं विचक्षण ८

अयुक्तं सप्त शुन्ध्युवः सूरौ रथस्य नृप्यः । तारिष्यांति स्वयुक्तिभिः ९

उद् वयं तमसस्पृजि ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम् । देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् १०

उद्यन्नय मित्रमह आरोहन्नुत्तरां दिवम् । ह्रद्वोगं मम सूर्य हरिमाणं च नाशय ११

(५९७)

शुकेषु मे हरिमाणं रोपणाकासु दध्मसि । अथो हारिद्वेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि १२
उदगादयमादित्यो विश्वेन सहसा सह । द्विषन्तं मह्यं रन्धयन् मो अहं द्विषते रधम् १३
[८] (५९९)

(५१)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० ५१-५७]

१५ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १४-१५ त्रिष्टुप् ।

अभि त्यं मेघं पुंरुहूतमुग्मिय मिन्द्रं गीर्भिर्मदता वस्वो अर्णवम् ।
यस्य द्यावो न विचरन्ति मानुषा भुजे मंहिष्ठमभि विप्रमर्चत १
अमीमवन्वन्त्स्वमिष्टिभूतयोऽन्तरिक्षप्रां तर्विषीभिरावृतम् ।
इन्द्रं दक्षास क्रमवो मवृच्युतं शतक्रतुं जवनी सूनृतारुहत २
त्वं गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरपो तात्रये शतदुरेषु गातुवित् ।
ससेनं चिद् विमदायावहो वस्वा जावर्दि वावसानस्य नर्तयन् ३
त्वमपामपिधानावृणोरपाऽधारयः पर्वते दानुमद् वसु ।
वृत्रं यद्विन्द्र शवसावधीरहि मादित् सूर्यं विव्यारोहयो हृशे ४
त्वं मायाभिरप मायिनोऽधमः स्वधामिर्ये अधि शुप्तावजुह्वत ।
त्वं पिप्रोर्नुमणः प्रारुजः पुरः प्र ऋजिश्चानं दस्युहृत्येष्वाविथ ५ [९]

त्वं कुत्सं शुष्णहृत्येष्वाविथाऽरन्धयोऽतिथिगवाय शम्बरम् ।
महान्तं चिदबुद्धं नि क्रमीः पदा सनादेव दस्युहृत्याय जज्ञिषे ६
त्वे विश्वा तर्विषी सध्वर्यग्विता तव राधः सोमपीथार्य हर्षते ।
तव वज्राश्रिकिते बाह्वोर्हितो वृश्चा शत्रोरव विश्वानि वृष्ण्या ७
वि जानीह्यार्यान् ये च दस्यवो बर्हिष्मते रन्धया शासदव्रतान् ।
शाको भव यजमानस्य चोद्विता विश्वेत् ता ते सधमादेषु चाकन ८
अनुव्रताय रन्धयन्नपवता नामूमिरिन्द्रः श्रथयन्नभुवः ।
वृद्धस्य चिद् वर्धते द्यामिनक्षतः स्तवानो वज्रो वि जघान संदिहः ९
तक्षद् यत् त उशना सहसा सहो वि रोदसी मज्मना बाधते शवः ।
आ त्वा वातस्य नृमणो मनोयुज आ पूर्यमाणमवहन्नभि श्रवः १० [१०]

मर्दिष्ट यदुशने काव्ये सचां इन्द्रो वृद्धो वृद्धतरार्धि तिष्ठति ।

उग्रो ययिं निरपः श्रोतसासृजद् वि शुष्णस्य दंष्ट्रिता ऐरयत् पुरः

११

(११०)

आ स्मा रथं वृषपाणेषु तिष्ठसि शार्यातस्य प्रभृता येषु मन्दसे ।	
इन्द्र यथा सुतसेमिषु चाकनोऽनुवाणं श्लोकमा रोहसे विवि	१२
अर्द्धा अभी महते वचस्पवे कक्षीवते वृचयामिन्द्र सुन्वते ।	
मेनाभवो वृषणश्वस्य सुक्रतो विश्वेत् ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या	१३
इन्द्रो अश्रायि सुध्यो निरेके पञ्जेषु स्तोमो दुर्यो न यूपः ।	
अश्वयुर्गव्यू रथयुर्वसुयु रिन्द्र इद्रायः क्षयति प्रयन्ता	१४
इदं नमो वृषभार्य स्वराजे सत्यशुष्माय तवसेऽवाचि ।	
अस्मिन्निन्द्र वृजने सर्ववीराः स्मत् सूरिभिस्तव शर्मन्त्याम	१५ [११] (६१४)

(५२)

१५ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; १३, १५ त्रिष्टुप् ।

त्यं सु मेपं महया स्वर्विदं ज्ञातं यस्य सुभ्वः साकमीरते ।	
अत्यं न वाजं हवनस्यवं रथमेन्द्रं ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः	१
स पर्वतो न धरुणेष्वच्युतः सहस्रमूतिस्तविषीषु वावृधे ।	
इन्द्रो यद् वृत्रमवधीन्नवीवृतं मुजन्नणींसि जहंपाणो अन्धसा	२
स हि द्वो द्वरिषु वृत्र ऊर्धनि चन्द्रबुध्नो मद्वृद्धो मनीषिभिः ।	
इन्द्रं तमहे स्वपस्यया धिया मंहिष्ठारातिं स हि परिन्धसः	३
आ यं पुणन्ति विवि सवर्वाहिषः समुद्रं न सुभ्वः स्वा अमिष्टयः ।	
तं वृत्रहत्ये अनु तस्थुरुतयः शुष्मा इन्द्रमवाता अहृतप्सवः	४
अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यतो रध्वीरिव प्रवणे संस्रुतयः ।	
इन्द्रो यद् वज्री धृषमाणो अन्धसा मिनद् वलस्य परिधीरिव त्रितः	५ [१२]
परीं घृणा चरति तित्विषे शवो ऽपो वृत्वी रजसो बुध्नमाशयत् ।	
वृत्रस्य यत् प्रवणे दुर्गुभिश्चनो निजघन्थ हन्वोरिन्द्र तन्यतुम्	६
मृदं न हि त्वा न्युषन्त्युर्मयो ब्रह्माणीन्द्र तव यानि वर्धना ।	
त्वष्टा चित् ते युज्यं वावृधे शर्वस्ततश्च वज्रमभिभूत्योजसम्	७
जघन्वो उ हरिभिः संभृतकतविन्द्र वृत्रं मनुषे गातुयन्नपः ।	
अयच्छथा बाह्वोर्वज्रमायसमधारयो विव्या सूर्यं हुशे	८ (६२२)

बृहत् स्वश्चन्द्रममवद यदुक्थ्यः । मकुण्वत मियसा रोहणं दिवः ।

यन्मानुषप्रधना इन्द्रमुतयः । स्वर्नृषाचो मरुतोऽमदुन्ननु

द्यौश्चिदुस्यामवौ अहेः स्वना दयोयवीद मियसा वज्र इन्द्र ते ।

वृत्रस्य यद् बद्धधानस्य रोदसी मदे सुतस्य शवसाभिन्नच्छिरः

यदिच्चिन्द्र पृथिवी दशमुजि रहानि विश्वा ततर्नन्त कूटयः ।

अत्राह ते मघवन् विश्रुतं सहो द्यामनु शवसा बर्हणा भुवत्

त्वमस्य पारे रजसो व्योमनः स्वभूत्योजा अवसे धृपन्मनः ।

चकुपे भूमिं प्रतिमानमोजसो ऽपः स्वः परिभूरेण्या दिवम्

त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋध्ववीरस्य बृहत् पतिर्भूः ।

विश्वमापा अन्तरिक्षं महित्वा सत्यमद्वा नकिरन्यस्त्वावान्

न यस्य द्यावापृथिवी अनु व्यचो न सिन्धवो रजसो अन्तर्मानशुः ।

नोत स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यत एको अन्यच्चकुपे विश्वमानुषक्

आर्चन्नत्र मरुतः सस्मिन्नाजौ विश्वे देवासो अमदुन्ननु त्वा ।

वृत्रस्य यद् भृष्टिमता वधेन नि त्वमिन्द्र प्रत्यानं जघन्थ

(५३)

११ सव्य आक्षिरसः । इन्द्रः । जगती, १०-११ त्रिष्टुप् ।

न्युष्टं पु वाचं प्र महे भ्रमामहे गिर इन्द्राय सवने विवस्वतः ।

नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविदुः । न दुष्टतिर्द्रविणोदेपु शस्यते

दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः ।

शिक्षानरः प्रदिवो अकामकशनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि

शचीव इन्द्र पुरुकृद् द्युमत्तम तवेदिदमभितश्चेकिते वसु ।

अतः संगृभ्यामिभूत आ भर मा त्वायतो जरितुः काममूनयीः

एमिद्युभिः सुमना एमिरिन्दुभि निरुन्धानो अमतिं गोभिरश्विना ।

इन्द्रेण दस्युं दुरयन्त इन्दुभि र्युतद्वेषसः समिषा रभेमहि

समिन्द्र राया समिषा रभेमहि सं वाजैभिः पुरुश्चन्द्रैरभिद्युभिः ।

सं देव्या प्रमत्या वीरशृण्मया गोअग्रयाश्वावत्या रभेमहि

५ [१५] (६३४)

ते त्वा मदा अमदन् तानि वृष्ण्या ते सोमांसो वृत्रहर्त्येषु सत्यते ।

यत् कावे दश वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः ६

युधा युधमुष घेदैषि धृष्ण्या पुरा पुरं समिदं हंस्योर्जसा ।

नम्या यदिन्द्र सख्या परावति निबर्हयो नमुचिं नाम मायिनम् ७

त्वं करंश्चमुत् पर्णयं वधी स्तेजिष्ठयातिथिग्वस्य वर्तनी ।

त्वं शता वज्रदस्याभिन्त पुरो ऽनानुदः परिष्ठाता ऋजिश्चना ८

त्वमेतास्त्रनराजो द्विर्दशा ऽबन्धुना सुश्रवसोपजग्मुषः ।

पटिं सहस्रा नवतिं नव श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ९

त्वमाविथ सुश्रवसं तवोतिभिस्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।

त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राजे यूने अरन्धनायः १०

य उहचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवतमा असांम ।

त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ११ [१६] (६४०)

(५४)

११ सव्य आक्षिरसः । इन्द्रः । जगतीः ६, ८-९, ११ त्रिष्टुप् ।

मा नो अस्मिन् मघवन् पुत्स्वंहसि नहि ते अन्तः शवसः परीणशे ।

अक्रन्दयो नद्योऽ रोरुवद् वना कथा न क्षोणीभियसा समारत १

अर्चा शक्राय शाकिने शचीवते शुण्वन्तमिन्द्रं महयन्नमि ष्दुहि ।

यो धृष्णुना शवसा रोदसी उभे वृषा वृषत्वा वृषभो न्युञ्जते २

अर्चा दिवे बृहते शुण्यं वचः स्वक्षत्रं यस्य धृषतो धुषन्मनः ।

बृहच्छ्रवा असुरो बर्हणा कृतः पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो हि षः ३

त्वं दिवो बृहत्तः सानु कोपयो ऽव त्मना धृषता शम्बरं भिनत् ।

यन्मायिनो व्रन्दिनो मन्दिना धुषच्छितां गर्भस्तिमशानि पृतन्यसि ४

नि यद् वृणाक्षि श्वसनस्य मूर्धनि शुष्णास्य चिद् व्रन्दिनो रोरुवद् वना ।

प्राचीनेन मनसा बर्हणावता यदुद्या चित् कृणवः कस्त्वा परि ५ [१७]

त्वमाविथ नयं तूर्वशं यदु त्वं तूर्वीतिं वृष्यं शतक्रतो ।

त्वं रथमेतशं कृत्वये धने त्वं पुरो नवतिं दम्भयो नव ६ (६४१)

स चा राजा सत्पतिः शूशुवज्जनो रातहव्यः प्रति यः शासमिन्वति ।

उक्था वा यो अभिगृणाति राधसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते विवः

७

असमं क्षत्रमसमा मनीषा प्र सोमपा अपसा सन्तु नेमे ।

ये त इन्द्र वृद्धो वर्धयन्ति महिं क्षत्रं स्थविरं वृष्णयं च

८

तुभ्येदेते बहुला अद्रिदुग्धाश्चमूषदश्चमसा इन्द्रपानाः ।

व्यश्रुहि तर्पया काममेषा मथा मनो वसुदेयाय कृष्व

९

अपामतिष्ठद्वरुणह्वरं तमो ऽन्तर्वृत्रस्य जठरेषु पर्वतः ।

अभीमिन्द्रो नद्यो वविणा हिता विश्वा अनुठाः प्रवणेषु जिघ्रते

१०

स शेवृधमर्षि धा द्युन्नमस्मे महिं क्षत्रं जनापाळिन्द्र तव्यम् ।

रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरिन् राये च नः स्वपत्या द्वे धाः

११ [१८] (६५१)

(५५)

८ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

दिवश्चिदस्य वरिमा वि पप्रथ इन्द्रं न मद्वा पृथिवी च न प्रति ।

भीमस्तुर्विष्माश्चर्षणिम्य आतपः शिशीति वज्रं तेजसे न वंसंगः

१

सो अर्णवो न नद्यः समुद्रियः प्रति गृभ्णाति विभिता वरीमभिः ।

इन्द्रः सोमस्य पीतये वृषायते सनात् स युध्म ओजसा पनस्यते

२

त्वं तमिन्द्र पर्वतं न भोजसे महो नृम्णस्य धर्मेणाभिरज्यसि ।

प्र वीर्येण देवतार्ति चेकिते विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः

३

स इद् वने नमस्युर्भिर्वचस्यते चारु जनेषु प्रब्रुवाण इन्द्रियम् ।

वृषा छन्दुर्मवाति हर्यतो वृषा क्षेमेण धेनो मघवा यदिन्वति

४

स इन्महानि समिथानि मज्मना कृणोति युध्म ओजसा जनेभ्यः ।

अर्धा च न अद् दधति त्विषीमत इन्द्राय वज्रं निघनिघ्नते वधम्

५ [१९]

स हि श्रवस्युः सर्वनानि कुत्रिमा क्षमया वृधान ओजसा विनाशयन् ।

ज्योतीषि कृण्वन्नवृकाणि यज्यवे ऽव सुक्रतुः सतवा अपः सृजत

६

वानाय मनः सोमपावन्नस्तु ते ऽर्वाश्वा हरी वन्दनश्रुदा कृधि ।

यमिष्ठासः सारथयो य इन्द्र ते न त्वा केता आ दम्नुवन्ति मूर्णीयः

७ (६५८)

अप्रक्षितं वसु बिमर्षिं हस्तयो रषाह्णं सहस्तन्वि श्रुतो दधे ।
आवृतासोऽवतासो न कर्तुमिस्तनूयु ते कर्तव इन्द्र भूरयः

८ [२०] (६५९)

(५६)

६ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

एष प्र पूर्वीरु तस्यं चक्षिपो ऽत्यो न योपामुदयंस्त भुवर्णिः ।
दक्षं महे पाययते हिरण्ययं रथमावृत्या हरियोगमृभ्वसम्
तं गुरतयो नेमन्निषः परीणसः समुद्रं न संचरणे सनिष्यवः ।
पतिं दक्षस्य विदथस्य नू सहो गिरिं न वेना अर्धि रोह तेजसा
स तुर्वणिर्महो अरेणु पौर्ये गिरेर्मृष्टिर्न भ्राजते तुजा शवः ।
येन शुष्णं मायिनमायसो मदे दध आभूषु रामयन्नि दामनि
वेवी यद्वि तर्विपी त्वावृधोतय इन्द्रं सिपेक्त्युपसं न सूर्यः ।
यो धूष्णुना शवसा बाधते तम इर्यति रेणु बृहदहंरिष्वणिः
वि यत् तिरो धरुणमच्युतं रजो ऽतिष्ठिपो विव आतांसु बर्हणा ।
स्वमीह्ने यन्मद इन्द्र हर्ष्याहन् वृत्रं निरपामोडो अर्णवम्
त्वं विवो धरुणं धिष ओजसा पृथिव्या इन्द्र सदनेषु माहिनः ।
त्वं सुतस्य मदे अरिणा अपो वि वृत्रस्य समया पाव्यारुजः

१

२

३

४

५

६ [२१] (६६५)

(५७)

६ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

प्र महिष्ठाय बृहते बृहद्रये सत्यशुष्माय तवसे मतिं मेरे ।
अपामिव प्रवणे यस्य दुधरं राधो विश्वायु शवसे अपावृतम्
अर्धं ते विश्वमनु हासविष्टय आपो निम्नेव सर्वना हविष्मतः ।
यत् पर्वते न समशीत हर्यत इन्द्रस्य वज्रः श्रथिता हिरण्ययः
अस्मै भीमाय नमसा समध्वर उषो न शुभ्र आ मेरा पनीयसे ।
यस्य धाम शवसे नामेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नार्यसे
इमे त इन्द्र ते वयं पुरुदुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवसो ।
नहि त्वदन्यो निर्वणो गिरः सघत क्षोणीरिव प्रति नो हर्य तद् वचः

१

२

३

४

(६६९)

भूरिं त इन्द्र वीर्यं । तव स्मस्य—स्य स्तोतुर्मघवन् काममा पृण ।
अनु ते द्यौर्बृहती वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नेम ओजसे ।
त्वं तमिन्द्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन् पर्वशश्र्वकतिथि ।
अवासृजो निवृताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं दधिषे केवलं सहः

५

६ [२२] (६७१)

[एकादशोऽनुवाकः ॥११॥ सू० ५८-६४]

(५८)

१ नोधा गौतमः । अग्निः । जगती, ६-९ त्रिष्टुप् ।

नू चितं सहोजा अमृतो नि तुन्दते होता यद् दूतो अमवद् विवस्वतः ।

वि सार्धिष्ठेभिः पृथिमी रजो मम आ देवताता हविषा विवासति

१

आ स्वमघं युवमानो अजरस्तृप्त्वविष्यन्नतसेषु तिष्ठति ।

अत्यो न पृष्ठं प्रुषितस्य रोचते विवो न सानु स्तनयन्नचिक्रदत्

२

क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः पुरोहितो होता निषतो रयिषाळमर्त्यः ।

रथो न विक्ष्वं असान आयुषु व्यानुषग्वार्यो देव ऋण्वति

३

वि वार्तजूतो अतसेषु तिष्ठते वृथा जुहूमिः सृण्या तुविष्वणिः ।

तृषु यदग्ने वनिनो वृषायसे कृष्णं त एम रुशदूर्मे अजर

४

तर्पुर्जम्भो वन आ वार्तचोदितो यूथे न साह्वो अव वाति वंसंगः ।

अमिषजन्नक्षितं पार्जसा रजः स्थातुश्चरथं मयते पतत्रिणः

५ [२३]

वृधुष्टा भृगवो मानुषेष्वा रयिं न चारुं सुहवं जनेभ्यः ।

होतारमग्ने अतिथिं वरेण्यं मित्रं न शेवं विव्याय जन्मने

६

होतारं सप्त जुहोते यजिष्ठं यं वाधतो वृणते अध्वरेषु ।

अग्निं विश्वेषामरतिं वसूनां सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम्

७

अच्छिद्रा सूनो सहसो नो अद्य स्तोतृभ्यो मित्रमहः शर्म यच्छ ।

अग्ने गृणन्तमंहस उरुष्यो जौ नपात् पूर्मिरायसीभिः

८

मवा वरूथं गृणते विभावो भवा मघवन् मघवज्यः शर्म ।

उरुष्याग्ने अंहसो गृणन्तं प्रातर्मक्षु धियावसुर्जगम्यात्

९ [२४] (६८०)

(५९)

७ नोधा गौतमः । अग्निर्वैश्वानरः । त्रिष्टुप् ।

वया इवमे अग्रयस्ते अन्ये त्वे विश्वे असुता मादयन्ते ।	
वैश्वानर नाभिरसि क्षितीनां स्थूणेव जना उपमिद् ययन्थ	१
मूर्धा दिवो नाभिरग्निः पृथिव्या अर्थाभवदरती रोदस्योः ।	
तं त्वा देवासोऽजनयन्त देवं वैश्वानर ज्योतिरिदर्याय	२
आ सूर्ये न रुमयो ध्रुवासो वैश्वानरे दधिरेऽग्रा वसूनि ।	
या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु या मानुषेष्वसि तस्य राजा	३
बृहती इव सूनवे रोदसी गिरो होता मनुष्योऽं न दक्षः ।	
स्वर्वते सत्यशुष्माय पूर्वी वैश्वानराय नृतामाय यक्षीः	४
विवश्चित् ते बृहतो जातवेदो वैश्वानर प्र रिरिचे महित्वम् ।	
राजा कृष्टीनामसि मानुषीणां युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथ	५
प्र नू महित्वं वृषभस्य वोचं यं पूरवो वृत्रहणं सचन्ते ।	
वैश्वानरो दस्युमग्निर्जघन्वा अधूनोत् काष्ठा अव शम्बरं मेत्	६
वैश्वानरो महिम्ना विश्वकृष्टिर्भरद्वाजेषु यजतो विभावा ।	
शातवनेये शतिनीभिरग्निः पुरुणीथे जरते सुनुतावान्	७ [२५] (६८७)

(६०)

५ नोधा गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

वह्निं यशसं विदथस्य केतुं सुप्रान्वं द्रुतं सद्योऽर्थम् ।	
द्विजन्मानं रयिर्मिव प्रशस्तं रातिं भरद् भृगवे मातरिश्वा	१
अस्य शासुरुभयासः सचन्ते हविष्मन्त उशिजो ये च मर्ताः ।	
विवश्चित् पूर्वो न्यसादि होता ऽऽपृच्छथो विश्पतिर्विक्षु वेधाः	२
तं नव्यसी हृद् आ जायमान मस्मत् सुकीर्तिर्मधुजिह्वमश्याः ।	
यमुत्विजो वृजने मानुषासः प्रयस्वन्त आयवो जीजनन्त	३
उशिक पावको वसुमानुषेषु वरेण्यो होताधायि विक्षु ।	
दमूना गृहर्पतिर्दम आँ अग्निर्भुवद् रयिपती रयीणाम्	४ (६९१)

तं त्वा वयं पतिमग्ने रयीणां प्र शंसामो मतिमिर्गोर्तिमासः ।
आशुं न वाजंमरं मर्जयन्तः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

५ [२६] (६९२)

(६१)

१६ नोधा गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हर्मि स्तोमं माहिनाय ।
ऋचीषमायाभिगव ओह मिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा
अस्मा इदु प्रय इव प्र यंसि भराभ्याङ्ग्यं बाधे सुवृक्ति ।
इन्द्राय हृदा मनसा मनीषा प्रत्नाय पत्ये धियो मर्जयन्त
अस्मा इदु त्यमुपमं स्वर्षा भराभ्याङ्ग्यमास्येन ।
महिष्ठमच्छोक्तिमिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सुरिं वावृधध्यै
अस्मा इदु स्तोमं सं हिंनोमि रथं न तद्वेव तत्तिनाय ।
गिरिश्च गिर्वाहसे सुवृक्तीन्द्राय विश्वमिन्वं मेधिराय
अस्मा इदु सतिमिव श्रवस्येन्द्रायार्कं जुह्वाऽ समञ्जे ।
वीरं दानौकसं वन्दध्यै पुरां गूर्तश्रवसं कुर्माणम्

१

२

३

४

५ [२७]

अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद् वज्रं स्वपस्तमं स्वयं रणाय ।
वृत्रस्य चिद् विदद् येन मर्मं तुजनीशानस्तुजता क्रियेधाः
अस्येदु मातुः सर्वनेषु सद्यो महः पितुं पपिवाश्चावन्ना ।
मुपायद् विष्णुः पचतं सहीयान् विध्यद् वराहं तिरो अद्रिमस्ता
अस्मा इदु ग्रादिचिद् वेवर्पत्नीरिन्द्रायार्कमहिहत्य ऊवुः ।
परि द्यावापृथिवी जभ्र उर्वी नास्य ते महिमानं परि दः
अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।
स्वराळिन्द्रो दम आ विश्वगूर्तः स्वरिमंत्रो ववक्षे रणाय
अस्येदेव शर्वसा शुपन्तं वि वृश्चद् वज्रेण वृत्रमिन्द्रः ।
गा न त्राणा अवनीरमुश्च दुमि श्रवो द्रावने सचेताः

६

७

८

९

१० [२८]

अस्येदु त्वेपसा रन्त सिन्धवः परि यद् वज्रेण सीमयच्छत् ।
ईशानकृद् दाशुपे दशस्यन् तूर्वतीये गाधं तूर्वणिः कः

११ (७०३)

अस्मा इदु प्र भ॑रा तूतु॑जानो वृ॒त्राय॑ वज्र॑मीशानः किये॑धाः ।

गोर्न॑ पर्व॒ वि र॑दा तिर॒श्चे॒ष्यन्न॑र्णास्य॒पां च॒रध्वै॑ १२

अ॒स्येदु॑ प्र ब्रू॒हि पू॒र्व्याणि॑ तुर॒स्य क॑र्माणि॒ नव्य॑ उ॒क्थैः ।

यु॒धे यद्वि॑ष्णान आयु॑धा न्य॒द्याय॑माणो निरि॒णाति॑ शत्रून् १३

अ॒स्येदु॑ मि॒या गिर॑र्यश्च ह॒ह्लां द्यावा॑ च भू॒मां जु॒नुष॑स्तुजेते ।

उ॒पो वे॒नस्य॑ जोगु॒वान ओ॒णिं स॒द्यो भुव॑द् वी॒र्या॑य नो॒धाः १४

अस्मा इदु त्यदनु॑ दा॒न्येषा॑ मे॒को यद् व॒त्रे भू॒रेरी॑शानः ।

प्रेत॑शं॒ सूर्ये॑ पस्पृ॒धानं सौ॒र्वश्ये॑ सु॒र्विमा॑वदिन्द्रः १५

ए॒वा ते॑ हारि॒योजना॑ सुवृ॒क्तीन्द्र॑ ब॒ह्माणि॑ गोत॑मासो अ॒क्रन् ।

ऐषु॑ वि॒श्वपे॑शसं धि॒र्यं धाः प्रा॒तम॑क्षू धि॒याव॑सु॒र्जग॑म्यात् १६ [२९] (७०८)

पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३१]

(६२)

१३ नोधा गौतमः । इन्द्रः । विष्णुः ।

प्र म॑न्महे शव॒सानाय॑ शू॒ष मा॑ङ्ग॒र्यं गि॒र्वण॑से अङ्गि॒रस्वत् ।

सुवृ॒क्तिमि॑ः स्तुव॒त ऋ॒ग्मिया॑या ऽर्चा॒माकं॑ नरे॒ विश्रु॑ताय १

प्र वो॑ म॒हे म॒हि नमो॑ भर॒ध्व मा॑ङ्ग॒र्यं शव॑सानाय॒ साम् ।

येना॑ नः॒ पूर्वे॑ पि॒तरः॑ पवृ॒ज्ञा अ॒र्चन्तो॑ अङ्गि॒रसो॑ गा अवि॒न्दन् २

इन्द्र॒स्याङ्गि॑रसां चे॒द्यौ वि॒दत् सर॑मा तन॒याय॑ धा॒सिम् ।

बृ॒हस्प॑ति॒र्भिर्नद॑द्रि॒ विद॑द् गाः स॒मु॒क्षिया॑भिर्वाव॒शन्त॑ नरः ३

स सु॒दु॒मा स स्तु॒मा स॒प्त वि॒प्रैः स्व॑रेणा॒द्रिं स्व॑र्यो॒डं न॑वग॒वैः ।

स॒रण्यु॒भिः फ॒लिग॑मिन्द्र श॒क्र व॒लं र॒थेण॑ द॒रयो॑ द॒शग॑वैः ४

गु॒णानो॑ अङ्गि॒रोभि॑र्दस्म वि व॒रु॒पसा॑ सूर्ये॒ण गो॑मि॒रन्धः॑ ।

वि भू॒म्या अ॒प्रथ॑य इन्द्र॒ सानु॑ वि॒वो र॒ज उ॒पर॑मस्त॒मायः॑ ५ [१]

तदु॒ प्रय॑क्षतममस्य॒ कर्म॑ वृ॒स्मस्य॑ चा॒रुत॑ममस्ति॒ दंसः॑ ।

उ॒पह॑रे॒ यदु॒परा॑ अपि॒न्वन् म॒ध्वर्ण॑सो न॒द्यः श्र॑त॒स्रः ६

द्वि॒ता वि व॒त्रे स॒नजा॑ सनी॒ळे अ॒यास्यः॑ स्त॒वमा॑नेभि॒रकैः॑ ।

भ॒गो न मे॑ने॒ पर॑मे॒ व्योम॑ न॒न्नाधा॑रय॒द् रोद॑सी सु॒दंसाः॑ ७ (७१५)

सनाद् दिवं परि मूमा विरूपे पुनर्मुवा युवती स्वेभिरिवैः ।

कृष्णेभिरक्तोपा रुशङ्गिर्वपुर्भिरा चरतो अन्यान्या

सनेमि सख्यं स्वपस्यमानः सुनुदीधार शर्वसा सुदंसाः ।

आमासु चिद् दधिपे पक्कमन्तः पयः कृष्णासु रुशद् रोहिणीषु

सनात् सनीळा अवनीरवाता व्रता रक्षन्ते अमृताः सहोभिः ।

पुरु सहस्रा जनयो न पत्नीर्दुवस्यन्ति स्वसारो अह्रयाणम्

सनायुवो नर्मसा नव्यो अर्केर्वसूयवो मतयो दस्म ददुः ।

पतिं न पत्नीरुशतीरुशन्तं स्पृशन्ति त्वा शयसावन् मनीषाः

सनादेव तव राथो गर्भस्तौ न क्षीयन्ते नोप दस्यन्ति दस्म ।

द्युमौ असि क्रतुमौ इन्द्र धीरः शिक्षा शचीवस्तव नः शचीभिः

सनायते गोतम इन्द्र नव्यमर्तक्षद् ब्रह्म हरियोजनाय ।

सनीथार्य नः शवसान नोधाः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

(६३)

९ नोधा गौतमः । इन्द्रः । त्रिण्डुप् ।

त्वं सहो इन्द्र यो ह शुष्मेद्यावा जज्ञानः पृथिवी अमे धाः ।

यन्द्र ते विश्वा गिरयश्चिदम्वा मिथा हृल्लासः किरणा नैजन्

आ यन्द्रो इन्द्र विव्रता वेरा ते वज्रं जरिता बाहोर्धात ।

येनाविहर्यतकतो अमित्रान् पुर इष्णासि पुरुहूत पूर्वीः

त्वं सत्य इन्द्र धुष्णुरेतान् त्वमृमुक्षा नर्यस्त्वं पाद ।

त्वं शुष्मं वृजने पृक्ष आणौ यूते कुत्साय द्युमते सचाहन्

त्वं ह त्यदिन्द्र चोद्रीः सखा वृत्रं यद् वज्रिन् वृपकर्मन्नुम्नाः ।

यन्द्र शूर वृपमणः पराचैर्वि दस्यूर्योनावकृतो वृथाषाद्

त्वं ह त्यदिन्द्रारिपण्यन् हृल्लास्य चिन्मर्तानामजुष्टौ ।

व्यस्मदा काष्ठा अर्वते वर्यमेव वज्रिञ्छथिह्यमित्रान्

त्वां ह त्यदिन्द्रार्णसातौ स्वर्मिह्वे नर आज्ञा हवन्ते ।

तव स्वधाव इयमा समर्य ऊतिर्वाजेष्वतसाय्या भूत्

त्वं ह त्यदिन्द्र सप्त युध्यन् पुरो वज्रिन् पुरुकुत्साय दर्दः ।

बर्हिर्न सत् सुदासे वृथा वगर्हो राजन् वरिवः पुरवे कः

त्वं त्यां न इन्द्र देव चित्रा—मिपमापो न पीपयः परिज्मन् ।

यया शूर प्रत्यस्मभ्यं यंसि त्वनमूर्जं न विश्वध क्षरं ध्वै

८

अकारि त इन्द्र गोतमिभिर्ब्रह्माण्योक्ता नमसा हरिभ्याम् ।

सुपेशंसं वाजभा भरा नः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

९ [५] (७३०)

(६४)

१५ नोधा गौतमः । मरुतः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधसे नोधः सुवृक्तिं प्र भरा मरुद्भ्यः ।

अपो न धीरो मनसा सुहस्त्यो गिरः समञ्चे विदथेष्वाभुवः

१

ते जज्ञिरे द्वि वृष्वास उक्षणो रुद्रस्य मर्या असुरा अरेपसः ।

पावकासः शुचयः सूर्या इव सत्वानो न द्रप्सिनो घोरवर्षसः

२

युवानो रुद्रा अजरा अभोग्धनो ववक्षुरधिगावः पर्वता इव ।

ह्रस्वा चिद् विश्वा भुवनानि पार्थिवा प्र च्यावयन्ति दिव्यानि मज्जमा

३

चित्रैरञ्जिर्भिवपुषे व्यञ्जते वक्षःसु रुक्माँ अधि येतिरे शुभे ।

असेष्वेषां नि मिमृक्षुर्कृष्टयः साकं जज्ञिरे स्वधया द्विवो नरः

४

ईशानकृतो धुनयो रिशादसो वातान् विद्युतस्तविषीभिरक्रत ।

दुहन्त्यूर्ध्विद्व्यानि धूतयो भूमिं पिबन्ति पर्यसा परिञ्जयः

५ [६]

पिबन्त्यपो मरुतः सुदानवः पयो घृतवद् विदथेष्वाभुवः ।

अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिनमुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तुमक्षितम्

६

महिषासो मायिनश्चित्रभानवो गिरयो न स्वतवसो रघुप्यदः ।

मृगा इव हस्तिनः खादथा वना यदारुणीषु तविषीरयुग्धम्

७

सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशो विश्ववेदसः ।

क्षपो जिब्वन्तः पृषतीभिर्ऋष्टिभिः समित् सबाधः शवसाहिमन्यवः

८

रोदसी आ वदता गणाभियो नृषाचः शूराः शवसाहिमन्यवः ।

आ वन्धुरेष्वमतिर्न दर्शता विद्युन्न तस्थौ मरुतो रथेषु वः

९

विश्ववेदसो रयिमिः समौकसः संमिश्रास्तविषीभिर्विराजिनः ।

अस्तार इषुं दधिरे गर्भस्त्यो रनन्तशुष्मा वृषसादयो नरः

१० [७] (७४०)

हिरण्ययेभिः पविभिः पयोवृध उज्जिघ्नन्त आपथ्योऽं न पर्वतान् ।

मखा अयासः स्वसृतो ध्रुवच्युतो दुधकृतो मरुतो भ्राजहृष्टयः ११

घृषु पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सुनुं हवसां गृणीमसि ।

रजस्तुरं तवसं मारुतं गणमृजीषिणं वृषणं सश्रुत श्रिये १२

प्र नू स मर्तः शवसा जना अति तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत ।

अवीज्जिवाजं मरुते धना नृभि रापृच्छयं क्रतुमा क्षेति पुप्यति १३

चकृत्य मरुतः पुत्सु दुष्टं द्युमन्तं शुष्मं मघवंत्सु धत्तन ।

धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुप्येम तनयं शतं हिमाः १४

नू हिरं मरुतो वीरवन्त मृतीपाहं रयिमस्मासु धत्त ।

सहस्रिणं शतिनं शूश्रवांसं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् १५ [८] (७४५)

(६५)

[द्वादशोऽनुवाकः ॥१२॥ सू० ६५-७३]

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

पश्वा न तायुं, गुहा चतन्तं नमो युजानं, नमो वहन्तम् १

सजोषा धीराः, पदैरनु गम सुष त्वा सीदुन्, विश्वे यजत्राः ॥१॥ २

ऋतस्य वेवा, अनु वृता गु मुवत् परिद्विद्यौर्न भूम ३

वर्धन्तीमापः, पन्वा सुशिश्वि मृतस्य योना, गर्भे सुजातम् ॥२॥ ४

पुष्टिर्न रणवा, क्षितिर्न पृथ्वी गिरिर्न भुज्म, क्षोद्रो न शंभु ५

अत्यो नाज्मन्, त्सर्गप्रतक्तः सिन्धुर्न क्षोत्रः, क ई वराते ॥३॥ ६

जामिः सिन्धूनां, भ्रातेव स्वभ्रा मिभ्यान्न राजा, वनान्यत्ति ७

यद् वार्तजूतो, वना व्यस्था दुग्धिर्ह दाति, रोमा पृथिव्याः ॥४॥ ८

श्वसित्यप्सु, इंसो न सीदुन् कत्वा चेतिष्ठो, विशामुपभुत् ९

सोमो न वेधा, ऋतप्रजातः पशुर्न शिश्वा, विमुद्गरेभाः ॥५॥ १० [९] (७५५)

(६६)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

रयिर्न चित्रा, सूर्यो न संह गायुर्न प्राणो, नित्यो न सूनुः १

तक्वा न भूर्णिर्वना सिपक्ति पयो न धेनुः, शुचिर्विभावा ॥१॥ २

वाधार क्षेममोको न रणवो यवो न पक्वो, जेता जनानाम् ३

(७५८)

ऋषिर्न स्तुभ्वा, विश्व प्रशस्तो वाजी न प्रीतो, वयो दधाति ॥२॥	४
दुरोर्कशोचिः, क्रतुर्न नित्यो जायेव योनावरं विश्वस्मै	५
चित्रो यदभ्राद्, ह्येतो न विश्व रथो न रुक्मी, त्वेपः समत्सु ॥३॥	६
सेनेव सुष्टामं दधात्यस्तुर्न विद्युत्, त्वेपप्रतीका	७
यमो ह जातो, यमो जनित्वं जारः कनीनां, पतिर्जनीनाम् ॥४॥	८
तं वक्ष्मराथा, वयं वसत्यास्तं न गावो, नक्षन्त इन्द्रम्	९
सिन्धुर्न क्षोवः, प्र नीचीरैर्नो ब्रवन्त गावः, स्वर्हर्षीके ॥५॥	१०[१०](७६५)

(६७)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

वनेषु जायुर्मर्तेषु मित्रो वृणीते श्रुष्टिं, राजेवाजुर्यम्	१
क्षेमो न साधुः, क्रतुर्न भद्रो भुवत् स्वाधी, ह्रीता हव्यवाद् ॥१॥	२
हस्ते दधानो, नृम्णा विश्वान्यमे देवान् धाद्, गुहा निपीदन्	३
विदन्तीमत्र, नरो धियंथा हृदा यत् तद्वान्, मन्त्रो अशंसन् ॥२॥	४
अजो न क्षां, दाधार पृथिवीं तस्तम्म द्यां, मन्त्रेभिः सत्यैः	५
प्रिया पदानि, पश्वो नि पाहि विश्वायुरग्ने, गुहा गुहं गाः ॥३॥	६
य ईं चिक्रेत्, गुहा भवन्त मा यः ससाव, धारामृतस्य	७
वि ये चूतन्त्युता सपन्त आदिद् वसूनि, प्र ववाचास्मै ॥४॥	८
वि यो वीरुत्सु, रोधन्मद्वित्वो त प्रजा, उत प्रसूष्वन्तः	९
चित्तिरपां, दमे विश्वायुः सर्वेव धीराः, संमार्य चक्रुः ॥५॥	१०[११](७७५)

(६८)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

श्रीणक्षुपं स्थाद्, दिवं भुरण्युः स्थातुश्चरथमकून् व्यूणीत	१
परि यदेषामेको विश्वेषां भुवद् देवो, देवानां महित्वा ॥१॥	२
आदित ते विश्वे, क्रतुं जुषन्त शुष्काद् यद् देव, जीवो जनिष्ठाः	३
भजन्त विश्वे, देवत्वं नाम क्रतं सपन्तो, अमृतमेवैः ॥२॥	४
क्रतस्य प्रेषा, क्रतस्य धीति विश्वायुर्विश्वे, अपांसि चक्रुः	५
यस्तुभ्यं दाशाद्, यो वा ते शिक्षात् तस्मै चिकित्वान्, रयिं दयस्व ॥३॥	६ (७८१)

होता निषत्तो, मनोरपत्ये स चिन्वासां, पतीं रयीणाम्
इच्छन्त रेतो, मिथस्तनूषु सं जानत स्वैर्दक्षैर्मूराः ॥४॥
पितुर्न पुत्राः, क्रतुं जुषन्त श्रोषन् ये अस्य, शासं तुरासः
वि राय और्णोद, दुरः पुरुक्षुः पिपेश नाकं, स्तुभिर्दमूनाः ॥५॥

७
८
९
१० [१२] (७८५)

(६९)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

शुकः शुशुक्लौ, उषो न जारः पृथा समीची, द्विवो न ज्योतिः
परि प्रजातः, कृत्वा बभूथ भुवो देवानां, पिता पुत्रः सन् ॥१॥
वेधा अहंतो, अग्निर्विजान ब्रूधर्न गोनां, स्वाद्या पितृणाम्
जने न शेव, आहूयः सन् मध्ये निषत्तो, रण्वो दुरोणे ॥२॥
पुत्रो न जातो, रण्वो दुरोणे वाजी न प्रीतो, विशो वि तारीत्
विशो यदह्ने, नृभिः सनीळा अग्निर्देवत्वा, विश्वान्यश्याः ॥३॥
नकिष्ट एता व्रता मिनन्ति नृभ्यो यदेभ्यः, श्रुष्टिं चकथ
तत् तु ते वंसो, यदहन्तस्मानै नृभिर्यद् युक्तो, विवे रपांसि ॥४॥
उषो न जारो, विभावोन्नः संज्ञातरूपश्चिकेतदस्मै
त्मना वहन्तो, दुरो व्यृण्वन् नवन्त विश्वे, स्वर्हृशीके ॥५॥

१
२
३
४
५
६
७
८
९
१० [१३] (७९५)

(७०)

११ पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

वनेम पूर्वीर्यो मनीषा अग्निः सुशोको, विश्वान्यश्याः
आ दैव्यानि, व्रता चिकित्वा ना मानुषस्य, जनस्य जन्म ॥१॥
गर्भो यो अपां, गर्भो वनानां गर्भश्च स्थातां, गर्भश्च रथाम्
अद्वौ चिदस्मा, अन्तदुरोणे विशां न विश्वो, अमृतः स्वाधीः ॥२॥
स हि क्षपावौ, अग्नी रयीणां दाशद् यो अस्मा, अरं सुक्तैः
एता चिकित्वा, भूमा नि पाहि देवानां जन्म, मर्तांश्च विद्वान् ॥३॥
वर्धान्यं पूर्वीः, क्षपो विरूपाः स्थातुश्च रथमुतप्रवीतम्
अराधि होता, स्वर्निषत्तः कृण्वन् विश्वान्यपांसि सत्या ॥४॥
गोषु प्रशस्ति, वनेषु धिषे मरन्त विश्वे, बलिं स्वर्णः

१
२
३
४
५
६
७
८
९
(८०४)

वि त्वा नरः, पुरुत्रा संपर्यन् पितुर्न जिब्रेर्वि वेदो भरन्त ॥ ५ ॥
साधुर्न गृध्रुरस्तेव शूरो यातेव भीमस्त्वेषः समत्सु ॥ ६ ॥

१०

११ [१४] (८०६)

(७१)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

उष प्र जिन्वच्छुशतीरुशन्तं पतिं न नित्यं जनयः सनीळाः ।
स्वसारः श्यावीमरूपीमजुषूञ् चित्रमुच्छन्तीमुषसं न गावः
वीळु चिद् दुह्वा पितरो न उक्थैः—रदिं रुजन्नाङ्गिरसो रवेण ।
चक्रुर्विवो बृहतो गातुमस्मे अहः स्वर्विविदुः केतुमुष्माः
वर्धन्त धनयन्नस्य धीति मादिवुर्यो दिधिष्वोडे विमृत्राः ।
अतृप्यन्तीरुषसो यन्त्यच्छा देवाञ्जन्म प्रयसा वर्धयन्तीः
मथीद् यवीं विमृतो मातरिश्वा गृहेगृहे श्येतो जेन्यो भूत ।
आवीं राज्ञे न सहीयसे सचा सचा दूत्यं भृगवाणो विवाय
महे यत् पित्र ई रसं विवे क—रव त्सरत् पृष्ठान्यश्चिकित्वान् ।
सुजदस्ता धृषता विद्युर्मस्मे स्वायां देवो दुहितरि त्विषिं धात

१

२

३

४

५ [१५]

स्व आ यस्तुभ्यं दम आ विभाति नमो वा दाशादुशतो अनु द्यून् ।
वधो अंग्रे वयो अस्य द्विबर्हा यासद् राया सरथं यं जुनासि
अग्निं विश्वा अमि पृक्षः सचन्ते समुद्रं न स्रवतः सप्त यहीः ।
न जामिमिर्वि चिकिते वयो नो विदा देवेषु प्रमतिं चिकित्वान्
आ यद्विषे नृपतिं तेज आनद् ह्युचि रेतो निषिक्तं द्यौरमीके ।
अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाध्यं जनयत् सुदयच्च
मनो न योऽध्वनः सद्य एत्येकः सत्रा सूरौ वस्व ईशे ।
राजाना मित्रावरुणा सुपाणी गोषु प्रियसमृतं रक्षमाणा
मा नो अग्रे सख्या पित्र्याणि प्र मर्षिष्ठा अमि विदुःकविः सन् ।
नभो न रूपं जरिमा मिनाति पुरा तस्या अभिशस्तेरधीहि

६

७

८

९

१० [१६] (८१६)

(७२)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

नि काव्या वेधसः शश्वतस्क—हस्ते दधानो नर्या पुरुषि ।
अग्निर्भुवद् रयिपती रयीणां सत्रा चक्राणो असृतानि विश्वा

१

(८१७)

अस्मे वत्सं परि षन्तं न विन्दन्निच्छन्तो विश्वे अमृता अमूराः ।

अमयुवः पवृष्यो धियं धा स्तस्थुः पदे परमे चारुग्रेः

त्रिमो यदग्रे शरदुस्त्वामिच्छुचिं धृतेन शुचयः सपर्यान् ।

नामानि चिद् दधिरे यज्ञियान्यसूदयन्त तन्वः सुजाताः

आ रोदसी बृहती वेविदानाः प्र रुद्रियां जग्निरे यज्ञियासः ।

विदन्मर्तो नेमर्धिता चिकित्वा नग्निं पदे परमे तस्थिवांसम्

संजानाना उप सीदन्नभिजु पत्नीवन्तो नमस्यं नमस्यन् ।

रिरिकांसस्तन्वः कृण्वत स्वाः सखा सख्युर्निमिषि रक्षमाणाः

त्रिः सप्त यद् गुह्यानि त्वे इत् पदाविवृद्धिर्हिता यज्ञियासः ।

तेभीं रक्षन्ते अमृतं सजोषाः पशून् स्थानुश्चरथं च पाहि

विद्वान् अग्रे वयुनानि क्षितीनां व्यानुषक् क्षुरधो जीवसे धाः ।

अन्तर्विद्वान् अध्वनो देवयाना नर्तन्द्वा दूतो अभवो हविर्वाद्

स्वाध्वो विव आ सप्त यही शयो दुरो व्यृतज्ञा अजानन् ।

विदद् गव्यं सुरमा हृल्लभूव येना नु कं मानुषी भोजते विद्

आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।

महा महद्भिः पृथिवी वि तस्थे माता पुत्रैरदितिर्धायसे वेः

अधि धियं नि दधुश्चारुमस्मिन् विवो यवुक्षी अमृता अकृण्वन् ।

अध क्षरन्ति सिन्धवो न सुष्टाः प्र नीचीरग्रे अरुषीरजानन्

(७३)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

रयिर्न यः पितृवित्तो वयोधाः सुप्रणीतिश्चिकितुषो न शासुः ।

स्योनशीरतिथिर्न प्रीणानो होतेव सद्मं विधृतो वि तारीत्

देवो न यः संविता सत्यमन्मा कृत्वा निपाति वृजनानि विश्वा ।

पुरुप्रशस्तो अमतिर्न सत्य आत्मेव शैवो दिधिषाय्यो भूत्

देवो न यः पृथिवीं विश्वधाया उपक्षेति हितमित्रो न राजा ।

पुरःसदः शर्मसदो न वीरा अनवद्या पतिजुष्टेव नारी

तं त्वा नरो दम आ नित्यमिन्द्र—मग्ने सचन्त क्षितिषु ध्रुवासु ।
 अधि द्युन्नं नि वधुर्मूर्धस्मिन् भवा विश्वायुर्धरुणो रयीणाम्
 वि पृक्षो अग्ने मघवानो अश्व—वि सूरयो ददतो विश्वमायुः ।
 सनेम वाजं समिथेष्वर्यो भागं देवेषु श्रवसे दधानाः

४

५ [१९]

ऋतस्य हि धेनवो वावशानाः स्मदूधीः पीपयन्त द्युभक्ताः ।
 परावतः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिन्धवः समया ससुरद्विम्
 त्वे अग्ने सुमतिं भिक्षमाणा द्विवि श्रवो दधिरे यज्ञियासः ।
 नक्ता च चक्रुषसा विरूपे कृष्णं च वर्णमरुणं च सं धुः ।
 यान् राये मर्तान्तुषूदो अग्ने ते स्याम मघवानो वयं च ।
 छायेत विश्वं भुवनं सिसक्षया—पशिवान् रोदसी अन्तरिक्षम्
 अर्वद्विरग्ने अर्वतो नृमिर्नृन् वीरैर्विरान् वनुयामा त्वोताः ।
 ईशानासः पितृवित्तस्य रायो वि सूरयः शतहिमा नो अश्वुः
 एता ते अग्न उचथानि वेधो जुष्टानि सन्तु मनसे हृदे च ।
 शकेम रायः सुधुरो यमं ते ऽधि श्रवो देवभक्तं दधानाः

६

७

८

९

१० [२०] (८३६)

(७४)

[त्रयोदशोऽनुयाकः ॥१३॥ सू० ७४-८४]

९ गोतमो राहूगणः । अग्निः । गायत्री ।

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्रये । आरे अस्मे च शृण्वते १
 यः स्नीहिंतीषु पुर्व्यः संजग्मानासु कृष्टिषु । अरक्षद् द्राशुषे गर्यम् २
 उत भुवन्तु जन्तव उदुर्गिर्विब्रहार्जनि । धनंजयो रणेरणे ३
 यस्य दूतो असि क्षये वेधिं हव्यानि वीतये । वस्मत् कुणोर्ग्यध्वरम् ४
 तमित् सुहव्यमङ्गिरः सुवेवं सहसो यदो । जना आहुः सुबर्हिषम् ५ [२१]

आ च वहासि तां इह देवाँ उप प्रशस्तये । हव्या सुश्वन्द्र वीतये ६
 न योरुपब्धिरश्व्यः शृण्वे रथस्य कच्चन । यदग्ने यासि दूत्यम् ७
 त्वोतो वाज्यह्वयो ऽभि पूर्वस्मादपरः । प्र दाश्वौ अग्ने अस्थात् ८
 उत द्युमत सुवीर्यं बृहदग्ने विवाससि । देवेभ्यो देव दाशुषे ९ [२२] (८४५)

(७५)

५ गोतमो राष्ट्रगणः । अग्निः । गायत्री ।

जुषस्व सप्रथस्तमं वचो देवप्सरस्तमम् । हव्या जुह्वान आसनि	१
अथा ते अङ्गिरस्तमाग्ने वेधस्तम प्रियम् । वोचेम ब्रह्म सानसि	२
कस्ते जामिर्जनाना मग्ने को दाश्वध्वरः । को ह कस्मिन्नसि धितः	३
त्वं जामिर्जनाना मग्ने मित्रो असि प्रियः । सखा सखिभ्य ईड्यः	४
यजा नो मित्रावरुणा यजा देवाँ कृतं ब्रूत । अग्ने यक्षि स्वं दमम्	५ [२३] (८५०)

(७६)

५ गोतमो राष्ट्रगणः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

का त उपेतिर्मनसो वराय भुवदग्ने शंतमा का मनीषा ।	
को वा यज्ञैः परि दक्षं त आप केन वा ते मनसा दाशेम	१
एह्यम इह होता नि पीदा दब्धः सु पुरस्ता भवा नः ।	
अवतां त्वा रोदसी विश्वमिन्वे यजा महे सौमनसाय देवान्	२
प्र सु विश्वान् रक्षसो धक्ष्यग्ने भवा यज्ञानामभिश्चिपावा ।	
अथा वह सोमपतिं हरिभ्या मातिथ्यमस्मै चक्रमा सुदात्रे	३
प्रजावता वचसा वह्निरासा ऽऽ च हुवे नि च सत्सीह देवैः ।	
वेषि होत्रमुत पोत्रं यजत्र बोधि प्रयन्तर्जनितर्वसूनाम्	४
यथा विप्रस्य मनुषो हविर्भिर्देवाँ अयजः कविभिः कविः सन् ।	
एवा होतः सत्यतर त्वमद्याग्ने मन्द्रया जुह्वा यजस्व	५ [२४] (८५५)

(७७)

५ गोतमो राष्ट्रगणः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

कथा दाशेमाग्नये कार्स्मै देवजुष्टोच्यते भामिने गीः ।	
यो मर्त्येष्वमृतं कृतावा होता यजिष्ठ इत् कृणोति देवान्	१
यो अध्वरेषु शंतम कृतावा होता तमू नमोभिरा कृणुध्वम् ।	
अग्निर्यद् वेर्मताय देवा न्स चा बोधाति मनसा यजाति	२
स हि क्रतुः स मर्यः स साधुभिर्त्रो न भूदद्भुतस्य रथीः ।	
तं मेधेषु प्रथमं देवयन्ती विशि उप ब्रुवते वृस्ममारीः	३ (८५८)

स नो नृणां नृतमो रिशादा अग्निर्गिरिऽवसा वेतु धीतिम् ।
 तना च ये मघवानः शर्विष्ठा वाजप्रसूता इषयन्त मन्म
 एवाग्निर्गोतमेभिर्कृतावा विप्रैर्भिरस्तोष्ट जातवेदाः ।
 स एषु द्युम्नं पीपयत् स वाजं स पुष्टिं याति जोषमा चिकित्वान्

४

५[२५] (८६०)

(७८)

५ गोतमो राहगणः । अग्निः । गायत्री ।

अमि त्वा गोतमा गिरा जातवेदो विचर्यणे । द्युम्नैरमि प्र णोनुमः १
 तमु त्वा गोतमो गिरा रायस्कामो दुवस्यति । द्युम्नैरमि प्र णोनुमः २
 तमु त्वा वाजसातम मङ्गिरस्वद्वामहे । द्युम्नैरमि प्र णोनुमः ३
 तमु त्वा वृत्रहन्तम यो वस्यैरवधूनुषे । द्युम्नैरमि प्र णोनुमः ४
 अवोचाम रहगणा अग्रे मधुमद वचः । द्युम्नैरमि प्र णोनुमः ५[२६] (८६५)

(७९)

१२ गोतमो राहगणः । १-३ अग्निः मध्यमोऽग्निर्वाः ४-१२ अग्निः । १-३ त्रिष्टुप्
 ४-६ उष्णिक् ७-१२ गायत्री ।

हिरण्यकेशो रजसो विसारे ऽहिर्धुनिर्वात इव धर्जीमान् ।
 शुचिभ्राजा उषसो नवेवा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः १
 आ ते सुपर्णा अभिनन्त एवैः कृष्णो नोनाव वृषभो यवीदम् ।
 शिवाभिर्न स्मर्यमानाभिरागात् पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा २
 यदीमुतस्य पर्यसा पियानो नयन्त्युतस्य पथिभी रजिष्ठैः ।
 अर्यमा मित्रो वरुणः परिजमा त्वचं पृथ्वन्त्युपरस्य योनौ ३
 अग्ने वाजस्य गोमते ईशानः सहसो यहो । अस्मे धेहि जातवेदो महि श्वः ४
 स ईधानो वसुष्कवि रग्निरीळिन्यो गिरा । रेववस्मभ्यं पुर्वणीक दीविहि ५
 क्षपो राजन्नुत त्मनाग्ने वस्तोरुतोषसः । स तिग्मजम्भ रक्षसो दह प्रति ६ [२७]

अवा नो अग्न ऊतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि । विश्वांसु धीषु वन्द्य ७
 आ नो अग्ने रयिं भर सत्रासाहं वरेण्यम् । विश्वांसु पुत्सु वुष्टरम् ८
 आ नो अग्ने सुचेतुना रयिं विश्वार्युपोषसम् । मार्द्धिकं धेहि जीवसे ९ (८७४)

प्र पूतास्तिग्मशोचिषे वाचो गोतमाग्रये । भरस्व सुम्नयुर्गिरः १०
यो नो अग्रेऽमिदासत्यन्ति दूरे पक्वीष्ट सः । अस्माकमिदं वृधे भव ११
सहस्राक्षो विचर्षणि रग्नी रक्षांसि सेधति । होता गृणीत उक्थ्यः १२ [२८] (८७७)

(८०)

१६ गोतमो गार्हगणः । इन्द्रः, १६ इन्द्रः, (अथर्वा, मनुः दध्यङ्, च) । पंक्तिः ।

इत्था हि सोम इन्मदे ब्रह्मा चकार वर्धनम् ।
शर्विष्ठ वज्रिन्नोजसा पृथिव्या निः शशा अहि मर्चन्ननु स्वराज्यम् १
स त्वामदुद वृषा मदुः सोमः श्येनाभृतः सुतः ।
येना वृत्रं निरुद्ध्यो जघन्थ वज्रिन्नोजसा चर्चन्ननु स्वराज्यम् २
प्रेह्यमीहि धृष्णुहि न ते वज्रो नि र्यसते ।
इन्द्रं नृम्णा हि ते शवो हनो वृत्रं जया अपो ऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ३
निरिन्द्रं मृम्या आधि वृत्रं जघन्थ निर्विवः ।
सुजा मरुत्वतीरव जीवर्धन्या इमा अपो ऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ४
इन्द्रो वृत्रस्य दोधतः सानुं वज्रेण हीळितः ।
अभिक्रम्याव जिघ्रते ऽपः सर्माय चोदय चर्चन्ननु स्वराज्यम् ५ [२९]
अधि सानौ नि जिघ्रते वज्रेण शतपर्वणा ।
मन्दान इन्द्रो अन्धसुः सखिभ्यो गातुमिच्छत्यर्चन्ननु स्वराज्यम् ६
इन्द्र तुभ्यमिदं दिवो ऽनुत्तं वज्रिन् वीर्यम् ।
यद्ध त्वं मायिनं मृगं तमु त्वं माययावधी चर्चन्ननु स्वराज्यम् ७
वि ते वज्रासो अस्थिरन्नवर्ति नाव्याऽऽ अनु ।
महत् तं इन्द्र वीर्यं ब्रह्मोस्ते बलं हित मर्चन्ननु स्वराज्यम् ८
सहस्रं साकमर्चतु परि शोभत विशतिः ।
शतैरुमन्वनोनवु रिन्द्राय ब्रह्मोद्यत मर्चन्ननु स्वराज्यम् ९
इन्द्रो वृत्रस्य तर्विषीं निरहन्तसहसा सहः ।
महत् तदस्य पौंस्यं वृत्रं जघन्वा असृज चर्चन्ननु स्वराज्यम् १० [३०]
इमे चित् तव मन्यवे वेपेते मियसा मही ।
यदिन्द्र वज्रिन्नोजसा वृत्रं मरुत्वा अवधी चर्चन्ननु स्वराज्यम् ११ (८८८)

न वेपसा न तन्यते न्द्रं वृत्रो वि बीभयत् ।

अभ्येनं वज्र आयसः सहस्रमृष्टिरायता च्चन्ननु स्वराज्यम् १२

यद् वृत्रं तव चाशनिं वज्रेण समयोधयः ।

अहिमिन्द्र जिघांसतो विवि ते बद्धधे शवो ऽच्चन्ननु स्वराज्यम् १३

अमिष्टने ते अद्रिवो यत् स्था जगच्च रेजते ।

त्वष्टा चित् तव मन्यव इन्द्र वेविज्यते भिया च्चन्ननु स्वराज्यम् १४

नहि नु यादधीमसी न्द्रं को वीर्यां परः ।

तस्मिन्नुष्णमुत क्रतुं वेवा ओजांमि रां दधुर च्चन्ननु स्वराज्यम् १५

यामथर्वा मनुषिता दध्यङ्ग धियमन्तत ।

तस्मिन् ब्रह्माणि पूर्वधे न्द्र उक्था समगमता च्चन्ननु स्वराज्यम् १६ [३१] (८९३)

— ॐ —

(८१)

षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३२]

९ गोतमो राहुगणः । इन्द्रः । पंक्तिः ।

इन्द्रो मदाय वावृधे शवसे वृत्रहा नृभिः ।

तमिन्महत्स्वाजिषु तेमर्मे हवामहे स वाजेषु प्र नोऽविषत् १

असि हि वीर सेन्यो ऽसि भूरि परावृदिः ।

असि द्रुमस्य चिद् वृधो यजमानाय शिक्षासि सुन्वते भूरि ते वसु २

यदुदीरत आजयो धृष्णवे धीयते धना ।

युक्त्वा मवृच्युता हरी कं हनः कं वसौ दधो ऽस्मां इन्द्र वसौ दधः ३

क्रत्वा महौ अनुष्वधं भीम आ वावृधे शवः ।

श्रिय ऋष्व उपाकयो नि शिमी हरिवान् दधे हस्तयोर्वज्रमायसम् ४

आ पप्रौ पार्थिवं रजौ बद्धधे रौचना विवि ।

न त्वावां इन्द्र कश्चन न जातो न जनिष्यते ऽति विश्वं ववक्षिथ ५ [१]

यो अर्यो मर्तभोजनं पराददाति वाशुषे ।

इन्द्रो अस्मभ्यं शिक्षतु वि मजा भूरि ते वसु भक्षाय तव राधंसः ६

मवेमवे हि नो वृदि युथा गवामृजुक्रतुः ।

सं गृभाय पुरु शतो मयाद्वस्त्या वसु शिशिहि राय आ मर ७ (९००)

मादयस्व सुते सत्त्वा शर्वसे शूर राधसे ।

विद्या हि त्वा पुरुषसु मुप कामान्त्ससुज्महे ऽथा नोऽविता भव

एते त इन्द्र जन्तवो विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।

अन्तर्हि ख्यो जनाना मर्यो वेदो अदाशुषां तेषां नो वेदु आ मर

९ [२] (९०२)

(८२)

६ गोतमो राहूगणः । इन्द्रः । पंक्तिः; ६ जगती ।

उपो पु शृणुही गिरो मघवन् मातथा इव ।

यदा नः सुनृतावतः कर आदृथ्यास इद योजा न्विन्द्र ते हरीं

अक्षन्नमीमदन्त ह्य व प्रिया अधूषत ।

अस्तोषत स्वमानवो विप्रा नविष्ठया मती योजा न्विन्द्र ते हरीं

सुसंहशं त्वा वयं मघवन् वन्दिषीमहि ।

प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो याहि वशं अनु योजा न्विन्द्र ते हरीं

स या तं वृषणं रथ मधि तिष्ठाति गोविदम् ।

यः पात्रं हारियोजनं पूर्णमिन्द्र चिकेतति योजा न्विन्द्र ते हरीं

युक्तस्ते अस्तु दक्षिण उत सव्यः शतक्रतो ।

तेन जायामुप प्रियां मन्वानो ग्राह्यन्धसो योजा न्विन्द्र ते हरीं

युनज्मि ते ब्रह्मणा केशिना हरी उप प्र याहि दधिषे गर्भस्त्योः ।

उत् त्वा सुतासौ रमसा अमन्दिषुः पूषण्वान् वञ्चिन्त्समु पत्न्यामदः

६ [३] (९०८)

(८३)

६ गोतमो राहूगणः । इन्द्रः । जगती ।

अश्वावति प्रथमो गोपु गच्छति सुप्रावीरिन्द्र मर्त्यस्तवोतिभिः ।

तमित पृणक्षि वसुना भवीयसा सिन्धुमापो यथाभितो विचेतसः

आपो न देवीरुपं यन्ति ह्येन्निर्य मवः पश्यन्ति विततं यथा रजः ।

प्राचैर्देवासुः प्र णयन्ति देवयुं ब्रह्मप्रियं जोषयन्ते बुरा इव

अधि द्वयोरदधा उक्थ्यं वचो यतसुचा मिथुना या संपर्यतः ।

असंयतो व्रते ते क्षेति पुष्यति मद्रा शक्तिर्यजमानाय सुन्वते

३ (९११)

आवर्द्धिराः प्रथमं वधिरे वयं इन्द्राग्रयः शम्या ये सुकृत्यया ।
 सर्वं पुणेः समविन्दन्त भोजनं मश्वावन्तं गोमन्तमा पशुं नरः
 यज्ञैरथर्वा प्रथमः पथस्तते ततः सूर्यो व्रतपा वेन आर्जनि ।
 आ गा आजिदुशना काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे
 बर्हिर्वा यत् स्वपत्याय वृज्यते ऽर्को वा श्लोकमाघोर्पते द्विवि ।
 ग्रावा यत्र वदति कारुरुक्थ्यः—स्तस्येदिन्द्रो अभिपित्वेषु रण्यति

४

५

६ [४] (९१४)

(८४)

२० गोतमो राहगणः । इन्द्रः । १-६ अनुष्टुप्; ७-९ उष्णिक्; १०-१२ पंक्तिः;
 १३-१५ गायत्री; १६-१८ त्रिष्टुप्; (प्रगाथः=) १९ बृहती; २० सप्तोबृहती ।

असावि सोम इन्द्र ते शविष्ठ धृष्णवा गहि ।
 आ त्वा पृणस्त्विन्द्रियं रजः सूर्यो न रश्मिभिः
 इन्द्रमिन्द्रिं वहतो ऽप्रतिधृष्टशवसम् ।
 ऋषीणां च स्तुतीरुप यज्ञं च मानुषाणाम्
 आ तिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी ।
 अर्वाचीनं सु ते मनो ग्रावा कृणोतु वग्नुना
 इममिन्द्र सुतं पिब ज्येष्ठममर्त्यं मदम् ।
 शुक्रस्य त्वाभ्यक्षरन् धारा क्रतस्य सादने
 इन्द्राय नूनमर्चतो—कथानि च ब्रवीतन ।
 सुता अमत्सुरिन्दवो ज्येष्ठं नमस्यता सहः

१

२

३

४

५ [५]

नकिङ्खद् रथीतरो हरी यदिन्द्र यच्छेसे ।
 नकिङ्खानु मज्जना नकिः स्वश्व आनशे

६

य एक इद् विदयते वसु मर्ताय द्वाशुषे ।
 ईशानो अप्रतिष्कृत इन्द्रो अङ्ग

७

कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्पमिव स्फुरत् ।
 कदा नः शुश्रवद् गिर इन्द्रो अङ्ग

८

(९२२)

यश्चिद्धि त्वा बहुभ्य आ सुतावाँ आविवांसति ।

उग्रं तत् पत्यते शव इन्द्रो अङ्ग

स्वादोरित्था विषुवतो मध्वः पिबन्ति गौर्यैः ।

या इन्द्रेण सयावरी वृष्णा मदन्ति शोभसे वस्वीरनु स्वराज्यम्

९

१० [६]

ता अस्य पृशनायुवः सोमं श्रीणन्ति पृश्रयः ।

प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं हिन्वन्ति सार्यकं वस्वीरनु स्वराज्यम्

ता अस्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रचेतसः ।

व्रतान्यस्य सश्रिरे पुरुणि पूर्वचित्तये वस्वीरनु स्वराज्यम्

इन्द्रो दधीचो अस्थमि वृत्राण्यप्रतिष्कृतः । जघान नवतीर्नव

इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्वपश्रितम् । तद् विदच्छर्यणावति

अत्राह गोरमन्वत नाम त्वष्टुरपीच्यम् । इत्था चन्द्रमसो गृहे

११

१२

१३

१४

१५ [७]

को अद्य युक्ते धुरि गा कृतस्य शिर्मावतो भामिनो दुर्हणायून् ।

आसन्निपून् हृत्स्वसो मयोभून् य एषां भृत्यामुणधत् स जीवात्

क ईषते तुज्यते को बिभाय को मंसते सन्तमिन्द्रं को अन्ति ।

कस्तोकाय क इभायोत राये ऽधि ब्रवत तन्वेष्ट को जनाय

को अग्निमीडे हविषा घृतेन सुचा यजाता क्रतुमिध्रुवेभिः ।

कस्मै देवा आ वहानाशु होम को मंसते वीतिहोत्रः सुदेवः

त्वमङ्ग प्र शंसियो देवः शविष्ठ मर्त्यम् ।

न त्वदन्यो मघवन्नस्ति मर्द्धितेन्द्र ब्रवीमि ते वचः

मा ते राधांसि मा त ऊतयो वसो ऽस्मान् कदा चना दभन् ।

विश्वा च न उपमिभीहि मानुष वसूनि चर्षणिभ्य आ

१६

१७

१८

१९

२० [८] (९३४)

(८५)

[चतुर्दशोऽनुवाकः ॥१४॥ सू० ८५-९३]

१२ गीतमो राहगणः । मरुतः । जगतीः ५, १२ त्रिष्टुप् ।

प्र ये शुम्भन्ते जनयो न सप्तयो यामन् रुद्रस्य सूनवः सुदंससः ।

रोदसी हि मरुतश्चक्रिरे वृधे मदन्ति वीरा विदथेपु घृष्वयः

त उक्षितासो महिमानमाशत द्विव रुद्रासो अधि चक्रिरे सवः ।

अर्चन्तो अर्कं जनयन्त इन्द्रियमधि श्रियो दधिरे पृश्निमातरः

१

२

(९३६)

गोमातरो यच्छुभयन्ते अस्त्रिभिस्तनूपु शुभ्रा दधिरे विरुक्मतः ।
 बार्धन्ते विश्वमभिमातिनमप वत्मान्येषामनु रीयते घृतम् ३
 वि ये भ्राजन्ते सुमखास ऋष्टिभिः प्रच्यावयन्तो अच्युता चिदोजसा ।
 मनोजवो यन्मरुतो रथेष्ववा वृषवातासुः पृषतीर्युग्ध्वम् ४
 प्र यद् रथेषु पृषतीर्युग्ध्वं वाजे अद्रिं मरुतो रंहयन्तः ।
 उतारुषस्य वि प्यन्ति धाराश्रमेवोदभिर्व्युन्दन्ति भूमं ५
 आ वो वहन्तु सतयो रघुप्यदो रघुपत्वानः प्र जिगात बाहुभिः ।
 सीदता बर्हिरुरु वः सदर्स्कृतं मादयध्वं मरुतो मध्वो अन्धसः ६ [९]

तेऽवर्धन्तु स्वतवसो महित्वना नार्कं तस्थुरु रु चक्रिरे सदर्कः ।
 विष्णुर्यद्वावद् वृषणं मवृच्युतं वयो न सीदन्नाधि बर्हिषि प्रिये ७
 शूरा इवेद युयुधयो न जग्मयः श्रवस्यवो न पृतनासु येतिरे ।
 भयन्ते विश्वा भुवना मरुद्भ्यो राजान इव त्वेषसंहशो नरः ८
 त्वष्टा यद् वज्रं सुकृतं हिरण्ययं सहस्रभृष्टिं स्वपा अवर्तयत् ।
 धत्त इन्द्रो नर्यपांसि कर्तवे ऽहन् वृत्रं निरपामौडदण्वम् ९
 ऊर्ध्वं नुनुदेऽवतं त ओजसा दाहृणां चिद् विभिदुर्वि पर्वतम् ।
 धमन्तो वाणं मरुतः सुदानवो मवे सोमस्य रण्यानि चक्रिरे १०
 जिह्वां नुनुदेऽवतं तया दिशासिञ्च्युत्सं गोतमाय तूष्णजे ।
 आ गच्छन्तीमवसा चित्रभानवः कामं विप्रस्य तर्पयन्त धामभिः ११

या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि दाशुषे यच्छताधि ।
 अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रथिं नो धत्त वृषणः सुवीरम् १२ [१०] (१४६)

(८६)

१० गोतमो राहूगणः । मरुतः । गायत्री ।

मरुतो यस्य हि क्षये प्राथा द्विवो विमहसः । स सुगोपातमो जनः १
 यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम् । मरुतः शृणुता हवम् २
 उत वा यस्य वाजिनो ऽनु विप्रमर्क्षत । स गन्ता गोमति व्रजे ३
 अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमो दिविष्टिषु । उक्थं मदश्च शस्यते ४
 अस्य शोषन्त्वा भवो विश्वा यश्चर्षणीरभि । सूरं चित ससुपीरिषः ५ [११] (१५१)

पूर्वाभिर्हि ददाशिम शरद्भिर्मरुतो वयम् । अवोभिश्चर्षणीनाम्
सुभगः स प्रयज्यवो मरुतो अस्तु मर्त्यः । यस्य प्रयांसि पर्यथ
शशमानस्य वा नरः स्वेदस्य सत्यशवसः । विदा कामस्य वेनतः
यूयं तत् सत्यशवस आविष्कर्त महित्वना । विध्यता विद्युता रक्षः
गूहता गुह्यं तमो वि यात विश्वमन्त्रिणम् । ज्योतिष्कर्ता यदुश्मसि

६

७

८

९

१० [१२] (९५६)

(८७)

६ गोतमो राहगणः । मरुतः । जगती ।

प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरिञ्चिनो ऽनानता अविथुरा ऋजीणिणः ।
जुष्टमासो नृतमासो अञ्जिभिर्व्यानजे के चिदुसा इव स्तुभिः
उपह्वरेषु यदचिध्वं ययि वयं इव मरुतः केन चित् पथा ।
श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्वा घृतमुक्षता मधुवर्णमर्चते
प्रेषामज्मेषु विथुरेव रेजते भूमिर्यामेषु यद्ध युञ्जते शुभे ।
ते क्रीळ्यो धुन्यो भ्राजदृष्टयः स्वयं महित्वं पनयन्त धूर्तयः
स हि स्वसृत पृषदश्वो युवा गणोऽऽया ईशानस्तविपीभिरावृतः ।
असि सत्य ऋणयावानेद्यो ऽस्या धियः प्राविताथा वृषा गणः
पितुः प्रत्वस्य जन्मना वदामसि सोमस्य जिह्वा प्र जिगाति चक्षसा ।
यद्वीमिन्द्रं शम्पृक्काण आशता दिन्नामानि यज्ञियानि दधिरे
श्रियसे कं भानुभिः सं मिमिक्षिरे ते रश्मिभिस्त ऋक्भिः सुखादयः ।
ते वाशीमन्त इप्सिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मरुतस्य धाम्नः

१

२

३

४

५

६ [१३] (९६२)

(८८)

६ गोतमो राहगणः । मरुतः । त्रिष्टुप् । १, ६ प्रस्तारपंक्तिः, ५ विराड् रूपा ।

आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वर्के रथेभिर्यात ऋष्टिमद्भिर्श्वपणैः ।
आ वर्षिष्ठया न इषा वयो न पतता सुमायाः
तेऽरुणोभिर्वरमा पिशङ्गैः शुभे कं यान्ति रथतूभिरेवैः ।
रुक्मो न चित्रः स्वर्धितीवान् पृथ्वा रथस्य जङ्घनन्त भूम

१

२

(९६४)

धिये कं वो अर्धि तनूषु वाशीर्मेधा वना न कृणवन्त ऊर्ध्वा ।

युष्मभ्यं कं मरुतः सुजाता स्तुविद्युन्नासो धनयन्ते अद्रिम्

३

अहानि गृध्राः पर्या व आगु—रिमां धियं वाक्यीयां च देवीम् ।

ब्रह्म कृणवन्तो गोतमासो अर्के—रूध्वं नुनुद्र उत्सधिं पिबध्वै

४

एतत् त्यन्न योजनमचेति सस्वर्ह यन्मरुतो गोतमो वः ।

पश्यन् हिरेण्यचक्रानयौदंष्ट्रान् विधार्वतो वराहून्

५

एषा स्या वो मरुतोऽनुभर्त्री प्रतिं द्योमति वाद्यतो न वाणी ।

अस्तोभयद् वृथासा—मनुं स्वधां गर्भस्त्योः

६ [१४] (९६८)

(८९)

१० गोतमो राहूगणः । विश्वेदेवाः (१-२, ८-९ देवाः, १० अदितिः) । जगनी;

६ विराट्-स्थाना; ८-१० त्रिष्टुप् ।

आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतो ऽर्द्धधासो अपरीतास ऊर्द्धिदः ।

देवा नो यथा सदमिद् बृधे अस—न्नप्रायुषो रक्षितारो विवेदिवे

१

देवानां भद्रा सुमतिर्कजूयतां देवानां रातिरभि नो नि वर्तताम् ।

देवानां सख्यमुप सेदिमा वयं देवा न आयुः प्र तिर्न्तु जीवसे

२

तान् पूर्वया निविदा हूमहे वयं भगं मित्रमर्दिति दक्षमग्निधम् ।

अर्यमणं वरुणं सोममश्विना सरस्वती नः सुभगा मर्यस्करत्

३

तन्नो वातो मयोभु वातु मेपुजं तन्माता पृथिवी तन् पिता द्यौः ।

तद् प्रावाणः सोमसुतो मयोभुव—स्तदश्विना शृणुतं धिष्ण्या युवम्

४

तमीशानं जगतस्तस्थुस्पातिं धियंजिन्वमवसे हूमहे वयम् ।

पूषा नो यथा वेदसामसद् बृधे रक्षिता पायुरर्द्धधः स्वस्तये

५ [१५]

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु

६

पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभ्रयावानो विदथेपु जग्मयः ।

अग्निजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवा अवसा गमन्निह

७

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभि—र्व्यशेम देवहितं यदायुः

८

(९७६)

शतमिधु शंखो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।

पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तोः

अदितिद्यौरदितिरन्तरिक्षं मदितिर्माता स पिता स पुत्रः ।

विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्

९

१० [१६] (९७८)

(९०)

९ गोतमो राहृगणः । विश्वेदेवाः । गायत्री; ९ अनुष्टुप् ।

ऋजुनीती नो वरुणो मित्रो नयतु विद्वान् । अर्यमा देवैः सजोषाः १

ते हि वस्वो वसवानास्ते अप्रमूरा महोभिः । व्रता रक्षन्ते विश्वाहा २

ते अस्मभ्यं शर्म यंसं चमृता मर्त्येभ्यः । बार्धमाना अप द्विपः ३

वि नः पथः सुविताय चियन्विन्द्रो मरुतः । पूषा भगो वन्द्यासः ४

उत नो धियो गोअग्नाः पूषन् विष्णवेवयावः । कर्ता नः स्वस्तिमतः ५ [१७]

मधु वाता क्रतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीनः सन्त्वोषधीः ६

मधु नक्तमुतोषसो मधुमत् पार्थिवं रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता ७

मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँ अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः ८

शं नो मित्रः शं वरुणः शं नो भवत्वर्धमा ।

शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो विष्णुरुक्कमः ९ [१८] (९८७)

(९१)

२३ गोतमो राहृगणः । सोमः । त्रिष्टुप्; ५-१६ गायत्री; १७ उष्णिक् ।

त्वं सोम प्र चिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेपि पन्थाम् ।

तव प्रणीती पितरो न इन्द्रो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः १

त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भुस्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः ।

त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महित्वा द्युम्नेर्मिद्युमन्यभवो नुचक्षाः २

राज्ञो नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहद् गभीरं तव सोम धाम ।

शुचिद्वमसि प्रियो न मित्रो वृक्षाय्यो अर्यमेवांसि सोम ३

या ते धामानि द्विवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।

तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेल्यन् राजन्त्सोमं प्रति हव्या गृभाय ४

(९९१)

त्वं सोमासि सत्पतिस्त्वं राजोत वृत्रहा । त्वं भद्रो असि क्रतुः ५ [१९]

त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे । प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ६
 त्वं सोम महे भगं त्वं यूनं क्रतायते । दक्षं दधासि जीवसे ७
 त्वं नः सोम विश्वतो रक्षां राजन्नघायतः । न रिष्येत त्वावतः सखा ८
 सोम यास्तै मयोभुव ऊतयः सन्ति दाशुषे । तामिर्नोऽविता भव ९
 इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि । सोम त्वं नो वृधे भव १० [२०]

सोम गीभिर्द्वा वयं वर्धयामो वचोविदः । सुमूलीको न आ विश ११
 गयस्फानो अमीवहा वसुवित् पुष्टिवर्धनः । सुमित्रः सोम नो भव १२
 सोम रारन्धि नो हृदि गावो न यवसेज्वा । मयं इव स्व ओक्वये १३
 यः सोम सुख्ये तव रारणद् देव मर्त्यः । तं दक्षः सचते कविः १४
 उरुण्या णो अभिशस्तेः सोम नि पाह्यंहसः । सखा सुशेव एधि नः १५ [२१]

आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यम् । भवा वाजस्य संगथे १६
 आ प्यायस्व मदिन्तम् सोम विश्वेभिरंशुभिः । भवानः सुश्रवस्तमः सखा वृधे १७
 सं ते पर्यासि समु यन्तु वाजाः सं वृष्ण्यान्यभिमातिपाहः । १८
 आप्यार्यमानो अमृताय सोम द्विवि श्रवांस्युत्तमानि धिष्व १९
 या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञम् । २० [२२]
 गयस्फानः प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्र चरा सोम दुर्यान् २१
 सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुं सोमो वीरं कर्मण्यं ददाति । २२
 सावुन्यं विवृथ्यं सुभेयं पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै २३ [२३]

अपाह्णं युत्सु पृतनासु परि स्वर्षामप्तां वृजनस्य गोपाम् । २४
 भरेषुजां सुक्षितिं सुश्रवसं जयन्तं त्वामनु मदेम सोम २५
 त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वास्त्वमपो अजनयस्त्वं गाः । २६
 त्वमा ततन्थोर्वान्तरिक्षं त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थ २७
 देवेन नो मनसा देव सोम रायो भागं सहसावन्नभि युध्य । २८
 मा त्वा तनदीशिधि वीर्यस्यो भयेभ्यः प्र चिकित्सा गविदौ २९ [२९] (१०१०)

(९२)

१८ गोतमो राहूगणः । उपाः, १६-१८ अश्विनौ । १-४ जगती;
५-१२ विष्णुः; १३-१८ उष्णिक् ।

- एता उ त्या उपसः केतुमक्रत पूर्वे अर्धे रजसो भानुमञ्जते ।
निष्कृण्वाना आयुधानीव धृष्णवः प्रति गावोऽरुणीर्यन्ति मातरः १
- उदपतन्नरुणा भानवो वृथा स्वायुजो अरुणीर्गा अयुक्षत ।
अक्रन्नुपासो वयुनानि पूर्वथा रुजन्तं भानुमरुणीरशिश्नयुः २
- अर्चन्ति नारीरपसो न विटिभिः समानेन योजनेना परावतः ।
इयं वहन्तीः सुकृते सुदानवे विश्वेदह यजमानाय सुन्वते ३
- अधि पेशांसि वपते नूतुरिवापोर्णुते वक्ष उस्नेव बर्जहम् ।
ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वती गावो न व्रजं व्युपा आवर्तमः ४
- प्रत्यर्ची रुशदस्या अदशि वि तिष्ठते वार्धते कृष्णमभ्वम् ।
स्वरुं न पेशो विदथेज्वञ्ज्र चित्रं द्विवो दुहिता भानुमश्नेत ५ [२४]
- अतारिष्म तमसस्पारमस्योपा उच्छन्तीं वयुना कृणोति ।
श्रिये छन्दो न स्मर्यते विभाती सुप्रतीका सौमनसायाजीगः ६
- भास्वती नेत्री सूनृतानां द्विवः स्तवे दुहिता गोतमेभिः ।
प्रजावतो नृवतो अश्वबुध्यानुपो गोअग्रौ उप मासि वाजान् ७
- उषस्तमस्यां यशसं सुवीरं व्रासप्रवर्गं रयिमश्वबुध्यम् ।
सुदंसा अवंसा या विभासि वाजप्रसूता सुभगे बृहन्तम् ८
- विश्वानि देवी भुवनामिचश्र्या प्रतीची चक्षुरुर्विया वि भाति ।
विश्वं जीवं चरसे बोधयन्ती विश्वस्य वार्चमविदन्मनायोः ९
- पुनःपुनर्जयमाना पुराणी समानं वर्णमभि शुम्भमाना ।
श्वघ्नीव कृत्तुर्विजं आमिनाना मर्तस्य देवी जरयन्त्यायुः १० [२५]
- व्युण्वती द्विवो अन्तौ अबोध्यप स्वसारं सनुतयुयोति ।
प्रमिनती मनुष्या युगानि योपा जारस्य चक्षसा वि भाति ११
- पशून् चित्रा सुभगा प्रथाना सिन्धुर्न क्षोद उर्विया व्यश्नेत ।
अमिनती दैव्यानि व्रतानि सूर्यस्य चेति रश्मिभिर्हृशाना १२ (१०२२)

उषस्तच्चित्रमा मरा स्मभ्यं वाजिनीवति । येन तोकं च तनयं च धामहे १३
 उषो अद्येह गोम त्यश्वावति विभावरी । रेववस्मे व्युच्छ सूनृतावति १४
 युक्त्वा हि वाजिनीव त्यश्वा अद्यारुणौ उषः । अथा नो विश्वा सौमगान्या वह १५ [२६]

अश्विना वर्तिरस्मदा गोमद दद्या हिरण्यवत् । अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतम् १६
 यावित्था श्लोकमा विवो ज्योतिर्जनाय चक्रथुः । आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवम् १७
 एह वेवा मयोमुवा दद्या हिरण्यवर्तनी । उषर्द्धो वहन्तु सोमपीतये १८ [२७] (१०२८)

(९३)

१२ गीतमो राहगणः । अग्नीषोमौ । १-३ अनुष्टुप् ; ४-७, १२ त्रिष्टुप् ; ८ जगती त्रिष्टुप्वा ;
 ९-११ गायत्री ।

अग्नीषोमाविमं सु मे शृणुतं वृषणा हवम् ।
 प्रति सूक्तानि हर्यतं भवतं वृशुषे मयः १
 अग्नीषोमा यो अद्य वा मिदं वचः सपर्यति ।
 तस्मै धत्तं सुवीर्यं गवां पोषं स्वर्ग्यम् २
 अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाद्भविष्कृतिम् ।
 स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यंश्नवत् ३
 अग्नीषोमा चेति तद् वीर्यं वां यदमुष्णीतमवसं पुणिं गाः ।
 अवातिरतं वृसयस्य शेषो ऽविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः ४
 युवमेतानि विवि रोचना न्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम् ।
 युवं सिन्धूरमिशस्तेरवद्या दग्नीषोमावमुञ्चतं गृमीतान् ५
 आन्यं विवो मातरिश्वा जभारा मथ्नावुन्यं परि श्येनो अद्रेः ।
 अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानो रं यज्ञाय चक्रथुरु लोकम् ६ [२८]
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यतं वृषणा जुषेथाम् ।
 सुशर्माणा स्ववसा हि भूत मथा धत्तं यजमानाय शं योः ७
 यो अग्नीषोमा हविषा सपर्याद् देवद्रीचा मनसा यो धृतेन ।
 तस्य धत्तं रक्षतं पातमहंसो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ८
 अग्नीषोमा सवेदसा सहृती वनतं गिरः । सं देवत्रा बभूवथुः ९
 अग्नीषोमावनेन वां यो वां धृतेन दाशति । तस्मै दीदयतं ब्रूहत् १० (१०३८)

अग्नीषोमाविमानि नो युवं हव्या जुजोषतम् । आ यातमुप नः सचा ११
अग्नीषोमा पिपृतमर्वतो न आ प्यायन्तामुस्त्रिया हव्यसूदः ।
अस्मे बलानि मघवत्सु धत्तं कृणुतं नो अध्वरं श्रुष्टिमन्तम् १२[२९](१०४०)

(९४) [पञ्चदशोऽनुवाकः ॥१५॥ सू० ९४-१०५]

१६ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः (जातवेदाः) ; ८ (त्रयः पादाः) देवाः, १६ उत्तरार्धस्य अग्निः,
मित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावो वा । जगती, १५-१६ त्रिष्टुप् ।

इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।
भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव १
यस्मै त्वमायजसे स साधत्यनर्वा क्षेति दधते सुवीर्यम् ।
स तूताव नैनमश्नोत्यंहति रग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव २
शक्रेम त्वा समिधं साधया धियस्त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम् ।
त्वमादित्याँ आ वह तान ह्युश्मस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ३
भरामेधं कृणवामा हवीर्षि ते चितर्यन्तः पर्वणापर्वणा वयम् ।
जीवातवे प्रतरं साधया धियो ऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ४
विशाँ गोपा अस्य चरन्ति जन्तवो द्विपच्च यदुत चतुष्पदकुभिः ।
चित्रः प्रकेत उपसोँ महौ अस्याग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ५ [३०]
त्वमध्वर्युरुत होतासि पूर्यः प्रशास्ता पोताँ जनुपाँ पुरोहितः ।
विश्वाँ विद्वाँ आर्त्विज्या धीर पुष्यस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ६
यो विश्वतः सुप्रतीकः सदङ्कुसि दूरे चित् सन्तळिदिवार्ति रोचसे ।
रात्र्याश्चिदन्धो अति देव पश्यस्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ७
पूर्वो देवा भवतु सुन्वतो रथो ऽस्माकं शंसोँ अभ्यस्तु दूढ्यः ।
तदा जानीतोत पुष्यता वचो ऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ८
वधैर्दुःशंसौ अप दूढ्योँ जहि दूरे वा ये अन्ति वा के चिद्वज्रिणः ।
अथा यज्ञाय गृणते सुगं कुध्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ९
यदयुक्था अरुषा रोहिता रथे वार्तजूता वृषभस्येव ते रवः ।
आर्दिन्वासि वनिनोँ धूमकेतुना ऽग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव १० [३१](१०५०)

अधं स्वनादुत बिभ्युः पतत्रिणो द्रुप्सा यत् ते यवसावो व्यस्थिरन् ।

सुगं तत् ते तावकेभ्यो रथेभ्यो ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ११

अयं मित्रस्य वरुणस्य धायसे ऽवयातां मरुतां हेळो अद्भुतः ।

मुळा सु नो भूत्वेषां मनः पुनरग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १२

देवो देवानामसि मित्रो अद्भुतो वसुर्वसूनामसि चारुरध्वरे ।

शर्मन्त्स्याम तव सप्रथस्तमे ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १३

तत् ते मद्रं यत् समिद्धः स्वे दमे सोमाहुतो जरसे मृळयत्तमः ।

दधासि रत्नं द्रविणं च द्राशुपे ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १४

यस्मै त्वं सुद्रविणो ददाशो ऽनागास्त्वमदिते सर्वताता ।

यं भद्रेण शर्वसा चोदयासि प्रजार्वता राधसा ते स्याम १५

स त्वमग्ने सौभगत्वस्य विद्वानस्माकमायुः प्र तिरेह देव ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १६[३२](१०५६)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३२]

(९५)

११ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, औपसोऽग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे अन्यान्या वत्समुप धापयेते ।

हरिरन्यस्यां भवति स्वधावाञ्छुक्रो अन्यस्यां ददृशे सुवर्चाः १

दृशेमं त्वष्टुर्जनयन्त गर्भमर्तन्द्रासो युवतयो विभृत्रम् ।

तिग्मानीकं स्वयंशसं जनेषु विरोचमानं परिं धीं नयन्ति २

त्रीणि जाना परिं भूषन्त्यस्य समुद्र एकं द्विव्येकमप्सु

पूर्वामनु प्र दिशं पार्थिवानामृतून् प्रशासद् वि दधावनुष्टु ३

क इमं वो निण्यमा चिकेत वत्सो मातृर्जनयत स्वधार्मिः ।

बह्वीनां गर्भो अपसांमुपस्थांन्महान् कविर्निश्चरति स्वधावान् ४

आविष्ट्यो वर्धते चारुरासु जिह्वानामूर्ध्वः स्वयंशा उपस्थे ।

उभे त्वष्टुर्बिभ्यतुर्जायमानात् प्रतीची सिंहं प्रति जोपयेते ५ [१]

उभे भद्रे जोपयेते न मेने गावो न वाश्वा उप तस्थुरेवैः ।

स दक्षाणां दक्षपतिर्बभूवाञ्जन्ति यं दक्षिणतो हविर्भिः ६ (१०६२)

उद ययमीति सवितेव बाहू उमे सिचौ यतते भीम क्रञ्चन् ।
 उच्छुक्रमत्कमजते सिमस्मा न्नवा मातृभ्यो वसना जहाति
 त्वेष रूपं कृणुत उत्तरं यत् संपृश्चानः सदनं गोभिरन्दिः ।
 कुविर्बुधं परि मर्त्ययते धीः सा देवताता समितिर्बभूव
 उरु ते ज्ञयः पर्यैति बुधं विरोचमानं महिषस्य धाम ।
 विश्वेभिरग्रे स्वयंशोभिरिन्द्रो ऽद्वेभेभिः पायुभिः पाह्यस्मान्
 धन्वन्तोतः कृणुते गातुमूर्मिं शुक्रैरूर्मिभिरभि नक्षति क्षाम् ।
 विश्वा सनानि जठरेषु धत्ते ऽन्तर्नवासु चरति प्रसूषु
 एवा नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत् पावक श्रवसे वि भाहि ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

७

८

९

१०

११[२] (१०६७)

(९६)

९ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, द्रविणोदा अग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

स प्रतथा सहसा जायमानः सद्यः काव्यानि बलधत्त विश्वा ।
 आपश्च मित्रं धिषणां च साधन् देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 स पूर्वया निविदा कव्यतायो रिमाः प्रजा अजनयन्मनूनाम् ।
 विवस्वता चक्षसा द्यामपश्च देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 तर्मीळत प्रथमं यज्ञसाधं विश आरीराहुतमृञ्चसानम् ।
 ऊर्जः पुत्रं भरतं सूप्रदानुं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 स मातरिश्वा पुरुवारपुष्टि विदद् गातुं तनयाय स्वर्चित् ।
 विशां गोपा जनिता रोदस्यो देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 नक्तोषासा वर्णमामेभ्यानि धापयन्ते शिशुमेकं समीची ।
 द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ।

१

२

३

४

५ [३]

रायो बुधः संगमनो वसूनां यज्ञस्य केतुर्मन्मसाधनो वेः ।
 अमृतत्वं रक्षमाणास एनं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 नू च पुरा च सदनं रयीणां जातस्य च जायमानस्य च क्षाम् ।
 सतश्च गोपां भवतश्च भूरे देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 द्रविणोदा द्रविणसस्तुरस्य द्रविणोदाः सनरस्य प्र यंसत् ।
 द्रविणोदा वीरवतीमिधं नो द्रविणोदा रासते दीर्घमायुः

६

७

८ (१०७५)

एवा नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत् पावक श्रवसे वि भाहि ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

१ [४] (१०७६)

(९७)

८ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, शुचिरग्निर्वा । गायत्री ।

अप नः शोशुचदुघम्—मग्ने शुशुग्ध्या रयिम् । अप नः शोशुचदुघम् १
सुक्षेत्रिया सुगातया वसूया च यजामहे । अप नः शोशुचदुघम् २
प्र यद् भन्दिष्ठ एषां प्रास्माकांसश्च सूरयः । अप नः शोशुचदुघम् ३
प्र यत् ते अग्ने सूरयो जायेमहि प्र ते वयम् । अप नः शोशुचदुघम् ४
प्र यदग्नेः सहस्वतो विश्वतो यन्ति भानवः । अप नः शोशुचदुघम् ५
त्वं हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसि । अप नः शोशुचदुघम् ६
द्विषो नो विश्वतोमुखा—ति नावेव पारय । अप नः शोशुचदुघम् ७
स नः सिन्धुमिव नावया—ति पर्पा स्वस्तये । अप नः शोशुचदुघम् ८ [५] (१०८४)

(९८)

३ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, वैश्वानरोऽग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम् राजा हि कं भुवनानामभिधीः ।
इतो जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण १
पृष्टो द्विवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश ।
वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा स रिपः पातु नक्तम् २
वैश्वानर तव तत् सत्यम्—स्त्वस्मान् रायो मघवानः सचन्ताम् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ३ [६] (१०८७)

(९९)

१ कश्यपो मारीचः । अग्निः, जातवेदा अग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

जातवेदसे सुनवाम सोम—मरातीयतो नि दहाति वेदः ।
स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः १ [७] (१०८८)

(१००)

१९ चार्वागिराः ऋज्राभ्याऽम्बरीष-सहदेव-भयमान-सुराधसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

स यो वृषा वृष्येभिः समोका महो दिवः पृथिव्याश्च सम्राट् ।
 सतीनसत्त्वा हव्यो भरेण मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १
 यस्यानाप्तः सूर्यस्येव यामो भरेभरे वृत्रहा शुष्मो अस्ति ।
 वृष्यन्तमः सखिभिः स्वेभिरेवै मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती २
 द्विवो न यस्य रेतसो दुधानाः पन्थासो यन्ति शवसापरीताः ।
 तरुह्येपाः सासहिः पौंस्येभि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ३
 सो अङ्गिरोमिरङ्गिरस्तमो भूद् वृषा वृषभिः सखिभिः सखा सन् ।
 ऋग्मिभिर्ऋग्मी गातुभिर्ज्येष्ठो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ४
 स सुनुभिर्न रुद्रेभिर्ऋग्मिर्नृपाह्ये सासह्यो अमित्रान् ।
 सनीळेभिः श्वस्यानि तूर्वन् मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ५ [८]

स मनुयुमीः समर्दनस्य कर्ता ऽस्माकंभिर्नृभिः सूर्यं सनत् ।
 अस्मिन्नहन्तसत्पतिः पुरुहूतो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ६
 तमूतयो रणयञ्छूरसातौ तं क्षेमस्य क्षितयः कृण्वत त्राम् ।
 स विश्वस्य करुणस्येश एको मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ७
 तमप्सन्तु शवस उत्सवेषु नरो नरमवसे तं धनाय ।
 सो अन्धे चित् तमसि ज्योतिर्विदन् मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ८
 स सव्येन यमति ब्राधतश्चित् स दक्षिणे संगृभीता कृतानि ।
 स कीरिणा चित् सनिता धनानि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ९
 स ग्रामेभिः सनिता स रथेभिर्विदे विश्वाभिः कृष्टिभिर्नृद्य ।
 स पौंस्येभिरभिभूरशस्ती मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १० [९]

स जामिमिर्यत् समजाति मीहे ऽजामिभिर्वा पुरुहूत एवैः ।
 अपां तोकस्य तनयस्य जेपे मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ११
 स वज्रमृद् वस्युहा भीम उग्रः सहस्रचेताः शतनीथ ऋग्मि ।
 चग्रीषो न शवसा पाश्वजन्यो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १२ (११००)

तस्य वज्रः क्रन्दति स्मत् स्वर्णा द्विवो न त्वेपो रुवथः शिमीवान् ।
 तं संचन्ते सनयस्तं धनानि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १३
 यस्याजस्रं शर्वसा मानमुक्थं परिभुजद् रोदसी विश्वतः सीम् ।
 स परिपत् क्रतुभिर्मन्दसानो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १४
 न यस्य देवा देवता न मर्ता आपश्चन शर्वसो अन्तमापुः ।
 स प्ररिक्वा त्वक्षसा क्षमो द्विवश्च मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १५ [१०]

रोहिच्छयावा सुमर्दशुर्ललामी द्युक्षा राय ऋज्राश्वस्य ।
 वृषण्वन्तं बिभ्रती धूपु रथं मन्द्रा चिकेत नाहुषीषु विश्व १६
 एतत् त्यत् तं इन्द्र वृष्ण उक्थं वार्षागिरा अभि गृणन्ति राधः ।
 ऋज्राश्वः प्रष्टिभिरम्बरीषः सहदेवो भयमानः सुराधाः १७
 दस्युच्छिभ्यैश्च पुरुहूत एवै हत्वा पृथिव्यां शर्वा नि बर्हीत् ।
 सनत् क्षेत्रं सखिभिः श्वित्येभिः सनत् सूर्य सनद्वपः सुवज्रः १८
 विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपरिहृताः सनुयाम वाजम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १९ [११] (११०७)

(१०१)

११ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः (१ गर्भन्नाविष्युपनिषद्) । जगतीः ८-११ त्रिष्टुप् ।

प्र मन्दिने पितुमर्चता वचो यः कृष्णगर्भा निरहं चृजिष्वना ।
 अवस्यवो वृषणं वज्रदक्षिणं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे १
 यो व्यसं जाह्णपाणेन मन्युना यः शम्बरं यो अहन् पिप्रुमव्रतम् ।
 इन्द्रो यः शुष्णमशुषं न्यावृणद् मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे २
 यस्य द्यावापृथिवी पौंस्यं महद् यस्य व्रते वरुणो यस्य सूर्यः ।
 यस्येन्द्रस्य सिन्धवः सश्रति व्रतं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ३
 यो अश्वानां यो गवां गोपतिर्वशी य आरितः कर्मणि कर्मणि स्थिरः ।
 वीळोश्चिदिन्द्रो यो असुन्वतो वधो मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ४
 यो विश्वस्य जगतः प्राणतस्पतिर्यो ब्रह्मणे प्रथमो गा अर्विन्दत् ।
 इन्द्रो यो दस्यूरधरो अवातिरन् मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे ५ (१११२)

यः शूरेभिर्हव्यो यश्च मीरुमि—र्यो धावद्भिर्हव्यते यश्च जिग्युभिः ।
इन्द्रं यं विश्वा भुवनामि संवृधु—मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे

६ [१२]

रुद्राणामेति प्रदिशा विचक्षणो रुद्रेमियोषा तनुते पृथु जयः ।
इन्द्रं मनीषा अभ्यर्चति श्रुतं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे
यद् वा मरुत्वः परमे सधस्थे यद् वावमे वृजने मादयासे ।
अत आ याह्यध्वरं नो अच्छा त्वाया हविश्चकृमा सत्यराधः
त्वायेन्द्र सोमं सुषुमा सुदक्ष त्वाया हविश्चकृमा ब्रह्मवाहः ।
अर्धा नियुत्वः सर्गणो मरुद्भि रस्मिन् यज्ञे बर्हिषि मादयस्व
मादयस्व हरिभिर्ये त इन्द्र विष्यस्व शिषे वि सृजस्व धेने ।
आ त्वा सुशिषि हरयो वहन्तु शन् हव्यानि प्रति नो जुषस्व
मरुत्तोत्रस्य वृजनस्य गोपा वयमिन्द्रेण सनुयाम वार्जम् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

७

११ [१३] (१११८)

(१०२)

११ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगतीः ११ ब्रिहदृप् ।

इमां ते धियं प्र भरे महो मही मस्य स्तोत्रे धिषणा यत् त आनुजे ।
तमुत्सवे च प्रसवे च सासहि मिन्द्रं देवासः शर्वसामवृक्षन्तु
अस्य अवी नद्यः सुप्त विभ्रति द्यावाक्षामा पृथिवी दर्शतं वपुः ।
अस्मे सूर्याचन्द्रमसाभिचक्षे अन्द्रे कर्मिन्द्र चरतो वितर्तुरम्
तं स्मा रथं मघवन् प्राव सातये जैत्रं यं ते अनुमदाम संगमे ।
आजा न इन्द्र मनसा पुरुहुत त्वायद्भ्यो मघवच्छर्मं यच्छ नः
वयं जयेम त्वया युजा वृत्त मस्माकमंशमुर्द्धवा भरेभरे ।
अस्मभ्यमिन्द्र वरिवः सुगं कृधि प्र शत्रूणां मघवन् वृष्ण्या रुज
नाना हि त्वा हवमाना जना इमे धनानां धर्तरवसा विपन्यवः ।
अस्माकं स्मा रथमा तिष्ठ सातये जैत्रं हीन्द्र निमृतं मनस्तव

१

२

३

४

५ [१४]

गोजिता बाहू अर्मितक्रतुः सिमः कर्मन्कर्मच्छतमूतिः खजंकरः ।
अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसा था जना वि हव्यन्ते सिषासवः

६

(११२४)

उत ते शतान्मघवच्चुच्च भूयस उत सहस्राद् रिरिचे कृष्टिषु श्रवः ।

अमात्रं त्वा धिषणा तित्विषे म ह्यधा वृत्राणि जिघ्रसे पुरंदर

७

त्रिविष्टिधातु प्रतिमानमोर्जस स्तिस्रो भूमीर्नृपते त्रीणि रोचना ।

अतीदं विश्वं भुवनं ववक्षिथा शत्रुर्निद्र जुनुषा सनादसि

८

त्वां देवेषु प्रथमं हवामहे त्वं बभूथ पृतनासु सासहिः ।

सेमं नः कारुमुपमन्युमुद्भिद मिन्द्रः कृणोतु प्रसवे रथं पुरः

९

त्वं जिगेथ न धनां रुरोधिथा मेष्वाजा मघवन् महत्सु च ।

त्वामुग्रमर्षसे सं शिशीम स्यथा न इन्द्र हवनेषु चोदय

१०

विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अ स्त्वपरिहृताः सनुयाम वाजम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

११[१५](११२९)

(१०३)

८ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तत् तं इन्द्रियं परमं पराचै रधारयन्त कुवयः पुरेदम् ।

क्षमेदमन्यद् विव्य न्यदस्य समीं पृच्यते समनेव केतुः

१

स धारयत् पृथिवीं प्रप्रथच्च वज्रेण हृत्वा निरपः संसर्ज ।

अहन्नहिमभिर्नद्रौहिणं व्यहन् व्यसं मघवा शचीभिः

२

स जातूभर्मा अद्वधान ओजः पुरो विमिन्द्राचरद् वि दासीः ।

विद्वान् वज्रिन् दस्यवे हेतिमस्या ऽऽर्यं सहो वर्धया द्युमन्मिन्द्र

३

तद्रुचुषे मानुषिमा युगानि कीर्तेन्यं मघवा नाम बिभ्रत् ।

उपप्रयन् दस्युहत्याय वज्री यद्धं सुनुः श्रवसे नाम वृधे

४

तदस्येदं पश्यता भूरि पुष्टं अदिन्द्रस्य धत्तन वीर्याय ।

स गा अविन्वत् सो अविन्वदश्वान् त्स ओषधीः सो अपः स वनानि

५ [१६]

भूरिकर्मणे वृषमाय वृष्णे सत्यशुष्माय सुनवाम सोमम् ।

य आहृत्या परिपन्थीव शूरो ऽयज्वनो विभजन्नेति वेदः

६

तदिन्द्र प्रेवं वीर्यं चकर्थ यत् ससन्तं वज्रेणाबोधयोऽहिम् ।

अनु त्वा पत्नीर्हृषितं वयश्च विश्वे देवासो अमवृन्ननु त्वा

७

शुष्णं पिपुं कुर्यं वृत्रमिन्द्र यदावधीर्वि पुरः शम्बरस्य ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

८[१७](११३७)

(१०४)

१ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

येनिष्ठ इन्द्र निषदे अकारि तमा नि पीद स्वानो नार्वा ।
विमुच्या वयोऽवसायाश्वान् द्रोषा वस्तोर्वहीयसः प्रपित्वे १
ओ त्वे नर इन्द्रमूतये गुर्नू चित् तान् त्सद्यो अध्वनो जगम्यात् ।
वेवासो मनुं दासस्य श्वम्नन् ते न आ वक्षन् त्सुविताय वर्णम् २
अव त्मना भरते केतवेका अव त्मना भरते फेनमुदन् ।
क्षीरेण स्नातः कुर्यवस्य योधे हुते ते स्यातां प्रवृणे शिफायाः ३
युयोप नाभिरुपरस्यायोः प्र पूर्वाभिस्तिरते राहि शूरः ।
अञ्जसी कुलिशी वीरपत्नी पयो हिनवाना उदभिर्भरन्ते ४
प्रति यत् स्या नीथादग्निं दस्यो रोको नाच्छा सदनं जानती गात ।
अर्ध स्मा नो मघवश्चकृतादि न्मा नो मघेव निष्पृषी परा दाः ५[१८]

स त्वं न इन्द्र सूर्ये सो अप्स्व नागास्त्व आ भज जीवशंसे ।
मान्तरां मुजमा रीरिषो नः श्रद्धितं ते महत् इन्द्रियाय ६
अधा मन्ये अत् ते अस्मा अधायि वृषा चोदस्व महते धनाय ।
मा नो अकृते पुरुहूत योना विन्द्र क्षुध्यद्भयो वय आसुतिं दाः ७
मा नो वधीरिन्द्र मा परा द्वा मा नः प्रिया भोजनानि प्र मोषीः ।
आण्डा मा नो मघवञ्छक्र निर्मे न्मा नः पात्रा भेत् सहजानुषाणि ८
अर्वाकेहि सोमकामं त्वाहु रयं सुतस्तस्य पिबा मदाय ।
उरुव्यचा जठर आ वृषस्व पितेव नः शृणुहि ह्वयमानः ९[१९](११४६)

(१०५)

१९ त्रित आप्यः, कुत्स आङ्गिरसो वा । विश्वे देवाः । पंक्तिः ।

८ यवमज्या महाबुहतीः १९ त्रिष्टुप् ।

चन्द्रमा अप्स्वन्तरा सुपणो धावते विवि ।
न वो हिरण्यनेमयः पदं विन्दन्ति विद्युतो वित्तं मे अस्य रोक्सी १
अर्थमिद् वा उ अर्थिनं आ जाया युवते पतिम् ।
तुक्ताते वृष्ण्यं पर्यः परिदाय रसं कुहे वित्तं मे अस्य रोक्सी २ (११४८)

मो पु देवा अदः स्वः—रव पादि विवस्परि ।

मा सोम्यस्य शंभुवः शूने भूम कदा चन वित्तं मे अस्य रोदसी ३

यज्ञं पृच्छाम्यवमं स तद् द्रुतो वि वोचति ।

कं क्रतुं पूर्यं गतं कस्तद् बिमर्ति नूतनो वित्तं मे अस्य रोदसी ४

अमी ये देवाः स्थनं त्रिष्वारोचने विवः ।

कद् वं क्रतुं कदनृतं कं प्रत्ता व आहुति—वित्तं मे अस्य रोदसी ५[२०]

कद् वं क्रतुस्य धर्णसि कद् वरुणस्य चक्षणम् ।

कर्दर्यम्णो महस्पथा—तिं कामेम दुह्यो वित्तं मे अस्य रोदसी ६

अहं सो अस्मि यः पुरा सुते वदामि कानि चित् ।

तं मा व्यन्त्याध्योऽं वृको न तुष्णजं मुगं वित्तं मे अस्य रोदसी ७

सं मा तपन्त्युमितः सपत्नीरिव पशवः ।

मूयो नं शिक्षा व्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो वित्तं मे अस्य रोदसी ८

अमी ये सप्त रश्मयस्तत्रा मे नाभिरातता ।

त्रितस्तद् देवाप्यः स जामित्वार्यं रेमति वित्तं मे अस्य रोदसी ९

अमी ये पञ्चोक्षणो मध्ये तस्थुर्महो विवः ।

देवत्रा नु प्रवाच्यं सधीचीना नि वावृतु—वित्तं मे अस्य रोदसी १०[२१]

सुपर्णा एत आसते मध्यं आरोधने विवः ।

ते संधन्ति पथो वृकं तरन्तं यद्वतीरपो वित्तं मे अस्य रोदसी ११

नव्यं तदुक्थ्यं हितं देवासः सुप्रवाचनम् ।

क्रतुमर्षन्ति सिन्धवः सत्यं तातान् सूर्यो वित्तं मे अस्य रोदसी १२

अग्ने तव तदुक्थ्यं देवेष्वस्त्याप्यम् ।

स नः सत्तो मनुष्वदा देवान् यक्षि विदुष्टरो वित्तं मे अस्य रोदसी १३

सत्तो होता मनुष्वदा देवाँ अच्छा विदुष्टरः ।

अग्निर्हव्या सुषदति देवो देवेषु मेधिरो वित्तं मे अस्य रोदसी १४

ब्रह्मा कृणोति वरुणो गात्रुविं तमीमहे ।

व्यूर्णोति हृदा मतिं नव्यो जायतामृतं वित्तं मे अस्य रोदसी १५[२२]

असौ यः पन्था आवित्यो विवि प्रवाच्यं कृतः ।

न स देवा अतिक्रमे तं मर्तासो न पश्यथ वित्तं मे अस्य रोदसी १६ (११६२)

त्रितः कूपेऽर्वाहितो देवान् हवत ऊतये ।

तच्छुभ्राव बृहस्पतिः कृण्वन्नहूणादुरु वित्तं मे अस्य रोदसी १७

अरुणो मा सकृद् वृकः पथा यन्तं वृदर्श हि ।

उजिहीति निचाय्या तथैव पृष्ट्यामयी वित्तं मे अस्य रोदसी १८

एनाङ्गुपेण व्यमिन्द्रवन्तो ऽमि ज्याम वृजने सर्ववीराः ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १९ [२३] (११६५)

(१०६) [षोडशोऽनुवाकः ॥१६॥ सू० १०६-११५]

७ कुत्स आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । जगतीः ७ त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमूतये मारुतं शर्धो अर्दितिं हवामहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन १

त आदित्या आ गता सर्वतातये भूत देवा वृत्रतूर्येषु शंभुवः ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन २

अवन्तु नः पितरः सुप्रवाचना उत देवी देवपुत्रे ऋतावृधा ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ३

नराशंसं वाजिनं वाजयन्निह क्षयद्वीरं पूषणं सुसैरीमहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ४

बृहस्पते सदुमिन्नः सुगं कृधि शं योर्यत् ते मनुर्हितं तदीमहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ५

इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं शचीपतिं काटे निर्बाह्य ऋषिरह्वदूतये ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ६

देवैर्नो देव्यर्दितिर्नि पातु देवस्नाता त्रायतामप्रयुच्छन् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ७ [२४] (११७३)

(१०७)

३ कुत्स आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्न मादित्यासां भवता मृळ्यन्तः ।

आ वोऽर्वाचीं सुमतिर्वृत्त्या वृंहोऽग्निद्या वरिवाविज्ञरासत १ (११७३)

उप नो देवा अवसा गमन्त्वङ्गिरसां सामभिः स्तूयमानाः ।

इन्द्र इन्द्रियैर्मरुतो मरुद्भिर्वायुतैर्नो अदितिः शर्म यंसत् २

तन्न इन्द्रस्तद् वरुणस्तदग्निस्तदर्यमा तत् सविता चनो धात ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ३ [२५] (११७५)

(१०८)

१३ कुत्स आंगिरसः । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप् ।

य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथो वा मभि विश्वानि भुवनानि चष्टे ।

तेना यातं सरथं तस्थिवांसांथा सोमस्य पिबतं सुतस्य १

यावद्विदं भुवनं विश्वमस्त्युरुव्यचा वरिमता गभीरम् ।

तावां अयं पातवे सोमो अस्त्वरमिन्द्राग्नी मनसे युवभ्याम् २

चक्राथे हि सध्याङ्गाम् भद्रं संधीचीना वृत्रहणा उत स्थः ।

ताविन्द्राग्नी सध्यां निषद्या वृष्णः सोमस्य वृष्णा वृषेथाम् ३

समिद्वेष्वग्निष्वानजाना यतस्तुचा बर्हिर् तस्तिराणा ।

तीवैः सोमैः परिपिक्तेभिरुवागेन्द्राग्नी सौमनसाय यातम् ४

यानीन्द्राग्नी चक्रथुर्वीर्याणि यानि रूपाण्युत वृष्ण्यानि ।

या वां प्रत्नानि सख्या शिवानि तेभिः सोमस्य पिबतं सुतस्य ५ [२६]

यदब्रवं प्रथमं वां वृणानोडे ऽयं सोमो असुरैर्नो विहव्यः ।

तां सत्यां अद्भामभ्या हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ६

यदिन्द्राग्नी मवथः स्वे दुरोणे यद् ब्रह्मणि राजनि वा यजत्रा ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ७

यदिन्द्राग्नी यदुषु तुर्वशेषु यद् ब्रह्मण्यनुषु पूरुषु स्थः ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ८

यदिन्द्राग्नी अवमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां परमस्यामुत स्थः ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ९

यदिन्द्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यामवमस्यामुत स्थः ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य १० (११८५)

यदिन्द्राग्नी दिवि द्यो यत् पृथिव्यां यत् पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य

११

यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य मध्ये दिवः स्वधया मादयेथे ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य

१२

एवेन्द्राग्नी पपिवासां सुतस्य विश्वास्मभ्यं सं जयतं धनानि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

१३ [२७] (११८८)

(१०९)

८ कुत्स आंगिरसः । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप् ।

वि ह्यख्यं मनसा वस्यं दृच्छन्दिन्द्राग्नी जास उत वा सजातान् ।

नान्या युवत् प्रमतिरस्ति मह्यं स वा धिर्यं वाजयन्तीमतक्षम्

१

अश्रवं हि भूरिदार्वत्तरा वां विजामातुरुत वा घा स्यालात् ।

अथा सोमस्य प्रयती युवभ्यामिन्द्राग्नी स्तोमं जनयामि नव्यम्

२

मा च्छेद्वरुणो रश्मीरिति नाधमानाः पितॄणां शक्तीरनुयच्छमानाः ।

इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति ता ह्यर्दी धिषणाया उपस्थे

३

युवाभ्यां देवी धिषणा मद्रायेन्द्राग्नी सोममुशती सुनोति ।

तावश्विना मद्रहस्ता सुपाणी आ धावतं मधुना पृङ्गमप्सु

४

युवामिन्द्राग्नी वसुनो विभागे तवस्तमा शुश्रव वृत्रहृत्ये ।

तावासाया बर्हिषि यज्ञे अस्मिन् प्र चर्षणी मादयेथां सुतस्य

५ [२८]

प्र चर्षणिभ्यः पृतनाहवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च ।

प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा प्रेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या

६

आ भरतं शिक्षतं वज्रबाहू अस्माँ इन्द्राग्नी अवतं शचीभिः ।

इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य येभिः सपित्वं पितरो न आसन्

७

पुरंदरा शिक्षतं वज्रहस्तास्माँ इन्द्राग्नी अवतं भरेषु ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

८ [२९] (११९९)

(११०)

९ कुत्स आङ्गिरसः । ऋभवः । जगती; ५, ९ त्रिष्टुप् ।

ततं मे अपस्तदुं तापते पुनः स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय शस्यते ।
 अयं समुद्र इह विश्वदेव्यः स्वाहाकृतस्य समुं तृष्णुत ऋभवः १
 आभोगयं प्र यद्विच्छन्त एतना पाकाः प्राञ्चो मम के चिद्रापयः ।
 सौधन्वनासश्चरितस्य भूमना गच्छत सवितुर्दाशुपो गृहम् २
 तत् सविता वोऽमृतत्वमासुव दगोह्यं यच्छ्रवयन्त एतन ।
 त्वं चिच्चमसमसुरस्य भक्षणं मेकं सन्तमकृणुता चतुर्ययम् ३
 विष्टी शमीं तरणित्वेन वाघतो मर्तासुः सन्तो अमृतत्वमानशुः ।
 सौधन्वना ऋभवः सूरचक्षसः संवत्सरे समपृच्यन्त धीतिभिः ४
 क्षेत्रमिव वि ममुस्तेर्जनेन एकं पात्रमृभवो जेहमानम् ।
 उपस्तुता उपमं नार्धमाना अमर्त्येषु श्रवं इच्छमानाः ५ [३०]

आ मनीषामन्तरिक्षस्य नृभ्यः सुचेवं घृतं जुह्वाम विद्मना ।
 तरणित्वा ये पितुरस्य सश्चिर ऋभवो वाजमरुहन् द्वयो रजः ६
 ऋभुर्न इन्द्रः शर्वसा नवीया नृभुवर्जैर्भिवसुर्भिवसुर्बुदिः ।
 युष्मार्कं देवा अवसाहनि प्रियेऽमि तिष्ठेम पृत्सुतीरसुन्वताम् ७
 निश्चर्मण ऋभवो गार्गपिशत सं वत्सेनासृजता मातरं पुनः ।
 सौधन्वनासः स्वपस्यया नरो जिघ्री युवाना पितराकृणोतन ८
 वाजैभिर्नो वाजसातावविद्धृभुमौ इन्द्र चित्रमा दर्पि राधः ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ९ [३१] (१२०५)

(१११)

५ कुत्स आङ्गिरसः । ऋभवः । जगती; ५ त्रिष्टुप् ।

तक्षन् रथं सुवृतं विद्मतापसस्तक्षन् हरीं इन्द्रवाहा वृषण्वसु ।
 तक्षन् पितृभ्यामृभवो युवद् वयस्तक्षन् वत्साय मातरं सचाभुवम् १
 आ नो यज्ञाय तक्षत ऋभुमद्वयः क्रत्वे दक्षाय सुप्रजावतीमिषम् ।
 यथा क्षयाम सर्ववीरया विशा तन्नः शर्धाय धासथा स्विन्द्रियम् २ (१२०७)

आ तक्षत सातिमस्मभ्यमृभवः सातिं रथाय सातिमर्वते नरः ।

सातिं नो जैत्रीं सं महेत विश्वहा जामिमजामिं पृतनासु सक्षणिम् ३

क्रमुक्षणमिन्द्रमा हुव ऊतय क्रभून् वाजान् मरुतः सोमपीतये ।

उमा मित्रावरुणा नूनमश्विना ते नो हिन्वन्तु सातये धिये जिणे ४

क्रमुर्भराय सं शिंशातु सातिं समर्यजिद्वाजो अस्माँ अविदु ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ५ [३२] (१२१०)

(११२)

२५ कुत्स आङ्गिरसः । १ (आद्यपादस्य) द्यावापृथिव्यौ, १ (द्वितीयपादस्य) अग्निः,
१ (उत्तरार्धस्य) अश्विनौ; २-२५ अश्विनौ । जगती; २४-२५ त्रिष्टुप ।

इंळे द्यावापृथिवी पूर्वचित्तये ऽग्निं घर्मं सुरुचं यामञ्जिष्टये ।

यामिर्भरे कारमंशाय जिन्वथ स्तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १

युवोर्वानाय सुभरा असश्चतो रथमा तस्थुर्वचसं न मन्तवे ।

यामिर्धियोऽवथः कर्माञ्जिष्टये तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् २

युवं तासां दिव्यस्य प्रशासने विशां क्षयथो अमृतस्य मज्मना ।

यामिर्धनुमस्वंगं पिन्वथो नरा तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ३

यामिः परिज्मा तर्नयस्य मज्मना द्विमाता तृषु तरणिर्विमूर्षति ।

यामिञ्छिमन्तुरभवद् विचक्षण स्तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ४

यामी रेमं निवृतं सितमद्भ्य उद् वन्दनमैरयतं स्वर्हंशे ।

यामिः कण्वं प्र सिषासन्तमावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ५ [३३]

यामिरन्तकं जसमानमारणे भुज्युं यामिरन्यथिभिर्जिज्जिन्वथुः ।

यामिः कर्कन्धुं वप्यं च जिन्वथ स्तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ६

यामिः शुचन्ति धनसां सुषंसदं तप्तं घर्ममोम्यावन्तमत्रये ।

यामिः पृश्निगुं पुरुकुत्समावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ७

यामिः शचीभिर्वृषणा परावृजं ग्रान्धं ओणं चक्षंस एतवे कृथः ।

यामिर्वर्तिकां ग्रसिताममुञ्चतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ८

यामिः सिन्धुं मधुमन्तमसश्चतं वसिष्ठं यामिरजरावजिन्वतम् ।

यामिः कुत्सं श्रुतयं नर्यमावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ९ (१२१५)

यामिर्विश्पलां धनसामथर्व्यं सहस्रमीह आजावजिन्वतम् ।
यामिर्विशमश्वं प्रेणिमावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १० [३४]

यामिः सुदानू औशिजाय वणिजे दीर्घश्वसे मधु कोशो अक्षरत ।
कक्षीवन्तं स्तोतारं यामिरावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ११

यामी रसां क्षोदसोदः पिपिन्वथु रनश्वं यामी रथमावतं जिषे ।
यामिस्त्रिशोक उमिया उदाजत तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १२

यामिः सूर्यं परियाथः परावति मन्धातारं क्षेत्रपत्येष्वावतम् ।
यामिर्विप्रं प्र भरद्वाजमावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १३

यामिर्महामतिथिग्वं कशोजुवं दिवोदासं शम्बरहत्य आवतम् ।
यामिः पूर्विक्षे त्रसदस्युमावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १४

यामिर्विप्रं विपिपानमुपस्तुतं कलिं यामिर्वित्तजानिं दुवस्यथः ।
यामिर्व्यश्वमुत पृथिमावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १५ [३५]

यामिर्नरा शयवे यामिरत्रये यामिः पुरा मनवे गातुमीपथुः ।
यामिः शारीराजतं स्यूमरश्मये तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १६

यामिः पठर्वा जठरस्य मज्मना गिर्नादीदेचित इन्द्रो अज्मन्ना ।
यामिः शर्यातमवथो महाधने तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १७

यामिरङ्गिरो मनसा निरुण्यथो ऽग्रं गच्छथो विवरे गोअर्णसः ।
यामिर्मनुं शूरमिषा समावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १८

यामिः पत्नीर्विमदाय न्यूहथु रा घं वा यामिरुणीरशिक्षतम् ।
यामिः सुदासं ऊहथुः सुवृष्यं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १९

यामिः शतांती भवथो द्वाशुषे भुज्यं यामिरवथो यामिरधिगुम् ।
ओम्यावतीं सुभरामृतस्तुभं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् २० [३६]

यामिः कुशानुमसने दुवस्यथो जवे यामिर्यूनो अर्वन्तमावतम् ।
मधु प्रियं भरथो यत सरङ्म्यस्तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् २१

यामिर्नरं गोषुयुधं नृपाह्ये क्षेत्रस्य साता तनयस्य जिन्वथः ।
यामी रथां अवथो यामिरवतस्तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् २२

यामिः कुत्समार्जुनेयं शतक्रतु प्र तुर्वीतिं प्र च दुमीतिमावतम् ।
यामिर्ध्वसन्तिं पुरुषन्तिमावतं तामिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् २३ (१२३३)

अप्रस्वतीमश्विना वाचमस्मे कृतं नो दत्ता वृषणा मनीषाम् ।

अद्युत्येऽवसे नि ह्वये वा वृधे त्र नो भवतु वाजसातौ

२४

द्युभिरक्तुभिः परि पातमस्मा नरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

२५ [३७] (१२३५)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-२६]

(११३)

२० कुत्स आङ्गिरसः । १ उषाः (उत्तरार्धस्य) रात्रिश्च; २-२० उषाः । त्रिष्टुप् ।

इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागा चित्रः प्रकेतो अजनिष्ट विश्वा ।

यथा प्रसूता सवितुः सवार्य एवा रात्र्युपसे योनिमारैक्

१

रुशद्भत्सा रुशती श्वेत्यागा दारैगु कुष्णा सदनान्यस्याः ।

समानबन्धू अमृते अनुची द्यावा वर्णं चरत आमिनाने

२

समानो अध्वा स्वस्रोर्नन्त स्तमन्यान्या चरतो देवशिष्टे ।

न मेथेते न तस्थतुः सुमेके नक्तोषासा समनसा विरूपे

३

भास्वती नेत्री सूनृताना मचेति चित्रा वि दुरो न आवः ।

प्राप्या जगद्वर्चु नो रायो अख्य बुषा अजीगर्भुवनानि विश्वा

४

जिह्वाग्येऽं चरितवे मघो न्यामोगय इष्टये राय उ त्वम् ।

दुश्रं पश्यद्भ्य उर्विया विचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा

५ [१]

क्षत्राय त्वं श्रवसे त्वं महीया इष्टये त्वमर्थमिव त्वमित्यै ।

विसंहशा जीवितामिप्रचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा

६

एषा विवो दुहिता प्रत्यदर्शि व्युच्छन्ती युवतिः शुक्रवासाः ।

विश्वस्येशाना पार्थिवस्य वस्व उषो अद्येह सुभगे व्युच्छ

७

परायतीनामन्वेति पार्थ आयतीनां प्रथमा शश्वतीनाम् ।

व्युच्छन्ती जीवमुदीरय न्त्युषा मृतं कं च न बोधयन्ती

८

उषो यदग्निं समिधे चकर्थ वि यदावश्रक्षसा सूर्यस्य ।

यन्मानुषान् यक्ष्यमाणौ अजीग स्तद् देवेषु चक्रुषे मद्रमप्रः

९

कियात्या यत् समया भवाति या व्युषुर्याश्च नूनं व्युच्छान् ।

अनु पूर्वाः कृपते वावशाना प्रदीध्याना जोषमन्याभिरेति

१० [२] (१२४५)

- ईयुष्टे ये पूर्वतरामर्पश्यन् व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः ।
 अस्माभिर्न नु प्रतिचक्ष्यामू दो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान् ११
 यावयद् द्वेषा ऋतपा ऋतेजाः सुम्नावरीं सुनृता ईरयन्ती ।
 सुमङ्गलीर्विभ्रती देववीति मिहाद्योषः श्रेष्ठतमा व्युच्छ १२
 शश्वत् पुरोषा व्युवास देव्यथो अद्येदं व्यावो मघोनी ।
 अथो व्युच्छादुत्तरां अनु द्यू नजरामृतां चरति स्वधामिः १३
 व्युञ्जिर्मिद्विद्व आतास्वद्यौ दप कुष्णां निर्णिजं देव्यावः ।
 प्रबोधयन्त्यरुणेभिरश्वै रोषा याति सुयुजा रथेन १४
 आबहन्ती पोष्या वार्याणि चित्रं केतुं कृणुते चेर्किताना ।
 ईयुषीणामुपमा शश्वतीनां विमातीनां प्रथमोषा व्यश्वैत् १५ [३]
 उदीर्ध्वं जीवो असुर्न आगा दप प्रागात् तम् आ ज्योतिरोति ।
 अरैक् पन्थां यातवे सूर्याया गन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः १६
 स्पूमना वाच उदिपति वह्निः स्तवानो रेभ उषसो विमातीः ।
 अद्या तदुच्छ गृणते मघो न्यस्मे आयुर्नि दिदीहि प्रजावत् १७
 या गोर्मतीरुषसः सर्ववीरा व्युच्छन्ति दाशुषे मर्त्याय ।
 वायोरेव सुनृतानामुदुर्के ता अश्वदा अश्ववत् सोमसुत्वा १८
 माता देवानामदितेरनीकं यज्ञस्य केतुर्बृहती वि माहि ।
 प्रशस्तिक्वद् ब्रह्मणे नो व्युच्छा नो जने जनय विश्ववारे १९
 यच्चित्रमग्र उषसो वहन्ती जानाय शशमानाय भद्रम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः २० [४] (१२५५)

(११४)

११ कुत्स आङ्गिरसः । रुद्रः । जगती । १०-११ त्रिष्टुप् ।

- इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्र भरामहे मतीः ।
 यथा शमसद् द्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् १
 मृळा नो रुद्रोत नो मर्यस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते ।
 यच्छ च योश्च मनुरायेजे पिता तदश्याम् तव रुद्र प्रणीतिषु २ (१२५७)

अश्यामं ते सुमतिं देवयज्या क्षयद्वीरस्य तव रुद्र मीढुः ।

सुम्नायन्निदं विशो अस्माकमा चरा रिष्टवीरा जुह्वाम ते हविः

३

त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञसाधं वहुं कविमवसे नि ह्वयामहे ।

आरे अस्मद् देव्यं हेळो अस्पतु सुमतिमिदं वयमस्या वृणीमहे

४

द्विवो वराहमरुषं कपर्दिनं त्वेषं रूपं नमसा नि ह्वयामहे ।

हस्ते बिभ्रद् भेषजा वार्याणि शर्म वर्म च्छर्दिस्मभ्यं यंसत्

५ [५]

इदं पित्रे मरुतामुच्यते वचः स्वादोः स्वादीयो रुद्राय वर्धनम् ।

रास्वा च नो अमृत मर्तभोजनं तमने तोकाय तनयाय मृळ

६

मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम् ।

मा नो वधीः पितरं मोत मातरं मा नः प्रियास्तन्वो रुद्र रीरिपः

७

मा नस्तोके तनये मा न आयौ मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिपः ।

वीरान् मा नो रुद्र भाभितो वधी हविष्मन्तः सद्रुमित् त्वा हवामहे

८

उप ते स्तोमान् पशुपा इवाकरं रास्वा पितर्मरुतां सुन्नमस्मे ।

मद्रा हि ते सुमतिर्मृळ्यत्तमा था वयमव इत् ते वृणीमहे

९

आरे ते गोश्रमुत पूरुषघ्नं क्षयद्वीर सुन्नमस्मे ते अस्तु ।

मृळा च नो अधि च ब्रूहि देवा था च नः शर्म यच्छ द्विवर्हाः

१०

अवोचाम नमो अस्मा अवस्यवः शृणोतु नो हवं रुद्रो मरुत्वान् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

११ [६] (१२६६)

(११५)

६ कुत्स आङ्गिरसः । सूर्यः । त्रिष्टुप् ।

चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगत्स्तस्थुर्पश्च

१

सूर्यो देवीमुपसं रोचमानां मर्यो न योषामभ्येति पश्चात् ।

यत्रा नरो देवयन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्रार्थं भद्रम्

२

मद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य चित्रा एतंवा अनुमाद्यासः ।

नमस्यन्तो द्विव आ पृष्ठमस्थुः परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः

३

(१२६९)

तत् सूर्यस्य देवत्वं तन्महित्वं मध्या कर्तोर्वित्तं सं जभार ।
 यदेदयुक्त हरितः सधस्था दादात्री वासस्तनुते सिमस्रै ४
 तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते द्यौरुपस्थे ।
 अनन्तमन्यद् रुशदस्य पाजः कृष्णमन्यद्भरितः सं भरन्ति ५
 अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरंहसः पिपुता निरवद्यात् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ६ [७] (१२७२)

(११६) [सप्तदशोऽनुवाकः ॥१७॥ सू० ११६-१२०]

२५ कक्षीवान् दधंतमस औशिजः । अधिनो । त्रिष्टुप् ।

नासत्याभ्यां बर्हिर्वि प्र वृञ्जे स्तोमो इयम्यभियेव वातः ।
 यावर्भगाय विमदाय जायां सेनाजुवा न्युहतू रथेन १
 वीलुपत्नमिराशुहेमभिर्वा देवानां वा जूतिभिः शाशदाना ।
 तद् रासंभो नासत्या सहस्रं माजा यमस्य प्रधने जिगाय २
 तुगो ह भुज्युमश्विनोदमेघे रयिं न कश्चिन्ममृवाँ अवाहाः ।
 तमूहथुर्नोमिरात्मन्वतीमि रन्तरिक्षपुद्गिरपोदकाभिः ३
 तिस्रः क्षपञ्चिरहातिवजद्भिर्नासत्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः ।
 समुद्रस्य धन्वन्नाद्रस्य पारे त्रिभी रथैः शतपद्भिः पलश्वैः ४
 अनारम्भणे तदवीरयेथा मनास्थाने अग्रभणे समुद्रे ।
 यदश्विना ऊहथुर्भुज्युमस्तं शतारित्रां नावमातस्थिवांसम् ५ [८]

यमश्विना कृथुः श्वेतमश्वं मवाश्वाय शश्वदित स्वस्ति ।
 तद् वा वाजं महि कीर्तेन्यं भूत पैद्वो वाजी सवमिन्द्रद्यौ अर्यः ६
 पुत्रं नरा स्तुवते पञ्जियाय कक्षीवते अरदतं पुरंधिम् ।
 कारोतराच्छफादश्वस्य वृष्णः शतं कुम्भो असिञ्चतं सुरायाः ७
 हिमेनाग्निं प्रंसमवारयेथा पितुमतीमूर्जमस्मा अधत्तम् ।
 ऋवीसे अत्रिमश्विनावनीत मुत्रिन्यथुः सर्वगणं स्वस्ति ८
 परावतं नासत्यानुदेथा मुच्चाबुधं चक्रथुर्जिहावारम् ।
 क्षरन्नापो न प्रायनाय राये सहस्राय तृप्यते गोतमस्य ९ (१२८१)

- जुजुरुषो नासत्योत वृषिं प्रामुञ्चतं द्वापिमिव च्यवानात् ।
 प्रातिरतं जह्रितस्यायुर्वृषा दित् पतिमकृणुतं कनीनाम् १० [९]
- तद् वां नरा शंस्यं राध्यं चाभिष्टिमन्नासत्या वरूथम् ।
 यद् विद्वांसा निधिमिवापगूह्य मुद् दर्शतादुपथुर्वन्दनाय ११
- तद् वां नरा सनये दंस उग्रमाविष्कृणोमि तन्यतुर्न वृष्टिम् ।
 वृध्यद् ह यन्मध्वाथर्वणो वा मश्वस्य शीर्ष्णा प्र यदीमुवाच १२
- अजोहवीन्नासत्या करा वां महे यामन् पुरुभुजा पुरंधिः ।
 श्रुतं तच्छासुरिव वधिमत्या हिरण्यहस्तमश्विनावदत्तम् १३
- आस्नो वृकस्य वर्तिकामभीके युवं नरा नासत्यामुमुक्तम् ।
 उतो कवि पुरुभुजा युवं ह कृपमाणमकृणुतं विचक्षे १४
- चरित्रं हि वेरिवाच्छेदि पूर्णमाजा खेलस्य परितक्म्यायाम् ।
 सद्यो जह्णामार्यसीं विस्पलायै धने हिते सतवे प्रत्यधत्तम् १५ [१०]
- शतं मेषान् वृक्ये चक्षवान् मुञ्जाश्वं तं पितान्धं चकार ।
 तस्मा अक्षी नासत्या विचक्ष आधत्तं दप्ता मिषजावनर्वन् १६
- आ वां रथं दुहिता सूर्यस्य कार्पमेवातिष्ठदर्वता जयन्ती ।
 विश्वे वेवा अन्वमन्यन्त वृद्धिः समु श्रिया नासत्या सचेथे १७
- यदयातं दिवोदासाय वर्ति मरुद्वाजायाश्विना हर्यन्ता ।
 रेवदुवाह सचनो रथो वां वृषभश्च शिशुमारश्च युक्ता १८
- रथि सुक्षत्रं स्वपत्यमारुः सुवीर्यं नासत्या वहन्ता ।
 आ जह्वावीं समनसोप वाजै क्षिरह्वो भागं दधतीमयातम् १९
- परिविष्टं जाहुषं विश्वतः सीं सुगेभिर्नक्तमूहथू रजोभिः ।
 विमिन्दुना नासत्या रथेन वि पर्वतां अजरयू अयातम् २० [११]
- एकस्या वस्तोरावतं रणाय वशमश्विना सनये सहस्रा ।
 निरहतं दुच्छुना इन्द्रवन्ता पृथुश्रवसो वृषणावरातीः २१
- शरस्यं चिदार्चत्कस्यावतादा नीचादुच्चा चक्रथुः पातवे वाः ।
 शयवे चिन्नासत्या शचीमि र्सुरये स्तयै पिप्यथुर्गाम् २२
- अवस्यते स्तुवते कृष्णिनाय ऋजूयते नासत्या शचीमिः ।
 प्रशुं न नष्टमिव दर्शनाय विष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय २३ (१२९५)

दश रात्रीरश्विना नव द्यू नर्वनद्धं श्रथितमप्स्व॑न्तः ।

विप्रुतं रेभमुदनि प्रवृक्तं मुन्निन्यथुः सोममिव सुवेण

२४

प्र वां दंसांस्यश्विनाववोच मस्य पतिः स्यां सुगवः सुवीरः ।

उत पश्यन्नश्रुवन् दीर्घमायु रस्तमिवेज्जिमाणं जगम्याम्

२५ [१२] (१२७)

(११७)

२५ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

मध्वः सोमस्याश्विना मदाय प्रतो होता विवासेते वाम् ।

बर्हिष्मती रातिर्विश्रिता गी रिषा यातं नासत्योप वाजैः

१

यो वामश्विना मनसो जवीयान् रथः स्वश्वो विश आजिगाति ।

येन गच्छेथः सुकृतो दुरोणं तेन नरा वर्तिरस्मभ्यं यातम्

२

ऋषिं नरावंहसः पाञ्चजन्य मूवीसादत्रिं मुञ्चथो गणेन ।

मिनन्ता दस्योरशिवस्य माया अनुपूर्वं वृषणा चोदयन्ता

३

अश्वं न गृह्णामश्विना दुरेवै ऋषिं नरा वृषणा रेभमप्सु ।

सं तं रिणीथो विप्रुतं दंसांभिर्न वां जूर्यन्ति पुढ्या कृतानि

४

सुपुष्पांसं न निक्कतेरुपस्थे सूर्यं न दंसा तमसि क्षियन्तम् ।

शुभे रुक्मं न दर्शतं निखातं मुदूपथुरश्विना वन्दनाय

५ [१३]

तद् वां नरा शंस्यं पञ्जियेणं कक्षीवता नासत्या परिजम् ।

शुष्पादश्वस्य वाजिनो जनाय शतं कुम्भाँ असिञ्चतं मधूनाम्

६

युवं नरा स्तुवते कृष्णिषाय विष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय ।

घोषायै चित् पितृषदे दुरोणे पतिं जूर्यन्त्या अश्विनावदत्तम्

७

युवं श्यावाय रुशतीमदत्तं महः क्षोणस्याश्विना कण्वाय ।

प्रवाच्यं तद् वृषणा कृतं वां यन्त्रार्षदाय श्वो अध्यर्धत्तम्

८

पुरु वर्षीस्यश्विना दर्धाना नि पेद्व ऊहथुराशुमश्वम् ।

सहस्रसां वाजिनमप्रतीत महिहर्नं श्वस्यं तरुत्रम्

९

एतानि वां श्वस्या सुदानु ब्रह्माङ्गुपं सदनं रोदस्योः ।

यद् वां प्रजासो अश्विना हवन्ते यातमिषा च विदुषे च वाजम्

१० [१४] (१३७)

सूनोर्मर्निनाग्निना गृणाना वाजं विप्राय मुरणा रदन्ता ।
 अगस्त्ये ब्रह्मणा वावृधाना सं विश्पलां नासत्यारिणीतम् ११
 कुह यान्ता सुदृतिं काव्यस्य दिवो नपाता वृषणा शयुत्रा ।
 हिरण्यस्येव कुलशं निखात—मुदूपथुर्दशमे अश्विनाहन् १२
 युवं च्यवानमश्विना जरन्तं पुनर्युवानं चक्रथुः शचीभिः ।
 युवो रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया नासत्यावृणीत १३
 युवं तुग्राय पूर्व्येभिरेवैः पुनर्मन्यावभवतं युवाना ।
 युवं मुज्युमर्णसो निः समुद्राद् विभिर्बृहथुर्ऋज्रेभिरश्वैः १४
 अजोहवीदश्विना तौड्यो वां प्रोह्लः समुदमव्यथिर्जगन्वान् ।
 निष्टमूहथुः सुयुजा रथेन मनोजवसा वृषणा स्वस्ति १५ [१५]

अजोहवीदश्विना वर्तिका वा मास्नो यत् सीममुञ्चतं वृकस्य ।
 वि जयुषा ययथुः सान्वद्रे जातं विष्वाचो अहतं विषेण १६
 शतं मेपान् वृक्ये मामहानं तमः प्रणीतमश्विने पित्रा ।
 आक्षी ऋचाश्वे अश्विनावधत्तं ज्योतिरन्धाय चक्रथुर्विचक्षे १७
 शुनमन्धाय भरमहयत् सा वृकीरश्विना वृषणा नरेति ।
 जारः कुनीन हव चक्षदान ऋचाश्वः शतमेकं च मेपान् १८
 मही वामुतिरश्विना मयोभू—रुत स्यामं धिष्ण्या सं रिणीथः ।
 अथा युवामिदं हयत् पुरंधि—रागच्छतं सीं वृषणावबोभिः १९
 अधेनुं दत्ता स्तर्यं विषक्ता मपिन्वतं शयवे अश्विना गाम् ।
 युवं शचीभिर्विमदाय जायां न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषाम् २० [१६]

यवं वृकेणाश्विना वपन्ते—पं दुहन्ता मनुषाय दत्ता ।
 अमि दस्युं बकुरेणा धमन्तो—रु ज्योतिश्चक्रथुरार्याय २१
 आथर्वणायाश्विना दधीचे ऽश्व्यं शिरः प्रत्यैरयतम् ।
 स वां मधु प्र वोचदतायन् त्वाष्ट्रं यद् दत्तावपिकक्ष्यं वाम् २२
 सदा कवी सुमतिमा चके वां विश्वा धियो अश्विनाः प्रावतं मे ।
 अस्मे रयिं नासत्या बृहन्त—मपत्यसाचं श्रुत्यं रराथाम् २३
 हिरण्यहस्तमश्विना रराणा पुत्रं नरा वधिमत्या अदत्तम् ।
 त्रिधा ह श्यावमश्विना विकस्त—मुज्जीवसं ऐरयतं सुदानू २४ (१३९१)

एतानि वामश्विना वीर्याणि प्र पूर्याण्यायवांसोचन् ।
ब्रह्म कृण्वन्तो वृषणा युवभ्यां सुवीरांसो विदथमा वंदेम

२५ [१७] (१३२२)

(११८)

११ कक्षीवान् दधतमस आशिजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां रथो अश्विना श्येनपत्वा सुमृलीकः स्ववौ यात्वर्वाङ् ।

यो मर्यस्य मनसो जवीयान् त्रिवन्धुरो वृषणा वार्तरंहाः १

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन त्रिचक्रेण सुवृता यातमर्वाङ् ।
पिन्वतं गा जिन्वतमर्वतो नो वर्धयतमश्विना वीरमुस्मे २

प्रवद्यामना सुवृता रथेन दस्त्राविमं शृणुतं श्लोकुमद्रेः ।
किमङ्ग वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठा—हुर्विप्रांसो अश्विना पुराजाः ३

आ वां श्येनासो अश्विना बहन्तु रथे युक्तास आशवः पतङ्गाः ।
ये अप्तुरो विव्यासो न गृध्रा अभि प्रयो नासत्या वहन्ति ४

आ वां रथं युवतिस्तिष्ठदत्र जुङ्क्षी नरा दुहिता सूर्यस्य ।
परि वामश्वा वपुषः पतङ्गा वयो वहन्त्वरूपा अभीके ५ [१८]

उद् वन्वन्मैरतं वंसनामि—रुद्रेभं दस्त्रा वृषणा शचीभिः ।
निष्टौड्यं पारयथः समुद्रात् पुनश्च्यवानं चक्रथुर्यवानम् ६

युवमत्रयेऽवनीताय तप्त—मूर्जमोमानमश्विनावधत्तम् ।
युवं कण्वायापिरिताय चक्षुः प्रत्यधत्तं सुष्टुतिं जुजुषाणा ७

युवं धेनुं शयवे नाधिताया पिन्वतमश्विना पूर्यार्य ।
अमुञ्चतं वर्तिकामंहसो निः प्रति जङ्घां विष्पलाया अधत्तम् ८

युवं श्वेतं पेदव इन्द्रजूत—महिहर्नमश्विनादत्तमश्वम् ।
जोहूत्रमर्यो अभिभूतिमुग्रं सहस्रसां वृषणं वीङ्गङ्गम् ९

ता वां नरा स्ववसे सुजाता हवामहे अश्विना नार्धमानाः ।
आ न उप वसुमता रथेन गिरो जुषाणा सुविताय यातम् १०

आ श्येनस्य जवसा नूतनेना—स्मे यातं नासत्या सजोपाः ।
हवे हि वामश्विना रातहव्यः शश्वत्तमाया उपसो व्युष्टौ ११ [१९] (१३३३)

(११९)

१० कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ । जगती ।

आ वां रथं पुरुभायं मनोजुवं . जीराश्वं यज्ञिर्यं जीवसें हुवे ।

सहस्रकेतुं वनिनं शतद्वसुं श्रुटीवानं वरिवोधाममि प्रयः

१

ऊर्ध्वा धीतिः प्रत्यस्य प्रयाम्—न्यधायि शस्मन्त्समयन्त आ दिशः ।

स्वदामि घर्मं प्रति यन्त्युतय आ वामूर्जानी रथमश्विनारुहत

२

सं यन्मिथः पस्पृधानासो अगमंत शुभे भस्वा अमिता जायवो रणे ।

युवारहं प्रवणे चैकिते रथो यदश्विना वहथः सूरिमा वरम्

३

युवं भुज्युं भुरमाणं विभिर्गंत स्वयुक्तिभिर्निवहन्ता पितृभ्य आ ।

यासिद्धं वर्तिवृषणा विजेन्व्यं दिवोदासाय महिं चेति वामवः

४

युवोरश्विना वपुषे युवायुजं रथं वाणीं येमतुरस्य शर्ध्यम् ।

आ वां पतित्वं सख्याय जग्मुषी योषावृणीत जेन्या युवां पती

५ [२०]

युवं रभं परिपूतंरुप्यथो हिमेन घर्मं परितप्तमत्रये ।

युवं शयोरदसं पिप्यथुर्गवि प्र वृषेण वन्दनस्तार्यागुषा

६

युवं वन्दनं निर्कतं जरण्या रथं न दसा करणा समिन्वथः ।

क्षेत्रादा विप्रं जनथो विपन्यया प्र वामत्र विधते दुंसना मुवत्

७

अगच्छतं कृपमाणं परावर्ति पितुः स्वस्य त्यजसा निबाधितम् ।

स्वर्वतीरित ऊतीर्युवारहं चित्रा अभीकं अभवन्नभिष्टयः

८

उत न्या वां मधुमन्मक्षिकारपन्मवे सोमस्यौशिजो हुवन्यति ।

युवं दधीचो मन आ विवासथो ऽथा शिरः प्रति वामरुव्यं वदत्

९

युवं पेदवं पुरुवारमश्विना स्पृधां श्वेतं तरुतारं हुवस्यथः ।

गर्ग्यरभिद्युं पृतनासु दुष्टरं चर्कृत्यमिन्द्रमिव चर्षणीसहम्

१० [२१] (१३४३)

(१२०)

१२ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ (१२ दुःस्वप्ननाशनम्) । १ गायत्री,

२ ककुप्, ३ का-विराट्, ४ नष्टरूपी, ५ तनुशिरा, ६ उष्णिक्, ७ विद्यार-बृहती,

८ कृतिः, ९ विराट्, १०-१२ गायत्री ।

का गंधुद्भोत्राश्विना वां का वां जोषं उभयोः । कथा विधात्यप्रचेताः १

(१३४४)

विद्वांसाविद् दुरः पृच्छे—दर्विद्वानित्थापरो अचेताः । नू चिच्छु मते अकौ २
 ता विद्वांसा हवामहे वां ता नो विद्वांसा मन्म वोचेतमद्य । प्रार्चद् दयमानो युवाकुः ३
 वि पृच्छामि पात्र्याः न वेवान् वर्षद्भूतस्याद्भुतस्य दत्ता । प्रातं च सहासो युवं च रभ्यसो नः ४
 प्र या घोषे भृगवाणे न शोभे यया वाचा यजति पञ्जियो वाम् । प्रैपयुर्न विद्वान् ५ [२२]

श्रुतं गांयत्रं तर्कवानस्या—हं चिद्धि रिरेभाश्विना वाम् । आक्षी शुंमस्पती दन् ६
 युवं ह्यास्तं महो रन् युवं वा यन्निरतंतसतम् । ता नो वसू सुगोपा स्यातं प्रातं नो वृकादघायोः ७
 मा कस्मै धातमभ्यमित्रिणे नो माकुत्रा नो गृहेभ्यो धेनुवो गुः । स्तनाभुजो अशिंश्वीः ८
 द्रुहीयन् मित्रार्धितये युवाकुं राये च नो मिमीतं वार्जवत्यै । इषे च नो मिमीतं धेनुमर्त्यं ९
 अश्विनोरसनं रथं मनश्चं वाजिनीवतोः । तेनाहं भूरि चाकन १०
 अयं समह मा तनू—ह्याते जनां अनु । सोमपेयं सुखो रथः ११
 अध स्वप्नस्य निर्विदे ऽभुञ्जतश्च रेवतः । उभा ता बसि नश्यतः १२ [२३] (१३५५)

(१२१) [अष्टादशोऽनुवाकः ॥१८॥ सू० १२१-१२६]

१५ कक्षीवान् वैर्धतमस आंशिशजः । इन्द्रो विश्वे देवा वा । त्रिष्टुप् ।

कवित्था नूः पात्रं देवयतां श्रवद् गिरो अङ्गिरसां तुरण्यन् ।
 प्र यदानङ्गिश आ हर्म्यस्यो—रु क्रंसते अध्वरे यजत्रः १
 स्तम्भीन्द्र द्यां स धरुणं प्रुपाय—हृभुर्वाजाय द्रविणं नरां गांः ।
 अनु स्वजां महिषश्चक्षत वां मेनामश्वस्य परि मातरं गोः २
 नक्षद्भवंमरुणीः पूर्वं राद् तुरो विशामङ्गिरसामनु द्यून् ।
 तक्षद् वज्रं नियुतं तस्तम्भद् द्यां चतुष्पदे नर्याय द्विपादे ३
 अस्य मवे स्वर्ग्यं दा कृताया—पीवृतमुस्त्रियाणामनीकम् ।
 यद्धं प्रसर्गे त्रिककुम्भिवर्त—दप दुहो मानुषस्य दुरो वः ४
 तुभ्यं पयो यत् पितरावनीतां राधः सुरेतस्तुरणे भुरण्यू ।
 शुचि यत् ते रेक्ण आर्यजन्त सवर्द्धवायाः पर्य उस्त्रियायाः ५ [२४]

अध प्र जज्ञे तुरणिर्ममत्तु प्र रोच्यस्या उपसो न सुरः ।
 इन्द्रुर्येमिराष्ट्र स्वेदुहव्यैः सुवेण सिञ्चञ्चरणाभि धाम ६
 स्विध्मा यद् वनधितिरपस्यात् सूरों अध्वरे परि रोधना गोः ।
 यद्धं प्रमाति कृत्वाँ अनु द्यू—नर्नविशे पश्विपे तुराय ७ (१३६२)

अथा महो द्विव आको हरी इह द्युम्नासाहमभि योधान उत्सम् ।
 हरिं यत् ते मन्दिनं दुक्षन् वृधे गोरभसमद्रिभिर्वाताप्यम्
 त्वमायसं प्रति वर्तयो गो—द्विवो अश्मानमुपनीतमुभ्वा ।
 कुत्साय यत्र पुरुहूत वन्व—ज्जुष्णमननैः परिधासि वृधैः
 पुरा यत् सूरस्तमसो अपीते—स्तमद्रिवः फलिगं हेतिमस्य ।
 शुष्णस्य चित्र परिहितं यदोजो द्विवस्परि सुग्रथितं तदादः
 अनु त्वा मही पार्जसी अचक्रे द्यावाक्षामा मदतामिन्द्र कर्मन् ।
 त्वं वृत्रमाशयानं सिरासु महो वज्रेण सिष्वपो वराहुम्
 त्वमिन्द्र नयो यौ अवो नृन् तिष्ठा वारस्य सुयुजो वहिष्ठान् ।
 यं ते काश्य उशाना मन्दिनं दाद वृत्रहणं पार्यं ततक्ष वज्रम्
 त्वं सूरौ हरितो रामयो नृन् भरच्चक्रमेतशो नायमिन्द्र ।
 प्रास्य पारं नवतिं नाव्याना—मपि कर्तमवर्तयोऽयं ज्यून्
 त्वं नो अस्या इन्द्र दुर्हणायाः पाहि यज्जिवो दुरितादुभीके ।
 प्र नो वाजान् रथ्योऽ अश्वबुध्या—निपे यन्धि ध्रुवसे सुनृतायै
 मा सा ते अस्मत् सुमतिर्वि दंसद वाजप्रमहः समिपो वरन्त ।
 आ नो भज मधवन् गोप्वर्यो मंहिष्ठास्ते सधुमादः स्याम

८

९

१० [२५]

११

१२

१३

१४

१५ [२६] (१३७०)

॥ इति प्रथमोऽष्टकः ॥ १ ॥

—७७७७—

[प्रथमोऽध्यायः ॥ १॥ व० १-२६]

(१२२)

१५ कक्षीवान् वैर्यतमस औशिजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ५-६ विराड् रूपा ।

प्र वः पान्तं रघुमन्यवोऽन्धो यज्ञं रुद्राय मीळुधं भरध्वम् ।
 द्विवो अस्तोप्यसुरस्य वीरै—रिपुध्येव मरुतो रोदस्योः
 पत्नीव पूर्वहृतिं वावुधव्या उपासानक्ता पुरुधा विदनि ।
 स्तरीनात्कं व्युतं वसाना सूर्यस्य धिया सुहृती हिरण्यैः
 ममसु नः परिज्मा वसर्हा ममसु वातो अपां वृषणवान् ।
 शिशीतिमिन्द्रापर्वता युवं न—स्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः
 उत त्या मे यशसा श्वेतनायै व्यन्ता पान्तौशिजो हुवध्वै ।
 प्र वो नपातमपां कृणुध्वं प्र मातरा रास्पिनस्यायोः

१

२

३

४

(१३७४)

आ वो रुक्ण्युमौशिजो हुवध्ये घोषेव शंसमर्जुनस्य नशे ।
प्र वः पूष्णे कृवन् आ अच्छा वोचेय वसुतातिमुग्नेः

५ [१]

श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमो—त श्रुतं सवने विश्वतः सीम् ।
श्रोतुं नः श्रोतुरातिः सुश्रोतुः सुक्षेत्रा सिन्धुरद्भिः

६

स्तुपे सा वा वरुण मित्र राति—गवां शता पृक्षयामेषु पञ्चे ।
श्रुतरथे प्रियरथे दधानाः सद्यः पुष्टिं निरुन्धानासो अगमन्

७

अस्य स्तुपे महिमघस्य राधः सचा सनेम नहुषः सुवीराः ।
जनो यः पञ्चेभ्यो वाजिनीवा—नश्वावतो रथिनो मह्यं सुरिः

८

जनो यो मित्रावरुणावभिधु—गपो न वां सुनोत्यक्षण्याधुक् ।
स्वयं स यक्षं हृदये नि धत्त आप यवीं होत्राभिर्कृतावां

९

स वार्धतो नहुषो दंसुजुतः शर्धस्तरो नरां गूर्तश्रवाः ।
विसृष्टरातिर्याति बाह्वसृत्वा विश्वांसु पृत्सु सदुमिच्छूरः

१० [२]

अधु गमन्ता नहुषो हवँ सुरेः श्रोता राजानो अमृतस्य मन्द्राः ।
नभोजुवो यन्निर्वस्य राधः प्रशस्तये महिना रथवते

११

एतं शर्धं धाम यस्य सुरे—रित्यवोचन् दशतयस्य नशे ।
द्युन्नानि येषु वसुताती रागन् विश्वे सन्वन्तु प्रभुथेषु वाजम्

१२

मन्दांमहे दशतयस्य धासे—द्विर्यत पञ्च विभ्रतो यन्त्यन्ना ।
किमिष्टाश्व इष्टरश्मिरेत ईशानासुस्तरुष क्रञ्जते नृन्

१३

हिरण्यकर्णं मणिगीवमर्ण—स्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः ।
अर्यो गिरः सद्य आ जग्मुषीरो—साश्वाकन्तुमयेष्वस्मे

१४

चत्वारो मा मशशरस्य शिश्व—क्षयो राज आर्यवसस्य जिष्णोः ।
रथो वां मित्रावरुणा वीर्घाप्साः स्यूमंगमस्तिः सूरौ नाद्यौत

१५ [३] (१३८५)

(१२३)

१३ कक्षीयान् दैर्घ्यतमस औशिजः । उपाः । त्रिष्टुप् ।

पृथु रथो दक्षिणाया अयोज्यै—न देवासो अमृतासो अस्थुः ।
कृष्णातुर्वस्थावृष्यां विहाया—श्रिकित्सन्ती मानुषाय क्षयाय

१ (१३८६)

पूर्वा विश्वस्माद् भुवनादबोधि जयन्ती वाजं बृहती सनुत्री ।

उवा व्यस्यद् युवतिः पुनर्भू-रोपा अगन् प्रथमा पूर्वहूतौ

यवद्य भागं विभर्जासि नृभ्य उषो देवि मर्त्यत्रा सुजाते ।

वेवो नो अत्र सविता दमूना अनागसो वोचति सूर्याय

गृहंगृहमहना यात्यच्छा द्विवेद्वे अधि नामा दधाना ।

सिपासन्ती द्योतना शश्वदागा दग्रमग्रमिद् भजते वसूनाम्

भगस्य स्वसा वरुणस्य जामि-रुपः सूनृते प्रथमा जरस्व ।

पश्चा स दध्या यो अघस्य धाता जयेम तं दक्षिणया रथेन

उदीरतां सूनृता उत् पुरन्धी-रुवृग्रयः शुशुचानासो अस्थुः ।

स्पार्हा वसूनि तमसार्पगृह्णा विष्कृण्वन्त्युपसो विभातीः

अपान्यदेत्यभ्यन्यदेति विष्णुरूपे अहनी सं चरेते ।

परिक्षितोस्तमो अन्या गुहाक्-रद्यौदुषाः शोशुचता रथेन

सदृशीरिद्य सदृशीरिदु श्वो वीर्यं सचन्ते वरुणस्य धाम ।

अनवद्यास्त्रिशतं योजना-न्येकैका क्रतुं परि यन्ति सद्यः

जानत्यहः प्रथमस्य नाम शुक्रा कृष्णादजनिष्ट श्वितीची ।

ऋतस्य योषा न मिनाति धामा हरहनिष्कृतमाचरन्ती

कन्येव तन्वाड शाशदानां एषि देवि देवमियक्षमाणम् ।

संस्मर्यमाना युवतिः पुरस्ता-द्राविर्वक्षांसि कृणुपे विभाती

सुसंकाशा मातृमृष्टेव योषा-विस्तन्व कृणुपे इशे कम् ।

भद्रा त्वमुषो वितरं व्युच्छ न तत् ते अन्या उषसो नशन्त

अश्वावतीर्गोमतीर्विश्ववारा यतमाना रश्मिभिः सूर्यस्य ।

परा च यन्ति पुनरा च यन्ति भद्रा नाम वहमाना उषासः

ऋतस्य रश्मिमनुयच्छमाना भद्रमंष्ट्रं क्रतुमस्मासु धेहि ।

उषो नो अद्य सुहवा व्युच्छा-स्मासु रायो मघवत्सु च स्युः

(१२४)

१३ कक्षावान् दैर्घतमस औशिजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

उषा उच्छन्ती समिधाने अग्रा उद्यन्तसूर्य उर्विया ज्योतिरश्नेत् ।

वेवो नो अत्र सविता न्वर्थ प्रासावीद् द्विपत् प्र चतुष्पवित्यै

२

३

४

५ [४]

६

७

८

९

१० [५]

११

१२

१३ [६] (१३९८)

१

(१३९९)

अमिनती दैव्यानि व्रतानि प्रमिनती मनुष्या युगानि ।
 ईयुषीणामुपमा शश्वतीना मायतीनां प्रथमोषा व्यद्यौत २
 एषा विवो दुहिता प्रत्यदशि ज्योतिर्वसाना समुना पुरस्तात् ।
 ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति ३
 उपो अदशि शुन्ध्यवो न वक्षो नोधा ईवाविरकृत प्रियाणि ।
 अद्भ्यसन्न ससतो बोधर्यन्ती शश्वत्तमागात् पुनरेयुषीणाम् ४
 पूर्वे अर्धे रजसो अप्यस्य गवां जनिव्यकृत प्र केतुम् ।
 व्यु प्रथते वितरं वरीय ओभा पुणन्ती पित्रोरुपस्था ५ [७]

एवेवेषा पुरुतमा हृशे कं नाजामिं न परि वृणक्ति जामिम् ।
 अरेपसां तन्वाद् शशदाना नार्मादीपते न महो विभाती ६
 अद्भ्यतेव पुंस एति प्रतीची गर्तारुगिव सनये धनानाम् ।
 जायेव पत्य उशती सुवासा उषा हृषेव नि रिणीति अप्सः ७
 स्वसा स्वप्ने ज्यायस्यै योनिमारै गपैत्यस्याः प्रतिचक्ष्येव ।
 व्युच्छन्तीं रश्मिभिः सूर्यस्या ज्यैष्ठ्ये समनगा इव वाः ८
 आसां पूर्वासामहसु स्वसृणा मपरा पूर्वाभ्येति पश्चात् ।
 ताः प्रलवन्नव्यसीर्नुनमस्मे रेवदुच्छन्तु सुदिना उषासः ९
 प्र बोधयोषः पृणतो मघो न्यबुध्यमानाः पणयः ससन्तु ।
 रेवदुच्छ मघवद्भ्यो मघोनि रेवत् स्तोत्रे सूनृते जारयन्ती १० [८]

अवेयमश्वेद् युवतिः पुरस्ताद् युक्ते गवामरुणानामनीकम् ।
 वि नूनमुच्छादसति प्र केतुर्गृह्णगृह्णमुप तिष्ठते अग्निः ११
 उत ते वर्यश्चिद् वसतेरप्यन्त नरश्च ये पितृभाजो व्युद्यौ ।
 अमा सते वहसि भूरि वाम मुषो देवि व्राशुषे मर्त्याय १२
 अस्तोङ्गं स्तोम्या ब्रह्मणा मे ऽवीवृधध्वमुशतीरुषासः ।
 युष्मार्कं देवीरवसा सनेम सहस्रिणिं च शतिनं च वाजम् १३ [९] (१४११)

(१२५)

७ कक्षीवान् वैर्धतमस औशिजः । स्वनयस्य दानस्तुतिः । त्रिष्टुप्, ४-५ जगती ।

प्राता रत्नं प्रातरित्वा दधाति तं चिकित्वान् प्रतिगृह्या नि धत्ते ।
 तेन प्रजां वर्धयमान आयू शयस्पोषेण सचते सुवीरः १ (१४१२)

सुगुरसत् सुहिरण्यः स्वश्वो बृहदस्मै वय इन्द्रो दधाति ।

यस्त्वायन्तं वसुना प्रातरित्वो मुक्षीर्जयेव पर्दिमुत्तिनार्ति

आयमद्य सुकृतं प्रातरिच्छन्निष्ठेः पुत्रं वसुमता रथेन ।

अंशोः सुतं पायय मत्सरस्य क्षयद्वीरं वर्धय सूनृताभिः

उप क्षरन्ति सिन्धवो मयोमुव ईजानं च यक्ष्यमाणं च धेनवः ।

पूणन्तं च पर्पुंरि च श्वस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः

नाकस्य पृष्ठे अधि तिष्ठति श्रितो यः पूणाति स ह देवेषु गच्छति ।

तस्मा आपो घृतमर्षन्ति सिन्धवस्तस्मा इयं दक्षिणा पिन्वते सदा

दक्षिणावतामिविमानि चित्रा दक्षिणावतां द्विवि सूर्यांसः ।

दक्षिणावन्तो अमृतं भजन्ते दक्षिणावन्तः प्र तिरन्त आयुः

मा पूणन्तो दुरितमेन आरन् मा जारिषुः सूरयः सुव्रतासः ।

अन्यस्तेषां परिधिरस्तु कश्चिदपूणन्तमभि सं यन्तु शोकाः

(१२६)

७ (१-५) कक्षीवान् दैर्घ्यतमस औशिजः, (६) स्वनयो भावयव्यः, (७) रोमशा । १-५ स्वनयो भावयव्यः,
६ रोमशा, ७ स्वनयो भावयव्यः । त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप् ।

अमन्वान् त्तोमान् प्र मेरे मनीषा सिन्धावधि क्षियतो भावयस्य ।

यो मे सहस्रमभिमीत सवा नृत्तौ राजा श्व इच्छमानः

शतं राजो नार्धमानस्य निष्काञ्छतमश्वान् प्रयतान् त्सद्य आदम ।

शतं कक्षीवो असुरस्य गोनां द्विवि श्वोऽजरमा ततान

उप मा श्यावाः स्वनयेन दृत्ता वधूमन्तो दश रथासो अस्थुः ।

षष्टिः सहस्रमनु गव्यमागात् सनत् कक्षीवो अभिपित्वे अह्वाम्

चत्वारिंशद् दशरथस्य शोणाः सहस्रस्याग्ने अेषि नयन्ति ।

मवच्युतः कृशनावतो अत्यान् कक्षीवन्त उदमृक्षन्त पञ्जाः

पूर्वामनु प्रयतिमा देवे वञ्चीन् युक्तो अष्टावरिधांसो गाः ।

सुबन्धवो ये विश्या इव वा अनस्वन्तः श्व ऐषन्त पञ्जाः

आर्गधिता परिगधिता या कशीकेव जङ्गहे ।

ददाति मह्यं यार्दुरी यार्दूनां भोज्या शता

उपोष मे परां मृश मा मे वृश्नाणि मन्यथाः ।
सर्वाहमस्मि रोमश गन्धारीणामिवाविका

७ [११] (१४२५)

(१२७) [एकोनविंशोऽनुवाकः ॥१९॥ सू० १२७-१३३]

११ परुच्छेपो देवोदासिः । अग्निः । अत्यष्टिः, ६ अतिधृतिः ।

अग्निं होतारं मन्ये दास्वन्तं वसुं सुनुं सहसो जातवेदसं विप्रं न जातवेदसम् ।

य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या कृपा ।

धृतस्य विभ्राष्टिमनु वटि शोचिषा ऽऽजुह्वानस्य सर्पिषः १

यजिष्ठं त्वा यजमाना हुवेम ज्येष्ठमङ्गिरसां विप्र मन्मभिर्विप्रेभिः शुक्र मन्मभिः ।

परिजमानमिव द्यां होतारं चर्षणीनाम् ।

शोचिष्केशं वृषणं यमिमा विशः प्रावन्तु जूतये विशः २

स हि पुरु चिदोर्जसा विरुक्मता दीद्यानो भवति दुहन्तरः परशुर्न दुहन्तरः ।

वीळु चिद् यस्य समृतौ श्रुवद् वनेव यत् स्थिरम् ।

निष्पहमाणो यमते नार्यते धन्वासहा नार्यते ३

हृह्ना चिदस्मा अनु दुर्यथा विदे तेजिष्ठाभिरराणिभिर्वाष्ट्यवसे ऽग्रये वाष्ट्यवसे ।

प्र यः पुरुणि गाहते तक्षद् वनेव शोचिया ।

स्थिरा चिदन्ना नि रिणात्योर्जसा नि स्थिराणि चिदोर्जसा ४

तमस्य पृक्षमुपरासु धीमहि नक्तं यः सुदर्शितरो दिवातरा द्वाप्रायुषे दिवातरात् ।

आवुस्यायुर्ग्रमणवद् वीळु शर्म न सूनवे ।

भक्तमभक्तमवो व्यन्तो अजरा अग्रयो व्यन्तो अजराः ५ [१२]

स हि शर्धो न मारुतं तुविष्वणि रप्रस्वतीष्वरस्विष्टनिरार्तनास्विष्टानिः ।

आदद्भुव्यान्यादुदि र्यज्ञस्य केतुरहणां ।

अर्ध स्मास्य हर्षतो हर्षीवतो विश्वे जुषन्त पन्थां नरः शुभे न पन्थाम् ६

द्विता यवीं कीस्तासो अभिद्यवो नमस्यन्त उपवोचन्त भृगवो मयन्तो वृशा भृगवः ।

अग्निरीशि वसूनां शुचियो धर्णिरेषाम् ।

प्रियां अपिधीर्वनिपीट मेधिर आ वनिपीट मेधिरः

७ (१४३२)

विश्वासां त्वा विशां पतिं हवामहे सर्वासां समानं दंपतिं भुजे सत्यगिर्वाहसं भुजे ।

अतिथिं मानुषाणां पितुर्न यस्यासया ।

अमी च विश्वे अमृतास आ वयो हव्या देवेष्वा वयः

८

त्वमग्निं सहसा सहन्तमः शुष्मिन्तमो जायसे देवतातये रयिर्न देवतातये ।

शुष्मिन्तमो हि ते मदो द्युष्मिन्तम उत क्रतुः ।

अथ स्मा ते परिं चरन्त्यजर शुष्टीवानो नार्जर

९

प्र वो महे सहसा सहस्वत उपर्बुधे पशुपे नाग्रये स्तोमो बभूत्वग्रये ।

प्रति यदीं हविष्मान् विश्वासु क्षासु जोगुवि ।

अग्रे रेभो न जरत ऋषूणां जूणिर्हीतं ऋषूणाम्

१०

स नो नेदिष्ठं ददृशान् आ मराग्ने देवेभिः सचंनाः सुचेतुनां महो रायः सुचेतुनां ।

महिं शविष्ठ नस्कृधि संचक्षे भुजे अस्यै ।

महिं स्तोतुभ्यो मघवन् त्सुवीर्यं मथीरुग्रो न शर्वसा

११ [१३] (१४३६)

(१२८)

८ परच्छेपो देवोदासिः । अग्निः । अत्यष्टिः ।

अयं जायत मनुषो धरीमणि होता यजिष्ठ उशिजामनु व्रतमग्निः स्वमनु व्रतम् ।

विश्वश्रुष्टिः सखीयते रयिर्वि श्रवस्यते ।

अर्दब्धो होता नि पदवृळस्पदे परिवीत इळस्पदे

१

तं यज्ञसाधमपि धातयामस्युतस्य पथा नर्मसा हविष्मता देवताता हविष्मता ।

स न ऊर्जामुपाभूत्यया कृपा न जूर्यति ।

यं मातरिश्वा मनवे परावतो देवं भाः परावतः

२

एवेन सद्यः पर्येति पार्थिवं गृह्णीं रेतो वृषभः कर्निकद्वद् वधद् रेतः कर्निकद्वद् ।

शतं चक्षाणो अक्षमि देवो वनेषु तुर्वणिः ।

सदो दर्धान उपरेषु सानुष्वग्निः परेषु सानुषु ।

३

स सुक्रतुः पुरोहितो दमेदमे ऽग्निर्यज्ञस्याध्वरस्य चेतति क्रत्वा यज्ञस्य चेतति ।

क्रत्वा वेधा इषूयते विश्वा जातानि पस्पशे ।

यतो घृतश्रीरतिथिरजायत वह्निर्वेधा अजायत

४

(१४४०)

क्रत्वा यदस्य तर्विषीषु पुञ्चते ऽग्नेर्वेण मरुतां न भोज्ये—पिराय न भोज्या ।

स हि ध्मा दानमिन्वति वसूनां च मज्जना ।

स नञ्चासते दुरितादभिद्रुतः शंसावृषादभिद्रुतः

५ [१४]

विश्वो विहाया अरतिर्वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे तरणिर्न शिश्रथ—ऋवस्यया न शिश्रथत् ।

विश्वस्मा इदिपुभ्यते देवत्रा हव्यमोहिषे ।

विश्वस्मा इत् सुकृते वारमृण्व—त्यमिर्द्वारा व्यृण्वति

६

स मानुषे वृजने शंतमो हितोऽग्निं यज्ञेषु जेन्यो न विश्रतिः प्रियो यज्ञेषु विश्रतिः ।

स हव्या मानुषाणा—मिळा कृतानि पत्यते ।

स नञ्चासते वरुणस्य धूर्ते—मंहो देवस्य धूर्तेः

७

अग्निं होतारमीळते वसुधितिं प्रियं चेतिष्ठमरतिं न्येरि हव्यवाहं न्येरि ।

विश्वायुं विश्ववेदसं होतारं यजतं कविम् ।

देवासो रण्वमवसे वसूयवो गीर्भी रण्वं वसूयवः

८ [१५] (१४४४)

(१२९)

११ परच्छेपो देवोदासिः । इन्द्रः, ६ इन्द्रुः । अत्यष्टिः, ८-९ अतिशक्यौ, ११ अष्टिः ।

यं त्वं रथमिन्द्र मेधसातये ऽपाका सन्तमिषिर प्रणयांसि प्रानवद्य नयांसि ।

सद्यश्चित्तममिष्टये करो वशश्च वाजिनम् ।

सास्माकमनवद्य तूतुजान वेधसा—मिमां वाचं न वेधसाम्

१

स श्रुधि यः स्मा पृतनासु कासु चिद् वृक्षाय इन्द्र भरहूतये नृभि—रसि प्रतृतये नृभिः ।

यः शूरेः स्वः सनिता यो विप्रैर्वाजं तरता ।

तर्मीशानास इरधन्त वाजिनं पृक्षमत्यं न वाजिनम्

२

वृस्मो हि ध्मा वृषणं पिन्वसि त्वचं कं चिद् यावीररुं शूर मर्त्यं परिवृणक्षि मर्त्यम् ।

इन्द्रोत तुभ्यं तद् विवे तद् रुद्राय स्वयंशसे ।

मित्राय वोचं वरुणाय सप्रथः सुमृळीकाय सप्रथः

३

अस्माकं व इन्द्रमुश्मसीष्टये सखायं विश्वायुं प्रासहं युजं वाजेपु प्रासहं युजम् ।

अस्माकं ब्रह्मोतये ऽवा पुत्सुषु कासु चित् ।

नहि त्वा शत्रुः स्तरते स्तृणोषि यं विश्वं शत्रुं स्तृणोषि यम्

४

नि धू नमार्तिमतिं करस्य चित् तेजिष्ठाभिराणिभिर्नोतिभि—रुग्राभिरुग्रोतिभिः ।

नेषि णो यथा पुरा—ऽनेनाः शूर मन्यसे ।

विश्वानि पुरोरपं पपिं वह्निं—रासा वह्निर्नो अचछं

५ [१६] (१४४५)

प्र तद् बोचेयं भव्यायेन्द्वि हव्यो न य इपवान् मन्म रेजति रक्षोहा मन्म रेजति ।

स्वयं सो अस्मदा निदो वधैरजेत दुर्मतिम् ।

अव सवेदुघर्षोऽवतुर मव क्षुद्रमिव सवेत

६

वनेम तद्धोत्रया चितन्त्या वनेम रयिं रयिवः सुवीर्यं रणवं सन्तं सुवीर्यम् ।

दुर्मन्मानं सुमन्नुमि रेमिषा पृचीमाहि ।

आ सत्यामिरिन्द्रं द्युमहूतिभि र्यजत्रं द्युमहूतिभिः

७

प्रपा वो अस्मे स्वयंशोभिऋती परिवर्ग इन्द्रो दुर्मतीनां दरीमन् दुर्मतीनाम् ।

स्वयं सा रिपयधै या न उपेषे अत्रैः ।

हतेमसन्न वक्षति क्षिता जूर्णिर्न वक्षति

८

त्वं न इन्द्र राया परीणसा याहि पृथाँ अनेहसा पुरो याह्यरक्षसा ।

सर्चस्व नः पराक आ सर्चस्वास्तमीक आ ।

पाहि नो दूरादूरादुमिष्टिभिः सदा पाह्यमिष्टिभिः

९

त्वं न इन्द्र राया तर्क्षसो ग्रं चित् त्वा महिमा संक्षदवसे महे मित्रं नावसे ।

ओजिष्ठ त्रातरबिता रथं कं चिदमर्त्य ।

अन्यमस्मद् रिपिः कं चिदद्रिवो रिरिक्षन्तं चिदद्रिवः

१०

पाहि न इन्द्र सुदुत सिधोऽवयाता सद्मिद् दुर्मतीनां देवः सन् दुर्मतीनाम् ।

हन्ता पापस्य रक्षसं छाता विप्रस्य मार्वतः ।

अधा हि त्वा जनिता जीजनद् वसो रक्षोहर्णं त्वा जीजनद् वसो

११[१७](१४५५)

(१३०)

१० परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । अत्यष्टिः १० त्रिष्टुप् ।

एन्द्र याधुर्प नः परावतो नायमच्छा विदथानीव सत्पति रस्तं राजेव सत्पतिः ।

हवामहे त्वा ध्रुवं प्रयस्वन्तः सुते सचा ।

पुत्रासो न पितरं वाजसातये मंहिष्ठं वाजसातये

१

पिषा सोममिन्द्र कुवानमर्द्धिभिः कोशेन सिक्तमवतं न वंसंग स्तातृषाणो न वंसंगः ।

मदाय हव्यतार्ध ते तुविटमाय धार्यसे ।

आ त्वा यच्छन्तु इरितो न सूर्य महा विश्वेव सूर्यम्

२

(१४५७)

अर्विन्दद् दिवो निहितं गुहां निधिं वेनं गर्भं परिवीतमश्मन्—न्यनन्ते अन्तरश्मनि ।

व्रजं वज्री गवामिव सिपासन्नङ्गिरस्तमः ।

अर्पावृणोदिष इन्द्रः परीवृता द्वा इषः परीवृताः ३

वाहृहाणो वज्रमिन्द्रो गर्भस्त्योः क्षवोव तिग्ममसनाय सं श्यं दहिहत्याय सं श्यत् ।

संविव्यान ओजसा शवोभिरिन्द्र मज्मना ।

तद्यैव वृक्षं वनिनो नि वृश्वासि परश्वेव नि वृश्वासि ४

त्वं वृथा नद्य इन्द्र सतवे ऽच्छा समुद्रमसृजो रथौ इव वाजयतो रथौ इव ।

इत ऊतीरियुञ्जत समानमर्थमक्षितम् ।

धेनूरिव मनवे विश्वदोहसो जनाय विश्वदोहसः ५ [१८]

इमां ते वाचं वसूयन्त आयवो रथं न धीरः स्वपां अतक्षिपुः सुम्नाय त्वामतक्षिपुः ।

शुम्भन्तो जेन्यं यथा वाजेषु विप्र वाजिनम् ।

अत्यमिव शवसे सातये धना विश्वा धनानि सातये ६

मिनत् पुरो नवतिमिन्द्र पूरवे दिवोदासाय महि द्वाशुषे नृतो वज्रेण द्वाशुषे नृतो ।

अतिथिग्वाय शम्बरं गिरिरुग्रो अवाभरत् ।

महो धनानि दयमान ओजसा विश्वा धनान्योजसा ७

इन्द्रः समत्सु यजमानमायं प्रावद् विश्वेषु शतमूतिराजिषु स्वर्मीह्वेष्वाजिषु ।

मनवे शासद्व्रतान् त्वचं कृष्णामरन्धयत् ।

दक्षन्न विश्वं ततृपाणमोपति न्यर्शसानमोपति ८

सूरश्चक्रं प्र बृहज्जात ओजसा प्रपित्वे वाचमरुणो मुपायती—ज्ञान आ मुपायति ।

उशना यत् परावतो ऽजगन्नूतये कवे ।

सुम्नानि विश्वा मनुषेव तुर्वणि—रहा विश्वेव तुर्वणिः ९

स नो नव्येभिर्वृषकर्मन्नुक्थैः पुरां दतः प्रायुभिः पाहि शग्मैः ।

दिवोदासेभिरिन्द्र स्तवानो वावृधीथा अहोभिरिव द्यौः १० [१९] (१४६५)

(१३१)

७ परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । अत्यष्टिः ।

इन्द्राय हि द्यौरसुरो अनन्तते—न्द्राय मही पृथिवी वरीमभि—द्युम्नसांता वरीमभिः ।

इन्द्रं विश्वे सुजोषसो देवासो दधिरे पुरः ।

इन्द्राय विश्वा सर्वनानि मानुषा रातानि सन्तु मानुषा १

(१४६६)

विश्वेषु हि त्वा सर्वनेषु तुअते समानमेकं वृषमण्यवः पृथक् स्वः सनिष्यवः पृथक् ।

तं त्वा नावं न पर्षणिं शूषस्य धुरि धीमहि ।

इन्द्रं न यज्ञेश्चितयन्त आयवः स्तोभेभिरिन्द्रमायवः

२

वि त्वा ततश्चे मिथुना अवस्यवो व्रजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त इन्द्र निःसृजः ।

यद् गव्यन्ता द्वा जना स्वयन्ता समूहसि ।

आविष्कारिकृद् वृषणं सचामुवं वज्रमिन्द्र सचामुवम्

३

विदुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र शारदीरवातिरः सासहानो अवातिरः ।

शासस्तमिन्द्र मर्त्यमयज्युं शवसस्पते ।

महीर्ममुष्णाः पृथिवीमिमा अपो मन्दसान इमा अपः

४

आदित ते अस्य वीर्यस्य चर्किरन् मदेषु वृषञ्जुशिजो यदाविथ सखीयतो यदाविथ ।

चकर्थं कारभेभ्यः पृतनासु प्रवन्तवे ।

ते अन्यामन्यां नद्यं सनिष्णत अवस्यन्तः सनिष्णत

५

उतो नो अस्या उपसो जुपेत ह्यकस्य बोधि हवियो हवीमभिः स्वर्षाता हवीमभिः ।

यदिन्द्र हन्तवे मृधो वृषा वज्रिञ्चिकेतसि ।

आ मे अस्य वेधसो नवीयसो मन्म शुधि नवीयसः

६

त्वं तमिन्द्र वावृधानो अस्मयु रमित्रयन्तं तुविजात मर्त्यं वज्रेण शूर मर्त्यम् ।

जहि यो नो अघायति शृणुष्व सुश्रवस्तमः ।

रिदं न यामन्नप भूत दुर्मतिर्विश्वाप भूत दुर्मतिः

७ [२०] (१४७२)

(१३२)

६ परच्छेपो देवोदासिः । इन्द्रः । ६ (१ अर्धर्वस्य) इन्द्रापरवतौ । अत्यष्टिः ।

त्वया वयं मघवन् पूर्व्ये धन इन्द्रत्वोताः सासह्याम पृतन्यतो वनुयाम वनुग्यतः ।

नेदिष्ठे अस्मिन्नह न्यधि वोचा नु सुन्वते ।

अस्मिन् यज्ञे वि चयेमा मरे कृतं वाजयन्तो मरे कृतम्

१

स्वर्जेपे मरे आप्रस्य ववम न्युपर्बुधः स्वस्मिन्नञ्जसि क्राणस्य स्वस्मिन्नञ्जसि ।

अहन्निन्द्रो यथा विदे शीर्ष्णाशीर्ष्णोपवाच्यः ।

अस्मन्ना ते सध्यक् सन्तु रातयो भद्रा भद्रस्य रातयः

२

(१४७४)

तत् तु प्रयः प्रत्तथा ते शुशुक्चनं यस्मिन् यज्ञे वारमकृण्वत् क्षयं—मृतस्य वारसि क्षयम् ।
वि तद् वोचेरधं द्विता—ऽन्तः पश्यन्ति रुश्मिभिः ।

स वा विद्वे अन्विन्द्रो गवेषणो बन्धुक्षिन्द्रयो गवेषणः ३

नू इत्था ते पूर्वथा च प्रवाच्यं यदङ्गिरोभ्योऽवृणोरप ब्रज—मिन्द्र शिक्षन्नप ब्रजम् ।

ऐभ्यः समान्या विशा ऽस्मभ्यं जेपि योत्सि च ।

सुन्वद्भ्यो रन्धया कं चिद्वतं हृणायन्तं चिद्वतम् ४

सं यजनान् क्रतुभिः शूर ईक्षय—द्धने हिते तरुयन्त अवस्यवः प्र यक्षन्त अवस्यवः ।

तस्मा आयुः प्रजावदिद् बाधे अर्चन्त्योर्जसा ।

इन्द्र ओक्थं दिधिपन्त धीतयो देवाँ अच्छा न धीतयः ५

युवं तमिन्द्रापर्वता पुरोयुधा यो नः पृतन्यादप तंतमिन्द्रं वज्रेण तंतमिन्द्रं तम् ।

दूरे चत्तारं च्छन्तस्वद् गहनं यदि नक्षत् ।

अस्माकं शत्रून् परि शूर विश्वतो वृमा दर्पीष्ट विश्वतः ६ [२१] (१४७८)

(१३३)

७ परच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । १ त्रिष्टुप्, २-४ अनुष्टुप्, ५ गायत्री, ६ धृतिः, ७ अष्टिः ।

उभे पुनामि रोदसी क्रतेन दुहो दहामि सं महीरनिन्द्राः ।

अभिलग्य यत्र हुता अमित्रा वैलस्थानं परि तृह्णा अशेरन् १

अभिलग्या चिद्वद्विः शीर्षा यातुमतीनाम् ।

छिन्धि वटूरिणा पदा महावटूरिणा पदा २

अवासां मघवस्त्रहि शर्षो यातुमतीनाम् ।

वैलस्थानके अर्मके महावैलस्थे अर्मके ३

यासां तिस्रः पञ्चाशतो ऽभिलङ्गैरुपावपः ।

तत् सु ते मनायति त्वत् सु ते मनायति ४

पिशङ्गभृष्टिमम्भृणं पिशाचिमिन्द्र सं मृण ।

सर्वं रक्षो नि बर्हय ५

अवर्मह इन्द्र दाहहि भुधी नः शुशोच हि द्यौः क्षा न मीषाँ अद्रिवो घृणान्न मीषाँ अद्रिवः ६

शुष्मिन्तमो हि शुष्मिर्मि—वधैरुग्रेमिरीयसे ।

अर्पूरुषघ्नो अपतीत शूर सत्वमि—स्त्रिसप्तैः शूर सत्वभिः ६ (१४८४)

ब्रूवती हि सुन्वान् क्षयं परीणसः सुन्वानो हि प्सा यजत्यव द्विषो देवानामव द्विषः ।

सुन्वान इत् सिषासति सहस्रा वाज्यवृतः ।

सुन्वानायेन्द्रो ददात्यामुर्वं रयिं ददात्यामुर्वम्

७ [२२] (१५८५)

(१३४)

[विशोऽनुवाकः ॥२०॥ सू० १३४-१३९]

६ परच्छेपो वैवोदासिः । वायुः । अत्यष्टिः, ६ अष्टिः ।

आ त्वा जुवो रारहाणा अभि प्रयो वायो वहन्विह पूर्वपीतये सोमस्य पूर्वपीतये ।

ऊर्ध्वा ते अनु सुनुता मनस्तिष्ठतु जानती ।

नियुत्वता रथेना याहि वावने वायो मखस्य वावने

१

मन्दन्तु त्वा मन्दिनो वायुविन्द्वो ऽस्मत् क्राणासः सुकृता अभिद्यवो गोभिः क्राणा अभिद्यवः ।

यद्ध क्राणा इरध्वै वक्षं सचन्त ऊतयः ।

सधीचीना नियुतो वावने धिय उप्रुवतं इ धियः

२

वायुर्यङ्गे रोहिता वायुररुणा वायू रथे अजिरा धुरि वोह्वे वहिष्ठा धुरि वोह्वे ।

प्र बोधया पुरंधिं जार आ संसृतीमिव ।

प्र चक्षय रोदसी वासयोपसः श्रवसे वासयोपसः

३

तुभ्यमुपासः शुचयः परावतिं मुद्रा वक्षा तन्वते वंसु रश्मिषु चित्रा नव्येषु रश्मिषु ।

तुभ्यं धेनुः संबर्ध्या विश्वा वसूनि दोहते ।

अर्जनयो मरुतो वक्षणाभ्यो विव आ वक्षणाभ्यः

४

तुभ्यं शुक्रासः शुचयस्तुरण्यवो मदेषुग्रा इषणन्त भुर्वण्य-पामिपन्त भुर्वणि ।

न्वां त्सारी दर्शमानो भगमीद्वे तक्ववीथे ।

त्वं विश्वस्माद् भुवनात् पासि धर्मणा ऽसुर्यात् पासि धर्मणा

५

त्वं नो वायवेषामपूर्व्यः सोमानां प्रथमः पीतिमर्हसि सुतानां पीतिमर्हसि ।

उतो विहुर्मतीनां विशां ववर्जुधीणाम् ।

विश्वा इत् ते धेनवो दुह आशिरं घृतं दुहत आशिरम्

६ [२३] (१४९१)

(१३५)

९ परच्छेपो वैवोदासिः । १-३, ९ वायुः; ४-८ इन्द्रवायू । अत्यष्टिः; ७-८ अष्टिः ।

स्तीर्णं बर्हिरुपं नो याहि वीतये सहस्रेण नियुता नियुत्वते श्रुतिनीमिर्नियुत्वते ।

तुभ्यं हि पूर्वपीतये देवा देवाय येमिरे ।

प्र ते सुतासो मधुमन्तो अस्थिरम् मवाय कृत्वे अस्थिरम् ।

१

(१४९२)

तुभ्यायं सोमः परिपूतो अद्रिमिः स्पर्हा वसानः परि कांशमपति शुक्रा वसानो अर्धति ।
तवायं भाग आयुषु सोमो देवेषु हूयते ।

वह वायो नियुतो याह्यस्मयु जुषाणो याह्यस्मयुः २

आ नो नियुद्धिः श्रुतिनीमिध्वरं सहस्रिणीमिरुप याहि वीतये वायो हव्यानि वीतये ।
तवायं भाग ऋत्वियः सरश्मिः सूर्ये सचा ।

अध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत् वायो शुक्रा अयंसत् ३

आ वां रथो नियुत्वान् वक्षदवसं ऽभि प्रयांसि सुधितानि वीतये वायो हव्यानि वीतये ।
पिबतं मध्वो अन्धसः पूर्वपेयं हि वां हितम् ।

वायवा चन्द्रेण राधसा गतमिन्द्रश्च राधसा गतम् ४

आ वां धियो ववृत्युरध्वरो उपे ममिन्दुं ममृजन्त वाजिनं गाशुमत्यं न वाजिनम् ।
तेषां पिबतमस्मयू आ नो गन्तमिहोत्या ।

इन्द्रवायू सुतानामद्रिमियुवं मदीय वाजदा युवम् ५ [२४]

इमे वां सोमा अप्स्वा सुता इहा अध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत् वायो शुक्रा अयंसत् ।
एते वामृग्यसृक्षत तिरः पवित्रमाशवः ।

युवायवोऽति रोमाण्यव्यया सोमांसो अत्यव्यया ६

अति वायो ससतो याहि शश्वतो यत्र ग्रावा वदति तत्र गच्छतं गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् ।
वि सुनुता ददंशे रीर्यते घृतमा पूर्णया नियुता याथो अध्वरमिन्द्रश्च याथो अध्वरम् ७

अत्राह तद् वहेथे मध्व आहुतिं यमश्वत्थमुपतिष्ठन्त जायवो ऽस्मै ते संन्तु जायवः ।
साकं गावः सुर्वते पच्यते यवो न ते वायु उप दस्यन्ति धेनवो नाप दस्यन्ति धेनवः ८

इमे ये ते सु वायो बाह्वोजसो ऽन्तर्नदी ते पतयन्त्युक्षणां महि बाधन्त उक्षाणः ।
धन्वश्चिद् ये अनाशवो जीराश्चिदगिरिकसः ।

सूर्यस्येव रश्मयो दुर्नियन्तवो हस्तयोर्दुर्नियन्तवः ९ [२५] (१५००)

(१३६)

७ परुच्छेपो दैवोदासिः । १-५ मित्रावरुणौ, ६-७ लिङ्गोक्ताः । अत्यष्टिः, ७ त्रिष्टुपः ।

प्र सु ज्येष्ठं निचिराम्यां बृहन्नमो हव्यं मतिं भरता मृलयद्भ्यां स्वादिभं मृलयद्भ्याम् ।
तां सम्राजां घृतासुती यज्ञेयं उपस्तुता ।

अथैनोः क्षत्रं न कुतश्चनाधूपे देवत्वं नू चिवाधूपे १ (१५०१)

अदंशिं गातुरवे वरीयसी पन्थां ऋतस्य समयंस्त रश्मिभिः—श्वक्षुर्मर्गस्य रश्मिभिः ।

द्युक्षं मित्रस्य सार्दन—भयंष्णो वरुणस्य च ।

अथा दधाते बृहदुक्थ्यं वयं उपस्तुत्यं बृहद् वयः २

ज्योतिष्मतीमदितिं धारयक्षितिं स्वर्वतीमा संचेते द्विवेदिवे जागृवांसां द्विवेदिवे ।

ज्योतिष्मत् क्षत्रमाशाते आवृत्या दानुनस्पती ।

मित्रस्तयोर्वरुणो यातयज्जनो ऽर्यमा यातयज्जनः ३

अयं मित्राय वरुणाय शंतमः सोमो भूत्ववपानेष्वाभंगो देवो देवेष्वाभंगः ।

तं देवासौ जुपेरतु विश्वे अद्य सजोषसः ।

तथा राजाना करथो यदीमहे ऋतावाना यदीमहे ४

यो मित्राय वरुणायविध्वज्जनो ऽनर्वाणं तं परि पातो अंहसो कृश्व्वांसं मर्तमंहसः ।

तमर्यमामि रक्ष—त्यृजृपन्तमनु व्रतम् ।

उक्थैर्य एनोः परिभूरपति व्रतं स्तोमैराभूरपति व्रतम् ५

नमो द्विवे बृहुते रोदसीभ्यां मित्राय वोचं वरुणाय मीळुषे सुमृळीकाय मीळुषे ।

इन्द्रमग्निमुप स्तुहि द्युक्षमर्यमणं भगम् ।

ज्योग्जीवन्तः प्रजयां सचेमहि सोमस्योती संचेमहि ६

ऊती देवानां वयमिन्द्रवन्तो मसीमहि स्वयशसो मरुद्भिः ।

अग्निमित्रो वरुणः शर्म यंसन् तदंश्याम मधवानो वयं च ७ [२६] (१५०७)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ वर्गाः १-२७] (१३७)

३ पञ्चछेपो देवोदासिः । मित्रावरुणौ । अतिशक्री ।

सुषुमा यातमद्रिमि—गोश्रीता मत्सुरा इमे सोमासो मत्सुरा इमे !

आ राजाना दिविस्पृशा ऽस्मन्ना गन्तमुप नः ।

इमे वा मित्रावरुणा गवांशिरः सोमाः शुक्रा गवांशिरः १

इम आ यातमिन्द्रयः सामासो दध्याशिरः सुतासो दध्याशिरः ।

उत वामुपसौ बुधि साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ।

सुतो मित्राय वरुणाय पीतये चारुंक्रताय पीतये २

तां वा धेनुं न वासरी—मंशुं दुहन्त्यद्रिभिः सोमं दुहन्त्यद्रिभिः ।

अस्मन्ना गन्तमुप नो ऽर्वाश्चा सोमपीतये ।

अयं वा मित्रावरुणा नृभिः सुतः सोम आ पीतये सुतः ३ [१] (१५१०)

(१३८)

४ परुच्छेपो दैवोदासिः । पूषा । अत्यष्टिः ।

प्रप्रं पूष्णस्तुविजातस्य शस्यते महित्वमस्य तवसो न तन्दते स्तोत्रमस्य न तन्दते ।
अर्चामि सुम्नयन्नह—मन्त्यूतिं मयोभुवम् ।

विश्वस्य यो मन आयुयुवे मुखो देव आयुयुवे मुखः १

प्र हि त्वा पूषन्नजिरं न यामनि स्तोमेभिः कृण्व ऋणवो यथा मृध उद्वो न पीपरो मृधः ।
हुवे यत् त्वा मयोभुवं देवं सख्याय मर्त्यः ।

अस्माकमाङ्ग्यान् द्युन्निनस्कृधि वाजेषु द्युन्निनस्कृधि २

यस्य ते पूषन् त्सस्ये विपन्यवः क्रत्वा चित सन्तोऽवसा बुभुक्षिरे इति क्रत्वा बुभुक्षिरे ।
तामनु त्वा नवीयसीं नियुतं राय ईमहे ।

अहेळमान उरुशंस सरीं भव वाजेवाजे सरीं भव ३

अस्या ऊ षु ण उप सातये भुवो ऽहेळमानो रविं अजाश्व श्रवस्यतामजाश्व ।
ओ षु त्वा ववृतीमहि स्तोमेभिर्दस्म साधुभिः ।

नहि त्वा पूषन्नतिमन्य आघृणे न ते सख्यमपह्नुवे ४ [२] (१५१४)

(१३९)

११ परुच्छेपो दैवोदासिः । १ विश्वे देवाः, २ मित्रावरुणौ, ३-५ अश्विनौ, ६ इन्द्रः, ७ अग्निः, ८ मरुतः,

९ इन्द्राग्नी, १० वृहस्पतिः, ११ विश्वे देवाः । अत्यष्टिः, ५ वृहती, ११ त्रिष्टुप् ।

अस्तु औषदं पुरो अग्निं धिया दध आ नु तच्छर्धो विव्यं वृणीमह इन्द्रवायू वृणीमहे ।
यन्द्रं काणा विवस्वति नामां सदायि नव्यसी ।

अध प्र सू न उप यन्तु धीतयो देवाँ अच्छा न धीतयः १

यन्द्रं त्यन्मित्रावरुणावृतादध्यावृताथे अनृतं स्वेन मन्थुना दक्षस्य स्वेन मन्थुना ।
युवोतिथाधि सन्न स्वर्पश्याम हिरण्ययम् ।

धीमिश्चन मनसा स्वेमिरक्षमिः सोमस्य स्वेमिरक्षमिः २

युवां स्तोमेभिर्वैपन्तो अश्विना ऽऽधावयन्त हव श्लोकांमायवो युवां हव्याभ्याऽयवः ।
युवोर्विश्वा अधि श्रियः पृक्षश्च विश्ववेदसा ।

पृषायन्ते वां पवयो हिरण्यये रथे वसा हिरण्यये ३ (१५१७)

अर्चति दसा व्यु॑नाकमृण्वथो यु॒ज्जते॑ वां रथयु॒जो दि॒विष्टि॑—प्वध्व॒स्मानो दि॒विष्टि॑षु ।

आर्धं वां स्था॒र्म व॒न्धुरे रथे॑ दसा हिरुण्यये ।

प॒थेव॑ यन्ताधनु॒शास॑ता रजोऽ॒क्षसा॑ शास॑ता रजः

४

शर्चा॑भिर्नः शर्चा॑विसू दि॒वा नक्तं॑ दशस्यतम् ।

मा वां रा॒तिरुप॑ दस॒न कदा॑ च॒ना—स्मद् रा॒तिः कदा॑ च॒न

५ [३]

वृ॒षांन्नि॒न्द्र वृ॒षपा॑णास॒ इन्द्र॑व इमे सु॒ता अ॒द्रिपु॑तास॒ उ॒ज्जिदु॑—स्तु॒भ्यं सु॒तास॑ उ॒ज्जिदुः ।

ते त्वा॑ म॒न्दन्तु॑ द्वा॒वने॑ म॒हे चि॒त्राय॑ राधसे ।

गी॒र्भिर्गि॑र्वाहः स्तव॑मान॒ आ ग॑हि सु॒मृच्छी॑को न॒ आ ग॑हि

६

ओ पू॒ णो॑ अ॒ग्ने शृ॒णुहि॑ त्व॒र्मा॒क्षितो॑ दे॒वेभ्यो॑ ब्र॒वसि॑ य॒ज्ञिरे॑भ्यो॒ राज॑भ्यो॒ य॒ज्ञिरे॑भ्यः ।

य॒द्ध॒ त्याम॑ङ्गि॒नोभ्यो॑ धेनुं दे॒वा अ॑व॒त्तन॑ ।

वि तां दु॒हे अ॒र्यमा॑ क॒र्तरी॑ स॒र्वा ए॒ध तां धे॑द मे स॒र्वा

७

मो पु॒ वो अ॒स्यदु॑मि ता॒नि पौ॑स्या॒ सना॑ भू॒वन् द्यु॒म्नानि॑ मोत जा॒रिपु॑—र॒स्मत् पुरो॑त जा॒रिपुः ।

यद् व॑श्चि॒त्रं यु॒गेयु॑गे॒ नव्यं॑ घो॒षाद॑म॒र्त्यम् ।

अ॒स्मासु॑ तन्म॒रुतो॑ यच्च॒ दुष्ट॑रं दि॒धुता॑ यच्च॒ दुष्ट॑रम्

८

दु॒ध्यद् ह॑ मे ज॒नुषं॑ पू॒र्वो अ॒ङ्गिराः प्रि॒यभे॑धः क॒ण्वो अ॒त्रिर्मु॑नुर्विदु॒स्ते मे पू॑र्वे म॒नुर्विदुः ।

तेषां॑ दे॒वेष्वा॒यति॑—र॒स्माकं॑ ते॒षु ना॑भयः ।

तेषां॑ प॒देन॑ म॒ह्या न॑मि गि॒रि—न्द्वा॒ग्नी आ न॑मि गि॒रा

९

होता॑ यक्षद् व॒निनां॑ व॒न्त वा॒र्यं बृ॒हस्प॑तिर्य॒जति॑ वे॒न उ॒क्षभिः॑ पु॒रुवा॑रेभि॒रुक्ष॑भिः ।

ज॒गृभ्मा॑ दूर॒आदि॑शं॒ श्लोक॑म॒द्वे॒रध॑ त्मना ।

अ॒धार॑यद॒रिन्दा॑नि सु॒क्रतुः॑ पु॒रू स॒द्धानि॑ सु॒क्रतुः॑

१०

ये दे॒वासो॑ दि॒व्येका॑द॒श स्थ॑ पृथि॒व्याम॑ध्येका॒दश॑ स्थ ।

अ॒प्सुक्षि॑तो॒ माहि॑नैका॒दश॑ स्थ॒ ते दे॒वासो॑ य॒ज्ञमि॑मं जुषध्वम्

११ [४] (१५२५)

(१४०) [एकविंशोऽनुवाकः ॥ २१ ॥ सू० १४०-१५६]

१३ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती, १० त्रिष्टुप्वा, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

वे॒दिप॑दे॒ प्रिय॑धा॒माय॑ सु॒द्युते॑ धा॒सिर्नि॑व प्र॒ भरा॑ यो॒निम॑ग्रये ।

व॒स्त्रेण॑ेव॒ वास॑या॒ मन्म॑ना शु॒चिं ज्योती॑रथं शु॒क्रव॑र्णं तमो॒हन॑म्

१

(१५२६)

अभि द्विजन्मा त्रिवृदन्नमृज्यते संवत्सरे वावृधे जग्धमी पुनः ।
 अन्यस्यासा जिह्वया जेन्यो वृषा न्यन्येन वनिनो मृष्ट वारणः २
 कृष्णपुतौ वेविजे अस्य सक्षिता उभा तरिते अभि मातरा शिशुम् ।
 प्राचाजिह्वं ध्वसयन्तं तृपुच्युतमा साच्यं कुपयं वर्धनं पितुः ३
 मुमुक्षोः मनवे मानवस्यते रघुदुवः कृष्णसीतास ऊ जुवः ।
 असमना अजिरासो रघुप्यदो वार्तजूता उप युज्यन्त आशवः ४
 आदस्य ते ध्वसयन्तो वृधेरते कृष्णमभ्वं महि वर्षः करिक्ततः ।
 यत् सी महीमवनिं प्राभि मर्मश दभिश्वसन् तस्तनयज्ञेति नानदत् ५ [५]

भूपन् न योऽधि बभूव नन्नति वृषेव पत्नीरभ्येति रोरुवत् ।
 ओजायमानस्तन्वश्च शुम्भते भीमो न गृङ्गा दविधाव दुर्गुभिः ६
 स संस्तिरो विष्टिरः सं गृभायति जानज्ञेव जानतीनित्य आ ज्ञये ।
 पुनर्वर्धन्ते अपि यन्ति वेद्यं मन्यः वर्षः पित्रोः कृण्वते सचा ७
 तमगुवः केशिनीः सं हि रेभिर ऊर्ध्वास्तस्थुर्मन्त्रुषीः प्रायवे पुनः ।
 तासां जरां प्रमुञ्चन्तेति नानद दसु परं जनयन्तीवमस्तृतम् ८
 अधीवासं परि मातू रिहन्नहं तुविग्रंभिः सत्वंभिर्याति वि ज्रयः ।
 वयो दधत् पृद्धते रोहित सदाऽनु ज्येनीं सचते वर्तनीरहं ९
 अस्माकमग्रे मधवन्सु दीद्वि ह्यध श्वसीवान् वृषभो दमूनाः ।
 अवास्या शिशुमतीग्दीवे र्वमेध युन्सु पग्जिभुराणः १० [६]

इदमग्रे सुधितं दुधितादधि प्रियादु चिन्मन्मनः प्रेयो अस्तु ते ।
 यत् ते शुक्रं तन्नो रोचते शुचि तेनाम्मभ्यं वनसे रत्नमा त्वम् ११
 रथाय नावमुत नो गृहाय नित्याग्निं पृद्धतीं रास्यग्रे ।
 अस्माकं वीरौ उत नो मघोनो जनौश्च या पारयाच्छर्म या च १२
 अभी नो अग्न उक्थमिज्जुगुर्था द्यावाक्षामा सिन्धवश्च स्वर्गुताः ।
 गव्यं यव्यं यन्तो वीर्याहे पं वर्मरुण्यां वरन्त १३ [७] (१५३८)

(१४१)

१३ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । जगती, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

बळित्था तद् वर्षे धायि दर्शतं देवस्य भर्गः सहसो यतो जनि ।
 यवीमूष ह्वरति सार्धं मति कृतस्य धेना अनयन्त समुतः १ (१५१९)

पृक्षो वपुः पितुमान् नित्यं आ शये द्वितीयमा सप्तशिवासु मातृषु ।
तृतीयमस्य वृषभस्य द्रोहसे दशप्रमर्ति जनयन्त योषणः २

निर्यदीं बुभान्महिषस्य वर्षस ईशानासः शर्वसा क्रन्त सूरयः ।
यदीमनु प्रदिवो मध्व आधवे गुहा सन्त मातरिश्वा मथायति ३

प्र यत् पितुः परमास्त्रीयते प—र्या पृक्षुधो वीरुधो दंसु रोहति ।
उभा यदस्य जनुपं यद्विन्वत् आदिद् यविष्ठो अभवद् घृणा शुचिः ४

आदिन्मातृराविष्ठद् यास्वा शुचि—रहिंस्यमान उर्विया वि वावृधे ।
अनु यत् पूर्वा अरुहत् सनाजुवो नि नव्यसीध्ववरासु धावते ५ [८]

आदिद्धोतारं वृणते दिर्विष्टिषु भगमिव पपृचानासं क्रश्नते ।
देवान् यत् कत्वा मज्मना पुरुष्टुतो मर्तं शंसं विश्वधा वेति धार्यसे ६

वि यदस्थाद् यजतो वातचोदितो ह्यारो न वक्ता जरणा अनाकृतः ।
तस्य पत्नम् वृक्षुपः कृष्णजहंसः शुचिजन्मनो रज आ व्यध्वनः ७

रथो न यातः शिक्वाभिः कृतो चामङ्गैर्भिररुषेभिरीयते ।
आदस्य ते कृष्णासो दक्षि सूरयः शूरस्येव त्वेषथादीपते वयः ८

त्वया ह्यग्ने वरुणो धृतव्रतो मित्रः शाश्वदे अर्यमा सुदानवः ।
यत् सीमन् क्रतुना विश्वथा विभु—रान्न नेभिः परिभूरजायथाः ९

त्वमग्ने शशमानाय सुन्वते रत्नं यविष्ठ देवतातिमिन्वसि ।
तं त्वा नु नव्यं सहसो युवन् वयं भगं न कारे महिरत्न धीमहि १०

अस्मे रयिं न स्वर्थं दमूनसं भगं दक्षं न पपृचासि धर्णसिम् ।
रश्मिर्वि यो यमति जन्मनी उमे देवानां शंसमृत आ च सुक्रतुः ११

उत नः सुद्योत्मा जीराश्वो होता मन्द्रः शृणवच्चन्द्ररथः ।
स नो नेपन्नेर्पतमैरमूरो ऽग्निर्वाग्मं सुवितं वस्यो अच्छ १२

अस्ताव्यग्निः शिमीवद्भिरुक्कैः साम्राज्याय प्रतरं दधानः ।
अमी च ये मधवानो वयं च मिहं न सूरौ अति निष्टतन्युः १३ [९] (१५५१)

(१४२)

१३ दीर्घतमा औचध्यः । (माप्रसूकं) = १ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशंसः, ४ इल्लः,
५ बर्हिः, ६ देवीः द्वारः, ७ उपासानका, ८ दैव्यां होतारौ प्रचेतसौ, ९ तिस्रो देव्यः सरस्वतील्ला-
भारत्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्वाहाकृतयः, १३ इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

समिद्धो अग्न आ वह कुवाँ अद्य यतसुचे । तन्तुं तनुष्व पुर्व्यं सुतसोमाय द्वाशुषे १
धुनर्वन्तमुप मासि मधुमन्तं तनूनपात् । यज्ञं विप्रस्य मावतः शशमानस्यं द्वाशुषः २
शुचिः पावको अद्भुतो मध्वा यज्ञं मिमिक्षति । नराशंसस्त्रिरा द्विवो देवो देवेषु यज्ञियः ३
ईळितो अग्न आ ब्रहेन्द्रं चित्रमिह प्रियम् । इयं हि त्वा मतिर्ममाच्छा सुजिह्व वच्यते ४
स्तृणानासो यतसुचो बर्हिर्यज्ञे स्वध्वरे । वृञ्जे देवव्यचस्तममिन्द्राय शर्म सुप्रथः ५
वि श्रयन्तामृतावृधः प्रयै देवेभ्यो महीः । पावकासः पुरुस्पृहो द्वारो देवीरसुश्रुतः ६ [१०]

आ भन्दमाने उपकि नक्तोपासा सुपशंसा । यद्वा ऋतस्य मातरा सीदतां बर्हिरा सुमत ७
मन्द्रजिह्वा जुगुर्वणी होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमं सिध्ममद्य दिविस्पृशम् ८
शुचिर्देवेष्वर्पिता होत्रा मरुत्सु भारती । इल्ला सरस्वती मही बर्हिः सीदन्तु यज्ञियाः ९
तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरु वारं पुरु त्मना । त्वष्टा पोषाय वि प्र्यतु राये नामा नो अस्मयुः १०
अवसृजन्नुप त्मना देवान् यक्षि वनस्पते । अग्निर्हन्त्या सुपूदति देवो देवेषु मेधिरः ११
पूषण्वते मरुत्वते विश्वदेवाय वायवे । स्वाहा गायत्रवेपसे हव्यमिन्द्राय कर्तन १२
स्वाहाकृतान्या गृह्युप हव्यानि वीतये । इन्द्रा गंहि शुधी हवं त्वां हवन्ते अध्वरे १३ [११]

(१५४४)

(१४३)

८ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

प्र तव्यसीं नव्यसीं धीतिमग्रये वाचो मतिं सहसः सूनवे भरे ।
अपां नपाद् यो वसुभिः सह प्रियो होता पृथिव्यां न्यसीदहृत्वियः ?
स जायमानः परमे व्योमन्याविराग्रिर्भवन्मातुरिध्वने ।
अस्य क्रत्वा समिधानस्य मज्जना प्र द्यावा शोचिः पृथिवी अरोचयत् २
अस्य त्वेषा अजरा अस्य भानवः सुसंहशः सुप्रतीकस्य सुद्युतः ।
मात्वक्षसो अत्यक्तुर्न सिन्धवो ऽग्ने रजन्ते असंसन्तो अजराः ३ (१५६७)

यमेरि भृगवो विश्ववेदसं नामा पृथिव्या भुवन्तस्य मज्जना ।
 अग्निं तं गीर्भिर्हिनुहि स्व आ दमे य एको वस्वो वरुणो न राजति ४
 न यो वराय मरुतामिव स्वनः सेनेव सुष्टा दिव्या यथाशनिः ।
 अग्निर्जम्भैस्तिगितैरिति भवेति योधो न शत्रून् त्स वना न्यृञ्जते ५
 कुवित्रो अग्निरुच्यस्य वीरसुद वसुङ्कुविद वसुभिः काममावरत् ।
 चोदः कुवित् तुतुज्यात् सातये धियः शुचिप्रतीकं तमया धिया गृणे ६
 घृतप्रतीकं व क्रतस्य धूपदं मग्निं मित्रं न समिधान क्रञ्जते ।
 इन्धानो अक्रो विदधेपु दीद्यच्छुक्रवर्णामुदु नो यंसते धियम् ७
 अप्रयुच्छन्नप्रयुच्छन्दिग्ने शिवेभिर्नः पायुभिः पाहि शग्मैः ।
 अदधेमिरहपितेभिरिष्टे ऽनिमिपद्भिः परि पाहि नो जाः ८

[१२] (१५७२)

(१४४)

७ दीर्घतमा ओचध्यः । अग्निः । जगती ।

एति प्र हाता व्रतमस्य माययो ध्वा दधानः शुचिपेशसं धियम् ।
 अभि सुचः क्रमते दक्षिणावृतो या अस्य धामं प्रथमं ह निंसते १
 अभीमृतस्य दोहना अनूपत् योनीं देवस्य सदनं परीवृताः ।
 अपामुपस्थे विभ्रूतो यदावस दध स्वधा अधयद् याभिरीर्यते २
 युर्युपतः सर्वयसा तदिद् वपुः समानमर्थं वितरिञ्जता मिथः ।
 आर्वा भगो न हव्यः समस्मदा वोह्नुर्न रुदमीन् त्समयस्त सारथिः ३
 यमीं द्वा सर्वयसा सपर्यतः समाने योना मिथुना समोक्रसा ।
 दिवा न नक्तं पलितो युवाजनि पुरु चरन्नजरो मानुषा युगा ४
 तमीं हिन्वन्ति धीतयो दश विशो देवं मतीस ऊतये हवामहे ।
 धनोरधिं प्रवत् आ स क्रण्वत्यभिन्नजन्निर्वयुना नवाधित ५
 त्वं ह्यग्ने दिव्यस्य राजसि त्वं पार्थिवस्य पशुपा इव त्मना ।
 एनीं त एते बृहती अग्निश्रिया हिरण्ययी वक्ररी बर्हिशाशते ६
 अग्नें जुषस्व प्रति हर्य तद् वचो मन्द्र स्वधाव क्रतजात् सुकतो ।
 यो विश्वतः प्रत्युङ्क्षसि दर्शतो एणवः संहृदौ पितृमां इव क्षयः ७

[१३] (१५७९)

(१४५)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

ते पृच्छता स जगामा स वेदु स चिकित्वा ईयते सा न्वीयते ।
तस्मिन् त्सन्ति प्रशिषस्तस्मिन्निष्टयः स वाजस्य शर्वसः शुष्मिणस्पतिः १

तमित् पृच्छन्ति न सिमो वि पृच्छति स्वेनेव धीरो मनसा यदग्रभीत ।
न मृष्यते प्रथमं नापरं वचो ऽस्य कृत्वा सचते अप्रहृषितः २

तमिद् गच्छन्ति जुह्वस्तमर्वती विश्वान्येकः शृणवद् वचांसि मे ।
पुरप्रैषस्ततुरिर्यज्ञसाधनो ऽच्छिद्रोतिः शिशुरादत्त सं रमः ३

उपस्थायं चरति यत् समारत सद्यो जातस्तत्सार युज्येभिः ।
अभि श्वान्तं मृशते नान्द्यं मुदे यवीं गच्छन्त्युशतीरपिहितम् ४

स ई मृगो अप्यो वनर्गुरूपं त्वच्युपमस्यां नि धायि ।

व्यववीद् व्युना मर्त्येभ्यो ऽग्निर्विद्रौ कृतचिद्धि सत्यः ५ [१४] (१५८४)

(१४६)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

त्रिमुर्धानं सप्तरेक्षिं गृणीषे ऽनूनमग्निं पित्रोरुपस्थे ।
निषत्तमस्य चरतो ध्रुवस्य विश्वा दिवो रोचनापप्रिवांसम् १

उक्षा महौ अमि ववक्ष एने अजरस्तस्थावितऊतिर्कृष्वः ।
उर्याः पदो नि दधाति सानौ रिहन्त्यूधो अरुषासो अस्य २

समानं वत्समभि संचरन्ती विध्वग्धेनू वि चरतः सुमेके ।
अनपवृज्यां अध्वनो मिमानि विश्वान् केतां अधि महो दधाने ३

धीरासः पदं कवयो नयन्ति नाना हृदा रक्षमाणा अजुर्यम् ।
सिषासन्तः पर्यपश्यन् सिन्धुमाविरेभ्यो अभवत् सूर्यो नृन् ४

विहृक्षेण्यः परि काठासु जेन्य ईळेन्यो महो अर्भाय जीवसे ।
पुरुत्रा यदभवत् सूरहैभ्यो गर्भेभ्यो मघवा विश्वदर्शतः ५ [१५] (१५८९)

(१४७)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

कथा ते अग्रे शुचयन्त आयो द्वाशुर्वाजेभिराशुषाणाः ।

उमे यत् तोके तनये दधाना कृतस्य सामन् उणयन्त देवाः १ (१५९०)

बोधा मे अस्य वचसो यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः ।	
पीयति त्वो अनु त्वो गृणानि वन्दारुस्ते तन्वं वन्दे अग्ने	२
ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पर्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन् ।	
ररक्ष तान् त्सुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इद रिपवो नाहं देभुः	३
यो नो अग्ने अररिवा अघायु ररातीवा मर्चयति द्वयेन ।	
मन्त्रो गुरुः पुनरस्तु सो अस्मा अनु मृक्षीष्ट तन्वं दुरुक्तैः	४
उत वा यः सहस्य प्रविद्वान् मर्तो मर्तं मर्चयति द्वयेन ।	
अतः पाहि स्तवमान स्तुवन्त मग्ने मार्किर्नो दुरिताय धायीः	५ [१६] (१५९४)

(१४८)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

मथीद् यदीं विष्टो मातरिश्वा होतारं विश्वाप्सु विश्वदेव्यम् ।	
नि यं वधुर्मनुष्यासु विक्षु स्वर्णं चित्रं वपुषि विभावम्	१
वृद्धानमिन्न वदमन्त मन्मा शिर्वरुथं मम तस्य चाकन् ।	
जुपन्त विश्वान्यस्य कर्मो पस्तुति भरमाणस्य कारोः	२
नित्ये चिन्तु यं सवने जगृभे प्रशस्तिभिर्दधिरे यज्ञियासः ।	
प्र सू नयन्त गुभयन्त इष्टा वश्वांसो न रथ्यो रारहाणाः	३
पुरुणि वृस्मो नि रिणानि जम्भै राद रौचते वन आ विभावा ।	
आदस्य वातो अनु वाति गोचि रस्तुर्न शर्यामसनामनु द्यून्	४
न यं रिपवो न रिषण्यवो गर्भे सन्तं रेणुणा रेपयन्ति ।	
अन्धा अपृश्या न दमन्नमित्या नित्यास ई प्रेतारो अरक्षन्	५ [१७] (१५९९)

(१४९)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । विराट् ।

महः स राय एषति पतिर्दन्न इनस्य वसुनः पद आ ।	
उप धर्जन्तमद्रयो विधन्नित्	१
स यो वृषा नरां न रोदस्योः श्रवोभिरस्ति जीवपीतसर्गः ।	
प्र यः सघ्राणः शिश्रीत योनौ	२ (१६०१)

आ यः पुरं नार्मिणीमदीवे दत्यः कविर्नभन्योऽ नार्वा ।

सूरो न रुरुकाञ्छतात्मा

३

अभि द्विजन्मा त्री रोचनानि विश्वा रजांसि शुशुचानो अस्थात ।

होता यजिष्ठो अपां सुधस्थे

४

अयं स होता यो द्विजन्मा विश्वा वृधे वार्याणि श्रवस्या ।

मर्तो यो अस्मै सुतुको वृदाश

५ [१८] (१६०४)

(१५०)

३ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । उष्णिक् ।

पुरु त्वा वृश्वान् वेचि ऽरिग्नि तव सिद्धा । तोदस्येव शरण आ महस्य

१

व्यनिनस्य धनिनः प्रहोषे चिदरुषः । कदा चन प्रजिगतो अदेवयोः

२

स चन्द्रो विप्र मर्त्यो महो बार्धन्तमो दिवि । प्रपेत ते अग्रे वनुषः स्याम

३ [१९] (१६०७)

(१५१)

९ दीर्घतमा औचध्यः । १ मित्रः, २-९ मित्रावरुणौ । जगती ।

मित्रं न यं शिष्या गोषु गव्यवः स्वाध्वो विदथे अप्सु जीर्जनन् ।

अरेजितां रोदसी पाजसा गिरा प्रति प्रियं यजतं जनुषामवः

१

यद्ध त्यद वां पुरुमीळहस्य सोमिनः प्र मित्रासो न दधिरे स्वाभुवः ।

अध क्रतुं विदतं गातुमर्चत उत श्रुतं वृषणा पस्त्यावतः

२

आ वां भूषन् क्षितयो जन्म रोदस्योः प्रवाच्यं वृषणा दक्षसे महे ।

दीमृताय भरथो यदवते प्र होत्रया शिष्या वीथो अध्वरम्

३

क्षितिरेसुर या माहि प्रिय क्रतावानावृतमा घोषथो बृहत् ।

वृधो बृहतो दक्षमामुवं गां न धुर्युष युस्त्राथे अपः

४

अही अत्र महिना वारमृण्वथो ऽरेणवस्तुज आ सन्नान् धेनवः ।

स्वरन्ति ता उपरताति सूर्यमा निमृच उषसस्तकवीरिव

५ [२०]

आ वामृताय केशिनीरनूषत मित्र यत्र वरुण गातुमर्चथः ।

अव त्मना सुजतं पिन्वतं धियो युवं विप्रस्य मन्मनामिरज्यथः

६

यो वां यज्ञैः शशमानो ह दाशति कधिर्होता यजति मन्मसाधनः ।

उपाह तं गच्छथो वीथो अध्वर मच्छा गिरः सुमतिं गन्तमस्मू

७ (१६१४)

युवां यज्ञैः प्रथमा गोभिरेकत ऋतावाना मनसो न प्रयुक्तिषु ।
भरन्ति वां मन्मना संयता गिरो ऽहंप्यता मनसा रेवदाशाथे
रेवद् वयो दधाथे रेवदाशाथे नरा मायाभिरितऊति माहिनम् ।
न वां द्यावोऽहमिनोति सिन्धवो न देवत्वं पणयो नानशुर्मघम्

८

९[२१](१६१६)

(१५२)

७ दीर्घतमा औचध्यः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे युवोरच्छिद्वा मन्तवो ह सर्गाः ।
अवातिरतमनृतानि विश्वं ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे
एतच्चन त्वो वि चिकेतयेषां सत्यो मन्त्रः कविशस्त ऋधावान् ।
त्रिरश्विं हन्ति चतुरश्विरुग्रो देवनिदो ह प्रथमा अजूर्यन्
अपादेति प्रथमा पद्वतीनां कस्तद् वां मित्रावरुणा चिकेत ।
गर्भो भारं भरत्या चिदस्य ऋतं पिपत्यनृतं नि तारीत्
प्रयन्तमित परिं जारं कनीनां पश्यामसि नोपनिपद्यमानम् ।
अनं वपुणा वितता वसानं प्रियं मित्रस्य वरुणस्य धाम
अनश्वो जातो अनभीशुर्वा कनिकदत् पतयदुर्ध्वसानुः ।
अचित्तं ब्रह्म जुजुप्युवानः प्र मित्रे धाम वरुणे गृणन्तः
आ धेनवो मामतेयमवन्ती ब्रह्मप्रियं पीपयन् तस्मिन्नुधन् ।
पित्वो भिक्षेत वयुनानि विद्वानासाविवासन्नदिति मुरुष्येत्
आ वां मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं नमसा देवाववसा ववृत्याम् ।
अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सहा अस्माकं वृष्टिर्विव्या सुपारा

१

२

३

४

५

६

७[२२](१)

(१५३)

४ दीर्घतमा औचध्यः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यजामहे वां महः सजोषा हव्येभिर्मित्रावरुणा नमोभिः ।
वृत्तैर्धृतस्नु अध यद् वामस्मे अध्वर्यवो न धीतिमिभरन्ति
प्रस्तुतिर्वा धाम न प्रयुक्तिरयामि मित्रावरुणा सुवृक्तिः ।
अनक्ति यद् वां विदथेपु होता सुमं वां सूरिवृषणाविर्यक्षन्

१

२ (१६२५)

पीपाय धेनुरदितिर्कृताय जनाय मित्रावरुणा हविर्दे ।
 हिनोति यद् वा विदथे सपर्यन् त्स रातहव्यो मानुषो न होता ।
 उत वा विश्व मद्यास्वन्धो गाव आपश्च पीपयन्त देवीः ।
 उतो नो अस्य पूव्यः पतिर्दन् वीतं पातं पर्यस उस्त्रियायाः

३

४ [२३] (१६२७)

(१५४)

६ दीर्घतमा औचध्यः । विष्णुः । त्रिष्टुप् ।

विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्र वोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि ।
 यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायः
 प्र तद् विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ।
 यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणे प्वधिक्षियन्ति भुव्नानि विश्वा
 प्र विष्णवे शूपमेतु मन्म गिरिक्षित उरुगायाय वृष्णे ।
 य इदं दीर्घं प्रयतं सधस्थमेको विममे त्रिमिरित पदेभिः
 यस्य त्री पूर्णा मधुना पदा न्यक्षीयमाणा स्वधया मदन्ति ।
 य उ त्रिधातुं पृथिवीमुत द्यामेको द्वाधार भुव्नानि विश्वा
 तदस्य प्रियमभि पार्थो अस्यां नरो यत्र देवयवो मदन्ति ।
 उरुक्रमस्य स हि बन्धुरिस्था विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः
 ता वां वास्तून्पुश्मसि गमध्वे यत्र गावो भूरिशृङ्गा अयासः ।
 अत्राह तदुरुगायस्य वृष्णः परमं पदमव भाति भूरि

१

२

३

४

५

६ [२४] (१६३३)

(१५५)

६ दीर्घतमा औचध्यः । विष्णुः, १-३ इन्द्राविष्णू । जगती ।

प्र वः पान्तमन्धसो धियायते महे शूराय विष्णवे चार्चत ।
 या सानुनि पर्वतानामदाभ्या महस्तस्थतुरवतेव साधुना
 त्वेषमिथा समरणं शिमीवतो रिन्द्राविष्णू सुतपा वामुरुष्यति ।
 या मर्त्याय प्रतिधीयमानमित् कुशानोरस्तुरसनामुरुष्यथः
 ता ई वर्धन्ति मह्यस्य पौंस्यं नि मातरां नयति रेतसि भुजे ।
 दधाति पुत्रोऽवरं परं पितुर्नाम तृतीयमधि रोचने विवः

१

२

३

(१६३६)

तत्तदितदिदस्य पौंस्यं गृणीमसी-नस्य त्रातुर्वृकस्य भीळ्हुपः ।
 यः पार्थिवानि त्रिभिरिदं विगाममि-रुरु कर्मिष्टोरुगायाय जीवसे
 द्वे इदस्य कर्मणे स्वर्हशो ऽभिख्याय मर्त्यो भुरण्यति ।
 तृतीयमस्य नकिरा दधर्षति वयश्चन पतर्यन्तः पतत्रिणः
 चतुर्भिः साकं नवतिं च नामभि-श्चक्रं न वृत्तं व्यतीरवीविपत् ।
 बृहच्छरीरो विमिमानं कर्कमि-र्युवाकुमारः प्रत्येत्याहवम्

४

५

६ [२५] (१६३९)

(१५६)

५ दीर्घतमा औचध्यः । विष्णुः । जगती ।

भवा मित्रो न शेव्यो घृतासृति-विभूतद्युम्न एवया उं सप्रथाः ।
 अधा ते विष्णो विदुषा चिदध्यः स्तोमो यज्ञश्च राध्यो हविष्मता
 यः पूव्याय वेधसे नवीयसे सुमज्जानये विष्णवे ददांशति ।
 यो जातमस्य महतो महि ब्रवत् सेदु श्रवोभिर्युज्यं चिदुग्यसत्
 तमु स्तोतारः पूव्यं यथा विद क्रतस्य गभं जनुषा पिपर्तन ।
 आस्य जानन्तो नाम चिद विवक्तन महस्ते विष्णो सुमतिं भजामहे
 तमस्य राजा वरुणस्तमश्विना क्रतुं सचन्त मारुतस्य वेधसः ।
 द्वाधार दक्षमुत्तममहर्विदं व्रजं च विष्णुः सखिवाँ अपोर्णुते
 आ यो विवाय सचथाय दैव्य इन्द्राय विष्णुः सुकृते सुकृत्तरः ।
 वेधा अजिन्वत् त्रिषधस्थ आर्य-मृतस्य भागे यजमानमाम्रजत्

१

२

३

४

५ [२६] (१६४)

(१५७) [द्वाविंशोऽनुवाकः ॥ २३ ॥ सू० १५७-१]

६ दीर्घतमा औचध्यः । अश्विनौ । जगती, ५-६ त्रिष्टुप् ।

अबोधयग्निर्म उदेति सूर्यो व्युत्पाश्चन्द्रा मह्यावो अर्चिषा ।
 आर्युक्षातामश्विना यातवे रथं प्रासावीद् देवः सविता जगत् पृथक्
 यद् युञ्जाये वृषणमश्विना रथं घृतेन नो मधुना क्षत्रमुक्षतम् ।
 अस्माकं ब्रह्म पुतनासु जिन्वतं वयं धना शूरसाता भजेमहि

१

२

(१६४६)

अर्वाक् त्रिचको मधुवाहनो रथो जीराश्वो अश्विनोर्यातु सुदुतः ।	
त्रिवन्धुरो मधवा विश्वसौमगः शं न आ वक्षद् द्विपदे चतुष्पदे	३
आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवं मधुमत्या नः कशया मिमिक्षतम् ।	
प्रायुस्तारिष्टं नी रपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा	४
युवं ह गभं जगतीषु धत्थो युवं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।	
युवमग्निं च वृषणावपश्च वनस्पतीरश्विनावैरयेथाम्	५
युवं ह स्थो मियजा मेपजेमि रथो ह स्थो रथ्याहं राथ्येभिः ।	
अथो ह क्षत्रमधि धत्थ उग्रा यो वां हविष्मान् मनसा वृदाश	६ [२७] (१६५०)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२६]

(१५८)

६ दीर्घतमा औचथ्यः । अश्विनौ । त्रिष्टुप्, ६ अनुष्टुप् ।

वसू रुद्रा पुरुमन्तू वृधन्ता दशस्यते नो वृषणावमिष्टौ ।	
दत्ता ह यद् रेकर्ण औचथ्यो वां प्र यत् सप्ताथे अकवाभिरूती	१
को वां दाशत् सुमतये चिवस्यै वसू यद् धेथे नमसा पदे गोः ।	
जिगृतमस्मे रेवतीः पुरंधीः कामप्रेणेव मनसा चरन्ता	२
युक्तो ह यद् वां तौडयार्य पेरुर्वि मध्ये अर्णसो धारिं पृजः ।	
उप वामवः शरणं गमियं शूरो नाज्म पतयद्भिरेवैः	३
उपस्तुतिरौचथ्यमुर्गुप्येन्मा मामिमे पतत्रिणी वि दुग्धाम् ।	
मा मामेधो दर्शतयश्चितो धाक् प्र यद् वां बद्धस्त्वनि स्वादति क्षाम्	४
न मा गरन् नद्यो मातृत्मा वृसा यदीं सुसंमुन्धमवाधुः ।	
शिरो यदस्य त्रैतनो वितक्षत् स्वयं वृसा उरो अंसावपि ग्ध	५
दीर्घतमा मामतेयो जुजुर्वान् दर्शमे युगे ।	
अपामथं यतीनां ब्रह्मा भवति सारथिः ।	६ [१] (१६५६)

(१५९)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । द्यावापृथिवी । जगती ।

प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी क्रतावृधा मही स्तुषे विदथेषु प्रचेतसा ।	
देवेभिर्ये देवपुत्रे सुदंससे तथा धिया वार्याणि प्रभूषतः	१ (१६५७)

उत मन्ये पितरुदुहो मनो मातुर्महि स्वतवस्तद्वीमभिः ।	
सुरेतसा पितरा भूमं चक्रत रुरु प्रजाया अमृतं वरीमभिः	२
ते सुनवः स्वर्पसः सुदंससो मही जंजुमतिरा पूर्वचित्तये ।	
स्थातुश्च सत्यं जगत्तश्च धर्मेणि पुत्रस्य पाथः पदमद्वयाविनः	३
ते मायिनो ममिरे सुप्रचेतसो जामी सयोनौ मिथुना समोकसा ।	
नव्यनव्यं तन्तुमा तन्वते दिवि समुद्रे अन्तः कवयः सुवीतयः	४
तद् राधो अद्य सवितुर्वरेण्यं वयं देवस्य प्रसवे मनामहे ।	
अस्मभ्यं द्यावापृथिवी सुचेतुना रयि धत्तं वसुमन्तं शतग्विनम्	५ [२] (१६६१)
(१६०)	

५ दीर्घतमा औचथ्यः । द्यावापृथिवी । जगती ।

ते हि द्यावापृथिवी विश्वशंभुव ऋतावरी रजसो धारयत्कवी ।	
सुजन्मनी धिषणे अन्तरीयते देवो देवी धर्मेणा सूर्यः शुचिः	१
उरुव्यचसा महिनी असश्चता पिता माता च भुवनानि रक्षतः ।	
सुधृष्टमे वपुष्येडं न रोदसी पिता यत् सीमभि रूपैरवासयत्	२
स वह्निः पुत्रः पित्रोः पवित्रवान् पुनाति धीरो भुवनानि मायया ।	
धेनुं च पृश्नि वृषभं सुरेतसं विश्वाहा शुक्रं पयो अस्य दुक्षत	३
अयं देवानामपसामपस्तमो यो जजान रोदसी विश्वशंभुवा ।	
वि यो ममे रजसी सुकतूयया ऽजरोमिः स्कर्मनेमिः समानृचे	४
ते नो गृणाने महिनी महि श्रवः क्षत्रं द्यावापृथिवी धासथो बृहत् ।	
येनामि कृष्टीस्ततनाम विश्वाहा पनाय्यमोजो अस्मे समिन्वतम्	५ [३] (१६६६)
(१६१)	

१४ दीर्घतमा औचथ्यः । ऋभयः । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

किमु श्रेष्ठः किं यर्विष्ठो न आजगन् किमीयते वृत्यं कद् यद्वृचिम ।	
न निन्दिम चमसं यो महाकुलो ऽग्ने भ्रातर्दृष्ट्वा इद् भूतिमूदिम	१
एकं चमसं चतुरः कृणोतन् तद् वो देवा अनुवन् तद् व आगमम् ।	
सौर्धन्वना यद्येवा करिष्यथ साकं देवैर्यज्ञियासो भविष्यथ	२ (१६६८)

अग्निं दूतं प्रति यदब्रवीतना—श्वः कर्त्तव्यं रथं उतेह कर्त्तव्यः ।
 धेनुः कर्त्तव्या युवशा कर्त्तव्या द्वा तानि भ्रातरनु वः कुतयेमसि ३
 चक्रुवांसं ऋभवस्तदपृच्छत केदंभूद यः स्य दूतो न आजगन् ।
 यदावाक्यञ्चमसाश्चतुरः कृता—नादित् त्वष्टा प्रास्वन्तन्यानिजे ४
 हनमिनाँ इति त्वष्टा यदब्रवी—चमसं ये देवपानमनिन्दिषुः ।
 अन्या नामानि कृण्वते सुते सचाँ अन्यैरेनान् कन्याङ् नामभिः स्परत । ५ [४]

इन्द्रो हरीं युयुजे अश्विना रथं बृहस्पतिर्विश्वरूपामुपाजत ।
 ऋभुर्विभ्वा वाजो देवाँ अगच्छत स्वर्पसो यज्ञिर्यं भागमैतन ६
 निश्चर्मणो गामरिणीत धीतिमि—र्या जरन्ता युवशा ताकृणोतन ।
 सौधन्वना अश्वादश्वमतक्षत युक्त्वा रथमुप देवाँ अयातन ७
 इदमुदुकं पिबतेत्यब्रवीतने—दं वा घा पिबता मुञ्चनेजनम् ।
 सौधन्वना यद्वि तन्नेव हर्यथ तृतीयं घा सर्वेन मादयाध्वै ८
 आपो भूर्यिष्टा इत्येको अब्रवी—दुग्धिभूर्यिष्ट इत्यन्यो अब्रवीत ।
 वधर्यन्तीं बहुभ्यः प्रैको अब्रवी—हता वदन्तश्चमसाँ अपिंशत ९
 श्रोणामेकं उदुकं गामवाजति मांसमेकः पिंशति सूनयामृतम् ।
 आ निशुचः शकुदेको अपाभरत किं स्विन पुत्रभ्यः पितरा उपावतुः १० [५]

उद्धरस्वस्मा अकृणोतना तृणं निवत्सुपः स्वपम्यया नरः ।
 अगोह्यस्य यदसस्तना गृहे तदुद्येदमुभवो नानु गच्छथ ११
 संमील्य यद भुवना पर्यसपत कं म्वित तात्या पितरा व आमनुः ।
 अशपत यः करक्षं व आदुदे यः प्राब्रवीत प्रो तस्मा अब्रवीतन १२
 सुपुत्रांसं ऋभवस्तदपृच्छता—गोह्य क इदं नो अब्रूधत ।
 श्वानं ब्रस्तो बोधयितारमब्रवीत संवत्सर इदमद्या व्यन्यत १३

द्विवा यान्ति मरुतो भूम्याऽग्नि—रयं वाताँ अन्तरिक्षेण यानि ।

अद्भिर्याति वरुणः समुद्रै—र्युष्माँ इच्छन्तः शवसो नपातः

१४ [६] (१६८०)

(१६२)

२१ दीर्घतमा औचथ्यः । अश्वः । त्रिष्टुप् ३, ६ जगती ।

मा नो मित्रो वरुणो अर्यमायु—रिन्द्रं ऋभुक्षा मरुतः परि ख्यन् ।

यद् वाजिनो देवजातस्य सतेः प्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि १

यज्ञिर्णिजा रेक्णासा प्रावृतस्य रातिं गृभीतां मुखतो नयन्ति ।

सुप्राङ्जो मेम्यद् विश्वरूप इन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पार्थः २

एष च्छागः पुरो अश्वेन वाजिना पूष्णो भागो नीयते विश्वदेव्यः ।

अभिप्रियं यत् पुरोळाशमर्वता त्वष्टेदेनं सौश्रवसाय जिन्वति ३

यद्वाविन्यमृतुशो देवयानं त्रिर्मानुषाः पर्यश्वं नयन्ति ।

अत्रो पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयज्ञजः ४

होताध्वर्युरारवया अग्निमिन्धो ग्रावग्राम उत शंस्ता सुविप्रः ।

तेन यज्ञेन स्वरंकृतेन स्विष्टेन वक्षणा आ पूणध्वम् ५ [७]

यूपवस्का उत ये यूपवाहाश्चपालं ये अश्वयूपाय तक्षति ।

ये चार्वते पचनं संभरन्त्युतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु ६

उप प्रागात् सुमन्मेऽधायि मन्म देवानामाशा उप वीतपृष्ठः ।

अन्वेनं विशा ऋपयो मदन्ति देवानां पुष्टे चक्रमा सुबन्धुम् ७

यद् वाजिनो दामं संदानमर्वता या शीर्षिण्या रशना रज्जुरस्य ।

यद् वा घास्य प्रभृतमास्येऽं तृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ८

यदश्वस्य कृवियो मक्षिकाश यद् वा स्वरौ स्वधितौ रिप्तमास्ति ।

यद्वस्तयोः शमितुर्यज्ञस्तेषु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ९

यद्वृद्धयमुदरस्यापवाति य आमस्य कृवियो गन्धो अस्ति ।

सुकृता तच्छमितारः कृण्वन्तु—त मेधं शृतपाकं पचन्तु १० [८]

यत् ते गात्रादग्निना पच्यमाना—दुमि शूलं निहतस्यावधावति ।

मा तद् भूम्यामा श्रिपन्मा तृणेषु देवेभ्यस्तदुशन्द्ध्यो रातमस्तु ११

ये वाजिनं परिपश्यन्ति पक्वं य ईमाहुः सुरभिर्निहरेति ।

ये चार्वतो मांसमिक्षामुपासत उतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु १२ (१६९९)

यन्नीक्षणं मांस्पचन्या उखाया या पात्राणि यूष्ण आसेचनानि ।

ऊष्मण्यापिधानां चरुणा मङ्गाः सूनाः परि भूषन्त्यश्वम् १३

निकर्मणं निषदनं विवर्तनं यच्च पङ्क्तिशमवतः ।

यच्च पौ यच्च घासिं जघास सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु १४

मा त्वाग्निर्ध्वनयीद् धूमगन्धिर्मोखा भ्राजन्त्यमि विक्त जग्निः ।

इष्टं वीतमभिगूतं वर्षद्वृतं तं देवासः प्रति गृभ्णन्त्यश्वम् १५ [९]

यदश्वाय वासं उपस्तुणन्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मै ।

संदानमवन्तं पङ्क्तिं प्रिया देवेष्वामयन्ति । १६

यत् ते सादे महसा शूकृतस्य पाण्यं वा कश्या वा तुतोद् ।

सुचेव ता हवियो अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा सूदयामि १७

चतुस्त्रिंशद् वाजिनो देवबन्धोर्वङ्गीरश्वस्य स्वधितिः समेति ।

अच्छिद्रा गात्रा वयुना कृणोत परुष्परुरुषुष्या वि शस्त १८

एकस्त्वहुरश्वस्या विशस्ता द्वा यन्तारा भवतस्तथ क्रतुः ।

या ते गात्राणामृतथा कृणोमि ताता पिण्डानां प्र जुहोम्यग्नौ १९

मा त्वां तपत् प्रिय आत्मापियन्तं मा स्वधितिस्तन्व आ तिष्ठिपत् ते ।

मा ते गृध्नुरविशस्तातिहार्यं छिद्रा गात्राण्यसिना मिथू कः २०

न वा उ एतन्त्रियसे न रिण्यसि देवा इदेपि पथिभिः सुगेभिः ।

हरी ते युञ्जा पृथती अभूता मुपास्थाद् वाजी धुरि रासंभस्य २१

सुगव्यं नो वाजी स्वश्व्यं पुंसः पुत्रा उत विश्वापुषं रयिम् ।

अनागास्त्वं नो अदितिः कृणोत क्षत्रं नो अश्वो घनतां हविष्मान् २२ [१०] [१७०२]

(१६३)

१३ दीर्घतमा औचध्यः । अश्वः । त्रिष्टुप् ।

यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उच्यन् तस्मुद्रावुत वा पुरीषात् ।

इत्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यं महिं जातं ते अर्वन् १ (१७०३)

यमेन वृत्तं त्रित एनमायुन गिन्द्र एणं प्रथमो अर्ध्यतिष्ठत् ।

गन्धर्वो अस्य रश्नामगृभ्णात् सूरदश्वं वसत्रो निरतष्ट

२

असि यमो अस्यादित्यो अर्वं असि त्रितो गुह्येन ब्रतेन ।

असि सोमेन समया विपुक्त आहुस्ते त्रीणि विवि बन्धनानि

३

त्रीणि त आहुर्विवि बन्धनानि त्रीण्यप्सु त्रीण्यन्तः संमुद्रे ।

उतेवं मे वरुणश्छन्त्स्यर्वन् यत्रा त आहुः परमं जनित्रम्

४

इमा ते वाजिन्नवमार्जनानी मा शफानां सनितुर्निधानां ।

अत्रा ते मद्रा रश्ना अपश्य मृतस्य या अभिरक्षन्ति गोपाः

५ [११]

आत्मानं ते मनसारादजाना मवां विवा पतयन्तं पतङ्गम् ।

शिरो अपश्यं पृथिभिः सुगेभि ररेणुभिर्जेहमानं पतत्रि

६

अत्रा ते रूपमुत्तममपश्यं जिगीषमाणमिष आ पदे गोः ।

यदा ते मर्तो अनु मोगमान लादिद ग्रसिष्ठ ओषधीरजीगः

७

अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्वं ननु गावोऽनु भगः कनीनाम ।

अनु वातासस्तवं सख्यमीयु रनु देवा ममिरे वीर्यं ते

८

हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य पाद्वा मनोजवा अवर इन्द्र आसीत् ।

देवा इदम्य हविरद्यमायन् यो अर्वन्तं प्रथमो अर्ध्यतिष्ठत्

९

ईर्मान्तासः सिलिकमध्यमासः सं शूरणासो विद्यासो अन्याः ।

हंसा इव श्रेणिशो यतन्त यदाक्षिपुर्विद्यमजममश्वाः

१० [१२]

तव शरीरं पतायिष्णवर्वन् तव चित्तं वात इव धर्जीमान् ।

तव शृङ्गाणि विप्रिता पुरुत्रा रण्येषु जभुंगणा चरन्ति

११

उप प्रागाच्छसनं वाज्यवां देवद्रीचा मनसा दीध्यानः ।

अजः पुगो नीयते नाभिरम्या नु पश्चात् कवयो यन्ति रभाः

१२

उप प्रागात् परमं यत् सधस्थ मवां अच्छा पितरं मातरं च ।

अद्या देवाश्नुदन्तमो हि गम्या अथा गांस्ते दाशुपं वार्याणि

१३ [१३] (१०१५)

(१६४)

५२ दीर्घतमा औचश्यः । १-४१ विश्वे देवाः; ४२ आद्यर्धर्चस्य वाक्, द्वितीयस्य आपः; ४३ आद्यर्धर्चस्य शकधूमः, द्वितीयस्य सोमः; ४४ केशिनः (अग्निः सूर्यो वायुश्च;) ४५ वाक्; ४६-४७ सूर्यः; ४८ संवत्सरकालचक्रम्; ४९ सरस्वती, ५० साय्याः; ५१ सूर्यः; पर्जन्याग्नयो वा; ५२ सरस्वान्, सूर्यो वा । त्रिष्टुप्; १२, १५, २३, २९, ३६, ४१ जगती; ४२ प्रस्तारपंक्तिः; ५१ अनुष्टुप् ।

अस्य वामस्य पलितस्य होतुस्तस्य भ्राता मध्यमो अस्त्यश्वः ।

तृतीयो भ्राता घृतपृष्ठो अस्यात्रापश्यं विश्वर्षिं सप्तपुत्रम् १

सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।

त्रिनाभिं चक्रमजरमनर्वं यज्ञेमा विश्वा भुवनाधि तस्थुः २

इमं रथमधि ये सप्त तस्थुः सप्तचक्रं सप्त वहन्त्यश्वाः ।

सप्त स्वसारो अमि सं नवन्ते यत्र गवां निहिता सप्त नाम ३

को ददर्श प्रथमं जायमानमस्थन्वन्तं यदनस्था बिभर्ति ।

भूम्या असुरसृगात्मा कं स्वित् को विद्वांसमुप गात प्रदुमेतत् ४

पार्कः पृच्छामि मनसाविजानन् देवानामिना निहिता पदानि ।

वत्से बुष्कयेऽधि सप्त तन्तुन् वि तन्निर क्वय ओतवा उ ५ [१४]

अचिकित्वाश्चिकितुपश्चिदत्र कवीन् पृच्छामि विद्वाने न विद्वान् ।

वि यस्तस्तम्भ षष्ठिमा रजां स्यजस्य रूपे किमपि स्वदेकम् ६

इह ब्रवीतु य ईमङ्ग वेदास्य वामस्य निहितं पदं वेः ।

शीर्ष्णः क्षीरं दुहते गावो अस्य वृषिं वसाना उदुकं पदापुः ७

माता पितरभुत आ बभाज धीत्यग्रे मनसा सं हि जग्मे ।

सा बीभत्सुर्गर्भरसा निर्विद्धा नमस्वन्त इदुपवाकमीयुः ८

युक्ता मातासीद् धुरि दक्षिणाया अतिष्ठद् गर्भो वृजनीष्वन्तः ।

अमीमेद् वत्सो अनु गार्मपश्यद् विश्वरूप्यं त्रिषु योजनेषु ९

तिस्रो मातृक्षीन् पितृन् बिभ्रदेक ऊर्ध्वस्तस्थौ नेमव ग्लापयन्ति ।

मन्त्रयन्ते विवो अमुष्य पृष्ठे विश्वविदं वाचमविश्वमिन्वाम १० [१५]

द्वादशारं नहि तज्जराय वर्वर्ति चक्रं परि द्यामृतस्य ।

आ पुत्रा अग्रे मिथुनासो अत्र सप्त ज्ञानानि विज्ञानिश्च तस्थुः ११

(१७२६)

पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं द्विव आहुः परे अर्धे पुरीषिणम् ।

अथेमे अन्य उपरे विचक्षणं सप्तचक्रे पल्लर आहुरपितम् १२

पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने तस्मिन्ना तस्थुर्भुवनानि विश्वा ।

तस्य नाक्षस्तप्यते भूरिभारः सनादेव न शीर्यते सर्नाभिः १३

सर्नेमि चक्रमजरं वि वावृत उत्तानायां दश युक्ता वहन्ति ।

सूर्यस्य चक्षु रजस्त्यावृतं तस्मिन्नापिता भुवनानि विश्वा १४

साकंजानां सप्तथमाहुरेकजं पळिद् यमा ऋषयो देवजा इति ।

तेषामिष्टानि विहितानि धाम्नाः स्थात्रे रजन्ते विकृतानि रूपशः १५ [१६]

स्त्रियः सतीस्तां उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षणास्त्र वि चेतदुन्धः ।

कुरियः पुत्रः स ईमा चिकेत यस्ता विजानात स पितुष्पितासत १६

अवः परेण पर एनावरेण पदा वृत्सं बिभ्रती गौरुदस्थात् ।

सा कद्रीची कं स्थिदधं परागात् कं स्वित सूते नहि युथे अन्तः १७

अवः परेण पितरं यां अस्या नुवेद पर एनावरेण ।

कवीयमानः क इह प्र वोचद् देवं मनः कुतो अधि प्रजातम् १८

ये अर्वाश्चस्तां उ पराच आहुः ये पराश्चस्तां उ अर्वाच आहुः ।

इन्द्रश्च या चक्रथुः सोम तानि धुरा न युक्ता रजसो वहन्ति १९

द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परि पस्वजाते ।

तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वे न्यनश्नन्नन्यो अभि चाकशीति २० [१७]

यत्रा सुपर्णा अमृतस्य भागं मनिमेपं विदधाभिस्वरन्ति ।

इनो विश्वस्य भुवनस्य गोपाः स मा धीरः पाक्रमत्रा विवेश २१

यस्मिन् वृक्षे मध्वदः सुपर्णा निविशन्ते सुवते चाधि विश्वे ।

तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वे तन्नोन्नशद्यः पितरं न वेद २२

यद् गायत्रे अधि गायत्रमाहितं त्रैष्टुभाद् वा त्रैष्टुभं निरतक्षत ।

यद् वा जगज्जगत्याहितं पदं य इत् तद् विदुस्ते अमृतत्वमानशुः २३

गायत्रेण प्रति मिमीते अर्कं मर्केण साम त्रैष्टुभेन वाकम् ।

वाकेन वाकं द्विपदा चतुष्पदा ऽक्षरेण मिमते सप्त वाणीः २४

जगता सिन्धुं दिव्यस्तभायद् रथंतरे सूर्यं पर्यपश्यत ।

गायत्रस्य समिधस्तिष्ठ आहुस्ततो मत्वा प्र गिरिचे महित्वा

२५ [१८] (१७४०)

उप ह्वये सुदुधौ धेनुमेतां सुहस्तां गोधुगुत दोहदेनाम् ।
 श्रेष्ठं सर्वं सविता साविषन्नो ऽभीन्द्रो घर्मस्तदु घु प्र वोचम २६
 हिङ्कृण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसाभ्यागात् ।
 दुहामश्विभ्यां पर्यो अघ्नयेयं सा वर्धतां महतं सौमगाय २७
 गौरमीमेदन् वत्सं मिषन्तं मूर्धानं हिङ्कृणोन्मातवा उ ।
 सृक्काणं घर्मममि वावशाना मिमाति मायुं पर्यते पर्यामिः २८
 अयं स शिङ्के येन गौरभीवृता मिमाति मायुं ध्वसनावधि श्रिता ।
 सा चित्तिभिर्नि हि चकार मर्यै विद्युद् भवन्ती प्रति वविमैहृत २९
 अनच्छये तुरगातु जीव मेजद् ध्रुवं मध्य आ पुस्त्यानाम् ।
 जीवो मृतस्य चरति स्वधाभि रमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ३० [१९]

अपश्यं गोपामनिपद्यमान—मा च परां च पृथिभिश्चरन्तम् ।
 स सध्रीचीः स विषूचीर्वसान आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ३१
 य इ चकार न सो अस्य वेदु य इ वृद्धा हिरुगिन्नु तस्मात् ।
 स मातुर्योना परिवीतो अन्तर्बहुप्रजा निर्कृतिमा विवेश ३२
 द्यौर्मे पिता जनिता नाभिरन्न बन्धुर्मे माता पृथिवी महीयम् ।
 उत्तानयोश्चम्बोर्द्वयोर्निरन्त रत्रा पिता दुहितुर्गर्भमाधात् ३३
 पुच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पुच्छामि यत्र भुवनस्य नाभिः ।
 पुच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पुच्छामि वाचः परमं व्योम ३४
 इयं वेदुः परो अन्तः पृथिव्या अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिः ।
 अयं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम ३५ [२०]

सप्तार्धगर्भा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रदिशा विधर्मणि ।
 ते धीतिभिर्मनसा ते विपश्चितः परिभुवः परि भवन्ति विश्वतः ३६
 न वि जानामि यद्विवेदमस्मि निण्यः संनद्धो मनसा चरामि ।
 यदा मार्गान् प्रथमजा कृतस्यादिद् वाचो अश्रुवे भागमस्याः ३७
 अपाद् प्राडैति स्वधया गृमीतो ऽमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ।
 ता शश्वन्ता विषूचीना वियन्ता न्यूनं चिक्युर्न नि चिक्युरन्यम् ३८
 क्रुचो अक्षरं परमे व्योमन् यस्मिन् देवा अधि विश्वे निषेदुः ।
 यस्तन्न वेदु किमुचा करिष्यति य इत तद् विदुस्त इमे समासते ३९ (१७५४)

सूयवसाद् भगवती हि भूया अथो वयं भगवन्तः स्याम ।
अद्धि तृणमग्नये विश्वदानीं पिब शुद्धमुदुकमाचरन्ती

४० [२१]

गौरीर्मिमाय सलिलानि तक्ष त्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।

अष्टापदी नवपदी बभ्रुवुषीं सहस्राक्षरा परमे व्योमन्

४१

तस्याः समुद्रा अधि वि क्षरन्ति तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः ।

ततः क्षरत्यक्षरं तद् विश्वमुप जीवति

४२

शकमयं धूममारादपश्यं विषुवता पर एनावरेण ।

उक्षाणं पृथिमपचन्त वीरास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्

४३

त्रयः केशिनं ऋतुथा वि चक्षते संवत्सरे वपत् एक एषाम् ।

विश्वमेकौ अमि चेटे शचीमि धाजिरेकस्य दृष्टो न रूपम्

४४

चत्वारि वाक् परिमिता पदानि तानि विदुर्बाह्यणा ये मनीषिणः ।

गुहा त्रीणि निहिता नेङ्गयन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति

४५

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहु रथो विव्यः स सुपर्णो गरुत्मान् ।

एकं सद् विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वानमाहुः

४६ [२२]

कृष्णं नित्यान् हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतन्ति ।

त आववृत्रन् त्सर्दनादृतस्या दिद् घृतेन पृथिवी व्युद्यते

४७

द्वादश प्रथमचक्रमेकं त्रीणि नभ्यानि क उ तच्चिकेत ।

तस्मिन् त्साकं त्रिशता न शङ्कवो ऽपिताः पृष्टिनं चलाचलासः

४८

यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभू र्येन विश्वा पुण्यसि वार्याणि ।

यो रत्नधा वसुविद् यः सुदत्रः सरस्वति तमिह धातवः कः

४९

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः

५०

समानमेतदुदकं मुचैत्यव चाहभिः ।

भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति दिवं जिन्वन्त्यग्रयः

५१

दिव्यं सुपर्णं वायुसं ब्रूहन्तं मृपां गर्भं दशान्तमोषधीनाम् ।

अभीपतो वृष्टिर्मिस्तर्पयन्तं सरस्वन्तमवसे जोहवीमि

५२ [२३] (१७६७)

(१५) १, २, ४, ६, ८, १०-१२ इन्द्रः । ३, ५, ७, ९ मरुतः । १३-१५ अगस्त्यो
मैत्रावरुणिः । मरुत्वानिन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

करा शुभा सर्वयसः सनीळाः समान्या मरुतः सं मिमिक्षुः ।

करा मती कुत एतास एते ऽर्चन्ति शुष्मं वृषणो वसूया १

कस्य ब्रह्माणि जुजुपुर्युवानः को अध्वरे मरुत आ वर्वत ।

इयेनौ इव धर्जतो अन्तरिक्षे केन महा मनसा रीरमाम २

कुतस्त्वमिन्द्र माहिनः सन्नेको यासि सत्पते किं त इत्था ।

सं पृच्छसे समराणः शुभानि वोचेस्तन्नो हरिवो यत् ते अस्मे ३

ब्रह्माणि मे मतयः शं सुतासः शुष्म इयति प्रभृतो मे अद्रिः ।

आ शासते प्रति हर्यन्त्युक्थे मा हरीं यहतस्ता नो अच्छ ४

अतो वयमन्तमेमिर्युजानाः स्वक्षत्रिभिस्तन्वः शुभममानाः ।

महोमिरेताँ उप युजमहे न्विन्द्र स्वधामनु हि नो बभूथ ५ [२४]

क्व स्या वो मरुतः स्वधासीद् यन्मामेकं समधत्ताहिहृत्ये ।

अहं ह्युग्रस्तविपस्तुर्विमान् विश्वस्य शत्रोरनमं वधस्नेः ६

भूरि चकथ युज्येमिरस्मे समानेमिर्वृषभ पौंस्येभिः ।

भूरीणि हि कुणवामा शविष्ठेन्द्र कत्वा मरुतो यद् वशाम ७

वधीं वृत्रं मरुत इन्द्रियेण स्वेन मामेन त्रविषो बभूवान् ।

अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः सुगा अपश्चक्र वज्रवाहुः ८

अनुत्तमा ते मघवन्नकिनु न त्वावौ अस्ति वेवता विद्वानः ।

न जायमानो नशते न जातो यानि करिष्या कृणुहि प्रवृद्ध ९

एकस्य चिन्मे बिम्बस्त्वोजो या नु दधुष्वान् कुणवै मनीषा ।

अहं ह्युग्रो मरुतो विद्वानो यानि च्यवमिन्द्र इदीश एषाम् १० [२५]

अमन्दन्मा मरुतः स्तोमो अत्र यन्मे नरः श्रुत्यं ब्रह्म चक्र ।

इन्द्राय वृष्णे सुमखाय मह्यं सख्ये सखायस्तन्वे तनूभिः ११

एवेवेते प्रति मा रोचमाना अनेद्यः श्रव एषो धर्मानाः ।

संचक्ष्या मरुतश्चन्द्रवर्णा अच्छान्त मे छदयाथा च नूनम् १२

को न्वत्र मरुतो मामहे वः प्र यातन् सखीरच्छां सखायः ।

मन्मानि चित्रा अपिवातर्यन्त एषां भूत नवेदा म क्रतानाम् १३ (१७८०)

आ यद् दुषस्याद् दुषसे न कारु रस्माञ्चक्रे मान्यस्य मेधा ।

ओ पु वर्त्त मरुतो विप्रमच्छे मा ब्रह्माणि जरिता वो अर्चत

१४

एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्वार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीद तन्वे वयां विद्यामेयं वृजनं जीरदानुम्

१५ [२६] (१७८२)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२९]

(१६६)

१५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । जगतीः १४-१५ त्रिष्टुप् ।

तन्न वोचाम रभसाय जन्मने पूर्वं महित्वं वृषभस्य केतवे ।

ऐधेव यामन् मरुतस्तुविष्वणो युधेव शक्रास्तविपाणि कर्तन

१

नित्यं न सुनुं मधु बिभ्रत उप क्रीळन्ति क्रीळा विदथेषु घृष्वयः ।

नक्षन्ति रुद्रा अर्वासा नमस्विनं न मर्धन्ति स्वतवसो हविष्कृतम्

२

यस्मा ऊमासो अमृता अरासत रायस्पोषं च हविषा दवाशुषे ।

उक्षन्त्यस्मै मरुतो हिता इव पूरु रजांसि पर्यसा मयोभुवः

३

आ ये रजांसि तविषीभिरव्यत प्र व एवासः स्वयतासो अभजन् ।

भयन्ते विश्वा भुवनानि हर्म्या चित्रो वो यामः प्रयतास्वृष्टिषु

४

यत् त्वेषयामा नदयन्त पर्वतान् द्विवो वा पुष्टं नया अचुच्यवुः ।

विश्वो वो अजमन् मयते वनस्पती रथीयन्तीव प्र जिहीत ओषधिः

५ [१]

यूयं न उग्रा मरुतः सुचेतुना ऽरिष्टग्रामाः सुमतिं पिपर्तन ।

यत्रा वो विद्युद् रदति किर्विदती रिणाति पृथ्वः सुधितेव बर्हणा

६

प्र स्क्रुमदेष्णा अनवधराधसो ऽलातृणासो विदथेषु सुदृताः ।

अर्चन्त्यैकं मविरस्य पीतये विदुर्विरस्य प्रथमानि पौंस्या

७

शतमुजिभिस्तममिहुतेरघात् पूर्मी रक्षता मरुतो यमावत ।

जनं यमुग्रास्तवसो विरप्तिनः प्राथना शंसात् तनयस्य पुष्टिषु

८

विश्वानि भद्रा मरुतो रथेषु वो मिथस्पृध्येव तविपाण्याहिता ।

अंसेष्वा वः प्रपथेषु खादयो ऽक्षो वश्चक्रा समया वि वावृते

९

भूरीणि भद्रा नयेषु बाहुषु वक्षःसु रुक्मा रभसासो अश्वयः ।

अंसेष्वेताः पविषु क्षुरा अधि वयो न पक्षान् व्यनु श्रियो धिरे

१० [२] (१७९२)

महान्तो महा बिभ्रोः विभूतयो दूरेदृशो ये विद्या इव स्तुभिः ।

मन्द्राः सुजिह्वाः स्वरितार आसभिः संमिश्रा इन्द्रे मरुतः परिष्टुमः ११

तद् वः सुजाता मरुतो महित्वनं वीर्यं वो दात्रमदितेरिव व्रतम् ।

इन्द्रश्चन त्यजसा वि हुणाति तज्जनाय यस्मै सुकृते अराध्वम् १२

तद् वो जामित्वं मरुतः परे युगे पुरु यच्छंसममृतासु आवत ।

अया धिया मनवे श्रुष्टिमाव्या साकं नरो वृसनैरा चिकित्रिरे १३

येन वीर्यं मरुतः शूशवाम युष्माकेन परीणसा तुरासः ।

आ यत ततनन् वृजने जनास एभिर्यज्ञेभिस्तदुभीष्टमश्याम् १४

एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्वार्थस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् १५ [३] (१७९, ७)

(१६७)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । १ इन्द्रः, २-११ मरुतः । त्रिष्टुप्, (१० पुरस्ताज्ज्योतिः ।)

सहस्रं त इन्द्रोतयो नः सहस्रमिषो हरिवो गूर्ततमाः ।

सहस्रं रायो मादुयधै सहस्रिण उप नो यन्तु वार्जाः १

आ नोऽवोभिर्मरुतो यान्त्वच्छा ज्येष्ठेभिर्वा बृहद् दिवैः सुमायाः ।

अथ यदेषां नियुतः परमाः संमुद्रस्य चिद् धनयन्त पारे २

मिम्यक्ष येषु सुधिता घृताची हिरण्यनिर्णिगुपरा न ऋष्टिः ।

गुहा चरन्ती मनुषो न योषां सभावती दिदृश्येव सं वाक् ३

परा शुभ्रा अयासो यव्या साधारण्येव मरुतो मिमिक्षुः ।

न रोदसी अप नुदन्त घोरा जुषन्त वृधं सख्याय देवाः ४

जोषद् यदीमसुर्या सचधै विषितस्तुका रोदसी नृमणाः ।

आ सूर्येव विधुतो रथं गात त्वेपप्रतीका नभसो नेत्या ५ [४]

आस्थापयन्त युवतिं युवानः शुभे निर्मिश्रां विदथेपु पञ्जाम् ।

अर्को यद् वो मरुतो हविष्मान् गायद् गाथं सुतसोमो दुवस्यन् ६

प्र तं विवक्तिं वक्म्यो य एषां मरुतां महिमा सत्यो अस्ति ।

सचा यवीं वृषमणा अहंयुः स्थिरा चिज्जनीर्वहते सुमागाः ७ (१८०४)

पान्ति मित्रावरुणाववद्या चर्यत ईमर्यमो अग्रशस्तान् ।

उत चर्यवन्ते अचर्युता ध्रुवाणि वावृध ई मरुतो दातिवारः ८

नही नु वो मरुतो अन्त्यस्मे आरात्ताच्चिच्छवसो अन्तमापुः ।

ते धृष्णुना शवसा शशुवांसो ऽर्णो न द्वेपो धृषता परि द्युः ९

वयमद्येन्द्रस्य प्रेष्ठा वयं श्वो वोचिमहि समर्ये ।

वयं पुरा महि च नो अनु द्यून् तन्न क्रमुक्षा नरामनु ज्यात् १०

एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ११ [५] (१८०८)

(१६८)

१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । जगती; ८-१० त्रिष्टुप् ।

यज्ञार्यज्ञा वः समना तुतुर्वणि धिर्यंधियं वो देवया उ दधिध्वे ।

आ वोऽर्वाचः सुविताय रोदस्यो महे ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः १

ब्रवांसो न ये स्वजाः स्वतवस इषं स्वरमिजायन्त धूतयः ।

सहस्रियांसो अपां नोर्मय आसा गावो वन्द्यांसो नोक्षणः २

सोमांसो न ये सुतास्तुसांशवो हृत्सु पीतासो ध्रुवसो नासते ।

ऐषामंसेषु रन्मिणीव रारमे हस्तेषु स्वादिश्व कृतिश्च सं दधे ३

अव स्वयुक्ता दिव आ वृथा ययु रमत्याः कशया चोदत त्मना ।

अरेणवस्तुविजाता अचुच्यवु ईळ्हानि चिन्मरुतो भ्राजदृष्टयः ४

को वोऽन्तर्मरुत ऋष्टिविद्युतो रेजति त्मना हन्वेव जिह्वया ।

धन्वच्युत इषां न यामनि पुरुषैषा अह्न्योऽ नैतशः ५ [६]

कं स्विदस्य रजसो महस्परं कावरं मरुतो यस्मिन्नायय ।

यच्छ्यावयथ विथुरेव संहितं व्यद्विणा पतथ त्वेपमर्णवम् ६

सातिर्न वोऽमवती स्वर्वती त्वेषा विपाका मरुतः पिपिष्वती ।

मद्रा वो रातिः पूणतो न दक्षिणा पृथुजयी असुर्येव जञ्जती ७

प्रति टोमन्ति सिन्धवः पविभ्यो यदुभ्रियां वाचमुक्रीरयन्ति ।

अव स्मयन्त विद्युतः पृथिव्यां यदी धृतं मरुतः प्रुष्णवन्ति ८ (१८१६)

असूत पृश्निर्महते रणाय त्वेषमयासां मरुतामनीकम् ।
 ते सप्सरासोऽजनयन्ताभ्व मादित् स्वधामिषिरां पर्यपश्यन्
 एष वः स्तोमो मरुत इयं गी मौन्दार्यस्य मान्यस्य कारोः ।
 एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेधं वृजनं जीरदानुम्

१

१० [७] (१८१८)

(१६९)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, २ चतुष्पदा विराट् ।

महश्चित् त्वमिन्द्र यत् एतान् महश्चिदसि त्यजसो वरुता ।
 स नो वेधो मरुतां चिकित्वान् त्सुम्ना वनुष्व तव हि प्रेठा

१

अयुञ्जन्त इन्द्र विश्वकृष्टी विद्वानासो निषिधो मर्त्यत्रा ।

मरुतां पृत्सुतिर्हसमाना स्वर्मीळ्हस्य प्रधनस्य सातौ

२

अम्यक् सा त इन्द्र ऋष्टिस्मे सनेम्यभ्वं मरुतो जुनन्ति ।

अग्निश्चिद्विष्मातसे शुशुक्ला नापो न द्वीपं दधति प्रयांसि

३

त्वं तू न इन्द्र तं रयिं दा ओजिष्ठया दक्षिणयेव रातिम् ।

स्तुतश्च यास्ते चकनन्त वायोः स्तनं न मध्वः पीपयन्त वाजैः

४

त्वे राय इन्द्र तोशतमाः प्रणेतारः कस्य चिद्वतायोः ।

ते षु णो मरुतो मृळयन्तु ये स्मा पुरा गातूयन्तीव देवाः

५ [८]

प्रति प्र याहीन्द्र मीळ्हुषो नृन् महः पार्थिवे सदनं यतस्व ।

अध्र यदेषां पृथुबुध्रास एता स्तीर्थे नार्यः पौंस्यानि तस्थुः

६

प्रति घोराणामेतानामयासां मरुतां शृण्व आयतामुपब्धिः ।

ये मर्त्यं पृतनायन्तमूर्धै ऋणावानं न पतयन्त सर्गैः

७

त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्त्या रदा मरुद्भिः शुरुधो गोअग्राः ।

स्तवानिभिः स्तवसे देव देवै विद्यामेधं वृजनं जीरदानुम्

८ [९] (१८२६)

(१७०)

(५) १, ३, ४ इन्द्रः; (४) अगस्त्यो वा; (१, ५) अगस्त्यो मैत्रावरुणः । इन्द्रः । १ वृद्धी, २-४ अनुष्टुप्, ५ त्रिष्टुप् ।

न नूनमस्ति नो श्वः कस्तद् वेवृ यदभुतम् ।

अन्यस्य चित्तमग्नि संचरेण्य मुताधीतं वि नश्यति

१

(१८२)

किं न इन्द्र जिघांससि भ्रातरौ मरुतस्तव ।
 तेभिः कल्पस्व साधुया मा नः समरणे वधीः
 किं नो भ्रातरगस्त्य सखा सन्नति मन्यसे ।
 विद्या हि ते यथा मनो ऽस्मभ्यमिन्न दित्ससि
 अरं कृण्वन्तु वेदिं समग्निमिन्धतां पुरः ।
 तत्रामृतस्य चेतनं यज्ञं ते तनवावहे
 त्वमीशिषे वसुपते वसूनां त्वं मित्राणां मित्रपते धेष्टः ।
 इन्द्र त्वं मरुद्भिः सं ववृस्वाधु प्राशान क्रतुथा हवीर्षि
 (१७१)

२

३

४

५ [१०] (१८३१)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः, ३-६ मरुत्वानिन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्रति व एना नमसाहमेमि सूक्तेन भिक्षे सुमतिं तुराणाम् ।
 रराणता मरुतो वेद्याभिर्नि हेळो धत्त वि मुचध्वमश्वान्
 एष वः स्तोमो मरुतो नमस्वान् हृदा तद्यो मनसा धायि देवाः ।
 उपेमा यात मनसा जुषाणा यूयं हि धा नमस इद वृधासः
 स्तुतासो नो मरुतो मृळयन्तु त स्तुतो मधवा शंभविष्ठः ।
 ऊर्ध्वा नः सन्तु कोम्या वना न्यहानि विश्वा मरुतो जिगीषा
 अस्माकंहं तविषादीर्षमाण इन्द्राद मिया मरुतो रेजमानः ।
 युष्मभ्यं हव्या निशितान्यासन् तान्यारे चकृमा मृळता नः
 येन मानासश्चितयन्त उस्मा व्युष्टिषु शर्वसा शश्वतीनाम् ।
 स नो मरुद्भिर्वृषभ श्रवो धा उग्र उग्रेभिः स्थविरः सहोदाः
 त्वं पाहीन्द्र सहीयसो नृन् मवा मरुद्भिरवयातहेळाः ।
 सुप्रकेतेभिः सासहिर्दधानो विद्यामेधं वृजनं जीरवानुम्
 (१७२)

१

२

३

४

५

६ [११] (१८३७)

३ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । गायत्री ।

चित्रो वोऽस्तु यामश्चित्र ऊती सुदानवः । मरुतो अहिमानवः
 आरे सा वः सुदानवो मरुत क्रऊती शरुः । आरे अस्मा यमस्यथ
 तूणस्कन्दस्य नु विशः पारि वृक सुदानवः । ऊर्ध्वान नः कर्त जीवसे
 (१२) (१८४०)

१

२

३

(१७३)

१३ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्; ४ विरादस्थाना, विषमपदा वा ।

गायत्र सामं नभस्यं^१ यथा वे रर्चाम तद् वावृधानं स्वर्वत् ।
 गावो धेनवो बर्हिष्यदन्धा आ यत् सद्धानं दिव्यं विवासान् १
 अर्चद् वृषा वृषभिः स्वेदुहव्यै मृगो नाक्षो अति यज्जुगुर्यात् ।
 प्र मन्दुयुर्मनां गूर्तं होता मरते मर्यो मिथुना यजत्रः २
 नक्षन्द्रोता परि सद्मं मिता यन् भरद् गर्भमा श्रुदः पृथिव्याः ।
 क्रन्तुदश्चो नयमानो रुवद् गौ रन्तर्दतो न रोदसी चरद् वाक् ३
 ता कर्मापतरास्मै प्र च्यौत्तानि देवयन्तो भरन्ते ।
 जुजोषदिन्द्रो दुस्मर्वर्चा नासत्येव सुगम्यो रथेष्टाः ४
 तमु दृहीन्त्रं यो ह सत्वा यः शूरो मघवा यो रथेष्टाः ।
 प्रतीचश्चिद् योर्धायान् वृषण्वान् ववृषश्चिच्चत्तमसो विहन्ता ५ [१३]

प्र यदित्था महिना नृभ्यो अस्वयं रोदसी कुक्षये^२ नास्मै ।
 सं विव्य इन्द्रो वृजनं न भूमा मर्तिं स्थधावो ओपशमिव द्याम् ६
 समत्सु त्वा शूर सतामुराणं प्रपथिन्तमं परितंसयध्वै ।
 सजोषस इन्द्रं मदे क्षोणीः सूरिं चिद् ये अनुमदन्ति वाजैः ७
 एवा हि ते शं सर्वना समुद्र आपो यत् त आसु मदन्ति देवीः ।
 विश्वा ते अनु जोष्या भूद् गौः सूरौश्चिद् यदि धिषा वेषि जनान् ८
 असाम यथा सुपस्वार्य एन स्वमिदयो नरा न शंसैः ।
 असद् यथा न इन्द्रो वन्दनेष्टा स्तुरो न कर्म नयमान उक्था ९
 विषर्धसो नरा न शंसै रस्माकांसदिन्द्रो वज्रहस्तः ।
 मित्रायुवो न पूर्पतिं सुशिष्टौ मध्यायुव उप शिक्षन्ति यज्ञैः १० [१४]

यज्ञो हि प्मेन्द्रं कश्चिद्वन्ध स्तुहुराणश्चिन्मनसा परियन् ।
 तीर्थं नाच्छा तातृपाणमोको व्रीधो न सिध्रमा कृणोत्यध्वा ११
 मो पू ण इन्द्रात्र पुत्सु देवै रस्ति हि प्मा ते शुष्मिन्नव्याः ।
 महश्चिद् यस्य मीळहुषो यव्या हविर्मतो मरुतो वन्दते गीः १२
 एष स्तोम इन्द्र तुभ्यमस्मे एतेन गातुं हरिवो विदो नः ।
 आ नो ववृत्याः सुविताय देव विद्यामेघं वृजनं जीरवानुम् १३ [१५] (१८५३)

(१७४)

१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- त्वं राजेन्द्र ये च देवा रक्षा नृन् पाह्यसुर त्वमस्मान् ।
 त्वं सर्पतिर्मधवा नस्तरुत्र स्त्वं सत्यो वसवानः सहोदाः १
 दनो विश इन्द्र मुधवाचः सप्त यत् पुरः शर्म शारदीर्दत्त ।
 ऋणोरपो अनवद्यार्णा यूने वृत्रं पुरुकुत्साय रन्धीः २
 अजा वृत् इन्द्र शूरपत्नी द्यां च येमिः पुरुहूत नूनम् ।
 रक्षो अग्निमशुषं तूर्वयाणं सिंहो न दमे अपांसि वस्तोः ३
 शेषन् नु त इन्द्र सस्मिन् योनौ प्रशस्तये पवीरवस्य महा ।
 सृजदण्यस्यव यद् युधा गा स्तिष्ठद्वरी धृपता मृष्ट वाजान् ४
 वह कुत्समिन्द्र यस्मिन्श्चाकन् त्सूयमन्यू ऋजा वातस्याश्वा ।
 प्र सूरश्चक्रं बृहतादुभीके ऽमि स्पृधो यासिपद् वज्रबाहुः ५ [१६]
 जघन्वा इन्द्र मित्रेकं श्रोदप्रवृद्धो हरिवो अदाशून् ।
 प्र ये पश्यन्नर्यमणं सचायो स्वया शूर्ता वहमाना अपत्यम् ६
 रपत् कविरिन्द्रार्कसातो क्षां दासायोपबर्हणीं कः ।
 कर्त तिस्रो मधवा दानुचित्रा नि दुर्वोणे कुर्यवाचं मृधि श्रेत् ७
 सना ता त इन्द्र नव्या आगुः सहो नभोऽविरणाय पूर्वीः
 भिनत् पुरो न भिदो अदेवी नूनमो वधरदेवस्य पीयोः ८
 त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमती ऋणोरपः सीरा न स्रवन्तीः ।
 प्र यत् समुद्रमतिं शूर पर्षि पारया तूर्वशं यदुं स्वस्ति ९
 त्वमस्मार्कमिन्द्र विश्वध स्या अवृकतमो नरा नृपाता ।
 स नो विश्वासां स्पृधां सहोदा विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम् १० [१७] (१८६३)

(१७५)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । १ स्कंधोप्रीवी बृहती; २-५ अनुष्टुप्; ६ त्रिष्टुप् ।

- मत्स्यपायि ते महः पात्रस्येव हरिवो मत्सरो मदः ।
 वृषां ते वृष्ण इन्दुं वाजी सहस्रसारतमः १
 आ नस्ते गन्तु मत्सरो वृषा मदो वरेण्यः । सहावा इन्द्र सानसिः पृतनाषाळमर्त्यः २
 (१८६५)

त्वं हि शूरः सनिता चोदयो मनुषो रथम् । सहावान् दस्युमव्रत मोषः पात्रं न शोचिषा ३
 मुषाय सूर्यं कवे चक्रमीशान ओजसा । वह शुष्णाय वधं कुत्सं वातस्याश्वैः ४
 शुष्मिन्तमो हि ते मदो द्युम्निन्तम उत क्रतुः । वृत्रघ्ना वरिवोविदा मंसीठा अश्वसातमः ५
 यथा पूर्वभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मयं इवापो न तृप्यते बभूथ ।
 तामनु त्वा निविदं जोहवीमि विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम्

६ [१८] (१८६९)

(१७६)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । अनुष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् ।

मत्सि नो वस्य इष्ट्य इन्द्रमिन्द्रो वृषा विश ।
 क्रधायमाण इन्वसि शत्रुमन्ति न विन्दसि १
 तस्मिन्ना वैशया गिरो य एकश्चर्यणीनाम् ।
 अनु स्वधा यमुप्यते यवं न चर्कृपद् वृषा २
 यस्य विश्वानि हस्तयोः पञ्च क्षितीनां वसु ।
 स्पाशयस्व यो अस्मधु—द्विव्येवाशनिर्जहि ३
 असुन्वन्तं समं जहि दुणाशं यो न ते मयः ।
 अस्मभ्यमस्य वेदनं दुन्द्रि सूरिश्रिदोहते ४
 आवो यस्य द्विबर्हसो ऽर्केषु सानुषगसत् ।
 आजो विन्द्रस्येन्द्रो प्रावो वाजेषु वाजिनम् ५

यथा पूर्वभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मयं इवापो न तृप्यते बभूथ ।
 तामनु त्वा निविदं जोहवीमि विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम्

६ [१९] (१८७५)

(१७७)

५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ चर्षणिप्रा वृषभो जनानां राजा कष्टीनां पुरुहुत इन्द्रः ।
 स्तुतः श्रवस्यन्नवसोप मद्रि—ग्युक्त्वा हरो वृषणा याद्वर्वाक् १
 ये ते वृषणो वृषभास इन्द्र ब्रह्मयुजो वृषरथासो अत्याः ।
 तां आ तिष्ठ तेमिरा याद्वर्वाक् हवामहे त्वा सुत इन्द्र सोम २
 आ तिष्ठ रथं वृषणं वृषां ते सुतः सोमः परिपिक्ता मधूनि ।
 युक्त्वा वृषभ्यां वृषभ क्षितीनां हरिभ्यां याहि प्रवतोप मद्रिक् ३

(१८७८)

अयं यज्ञो देव्या अयं मियेध इमा ब्रह्माण्यमिन्द्र सोमः ।
स्तीर्णं बहिरा तु शक्र प्र याहि पिबा निषद्य वि मुञ्चा हरी इह
ओ सुद्युत इन्द्र याह्यर्वा दुप ब्रह्माणि मान्यस्य कारोः ।
विद्याम वस्तोरवसा गुणन्तो विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम

४

५[२०](१८८०)

(१७८)

५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यद्वा स्या त इन्द्र धृष्टिरस्ति यया बभूथ जरितृभ्य ऊती ।
मा नः कामं महर्पन्तमा धृग्विश्वा ते अश्यां पर्याप आयोः
न या राजेन्द्र आ दमन्नो या नु स्वसारा कृणवन्त योनौ ।
आपश्चिदस्मै सुतुका अवेयन् गमन्न इन्द्रः सख्या वयंश्च
जेता नृभिरिन्द्रः पुत्सु शूरः श्रोता हवं नार्धमानस्य कारोः ।
गर्भता रथं द्वाष्टुप उपाक उद्यन्ता गिरो यदि च त्मना भूत
ः वा नृभिरिन्द्रः सुश्रवस्या प्रखादः पुक्षो अमि मित्रिणो भूत ।
१ मयं इपः स्तवते विवाचि सत्राकरो यजमानस्य शंसः
त्वा या वयं मघवन्निन्द्र शत्रू नृभि प्याम महतो मन्यमानान् ।
त्वं त्राता त्वमुं नो वृधे भू विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम

१

२

३

४

५[२१](१८८५)

(१७९)

(६) १-२ लोपामुद्रा; ३-४ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः; ५-६ अगस्त्यशिव्यां ब्रह्मचारी । रतिः । त्रिष्टुप्; ५ वृहती ।

पूर्विरः शरदः शश्रमाणा द्रोपा वस्तोरुपसो जरयन्तीः ।
मिनार्ति श्रियं जरिमा तनूना मप्यु नु पत्नीर्वृषणो जगम्युः
ये चिन्दि पूर्वं क्रतुसाप आसन् त्साकं देवेभिरवदन्नुतानि ।
ते चिद्वसुर्नह्यन्तमापुः समू नु पत्नीर्वृषभिर्जगम्युः
न मृषा भान्तं यदवन्ति देवा विश्वा इत् स्पृधो अभ्यश्रवाव ।
जयावेदत्र शतनीथमार्जि यत् सम्यञ्चा मिथुनावभ्यजाव
नदस्य मा रुधतः काम आगन्त आजातो अमुतः कुतश्चित् ।
लोपामुद्रा षण्णं नी रिणाति धीरमधीरा धयति श्वसन्तम्

१

२

३

४

(१८८९)

इमं नु सोममन्तितो हृत्सु पीतसुर्षं ब्रुवे ।

यत् सीमार्गश्चकुमा तत् सु मृच्छतु पुलुकामो हि मर्त्यः

५

अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमिच्छमानः ।

उमौ वर्णावृषिरुग्रः पुपोष सत्या वृषेष्वाशिषो जगाम

६ [२२] [१८९१]

(१८०) [चतुर्विंशोऽनुवाकः ॥२४॥ सू० १८०-१९१]

१-१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

युवो रजांसि सुयमांसो अश्वा रथो यद् वां पर्यणीसि दीयत् ।

हिरण्यया वां पवयः प्रुषायन् मध्वः पिबन्ता उपसः सचेथे

१

युवमत्यस्याव नक्षथो यद् विपत्मनो नर्यस्य प्रयज्योः ।

स्वसा यद् वां विश्वगूर्ती भराति वाजायेद्वे मधुपाविषे च

२

युवं पर्य उस्त्रियायामधत्तं एकमामायामव पूर्य गोः ।

अन्तर्यद् वनिनो वामृतप्सू ह्वारो न शुचिर्यजते हविष्मान्

३

युवं हं घर्मं मधुमन्तमत्रये ऽपो न क्षोदोऽवृणीतमेपे ।

तद् वां नरावश्विना पश्वेद्वी रथ्येव चक्रा प्रति यन्ति मध्वः

४

आ वां वानाय ववृतीय दम्ना गोरोहेण तौद्यो न जिबिः ।

अपः क्षोणी संचते माहिना वां जूर्णो वामक्षुरंहसो यजत्रा

५ [२३]

नि यद् युवेथे नित्युतः सुदानू उप स्वधामिः सृजथः पुरंधिम् ।

प्रेषद् वेष्टद् वातो न सूरि—रा महे देवे सुव्रतो न वाजम्

६

वृयं चिद्धि वां जरितारः सत्या विपन्यामहे वि पुणिर्हितावान् ।

अधा चिद्धि प्माश्विनावनिन्द्या पाथो हि प्मा वृषणावन्तिदेवम्

७

युवां चिद्धि प्माश्विनावनु द्यून् विरुद्रस्य प्रस्रवणस्य सातौ ।

अगस्त्यो नरां नृषु प्रशस्तः काराधुनीव चितयत सहस्रैः

८

प्र यद् वहेथे महिना रथस्य प्र स्पन्द्रा याथो भन्तपो न होता ।

धत्तं सूरिभ्य उत वा स्वश्व्यं नासत्त्या रयिपाचः स्याम

९

तं वां रथं वयमद्या हुवेम स्तोमैराश्विना सुविताय नव्यम् ।

अरिष्टनेमिं परि द्यामियानं विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम्

१० [२४] १००१

(१८१)

९ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

कतु प्रेष्ठाविषां रयीणा मध्वर्यन्ता यदुन्निनीथो अपाम् ।
अयं वां यज्ञो अकृत प्रशस्तिं वसुधिती अर्वितारा जनानाम् १
आ वामश्र्वांसः शुचयः पयस्या वातरंहसो दिव्यासो अत्याः ।
मनोजुवो वृषणो वीतप्रृष्ठा एह स्वराजो अश्विना वहन्तु २
आ वां रथोऽवनिर्न प्रवत्वान् त्सुप्रवन्धुरः सुविताय गम्याः ।
वृष्णाः स्थातारा मनसो जवीया नहंपूर्वो यज्ञतो धिष्ण्या यः ३
इहेह जाता समवावशीता मरेपसा तन्वाऽ नाममिः स्वैः ।
जिष्णुर्वामिन्यः सुमखस्य सुरिर्विवो अन्यः सुभगः पुत्र ऊहे ४
प्र वां निचेरुः ककुहो वशां अनु पिशङ्गरूपः सदनानि गम्याः ।
हरीं अन्यस्य पीपयन्त वाजैर्मथ्रा रजोस्यश्विना वि घोषैः ५ [२५]

प्र वां शरद्वान् वृषभो न निष्पाद् पूर्वोरिषश्चरति मध्व इष्णन् ।
एवैरन्यस्य पीपयन्त वाजैर्वेपन्तीरुध्वा नद्यो न आगुः ६
असर्जि वां स्थविरा वेधसा गीर्बाळहे अश्विना त्रेधा क्षरन्ती ।
उपस्तुताववतं नाधमानं यामन्नयामऽच्छृणुतं हवं मे ७
उत स्या वां रुशतो वप्ससो गीर्स्त्रिबर्हिषि सदांसि पिन्वते नृन् ।
वृषा वां मेघो वृषणा पीपाय गोर्न सेके मनुषो दशस्यन् ८
युवां पूषेवाश्विना पुरंधि रश्मिमुषां न जंरते हविष्मान् ।
हुवे यद् वां वरिवस्या गृणानो विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ९ [२६] (१९१०)

(१८२)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । जगती । ६, ८ त्रिष्टुप् ।

अभूविदं वयुनमो पु भूपता रथो वृषणवान् मदसा मनीषिणः ।
धियंजिन्वा धिष्ण्या विष्पलावस् दिवो नपाता सुकृते शुचित्रता १
इन्द्रतमा हि धिष्ण्या मरुत्तभा वृक्षा दंसिष्ठा रथ्या रथीतमा ।
पूर्णं रथं वहेथे मध्व आर्चितं तेन द्वाश्र्वासमुषं याथो अश्विना २ (१९११)

किमत्र दद्या कृणुथः किमासाथे जनो यः कश्चिदहर्विर्महीयते ।

अति क्रमिष्टं जुगतं पणोभुं न्योतिर्विगाय कृणुतं वचस्यवे ३

जम्भयंतमुभितो रायतः शुनो हतं मृधो विदथुस्तान्यश्विना ।

वाचंवाचं जग्नु रत्निनीं कृतमुभा शंसं नासत्यावतं मम ४

युधमेतं चक्रथुः सिन्धुषु पृथ्वीमांमन्वन्तं पक्षिणं तौड्याय कम ।

येन देवत्रा मनसा निरुहथुः सुपत्नी पंतथुः क्षोर्वमो महः ५ [२७]

अवविद्धं तौड्यमप्स्वन्तं रनाग्मणं तमसि प्रविद्धम् ।

चतस्रो नाथो जठलस्य जुष्टा उदुभिव्यामिषिताः पारयन्ति ६

कः श्विष्टं वृद्धं निष्ठितो मध्यं अर्णसो यं तौड्यो नाधितः पर्यपस्वजत ।

पर्णा मृगस्य पतरोरिवाग्म उदधिना ऊहथुः श्रोमताय कम ७

तद वां नरा नासत्यावनु प्याह यद् वां मानास उचथमवाचन ।

अम्मादृद्य सदसः सोम्यादा विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम ८ [२८] (१९१८)

(१८३)

६ अगम्यो मंत्रायकणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

तं युञ्ज्वां मनसो यो जवीयान् त्रिवन्धुरो वृषणा यस्त्रिचक्रः ।

येनोपयाथः सुकृतो दुर्गेण त्रिधातुना पतथो विनं पर्णैः १

सुवृद्ध रथो वर्तते यज्ञमि क्षां यत तिष्ठथः क्रतुमन्तानु पृक्षे ।

वपुर्वपुण्या संचतमियं गीर्विवो दुहित्रोपसां सचेथे २

आ तिष्ठतं सुवृत्तं यो रथो वा मनु व्रतानि वर्तते हविष्मान् ।

येन नरा नासत्यपयथ्यं वर्तिर्याथस्तनयाय तमनं च ३

मा वां वृको मा वृकीरा दधर्पीन्मा पर्णि वर्कमुत मातिं धक्तम् ।

अयं वां भागो निहित इयं गीर्दसाधिमै वां निधयो मधूनाम् ४

युवां गोतमः पुरुमीक्ष्हो अत्रिर्दसा हवतेऽवसे हविष्मान् ।

दिशं न द्विष्टामुजयेव यन्ता मे हवं नासन्योपयातम् ५

अतारिष्म तमसस्पा रमस्य प्रति वां स्तोमो अश्विनावधायि ।

एह यातं पथिभिर्देवयानि विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम ६ [२९] (१९१४)

[पञ्चमोऽध्यायः । ॥५॥ व० १-३१]

(१८४)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

ता वांमद्य तावपरं हुवेमो च्छन्त्यामुषसि वह्निरुक्थैः ।	
नासत्या कुहं चित् सन्तावर्यो दिवो नपाता सुदास्तराय	१
अस्मे ऊ पु वृषणा मावयेथा मुत् पणीर्हतमूर्म्या मर्दन्ता ।	
श्रुतं मे अच्छोक्तिभिर्मतीना मेष्टा नरा निचेतारा च कर्णैः	२
श्रिये पूषन्निपुक्कतेव देवा नासत्या वहतुं सूर्यायाः ।	
वच्यन्ते वां ककुहा अप्सु जाता युगा जूर्णैव वरुणस्य भूरेः	३
अस्मे सा वां माध्वी रातिरस्तु स्तोमं हिनोत मान्यस्य कारोः ।	
अनु यद् वां श्रवस्या सुदानू सुवीर्याय चर्षणयो मर्दन्ति	४
एष वां स्तोमो अश्विनावकारि मानेभिर्मघवाना सुवृक्ति ।	
यातं वर्तिस्तनयाय त्मने चागस्त्ये नासत्या मर्दन्ता	५
अतारिष्म तर्मसस्पा रमस्य प्रति वां स्तोमो अश्विनावधायि ।	
एह यातं पृथिविर्वैवयानि विद्यामेष वृजनं जीरदानुम्	६ [१] (१९३०)

(१८५)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । द्यावापृथिव्यौ । त्रिष्टुप् ।

कतरा पूर्वा कतरापरायोः कथा जाते कवयः को वि वेद ।	
विश्वं त्मना विभृतो यद्ध नाम वि वर्तते अहनी चक्रियेव	१
भूरि द्वे अचरन्ती चरन्तं पृथ्वीं गर्भमपदी दधाते ।	
नित्यं न सूनुं पित्रोरुपस्थे द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	२
अनेहो वृत्रमर्दितेरनृवं हुवे स्वर्वद्वधं नमस्वत् ।	
तद् रोदसी जनयतं जरित्रे द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	३
अतप्यमाने अवसारन्ती अनुं प्याम रोदसी देवपुत्रे ।	
उभे देवानामुभयेभिरह्ना द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	४
संगच्छमाने युवती समन्ते स्वसारा जामी पित्रोरुपस्थे ।	
अभिजिघ्रन्ती भुवनस्य नाभिं द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	५ [२] (१९३५)

उर्वी सधनी बृहती ऋतेन	हुवे देवानामवसा जनित्री ।	
वृधाते ये अमृते सुप्रतीके	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	६
उर्वी पृथ्वी बृहले दुरेअन्ते	उपं ब्रुवे नमसा युज्ञे अस्मिन् ।	
वृधाते ये सुमगे सुप्रतूर्ति	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	७
देवान् वा यच्चकुमा कच्चिदागः	सस्वायं वा सवमिज्जार्पतिं वा ।	
इयं धीर्मूया अवयानमेषां	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	८
उभा शंसा नर्या मामविष्टा	सुभे मामुती अवसा सचेताम् ।	
भूरिं चिवुर्यः सुदास्तराये	पा मदन्त इपयेम देवाः	९
ऋतं द्विवे तदवोचं पृथिन्या	अभिश्चावार्यं प्रथमं सुमेधाः ।	
पातामवद्याद् दुरितादुभीके	पिता माता च रक्षतामवोभिः	१०
इदं द्यावापृथिवी सत्यमस्तु	पितृमर्त्यविहोपं ब्रुवे वाम् ।	
भूतं देवानामवमे अवोभि	विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्	११ [३] (१९४१)

(१८६)

११ अगस्त्यो मैत्रायणः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ न इळाभिर्विदथे सुशस्ति	विश्वानरः सविता देव एतु ।	
अपि यथा युवानो मत्संथा नो	विश्वं जगदभिपित्वे मनीषा	१
आ नो विश्व आस्का गमन्तु देवा	मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः ।	
भुवन् यथा नो विश्वे वृधासुः	करन्तुषाहां विथुरं न शर्वः	२
प्रेष्ठं वो अतिथिं गृणीषे	ऽग्निं शस्तिमिस्तुर्वणिः सजोषाः ।	
असुद यथा नो वरुणः सुकीर्ति	रिषश्च पर्यदरिगुतः सूरिः	३
उप व एषे नमसा जिगीषो	यासानक्ता सुदुधेव धेनुः ।	
समाने अहन् विमिनो अर्कं	विष्णुरूपे पर्यसि सस्मिन्नूधन्	४
उत नोऽहिर्बुध्न्योऽमर्यस्कः	शिशुं न पिप्युषीव वेति सिन्धुः ।	
येन नपातमपां जुनाम	मनोजुवो वृषणो यं वहन्ति	५ [४]

उत न इ त्वष्टा गन्त्वच्छा स्मत् सूरिर्मरिभिपित्वे सजोषाः ।

आ वृत्रहेन्द्रश्चरणिप्रा स्तुविष्टमो नरा न इह गम्याः

६

(१९४७)

उत न ई मृतयोऽश्वयोगाः शिशुं न गावस्तरुणं रिहन्ति ।

तमीं गिरो जनयो न पत्नीः सुरभिर्दमं नरां नंसन्त

७

उत न ई मरुतो वृद्धसेनाः स्मद् रोदसी समनसः सदन्तु ।

पृषदश्वासोऽवनयो न रथा रिशार्दसो मित्रयुजो न देवाः

८

प्र नु यदेपां महिना चिकित्रे प्र युञ्जते प्रयुजस्ते सुवृक्ति ।

अध यदेपां सुदिने न शरुर्विश्वमेरिणं प्रुषायन्त सेनाः

९

प्रो अश्विनावर्से कृणुध्वं प्र पूषणं स्वर्तवसो हि सन्ति ।

अद्वेपो विष्णुर्वातं ऋभुक्षा अच्छा सुह्रायं ववृतीयं देवान्

१०

इयं सा वो अस्मं दीर्घितिर्यजत्रा अपिप्राणी च सदर्नी च भूयाः ।

नि या देवेषु यतंते वसूयुर्विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम

११ [५] (१९५२)

(१८७)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्वं । १ अनुष्टुप्पार्श्वोऽपिणक्; २, ५-७, ११ अनुष्टुप्; ११ गृहती वाः
२, ४, ८-१० गायत्री ।

पितुं नु स्तोपं महां धर्माणं तविषीम । यस्य त्रितां व्योजसा वृत्रं विषर्वमर्वयंत १

स्वादं पितो मधो पितो वृयं त्वा ववृमहे । अस्माकमविता मव २

उप नः पितवा चर शिवः शिवाभिरुतिभिः । मयोभुरद्विपेण्यः सखा सुशंवो अद्वयाः ३

तव त्ये पितो रसा रजांस्यनु विक्षिताः । द्विवि वाता इव श्रिताः ४

तव त्ये पितो ददतस्तव स्वादिष्ट ते पितो । प्र स्वादानो रसानां तुविशीवा इवेरते ५ [६]

त्वं पितो महानां देवानां मनो हितम् । अकारि चारुं केतुना तवाहिमवसावधीत् ६

यदुदो पितो अजगन् विवस्व पर्वतानाम । अत्रा चिक्षो मधो पितो ऽर्भक्षाय गम्याः ७

यदुपामोर्धधीनां परिशमारिशामहे । वातापि पीव इद् भव ८

यत् ते सोम गवाशिरो यवाशिरो भजामहे । वातापि पीव इद् भव ९

कुरम्भ ओपधे भव पीवो वृक्क उदारथिः । वातापि पीव इद् भव १०

तं त्वा वृयं पितो वचोभिर्गावो न हव्या सुपूविम ।

देवेभ्यस्त्वा सधमादं मस्मभ्यं त्वा सधमादं

११ [७] (१९६१)

(१८८)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । आग्नीसूक्तं = [१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इल्लः,
४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उषासानका, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः
सरस्वतील्लाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । गायत्री ।

समिद्धो अद्य राजसि देवो देवैः सहस्रजित् । द्रुतो हव्या कविर्वह १
तनूनपाहुतं यते मध्वा यज्ञः समज्यते । दधत् सहस्रिणीरिषः २
आजुह्वानो न ईड्यो देवो आ वक्षि यज्ञियान् । अग्ने सहस्रसा अंसि ३
प्राचीर्न बर्हिरोजसा सहस्रवीरमस्तृणान् । यत्रादित्या विराजन्थ ४
विराट् सम्राड्भिन्वीः प्रन्वी बर्ह्वीश्च भूर्यसीश्च याः । दुरो धृतान्यक्षरन् ५ [८]

सुरुक्मे हि सुपेशसा ऽधि भिया विराजतः । उषासावेह सीदताम् ६
प्रथमा हि सुवार्चसा होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमम् ७
भारतीले सरस्वति या वः सर्वा उपब्रुवे । ता नश्चोदयत भिये ८
त्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः पश्यन् विश्वान् त्समानजे । तेषां नः स्फातिमा यज ९
उप त्मन्या वनस्पते पार्थो देवेभ्यः सृज । अग्निर्हव्यानि सिष्ववत् १०
पुरोगा अग्निर्देवानां गायत्रेण समज्यते । स्वाहाकृतीषु रोचते ११ [९] (१९७७)

(१८९)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अग्निः । विष्टुप् ।

अग्ने नय सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।
युयोध्यः स्मज्जुह्वराणमेनो भूर्यिष्ठां ते नमउक्तिं विधेम १
अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान् त्वस्तिमिरति दुर्गाणि विश्वा । २
पूश्च पृथ्वी बर्हृला न उर्वी मवा लोकाय तनयाय शं योः
अग्ने त्वमस्मद् युयोध्यमीवा अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः ।
पुनरस्मभ्यं सुविताय देव क्षां विश्वेभिरमृतेभिर्यजत्र ३
पाहि नो अग्ने पायुभिरजस्रे रुत प्रिये सवन् आ शुशुक्नान् ।
मा ते मयं जरितारं यविष्ठ नूनं विवृन्मापरं सहस्वः ४
मा नो अग्नेऽव सृजो अघाया ऽविष्यवे रिपवे वृच्छुनाये ।
मा वृत्वते वशते मादते नो मा रीषते सहसावन् परा वाः ५ [१०] (१९७९)

वि घ त्वावौ ऋतजात यंसद् गृणानो अग्ने तन्वेडे वरुथम् ।
 विश्वाद् रिरिक्षोरुत वा निनिस्तो रमिहुतामसि हि देव विष्पद्
 त्वं तौ अग्र उभयान् वि विद्वान् वर्षे प्रपित्वे मनुषो यजत्र ।
 अमिपित्वे मनवे शास्यो भू र्मर्मृजेन्य उशिग्मिर्नाकः
 अवोचाम निवर्चनान्यस्मिन् मानस्य सुनुः सहसाने अग्रौ ।
 वयं सहस्रमृषिभिः सनेम विद्यामेधं वृजनं जीरदानुम्

६

७

८ [११] (१९८२)

(१९०)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

अनर्वाणं वृषभं मन्द्रजिह्वं बृहस्पतिं वर्धया नन्यमर्कैः ।
 गाथान्यः सुरुचो यस्य देवा आशुण्वन्ति नवमानस्य मर्ताः
 तमुत्विष्या उप वाचः सचन्ते सर्गो न यो देवयतामसर्जि ।
 बृहस्पतिः स ह्यज्ञो वरांसि विश्वामवत् समुते मातरिश्वा
 उपस्तुतिं नमस उद्यतिं च श्लोकं यंसत् सवितेव प्र ब्राह्म ।
 अस्य कत्वाह्न्योडे यो अस्ति मृगो न भीमो अरक्षस्तुर्विष्मान्
 अस्य श्लोको विवीर्यते पृथिव्या मृत्यो न यसद् यक्षभृद् विचेताः ।
 मृगाणां न हेतयो यन्ति चेमा बृहस्पतेरहिमायौ अमि द्यून्
 ये त्वा देवोष्मिकं मन्यमानाः पापा भद्रमुपजीवन्ति पृज्वाः ।
 न वृहथेडे अनु ददासि वामं बृहस्पते चर्यस इत् पियारुम्

१

२

३

४

५ [१२]

सुप्रैतुः सुयवसो न पन्था दुर्नियन्तुः परिप्रीतो न मित्रः ।
 अनर्वाणो अमि ये चक्षते नो ऽपीवृता अपोर्णुवन्तो अस्थुः
 सं यं स्तुमोऽवर्नयो न यन्ति समुद्रं न स्रवतो रोधचक्राः ।
 स विद्वौ उभयं चष्टे अन्त बृहस्पतिस्तर आपश्च गृध्रः

६

७

एवा महस्तुविजातस्तुर्विष्मान् बृहस्पतिर्वृषमो धायि देवः ।
 स नः स्तुतो वीरवद् धातु गोमद विद्यामेधं वृजनं जीरदानुम्

८ [१३] (१९९०)

(१९१)

१६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अपृणसूर्याः (विगमोपनिषद्) । अनुष्टुप् ; १०-१२ महापंक्तिः, १३ महावृत्ती ।

कङ्कतो न कङ्कतो ऽथो सतीनकङ्कतः ।

द्वाविति प्लुपी इति न्यहृष्टा अलिप्सत

१

अहृष्टान् हन्त्यायत्यर्थो हन्ति परायती ।

अथो अवघ्नती हन्त्यायत्यर्थो पिनष्टि पिप्यती

२

शरासः कुशरासो वृर्मासः सैर्या उत ।

मौआ अहृष्टा वैरिणाः सर्वे साकं न्यलिप्सत

३

नि गावो गोष्ठे अंसवृन् नि मुगासो अविक्षत ।

नि केतवो जनानां न्यहृष्टा अलिप्सत

४

एत उ त्वे प्रत्यहृष्टन् प्रवोषं तस्करा इव ।

अहृष्टा विश्वहृष्टाः प्रतिबुद्धा अभूतन

५ [१४]

द्यौर्वैः पिता पृथिवी माता सोमो भ्रातादितिः स्वसा ।

अहृष्टा विश्वहृष्टा स्तिष्ठतेत्यता सु कम्

६

ये अस्या ये अङ्ग्याः सुचीका ये प्रकङ्कताः ।

अहृष्टाः किं चनेह वः सर्वे साकं नि जस्यत

७

उत् पुरस्तात् सूर्ये एति विश्वहृष्टो अहृष्टहा ।

अहृष्टान् त्सर्वाश्चाम्भयन् त्सर्वाश्च यातुधान्यः

८

उर्वपतवुसौ सूर्यः पुरु विश्वानि जूर्धन् ।

आदित्यः पर्वतेभ्यो विश्वहृष्टो अहृष्टहा

९

सूर्ये विपमा संजामि हतिं सुरावतो गृहे ।

सो चिच्छ न मराति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १० [१५]

इयन्तिका शकुन्तिका सका जवास ते विपम् ।

सो चिच्छ न मराति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ११ (२००१)

विः सप्त विष्णुलिङ्गका विषस्य पुष्पमक्षन् ।

ताश्चिच्छ न मरन्ति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १२

नवानां नवतीनां विषस्य रोपुषीणाम् ।

सर्वासामग्रमं नामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १३

विः सप्त मयूर्यः सप्त स्वसारो अग्रुवः ।

तास्ते विषं वि जग्धिर उदुकं कुम्भिनीरिव १४

इयत्तकः कुपुम्भकस्तकं भिन्ध्यश्मना ।

ततो विषं प्र वावृते पराचीरन्तु संवतः १५

कुपुम्भकस्तद्वन्धीद् गिरेः प्रवर्तमानकः ।

वृश्चिकस्यारसं विषमरसं वृश्चिक ते विषम् १६ [१६] (२००६)

॥ इति प्रथमं मण्डलं समाप्तम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीयं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-११]

१६ गुत्समद (आक्रिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । जगती ।

- त्वमग्ने द्युमिस्त्वमाशुशुक्षणि स्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्पति ।
 त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः १
- तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमुत्विद्यं तव नेष्ट्रं त्वमग्निहृतायतः ।
 तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे २
- त्वमग्ने इन्द्रो वृषभः सतामसि त्वं विष्णुरुरुगायो नमस्यः ।
 त्वं ब्रह्मा रथिविद् ब्रह्मणस्पते त्वं विधर्तः सचसे पुरन्ध्या ३
- त्वमग्ने राजा वरुणो धृतव्रतस्त्वं मित्रो भवसि दुस्म ईड्यः ।
 त्वमर्यमा सत्यतिर्यस्य संभुजं त्वमशो विदथे देव भाजयुः ४
- त्वमग्ने त्वष्टा विधृते सुवीर्यं तव भावो मित्रमहः सजात्यम् ।
 त्वमाशुहेमा ररिषे स्वश्व्यं त्वं नरां शर्धो आसि पुरुवसुः ५ [१७]
- त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो विवस्त्वं शर्धो भारतं पूष ईशिषे ।
 त्वं वीतरुणैर्योसि शंगयस्त्वं पूषा विधृतः पासि नु त्मना ६
- त्वमग्ने द्रविणोदा अरंकृते त्वं वेवः सविता रत्नधा असि ।
 त्वं भगो नृपते वस्व ईशिषे त्वं पायुर्वमे यस्तेऽविधत् ७
- त्वमग्ने दम आ विश्पतिं विशस्त्वां राजानं सुविद्वन्मृजते ।
 त्वं विश्वानि स्वनीक पत्यसे त्वं सहस्राणि शता वश प्रति ८
- त्वमग्ने पितरमिदिभिर्नरस्त्वां भ्रात्राय शम्यां तनुरुचम् ।
 त्वं पुत्रो भवसि यस्तेऽविधत् त्वं सखा सुशेवः पास्याधुषः ९

त्वमग्ने क्रमुराके नमस्यः—स्त्वं वाजस्य क्षुमतो राय ईशिषे ।
त्वं वि भास्यन् दक्षि द्वावने त्वं विशिक्षुरसि यज्ञमातनिः

१० [१८]

त्वमग्ने अर्दितिर्देव द्वाशुषे त्वं होत्रा भारती वर्धसे गिरा ।
त्वमिळा शतहिमासि दक्षसे त्वं वृत्रहा वसुपते सरस्वती
त्वमग्ने सुमृत उत्तमं वयस्त्वर्हं वर्ण आ संहशि श्रियः ।
त्वं वाजः प्रतरणो बृहन्नसि त्वं रयिर्बहुलो विश्वतस्पृथुः

११

१२

त्वमग्ने आवृत्तास आस्यः त्वां जिह्वां शुचयश्चक्रिरे कवे ।
त्वां रातिपाचो अध्वरेषु सश्विरे त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम्
त्वे अग्ने विश्वे अमृतासो अब्रुह आसा देवा हविरदन्त्याहुतम् ।
त्वया मर्तासः स्वदन्त आसृति त्वं गर्भो वीरुधां जज्ञिषे शुचिः

१३

१४

त्वं तान् त्सं च प्रति चासि मज्मना अग्ने सुजात प्र च देव रिच्यसे ।
पृक्षो यदत्र महिना वि ते भुवदनु द्यावापृथिवी रोदसी उमे
ये स्तोतुभ्यो गोअग्रामश्वपेशस गग्ने रातिभुपसुजन्ति सूरयः ।
अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद वदेम विदथे सुवीराः

१५

१६ [१९] (१६)

(२)

१३ गृत्समद (आक्षिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । जगती ।

यज्ञेन वर्धत जातवेदस मग्निं यजध्वं हविषा तनां गिरा ।

समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरं द्युक्षं होतारं वृजनेषु धूर्षदम्

१

अमि त्वा नक्तीरुपसो ववागिरे अग्ने वत्सं न स्वसरेषु धेनवः ।

द्विव इवेदरतिमानुषा युगा क्षपो भासि पुरुवार संयतः

२

तं देवा बुधे रजसः सुदंसं त्रिवस्पृथिव्योररति न्येरिरे ।

रथमिव वेद्यं शुक्रशौचिष मग्निं मित्रं न क्षितिपुं प्रशंस्यम्

३

तमुक्षमाणं रजसि स्व आ दमे चन्द्रमिव सुरुचं ह्वार आ दधुः ।

पृश्न्याः पतरं चितर्यन्तमक्षमिः पाथो न पायुं जनसी उमे अनु

४

स होता विश्वं पारि भूत्वध्वरं तमु हव्यैर्मनुष ऋजते गिरा ।

हिरिशिषो वृधसानासु जभूरद द्यौर्न स्तुमिश्चितयद रोदसी अनु

५ [२०] (२१)

स नो रेवत् समिधानः स्वस्तये संद्वस्वान् रयिमस्मासु दीदिहि ।	
आ नः कृणुष्व सुविताय रोदसी अग्ने हव्या मनुषो देव वीतये	६
दा नो अग्ने बृहतो दाः सहस्रिणो दुरो न वाजं धृत्या अपां वृधि ।	
प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि स्वर्गं शुक्रमुपसो वि दिंध्यतुः	७
स इधान उषसो राम्या अनु स्वर्गं दीवेदरूपेण मानुना ।	
होत्राभिरग्निर्मनुषः स्वध्वरो राजा विशामतिथिश्चार्कुरायवे	८
एवा नो अग्ने अमृतेषु पूर्य धीष्पीपाय बृहद् दिवेषु मानुषा ।	
दुर्हाना धेनुर्वृजनेषु कारवे त्मना शतिनं पुरुरूपमिपणि	९
वयमग्ने अर्वेता वा सुवीर्यं ब्रह्मणा वा चितयेमा जनाँ अति ।	
अस्माकं द्युन्नमधि पञ्च कृष्टिषूञ्चा स्वर्गं शुशुचीत दुष्टरम्	१०
स नो बोधि सहस्य प्रशंस्यो यस्मिन् त्सुजाता उपर्यन्त सूरयः ।	
यमग्ने यज्ञमुपयन्ति वाजिनो नित्ये तोके दीद्विवांसं स्वे दमे	११
उभयांसो जातवेदः स्याम ते स्तोतारो अग्ने सूरयश्च शर्मणि ।	
वस्वो रायः पुरुश्चन्द्रस्य भूर्यसः प्रजावतः स्वपत्यस्य शग्धि नः	१२
ये स्तोतुभ्यो गोअग्रामश्वपेशसमग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः ।	
अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेपि वस्य आ बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१३ [२१] (२२)

(३)

११ गृत्समव (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । आप्रीच्छकं = [१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा,
२ नराशंसः, ३ इच्छः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उपासानका, ७ दैव्यौ होतारौ
प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळामारत्याः, ९ त्वष्टा,
१० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । त्रिष्टुप्, ७ जगती ।

समिद्धो अग्निर्निर्हितः पृथिव्यां प्रत्यङ् विश्वानि भुवनान्यस्थात् ।	
होता पावकः प्रदिवः सुमेधा देवो देवान् यजत्वग्निर्हन्	१
नराशंसः प्रति धामान्यस्त्रन् तिस्रो दिवः प्रति मृह्ना स्वर्चिः ।	
घृतप्रपा मर्नसा हव्यमुन्दन् मुर्धन् यज्ञस्य समनक्तु देवान्	२
इच्छितो अग्ने मर्नसा नो अर्हन् देवान् यक्षि मानुषात् पूर्वो अद्य ।	
स आ वहन्मरुतां शर्धो अच्युतमिन्द्रं नरो बर्हिषदे यजध्वम्	३ (३२)

देवं बहिर्वर्धमानं सुवीरं स्तीर्णं राये सुभरं वेद्यस्याम् ।
घृतेनाक्तं वंसवः सीदतेदं विश्वे देवा आदित्या यज्ञियासः
वि अयन्तामुर्विया हूयमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा नमोभिः ।
व्यचस्वतीर्वि प्रयन्तामजुर्या वर्णं पुनाना यज्ञसं सुवीरम्

४

५ [२२]

साध्वर्षांसि सनता न उक्षिते उपासानक्ता व्यथेव रणिवते ।
तनुं ततं संवर्यन्ती समीची यज्ञस्य पेशः सुदुधे पर्यस्वती
देव्या होतारा प्रथमा विदुष्टर ऋजु यक्षतः समृचा वपुष्टरा ।

६

देवान् यजन्तावृतुथा समञ्जतो नामा पृथिव्या अधि सानुषु त्रिषु ७

सरस्वती साधयन्ती धिर्यं न इळा देवी भारती विश्वतूर्तिः ।

८

तिष्ठो देवीः स्वधया बहिरेद मच्छिद्रं पान्तु शरणं निषद्य

पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः ।

९

प्रजां त्वष्टा वि ष्यतु नामिमस्मे अथा देवानामप्येतु पार्थः

वनस्पतिरवसुजन्तुपं स्था वृमिर्हविः सूदयाति प्र धीभिः ।

त्रिधा समक्तं नयतु प्रजानन् देवेभ्यो दैव्यः शमितोप हव्यम् १०

घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिं धृतं श्रितो घृतम्बस्य धाम ।

अनुष्वधमा बह मादर्यस्व स्वाहाकृतं वृषम वक्षि हव्यम् ११ [२३] (४०)

(४)

१ सोमाहुतिभार्गवः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

ह्रुवे चः सुद्योत्मानं सुवृक्तिं विशामग्निमतिथिं सुप्रयसम् ।

मित्र इव यो दिधिषाय्यो भूद देव आदेवे जने जातवेदाः १

इमं विधन्तो अपां सधस्थे द्वितादधुर्मृगवो विक्ष्वादेयोः ।

एष विश्वान्यभ्यस्तु भूमा देवानामग्निरतिर्जीराम्बः २

अग्निं देवासो मानुषीषु विक्षु मियं धुः क्षेप्यन्तो न मित्रम् ।

स दीदयदुशतीरुम्या आ वृक्षाय्यो यो दास्वते वम आ ३

अस्य रणवा स्वस्येव पुष्टिः संदृष्टिरस्य हियानस्य वक्षोः ।

वि यो भरिभ्रदोषधीषु जिह्वा मत्यो न रथ्यो वोधवीति वारान् ४

(४४)

आ यन्मे अश्वं वनवृः पर्नन्तो शिग्भ्यो नामिमीत वर्णम् ।
स चित्रेण चिकित्ते रंसु भासा जुजुर्वी यो मुहुरा युवा भूत

५ [२४]

आ यो वना तातृषाणो न भाति वर्णं पृथा रथ्येव स्वानीत ।
कृष्णाध्वा तपू रण्वश्रिकेत द्यौरिव स्मरमानो नभोभिः
स यो व्यस्थावुभि दक्षदुर्वी पशुर्नैति स्वदुरंगोपाः ।
अग्निः शोचिष्मौ अतसान्युष्णन् दृगव्यथिरस्वदयन्न भूमं
नू ते पूर्वस्यावसो अधीतौ तृतीये विदथे मन्मं शंसि ।
अस्मे अग्ने संयद्वीरं बृहन्तं क्षुमन्तं वार्जं स्वपत्यं रुपिं दाः
त्वया यथा गृत्समुदासो अग्ने गुहा वन्वन्त उपरौ अमि व्युः ।
सुवीरासो अभिमातिपाहः स्मत् सुरिभ्यो गृणते तद् वयो धाः

९ [२५] (४९)

(५)

८ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

होताजनिष्ट चेतनः पिता पितृभ्य ऊतये ।
प्रयक्षञ्जेन्यं वसुं शक्रेम वाजिनो यमम्
आ यस्मिन् तप्त रश्मयं स्तता यज्ञस्य नेतरि ।
मनुष्वद् दैव्यमष्टमं पोता विश्वं तदिन्वति
वृधन्वे वा यदीमनु वोचद् ब्रह्माणि वेरु तत् ।
परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवानवत्
साकं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि ।
विद्वौ अस्य वृता ध्रुवा वया इवानु रोहते
ता अस्य वर्णमायुवो नेष्टुः सचन्त धेनवः ।
कुवित तिसृभ्य आ वरं स्वसारो या इदं ययुः
यदी मातुरुप स्वसा घृतं भरन्त्यस्थित ।
तासामध्वर्युरागतौ यवो वृष्टीव मोदते
स्वः स्वाय धार्यसे कृणुतामृत्विगुत्विजम् ।
स्तोमं यज्ञं चादरं वनेमा ररिमा वयम्
यथा विद्वौ अरं करद् विश्वेभ्यो यजतेभ्यः ।
अयमग्ने त्वे अपि यं यज्ञं चक्रुमा वयम्

१

२

३

४

५

६

७

८ [२६] (५७)

(६)

८ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । गायत्री ।

इमां मे अग्ने समिधं—मिमामुपसदं वनेः	। इमा उ पु शुधी गिरः	१
अया ते अग्ने विधेमो—जो नपादश्वमिष्टे	। एना सूक्तेन सुजात	२
तं त्वा गीर्मिर्गिर्वणसं द्रविणस्युं द्रविणोदः	। सपर्येम सपर्यवः	३
स बोधि सूरिर्मधवा वसुपते वसुदावन्	। युयोध्यस्मद् द्वेपांसि	४
स नो वृष्टिं दिवस्पति स नो वाजमनर्वाणम्	। स नः सहस्रिणीरिषः	५
ईळानायावस्यवे यविष्ठ दूत नो गिरा	। यजिष्ठ होतरा गहि	६
अन्तर्ह्यग्र ईर्यसे विद्वान् जन्मोभया कवे	। दूतो जन्येव मित्र्यः	७
स विद्वान् आ च पिप्रयो यक्षि चिकित्व आनुषक् । आ चास्मिन् त्सत्ति बर्हिषि	८ [२७] (६५)	

(७)

६ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । गायत्री ।

श्रेष्ठं यविष्ठ भारता—ऽग्ने द्युमन्तमा भर	। वसो पुरुस्पृहं रयिम्	१
मा नो अरातिरीशत देवस्य मर्त्यस्य च	। पर्षि तस्या उत द्विषः	२
विश्वा उत त्वया वयं धारा उदुन्या इव	। अति गाहेमहि द्विषः	३
शुचिः पावक वन्द्यो ऽग्ने बृहद् वि रौचसे	। त्वं धृतेमिराहुतः	४
त्वं नो असि भारता—ऽग्ने वशाभिरुक्षभिः	। अष्टापदीभिराहुतः	५
द्वेभ्यः सर्पिरासुतिः प्रतो होता वरेण्यः	। सहसस्पुत्रो अद्भुतः	६ [२८] (७१)

(८)

६ गृत्समद (आक्रित्तः शौनहोत्रः पश्चाद्) भागवः शौनकः । अग्निः । गायत्री; ६ अनुष्टुप् ।

वाजयन्निव नू रथान् योगौ अग्रेरुप स्तुहि	। यशस्तमस्य मीळुधुषः	१
यः सुनीथो वृदाशुषे ऽजुर्यो जरयन्नरिं	। चारुप्रतीक आहुतः	२
य उ भिया वमेष्वा कोषोषसि प्रशस्यते	। यस्य व्रतं न मीर्यते	३
आ यः स्वर्णं मानुना चित्रो विमात्यर्चिषा	। अञ्जानो अजरैरभि	४
अत्रिमनु स्वराज्यं मग्निमुक्थानि वावृधुः	। विश्वा अधि धियो वधे	५
अग्नेरिन्द्रस्य सोमस्य देवानामूतिभिर्वयम् । अरिण्यन्तः सचेमह्य—मि प्याम घृतन्यतः	६ [२९]	

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३२]

(९)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्र पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

नि होता होतुपदने विदानस्त्वं हो दीद्विवाँ असदत् सुदक्षः ।

अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रमरः शुचिजिह्वो अग्निः १

त्वं द्रुतस्त्वमुं नः परस्पास्त्वं वस्य अः वृषभ प्रणेता ।

अग्ने तोकस्य नस्तने तनूना मप्रयुच्छन् दीद्यद् बोधि गोपाः २

विधेम ते परमे जन्मज्ञग्ने विधेम स्तोभिर्वरे सधस्थे ।

यस्माद् योनिरुदारिथा यजे तं प्र त्वे हवींषि जुहुरे समिद्धे ३

अग्ने यजस्व हविषा यजीया ऊर्ध्वं वृष्णमभि गृणीहि राधः ।

त्वं ह्यसि रयिपती रयीणां त्वं शुक्रस्य वचसो मनोता ४

उभयं ते न क्षीयते वसव्यं द्विवेदिवे जायमानस्य दम् ।

कृधि क्षुमन्तं जरितारमग्ने कृधि पतिं स्वपत्यस्य रायः ५

सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यदा देवाँ आयजिष्ठः स्वस्ति ।

अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्ने द्युमदुत रेवद् दिदीहि ६ [१] (८३)

(१०)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्र पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

जोद्धत्रो अग्निः प्रथमः पितेवे लस्पदे मनुषा यत् समिद्धः ।

अयं वसानो अमृतो विचेता मर्मृजेन्यः श्रवस्यः स वाजी १

श्रूया अग्निश्चित्रभानुर्हवं मे विश्वाभिर्गीभिर्मृतो विचेताः ।

इयावा रथं वहतो रोहिता वो तारुषाह चक्रे विमृत्रः २

उत्तानायामजनयन् त्सुभूतं भुव्वग्निः पुरुपेशासु गर्भः ।

शिरिणायां चिद्वक्तुना महोमि रपरीवृतो वसति प्रचेताः ३

जिघर्म्यग्निं हविषा घृतेन प्रतिक्षियन्तं भुवनानि विश्वा ।

पृथुं तिरश्चा वयसा ब्रूहन्तं व्यचिष्टमन्नै रमसं दृशानं ४

आ विश्वतः प्रत्यञ्चं जिघर्म्य रक्षसा मनसा तज्जुषेत ।

मर्यधीः स्पृहयद्वर्णो अग्निर्नाभिर्मृशे तन्वाः जमुंराणः ५ (८८)

जेया भागं सहसानो वरेण त्वाद्धृतासो मनुवद् वदेम ।
अन्नमग्निं जुह्वा वचस्या मधुपृचं धनसा जोहवीमि

६ [२] (८९)

(११)

१२ गुत्समद् (आगिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । विराट्स्थाना, २१ त्रिष्टुप् ।

शुधी हवमिन्द्र मा रिषण्यः स्याम ते वृावने वसूनाम् ।

इमा हि त्वामूर्जो वर्धयन्ति वसुयवः सिन्धवो न क्षरन्तः

१

सुजो महीरिन्द्र या अपिन्वः परिक्षिता अहिना शूर पूर्वीः ।

अमर्त्यं चिद् वृासं मन्यमानं—मर्वाभिनदुक्थैर्वावृधानः

२

उक्थेष्विस्तु शूर येषु चाकन् ततोमेष्विन्द्र रुद्रीयेषु च ।

तुभ्येदेता यासु मन्दसानः प्र वायवे सिस्त्रते न शुभ्राः

३

शुभ्रं नु ते शुष्मं वर्धयन्तः शुभ्रं वज्रं बाह्वोर्दधानाः ।

शुभ्रस्त्वमिन्द्र वावृधानो अस्मे दासीर्विज्ञाः सूयेण सह्याः

४

गुहा हितं गुह्यं गुल्हमप्स्व—पीवृतं मायिनं क्षियन्तम्

उतो अपो द्यां तस्तम्बांसु—महन्नाहिं शूर वीर्येण

५ [३]

स्तवा नु तं इन्द्र पूर्या महा—न्युत स्तवाम नूतना कृतानि ।

स्तवा वज्रं बाह्वोरुशन्तं स्तवा हरी सूर्यस्य केतू

६

हरी नु तं इन्द्र वाजयन्ता घृतश्चुतं खारमस्वार्धाम् ।

वि समना भूमिरप्रथिता—ऽरस्तु पर्वतश्चित् सप्रिष्यन्

७

नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन् त्सं मातृभिर्वावृशानो अक्रान् ।

बुरे पारे वाणीं वर्धयन्त इन्द्रेपिता धमनिं पप्रथन् नि

८

इन्द्रो महां सिन्धुमाशयानं मायाविनं वृत्रमस्फुरन्निः ।

अरेजेतां रोदसी मियाणे कनिकवतो वृष्णो अस्य वज्रात्

९

अरोरवीद् वृष्णो अस्य वज्रो ऽमानुषं यन्मानुषो निजूर्वात् ।

नि मायिनो दानवस्य माया अपादयत् पपिवान् त्सुतस्य

१० [४]

पिबापिवेदिन्द्र शूर सोमं मन्दन्तु त्वा मन्दिनः सुतासः ।

पुणान्तस्ते कृक्षी वर्धयन्ति—तथा सुतः पौर इन्द्रमाव

११

(१००)

त्वे इन्द्राप्यभूम विप्रा धियं वनेम ऋतया सर्पन्तः ।

अवस्यवो धीमहि प्रशस्तिं सद्यस्ते रायो वावने स्याम १२

स्याम ते तं इन्द्र ये तं ऊती अवस्यव ऊर्जे वर्धयन्तः ।

शुष्मिन्तमं यं चाकनाम देवाऽस्मे रायि रासि वीरवन्तम् १३

रासि क्षयं रासि मित्रमस्मे रासि शर्धं इन्द्र मारुतं नः ।

सजोषसो ये च मन्दसानाः प्र वायवः पान्त्यग्रणीतिम् १४

व्यन्तिवन्तु येषु मन्दसानस्तृपत् सोमं पाहि द्रव्यदिन्द्र ।

अस्मान् त्सु पुत्स्वा तरुत्राऽवर्धयो द्यां बृहद्भिरुक्तेः १५ [५]

बृहन्त इच्छु ये ते तरुत्रोऽथेभिर्वा सुभ्रमाविवासान् ।

स्तृणानासो बर्हिः पुस्त्यावत् त्वोता इदिन्द्र वाजमग्मन् १६

उग्रेष्विच्छु शूर मन्दसानः खिकद्वकेषु पाहि सोममिन्द्र ।

प्रदोधुवच्छुषु प्रीणानो याहि हरिभ्यां सुतस्य पीतिम् १७

धिष्वा शवः शूर येन वृत्रमवाभिन्द दानुमौर्णवामम् ।

अपावृणोज्योतिरार्याय नि सव्यतः सादि दस्युरिन्द्र १८

सनेम ये तं ऊतिभिस्तरन्तो विश्वाः स्पृध अर्येण दस्यून् ।

अस्मभ्यं तत् त्वाष्ट्रं विश्वरूपमरन्धयः साख्यस्य त्रितायं १९

अस्य सुवानस्य मन्दिनस्त्रितस्य न्यर्जुदं वावृधानो अस्तः ।

अवर्तयत् सूर्यो न चक्रं भिनद बलमिन्द्रो अङ्गिरस्वान् २०

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मयोनी ।

शिक्षां स्तोतृभ्यो मार्तिं धग्मगो नो बृहद वदेम विदथे सुवीराः २१ [६] (११०)

(१२)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १२-१९]

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पञ्चाद) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यो जातः एव प्रथमो मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना पर्यभूषत् ।

यस्य शुष्माद् रोदसी अभ्यसेतां नृम्णस्य मृह्ना स जनास इन्द्रः १

यः पृथिवीं व्यथमानामहं हृद् यः पर्वतान् प्रकुपितौ अरम्णात् ।

यो अन्तर्दक्षिं विममे वरीयो यो ग्रामस्तम्नात् स जनास इन्द्रः २ (११२)

यो हृत्वाहिमरिणात् सप्त सिन्धून् यो गा उदार्जदपधा वलस्य ।

यो अश्मनोरन्तरि जजान संवृक् समत्सु स जनास इन्द्रः

३

येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः ।

श्वघ्नीव यो जिगीवाँ लक्षमार्द कुर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः

४

यं स्मा पृच्छन्ति कुह सेति घोर मुतेमाहुर्नैपो अस्तीत्येनम् ।

सो अर्यः पुष्टीर्विज इवा मिनाति श्रदस्मै धत्त स जनास इन्द्रः

५ [७]

यो रधस्य चोदिता यः कुशस्य यो ब्रह्मणो नार्धमानस्य कीरेः ।

युक्तग्राह्यो योऽविता सुशिषः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः

६

यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथांसः ।

यः सूर्यं य उषसं जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः

७

यं क्रन्दसी संयुती विह्वयेति परेऽवर उभया अमित्राः ।

समानं चिद् रथमातस्थिवांसा नाना हवेते स जनास इन्द्रः

८

यस्मान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते ।

यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत स जनास इन्द्रः

९

यः शश्वतो महेनो दधाना नमन्यमानाञ्छर्वा जघान ।

यः शर्धेति नानुददाति शूच्यां यो दस्योर्हन्ता स जनास इन्द्रः

१० [८]

यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविन्दत् ।

ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः

११

यः सप्तर्शिमृषभस्तुविष्मा नवासृजत् सर्तवे सप्त सिन्धून् ।

यो रौहिणमस्फुरद् वज्रबाहु र्यामारोहन्तं स जनास इन्द्रः

१२

द्यावा चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माञ्चिदस्य पर्वता भयन्ते ।

यः सोमपा निचितो वज्रबाहु यो वज्रहस्तः स जनास इन्द्रः

१३

यः सुन्वन्तमवति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमूती ।

यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्तेदं राधः स जनास इन्द्रः

१४

यः सुन्वते पचते दुध आ चिद् वाजं दर्दधिं स किलासि सत्यः ।

वयं तं इन्द्र विश्वहं प्रियासः सुवीरासो विदथमा वदेम

१५ [९] (१२५)

(१३)

१३ गृत्समद (अङ्गिरसः शान्होजः पश्चाद्) मार्गवः जौनकः । इन्द्रः । जगतीः १३ त्रिष्टुप् ।

क्रतुर्जनित्री तस्या अपस्परि मक्षू जात आविशद यासु वर्धते ।
 तदाहना अमवत् पिप्युपी पयो ऽशोः पीयूषं प्रथमं तदुक्थ्यम् १
 सधीमा यन्ति परि विभ्रतीः पयो विश्वस्न्याय प्र भरन्त भोजनम् ।
 समानो अध्वा प्रवतामनुष्यवे यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः २
 अन्वेको वदति यद् ददाति तद् रूपा मिनन्तर्दपा एक ईयते ।
 विश्वा एकस्य विनुदस्तिक्षते यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ३
 प्रजाम्यः पुष्टिं विभजन्त आसते रयिमिव पुष्टं प्रभवन्तमायते ।
 असिन्वन् दंष्ट्रैः पितुरसि भोजनं यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ४
 अधाकृणोः पृथिवीं संहशे द्विवे यो धौतीनामहिहभारिणक् पथः ।
 तं त्वा स्तोमेभिरुदमिनं वाजिनं देवं देवा अजनन् त्सास्युक्थ्यः ५ [१०]

यो भोजनं च दयसे च वर्धनं माद्रादा शुष्कं मधुमद दुदोहिथ ।
 स शेवधिं नि दधिपे विवस्वति विश्वस्यैक ईशिषे सास्युक्थ्यः ६
 यः पुष्पिणींश्च प्रस्वश्च धर्मणा ऽधि दाने व्यवनीरधारयः ।
 यश्चासमा अजर्नो विद्युतो विव उरुर्वाँ अभितः सास्युक्थ्यः ७
 यो नार्मुर्गं सहवसुं निहन्तवे पृक्षाय च वासवेशाय चार्वहः ।
 ऊर्जर्यन्त्या अपरिविष्टमास्यं मुतैवाद्य पुरुकृत सास्युक्थ्यः ८
 शतं वा यस्य दश साकमाद्य एकस्य श्रुष्टो यन्द्रं चोदमाविथ ।
 अरजौ दस्युन् त्समुनव्वमीतये सुप्राव्यो अमवः सास्युक्थ्यः ९
 विश्वेदनु रोधना अस्य पौंस्यं वदुरस्मे वधिर कुलवे धनम् ।
 पळस्तभा विधिरः पञ्च संहशः परि परो अमवः सास्युक्थ्यः १० [११]

सुप्रवाचनं तव वीर वीर्यं यदेकेन क्रतुना विन्दसे वसु ।
 जातूधिरस्य प्र वयः सहस्वतो या चकथं सेन्द्र विश्वास्युक्थ्यः ११
 अरमयः सरपसस्तराय कं तुर्वीतये च वय्याय च सुतिम् ।
 नीचा सन्तमुदनयः परावृजं प्रान्धं श्रोणं श्रवयन् त्सास्युक्थ्यः १२
 अस्मभ्यं तद् वसो वानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसुव्यम् ।
 इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून् बृहद् वदेम विदथे सुवीराः १३ [१२] (१३८)

(१४)

१२ घृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पञ्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोम—मामत्रेमिः सिञ्चता मद्यमन्धः ।
 कामी हि वीरः सवमस्य पीति जुहोत वृष्णे तदिदेष वष्टि १
- अध्वर्यवो यो अपो वत्रिवासं वृत्रं जघानाशन्येव वृक्षम् ।
 तस्मा एतं भरत तदृशायै एष इन्द्रो अर्हति पीतिमस्य २
- अध्वर्यवो यो हवीकं जघान यो गा उदाजदप हि वलं वः ।
 तस्मा एतमुन्तरिक्षे न वात—मिन्द्रं सोमैरोर्णुत जूर्न वक्षैः ३
- अध्वर्यवो य उरणं जघान नव चखासं नवतिं च बाहून् ।
 यो अबुदमव नीचा बबाधे तमिन्द्रं सोमस्य भुधे हिनोत ४
- अध्वर्यवो यः स्वश्वं जघान यः शुष्णमशुषं यो व्यसम् ।
 यः पिपुं नमुचिं यो रुधिकां तस्मा इन्द्रायान्धसो जुहोत ५
- अध्वर्यवो यः शतं शम्बरस्य पुरो बिभेदाश्मनेव पूर्वाः ।
 यो वचिनः शतमिन्द्रः सहस्र—मपावपद भरता सोममस्मै ६ [१३]
- अध्वर्यवो यः शतमा सहस्रं भूम्या उपस्थेऽवपजघन्वान् ।
 कुत्सस्याधोरतिथिगवस्य वीरान् न्यावृणग् भरता सोममस्मै ७
- अध्वर्यवो यन्नरः कामयाध्वे शुष्टी वहन्तो नशथा तदिन्द्रे ।
 गर्भस्तिपूतं भरत श्रुतायेन्द्राय सोमं यज्यवो जुहोत ८
- अध्वर्यवः कर्तना श्रुष्टिमस्मै वने निपूतं वन उन्नयध्वम् ।
 जुषाणो हस्त्यमभि वावशे व इन्द्राय सोमं मविरं जुहोत ९
- अध्वर्यवः पयसोधर्यथा गोः सोमेभिरीं पुणता भोजमिन्द्रम् ।
 वेदाहमस्य निभृतं म एतद् दिस्तन्तं भूयो यजतश्चिकेत १०
- अध्वर्यवो यो विव्यस्य वस्वो यः पार्थिवस्य क्षम्यस्य राजा ।
 तमूर्ध्वं न पृणता यवेनेन्द्रं सोमेभिस्तदपो वो अस्तु ११
- अस्मभ्यं तद् वसो दानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् ।
 इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून् बृहद् ववेम विदथे सुवीराः १२ [१४] (१५०)

(१५)

१० गृत्समद (आक्रिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र घा न्वस्य महतो महानि सत्या सत्यस्य करणानि वोचम् ।

त्रिकद्वकेष्वपिषत् सुतस्यास्य मवे अहिमिन्द्रो जघान १

अवंशे व्यामस्तभायद् ब्रुहन्तमा रोदसी अपृणदन्तरिक्षम् ।

स धारयत् पृथिवीं पप्रथच्च सोमस्य ता मव इन्द्रश्चकार २

सद्येव प्राचो वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम् ।

वृथासृजत् पृथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मव इन्द्रश्चकार ३

स प्रबोळ्ढृन् परिगत्या वृभीतिर्विश्वमधागायुधमिन्द्रे अग्नौ ।

सं गोभिरश्वैरसृजद् रथेमिः सोमस्य ता मव इन्द्रश्चकार ४

स ई महीं धुनिमेतोररम्णात् सो अस्तातृनपारयत् स्वस्ति ।

त उत्स्राय रथिममि प्र तस्थुः सोमस्य ता मव इन्द्रश्चकार ५ [१५]

सोद्वं सिन्धुमरिणान्महित्वा वज्रेणान् उपसः सं पिपेप ।

अजवसो जविनीमिविवृश्चन् त्सोमस्य ता मव इन्द्रश्चकार ६

स विद्वो अपगोहं कनीनामाविर्भवत्युदतिष्ठत् परावृक् ।

प्रति श्रोणः स्थाद् व्यनगचष्ट सोमस्य ता मव इन्द्रश्चकार ७

मिनद् बलमङ्गिरोमिर्गुणानो वि पर्वतस्य दंष्ट्रितान्यैरत् ।

रिणग्रोर्धोसि कुत्रिमाण्येषां सोमस्य ता मव इन्द्रश्चकार ८

स्वप्रेनाभ्युप्या चुमुनिं धुनिं च जघन्थ दस्युं प्र वृभीतिमावः ।

रम्भी चिदत्र विविदे हिरण्यं सोमस्य ता मव इन्द्रश्चकार ९

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे बृहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः १० [१६] (१६०)

(१६)

१ गृत्समद (आक्रिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती । १ त्रिष्टुप् ।

प्र वः सुतां ज्येष्ठतमाय सुष्टुतिमग्राविव समिधाने हविर्भरे ।

इन्द्रमजुर्थं जरयन्तमुक्षितं सनाद् युवानमवसे हवामहे १

यस्मादिन्द्राद् बृहत् किं चनेमुते विश्वान्यस्मिन् त्संभुताधि वीर्या ।

जठरे सोमं तन्वीडं सहो महो हस्ते वज्रं मरति शीर्षणि क्रतुम् २ (१६२)

न क्षोणीभ्यां परिभ्वे त इन्द्रियं न समुद्रैः पर्वतैरिन्द्र ते रथः ।

न ते वज्रमन्वश्नोति कश्चन यद्वाशुभिः पतंसि योजना पुरु ३

विश्वे ह्यस्मै यजताय धृष्णवे कर्तुं भरन्ति वृषभाय सश्र्वते ।

वृषा यजस्व हविषा विदुष्टरः पिबेन्द् सोमं वृषभेण भानुना ४

वृष्णः कोशः पवते मध्व ऊर्मिर्वृषभान्नाय वृषभाय पातवे ।

वृषणाध्वर्यु वृषभासो अद्रयो वृषणं सोमं वृषभाय सुष्वति ५ [१७]

वृषा ते वज्र उत ते वृषा रथो वृषणा हरीं वृषभाण्यायुधा ।

वृष्णो मदस्य वृषभ त्वमीशिष इन्द्र सोमस्य वृषभस्य तृष्णुहि ६

प्र ते नावं न समने वचस्युवं ब्रह्मणा यामि सर्वनेषु दाधृषिः ।

कुविन्नो अस्य वचसो निबोधिष दिन्द्रमुत्सं न वसुनः सिचामहे ७

पुरा सँबाधावभ्या ववृत्स्व नो धेनुर्न वत्सं यवसस्य पिप्युषी ।

सकृत्सु ते सुमतिभिः शतक्रतो सं पत्नीभिर्न वृषणो नसीमहि ८

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो ब्रह्म वदेम विदथे सुवीराः ९ [१८] (१६९)

(१७)

९ गुत्समंद (आग्निरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगतीः ८-९ त्रिष्टुप् ।

तदस्मै नव्यमङ्गिरस्वदर्चत शुष्मा यदस्य प्रत्नथोदीरते ।

विश्वा यद् गोत्रा सहसा परीवृता मदे सोमस्य हंहितान्यैरयत् १

स मृतु यो ह प्रथमाय धार्यस ओजो मिमानो महिमानमातिरत् ।

शूरो यो युत्सु तन्वं परिव्यत् शीर्षणि द्यां महिना प्रत्यमुञ्चत २

अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं महद् यदस्याग्रे ब्रह्मणा शुष्ममैरयः ।

रथेष्टेन हर्यश्वेन विच्युताः प्र जीरयः सिंस्रे सध्वक् पृथक् ३

अधा यो विश्वा भुवनामि मज्जने शानकृत् प्रवया अभ्यवर्धत ।

आद् रोदसी ज्योतिषा वह्निरातनोत् सीव्यन् तमांसि दुधिता समव्ययत् ४

स प्राचीनान् पर्वतान् हंहवोजसा धराचीनमकृणोवृषामपः ।

अधारयत् पृथिवीं विश्वधार्यस मस्तभ्रान्मायया द्यामवस्रसः ५ [१९] (१७४)

सास्मा अरं बाहुभ्यां यं पिताकृणोद विश्वस्मादा जुनुषो वेदसस्परि ।

येना पृथिव्यां नि क्रिषिं शयधै वज्रेण हृत्यवृणक् तुविष्वाणिः

अमाजूरिव पित्रोः सचा सती समानादा सदसस्त्वामिये भगम् ।

कृधि प्रकृतमुप मास्या भर वृद्धि भागं तन्वोऽं येन मामहः

भोजं त्वामिन्द्र वयं हुवेम वृद्धिमिन्द्रापींसि वाजान् ।

अविर्द्धिन्द्र चित्रया न ऊती कृधि वृषन्निन्दु वस्यसो नः

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

६

७

८

९ [२०] (१७८)

(१८)

१ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । निष्ठप ।

प्राता रथो नवो योजि सस्नि—श्वतुर्गुणस्त्रिकशः सुतरश्मिः ।

दशारित्रो मनुष्यः स्वर्षाः स इष्टिभिर्मतिभी रंह्यो भूत्

सास्मा अरं प्रथमं स द्वितीयं मुतो तृतीयं मनुष्यः स होता ।

अन्यस्या गर्भमन्य ऊं जनन्त सो अन्येभिः सचते जेन्यो वृषा

हरी नु कं रथ इन्द्रस्य योज मायै सूक्तेन वचसा नवेन ।

मो पु त्वामत्र बहवो हि विप्रा नि रीरमन् यजमानासो अन्ये

आ द्वाभ्यां हरिभ्यामिन्द्र या ह्या चतुर्भिर्ग पङ्क्तिर्ह्यमानः ।

आष्टाभिर्वृशभिः सोमपेयं मयं सुतः सुमत्त मा भृधस्कः

आ विंशत्या त्रिंशता याष्ट्रवा ङा चत्वारिंशता हरिभिर्युजानः ।

आ पञ्चाशता सुरथेभिर्निन्द्रा ऽऽ पृष्ट्या सप्तत्या सोमपेयम्

आशीत्या नवत्या याष्ट्रवा ङा शतेन हरिभिरुद्यमानः ।

अयं हि ते शुनहोत्रेषु सोम इन्द्र त्वाया परिषिक्तो मदाय

मम ब्रह्मेन्द्र याष्ट्रच्छा विश्वा हरी धुरि धिष्वा रथस्य ।

पुरुत्रा हि विहव्यो बभूथा स्मिञ्छ्वर सवने मादयस्व

न म इन्द्रेण सख्यं वि योष वृस्मभ्यमस्य दक्षिणा दुहीत ।

उप ज्येष्ठे वरुथे गर्भस्तौ प्रार्थेप्रयि जिगीवांसः स्याम

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

१

२

३

४

५ [२१]

६

७

८

९ [२२] (१८७)

(१९)

१ गृत्समद (आक्रिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपाय्यस्यान्धसो मदाय मनीषिणः सुवानस्य प्रयसः ।
यस्मिन्निन्द्रः प्रदिवि वावृधान ओको दधे ब्रह्मण्यन्तश्च नरः १
अस्य मन्वानो मध्वो वज्रहस्तो ऽहिमिन्द्रो अणोवितं वि वृश्चत् ।
प्र यद् वयो न स्वसराण्यच्छा प्रयांसि च नदीनां चक्रमन्त २
स माहिं इन्द्रो अणो अपां प्रैरयदहिहाच्छा समुद्रम् ।
अजनयत् सूर्यं विदद् गा अकुनाह्वा वयुनानि साधत् ३
सो अंप्रतीनि मनवे पुरूणीन्द्रो दाशद् वाशुषे हन्ति वृत्रम् ।
सद्यो यो नृभ्यो अतसाय्यो भूत् पस्पृधानेभ्यः सूर्यस्य सातो ४
स सुन्वत् इन्द्रः सूर्यमा ऽऽ वेवो रिण्कात्ययि स्तवान् ।
आ यद् रयि गृहद्वद्यमस्मै भरदंशं नैतशो दशस्यन् ५ [२३]

स रन्धयत् सदिशः सार्थये शुष्णामशुषं कुर्यं कुत्साय ।
दिवोदासाय नवतिं च नवेन्द्रः पुरो व्यैरच्छम्बरस्य ६
एवा तं इन्द्रोचथमहेम श्वस्या न त्मना वाजयन्तः ।
अश्याम् तत् सार्तमाशुषाणा नूनमो वधरदेवस्य पीयोः ७
एवा ते गृत्समदाः शूर मन्मा वस्यवो न वयुनानि तक्षुः ।
ब्रह्मण्यन्त इन्द्र ते नवीय इषमूजै सुक्षिति सुक्षमश्रुः ८
नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ९ [२४] (१९६)

(२०)

१ गृत्समद (आक्रिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १ विराड् रूपा ।

वयं ते वयं इन्द्र विद्धि पु णः प्र भरामहे वाजयुर्न रथम् ।
विपन्यवो दीध्यतो मनीषा सुक्षमियक्षन्तस्त्वावतो नृन् १
त्वं न इन्द्र त्वार्भिरुती त्वायतो अमिहिपासि जनान् ।
त्वामिनो वाशुषो वरुते त्वाधीरभि यो नक्षति त्वा २ (१९८)

- स नो युवेन्द्रो जेह्वन्नः सखा शिवो नरामस्तु पाता ।
 यः शंसन्तं यः शशमानमुती पचन्तं च स्तुवन्तं च प्रणेष्ट ३
 तमु स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन् पुरा वावुधुः शशदुश्च ।
 स वसुः कामं पीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः ४
 सो अङ्गिरसामुचथा जुजुष्वान् ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णान् ।
 मुष्णक्षुषसः सूर्येण स्तवान् शस्य चिच्छिन्नश्चत पूर्याणि ५ [२५]
 स ह श्रुत इन्द्रो नाम देव ऊर्ध्वो भुवन्मनुषे वृस्मत्तमः ।
 अर्वा प्रियमर्शसानस्य साह्या जिह्वो भरद् दासस्य स्वधावान् ६
 स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरंवुरो दासीरैरयद् वि ।
 अर्जनयन् मनवि क्षामपश्च सत्रा शंसं यजमानस्य तूतोत् ७
 तस्मै तवस्य मनु दायि सुत्रेन्द्राय देवेभिरर्णसातौ ।
 प्रति यदस्य वज्रं बाह्वोर्धुर्हृत्वी दस्युन् पुर आयसीर्नि तारीत् ८
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे तुह्यिदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षा स्तोतृभ्यो मार्ति धर्मगो नो बृहद् वंदेम विदथे सुवीराः ९ [२६] (२०५)

(२१)

१ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती । ६ विष्णुः ।

- विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजिते उर्वराजिते ।
 अश्वजिते गोजिते अजिते भरेन्द्राय सोमं यजताय हयंतम् १
 अमिभुवेऽमिभङ्गनाय वन्वते ऽपांळहाय सहमानाय वेधसे ।
 तुविग्रये बह्वये दुष्टरीतवे सत्रासाहे नम इन्द्राय वोचत २
 सत्रासाहो जनमक्षो जनसह इत्यवनो युध्मो अनु जोषमुक्षितः ।
 वृतंचयः सहुरिर्विश्वारित इन्द्रस्य वोचं प्र कृतानि वीर्या ३
 अन्नानुवो वृषमो दोधतो वधो गम्भीर ऋष्वो असमष्टकाव्यः
 रघचोदः श्रथनो वीळितस्पृथु रिन्द्रः सुयज्ञ उषसः स्वर्जनत् ४
 यज्ञेन गातुमप्तुरो विविद्विरे धियो हिन्वाना उशिजो मनीषिणः ।
 अमिस्वरा निषदा गा अवस्यव इन्द्रे हिन्वाना द्रविणान्याशत ५ (२१०)

इन्द्र भेष्टानि त्रविणानि धेहि चित्तिं वक्षस्य सुभगत्वमस्मे ।

पोषं रयीणामरिंष्टिं तन्नूनां स्वाद्यानं वाचः सुदिनत्वमहाम्

६ [२७] (२११)

(२२)

४ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः ।

१ अष्टिः, २-३ अतिशकरीः, ४ अष्टिः अतिशकरी वा ।

त्रिकेतुकेषु महियो यवाशिरं तुविशुष्मं—स्तुपत् सोममपिबद् विष्णुना सुतं यथावशत ।

स इ ममाद् महि कर्म कर्तवे महामुरुं सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः १

अध त्विधीमां अभ्योजसा किर्वि युधामव—दा रोदसी अपुणदस्य मज्जना प्र वावृधे ।

अधत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः २

साकं जातः क्रतुना साकमोजसा ववक्षिथ साकं वृद्धो वीर्यैः सासहिर्मुधो विचर्षणिः ।

वाता राधः स्तुवते काम्यं वसु सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ३

तव त्यज्यै नृतोऽप इन्द्र प्रथमं पूज्यं विवि प्रवाच्यं कृतम् ।

यद् देवस्य शर्वसा प्रारिणा असुं रिणन्नपः ।

भुवद् विश्वमभ्यादेवमोजसा विदादूजं शतक्रतुर्विदादिपम्

४ [२८] (२१५)

(२३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० २३-३२]

१९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । बृहस्पतिः । १, ५, ९, ११, १७, १९,

ब्रह्मणस्पतिः । जगती, १५, १९ चिन्दुप ।

गुणानां त्वा गुणपतिं हवामहे कुर्वि कवीनामुपमश्रवस्तमम् ।

ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीदु सार्दनम् १

देवाश्चित् ते असुर्यं प्रचेतसो बृहस्पते यज्ञियं भागमानशुः ।

उम्ना इव सूर्यो ज्योतिषा महो विश्वेषामिज्जनिता ब्रह्मणामसि २

आ विवाध्यां परिरापस्तमोसि च ज्योतिष्मन्तं रथंमृतस्य तिष्ठसि ।

बृहस्पते भीममभिन्नदम्भनं रक्षोहृणं गोत्रमिदं स्वर्विदम् ३

सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे जनं यस्तुभ्यं वाज्ञान्न तमंहो अश्रवत् ।

ब्रह्मद्विपस्तर्पनो मन्युमीरसि बृहस्पते महि तत् ते महित्वनम् ४

न तमंहो न दुरितं कुतश्चन नारातयस्तितिरुर्न द्वयविनः ।

विश्वा इवस्माद् ध्वरसो वि बाधसे यं सुगोपा रक्षसि ब्रह्मणस्पते

५ [२९] (२२०)

- त्वं नो गोपाः पथिकृद् विचक्षणस्त्वर्वा मतिभिर्जरामहे ।
 बृहस्पते यो नो अभि ह्वरो वृधे स्वा तं मर्मर्तुं दुच्छुना हरस्वती ६
- उत वा यो नो मर्चयादनागसो ऽरातीवा मर्तः सानुको वृकः ।
 बृहस्पते अप तं वर्तया पथः सुगं नो अस्यै देववीतये कृधि ७
- त्रातारं त्वा तनूनां हवामहे ऽवस्पतरधिवक्तारमस्मयुम् ।
 बृहस्पते देवनिद्रो नि बर्हय मा दुरेवा उत्तरं सुम्रमुन्नशन् ८
- त्वया वयं सुवृधा ब्रह्मणस्पते स्पाही वसु मनुष्या ददीमहि ।
 या नो दूरे तळितो या अरातयो ऽभि सन्ति जम्भया ता अनप्रसः ९
- त्वया वयमुत्तमं धीमहे वयो बृहस्पते पप्रिणा सन्निना युजा ।
 मा नो दुःशंसो अभिविप्सुरीशत प्र सुशंसा मतिभिस्तारिपीमहि १० [३०]
- अनानुदो वृधभो जग्मिराहुवं निष्टप्ता शत्रुं पृतनासु सासहिः ।
 असि सत्य ऋण्या ब्रह्मणस्पत उग्रस्य चिद् दमिता वीर्यहृषिणः ११
- अदेवेन मनसा यो रिपुण्यतिं शासामुग्रो मन्यमानो जिघांसति ।
 बृहस्पते मा प्रणक् तस्य नो वृधो नि कर्म मन्युं दुरेवस्य शर्धतः १२
- भरेणु हव्यो नर्मसोपसद्यो गन्ता वार्जेषु सनिता धनंधनम् ।
 विश्वा इकुर्यो अभिविप्स्वोऽ मृधो बृहस्पतिर्वि ववर्हा रथौ इव १३
- तेजिष्ठया तपनी रक्षसस्तप ये त्वा निदे दधिरे हृष्टवीर्यम् ।
 आविस्तत् कृष्व यदसत् त उक्थ्यं बृहस्पते वि परिरापो अर्दय १४
- बृहस्पते अति यकुर्यो अहीद् द्युमद् विभाति क्रतुमज्जनेषु ।
 यद् वीदयच्छवस ऋतप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम् १५ [३१]
- मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि बृहस्पदे निरामिणो रिपवोऽन्नेषु जागृधुः ।
 आ देवानामोहते वि त्रयो हृदि बृहस्पते न परः सान्नो विदुः १६
- विश्वेभ्यो हि त्वा मुर्वनेभ्यस्पति त्वष्टाजनत् सान्नः सान्नः कविः ।
 स ऋणचिह्णया ब्रह्मणस्पतिर्दुहो हन्ता मह ऋतस्य धर्तरि १७
- तव धिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः ।
 इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौञ्जो अर्णवम् १८
- ब्रह्मणस्पते त्वमस्य युन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।
 विश्वं तद् भद्रं यवन्ति देवा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः १९ [३२] (३३४)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-२५]

(२४)

१६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः; १, १० बृहस्पतिः;
१२ इन्द्राब्रह्मणस्पती । जगती; १२, १६ त्रिष्टुप् ।

सेमामविद्धि प्रभृतिं य ईशिषे ऽया विधेम नर्वया महा गिरा ।
यथा नो मीढ्वान् त्तवते सखा तव बृहस्पते सीषधः सोत नो मतिम् १
यो नन्त्वा न्यनमन्नयोजसोता दर्दमन्युना शम्बराणि वि ।
प्राच्यावयदच्युता ब्रह्मणस्पतिरा चाविशद् वसुमन्तं वि पर्वतम् २
तद् देवानां देवर्तमाय कर्त्तुमश्रमन् हव्वावदन्त वीळिता ।
उद् गा आजदमिन्द ब्रह्मणा वलमगूहत् तमो व्यचक्षयत् स्वः ३
अश्मास्यमवर्त ब्रह्मणस्पतिर्मधुधारममि यमोजसार्तृणत् ।
तमेव विश्वे पपिरे स्वर्हशो बहु साकं सिसिचुरुत्समुद्रिणम् ४
सना ता का चिद् भुवना भवीत्वा माद्भिः शरद्भिर्दुरो वरन्त वः ।
अयतन्ता चरतो अन्यदन्यदिद् या चकार वयुना ब्रह्मणस्पतिः ५ [१]

अमिनक्षन्तो अमि ये तमानशु निधिं पर्णीनां परमं गुहा हितम् ।
ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्यानृता पुनर्यत उ आयन् तदुदीयुराविशम् ६
ऋतावानः प्रतिचक्ष्यानृता पुनरात् आ तस्थुः कवयो महस्पथः ।
ते बाहुभ्यां धमितमग्निमश्मनि नक्तिः षो अस्त्यरणो जुहुर्हि तम् ७
ऋतज्येन क्षिपेण ब्रह्मणस्पतिर्यत्र वहि प्र तदश्नोति धन्वना ।
तस्य साध्वीरिषवो यामिरस्यति नृचक्षसो हृशये कर्णयोनयः ८
स सैनयः स विनयः पुरोहितः स सुदृतः स युधि ब्रह्मणस्पतिः ।
चाक्षमो यद् वाजं भरते मती धना ऽऽदित् सूर्यस्तपति तप्यतुर्वृथा ९
विमु प्रमु प्रथमं मेहनावतो बृहस्पतेः सुविदत्राणि राध्या ।
इमा सातानि वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुञ्जते विशः १० [२]

योऽवरे वृजने विश्वथा विमुर्महामुं एणवः शवसा ववक्षिथ ।
स देवो देवान् प्रति पप्रथे पृथु विश्वेदु ता परिभूर्ब्रह्मणस्पतिः ११
विश्वं सत्यं मघवाना युवोरिदा पश्चुन प्र मिनन्ति व्रतं वाम् ।
अच्छेन्द्राब्रह्मणस्पती हविर्नो ऽहं युजेव वाजिना जिगातम् १२ (२४६)

उताशिष्टा अनु शृण्वन्ति बह्वयः सुभेयो विप्रो भरते मती धना ।

वीर्यद्वेषा अनु वशं ऋणमावृदिः स ह वाजी समिधे ब्रह्मणस्पतिः १३

ब्रह्मणस्पतेरभवद् यथावशं सत्यो मन्युर्महि कर्मा करिष्यतः ।

यो गा उदाजत स विवे वि चाभजन् महीवरीतिः शवसासरत् पृथक् १४

ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहा रायः स्याम रथ्योऽहं वयस्वतः ।

वीरेषु वीराँ उप पृङ्क्ति नस्त्वं यदीशानो ब्रह्मणा वेपि मे हवम् १५

ब्रह्मणस्पते त्वमस्य युन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।

विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति देवा बृहद् ववेम विदथे सूवीराः १६ [३] (२५०)

(२५)

५ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः । जगती ।

इन्धानो अग्निं वनवद् वनुष्यतः कुतब्रह्मा शूशुवद् रातहव्य इत ।

जातेन जातमति स प्र संसृते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ?

वीरेर्भिर्वीरान् वनवद् वनुष्यतो गोभीं रयिं पप्रथद् बोधति त्मना ।

तोक् च तस्य तनयं च वर्धते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः २

सिन्धुर्न क्षोवः शिमीवाँ ऋघायतो वृषेव वधौरभि वृष्टयोजसा ।

अग्नेरिव प्रसिन्तिर्नाह वर्तवे ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ३

तस्मा अर्पन्ति द्विष्या असञ्चतः स सत्वभिः प्रथमो गोषु गच्छति ।

अनिमृष्टतविषिहेन्त्योजसा ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ४

तस्मा इद् विश्वे धुनयन्त सिन्धुवो ऽच्छिद्वा शर्म दधिरे पुरुणि ।

देवानां सुप्ते सुभगः स एधते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ५ [४] (२५५)

(२६)

४ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः । जगती ।

ऋजुरिच्छंसो वनवद् वनुष्यतो वैत्रयन्निददेवयन्तमभ्यसत ।

सुप्रावीरिद् वनवत् पृतसु दुष्टं यज्वेदयज्योर्वि भजाति भोजनम् ?

यजस्व वीर प्र विहि मनायतो भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतुर्यै ।

हविष्कृणुष्व सुभगो यथासंति ब्रह्मणस्पतेरव आ वृणीमहे २ (२५७)

स इज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वीजं भरते धना नृभिः ।
 देवानां यः पितरमाविवांसति श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्
 यो अस्मै हव्यैर्धृतवद्भिरविधत् प्र तं प्राचा नयति ब्रह्मणस्पतिः ।
 उरुण्यतीमहंसो रक्षती रियोऽं ऽहोश्चिदस्मा उरुचक्रिरजुतः

३

४ [५] (२५९)

(२७)

१७ कूर्मो गार्त्समदो, गृत्समदो वा । आवित्याः । त्रिष्टुप् ।

इमा गिर आवित्येभ्यो घृतसूः सनाद् राजभ्यो जुह्वा जुहोमि ।
 शुणोतु मित्रो अर्यमा भगो नस्तुविजातो वरुणो दक्षो अंशः
 इमं स्तोमं सकतवो मे अद्य मित्रो अर्यमा वरुणो जुपन्त ।
 आवित्यासः शुचयो धारपूता अवृजिना अनवद्या अरिष्टाः
 त आवित्यास उरवो गमीरा अदब्धासो विप्सन्तो भूर्यक्षाः ।
 अन्तः पश्यन्ति वृजिनोत साधु सर्वं राजभ्यः परमा चिदन्ति
 धारयन्त आवित्यासो जगत् स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः ।
 वीर्याधिषो रक्षमाणा असुर्य मृतावानश्चर्यमाना ऋणानि
 विद्यामादित्या अवंसो वो अस्य यदर्यमन् भय आ चिन्मयोभु ।
 युष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतौ परि श्वभ्रेव दुरितानि वृज्याम्

१

२

३

४

५ [६]

६

७

८

९

सुगो हि वो अर्यमन् मित्र पन्था अनृक्षरो वरुण साधुरस्ति ।
 तेनादित्या अर्धं वोचता नो यच्छता नो दुष्परिहन्तु शर्म
 पिपेतु नो अदिती राजपुत्रा ऽति द्वेषोऽस्यर्यमा सुगेभिः ।
 बृहन्मित्रस्य वरुणस्य शर्मोऽप स्याम पुरुवीरा अरिष्टाः
 तिस्रो भूमीर्धारयन् त्रीरुत द्यून् त्रीणि व्रता विदथे अन्तरेषाम् ।
 ऋतेनादित्या महिं वो महित्वं तदर्यमन् वरुण मित्र चारु
 त्री रौचना द्विष्या धारयन्त हिरण्ययाः शुचयो धारपूताः ।
 अस्वप्नजो अनिमिषा अदब्धा उरुशंसा ऋजवे मर्त्याय
 त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ये च देवा असुर ये च मर्ताः ।
 ज्ञातं नो रास्व शरदो विचक्षे ऽश्यामार्युषि सुधितानि पूर्वा

१० [७] (२६९)

न वक्षिणा वि चिकिते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा । पाक्या चिद् वसवो धीर्या चिद् युष्मानीतो अमयं ज्योतिरश्याम्	११
यो राजभ्य ऋतनिभ्यो वृदाश यं वर्धयन्ति पुष्टयश्च नित्याः । स रेवान् याति प्रथमो रथेन वसुदावा विदथेषु प्रशस्तः	१२
शुचिरपः सुयवसा अदग्ध उर्प क्षेति वृद्धवयाः सुवीरः । नकिष्टे हनन्त्यन्ति तो न दूराद् य आदित्यानां भवति प्रणीतौ	१३
अदिते मित्र वरुणोत मृळ यद् वो वयं चकृमा कश्चिदागः । उर्वश्यामभयं ज्योतिरिन्द्र मा नो वीर्या अमि नशान्तमिमाः	१४
उमे अस्मै पीपयतः समीची विवो वृष्टिं सुभगो नाम पुष्यन् । उमा क्षयावाजयन् याति पुत्स्र भावधौ भवतः साधू अस्मै	१५
या वो माया अमिदुहे यजत्राः पाशा आदित्या रिपवे विचृत्ताः । अश्वीव तां अति येयं रथेना रिष्टा उरावा शर्मन् तस्याम	१६
माहं मघेनो वरुण प्रियस्य मूरिदात्र आ विवुं शूनमापेः । मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१७ [८] (१७६)

(२८)

११ क्रमो गार्त्समदो, गुत्समदो वा । वरुणः (१० दुःस्वप्ननाशिनी ।) त्रिष्टुप् ।

इदं कवेरादित्यस्य स्वराजो विश्वानि सान्त्यभ्यस्तु मृहा । अति यो मन्द्रो यजथाय देवः सुकीर्तिं भिक्षे वरुणस्य मूरैः	१
तव व्रते सुभगासः स्याम स्वाध्यां वरुण तुष्टुवांसः । उणायन उषसां गोमतीनामग्रयो न जरमाणा अनु द्यून्	२
तव स्याम पुरुवीरस्य शर्म चुरुशंसस्य वरुण प्रणेतः । युयं नः पुत्रा अदितेरदग्धा अभि क्षमध्वं युज्याय देवाः	३
प्र सीमादित्यो असृजद् विधुतां ऋतं सिन्धवो वरुणस्य यन्ति । न श्राम्यन्ति न वि मुचन्त्येते वयो न पपू रघुया परिज्मन्	४
वि मच्छ्रथाय रशनामिवागं ऋध्याम ते वरुण खामृतस्य । मा तन्तुश्छेवि वयतो धियं मे मा मात्रा शार्यपसः पुर ऋतोः	५ [९] (२८१)

अपो सु स्यक्ष वरुण भियसं मत् सन्नाहृतावोऽनु मा गृभाय ।

दामेव वत्साद् वि मुमुग्ध्यहो नहि त्वदारे निमिषश्चनेशे ६

मा नो वधैर्वरुण ये तं दृष्टा चैनः कृण्वन्तमसुर श्रीणन्ति ।

मा ज्योतिषः प्रवसथानि गन्म वि वू मृधः शिश्रथो जीवसे नः ७

नमः पुरा ते वरुणोत नून मुतापरं तुविजात ब्रवाम ।

त्वे हि कं पर्वते न श्रिता न्यप्रच्युतानि दूळम वतानि ८

परं कृणा सावीरध मत्कृतानि माहं राजन्नन्यकृतेन भोजम् ।

अव्युष्टा इन्नु भूर्यसीरुपास आ नो जीवान् वरुण तामु शाधि ९

यो मे राजन् युज्यो वा सखा वा स्वप्ने भयं भीरवे मह्यमाह ।

स्तेनो वा यो दिप्सति नो वृको वा त्वं तस्माद् वरुण पाह्यस्मान् १०

माहं मघोनो वरुण प्रियस्यं भूरिदात्र आ विदुं शूनमापेः ।

मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद वदेम विदथे सुवीराः ११ [१०] (२८७)

(२९)

७ कूर्मो गार्त्समदो, शृत्समदो वा । विश्वेदेवाः । त्रिदुषः ।

धृतव्रता आदित्या इषिरा आरे मत् कर्त रहसुरिवागः ।

शृण्वतो वो वरुण मित्र देवा भद्रस्य विद्वौ अवसे हुवे वः १

यूयं देवाः प्रमतिर्युयमोजो यूयं द्वेषांसि सनुतयुयोत ।

अमिक्षत्तारो अमि च क्षमध्व मद्या च नो मृळयतापरं च २

किम् नु वः कृणवामापरं किं सनेन वसव आप्येन ।

यूयं नो मित्रावरुणाविते च स्वस्तिमिन्द्रामरुतो दधात ३

द्वये देवा यूयमित्रापर्यः स्थ ते मृळत्त नार्धमानाय मह्यम् ।

मा वो रथो मध्यमवाळूते भून्मा युष्मावत्स्वापिषु श्रमिष्म ४

प्र व एको मिमय भूर्यागो यन्मा पितेव कितवं शशास ।

आरे पाशा आरे अघानि देवा मा माधि पुत्रे विमिव ग्रभीष्ट ५

अर्वाश्चो अद्या मवता यजत्रा आ वो हार्दि भयमानो व्ययेयम् ।

त्राध्वं नो देवा निजुरो वृकस्य त्राध्वं कर्तादवपदो यजत्राः ६

माहं मघोनो वरुण प्रियस्यं भूरिदात्र आ विदुं शूनमापेः ।

मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद वदेम विदथे सुवीराः ७ [११] (२९७)

(३०)

११ गृत्स्मद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः, ६ इन्द्रात्सोमौ, ८ (पूर्वाऽर्धर्चस्य)

सरस्वती, ९ धृहस्पतिः, ११ भरुनः । त्रिष्टुप्; ११ जगती ।

कृतं वेवायं कृण्वते सवित्र इन्द्रायाहिघ्ने न रमन्त आपः ।

अहरहयात्यकुरपां कियत्पा प्रथमः सर्ग आसाम्

१

यो वृत्राय सिन्मत्रामरिष्यत् प्र तं जनित्री विदुष उवाच ।

पथो रदन्तीरनु जोषमस्मै द्विवेदिवे धुनयो यन्त्यथम्

२

ऊर्ध्वो ह्यस्थादध्यन्तरिक्षे ऽर्धा वृत्राय प्र वधं जमार ।

मिहं वसान उप हीमदुद्रोत् त्रिमायुधो अजयच्छत्रुमिन्द्रः

३

बृहस्पते तपुषाश्चैव विध्य वृकद्वरसो असुरस्य वीरान् ।

यथा जघन्थ धृषता पुरा चिं देवा जहि शत्रुमस्माकमिन्द्र

४

अव क्षिप द्विवो अश्मानमुच्चा येन शत्रुं मन्दसानो निजुर्वीः ।

तोकस्य सातौ तनयस्य भूरैरस्मौ अर्धं कृणुतादिन्द्र गोनाम्

५ [१२]

प्र हि कृतुं बृहथो यं वनुथो रधस्य स्थो यजमानस्य चोदौ ।

इन्द्रात्सोमा युवमस्मौ अविष्टमस्मिन् मयस्थे कृणुतमु लोकम्

६

न मा तमन्न श्रमन्नोत तन्द्रन्न वोचाम मा सुनोतेति सोमम् ।

यो मे पुणाद् यो ववुद् यो निबोधाद् यो मा सुन्वन्तमुप गोमिरायत्

७

सरस्वति त्वमस्मौ अविष्टि मरुत्वती धृषती जेषि शत्रून् ।

त्यं चिच्छर्धन्तं तविषीयमाणमिन्द्रो हन्ति वृषभं शण्डिकानाम्

८

यो नः सनुत्य उत वा जिघत्सु रमिष्याय तं तिगितेन विध्य ।

बृहस्पत आयुधैर्जेषि शत्रून् ब्रुहे रीर्यन्तं परि धेहि राजन्

९

अस्माकैभिः सत्वाभिः शूर शूरैर्वीर्यां कृधि यानि ते कर्त्तव्यानि ।

ज्योगभूवन्ननुधूपितासो हत्वी तेषामा मरा नो वसूनि

१०

तं वः शर्धं मारुतं सुम्नयुर्गिरोप ब्रुवे नमसा देव्यं जनम् ।

यथा रयिं सर्ववीरं नशामहा अपत्यसाचं भुत्व्यं द्विवेदिवे

११ [१३] (१०५)

(३१)

७ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । विश्वे देवाः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।
 अस्माकं मित्रावरुणावतं रथं मादित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचामुवा ।
 प्र यद् वयो न पतन्वस्मन्स्परि श्रवस्यवो हृषीवन्तो वनर्षदः १
 अर्धं स्मा न उद्वता सजोषसो रथं देवासो अभि विक्षु वाजयुम् ।
 यद्वाशवः पद्यामिस्तित्रतो रजः पृथिव्याः सानौ जङ्घनन्त पाणिभिः २
 उत स्य न इन्द्रो विश्वर्षेणि द्विवः शर्धेन मारुतेन सुक्रतुः ।
 अनु नु स्थात्यवृकाभिरुतिभी रथं महे सनये वाजसातये ३
 उत स्य देवो भुवनस्य सक्षणि स्त्वष्टा ग्रामिः सजोषा जूजुवद् रथम् ।
 इल्ला भगो बृहद्विवोत रोदसी पूषा पुरंधिरश्विनावधा पती ४
 उत त्ये देवी सुमनो मिथूदशो पासानक्ता जगतामपीजुवा ।
 स्तुषे यद् वा पृथिवि नव्यसा वचः स्थातुश्च वयस्त्रिवया उपस्तिरे ५
 उत वः शंसमुशिजामिव इम स्यहिर्बुध्न्योऽज एकपादुत ।
 त्रित क्रमुक्षाः सविता चनो दधे ऽपां नपादाशुहेमा धिया शमि ६
 एता वो वश्युद्यता यजत्रा अतक्षन्नायवो नव्यसे सम ।
 श्रवस्यवो वाजं चक्रानाः सप्तिर्न रथ्यो अहं धीतिर्मयाः ७ [१४] (३१२)

(३२)

८ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । १ द्यावापृथिवी, २-३ इन्द्रस्त्वष्टा वा,
 ४-५ राका, ६-७ सिनीवाली, ८ लिङ्गोक्ताः । जगती, ६-८ अनुष्टुप् ।

अस्य मे द्यावापृथिवी क्रतायतो भूतमवित्री वचसः सिपांसतः ।
 ययोरायुः प्रतरं ते इदं पुर उपस्तुते वसूयुवाँ महो दधे १
 मा नो गुह्या रिपे आयोरहन् दमन् मा न आभ्यो रीरधो दुच्छुनाभ्यः ।
 मा नो वि यौः सख्या विद्धि तस्य नः सुन्नायता मनसा तत् त्वेमहे २
 अहेल्ला मनसा श्रुष्टिमा बह दुहानां धेनुं पिप्युपीमसश्चतम् ।
 पद्याभिराशुं वचसा च वाजिनं त्वां हिनोमि पुरुहूत विश्वहा ३
 राकामहं सुहवां सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्मना
 सीव्यत्वर्षः सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यम् ४ (३१६)

यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्द्वासि वाशुषे वसन्ति ।

ताभिर्नो अद्य सुमना उपागंहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा ५

सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा ।

जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिद्धि नः ६

या सुबाहुः स्वङ्गुरिः सुप्रमा बहुसुवरी ।

तस्यै विश्पल्यै हविः सिनीवाल्यै जुहोतन ७

या गुङ्गूया सिनीवाली या राका या सरस्वती ।

इन्द्राणीमह उतये वरुणानीं स्वस्तये ८ [१५] (३२०)

(३३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३३-४३]

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । रुद्रः । त्रिष्टुप् ।

आ ते पितरुतां सुभमेतु मा नः सूर्यस्य संहशो युयोथाः ।

अभि नो वीरो अर्वति क्षमेत प्र जयेमहि रुद्र प्रजामिः १

त्वावृत्तेभी रुद्र शंतमेभिः शतं हिमा अशीय भेषजेभिः ।

व्यस्मद द्वेषो वितरं व्यहो व्यमीवाश्वातयस्वा विपूचीः २

श्रेष्ठो जातस्य रुद्र अियासि तवस्तमस्तवसां वज्रवाहो ।

परि णः पारमंहसः स्वस्ति विश्वा अमीती रपसो युयोधि ३

मा त्वा रुद्र चुक्रुधामा नमोभिर्मा दुष्टुती वृषभ मा सहृती ।

उन्नो वीरो अर्पय भेषजेभिर्मिषक्तं त्वा मिषजां शृणोमि ४

हवीमभिर्हवते यो हविर्मिख स्तोमेभी रुद्रं दिपीय ।

ऋवुवरः सुहवो मा नो अस्यै बभुः सुशिपो रीरधन्मनायै ५ [१६]

उन्मा ममन्द वृषभो मरुत्वान् त्वक्षीयसा वयसा नाधमानम् ।

घृणीव च्छायामरपा अशीयाः विवासेयं रुद्रस्य सुभम् ६

क्रस्य ते रुद्र मृळयाकुर्हस्तो यो अस्ति भेषजो जलापः ।

अपमती रपसो दैव्यस्यामी नु मा वृषभ चक्षमीथाः ७

प्र बभ्रवे वृषभाय श्वितीचे महो महीं सुष्टुतिमीरयामि ।

नमस्या कल्मलीकिनं नमोभिर्गृणीमसि त्वेषं रुद्रस्य नाम ८ (३२८)

स्थिरेभिरङ्गैः पुरुरूप उग्रो बभ्रुः शुक्रैभिः पिपिष्ठो हिरण्यैः ।
ईशानावस्य भुवनस्य भूरे—र्न वा उ योषद् रुद्रादसुर्यम्
अहंन् बिभर्षि सार्यकानि धन्वा—हंन् निष्कं यजतं विश्वरूपम् ।
अहंन्निदं दयसे विश्वमभ्वं न वा ओर्जीयो रुद्र त्वदस्ति

९

१० [१७]

स्तुहि श्रुतं गतंसदं युवानं मृगं न भीममुपहतुमुग्रम् ।
मुळा जरित्रे रुद्र स्तवानो ऽन्यं ते अस्मन्नि वपन्तु सेनाः
कुमारश्चित् पितरं वन्दमानं प्रति नानाम रुद्रोपयन्तम् ।
भूरेर्दुतारं सत्पतिं गृणीषे स्तुतस्त्वं मेषजा रास्यस्मे
या वो मेषजा मरुतः शुचीनि या शंतमा वृषणो या मयोभु ।
यानि मनुर्वृणीता पिता न—स्ता शं च योश्च रुद्रस्य वाश्मि
परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः परि त्वेषस्य दुर्मतिर्मही गात ।
अव स्थिरा मघवद्भ्यस्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय मूळ
एवा बभ्रो वृषभ चेकितान यथा देव न हृणीषे न हंसि ।
हवनश्रुतां रुद्रेह बोधि बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

११

१२

१३

१४

१५ [१८] (३१५)

(३४)

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । मरुत् । जगती । १५ त्रिष्टुप् ।

धारावरा मरुतो धूण्वोजसो मृगा न भीमास्तविषीभिरर्चिनः ।
अग्रयो न शुशुचाना क्रजीषिणो भूमिं धर्मन्तो अप गा अवृण्वत
द्यावो न स्तृमिश्चितयन्त खादिनो व्यभ्रिया न द्युतयन्त वृष्टयः ।
रुद्रो यद् वो मरुतो रुक्मवक्षसो वृषाजनि पृश्न्याः शुक्र ऊर्धनि
उक्षन्ते अश्वौ अत्पौ इवाजिषु नदस्य कर्णैस्तुरयन्त आशुभिः ।
हिरण्यशिषा मरुतो दविध्वतः पूक्षं याथ पृषतीभिः समन्यवः
पूक्षे ता विश्वा भुवना ववक्षिरे मित्राय वा सवमा जीरवानवः
पुषदश्वासो अनवभ्राधस क्रजिप्यासो न वयुनेषु धूषदः
हन्धन्वमिधेनुमीं रण्शदूधमि—रध्वस्मभिः पृथिभिर्भ्राजहृष्टयः ।
आ हंसासो न स्वसराणि गन्तन मधोर्मदाय मरुतः समन्यवः

१

२

३

४

५ [१९] (३४०)

आ नो ब्रह्माणि मरुतः समन्यवो नरां न शंसः सर्वनानि गन्तवः ।	
अश्वामिव पिप्यत धेनुमूर्धनि कर्ता धिर्यं जरित्रे वाजपेशसम्	६
तं नो दात मरुतो वाजिनं रथं आपानं ब्रह्म चितर्यद् द्विवेदिवे ।	
इषं स्तोतृभ्यो वृजनेषु कारवे सनि मेधामरिष्टं दुष्टं सहः	७
यद् युञ्जते मरुतो रुक्मवक्षसो ऽश्वान् रथेषु मग आ सुदानवः ।	
धेनुर्न शिश्वे स्वसरिषु पिन्वते जनाय रातहविषे महीमिषम्	८
यो नो मरुतो वृकताति मर्त्यो रिपुर्वधे वसवो रक्षता रिषः ।	
वर्तयत तर्पुषा चक्रियाभि तमव रुद्रा अशसो हन्तना वर्धः	९
चित्रं तद् वो मरुतो याम चैकिते पृश्न्या यदूधरप्यापयो दुहुः ।	
यद् वा निदे नवमानस्य रुद्रिया स्त्रितं जराय जुरतामदाभ्याः	१० [२०]
तान् वो महो मरुत एवयात्रो विष्णोरिषस्य प्रभुथे हवामहे ।	
हिरण्यवर्णान् ककुहान् यतसुचो ब्रह्मण्यन्तः शंस्यं राध ईमहे	११
ते दशग्वाः प्रथमा यज्ञमूर्हिरे ते नो हिम्वन्तुषसो व्युष्टिषु ।	
उषा न रामीररुणैरपोर्णुति महो ज्योतिषा शुचता गोअर्णसा	१२
ते क्षोणीभिरुणेभिर्नाञ्जिभी रुद्रा क्रतस्य सर्वनेषु वावृधुः ।	
निमेघमाना अत्येन पार्जसा सुश्चन्द्रं वर्णं दधिरे सुपेशसम्	१३
ताँ इयानो महि वरूथमुतय उप धेदेना नमसा गृणीमसि ।	
त्रितो न यान् पञ्च होतृनमिष्टय आववर्तदवराञ्चक्रियावसे	१४
यया रधं पारयथात्यहो यया निदो मुञ्चथ वन्वितारम् ।	
अर्वाची सा मरुतो या व ऊतिरो पु वाश्रेव सुमतिर्जिगातु	१५ [२१] (१५७)

(३५)

१५ गुत्समद (आह्निरसः शौनहोत्रः पञ्चाद्) भार्गवः शौनकः । अपानपात् । त्रिष्टुप् ।

उपेमसृक्षि वाजयुर्वचस्यां चनो दधीत नाद्यो गिरो मे ।

अपां नपादाशुहेमा कुवित स सुपेशसस्करति जोषिषद्धि

इमं स्वस्मै हृद आ सुतष्टं मन्त्रं वोचेम कुविदस्य वेदत् ।

अपां नपादसुर्यस्य मृह्ना विश्वान्युर्यो भुवना जजान

समन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमुखं नद्यः पृणन्ति ।

तमू शुचिं शुचयो दीविवांसं मपां नपातं परि तस्थुरापः

३

तमस्मेरा युवतयो युवानं मर्मज्यमानाः परि यन्त्यापः ।

स शुक्रोमिः शिक्वभी रेवदुस्मे वृदायानिधो घृतनिर्णिगप्सु

४

अस्मै तिम्रो अव्यध्याय नारीर्वेवाय देवीर्दिधिषन्त्यन्नम् ।

कृता इवोप हि प्रसर्से अप्सु स पीयूषं धयति पूर्वसूनाम्

५ [२२]

अश्वस्यात्र जनिमास्य च स्वर्द्धहो रिपः संपृचः पाहि सूरीन् ।

आमासुं पुरुं परो अप्रमृष्यं नारातयो वि नशन्नानृतानि

६

स्व आ दमे सुदुद्या यस्य धेनुः स्वधां पीपाय सुभ्वन्नमति ।

सो अपां नपादूर्जयन्नप्स्वन्तर्वसुदेयाय विधुते वि माति

७

यो अप्स्वा शुचिना दैव्येन क्रतावाजस उर्विया विमार्ति ।

वृषा इवुन्या भुवनान्यस्य प्र जायन्ते वीरुधश्च प्रजामिः

८

अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्यानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः ।

तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्ती हिरण्यवर्णाः परि यन्ति यद्हीः

९

हिरण्यरूपः स हिरण्यसंह गपां नपात् सेवु हिरण्यवर्णाः ।

हिरण्ययात् परि योनैर्निपद्या हिरण्यदा ददृत्यन्नमस्मै

१० [२३]

तवस्यानीकमुत चारु नामापीच्यं वर्धते नप्तुरपाम् ।

यमिन्धते युवतयः समित्था हिरण्यवर्णं घृतमन्नमस्य

११

अस्मै बहूनामवमाय सख्ये यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।

सं सानु मार्जिं दिधिषामि बिल्मैर्दधाम्यन्नैः परि वन्द क्रग्भिः

१२

स इं वृषाजनयत् तासु गर्भं स इं शिशुर्धयति तं रिहन्ति ।

सो अपां नपादनमिम्लातवर्णोऽन्यस्येवेह तन्वा विवेष

१३

अस्मिन् पदे परमे तस्थिवांसं मध्वस्मभिर्विश्वहा दीविवांसम् ।

आपो नप्त्रे घृतमन्नं वहन्तीः स्वयमत्कैः परि दीयन्ति यद्हीः

१४

अयांसमग्ने सुक्षितिं जनायायांसमु मघवद्भ्यः सुवृक्तिम् ।

विश्वं तद् मद्रं यदवन्ति देवा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

१५ [२४] (१६५)

(३६)

६ गुत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ऋतुदेवताः— १ इन्द्रो मधुश्च, २ मरुतो माधवश्च, ३ त्वष्टा शुक्रश्च, ४ अग्निः शुचिश्च, ५ इन्द्रो नभश्च, ६ मित्रावरुणौ नभस्यश्च । जगती ।

तुभ्यं हिन्वानो वसिष्ठ गा अपो ऽधुक्षन् त्सीमर्विमिराद्विमिनरः ।

पिविन्द्र स्वाहा प्रहुतं वर्षदूतं होत्रादा सोमं प्रथमो य ईशिपे १

यज्ञैः संमिश्राः पृषतीभिर्ऋष्टिभिर्—र्यामञ्छुभ्रासो अञ्जिषु प्रिया उत ।

आसद्या बर्हिर्मरतस्य सूनवः पोत्रादा सोमं पिबता दिवो नरः २

अमेव नः सुहवा आ हि गन्तन् नि बर्हिषि सदतना रणिष्ठन ।

अथा मन्दस्व जुजुषाणो अन्धस—स्त्वष्टर्वेभिर्जनिभिः सुमर्द्गणः ३

आ वक्षि वेवौ इह विप्र यक्षि चो—शन् होतर्नि पद्वा योनिषु त्रिषु ।

प्रति वीहि प्रस्थितं सोम्यं मधु पिबाग्नीधात् तव भागस्य तृष्णुहि ४

एष स्य ते तन्वो नृमण्वर्धनः सह ओजः प्रदिवि बाह्वोर्हितः ।

तुभ्यं सुतो मधवन् तुभ्यमामृत—स्त्वमस्य ब्राह्मणादा तुपत् पिव ५

जुषेथा यज्ञं बोधतं हवस्य मे सत्तो होता निविदः पूर्या अनु ।

अच्छा राजाना नम एत्यावृतं प्रज्ञास्त्रादा पिबतं सोम्यं मधु ६ [२५] (३७१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ व० १-१७]

(३७)

६ गुत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ऋतुदेवताः— १-४ द्रविणोदा ऋतवश्च, ५ अश्विनौ ऋतवश्च, ६ अग्निः ऋतुश्च । जगती ।

मन्दस्व होत्रादनु जोषमन्धसो ऽध्वर्यवः स पूर्णो वष्ट्यासिचम् ।

तस्मा एतं भरत तद्वशो वृदि—होत्रात् सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः १

यमु पूर्वमहुवे तमिव हुवे सेदु हव्यो वृदिर्यो नाम पत्यते ।

अध्वर्युभिः प्रस्थितं सोम्यं मधु पोत्रात् सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः २

मेघन्तु ते बह्व्यो येमिरीयसे ऽरिषण्यन् वीळयस्वा वनस्पते ।

आयूया धृष्णो अभिमूर्या त्वं नेष्ट्रात् सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः ३

अपाङ्गोत्रादुत पोत्रादमत्तो—त नेष्ट्रादजुषत् प्रयो हितम् ।

तुरीयं पात्रममृक्तममर्त्यं द्रविणोदाः पिबतु द्राविणोदसः ४

(३७५)

अर्वाञ्चमद्य यय्वं नृवाहणं रथं युआथामिह वां विमोचनम् ।
 पुङ्कं हवींषि मधुना हि कं गतमथा सोमं पिबतं वाजिनीवसू
 जोष्यग्ने समिधं जोष्याहुतिं जोषि ब्रह्म जन्यं जोषि सुदुतिम् ।
 विश्वेभिर्विश्वाँ ऋतुना वसो मह उशन् देवाँ उशतः पायया हविः

५

६ [१] (३७७)

(३८)

११ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनहः । सविता । त्रिष्टुप् ।

उबु ष्य देवः सविता सवार्यं शश्वत्तमं तदपा वह्निरस्थात् ।
 नूनं देवेभ्यो वि हि धाति रत्नमथामजद वीतिहोत्रं स्वस्तौ
 विश्वस्य हि भ्रष्टये देव ऊर्ध्वः प्र ब्राह्वा पृथुपाणिः सिसर्ति ।
 आपश्चिदस्य व्रत आ निमृगा अयं चिद वार्तो रमते परिज्मन्
 आशुमिश्चिद्यान् वि मुचाति नूनमरीरमदतमानं चिदेतोः ।
 अह्यर्षूणां चिन्त्ययाँ अविष्या मन् व्रतं सवितुर्भोक्त्रागात्
 पुनः समव्यद विततं वर्यन्ती मध्या कर्तोर्न्यधाच्छक्म धीरः ।
 उत संहार्यास्थाद् व्यृत्तूरधररमतिः सविता देव आगात्
 नानौकांसि दुर्यो विश्वमायुर्वि तिष्ठते प्रभवः शोको अग्नेः ।
 ज्येष्ठं माता सुनवे भागमाधा दन्वस्य केतमिपितं सवित्रा

१

२

३

४

५ [२]

समाववर्ति विष्ठितो जिगीषु विश्वेषां कामश्चरताममामूत् ।
 शश्वौ अपो विकृतं हित्यागा दनु व्रतं सवितुर्देव्यस्य
 त्वया हितमप्यमप्सु भागं धन्वान्वा मृगयसो वि तस्थुः ।
 वनानि बिभ्यो नकिरस्य तानि व्रता देवस्य सवितुर्मिनन्ति
 याद्वाध्यं वरुणो योनिमप्यमनिशितं निमिषि जभृशणः ।
 विश्वो मार्ताण्डो व्रजमा पशुर्गात् स्थशो जन्मानि सविता व्याकः
 न यस्येन्द्रो वरुणो न मित्रो व्रतमर्यमा न मिनन्ति रुद्रः ।
 नारातयस्तमिदं स्वस्ति हवे देवं सवितारं नमोभिः
 भगं धियं वाजयन्तः पुरंधि नराशंसो ग्रास्पतिर्नो अव्याः ।
 आये वामस्य संग्रथे रयीणां प्रिया देवस्य सवितुः स्याम

६

७

८

९

१० (३८७)

अस्मभ्यं तद् द्विवो अद्भ्यः पृथिव्यास्त्वया वृक्षं काम्यं राध आ गातः ।
 शं यत् स्तोतुभ्यं आपये भवात्युरुशंसाय सवितर्जसि त्रे

[११ [३] (३८८)]

(३९)

८ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

ग्रावाणेव तदिदर्थं जरथे गृध्रेव वृक्षं निधिमन्तुमच्छ ।

ब्रह्माणेव विदर्थ उक्थशासा वृतेव हव्या जन्या पुरुत्रा

१

प्रातर्यावाणा रथ्येव वीरा ऽजेव यमा वर्मा संचेथे ।

मेने इव तन्वाडं शुभ्रमाने दंपतीव क्रतुविद्या जनेषु

२

शृङ्गेव नः प्रथमा गन्तमर्वाक् छुफाविव जर्मुराणा तरोभिः ।

चक्रवाकेव प्रति वस्तोरुह्रा ऽर्वाश्वा यातं रथ्येव शक्रा

३

नावेव नः पारयतं युगेव नभ्येव न उपधीव प्रधीव ।

श्वानेव नो अरिषण्या तनूनां खगलेव विस्रसः पातमस्मान्

४

वातेवाजुर्या नद्येव रीतिरक्षी इव चक्षुषा यातमर्वाक् ।

हस्ताविव तन्वेडं शंभविष्ठा पादेव नो नयतं वस्यो अच्छ

५ [४]

ओष्ठाविव मध्वास्त्रे वदन्ता स्तनाविव पिप्यतं जीवसे नः ।

नासेव नस्तन्वो रक्षितारा कर्णाविव सुश्रुता भूतमस्मे

६

हस्तेव शक्तिमभि संद्वदी नः क्षामेव नः समजतं रजांसि ।

इमा गिरो अश्विना युष्मयन्तीः क्षणोत्रेणेव स्वधितिं सं शिशीतम्

७

एतानि वामश्विना वर्धनानि ब्रह्म स्तोमं गृत्समदासो अकन् ।

तानि नरा जुजुषाणोप यातं बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

८ [५] (३९९)

(४०)

६ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । सोमापूषणौ,
 ६ (अन्त्यार्धर्चस्य) अदितिः । त्रिष्टुप् ।

सोमापूषणा जनना रयीणां जनना द्विवो जनना पृथिव्याः ।

जातौ विश्वस्य भुवनस्य गोपौ वेया अकृण्वन्नमृतस्य नामिम्

१

इमौ वेदौ जायमानौ जुपन्तेमौ तमौसि गूहतामजुष्टा ।

आभ्यामिन्द्रः पृथ्व्यामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनवुस्रियासु

२

(४१८)

सोमापूषणा रजसो विमानं सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम् ।
विष्ववृतं मनसा युज्यमानं तं जिन्वथो वृषणा पञ्चरश्मिम्

३

विव्यन्त्यः सदनं चक्र उच्चा पृथिव्यामन्यो अध्यन्तरिक्षे ।
तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुं रायस्पोषं विध्यतां नामिमस्मे

४

विश्वान्यन्यो भुवना जजान विश्वमन्यो अभिचक्षाण एति ।
सोमापूषणाववृतं धियं मे युवाभ्यां विश्वाः पृतना जयेम

५

धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वो रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु ।
अवतु देव्यर्दितिरनर्वा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

६ [६] (४०२)

(४१)

२१ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पञ्चाद्) मार्गवः शौनकः । १-२ वायुः, ३ इन्द्रवायू, ४-६ मित्रावरुणौ,
७-९ अश्विनौ, १०-१२ इन्द्रः, १३-१५ विश्वे देवाः, १६-१८ सरस्वती, १९-२१ धावापृथिव्यौ
इविधाने वाः (१९ तृतीयपादस्य अग्निर्वा) । गायत्री, १६-१७ अनुष्टुप्, १८ बृहती ।

वायो ये ते सहस्रिणो रथासस्तेमिरा गहि ।

नियुत्वान् त्सोमपीतये

१

नियुत्वान् वायवा गह्ययं शुको अयामि ते ।

गन्तासि सुन्वतो गृहम्

२

शुकस्याद्य गवाशिर इन्द्रवायू नियुत्वतः ।

आ यातं पिबतं नरा

३

अयं वा मित्रावरुणः सुतः सोमं क्रतावृषा ।

भमेविह श्रुतं हवम्

४

राजानावनमिद्रुहा ध्रुवे सर्वस्युत्तमे ।

सहस्रस्थूण आसाते

५ [७]

ता सभ्राजा घृतासृती आकृत्या वानुनस्पती ।

सचेते अनवह्वरम्

६

गोमद्रु पु नासत्याऽश्ववद् यातमश्विना ।

वर्ती रुद्रा नृपाप्यम्

७

(४०१)

न यत् परो नान्तर आकुर्येदं वृषण्वसू ।

दुःशंसो मर्त्यो रिपुः

८

ता न आ वोळ्ळमश्विना रुचिं पिशङ्गसंहशम् ।

धिष्ण्या वरिवोविदम्

९

इन्द्रो अङ्ग महद् भय ममी षवर्षं चुच्यवत् ।

स हि स्थिरो विचर्षाणिः

१० [८]

इन्द्रश्च मुळयाति नो न नः पश्चादुधं नशत् ।

भद्रं भवाति नः पुरः

११

इन्द्र आशाभ्यस्पति सर्वाभ्यो अग्रयं कारत् ।

जेता शत्रून् विचर्षाणिः

१२

विश्वे देवास आ गतं शृणुता म इमं हवम् ।

एवं बर्हिर्नि धीवत्

१३

तीव्रो वो मधुमौ अयं शुनहोत्रेषु मत्सरः ।

एतं पिबत् काम्यम्

१४

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः ।

विश्वे मम श्रुता हवम्

१५ [९]

अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति ।

अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमम्ब नस्कृधि

१६

त्वे विश्वा सरस्वति श्रितार्थुषि वृष्याम् ।

शुनहोत्रेषु मत्स्व प्रजा वैवि दिदिङ्मि नः

१७

इमा ब्रह्म सरस्वति जुषस्व वाजिनीवति ।

या ते मन्म गृत्समवा कृतावरि प्रिया देवेषु शुक्लति

१८

प्रेता यज्ञस्य शंभुवा युवामिवा वृणीमहे ।

अग्निं च हव्यवाहनम्

१९

द्यावा नः पृथिवी इमं सिधमद्य विविस्पृशम् ।

यज्ञं देवेषु यच्छताम्

२०

आ वामुपस्थमब्रुहा देवाः सीदन्तु यज्ञियाः ।

इहाद्य सोमपीतये

२१ [१०] (४११)

(४२)

३ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पद्माद्) भार्गवः शौनकः । शकुन्तः (= कपिञ्जलरूपीन्द्रः) । त्रिष्टुप् ।

कर्निकदञ्जनुषं प्रब्रुवाण इर्याति वार्चमरितेव नार्वम् ।

सुमङ्गलंश्च शकुने भर्वांसि मा त्वा का चिदभिभा विश्व्या विदत् १

मा त्वा इयेन उद् वधीन्मा सुपुर्णो मा त्वा विदुर्दिषुमान् वीरो अस्ता ।

पित्र्यामनु प्रदिशं कर्निकदत् सुमङ्गलो भद्रवादी वदेह २

अव क्रन्द दक्षिणतो गृहाणां सुमङ्गलो भद्रवादी शकुन्ते ।

मा नः स्तेन ईशत माघशंसो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ३ [११] (४२६)

(४३)

३ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पद्माद्) भार्गवः शौनकः । शकुन्तः (= कपिञ्जलरूपीन्द्रः) ।

जगती; २ अतिशफरी अष्टिर्वा ।

प्रदक्षिणिवृमि गृणन्ति कारवो वयो वर्दन्त क्रतुथा शकुन्तयः ।

उमे त्राचौ वदति सामगा इव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानु राजति १

उद्गातेव शकुने साम गायसि ब्रह्मपुत्र इव सर्वनेषु शंससि ।

वृषेव वाजी शिशुमतीरपीत्या सर्वतो नः शकुने भद्रमा वद

विश्वतो नः शकुने पुण्यमा वद २

आवदंस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्भि नः ।

यदुत्पतन् वर्दसि कर्करियथा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ३ [१२] (४२९)

॥ इति द्वितीयं मण्डलं समाप्तम् ॥२॥

मंत्रसंख्या—

प्रथममण्डलस्य मंत्रसंख्या

२००६

द्वितीयमण्डलस्य मंत्रसंख्या

४२९

सर्वयोगः

२४३५

अथ तृतीयं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१९]

२३ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

सोमस्य मा तवसं वक्ष्ये वह्निं चकथं विदथे यजध्वै ।
वेवाँ अच्छा दीद्यद् युञ्जे अग्निं शमाये अग्ने तन्वं जुषस्व १

प्राश्नं यज्ञं चकृम वर्धतां गीः समिद्धिरग्निं नमसा दुवस्यन् ।
विबः शशासुर्विदथा कवीनां गृत्साय चित् तवसें गातुमीप्सुः २

मयो वधे मेधिरः पूतवक्षो विवः सुबन्धुर्जनुषा पृथिव्याः ।
अविन्दन्नु दर्शतमप्स्व१न्त१र्वेवासो अग्निमपसि स्वसृणाम् ३

अवर्धयन् त्सुमगं सप्त यद्वाहीः श्वेतं जज्ञानमरुधं महित्वा ।
शिशुं न जातमभ्यारुश्वो वेवासो अग्निं जनिमन् वपुष्यन् ४

शुक्रेमिरङ्गै रज आततन्वान् क्रतुं पुनानः कविभिः पवित्रैः ।
शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो मिमीते बृहतीरनुनाः ५ [१३]

ववाजा सीमनवतीरवध्वा विवो यद्वाहीरवसाना अनग्नाः ।
सना अत्र युवतयः सयोनी रेकं गर्भं दधिरे सप्त वाणीः ६

स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य योनौ स्रवथे मधूनाम् ।
अस्थुरत्र धेनवः पिन्वमाना मही वृस्मस्य मातरा समीची ७

बभ्राणः सूनो सहसो व्यद्यौद् दधानः शुक्रा रभसा वपूँषि ।
श्रोतन्ति धारा मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावुधे काव्येन ८

पितुश्चिद्वर्धजनुषा विवेद व्यस्य धारा असृजद् वि धेनाः
गुहा चरन्तं सखिभिः शिविभिर्विवो यद्वाहीभिर्न गुहा बभूव ९

पितुश्च गर्भं जनितुश्च बभ्रे पूर्वीरको अधयत् पीप्यानाः ।
वृष्णो सपत्नी शुचये सर्वन्धू उभे अस्मै मनुष्येड नि पाहि

१० [१४]

उरौ महौ अनिबाधे ववर्धा—ऽऽपो अग्निं यशसः सं हि पूर्वाः ।
ऋतस्य योनावशयद् दमूना जाम्बीनामग्निरुपसि स्वसृणाम्
अक्रो न बाग्निः संमिथे महीनां दिदृक्षेयः सूनवे भार्कजीकः ।
उदुम्रिया जनिता यो जजाना—ऽपां गर्भो नृतमो युहो अग्निः
अपां गर्भं दर्शतमोर्षधीनां वना जजान सुभगा विरूपम् ।
देवासंश्चिन्मनसा सं हि जग्मुः पनिष्ठं जातं तवसं दुवस्यन्
बृहन्त इदं मानवो भार्कजीक मग्निं संचन्त विद्युतो न शुक्राः ।
गृहेव वृद्धं सर्वसि स्वे अन्त रपार ऊर्वे अमृतं दुहानाः
ईळे च त्वा यजमानो हविर्भि—रीळे सखित्वं सुमतिं निकामः ।
देवैरवो मिमीहि सं जरित्रे रक्षा च नो दम्येमिरनीकैः

११

१२

१३

१४

१५ [१५]

उपक्षेतास्तव सुप्रणीते ऽग्ने विश्वानि धन्या दधानाः ।
सुरेतसा श्रवसा तुञ्जमाना अभि प्याम पूतनायूरदेवान्
आ देवानामभवः केतुरग्ने मन्द्रो विश्वानि काव्यानि विद्वान् ।
प्रति मतीं अवास्यो दमूना अनु देवान् रथिरो यासि सार्धन् ।
नि दुरोणे अमृतो मर्त्यानां राजा ससाद् विदथानि सार्धन् ।
घृतप्रतीक उर्विया व्यद्यौ वृग्निर्विश्वानि काव्यानि विद्वान्
आ नो गहि सख्येमिः शिवेभिर्महान् महीभिरुतिभिः सरण्यन् ।
अस्मे रथिं बहुलं संतरुत्रं सुवाचं भागं यशसं कृधी नः
एता ते अग्ने जनिमा सनानि प्र पूर्व्याय नूतनानि वोचम् ।
महान्ति वृष्णे सर्वना कृतेमा जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदाः
जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदा विश्वामित्रैर्मिरिध्यते अजस्रः ।
तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्या—ऽपि भद्रे सौमनसे स्याम
इमं यज्ञं सहसावन् त्वं नो देवत्रा धेहि सुक्रतो रराणः ।
प्र यांसि होतवृहतीरिषो नो ऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व
इळाग्ने पुरुवंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे

१६

१७

१८

१९

२०

२१

२२

२३ [१६] (१३)

(२)

१५ गाथिनो विदवामित्रः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती ।

- वैश्वानराय धिषणांमृतावृधे घृतं न पूतमग्रये जनामसि ।
 द्विता होतारं मनुषश्च वाघतो धिया रथं न कुलिशः समृण्वति १
 स रोचयज्जनुषा रोदसी उभे स मात्रोरभवत् पुत्र ईक्ष्यः ।
 हव्यवाळगिरजरश्चनोहितो दूळभो विशामतिथिर्विभावसुः २
 ऋत्वा दक्षस्य तरुषो विधर्भाणि देवासो अग्निं जनयन्त चित्तिमिः ।
 रुचानं भानुना ज्योतिषा महा मत्यं न वाजं सनिप्यन्नपं ब्रुवे ३
 आ मन्द्रस्य सनिप्यन्तो वरेण्यं वृणीमहे अह्वयं वाजमृग्मिर्यम् ।
 रातिं भृगूणामुशिजं कविकेतु मग्निं राजन्तं विव्येनं शोचिषा ४
 अग्निं सुक्षायं दधिरे पुरो जना वाजश्वसमिह वृक्तबर्हिषः ।
 यतस्तुचः सुरुचं विश्वदेव्यं रुद्रं यज्ञानां सार्धदिष्टिमपसाम् ५ [१७]
 पार्वकशोचे तव हि क्षयं परि होतयंज्ञेषु वृक्तबर्हिषो नरः ।
 अग्रे दुर्व इच्छमानास आप्य सुपांसते द्रविणं धेहि तेभ्यः ६
 आ रोदसी अपृणदा स्वर्मह ज्ञातं यदेनमपसो अधारयन् ।
 सो अध्वराय परि णीयते कवि रत्यो न वाजसातये चनोहितः ७
 नमस्यत हव्यदाति स्वध्वरं देवस्यत दम्यं जातवेदसम् ।
 रथीकृतस्य बृहतो विचर्षणि राग्निर्वैवानामभवत् पुरोहितः ८
 तिस्रो यह्नस्य समिधः परिज्मनो ऽग्नेरपुनस्तुशिजो अमृत्यवः ।
 तासामेकामदधुर्मत्ये मुजं मु लोकमु द्वे उपं जामिमीयतुः ९
 विशां कविं विश्पतिं मानुषीरिपः सं सीमकृण्वन् त्ववधिंति न तेजसे ।
 स उद्धतो निवतो याति वेविषत् स गर्भमेपु भुवनेषु दीधरत् १० [१८]
 स जिन्वते जठरेषु प्रजजिवान् वृषां चित्रेषु नानकुञ्ज सिंहः ।
 वैश्वानरः पृथुपाजा अमर्त्यो वसु रत्ना दयमानो वि वाशुषे ११
 वैश्वानरः प्रतथा नाकमारुहद् विवस्पृष्टं भन्वमानः सुमन्मभिः ।
 स पूर्ववज्जनयन्नन्तवे धनं समानमज्मं पर्येति जागृविः १२
 ऋतावानं यज्ञियं विप्रमुक्थ्य मा यं वृधे मातरिश्वा विवि क्षयम् ।
 तं चित्रयामं हरिकेशमीमहे सुवीतिमग्निं सुविताय नव्यसे १३

शुचिं न यामन्निषिरं स्वर्हशं केतुं द्विवो रौचनस्थामुषुर्बुधम् ।
 अग्निं मूर्धानं द्विवो अप्रतिष्कृतं तर्भामहे नमसा वाजिनं बृहत्
 मन्द्रं होतारं शुचिमद्वयाविनं दम्भनसमुक्थ्यं विश्वचर्धणिम् ।
 रथं न चित्रं वपुषाय दर्शतं मनुर्हितं सवमिद् राय ईमहे

१४

१५ [१९] (३८)

(३)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती ।

वैश्वानरायं पृथुपाजसे विपो रत्ना विधन्त धरुणेषु गातवे ।
 अग्निर्हि देवाँ अमृतो दुवस्य—त्यथा धर्माणि सनता न दूदुषत्
 अन्तर्दूतो रोदसी वृस्म ईयते होता निषत्तो मनुषः पुरोहितः ।
 क्षयं बृहन्तं परि भूयति द्युभिर्देवेभिरग्निरपितो धियावसुः
 केतुं यजानां विदथस्य साधनं विप्रासो अग्निं महयन्त चित्तिभिः ।
 अपांसि यस्मिन्नधि संवधुर्गिरस्तस्मिन्सुह्रानि यजमान आ चके
 पिता यज्ञानामसुरो विपश्चिता विमानमग्निर्वयुनं च वाघताम् ।
 आ विवेश रोदसी भूरिर्वपसा पुरुषियो मन्दते धामाभिः कविः
 चन्द्रमग्निं चन्द्ररथं हरितं वैश्वानरमप्सुपदं स्वर्विदम् ।
 विगाहं तूर्णिं तविपीभिरावृतं भूर्णिं देवास इह सुभियं दधुः

१

२

३

४

५ [२०]

अग्निर्देवेभिर्मनुषश्च जन्तुभिस्तन्वानो यज्ञं पुरुषेशसं धिया ।
 रथीरन्तरीयते साधदिष्टिभिर्जीरो दमूना अभिशस्तिचातनः
 अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुर्न्युर्जा पिन्वस्व समिषो दिदीहि नः ।
 वयांसि जिन्व बृहत्तश्च जागृव उशिग्देवानामसिं सुक्रतुर्विपाम्
 विश्पतिं यद्भमर्तिधिं नरः सदा यन्तारं धीनामुशिजं च वाघताम् ।
 अध्वराणां चेतनं जातवेदसं प्र शंसन्ति नमसा जूतिभिर्वृधे
 विभावा देवः सुरणः परि क्षितीरग्निर्वभूव शर्वसा सुमद्रथः ।
 तस्य व्रतानि भूरिपोषिणो वयमुप भूषेम दम आ सुवृत्तिभिः
 वैश्वानर तव धामान्या चके येभिः स्वर्विदमवो विचक्षण ।
 जात आपृणो भुव्नानि रोदसी अग्ने ता विश्वा परिभूरसि त्मना
 वैश्वानरस्य वंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः ।
 उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा

६

७

८

९

१०

११ [२१] (१४)

(४)

११ गायिनो विध्वामित्रः । आग्नीसूक्तं [= १ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळाः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उपासानका, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो दैव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० घनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । विष्णुपू ।

समिर्त्समित् सुमना बोध्यस्मे शुचाशुचा सुमतिं रांसि वस्वः ।
 आ देव वेवान् यजथाय वक्षि सखा सखीन् त्सुमना यक्षयन्ते १
 यं वेवासन्निरहन्नायजन्ते द्विवेदिवे वरुणो मित्रो अग्निः ।
 सेमं यज्ञं मधुमन्तं कृधी नस्तनूनपाद् घृतयोनिं विधन्तम् २
 प्र दीर्धितिर्विश्ववारा जिगाति होतारमिळः प्रथमं यजध्वै ।
 अच्छा नमोभिर्वृषभं वन्दध्वै स वेवान् यक्षद्विपितो यजीयान् ३
 ऊर्ध्वो वा गातुरध्वरे अकायूर्ध्वा शोचीषि प्रस्थिता रजांसि ।
 विवो वा नामा न्यसावि होता स्तृणीमहि देवव्यचा वि बर्हिः ४
 सप्त होत्राणि मनसा वृणाना इन्वन्तो विश्वं प्रति यच्चूतेन ।
 नृपेशसो विदथेपु प्र जाता अमीडमं यज्ञं वि चरन्त पूर्वीः ५ [२२]

आ भन्दमाने उषसा उपकि उत स्मयेते तन्वाड विरूपे ।
 यथा नो मित्रो वरुणो जुजोष दिन्द्रो मरुत्वा उत वा महोभिः ६
 दैव्या होतारा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति ।
 ऋतं शंसन्त ऋतमित् त आहु रनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ७
 आ मारती भारतीभिः सजोषा इळा देवैर्मनुष्यैर्भिरग्निः ।
 सरस्वती सारस्वतेभिर्वाक् तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं सदन्तु ८
 तन्नस्तुरीपमध पोषयित्तु देव त्वष्टर्वि रराणः स्यस्व ।
 यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः ९
 वनस्पतेऽव सृजोष देवाग्निर्हविः शमिता सुदयाति ।
 सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेद १०
 आ याह्यग्ने समिधानो अर्वादिन्नेण देवैः सरथं तुरेभिः ।
 बर्हिर्न आस्तामर्दितः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमुता मादयन्ताम् ११ [२३] (५०)

(५)

११ गाथिनो विद्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- प्रत्यग्निरुपसञ्चेकितानो ऽबोधि विप्रः पवुवीः कवीनाम् ।
 पृथुपाजा देवयद्भिः समिद्धो ऽप द्वारा तमसो वह्निरावः १
- प्रेद्वग्निर्वावृधे स्तोमैभिर्गीर्भिः स्तोतृणां नमस्य उक्थैः ।
 पूर्वोक्तस्य संहशश्चक्रानः सं दूतो अद्यौदुषसो विरोके २
- अधाय्यग्निर्मानुषीषु विक्ष्वपां गर्भो मित्र ऋतेन साधन् ।
 आ हर्यतो यजतः सान्वस्था दमूदु विप्रो हव्यो मतीनाम् ३
- मित्रो अग्निर्भवति यत् समिद्धो मित्रो होता वरुणो जातवेदाः ।
 मित्रो अध्वर्युररिषिरो दमूना मित्रः सिन्धूनामुत पर्वतानाम् ४
- पाति म्रियं रिपो अग्रं पदं वेः पाति युहश्चरणं सूर्यस्य ।
 पाति नामां सप्तशीर्षाणमग्निः पाति देवानामुपमादमुष्वः ५ [२४]

- ऋमुश्चक्र ईड्यं चारु नाम विश्वानि देवो वयुनानि विद्वान् ।
 ससस्य चर्म घृतवत् पदं वेस्तद्विद्वशी रक्षत्यप्रयुच्छन् ६
- आ योनिमग्निर्घृतवन्तमस्थाय पृथुप्रगाणमुशन्तमुशानः ।
 दीद्यानः शुचिर्कृष्वः पावकः पुनःपुनर्मातरा नव्यसी कः ७
- सद्यो जात ओषधीभिर्वक्षे यवी वर्धन्ति प्रस्वो घृतेन ।
 आप इव प्रवता शुम्भमाना उरुप्यद्वग्निः पित्रोरुपस्थे ८
- उदु प्दुतः समिधा यहो अद्यौद वप्मन् द्विवो अधि नाभा पृथिव्याः ।
 मित्रो अग्निरीड्यो मातरिश्वा ऽऽ दूतो वक्षद् यजथाय देवान् ९
- उदस्तम्भीत समिधा नाकमुष्वोऽग्निर्भवच्छुत्तमो रौचनानाम् ।
 यवी भृगुभ्यः परि मातरिश्वा गुहा सन्तं हव्यवाहं समीधे १०
- इत्तामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ११ [२५] (७१)

(६)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र कारवो मनना वच्यमाना देवद्रीचीं नयत देवयन्तः ।
 वृक्षिणावाङ् वाजिनी प्राच्येति हविर्भरन्त्यग्रये घृताचीं १
 आ रोदसी अपृणा जार्यमान उत प्र रिक्था अध नु प्रयज्यो ।
 द्विवश्विदग्ने महिना पृथिव्या वच्यन्तां ते वह्नयः सप्तजिह्वाः २
 द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियांसो नि होतारं सादयन्ते दमाय ।
 यवी विशो मानुषीर्देवयन्तीः प्रयस्वतीरीळते शुक्रमर्चिः ३
 महान् त्वधस्थे ध्रुव आ निर्यतो ऽन्तर्द्यावा माहिने हर्यमाणः ।
 आस्त्रे सपत्नी अजरे अमृक्ते सबर्द्धये उरुगायस्य धेनू ४
 व्रता ते अग्ने मृतो महानि तत्र कृत्वा रोदसी आ ततन्थ ।
 त्वं दूतो अभवो जार्यमानस्त्वं नेता वृषभ चर्षणीनाम् ५ [२६]
 ऋतस्य वा केशिना योग्यामि धृतस्तुवा रोहिता धुरि धिष्व ।
 अथा वहं देवान् देव विश्वान् त्वध्वरा कृणुहि जतवेदः ६
 द्विवश्विदा ते रुचयन्त रोका उपो विभातीरनु मासि पूर्वीः ।
 अपो यदग्ने उशध्वनेषु होतुर्मन्द्रस्य पनयन्त देवाः ७
 उरौ वा ये अन्तरिक्षे मवन्ति द्विवो वा ये रोचने सन्ति देवाः ।
 ऊर्मा वा ये सुहवांसो यजत्रा आयेमिरे रुध्र्यो अग्ने अश्वाः ८
 ऐमिरे सुरथं याह्यवाङ् नानारथं वा विभवो ह्यश्वाः ।
 पत्नीवतस्त्रिंशतं त्रींश्च देवाननुष्वधमा वह मादयस्व । ९
 स होता यस्य रोदसी चिबुर्वी यज्ञयज्ञमभि बुधे गृणीतः ।
 प्राचीं अध्वरेव तस्थतुः सुमेके ऋतावरी ऋतजातस्य सत्ये १०
 इळाग्रे पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्मूत्तस्मे ११ [२७] (८२)

॥ इति द्वितीयोऽष्टकः ॥ २ ॥

॥ अथ तृतीयोऽष्टकः ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३५ ॥]

(७)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य धासे मातरां विविशुः सप्त वाणीः ।
 परिक्षितां पितरां सं चरेते प्र संस्राति वीर्धमायुः प्रयक्षे १ (८३)

विवक्षसो धेनवो वृष्णो अश्वो देवीरा तस्थौ मधुमद् वहन्तीः ।
 क्रतस्य त्वा सर्दसि क्षेमयन्तं पर्येका चरति वर्तनिं गौः २
 आ सीमरोहत् सुयमा भवन्तीः पतिंश्चिकित्वान् रयिविद् रयीणाम् ।
 प्र नीलपृष्ठो अतसस्य धासेस्ता अवासयत् पुरुधप्रतीकः ३
 माहिं त्वाध्रमूर्जर्यन्तीरजुर्यं स्तभुयमानं वहतो वहन्ति ।
 व्यङ्गेमिर्दिद्युतानः सधस्थ एकामिव रोदसी आ विवेश ४
 जानन्ति वृष्णो अरुषस्य शेवमुत ब्रध्नस्य शासने रणन्ति ।
 विबोरुचः सुरुचो रोत्रमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः ५ [१]

उतो पितृभ्यां प्रविदानु घोषं महो महद्भ्यामनयन्त शूषम् ।
 उक्षा ह यत्र परि धानमक्तो रनु स्वं धाम जस्तिर्ववक्ष ६
 अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विषाः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः ।
 प्राञ्चो मदन्त्युक्षणो अजुर्या देवा देवानामनु हि व्रता गुः ७
 दैव्या होतारा प्रथमा न्यृञ्चे सप्त पुक्षासः स्वधया मदन्ति ।
 क्रतं शंसन्त क्रतमिह त आहु रनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ८
 वृषायन्ते महे अत्याय पूर्वीर्वृष्णे चित्राय रश्मयः सुयामाः ।
 देव होतमन्वतरश्चिकित्वान् महो देवान् रोदसी एह वक्षि ९
 पृक्षप्रयजो द्रविणः सुवाचः सुकेतव उपसो रेवद्रूषुः ।
 उतो चिदग्रे महिना प्रथिव्याः कृतं चिदेनः सं महे दशस्य १०
 इळामग्रे पुरुदसं समि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सुनुस्तर्नयो विजावा ऽग्रे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ११ [२] (९३)

(८)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । यूपः, ६-१० यूपाः, ८ विश्वेदेवा वा, ११ वध्वनः । अष्टुपः ३, ७ अष्टुष्टुपः ।

अस्त्रान्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येन ।
 यद्वर्धस्तिष्ठा द्रविणेह धत्ताद् यद् वा क्षयो मातुरस्या उपस्थे १
 समिन्द्रस्य श्रयमाणः पुरस्ताद् ब्रह्म वन्वानो अजरं सुवीरम् ।
 आरे अस्मदमतिं बार्धमान उच्छ्रयस्व महते सौमगाय २ (९५)

उच्छ्रयस्व वनस्पते वर्धन् पृथिव्या अधि ।	
सुमिती मीयमानो वर्चो धा यज्ञवाहसे	३
युवा सुवासाः परीवीत आगात् स उ श्रेयान् भवति जायमानः ।	
तं धीरांसः कवय उन्नयन्ति स्वाध्वोऽ मर्नसा देवयन्तः	४
जातो जायते सुदिनत्वे अह्नां समर्थ आ विदथे वर्धमानः ।	
पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा देवया विप्र उर्दियति वाचम्	५ [३]
यान वो नरो देवयन्तो निमिष्यु र्वनस्पते स्वधितिर्वा ततक्ष ।	
ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः प्रजावदुस्मे दिधिषन्तु रत्नम्	६
ये वृक्षणासो अधि क्षमि निमितासो यतद्बुधः ।	
ते नो व्यन्तु वार्य देवत्रा क्षेत्रसाधसः	७
आवित्या रुद्रा वसंवः सुनीथा द्यावाक्षामा पृथिवी अन्तरिक्षम् ।	
सजोषसो यज्ञमवन्तु देवा ऊर्ध्वं कृण्वन्त्वध्वरस्य केतुम्	८
हंसा इव श्रेणिशो यतानाः शुक्रा वसानाः स्वरवो न आगुः ।	
उन्नीयमानाः कविभिः पुरस्ताद् देवा देवानामपि यन्ति पार्थः	९
शृङ्गणीवेच्छृङ्गिणां सं दहथे चपालवन्तः स्वरवः पृथिव्याम् ।	
वाघन्निर्वा विह्वे श्रोषमाणा अस्माँ अवन्तु पृतनाज्येषु	१०
वनस्पते शतवल्गो वि रोह सहस्रवल्गो वि वयं रुहेम ।	
यं त्वामयं स्वधितिस्तेजमानः प्रणिस्तव महते सौमगाय	११ [४] (१०४)

(९)

९ गाथिनो विश्वामित्रा । अग्निः । इहती, ९ विष्णुम् ।

सखायस्त्वा ववृमहे देवं मर्तास ऊतये ।	
अपां नपातं सुमर्गं सुदीर्घिति सुप्रतूर्तिमनेहसम्	१
कार्यमानो वृना त्वं यन्मातुरजगन्नपः ।	
न तत् ते अग्ने प्रमुषे निवर्तनं यद् दूरे सन्निहामवः	२
अति तृष्टं ववक्षिथाथैव सुमना असि ।	
प्रप्रान्ये यन्ति पर्यन्य आसते येषां सूर्ये असि श्रितः	३
इयिवांसुमति मिधः शश्वतीरति सुश्रतः ।	
अन्धीमविन्दन् निचिरासो अद्बुहो ऽप्सु सिंहमिव श्रितम्	४ (१०८)

ससुवांसमिव त्मना ऽग्निमिस्था तिरोहितम् ।
ऐनं नयन्मातृश्वा परावतो देवेभ्यो मथितं परिं

५ [५]

तं त्वा मर्ता अगृभ्णत देवेभ्यो हव्यवाहन ।
विश्वान् यद् यज्ञो अमिपासि मानुष तव क्रत्वा यविष्ठ्य
तद् भद्रं तव वंसना पाकाय चिच्छदयति ।

६

त्वां यदग्ने पशवः समासते समिद्धमपिशर्विरे
आ जुहोता स्वध्वरं गीरं पावकशोचिषम् ।

७

आशुं द्रुतमजिरं प्रत्नमीड्यं श्रुष्टी देवं सपर्यत
त्रीणि गता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नवं चासपर्यन् ।

८

औक्षन् घृतेरस्तृणन् बर्हिरेस्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त

९ [६] (११३)

(१०)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । उष्णिक् ।

त्वामग्ने मनीषिणः सम्राजं चर्षणीनाम् । देवं मर्तास इन्धते समध्वरे १

त्वां यज्ञेष्वृत्विज मग्ने होतारमीळते । गोपा क्रतस्य दीदिहि स्वे दमे २

स घा यस्ते ददांशति समिधा जातवेदसे । सो अग्ने धत्ते सुवीर्यं स पुष्यति ३

स केतुरध्वराणां मग्निर्वैवेमिरा गमत् । अञ्जानः सप्त होतृभिर्हविष्मते ४

प्र होत्रे पुन्यं वचो ऽग्नये भरता बृहत् । विपां ज्योतींषि विभ्रते न वेधसे ५ [७]

अग्निं वर्धन्तु नो गिरो यतो जायत उक्थ्यः । महे वाजाय द्रविणाय दर्शतः ६

अग्ने यजिष्ठो अध्वरे देवान् देवयते यज । होता मन्द्रो वि राजस्यति सिधः ७

स नः पावक दीदिहि द्युमवस्मे सुवीर्यम् । भवां स्तोतृभ्यो अन्तमः स्वस्तये ८

तं त्वा विपां विपुन्यवो जागृवांसुः समिन्धते । हव्यवाहममर्त्यं सहोवृधम् ९ [८] (१२२)

(११)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निर्होता पुरोहितो ऽध्वरस्य विचर्षणिः । स वेद यज्ञमानुषक् १

स हव्यवाळमर्त्य उशिग्द्रुतश्चनोहितः । अग्निर्धिया समृण्वति २

अग्निर्धिया स चैतति केतुर्यज्ञस्य पुन्यः । अर्थं ह्यस्य तरणि ३

अग्निं सूतं सनश्रुतं सहसो जातवेदसम् । वह्निं देवा अकृण्वत ४ (१२६)

अदाभ्यः पुरएता विशामग्निमनुषीणाम् । तूर्णी रथः सवा नवः ५ [९]

साह्वान् विश्वा अभियुजः क्रतुर्वेवानाममृक्तः । अग्निस्तुविश्वस्तमः ६
अभि प्रयांसि वाहसा द्वाश्वाँ अश्नोति मर्त्यः । क्षयं पावकशोचिषः ७
परि विश्वानि सुधिताऽग्नेरक्षयाम् मन्मभिः । विप्रांसो जातवेदसः ८
अग्ने विश्वानि वार्या वाजेषु सनिषामहे । त्वे वेवास एरिरे ९ [१०] (१३१)

(१२)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यम् । अस्य पातं धियेपिता १
इन्द्राग्नी जग्निः सचा यज्ञो जिगाति चेतनः । अया पातमिमं सुतम् २
इन्द्रमग्निं कविच्छदा यज्ञस्य जूत्या वृणे । ता सोमस्येह तृप्ताम् ३
तोशा वृत्रहणा हुवे सजित्वानापराजिता । इन्द्राग्नी वाजसातमा ४
प्र वामर्चन्त्युक्थिनो नीथाविदो जस्तिारः । इन्द्राग्नी इष आ वृणे ५ [११]

इन्द्राग्नी नवतिं पुरो व्रासपत्नीस्थूनुतम् । साकमेकेन कर्मणा ६
इन्द्राग्नी अपसस्पर्धु—पु प्र यन्ति धीतयः । क्रतस्य पथ्याङ् अनु ७
इन्द्राग्नी तविषाणि वा सधस्थानि प्रयांसि च । युवोरपूयं हितम् ८
इन्द्राग्नी रोचना विवः परि वाजेषु मूषथः । तद् वा चेति प्र वीर्यम् ९ [१२] (१४०)

(१३)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १३-१९]

७ ऋषभो वैश्वामित्रः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

प्र वो वेवायाग्नये बर्हिष्ठमर्चास्मै ।

गमद् वेवेमिरा स नो यजिष्ठो बर्हिरा सवत् १

ऋतावा यस्य रोदसी दक्षं सचन्त ऊतयः ।

हविष्मन्तस्तमील्लो तं सनिष्यन्तोऽवसे २

स यन्ता विप्र एषां स यज्ञानामथा हि षः ।

अग्निं तं वो हुवस्यत् दाता यो वनिता मघम् ३

स नः शर्माणि वीतयेऽग्निर्यच्छतु ज्ञातमा ।

यतो नः प्रुणवद् वसु विवि क्षितिभ्यो अप्स्वा ४

(१४४)

वीद्विवांसमपूर्व्यं वस्वीमिरस्य धीतिभिः ।
 ऋक्काणो अग्निमिन्धते होतारं विशर्पतिं विशाम्
 उत नो ब्रह्मज्ञविष उक्थेषु देवहूतमः ।
 शं नः शोचा मरुद्वधो अग्ने सहस्रसातमः
 नू नो रास्व सहस्रवत् तोकवत् पुष्टिमद् वसु ।
 द्युमदग्ने सुवीर्यं वषिष्ठमनुपक्षितम्

५

६

७ [१३] (१४७)

(१४)

७ ऋषभो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

आ होता मन्द्रो विदथान्यस्थात् सत्यो यज्वा कवितमः स वेधाः ।
 विद्युद्रथः सहसस्पुत्रो अग्निः शोचिर्केशः पृथिव्यां पाजो अश्वेत्
 अयामि ते नमउक्तिं जुषस्व ऋतावस्तुभ्यं चेतते सहस्वः ।
 विद्वौ आ वक्षि विदुषो नि षत्सि मध्य आ बर्हिर्कृतये यजत्र
 द्रवतां त उपसा वाजयन्ती अग्ने वातस्य पृथ्यामिरच्छ ।
 यत् सीमअन्ति पूर्व्यं हविर्मि—रा वन्धुरेव तस्थतुर्वुरोणे
 मित्रश्च तुभ्यं वरुणः सहस्वो अग्ने विश्वे मरुतः सुन्नमर्चन् ।
 यच्छोचिषा सहसस्पुत्र तिष्ठा अग्नि क्षितीः प्रथयन् त्सूर्यो नृन्
 वयं ते अद्य ररिमा हि काम—मुत्तानहस्ता नमसोपसद्य ।
 यजिष्ठेन मनसा यक्षि देवा नम्रेधता मन्मना विप्रो अग्ने
 त्वद्वि पुत्र सहस्रो वि पूर्वी—देवस्य यन्त्युतयो वि वाजाः ।
 त्वं वैहि सहस्रिणं रयि नो अक्षोणेण वचसा सत्यमग्ने
 तुभ्यं वक्ष कविकतो यानीमा देव मर्तासो अध्वरे अकर्म ।
 त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधि सर्वं तदग्ने अमृत स्वदेह

१

२

३

४

५

६

७ [१४] (१४८)

(१५)

७ कात्य उत्कीलः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो वार्धस्व द्विषो रक्षसो अर्मीवाः ।
 सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्या—मग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतौ

१

(१५५)

त्वं नो अस्या जुषसो व्युष्टौ त्वं सूर उदिते बोधि गोपाः ।	
जन्मेव नित्यं तनयं जुषस्व स्तोमं मे अग्ने तन्वा सुजात	२
त्वं नृचक्षा वृषभानु पूर्वीः कृष्णास्वग्ने अरुषो वि माहि ।	
वसो नेषि च पर्षि चात्यंहः कृधी नो राय उशिजो यविष्ठ	३
अपाळ्हो अग्ने वृषभो विदीहि पुरो विश्वाः सौमंगा संजिगीवान् ।	
यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायो जर्तवेदो बृहतः सुप्रणीति	४
अच्छिद्वा शर्मं जरितः पुरुणि त्रैवाँ अच्छा दीद्यानः सुमेधाः ।	
रथो न सन्निरभि वक्षि वाजामग्ने त्वं रोदसी नः सुमेके	५
प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजामग्ने त्वं रोदसी नः सुदोधे ।	
त्रैवेभिर्देव सुरुचा रुचानो मा नो मर्तस्य दुर्मतिः परिं ठात्	६
इळामग्ने पुरुदसं सनि गोः शंश्वत्तमं हवमानाय साध ।	
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा अग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे	७ [१५] (१६१)

(१६)

६ कात्य उत्कीलः । अग्निः । प्रगाथः (= १, ३, ५ वृद्धती; २, ४, ६ सतोवृद्धती) ।

अयसग्निः सुवीर्यस्ये शे महः सौमंगस्य ।	
राय ईशे स्वपत्यस्य गोमत् ईशे वृत्रहथानाम्	१
इमं नरो मरुतः सश्रुता वृधं यस्मिन् रायः शेवृधासः ।	
अभि ये सन्ति पृतनासु दुह्यो विश्वाहा शत्रुमावृधुः	२
स त्वं नो रायः शिशीहि मीद्धो अग्ने सुवीर्यस्य ।	
तुविद्युम्न वर्षिष्ठस्य प्रजावतो ऽनमीवस्य शुष्मिणः	३
चक्रियो विश्वा भुवनामि सासहिश्चकिर्वेष्वा दुवः ।	
आ वेवेषु यतत आ सुवीर्य आ शंस उत नृणाम्	४
मा नो अग्नेऽमंतये मावीरतायै रीरधः ।	
मागोतयि सहसस्पुत्र मा निदे ऽप द्वेषांस्या कृधि	५
शग्धि वाजस्य सुभग प्रजावतो अग्ने बृहतो अंध्वरे ।	
सं राया भूर्यसा सृज मयोभुना तुविद्युम्न यशस्वता	६ [१६] (११७)

(१७)

५ कतो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

समिध्यमानः प्रथमानु धर्मा समक्तुभिरज्यते विश्ववारः ।	
शोचिष्केशो घृतनिर्णिक् पावकः सुयज्ञो अग्निर्यजथाय देवान्	१
यथार्यजो होत्रमग्ने पृथिव्या यथा विवो जातवेदश्चिकित्वान् ।	
एवानेन हविषा यक्षि देवान् मनुष्वद् यज्ञं प्र तिरेममद्य	२
त्रीण्यायूषि तव जातवेदस्तिष्ठ आजानीरुषसस्ते अग्ने ।	
ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वा नथा भव यजमानाय शं योः	३
अग्निं सुदीतिं सुदृशं गृणन्तो नमस्यामस्त्वेड्यं जातवेदः ।	
त्वां दूतमरतिं हव्यवाहं देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्	४
यस्त्वद्धोता पूर्वो अग्ने यजीयान् द्विता च सत्ता स्वधया च शंभुः ।	
तस्यानु धर्मं प्र यजा चिकित्वो ऽथा नो धा अध्वरं देववीतौ	५ [१७] (१७९)

(१८)

५ कतो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

मवा नो अग्ने सुमना उपेतौ सखेव सख्ये पितरेव साधुः ।	
पुरुदुहो हि क्षितयो जनानां प्रतिं प्रतीचीर्देहतादरातीः	१
तपो ष्वग्ने अन्तरौ अमित्रान् तपा शंसमररुषः परस्य ।	
तपो वसो चिकित्तानो अचित्तान् वि ते तिष्ठन्तामजरा अयासः	२
इध्मेनाग्न इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तरसे बलाय ।	
यावदीशे ब्रह्मणा वन्दमान इमां धिर्यं शतसेयाय देवीम्	३
उच्छोचिषा सहसस्पुत्र स्तुतो बुहद् वर्यः शशमानेषु धेहि ।	
रेवर्दग्ने विश्वामित्रेषु शं यो मर्मज्मा ते तन्वं भूरि कृत्वः	४
कृधि रत्नं सुसनितुर्धनानां स घेर्दग्ने भवसि यत् समिद्धः ।	
स्तोतुर्दुरोणे सुमगस्य रेवत् सुप्रा करस्मा दधिषे वपूषि	५ [१८] (१७७)

(१९)

५ गाथी कौशिकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निं होतारं प्र वृणे मियेधे गृत्सं कविं विश्वविवृममूरम् ।	
स नो यक्षद् देवताता यजीयान् राये वाजाय वनते मुघानि ।	१ (१७८)

प्र ते अग्ने हविष्मतीमिय—म्यच्छां सुद्युम्नां रातिनीं धृताचीम् ।

प्रवृक्षिणिद् देवतातिमुराणः सं रातिभिर्वसुभिर्मयज्ञमश्रेत् २

स तेर्जीयसा मनसा त्वोत् उत शिक्ष स्वपत्यस्य शिक्षोः ।

अग्ने रायो नृतमस्य प्रभूतौ भूयाम ते सुद्युतयश्च वस्वः ३

भूरीणि हि त्वे दधिरे अनीका ऽग्ने देवस्य यज्यवो जनांसः ।

स आ वह देवतातिं यविष्ठ शर्धो यदुद्य दिव्यं यजासि ४

यत् त्वा होतारमनजन् मियेधे निषादयन्तो यजथाय देवाः ।

स त्वं नो अग्नेऽवितेह बोध्य—धि श्रवांसि धेहि नस्तनूप ५ [१९] (१८९)

(२०)

५ गायी कौशिकः । अग्निः, १, ५ विद्दे देवाः । त्रिष्टुप् ।

अग्निमुपसमंश्विना दधिक्रां व्युष्टिषु हवते वह्निरुक्थैः ।

सुज्योतिषो नः शृण्वन्तु देवाः सजोषसो अध्वरं वावज्ञानाः १

अग्ने त्री ते वाजिना त्री पृथस्था तिस्रस्ते जिह्वा क्रतुजात पूर्वीः ।

तिस्र उं ते तन्वो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन् २

अग्ने भूरीणि तवं जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य नाम ।

याश्च माया मायिनां विश्वमिन् त्वे पूर्वीः संवधुः पृष्टबन्धो ३

अग्निर्नेता भग इव क्षितीनां दैवीनां देव क्रतुपा क्रतावा ।

स वृत्रहा सनयो विश्ववेदुः पर्षद् विश्वातिं दुरिता गूणन्तम् ४

वृधिक्रामग्निमुपसं च देवीं बृहस्पतिं सवितारं च देवम् ।

अश्विना मित्रावरुणा भगं च वसून् रुद्रां आदित्यां इह हुवे ५ [२०] (१८७)

(२१)

५ गायी कौशिकः । अग्निः । १ त्रिष्टुप्, २-३ अनुष्टुप्, ४ विराङ्कपा, ५ सतोबृहती ।

इमं नो यज्ञममृतैषु धेही मा हुव्या जातवेदो जुषस्व ।

स्तोकानामग्ने मेवसो घृतस्य होतः प्राशानं प्रथमो निषद्य १

घृतवन्तः पावक ते स्तोकाः श्रोतन्ति मेवसः ।

स्वधर्मन् देववीतये अष्टं नो धेहि वार्यम् २ (१८९)

- तुभ्यं स्तोका घृतश्चुतो ऽग्रे विप्राय सन्त्य ।
 ऋषिः वेष्टः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव ३
 तुभ्यं श्रोतन्त्यध्रिगो शचीवः स्तोकासो अग्रे मेदसो घृतस्य ।
 कविशस्तो बृहता मानुनागा हव्यां जुषस्व मेधिर ४
 ओजिष्ठं ते मध्यतो मेव उद्धृतं प्र ते वयं वदामहे ।
 श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधि त्वचि प्रति तान् देवशो विधि ५ [२१] (१९२)
 (२२)

५ गायी कौशिकः । अग्निः । ४ पुरीष्या अग्नयः । त्रिष्टुप् । ४ अनुष्टुप् ।

- अयं सो अग्निर्यस्मिन् त्सोममिन्द्रः सुतं वृधे जठरे वावज्ञानः ।
 सहस्रिणं वाजमत्यं न समं सस्रवान् त्सन् त्स्त्रयसे जातवेदः १
 अग्रे यत् ते विवि वर्चः पृथिव्या यदोषधीष्वप्स्वा यंजत्र ।
 येनान्तरिक्षमुर्वीततन्ध त्वेषः स मानुरर्णवो नृचक्षाः २
 अग्रे विवो अर्णमच्छा जिगास्यच्छा देवा ऊचिषे धिष्ण्या ये ।
 या रोचने परस्तात् सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आपः ३
 पुरीष्यासो अग्नयः प्रावणोभिः सजोषसः ।
 जुषन्तां यज्ञमद्ब्रह्मो ऽनमीवा इषो महीः ४
 इळामग्ने पुरुदंसं सुनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्रे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ५ [२२] (१९७)
 (२३)

५ देवधवा देववातश्च भारती । अग्निः । त्रिष्टुप्, ३ सतोषृहती ।

- निर्मथितः सुधित आ सधस्ये युवा कविरध्वरस्य प्रणेता ।
 जूर्यत्स्वग्निरजरो वनेष्वत्रा दधे अमृतं जातवेदाः १
 अमन्थिदां भारता रेवकुनिं देवधवा देववातः सुदर्शम् ।
 अग्रे वि पश्य बृहताभि रायेषां नो नेता भवतादनु द्युन् २
 वश क्षिपः पूर्य सीमजीजनन् त्सुजातं मातृषु प्रियम् ।
 अग्निं स्तुहि देववातं देवधवो यो जनानामसद्व वशी ३ (२००)

नि त्वा दधे वर आ पृथिव्या इळायास्पदे सुदित्वे अह्नाम् ।
 हृषद्वत्यां मानुष आपयायां सरस्वत्यां रेवदग्ने दिदीहि

४ —

इळागमे पुरुदंसं सुनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे

५ [२३] (२०२)

(२४)

५ गायथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्रीः १ अनुष्टुप् ।

अग्ने सहस्व पृतना अभिमातीरपास्य । दुष्टरस्तरन्नरातीर्वचो धा यज्ञवाहंसं ?

अग्रं इळा समिध्यसे वीतिहोत्रो अमर्त्यः । जुपस्व सू नो अध्वरम् २

अग्ने द्युम्नेन जागृवे सहसः सूनवाहुत । एदं बर्हिः संद्रो मम ३

अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्द्वेवेभिर्महया गिरः । यज्ञेषु य उं चायवः ४

अग्ने दा दाशुषे रथिं वीरवन्तं परीणसम् । शिशीहि नः सूनुमतः ५ [२४] (२०७)

(२५)

५ गायथिनो विश्वामित्रः । अग्निः; ४ अग्नीन्द्रा । विराट् ।

अग्ने विवः सूनुरसि प्रचेतास्तना पृथिव्या उत विश्ववेदाः ।

ऋधग्नेवाँ इह यजा चिकित्वः ?

अग्निः संनोति वीर्याणि विद्वान् त्सनोति वाजममृताय भूर्यन् ।

स नो देवाँ एह ब्रहा पुरुक्षो २

अग्निर्यावापृथिवी विश्वजन्त्ये आ भाति देवी अमृतं अमूरः ।

क्षयन् वाजैः पुरुश्चन्द्रो नमोभिः ३

अग्र इन्द्रश्च दाशुषो दुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोष यातम् ।

अमर्धन्ता सोमपेयाय देवा ४

अग्ने अपां समिध्यसे दुरोणे नित्यः सूनो सहसो जातवेदः ।

सधस्थानि मह्यमान ऊती

५ [२५] (२१२)

(२६)

१ गाथिनो विश्वामित्रः, ७ आत्मा । १-३ वैश्वानरोऽग्निः, ४-६ मरुतः, ७-८ आत्मा (अग्निर्वा),

९ विश्वामित्रोपाध्यायः । १-६ जगती, ७-९ त्रिष्टुप् ।

वैश्वानरं मनसाग्निं निचाय्या हविष्मन्तो अनुषत्यं स्वर्विदम् ।
सुदानुं देवं रथिरं वसूयवो गीर्भी रणवं कुशिकासौ हवामहे १
तं शुभ्रमग्निमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वातमुक्थ्यम् ।
बृहस्पतिं मनुषो देवतातये विभ्रं श्रोतारमर्तिथिं रघुष्यदम् २
अश्वो न क्रन्दुञ्जनिमिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेर्मिर्युगेयुगे ।
स नो अग्निः सुवीर्यं स्वश्च्यं दधातु रत्नममृतेषु जागृविः ३
प्र यन्तु वाजास्तविषीमिरग्र्यः शुभे संमिश्राः पृषतीरयुक्षत ।
बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्र वेपयन्ति पर्वतो अदाभ्याः ४
अग्निभियो मरुतो विश्वकृष्ट्य आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम् ।
ते स्वानिनो रुद्रिया वृषनिर्णिजः सिंहा न हेपकृतवः सुदानवः ५ [२६]

व्रातंव्रातं गणगणं सुशस्तिभि रग्रेभामं मरुतामोज ईमहे ।
पृषदश्वासो अनवभ्रराधसो गन्तारो यज्ञं विदथेषु धीराः ६

अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् ।
अर्कस्त्रिधातु रजसो विमानो ऽर्जसो घर्मो हविरस्मि नाम ७
त्रिभिः पवित्रैरुपुषोद्व्यचकं हृदा मतिं ज्योतिरनु प्रजानन् ।
वर्षिष्ठं रत्नमकृत स्वधाभि रादिद् द्यावापृथिवी पर्यपश्यत् ८

गतधारमुत्समक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्वानाम् ।
मेळिं मर्दन्तं पित्रोरुपस्थे तं रोदसी पिपृतं सत्यवाचम् ९ [२७] (२११)

(२७)

१५ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः, १ ऋतवो वा । गायत्री ।

प्र वो वाजा अभिद्यवो हविष्मन्तो घृताच्या । देवास्त्रिगाति सुमनयुः १
ईळे अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य सार्धनम् । श्रुष्टीवानं धितावानम् २
अग्ने शक्रेम ते वयं यमं देवस्य वाजिनः । अति द्वेषांसि तरेम ३
समिध्यमानो अध्वरेऽग्निः पावक ईड्यः । शोचिष्केऽस्तमीमहे ४ (२२५)

पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिर्णिक स्वाहुतः । अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाद्	५ [२८]
तं सुबाधो यतसुच इत्था धिया यज्ञवन्तः । आ चक्रुरग्निमूतये	६
होता देवो अमर्त्यः पुरस्तादेति मायया । विदथानि प्रचोदयन्	७
वाजी वाजेषु धीयते ऽध्वरेषु प्र गीयते । विप्रो यज्ञस्य सार्धनः	८
धिया चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमा दधे । दक्षस्य पितरं तना	९
नि त्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येळा सहस्कृत । अग्ने सुदीतिमुशिर्जम्	१० [२९]
अग्निं यन्तुरमन्तुरमूतस्य योगे वनुषः । विप्रा वाजैः समिन्धते	११
ऊर्जो नपातमध्वरे दीक्षिवासमुप द्यवि । अग्निमीळे कविक्रतुम्	१२
ईलेन्यो नमस्य स्तिरस्तमांसि दर्शतः । समग्निरिध्यते वृषा	१३
वृषो अग्निः समिध्यते ऽश्वो न देववाहनः । तं हविष्मन्त ईळते	१४
वृषणं त्वा वयं वृषन् वृषणः समिधीमहि । अग्ने दीक्षतं बृहत्	१५ [३०] (२३३)

(२८)

६ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । १-२, ६ गायत्री, ३ उष्णिक्, ४ त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

अग्ने जुषस्व नो हविः पुरोळाशं जातवेदः । प्रातःसावे धियावसो	१
पुरोळा अग्ने पचतस्तुभ्यं वा वा परिष्कृतः । तं जुषस्व यविष्ण्व	२
अग्ने व्रीहि पुरोळाशमाहुतं तिरोअह्नयम् । सहसः सुनुरस्यध्वरे हितः	३
माध्यंदिने सर्वने जातवेदः पुरोळाशमिह कवे जुषस्व ।	
अग्ने यज्ञस्य तव भागधेयं न प्र मिनन्ति विदथेषु धीराः	४
अग्ने तृतीये सर्वने हि कानिषः पुरोळाशं सहसः सुनुवाहुतम् ।	
अथा देवेष्वध्वरं विपन्यया धा रत्नवन्तममुतेषु जागृविम्	५
अग्ने वृधान आहुतिं पुरोळाशं जातवेदः । जुषस्व तिरोअह्नयम्	६ [३१] (२४२)

(२९)

१६ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः, ५ ऋत्विजो वा । त्रिष्टुप्:

१, ४, १०, १२ अनुष्टुप्; ६, ११, १४, १५ जगती ।

अस्तीदमधिमन्थन् मास्ति प्रजननं कृतम् ।	
एतां विश्पत्नीमा मराग्निं मन्थाम पूर्वथा	१
अरण्योनिर्हितो जातवेदा गर्भे हव सुधितो गर्भिणीषु ।	
विश्वेविष ईड्यो जागृवद्भिर्हविष्मद्भिर्मनुष्योभिरग्निः	२ (२४४)

उत्तानायामव भरा चिकित्वान् त्सद्यः प्रवीता वृषणं जजान ।

अरुपस्तृपो रुशंस्य पाज इळायास्पुत्रो वयुनेऽजनिष्ट

३

इळायास्त्वा पदे वयं नामा पृथिव्या अधि ।

जातवेदो नि धीमहाग्ने हव्याय वोळह्वे

४

मन्थता नरः कविमद्वयन्तं प्रचेतसममृतं सुप्रतीकम् ।

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं नरो जनयता सुशेवम्

५ [३२]

यदा मन्थन्ति बाहुभिर्वि रोचते ऽश्वो न वाज्यरूपो बनेष्व ।

चित्रा न यामन्नश्विनोरनिवृतः परि वृणक्त्यश्मनस्तृणा वहन्

६

जातो अग्नी रोचते चेकितानो वाजी विप्रः कविशस्तः सुदानुः ।

यं देवास इड्यं विश्वविदं हव्यवाहमदधुरध्वरेषु

७

सीदं होतुः स्व उं लोके चिकित्वान् त्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनी ।

देवावीदेवान् हविषा यजा—स्यग्ने बृहद् यजमाने वयां धाः

८

कृणोत धूमं वृषणं सखायो ऽसंधन्त इतन् वाजमच्छ ।

अयमाग्निः पृतनापाद् सुवीरो येन देवासो असहन्त दस्यून्

९

अयं ते योनिर्कृत्वियो यतो जातो अरोचथाः ।

तं जानन्नग्ने आ सीदा—था नो वर्धया गिरः

१० [३३]

तन्नूनपादुच्यते गर्भं आसुरो नराशंसो भवति यद् विजायते ।

मातरिश्वा यदमिमीत मानरि वार्तस्य सर्गो अभवत् सरीमणि

११

सुनिर्मथा निर्माथितः सुनिधा निहितः कविः ।

अग्ने स्वध्वरा कृणु देवान् देवयते यज

१२

अर्जीजनधूमृतं मर्त्यासो ऽस्त्रेमाणं तरणिं वीळुजम्भम् ।

दश स्वसारो अशुवः समीचीः पुमांसं जातमग्निं सं रभन्ते

१३

प्र सप्तहोता सनकादरोचत मातुरुपस्थे यदशोचदूर्धनि ।

न नि मिपति सुरणो द्विवेदिवे यदसुरस्य जठरादजायत

१४

अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा ब्रह्मणो विश्वमिदं विदुः ।

द्युम्रवद् ब्रह्म कुशिकास एरिर एकैको दमे अग्निं समीधिरे

१५

यदद्य त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन् होतश्चिकित्वोऽवृणीमहीह ।

ध्रुवमया ध्रुवमुताशमिष्ठाः प्रजानन् विद्राँ उप याहि सोमम्

१६ [३४] (२५८)

[द्वितीयोऽध्यायः॥२॥ व० १-२६]

(३०)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३०-३८]

२२ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । विष्टुः ।

इच्छन्ति त्वा सोम्यासः सखायः सुन्वन्ति सोमं दधति प्रयांसि ।

तिर्तिक्षन्ते अभिशस्ति जनानां—मिन्द्र त्वदा कश्चन हि प्रकेतः १

न ते दूरे परमा चिद् रजां—स्या तु प्र याहि हरिषो हरिभ्याम् ।

स्थिराय वृष्णे सर्वना कृतेमा युक्ता आवाणः समिधाने अग्नौ २

इन्द्रः सुशिरो मघवा तरुत्रो महावातस्तुविकूर्मिक्रधावान् ।

यदुग्रो धा बाधितो मर्त्येषु कर्त्तुं त्या ते वृषभ वीर्याणि ३

त्वं हि ष्मा च्यावयन्नच्युता न्येको वृत्रा चरसि जिघ्रमानः ।

तव द्यावापृथिवी पर्वतासो ऽनु व्रताय निर्मितेव तस्थुः ४

उतामये पुरुहूत अवोमिरेको हृळ्हमवदो वृत्रहा सन् ।

इमे चिदिन्द्र रोदसी अपारे यत् संगृभ्णा मघवन् काशिरित ते ५ [१]

प्र सू त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमुणन्नेतु शत्रून् ।

जहि प्रतीचो अनूचः पराचो विश्वं सत्यं कृणुहि विष्टमस्तु ६

यस्मै धायुरदधा मर्त्याया भक्तं चिद् मजते गेह्यं सः ।

भद्रा त इन्द्र सुमतिर्घृताचीं सहस्रदाना पुरुहूत रातिः ७

सहदानुं पुरुहूत क्षियन्त महस्तमिन्द्र सं पिणक् कुणारुम् ।

अभि वृत्रं वर्धमानं पियारु मपादमिन्द्र तवसा जघन्थ ८

नि सामनामिषिरामिन्द्र भूमिं महीमपारां सदाने ससत्थ ।

अस्तभ्नाद् द्यां वृषभो अन्तरिक्षं मर्षन्त्वापस्त्वयेह प्रसूताः ९

अलातुणो वल इन्द्र व्रजो गोः पुरा हन्तोर्मयमानो न्यार ।

सुगान् पथो अकृणोन्निरजे गाः प्रावन् वाणीः पुरुहूतं धमन्तीः १० [२]

एको द्वे वसुमती समीची इन्द्र आ परौ पृथिवीमुत द्याम् ।

उतान्तरिक्षावुभि नः समीक इषो रथीः सयुजः शूर वाजान् ११

विशः सूर्यो न मिनाति प्रदिश विवेदिवे हर्यश्वप्रसूताः ।

सं यदानळध्वन् आदिदध्वं विमोचनं कृणुते तत् त्वस्य १२

दिदृक्षन्त उषसो यामन्नक्तो विवस्वत्या महि चित्रमनीकम् ।

विश्वे जानन्ति भहिना यदागा दिन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि १३ (२७१)

महि ज्योतिर्निहितं वक्षणा—स्वामा एकं चरति बिभ्रती गौः ।
 विश्वं स्वाय्य संभृतमुस्त्रियायां यत् सीमिन्द्रो अर्द्धधाद् भोजनाय
 इन्द्र हृह्यं यामकोशा अभूवन् यज्ञाय शिक्ष गृणते सखिभ्यः ।
 कर्मायवो दुरेवा मर्त्यासो निपङ्क्तिणो रिपवो हन्त्वासः

१४

१५ [३]

सं घोषः शृण्वेऽवमैरमित्रैर्जही न्येष्वशनिं तपिष्ठाम् ।
 वृश्चेमधस्ताद् वि रुंजा सहस्व जहि रक्षो मघवन् रुन्धर्यस्व
 उद वृह रक्षः सहमूलमिन्द्र वृश्वा मध्यं प्रत्यग्रं शृणीहि ।
 आ कीवतः सल्लूकं चकथ ब्रह्मद्विषे तपुषि हेतिमस्य
 स्वस्तये वाजिभिश्च प्रणेतः सं यन्महीरिष आसत्सि पूर्वीः ।
 रायो वृन्तारो बृहतः स्यामा—ऽस्मे अस्तु भग इन्द्र प्रजावान्
 आ नो भर भगमिन्द्र द्युमन्तं नि ते देष्णस्य धीमहि प्रेके ।
 ऊर्व इव पप्रथे कामो अस्मे तमा पृण वसुपते वसूनाम्
 इमं कामं मन्दया गोमिरश्वैश्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च ।
 स्वर्गवो मतिमिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन्
 आ नो गोत्रा वर्देहि गोपते गाः समस्मभ्यं सनयो यन्तु वाजाः ।
 दिवक्षा असि वृषभ सत्यशुष्मो ऽस्मभ्यं सु मघवन् बोधि गोदाः
 शुनं ह्रुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
 शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

१६

१७

१८

१९

२०

२१

२२ [४] (२८०)

(३१)

२३ कुशिक पेयीरथिः, गाथिनो विश्वामित्रो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

शासद् वह्निर्दुहितुर्नप्यं गाद् विद्रौ क्रतस्य दीर्घितिं सपर्यन् ।
 पिता यत्र दुहितुः सेकमुञ्जन् त्सं शुग्भ्येन मनसा दधन्वे
 न जामये तान्वो रिक्थमारैक् चकार गमै सनितुर्निधानम् ।
 यदी मातरो जनयन्त वह्नि—मन्यः कर्ता सुकृतोरन्य क्रन्धन्
 अग्निर्जज्ञे जुहाड रेजमानो महस्पुत्रां अरुषस्य प्रयक्षे ।
 महान् गर्भो मह्या जातमेषां मही प्रवृद्धर्यश्वस्य यज्ञैः

१

२

३

(२८१)

अभि-जैत्रीरसचन्त स्पृधानं महि ज्योतिस्तमसो निरंजानन् ।
 तं जानतीः प्रत्युदायचुपासः पतिर्गवामभवदेक इन्द्रः
 वीळौ सतीरभि धीरा अतृन्दन् प्राचाहिन्वन् मनसा सप्त विप्राः ।
 विश्वामविन्दन् पथ्यामृतस्य प्रजानन्नित्ता नमसा विवेश

४

५ [५]

विदद् यदीं सरमा रुग्णमद्वे—महि पार्थः पूर्व्यं सध्व्यकः ।
 अग्रं नयत् सुपद्यक्षराणां—मच्छा रवं प्रथमा जानती गात
 अगच्छदु विप्रतमः सखीय—क्षसूदयत् सुकृते गर्भमाद्रिः ।
 ससान मर्यो युवभिर्मखस्य—क्षथाभवदङ्गिराः सद्यो अर्चन्
 सतःसतः प्रतिमानं पुरोभू—विश्वा वेवृ जनिमा हन्ति शुष्णाम् ।
 प्र णो विवः पद्वीर्गव्युरर्चन् त्सखा सखीरमुञ्चान्निरवद्यात्
 नि गव्यता मनसा सेदुरकैः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।
 इदं चिच्छु सदनं भूर्येषां येन मासौ अर्षिपासन्नृतेन
 संपश्यमाना अमदन्नभि स्वं पर्यः प्रत्नस्य रेतसो दुधानाः ।
 वि रोदसी अतपद् घोष एषां जाते निःशामदधुर्गोषु वीरान्

६

७

८

९

१० [६]

स जातेभिर्वृत्रहा सेतुं हव्यै—रुदुधिया असृजदिन्द्रो अकैः ।
 उरुच्यस्मै घृतवद् भरन्ती मधु स्वाद्य दुदुहे जेन्या गौः
 पित्रे चिच्चक्रुः सदनं समस्मै महि त्विषीमत् सुकृतो वि हि ख्यन् ।
 विष्कृन्नन्तः स्कम्भनेना जनित्री आसीना ऊर्ध्वं रभसं वि मिन्वन्
 मही यदि धिषणा जिश्नथे धात सद्योवृधं विश्वं रोदस्योः ।
 गिरो यस्मिन्ननवद्याः समीची—विश्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः
 मह्या तं सख्यं वश्मि शक्ती—रा वृत्रघ्ने नियुतो यन्ति पूर्वीः ।
 महिं स्तोत्रमव आगन्म सुरे—रस्माकं सु मघवन् बोधि गोपाः
 महि क्षेत्रं पुरु इचन्द्रं विविद्धा—नावित सखिभ्यश्चरथं समैरत् ।
 इन्द्रो नृभिरजन्तु दीद्यानः साकं सूर्यमुषसं गातुमग्निम्

११

१२

१३

१४

१५ [७]

अपश्चिवेष विश्वोऽं दमूनाः प्र सधीचीरसृजद् विश्वश्चन्द्राः ।
 मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रै—द्युभिर्हिन्वन्त्यक्तुमिधनुत्रीः
 अनु कृष्णे वसुधिते जिहाते उभे सूर्यस्य मंहना यजत्रे ।
 परि यत् तं महिमानं वृजध्वै सखाय इन्द्र काम्या क्रजिप्याः

१६

१७

(२१७)

पार्तिर्मव वृत्रहन् त्सुनृतानां गिरां विश्वार्युर्वृषभो वयोधाः ।
 आ नो गहि सस्येमिः शिवेमिर्महान् महीभिरुतिभिः सरण्यन्
 तमङ्गिरस्वन्नमसा सपर्यन् नव्यं कृणोमि सन्यसे पुराजाम् ।
 हुहो वि याहि बहुला अदेवीः स्वश्च नो मघवन् त्सातये धाः
 मिहः पावकाः प्रतता अभूवन् त्वस्ति नः पिपृहि पारमांसाम् ।
 इन्द्र त्वं रथिः पाहि नो रिपो मक्ष्मक्ष्म कृणुहि गोजितो नः
 अदेदिष्ट वृत्रहा गोपतिर्गा अन्तः कृष्णो अरुपेधामभिगान् ।
 प्र सुनृतां विशमान क्रतेन दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः
 शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
 शुण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

१८

१९

२०

२१

२२ [८] (३०२)

(३०)

१७ गार्थिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र सोमं सोमपते पिबेमं माध्यंदिनं सर्वनं चारु यत् ते ।
 प्रमुध्या शिमे मघवन्नुजीपिन् विमुध्या हरी इह मादयस्व
 गवांशिरं मुन्धिर्नामिन्द्र शुक्रं पिबा सोमं ररिमा ते मदाय ।
 ब्रह्मकृता मारुतेना गुणेन सजोषा रुद्रेस्तुपदा वृषस्व
 ये ते शुष्मं ये तविर्धामवर्धं चर्वन्त इन्द्र मरुतस्तु ओजः ।
 माध्यंदिने सर्वने वज्रहस्त पिबा रुद्रेभिः सगणः सुशिप्र
 त इन्वस्य मधुमद् विविप्र इन्द्रस्य शर्धो मरुतो य आसन् ।
 येमिर्वृत्रस्येषितो विवेदा मर्मणो मन्यमानस्य मर्म
 मनुष्वदिन्द्र सर्वनं जुषाणः पिबा सोमं शश्वते वीर्याय ।
 स आ ववृत्स्व हर्यश्च यज्ञैः सरण्युमिरपो अणीं सिसर्धि

१

२

३

४

५ [९]

६

७

त्वमपो यद्ध वृत्रं जघन्वा अत्यौ इव प्रासृजः सतवाजौ ।
 शयानमिन्द्र चरता वधेन वज्रिवासं परि देवीरदेवम्
 यजाम इन्नमसा वृद्धमिन्द्रं बृहन्तमुष्वमजरं युवानम् ।
 यस्य प्रिये ममतरुर्जियस्य न रोदसी महिमानं ममाते

(३०९)

इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि व्रतानि देवा न भिनन्ति विश्वे ।

वाधार यः पृथिवीं द्यामुतेमां जजान सूर्यमुपसं सुदंसाः

८

अद्वोच सत्यं तव तन्महित्वं सद्यो यज्जातो अपिबो ह सोमम् ।

न द्याव इन्द्र तवसस्तु ओजो नाहा न मासाः शरदो वरन्त

९

त्वं सद्यो अपिबो जात इन्द्र मदाय सोमं परमे व्योमन् ।

यन्द्र द्यावापृथिवी आविवेशी रथाभवः पूर्यः कारुधायाः

१० [१०]

अहन्नर्हि परिशयानमर्णं ओजायमानं तुविजात तव्यान् ।

न ते महित्वमनु भुद्ध द्यौ र्यदन्यया स्फिग्याः क्षामवस्थाः

११

यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो भू दुत प्रियः सुतसोमो म्रियेधः ।

यज्ञेन यज्ञमद यज्ञियः सन् यज्ञस्ते वज्रमहिहत्य आवत्

१२

यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अर्वा गैर्न सुन्नाय नव्यसे ववृत्याम् ।

यः स्तोमेभिर्वावुधे पूर्येमि र्यो मध्यमेभिरुत नूतनेभिः

१३

विवेष यन्मा धिषणा जजान स्तवै पुरा पायादिन्द्रमह्नः ।

अहसो यत्र पीपरद् यथा नो नावेव यान्तमुभये हवन्ते

१४

✓ आपूर्णो अस्य कलशः स्वाहा सेक्तैव कोशं सिसिचे पिबध्वै ।

समु प्रिया आववृन्नन् मदाय प्रदक्षिणिदुभि सोमांस इन्द्रम्

१५

न त्वा गभीरः पुरुहूत सिन्धु नार्द्रयः परि पन्तो वरन्त ।

इत्था सखिभ्य इषितो यदिन्द्राः ऽऽहृळ्हं चिदरुजो गव्यमूर्वम्

१६

शुनं हुवेम मधवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु भ्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

१७ [११] (३१९)

(३३)

१३ गाथिनो विश्वामित्रः, ४, ६, ८, १० नद्यः ऋषिकाः । नद्यः, ४, ८, १० विश्वामित्रः;
६, ७ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १३ अनुष्टुप् ।

प्र पर्वतानामुशती उपस्था दश्वे इव विधिते हासमाने ।

गावेव शुभ्रे मातरा रिहाणे विपादस्तुद्री पर्यसा जवेते

१

इन्द्रेधिते प्रसवं मिक्षमाणे अच्छा समुद्रं रथ्येव याथः ।

समाराणे ऊर्मिभिः पिन्वमाने अन्या वामन्यामप्येति शुभ्रे

२

अच्छा सिन्धुं मातृतमामयासं विपाशमुर्वी सुभगामगन्म ।

वत्समिव मातरां संरिह्याणे समानं योनिमनु संचरन्ती

३

एना वयं पर्यसा पिन्वमाना अनु योनिं देवकृतं चरन्तीः ।

४

न वर्तवे प्रसवः सर्गतक्तः कियुर्विप्रो नद्यो जोहवीति

रमध्वं मे वचसे सोम्याय ऋतावरीरुपं मुहूर्तमेवैः ।

प्र सिन्धुमच्छा बृहती मनीषा ऽवस्युरह्ने कुशिकस्य सूनः

५ [१२]

इन्द्रो अस्मां अरवुद् वज्रबाहु रपाहन् वृत्रं परिधिं नदीनाम् ।

देवोऽनयत् सविता सुपाणिस्तस्य वयं प्रसवे याम उर्वीः

६

प्रवाच्यं शश्वधा वीर्यं तदिन्द्रस्य कर्म यदहिं विवृश्चत् ।

वि वज्रेण परिपदो जघाना ऽऽयन्नापोऽयनमिच्छमानाः

७

एतद् वचो जरितमपि मृष्टा आ यत् ते घोपानुत्तरा युगानि ।

उक्थेपुं कारो प्रति नो जुषस्व मा नो नि कः पुरुषत्रा नमस्ते

८

ओ पु स्वसारः कारवे शृणोत ययौ वो दूरादनसा रथेन ।

नि पू नमध्वं भवता सुपारा अधोअक्षाः सिन्धवः स्रोत्याभिः

९

आ ते कारो शृणवामा वचांसि ययार्थ दूरादनसा रथेन ।

नि ते नंसै पीप्यानेव योषा मर्यायेव कन्या शश्वचै ते

१० [१३]

यदुङ्ग त्वा भरताः संतरेयु गव्यन् ग्रामं इषित इन्द्रजुतः ।

अर्षावहं प्रसवः सर्गतक्त आ वो वृणे सुमतिं यज्ञियानाम्

११

अतारिपुर्मरता गव्यवः स मभक्त विप्रः सुमतिं नदीनाम् ।

प्र पिन्वध्वमिपर्यन्तीः सुराधा आ वक्षणाः पूणध्वं यात शीमम्

१२

उद् व ऊर्मिः शम्पा हन्त्वापो योक्त्राणि मुञ्चत ।

मादुष्कृतौ व्येनसा ऽघ्न्यौ शूनमारताम्

१३ [१४] (३३९)

(३४)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः पुर्मिदातिरुद् दासमर्कैर्विद्व वसुर्दयमानो वि शत्रून् ।

ब्रह्मजुतस्तन्वा वावृधानो भूरिदात्र आपृणद् रोदसी उमे

१

मखस्य ते तविपस्य प्र जूति मिर्यमि वाचममृताय भूयन् ।

इन्द्र क्षितीनामसि मानुषीणां विशां दैवीनामुत पूर्वयावा

२

(३३४)

इन्द्रो वृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः प्र मायिनाममिनाद् वर्षणीतिः ।

अहन् व्यसमुशधग्वने—व्वाविर्धेना अकृणोद् राभ्याणाम् ३

इन्द्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायोशिग्भिः पृतना अमिष्टिः ।

प्रारोचयन्मनवे केतुमह्ना—मविन्दुज्ज्योतिर्वृहते रणाय ४

इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ विवेश नुवद् दधानो नयीं पुरुणि ।

अचेतयद् धियं इमा जरित्रे प्रेमं वर्णमतिरच्छुक्रमासाम् ५ [१५]

महो महानि पनयन्त्यस्ये—न्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ।

वृजनेन वृजिनान् त्सं पिपेप मायामिर्दस्यूरभिभूत्योजाः ६

युधेन्द्रो म्हा वरिवश्वकार देवेभ्यः सत्यतिश्वर्षणिप्राः ।

विवस्वतः सवने अस्य तानि विप्रा उक्थेभिः कवयो गृणन्ति ७

सन्नासाहं वरेण्यं सहोदां संसवांसं स्वरपश्वं देवीः ।

ससान यः पृथिवीं द्यामुतेमा—मिन्द्रं मवुन्त्यनु धीरणासः ८

ससानात्यौ उत सूर्यै ससाने—न्द्रः ससान पुरुमोर्जसं गाम् ।

द्विरण्ययमुत भोर्गं ससान हृत्वी दस्यून् प्रार्यं वर्णमावत् ९

इन्द्र ओषधीरसनोदहानि वनस्पतीरसनोदन्तरिक्षम् ।

विभेदं वलं नुनुदे विवाचो ऽथाभवद् दमिताभिक्रतूनाम् १०

कुनं हुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ११ [१६] (३४३)

(३५)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छ ।

पिबास्यन्धो अमिर्दृष्टो अस्मे इन्द्र स्वाहा ररिमा ते मवाय १

उपाजिरा पुरुहूताय सप्ती हरी रथस्य धूर्वा युनज्मि ।

वृवद् यथा संमृतं विश्वतश्चि—दुपेमं यज्ञमा वहात इन्द्रम् २

उपो नयस्व वृषणा तपुणो—तेमव त्वं वृषभ स्वधावः ।

ग्रसेतामश्वा वि मुचेह शोणा विवेदिवे सहशीरद्वि धानाः ३

ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनज्मि हरी सखाया सधमाद आशू ।

स्थिरं रथं सुखमिन्द्राधितिष्ठन् प्रजानन् विद्वौ उप याहि सोमम् ४ (३४७)

मा ते ह्री वृषणा वीतपृष्ठा नि रीरमन् यजमानासो अन्ये ।
अत्यायाहि शश्वतो वयं ते ५ सुतेभिः कृणवाम सोमैः

५ [१७]

तवायं सोमस्त्वमेह्यर्वाद् शश्वत्तमं सुमना अस्य पाहि ।
अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्या दधिध्वेमं जठर इन्दुमिन्द्र
स्तीर्णं ते बर्हिः सुत इन्द्र सोमः कृता धाना अत्तवे ते हरिभ्याम् ।

६

तदोक्ते पुरुशाकाय वृष्णे मरुत्वते तुभ्यं राता हवीर्षि
इमं नरः पर्वतास्तुभ्यमापः समिन्द्र गोभिर्मधुमन्तमक्रन् ।

७

तस्यागत्या सुमना ऋष्व पाहि प्रजानन् विद्वान् पृथ्याङ् अनु स्वाः
यौ आमंजो मरुत इन्द्र सोमे ये त्वामवर्धन्नमवन् गणस्ते ।

८

तेभिरेतं सजोषा वावशानोऽग्नेः पिब जिह्वया सोममिन्द्र
इन्द्र पिब स्वधया चित सुतस्याग्नेवीं पाहि जिह्वया यजत्र ।

९

अध्वर्योर्वा प्रयतं शक्र हस्तान्द्रोतुर्वा यज्ञं हवियो जुषस्व
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वार्जसातौ ।

१०

शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

११ [१८] (३५४)

(३६)

११ गायिनो विश्वामित्रः, १० घोर आङ्गिरसः । इन्द्रः । विश्वे ।

इमाम् पु प्रभृतिं सातये धाः शश्वच्छश्वद्वृत्तिमिर्यादमानः ।

सुतेसुते वावृधे वर्धनेमिर्यः कर्माभिर्महत्तिः सुश्रुतो भूत्

१

इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विद्वाना ऋभुर्येभिर्वृषपवा विहायाः ।

प्रयम्यमानान् प्रति पू गृध्रायेन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णाः

२

पिबा वर्धस्व तव घा सुतासु इन्द्र सोमासः प्रथमा उतेमे ।

यथार्पिबः पूर्या इन्द्र सोमौ एवा पाहि पन्यो अद्या नवीयान्

३

महौ अमंत्रो वृजने विरेक्ष्युः शवः पत्यते धूष्णवोजः ।

नाह विव्याच पृथिवी चनैनं यत् सोमासो हर्यश्वममन्दन्

४

महौ उग्रो वावृधे वीर्याय समाचक्रे वृषभः काव्येन ।

इन्द्रो भर्गो वाजदा अस्य गावः प्र जायन्ते दक्षिणा अस्य पूर्वीः

५ [१९] (३५९)

प्र यत् सिन्धवः प्रसवं यथायन्नापः समुद्रं रथ्येव जग्मुः ।
अतश्चिदिन्द्रः सदर्शो वरीयान् यदीं सोमः पूणातिं दुग्धो अंशुः ६

समुद्रेण सिन्धवो यदमाना इन्द्राय सोमं सुपुतं मरन्तः ।
अंशुं दुहन्ति हस्तिनो भरित्रैर्मध्वः पुनन्ति धारया पवित्रैः ७

हृदा इव कुक्षयः सोमधानाः सभीं विव्याच सर्वना पुरुणि ।
अन्ना यदिन्द्रः प्रथमा व्याश वृत्रं जघन्वाँ अवृणीत सोमम् ८

आ तू भरं मार्किरेतत् परिं षाद् त्रिधा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम् ।
इन्द्र यत् ते माहिं दत्तमस्त्यस्मभ्यं तद्वर्यं प्र यन्धि ९

अस्मे प्र यन्धि मघवन्नृजीपिन्निन्द्र रायो विश्ववारस्य भूरैः ।
अस्मे ज्ञातं शरदो जीवसे धा अस्मे वीराञ्छर्वत इन्द्र शिपिन् १०

शुनं हुवेम मघवानिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
शुण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ११ [२०] (३६५)

(३७)

११ गायिनो विदशमित्रः । इन्द्रः । गायत्री, ११ अनुष्टुप् ।

वार्यहत्याय शर्वसे पृतनापाह्याय च । इन्द्र त्वा वर्तयामसि १
अर्वाचीनं सु ते मन उत्त चक्षुः शतक्रतो । इन्द्रं कृण्वन्तु वाघतः २
नामानि ते शतक्रतो विश्वाभिर्गीर्भिरीमहे । इन्द्राभिमातिषाह्ये ३
पुरुष्टुतस्य धामभिः शतेन महयामसि । इन्द्रस्य चर्षणीधृतः ४
इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुष्टुतमुपं ब्रुवे । भरेषु वाजसातये ५ [२१]

वाजेपु सासहिर्भेव त्वामीमहे शतक्रतो । इन्द्रं वृत्राय हन्तवे ६
द्युन्नेपु पृतनाज्ये पृत्सुतर्षु अवःसु च । इन्द्र साक्ष्वाभिमातिषु ७
शुष्मिन्तमं न ऊतये द्युम्निनं पाहि जागृविम् । इन्द्र सोमं शतक्रतो ८
इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तानि त आ वृणे ९
अगन्निन्द्र श्वो बृहद् द्युम्नं दधिष्व दुष्टरम् । उत् ते शुष्मं तिरामसि १०

अर्वावतो न आ गृह्यथो शक परावतः ।

उ लोको यस्ते अद्रिव इन्द्रेह तत् आ गहि

११ [२२] (३७६)

(३८)

१० प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा, ताबुभावपि वा गाथिनो विश्वामित्रो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अमि तष्टेव दीधया मनीषा मत्यो न वाजी सुधुरो जिहानः ।

अमि प्रियाणि मर्मैशत पराणि कवीरिच्छामि संहरो सुमेधाः १

इनोत पृच्छ जनिमा कवीनां मनोधृतः सुकृतस्तक्षत ग्राम् ।

इमा उ ते प्रणयोऽवर्धमाना मनोवाता अध नु धर्माणि गमन् २

नि पीमिदन्न गुह्या दधाना उत क्षत्राय रोदसी समञ्जन् ।

सं मात्राभिर्ममिरे येमुकुर्वी अन्तर्मही समृते धार्यसे धुः ३

आतिठन्तं परि विश्वे अभूष जिह्वयो वसानश्चरति स्वरोचिः ।

महत् तद् वृष्णो असुरस्य नामाऽऽ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ ४

असृत पूर्वी वृषमो ज्याया निमा अस्य शुरुधः सन्ति पूर्वीः ।

दिवो नपाता विद्वथस्य धीभिः क्षत्रं राजाना प्रदिवो दधाथे ५ [२३]

त्रीणि राजाना विद्वथे पुरुणि परि विश्वानि भूषथः सदांसि ।

अपश्यमन्न मनसा जगन्वान् व्रते गन्धर्वा अपि वायुकेशान् ६

तद्विद्वथस्य वृषभस्य धेनो रा नामभिर्ममिरे सकस्यं गोः ।

अन्यद्वन्यदसुर्यं वसाना नि मायिनो ममिरे रूपमस्मिन् ७

तद्विद्वथस्य सवितुर्नकिर्मे हिरण्ययीममतिं यामशिभित् ।

आ सुष्टुती रोदसी विश्वमिन्वे अपीव योषा जनिमानि वव्रे ८

युवं प्रत्नस्य साधथो महो यद् दैवी स्वस्तिः परि णः स्यातम् ।

गोपाजिह्वस्य तस्थुषो विरूपा विश्वे पश्यन्ति मायिनः कृतानि ९

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

१० [२४] (३८६)

(३९)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३९-५३]

१ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं मतिर्द्विद्वा आ वच्यमाना ऽच्छा पतिं स्तोमं तष्टा जिगाति ।

या जागृविद्विद्वथे शस्यमानेन्द्र यत् ते जायते विद्धि तस्य १

(३८७)

विवाश्चिवा पुन्या जायमाना वि जागृविर्विदथे अस्यमाना ।

मद्रा वस्त्राण्यर्जुना वसाना सेयमस्मे सनजा पित्र्या धीः २

यमा चिदत्र यमसूरसूत जिह्वाया अग्रं पतदा ह्यस्थान् ।

वर्षूषि जाता मिथुना संचेते तमोहना तपुषो बुध्न एता ३

नकिरेषां निन्दिता मर्त्येषु ये अस्माकं पितरो गोपुं योधाः ।

इन्द्र एषां हंहिता मार्हिनावा नुद गोत्राणि ससृजे कुंसर्नवान् ४

सखा ह यत्र सखिर्मिर्नवगवै रमिन्वा सत्वमिर्गा अनुगमन् ।

सत्यं तदिन्द्रो वृशभिर्दशगवैः सूर्यं विवेवु तमसि क्षियन्तम् ५ [२५]

इन्द्रो मधु संभृतमुस्रियायां पद्भद विवेद शफवन्नमे गोः ।

गुह्यां हितं गुह्यं गूळहमप्सु हस्ते दधे दक्षिणे दक्षिणावान् ६

ज्योतिर्वृणीत तमसो विज्ञानज्ञारे स्याम दुरिताकुभीके ।

इमा गिरः सोमपाः सोमवृद्ध जुषस्वेन्द्र पुरुतमस्य कारोः ७

ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनुष्याद्वारे स्याम दुरितस्य भूरैः ।

भूरिं चिद्धि तुजतो मर्त्यस्य सुपारासो वसवो बर्हणावत् ८

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन् भरे नृतमं वार्जसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमृतये सात्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं घनानाम् ९ [२६] (३९५)

[कृत्तीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३१ ॥]

(४०)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्र त्वा वृषभं वयं सुते सोमै हवामहे । स पाहि मध्वो अन्धसः १

इन्द्र क्रतुविदं सुतं सोमं हर्यं पुरुष्टुत । पिबा वृषस्व तातृपिम् २

इन्द्र प्र णो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्दुवेमिः । तिर स्तवान विशपते ३

इन्द्र सोमाः सुता इमे तव प्र यन्ति सत्पते । क्षयं चन्द्रास इन्द्रवः ४

वृधिष्वा जउरं सुतं सोममिन्द्र वरेण्यम् । तव द्युक्षास इन्द्रवः ५ [१]

गिर्वेणः पाहि नः सुतं मधोधाताभिरज्यसे । इन्द्र त्वादातमिद् यशः ६

अभि द्युन्नानि वनिन इन्द्रं सचन्ते अक्षिता । पीत्वी सोमस्य वावृधे ७

अर्वावतो न आ गहि परावतश्च वृत्रहन् । इमा जुषस्व नो गिरः ८

यदन्तरा परावतं मर्वावतं च ह्यसे । इन्द्रेह तत् आ गहि ९ [२] (४०)

(४१)

९ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र मन्त्रं—गुवानः सोमपीतये । हरिभ्यां याह्यद्विवः १
सुतो होता न ऋत्विज्यं—स्तिस्तिरे बर्हिःरानुषक् । अयुजन् प्रातरर्धयः २
इमा बर्हा ब्रह्मवाहः क्रियन्त आ बर्हिः सीद । वीहि शूर पुरोळाशम् ३
रारन्धि सर्वनेषु ण एषु स्तोमेषु वृत्रहन् । उक्थेर्ध्विन्द्र गिर्वणः ४
मतर्यः सोमपासुरं रिहन्ति शवसस्पतिम् । इन्द्रं वत्सं न मातरः ५ [३]

स मन्दस्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वां महे । न स्तोतारं निदे करः ६
वयमिन्द्र त्वायवो हविष्मन्तो जरामहे । उत त्वमस्मयुर्वसो ७
मारे अस्मद् वि मुमुचो हरिप्रियावाङ् याहि । इन्द्रं स्वधावो मत्स्वेह ८
अवाञ्छं त्वा सुखे रथे वहतामिन्द्र केशिना । घृतस्नू बर्हिरासदे ९ [४] (४१३)

(४२)

९ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

उषं नः सुतमा गंहि सोममिन्द्र गवांशिरम् । हरिभ्यां यस्तं अस्मयुः १
तमिन्द्र मवुमा गंहि बर्हिःषां यावभिः सुतम् । कुविश्वस्य तृप्णवः २
इन्द्रमित्था गिरो ममाच्छागुरिपिता इतः । आवृते सोमपीतये ३
इन्द्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे । उक्थेभिः कुविवागमत् ४
इन्द्र सोमाः सुता इमे तान् दधिष्व शतक्रतो । जठरं वाजिनीवसो ५ [५]

विष्मा हि त्वा धनंजयं वाजेषु दधुषं कवे । अधा ते सुन्नमीमहे ६
इममिन्द्र गवांशिरं यवांशिरं च नः पिब । आगत्या वृषभिः सुतम् ७
तुम्येदिन्द्र स्व ओक्येऽ सोमं चोदामि पीतये । एष रारन्तु ते हृदि ८
त्वां सुतस्य पीतये प्रलमिन्द्र हवामहे । कुशिकासो अवस्यवः ९ [६] (४२२)

(४३)

८ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ याह्यवाङ्मुप वन्दुरेष्टा—स्तवेदनु प्रदिवः सोमपेयम् ।
मिया सखाया वि मुचोर्प बर्हि—स्त्वामिमे हव्यवाहो हवन्ते

१

(४२३)

आ याहि पूर्वोरतिं चर्षणीरौ अर्य आशिष उष नो हरिभ्याम् ।	
इमा हि त्वा मतयः स्तोमतष्टा इन्द्र हवन्ते सख्यं जुषाणाः	२
आ नो यज्ञं नमोवृधं सजोषा इन्द्र देव हरिभिर्याहि तूर्यम् ।	
अहं हि त्वा मतिभिर्जोहवीमि धृतप्रयाः सधमावे मधूनाम्	३
आ च त्वामेता वृषणा वहतो हरी सखाया सुधुरा स्वङ्गा ।	
धानावदिन्द्रः सर्वनं जुषाणः सखा सख्युः शृणवद् वन्दनानि	४
कुविन्मा गोपां करसे जनस्य कुविद् राजानं मधवच्चृजीषिन् ।	
कुविन्म ऋषिं पपिवांसं सुतस्य कुविन्मे वस्वो अमृतस्य शिक्षाः	५
आ त्वा बृहन्तो हरयो युजाना अर्वागिन्द्र सधमादो वहन्तु ।	
प्र ये द्विता दिव ऋञ्जन्याताः सुसंमृष्टासो वृषभस्य मूराः	६
इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्ण आ यं ते श्येन उशते जभारं ।	
यस्य मदे च्यावर्यसि प्र कुटीर्यस्य मदे अप गोत्रा ववर्थ	७
शुनं हुविम मधवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु ग्रन्तै वृत्राणि संजितं धनानाम्	८ [७] (४३०)

(४४)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गृह्णी ।

अयं ते अस्तु हर्यतः सोम आ हरिभिः सुतः ।	
जुषाण इन्द्र हरिभिर्न आ गृह्या तित्थ हरितं रथम्	१
हर्यन्नुषसमर्चयः सूर्यं हर्यन्नरोचयः ।	
विद्वांश्चिक्त्वान् हर्यश्च वर्धस इन्द्र विश्वा अमि धियः	२
द्यामिन्द्रो हरिधायसं पृथिवीं हरिर्वपसम् ।	
अधारयन्द्ररितोभूरि भोजनं ययोरन्तर्हरिश्चरत्	३
जज्ञानो हरितो वृषा विश्वमा भाति रोचनम् ।	
हर्यश्चो हरितं धत्त आयुधमा वज्रं बाह्वोर्हरिम्	४
इन्द्रो हर्यन्तमर्जुनं वज्रं शुक्रैरभीवृतम् ।	
अपावृणोन्द्ररिभिराद्रिभिः सुतमुद् गा हरिभिराजत	५ [८] (४३५)

(४५)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । वृहती ।

आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिर्—र्याहि मयूररोमभिः ।

मा त्वा के चिन्नि यमन्वि न पाशिनो ऽति धन्वेव ताँ इहि

१

वृत्रखादो वलंरुजः पुरां वृमो अपामजः ।

स्थाता रथस्य हयोरभिस्वर इन्द्रो हृब्हा चिदारुजः

२

गम्भीरो उवृधीरिव क्रतुं पुण्यसि गा इव ।

प्र सुगोपा यवसं धेनवो यथा हृदं कुल्या इवाशत

३

आ नस्तुजं रयिं भरां—शं न प्रतिजानते ।

वृक्षं एकं फलमङ्गीव धूनुहीन्द्र संपारणं वसु

४

स्वयुरिन्द्र स्वराळसि स्मद्दिष्टिः स्वयंशस्तरः ।

स वावृधान ओजसा पुरुदुत भवा नः सुश्रवस्तमः

५ [९] (४४०)

(४६)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

युध्मस्य ते वृषमस्य स्वराज उग्रस्य यूनः स्थविरस्य घृष्वेः ।

अजूर्यतो वज्रिणो वीर्याङ्गीन्द्र श्रुतस्य महतो महानि

१

महौ असि महिष वृष्णयोभिर्धनस्पृदुग्र सहमानो अन्यान् ।

एको विश्वस्य मुर्वनस्य राजा स योधया च क्षयया च जनान्

२

प्र मात्राभी रिरिचे रोचमानः प्र देवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः ।

प्र मज्जना विव इन्द्रः पृथिव्याः प्रोरोर्महो अन्तरिक्षाहजीषी

३

उरुं गम्भीरं जनुषाम्युग्रं विश्वव्यचसमवतं मतीनाम् ।

इन्द्रं सोमांसः प्रदिवि सुतासः समुद्रं न स्रवत् आ विशन्ति

४

यं सोममिन्द्र पृथिवीद्यावा गर्भं न माता बिभ्रतस्त्राया ।

तं ते हिन्वन्ति तम् ते मृजन्त्यध्वर्यवो वृषम पातवा उ

५ [१०] (४४५)

(४७)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मरुत्वौ इन्द्र वृषभो रणाय पिब सोममनुवृधं मदाय ।
आ सिञ्चस्व जठरे मध्व ऊर्मि त्वं राजासि प्रदिवः सुतानाम् १

सजोषा इन्द्र सर्गणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान् ।
जहि शत्रूरप मृधो नुवृस्वाऽथामयं कृणुहि विश्वतो नः २

उत ऋतुभिर्ऋतुपाः पाहि सोम—मिन्द्र देवेभिः सखिभिः सुतं नः ।
यौ आर्मजो मरुतो ये त्वाऽन्वहन् वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजः ३

ये त्वाहिहृत्ये मधवृत्रवर्धन् ये शाम्बरे हरिवो ये गविंदौ ।
ये त्वा नूनमनुमदन्ति विप्राः पिबेन्द्र सोमं सर्गणो मरुद्भिः ४

मरुत्वन्तं वृषभं वावृधान—मकवारिं विव्यं शासमिन्द्रम् ।
विश्वासाहमवसे नूतनायो—ग्रं सहोदामिह तं हुवेम ५ [११] (४५०)

(४८)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सद्यो ह जातो वृषभः कनीनः प्रमर्तुमावदन्धसः सुतरस्य ।
साधोः पिब प्रतिकामं यथा ते रसाशिरः प्रथमं सोम्यस्य १

यजायथास्तदहरस्य कामे—ऽशोः पीयूषमपिबो गिरिष्ठाम् ।
तं ते माता परि योषा जनित्री महः पितुर्दम आसिञ्चदधे २

उपस्थाय मातरमन्नमैह तिग्ममपश्यदुभि सोममूधः ।
प्रयावयन्नचरद् गुत्सो अन्यान् महानि चक्रे पुरुधप्रतीकः ३

उग्रस्तुराषाळभिभूत्योजा यथावशं तन्वं चक्र एषः ।
त्वष्टारमिन्द्रो जनुषामिभूया—ऽऽमुष्या सोममपिबच्चमूषु ४

शूनं हुवेम मधवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नूतमं वाजसातौ ।
शूण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ५ [१२] (४५५)

(४९)

५ गाथिनो विद्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

शंसां महामिन्द्रं यस्मिन् विश्वा आ कूटयः सोमपाः काममव्यन् ।

यं सुकर्तुं धिषणे विभ्वतुष्टं घनं वृत्राणां जनयन्त वेवाः

१

यं नु नकिः पृतनासु स्वराजं द्विता तरति नृतमं हरिष्ठाम् ।

इनतमः सत्वभिर्यो ह शूयैः पृथुजया अमिनादायुर्दस्योः

२

सहावा पुत्सु तरणिर्नार्वा व्यानशी रोदसी मेहनावान् ।

भगो न कारे हव्यो मतीनां पितेव चारुः सुहवो वयोधाः

३

धर्ता द्विवो रजसस्पृष्ट ऊर्ध्वो रथो न वायुर्वसुभिर्नियुत्वान् ।

क्षपां वस्ता जनिता सूर्यस्य विमक्ता भागं धिषणेव वाजम्

४

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं यस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शूण्वन्तमुग्रभूतये समत्सु भ्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

५ [१३] (४६०)

(५०)

५ गाथिनो विद्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः स्वाहा पिबतु यस्य सोमं आगत्या तुष्टो वृषभो मरुत्वान् ।

ओरुव्यचाः पूणतामेभिरहै रास्य हविस्तन्वतः काममृध्याः

१

आ ते सपर्यु जवसे युनजिम ययोरनु प्रदिवः श्रुष्टिमावः ।

इह त्वा धेयुर्हरयः सुशिप्र पिबा त्वस्य सुपुतस्य चारोः

२

गोभिर्मिमिक्षुं दधिरे सुणारमिन्द्रं ज्यैष्ठ्याय धायसे मृणानाः ।

मन्वानः सोमं पपिवां ऋजीपिन् त्समस्मभ्यं पुरुधा गा इषण्य

३

इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च ।

स्वयवो मतिभिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन्

४

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं यस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शूण्वन्तमुग्रभूतये समत्सु भ्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

५ [१४] (४६५)

(५१)

१२ गायिनो विद्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-३ जगती, १०-१२ गायत्री ।

चर्षणीधृतं मधवानमुक्थ्यः ।—मिन्द्रं गिरो बृहतीरभ्यनूपत ।
 वावुधानं पुरुहूतं सुवृक्तिभि रमर्त्यं जरमाणं द्विवेदिवे १
 ज्ञातकृतुमर्णवं ज्ञाकिनं नरं गिरो म इन्द्रमुप यन्ति विश्वतः ।
 वाजसर्नि पूभिर्वं तूर्णिमप्लुरं धामसाचममिषाचं स्वविदम २
 आकरे वसोर्जरीता पनस्यते ऽनेहसः स्तुम इन्द्रो दुवस्यति ।
 विवस्वतः सवदन आ हि पिप्रिये सत्रासाहमभिमातिहनं स्तुहि ३
 नृणामु त्वा नृतमं गीर्भिरुक्थै रभि प्र वीरमर्चता सवार्धः ।
 सं सहसे पुरुमायो जिहीते नमो अस्य प्रवित्र एक ईशे ४
 पूर्वोरस्य निष्पिधो मर्त्येषु पुरु वसूनि पृथिवी विभर्ति ।
 इन्द्राय द्याव ओषधीरुतापो रयिं रक्षन्ति जीरयो वनानि ५ [१५]

तुभ्यं ब्रह्माणि गिरं इन्द्र तुभ्यं सत्रा दधिरे हरिवो जुपस्व ।
 बोध्याऽपिरवसो नूतनस्य सखे वसो जरितृभ्यो वयो धाः ६
 इन्द्रं मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्यति अपिबः सुतस्य ।
 तव प्रणीती तव शूर शर्म ज्ञा विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः ७
 स वावज्ञान इह पाहि सोमं मरुद्भिरिन्द्र सखिभिः सुतं नः ।
 जातं यत् त्वा परि देवा अमूषन् महे भराय पुरुहूत विश्वे ८
 अप्लूये मरुत आपिरेषो ऽमन्दास्त्रिन्द्रमनु दातिवाराः ।
 तेभिः साकं पिबतु वृत्रस्त्रादः सुतं सोमं वाशुपः स्वे सुधस्थे ९
 इदं ह्यन्वोजसा सुतं राधानां पते । पिबा त्वस्य गिर्विणः १०
 यस्ते अनु स्वधामसत सुते नि यच्छ तन्वम् । स त्वा ममन्तु सोम्यम् ११
 य ते अश्रोतु कुक्षयोः प्रेन्द्र ब्रह्मणा शिरः । य बाहू शूर राधसे १२ [१६] (४७७)

(५२)

८ गायिनो विद्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-४ गायत्री, ६ जगती ।

धानावन्तं करम्भिण मपूपवन्तमुक्थिनम् । इन्द्रं प्रातर्जुपस्व नः १
 पुरोळाशं पचत्यं जुषस्वेन्द्रा गुणस्व च । तुभ्यं हव्यानि सिञ्चते २ (४७९)

पुरोळाशं च नो घसो जोषयासे गिरंश्च नः । वधूयुरिच योषणाम् ३
 पुरोळाशं सनश्नुत प्रातःसावे जुषस्व नः । इन्द्र क्रतुर्हि ते बृहन् ४
 माध्यंदिनस्य सर्वनस्य धानाः पुरोळाशमिन्द्र कृष्वेह चारुम् ।
 प्र यत् स्तोता जरिता तूर्यर्थो वृषायमाण उप गीर्भिरीड्ये ५ [१७]

तृतीयं धानाः सर्वे पुरुष्टुत पुरोळाशमाहुतं मामहस्व नः ।
 क्रमुमन्तं वाजवन्तं त्वा कवे प्रयस्वन्त उप शिक्षेम धीतिभिः ६
 पुषण्वते ते चक्रमा करम्भं हरिवते हर्यश्वाय धानाः ।
 अपूपमद्भि सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान् ७
 प्रति धाना भरत तूर्यमस्मै पुरोळाशं वीरतमाय नृणाम् ।
 विवेदिवे सदृशीरिन्द्र तुभ्यं वर्धन्तु त्वा सोमपेयाय धृष्णो ८ [१८] (४८५)

(५३)

२४ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः, १ इन्द्रापर्वतौ; १५, १६ वाक्, (सप्तपरी); १७-२० रथाङ्गानि;
 २१-२४ अमिश्रापः । त्रिष्टुप्; १०, १६ जगती; १३ गायत्री;
 १२, २०, २२ अनुष्टुप्; १८ बृहती ।

इन्द्रापर्वता बृहता रथेन वामीरिष आ वहतं सुवीराः ।
 वीतं हव्यान्यध्वरेषु देवा वर्षेथां गीर्भिरिळ्या मदन्ता १
 तिष्ठा सु कै मघवन् मा परा गाः सोमस्य नु त्वा सुधृतस्य यक्षि ।
 पितुर्न पुत्रः सिचुमा रमे त इन्द्र स्वादिष्ठया गिरा शचीवः २
 शंसावाध्वर्यो प्रति मे गृणीहीन्द्राय वाहः कृणवाव जुष्टम् ।
 एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदाऽथा च भूदुक्थमिन्द्राय शस्तम् ३
 जायेदस्तं मघवन् त्सेदु योनिस्तदित् त्वा युक्ता हरयो वहन्तु ।
 यदा कदा च सुनवाम सोमं ममिद्धा द्रुतो धन्वात्यच्छ ४
 परा याहि मघवन्ना च याहीन्द्र भ्रातरुभयत्रा ते अर्थम् ।
 यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो रासमस्य ५ [१९]

अपाः सोममस्तमिन्द्र प्र याहि कल्याणीर्जाया सुरणं गृहे ते ।
 यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो दक्षिणावत्

६ (४९१)

इमे भोजा अङ्गिरसो विरूपा दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।
 विश्वामित्राय ददतो मवानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः
 रूपंरूपं मयवा बोमवीति मायाः कृण्वानस्तन्वं१ परि स्वाम् ।
 त्रियद दिवः परि मुहूर्तमागात् स्वैर्मन्त्रैरनृतुपा क्रतावा
 मुहौ ऋषिर्देवजा देवजूतो ऽस्तम्नात् सिन्धुमर्णवं नृचक्षाः ।
 विश्वामित्रो यदवहत् सुदासमभिषयायत कुशिकेभिरिन्द्रः
 हुंसा इव कृणुथ श्लोकमद्विभिर्मदन्तो गीर्भिरध्वरे सुते सचा ।
 देवेभिर्विषा ऋपयो नृचक्षसो वि पिबध्वं कुशिकाः सोम्यं मधु

७

८

९

१० [२०]

उप प्रेतं कुशिकाश्चेतयध्वमश्वं राये प्र मुञ्चता सुदासः ।
 राजा वृत्रं जह्वनत् प्रागपागुदुगथा यजाते वर आ पृथिव्याः
 य इमे रोदसी उभे अहमिन्द्रमतुष्टवम् ।
 विश्वामित्रस्य रक्षति ब्रह्मेदं भारतं जनम्
 विश्वामित्रा अरासत् ब्रह्मेन्द्राय वृजिणे । करदिन्नः सुरार्धसः
 किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावो नाशिरं वुह्रे न तपन्ति धर्मम् ।
 आ नो भर प्रमगन्दस्य वेदो नैचाशाखं मधवन् रन्धया नः
 ससर्परीरमतिं बाधमाना बृहन्मिमाय जमदग्निदत्ता ।
 आ सूर्यस्य दुहिता ततान् श्वो देवेष्वमृतमजुर्यम्

११

१२

१३

१४

१५ [२१]

ससर्परीरमरत् तूर्यमेभ्यो ऽधि श्रवः पाञ्चजन्यासु कृष्टिषु ।
 सा पक्ष्याः नव्यमायुर्दधाना यां मे पलस्तिजमवृश्यो वृदुः
 स्थिरौ गावौ भवतां वीळुरक्षो मेषा वि वर्हि मा युगं वि शारि ।
 इन्द्रः पातल्ये ददतां शरीतो ररिदनेमे अमि नः सचस्व
 बलं धेहि तनूषु नो बलमिन्द्रानल्लुप्तु नः ।
 बलं तोकाय तनयाय जीवसे त्वं हि बलदा असि
 अमि व्ययस्व स्वविरस्य सारमोजो धेहि स्पन्दने शिशपायाम् ।
 अक्षं वीळो वीळित वीळयस्व मा यामाकुस्मादव जीहिपो नः
 अयमस्मान् वनस्पतिर्मा च हा मा च रीरिषत् ।
 स्वस्त्या गृह्य आवसा आ विमोचनात्

१६

१७

१८

१९

२० [२२] (५०५)

इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो अद्य याच्छ्रेष्ठाभिर्मघचञ्छूर जिव ।
 यो नो द्वेष्ट्यधरः सर्पदीष्ट यमु द्विष्मस्तमु प्राणो जहातु २१
 परशुं चिद् वि तपति शिम्बलं चिद् वि वृश्चति ।
 उखा चिदिन्द्र येरन्ती प्रयस्ता फेनमस्यति २२
 न सार्यकस्य चिकिते जनासो लोधं नयन्ति पशु मन्यमानाः ।
 नावाजिनं वाजिनां हासयन्ति न गर्वमं पुरो अश्वाञ्जयन्ति २३
 इम इन्द्र भरतस्य पुत्रा अपपित्वं चिकितुर्न प्रपित्वम् ।
 हिन्वन्त्यश्वमरणं न नित्यं ज्यावाजं परिणयन्त्याजौ २४ [२३] (५०९)

(५४)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५४-६२]

२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विधवे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इमं महे विवृथाय शूषं शश्वत् कृत्व ईडथाय प्र जभुः ।
 शूणोतु नो दम्येभिरनीकैः शूणोत्वग्निर्विद्वैरजस्रः १
 महिं महे विवे अर्चा पृथिव्यै कामो म इच्छश्चरति प्रजानन् ।
 ययोर्हं स्तोमे विदथेषु देवाः सपर्यवो मादयन्ते सचायोः २
 पुषोर्कृतं रोदसी सत्यमस्तु महे धु णः सुविताय प्र भूतम् ।
 इदं विवे नमो अग्ने पृथिव्यै सपर्यामि प्रथसा यामि रत्नम् ३
 उतो हि वां पूर्या आविविद्र क्रतावरी रोदसी सत्यवाचः ।
 नरश्चिद् वां समिधे शूरसातौ ववन्दिरे पृथिवि वेविदानाः ४
 को अन्धा वेदु क इह प्र वोचद् देवाँ अच्छा पृथ्याइ का समेति ।
 ददंअ एषामवमा सदांसि परेषु या गुह्येषु त्रतेषु ५ [२४]
 कविर्नृचक्षा अमि पीमचष्ट क्रतस्य योना विवृते मवन्ती ।
 नाना चक्राते सदनं यथा वेः समानेन क्रतुना संविद्वाने ६
 समान्या वियुते दुरेअन्ते ध्रुवे पदे तस्थतुर्जागरूके ।
 उत स्वसारा युवती भवन्ती आदु ब्रुवाते मिथुनानि नाम ७
 विश्वेदेते जनिमा सं विविक्तो महो देवान् बिभ्रती न व्यथिते ।
 एजद् ध्रुवं पत्यते विश्वमेकं चरत् पतत्रि विपुणं वि जातम् ८ (५१७)

सना पुराणमध्येम्यारा न्महः पितुर्जनितुर्जामि तन्नः ।

वेवासो यत्र पनितार एवैरुरौ पाथि व्युते तस्थुरन्तः

९

इमं स्तोमं रोदसी प्र ब्रवीम्यदूदराः शृणवन्नग्निजिह्वाः ।

मित्रः सम्राजो वरुणो युवान आदित्यासः कवयः पप्रथानाः

१० [२५]

हिरण्यपाणिः सविता सुजिह्वस्त्रिरा द्विवो विदथे पत्यमानः ।

वेवेषु च सवितः श्लोकमग्नेरादुस्मभ्यमा सुव सर्वतातिम्

११

सुकृत सुपाणिः स्ववौ कृतावा वेवस्त्वष्टावसे तानि नो धात ।

पूषण्वन्तं क्रभवो मादयध्वमूर्ध्वग्रावाणो अध्वरमन्तष्ट

१२

विद्युदथा मरुतं क्रष्टिमन्तो द्विवो मर्यां कृतजाता अयासः ।

सरस्वती शृणवन् यज्ञियांसो धाता रयिं सहवीरं तुरासः

१३

विष्णुं स्तोमासः पुरुदुस्ममर्का भगस्येव कारिणो यामनि गमन् ।

उरुकमः ककुहो यस्य पूर्वी न मर्धन्ति युवतयो जनित्रीः

१४

इन्द्रो विश्वैर्वीर्यैः पत्यमान उमे आ पंगौ रोदसी महित्वा ।

पुंरुवरो वृत्रहा धृष्णुपेणः संगृभ्या न आ मरा भूरि पश्वः

१५ [२६]

नासत्या मे पितरा बन्धुपुच्छा सजात्यमश्विनोश्चारु नाम ।

युवं हि स्थो रयिदौ नो रयीणां वृत्रं रक्षेथे अकवैरदग्धा

१६

महत तद् वः कवयश्चारु नाम यद्देवा भवथ विश्व इन्द्रे ।

सखं क्रभुभिः पुरुहूत प्रियेभिर्मिमां धियं सातये तक्षता नः

१७

अर्यमा णो अदितिर्यज्ञियासो ऽदग्धानि वरुणस्य व्रतानि ।

युयोत नो अनपत्यानि गन्तोः प्रजावान् नः पशुमौ अस्तु गातुः

१८

वेवानां दूतः पुरुध प्रसूतो ऽनागान् नो वोचतु सर्वताता ।

शृणोतु नः पृथिवी द्यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैरुर्वन्तरिक्षम्

१९

शृण्वन्तु नो वृषणः पर्वतासो ध्रुवक्षेमास इळया मदन्तः ।

आदित्यैर्नो अदितिः शृणोतु यच्छन्तु नो मरुतः शर्म भद्रम्

२०

सदा सुगः पितुमौ अस्तु पन्था मध्वा देवा ओषधीः सं पिप्लुः ।

भगो मे अग्ने सख्ये न मृध्या उद रायो अश्यां सदनं पुरुक्षोः

२१

स्वदस्व हव्या सग्निपो दिदीह्यस्मद्युक् सं मिमीहि श्रवांसि ।

विश्वो अग्ने पुत्सु ताक्षेपि शत्रु नहा विश्वा सुमना दीविही नः

२२ [२७] (५३१)

(५५)

२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

- उषसः पूर्वा अध यद् व्यूषु मंहद् वि जज्ञे अक्षरं पदे गोः ।
 वृता देवानामुप नु प्रभूषन् मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् १
- मो घू णो अत्र जुहुरन्त देवा मा पूर्वे अग्ने पितरः पवृजाः ।
 पुराण्योः सध्नोः केतुरन्त मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् २
- वि मे पुरुत्रा पतयन्ति कामाः शम्यच्छा दीद्ये पूव्याणि ।
 समिन्द्रे अग्रावृतमिद् धेदम मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् ३
- समानो राजा विमृतः पुरुत्रा शये शयासु प्रयुतो वनानु ।
 अन्या वत्सं भरति क्षेति माता मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् ४
- आक्षित् पूर्वास्वपरा अनुरुत् सद्यो जातासु तरुणीध्वन्तः ।
 अन्तर्वीतीः सुवते अप्रवीता मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् ५ [२८]
- शयुः परस्तादध नु द्विमाता ऽबन्धुनश्चरति वत्स एकः ।
 मित्रस्य ता धरुणस्य वृतानि मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् ६
- द्विमाता होता विदथेषु सग्रा ऽन्वग्रं चरति क्षेति बुधः ।
 प्र रण्यानि रण्यवाचो भरन्ते मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् ७
- शूरस्येव युध्यतो अन्तमस्य प्रतीचीनं वृहज्ञे विश्वमायत् ।
 अन्तर्मतिश्चरति निषिधं गो मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् ८
- नि वैवेति पलितो वृत आ स्वन्तमहंश्चरति रोचनेन ।
 वर्षषि बिभ्रदुभि नो वि चष्टे मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् ९
- विष्णुर्गोपाः परमं पाति पार्थः प्रिया धामान्यमृता दधानः ।
 अग्निष्टा विश्वा भुव्नानि वेद मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् १० [२९]
- नाना चक्राते यम्याडं वर्षषि तयोरन्यद् रोचते कृष्णमन्यत् ।
 श्यावीं च यदर्षी च स्वसारौ मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् ११
- माता च यत्र दुहिता च धेनू संबर्द्धे धापयेते समीची ।
 क्रतस्य ते सदर्सीळे अन्त मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् १२
- अन्यस्या वत्सं रिहती मिमाय कया भुवा नि दधे धेनुरुधः ।
 क्रतस्य सा पर्यसापिन्वतेळा मंहद् देवानामसुरत्वमेकम् १३ (५४४)

पथा वस्ते पुरुषा वपूँ व्युध्वा तस्थौ त्र्यविं रेहिहाणा ।
 ऋतस्य सञ्च वि चरामि विद्वान् महद् देवानामसुरत्वमेकम् १४
 पदे इव निहिते वस्मे अन्तस्तपोरन्यद् गुह्यमाविरन्यत् ।
 सधीचीना पथ्याडे सा विधूची महद् देवानामसुरत्वमेकम् १५ [३०]

आ धेनवो धुनयन्तामशिंश्वीः सवर्दुधाः शशया अप्रदुग्धाः ।
 नव्यान्वया युवतयो भवन्ती महद् देवानामसुरत्वमेकम् १६
 यदुन्यासु वृषभो रोरवीति सो अन्यस्मिन् यूथे नि दधाति रेतः ।
 स हि क्षपावान् त्स भग्नः स राजा महद् देवानामसुरत्वमेकम् १७
 वीरस्य नु स्वद्वयं जनासुः प्र नु वोचाम विदुरस्य देवाः ।
 षोढ्वा युक्ताः पञ्चपञ्चा वहन्ति महद् देवानामसुरत्वमेकम् १८
 देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः पुपोष प्रजाः पुरुधा जजान ।
 इमा च विश्वा भुवनान्यस्य महद् देवानामसुरत्वमेकम् १९
 मही समैरच्छ्रवा समीची उमे ते अस्य वसुना न्यूटे ।
 शुण्वे वीरो विन्दमानो वसूनि महद् देवानामसुरत्वमेकम् २०
 इमां च नः पृथिवीं विश्वधाया उप क्षेति हितमित्रो न राजा ।
 पुरःसर्वः शर्मसवो न वीरा महद् देवानामसुरत्वमेकम् २१
 निषिध्वरीस्त ओषधीरुतापो रयिं त इन्द्र पृथिवी बिभर्ति ।
 सखायस्ते वामभाजः स्याम महद् देवानामसुरत्वमेकम् २२ [३१] (५५३)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२५]

(५६)

८ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

न ता मिनन्ति मायिनो न धीराः व्रता देवानां प्रथमा ध्रुवाणि ।
 न रोदसी अद्भुता वेद्याभिर्न पर्वता निनभे तस्थिवांसः १
 षड् भारौ एको अचरन् बिभर्त्युतं वर्षिष्ठमुप गाव आगुः ।
 तिम्रो महीरुपरस्तस्थुरत्या गुहा द्वे निहिते दश्येका २ (५५५)

त्रिपाजस्यो वृषभो विश्वरूप उत त्र्युधा पुरुध प्रजावान् ।
 त्र्यनीकः पत्यते माहिनावान् त्स रेतोधा वृषभः शश्वतीनाम् ३
 अभीक आसां पद्वीरेवो ध्यादित्यानामहे चारु नाम ।
 आपश्चिदस्मा अरमन्त देवीः पृथग् वर्जन्तीः परि धीमवृञ्जन् ४
 त्री पृथस्था सिन्धवस्त्रिः कवीना मुत त्रिमाता विदथेषु सम्राट् ।
 ऋतावरीर्योषणास्त्रिभो अप्या छिरा त्रिवो विदथे पत्यमानाः ५
 त्रिरा त्रिवः सवितर्वायाणि त्रिवेदिव आ सुव त्रिर्नो अहः ।
 त्रिधातु राय आ सुवा वसूनि भग त्रातर्धिपणे सातये धाः ६
 त्रिरा त्रिवः सविता सोपवीति राजाना मित्रावरुणा सुपाणी ।
 आपश्चिदस्य रोदसी चिदुर्वी रत्नं मिक्षन्त सवितुः सवार्य ७
 त्रिरुत्तमा धृणशा रोचनानि त्रयो राजन्त्यसुरस्य वीराः ।
 ऋतावान इषिरा दुलभास छिरा त्रिवो विदथे सन्तु देवाः ८ [१] (५६१)

(५७)

३ गाथिना विश्वामित्रः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र मे विविक्वाँ अविदन्मनीषां धेनुं चरन्तीं प्रयुतामगोपाम् ।
 सद्यश्चिद् या दुदुहे भूरि धासे रिन्दस्तदग्निः पनितारो अस्याः १
 इन्द्रः सु पूषा वृषणा सुहस्ता त्रिवो न प्रीताः शशयं दुदुहे ।
 विश्वे यदस्यां रणयन्त देवाः प्र वोऽन्नं वसवः सुन्नमश्याम् २
 या जामयो वृष्णा इच्छन्ति शक्तिं नमस्यन्तीर्जानते गर्भमस्मिन् ।
 अच्छा पुत्रं धेनवो वावशाना महश्चरन्ति विभ्रतं वर्षीणि ३
 अच्छा विवक्त्रि रोदसी सुमेके प्राव्णो युजानो अध्वरे मनीषा ।
 इमा उ ते मनवे भूरिवारा ऊर्ध्वा भवन्ति दर्शता यजत्राः ४
 या ते जिह्वा मधुमती सुमेधा अग्ने देवेषूच्यते उरुची ।
 तयेह विश्वाँ अवसे यजत्रा ना सादय पायया चा मधूनि ५
 या ते अग्ने पर्वतस्येव धारा सश्वन्ती पीपयद् देव चित्रा ।
 तामस्मभ्यं प्रमतिं जातवेदो वसो राव्व सुमतिं विश्वजन्त्याम् ६ [२] (५६७)

(५८)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

धेनुः प्रत्नस्य काम्यं दुहाना ऽन्तः पुत्रश्चरति दक्षिणायाः । आ द्यौतनि वहति शुभ्रयामो—पसुः स्तोमो अश्विनावजीगः	१
सुयुग्ं वहन्ति प्रति वामूतेनो—ध्वा भवन्ति पितरेषु मेधाः । जरेथामस्मद् वि पुणेर्मनीपां युवोरवश्चक्रुमा यातमर्वाक्	२
सुयुग्भिरश्वैः सुवृता रथेन दत्ताविमं शृणुतं श्लोकमद्रेः । किमुङ्ग वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठा ऽऽहुर्विशसो अश्विना पुराजाः	३
आ मन्येथामा गतं कच्चिदेवैर्विश्वे जनासो अश्विना हवन्ते । इमा हि वां गोकृजीका मधूनि प्र मित्रासो न द्दुरुस्यो अग्रे	४
तिरः पुरु चिदश्विना रजां—स्याङ्गणो वां मघवाना जनेषु । एह यातं पथिभिर्देवयानि—दत्ताविमं वां निधयो मधूनाम्	५ [३]

पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवोनरा द्रविणं जह्नाव्याम् । पुनः कृण्वानाः सख्या शिवानि मध्वा मदेम सह नू समानाः	६
अश्विना वायुना युवं सुदक्षा नियुद्धिश्च सजोषसा युवाना । नासत्या तिरोअह्नयं जुषाणा सोमं पिबतमस्त्रिधा सुवानू	७
अश्विना परि वामिषः पुरुची—रियुर्गाभिर्यतमाना अमृधाः । रथो ह वामृतजा अद्रिजूतः परि द्यावापृथिवी याति सद्यः	८
अश्विना मधुपुत्तमो युवाकुः सोमस्तं पातमा गतं दुरोणे । रथो ह वां भूरि वर्षः करिक्त सुतावतो निष्कृतमार्गमिष्टः	९ [४] (५७६)

(५९)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । मित्र । त्रिष्टुप्, ९-९ गायत्री ।

मित्रो जनान् यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम् । मित्रः कुक्षीरनिमिषामि चष्टे मित्राय हव्यं घृतवज्जुहोत	१
प्र स मित्रं मर्तो अस्तु प्रयस्वान् यस्त आदित्य शिक्षति वृतेन । न हन्यते न जीयते त्वोतो नैनमहो अश्रोत्यन्तितो न वृरत	२

अनमीवास इळया मदनतो मितज्ञवो वरिमन्ना पृथिव्याः ।
 आवित्यस्य वतमुपक्षियन्तो वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम ३
 अयं मित्रो नमस्यः सुशेवो राजा सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः ।
 तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ४
 महौ आवित्यो नमसोपसद्यो यातयर्जनो गृणते सुशेवः ।
 तस्मा एतत् पन्यतमाय जुष्टं मग्नौ मित्राय हविरा जुहोत ५ [५]

मित्रस्य चर्यणीधृतो ऽवो देवस्य सानसि । द्युम्नं चित्रश्रवस्तमम् ६
 अमि यो महिना दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः । अमि श्रवोमिः पृथिवीम् ७
 मित्राय पञ्च येमिरे जना अमिष्टिशवसे । स देवान् विश्वान् विभर्ति ८
 मित्रो देवेष्वायुषु जनाय वृत्तबर्हिषे । इषं इष्टव्रता अकः ९ [६] (५८५)

(६०)

७ गाथिनो विश्वामित्रः । ऋभवः, ५-७ इन्द्र ऋभवश्च । जगती ।

इहेह वो मनसा बन्धुतां नर उशिजो जग्मुरामि तानि वेदसा ।
 यामिर्मयाभिः प्रतिजूतिवर्षसः सौधन्वना यज्ञियं भागमानश १
 यामिः शचीभिश्चमसौ अपिशत् यया धिया गामरिणीतु चर्मणः ।
 येन हरी मनसा निरतक्षत् तेन देवत्वमभवः समानश २
 इन्द्रस्य सख्यमभवः समानशुर्मनोर्नपातो अपसो दधन्विरे ।
 सौधन्वनासो अमृतत्वमेरिरे विष्टी शमीभिः सुकृतः सुकृत्यया ३
 इन्द्रेण याथ सरथं सुते सच्चौ अथो वशानां भवथा सह श्रिया ।
 न वः प्रतिमै सुकृतानि वाधतः सौधन्वना ऋभवो वीर्याणि च ४
 इन्द्रं ऋमुभिर्वाजवाङ्निः समुक्षितं सुतं सोममा वृषस्वा गर्भस्त्योः ।
 धियेषितो मधवन् वाशुषो गृहे सौधन्वनेभिः सह मत्स्वा नृभिः ५
 इन्द्रं ऋमान् वाजवान् मत्स्वेह नो ऽस्मिन् त्सर्वेने शच्या पुरुहुत ।
 इमानि तुभ्यं स्वसराणि येमिरे व्रता देवानां मनुषश्च धर्मेभिः ६
 इन्द्रं ऋमुभिर्वाजिभिर्वाजयन्निह स्तोमं जरितुरप याहि यज्ञियम् ।
 शतं केतैमिरिषिरेभिः रायवे सहस्रणीथो अध्वरस्य होमनि ७ [७] (५९२)

(६१)

७ गायिनो विश्वामित्रः । उपाः । त्रिष्टुप् ।

उषो वाजेन वाजिनि प्रचेताः स्तोमं जुपस्व गृणतो मघोनि ।	
पुराणी देवि युवतिः पुरंधि—रनु व्रतं चरसि विश्ववारे	१
उषो वेव्यमर्त्या वि माहि चन्द्ररथा सूनता ईरयन्ती ।	
आ त्वा वहन्तु सुयमांसो अश्वा हिरण्यवर्णा पृथुपार्जसो ये	२
उषः प्रतीची मुर्वनानि विश्वो—ध्वा तिष्ठस्यमृतस्य केतुः ।	
समानमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या ववृत्स्व	३
अव स्यूमेव चिन्वती मघो—न्युषा याति स्वर्सरस्य पत्नी ।	
स्वर्जर्जनन्ती सुभगा सुदंसा आन्ताद् विवः पंपथ आ पृथिव्याः	४
अच्छा वो वेवीमुषसं विभातीं प्र वो भरध्वं नर्मसा सुवृक्तिम् ।	
ऊर्ध्वं मधुघा विवि पार्जो अश्रेत् प्र रोचना रुरुचे रणवसंहक्	५
ऋतावरी विवो अर्कैरबो—ध्या रेवती रोदसी चित्रमस्थात् ।	
आयतीमघ उषसं विभातीं वाममेषि द्रविणं भिक्षमाणः	६
ऋतस्य बुध उषसांमिषण्यन् वृषा मही रोदसी आ विवेश ।	
मही मित्रस्य वरुणस्य माया चन्द्रेवं भानुं वि दधे पुरुत्रा	७ [८] (५९९)

(६२)

१८ गायिनो विश्वामित्रः, १६-१८ जमदग्निर्वा । १-३ इन्द्रावरुणौ, ४-६ बृहस्पतिः, ७-९ पूषा, १०-१२ सविता, १३-१५ सोमः, १६-१८ मित्रावरुणौ । गायत्री, १-३ त्रिष्टुप् ।

इमा उ वां भूमयो मन्यमाना युवावति न तुज्या अभूवन् ।	
क्वत्यिन्द्रावरुणा यशो वां येन स्मा सिनं भरथः सल्लिभ्यः	१
अयमु वां पुरुतमो रयीय—च्छ्वत्तममवसे जोहवीति ।	
सजोषाविन्द्रावरुणा मरुद्भिर्विवा पृथिव्या शृणुतं हवं मे	२
अस्मे तविन्द्रावरुणा वसु ण्या वस्मे रयिर्मरुतः सर्ववीरः ।	
अस्मान् वरुञ्जीः शरणैरव—न्त्वस्मान् होत्रा भारती वक्षिणाभिः	३ (६०९)

बृहस्पते जुषस्व नो हव्यानि विश्वदेव्य	। रास्व रत्नानि वाशुषे	४
शुचिर्मर्कैर्बृहस्पतिं मध्वरेषु नमस्यत	। अनाम्योज आ चके	५ [९]
वृष्मं चर्यणीनां विश्वरूपमदाभ्यम्	। बृहस्पतिं वर्यणम् ।	६
इयं ते पूषन्नावृणे सुष्टुतिर्देव नव्यसी	। अस्माभिस्तुभ्यं शस्यते	७
तां जुषस्व गिरं मम वाजयन्तीमवा धियम्	। वधूयुरिव योषणाम्	८
यो विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति । स नः पूषाविता भुवत्		९
तत् सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात्		१० [१०]
देवस्य सवितुर्वयं वाजयन्तः पुरंध्या	। भर्गस्य रातिर्मीमहे	११
देवं नरः सवितारं विप्रा यज्ञैः सुवृक्तिभिः	। नमस्यन्ति धियेपिताः	१२
सोमो जिगाति गातुविद् देवानामेति निष्कृतम् । ऋतस्य योनिमासदम्		१३
सोमो अस्मभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पशवे	। अनमीवा इपस्करत्	१४
अस्माकमार्युर्वर्धयन्नाभिमातीः सहमानः	। सोमः सुधस्थमासदत्	१५
आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्	। मध्वा रजांसि सुक्रतू	१६
उरुशंसा नमोवृधा मन्त्रा दक्षस्य राजथः	। द्राधिष्ठाभिः शुचित्रता	१७
गुणाना जमदग्निना योनावृतस्य सीदतम्	। पातं सोममृतावृधा	१८ [११] (६१७)

॥ इति तृतीयं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

द्वितीयमण्डलस्यान्तपर्यन्तं २४३५

तृतीय-मण्डलस्य ६१७

सर्वयोगः- ३०५२

अथ चतुर्थं मण्डलम् ।

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१०]

(१)

१० वामदेवो गौतमः । अग्निः, १-५ अग्नीवरुणौ वा । त्रिष्टुप्, १ अष्टिः, २ अतिजगती, ३ धृतिः ।

त्वां हग्निं सवृमितं समन्यवो देवासो देवमरतिं न्येरिर इति कत्वा न्येरिरे ।

अमर्त्यं यजत मर्त्येष्वाम देवमादेवं जनत प्रचेतसं विश्वमादेवं जनत प्रचेतसम् ।

स भ्रातरं वरुणमग्र आ ववृत्स्व देवाँ अच्छा सुमती यज्ञवन्सं ज्येष्ठं यज्ञवन्सम् ।

ऋतावानमावित्यं चर्षणीधृतं राजानं चर्षणीधृतम् २

सखे सखायमभ्या ववृत्स्वाशुं न चक्रं रथ्येव रंहास्मभ्यं दस्म रंहा ।

अग्नें मृळीकं वरुणे सचा विदो मरुत्सु विश्वभानुषु ।

तोकार्यं तुजे शुशुचान शं कृध्यस्मभ्यं दस्म शं कृधि ३

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेळोऽव यासिसीष्ठाः ।

यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेपांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत ४

स त्वं नो अग्नेऽवमो मवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ ।

अव यक्ष्व नो वरुणं रराणो वीहि मृळीकं सुहवो न एधि ५ [१२]

अस्य भेठा सुभगस्य संहग् देवस्य चित्रतमा मर्त्येषु ।

शुचिं घृतं न तप्तमध्यायाः स्पर्धा देवस्य मंहनेव धेनोः ६

त्रिरस्य ता परमा सन्ति सत्या स्पर्धा देवस्य जनिमान्यग्नेः ।

अनन्ते अन्तः परिवीत आगा च्छुचिः शुक्रो अग्नौ रोरुचानः ७

स कृतो विश्वेवमि वष्टि सखा होता हिरण्यरथो रंभुजिह्वः ।

रोहिर्दश्वो वपुष्यो विभावा सज्ञा रणवः पितृमतीव संसत् ८

स चेतयन्मनुषो यज्ञवन्धुः प्र तं मद्या रंजनया नयन्ति ।

स क्षेत्यस्य दुर्यसु सार्धन् देवो मर्तस्य सधनित्वमाप ९

(२)

सं तू नो अग्निर्नयतु प्रजान्—अच्छा रत्नं देवमर्क्तं यदस्य ।
धिया यद् विश्वे अमृता अकृण्वन् द्यौष्णिता जनिता सत्यमुक्षन्

१० [१३]

स जायत प्रथमः पुस्त्यासु महो बुध्ने रजसो अस्य योनी ।

अपार्दशीर्षा गुहमानो अन्ता ऽऽयोर्युवानो वृषभस्य नीळे

११

प्र शार्धं आर्तं प्रथमं विपन्याँ क्रतस्य योना वृषभस्य नीळे ।

स्पाहोँ युवा वपुष्यो विभावा सप्त प्रियासोऽजनयन्त वृष्णे

१२

अस्माकमत्र पितरो मनुष्या अभि प्र सेदुर्कृतमाशुपाणाः ।

अश्मव्रजाः सुदुधा वने अन्त—रुद्रघ्ना आजन्मसो हुवानाः

१३

ते मर्मजत दहवांसो अहिं तदेषामन्ये अभितो वि वोचन् ।

पश्वर्यन्त्रासो अभि कारमर्चन् विदन्त ज्योतिश्चकूपन्त धीमिः

१४

ते गव्यता मनसा हृधमुब्धं गा र्यमानं परि पन्तमद्रिम् ।

हृब्धं नरो वचसा दैव्येन व्रजं गोमन्तमुशिजो वि ववुः

१५ [१४]

ते मन्वत प्रथमं नाम धेनो—स्त्रिः सप्त मातुः परमाणि विन्दन् ।

तज्जानतीरग्यनूषत वा आविर्मुवदरुणीर्यशसा गोः

१६

नेशत् तमो दुधितं रोचत द्यौ—रुद्र देव्या उपसो भानुरतं ।

आ सूर्यो बृहतस्तिष्ठदज्ञो क्रजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्

१७

आदित् पश्वा बुबुधाना व्यख्यन्तादि रत्नं धारयन्त द्युमर्क्तम् ।

विश्वे विश्वासु दुर्यासु देवा मित्रं धिये वरुण सत्यमस्तु

१८

अच्छा वोचेय शुशुचानमग्निं होतारं विश्वमरसं यजिष्ठम् ।

शुच्यूधो अतृणन्न गवा—मन्धो न पूतं परिषिक्तमंशोः

१९

विश्वेषामर्दितिर्यज्ञिणानां विश्वेषामर्तिथिर्मानुषाणाम् ।

अग्निर्देवानामव आवृणानः सुमृष्टीको मन्वतु जातवेदाः

२० [१५] (१०)

(२)

२० वामदेवो गौतमः । अग्निः । शिष्टुप् ।

यो मर्त्येष्वमृतं क्रतावा देवो देवेष्वरतिर्निधायि ।

होता यजिष्ठो मन्वा शुच्यै हव्यैरग्निर्मनुष ईर्यधै

१

(११)

इह त्वं सूनो सहसो नो अद्य जातो जातौ उभयौ अन्तरग्ने ।
 दूत ईयसे युयुजान् ऋष्व ऋजुमुष्कान् वृषणः शुक्रांश्च २
 अत्या वृधस्नु रोहिता घृतस्नु कृतस्य मन्ये मनसा जविष्ठा ।
 अन्तर्रायसे अरुषा युजानो युष्मांश्च वेवान् विज्ञा आ च मतीन् ३
 अर्यमणं वरुणं मित्रमेपा मिन्त्राविष्णू मरुतो अश्विनोत् ।
 स्वश्वो अग्ने सुरथः सुराधा एदु वह सुहविषं जनाय ४
 गोमौ अग्नेऽविमौ अश्वी यज्ञो नृवत्सखा सवमिदप्रमृष्यः ।
 इळावाँ एषो असुर प्रजावान् वीर्यो रयिः पृथुबुधः सभावान् ५ [१६]

यस्त इधमं जमरत् सिष्विद्वानो मूर्धानं वा ततर्पते त्वाया ।
 भुवस्तस्य स्वतवाँ पायुरग्ने विश्वस्मात् सीमघायत उरुष्य ६
 यस्ते भरादन्नियते चिदन्नं निशिषन्मन्द्रमतिधिमुदीरत् ।
 आ देवयुरिनर्धते दुरोणे—तस्मिन् रयिर्ध्रुवो अस्तु दास्वान् ७
 यस्त्वा क्रोषा य उषसि प्रशंसात् प्रियं वा त्वा कूणवते हविष्मान् ।
 अश्वो न स्वे दम आ हेम्यावान् तमंहसः पीपरो दाश्वांसम् ८
 यस्तुभ्यमग्ने अमृताय दाशद् दुवस्त्वे कूणवते यतस्तुक् ।
 न स राया शशमानो वि येषु—नैनमंहः परि वरदघायोः ९
 यस्य त्वमग्ने अध्वरं जुजोषो देवो मर्तस्य सुधितं रराणः ।
 प्रीतेर्वसद्धोत्रा सा यविष्ठा—ऽसाम यस्य विधतो वृधासः १० [१७]

चित्तिमचित्तिं चिनबुद् वि विद्वान् पृष्ठेव वीता वृजिना च मतीन् ।
 राये च नः स्वपत्याय देव दितिं च रास्वादितिमुरुष्य ११
 कविं शंशासुः कवयोऽर्धन्धा निधारयन्तो दुर्यांस्वायोः ।
 अतस्त्वं दृश्यौ अग्न एतान् पङ्क्तिः पश्येरुद्धता अर्य एवैः १२
 त्वमग्ने वाघते सुप्रणीतिः सुतसोमाय विधते यविष्ठ ।
 रत्नं भर शशमानाय घृष्वे पृथु रचन्द्रमवसे चर्षणिप्राः १३
 अर्धा ह यद् वयमग्ने त्वाया पङ्क्तिर्हस्तेभिश्चकृमा तनूमिः ।
 रथं न क्रन्तो अपसा भुरिजो—कृतं येमुः सुधय आशुषाणाः १४
 अर्धा मातुरुषसः सुप्त विप्रा जायेमहि प्रथमा वेधसो नृन् ।
 दिवस्पुत्रा अङ्गिरसो मवेमा—ऽद्विं रुजेम धनिनं शुचन्तः १५ [१८] (३५)

अथा यथा नः पितरः परासः प्रजासो अग्र कृतमांशुषाणाः ।
 शुचीदयन् दीर्घितिमुक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो अरुणीरपं वन
 सुकर्माणः सुरुचो देवयन्तो ऽयो न देवा जनिमा धमन्तः ।
 शुचन्तो अग्निं ब्रुवन्त इन्द्रं मूर्धं गव्यं परिषदन्तो अगमन्
 आ-युधेव क्षुमतिं पश्वो अरुह्यद देवानां यज्जनिमान्त्युग्र ।
 मर्तानां चिदुर्वशीरकृमन् वृधे चिदुर्य उपरस्यायोः
 अकर्म ते स्वर्पसो अभूम कृतमवसन्नपसो विभातीः ।
 अनूनमग्निं पुरुधा सुश्चन्द्रं देवस्य मर्मजतश्चारु चक्षुः
 एता ते अग्र उचथानि वेधो ऽवोचाम कवये ता जुषस्व ।
 उच्छोचस्व कृणुहि वस्यसो नो महो रायः पुरुवार प्र यन्धि

१६

१७

१८

१९

२० [१९] (४०)

(३)

१६ वामदेवो गौतमः । अग्निः, १ रुद्रः । विष्णुः ।

आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतां सत्ययजं रोदस्योः ।
 अग्निं पुरा तनयितोश्चित्ता—द्विरण्यरूपमवसे कृणुध्वम्
 अयं योनिश्चकुमा यं वयं ते जायेव पत्य उगती सुवासाः ।
 अर्वाचीनः परिवीतो नि पीवे—मा उ ते स्वपाक प्रतीचीः
 आशुण्वते अहपिताय मन्म नृचक्षसे सुमृष्टीकार्य वेधः ।
 देवाय शास्तिममृताय शंस शर्वेव सोता मधुपुद् यमीळे
 त्वं चिन्नः शम्या अग्रे अस्या कृतस्य बोध्यतचित स्वाधीः ।
 कदा त उक्था संधमाद्यानि कदा भवन्ति सख्या गृहे ते
 कथा ह तद् वरुणाय त्वमग्ने कथा द्विवे गर्हसे कन्न आगः ।
 कथा मित्राय मीळ्हुपे पृथिव्यै ब्रवः कदर्यम्णे कद् भगाय

१

२

३

४

५ [२०]

कद् धिष्ण्यासु वृधसानो अग्ने कद् वाताय प्रतवसे शुभये ।
 परिज्मने नासत्याय क्षे ब्रवः कदग्ने रुद्राय नृग्ने
 कथा महे पुष्टिभराय पूष्णे कद् रुद्राय सुमखाय हविर्दे ।
 कद् विष्णवे उरुगायाय रेतो ब्रवः कदग्ने शरवे बृहत्यै

६

७

(४०)

कथा शार्थीय मरुतामृताय कथा सुरे बृहते पृच्छ्यमानः ।
 प्रति ब्रवोऽर्दितये तुराय सार्धा विवो जातवेदश्चिकित्वान् ८
 ऋतेन ऋतं निर्यतमीळ आ गो रामा सचा मधुमत् एकमग्ने ।
 कृष्णां सुती रुशता धासिनैषा जामर्येण पर्यसा पोपाय ९
 ऋतेन हि प्या वृषभश्चिदुक्तः पुमौ अग्निः पर्यसा पृच्छ्येन ।
 अस्पर्न्दमानो अचरद् वयोधा वृषा शुक्रं दुदुहे पृश्निरुधः १० [२१]

ऋतेनाग्निं व्यसन् मिदन्तः समङ्गिरसो नवन्त गोभिः ।
 शुनं नरः परिं घदन्नुपास माविः स्वरभवज्जाते अग्नी ११
 ऋतेन देवीरमृता अमृक्ता अर्णोभिरापो मधुमद्भिरग्ने ।
 वाजी न सर्गेषु प्रस्तुमानः प्र सवृमिद् सवितवे दधन्युः १२
 मा कस्य यक्षं सवृमिद्भुरो गा मा वेशस्य प्रमिनतो मापेः ।
 मा आतुरग्ने अनृजोर्ऋणं वे मां सख्युर्दक्षं रिणोर्भुजेम १३
 रक्षां णो अग्ने तव रक्षणेभी रारक्षाणः सुमस्व प्रीणानः ।
 प्रति प्फुर वि रुज वीङ्महो जहि रक्षो महि चिद् वावृधानम् १४
 एभिर्मव सुमना अग्ने अर्के रिमान् त्स्पृश मन्मभिः शूर वाजान् ।
 उत ब्रह्माण्यङ्गिरो जुपस्व सं ते शस्तिर्वैववाता जरेत १५
 एता विश्वा विदुषे तुभ्यं वेधो नीथान्यग्ने निण्या वचांसि ।
 निवचना कवये काव्या न्यशांसिपं मतिमिधिप्र उक्थैः १६ [२२] (५६)

(४)

१५ धामदेवो गौतमः । रक्षोहाऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

कृष्णेष्व पाजुः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवाँ इमेन ।
 तृष्णीमनु प्रसितिं दूणानो ऽस्तांसि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः १
 तव भ्रमास आश्रया पतन्त्यनु स्पृश धूपता शोशुचानः ।
 तपूष्यग्ने जुहा पतङ्गा नसंदितो वि सृज विष्वगुल्काः २
 प्रति स्पृशो वि सृज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अर्द्धधः ।
 यो नो दूरे अघशंसो यो अन्त्यग्ने माकिष्टे व्यथिरा दधर्षीत् ३ (५९)

उदग्ने तिष्ठ प्रत्या तनुष्व न्यमित्रौ ओषतात् तिग्महेते ।
यो नो अरातिं समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतुसं न शुष्कम्
ऊर्ध्वो मव प्रति विध्याध्यस्म द्वाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्ने ।
अव स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामि प्र मृणीहि शत्रून्

४

५ [२३]

स ते जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत् ।
विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युमन्युर्यो वि दुरो अमि द्यौत्
सेदग्ने अस्तु सुमगः सुदानु र्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः ।
पिप्रीपति स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना सासद्भिष्टिः
अर्चामि ते सुमतिं घोष्यर्वाक् सं ते वावाता जरतामियं गीः ।
स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमाऽस्मे क्षत्राणि धारयेन्नु द्यून्
इह त्वा भूर्या चरेवुष त्मन् दोषावस्तर्दीविवासमन्नु द्यून् ।
कीळन्तस्त्वा सुमनसः सपेमाऽमि द्युम्ना तस्थिवांसो जनानाम्
यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्न उपयाति वसुमता रथेन ।
तस्य ज्ञाता मवसि तस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुष्य जुजोषत्

६

७

८

९

१० [२४]

महो रुजामि बन्धुता वचोमिस्तन्मा पितुर्गोतमादन्वियाय ।
त्वं नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतर्यविष्ठ सुकृतो दमूनाः

११

अस्वर्गजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अशमिष्ठाः ।
ते पायवः सुधर्यश्चो निषद्याऽग्ने तव नः पान्त्वमूर

१२

ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन् ।
ररक्ष तान् त्सुकृतो विश्ववेवा दिप्सन्त इद् रिपवो नाहं देभुः

१३

त्वया वयं सधन्यस्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्याम वाजान् ।
उभा शंसा सुदय सत्यताते ऽनुप्नुया कृणुह्यह्याण

१४

अया ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय ।
दहाशसो रक्षसः प्राह्यास्मान् ब्रह्मो निवो मित्रमहो अवद्यात्

१५ [२५] (७१)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-२६]

(५)

१५ वामदेवो गौतमः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

- वैश्वानराय मीळहुषे सजोषाः कथा दाशेमाग्रये बृहद् भाः ।
 अन्ननेन बृहता वक्षथेनोप स्तभायदुपमिन्न रोधः १
- मा निन्दत य इमां मह्यं रातिं देवो वृदौ मर्त्याय स्वधावान् ।
 पाकाय गृत्सो अमृतो विचेता वैश्वानरो नृत्तमो यत्नो अग्निः २
- सामं द्विर्वा महिं तिग्ममृष्टिः सहस्ररेता वृषभस्तुर्विष्मान् ।
 पदं न गोरपगूळहं विविद्वा नग्निर्मह्यं प्रदु बोचन्मनीषाम् ३
- प्र तां अग्निर्बभसत् तिग्मजम्भस्तपिष्ठेन शोचिषा यः सुराधाः ।
 प्र ये मिनन्ति वरुणस्य धाम प्रिया मित्रस्य चेततो ध्रुवाणि ४
- अध्रातरो न योषणो व्यन्तः पतिरियो न जनयो दुरेवाः ।
 प्रापासः सन्तो अनुता असत्या इदं पदमजनता गभीरम् ५ [१]
- इदं मे अग्रे किर्यते पावकाऽमिनते गुरुं भारं न मन्म ।
 बृहद् वधाथ धूपता गभीरं यत्नं पुष्टं प्रयसा सप्तधातु ६
- तमिह्वेडंव समना समानमभि कृत्वा पुनती धीतिरङ्गयाः ।
 ससस्य चर्मन्नधि चारु पृश्नेरग्रं रूप आरुपितं जवारु ७
- प्रवाच्यं वचसः किं मे अस्य गुहा हितमुप निणिग् वदन्ति ।
 यदुस्त्रियाणामप वारिव वन पाति प्रियं रूपो अग्रं पदं वेः ८
- इदमु त्यन्महिं महामनीकं यदुस्त्रिया सचेत पुन्यं गौः ।
 ऋतस्य पदे अधि दीद्यानं गुहा रघुज्यद् रघुयद् विवेद ९
- अधं द्युतानः पित्रोः सचासा ऽमनत गुह्यं चारु पृश्नेः ।
 मातुष्पदे परमे अन्ति षद् गोवृष्णाः शोचिषः प्रयतस्य जिह्वा १० [२]
- ऋतं वोचि नमसा पुच्छ्यमानस्तवाशसा जातवेदो यवीदम् ।
 त्वमस्य क्षयसि यद्ध विश्वं विचि यदु द्रविणं यत् पृथिव्याम् ११
- किं नो अस्य द्रविणं कद्ध रत्नं वि नो वोचो जातवेदश्चिकित्वान् ।
 गुहाध्वनः परमं यज्ञो अस्य रेकु पदं न निवृणाना अगन्म १२ (८१)

का मर्यादा वयुना कद्धं वाम—मच्छा गमेम रघवो न वार्जम् ।

कदा नो देवीरमृतस्य पत्नीः सूरौ वर्णेन ततनक्षपासः

१३

अनिरेण वर्चसा फलवेन प्रतीत्येन कृधुनातुपासः ।

अथा ते अग्ने किमिहा वद—न्त्यनायुधास आसता सचन्ताम्

१४

अस्य श्रिये समिधानस्य वृष्णो वसोरनीकं दम आ रुरोच ।

रुगद वसानः सुदृशीकरूपः क्षितिर्न राया पुरुवारो अद्यौत

१५ [३] (८६)

(३)

११ चामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

ऊर्ध्व ऊ पु णो अध्वरस्य होत—रग्ने तिष्ठ देवताता यजीयान् ।

त्वं हि विश्वमभ्यसि मन्म प्र वेधसश्चित् तिरसि मनीषाम्

१

अमूरो होता न्यसादि विश्व—भिर्मन्द्रो विदधेपु प्रचेताः ।

ऊर्ध्व मानुं सवितेवाग्ने—न्मेतेव धुमं स्तभायदुप द्याम्

२

यता सुजूर्णी रातिर्नी घृताचीं प्रदक्षिणिद देवतातिमुराणः ।

उदु स्वरुर्नवजा नाक्रः पश्वो अनक्ति सुधितः सुमेकः

३

स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्ना ऊर्ध्वो अध्वर्युर्जुपाणो अस्थात् ।

पर्यग्निः पशुपा न होता त्रिविष्ट्येति प्रदिर्व उराणः

४

परि त्मना मितदुरेति होता ऽभिर्मन्द्रो मधुवचा क्रतावा ।

द्रवन्त्यस्य वाजिनो न शोका मयन्ते विश्वा भुवना यदभ्राद्र

५ [४]

मद्रा ते अग्ने स्वनीक सुदृग् घोरस्य सतो विपुणस्य चारुः ।

न यत् ते शोचिस्तमसा वरन्त न ध्वस्मानस्तन्वीडे रेप आ धुः

६

न यस्य सातुर्जनितोरवारि न मातरापितरा नू चिद्विद्वौ ।

अधा मित्रो न सुधितः पावकोडे ऽग्निर्दीदाय मानुपीपु विश्व

७

द्विर्य पञ्च जीर्जनन् त्संवसानाः स्वसारो अग्निं मानुपीपु विश्व ।

उपवृधमथर्योडे न दन्तं शुक्रं स्वासं परशुं न तिग्मम्

८

तव त्वे अग्ने हृग्नौ घृतसा राहिंतास क्रज्वञ्चः स्वञ्चः ।

अरुपासो वृषण क्रजुमुष्का आ देवतातिमहन्त वृष्माः

९

(९५)

ये ह त्ये ते सहमाना अयासस्त्वेपासो अग्ने अर्चयश्चरन्ति ।

इयेनासो न दुवसनासो अथ तुविष्वणसो मारुतं न शर्धः

१०

अकारि ब्रह्म समिधान् तुभ्यं शंसात्युक्थं यजते व्यू धाः ।

होतारमग्निं मनुषो नि षेदुर्नमस्यन्त उशिजुः शंसमायोः

११ [५] (९७)

(७)

११ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ जगती, २-६ अनुष्टुप् ।

अयमिह प्रथमो धायि धातुमिर्होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः

यमप्रवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विभ्वं विशेविशे

१

अग्ने कदा तं आनुष्य भुवद्वेवस्य चेतनम् ।

अथा हि त्वा जगृध्रिरे मतीसो विश्वीड्यम्

२

ऋतावानं विचेतसं पश्यन्तो धार्मिव स्तुभिः ।

विश्वेषामध्वराणां हस्कुतारं दमेदमे

३

आशुं द्रुतं विवस्वतो विश्वा यश्चर्षणीरमि ।

आ जभुः केतुमायवो भृगवाणं विशेविशे

४

तमीं होतारमानुषक् चिकित्वांसं नि षेदिरे ।

रुण्वं पावकशोचिषं यजिष्ठं सप्त धार्मभिः

५ [६]

तं शश्वतीषु मातृषु वन आ वीतमश्रितम् ।

चित्रं सन्तं गुहां हितं सुवेदं कूचिवृथिनम्

६

ससस्य यद् वियुता सस्मिन्नूर्ध्वतस्य धामन् रुण्यन्त देवाः ।

महौ अग्निर्मसा रातर्हव्यो वेरध्वराय सवमिहृतावा

७

वेरध्वरस्य द्रुत्यानि विद्वा नुमे अन्ता रोदसी संचिकित्वान् ।

द्रुत ईयसे प्रदिवं उराणो विदुष्टरो विव आरोधनानि

८

कूष्णं त एम रुशतः पुरो माश्चरिष्णवर्चिर्वपुषामिवेकम् ।

यदप्रवीता दधते ह गर्भं सद्यश्चिज्जातो भवसीदु द्रुतः

९

सद्यो जातस्य ददृशानमोजो यदस्य वातो अनुवार्ति शोचिः ।

द्रुणक्ति तिग्मामृतसेषु जिह्वां स्थिरा चिदन्ना दयते वि जम्भैः

१०

(१०७)

तूपु यदन्ना तूपुणा वचक्ष तूपुं द्रुतं कृणुते युहो अग्निः ।
वार्तस्य मेळिं संचते निजूर्वे च्छाशुं न वाजयते हिन्वे अर्वा

११ [७] (१०८)

(८)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । गायत्री ।

द्रुतं वो विश्ववेदसं हव्यवाहुमर्मत्यम् । यजिष्ठमुञ्जसे गिरा	१
स हि वेदा वसुधितिं मुह्यं आरोधनं द्विचः । स देवाँ एह वक्षति	२
स वेद देव आनमं देवाँ क्रतायते दमे । दाति प्रियाणि चिद वसु	३
स होता सेदु द्रुत्यं चिकित्वाँ अन्तरीयते । विद्वं आरोधनं द्विचः	४
ते स्याम ये अग्नये ददाशुर्हव्यदातिभिः । य ई पुष्यन्त इन्धते	५
ते राया ते सुवीर्यैः ससवांसो वि शृण्विरे । ये अग्रा दधिरे दुवः	६
अस्मे रायो द्विचेद्वे सं चरन्तु पुरुस्पृहः । अस्मे वाजांस ईस्ताम्	७
स विप्रश्चर्षणीनां शर्वसा मानुषाणाम् । अति क्षिप्रेव विध्यति	८ [८] (११६)

(९)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । गायत्री ।

अग्ने मूल मुह्यं अलि य ईमा देवयुं जनम् । इयेथ बहिरासदम्	१
स मानुषीपु द्रुळभो विश्व प्रावीरमर्त्यः । द्रुतो विश्वेषां भुवत्	२
स सन्न परि णीयते होता मन्द्रो दिविष्टिषु । उत पोता नि पीदति	३
उत मा अग्निरध्वर उतो गृहपतिर्दमे । उत ब्रह्मा नि पीदति	४
वेषि ह्यध्वरीयता मुपवक्ता जनानाम् । हव्या च मानुषाणाम्	५
वेषीद्वस्य द्रुत्यं यस्य जुजोपो अध्वरम् । हव्यं मर्तस्य वोळहवे	६
अस्माकं जोष्यध्वर मस्माकं यज्ञमङ्गिरः । अस्माकं शृणुधी हवम्	७
परि ते द्रुळभो रथो ऽस्माँ अश्नोतु विश्वतः । येन रक्षसि दाशुषः	८ [९] (११४)

(१०)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । पदपङ्क्तिः ४, ६, ७, उणिगन्वा, ५ महापदपङ्क्तिः, ८ उणिक् ।

अग्ने तमद्या ऽश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रं हविस्पृशम् । ऋध्यामा तु ओहैः १
अधा हर्गने क्रतोर्मद्रस्य दक्षस्य साधोः । रथीकृतस्य बृहतो बभूथ २ (११६)

एभिर्नो अर्कैर्मवा नो अर्वाङ् स्वर्णं ज्योतिः । अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकैः ३
 आभिष्टे अद्य गीर्भिर्गुणन्तो अग्ने दाशेम । प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शुष्माः ४
 तव स्वाविष्टा अग्ने संदृष्टि-रिदा चिदहं इवा चिदुक्तोः । भ्रिये रुक्मो न रोचत उपाके ५
 घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम् । तत् ते रुक्मो न रोचत स्वधावः ६
 कृतं चिद्विष्मा सनेमि द्वेपो अग्रं इनोषि मर्तात् । इत्था यजमानाहतावः ७
 शिवा नः सख्या सन्तु भ्रात्रा अग्ने देवेषु युष्मे । सा नो नामिः सर्वे सस्मिन्नूर्ध्वं ८ [१०] (१३२)

(११)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ११-२१]

६ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

भद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य ।
 रुशद् दृशे ददृशे नक्त्या चिदरुक्षितं दृश आ रूपे अन्नम् १
 वि पाह्यग्ने गृणते मनीषां खं वेपसा तुविजातु स्तवानः ।
 विश्वेभिर्यद् वावनः शुक्र देवैस्तन्नो रास्व सुमहो भूरि मनम् २
 त्वदग्ने काव्या त्वन्मनीषास्त्वदुक्था जायन्ते राध्यानि ।
 त्वदेति द्रविणं वीरपेशा इत्थाधिषे दृशुषे मर्त्याय ३
 त्वद् वाजी वाजंभरो विहाया अभिष्टिकृज्जायते सत्यशुष्मः ।
 त्वद् रुयिर्देवजूतो मयोमुस्त्वद्वाशुर्जुवाँ अग्ने अर्वा ४
 त्वामग्ने प्रथमं देवयन्तो देवं मर्ता अमृत मन्द्रजिह्वम् ।
 द्वेपोयुतमा विवासन्ति धीभिर्दमूनसं गृहपतिममूरम् ५
 आरे अस्मदमतिमारे अंह आरे विश्वाँ दुर्मतिं यन्निपासि ।
 वीषा शिवः सहसः सूनो अग्ने यं देव आ चित् सचसे स्वस्ति ६ [११] (१३८)

(१२)

६ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यस्त्वामग्रं इनर्धते यतस्युक् त्रिस्ते अन्नं कृणवत् सस्मिन्नहं ।
 स सु द्युन्नैरभ्यस्तु प्रसक्षत् तव कत्वा जातवेदश्चिकित्वान् १
 इध्मं यस्ते जमरच्छश्ममाणो महो अग्ने अनीकुमा संपर्यन् ।
 स इधानः प्रति वीषामुवासं पुष्यन् रुवि सचते ब्रह्मभित्रान् २ (१४०)

अग्निरीशे बृहतः क्षत्रियस्या—ऽग्निर्वाजस्य परमस्य रायः ।

दधाति रत्नं विधत्ते यविष्ठो व्यानुषङ्गात्ययं स्वधावान्

३

यच्चिद्धि ते पुरुषत्रा यविष्ठा—ऽचित्तिमिश्रकृमा कच्चिदागः ।

कृधी प्वस्माँ अदितेरनागान् व्येनाँसि शिश्रथो विष्वगग्ने

४

महर्षिदग्ने एनसो अमीकं ऊर्वाद देवानामुत मर्त्यानाम् ।

मा ते सखायः सवमिद् रिषाम् यच्छां तोकाय तनयाय शं योः

५

यथा ह त्यद वंसवो गौर्यं चित् एदि पिताममुञ्चता यजत्राः ।

एवो प्वस्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः

६ [१२] (१४४)

(१३)

५ वामदेवो गौतमः । अग्निः (लिङ्गोक्तदेवता इति एके) । त्रिष्टुप् ।

प्रत्यग्निरुषसामग्रमख्यद् विभातीनां सुमना रत्नधेयम् ।

यातमश्विना सुकृतो दुरोणमुत् सूर्यो ज्योतिषा देव एति

१

ऊर्ध्वं भानुं सविता देवो अभेद् द्वप्सं दविध्वद् गवियो न सत्वा ।

अनु व्रतं वरुणो यन्ति मित्रो यत् सूर्यं दिव्यारोहयन्ति

२

यं सीमकृण्वन् तमसे विपृचे भुवक्षेमा अनदस्यन्तो अर्थम् ।

तं सूर्यं हरितः सप्त यहीः स्पशं विश्वस्य जगतो वहन्ति

३

वहिष्ठेभिर्विहरन्त्यासि तन्तुं मवव्ययन्नमितं देव वस्म ।

दविध्वतो रश्मयः सूर्यस्य चर्मेवावाधुस्तमो अप्सवन्तः

४

अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्कुत्तानोऽव पद्यते न ।

करा याति स्वधया को ददर्श विवः स्कम्भः समृतः पाति नार्कम्

५ [१३] (१४५)

(१४)

५ वामदेवो गौतमः । अग्निः (लिङ्गोक्तदेवता इति एके) । त्रिष्टुप् ।

प्रत्यग्निरुषसो जातवेदा अख्यद् देवो रोचमाना महोभिः ।

आ नासत्योरुगाया रथेनं मं यज्ञमुप नो यातमच्छ

१

ऊर्ध्वं केतुं सविता देवो अश्रे ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वन् ।

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं वि सूर्यो रश्मिभिश्चेकितानः

२

(१५१)

आवहन्त्यरुणीज्योतिषागां न्मही चित्रा रुद्रिमिश्रेकिताना ।

प्रबोधयन्ती सुवितार्य देव्यु॑ । चा ईयते सुयुजा रथेन ३

आ वां वहिष्ठा इह ते वेहन्तु रथा अश्वास उपतो व्युष्टौ ।

इमे हि वां मधुपेयां सोमा अस्मिन् यज्ञे वृषणा मादयेथाम् ४

अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्कुत्तानोऽव पद्यते न ।

कया याति स्वधया को वदशं दिवः स्कम्भः समृतः पाति नाकम् ५ [१४] (१५४)

(१५)

१० वामदेवो गौतमः । अग्निः, ७-८ सोमकः साहदेव्यः, ९-१० अश्विनौ । गायत्री ।

अग्निर्होता नो अध्वरे वाजी सन् परि णीयते । देवो देवेषु यज्ञियः १

परि त्रिविष्ट्रध्वरं यात्यग्नी रथीरिव । आ देवेषु प्रयो दधत् २

परि वाजपतिः कवि रग्निर्हव्यान्यकमीत् । वधद् रत्नानि वृशुषे ३

अयं यः सुअये पुरो दैववाते समिध्यते । द्युमाँ अमिन्नदम्भनः ४

अस्य चा वीर ईवतो ऽग्नेरीशीत् मर्त्यः । तिग्मजम्भस्य मीळहुषः ५ [१५]

तमर्वन्तं न सानसि मरुषं न दिवः शिशुम् । मर्मज्यन्ते दिवेदिवे ६

बोधयन्मा हरिभ्यां कुमारः साहदेव्यः । अच्छा न हूत उर्वरम् ७

उत त्या यजता हरीं कुमारात् साहदेव्यात् । प्रयता सद्य आ वदे ८

एष वां देवावश्विना कुमारः साहदेव्यः । वीर्घायुरस्तु सोमकः ९

तं युवं देवावश्विना कुमारं साहदेव्यम् । वीर्घायुषं कृणोतन १० [१६] (१६४)

(१६)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ सत्यो यातु मघवाँ ऋजीषी ब्रवन्त्वस्य हरय उप नः ।

तस्मा इदन्धः सुषुमा सुवक्ष मिहामिपित्वं करते गृणानः १

अव स्य शूराध्वनो नान्ते ऽस्मिन् नो अद्य सर्वने मन्दधै ।

शंसात्युक्थमुशनेव वेधा श्रिक्रितुषे असुर्याय मन्म २

कविर्न निणयं विदथानि साधन् वृषा यत् सेकं विपिणानो अर्चीत् ।

दिव इत्था जीजनत् सप्त कारु नद्धा चिच्चक्रुर्वयुनां गृणन्तः ३ (१६०)

स्वर्ग्यं वेदिं सुदृशीकमर्कैर्महि ज्योतीं रुरुचुर्यद्भु वस्तोः ।	
अन्धा तमांसि दुर्धिता विचक्षे नृभ्यश्चकार नृतमो अमिद्यौ	४
ववक्ष इन्द्रो अमितमृजीष्युमे आ पयौ रोदसी महित्वा ।	
अतश्चिदस्य महिमा विरेच्यमि यो विश्वा भुवना बभूव	५ [१७]
विश्वानि शक्रो नर्याणि विद्रा नपो रिरैच सखिभिर्निकामैः ।	
अश्मानं चिद ये बिभ्रिदुर्वचोभिर्ब्रजं गोमन्तमुशिजो वि बभुः	६
अपो वृत्रं वविवांसं पराहन् प्रावत् ते वज्रं पृथिवी सचेताः ।	
प्राणांसि समुद्रियाण्यैः पतिर्भवच्छवसा शूर धृष्णो	७
अपो यदद्वि पुरुहूत दर्व राविर्भुवत् सुरमा पूढ्यं ते ।	
स नो नेता वाजमा दर्षि मूरि गोत्रा रुजन्नङ्गिरोभिर्गृणानः	८
अच्छा कवि नृमणो गा अमिद्यौ स्वर्पाता मघवन्नाधमानम् ।	
ऊतिभिस्तमिषणो द्युन्नहंतौ नि मायावानब्रह्मा दस्युरर्त	९
आ दस्युघ्ना मनसा याह्यस्तं भुवत् ते कुत्साः सख्ये निकामः ।	
स्वे योनौ नि पदं सरूपा वि वां चिकित्सद्वत्चिन्द्र नारी	१० [१८]
यासि कुत्सेन सरथमवस्युस्तोदो वार्तस्य हयोरीशानः ।	
क्रज्जा वाजं न गध्यं युयुषन् कविर्यदहन् पार्याय भूपात्	११
कुत्साय शुष्णमशुषं नि बर्हीः प्रपित्वे अह्नः कुर्यं सहस्रा ।	
सद्यो दस्युन् प्र मृण कुत्सेन प्र सरश्चक्रं वृहतादुभीकैः ।	१२
त्वं पिशुं मुगयं शूशुवांसं मृजिष्वने वैदधिनाय रन्धीः ।	
पञ्चाशत् कुष्णा नि वपः सहस्रा ऽत्कं न पुरो जरिमा वि दर्वः	१३
सूर उपाके तन्वं दधानो वि यत् ते चेत्यमृतस्य वर्षः ।	
मृगो न हस्ती तविषीमुषाणः सिंहो न भीम आयुधानि बिभ्रत्	१४
इन्द्रं कामा वसुयन्तो अगमन् त्वर्मीळ्हे न सवने चक्रानाः ।	
अवस्यवः शशमानास उक्थैरोको न रणवा सुदृशीव पुष्टिः	१५ [१९]
तमिद् व इन्द्रं सुहवं हुवेम यस्ता चुकार नर्यां पुरुणि ।	
यो मावते जरित्रे गध्यं चिन्मक्ष वाजं भरति स्पर्हराधाः	१६
तिग्मा यवन्तरशनिः पताति कस्मिञ्चिच्छूर मुहुके जनानाम् ।	
घोरा यदयं समृतिर्भवात्यर्थ स्मा नस्तन्वो बोधि गोपाः	१७ (१८१)

भुवोऽविता वामदेवस्य धीनां भुवः सखावृको वार्जसातौ ।	
त्वामनु प्रमतिमा जगन्मो—रुशंसौ जरित्रे विश्वधे स्याः	१८
एभिर्नृभिरेन्द्र त्वायुभिर्द्वा मघवाग्निर्मघवन् विश्व आजौ ।	
द्यावो न द्युमैरभि सन्तो अर्यः क्षपो मदेम जारदश्च पूर्वोः	१९
एवेदिन्द्राय वृषभाय वृष्णे ब्रह्माकर्म मृगवो न रथम् ।	
नू चिद् यथा नः सख्या वियोप—दसन्न उग्रोऽविता तनूपाः	२०
नू द्युत ईन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽं न पीपेः ।	
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुधयः सदासाः	२१ [२०] (१८५)

(१७)

२१ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १५ एकपदा विराट् ।

त्वं महीं ईन्द्र तुभ्यं ह क्षा अनु क्षत्रं मंहना मन्यत द्यौः ।	
त्वं वृत्रं शवसा जघन्वान् तसृजः सिन्धूरहिना जग्रसानान्	१
तव त्वियो जनिमन् रेजत द्यौ रेजद् भूमिर्भियसा स्वस्य मन्योः ।	
ऋणायन्तं सुवज्रः पर्वतास आर्वन् धन्वानि सरयन्त आपः	२
मिनद् गिरिं शवसा वज्रमिष्ण—ज्ञाविष्कृण्वानः सहसान ओजः ।	
वधीद् वृत्रं वज्रेण मन्दसानः सरन्नापो जवसा हतवृष्णीः	३
सुवीरस्ते जनिता मन्यत द्यौ—रिन्द्रस्य कर्ता स्वपस्तमो भूत् ।	
य ईं जजान स्वयं सुवज्र—मनपच्युतं सदासो न भूम	४
य एक इच्छ्यावयेति प्र भूमा राजा कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः ।	
सत्यमेतमनु विश्वे मदन्ति रातिं देवस्य गृणतो मघोनः	५ [२१]

सत्रा सोमा अभवन्नस्य विश्वे सत्रा मदासो बृहतो मदिष्ठाः ।	
सत्रामवो वसुपतिर्वसूनां दत्ते विश्वा अधिथा इन्द्र कृष्टीः	६
त्वमधं प्रथमं जायमानो ऽमे विश्वा अधिथा इन्द्र कृष्टीः ।	
त्वं प्रति प्रवत आशयान्—महिं वज्रेण मघवन् वि वृश्चः	७
सत्राहणं दाधृषिं तुभ्रमिन्द्रं महामपारं वृषभं सुवज्रम् ।	
हन्ता यो वृत्रं सनितोत वाजं दाता मघानि मघवा सुराधाः	८ (१९१)

- अयं वृत्तश्चातयते समीचीर्य आजिषु मधवा कृष्ण एकः ।
अयं वाजं भरति यं सनोत्यस्य प्रियासः सख्ये स्याम ९
- अयं कृष्णे अध जयन्नुत ब्रह्मयमुत प्र कृणुते युधा गाः ।
यदा सत्यं कृणुते मन्थुमिन्द्रो विश्वं दुह्यहं भयत एजदस्मात् १० [२२]
- समिन्द्रो गा अजयत् सं हिरण्या समश्रिया मधवा यो हं पूर्वीः ।
एभिर्नृभिर्नृतमो अस्य शाकै रायो विभक्ता संभरश्च वस्वः ११
- कियत् स्विदिन्द्रो अभ्येति मातुः कियत् पितुर्जनिपुर्यो जजान ।
यो अस्य शुष्मं मुहुकैरियति वातो न जूतः स्तनयद्भिरभैः १२
- क्षियन्तं त्वमक्षियन्तं कृणोतीर्यति रेणुं मधवा समोहम् ।
विमञ्जनुरशनिमां इव द्यौ रूत स्तोतारं मधवा वसौ धात् १३
- अयं चक्रमिषणत् सूर्यस्य न्येतं शं रीरमत ससृमाणम् ।
आ कृष्ण इ जुहुराणो जिघर्ति त्वचो बुध्रे रजसो अस्य योनौ १४
- असिक्न्यां यजमानो न होता १५ [२३]
- गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ।
जनीयन्तो जनिदामक्षितोति मा च्यावयामोऽवृते न कोशम् १६
- आता नो बोधि दृढशान आपि रभिक्ष्याता मर्दिता सोम्यानाम् ।
सखा पिता पितुर्ममः पितृणां कर्तेषु लोकमुंशते वयोधाः १७
- सखीयतामविता बोधि सखा गृणान इन्द्र स्तुवते वयो धाः ।
वयं ह्या तै चक्रुमा सुबार्ध आभिः शमीभिर्महयन्त इन्द्र १८
- स्तुत इन्द्रो मधवा यन्द्र वृत्रा भूरीण्येको अप्रतीनि हन्ति ।
अस्य प्रियो जरिता यस्य शर्मन्नकिर्द्वेवा वारयन्ते न मर्ताः १९
- एवा न इन्द्रो मधवा विरुप्शी करत सत्या चर्षणीधुदन्वा ।
त्वं राजा जनुषां धेह्यस्मे अधि श्रवो माहिंनं यजंरिन्ने २०
- नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरिन्ने नद्योऽं न पीपेः ।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुध्यः सदासाः २१ [२४] (१०६)

(१८)

१३ वामदेवो गौतमः, १ इन्द्रः, ४ (उत्तरार्धर्चस्य), ७ अदितिः ।

१ वामदेवः, २-४ (पूर्वार्धर्चस्य), ८-१३ इन्द्रः, ४ (उत्तरार्धर्चस्य),

७ वामदेवः । त्रिष्टुप् ।

अयं पन्था अनुवित्तः पुराणो यतो देवा उदजायन्त विश्वे ।
 अतश्चिदा जनिपीष्ट प्रवृद्धो मा मातरममुया पत्तवे कः १
 नाहमतो निरया दुर्गहैतत् तिरश्चता पार्श्वान्निर्गमाणि ।
 बह्वर्नि मे अकृता कर्त्तव्यानि युधै त्वेन सं त्वेन पृच्छै २
 परायतीं मातरमन्वचष्ट न नानु गान्यनु नू गमानि ।
 त्वष्टुर्गृहे अपिबत् सोममिन्द्रः शतधन्यं चम्बोः सुतस्य ३
 किं स ऋधक् कृणवद् यं सहस्रं मासो जमारं शरदश्च पूर्वीः ।
 नही न्वस्य प्रतिमानमस्य न्तर्जातेषुत ये जनित्वाः ४
 अवद्यामिह मन्यमाना गुहाक रिन्द्रं माता वीर्येणा न्यृष्टम् ।
 अथोदस्थात् स्वयमत्कं वसान आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ५ [२५]

एता अर्धन्त्यललाभवन्ती कृतावरीरिव संक्रोशमानाः ।
 एता वि पृच्छ किमिदं भनन्ति कमापो अद्रिं परिधिं रुजन्ति ६
 किमु ध्विदस्मै निविदो मनन्ते न्द्रस्यावृत्तं दिधिपन्त आपः ।
 ममैतान् पुत्रो महता वधेन वृत्रं जघन्वा असृजद् वि सिन्धून् ७
 ममच्चन त्वा युवतिः परास ममच्चन त्वा कुषवा जगार ।
 ममच्चिदापः शिशवे ममृड्यु ममच्चिदिन्द्रः सहस्रोदतिष्ठत् ८
 ममच्चन ते मघवन् व्यसो निविविध्वौ अप हनू जघान ।
 अधा निर्विद्ध उत्तरो बभूवा छिन्नो वासस्य सं पिणग्वधेन ९
 गृष्टिः संस्रव स्थविरं तवागा मनाधूष्यं वृषभं तुभ्रमिन्द्रम् ।
 अरीळहं वत्सं चरथाय माता स्वयं गातुं तन्व इच्छमानम् १०
 उत माता महिषमन्ववेन वृमी त्वा जहति पुत्र देवाः ।
 अथाब्रवीद् वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन् त्सखे विष्णो वितुरं वि क्रमस्व ११ (११७)

कस्ते मातरं विधवांमचक्रच्छयं कस्त्वामजिघांसञ्चरन्तम् ।
 कस्ते देवो अधि मर्द्धिक आसीद् यत् प्राक्षिणाः पितरं पावगृह्यं
 अवर्त्या शुनं आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्द्धितरम् ।
 अपश्यं जायाममहीयमाना मधा मे ह्येनो मध्वा जमार

१२

१३ [२६] (११९)

[पष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३०]

(१९)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

एवा त्वामिन्द्र वज्रिन्नत्र विश्वे देवासः सुहृदांस ऊमाः ।
 महामुमे रोदसी वृद्धमुष्वं निरेकमिदं घृणते वृत्रहत्ये
 अवासृजन्तु जिवयो न देवा भुवः सम्राळिन्द्र सत्ययोनिः ।
 अहन्नाहिं परिशयानमर्णः प्र वर्तनीररदो विश्वधेनाः
 अर्तृणुवन्तं विर्यतमबुध्य-मबुध्यमानं सुषुपाणमिन्द्र ।
 सप्त प्रति प्रवर्त आशयान् महिं वज्रेण वि रिणा अपर्वन्
 अक्षोदयच्छर्वसा क्षाम बुध्नं वार्षा वातस्तविषीभिरिन्द्रः ।
 हुक्कहान्यौभ्रादुशमान् ओजो ऽवामिनत् ककुभः पर्वतानाम्
 अभि प्र दद्वर्जर्जयो न गर्भं रथा इव प्र ययुः साकमद्रयः ।
 अर्तर्पयो विसृत उज्ज ऊर्मीन् त्वं वृताँ अरिणा इन्द्र सिन्धून्

१

२

३

४

५ [१]

त्वं महीमवनिं विश्वधेनां तुर्वीतये वृष्याय क्षरन्तीम् ।
 अरमयो नमसैजदर्णः सुतरणो अकृणोरिन्द्र सिन्धून्
 प्रागुवो नमन्वो न वक्ता ध्वम्ना अपिन्वद् युवतीर्कृतज्ञाः ।
 धन्वान्यज्रौ अपृणक् तृषाणौ अधोगिन्द्रः स्तर्योऽं दंसुपत्नीः
 पूर्वीरुपसः शरदश्च गूर्ता वृत्रं जघन्वाँ असृजद् वि सिन्धून् ।
 परिंठिता अतृणद् बद्धधानाः सीरा इन्द्रः स्रवितवे पृथिव्या
 वज्रीभिः पुत्रमगुवो अवानं निवेशान्दरिव आ जमर्थ ।
 व्यध्नुधो अख्यदहिमादवानो निर्भूदुखच्छित् समरन्त पर्व
 प्र ते पूर्वाणि करणानि विप्राः ऽऽविद्वौ आह विदुषे करांसि ।
 यथायथा वृष्ण्यानि स्वगूर्ता ऽपांसि राजन् नर्याविषेपीः
 नू द्रुत ईन्द्र नू गृणान् इयं जरित्रे नद्यो न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः

६

७

८

९

१०

११ [२] (१२०)

(१०)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ न इन्द्रो दूरादा न आसा—र्धमिष्टिकृद्वसे यासदुग्रः ।
 ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वर्जबाहुः संगे समत्सु तुर्वणिः पृतन्यून १
 आ न इन्द्रो हरिभिर्यात्वच्छा—ऽर्वाचीनोऽर्वसे राधंसे च ।
 तिष्ठाति वज्री मधवा विरप्शी—मं यज्ञमनु नो वाजसातौ २
 इमं यज्ञं त्वमस्मार्कमिन्द्र पुरो दधत् सनिष्यसि क्रतुं नः ।
 श्वघ्नीव वाजिन् त्सनये धनानां त्वया वयमर्थ आजिं जयेम ३
 उशन्तु पु णः सुमना उपाके सोमस्य नु सुपुतस्य स्वधावः ।
 पा इन्द्र प्रतिभूतस्य मध्वः समन्धसा ममदः पूषधेन ४
 वि यो ररप्श ऋषिभिर्नैवेमि—र्वक्षो न पक्वः सृण्यो न जेत ।
 मर्यो न योषामभि मन्यमानो ऽच्छा विवक्मि पुरुहूतमिन्द्रम् ५ [३]

गिरिर्न यः स्वतर्वां ऋध्व इन्द्रः सुनादेव सहसे जात उग्रः ।
 आर्दतां वज्रं स्थविरे न भीम उद्रेव कोशं वसुना नृष्टम् ६
 न यस्य वर्ता जनुषा न्वस्ति न राधंस आमरीता मधस्य ।
 उद्वावृषाणस्तविषीव उग्रा—ऽस्मभ्यं दद्धि पुरुहूत रायः ७
 ईक्षे रायः क्षयस्य चर्यणीना—मुत व्रजमपवर्तासि गोनाम् ।
 शिक्षानरः समिथेषु प्रहावान् वस्वो राशिर्भनेतासि भूरिम् ८
 कया तच्छृण्वे शच्या शचिष्ठो यया कृणोति मुहु का चिहृष्वः ।
 पुरु द्राशुषे विचयिष्ठो अंहो ऽथा दधाति द्रविणं जरित्रे ९
 मा नो मर्हीरा भरा वृद्धि तन्नः प्र द्राशुषे दातेव भूरि यत् ते ।
 नव्ये वृष्णे शस्ते अस्मिन् त उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः १०
 नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इयं जरित्रे नद्योर्धं न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुथ्यः सक्तासाः ११ [४] (२४१)

(११)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ यात्विन्द्रोऽर्वस उप न इह स्तुतः सधुमादस्तु शूरः ।
 द्रावृषानस्तविषीर्यस्य पूर्वी—द्यौर्न क्षत्रमभिभूति पुण्यात् १ (२४२)

तस्येविह स्तवथ वृष्ण्यानि तुविद्युन्नस्य तुविराधसो नृन् ।
 यस्य कर्तुर्विद्वथोऽं न सम्राट् साह्वान् तरुत्रो अभ्यस्ति कूटीः २
 आ यात्विन्द्रो दिव आ पृथिव्या मक्ष्म समुद्राद्भुत वा पुरीषात् ।
 स्वर्णरादवसे नो मरुत्वान् परावतो वा सदर्नाहृतस्य ३
 स्थूरस्य रायो बृंहतो य ईशे तमु एवाम विद्वथेष्विन्द्रम् ।
 यो वायुना जयति गोमतीषु प्र धृष्ण्या नयति वस्यो अच्छ ४
 उप यो नमो नमसि स्तभाय त्रियति वाचं जनयन् यजध्वै ।
 ऋत्नसानः पुरुवार उक्थै रेन्द्रं कृण्वीत् सदर्नेषु होता ५ [५]

धिषा यदि धिषण्यन्तः सरण्यान् त्सदन्तो अद्रिमौशिजस्य गोहे ।
 आ दुरोषाः पास्त्यस्य होता यो नो महान् त्सर्वरणेषु वह्निः ६
 सत्रा यदीं मार्वरस्य वृष्णः सिपांति शुष्मः स्तुवते भराय ।
 गुहा यदींमौशिजस्य गोहे प्र यद् धिये प्रायसे मदाय ७
 वि यद् वरांसि पर्वतस्य वृण्वे पर्योभिर्जिन्वे अपां जवांसि ।
 विदद् गौरस्य गव्यस्य गोहे यद्री वाजाय सुध्वोऽं वहन्ति ८
 भद्रा ते हस्ता सुकृतोत पाणी प्रयन्तारा स्तुवते राध इन्द्र ।
 का ते निर्पत्तिः किमु नो ममस्ति किं नोदुदु हर्षसे दातुवा उ ९
 एवा वस्व इन्द्रः सत्यः सम्राङ्कन्ता वृत्रं वरिवः पूरवे कः ।
 पुरुद्वत् कत्वा नः शग्धि रायो भक्षीय तेऽवसो दैव्यस्य १०
 नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इयं जरित्रे नद्योऽं न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ११ [६] (१५१)

(१२)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥ सू० १२-३१]

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यन्न इन्द्रो जुजुषे यच्च वहि तन्नो महान् करति शुष्म्या चित् ।
 ब्रह्म स्तोमं मघवा सोममुक्था यो अश्मानं शर्वसा बिभ्रदेति १
 वृषा वृषन्धि चतुरश्रिमस्यं नृगो बाहुभ्यां नृतमः शर्चीवान् ।
 श्रिये परुष्णीमुपमाण ऊर्णा यस्याः पर्वाणि सख्याय विव्ये २
 यो देवो देवतमो जायमानो महो वार्जेभिर्महज्जिश्च शुष्मैः ।
 वधानो वज्रं बाह्वोरुशन्तं धाममेन रेजयत् प्र भूम ३ (१५५)

विश्वा रोधांसि प्रवतश्च पूर्वी—द्यौर्ऋग्वाज्जनिमन् रेजतु क्षाः ।
 आ मातरा भरति शुष्मया गो—नृवत परिज्मन् नोनुवन्त वाताः
 ता तू तं इन्द्र महतो महानि विश्वेष्वित सर्वनेषु प्रवाच्या ।
 यच्छूर धृष्णो धृषता दधृष्वा—नहिं वज्रेण शवसाविषीः

४

५ [७]

ता तू ते सत्या तुविनृम्ण विश्वा प्र धेनवः सिस्रते वृष्ण ऊग्रः ।
 अर्धा ह त्वद् वृषमणो मियाणाः प्र सिन्धवो जवसा चक्रमन्त
 अत्राह ते हरिवस्ता उ वेवी—रवोभिरिन्द्र स्तवन्त स्वसारः ।
 यत् सीमन् प्र मुचो बद्धधाना वीर्धामन् प्रसितिं स्यन्नुयधै
 पिपीळे अंशुर्मद्यो न सिन्धु—रा त्वा शमी शशमानस्य शक्तिः ।
 अस्मद्भ्यक् शुशुचानस्य यम्या आशुर्न रश्मिं तुव्योजसं गोः
 अस्मे वर्षिष्ठा कृणुहि ज्येष्ठा नृम्णानि सूत्रा सहुरे सहोसि ।
 अस्मभ्यं वृत्रा सुहनानि रन्धि जहि वर्धर्वनुषो मर्त्यस्य
 अस्माकमित सु शृणुहि त्वमिन्द्रा—ऽस्मभ्यं चित्रो उष माहि वाजान् ।
 अस्मभ्यं विश्वा इषणः पुरंधी—रस्माकं सु मघवन् बोधि गोदाः
 नू धुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योडे न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं शिया स्याम रथ्यः सवासाः

६

७

८

९

१०

११ [८] (१६३)

(१३)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, ८-१० कृतं वा । त्रिष्टुप् ।

कथा महामवधत् कस्य होतु—र्यज्ञं जुषाणो अमि सोममूधः ।
 पिबन्नुशानो जुषमाणो अन्धो ववक्ष ऋष्वः शुचते धनाय
 को अस्य वीरः संधुमादमाप समानंश सुमतिमिः को अस्य ।
 कदस्य चित्रं चिकित्ते कद्रुती वृधे भुवच्छशमानस्य यज्योः
 कथा शृणोति हूयमानमिन्द्रः कथा शृण्वन्नर्वसामस्य वेद ।
 का अस्य पूर्वोरूपमातयो ह कथैर्नमाहुः पपुर्णि जरित्रे
 कथा सबार्धः शशमानो अस्य नश्वमि द्रविणं वीध्यानः ।
 वेवो भुवन्नर्वेदा म क्रतानां नमो जगृभ्वाँ अमि यज्जुजोषत्
 कथा कद्रुस्या उषसो व्युष्टौ वेवो मर्त्यस्य सुख्यं जुजोष ।
 कथा कदस्य सुख्यं सखिभ्यो ये अस्मिन् कामं सुयुजं ततुसे

१

२

३

४

५ [९] (१६८)

किमादमत्रं सख्यं सखिभ्यः कदा नु ते भ्रात्रं प्र ब्रवाम ।
 भ्रिये सुदृशो वपुस्स्य सर्गाः स्वर्णं चित्रतममिष आ गोः
 द्रुहं जिघांसन् ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते त्रिगमा तुजसे अनीका ।
 कृणा चिद् यत्र कणया न उग्रो दूरे अज्ञाता उपसो बबाधे
 क्रतस्य हि गुरुधः सन्ति पूर्वी—क्रतस्य धीतिर्वृजिनानि हन्ति ।
 क्रतस्य श्लोको बधिरा ततर्क् कर्णा बुधानः शुचमान आयोः
 क्रतस्य हृच्छा धरुणानि सन्ति पुरुषि चन्द्रा वपुषि वपुषि ।
 क्रतेन कीर्धमिषणन्त पृक्षं क्रतेन गाव क्रतमा विवेशुः
 क्रतं येमान क्रतमिद् वनोत्यु—तस्य शुष्मस्तुरया उ गव्युः ।
 क्रताय पृथ्वी बह्वले गमीरे क्रताय धेनू परमे दुहाते
 नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इयं जरित्रे नद्योऽं न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सद्भासाः

६

७

८

९

१०

११ [१०] (२७४)

(१४)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १० अनुष्टुप् ।

का सुदृतिः शर्वसः सुनुमिन्द्र—मर्वाचीनं राधस आ ववर्तत् ।
 वृद्धिर्हि वीरो गृणते वसूनि स गोपतिर्निष्पिधां नो जनासः
 स वृत्रहत्ये हव्यः स ईड्यः स सुदृत् इन्द्रः सत्यराधाः ।
 स यामन्ना मधवा मर्त्याय ब्रह्मण्यते सुष्वये वरिवो धात्
 तमिन्नरो वि ह्वयन्ते समीके रिरिकांसस्तन्वः कृण्वत त्राम् ।
 मिथो यत् त्यागमुमयासो अगमन् नरस्तोकस्य तनयस्य सातौ
 क्रतुयन्ति क्षितयो योग उग्रा—ऽऽशुषाणासो मिथो अर्णसातौ ।
 सं यद् विशोऽववृत्रन्त युध्मा आदिन्नेम इन्द्रयन्ते अभीकै
 आदिन्द्र नेम इन्द्रियं यजन्त आदित् प्रक्तिः पुरोळाशं रिरिच्यात् ।
 आदित सोमो वि पंपृच्यादसुष्वी—नादिज्जुजोष वृषभं यजध्वै

१

२

३

४

५ [११]

कृणोत्यस्मै वरिवो य इत्ये—न्द्राय सोममुशते सुनोति ।
 सुध्रीचीनेन मनसाविवेनन् तमिद् सखायं कृणुते समत्सु

६

(१८०)

य इन्द्राय सुनवत् सोममद्य पचात् पक्तीरुत मृज्जाति धानाः ।
 प्रति मनायोरुचथानि हर्यन् तस्मिन् दधद् वृषणं शुष्ममिन्द्रः
 यवा संमयं व्यचेहर्षावा वीर्यं यदाजिम्यख्यवुर्यः ।
 अर्चिक्रवद् वृषणं पत्न्यच्छा दुरोण आ निशितं सोमसुद्धिः
 भूर्यसा वस्नमचरत् कनीयो ऽर्विकीतो अकानिषं पुनर्यन् ।
 स भूर्यसा कनीयो नारिरेचीद् वीना दक्षा वि दुहन्ति प्र वाणम्
 क इमं वृशमिर्ममेन्द्रं क्रीणाति धेनुभिः ।
 यदा वृत्राणि जङ्घन दथैनं मे पुनर्ददत्
 नू हुत इन्द्र नू गृणान इधं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुध्यः सदासाः

७

८

९

१०

११ [१२] (२८५)

(२५)

८ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । विष्णुः ।

को अद्य नर्यो देवकाम उशान्निन्द्रस्य सख्यं जुजोष ।
 को वा महेऽवस्ते पार्याय समिन्द्रे अग्नौ सुतसोम ईडे
 को नानाम वचसा सोम्याय मनायुर्वा भवति वस्त उभाः ।
 क इन्द्रस्य युज्यं कः सखित्वं को भ्रात्रं वटि कवये क ऊती
 को देवानामवो अद्या वृणीति क आवित्याँ अदितिं ज्योतिरीडे ।
 कस्याश्विनाविन्द्रो अग्निः सुतस्यां ऽशोः पिबन्ति मनसाविवेनम्
 तस्मा अग्निर्मरितुः शर्म यंस ज्योक् पश्यात् सूर्यमुखरन्तम् ।
 य इन्द्राय सुनवामेत्याह नरे नर्याय नृतमाय नृणाम्
 न तं जिनन्ति बहवो न वृध्रा उर्वस्मा अदितिः शर्म यंसत् ।
 प्रियः सुकृत प्रिय इन्द्रे मनायुः प्रियः सुप्रावीः प्रियो अस्य सोमी

१

२

३

४

५ [१३]

सुप्राव्यः प्राशुषाल्लेष वीरः सुष्वेः पक्तिं कृणुते केवलेन्द्रः ।
 नासुष्वेरापिर्न सखा न जामि दुष्प्राव्योऽवहन्तेदवाचः
 न रेवता पणिना सख्यमिन्द्रे ऽसुन्वता सुतपाः सं गृणीति ।
 आस्य वेदः सिदति हन्ति नम्रं वि सुष्वये पक्तये केवलो भूतं
 इन्द्रं परेऽवरे मध्यमास इन्द्रं यान्तोऽवसितास इन्द्रम् ।
 इन्द्रं क्षियन्त उत युध्यमाना इन्द्रं नरो वाज्यन्तो हवन्ते

६

७

८ [१४] (२९३)

(२६)

७ कामदेवो गौतमः । १-२ इन्द्रो वा । १-२ इन्द्रः, आत्मा वा, ४-७ इयेनः । त्रिष्टुप् ।

अहं मनुर्मवं सूर्यश्चा—ऽहं कक्षीवौ ऋषिरस्मि विप्रः ।
 अहं कुत्समार्जुनेयं न्यूञ्जे ऽहं कविरुशना पश्यता मा १
 अहं भूमिमद्वामार्याया—ऽहं वृष्टिं वाशुपे मर्त्याय ।
 अहमपो अनयं वावशाना मम देवासो अनु केतमायन् २
 अहं पुरो मन्दसानो न्यैरं नवं साकं नवतीः शम्बरस्य ।
 शततमं वेश्यं सर्वताता दिवोदासमतिथिग्वं यदावम् ३
 म सु ष विभ्यो मरुतो विरेस्तु प्र इयेनः इयेनेभ्य आशुपत्वा ।
 अचक्रया यत् स्वधया सुपर्णो हव्यं भरन्मनवे देवजुष्टम् ४
 मरुद यदि विरतो वेविजानः पथोरुणा मनोजवा असर्जि ।
 तूर्यं ययौ मधुना सोम्येनो—त श्रवो विविदे इयेनो अत्र ५
 कृजीपी इयेनो ददमानो अंशुं परावतः शकुनो मन्द्रं मदम् ।
 सोमं मरुद दाहृणाणो देवावान् द्विवो अमुष्मादुत्तरावादाय ६
 आदार्य इयेनो अमरत् सोमं सहस्रं स्रवो अयुतं च साकम् ।
 अत्रा पुरंधिरजहादराती—मदे सोमस्य मूरा अमूरः ७ [१५] (३००)

(२७)

५ कामदेवो गौतमः । इयेनः, ५ इन्द्रो वा । त्रिष्टुप्, ५ शक्वरी ।

गर्मे नु सन्नन्वेधामवेद महं देवानां जनिमानि विश्वा ।
 शतं मा पुर आर्यसीरक्ष—न्नध इयेनो जवसा निरदीयम् १
 न धा स मामप जोषं जभारा—ऽभीमास त्वक्षसा वीर्येण ।
 ईर्मा पुरंधिरजहादराती—रुत वातौ अतरच्छूशुवानः २
 अबु यच्छयेनो अस्वनीदध द्यो—र्वि यद् यद्वि वात ऊहुः पुरंधिम् ।
 सुजद यदस्मा अव ह क्षिपज्यां कृशानुरस्ता मनसा भुरण्यन् ३
 कृजिप्य ईमिन्द्रावतो न भुज्युं इयेनो जभार बृहतो अधि ष्णोः ।
 अन्तः पतत् पतत्र्यस्य पूर्ण—मधु यामनि प्रसितस्य तद् देः ४ (१०४)

अर्धं श्वेतं कलशं गोभिरक्तमापिप्यानं मधवा शुक्रमन्धः ।

अध्वर्युभिः प्रयत्नं मध्वो अग्रमिन्द्रो मदाय प्रति धत् पिबध्वै शूरो मदाय प्रति धत् पिबध्वै ५
[१६] (३०५)

(२८)

५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, इन्द्रासोमौ वा । त्रिष्टुप् ।

त्वा युजा तव तत सोमं सख्य इन्द्रो अपो मनवे सस्रुतस्कः ।

अहन्नहिमरिणात् सप्त सिन्धूनापावृणोदपिहितेव खानि १

त्वा युजा नि खिवृत् सूर्यस्येन्द्रश्चक्रं सहसा सद्य इन्द्रो ।

अधि प्णुना बृहता यतमानं महो ब्रुहो अपं विश्वायुं धायि २

अहन्निन्द्रो अर्धहविरिन्द्रो पुरा दस्यून् मध्यदिनादुभीके ।

दुर्गे दुरोणे कृत्वा न यातां पुरु सहस्रा शर्वा नि बर्हीत ३

विश्वस्मात् सीमधमौ इन्द्र दस्यून् विज्ञो दासीरकृणोरप्रगस्ताः ।

अबाधित्याममृणतं नि शत्रूनार्विन्देयामपचितिं वधत्रैः ४

एवा सत्यं मधवाना युवं तदिन्द्रश्च सोमोर्वमश्व्यं गोः ।

आर्दहतमपिहितान्यश्ना रिरिचयुः क्षाश्रित ततृद्वाना ५ [१७] (३१०)

(२९)

५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ नः स्तुत उप वाजेभिरुती इन्द्र याहि हरिभिर्मन्दसानः ।

तिरश्चिबूर्यः सर्वना पुरुण्याङ्गुयेभिर्गृणनः सत्यराधाः १

आ हिष्मा याति नर्यश्चिकित्वान् हूयमानः सोतृभिरुप यज्ञम् ।

स्वश्वो यो अभीरुर्मन्यमानः सुष्वाणेभिर्मदति सं ह वीरैः २

आवयेदस्य कर्णां वाजयध्वै जुष्टामनु प्र दिशं मन्त्रयध्वै ।

उद्वावृषाणो राधसे तुविष्मान् करञ्ज इन्द्रः सुतीर्थाभयं च ३

अच्छा यो गन्ता नार्धमानमृती कृत्वा विप्रं हवमानं गुणन्तम् ।

उप त्मानि दधानो धुर्योऽशून् त्सहस्राणि शतानि वज्रबाहुः ४

त्वोतासो मधवन्निन्द्र विप्रं वयं ते स्याम सुरयो गुणन्तः ।

भेजानासो ब्रह्मविवस्य राय आकाप्यस्य वावने पुरुक्षोः ५ [१८] (३१५)

(३०)

२४ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, ९-११ इन्द्रोपसौ । गायत्रीः ८, २४ अनुष्टुप् ।

नर्किरिन्द्र त्वदुत्तरो न ज्यायौ अस्ति वृत्रहन् । नर्किरेवा यथा त्वम् १
सत्रा ते अनु कृष्टयो विश्वा चकेव वावृतुः । सत्रा महौ असि श्रुतः २
विश्वे चनेवुना त्वा देवास इन्द्र युयुधुः । यदह्ना नक्तमातिरः ३
यत्रोत बाधितेभ्यश्चकं कुत्साय युध्यते । मुषाय इन्द्र सूर्यम् ४
यत्र देवाँ क्रधायतो विश्वाँ अयुध्य एक इत् । त्वमिन्द्र वनूरहन् ५ [१९]

यत्रोत मर्त्याय क—मरिणा इन्द्र सूर्यम् । प्रावः शचीभिरेतशम् ६
किमावुतासि वृत्रहन् मयवन् मन्पुमत्तमः । अत्राह दानुमातिरः ७
एतद् घेदुत वीर्यं—मिन्द्र चकर्थ पौंस्यम् । स्त्रियं यद् दुर्हणायुधं वर्धीर्दुहितरं दिवः ८
दिवश्चिद् घा दुहितरं महान् महीयमानाम् । उपासमिन्द्र सं पिणक् ९
अपोषा अनसः स्रत् संपिष्टादहं बिभ्युषी । नि यत् सीं शिश्रथद् वृषा १० [२०]

एतदस्या अनः शये सुसंपिष्टं विपाद्या । सुसारं सीं परावतः ११
उत सिन्धुं विबाल्यं वितस्थानामधि क्षमि । परि ण्डा इन्द्र मायया १२
उत शुष्णास्य धृष्णया प्र मृक्षो अभिवेदनम् । पुरो यदस्य संपिणक् १३
उत वासं कौलितरं बृहतः पर्वतादधि । अवाहन्निन्द्र शम्बरम् १४
उत वासस्य वर्चिनः सहस्राणि शतावधीः । अधि पञ्च प्रधीरिव १५ [२१]

उत त्वं पुत्रमयुवः परावृक्तं शतक्रतुः । उक्थेष्विन्द्र आभजत् १६
उत त्या तुर्वगायद् अस्नातारा शचीपतिः । इन्द्रो विद्वौ अपारयत् १७
उत त्या सद्य आर्या सरयोरिन्द्र पारतः । अर्णोच्चित्ररथावधीः १८
अनु द्वा जहिता नयो ऽन्धं श्रोणं च वृत्रहन् । न तत् ते सुन्नमटवे १९
शतमश्मन्मर्यानां पुरामिन्द्रो व्यास्यत् । दिवौदासाय वाशुपे २० [२२]

अस्वापयद् कुभीतये सहस्रा त्रिंशतं हथैः । वासानामिन्द्रो मायया २१
स घेदुतासि वृत्रहन् त्समान इन्द्र गोपतिः । यस्ता विश्वानि चिच्युषे २२
उत नूनं यद्विन्ध्यं करिण्या इन्द्र पौंस्यम् । अद्या नकिष्टदा मिनत् २३

वामं वामं त आदुरे देवो ददात्वयमा । वामं पूषा वामं मर्गो वामं देवः करुळती २४

[२३] (३१९)

(३१)

१५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । गायत्री, ३ पादनिष्ठत् ।

कया नश्चित्र आ भुव—द्वती सुदावृधः सखा । कया शचिष्ठया वृता १
 कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः । इच्छा चिद्वारुजे वसु २
 अभी पु णः सखीनामविता जरितुणाम् । शतं मवास्युतिभिः ३
 अभी न आ ववृत्स्व चक्रं न वृत्तमर्धतः । नियुद्धिश्चरणीनाम् ४
 प्रवता हि कर्तूनामा हा पदेव गच्छसि । अमक्षि सूर्ये सचा ५ [२४]

सं यत् त इन्द्र मन्यवः सं चक्राणि दधन्विरे । अध त्वे अध सूर्ये ६
 उत स्मा हि त्वामाहुरिन्मघवानं शचीपते । दातारमविदीधयुम् ७
 उत स्मा सद्य इत् परि शशमानाय सुन्वते । पुरु चिन्महसे वसु ८
 नहि प्मा ते शतं चन राधो वरन्त आमुरः । न च्योत्तानि करिष्यतः ९
 अस्माँ अवन्तु ते शत—मस्मान् त्सहस्रमूतयः । अस्मान् विश्वा अमिष्टयः १० [२५]

अस्माँ इहा वृणीष्व सखायं स्वस्तये । महो राये विविन्मते ११
 अस्माँ अविद्धि विश्वहेन्द्र राया परीणसा । अस्मान् विश्वाभिरुतिभिः १२
 अस्मभ्यं ताँ अपा वृधि ब्रजाँ अस्तेव गोमतः । नवाभिरिन्द्रोतिभिः १३
 अस्माकं धृष्ण्या रथो द्युमाँ इन्द्रानपच्युतः । गव्युरश्वयुरीयते १४
 अस्माकमुत्तमं कृधि श्रवो देवेषु सूर्य । वर्षिष्ठं द्यामिवोपरि १५ [२६] (३५४)

(३२)

१६ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, २३-२४ इन्द्राश्वौ । गायत्री ।

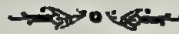
आ तू न इन्द्र वृत्रह—अस्माकमर्धमा गहि । महान् महीभिर्रुतिभिः १
 मृमिश्चिद् घासि तूतुजि—रा चित्र चित्रिणीष्व । चित्रं कृणोष्युतये २
 वृध्रेमिश्चिच्छशीयांसं हंसि बाधन्तमोजसा । सखिमिये त्वे सचा ३
 वयमिन्द्र त्वे सचा वयं त्वामि नोनुमः । अस्माँ अस्माँ इतुर्वव ४
 स नश्चित्राभिरद्विवो ऽनवद्याभिरुतिभिः । अनाधृष्टामिरा गहि ५ [२७]

भूयासो षु त्वावतः सखाय इन्द्र गोमतः । युजो वाजाय घृष्वये ६
 त्वं ह्येक ईशिष इन्द्र वार्जस्य गोमतः । स नो यन्धि महीमिषम् ७

(३११)

न त्वां धरन्ते अन्यथा यद् दितासि स्तुतो मधम् । स्तोतुभ्य इन्द्र गिर्वणः	८
अभि त्वा गोतमा गिरा—ऽनूयत प्र वावने । इन्द्र वाजाय घृण्वये	९
प्र ते वोचाम वीर्यांश्च या मन्दसान आरुजः । पुरो दासीरिमीत्य	१० [२८]
ता ते गृणन्ति वेधसो यानि चकर्थ पौस्या । सुतेष्विन्द्र गिर्वणः	११
अवीवृधन्त गोतमा इन्द्र त्वे स्तोमवाहसः । ऐषु धा वीरवद् यशः	१२
यच्चिद्धि शश्वतामसी—न्द्र साधारणस्त्वम् । तं त्वा वयं हवामहे	१३
अर्वाचीनो वसो भवा—ऽस्मे सु मुत्स्वान्धसः । सोमानामिन्द्र सोमपाः	१४
अस्माकं त्वा मतीना—मा स्तोम इन्द्र यच्छतु । अर्वागा वर्तया हरी	१५
पुरोळाशं च नो घसो जोषयासे गिरश्च नः । वधुयुरिदं योषणाम्	१६ [२९]
सहस्रं व्यतीनां युक्तानामिन्द्रभीमहे । शतं सोमस्य स्वार्यः	१७
सहस्रां ते शता वयं गवामा च्यावयामसि । अस्मन्ना राध एतु ते	१८
दश ते कुलशानां हिरण्यानानामधीमहि । भूरिदा असि वृत्रहन्	१९
भूरिदा भूरि देहि नो मा दुभ्रं भूर्या भर । भूरि धेदिन्द्र दितासि	२०
भूरिदा ह्यसि श्रुतः पुरुत्रा शूर वृत्रहन् । आ नो भजस्व राधसि	२१
प्र ते बभ्रू विचक्षणं शंसामि गोषणो नपात् । माभ्यां गा अनु शिथयः	२२
कनीनकेव विद्वधे नवे द्रुपदे अर्भके । बभ्रू यामेषु शोभेते	२३
अरं म उन्नयाम्णे ऽरमनुन्नयाम्णे । बभ्रू यामेप्ससिधा	२४ [३०] (३७८)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-२७]

(३३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३३-४५]

११ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

प्र क्रमुभ्यो द्रुतमिव वाचमिष्य उपस्तिरे श्वेतीं धेनुभीले ।	
ये वातजूतास्तरणिभिरैः परि द्यां सद्यो अपसो बभ्रुवः	१
यदारमकञ्चुभवः पितृभ्यां परिविष्टी वेपणा दुंसनाभिः ।	
आदिदं देवानामुप सख्यमायन् धीरासः पुष्टिमवहन् मनायै	२
पुनर्ये चक्रुः पितरा युवाना सना यूपेव जरुणा शयाना ।	
ते वाजो विभ्वौ क्रभुरिन्द्रवन्तो मधुप्सरसो नोऽवन्तु यज्ञम्	३
यत् संवत्समभवो गामरक्षन् यत् संवत्समभवो मा अर्पिज्ञन् ।	
यत् संवत्समभरन् भासो अस्या—स्ताभिः शर्माभिरमुतत्वमाशुः	४ (३८१)

ज्येष्ठ आह चमसा द्वा कुरेति कनीयान् त्रीन् कृणवामेत्याह ।
कनिष्ठ आह चतुरस्करेति त्वष्ट ऋभवस्तत् पनयद् वचो वः

५ [१]

सत्यभूचुर्नर एवा हि चक्रुर्ऋतुं स्वधामुभवो जग्मुरेताम् ।
विभ्राजमानांश्चमुसौ अहेवाऽवेनत् त्वष्टा चतुरो ददृश्वान्
द्वादश द्यून् यदगोह्यस्याऽऽतिथ्ये रणञ्चुभवः सुसन्तः ।
सुक्षेत्राकृण्वन्नयन्त सिन्धुन् धन्वातिष्ठन्नोपधीर्निम्नमारुपः
रथं ये चक्रुः सुवृत्तं नरेष्ठां ये धेनुं विश्वजुवं विश्वरूपाम् ।
त आ तक्षन्त्वुभवो रथि नः स्ववंसः स्वपंसः सुहस्ताः
अपो ह्येषामजुपन्त देवा अमि क्त्वा मनसा दीध्यानाः ।
वाजो देवानामभवत् सुकर्म्मन्द्रस्य ऋभुक्षा वरुणस्य विश्वा
ये हरी मेधयोक्था मरुन्त इन्द्राय चक्रुः सुयुजा ये अश्वा ।
ते रायस्पोषं द्रविणान्यस्मे धत्त ऋभवः क्षेमयन्तो न मित्रम्
इदाहः पीतिमुत वो मर्दं धुर्न ऋते भ्रान्तस्य सखाय देवाः ।
ते नूनमस्मे ऋभवो वसूनि तृतीयं अस्मिन् त्सर्वे न दधात

६

७

८

९

१०

११ [२] (३८९)

(३४)

११ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । जिष्णुः ।

ऋभुर्विश्वा वाज इन्द्रो नो अच्छे मं यज्ञं रत्नधेयोप यात ।
इदा हि वो धिषणा वेद्यहा मधात् पीतिं सं मदा अगमता वः
विद्वानासो जन्मनो वाजरत्ना उत ऋतुभिर्ऋभवो मादयध्वम् ।
सं वो मवा अगमत सं पुरंधिः सुवीरामस्मे रथिमेरयध्वम्
अयं वो यज्ञ ऋभवोऽकारि यमा मनुष्वत् प्रदिवो वधिध्वे ।
प्र वोऽच्छा जुजुषाणासो अस्थुर्भूत विश्वे अश्रियोत वाजाः
अभूदु वो विधते रत्नधेय मिदा नरो वृशुषे मर्त्याय ।
पितृ वाजा ऋभवो वृदे वो महिं तृतीयं सर्वं न मदाय
आ वाजा यातोप न ऋभुक्षा महो नरो द्रविणसो गृणानाः ।
आ वः पीतयोऽमिषित्वे अह्ना मिमा अस्तं नवस्व इव गमन्

१

२

३

४

५ [३]

आ नपातः शवसो यातनोपे मं यज्ञं नर्मसा ह्युमानाः ।

सृजोषसः सूरयो यस्य च स्थ मध्वः पात रत्नधा इन्द्रवन्तः

६

(३९५)

सजोषा इन्द्र वरुणेन सोमं सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः ।

अग्नेपाभिर्ऋतुपाभिः सजोषा रनास्पतीमी रत्नधाभिः सजोषाः

७

सजोषस आवित्तैर्मादयध्वं सजोषस ऋभवः पर्वतेभिः ।

सजोषसो दैव्येना सवित्रा सजोषसः सिन्धुभी रत्नधेभिः

८

ये अश्विना ये पितरा य ऊती धेनुं ततक्षुर्ऋभवो ये अश्वो ।

ये अंसत्रा य ऋधुगोदसी ये विश्वो नरः स्वपत्यानि चक्रुः

९

ये गोर्मन्तं वाजवन्तं सुवीरं रयिं धृत्य वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।

ते अग्नेपा ऋभवो मन्दसाना अस्मे धत्त ये च रातिं गृणन्ति

१०

नार्पाभूत न वोऽतीतृषामा—ऽनिःशस्ता ऋभवो यज्ञे अस्मिन् ।

समिन्द्रेण मवथ सं मरुद्भिः सं राजभी रत्नधेयाय देवाः

११ [४] (४००)

(३५)

९ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

इक्षोषं यात शवसो नपातः सौधन्वना ऋभवो मार्प भूत ।

अस्मिन् हि वः सर्वने रत्नधेयं गमन्तिवन्द्रमनुं वो मदांसः

१

आर्गन्ध्रमुणामिह रत्नधेयं—मभूत् सोमस्य सुष्ठुतस्य पीतिः ।

सुकृत्या यत् स्वपस्यया चै एकं विचक्र चमसं चतुर्धा

२

व्यकृणोत चमसं चतुर्धा सखे वि शिक्षेत्यब्रवीत ।

अथैत वाजा अमृतस्य पन्थां गृणं देवानामृभवः सुहस्ताः

३

किंमयः स्विच्चमस एष आस यं काव्येन चतुरो विचक्र ।

अथा सुनुध्वं सर्वनं मदाय पात ऋभवो मधुनः सोम्यस्य

४

शच्याकर्त पितरा युवाना शच्याकर्त चमसं देवपानम् ।

शच्या हरी धनुतरावतटे—न्द्रवाहावृभवो वाजरताः

५ [५]

यो वः सुनोत्यभिपित्वे अह्ना तीव्रं वाजासुः सर्वनं मदाय ।

तस्मै रयिमृभवः सर्ववीर—मा तक्षत वृषणो मन्दसानाः

६

प्रातः सुतमपिबो हर्यश्व माध्यंदिनं सर्वनं केवलं ते ।

सममृभिः पिबस्व रत्नधेभिः सखीर्या इन्द्र चक्रुषे सुकृत्या

७

(४०७)

ये देवासो अमवता सुकृत्या इयेना इवेदधि विवि निषेव ।

ते रत्नं धात शवसो नपातः सौधन्वना अमवतामृतासः

८

यत् तृतीयं सर्वनं रत्नधेयम्—मकृणुध्वं स्वपस्या सुहस्ताः ।

तदमवः परिपिक्तं व एतत् सं मदेभिरिन्द्रियेभिः पिबध्वम्

९ [६] (४०९)

(३६)

९. वामदेवो गोतमः । क्रमवः । जगती, ९ चिष्टपृ ।

अनश्वो जातो अनभीशुरुक्थ्योऽं रथश्चिचक्रः परि वर्तते रजः ।

महत तद् वो देव्यस्य प्रवाचनं द्यामृभवः पृथिवीं यच्च पुण्यथ

१

रथं ये चक्रुः सुवृत्तं सुचेतसो ऽविह्वरन्तं मनसस्परि ध्यया ।

तां ऊ न्वऽस्य सर्वनस्य पीतय आ वो वाजा क्रभवो वेदयामसि

२

तद् वो वाजा क्रभवः सुप्रवाचनं देवेषु विभवो अभवन्महित्वनम् ।

जित्री यत् सन्ता पितरां सनाजुग पुनर्युवाना चरथाय तक्षथ

३

एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयं निश्चर्मणो गामरिणीत धीतिभिः ।

अथा देवेष्वमृतत्वमानश श्रुष्टी वाजा क्रभवस्तद् व उक्थ्यम्

४

क्रमुतो रयिः प्रथममवस्तमो वार्जश्रुतासो यमर्जजिनन् नरः ।

विभ्वतष्टो विदथेषु प्रवाच्यो यं देवासोऽवथा स विचर्षणिः

५ [७]

स वाज्यवा स ऋषिर्वचस्पया स शूरो अस्ता पृतनासु दुष्टरः ।

स रायस्पोषं स सुवीर्यं दधे यं वाजो विभ्वो क्रभवो यमाविषुः

६

भेष्ठं वः पेज्ञो अधि धायि दर्शतं स्तोमो वाजा क्रभवस्तं जुजुष्टन ।

धीरांसो हि धा कवयो विपश्चितस्तान् व एना ब्रह्मणा वेदयामसि

७

युयमस्मभ्यं धिषणाभ्यस्परि विद्वांसो विश्वा नर्याणि भोजना ।

श्रुमन्तं वाजं वृषंशुष्ममुत्तममा नो रयिमृभवस्तक्षता वयः

८

इह प्रजमिह रयिं रराणा इह अवां वीरवत् तक्षता नः ।

येन वयं चितयेमात्यन्यान् तं वाजं चित्रमृभवो ददा नः

९ [८] (४१८)

(१७)

८ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप्. ५-८ अनुष्टुप् ।

उप नो वाजा अध्वरमृमुक्षा देवा यात पृथिभिर्देवयानैः ।
यथा यज्ञं मनुषो विक्वाडसु दधिध्वे रण्वाः सुदिनेष्वह्नाम् १
ते वो हृदे जनेसे सन्तु यज्ञा जुष्टासो अद्य घृतनिर्णिजो गुः ।
प्र वः सुतासो हरयन्त पूर्णाः कृत्वे दक्षाय हर्षयन्त पीताः २
ऋग्वार्यं देवहितं यथा वः स्तोमो वाजा ऋमुक्षणो वृदे वः ।
जुह्वे मनुष्वद्वपरासु विश्वे युध्मे सचा बृहद्विधेषु सोमम् ३
पीवोअश्वाः शुचद्रथा हि भुताऽर्यःशिप्रा वाजिनः सुनिष्काः ।
इन्द्रः सूनो शवसो नप्तोऽनु वश्चेत्यग्नियं मदाय ४
ऋमुमुभृक्षणो रयिं वाजं वाजिन्तमं युजम् ।
इन्द्रस्वन्तं हवामहे सवासातममश्विनम् ५ [९]

सेहमवो यमवथ यूयमिन्द्रश्च मर्त्यम् ।
स धीभिरस्तु सनिता मेधसाता सो अर्वता ६
वि नो वाजा ऋमुक्षणः पृथश्चितन यष्टवे ।
अस्मभ्यं सूरयः स्तुता विश्वा आशास्तरिषणि ७
तं नो वाजा ऋमुक्षण इन्द्र नासत्या रयिम् ।
समश्वं चर्षणिभ्य आ पुरु शंस्त मघत्तये ८ [१०] (४२६)

(१८)

१० वामदेवो गौतमः । दधिका, १ यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

उतो हि वा वात्रा सन्ति पूर्वा या पुरुभ्यस्त्रसदस्युर्नितोशे ।
क्षेत्रासां ददथुरुर्वरासां घनं दस्युभ्यो अमिभूतिमुग्रम् १
उत वाजिनं पुरुनिष्विध्वानं दधिकामु ददथुर्विश्वकृष्टिम् ।
ऋजिप्यं श्येनं प्रुषितप्सुमाशु चकृत्यमर्यो नृपतिं न शूरम् २
यं सीमनु प्रवतेव द्रवन्तं विश्वः पुरुर्मदति हर्षमाणः ।
पङ्क्तिर्गृध्र्यन्तं मेधयुं न शूरं रथतुरं वातमिव ध्रजन्तम् ३ (४९९)

यः स्मारुन्धानो गध्या समत्सु सनुतरश्चरति गोषु गच्छन् ।
आविर्ज्ञेजीको विदथा निचिक्यत । तिरो अरतिं पर्याप आयोः
उत स्मैन वल्लमथिं न तायु—मनु क्रोशन्ति क्षितयो भरेषु ।
नीचायमानं जसुरिं न इयेनं श्वश्चाच्छा पशुमन्व युथम्

४

५ [११]

उत स्मासु प्रथमः सतिप्यन् नि वेवेति श्रेणिभि रथानाम् ।
स्रजं कृण्वानो जन्यो न शुभ्वा रेणु रेरिहत् किरणं ददुश्वान्
उत स्य वाजी सहुरिर्कृतावा शुश्रूषमाणस्तन्वा समर्थे ।
तुरं यतीषु तुरयन्नृजिप्यो ऽधि भ्रुवोः किरते रेणुमुञ्जन्
उत स्मास्य तन्यतोर्वि द्यो—र्कधायतो अभियुजो भयन्ते ।
यदा सहस्रमभि पीमयोधीद् दुर्वर्तुः स्मा भवति मीम ऋञ्जन्
उत स्मास्य पनयन्ति जना जुतिं कृष्टिप्रो अभिमूतिमाशोः ।
उतैनमाहुः समिथे वियन्तः परा दधिका असरत् सहस्रैः
आ दधिकाः शवसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिपापस्ततान् ।
सहस्रसाः शतसा वाज्यर्वा पुणक्तु मध्वा समिमा वचांसि

६

७

८

९

१० [१२] (४३६)

(३९)

६ वामदेवो गौतमः । दधिकाः । त्रिष्टुप्, ६ अनुष्टुप् ।

आशुं दधिकां तमु नु ष्टवाम विवस्पृथिव्या उत चर्किराम ।
उच्छन्तीर्मासुपसः सूर्य—न्त्वति विश्वानि दुरितानि पर्यन्
महश्चर्कर्म्यर्वतः क्रतुप्रा दधिकावणः पुरुवारस्य वृष्णः ।
यं पुरुभ्यो दीदृवांसं नाभिं वृद्धुर्मित्रावरुणा ततुरिम्
यो अश्वस्य दधिकावणो अकारित समिद्धे अग्ना उपसो व्युष्टौ ।
अनागसं तमदितिः कृणोतु स मित्रेण वरुणेना सजोषाः
वृधिकावण इष ऊर्जो महो य—दर्मन्महि मरुतां नाम भद्रम् ।
स्वस्तगे वरुणं मित्रमाग्निं हवामह इन्द्रं वज्रबाहुम्
इन्द्रमिवेदुभये वि ह्वयन्त उदीराणा यज्ञमुपप्रयन्तः ।
वृधिकामु सूर्यं मर्त्याय वृद्धुर्मित्रावरुणा नो अश्वम्
वृधिकावणो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ।
सुरमि नो मुखा करत प्र ण आर्युषि तारिषत

१

२

३

४

५

६ [१३] (४४१)

(४०)

५ वामदेवो गौतमः । दधिकाः, ५ सूर्यः । जगती, १ त्रिष्टुप् ।

दधिकावण इदु नु चर्किराम विश्वा इन्मामुषसः सूदयन्तु ।
 अपामग्रेरुपसः सूर्यस्य बृहस्पतेराङ्गिरसस्य जिष्णोः १
 सत्वा भरिपो गविपो दुवन्यस च्छर्वस्याविष उपसस्तुरण्यसत् २
 सत्यो द्वयो द्रवरः पतङ्गरो दधिकावेषमूर्जं स्वर्जनत् ३
 उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पूर्णं न वेरनु वाति प्रगर्धिनः ।
 इयेनस्येव ध्रजतो अङ्कसं परि दधिकावणः सहोर्जा तरित्रतः ४
 उत स्य वाजी क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिक्क्ष आसनि ।
 क्रतुं दधिका अनु संतवीत्वत् पथामङ्कस्यन्वापनीफणत् ५
 हंसः शुचिपद् वसुन्तरिक्षस द्योता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् ।
 नृपद् वरसद्वैतसद् व्योमस वृजा गोजा कृतजा अङ्गिजा क्रतम् ५ [१४] (४४७)

(४१)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रायरुणौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रा को वां वरुणा सुस्रमाप स्तोमो हविष्मो अमृतो न होता ।
 यो वां हृदि क्रतुमौ अस्मदुक्तः पस्पर्शदिन्द्रावरुणा नमस्वान् १
 इन्द्रा ह यो वरुणा चक्र आपी देवौ मर्तः सुख्याय प्रयस्वान् ।
 स हन्ति वृत्रा समिथेषु शत्रू नवोभिर्वा महद्भिः स प्र शृण्वे २
 इन्द्रा ह रत्नं वरुणा धेहेत्या नुभ्यः शशमानेभ्यस्ता ।
 यवी सखाया सुख्याय सोमैः सुतेभिः सुप्रयसा मादयैते ३
 इन्द्रा युवं वरुणा विद्युमस्मिन्नोजिष्ठमुग्धा नि वधिष्टं वज्रम् ।
 यो नो दुरेवो वृकतिर्वृभीतिस्तस्मिन् मिमाथामभिभूत्योजः ४
 इन्द्रा युवं वरुणा भूतमस्या धियः प्रेतारा वृषभेव धेनोः ।
 सा नो वुहीयद् यवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गौः ५ [१५]

तोके हिते तनय उर्वरासु सूरौ हशीके वृषणश्च पौंस्ये ।
 इन्द्रा नो अत्र वरुणा स्याता नवोभिर्वृस्मा परितक्म्यायाम् ३ (४५३)

युवामिद्वयवसे पूर्याय परि प्रभूती गविषः स्वापी ।	
बुणीमहे सख्याय प्रियाय शूरा मंहिष्ठा पितरेव शंभू	७
ता वां धियोऽवसे वाजयन्तीं राजिं न जग्मुर्वुवयुः सुदानू ।	
श्रिये न गाव उप सोममस्थु रिन्द्रं गिरो वरुणं मे मनीषाः	८
इमा इन्द्रं वरुणं मे मनीषा अगमन्नुप द्रविणमिच्छमानाः ।	
उपेमस्थुर्जोष्टार इव वस्वो रघ्वीरिव श्रवसो भिक्षमाणाः	९
अश्वस्य तमना रथस्य पुष्टे नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।	
ता चक्राणा ऊतिभिर्नव्यसीमि रस्मन्ना रायो निधुतः सचन्ताम्	१०
आ नो बृहन्ता बृहतीभिर्ब्रूती इन्द्र यातं वरुण वाजसातौ ।	
यद् विधवः पूतनासु प्रकील्लान् तस्य वां स्याम सनितार आजेः	११ [१६] (४५८)

(४९)

१० त्रसदस्युः पौरकुत्स्यः । त्रसदस्युः, ७-१० इन्द्रायरुणौ । त्रिष्टुप् ।

मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य विश्वायोर्यिष्वे अमृता यथा नः ।	
क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य वज्रेः	१
अहं राजा वरुणो मह्यं ता न्यसुर्याणि प्रथमा धारयन्त ।	
क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य वज्रेः	२
अहमिन्द्रो वरुणस्ते महित्वोर्वी गमीरे रजसी सुमेके ।	
त्वदेव विश्वा भुवनानि विद्वान् त्समैरयं रोवसी धारयं च	३
अहमपो अपिन्वमुक्षमाणा धारयं दिवं सर्वं ऋतस्य ।	
ऋतेन पुत्रो अदितेऋतावो त त्रिधातु प्रथयद् वि भूमं	४
मां नरः स्वश्वा वाजयन्तो मां वृताः सुमरणे हवन्ते ।	
कृणोम्यारिं मघवाहमिन्द्र इयमि रेणुमभिमूर्त्योजाः	५ [१७]

अहं ता विश्वा चकरं नकिमां वैव्यं सहो वरते अग्रतीतम् ।	
यन्मा सोमासो ममवृन्त्यवुक्थो मे भयेते रजसी अपारे	६
विदुष्टे विश्वा भुवनानि तस्य ता प्र ब्रवीषि वरुणाय वेधः ।	
स्वं वृत्राणि शृण्विषे जघन्वान् स्वं वृतां अरिणा इन्द्र सिन्धून्	७ (४६५)

अस्माकमत्र पितरस्त आसन् त्सत ऋषयो दौर्गहे बध्यमानि ।

त आर्यजन्त त्रसदस्युमस्या इन्द्रं न वृत्रतुरमर्धदेवम्

८

पुरुकुत्सानी हि वामदाश द्रव्येभिरिन्द्रावरुणा नमोभिः ।

अथा राजानं त्रसदस्युमस्या वृत्रहणं ददथुरमर्धदेवम्

९

राया वचं संसवासो मदेम हव्येन देवा यवसेन गावः ।

तां धेनुमिन्द्रावरुणा युवं नो विश्वाहा धत्तमनपस्फुरन्तीम्

१० [१८] (४६८)

(४३)

७ पुरुमीळहाजमीळहौ सौहोत्रौ । अभिनौ । त्रिष्टुप् ।

क उ श्रवत् कतमो यज्ञियानां वन्दारु देवः कतमो जुपाते ।

कस्येमां देवीममृतेषु प्रेष्ठां हृदि श्रेषाम सुष्टुतिं सुहृन्याम्

१

को मृच्छाति कतम आर्गमिष्ठो देवानामु कतमः शंभविष्ठः ।

रथं कर्माहुर्द्वदश्वमाशुं यं सूर्यस्य दुहितावृणीत

२

मक्षू हि प्मा गच्छथ ईर्वतो द्यू—निन्द्रो न शक्तिं परितक्म्यायाम् ।

द्विव आजाता द्विव्या सुपर्णा कया शचीनां भवथः शचिष्ठा

३

का वां भुवुर्पमातिः कया न आश्विना गमथो ह्यमाना ।

को वां महश्चित् त्यजसो अभीक उरुप्यत माध्वी दत्ता न ऊती

४

उरु वां रथः परि नक्षति द्या—मा यत् समुद्राद्रभि वर्तते वाम् ।

मध्वा माध्वी मधु वां प्रुपायन् यत् सीं वां पृक्षो भुरजन्त पक्ताः

५

सिन्धुर्ह वां रसया सिञ्चदश्वान् घृणा वयोऽरुषासः परि गमन् ।

तदू पु वामजिरं चेति यानं येन पती भवथः सूर्यायाः

६

इहेह यद् वां समना पपुक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरत्ना ।

उरुप्यतं जरितारं युवं ह श्रितः कामो नासत्या युवद्विक्र

७ [१९] (४७५)

(४४)

७ पुरुमीळहाजमीळहौ सौहोत्रौ । अभिनौ । त्रिष्टुप् ।

तं वां रथं वयमद्या हुवेम पृथुज्यमश्विना संगतिं गोः ।

यः सूर्या वहति धन्धुरायु—र्गिर्वाहसं पुरुतमं वसुयुम्

१

(४७५)

युवं अयमश्विना देवता तां दिवो नपाता वनथः शचीभिः ।

युवोर्वपुरमि पुक्षः सचन्ते वहन्ति यत् ककुहासो रथे वाम २

को वामद्या करते शतहृद्व्य ऊतये वा सुतपेयाय वार्कैः ।

ऋतस्य वा वनुषे पूर्याय नमो येमानो अश्विना ववर्तत ३

हिरण्ययेन पुरुभू रथेन मं यज्ञं नासत्योपं यातम् ।

पिवाथ इन्मधुनः सोम्यस्य दधथो रत्नं विधुते जनाय ४

आ नो यातं द्विवो अच्छा पृथिव्या हिरण्ययेन सुवृता रथेन ।

मा वामन्ये नि यमन् देवयन्तः सं यद् कुदे नामिः पूर्या वाम ५

नू नो रथि पुरुवीरं बृहन्तं वस्त्रा मिमाथामुभयेष्वस्मे ।

नरो यद् वामश्विना स्तोममावन् त्सधस्तुतिमाजमीकहासो अगमन् ६

इहेह यद् वा समना पपुक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरत्ना ।

उरुष्यतं जरितारं युवं ह अितः कामो नासत्या युवद्विक ७ [२०] (४८९)

(४५)

७ वामदेवो गौतमः । अश्विनौ । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

एष स्य भानुरुदियति युज्यते रथः परिज्मा द्विवो अस्य सानवि ।

पुक्षासो अस्मिन् मिथुना अधि त्रयो हतिस्तुरीयो मधुनो वि रंशते १

उद् वा पुक्षासो मधुमन्त ईरते रथा अश्वास उषसो व्युष्टिषु ।

अपोर्णवन्तस्तम आ परीवृतं स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः २

मध्वः पिबतं मधुपेभिरासभि रूत प्रियं मधुने युञ्जाथा रथम् ।

आ वर्तन्ति मधुना जिन्वथस्पथो हतिं वहेथे मधुमन्तमश्विना ३

हंसासो ये वा मधुमन्तो अग्निधो हिरण्यपर्णा उहुर्व उषर्बुधः ।

उवृष्टतो मन्दिनो मन्दिनिस्पृशो मध्वो न मक्षः सर्वनानि गच्छथः ४

स्वध्वरासो मधुमन्तो अग्रय उस्त्रा जरन्ते प्रति वस्तोरश्विना ।

यज्ञिक्तहस्तस्तरणिर्विचक्षणः सोमं सुषाव मधुमन्तमग्निभिः ५

आकेनिपासो अहर्मिर्विध्वतः स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः ।

सूरश्चिदश्वान् युयुजान ईयते विश्वा अनु स्वधया चेतथस्पथः ६

प्र वामवोचमश्विना धियंघा रथः स्वश्वो अजरो यो अस्ति ।

येन सद्यः परि रजांसि याथो हविष्मन्तं तरणिं भोजमच्छ ७ [२१] (४८९)

(४६)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ४६-५८]

७ वामदेवो गौतमः । इन्द्रवायू, १ वायुः । गायत्री ।

अग्रं पिबा मधूनां सुतं वायो दिविष्टिषु ।	त्वं हि पूर्वपा असि ।	१
शतेना नो अभिष्टिभिर्नियुत्वा इन्द्रसारथिः ।	वायो सुतस्य तृम्पतम् ।	२
आ वां सहस्रं हरय इन्द्रवायू अभि प्रयः ।	वहन्तु सोमपीतये ।	३
रथं हिरण्यवन्धुर्—मिन्द्रवायू स्वध्वरम् ।	आ हि स्थाथो दिविस्पृशम् ।	४
रथेन पृथुपार्जसा वाश्वासमुप गच्छतम् ।	इन्द्रवायू इहा गतम् ।	५
इन्द्रवायू अयं सुतस्तं देवेभिः सजोषसा ।	पित्रं वाशुषो गृहे ।	६
इह प्रयाणमस्तु वा—मिन्द्रवायू विमोचनम् ।	इह वां सोमपीतये ।	७ [२२] (४९६)

(४७)

४ वामदेवो गौतमः । इन्द्रवायू, १ वायुः । अनुष्टुप् ।

वायो शुक्रो अयामि ते मध्वो अग्रं दिविष्टिषु ।	
आ याहि सोमपीतये स्पाहो देव नियुत्वंता ।	१
इन्द्रश्च वायवेण सोमानां पीतिमर्हथः ।	
युवां हि यन्तीन्द्वो निम्नभापो न सध्यक् ।	२
वायविन्द्रश्च शुष्मिणा सरथं शवसस्पती ।	
नियुत्वंता न ऊतय आ यातं सोमपीतये ।	३
या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो वाशुषे नरा ।	
अस्मे ता यज्ञवाहसेन्द्रवायू नि यच्छतम् ।	४ [२३] (५००)

(४८)

५ वामदेवो गौतमः । वायुः । अनुष्टुप् ।

विहि होत्रा अवीता विपो न रायो अर्यः ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ।	१
नियुवाणो अशस्ती नियुत्वा इन्द्रसारथिः ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ।	२ (५०१)

अनु कृष्णे वसुधिते	येमार्ते विश्वपेशसा ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन	याहि सुतस्य पीतये	३
वहन्तु त्वा मनोयुजो	युक्तासो नवतिर्नव ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन	याहि सुतस्य पीतये	४
वायो शतं हरीणां	युवस्व पोष्याणाम् ।	
उत वा ते सहस्रिणो	रथ आ यातु पाजसा	५ [२४] (५०५)

(४९)

६ वामदेवो गौतमः । इन्द्राबृहस्पती । गायत्री ।

इदं वामास्ये हविः	प्रियमिन्द्राबृहस्पती । उक्थं मदश्च शस्यते	१
अयं वां परि पिच्यते	सोम इन्द्राबृहस्पती । चारुमदाय पीतये	२
आ न इन्द्राबृहस्पती	गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् । सोमपा सोमपीतये	३
अस्मे इन्द्राबृहस्पती	रयि धत्तं शतग्विर्नम् । अश्वावन्तं सहस्रिणाम्	४
इन्द्राबृहस्पती वयं	सुते गीभिर्हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये	५
सोममिन्द्राबृहस्पती	पिबन्तं द्वाशुषो गृहे । मादयेथां तदोक्ता	६ [२५] (५११)

(५०)

११ वामदेवो गौतमः । बृहस्पतिः, १०-११ इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप्, १० जगती ।

यस्तस्तम्भ सहसा वि ज्मो अन्तान्	बृहस्पतिस्त्रिषधस्थो रवेण ।	
तं प्रज्ञास ऋषयो दीध्यानाः	पुरो विप्रो दधिरे मन्द्रजिह्वम्	१
धुनेतयः सुप्रकेतं मदन्तो	बृहस्पते अभि ये नस्ततस्त्रे ।	
पृषन्तं सुप्रमदब्धमुखं	बृहस्पते रक्षतादस्य योनिम्	२
बृहस्पते या परमा परावद	त आ तं ऋतस्पृशो नि षेदुः ।	
तुभ्यं खाता अन्ता अद्रिदुग्धा	मध्वः श्रोतन्त्यमितो विरिणाम्	३
बृहस्पतिः प्रथमं जार्यमानो	महो ज्योतिषः परमे व्योमन् ।	
सप्तास्यस्तुविजातो रवेण	वि सप्तरश्मिरधमत् तमांसि	४
स सुदृभा स ऋक्वता गणेन	वलं रुरोज फलिगं रवेण ।	
बृहस्पतिरुसिया हव्यसूवः	कर्निकवद् वावशतीरुदाजत्	५ [२६] (५१६)

एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।

बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम्

६

स इव राजा प्रतिजन्यानि विश्वा शुष्मेण तस्थावभि वीर्येण ।

बृहस्पतिं यः सुमृतं बिभर्ति वल्गुयति वन्दते पूर्वभाजम्

७

स इव क्षेति सुधित ओकसि स्वे तस्मा इळा पिन्वते विश्वदानीम् ।

तस्मै विशः स्वयमेवा नमन्ते यस्मिन् ब्रह्मा राजनि पूर्व एति

८

अप्रतीतो जयति सं धनानि प्रतिजन्यान्युत या सजन्त्या ।

अवस्यवे यो वरिवः कुणोति ब्रह्मणे राजा तमवन्ति देवाः

९

इन्द्रश्च सोमं पिबत बृहस्पते ऽस्मिन् यज्ञे मन्दसाना वृषण्वसू ।

आ वा विशन्तिवन्दवः स्वामुवो ऽस्मे शयि सर्ववीरं नि यच्छतम्

१०

बृहस्पत इन्द्र वर्धत नः सचा सा वा सुमतिर्भूत्वस्मे ।

अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधी—र्जस्तमर्यो वनुषामरातीः

११ [२७] (५२२)

—→४१←—

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ व० १-२६]

(५१)

११ वामदेवो गौतमः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

इदमु त्यत् पुरुतमं पुरस्ता ज्योतिस्तमसो वयुनावदस्थात् ।

नूनं विवो दुहितरो विभाती गतुं कृणवन्नृपसो जनाय

१

अस्थुरु चित्रा उषसः पुरस्ता न्मिता इव स्वरवोऽध्वरेषु

व्यू व्रजस्य तमसो द्वारे च्छन्तीरत्रञ्छुचयः पावकाः

२

उच्छन्तीरथ चितयन्त भोजान् राधोदेयायोषसो मयोनीः ।

अचित्रे अन्तः पणयः ससन्त्वबुध्यमानास्तमसो विमध्ये

३

कुवित स देवीः सनयो नवो वा यामो बभूयादुषसो वो अथ ।

येना नवगवे अङ्गिरे दशगवे सप्तास्ये रेवती रेवदुष

४

युयं हि देवीर्कृतयुग्मिरश्वैः परिप्रयाथ भुवनानि सद्यः ।

प्रबोधयन्तीरुपसः ससन्तं द्विपाच्चतुष्पाच्चरथाय जीवम्

५ [१]

क्व स्विदासां कतमा पुराणी यया विधाना विबुधुर्कभूणाम् ।

शुभं यच्छुभ्रा उपसश्चरन्ति न वि ज्ञायन्ते सदृशीरजुर्याः

६

(५२८)

ता घा ता मुद्रा उपसः पुरासु रमिद्विद्युन्मा ऋतजातसत्याः ।	
यास्वीजानः शशमान उक्थैः स्तुवच्छंसन् द्रविणं सद्य आप	७
ता आ चरन्ति समना पुरस्तात् समानतः समना पप्रथानाः ।	
ऋतस्य देवीः सर्वसो बुधाना गवां न सर्गा उपसो जरन्ते	८
ता इहवेदेव संमना संमानी रमीतवर्णा उपसश्चरन्ति ।	
गूहन्तीरभ्वमसितं रुशद्भिः शुक्रास्तनूमिः शुचयो रुचानाः	९
रयिं दिवो दुहितरो विभातीः भुजार्चन्तं यच्छतास्मास्तु देवीः ।	
स्योनादा वः प्रतिबुध्यमानाः सुवीर्यस्य पतयः स्याम	१०
तद् वो दिवो दुहितरो विभाती रूपं ब्रुव उपसो यज्ञकेतुः ।	
वयं स्याम यशसो जनेषु तद् द्यौश्च धृतां दृष्टिषो च देवी	११ [२] (५३३)

(५२)

७ वामदेवो गौतमः । उषाः । गायत्री ।

प्रति ज्या सुनरी जनी व्युच्छन्ती परि स्वसुः ।	
दिवो अदशिं दुहिता	१
अश्वेव चित्रारुषी माता गवामृतावरी ।	
सखाभूवृश्विनोरुषाः	२
उत सखास्यश्विनो रुत माता गवामसि ।	
उतोषो वस्व ईशिषे	३
यावयद्वेषसं त्वा चिकित्वित संनुतावरि ।	
प्रति स्तोमैरभुत्समहि	४
प्रति मुद्रा अहक्षत गवां सर्गा न रश्मयः ।	
ओषा अप्रा उरु जयः	५
आपमुषी विभावरि व्यावज्योतिषा तमः ।	
उषो अनु स्वधामव	६
आ द्यां तनोषि रुदिममि रान्तरिक्षमुरु प्रियम् ।	
उषः शुक्रेण शोचिषा	७ [३] (५३०)

(५३)

७ वामदेवो गौतमः । सविता । जगती ।

- तद् देवस्य सवितुर्वार्यं महद् वृणीमहे असुरस्य प्रचेतसः ।
 छर्दियेन द्राशुषे यच्छति त्मना तन्नो महौ उदयान् देवो अकुभिः १
 दिवो धर्ता भुवनस्य प्रजापतिः पिशङ्गं द्रापिं प्रति मुञ्चते कविः ।
 विचक्षणः प्रथयन्नापुणन्नूर्व जीजनत् सविता सुमन्मुक्थ्यम् २
 आप्रा रजांसि दिव्यानि पार्थिवा श्लोकं देवः कृणुते स्वाय धर्मणे ।
 प्र बाहू अस्माक् सविता सर्वामानि निवेशयन् प्रसुवन्नकुभिर्जगत् ३
 अदाम्यो भुवनानि प्रचाकशद् व्रतानि देवः सविताभि रक्षते ।
 प्रासाग्बाहू भुवनस्य प्रजाम्यो धृतव्रतो महो अजमस्य राजति ४
 त्रिरन्तरिक्षं सविता महित्वना त्री रजांसि परिभूस्त्रीणि रोचना ।
 तिस्रो दिवः पृथिवीस्तिष्ठ इन्वति त्रिभिर्वतैरभि नो रक्षति त्मना ५
 बृहत्सुभः प्रसवीता निवेशनो जगतः स्थातुरुभयस्य यो वशी ।
 स नो देवः सविता शर्म यच्छ त्वस्मे क्षयाय त्रिवरुथमंहसः ६
 आगन् देव ऋतुमिर्वर्धतु क्षयं दधातु नः सविता सुप्रजामिषम् ।
 स नः क्षपाभिरहंभिश्च जिन्वतु प्रजावन्तं रयिमस्मे समिन्वतु ७ [४] (५४७)

(५४)

६ वामदेवो गौतमः । सविता । जगती, ६ त्रिष्टुप् ।

- अभूद् देवः सविता बन्धो नु न उदानीमहं उपवाच्यो नृभिः ।
 वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत् १
 देवेभ्यो हि प्रथमं यज्ञियेभ्यो ऽमृतत्वं सुवसिं भागमुत्तमम् ।
 आदिद् वामानं सवितुर्व्यूणुषे ऽनूचीना जीविता मानुषेभ्यः २
 अचित्ती यच्चकृमा दैव्ये जने वीनैर्दक्षैः प्रभूती पूरुपत्वता ।
 देवेषु च सवितुर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनागसः ३
 न प्रमिये सवितुर्दैव्यस्य तद् यथा विश्वं भुवनं धारयिष्यति ।
 यत् पृथिव्या वरिमन्ना स्वङ्गुरिर्वर्धन् दिवः सुवति सत्यमस्य तत् ४ (५५१)

इन्द्रज्येष्ठान् बृहद्भ्यः पर्वतेभ्यः क्षयौ एभ्यः सुवासि पुस्त्यावतः ।

यथायथा पतर्यन्तो वियेमिर एवैव तस्थुः सवितः सुवार्य ते ५

ये ते त्रिरहन् त्सवितः सुवासो विवेदिवे सौमगमासुवन्ति ।

इन्द्रो द्यावापृथिवी सिन्धुरग्निं रादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत् ६ [५] (५५३)

(५५)

१० वामदेवो गौतमः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ८-१० गायत्री ।

को वस्त्राता वंसवः को वरूता द्यावाभूमी अदिने त्रासीथां नः ।

सर्हीयसो वरुण मित्र मर्तात् को वोऽध्वरे वरियो धाति देवाः १

प्र ये धामानि पूर्याण्यर्चान् वि यदुच्छान् वियोतारो अमूराः ।

विधातारो वि ते दधुरजसा कृतधीतयो रुरुचन्त वृश्माः २

प्र पुस्त्याडमदितिं सिन्धुमर्कैः स्वस्तिर्मर्ळि सख्याय देवीम् ।

उमे यथा नो अहनी निपात उपासानक्ता करतामदब्धे ३

व्यर्यमा वरुणश्चेति पन्था मिषस्पतिः सुवितं गातुमग्निः ।

इन्द्राविष्णू नुवदु पु स्तवाना शर्म नो यन्तममवद् वरूथम् ४

आ पर्वतस्य मरुतामवांसि देवस्य त्रातुरग्नि भगस्य ।

पात पतिर्जन्यादंहसो नो मित्रो मित्रियादुत न उरुष्येत् ५ [६]

नू रोदसी अहिना बुध्न्येन स्तुवीत देवी अप्येमिरिष्टैः ।

समुद्रं न संचरणे सनिव्यवो घर्मस्वरसो नद्योऽ अपं व्रन् ६

देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।

नहि मित्रस्य वरुणस्य धासि मर्हीमसि प्रमियं सान्वृशेः ७

अग्निरीशे वसव्यस्याऽग्निर्महः सौमगस्य ।

तान्यस्मभ्यं रासते ८

उषो मघोन्या वह सुनूते वार्या पुरु ।

अस्मभ्यं वाजिनीवति ९

तत् सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा ।

इन्द्रो नो राधसा गमत् १० [७] (५६३)

(५६)

७ वामदेवो गौतमः । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप्, ५-७ गायत्री ।

मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां शुचयर्द्धिरकैः ।	
यत् सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन् रुच्यङ्गोक्षा पप्रथानेभिरेवैः	१
वेवी वेवेभिर्यजते यजत्रि रमिन्ती तस्थतुरुक्षमाणे ।	
कृतावरी अद्भुहा वेवपुत्रे यज्ञस्य लेत्री शुचयर्द्धिरकैः	२
स इत् स्वप्ना भुवनेष्वासु य इमे द्यावापृथिवी जजान ।	
उर्वी गभीरे रजसी सुमेके अवंशे धीरः शच्या समैरत्	३
नू रोदसी बृहद्भिर्नो वरुथैः पत्नीवद्भिरिपयन्ती सजोषाः ।	
उरुची विश्वे यजते नि पात धिया स्याम रुध्यः सदासाः	४
प्र वां महि द्यवीं अभ्युपस्तुतिं भरामहे ।	
शुची उप प्रशस्तये	५
पुनाने तन्वा मिथः स्वेन वक्षेण राजथः ।	
ऊह्यार्थे सनाहृतम्	६
मही मित्रस्य साधथ स्तरन्ती पिपती कृतम् ।	
परि यज्ञं नि धेदथुः	७ [८] (५७०)

(५७)

८ वामदेवो गौतमः । १-३ क्षेत्रपतिः, ४ शुनः, ५, ८ शुनासीरौ, ६-७ सीता ।

अनुष्टुप्, ५ पुर उणिक्, १, ३, ८ त्रिष्टुप् ।

क्षेत्रस्य पतिना घृयं हितेनेव जयामसि ।	
गामर्ध्वं प्रोषयित्वा स नो मृळातीदृशे	१
क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मि धेनुर्वि पयो अस्मासु धुक्ष्व ।	
मधुश्चुतं घृतामिव सुपूत मृतस्य नः पतयो मृळयन्तु	२
मधुमतीरोषधीद्याव आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम् ।	
क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान् नो अस्त्व रिष्यन्तो अन्वेनं चरेम	३
शुनं वाहाः शुनं नरः शुनं कृषतु लाङ्गलम् ।	
शुनं वरुत्रा बध्यन्तां शुनमष्टामुर्विज्ञय	४ (५७४)

शुनासीराविमां वाचं जुषेथां यद् विवि चक्रथुः पर्यः ।

तेनेमामुपं सिञ्चतम्

५

अर्वाचीं सुभगे भव सीति वन्दामहे त्वा ।

यथा नः सुभगासीसि यथा नः सुफलासीसि

६

इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पुषानु यच्छतु ।

सा नः पर्यस्वती दुहा—मुत्तरामुत्तरां सखाय

७

शुनं नः फाला वि कृषन्तु भूमिं शुनं कीनाशा अजि यन्तु दाहैः ।

शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम्

८ [९] (५७८)

(५८)

११ वामदेवो गौतमः । अग्निः, सूर्यो वाऽऽपो वा गावो वा घृतस्तुतिर्वा । त्रिष्टुप्, ११ जगती ।

समुद्रादुर्मिर्मधुमाँ उदार—दुपांशुना सममृदत्वमानद् ।

घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा वेदानाममृतस्य नाभिः

१

वयं नाम प्र ब्रवामा घृतस्या—ऽस्मिन् यज्ञे धारयामा नमोभिः ।

उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृङ्गोऽवमीद गौर एतत्

२

चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पावा द्वे जीर्णे सप्त हस्तांसो अस्य ।

त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो वेवो मर्त्यो आ विवेश

३

त्रिधा हितं पुणिमिर्गुह्यमानं गवि वेवासो घृतमन्वविन्दन् ।

इन्द्र एकं सूर्य एकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः

४

एता अर्धन्ति हृद्यात् समुद्रा—च्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे ।

घृतस्य धारा अमि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम्

५ [१०]

सम्यक् स्रवन्ति सरितो न धेना अन्तर्द्वेवा मनसा पुयमानाः ।

एते अर्धन्त्युर्मयो घृतस्य मुगा इव क्षिपुणोरीर्यमाणाः

६

सिन्धोरिव प्राध्वने शूघनासो वार्तप्रमियः पतयन्ति यद्वाः ।

घृतस्य धारा अरुषो न वाजी काष्ठा मिन्यद्भूमिभिः पिन्वमानः

७

(५८१)

अमि प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मर्यमानासो अग्निम् ।
घृतस्य धाराः समिधो न सन्त ता जुषाणो हर्यति जातवेदाः

८

कन्या इव बहुतुमेतवा उ अरुयञ्जाना अमि चाकशीमि ।
यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अमि तत् पवन्ते

९

अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजि मरुमासु मद्रा द्रविणानि धत्त ।
इमं यज्ञं नयत वेवता नो घृतस्य धारा मधुमत् पवन्ते

१०

धामन् ते विश्वं भुवनमधि श्रित मन्तः समुद्रे दृष्टान्तरायुषि ।
अपामनीके समिधे य आधृत स्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मिम्

११ [११] (५८९)

॥ इति चतुर्थं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

तृतीयमंडलस्यान्तपर्यन्तं ३०५२

चतुर्थमंडलस्य ५८९

सर्वयोगः- ३६४१

अथ पञ्चमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१४]

१२ धुधगविष्टिरावात्रेयौ । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- अबोध्यग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुर्मिवायतीमुपासम् ।
 यद्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिञ्चते नाकमच्छ १
 अबोधि होता यजथाय देवा नूध्वो अग्निः सुमनाः प्रातरस्थात् ।
 समिन्द्रस्य रुशदवशि पाजो महान् देवस्तमसो निरमोचि २
 यदी गणस्य रक्षनामर्जागः शुचिरङ्के शुचिमिर्गोभिर्ऋग्निः ।
 आद दक्षिणा युज्यते वाज्यन्त्युत्तानामूध्वो अंधयज्जुहूमिः ३
 अग्निमच्छा देवयतां मनोसि चक्षुषीव सूर्ये सं चरन्ति ।
 यदी सुवाते उषसा विरूपे श्वेतो वाजी जायते अग्ने अह्नाम् ४
 जनिष्ट हि जेन्यो अग्ने अह्नां हितो हितेष्वरूपो घनेषु ।
 दमेदमे सप्त रत्ना दधानो अग्निर्होता नि षसावा यजीयान् ५
 अग्निर्होता न्यसीदुद् यजीया नृपस्थे मातुः सुरमा उ लोके ।
 युवा कविः पुरुनिष्ठ कृतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्य इन्द्रः ६ [१२]
- प्र णु त्वं विप्रमध्वरेषु साधु मग्निं होतारमीळते नमोभिः ।
 आ यस्तुतान रोदसी क्रतेन नित्यं मृजन्ति वाजिनं घृतेन ७
 मार्जाल्यो मृज्यते स्वे द्यूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः ।
 सहस्रशृङ्गो वृषमस्तदोजा विश्वो अग्ने सहसा प्रास्थन्यान् ८
 प्र सुद्यो अग्ने अत्येभ्यन्यानाविर्यस्मै चारुतमो बभूव ।
 इळेन्यो वपुज्यो विभावा प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम् ९
 तुभ्यं मरन्ति क्षितयो यविष्ठ बलिमग्ने अन्तिन्त ओत दूरात् ।
 आ मन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्भि बृहत् ते अग्ने महि शर्म मद्रम् १० (१०)

आद्य रथं भानुमो भानुमन्तु—मग्ने तिष्ठ यजतोमिः समन्तम् ।

विद्वान् पथीनासुर्वन्तरिक्ष—मेह वेवान् हविरध्याय वक्षि

११

अवोचाम कवये मेध्याय वचो वन्दारु वृषमाय वृष्णे ।

गविष्ठिरो नर्मसा स्तोममग्नौ विवीव रुक्ममुकुट्यञ्चमभेत

१२ [१३] (१२)

(२)

१२ कुमार आग्नेयः, वृशो वा जानः, उभौ वा; २, ९ वृशो जानः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १२ शक्यरी ।

कुमारं माता युवतिः समुद्धं गुहां विभर्ति न वृदाति पित्रे ।

अनीकमस्य न मिनज्जनांसः पुरः पश्यन्ति निहितमरुतौ

१

कमेतं त्वं युवते कुमारं पेषीं विभर्षि महिषी जजान ।

पूर्वीर्हि गर्भः शरदो ववर्धा—ऽपश्यं जातं यदसूत माता

२

हिरण्यवन्तं शुचिवर्णमारात् क्षेत्रादपश्यमायुधा मिमानम् ।

वृदानो अस्मा अमृतं विपृक्वत् किं मामनिन्द्राः कृणवन्ननुक्थाः

३

क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरन्तं सुमद् यूथं न पुरु शोभमानम् ।

न ता अगृध्नन्नजनिष्ट हि षः पलिकनीरिद् युवतयो भवन्ति

४

के मे मर्यकं वि रयन्त गोमि—र्न येषां गोपा अरणाश्चिदास ।

य ई जगृमुख ते सृजन्त्वाजाति पृथ्व उर्यं नश्चिकित्वान्

५

वसां राजानं वसति जनाना—मरातयो नि वधुर्मर्त्येषु ।

ब्रह्माण्यन्नेरव तं सृजन्तु निन्वितारो निन्द्यासो भवन्तु

६ [१४]

शुर्नश्चिच्छेपं निर्वितं सहस्राद् यूपादमुञ्चो अशमिष्ट हि षः ।

एवास्मक्ये वि मुमुग्धि पाशान् होतश्चिकित्व इह तू निषद्य

७

णीयमानो अप हि मदैयेः प्र मे वेवानां व्रतपा उवाच ।

इन्द्रो विद्वो अनु हि त्वा चक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम्

८

वि ज्योतिषा बृहता भात्यग्नि—राविर्विश्वानि कृणुते महित्वा ।

मार्देवीर्मायाः सहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षे

९

उत स्वानासो विवि षन्त्वग्ने—स्तिग्मायुधां रक्षसे हन्तवा उ ।

मर्दे चिवस्य प्र रुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अर्देवीः

१०

(१२)

एतं ते स्तोमं तुविजातु विप्रो रथं न धीरः स्वर्पा अतक्षम् ।

यदीक्ष्ये प्रति त्वं देव हर्याः स्वर्वतीरप एना जयेम

११

तुविग्रिवो वृषभो वावृधानो ऽशत्र्वर्यः समजाति वेदः ।

इतीममग्निममृता अवोचन् बर्हिष्मते मनवे शर्म यंस—द्विष्मते मनवे शर्म यंसत् १२[१५](१४)

(३)

१२ वसुधुत आत्रेयः । अग्निः, ३ मरुद्वृषिष्णवः । त्रिष्टुप्, १ विराट् ।

त्वमग्ने वरुणो जायसे यत् त्वं मित्रो भवसि यत् समिद्धः ।

त्वे विश्वे सहसस्पुत्र देवा—स्त्वमिन्द्रो वृशुषे मर्त्याय

१

त्वमर्यमा भवसि यत् कनीनां नाम स्वधावन् गुह्यं विमर्षि ।

अञ्जन्ति मित्रं सुर्धितं न गोमि—र्यद् दंपती समनसा कृणोषि

२

तव श्रिये मरुतो मर्जयन्त रुद्र यत् ते जनिम् चारुं चित्रम् ।

एवं यद् विष्णोरुपमं निधायि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम्

३

तव श्रिया सुदृशो देव देवाः पुरु दधाना अमृतं सपन्त ।

होतारमग्निं मनुषो नि धेदु—र्वशस्यन्त उशिजः शंसमायोः

४

न त्वद्भोता पूर्वो अग्ने यर्जीयान् न कान्यैः पुरो अस्ति स्वधावः ।

विशश्च यस्या अतिथिर्मवासि स यज्ञेन वनवद् देव मर्तान्

५

वयमग्ने वनुयाम त्वोता वसूयवो हविषा बुध्यमानाः ।

वयं समर्ये विदथेष्वाह्ना वयं राया सहसस्पुत्र मर्तान्

६ [१६]

यो न आगो अभ्येनो भरा—त्यधीकुघमघशंसे दधात ।

जही चिकित्वो अभिशस्तिमेता—मग्ने यो नो मर्चयति ह्येन

७

त्वामस्या व्युषि देव पूर्वं कृतं कृण्वाना अयजन्त हुन्यैः ।

संस्थे यदग्न इयसे रयीणां देवो मरैर्वसुमिरिध्यमानः

८

अव स्पृधि पितरं योधि विद्वान् पुत्रो यस्ते सहसः सून ऊहे ।

कदा चिकित्वो अभि चक्षसे नो ऽग्ने कदाँ क्रतुचिद् यातयासे

९

भूरि नाम वन्दमानो दधाति पिता वंसो यवि तज्जोषयासे ।

कुविद् देवस्य सहसा चकानः सुन्नमग्निर्वनते वावृधानः

१०

(१४)

त्वमङ्ग जरितारं यविष्ठ विश्वान्यग्रे दुरितातिं पथि ।

स्तेना अहश्चन् रिपवो जनासो ऽज्ञातकेता वृजिना अभूवन्

११

इमे यामासस्वद्विगभूवन् वसवे वा तदिदागो अवाचि ।

नाहायमग्निरभिशास्तये नो न रीर्यते वावृधानः परा दात

१२ [१७] (१६)

(४)

११. वसुधुन आत्रेयः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

त्वामग्रे वसुपतिं वसूनाममि प्र मन्दे अध्वरेषु राजन् ।

त्वया वाजं वाजयन्तो जयेमा ऽमि प्यम पृत्सुतीर्मर्त्यानाम्

१

हव्यवाळगिरजरः पिता नो विभुर्विभावा सुहृशीको अस्मे ।

सुगार्हपत्याः समिषो दिदी ह्यस्मद्यक् सं मिमीहि अवांसि

२

विशां कविं विस्पतिं मानुषीणां शुचिं पावकं घृतघृष्ठमग्निम् ।

नि होतारं विश्वविदं दधिध्वे स देवेषु वनते वार्याणि

३

जुपस्वाग् इळया सजोषा यतमानो रश्मिभिः सूर्यस्य ।

जुपस्व नः समिधं जातवेद आ च देवान हविरद्याय वक्षि

४

जुष्टो दमूना अतिथिर्कुरोण इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान् ।

विश्वा अग्रे अभियुजो विहत्या शत्रूयतामा मरा मोजनानि

५ [१८]

वधेन दस्युं प्र हि चातयस्व वयः कृण्वानस्तन्वेष्टे स्वार्थे ।

पिपिथिं यत् सहसस्पुत्र देवान त्सो अग्रे पाहि नृतम् वाजं अस्मान्

६

वयं ते अग्न उक्थैर्विधेम वयं हव्यैः पार्वक मद्रशोचे ।

अस्मे रथिं विश्ववारं समिन्वा स्मे विश्वानि द्रविणानि धेहि

७

अस्माकमग्रे अध्वरं जुपस्व सहसः सूनो त्रिपथस्थ हव्यम् ।

वयं देवेषु सुकृतः स्याम शर्मणा नखिवरूथेन पाहि

८

विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिन्धुं न नावा दुरितातिं पथि ।

अग्रे अत्रिवन्नमसा गृणानोऽस्माकं बोध्यविता तनूनाम्

९

यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानो ऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि ।

जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजामिरग्रे अमृतत्वमश्याम्

१०

(४६)

यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम् ।
अश्विनं स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तं रयिं नशते स्वस्ति

११ [१९] (४७)

(५)

११ वसुधृत आग्नेयः । आग्नीसूक्तं= (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इच्छः, ४ वह्निः, ५ देवीर्द्वारः
६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः,
९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । गायत्री ।

सुसमिद्धाय शोचिषे घृतं तीव्रं जुहोतन	।	अग्रये जातवेदसे	१
नराशंसः सुपूदतीमं यज्ञमदाभ्यः	।	कविर्हि मधुहस्त्यः	२
ईलितो अग्र आ वहेन्द्रं चित्रमिह प्रियम्	।	सुखे रथेभिरूतये	३
ऊर्णम्रदा वि प्रथस्वाऽभ्यर्का अनुषत	।	भवा नः शुभ्र सातये	४
देवीर्द्वारो वि श्रयध्वं सुप्रायणा न ऊतये	।	प्रप्र यज्ञं पृणीतन	५ [२०]

सुप्रतीके वयोवृधा यद्वा कृतस्य मातरा	।	क्षोपाभुपासमीमहे	६
वातस्य पत्न्यैल्लिता दैव्या होतारा मनुषः	।	इमं नो यज्ञमा गतम्	७
इच्छा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः	।	वह्निः सीदन्त्वग्निधः	८
शिवस्त्वष्टरिहा गहि विभुः पोष उत त्मना	।	यज्ञेयज्ञे न उदव	९
यज्ञ वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या नामानि	।	तत्र हव्यानि गामय	१०
स्वाहाग्रये वरुणाय स्वाहेन्द्राय मरुद्भ्यः	।	स्वाहा देवेभ्यो हविः	११ [२१] (५८)

(६)

१०. वसुधृत आग्नेयः । अग्निः । पशुक्तिः ।

अग्निं ते मन्ये यो वसु-रस्तं यं यन्ति धेनवः ।
अस्तुमर्वन्त आशवो ऽस्तं नित्यासो वाजिन इयं स्तोतृभ्य आ भर १
सो अग्निर्यो वसुर्गुणे सं यमायन्ति धेनवः ।
समर्वन्तो रघुद्ववः सं सुजातासः सूरय इयं स्तोतृभ्य आ भर २
अग्निर्हि वाजिनं विशे ददाति विश्वचर्षणिः ।
अग्नी राये स्वाभुवं स प्रीतो याति वार्यमिधं स्तोतृभ्य आ भर ३
आ ते अग्र इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् ।
यद्वा स्या ते पनीयसी समिद व्रीदयति द्यवी-यं स्तोतृभ्य आ भर ४ (५३)

आ ते अग्नं ऋचा हविः शुक्रस्य शोचिषस्पते ।

सुश्वन्द्र वस्म विस्पते हव्यवाद् तुभ्यं हूयत इषं स्तोतुभ्य आ भर

५ [२२]

प्रो त्वे अग्नयोऽग्निषु विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।

ते हिंन्विरे त इन्विरे त इषण्यन्त्यानुष—गिषं स्तोतुभ्य आ भर

६

तव त्वे अग्ने अर्चयो महिं ब्राधन्त वाजिनः ।

ये पत्वंभिः शफानां ब्रजा भुरन्त गोना—मिषं स्तोतुभ्य आ भर

७

नवां नो अग्न आ भर स्तोतुभ्यः सुक्षितीरिपः ।

ते स्याम य आनुचु—स्त्वाद्भूतासो दभेदम इषं स्तोतुभ्य आ भर

८

उमे सुश्वन्द्र सर्पिषो दर्वीं श्रीणीष आसनि ।

उतो न उत पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इषं स्तोतुभ्य आ भर

९

एवाँ अग्निमंजुर्यमु—गीर्भिर्यज्ञेभिरानुषक् ।

दधवस्मे सुवीर्यं—मुत त्यवाश्वश्च मिषं स्तोतुभ्य आ भर

१० [२३](६८)

(७)

१० इष आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, १० पङ्क्तिः ।

सखायः सं वः सुभ्यश्च—मिषं स्तोमं चाग्रये ।

वर्षिष्ठाय क्षितीना—मूर्जो नपत्रे सहस्वते

१

कुत्रा चिद् यस्य समृतौ उण्वा नरो नृषदने ।

अहन्तश्चिद् यमिन्धते संजनयन्ति जन्तवः

२

सं यष्टिषो वनामिहे सं हव्या मानुषाणाम् ।

उत द्युन्नस्य शवस ऋतस्य उश्मिमा ददे

३

सः स्मा कृणोति केतुमा नक्तं चिद् दूर आ सते ।

पावको यद् वनस्पतीन् प्र स्मा मिनात्यजरः

४

अव स्म यस्य वेपणे स्वेदं पथिषु जुहति ।

अभीमह स्वजेन्यं भूमा पुष्टेव रुरुहुः

५ [२४]

यं मर्त्यः पुरुस्पृहं विदद् विश्वस्य धार्यसे ।

प्र स्वादनं पितृना—मस्ततातिं चिदायवे

६ (७४)

स हि ष्मा धन्वाक्षितं दाता न दात्या पशुः ।

हिरिश्मधुः शुचिदं न्नमुरनिमृष्टतविधिः

७

शुचिः ष्म यस्मा अत्रिचत् प्र स्वर्धितिव रीयते ।

सुपूरस्रत माता क्राणा यदानशे भर्गम्

८

आ यस्ते सर्पिरासुते ऽग्ने शमस्ति धार्यसे ।

ऐषु द्युन्नमुत भव आ चित्तं मर्त्येषु धाः

९

इति चिन्मन्युमग्निजं स्वादातमा प्रशुं ददे ।

आदशे अपूणतो ऽग्निः सासद्याद् दस्यूनिषः सासद्याच्चृन्

१० [२५] (७८)

(८)

७ इय आत्रेयः । अग्निः । जगती ।

त्वामग्ने ऋतायवः समीधिरे प्रत्नं प्रत्नासं ऊतये सहस्कृत ।

पुरुश्चन्द्रं यजतं विश्वधार्यसं दर्मूनसं गृहर्पतिं वरेण्यम्

१

त्वामग्ने अतिथिं पुर्व्यं विशः शोचिष्केशं गृहर्पतिं नि षेदिरे ।

बृहत्केतुं पुरुरूपं धनस्पृतं सुशर्माणं स्ववसं जरद्विषम्

२

त्वामग्ने मानुषीरीळते विशो होत्राविदं विविचिं रत्नधातमम् ।

गृहा सन्तं सुभग विश्वदर्शतं तुविष्णुणसं सुयजं घृताभिर्यम्

३

त्वामग्ने धर्णसिं विश्वधा वयं गीर्मिर्गृणन्तो नमसोप सेदिम ।

स नो जुषस्व समिधानो अङ्गिनो देवो मर्तस्य यशसा सुवीतिभिः

४

त्वामग्ने पुरुरूपो विशेविशे वयो दधासि प्रत्नथा पुरुष्टुत ।

पुरुरूपयज्ञा सहसा वि रजसि त्विषिः सा ते तित्विष्णुणस्य नाधुषे

५

त्वामग्ने समिधानं यविष्ठय देवा वृतं चक्रिरे हव्यवाहनम् ।

उरुज्यसं घृतयोनिमाहुतं त्वेषं चक्षुर्दधिरे चोव्यन्मति

६

त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतैः सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे ।

स वावृधान ओषधीमिरुक्षितोऽमि जयांसि पार्थिवा वि तिष्ठसे

७ [२६] (८५)

॥ अथ चतुर्थोऽष्टकः ॥४॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३३]

(९)

७ गय आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५, ७ पङ्क्तिः ।

त्वामग्ने हविष्मन्तो देवं मर्तास ईळते ।

मन्ये त्वा जातवेदसं स हव्या वक्ष्यानुयक्

१

अग्निर्होता दास्वतः क्षयस्य वृक्तवर्हिपः ।

सं यज्ञासुश्चरन्ति यं सं वाजासः श्वस्यवः

२

उत स्म यं शिशुं यथा नवं जनिष्टारणी ।

धतरि मानुषीणां विशामग्निं स्वध्वरम्

३

उत स्म दुर्गमीयसे पुत्रो न ह्यार्याणाम् ।

पुरु यो दग्धासि वना ऽग्ने पशुनं यवसे

४

अधं स्म यस्यार्चयः सम्यक् संयन्ति धुमिनः ।

यद्वीमहं त्रितो विव्युप ध्मातेव धर्माति शिशीति ध्मातरीं यथा

५

तवाहमग्ने ऊतिमिर्मित्रस्य च प्रशस्तिभिः ।

द्वेषोयुतो न दुरिता तुर्याम मर्त्यानाम्

६

तं नो अग्ने अमी नरो रयिं सहस्व आ मर ।

स क्षेपयत् स पोषयद् भुवद् वाजस्य सातयं उतैधिं पूत्सु नो वृधे

७ [१] (९१)

(१०)

७ गय आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४, ७ पङ्क्तिः ।

अग्न ओजिष्ठमा मर शुक्लमस्मभ्यमग्निगो ।

प्र नो राया परीणसा रत्सि वाजाय पन्थाम्

१

त्वं नो अग्ने अद्भुतं कृत्वा वक्षस्य मेहना ।

त्वे असुर्यं मारुहत् क्राणा मित्रो न यज्ञियः

२

त्वं नो अग्न एषां गयं पुष्टिं च वर्धय ।

ये स्तोमोभिः प्र सूरयो नरो मघान्यान्शुः

३

ये अग्ने चन्द्र ते गिरः शुम्भन्त्यश्वराधसः ।

शुष्मोभिः शुष्मिणो नरो विवश्चिद् येषां बृहत् सुकीर्तिर्बोधति त्मना

४ (९६)

तव त्वे अग्निं अर्चयो भ्राजन्तो यन्ति धृष्णुया ।

परिज्मानो न विद्युतः स्वानो रथो न वाजयुः ५

नू नो अग्र ऊतये सबाधसश्च रातये ।

अस्माकांसश्च सुरयो विश्वा आशास्तरीषणि ६

त्वं नो अग्ने अङ्गिरः स्तुतः स्तवान् आ भर ।

होतर्विश्वासहं रुधि स्तोतृभ्यः स्तवसे च न उतैधि पुत्सु नो वुधे ७ [२] (१९)

(११)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । जगती ।

जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृवि रग्निः सुदर्शः सुविताय नव्यसे ।

धुतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा धुमद् वि माति भरतेभ्यः शुचिः १

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहित मग्निं नरस्त्रिपथस्थे समीधिरे ।

इन्द्रेण देवैः सरथं स बर्हिषि सीदन्नि होता यजथाय सुक्रतुः २

असंमुष्टो जायसे मात्रोः शुचिर्मन्द्रः कविरुदतिष्ठो विवस्वतः ।

धृतेन त्वावर्धयन्नग्र आहुत धूमस्ते केतुरभवद् द्विवि श्रितः ३

अग्निर्नो यज्ञमुप वेतु साधुया ऽग्निं नरो वि भरन्ते गृहेगृहे ।

अग्निर्दतो अमवद्धव्यवाहनो ऽग्निं वृणाना वृणते कविक्रतुम् ४

तुभ्येदमग्निं मधुमत्तमं वचस्तुभ्यं मनीषा इयमस्तु शं हृदे ।

त्वां गिरः सिन्धुमिवावनीर्महीरा पृणन्ति शर्वसा वर्धयन्ति च ५

त्वामग्निं अङ्गिरसो गुहा हितमन्वाविन्दच्छिथियाणं वनेवने ।

स जायसे मध्यमानः सहो महत् त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः ६ [३] (१०५)

(१२)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । ऋष्टुप् ।

प्राग्रये बृहते यज्ञियाय क्रतस्य वृष्णे असुराय मन्म ।

धृतं न यज्ञ आस्येऽसुपूतं गिरं भरे वृषभाय प्रतीचीम् १

क्रतं चिकित्व क्रतमिचिकिद्धयुतस्य धारा अनु तृन्धि पूर्वीः ।

नाहं यातुं सहसा न ह्येन क्रतं संपाम्यरुषस्य वृष्णाः २ (१०७)

कया नो अग्न ऋतयश्चूतेन भुवो नवेवा लुचथस्य नव्यः ।	
वेदा मे देव ऋतुपा ऋतूनां नाहं पतिं सनितुस्य रायः	३
के ते अग्ने रिपवे बन्धनासः के प्रायवः सनिषन्त द्युमन्तः ।	
के धासिमग्ने अनृतस्य पान्ति क आसतो वर्चसः सन्ति गोपाः	४
सखायस्ते विपुणा अग्न एते शिवासः सन्तो अशिवा अभूवन् ।	
अधुषित स्वयमेते वचोभिर्ऋजूयते वृजिनानि ब्रुवन्तः	५
यस्ते अग्ने नमसा यज्ञमीदृ ऋतं स पात्यरुषस्य वृष्णः ।	
तस्य क्षयः पृथुरा साधुरेतु प्रसर्गणस्य नहुषस्य शेषः	६ [४] (१११)

(१३)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । गायत्री ।

अर्चन्तस्त्वा हवामहे ऽर्चन्तः समिधीमहि । अग्ने अर्चन्त ऊतये	१
अग्नेः स्तोमं मनामहे सिधमद्य विविस्पृशः । देवस्य द्रविणस्यवः	२
अग्निर्जुषत नो गिरो होता यो मानुषेष्वा । स यक्षद दैव्यं जनम्	३
त्वमग्ने सप्रथा असि जुष्टो होता वरेण्यः । त्वया यज्ञं वि तन्वते	४
त्वमग्ने वाजसार्तमं विषां वर्धन्ति सुदृतम् । स नो रास्व सुवीर्यम्	५
अग्ने नेमिराँ हव देवाँस्त्वं परिमूरसि । आ राधश्चित्रमृक्षसे	६ [५] (११७)

(१४)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निं स्तोमेन बोधय समिधानो अमर्त्यम् । हव्या देवेषु नो दधत्	१
तमध्वरेष्वीळते देवं मर्ता अमर्त्यम् । यजिष्ठं मानुषे जने	२
तं हि शश्वन्त ईळते सुचा देवं घृतश्चुता । अग्निं हव्याय वोळहवे	३
अग्निर्जातो अरोचत घ्नन् दस्युश्चोतिषा तमः । अविन्दुद् गा अपः स्वः	४
अग्निमीळेन्यं कविं घृतपृष्ठं सपर्यत । वेतु मे शृणवन्नृचम्	५
अग्निं घृतेन वावृधुः स्तोमोभिर्विश्वर्चणिम् । स्वाधीमिर्वचस्युमिः	६ [६] (१२१)

५ धरुण आङ्गिरसः । अग्निः । विष्टुप् ।

प्र वेधसे कवये वेद्याय गिरं मरे यज्ञसे पूर्व्याय ।	
धृतप्रसक्तो असुरः सुशेवो रायो धर्ता धरुणो वस्वो अग्निः	१
ऋतेन ऋतं धरुणं धारयन्त यज्ञस्य गाके परमे व्योमन् ।	
विधो धर्मेन् धरुणे सेदुषो नृञ्जातैरजातां अग्नि ये ननक्षुः	२
अंहोयुवस्तन्वस्तन्वते वि वयो महद् दुष्टरं पूर्व्याय ।	
स संवतो नवजातस्तुतुर्यात् सिंहं न क्रुद्धमभितः परि ध्रुः	३
मानेव यद् मरसे पप्रथानो जर्मेजन् धार्यसे चक्षसे च ।	
वयोवयो जरसे यद् वर्धानः परि त्मना विष्वरूपो जिगासि	४
वाजो नु ते शर्वसस्यात्वन्तं मुहं दोषं धरुणं देव रायः ।	
पदं न तायुर्गुहा वर्धानो महो राये चितयन्नात्रिमस्यः	५ [७] (१२८)

(१६)

५ पूररात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

बृहद् वयो हि मानवे ऽर्ची वेद्यायाग्रये ।	
यं मित्रं न प्रज्ञस्तिमिर्मतीसो क्षधिरे पुरः	१
स हि द्युमिर्जनानां होता दक्षस्य बाह्वोः ।	
वि हव्यमग्निरानुषग्भगो न वारमुण्वति	२
अस्य स्तोमे मघोनः सख्ये बुद्धशोचिषः ।	
विश्वा यस्मिन् तुविष्वणि समुर्ये शुष्मभावृधुः	३
अथा ह्यग्र एषां सुवीर्यस्य मंहता ।	
तमिद् यह्नं न रोर्वसी परि अवीं बभूवतुः	४
नू न एहि वार्यमग्ने गृणान आ मर ।	
ये वयं ये च सूरयः स्वस्ति धामहे सचो तैधि पुत्सु नो वृधे	५ [८] (१३३)

(१७)

५ पूरुरात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

आ यज्ञैर्देवं मर्त्यं ह्यथा तव्यांसमुतये ।

अग्निं कृते स्वध्वरे पूरुरीळीतावसे

१

अस्य हि स्वयंशस्तर आसा विधर्मन् मन्यसे ।

तं नाकं चित्रशोचिषं मन्द्रं पुरो मनीषया

२

अस्य वासा उ अर्चिषा य आयुक्त तुजा गिरा ।

दिवो न यस्य रेतसा ब्रुहच्छोचन्त्यर्चयः

३

अस्य क्रत्वा विचेतसो वृस्मस्य वसु रथ आ ।

अधा विश्वासु हव्यो ऽग्निर्विधु प्र शस्यते

४

नू न इद्धि वार्यमासा संचन्त सुरयः ।

ऊर्जो नपावृमिष्टये पाहि शुग्धि स्वस्तय उतैधि पुत्सु नो ब्रुधे

५ [९] (१९८)

(१८)

५ द्वितो सृक्तवाहा आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

प्रातरग्निः पुरुषियो विशः स्तवेतातिथिः ।

विश्वानि यो अमर्त्यो हव्या मर्तेषु रण्यति

१

द्वितायं मुक्तवाहसे स्वस्य दक्षस्य मंहना ।

इन्द्रं स धत्त आनुषक् स्तोता चित् ते अमर्त्य

२

तं वो दीर्घायुशोचिषं गिरा हुवे मघोनाम् ।

अरिष्टो येषां रथो व्यश्वदावन्नीयते

३

चित्रा वा येषु दीर्घिति रासन्नुकथा पान्ति ये ।

स्तीर्णं बर्हिः स्वर्णरे श्रवांसि दधिरे परि

४

ये मे पञ्चाशतं वृदु रश्वानां सधस्तुति ।

द्युमदग्ने महि श्रवो ब्रुहत् कृधि मघोनां नुवदमृत नृणाम्

५ [१०] (१४३)

(१९)

५ वमिरात्रेयः । अग्निः । गायत्री, ३-४ अनुष्टुप्, ५ विराड्‌रूपा ।

अभ्यवस्थाः प्र जायन्ते प्र ववेर्वमिश्रिकेत । उपस्थे मातुर्वि चष्टे	१
जुह्वरे वि चितयन्तो ऽनिमिषं नृम्णं पान्ति । आ हृळ्हां पुरं विविशुः	२
आ श्वेत्त्रेयस्य जन्तवो द्युमद् वर्धन्त कृष्टयः ।	
निष्कृषीवो बृहदुक्थ एना मध्वा न वाजयुः	३
मियं दुग्धं न काम्यमजामि जाम्योः सचा ।	
घर्मो न वाजजतरो ऽदब्धः शश्वतो दर्मः	४
क्रीळन् नो रश्म आ भुवः सं मर्मना वायुना वेविदानः ।	
ता अस्य सन् धुपजो न तिग्माः सुसंशिता वक्ष्यो वक्षणेस्थाः	५ [११] (१४८)

(२०)

४ प्रयस्वन्त आत्रेयाः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

यमग्ने वाजसातम त्वं चिन् मन्यसे रयिम् ।	
तं नो गीर्भिः श्रवार्यं देवत्रा पनया युजम्	१
ये अग्ने नेरयन्ति ते बुद्धा उग्रस्य शवसः ।	
अप द्वेषो अप ह्वरो ऽन्यव्रतस्य सश्विरे	२
होतारं त्वा वृणीमहे ऽग्ने दक्षस्य सार्धनम् ।	
यज्ञेषु पूर्वं गिरा प्रयस्वन्तो हवामहे	३
इत्था यथा त ऊतये सहसावन् द्विवेद्वि ।	
राय क्रताय सुक्रतो गोभिः प्याम सधमादो वीरैः स्याम सधमादः	४ [१२] (१५२)

(२१)

४ सप्त आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

मनुष्वत् त्वा नि धीमहि मनुष्वत् समिधीमहि । अग्ने मनुष्वदङ्गिरो देवान् देवयते यज १	
त्वं हि मानुषे जने ऽग्ने सुप्रीत इध्यसे । सुचस्त्वा यन्त्यानुषक् सुजात सर्पिरासुते	२
त्वां विश्वे सजोषसो देवासो द्रुतमक्रत । सपर्यन्तस्त्वा कवे यज्ञेषु देवमीळते	३
देवं वो देवयज्यया ऽग्निमीळीत मर्यः ।	
समिद्धः शुक्र दीदित्वा तस्य योनिमासदः सस्य योनिमासदः	४ [१३] (१५६)

(२२)

४ विश्वसामा आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

प्र विश्वसामान्नत्रिव दूर्वा पावकशोचिषे । यो अध्वरेष्वीड्यो होता मन्द्रतमो विशि १
 न्यग्निं जातवेदसं दधाता देवमुत्विजम् । प्र यज्ञ एत्वानुष-गद्या देवव्यचस्तमः २
 चिकित्विन्मनसं त्वा देवं मतींस ऊतये । वरेण्यस्य तेऽवस इयानासो अमन्माहि ३
 अग्ने चिकित्स्वस्य न इदं वचः सहस्य ।

तं त्वा सुशिप्र दंपते स्तोमैर्वर्धन्त्यत्रयो गीर्भिः शुम्भन्त्यत्रयः ४ [१४] (१६०)

(२३)

४ द्युम्नो विश्वचर्षणिरात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

अग्ने सहन्तमा मर द्युम्नस्य प्राप्तहा रयिम् । विश्वा यश्चर्षणीरभ्या-सा वाजेषु सासहंत १
 तमग्ने पृतनाषहं रयिं सहस्व आ मर । त्वं हि सत्यो अर्जुतो दाता वाजस्य गोमतः २
 विश्वे हि त्वा सजोषसो जनासो वृक्तर्षहिषः । होतारं सन्नसु प्रियं व्यन्ति वार्या पुरु ३
 स हि प्मा विश्वचर्षणि रमिमाति सहो वृधे ।

अग्रे एषु क्षयेष्वा रेवन्नः शुक्र दीदिवि द्युमत पावक दीदिवि ४ [१५] (१६४)

(२४)

४ गौपायना लौपायना वा वन्धुः सुवन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुश्च । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

अग्ने त्वं नो अन्तम उत ज्ञाता शिवो भवा वरूध्यः १

वसुरगिर्वसुश्रवा अच्छा नक्षि द्युमत्तमं रयिं दाः ॥१॥ २

स नो बोधि श्रुधी हव-मुरुग्या णो अघायतः समस्मान् ३

तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुज्ञाय नूनमीमहे सखिभ्यः ॥२॥ ४ [१६] (१६८)

(२५)

९ वस्यव आत्रेयाः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

अच्छा वो अग्निमवसे देवं गांसि स नो वसुः ।

रासत पुत्र कृष्णा-मृतावा पर्यति द्विषः १

स हि सत्यो यं पूर्वे चिद् देवासश्चिद् यमीधिरे ।

होतारं मन्द्रजिह्वमित सुव्रीतिभिर्विभावसुम् २

(१७०)

स नो धीती वरिष्ठया श्रेष्ठया च सुमत्या ।

अग्ने रायो दिदीहि नः सुवृक्तिर्मिदरेण्य

३

अग्निर्देवेषु राजत्यग्निर्मेतेष्वविशन् ।

अग्निर्नो हव्यवाह्नो अग्निं धीमिः संपर्यत

४

अग्निस्तुविश्वस्तमं तुविब्रह्माणमुत्तमम् ।

अतूर्तं श्रावयत्पतिं पुत्रं वंदाति व्राह्मणे

५ [१७]

अग्निर्वंदाति सत्पतिं सासाह यो युधा नृभिः ।

अग्निरत्यं रघुप्यदं जेताऽमपराजितम्

६

यद् वाहिष्ठं तवृग्रये बृहदर्चं विभावसो ।

महिषीव त्वद् शयिस्त्वद् वाजा उदीरते

७

तव द्युमन्तो अर्चयो ग्रावेवोच्यते बृहत् ।

उतो ते तन्यतुर्यथा स्वानो अर्तं त्मना दिवः

८

एवौ अग्निं वसूयवः सहसानं ववन्दिम ।

स नो विश्वा अति द्विषः पर्पञ्जावेव सुक्रतुः

९ [१८] (१७७)

(२६)

९ वसूयव आज्ञेयाः । अग्निः, ९ विश्वे देवाः । गायत्री ।

अग्ने पावक रोचिया मन्द्रया देव जिह्वया । आ देवान् वक्षि यक्षि च १

तं त्वा घृतस्रवीमहे चित्रमानो स्वर्दशम् । देवौ आ वीतये वह २

वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि । अग्ने बृहन्तमध्वरे ३

अग्ने विश्वेभिरा गंहि देवेर्मिहृद्व्यदातये । होतरं त्वा वृणीमहे ४

यजमानाय सुन्वत आग्ने सुवीर्यं वह । देवैरा संस्ति बर्हिषि ५ [१९]

समिधानः सहस्रजि दग्ने धर्माणि पुण्यसि । देवानां द्रुत उक्थ्यः ६

न्युग्निं जातवेदसं होत्रवाहं यविष्ण्यम् । दधाता देवमृत्विजम् ७

प्र यज्ञ एतानुष गद्या देवव्यंस्तमः । स्तुणीत बर्हिरासदे ८

एवं मरुतो अश्विना मित्रः सांवन्तु वरुणः । देवासः सर्वथा विशा ९ [२०] (१८९)

(२७)

६ त्रैवृष्णरूपरुणः, पौष्टकुत्सस्त्रसदस्युः, भारतोऽश्वमेधश्च राजानः; (अत्रिभौम इति केचित्) । अग्निः ६ इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप्, ४-६ अनुष्टुप् ।

अनस्वन्ता सत्यतिर्माहे मे गावा चेतिष्ठो असुरो मधोनः ।

त्रैवृष्णो अग्ने दुशमिः सहस्रैर्वैश्वानर इरुणश्चिकेत १

यो मे शता च विंशतिं च गोनां हरीं च युक्ता सुधुरा ददाति ।

वैश्वानर सुधृतो वावृधानो ऽग्ने यच्छ इरुणाय शर्म २

एवा ते अग्ने सुमतिं चक्रानो नविषाय नवमं त्रसदस्युः ।

यो मे गिरस्तुविजातस्य पूर्वीर्युक्तेनाभि इरुणो गुणाति ३

यो म इति प्रवोच त्वश्वमेधाय सुरये ।

ददहचा सनि यते ददन्मेधामृतायते ४

यस्य मा परुषाः शत मुद्धर्षयन्त्युक्षणः ।

अश्वमेधस्य दानाः सोमा इव इयाशिरः ५

इन्द्राग्नी शतदात्रयश्वमेधे सुवीर्यम् ।

क्षत्रं धारयतं बृहद विवि सूर्यमिवाजरम् ६ [२१] (१९२)

(२८)

६ विधवचारात्रेयी । अग्निः । १, ३ त्रिष्टुप्, २ जगती, ४ अनुष्टुप्, ५-६ गायत्री ।

समिद्धो अग्निर्दिवि शोचिरभेत प्रत्यङ्मुपसंमुर्विया वि माति ।

एति प्राचीं विश्ववारा नमोभिर्वैवा ईळाना हविषा घृताचीं १

समिध्यमानो अमृतस्य राजसि हविष्कृण्वन्तं सचसे स्वस्तये ।

विश्वं स धत्ते द्रविणं यमिन्व स्यातिथ्यमग्ने नि च धत्त इत् पुरः २

अग्ने शर्धं महते सौमगाय तव द्युन्नान्युत्तमानि सन्तु ।

सं जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व शत्रूयतामभि तिष्ठा महींसि ३

समिद्धस्य प्रमहसो ऽग्ने वन्वे तव श्रियम् ।

वृषमो द्युन्नवाँ असि समध्वरेष्विध्यसे ४

समिद्धो अग्न आहुत वेवान् यक्षि स्वध्वर । त्वं हि हव्यवाळसि ५

आ जुहोता दुवस्यता ऽग्निं प्रयत्यध्वरे । वृणीध्वं हव्यवाहनम् ६ [२२] (१९८)

(२९)

१५ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः, ९ (प्रथमपादस्य) उशना वा । त्रिष्टुप् ।

त्र्ययमा मनुषो देवताता त्रीः रौचना दिव्या धारयन्त ।
 अर्चन्ति त्वा मरुतः पूतदक्षा स्त्वमेणामृषिरिन्द्रासि धीरः १
 अनु यदी मरुतो मन्दसान मार्चन्निन्द्रं पपिवांसं सुतस्य ।
 आदत्त वज्रमभि यदहिं ह जपो यद्दीरसृजत् सर्तवा उ २
 उत ब्रह्माणो मरुतो मे अस्येन्द्रः सोमस्य सुपुतस्य पेयाः ।
 तद्धि हव्यं मनुषे गा अविन्दु दहन्नाहिं पपिवाँ इन्द्रो अस्य ३
 आद् रोदसी बितरं वि ष्कमायत् संविन्यानश्चिद् मियसें मुगं कः ।
 जिर्गतिमिन्द्रो अपजर्गुराणः प्रतिं श्वसन्तमवं दानवं हन् ४
 अध क्रत्वा मघवन् तुभ्यं देवा अनु विश्वे अदहुः सोमपेयम् ।
 यत् सूर्यस्य हरितः पतन्तीः पुरः सतीरुपश एतञ्च कः ५ [२३]

नव यदस्य नवतिं च भोगान् त्साकं वज्रेण मघवा विवृश्चत् ।
 अर्चन्तीन्द्रं मरुतः सुधस्थे त्रैष्टुमेन वचसा बाधत् द्याम् ६
 सखा सख्ये अपचत् तूयमग्निरस्य क्रत्वा महिषा त्री शतानि ।
 त्री साकमिन्द्रो मनुषः सरांसि सुतं पिबद् वृत्रहत्याय सोमम् ७
 त्री यच्छ्रुता महिषाणामघो मास्त्री सरांसि मघवा सोम्यापाः ।
 कारं न विश्वे अह्वन्त देवा मरुमिन्द्राय यदहिं जघान ८
 उशना यत् सहस्यैरर्यातं गृहमिन्द्र जूजुवानेमिरश्वैः ।
 वन्वानो अत्र सरथं ययाथ कुत्सेन देवैरवनोर्ह शुष्णाम् ९
 प्रान्यञ्चक्रमवृहः सूर्यस्य कुत्सायान्यद् वरिवो यातवेऽकः ।
 अनासो दस्यूरमृणो वधेन नि दुर्योण आवृणद् मृधवाचः १० [२४]

स्तोमासस्त्वा गौरिवीतेरवर्धन्नरन्धयो वैवथिनाय पिप्रुम् ।
 आ त्वामृजिश्वा सख्याय चक्रे पचन् पक्तीरपिबः सोममस्य ११
 नवग्वासः सुतसोमास इन्द्रं दशग्वासो अभ्यर्चन्त्यकैः ।
 गव्यं चिदूर्वमपिधानवन्तं तं चिन्नरः शशमाना अपं व्रन् १२
 कुथो नु ते परि चराणि विद्वान् वीर्या मघवन् या चकथं ।
 या चो नु नव्या कृणवः शविष्ठ प्रेदु ता ते विदथेषु ब्रवाम १३ (२११)

एता विश्वा चक्रुवाँ इन्द्र भूर्य-परीतो जनुषा वीर्येण ।

या चिच्छ वज्रिन कुणवो दधुष्वान् न ते वर्ता तर्विष्या अस्ति तस्याः १४

इन्द्र ब्रह्म क्रियमाणा जुषस्व या ते शविष्ठ नव्या अकर्म ।

वस्त्रेव मद्रा सुकृता वसूयू रथं न धीरः स्वर्पा अतक्षम् १५ [२५] (११३)

(३०)

१५ वसुरात्रेयः । इन्द्रः, १२-१५ ऋणचयेन्द्रौ । त्रिष्टुप् ।

कः॑स्य वीरः को अपश्यदिन्द्रं सुखरथमीयमानं हरिभ्याम् ।

यो राया वज्री सुतसोममिच्छन् तदोको गन्ता पुरुहूत ऊती १

अवाचचक्षं पदमस्य सस्व-रुग्रं निधातुर्न्वायमिच्छन् ।

अपृच्छमन्यौ उत ते म आहु-रिन्द्रं नरो बुबुधाना अशेम २

प्र नु वयं सुते या ते कृतानीन्द्र ब्रवाम यानि नो जुजोषः ।

वेतुदविद्वान्छृणवच्च विद्वान् वहतिऽयं मघवा सर्वसेनः ३

स्थिरं मनश्चक्रे जात इन्द्र वेपीदेको युधये भूर्यसश्चित् ।

अश्मानं चिच्छवसा दिद्युतो वि विदो गवामुर्वमुस्त्रियाणाम् ४

परो यत् त्वं परम आजनिष्ठाः परावति श्रुत्यं नाम बिभ्रत् ।

अतश्चिदिन्द्रादमयन्त देवा विश्वा अपो अजयद् वासपत्नीः ५ [२६]

तुभ्येवेते मरुतः सुशेवा अर्चन्त्यर्कं सुन्वन्त्यन्धः ।

अहिमोहानमप आशयानं प्र मायामिर्मायिनं सक्षदिन्द्रः ६

वि पू मृधो जनुषा दानमिन्व-न्नहन् गवा मघवन् त्संचकानः ।

अत्रा वासस्य नमुचेः शिरो य-द्वर्तयो मनवे गातुमिच्छन् ७

युजं हि मामकृथा आदिदिन्द्र शिरो वासस्य नमुचेर्मथायन् ।

अश्मानं चित् स्वर्यं वर्तमानं प्र चक्रियेव रोदसी मरुद्भयः ८

स्त्रियो हि वास आयुधानि चक्रे किं मां करन्नबला अस्य सेनाः ।

अन्तर्हस्यदुमे अस्य धेने अथोप प्रैद् युधये दस्युमिन्द्रः ९

समन्न गावोऽभितोऽनवन्ते हेह वत्सेर्वियुता यदासन् ।

सं ता इन्द्रो असृजदस्य शाकै-र्यद्वीं सोमासः सुपुता अमन्दन् १० [२७]

यद्वीं सोमा बभ्रुधूता अमन्द-न्नरोरवीद् वृषभः सावनेषु ।

प्रवृरः पपिवाँ इन्द्रो अस्य पुनर्गवामददाद्भुस्त्रियाणाम् ११

(२१४)

भद्रमिवं रुशमा अग्ने अक्रुन् गवां चत्वारि ददतः सहस्रा ।	
ऋणंचयस्य प्रयता मघानि प्रत्यग्रभीष्म नृतमस्य नृणाम्	१२
सुपेशंसं माव सृजन्त्यस्तं गवां सहस्रं रुशमासो अग्ने ।	
तीव्रा इन्द्रमममन्दुः सुतासो ऽक्तोर्व्यष्टौ परितक्म्यायाः	१३
औच्छ्रत् सा राज्ञी परितक्म्या याँ ऋणंचये राजनि रुशमानाम् ।	
अत्यो न वाजी रघुरज्यमानो बभूवृत्वार्यसनत् सहस्रा	१४
चतुःसहस्रं गव्यस्य पृश्वः प्रत्यग्रभीष्म रुशमेष्वग्ने ।	
धर्मश्चित् तप्तः प्रवृजे य आसीदयस्मयस्तम्बादाम् विप्राः	१५ [२८] (२९८)

(३१)

१३ अवस्युरात्रेयः । इन्द्रः, ८ तृतीयपादस्य कुत्सो वा, चतुर्यपादस्य उशाना वा, ९ इन्द्राकुत्सौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोति यमध्यस्थान्मघवा वाजयन्तम् ।	
यूथेव पृश्वो व्युनोति गोपा अरिष्टो याति प्रथमः सिपांसन्	१
आ प्र द्रव हरिवो मा वि वेनः पिशङ्गराते अभि नः सचस्व ।	
नहि त्वविन्द्र वस्यो अन्यदस्य मेनोश्चिज्जनिवतश्चकथ	२
उद्यत् सहः सहस्र आजनिष्ट देदिष्ट इन्द्र इन्द्रियाणि विश्वा ।	
प्राचोदयत् सुदुधा वृधे अन्तर्वि ज्योतिषा संववृत्वत् तमोऽवः	३
अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन् त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम् ।	
ब्रह्माण इन्द्रं महयन्तो अर्के रवर्धयन्नर्हय हन्तुवा उ	४
वृष्णे यत् ते वृषणो अर्कमर्चा निन्द्रावाणो अदितिः सजोपाः ।	
अनश्वासो ये पवयोऽरथा इन्द्रेपिता अभ्यवर्तन्त दस्यून्	५ [२९]

प्र ते पूर्वाणि करणानि वोचं प्र नूतना मघवन् या चकथ ।	
शक्तीवो यद् विभरा रोदसी उमे जयन्नपो मनवे दानुचित्राः	६
तदिह ते करणं दस्म विप्राऽहिं यद् ब्रह्मोजो अत्रामिमिथाः ।	
शुष्णस्य चित् परि माया अंगृष्णाः प्रपित्वं यन्नप दस्यूरसेधः	७
त्वमपो यदवे तुर्वगायाऽरमयः सुदुधाः पार इन्द्र ।	
उग्रमयातमवहो ह कुत्सं सं ह यद् वामुशनारन्त वृवाः	८ (२३६)

इन्द्राकुत्सा वहमाना रथेनाऽऽ वामत्या अपि कर्णे वहन्तु ।
निः षीमन्त्र्यो धर्मथो निः षधस्थान् मघोनो ह्रदो वरथस्तर्मांसि
वातस्य युक्तान् त्सुयुजश्चिदश्वान् कविश्चिदेषो अजगन्नवस्युः ।
विश्वे ते अत्र मरुतः सखाय इन्द्र ब्रह्माणि तविषीमवर्धन्

९

१० [३०]

सूरश्चिद् रथं परितक्म्यायां पूर्वं करदुपरं जूजुवांसम् ।
मरञ्चक्रमेतशः सं रिणाति पुरो दधत् सनिष्यति क्रतुं नः
आयं जना अमिचक्षे जगामेन्द्रः सखायं सुतसोममिच्छन् ।
वदुन् ग्रावाव वेदिं ध्रियाते यस्य जीरमध्वर्यवश्चरन्ति ।
ये चाकर्नन्त चाकर्नन्त नू ते मतीं अमृत मो ते अंह आरन् ।
वावान्धि यज्यूरुत तेषु धेह्यो जो जनेषु येषु ते स्याम

११

१२

१३ [३१] (२४१)

(३१)

११ गालुरात्रेयः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अर्दर्वुरुत्समसृजो वि खानि त्वमर्णवान् बद्धधानौ अरम्णाः ।
महान्तमिन्द्र पर्वतं वि यद् वः सुजो वि धारा अर्ब दानवं हन्
त्वमुत्तौ क्रतुमिर्बद्धधानौ अरंह ऊधुः पर्वतस्य वज्रिन् ।
अहिं चिदुग्र प्रयुतं शयानं जघन्वाँ इन्द्र तविषीमधत्थाः
त्यस्य चिन्महतो निर्मुगस्य वर्धर्जघान तविषीमिरिन्द्रः ।
य एक इवप्रतिर्मन्यमान आर्दस्मादुन्यो अजनिष्ट तव्यान्
त्यं चिदेषां स्वधया मदन्तं मिहो नपातं सुवृधं तमोगाम् ।
वृषप्रमर्मा दानवस्य मामं वज्रेण वज्री नि जघान शुष्णाम्
त्यं चिदस्य क्रतुमिर्निधत्तम मर्मणो विददिदस्य मर्म ।
यदीं सुक्षत्र प्रभृता मदस्य युयुत्सन्तं तमसि हर्म्ये धाः
त्यं चिद्वित्था कत्पयं शयान मसुर्ये तमसि वावृधानम्
तं चिन्मन्वानो वृषभः सुतस्यो च्चैरिन्द्रो अपगूर्या जघान

१

२

३

४

५

६ [३२]

उद् यदिन्द्रो महते दानवाय वर्धर्यमिष्ट सहो अप्रतीतम् ।
यवीं वज्रस्य प्रभृतौ वृदाभ विश्वस्य जन्तोरेधमं चकार

७

(२४८)

त्यं चिदर्णं मधुपं शयानमसिन्वं वधं महाददुग्रः ।

अपादमत्रं महता वधेन नि दुर्योण आवृणद् मृधवाचम्
को अस्य शुष्मं तविषीं वरात एको धनां मरते अप्रतीतः ।

इमे चिदस्य जयसो नु देवी इन्द्रस्यौजसो मियसा जिहाते
न्यस्मै देवी स्वधितिर्जिहीत इन्द्राय गातुरुशतीव येमे ।

सं यदोजो युवते विश्वमाभिरनु स्वधात्वे क्षितयो नमन्त
एकं नु त्वा सत्पतिं पाञ्चजन्यं जातं शृणोमि यज्ञसं जनैषु ।

तं मे जगृध आशसो नविष्ठं वृषो वस्तोर्हवमानास इन्द्रम्
एवा हि त्वामृतुथा यातर्यन्तं मघा विप्रेभ्यो ददतं शृणोमि ।

किं ते ब्रह्माणो गृहते सखायो ये त्वाया निदधुः काममिन्द्र

८

९

१०

११

१२[३३](२५३)

— ३३५५ —

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-२८]

(३३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३३-४४]

१० प्राजापत्यः संवरणः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

महिं महे तवसे दीध्ये नृनिन्द्रयित्था तवसे अतव्यान् ।

यो अस्यै सुप्रतिं वाजसातौ स्तुतो जने समर्थश्चिकेत
स त्वं न इन्द्र धियसानो अकैर्हरीणां वृषन् योक्त्रमग्रेः ।

या इत्था मघवन्ननु जोषं वक्षो अभि प्रार्यः संक्षि जनान्
न ते त इन्द्राभ्यस्मिन्महृष्याऽयुक्तासो अब्रह्मता यदसन् ।

तिष्ठा रथमधि तं वज्रहस्ताऽऽरुहिं देव यमसे स्वश्वः

पुरु यत् त इन्द्र सन्त्युक्था गवे चकथोर्वरासु युध्यन् ।

ततक्षे सूर्याय चिकोकसि स्वे वृषा समत्सु वासस्य नाम चित्

वयं ते त इन्द्र ये च नरः शर्धो जज्ञाना याताश्च रथाः ।

आस्माञ्जगम्यादहिशुष्म सत्वा भगो न हव्यः प्रभूथेषु चारुः

१

२

३

४

५ [१]

पपुक्षेण्यमिन्द्र त्वे ह्योजो नृमणानि च नूतमानो अमर्तः ।

स न एनीं वसवानो रयिं वाः प्रार्यः स्तुषे तुविमघस्य दानम्

एवा न इन्द्रोतिभिरेव प्राहि गृणतः शूर कारुन् ।

उत त्वचं ददतो वाजसातौ पिप्रीहि मध्वः सुषुतस्य चारोः

६

७

(२५०)

उत त्वे मा पौरुकुत्स्यस्य सुरे ~~सर्वस्योर्हि~~रणिनो रराणाः ।
वहन्तु मा दश श्येतासो अस्य गैरिक्षितस्य क्रतुभिर्नु संश्वे
उत त्वे मा मारुताश्वस्य शोणाः क्रत्वामघासो विदथस्य रातौ ।
सहस्रा मे च्यवतानो ददान आनूकमर्यो वपुषे नार्चत
उत त्वे मा ध्वन्यस्य जुष्टा लक्ष्मण्यस्य सुरुचो यतानाः ।
मह्ना रायः संवरणस्य क्रथे ~~वजं~~ न गावः प्रयता अपि गमन्

८

९

१० [२] (२६३)

(३४)

१ प्राजापत्यः संवरणः । इन्द्रः । जगती, १ त्रिष्टुप् ।

अजातशत्रुमजरा स्वर्ध ~~त्यनु~~ स्वधार्मिता वृस्ममीयते ।
सुनोतन पचत ब्रह्मवाहसे पुरुष्टुताय प्रतरं दधातन
आ यः सोमेन जठरमापिप्रता ~~ऽमन्दत~~ मघवा मध्वो अन्धसः ।
यदीं मुगाय हन्तवे महावधः सहस्रभृष्टिमुशना वधं यमत्
यो अस्मै घंस उत वा य ऊर्धनि सोमं सुनोति भवति द्युमाँ अहं ।
अपाप शक्रस्ततनुष्टिमूहति तनूशुभ्रं मघवा यः कवासुखः
यस्यावधीत पितरं यस्य मातरं यस्य शक्रो भ्रातरं नात ईपते ।
वेतीद्वस्य प्रयता यतंकरो न किल्बिषादीपते वस्व आक्रुरः
न पश्चभिर्नुशभिर्वध्यारभं नामुन्वता सचते पुष्यता चन ।
जिनाति वेदमुया हन्ति वा धुनि ~~रा~~ देवयुं भजति गोमति व्रजे

१

२

३

४

५ [३]

वित्वक्ष्णः समृतौ चक्रमासजो ~~ऽसुन्वतो~~ विपुणः सुन्वतो वृधः ।
इन्द्रो विश्वस्य दमिता विभीषणो यथावशं नयति दासमार्यः
समीं पणेरजति भोजनं मुपे वि वृशुपे भजति सुनरं वसु ।
वृगं चन ध्रियते विश्व आ पुरु जनो यो अस्य तर्विपीमचुकुधत
सं यज्जनौ सुधनौ विश्वशार्धसा ~~ववेदिन्द्रो~~ मघवा गोपुं शुभ्रिषु ।
युजं ~~ह्य~~ न्यमकृत प्रवेप ~~न्युद्धीं~~ गव्यं सृजते सत्त्वभिर्धुनिः

६

७

८

सहस्रसामाग्निवेशिं गृणीषे शत्रिमग्र उपमां केतुमर्यः ।

तस्मा आपः संयतः पीपयन्त तस्मिन् क्षत्रममवत त्वेपमस्तु

९ [४] (२७२)

(३५)

८ प्रभूवसुराक्षिरसः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ८ पङ्क्तिः ।

यस्ते साधिष्ठोऽर्चसु इन्द्र क्रतुष्टमा भर ।
 अस्मभ्यं चर्षणीसहं सस्ति वाजेपु दुष्टरम् १
 यदिन्द्र ते चर्तस्रो यच्छूर सन्ति तिस्रः ।
 यद् वा पञ्च क्षितीनामवस्तत् सु न आ भर २
 आ तेऽवो वरेण्यं वृषन्तमस्य ह्रमहे ।
 वृषजूतिर्हि जज्जिष आभूमिरिन्द्र तुर्वणिः ३
 वृषा ह्यसि राधसे जज्जिषे वृष्णि ते शवः ।
 स्वक्षत्रं ते धुषन्मनः सत्राहमिन्द्र पौंस्यम् ४
 त्वं तमिन्द्र मर्त्यममित्रयन्तमद्विवः ।
 सर्वरथा शतक्रतो नि याहि शवसरूपते ५ [५]

त्वामिद् वृत्रहन्तम् जनांसो वृक्तबर्हिषः ।
 उग्रं पूर्वीषु पूर्य हवन्ते वाजसातये ६
 अस्माकमिन्द्र दुष्टरं पुरोयावानमाजिषु ।
 स्यावानं धनेधने वाजयन्तमवा रथम् ७
 अस्माकमिन्द्रेहि नो रथमवा पुरंध्या ।
 वयं शविष्ठ वार्यं विवि श्रवो दधीमहि विवि स्तोमं मनामहे ८ [६] (१८०)

(३६)

६ प्रभूवसुराक्षिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ३ जगती ।

स आ गर्गदिन्द्रो यो वसूनां चिकेतद् दातुं दामनो रयीणाम् ।
 धन्वचरो न वंसगस्तृपाणश्चक्रमानः पिबतु दुग्धमंशुम् १
 आ ते हनू हरिवः शूः शिष्टे रुहत् सोमो न पर्वतस्य पृष्ठे ।
 अनु त्वा राजन्नर्वतो न हिन्वन् गीर्भिर्मवेम पुरुहूत विश्वे २
 चक्रं न वृत्तं पुरुहूत वेपते मनो भिया मे अमतेरिवद्विवः ।
 रथावधि त्वा जरिता सदावृध कुविन्न स्तोपन्मघवन् पुरुवसुः ३ (१८१)

एष ग्रार्थेव जरिता तं इन्द्रे यतिं वाचं बृहदाशुषाणः ।
 प्र सव्येन मघवन् यंसि रायः प्र दक्षिणिर्द्धरिवो मा वि वेनः
 वृषा त्वा वृषणं वर्धतु द्यौर्वृषा वृषभ्यां वहसे हरिभ्याम् ।
 स नो वृषा वृषरथः सुशिप्र वृषक्रतो वृषा वज्रिन् भरे धाः
 यो रोहितौ वाजिनौ वाजिनीवान् त्रिभिः शतैः सचमानावर्दिष्ट ।
 यूने समस्मै क्षितयो नमन्तां श्रुतरथाय मरुतो दुवोया

४

५

६ [७] (२८६)

(३७)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सं मानुना यतते सूर्यस्याऽऽजुह्वानो घृतपृष्ठः स्वश्चाः ।
 तस्मा अमृधा उपसो व्युच्छान् य इन्द्राय सुनवामेत्याह
 समिन्द्राग्निर्वनवत् स्तीर्णबर्हिर्युक्तग्रावा सुतसोमो जराते ।
 ग्रावाणो यस्येपिरं ववृन्त्य यदध्वर्युर्हविषाव सिन्धुम्
 वधूरियं पतिमिच्छन्त्येति य इन्द्रो वहति महिषीमिषिराम् ।
 आस्यं श्रवस्याद् रथ आ च घोषात् पुरु सहस्रा परि वर्तयाते
 न स राजा व्यथते यस्मिन्निन्द्र स्तीर्णं सोमं पिबति गोसखायम् ।
 आ सत्वनैरजति हन्ति वृत्रं क्षेति क्षितीः सुभगो नाम पुष्यन्
 पुष्यात् क्षेमे अमि योगे भवात्युमे वृतां संयती सं जयाति ।
 प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा भवाति य इन्द्राय सुतसोमो ददाशत

१

२

३

४

५ [८] (२९१)

(३८)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

उरोष्ट इन्द्र राधसो बिम्बी रातिः शतक्रतो ।
 अर्धा नो विश्वचर्षणे द्युम्ना सुक्षत्र मंहय
 यदीमिन्द्र श्रवाय्यमिपं शविष्ठ दधिपे ।
 पप्रथे दीर्घश्रुत्तमं हिरण्यवर्णं दुष्टरम्
 शुष्मासो ये ते अद्रिवो मेहना केतसापः ।
 उभा देवावमिष्टये दिवश्च गमश्च गजथः

१

२

३

(२९४)

उतो नो अस्य कस्य चिद् दक्षस्य तव वृत्रहन् ।

अस्मभ्यं नृमणमा भराऽस्मभ्यं नृमणस्यसे

४

नू त आभिरभिष्टिभिस्तव शर्मच्छतकतो ।

इन्द्र स्याम सुगोपाः शूर स्याम सुगोपाः

५ [९] (२९६)

(३९)

५ भौमोऽग्निः। इन्द्रः। अनुष्टुप्, ५ पङ्क्तिः।

यदिन्द्र चित्र मेहना ऽस्ति त्वादातमद्विवः ।

राघस्तन्नो विदद्वस उभयाहस्त्या भर

१

यन्मन्यसे वरेण्यमिन्द्र द्युक्षं तदा भर ।

विद्याम तस्य ते वयमकूपारस्य वावने

२

यत् ते वित्सु प्रराध्यं मनो अस्ति श्रुतं ब्रूहत् ।

तेन हृच्छा चिदद्विव आ वाजं दधि सातये

३

मंहिष्ठं वो मघोनां राजानं चर्षणीनाम् ।

इन्द्रमुप प्रशस्तये पूर्वाभिर्जुषे गिरः

४

अस्मा इत् काव्यं वच उक्थमिन्द्राय शंस्यम् ।

तस्मा उ ब्रह्मवाहसे गिरीं वर्धन्त्यत्रयो गिरः शुभ्रमन्त्यत्रयः

५ [१०] (३०१)

(४०)

१ भौमोऽग्निः। इन्द्रः, ५ सूर्यः, ६-९ अग्निः। १-३ उष्णिक्;

५, ९ अनुष्टुप्; ४, ६-८ त्रिष्टुप्,

आ याह्यद्विभिः सुतं सोमं सोमपते पिब । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम्

१

वृषा ग्रावा वृषा मघो वृषा सोमो अयं सुतः । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम्

२

वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्चित्राभिरूतिभिः । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम्

३

ऋजीषी वज्री वृषमस्तुरायाद् द्युष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा ।

युक्त्वा हरिभ्यामुप यासवृर्वाङ् माध्यंदिने सर्वने मत्सदिन्द्रः

४

यत् त्वा सूर्यं स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः ।

अक्षेत्रविद् यथा मुग्धो मुर्वनान्यदीधुयः

५ [११] (३०६)

स्वर्मानोरध यद्विन्द्र माया अवो विवो वर्तमाना अवाहन् ।
 गूळहं सूर्यं तमसापव्रतेन तुरीयेण ब्रह्मणाविन्दुदग्निः ६
 मा मामिमं तव सन्तमत्र इरस्या दुरधो मियसा नि गौरीत ।
 त्वं मित्रो असि सत्यराधास्तौ मेहावतं वरुणश्च राजा ७
 ग्रान्णो ब्रह्मा युयुजानः संपर्यन् कीरिणा वृवान् नर्मसोपशिक्षन् ।
 अत्रिः सूर्यस्य द्विवि चक्षुराधात् स्वर्मानोरप माया अघुक्षत् ८
 यं वै सूर्यं स्वर्मानुस्तमसाविध्यदासुरः ।
 अत्रयस्तमन्वविन्दन् नह्यन्ये अशक्नुवन् ९ [१२] (३१०)

(४१)

२० भौमोऽग्निः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १६-१७ अतिजगती, २० एकपदा विराद् ।

को नु वां मित्रावरुणावृतायन् विवो वा महः पार्थिवस्य वा दे ।
 ऋतस्य वा सर्वसि त्रासीथां नो यज्ञायते वा पशुषो न वाजान् १
 ते नो मित्रो वरुणो अर्यमायु-रिन्द्रं क्रमुक्षा मरुतो जुपन्त ।
 नमोमिवां ये दधते सुवृक्तिं स्तोमं रुद्राय मीळहुषे सजोषाः २
 आ वां येष्ठाश्विना हवध्वै वातस्य पत्मन् रथ्यस्य पुष्टौ ।
 उत वा विवो असुराय मन्म प्रान्धांसीव यज्यवे भरध्वम् ३
 प्र सक्ष्णो विन्यः कण्वहोता त्रितो विवः सजोषा वातो अग्निः ।
 पूषा भगः प्रमूथे विश्वमोजा आजिं न जग्मुराश्वंश्वतमाः ४
 प्र वो रयि युक्ताश्वं भरध्वं राय एषेऽवसे दधीत धीः ।
 सुशेव एवैरौजिजस्य होता ये व एवा मरुतस्तुराणाम् ५ [१३]
 प्र वो घायुं रथयुजं कृणुध्वं प्र देवं विप्रं पनितारमर्कैः ।
 ह्युध्यव कृतसापः पुरंधीर्वस्वीर्नो अत्र पत्नीरा धिये धुः ६
 उरप व एषे वन्द्येभिः झूपैः प्र यद्ही विवश्चितर्यद्भिरर्कैः ।
 उषासानक्ता विदुषीव विश्वमा हा वहतो मर्त्याय यज्ञम् ७
 अभि वो अर्चं पोष्यावतो नृन् वास्तोष्पतिं त्वष्टारं रराणः ।
 धन्या सजोषा धिषणा नमोमिर्वनस्पतीरोषधी राय एषे ८
 तुजे नस्तने पर्वताः सन्तु स्वैतवो ये वसवो न वीराः ।
 पनित आप्त्यो यजतः सदा नो वर्धाञ्जः शंसं नर्यो अभिष्टौ ९ (३११)

वृष्णो अस्तोषि भूम्यस्य गर्भं त्रितो नर्पातमपां सुवृक्ति ।
गृणीति अग्निरेतरी न शूषैः शोचिष्केशो नि रिणाति वना १० [१४]

कथा महे रुद्रियाय ब्रवाम कद् राये चिकितुषे भगाय ।

आप ओषधीरुत नोऽवन्तु द्यौर्वना गिरयो वृक्षकेशाः ११

शृणोतु न ऊर्जा पतिगिरिः स नमस्तरिंयो इषिरः परिजमा ।

शृण्वन्त्वापः पुरो न शुभ्राः परि सुचो बबृहाणस्याद्रैः १२

विदा चिन्तु महान्तो ये व एवा ब्रवाम दस्मा वार्यं दर्धानाः ।

वर्यश्च न सुभ्वः आव यन्ति क्षुभा मर्तमनुयतं वधक्षैः १३

आ दैव्यानि पार्थिवानि जन्माऽपश्वाच्छा सुमंस्त्राय वोचम् ।

वर्धन्तां द्यावो गिरिश्चन्द्राग्रा उदा वर्धन्तामभिषाता अर्णाः १४

पदेपदे मे जरिमा नि धायि वरुञ्जी वा शक्रा या पायुमिश्च ।

सिषक्कु माता मही रसा नः स्मत् सुरिभिर्ऋजुहस्तं ऋजुवर्निः १५ [१५]

कथा दाशेम नमसा सुदानु नेवया मरुतो अच्छोक्तौ प्रश्रवसो मरुतो अच्छोक्तौ ।

मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिषे धा दस्माकं मूढुपमातिवनिः १६

इति चिन्तु प्रजायै पशुमत्यै देवासो वनन्ते मर्त्यो व आ देवासो वनन्ते मर्त्यो वः ।

अत्रा शिवां तन्वो धासिमस्या जरां चिन्मे निर्र्कतिर्जग्रसीत १७

तां वो देवाः सुमतिमूर्जयन्ती मिषमश्याम वसवः शसा गोः ।

सा नः सुदानुर्भुळयन्ती देवी प्रति द्रवन्ती सुविताय गम्याः १८

अभि न इळा यूथस्य माता स्मन्नदीमिरुर्वशी वा गृणातु ।

उर्वशी वा बृहद्दिवा गृणानाऽभ्यूर्णवाना प्रभुथस्यायोः १९

सिषक्कु न ऊर्ज्वस्य पुष्टेः २० [१६][३३०]

(४२)

१८ भौमोऽग्निः । विश्वे देवाः, ११ रुद्रः । त्रिष्टुप्, १७ एकपदा विराट् ।

प्र शंतमा वरुणं दीधितिं गी मित्रं भगमदिति नूनमश्याः ।

पुष्यद्योनिः पञ्चहोता शृणोत्व तूर्तपन्था असुरो मयोभुः १

प्रति मे स्तोममदितिर्जगृभ्यात् सुनुं न माता हृद्यं सुशेवम् ।

ब्रह्म मित्रं देवहितं यदस्त्य हं मित्रे वरुणे यन्मयोभु २ (३३२)

उदीरय कवितमं कवीना मुनतैनमभि मध्वा धृतेन ।

स नो वसूनि प्रयता हितानि चन्द्राणि देवः सविता सुवाति ३

सामिन्द्र णो मनसा नेषि गोमिः सं सूरिभिर्हरिवः सं स्वस्ति ।

सं ब्रह्मणा देवहितं यदस्ति सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम् ४

देवो भगः सविता रायो अंश इन्द्रो वृत्रस्य संजितो धनानाम् ।

ऋभुक्षा वाज उत वा पुरंधि रवन्तु नो अमृतासस्तुरासः ५ [१७]

मरुत्वतो अप्रतीतस्य जिष्णो रजूर्यतः प्र ब्रवामा कृतानि ।

न ते पूर्वं मघवन् नारपरासो न वीर्यं नूतनः कश्चनाप ६

उप स्तुहि प्रथमं रत्नधेयं बृहस्पतिं सनितारं धनानाम् ।

यः शंसते स्तुवते शंभविष्ठः पुरुवसुरागमज्जोर्हुवानम् ७

तवोतिभिः सचमाना अरिंष्टा बृहस्पते मघवानः सुवीराः ।

ये अश्वदा उत वा सन्ति गोदा ये वज्रदाः सुमगास्तेषु रायः ८

विसर्माणं कृणुहि वित्तमेषां ये भुञ्जते अपृणन्तो न उक्थैः ।

अपव्रतान् प्रसवे बाधुधानान् ब्रह्मद्विषः सूर्याद यावयस्व ९

य ओहते रक्षसो देववीता वचक्रेमिस्तं मरुतो नि यात ।

यो वः शमीं शशमानस्य निन्दात् तुच्छयान् कामान् करते सिष्विद्वानः १० [१८]

तमुं हुहि यः स्विपुः सुधन्वा यो विश्वस्य क्षयति भेषजस्य ।

यक्ष्वा महे सामनसाय रुद्रं नमोभिर्वृवमसुरं दुवस्य ११

दमूनसो अपसो ये सुहस्ता वृष्णः पत्नीर्नद्यो विभ्वतृष्टाः ।

सरस्वती बृहद्विवोत राका दंशस्यन्तीर्वरिवस्यन्तु शुभ्राः १२

प्र सू महे सुशरणाय मेधां गिरं भरे नव्यसीं जायमानाम् ।

य आहना दुहितुर्वक्षणासु रूपा मिनानो अकृणोबुिदं नः १३

प्र सुदुतिः स्तनयन्तं रुवन्तं मिळस्पतिं जरितर्नुनर्मइयाः ।

यो अञ्चिमाँ उदनिमाँ इर्यति प्र विद्युता रोदसी उक्षमाणः १४

एषः स्तोमो मारुतं शर्धो अच्छा रुद्रस्य सुनूर्युवन्तूरुदइयाः ।

कामो राये हवते मा स्वस्त्युप स्तुहि पृषदश्वौ अयासः १५

प्रेषः स्तोमः पृथिवीमन्तरिक्षं वनस्पतीरोषधी राये अइयाः ।

देवोर्वेदः सुहवो भूतु महां मा नो माता पृथिवी दुर्मतौ धात १६

उरौ देवा अनिवाधे स्याम
समश्विनोरवसा नूतनेन मयोमुवा सुप्रणीती गमेम ।
आ नो रुधि बृहतमोत वीराना विश्वान्यमृता सौमगानि

१७

१८ [१९] (३४८)

(४३)

१७ भौमोऽभिः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १६ एकपदा विराट् ।

आ धेनवः पर्यसा तूषर्यथा अमर्धन्तीरुप नो यन्तु मध्वा ।
महो राये बृहतीः सप्त विप्रो मयोमुवो जरिता जौहवीति ।
आ सुष्टुती नर्मसा वर्तयध्वे द्यावा वाजाय पृथिवी अमृधे ।
पिता माता मधुवचाः सुहस्ता भरेभरे नो यशसावविष्टाम् ।
अध्वर्यवश्चकुवांसो मधूनि प्र वायवे भरत चारु शुक्रम् ।
होतेव नः प्रथमः पाह्यस्य देव मध्वो ररिमा ते मदाय ।
दश क्षिपो युञ्जते बाहू अङ्घ्रिं सोमस्य या शमितारा सुहस्ता ।
मध्वो रसं सुगमस्तिगिरिष्ठां चनिश्चदद् दुदुहे शुक्रमंशुः ।
असावि ते जुजुषाणाय सोमः कृत्वे दक्षाय बृहते मदाय ।
हरी रथे सुधुरा योगे अर्वाग्निन्द्र प्रिया कृणुहि ह्यमानः

१

२

३

४

५ [२०]

आ नो महीमरमति सजोषा आ देवीं नर्मसा रातहव्याम् ।
मधोर्मदाय बृहतीमृतज्ञा माग्ने वह पृथिभिर्देवयानैः ।
अश्रन्ति यं प्रथयन्तो न विप्रो वृषावन्तं नाग्निना तपन्तः ।
पितुर्न पुत्र उपसि प्रेष्ठ आ घर्मो अग्निमुतयज्ञसादि ।
अच्छा मही बृहती शंतमा गीर्दुतो न गन्त्वश्विना ह्रुवध्वै ।
मयोमुवा सरथा यातमर्वाग्गन्तं निधिं धुरमाणिर्न नाभिम् ।
प्र तव्यसो नमउक्तिं तुरस्याऽहं पूष्ण उत वायोरेदक्षि ।
या राधसा चोवितारा मतीनां या वाजस्य द्रविणोदा उत तमन् ।
आ नामभिर्मरुतो वक्षि विश्वाना रूपेभिर्जातवेदो हुवानः ।
यज्ञं गितो जरितुः सुष्टुतिं च विश्वे गन्त मरुतो विश्व ऊती

६

७

८

९

१० [२१]

आ नो द्विवो बृहतः पर्वतादा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम् ।
हवै देवी जुजुषाणा घृताचीं शग्मां नो वाचमुजानी वृणोतु

११ (३५९)

आ वेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तं बृहस्पतिं सवने सादयध्वम् ।	
सादघोनिं दम आ दीद्विवांसं हिरण्यवर्णमरुवं सपेम	१२
आ धर्णसिर्बृहद्विबो रराणो विश्वेभिर्गन्त्वोर्मभिर्हुवानः ।	
ग्रा वसान ओपधीरमृध्र छिधातुशृङ्गो वृषभो वयोधाः	१३
मातृष्पदे परमे शुक्र आयो विपन्यवो रास्पिरासो अगमन् ।	
सुशेच्यं नमसा रातहव्याः शिशुं मृजन्त्यायवो न वासे	१४
बृहद् वयो बृहते तुभ्यमग्ने धियाजुरो मिथुनासः सचन्त ।	
देवोदेवः सुहवो भूतु मह्यं मा नो माता पृथिवी दुर्मतौ धात	१५
उरौ देवा अनिवाधे स्याम	१६
समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।	
आ नो रथि बृहत्तमोत वीराना विश्वान्यमृता सौमंगानि	१७ [२२] (३६५)

(४४)

१५ काश्यपोऽवत्साराः (१० क्षत्र-मनस-एवावद-यजत-सग्नि-अवत्साराः; ११ विश्ववार-यजत-मायी-
अवत्साराः, १२ अवत्सारेण सह सदापृण-यजत-बाहुवृक्त-भुतवित्-तर्थाः,
१३ सुतमरश्च) । विश्वे देवाः । जगती, १४-१५ त्रिष्टुप् ।

तं प्रत्नथां पूर्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठतातिं बर्हिषदं स्वर्चिदम् ।	
प्रतीचीनं वृजनं दोहसे गिरा ऽऽशुं जयन्तमनु यासु वर्धसे	१
धिये सुहशीरुपरस्य याः स्व विरोचमानः ककुमामचोदते ।	
सुगोपा असि न दमाय सुक्रतो परो मायाभिर्कृत आस नाम ते	२
अत्यै हविः संचते सच्च धातु चाऽरिष्टगातुः स होता सहोभरिः ।	
प्रसर्त्तणो अनु बर्हिर्वृषा शिशुर्मध्ये युवाजरो विमुहा हितः	३
प्र ब एते सुयुजो यामन्निद्ये नीचीरमुष्यै यम्य क्रतावृधः ।	
सुयन्तुभिः सर्वशासैरभीशुभिः क्विर्विर्नामानि प्रवणे मुषायति	४
संजर्मुराणस्तर्हभिः सुतेगृभं वयाकिनं चित्तगर्मासु सुस्वरुः ।	
धारवाकेष्वृजुगाथ शोभसे वर्धस्व पत्नीरभि जीवो अध्वरे	५ [२३]
याद्वगेव ददंशे ताद्वगुच्यते सं छायाया दधिरे सिधयाप्स्वा ।	
महीमस्मभ्यमुरुषामुरु जयों बृहत् सुवीरमनपच्युतं सहः	६
वेत्यग्रुर्जनिवान् वा अति स्पृधः समर्यता मनसा सूर्यः कविः ।	
ग्रंसं रक्षन्तं परि विश्वतो गर्यं मस्माकं शर्म वनवत् स्वावसुः	७ (३७२)

ज्यायांसमस्य यतुनस्य केतुन ऋपिस्वरं चरति यासु नाम ते ।
 याद्वाग्निं धायि तमपस्यया विवृद् य उ स्वयं वहति सो अरं करत् ८
 समुद्रमांसामव तस्थे अग्निमा न रिप्यति सर्वनं यस्मिन्नायता ।
 अत्रा न हार्दि क्वणस्य रेजते यत्रा मतिर्विद्यते पूतबन्धनी ९
 स हि क्षत्रस्य मनसस्य चित्तिमि रेवावदस्य यजतस्य सधेः ।
 अवत्सारस्य स्पृणवामं रण्वभिः शर्विष्ठं वाजं विदुषां चिदध्वम् १० [२४]

इयेन आसामादितिः कक्ष्योऽं मदो विश्ववारस्य यजतस्य मायिनः ।
 समन्यमन्यमर्थयन्त्येतवे विदुर्विषाणं परिपानमन्ति ते ११
 सदापूणो यजतो वि द्विषो वर्षीदं बाहुवृक्तः श्रुतवित् तयो वः सचा ।
 उमा स वरा प्रत्येति मातिं च यदीं गणं मजते सुप्रयावभिः १२
 सुतंभरो यजमानस्य सत्यति विश्वासामूधः स धियामुदञ्चनः ।
 मरद धेनू रसवच्छिद्ये पयोऽनुवृवाणो अध्येति न स्वपन् १३
 यो जागार तमृचः कामयन्ते यो जागार तमु सामानि यन्ति ।
 यो जागार तमयं सोम आह तवाहमस्मि सख्ये न्यौकाः १४
 अग्निर्जागार तमृचः कामयन्ते अग्निर्जागार तमु सामानि यन्ति ।
 अग्निर्जागार तमयं सोम आह तवाहमस्मि सख्ये न्यौकाः १५ [२५] (३८०)

(४५)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४५-५६]

११ सदापूण आत्रेयः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ९ पुरस्ताज्ज्योतिः ।

विदा विवो विष्यन्नद्रिमुकथै रायत्या उपसो अर्चिनो गुः ।
 अपावृत व्रजिनीरुत स्वर्गाद् वि दुरो मानुषीर्वेव आवः १
 तव सूर्यो अमतिं न श्रियं सादो वाद् गवां माता जानती गात ।
 धन्वर्णसो नद्यः खादोअणाः स्थूणेव सुमिता दंहत द्यौः २
 अस्मा उक्थाय पर्वतस्य गर्भो महीनां जनुषे पुर्वार्य ।
 वि पर्वतो जिहीत साधत द्यौ राविवासन्तो दसयन्त भूम ३
 सूक्तेभिर्वो वचोभिर्वेवजुष्टै रिन्द्रा न्वः शी अवसे हुवध्वै ।
 उक्थेमिहिं प्मा कवयः सुयज्ञा आविवासन्तो मरुतो यजन्ति ४ (३८४)

एतो न्व॑द्य सु॒ध्योऽ॑ भवामि॒ प्र दृ॒च्छुना॑ मिनवामा वरी॑यः ।
आरे द्वेषा॑सि सनुत॑र्धमा—ऽयाम॑ प्रा॒ञ्चो यज॑मानमच्छ

५ [२६]

एता धियं॑ कृणवामा सखा॑यो ऽप॒ या माताँ॑ कृणुत॒ व्रजं॑ गोः ।
यया॑ मनु॑र्विशि॒ज्ञिप्रं॑ जिगाय॒ यया॑ वणि॒ग्वङ्कुरा॑पा पु॒रीप॑म्
अनू॑नोदन्न हस्त॑यतो अ॒द्वि—रार्च॑न् येन दश॑ मासो नर्व॑ग्वाः ।
ऋतं॑ यती॒ सर॑मा गा अविन्दुद् वि॒श्वानि॑ स॒त्याङ्गिरा॑श्चकार
विश्वे॑ अ॒स्या व्यु॑षि माहि॑नायाः सं यद् गोमिराङ्गि॑रसो नर्व॑न्त ।
उत्सं॑ आसां परमे॒ सध॑स्थं ऋत॑स्य प॒था सर॑मा विदुद् गाः

६

७

८

आ सूर्यो॑ यातु स॒प्ताश्वः॑ क्षे॒त्रं यद॑स्योर्विया दी॒र्घया॑थे ।
रघुः॑ इ॒येनः प॑तयद॒न्धो अ॒च्छा युवा॑ क॒विर्दी॑दयद् गोषु गच्छ॑न्
आ सूर्यो॑ अरुह॒च्छ्रुक्रम॑णो ऽयु॒क्त य॒द्वरि॑तो वी॒तपृ॑ष्ठाः ।
उ॒द्गा न नाव॑मनयन्त॒ धीरा॑ आ॒गृण॑वतीरापो अ॒र्वाग॑तिष्ठन्
धियं॑ वो अ॒प्सु द॑धिषे स्वर्पां॑ यया॑त॒उन् दश॑ मासो नर्व॑ग्वाः ।
अ॒या धि॒या स्याम॑ दे॒वगो॑पा अ॒या धि॒या तुतु॑र्यामात्य॑हः

९

१०

११ [२७] (३९१)

(४६)

८ प्रतिक्षत्र आग्नेयः । विश्वे देवाः, ७-८ देवपत्न्यः । जगती, २, ८ त्रिष्टुप् ।

हयो॑ न वि॒द्वान् अ॒युजि॑ स्वयं धुरि॒ तां व॑हामि प्र॒तर॑णीमव॒स्युर्व॑म् ।
नास्या॑ वा॒श्मि वि॒मुचं॑ नावृ॒तं पुन॑—वि॒द्वान् प॒थः पु॑रएत ऋ॒जु नै॒यति॑
अ॒ग्न इन्द्र॑ वरु॒ण मि॒त्र दे॒वाः शर्धः॑ प्र यन्त॒ मारु॑तोत वि॒ष्णो ।
उ॒मा नास॑त्या रु॒द्रो अध॑ गाः पू॒या भगः॑ सर॑स्वती जु॒षन्त॑
इन्द्रा॑ग्नी मि॒त्रावरु॑णावि॒ति स्वः॑ पृथि॒वीं द्यां म॑रुतः पर्व॑ताँ अपः ।
ह्र॒वे वि॒ष्णुं पू॒षणं॑ व॒ह्मण॑स्पतिं म॒गं नु॑ शंसं स॒वितार॑मु॒तये॑
उ॒त नो॑ वि॒ष्णुरु॑त वा॒तो अ॒ग्निधो॑ द्रवि॒णोदा॑ उ॒त सोमो॑ मर्य॒स्कर॑त् ।
उ॒त ऋ॒भर्व॑ उ॒त रा॒ये नो॑ अ॒श्विनो॑ त त्वष्टो॒त वि॒श्वानु॑मंसते
उ॒त त्य॒ज्ञो मारु॑तं शर्धं आ ग॑मद् दि॒विक्ष॑यं य॒जतं॑ व॒हिरा॑सदे ।
वृ॒हस्प॑तिः शर्म॑ पू॒षोत॑ नो॒ यम॑द् वरु॒थ्यं वरु॑णो मि॒त्रो अ॒र्यमा॑

१

२

३

४

५

(३९६)

उत त्पे नः पर्वतासः सुशस्तयः सुदीतयो नद्यश्चामणे भुवन् ।

भगो विभक्ता शवसावसा गम—दुरुव्यचा अदितिः श्रोतु मे हवम्

देवानां पत्नीरुशतीरिवन्तु नः प्रार्वन्तु नस्तुजये वार्जसातये ।

याः पार्थिवासो या अपामपिं नृते ता नो देवीः सुहवाः शर्म यच्छत

उत मा व्यन्तु देवपत्नी—रिन्द्वाण्यश्वाप्यश्विनी राट् ।

आ रोदसी वरुणानी शृणोतु व्यन्तु देवीर्य ऋतुर्जनीनाम्

६

७

८ [२८] (३९९)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३१]

(४७)

७ प्रतिरथ आज्ञेयः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्रयुञ्जती विव एति ब्रुवाणा मही माता दुहितुर्बोधयन्ती ।

आविवांसन्ती युवतिर्मनीषा पितृभ्य आ सर्वे जेहुवाना

अजिरासस्तदप इयमाना आतस्थिवांसो अमृतस्य नार्भिम ।

अनन्तास उरवो विश्वतः सीं परि द्यावापृथिवी यन्ति पन्थाः

उक्षा समुद्रो अरुपः सूपर्णः पूर्वस्य योनिं पितुरा विविश ।

मध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मा वि चक्रमे रजसस्पात्यन्तो

चत्वार ई विभ्रति क्षेमयन्तो दश गर्भं चरसे धापयन्ते ।

त्रिधातवः परमा अस्य गावो दिवश्चरन्ति परि सद्यो अन्तान्

इदं वपुर्निवचनं जनासु श्वरन्ति यज्ञद्यस्तस्थुरापः ।

द्वे यदीं विभृतो मातुरन्ये इहेह जाते यम्याई सर्वन्धू

वि तन्वते धियो अस्मा अपांसि वक्षा पुत्राय मातरो वयन्ति ।

उपप्रक्षे वृषणो मोदमाना दिवस्पथा वध्वो यन्त्यच्छ

तदस्तु मित्रावरुणा तदग्रे शं योरस्मभ्यमिदमस्तु शस्तम् ।

अशीमहिं गाधमुत प्रतिष्ठां नमो विवे बृहते सावनाय

(४८)

५ प्रतिमानुराज्ञेयः । विश्वे देवाः । जगती ।

कवु प्रियाय धाक्षे मनामहे स्वक्षत्राय स्वयंशसे महे वयम् ।

आमेन्यस्य रजसो यवभ्र आ अपो वृणाना वितनोति मायिनी

ता अन्नत वयुर्न वीरवक्षणं समान्या वृतया विश्वमा रजः ।

अपो अपाचीरपरा अपेजते प्र पूर्वाभिस्तिरते देवयुर्जनः

१

२

(४०८)

आ ग्रावमिरुह्येभिरक्तुमिर्वरिष्ठं वज्रमा जिघर्ति मायिनि ।
 ज्ञातं वा यस्य प्रचरन् त्वे दमे संवर्तयन्तो वि च वर्तयन्नाहा ३
 तामस्य रीतिं परशोरिव प्रत्यनीकमख्यं भुजे अस्य वर्षसः ।
 सचा यदि पितुमन्तमिव क्षयं रत्नं दधाति भरहूतये विशे ४
 स जिह्वा चतुरनीक ऋजते चारु वसानो वरुणो यतन्नरिम् ।
 न तस्य विघ्न पुरुषत्वता वयं यतो भगः सविता दाति वार्यम् ५ [२] (४११)

(४९)

५ प्रतिप्रम आत्रेयः, (५ लणपाणिः) । विश्वे देवाः । जिह्वा ।

देवं वो अद्य सविताऽमेधे भगं च रत्नं विभजन्तमायोः ।
 आ वो नरा पुरुमुजा ववृत्त्यां दिवेदिवे चिदश्विना सखीयन् १
 प्रति प्रयाणमसुरस्य विद्वान् त्सुक्तैर्वेवं सवितारं दुवस्य ।
 उरपं ब्रवीत नमसा विजानञ्जयेष्ठं च रत्नं विभजन्तमायोः २
 अवृत्रया वयते वार्याणि पूषा मगो अदितिर्वस्त उग्रः ।
 इन्द्रो विष्णुर्वरुणो मित्रो अग्निरहानि मद्रा जनयन्त द्रुमाः ३
 तन्नो अनर्वा सविता वरुणं तत् सिन्धव इपयन्तो अनु गमन् ।
 उप यद् बोचं अध्वरस्य होता रायः स्याम पतयो वार्जरत्नाः ४
 प्र ये वसुस्य ईवदा नमो वुर्ये मित्रे वरुणे सूक्तवाचः ।
 अवैत्वम्भं कृणुता वरीयो विवस्पृथिव्योरवसा मदेम ५ [३] (४१२)

(५०)

५ स्वस्यात्रेयः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

विश्वो देवस्य नेतुर्मर्तो वुरीत सुख्यम् ।
 विश्वो राय इषुध्यति द्युन्नं वृणीत पुष्यसे १
 ते ते देव नेतुर्ये चेमां अनुशसे ।
 ते राया ते ह्याऽपृचे सचेमहि सचध्यैः २
 अतो न आ नूनतिथी नतः पर्त्तिर्दिशस्यत ।
 अत्ते विश्वं पथेष्ठां द्विषो युयोतु यूयुविः ३ (४१३)

यत्र वह्निरभिहितो दुद्रवद् द्रोण्यः पशुः ।

नुमणा वीरपस्त्यो ऽर्णा धीरेव सन्निता

४

एष ते देव नेता रथस्पतिः शं रयिः ।

शं राये शं स्वस्तये इषःस्तुतो मनामहे देवस्तुतो मनामहे

५ [४] (४२१)

(५१)

१५. स्वस्त्यावेयः । विद्ये देवाः, ४, ६-७ इन्द्रवायू, ५ वायुः । १-४ गायत्री;

५-१० अणिकः, ११-१३ जगती त्रिष्टुप्वाः, १४-१५ अनुष्टुप् ।

अग्ने सुतस्य पीतये विश्वैरुमेभिरा गहि । देवेभिर्हव्यदातये १

ऋतधीतय आ गत सत्यधर्माणो अध्वरम् । अग्नेः पिबत जिह्वया २

विधेभिर्विष सन्त्य प्रातर्यावभिरा गहि । देवेभिः सोमपीतये ३

अयं सोमश्चमू सुतो ऽमत्रे परि पिच्यते । प्रिय इन्द्राय वायवे ४

वायवा याहि वीतये जुषाणो हव्यदातये । पिबा सुतस्यान्धसो अमि प्रयः ५ [५]

इन्द्रश्च वायवेयां सुतानां पीतिर्महथः । तास्तुपेथामरेपसावमि प्रयः ६

सुता इन्द्राय वायवे सोमासो दध्याशिरः । निम्नं न यन्ति सिन्धवोऽमि प्रयः ७

सजूर्विश्वेभिर्वेविभिरश्विभ्यामुपसा सजूः । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण ८

सजूर्मित्रावरुणाभ्यां सजूः सोमेन विष्णुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण ९

सजूरावित्यैर्वसुभिः सजूरिन्द्रेण वायुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण १० [६]

स्वस्ति नो मिमीतामश्विना भगः स्वस्ति देव्यादितिरजर्वणः ।

स्वस्ति पूषा असुरो दधातु नः स्वस्ति द्यावापृथिवी सुचेतुना ११

स्वस्तये वायुमुप ब्रवामहै सोमं स्वस्ति भुवन्नस्य यस्पतिः

बृहस्पतिं सर्वगणं स्वस्तये स्वस्तये आवित्यासो भवन्तु नः १२

विश्वे देवा नो अद्या स्वस्तये वैश्वानरो वसुरग्निः स्वस्तये ।

देवा अवन्तुमवः स्वस्तये स्वस्ति नो रुद्रः पात्वहंसः १३

स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पथ्ये रेवति ।

स्वस्ति न इन्द्रश्चाग्निश्च स्वस्ति नो अदिते कृधि १४

स्वस्ति पन्थामनु चरेम सूर्याचन्द्रमसाविव ।

पुनर्द्वताग्रता जानता सं गमेमहि १५ [७] (४२६)

(५२)

१७ इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । अनुष्टुप् ६, १६-१७ पङ्क्तिः ।

प्र इयावाश्व धृष्णुया ऽर्चां मरुद्भिर्ऋक्मिः ।

ये अद्भोचर्मनुष्वधं श्रवो मर्दन्ति यज्ञियाः

१

ते हि स्थिरस्य शर्वसः सखायः सन्ति धृष्णुया ।

ते यामन्ना धृषद्विन् स्मना पान्ति शर्वतः

२

ते स्पन्द्रासो नोक्षणो ऽतिं ष्कन्दन्ति शर्वीरीः ।

मरुतामघा महो विवि क्षमा च मन्महे

३

मरुत्सु वो दधीमहि स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया ।

विश्वे ये मानुषा युगा पान्ति मर्त्यं रिपः

४

अर्हन्तो ये सुदानवो नरो असांमिशवसः ।

प्र यज्ञं यज्ञियेभ्यो द्विवो अर्चा मरुद्भ्यः

५ [८]

आ रुक्मैरा युधा नरं ऋष्या ऋष्टीरसृक्षत ।

अन्वेनो अहं विद्युतो मरुतो जज्झतीरिव भानुरतं त्मना द्विवः

६

ये वावुधन्त पार्थिवा य उरावन्तरिक्ष आ ।

वृजने वा नदीनां सधस्थे वा महो द्विवः

७

शर्धो मारुतमुच्छंस सत्यशवसमृष्वसम् ।

उत स्म ते शुभे नरः प्र स्पन्द्रा युजत त्मना

८

उत स्म ते परुष्या मूर्णा वसत शुन्ध्यवः ।

उत पव्या रथाना मर्दिं भिन्वन्त्योर्जसा

९

आपथयो विपथयो ऽन्तस्पथा अनुपथाः ।

एतेभिर्मह्यं नामभि र्यज्ञं विष्टार ओहते

१० [९]

अधा नरो न्योहते ऽर्धा नियुत ओहते ।

अधा पारावता इति चित्रा रूपाणि दश्या

११

छन्दःस्तुभः कुभन्यव उत्समा कीरिणो नृतुः

ते मे के चित्र तावद ऊमा आसन् दृशि त्विषे

१२

य ऋष्या ऋष्टिविद्युतः कवयः सन्ति वेधसः ।

तमृषे मारुतं गणं नमस्या रुमया गिरा

१३

(४४९)

अच्छं ऋपे मारुतं गुणं वृाना मित्रं न योषणा ।	
विबो वा धृष्णव ओजसा स्तुता धीभिर्षिष्यत	१४
नू मन्वान एषां देवाँ अच्छा न वक्षणा ।	
वृाना संचेत सूरिभिर्—र्यामभुतेभिरञ्जिभिः	१५
प्र ये मे बन्ध्वेपे गां वोचन्त सूरयः पृश्निं वोचन्त मातरम् ।	
अधा पितरमिष्मिणीं रुद्रं वोचन्त शिकसः	१६
सप्त मे सप्त शाकिन एकमेका जाता ददुः ।	
यमुनायामधि श्रुतमुद् राधो गव्यं मृजे नि राधो अश्व्यं मृजे	१७ [१०] (४५३)

(५३)

१६ इयावाभ्य आत्रेयः । मरुतः । १, ५, १०-११, १५ ककुपः २ वृहती; ३ अनुष्टुप्, ४ पुरजणिक,
६-७, ९, १३-१४, १६ सतोवृहती; ८, १२ गायत्री ।

को वेव जानमेपां को वा पुरा सुधेष्वांस मरुताम् ।	
यद् युयुजे किलास्यः	१
ऐतान् रथेषु तस्थुषः कः शुश्राव कथा ययुः ।	
कस्मै ससुः सुदासे अन्वापय इळाभिर्वृष्टयः सह	२
ते म आहुर्य आययु—रुप द्युमिर्विभिर्मदे ।	
नरो मर्या अरेपस इमान् पश्यन्निति प्दुहि	३
ये अञ्जिषु ये वाशीषु स्वमानवः स्रक्ष रुक्मेषु खादिषु ।	
आया रथेषु धन्वसु	४
युष्माकं स्मा रथाँ अनु मुदे दधे मरुतो जीरदानवः ।	
वृष्टी द्यावो यतीरिव	५ [११]

आ यं नरः सुदानवो दवाशुपे विवः कोशमचुच्यवुः ।	
वि पर्जन्यं सृजन्ति रोवसी अनु धन्वना यन्ति वृष्टयः	६
ततृद्वानाः सिन्धवः क्षोदसा रजः प्र संसुर्धेनवो यथा ।	
स्यन्ना अश्वा इवा ध्वनो विमोचने वि यद् वर्तन्त एन्यः	७
आ यात मरुतो विव आन्तरिक्षावुमावुत ।	
माव स्थान परावतः	८

(४६१)

मा वो रसानितमा कुमा कुमुमा वः सिन्धुर्नि रीरमत ।

मा वः परि प्ठात् सरयुः पुरीषिण्यस्मे इत् सुन्नमस्तु वः

तं वः शर्धं रथानां त्वेषं गुणं मारुतं नव्यसीनाम् ।

अनु प्र यन्ति वृष्टयः

९

१० [१२]

शर्धंशर्धं व एषां वार्तवार्तं गुणंगुणं सुजास्तिभिः ।

अनु कामेम धीतिभिः

११

कस्मा अद्य सुजाताय रातहव्याय प्र ययुः ।

एना यामेन मरुतः

१२

येन तोकाय तनयाय धान्यं बीजं वहध्वे अक्षितम् ।

अस्मभ्यं तद् धत्तन् यद् व ईमहि राधो विश्वायु सौमगम्

१३

अतीयाम निदस्तिरः स्वस्तिभिर्हिंत्वावद्यमरातीः ।

वृष्टी शं योराप उप्ति मैषजं स्याम मरुतः सह

१४

सुवेवः समहासति सुवीरो नरो मरुतः स मर्त्यः ।

यं त्रायध्वे स्याम ते

१५

स्तुहि भोजान् त्सुवतो अस्य यामनि रणन् गावो न यवसे ।

यतः पूर्वा इव सखीरनु ह्वय गिरा गृणीहि कामिनः

१६ [१३] (४६९)

(५४)

१५ इयावाश्च आत्रेयः । मरुतः । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

प्र शर्धाय मारुताय स्वभानव इमां वार्चमनजा पर्वतच्युते ।

धर्मस्तुमे विव आ पृष्ठयज्वने द्युन्नश्रवसे महि नृम्णमर्चत

१

प्र वो मरुतस्तविषा उवृन्ववो वयोवृधो अश्वयुजः परिज्रयः ।

सं विद्युता दधति वाशति त्रितः स्वरन्त्यापोऽवना परिज्रयः

२

विद्युन्महसो नरो अश्मदिद्यवो वार्तत्विषो मरुतः पर्वतच्युतः ।

अवृया चिन्मुहुरा ह्लादुनीवृतः स्तनयदमा रभसा उदोजसः

३

व्युक्तून् रुद्रा व्यहानि शिक्तसो व्यन्तरिक्षं वि रजोसि धूतयः ।

वि यदज्ञो अजथ नाव ई यथा वि दुर्गाणि मरुतो नाह रिण्यथ

४

(४७९)

तद् वीर्यं वो मरुतो महित्वनं कुरीर्यं ततात सूर्यो न योजनम् ।
एता न यामे अगृभीतशोचिषो ऽनश्वदां यन्नययातना गिरिम् ५ [१४]

अभ्राजि शर्धो मरुतो यदर्णसं मोषथा वृक्षं कपनेव वेधसः ।
अर्धं स्मा नो अरमतिं सजोषसश्चक्षुरिव यन्तमनु नेषथा सुगम् ६

न स जीयते मरुतो न हन्यते न स्नेधति न व्यथते न रिष्यति ।
नास्य राय उप दस्यन्ति नोतय कर्षिं वा यं राजानं वा सुयुद्ध ७

नियुत्वन्तो ग्रामजितो यथा नरो ऽर्यमणो न मरुतः कवन्धिनः ।
पिन्वन्त्युत्सं याविनासो अस्वरन् व्युन्दन्ति पृथिवीं मध्वो अन्धसा ८

प्रवत्वतीं पृथिवी मरुद्भ्यः प्रवत्वती द्यौर्भवति प्रयद्यः ।
प्रवत्वतीः पृथ्या अन्तारिक्ष्याः प्रवत्वन्तः पर्वता जीरदानवः ९

यन्मरुतः सभरसः स्वर्णरः सूर्य उर्विति मर्दथा दिवो नरः ।
न वोऽश्वाः अथयन्ताह सिंस्रतः सद्यो अस्याध्वनः पारमश्रुथ १० [१५]

अंसेषु व ऋषयः पत्सु खादयो वक्षःसु रुक्मा मरुतो रथे शुभ्रः ।
अग्निभ्राजसो विद्युतो गर्भस्थोः शिप्राः शीर्षसु वितता हिरण्ययीः ११

तं नार्कमर्यो अगृभीतशोचिषं रुशत् पिप्पलं मरुतो वि धूनुथ ।
समच्यन्त वृजनातिं त्विपन्त यत् स्वरन्ति वोषं विततमृतायवः १२

युष्मार्दत्तस्य मरुतो विचेतसो रायः स्याम रथ्योऽ वयस्वतः ।
न यो युच्छति तिष्योऽ यथा दिवोऽ ऽस्मे रारन्त मरुतः सहस्रिणम् । १३

यूयं रयिं मरुतः स्पर्ह्वीरं यूयमृषिमवथ सामविप्रम् ।
यूयमर्वन्तं भरताय वाजं यूयं धत्थ राजानं श्रुष्टिमन्तम् १४

तद् वो यामि द्रविणं सद्यऊतयो येना स्वर्णं ततनाम नूँमि ।
इदं सु मे मरुतो हर्यता वचो यस्य तरेम तरसा ज्ञतं हिमाः १५ [१६] (४८४)

(५५)

१० दयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

प्रयज्यवो मरुतो भ्राजहृषयो बृहद् वयो दधिरे रुक्मवक्षसः ।
ईर्यन्ते अश्वैः सुयमेभिराशुभिः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत १

स्वयं दधिध्वे तविषीं यथा विद् बृहन्महान्त उर्विथा वि राजथ ।
उतान्तरिक्षं ममिरे व्योजसा शुभं यातामनु रथा अवृत्सत २ (४८५)

साकं जाताः सुम्बः साकमुक्षिताः श्रिये चिदा प्रतुरं वावृधुर्नरः ।	
विरोक्तिणः सूर्यस्थेव रश्मयः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	३
आभूषेण्यं वो मरुतो महित्वनं दिदृक्षेण्यं सूर्यस्थेव चक्षेणम् ।	
उतो अस्मौ अमृतत्वे दधातन शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	४
उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः ।	
न वो दद्या उप दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	५ [१७]
यदश्वान् धूर्षु पृषतीरयुग्ध्वं हिरण्ययान् प्रत्यक्काँ अमुग्ध्वम् ।	
विश्वान् इत स्पृधो मरुतो व्यस्यथ शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	६
न पर्वता न नद्यो वरन्त वो यत्राचिध्वं मरुतो गच्छथेदु तत् ।	
उत द्यावापृथिवी याथना परि शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	७
यत् पूर्वं मरुतो यच्च नूतनं यद्युद्यते वसवो यच्च शस्यते ।	
विश्वस्य तस्य भवथा नवेक्षः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	८
मुळत नो मरुतो मा वधिष्टनाऽस्मभ्यं शर्म बहुलं वि यन्तन ।	
अधि स्तोत्रस्य सख्यस्य गातन शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	९
यूयमस्मान् नयत वस्यो अच्छा निरंहतिभ्यो मरुतो गृणानाः ।	
जुषध्वं नो हव्यदीति यजत्रा वयं स्याम पतयो रयीणाम्	१० [१८] (४९४)

(५१)

१ श्यावाश्व आग्नेयः । मरुतः । बृहतीः ३, ७ सतोबृहती ।

अग्ने शर्धन्तमा गणं पिष्टं रुक्मेभिरस्त्रिभिः ।	
विशो अद्य मरुतामव ह्वये विवश्विद् रोचनादधि	१
यथा चिन्मन्यसे हृदा तदिन्मे जग्मुराशंसः ।	
ये ते नेदिष्टं हर्वनान्यागमन् तान् वर्ध भीमसंहशः	२
मीळहुर्मतीव पृथिवी पराहता मदन्येत्यस्मदा ।	
ऋक्षो न वो मरुतः शिमीवाँ अमो दुध्रो गौरिव भीमयुः	३
नि ये रिणन्त्योर्जसा वृथा गावो न दुधुरं ।	
अश्मानं चित् स्वर्यं पर्वतं गिरिं प्र च्यावयन्ति यामभिः	४ (४९८)

उत् तिष्ठ नूनमेषां स्तोमैः समुक्षितानाम् ।

मरुतां पुरुतममपूर्व्यं गवां सर्गमिव ह्वये

५ [१९]

युद्धन्ध्वं ह्यरुषी रथे युद्धन्ध्वं रथेषु रोहितः ।

युद्धन्ध्वं हरीं अजिरा धुरि वोळ्ळवे वहिष्ठा धुरि वोळ्ळवे

६

उत् स्य वाज्यरूपस्तुविज्जणि—रिह स्म धायि दर्शतः ।

मा वो यामेषु मरुतश्चिरं करत् प्र तं रथेषु चोदत

७

रथं नु मारुतं वयं श्वस्युमा हुवामहे ।

आ यस्मिन् तस्थौ सुरणानि बिभ्रती सचा मरुत्सु रोदुसी

८

तं वः शर्धं रथेशुमं त्वेषं पनस्युमा हुवे ।

यस्मिन् त्सुजाता सुमगा महीयते सचा मरुत्सु मीळ्ळुषी

९ [२०] (५०३)

(५७)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५७-७२]

८ इयावाश्च आत्रेयः । मरुतः । जगती, ७-८ त्रिष्टुप् ।

आ रुद्रास इन्द्रवन्तः सजोषसो हिरण्यरथाः सुवितार्य गन्तन ।

इयं वो अस्मत् प्रति हयते मति—स्तृष्णजे न विव उत्सा उदुन्यवे

१

वाशीमन्त ऋष्टिमन्तो मनीषिणः सुधन्वान इषुमन्तो निषङ्गिणः ।

स्वश्वाः स्थ सुरथाः पृश्निमातरः स्वायुधा मरुतो याथना शुभम्

२

धुनुथ द्यां पर्वतान् दाशुषे वसु नि वो वना जिहते यामनो मिया ।

कोपर्यथ पृथिवीं पृश्निमातरः शुमे यदुग्राः पृषतीर्युग्ध्वम्

३

वातत्विषो मरुतो वर्षनिर्णिजो यमा इव सुसहशः सुपेशसः ।

पिशङ्गाश्वा अरुणाश्वा अरेपसः प्रत्वक्षसो महिना द्यौरिवोरवः

४

पुरुव्रप्ता अस्त्रिमन्तः सुदानव—स्त्वेपसहशो अनवभ्राधसः ।

सुजातासो जनुषा रुक्मवक्षसो विवो अर्का अमृतं नाम मेजिरे

५ [२१]

ऋष्टयो वो मरुतो अंसयोरधि सह ओजो बह्वोर्वो बलं हितम् ।

नृम्णा शीर्षस्वायुधा रथेषु वो विश्वा वः श्रीरधि तनूषु पिपिशे

६

गोमदश्वावद् रथवत् सुवीरं चन्द्रवद् राधो मरुतो ददा नः ।

प्रशस्तिं नः कृणुत रुद्रियासो मक्षीय वोऽवसो दैव्यस्य

७

ह्वे नरो मरुतो मूळता न—स्तुवीमघासो अमृता क्रतज्ञाः ।

सन्त्यभुतः कवयो युवानो बृहद्विरयो बृहद्वक्षमाणाः

८ [२२] (५११)

(५८)

८ इयावाश्च आत्रेयः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

तमु नूनं तविषीमन्तमेषां स्तुषे गुणं मारुतं नव्यसीनाम् ।
य आश्वश्वा अमवद् वहन्त उतेशिरे अमृतस्य स्वराजः १
त्वेषं गुणं तवसं खादिहस्तं धुनिव्रतं मायिनं दातिवारम् ।
मयोमुवो ये अमिता महित्वा वन्दस्व विप्र तुविरार्धसो नृन् २
आ वो यन्तूववाहासो अद्य वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति ।
अयं यो अग्निर्मरुतः समिद्ध एतं जुषध्वं कवयो युवानः ३
युयं राजानमिर्यं जनाय विभ्वतष्टं जनयथा यजत्राः ।
युष्मदेति मुष्टिहा बाहुजूतो युष्मत् सदर्श्वो मरुतः सुवीरः ४
अराड्वेदचरमा अहेव प्रप्र जायन्ते अकवा महोभिः ।
पृथ्वेः पुत्रा उपमासो रमिष्ठाः स्वया मत्या मरुतः सं मिमिक्षुः ५
यत् प्रायासिष्ट पृथ्वीमिरश्वैर्वीलुपविमिर्मरुतो रथेभिः ।
क्षोदन्त आपो रिणते वना न्यवोस्रियो वृषभः क्रन्दतु द्यौः ६
प्रथिष्ट यामन् पृथिवी चिदेषां मतेव गर्भं स्वमिच्छवो धुः ।
वातान् ह्यश्वान् धुर्योपयुञ्जे वर्षं स्वेदं चक्रिरे रुद्रियासः ७
ह्ये नरो मरुतो मूलता न स्तुर्वीमघासो अमृता कर्तज्ञाः ।
सत्यंभुतः कवयो युवानो बृहद्विरयो बृहदुक्षमाणाः ८ [२३] (५१९)

(५९)

८ इयावाश्च आत्रेयः । मरुतः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

प्र वः स्पळक्रन् त्सुविताय दावने ऽर्चां दिवे प्र पृथिव्या क्रतुं मेरे ।
उक्षन्ते अश्वान् तर्कषन्त आ रजो ऽनु स्वं भानुं श्रथयन्ते अर्णवैः १
अमदिषां मियसा भूमिरेजति नौर्न पूर्णा क्षरति व्यथिर्यती ।
दुरेहशो ये चितयन्त एममि रन्तमेहे विदथे येतिरे नरः २
गवामिव श्रियसे शृङ्गमुत्तमं सूर्यो न चक्षु रजसो विसर्जने ।
अत्या इव सुभ्यश्चरवः स्थन मर्या इव श्रियसे चेतथा नरः ३ (५२१)

को वो महान्ति महतामुदंश्वत कस्काव्या मरुतः को हूँ पौंस्या ।	
यूयं हूँ भूमिं किरणं न रेजथ प्र यद् भरध्वे सुवितार्य वावने	४
अश्वा इवेदरुपासः सर्वन्धवः शूरा इव प्रयुधः प्रोत युयुधुः ।	
मर्या इव सुवृधो वावृधुर्नरः सूर्यस्य चक्षुः प्र मिनन्ति वृष्टिभिः	५
ते अज्येष्ठा अकनिष्ठास उद्भिदो ऽर्मध्यमासो महसा वि वावृधुः ।	
सुजातासो जनुपा पृश्निमातरो द्विवो मर्या आ नो अच्छा जिगातन	६
वयो न ये श्रेणीः पप्तुरोजसा ऽन्तान् द्विवो बृहतः सानुनस्परि ।	
अश्वास एषामुभये यथा विदुः प्र पर्वतस्य नभन्नूरचुच्यवुः	७
मिमातु द्यौरदितिर्वीतये नः सं दानुचित्रा उपसो यतन्ताम् ।	
आचुच्यवुर्विव्यं कोशमेत ऋधे रुद्रस्य मरुतो गृणानाः	८ [२४] (५२७)

(६०)

८ इयावाश्च आत्रेयः । मरुतोऽग्रामरुतो वा । त्रिष्टुप्; ७-८ जगती ।

ईले अग्निं स्ववसं नमोभि—रिह प्रसक्तो वि चयत् कुतं नः ।	
रथैरिव प्र मेरे वाजयद्भिः प्रदक्षिणिन्मरुतां स्तोममृध्याम्	१
आ ये तस्थुः पर्वतीषु श्रुतासु सुखेषु रुद्रा मरुतो रथेषु ।	
वना चिदुग्रा जिहते नि वो मिया पृथिवी चिद् रेजते पर्वतश्चित्	२
पर्वतश्चिन्महिं वृद्धो विभाय विवश्चित् सानु रेजत स्वने वः ।	
यत् क्रीळथ मरुत ऋष्टिमन्त आप इव सध्यश्चो धवध्वे	३
वरा इवेद र्वतासो हिरण्यै—रभि स्वधामिस्तन्वः पिपिशे ।	
श्रिये श्रेयांसस्तवसो रथेषु सत्रा महांसि चक्रिरे तनूषु	४
अज्येष्ठासो अकनिष्ठास एते सं भ्रातरो वावृधुः सौमगाय ।	
युवा पिता स्वपा रुद्र एषां सुदुघा पृश्निः सुदिना मरुज्यः	५
यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा यद् वावमे सुमगासो दिवि ष ।	
अतो नो रुद्रा उत वा न्वस्या—ऽग्ने वितान्द्रविषो यद् यजाम	६
अग्निश्च यन्मरुतो विश्ववेदसो द्विवो वहध्व उत्तरादधि ण्युभिः ।	
ते मन्दसाना धुनयो रिशादसो वामं धत्त यजमानाय सुन्वते	७
अग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिर्ऋकैर्मिः सोमं पिब मन्दसानो गणश्रिभिः ।	
पावकेभिर्विश्वमिन्वेमिरायुभि—र्वैश्वानर प्रदिवा केतुना सजुः	८ [२५] (५३५)

(६१)

१९ इयावाश्च आत्रेयः । १-४, ११-१६ मरुतः, ५-८ तरन्तमहिषी शशीयसीः ९ वैदवद्विषः
पुरुमीळहः, १० वैदवद्विस्तरन्तः, १७-१९ दाम्यो रथवीतिः । गायत्री,
३ निचृत्, ५ अनुष्टुप्, ९ सतोष्टुहती ।

के वा नरः श्रेष्ठतमा य एकैक आयय । परमस्याः परावतः १
क्वावोऽश्वाः क्वाऽभीशवः कथं शोक कथा यय । पुष्टे सद्यो नसोर्यमः २
जघने चोद एषां वि सक्थानि नरो यमुः । पुत्रकृथे न जनयः ३
परा वीरास एतन् मर्यासो मद्रजानयः । अश्रितपो यथासथ ४
सनत् साश्चर्यं पशु—मुत गव्यं ज्ञातावयम् । इयावाश्चस्तुताय या दोर्वीरायोपबर्बुहन् ५ [२६]

उत त्वा स्त्री शशीयसी पुंसो भवति वस्यसी । अदेवत्रादराधसः ६
वि या जानाति जसुरिं वि तुष्यन्तं वि कामिर्नम् । कुवत्रा कृणुते मनः ७
उत या नेमो अस्तुतः पुमौ इति ब्रुवे पुणिः । स वैरेदय इत् समः ८
उत मेऽरपद् युवतिर्ममन्वुषी प्रति इयावार्य वर्तनिम् ।

वि रोहिता पुरुमीळहार्य येमतु विप्राय कीर्धयशसे ९
यो मे धेनुनां ज्ञातं वैदवद्विष्यथा ददत् । तरन्त इव मंहना १० [२७]
य ई वहन्त आशुभिः पिबन्तो मविरं मधु । अत्र श्रवांसि दधिरे ११
येषां धियाधि रोदसी विभ्राजन्ते रथेष्ववा । द्विवि रुक्म इवोपरि १२
युवा स मारुतो गणस्त्वेषरथो अनेद्यः । शुभंयावापतिष्कृतः १३
को वैद नूनमेषां यत्रा मदन्ति धूतयः । कृतजाता अरेपसः १४
यूयं मर्ते विपन्यवः प्रणेतारं इत्था धिया । श्रोतारो यामहूतिषु १५ [२८]

ते नो वसूनि काम्या पुरुश्चन्द्रा रिंशावसः । आ यज्ञियासो ववृत्तन १६
एतं मे स्तोममूर्ध्न्ये वार्याय परा वह । गिरो देवि रथीरिव १७
उत मे वोचतादिति सुतसेमि रथवीतौ । न कामो अप वेति मे १८
एष क्षेति रथवीति मघवा गोमतीरन् । पर्वतिष्वर्पभितः १९ [२९] (५५४)

(६२)

१ क्षुतविदात्रेयः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

ऋतेन ऋतमपिहितं ध्रुवं वा सूर्यस्य यत्र विमुचन्त्यश्वाः ।
दश ज्ञाता सह तस्थुस्तद्वेकं देवानां श्रेष्ठं वर्षामपश्यम्

१ (५५५)

तत् सु वां मित्रावरुणा महित्वमीमां तस्थुषीरहभिर्दुह्वे ।
 विश्वाः पिन्वथः स्वसरस्य धेना अनु वामेकः पविरा ववर्त २
 अधारयतं पृथिवीमुत द्यां मित्रराजाना वरुणा महोभिः ।
 वर्धयतमोषधीः पिन्वतं गा अव बुद्धिं सृजतं जीरदानू ३
 आ वामश्वासः सुयुजो वहन्तु यतरश्मय उर्प यन्त्वर्वाक् ।
 धृतस्य निर्णिगनु वर्तते वा—मुप सिन्धवः प्रदिवि क्षरन्ति ४
 अनु भूमतिं वर्धदुर्वी बर्हिर्वि यजुषा रक्षमाणा ।
 नमस्वन्ता धृतदृक्षाधि गर्ते मित्रासाथे वरुणेळास्वन्तः ५ [३०]

अकविहस्ता सुकृते परस्पा यं त्रासाथे वरुणेळास्वन्तः ।
 राजाना क्षत्रमहणीयमाना सहस्रस्थूणं बिभृथः सह द्वौ ६
 हिरण्यनिर्णिगयो अस्य स्थूणा वि भाजते विव्यश्वार्जनीव ।
 भद्रे क्षेत्रे निर्मिता तिल्विले वा सनेम मध्वो अधिगर्त्यस्य ७
 हिरण्यरूपमुषसो व्युष्टा—वयःस्थूणमुदिता सूर्यस्य ।
 आ रोहथो वरुण मित्र गर्तं—मर्तश्चक्षथे अर्दितिं दितिं च ८
 यद् बर्हिष्ठं नातिविधे सुदानू अच्छिष्टं शर्म भुवनस्य गोपा ।
 तेन नो मित्रावरुणावविष्टं सिपासन्तो जिगीवांसः स्याम ९ [३१] (५६३)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३६]

(६३)

७ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणो । जगती ।

ऋतस्य गोपावधि तिष्ठथो रथं सत्यधर्माणा परमे स्योमनि ।
 यमत्र मित्रावरुणावथो युवं तस्मै बुद्धिर्मधुमत् पिन्वं विवः १
 सम्राजावस्य भुवनस्य राजथो मित्रावरुणा विदथे स्वर्हशा ।
 बुद्धिं वा राधो अमृतत्वमीमहे द्यावापृथिवी वि चरन्ति तन्यवः २
 सम्राजा उग्रा वृषभा विवस्पतीं पृथिव्या मित्रावरुणा विचर्षणी ।
 चित्रेमिरैरूपं तिष्ठथो रवं द्यां वर्षयथो असुरस्य मायया ३
 माया वा मित्रावरुणा विवि श्रिता सूर्यो ज्योतिश्चरति चित्रमायुधम् ।
 तमन्नेण वृष्ट्या गूहथो विवि पर्जन्य दृप्सा मधुमन्त ईरते ४ (५६७)

रथं युञ्जते मरुतः शुभे सुखं शूरो न मित्रावरुणा गविंष्टिषु ।
 रज्जोति चित्रा वि चरन्ति तन्यवो दिवः सम्राजा पर्यसा न उक्षतम् ५
 वाचं सु मित्रावरुणाविरावतीं पर्जन्यश्चित्रां वदति त्विषीमतीम् ।
 अग्रा वसत मरुतः सु मायया द्यां वर्पयतमरुणामरेपसम् ६
 धर्मणा मित्रावरुणा विपश्चिता व्रता रक्षेथे असुरस्य मायया ।
 कृतेन विश्वं मुवनं वि राजथः सूर्यमा धत्थो दिवि चित्रं रथम् ७ [१] (५७०)

(६४)

७ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप्, ७ पङ्क्तिः ।

वरुणं वो रिशार्दसमुचा मित्रं हवामहे । परिं व्रजेव बाहो जगन्वासा स्वर्णरम् १
 ता बाहवा सुचेतुना प्र यन्तमस्मा अर्चते । शैवं हि जार्यं वा विश्वासु क्षासु जोगुवि २
 यन्नमइयां गतिं मित्रस्य यायां पथा । अस्य प्रियस्य शर्मण्य हिंसानस्य सश्विरे ३
 युवाम्यां मित्रावरुणो एमं धेयामुचा । यद्ध क्षये मघोनां स्तोतृणां च स्पूधसे ४
 आ नो मित्र सुवीतिमि वरुणश्च सधस्थ आ । स्वे क्षये मघोनां सखीनां च बुधसे ५
 युवं नो येषु वरुण क्षत्रं बृहच्च विभूथः । उरु णो वाजसातये कृतं राये स्वस्तये ६

उच्छन्त्यां मे यजता व्रुवक्षत्रे रुशद्रवि ।

सुतं सोमं न हस्तिमि रा पङ्क्तिर्धावतं नरा विभ्रतावर्चनानसम् ७ [२] (५७७)

(६५)

६ रातहव्य आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप्, ६ पङ्क्तिः ।

यश्चिकेत स सुकतुर्देवत्रा स ब्रवीतु नः । वरुणो यस्य दर्शतो मित्रो वा वनते गिरः १
 ता हि श्रेष्ठवर्चसा राजाना दीर्घश्रुत्तमा । ता सत्पती क्रतायुध क्रतावाना जनेजने २
 ता ब्रामियानोऽवसे पूर्वा उप ब्रुवे सचा । स्वश्वांसः सु चेतुना वाजो अमि प्र वावने ३
 मित्रो अंहोश्चिवाद्रु क्षयाय गातुं वनते । मित्रस्य हि प्रतूर्वतः सुमतिरस्ति विधतः ४
 वयं मित्रस्यावसि स्याम सप्रथस्तमे । अनेहसस्त्वोतयः सत्रा वरुणशेषसः ५

युवं मित्रेमं जनं यतथः सं च नयथः ।

मा मघोनः परिं ख्यतं मो अस्माकमृषीणां गोपीथे न उरुध्यतम् ६ [३] (५८३)

(६६)

६ रातहव्य आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

आ चिकितान सुकतू देवौ र्मतं रिशादसा । वरुणाय ऋतपेंशसे दधीत प्रयसे महे १
 ता हि क्षत्रमविहृतं सम्यगसुर्यमाशति । अधं त्रतेव मानुषं स्वर्णं धायि दर्शतम् २
 ता वामेपे रथानां मुर्वी गव्यूतिमेयाम् । रातहव्यस्य सुदृतिं दधुक् स्तोमैर्मनामहे ३
 अधा हि काव्या युवं दक्षस्य पुभिरेन्दुता । नि केतुना जनानां चिकेथे पूतदक्षसा ४
 तद्वतं पृथिवि बृहच्छ्रवण्य ऋषीणाम् । जयसानावरं पृथ्वति क्षरन्ति यामभिः ५
 आ यद् वामीयचक्षसा मित्रं वयं च सूरयः । व्यचिंठे ब्रह्मपाप्ये यतैमहि स्वराज्ये ६ [४] (५८९)

(६७)

५ यजत आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

बल्लिथा देव निष्कृतमार्दित्या यजतं बृहत् । वरुण मित्रार्यमन् वर्षिष्ठं क्षत्रमाशाथे १
 आ यद् योनिं हिश्ययं वरुण मित्रं सवथः । धर्तारां चर्षणीनां यन्तं सुन्नं रिशादसा २
 विश्वे हि विश्ववेदसो वरुणो मित्रो अर्यमा । त्रता पदेव सश्चिरे पान्ति मर्त्यं रिषः ३
 ते हि सत्या ऋतस्पृशं ऋतावानो जनेजने । सुनीथासः सुदानवां ऽहोश्चिदुरुचक्रयः ४
 को नु वा मित्रास्तुतो वरुणो वा तनूनाम् । तत् सु वामेपते मतिरत्रिभ्य एपते मतिः ५ [५] (५९४)

(६८)

५ यजत आत्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

प्र वो मित्रार्य गायत वरुणाय विपा गिरा । महिक्षत्रावृतं बृहत् १
 सम्राजा या धृतयोनी मित्रश्चोभा वरुणश्च । देवा देवेषु प्रशस्ता २
 ता नः शक्तं पार्थिवस्य महो रायो दिव्यस्य । महिं वां क्षत्रं देवेषु ३
 ऋतमृतेन सर्पन्ते पिरं दक्षमाशाते । अब्रुहा देवौ वर्धते ४
 वृष्टिद्यावा रीत्यपि षस्पती दानुमत्याः । ब्रह्मन्तं गतं माशाते ५ [६] (५९९)

(६९)

४ उरुचक्रिरात्रेयः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

त्री रोचना वरुण त्रिरुत द्यून् त्रीणि मित्र धारयथो रजांसि ।

वावृधानावमार्ति क्षत्रियस्याऽनु त्रतं रक्षमाणावजुर्म

१ (६००)

इरावतीर्वरुण धेनवो वां मधुमद वां सिन्धवो मित्र दुहे ।
 त्रयस्तस्थुर्वृषभासस्तिषूणां धिषणानां रेतोधा वि द्युमन्तः २
 प्रातर्वृषीमर्दिति जोहवीमि मध्यादिन उर्दिता सूर्यस्य ।
 राये मित्रावरुणा सर्वताते छे तोकाय तनयाय शं योः ३
 या धर्तारा रजसो रोचनस्यो तावित्या विव्या पार्थिवस्य ।
 न वां देवा अमृता आ मिनन्ति व्रतानि मित्रावरुणा ध्रुवाणि ४ [७] (६०३)

(७०)

४ उरुचक्रिरात्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

पुरुषां चिद्व्यस्य वो नूनं वां वरुण । मित्र वांसि वां सुमतिम् १
 ता वां सम्यग्द्रुह्याणे वमश्याम धार्यसे । वयं ते रुद्रा स्याम २
 पातं नो रुद्रा पायुमि रुत त्रायेथां सुत्रात्रा । तुर्याम वस्यून तनूमिः ३
 मा कस्याद्भुतक्रतू यक्षं मुजेमा तनूमिः । मा शेषसा मा तनसा ४ [८] (६०७)

(७१)

३ बाहुवृक्त आत्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

आ नो गन्तं रिशावसा वरुण मित्र बर्हणा । उपेयं चारुमध्वरम् १
 विश्वस्य हि प्रचेतसा वरुण मित्र राजथः । ईशाना पिप्यतं धियः २
 उप नः सुतमा गतं वरुण मित्र द्राक्षुषः । अस्य सोमस्य पीतये ३ [९] (६१०)

(७२)

३ बाहुवृक्त आत्रेयः । मित्रावरुणौ । उष्णिक् ।

आ मित्रे वरुणे वयं गीर्मिर्जुहुमो अत्रिवत् । नि बर्हिषि सवतं सोमपीतये १
 व्रतेन स्थो ध्रुवक्षेमा धर्मेणा यातयज्जना । नि बर्हिषि सवतं सोमपीतये २
 मित्रश्च नो वरुणश्च जुषेतां यज्ञमिष्टये । नि बर्हिषि सवतां सोमपीतये ३ [१०] (६१३)

(७३)

[पष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ७३-८७]

१० पौर आत्रेयः । अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

यद्वद्य स्थः परावति यदवावत्यश्विना । यद् वां पुरु पुरुमुजा यवन्तारिक्षे आ गतम् १
 इह त्या पुरुभूतमा पुरु वंसीसि विभ्रता । वरस्या याम्याधिगू हवे त्रुविष्टमा मुजे २ (६१५)

ईर्मान्यद् वपुषं वपु—श्चक्रं रथस्य येमथुः । पर्यन्या नाहुषा युगा मृद्धा रजांसि वीयथः ३
तद्व पु वामिना कृतं विश्वा यद् वामनु द्ये । नानां जातावरेपसा समस्मे बन्धुमेयथुः ४
आ यद् वाँ सूर्या रथं तिष्ठद् रघुप्यवुं सदा । परि वामरुषा वयो घृणा वरन्त आतपः ५ [११]

युवोरत्रिभिकेतति नरा सुस्नेज चेतसा । घर्मं यद् वामरेपसं नासत्यान्ना मुरण्याति ६
उग्रो वाँ ककुहो ययिः शृण्वे यामेषु संतनिः । यद् वां दंसोभिरश्विना—ऽत्रिर्नराववर्तति ७
मध्व ऊ पु मधूयुवा रुद्रा सिषक्ति पिप्युषी । यत् समुद्राति पर्वथः पृक्ताः पृक्षो भरन्त वाम् ८
सत्यमिद् वा उ अश्विना युवामाहुर्मयोभुवा । ता यामेन् यामहृतमा यामन्ना मृच्छयत्तमा ९
इमा ब्रह्माणि वर्धना अश्विभ्यां सन्तु शंतमा या तक्षाम रथां इवा—ऽवोचाम बृहन्नमः १० [१२]
(६१३)

(७४)

१० पौर आत्रेयः । अश्विनौ । अनुष्टुप्, ८ निवृत् ।

कूष्ठो देवावश्विना ऽद्या विवो मनावसू । तच्छ्रवथो वृषण्वसू अत्रिर्वामा विवासति १
कुह त्या कुह नु श्रुता विवि देवा नासत्या । कस्मिन्ना यंतथो जने को वाँ नदीनां सचा २
कं याथः कं ह गच्छथः कमच्छा युञ्जाथे रथम् । कस्य ब्रह्माणि रण्यथो वयं वामुश्मसीदये ३
पौरं चिद्भ्युवपुतं पौरं पौराय जिन्वथः । यदीं गृभीततातये सिंहमिव बृहस्पदे ४
प्र च्यवानाज्जुजुरयो वविमत्कं न मुञ्चथः । युवा यदीं कुथः पुन—रा काममृण्वे वध्वः ५ [१३]

अस्ति हि वामिह स्तोता स्मसिं वां संहशि ध्रिये । नू श्रुतं म आ गत—मवोमिर्वाजिनीवसू ६
को वामद्य पुरूणा—मा वने मर्त्यानाम् । को विप्रो विप्रवाहसा को यज्ञैर्वीजिनीवसू ७
आ वां रथो रथानां येष्ठो यात्वश्विना । पुरू चिदस्मयुस्तिर आङ्गुषो मर्त्येष्व ८
शम पु वाँ मधूयुवा ऽस्माकमस्तु चर्कुतिः । अर्वाचीना विचेतसा विभिः श्येनेव वीयतम् ९
अश्विना यद्द कर्हि चि—च्छ्रयातमिमं हवम् । वस्वीरू पु वां भुजः पूञ्चन्ति सु वां पृचः १० [१४]
(६१३)

(७५)

९ अवस्युरात्रेयः । अश्विनौ । पङ्क्तिः ।

प्रति म्रियतमं रथं वृषणं वसुवाहनम् ।
स्तोता वामश्विनावृषिः स्तोमेन प्रति भूषति माध्वी मम श्रुतं हवम् १
अत्यायातमश्विना तिरो विश्वा अहं सना ।
वृद्धा हिरण्यवर्तनी सुषुम्ना सिन्धुवाहसा माध्वी मम श्रुतं हवम् २ (६१५)

आ नो रत्नानि विभ्रता—वश्विना गच्छतं युवम् ।

रुद्रा हिरण्यवर्तनी जुषाणा वाजिनीवसू माध्वी मम श्रुतं हवम् ३

सुष्टुभो वा वृषण्वसू रथे वाणीच्याहिता ।

उत वा ककुहो मुगः पृक्षः कृणोति वापुषो माध्वी मम श्रुतं हवम् ४

बोधिन्मनसा रथ्ये—विरा हवनश्रुता ।

विमिश्रयवानमश्विना नि याथो अद्वयाविनं माध्वी मम श्रुतं हवम् ५ [१५]

आ वां नरा मनोयुजो ऽश्वसः प्रुषितप्सवः ।

वयो वहन्तु पीतये सह सुमेभिरश्विना माध्वी मम श्रुतं हवम् ६

अश्विनावेह गच्छतं नासत्या मा वि वेनतम् ।

तिरश्चिदयया परि वर्तियीतमदाभ्या माध्वी मम श्रुतं हवम् ७

अस्मिन् युजे अदाभ्या जरितारं शुभस्पती ।

अवस्युर्मश्विना युवं गुणन्तमुषं भूषथो माध्वी मम श्रुतं हवम् ८

अमूदुषा रुशत्पशु—राग्निरधायुत्वियः ।

अयोजि वा वृषण्वसू रथो दक्षावमर्थ्यो माध्वी मम श्रुतं हवम् ९ [१६] (६४२)

(७६)

५ भौमोऽश्विः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ भात्यग्निरुपसामनीकु—मुद् विप्राणां देव्या वाचो अस्थुः ।

अर्वाश्वा नूनं रथ्येह यातं पीपिवांसमश्विना घर्ममच्छ १

न संस्कृतं प्र मिमीतो गमिष्ठा ऽन्ति नूनमश्विनोपस्तुतेह ।

दिवाभिपित्वेऽवसागमिष्ठा प्रत्यवर्ति वाशुपे शर्मविष्ठा २

उता यातं संगवे प्रातरह्नो मध्यंदिन उर्दिता सूर्यस्य ।

दिवा नक्तमवसा शतमेन नेदानीं पीतिश्विना ततान ३

इदं हि वां प्रदिवि स्थानमोर्क इमे गुहा अश्विनेदं दुरोणम् ।

आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा ऽश्व्यो यातमिषमूर्जं वहन्ता ४

समश्विनोरवसा नूतनेन मयोमुवा सुप्रणीती गमेम ।

आ नो उयि वहतमोत वीरा—ना विश्वान्यमृता सौमगानि ५ [१७] (६४७)

(७७)

५. भौमोऽग्निः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वं पुरा गृध्रादररुषः पिबातः ।
 प्रातर्हि यज्ञमश्विना वृधाते प्र शंसन्ति कवयः पूर्वभाजः १
 प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत न सायमस्ति देवया अजुष्टम् ।
 उतान्यो अस्मद् यजते वि चावः पूर्वःपूर्वो यजमानो वर्नीयान् २
 हिरण्यत्वद्वाधुवर्णो घृतस्नुः पृक्षो वहन्ना रथो वर्तते वाम् ।
 मनोजवा अश्विना वार्तरहा येनातिथाथो दुरितानि विश्वा ३
 यो मूर्यिष्ठं नासत्याभ्यां विवेष चर्निष्ठं पिश्वो रस्ते विभागे ।
 स लोकमस्य पीपच्छमीभि रनूध्वमासः सदृमितं तुतुर्याति ४
 समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।
 आ नो रयिं वहतमोत वीराणा विश्वान्यमृता सौमगानि ५ [१८] (६५२)

(७८)

१ सप्तवधिरात्रेयः । अश्विनौ (५-९ गर्भस्त्राविण्युपनिषद्) ।

अनुष्टुप्, १-३ उष्णिक्, ४ त्रिष्टुप् ।

अश्विनावेह गच्छतं नासत्या मा वि वेनतम् । हंसाविव पततमा सुताँ उप १
 अश्विना हरिणाविव गौराविवानु यवसम् । हंसाविव पततमा सुताँ उप २
 अश्विना वाजिनीवसू जुपेथाँ यज्ञमिष्टये । हंसाविव पततमा सुताँ उप ३

अत्रिर्यद् वामवरोहंभ्रुवीस मजोहवीन्नाधमानेव योषा ।

इयेनस्य चिज्जवसा नूतनेना ऽऽगच्छतमश्विना शान्तमेन ४ [१९]

वि जिह्रीष्व वनस्पते योनिः सूर्यन्त्या इव । श्रुतं मे अश्विना हव' सप्तवधे च मुञ्चतम् ५
 भीताय नाधमानाय ऋषये सप्तवधये । मायाभिरश्विना युवं वृक्षं सं च वि चाचथः ६
 यथा वार्तः पुष्करिणीं समिद्गन्त्यति सर्वतः । एवा ते गर्भे एजतु निरैतु दशमास्यः ७
 यथा वातो यथा वनं यथा समुद्र एजति । एवा त्वं दशमास्य सहवैहि जरायुणा ८
 दश मासाञ्छशयानः कुमारो अधि मातरि । निरैतु जीवो अक्षतो जीवो जीवन्त्या अधि ९

[२०] (६६१)

(७९)

१० सत्यश्रवा आत्रेयः । उपाः । परश्विः ।

महे नो अद्य बोधया—यां राये विविर्मती ।
 यथा चिह्नो अबोधयः सत्यश्रवसि वाय्वे सुजातिं अश्वसूनुते १
 या सुनीथे शौचद्रथे व्यौच्छो दुहितर्दिवः ।
 सा व्युच्छा सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्वे सुजातिं अश्वसूनुते २
 सा नो अद्यामरद्वसु—व्युच्छा दुहितर्दिवः ।
 यो व्यौच्छः सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्वे सुजातिं अश्वसूनुते ३
 अमि ये त्वा विभावरि स्तोमैर्गुणन्ति वह्नयः ।
 मघेर्मघोनि सुश्रियो दामन्वन्तः सुरातयः सुजातिं अश्वसूनुते ४
 यच्चिद्धि ते गुणा इमे छदयन्ति मघस्तये ।
 परिं चिद् वष्टयो दधु—र्ववतो राधो अह्वयं सुजातिं अश्वसूनुते ५ [२१]

एषु धा वीरवद् यज्ञ उपो मघोनि सुरिषु ।
 ये नो राधांस्यह्वया मघवानो अरांसत सुजातिं अश्वसूनुते ६
 तेभ्यो द्युम्नं बृहद् यज्ञ उपो मघोन्या वह ।
 ये नो राधांस्यश्व्या गव्या मजन्त सूरयः सुजातिं अश्वसूनुते ७
 उत नो गोमतीरिष आ वहा दुहितर्दिवः ।
 साकं सूर्यस्य रश्मिभिः शुक्रैः शोचद्भिरर्चिभिः सुजातिं अश्वसूनुते ८
 व्युच्छा दुहितर्दिवो मा चिरं तनुथा अपः ।
 नेत् त्वा स्तेनं यथा रिपुं तपाति सूरौ अर्चिषा सुजातिं अश्वसूनुते ९
 एतावद् वेदुषस्त्वं भूयो वा दातुमर्हसि ।
 या स्तोतृभ्यो विभावयुं—च्छन्ती न प्रमीर्यसि सुजातिं अश्वसूनुते १० [२२] (६७१)

(८०)

६ सत्यश्रवा आत्रेयः । उपाः । विश्विषु ।

श्रुतार्थामानं बृहतीमुतेन ऋतावरीमरुणम् विमातीम्
 वेवीमुपसं स्वरावहन्तीं प्रति विप्रासो मतिमिर्जरन्ते १
 एषा जनं वर्जता बोधयन्ती सुगान् पथः कृण्वती यात्यये ।
 बृहद्गथा बृहती विश्वमिन्वो—या ज्योतिर्यच्छत्यये अह्वाम् २ (६७३)

एषा गोभिररुणेभिर्गुजाना	ऽस्त्रेधन्ती रयिमगायु चक्रे ।	
पथो रदन्ती सुविताय देवी	पुरुषुता विश्ववारा वि भति	३
एषा व्येनी भवति द्विर्हो	आविष्कृण्वाना तन्वै पुरस्तात् ।	
ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु	प्रजानतीव न दिशो मिनाति	४
एषा शुभ्रा न तन्वो विद्वानो	ध्वेव स्नाती हृशये नो अस्थान ।	
अप द्वेषो बार्धमाना तमांस्य	या विवो दुहिता ज्योतिषागात्	५
एषा प्रतीची दुहिता विवो नृन्	योषेव मद्रा नि रिणीति अप्सः ।	
व्यूण्वती वृशुषे वार्याणि	पुनर्ज्योतिर्युवतिः पूर्वथाकः	६ [२३] (६७७)

(८१)

५ इयावाश्च आग्नेयः । सविता । जगमी ।

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो	विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः ।	
वि होत्रा वधे वयुनाविदेक इ	न्मही देवस्य सवितुः परिष्पुतिः	१
विश्वा रूपाणि प्रति मुञ्चते कविः	प्रासावीद् मद्रं द्विष्वे चतुष्पदे ।	
वि नाकमख्यत् सविता वरेण्यो	ऽनु प्रयाणमुपसो वि राजति	२
यस्य प्रयाणमन्वन्य इद ययु	र्देवा देवस्य महिमानमोजसा ।	
यः पार्थिवानि विमुमे स एतज्ञो	रजांसि देवः सविता महित्वना	३
उत यासि सवितस्त्रीणि रोचनो	त सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसि ।	
उत रात्रीमुभयतः परीयस	उत मित्रो भवसि देव धर्मभिः	४
उतेशिषे प्रसवस्य त्वमेक इ	दुत पूषा भवसि देव यामभिः ।	
उतेदं विश्वं भुवनं वि राजसि	इयावाश्चस्ते सवितुः स्तोर्गमानशे	५ [२४] (६८१)

(८२)

९ इयावाश्च आग्नेयः । सविता । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

तत् सवितुर्वृणीमहे	वयं देवस्य भोजनम् । श्रेष्ठं सर्वधातमं तुरं भगस्य धीमहि १	
अस्य हि स्वयंशस्तरं	सवितुः कच्चन प्रियम् । न मिनर्ति स्वराज्यम्	२
स हि रत्नानि वृशुषे	सुवाति सविता भगः । तं भागं चित्रमीमहे	३
अथा नो देव सवितः	प्रजावत् सावीः सौभगम् । परा दुःष्वधं सुव	४
विश्वानि देव सवित	दुरितानि परा सुव । यद् मद्रं तन्न आ सुव	५ [२५]
अनागसो अदितये	देवस्य सवितुः सवे । विश्वा वामानि धीमहि	६ (६८८)

आ विश्वेदेवं सत्पतिं सूक्तैरद्या वृणीमहे । सत्यसंव सवितारम् ७
 य इमे उमे अहनी पुर एत्यप्रयुच्छन् । स्वाधीर्देवः सविता ८
 य इमा विश्वा जाता न्याश्रावयति श्लोकेन । प्र च सुवति सविता ९ [२६] (६९१)

(८३)

१० मौमोऽत्रिः । पर्जन्यः । त्रिष्टुप्, २-४ जगती, ९ अनुष्टुप् ।

अच्छा वद त्वसं गीर्भिरामिः स्तुहि पर्जन्यं नमसा विवास ।
 कनिकदद् वृषभो जीरदानु रेतो दधात्योषधीषु गर्भम् १
 वि वृक्षान् हन्त्युत हन्ति रक्षसो विश्वं बिभाय भुवनं महावधात् ।
 उतानागा ईपते वृष्ण्यावतो यत् पर्जन्यः स्तनयन् हन्ति दुष्कृतः २
 रथीव कश्याश्वो अभिक्षिपन्नाविर्दुतान् कृणुते वृष्योऽहं ।
 दूरात् सिंहस्य स्तनथा उदीरते यत् पर्जन्यः कृणुते वृष्यो नभः ३
 प्र वाता वान्ति पुतर्यन्ति विद्युत उदोषधीर्जिह्वेते पिन्वते स्वः ।
 इरा विश्वस्मै भुवनाय जायते यत् पर्जन्यः पृथिवीं रेतसारति ४
 यस्य व्रते पृथिवी ननमीति यस्य व्रते शफवज्जभुरीति ।
 यस्य व्रत ओषधीर्विश्वरूपाः स नः पर्जन्य महि शर्म यच्छ ५ [२७]
 विवो नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः ।
 अर्वाङ्घ्रितेन स्तनयितुनेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः ६
 अभि क्रन्द स्तनय गर्भमा धा उद्वन्वता परि दीया रथेन ।
 हतिं सु कर्षं विषितं न्यञ्चं समा भवन्तुद्वतो निपादाः ७
 महान्तं कोशमुदचा नि पिञ्च स्यन्दन्तां कुल्या विषिताः पुरस्तात् ।
 घृतेन द्यावापृथिवी व्युन्धि सुप्रपाणं भवत्वद्भ्याभ्यः ८
 यत् पर्जन्य कनिकदत् स्तनयन् हंसि दुष्कृतः ।
 प्रतीदं विश्वं मोदते यत् किं च पृथिव्यामधि ९
 अवर्षीर्विषमुदु पू गृमायाऽकुर्वन्वान्यत्येतवा उ ।
 अजीजन ओषधीर्भोजनाय कमुत प्रजाम्योऽविदो मनीषां १० [२८] (७०१)

(८४)

३ मौमोऽत्रिः । पृथिवी । अनुष्टुप् ।

बल्लिस्था पर्वतानां विद्रं बिमर्षि पृथिवि । प्र या भूमिं प्रवत्वति मृह्ना जिनोषि महिनि १
 (७०२)

स्तोमांसस्त्वा विचारिणि प्रति द्योमन्त्यक्तुभिः । प्र या वाजं न हेषन्तं ऐरुमस्यस्यर्जुनि २
 हृक्का चिद् या वनस्पतीन् क्षमया दर्धर्ष्योर्जसा । यत ते अभस्य विद्युतो विवो वर्षन्ति वृष्टयः ३
 [२९] (७०५)

(८५)

८ भौमोऽग्निः । वरुणः । विष्टुप ।

प्र सन्नाजे बृहद्वचां गभीरं ब्रह्म प्रियं वरुणाय श्रुताय ।
 वि यो जघान शमितेव चर्मो पस्तिरे पृथिवीं सूर्याय १
 वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान वाजमर्वत्सु पय उम्रियासु ।
 हृत्सु क्रतुं वरुणो अप्सवर्षिं विवि सूर्यमदधात् सोममर्द्धा २
 नीचीनवारं वरुणः कवन्धं प्र संसर्ज रोदसी अन्तरिक्षम् ।
 तेन विश्वस्य भुवनस्य राजा यवं न वृष्टिर्व्युनत्ति भूम ३
 उनत्ति भूमिं पृथिवीमुत द्यां यदा दुग्धं वरुणो वष्ट्यादित् ।
 समक्षेण वसत् पर्वतासस्तविषीयन्तः अथयन्त वीराः ४
 इमाम् प्वासुरस्य श्रुतस्य महीं मायां वरुणस्य प्र वोचम् ।
 मानेनेव तस्थिवाँ अन्तरिक्षे वि यो ममे पृथिवीं सूर्येण ५ [३०]
 इमाम् नु कवितमस्य मायां महीं देवस्य नकिरा दर्धर्ष ।
 एकं यदुद्गा न पूणन्त्येनी रासिञ्चन्तीरवनयः समुद्रम् ६
 अर्यम्यं वरुण मित्र्यं वा सखायं वा सवुमिद् आतरं वा ।
 वेशं वा नित्यं वरुणारणं वा यत् सीमार्गश्चक्रुमा शिश्रथस्तत् ७
 कितवासो यद् रिरिपुर्न वीवि यद् वा वा सत्यमुत यन्न विद्म ।
 सर्वा ता वि प्य शिथिरेव देवाऽधा ते स्याम वरुण प्रियासः ८ [३१] (७१२)

(८६)

६ भौमोऽग्निः । इन्द्राग्नी । अजुष्टुप, ६ विराट्पूर्वा ।

इन्द्राग्नी यमवथ उभा वाजेषु मर्त्यम् । हृक्का चित्स प्र मेदति द्युक्ता वाणीरिव त्रितः १
 या पृतनासु वृष्टा या वाजेषु अवाप्या । या पञ्च चर्षणीरभीन्द्राग्नी ता हवामहे २
 तयो रिदमवच्छव स्तिग्मा विद्युन्मघोनों । प्रति दुणा गर्भस्त्योर्गवां वृत्रघ्न एषते ३
 ता वामेये स्थाना मिन्द्राग्नी हवामहे । पतीं तुरस्य राधसो विद्वांसो गिर्वणस्तमा ४
 ता वृधन्तावनु द्यून् मतीय देवावदमा । अहन्ता चित पुरो वृधेऽशंव देवावर्षते ५ (७१७)

एवेन्द्राग्निम्यामहावि हव्यं शुष्यं घृतं न पूतमद्रिमिः ।

ता सुरिषु भवो बृहद् रयिं गुणत्सु विधृतमिधं गुणत्सु विधृतम्

६ [३२] (७१८)

(८७)

९ एवयामरुदात्रेयः । मरुतः । अतिजगती ।

न वो महे मृतयो यन्तु विष्णवे मरुत्वते गिरिजा एवयामरुत ।

प्र शर्धाय प्रयज्यवे सुखादये तवसे मन्ददिष्टये धुनिवताय शर्वसे १

प्र ये जाता महिना ये च नु स्वयं प्र विघ्नना ब्रुवत एवयामरुत ।

क्रत्वा तद् वो मरुतो नाधृषे शवो वाना महा तवेया मधृष्टासो नाद्रयः २

प्र ये विवो बृहतः शृण्विरे गिरा सुशुक्रानः सुम्ब एवयामरुत ।

न येषामिरी सधस्थ ईष्ट औ अग्रयो न स्वविद्युतः प्र स्पन्द्रासो धुनीनाम् ३

स चक्रमे महतो निरुरुक्रमः समानस्मात् सर्वस एवयामरुत ।

यदायुक्त त्मना स्वादधि ण्मुमि विष्पर्धसो विमहसो जिगाति शैवृधो नृभिः ४

स्वनो न वोऽर्मवान् रेजयद् वृषा त्वेपो ययिस्तविष एवयामरुत ।

येना सहन्त क्रुञ्चत स्वरोचिषः स्थारश्मानो हिरण्ययाः स्वायुधास इष्मिणः ५ [३३]

अपारो वो महिमा वृद्धशवस स्त्वेयं शवोऽवत्वेवयामरुत ।

स्थातारो हि प्रसितौ संहञ्जि म्यन् ते न उरुप्यता निदः शुशुक्रासो नाग्रयः ६

ते रुद्रासः सुमस्ता अग्रयो यथा तुविद्युन्ना अवन्त्वेवयामरुत ।

व्रीर्धं पृथु पप्रथे सद्य पार्थिवं येषामज्मेष्वा महः शर्धास्यज्जुतैनसाम् ७

अष्टेषो नो मरुतो गातुमेतन् श्रोता हव जरितुरेवयामरुत ।

विष्णोर्महः समन्यवो युयोतन् ममद् रथ्योऽ न वृंसना ऽप द्वेषीसि सनुतः ८

गन्ता नो यज्ञं यज्ञियाः सुशमि श्रोता हवमरक्ष एवयामरुत ।

ज्येष्ठासो न पर्वतासो व्योमनि यूयं तम्यं प्रचेतसेः स्यात दूर्धतवो निदः ९ [३४] (७१७)

॥ इति पञ्चमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

चतुर्थ-मण्डलस्यान्तपर्यन्तं ३६४१

पञ्चम-मण्डलस्य ७२७

सर्वयोगः- ४३६८

अथ षष्ठं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१५]

१३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । मिष्टुप् ।

त्वं ह्यग्निं प्रथमो मनोता ऽस्या धियो अभवो दस्म होता ।
 त्वं सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु सहो विश्वस्मै सहसे सहर्ध्वै १
 अधा होता न्यसीको यजीया निळस्पद इषयस्त्रीढ्यः सन् ।
 तं त्वा नरः प्रथमं देवयन्तो महो राये चितयन्तो अनु गमन् २
 घृतेव यन्तं बहुभिर्वसव्यैः—स्वे रयिं जागृवांसो अनु गमन् ।
 रुशन्तमग्निं दर्शत बृहन्तं वपावन्तं विश्वहा दीदृवांसम् ३
 पृथं देवस्य नमसा व्यन्तः अवस्यवः श्रवं आपन्नमृक्तम् ।
 नामानि चिद् दधिरे यज्ञियाणि भद्रायां ते रणयन्तु संहतौ ४
 त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्यां त्वां राय उग्रयासो जनानाम् ।
 त्वं ज्ञाता तरणे चेत्यो भूः पिता माता सदुमिन्मानुषाणाम् ५ [३५]

सपर्येण्यः स प्रियो विश्वग्निं—होता मन्द्रो नि पसाक्वा यजीयान् ।
 तं त्वा वयं वम आ दीदृवांस—मुप जुबाधा नमसा सदेम ६
 तं त्वा वयं सुध्योऽ नव्यमग्ने सुम्नायव ईमहे देवयन्तः ।
 त्वं विशो अनयो दीद्यानो द्विवो अग्ने बृहता रोचनेन ७
 विशां कविं विशपतिं शश्वतीनां नितोशनं वृषमं चर्षणीनाम् ।
 प्रेतीषणिमिषयन्तं पावकं राजन्तमग्निं यजत रयीणाम् ८
 सो अग्र ईजे शशमे च मतो यस्त आनद्र समिधा हृदयतातिम् ।
 य आहुतिं परि वेवा नमोमि—विश्वेत् स वामा दधते त्वातः ९
 अस्मा उ ते ग्रहि महे विधेम नमोभिरग्ने समिधोत् हव्यैः ।
 वेवीं सुनो सहसो ग्रीभिरुक्थै—ग ते भद्रायां सुमतौ यतम् १० (३०)

आ यस्ततन्थ रोदसी वि भासा श्रवोमिश्र श्रवस्यस्तुतः ।

बृहद्भिर्वाजैः स्थर्विरोमिरस्मे रेवद्भिरेव वितरं वि माहि ११

नृवद् वसो सवृमिर्द्वेष्टास्मे भूरिं तोकाय तर्नयाय यश्वः ।

पूर्वीरिषो बृहतीरारेअघा अस्मे भद्रा सौश्रवसानि सन्तु १२

पुरुष्यग्रे पुरुधा त्वाया वसूनि राजन् वसुता ते अश्याम् ।

पुरुषाणि हि त्वे पुरुवार सन्त्यग्रे वसु विधते राजन्ति त्वे १३ [३६] (१३)

[पञ्चमाऽध्यायः ॥५॥ व० १-३०]

(२)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अनुष्टुप्, ११ शकरी ।

त्वं हि क्षैतवद् यशो अग्ने मित्रो न पत्यसे । त्वं विचर्षणे श्रवो वसो पुष्टिं न पुष्यसि १
त्वां हि प्मा चर्षणयो यज्ञेभिर्गीर्भिरीळते । त्वां वाजी यात्यवुको रजस्तुर्विश्वचर्षणिः २
सजोषस्त्वा विवो नरो यज्ञस्य केतुमिन्धते । यद्ध स्य मानुषो जनः सुम्नायुर्जुह्वे अध्वरे ३
ऋषद् यस्तं सुदानवे धिया मर्तः शशमते । ऊती प बृहतो दिवो द्विपो अंहो न तरति ४
समिधा यस्त आहुतिं निशितिं मर्त्यो नशत । व्यावन्तं स पुष्यति क्षर्यमग्ने शतायुषम् ५ [१]

त्वेषस्ते धूम ऋण्वति विवि पञ्चक आततः । सूरौ न हि द्युता त्वं कृपा पावक रोचसे ६
अधा हि विक्ष्वीढ्यो असि प्रियो नो अतिथिः । ण्वः पुरीव जूर्यः सूनर्न त्रययाच्यः ७
क्रत्वा हि द्रोणे अज्यसे अग्ने वाजी न कृत्व्यः । परिज्मेव स्वधा गयो अत्यो न ह्वार्यः शिशुः ८
त्वं त्या चिदच्युता अग्ने पशुर्न यवसे । धामा ह यत् ते अजर वना वुश्वन्ति शिक्रसः ९
वेषि ह्यध्वरीयता मग्ने होता दमे विशां । समृधो विशपते कृणु जुपस्व हव्यमङ्गिरः १०
अच्छा नो मित्रमहो देव देवा नग्ने वोचः सुमतिं रोदस्योः ।

वीहि स्वस्ति सुक्षितिं विवो नृन् द्विपो अहंति दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ११

[२] (१४)

(३)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्ने स क्षेपहतपा ऋतेजा उरु ज्योतिर्नशते देवयुष्टे ।
यं त्वं मित्रेण वरुणः सजोषा देव पासि त्यजसा मर्तमहः १
इजे यज्ञेभिः शशमे शमीभि ऋधद्वा रायाग्रये वदाश ।
एवा चन तं यशसामर्जुष्टि नहो मर्त नशते न प्रहसिः २

(१६)

सूरो न यस्य दृशतिररिषा भीमा यदेति शुचतस्त आ धीः ।
 हेर्षस्वतः शुरुधो नायमक्तोः कुत्रा चिद् रणवो वसतिर्वनेजाः ३
 तिग्मं चिदेम महि वर्षो अस्य भसदश्वो न यमसान आसा ।
 विजेहमानः परशुर्न जिह्वां द्वविर्न द्रावयति दारु धक्षत ४
 स इवस्तेव प्रति धादसिष्य जिह्वां तेजोऽयसो न धाराम् ।
 चित्रध्रजतिररितियो अक्तो वेर्न द्रुपद्वा रघुपत्मजहाः ५ [३]

स ई रेभो न प्रति वस्त उस्माः शोचिषा रारपीति मित्रमहाः ।
 नक्तं य ईमरुषो यो दिवा नृ नमर्त्यो अरुषो यो दिवा नृन् ६
 विवो न यस्य विधतो नवीनोद् वृषा रुक्ष ओषधीषु नूनोत् ।
 घृणा न यो धर्जसा पत्मना यज्ञा रोदसी वसुना दं सुपत्नी ७
 धायोमिवा यो युज्येमिरकै विद्युन्न वविद्योत् स्वेभिः शुभैः ।
 शर्धो वा यो मरुतां ततक्ष क्रमुर्न त्वेषो रभसानो अद्यौत् ८ [४] (३२)

(४)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यथा होतर्मनुषो वेवताता यजेमिः सूनो सहसो यजांसि ।
 एवा नो अद्य संमना संमाना नुशन्नश्च उगतो यक्षि देवान् १
 स नो विभावा चक्षणिर्न वस्ते रग्निर्वन्दारु वेद्यश्चनो धात् ।
 विश्वायुर्यो अमृतो मर्त्येषू पमुद् भूवर्तिथिर्जातवेदाः २
 द्यावो न यस्य पनयन्त्यभ्वं भासांसि वस्ते सूर्यो न शुक्रः ।
 वि य इनोत्यजरः पावको ऽश्वस्य चिच्छिन्नथत् पुण्याणि ३
 वज्रा हि सूनो अस्यन्नसद्वा चक्रे अग्निर्जनुषाज्मानम् ।
 स त्वं न ऊर्जसन् ऊर्जं धा राजेव जेरवुके क्षेप्यन्तः ४
 नितिक्ति यो वारणमन्नमसि वायुर्न राष्ट्रत्येत्यक्तून् ।
 तुर्याम यस्त आदिशामराती रत्यो न हतः पततः परिहृत ५ [५]

आ सूर्यो न मानुमद्भिरकै रग्ने ततन्थ रोदसी वि भासा ।
 चित्रो नयत् परि तमोस्यक्तः शोचिषा पत्मनौशिजो न वीर्यन् ६ (३८)

त्वां हि मन्द्रतममर्कशोकैर्वन्दुमहे महिं नः श्रोत्र्यग्रे ।

इन्द्रं न त्वा शर्वसा देवता वायुं पृणन्ति राधसा नृतमाः ७

नू नो अग्नेऽवुकेभिः स्वस्ति वेषिं रायः पृथिभिः पण्यहः ।

ता सुरिभ्यो गुणते रासि सुभ्रं मदम शतहिमाः सुवीराः ८ [६] (४०)

(५)

७ बाहस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

हुवे वः सूनुं सहसो युवान् मद्रोद्यवाचं मतिभिर्यविष्ठम् ।

य इन्द्रंति द्रविणानि प्रचेता विश्ववाराणि पुरुवारो अधुक् १

त्वे वसूनि पुर्वणीक होतर्दोषा वस्तोररिरे यज्ञियासः ।

क्षामेव विश्वा भुव्नानि यस्मिन् त्सं सौमगानि दधिरे पावके २

त्वं विश्वे प्रदिदः सीद आसु कृत्वा रथीरमवो वार्याणाम् ।

अत इनोपि विधते चिकित्वो न्यानुषग्जातवेदो वसूनि ३

यो नः सनुत्यो अभिदासदग्ने यो अन्तरो मित्रमहो वनुष्यात् ।

तमजरेभिर्वृषभिस्तव स्वैस्तपा तपिष्ठ तपसा तपस्वान् ४

यस्ते यज्ञेन समिधा य उक्थै र्कैभिः सूनो सहसो ददाशत ।

स मर्त्येष्वमृत प्रचेता राया द्युम्नेन अवसा वि भाति ५

स तत् कृधीषितस्तूर्यमग्ने स्पृधो बाधस्व सहसा सहस्वान् ।

यच्छस्यसे द्युभिरक्तो वचोभिस्तज्जुषस्व जरितुर्धोपि मन्म ६

अश्याम तं काममग्ने तवोती अश्याम रयिं रयिवः सुवीरम् ।

अश्याम वाजमभि वाजयन्तो अश्याम द्युम्नमजराजरं ते ७ [७] (४१)

(६)

७ बाहस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र नव्यसा सहसः सूनुमच्छा यज्ञेन गातुमव इच्छमानः ।

वृश्चद्वनं कृष्णयामं रुशन्तं वीती होतारं दिव्यं जिगाति १

स ध्वितानस्तन्यतू रोचनस्था अजरेभिर्नानदद्भिर्यविष्ठः ।

यः पावकः पुरुतमः पुरुणि पृथून्याशिरनुयाति भवन् २ (४२)

वि ते विप्रुर्गवातजूतासो अग्ने भामासः शुचे शुचयश्चरन्ति । तुविप्रक्ष्मासो दिव्या नवग्वा वना वनन्ति धृषता रुजन्तः ।	३
ये ते शुक्रासः शुचयः शुचिष्मः क्षां वर्पन्ति विषितासो अश्वाः । अर्धं भ्रमस्तं उर्विया वि भाति यातरमानो अधि सानु पृश्नेः ।	४
अर्धं जिह्वा पापतीति प्र वृष्णो गोषुयुधो नाशनिः सृजाना । शूरस्येव प्रसितिः क्षातिरग्ने—दुर्वर्तुर्भीमो दयते वनानि ।	५
आ भानुना पार्थिवानि जय्यांसि महस्तोदस्य धृषता ततन्थ । स बाधस्वार्प भया सहोभिः स्पृधो वनुष्यन् वनुषो नि जूर्व ।	६
स चित्र चित्रं चितयन्तमस्मे चित्रक्षत्र चित्रतमं वयोधाम् । चन्द्रं रयिं पुरुवीरं बृहन्तं चन्द्रं चन्द्राभिर्गृणते युवस्व ।	७ [८] (५४)

(७)

७ वाहस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप्, ६-७ जगती ।

मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आ जातमग्निम् । कविं सप्रजमतिथिं जनानां मासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः ।	१
नाभिं यज्ञानां सदनं रयीणां महामाहावमभि सं नवन्त । वैश्वानरं रथ्यमध्वराणां यज्ञस्य केतुं जनयन्त देवाः ।	२
त्वद् विप्रो जायते वाज्यंश्चे त्वद् वीरासो अभिमातिषाहः । वैश्वानर त्वमस्मासु धेहि वसूनि राजन् त्स्पृहयाय्याणि ।	३
त्वां विश्वे अमृतं जायमानं शिशुं न देवा अभि सं नवन्ते । तव कर्तुमिरमृतत्वमायन् वैश्वानर यत् पित्रोरदीदः ।	४
वैश्वानर तव तानि व्रतानि महान्यंश्चे नक्रिरा दधर्य । यजार्पमानः पित्रोरुपस्थे ऽविन्दः केतुं वयुनेष्वहाम् ।	५
वैश्वानरस्य विमितानि चक्षसा सानूनि दिवो अमृतस्य केतुना । तस्येद् विश्वा भुवनार्धिं मूर्धनि वया इव रुरुहुः सप्त विमुहः ।	६
वि यो रजांस्यार्ममीत सुकर्तुं वैश्वानरो वि दिवो रोचुना कविः । परि यो विश्वा भुवनानि पप्रथे ऽदब्धो गोपा अमृतस्य रक्षिता ।	७ [९] (६१)

(८)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

पूक्षस्य वृष्णो अरुषस्य नू सहः प्र नु वोचं विदथा जातवेदसः ।
 वैश्वानराय मतिर्नव्यसी शुचिः सोम इव पवते चारुरग्रये १
 स जायमानः परमे व्योमनि वृतान्यग्निर्ब्रतुषा अंरक्षत ।
 व्यन्तर्निक्षममिमीत सुक्रतु वैश्वानरो महिना नार्कमस्पृशत् २
 व्यस्तभ्नाद् रोदसी मित्रो अन्धुतो ऽन्तर्वावदकृणोज्ज्योतिषा तमः
 वि चर्मणीव धिषणे अवर्तयद् वैश्वानरो विश्वमधत्त वृष्णयम् ३
 अपामुपस्थे महिषा अगृभ्णत् विशो राजानमुप तस्थुर्ऋगिमयम् ।
 आ व्रूतो अग्निर्मभरद् विवस्वतो वैश्वानरं मातरिश्वा परावर्तः ४
 युगेयुगे विवृथ्यं गुणज्यो ऽग्ने रयि यशसं धेहि नव्यसीम् ।
 एव्येव राजन्नघशंसमजर नीचा नि वृश्च वनिनं न तेजसा ५
 अस्मार्कमग्ने मधवत्सु धारया ऽनामि क्षत्रमजरं सुवीर्यम् ।
 वयं जयेम शतिनं सहस्रिणं वैश्वानरं वाजमग्ने तवोतिभिः ६
 अर्द्धवेमिस्तव गोपामिरिष्टे ऽस्मार्कं पाहि त्रिषधस्थ सुरीन् ।
 रक्षां न्व नो वृत्तुषां शर्धो अग्ने वैश्वानरं प्र च तारीः स्तवानः ७ [१०] (६८)

(९)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप्, (७ प्रस्तारपंक्तिर्वा) ।

अर्हश्च कृष्णमहरर्जुनं च वि वर्तते रजसी वेद्याभिः ।
 वैश्वानरो जायमानो न राजा ऽवातिरज्ज्योतिषाग्निस्तमांसि १
 नाहं तन्तुं न वि जानाम्योतुं न यं वयन्ति समरेऽतमानाः ।
 कस्य स्वित्र पुत्र इह वक्त्वानि परो वद्व्यात्यवरेण पित्रा २
 स इह तन्तुं स वि जानात्योतुं स वक्त्वान्युतथा वदति ।
 य ई चिकेतवृमुतस्य गोपा अवश्चरन् परो अन्येन पश्यन् ३
 अयं होता प्रथमः पश्यतेम मिदं ज्योतिरमृतं मर्येषु ।
 अयं स जज्ञे ध्रुव आ निष्तो ऽमर्त्यस्तन्वा इ वधमानः ४

(७९)

भुवं ज्योतिर्निर्हितं दृश्ये कं मनो जर्विष्ठं पतयत्स्वन्तः ।

विश्वे देवाः समनसः सकेता एकं क्रतुमभि वि यन्ति साधु ५

वि मे कर्णा पतयतो वि चक्षुर्वीर्यं ज्योतिर्हृदय आर्हितं यत् ।

वि मे मनश्चरति दूरआधीः किं स्विद् वक्ष्यामि किमु नू मनिष्ये ६

विश्वे देवा अनमस्यन् भियानास्त्वामग्रे तमसि तस्थिवांसम् ।

वैश्वानरोऽवतृतये नो ऽमर्त्योऽवतृतये नः ७ [११] (७१)

(१०)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् । ७ द्विपदा विराट् ।

पुरो वो मन्द्रं दिव्यं सुवृक्तिं प्रयति यज्ञे अग्निमध्वरे दधिध्वम् ।

पुर उक्थेमिः स हि नो विभावा स्वध्वरा करति जातवेदाः १

तमु द्युमः पुर्वणीक होतॱरग्रे अग्निमिर्मनुष इधानः ।

स्तोमं यमस्मै ममतेव शूषं घृतं न शुचिं मतयः पवन्ते २

पीपाय स अर्धसा मर्त्येषु यो अग्रये वृदाश विप्र उक्थैः ।

चित्राभिस्तमूतिभिश्चित्रशोचिर्ब्रजस्य साता गोमतो दधाति ३

आ यः एषौ जायमान उर्वी दूरेदृशा भासा कृष्णाध्वा ।

अर्धं बहु चित् तम ऊर्म्यायास्तिरः शोचिर्पा ददृशे पावकः ४

नू नश्चित्रं पुरुवाजाभिरूतिः अग्रे रयिं मधर्वज्यश्च धेहि ।

ये राधसा अर्धसा चात्यन्यान् त्सुवीर्योभिश्चामि सन्ति जनान् ५

इमं यज्ञं चनो धा अग्र उशन् यं त आसानो जुहुते हविष्मान् ।

भरद्वाजेषु दधिषे सुवृक्तिमवीर्वाजस्य गध्यस्य सातौ ६

वि द्वेर्पासीनुहि वर्धयेलां मदेम शतहिमाः सुवीराः ७ [१२] (८१)

(११)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यज्ञस्य होतरिषितो यजीया नग्रे बाधो मरुतां न प्रयुक्ति ।

आ नो मित्रावरुणा नासत्या द्यावा होत्राय पृथिवी वधृत्याः १ (८१)

त्वं होता मन्द्रतमो नो अधु—गन्तर्वेवो विदथा मर्त्येषु ।
 पावकया जुह्वा^३ वह्निरासा ऽग्ने यजस्व तन्वं^१ तव स्वाम् २
 धन्या चिद्धि त्वे धिषणा वहि प्र वेवाञ्जन्म गृणते यजध्वै ।
 वेपिष्ठो अङ्गिरसां यद्ध विप्रो मधु च्छन्दो भनति रेभ इष्टौ ३
 अविद्युतत् स्वर्पाको विमावा ऽग्ने यजस्व रोदसी उरुची ।
 आर्यु न यं नमसा रातहव्या अञ्जन्ति सुप्रयसं पञ्च जनाः ४
 वृक्षे ह यन्नमसा वह्निरग्रा चयामि सुगधूतवती सुवृक्तिः ।
 अम्यक्षि सद्य सदेने पृथिव्या अश्रापि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः ५
 वृशस्या नः पुर्वणीक होत—र्वेवेभिरग्ने अग्निभिरिधानः ।
 रायः सूनो सहसो वावसाना अति ससेम घृजनं नाहं ६ [१३] (८८)

(११)

६ यार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । विष्णुप (६ पुरस्ताज्ज्योतिर्वा) ।

मध्ये होता दुरोणे बर्हिषो राळ—ग्निस्तोदस्य रोदसी यजध्वै ।
 अयं स सुनुः सहस ऊतावा दूरात् सूर्यो न शोचिषा ततान १
 आ यस्मिन् त्वे स्वर्पाके यजत्र यक्षद् राजन् त्सर्वततिव नु द्यौः ।
 त्रिपथस्थस्ततरुषो न जंहो हव्या मघानि मानुषा यजध्वै २
 तेजिष्ठा यस्यारतिर्वनेराद् तोदो अध्वन् न वृधसानो अद्यौत् ।
 अन्नोघो न द्रविता चेतति त्म—न्नमर्त्योऽवर्च ओषधीषु ३
 सास्माकेभिरेतरी न श्रुपै रग्निः द्येव दस आ जातवेदाः ।
 दृष्टो बन्वन् कत्वा नावी सः पितेर्व जाययायि यज्ञैः ४
 अर्ध स्मास्य पनयन्ति भासो वृथा यत् तक्षदनुयाति पृथ्वीम् ।
 सद्यो यः स्पन्दो विपितो धर्वाया नृणो न ताग्रति धन्वा राद् ५
 स त्वं नो अर्वन् निदाया विश्वेभिरग्ने अग्निभिरिधानः ।
 वेपि रायो वि यासि वृच्छुना मदेम शतहिमाः सुवीराः ६ [१४] (९४)

(१३)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

त्वद् विश्वा सुभगा सौभगा न्यग्ने वि यन्ति वनिनो न वयाः ।

श्रुष्टी रयिर्वाजो वृत्रतूर्यं द्विवो वृष्टिरीड्यो रीतिरुपाम् १

त्वं भगो न आ हि रत्नमिधे परिज्मेव क्षयसि दुस्मवर्चाः ।

अग्ने मित्रो न बृहत् ऋतस्याऽसि क्षत्ता वामस्य देव मूरैः २

स सत्पतिः शर्वसा हन्ति वृत्रमग्ने विप्रो वि पुणेर्मति वाजम् ।

यं त्वं प्रचेत ऋतजात राया सजोषा नप्रापां हिनोषि ३

यस्ते सूनो सहसो गीर्मिरुक्थैर्यज्ञैर्मतो निंशिति वेद्यानद् ।

विश्वं स देव प्रति वारमग्ने धत्ते धान्यं पत्यते वसव्यैः ४

ता नृभ्य आ सौभवासा सुवीराऽग्ने सूनो सहसः पुण्यसे धाः ।

कृणोषि यच्छवसा भूरि पश्वो वयो वृकायारये जसुरये ५

वद्या सूनो सहसो नो विहाया अग्ने लोकं तनयं वाजि नो दाः ।

विश्वाभिर्गीर्मिरभि पूर्तिमश्यां मदम शतहिमाः सुवीराः ६ [१५] (१००)

(१४)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अनुष्टुप्, ६ शकरी ।

अग्ना यो मर्त्यो कुवो धियं जुजोष धीतिभिः । मसुक्षु ष प्र पुर्व्य इषं वुरीतावसे १

अग्निरिद्धि प्रचेता अग्निर्वैधस्तम् ऋषिः । अग्निं होतारमीळते यज्ञेषु मनुषो विशः २

नाना ह्यग्नेऽवसे स्पर्धन्ते रायो अर्यः । तूर्वेन्तो दस्युमायवो ब्रतैः सीक्षन्तो अव्रतम् ३

अग्निरप्सामृतीपहं वीरं ददाति सत्पतिम् । यस्य त्रसन्ति शर्वसाः संचक्षि शत्रवो मिया ४

अग्निर्हि विघ्नना निदो कुवो मर्तमुरुज्याति । सहावा यस्यावृतो रयिर्वाजेष्ववृतः ५

अच्छा नो मित्रमहो देव कुवा नग्ने वोचः सुमतिं रोवस्योः ।

वीहि स्वस्ति सुक्षिति द्विवो नृन् द्विषो अंहीसि वुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ६

[१६] (१०६)

(१५)

१९ बाहस्पत्यो भरद्वाजो, वीतहव्य आङ्गिरसो वा । अग्निः । जगती; ३, १५ शकवरी;
६ अतिशकवरी; १०-१४, १६, १९ त्रिष्टुप्, १७ अनुष्टुप्, १८ बृहती ।

इममू पुं वो अतिथिमुपबुधं विश्वासां विशां पतिमृक्षसे गिरा ।
वेतीद् द्विवो जनुषा कच्चिदा शुचिं ज्योक् चिदति गर्भो यदच्युतम् १
मित्रं न यं सुधितं भृगवो वृधुर्वनस्पतावीड्यमूर्ध्वशौचिषम् ।
स त्वं सुप्रीतो वीतहव्ये अद्भुत प्रशस्तिभिर्महयसे द्विवेदिवे २
स त्वं दक्षस्यावुको वृधो भू-र्यः परस्यान्तरस्य तरुषः ।
रायः सूनो सहस्रो मर्त्येष्ववा हृदिर्द्यच्छ वीतहव्याय सप्रथो भरद्वाजाय सप्रथः ३
द्युतानं वो अतिथिं स्वर्णर-मग्निं होतारं मनुषः स्वध्वरम् ।
विप्रं न द्युक्षर्वचसं सुवृक्तिभिर्हव्यवाहमरतिं देवमृक्षसे ४
पावकया यश्चितयन्त्या कृपा क्षामन् रुच उषसो न भानुना ।
तूर्वेन न यामन्नेतशस्य नू रण आ यो घृणे न ततृषाणो अजरः ५ [१७]

अग्निमग्निं वः समिधां दुवस्यत प्रियंप्रियं वो अतिथिं गुणीषाणि ।
उप वो गीर्मिरमृतं विवासत देवो देवेषु वनते हि वार्यं देवो देवेषु वनते हि नो दुवः ६
समिन्द्रमग्निं समिधां गिरा गृणे शुचिं पावकं पुरो अध्वरे ध्रुवम् ।
विप्रं होतारं पुरुवारमनुहं कविं सुन्नैरीमहे जातवेदसम् ७
त्वां द्रुतमग्ने अमृतं युगेयुगे हव्यवाहं दधिरे पायुमीड्यम् ।
देवासंसृच मर्तांसश्च जागृवि विमुं विश्पतिं नर्मसा नि धेदिरे ८
विमूर्षन्नग्र उभयो अनु ब्रता द्रुतो देवानां रजसी समीयसे ।
यत् ते धीतिं सुमतिमावृणीमहे ऽध स्मा नस्त्रिवरूथः शिवो भव ९
तं सुप्रतीकं सुहृशं स्वञ्च मविद्वांसो विदुष्टं सपेम ।
स यक्षद् विश्वा वयुनानि विद्वान् प्र हव्यमग्निमृतेषु वोचत् १० [१८]
तमग्ने पास्युत तं पिपर्षि यस्त आनन्द कवये शूर धीतिम् ।
यज्ञस्य वा निशितिं वोदिति वा तमित् पृणक्षि शर्वसोत राया ११
त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वमु नः सहसावन्नवद्यात् ।
सं त्वा ध्वस्मन्वदुभ्येतु पाथः सं रयिः स्पृहयाय्यः सहस्री १२ (११८)

अग्निर्होता गृहपतिः स राजा विश्वा वेदुर्जनिमा जातवेदाः ।

देवानामुत यो मर्त्यानां यजिष्ठः स प्र यजतामृतावा १३

अग्रे यदुद्य विशो अध्वरस्य होतः पावकशोचै वेष्टुं हि यज्वा ।

ऋता यजासि महिना वि यद् भू-हृव्या वह यविष्ठ या ते अद्य १४

अग्निं प्रयांसि सुर्धितानि हि स्यो नि त्वा दधीत रोक्सी यजध्वै ।

अवा नो मघवन् वाजसाता वग्ने विश्वानि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम १५ [१९]

अग्ने विश्वेभिः स्वनीक देवै-रुणां वन्तं प्रथमः सीदु योनिम् ।

कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु १६

इममु त्यमथर्वव-वृष्टिं मन्थन्ति वेधसः ।

यमङ्कयन्तमानय-न्नमूरं श्याव्याभ्यः १७

जनिष्या देववीतये सर्वताता स्वस्तये ।

आ देवान् वक्ष्यमृतां ऋतावृधो यज्ञं देवेषु पिस्पृशः १८

वयमु त्वा गृहपते जनाना-मग्ने अकर्म समिधा बृहन्तम् ।

अस्थूरि नो गार्हपत्यानि सन्तु तिग्मेन नस्तेजसा सं शिशाधि १९ [२०] (१२५)

(१६)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १६-२३]

४८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । गायत्रीः १, ६ वर्षमाना,

२७, ४७-४८ अनुष्टुप्, ४६ त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने यज्ञानां होता विश्वेषां हितः । देवेभिर्मानुषे जने १

स नो मन्द्रार्भिरध्वरे जिह्वार्भिर्यजा महः । आ देवान् वक्षि यक्षि च २

वेत्था हि वेधो अध्वनः पथश्च देवाञ्जसा । अग्ने यज्ञेषु सुकतो ३

त्वामीळि अध द्विता भरतो वाजिमिः शुनम् । ईजे यज्ञेषु यजिर्यम् ४

त्वमिमा वार्या पुरु दिवोदासाय सुन्वते । भरद्वाजाय द्राक्षुषे ५ [२१]

त्वं वृतो अमर्त्य आ ब्रह्मा देव्यं जनम् । शृण्वन् विप्रस्य सुष्टुतिम् ६

त्वमग्ने स्वाध्वोऽं मर्तांसो देववीतये । यज्ञेषु देवमीळते ७

तव प्र यक्षि संदृश-मुत क्रतुं सुदानवः । विश्वे जुषन्त कामिनः ८

त्वं होता मनुर्हितो वहिरासा विदुष्टरः । अग्ने यक्षि दिवो विशः ९ (१२४)

अग्र आ याहि वीतये	गृणानो हव्यदातये	। नि होता सत्सि ब्रहिर्षि	१० [२२]
तं त्वा समिन्द्रिराङ्गिरो	घृतेन वर्धयामसि	। बृहच्छ्रोत्रा यविष्ठय	११
स नः पृथु श्रवाय्य	मच्छा देव विवाससि	। बृहदग्रे सुवीर्यम्	१२
त्वामग्रे पुष्करादध्य	श्रवा निरमन्थत	। मुधो विश्वस्य वाघतः	१३
तमु त्वा दध्यङ्कुषिः	पुत्र ईधे अथर्वणः	। वृत्रहर्णं पुरंदरम्	१४
तमु त्वा पाशयो वृषा	समीधे दस्युहन्तमम्	। धनंजयं रणेरणे	१५ [२३]
एह्य पु ब्रवाणि ते	ऽग्र इत्येतरा गिरः	। एभिर्वर्धास इन्दुभिः	१६
यत्र कं च ते मनो	दक्षं दधस उत्तरम्	। तत्रा सदैः कृणवसे	१७
नहि ते पुर्तमक्षिपद्	भुवन्नेमानां वसो	। अथा दुवो वनवसे	१८
आग्निरंगामि भारतो	वृत्रहा पुरुचेतनः	। दिवोदासस्य सत्पतिः	१९
स हि विश्वाति पार्थिवा	रयिं दाशन्महित्वना	। वन्वन्नवातो अस्तुतः	२० [२४]
स प्रत्नवन्नवीयसा	ऽग्रे द्युन्नेन संयता	। बृहत् ततन्थ भानुना	२१
प्र वः ससायो अग्रये	स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया	। अर्चं गायं च वेधसे	२२
स हि यो मानुषा युगा	सीदुन्द्रोता कविक्रतुः	। दूतश्च हव्यवाहनः	२३
ता राजाना शुचिबता	ऽऽदित्यान् मारुतं गणम्	। वसो यक्षीह रोदसी	२४
वस्वी ते अग्रे संहृष्टि	रियते मर्त्याय	। ऊर्जो नपादसुतस्य	२५ [२५]
क्रत्वा दा अस्तु श्रेष्ठो	ऽद्य त्वा वृन्वन् त्सुरेक्षणाः	। मर्तं आनाश सुवृक्तिम्	२६
ते ते अग्रे त्वोता	इष्यन्तो विश्वमायुः	। तरन्तो अर्यो अरांती वृन्वन्तो	अर्यो अरांतीः २७
अग्निस्तिग्मेन शोचिषा	यासद् विश्वं न्युत्रिणम्	। अग्निर्नो वनते रयिम्	२८
सुवीरं रयिमा मरु	जातवेदो विचर्यणे	। जहि रक्षांसि सुक्रतो	२९
त्वं नः पाह्यंहसो	जातवेदो अवायतः	। रक्षां णो ब्रह्मणस्कवे	३० [२६]
यो नो अग्रे दुरेव आ	मर्तो वधाय दाशति	। तस्मान्नः पाह्यंहसः	३१
त्वं तं देव जिह्वया	परि वाधस्व दुष्कृतम्	। मर्तो यो नो जिघांसति	३२
भरद्वाजाय सप्रथः	शर्म यच्छ सहन्त्य	। अग्रे वरेण्यं वसु	३३
अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद्	द्रविणस्युर्विपन्यया	। समिन्द्रः शुक्र आहुतः	३४
गर्भे मातुः पितुप्पिता	विदिद्युतानो अक्षरं	। सीदन्नृतस्य योनिशा	३५ [२७]
ब्रह्म प्रजावदा मरु	जातवेदो विचर्यणे	। अग्रे यद् वीदयद् दिवि	३६
उप त्वा रण्वसंहंशं	प्रयस्वन्तः सहस्कृत	। अग्रे ससृज्महे गिरः	३७ (१६२)

उपं च्छायामिव घृणे रगन्म शर्म ते वयम् । अग्रे हिरण्यसंहशः ३८
 य उग्र इव शर्यहा तिग्मशृङ्गो न वंसंगः । अग्रे पुरो रुरोजिथ ३९
 आ यं हस्ते न खादिनं शिशुं जातं न बिभ्रति । विशामग्निं स्वध्वरं ४० [२८]
 प्र कुवं देववीतये भरता वसुवित्तमम् । आ स्वे योनौ नि षीदतु ४१
 आ जातं जातवदसि प्रियं शिंशीतातिथिम् । स्योन आ गृहपतिम् ४२
 अग्रे युक्ष्वा हि ये तवाऽऽश्वासो देव साधवः । अरं वहन्ति मन्यवे ४३
 अच्छा नो याह्या वह्नाऽभि प्रयांसि वीतये । आ देवान् त्सोर्मपीतये ४४
 उदग्रे भारत द्युम्नदजस्रेण दविद्युतत । शोचा वि भाह्यजर ४५ [२९]

वीती यो कुवं मर्तो दुवस्ये दुग्मिमीळीताध्वरे हविष्मान् ।
 होतारं सत्ययजं रोदस्यो रुतानहस्तो नमसा विवासेत ४६
 आते अग्र ऋचा हविर्हृदा तष्टं भरामसि । ते ते भवन्तुक्षणं ऋपभासो वशा उत ४७
 अग्निं देवासो अग्रियं मिन्धते वृत्रहन्तमम् । येना वसून्यामृता तृळ्हा रक्षोसि वाजिना ४८ [३०]
 (१७३)

[पष्ठोऽध्यायः ॥ ३॥ व० १-२५]

(१७)

१५ याह्येऽपत्यो भग्नाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् । १५ द्विषदा त्रिष्टुप् ।

पिबा सोममभि यमुग्र तदं ऊर्वं गव्यं महि गृणान इन्द्र ।
 वि यो धृष्णो वर्धिपो वज्रहस्त विश्वा बुध्रमग्नित्रिया शवोभिः १
 स इँ पाहि य ऋजीषी तरुत्रो यः शिप्रवान् वृषभो यो मतीनाम् ।
 यो गौत्रमिदं वज्रभृद् यो हरिष्ठाः स इन्द्र चित्राँ अमि तृन्धि वाजान् २
 एवा पाहि प्रत्नथा मन्दतु त्वा श्रुधि ब्रह्म वावृधस्वोत गीर्भिः ।
 आविः सूर्यं कृणुहि पीँपिहीपो जहि शत्रूँशमि गा इन्द्र तृन्धि ३
 ते त्वा मदा ब्रह्मदिन्द्र स्वधाव इमे पीता उक्षयन्त द्युमन्तम् ।
 महामनून् तवसं विभूतिं मत्सरासो जहंपन्त प्रसाहम् ४
 येभिः सूर्यमुपसं मन्दसानो ऽवांसयोऽप हृळ्हानि ददंत ।
 महामद्विं परि गा इन्द्र सन्तं नुत्था अच्युतं सदैसस्पति स्वात् ५ [१]

तव क्रत्वा तव तदं दुंसनामि रामासु पक्वं शच्या नि दीधः ।
 और्णोदुर उन्नियाभ्यो वि हृळ्हो दूर्वाद गा अमृजो अङ्गिरस्वान् ६
 (१७९)

पुत्राय क्षां महि दंसो व्युर्वी—मुप धामुष्वो बृहदिन्द्र स्तभायः ।

अधारयो रोदसी देवपुत्रे प्रत्ने मातरा यद्वा कृतस्य

अध त्वा विश्वे पुर इन्द्र देवा एकं तवसं वधिरे भराय ।

अदेवो यदुन्यौहिद देवान् त्वर्पाता वृणत इन्द्रमत्र

अध द्यौश्चित ते अप सा नु वज्राद् द्वितानमद् भियसा स्वस्य मन्योः ।

अहिं यदिन्द्रो अभ्योहसानं नि चिद् विश्वायुः शयथे जघान

अध त्वष्टा ते मह उग्र वज्रं सहस्रमृष्टिं ववृतच्छताश्रिम् ।

निकाममरमणसं येन नवन्तमहिं सं पिणगृजीधिन्

वर्धान् यं विश्वे मरुतः सजोषाः पचच्छतं महिषां इन्द्र तुभ्यम् ।

पूषा विष्णुर्ऋणि सरांसि धावन् वृत्रहणं मदिरमंशुमस्मै

आ क्षोदो महि वृतं नदीनां परिष्ठितमसृज ऊर्मिमपाम् ।

तासामनु प्रवत इन्द्र पन्थां प्रार्दयो नीचीरपसः समुद्रम्

एवा ता विश्वा चक्रुर्वासमिन्द्रं महामुग्रमंजुर्यं सहोदाम् ।

सुवीरं त्वा स्वायुधं सुवज्रमा ब्रह्म नव्यमवसे ववृत्यात्

स नो वाजाय अवसे इषे च राये धेहि द्युमत इन्द्र विप्रान् ।

भरद्वाजे नुवत इन्द्र सूरिन् विवि च स्मैधि पायै न इन्द्र

अया वाजं देवहितं सनेम मवेम शतहिमाः सुवीराः

(१८)

१५ बर्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तमु द्रुहि यो अभिमूत्यो जा वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः ।

अपाक्वमुग्रं सहमानमभि—गीर्मिर्वध वृषभं चर्पणीनाम्

स युध्मः सत्वा सजकृत समद्रा तुविप्रक्षो नदनुमां कंजीपी ।

बृहद्रेणुश्चरवनो मानुषीणा मेकः कृष्टीनामभवत् सहावा

त्वं ह नु त्यददमायो दस्यू रेकः कृष्टीरवनोरायाय ।

अस्ति स्विच्छु वीर्यं तत् त इन्द्र न स्विदस्ति तदनुथा वि त्रौचः

सदिन्द्रि ते तुविजातस्य मन्ये सहः सहिष्ठ तुरतस्तुरस्य ।

उग्रमुग्रस्य तवसस्तवीयो ऽरधस्य रधतुरो बभूव

(१९९)

तन्नः प्रत्नं सख्यमस्तु युष्मे इत्था वदन्निर्वलमङ्गिरोमिः ।
हन्नच्युतच्युद् दस्मेपर्यन्त—मृणोः पुरो वि दुरो अस्य विश्वाः

५ [४]

स हि धीभिर्हव्यो अस्त्युग्र ईशानकृन्महति वृत्रतुर्यै ।
स तोकसाता तनये स वज्री वितन्तसाव्यो अभवत् समत्सु
स मज्जना जनिम् मानुषाणा मर्मत्येन नाम्नाति प्र सन्नै ।
स द्युमेन स शर्वसोत राया स वीर्येण नृतमः समोकाः
स यो न मुहे न मिथू जनो भूत् सुमन्तुनामा चुर्गुरिं धुर्नि च ।
वृणक् पिभुं शम्बरं शुष्णमिन्द्रः पुरां च्यौत्ताय शयथाय नू चित्
उदावता त्वर्क्षसा पन्यसा च वृत्रहर्त्याय रथमिन्द्र तिष्ठ ।
धिष्व वज्रं हस्त आ दक्षिणत्रा ऽमि प्र मन्द पुरुदत्र मायाः
अग्निं शुष्कं वनमिन्द्र हेती रक्षो नि धक्ष्यशनिर्नि भीमा ।
गम्भीरयं ऋध्वया यो रुरोजा ध्वानयद् दुरिता वृम्भयच्च

६

७

८

९

१० [५]

आ सहस्रं पृथिविरिन्द्र राया तुर्विद्युन्न तुविवाजैभिर्वाक् ।
याहि सूनो सहस्रो यस्य नू चि—ददेव ईशे पुरुहूत योतोः
प्र तुर्विद्युन्नस्य स्थविरस्य धृष्वे—र्दिवो ररप्शो महिमा पृथिव्याः ।
नास्य शत्रुर्न प्रतिमानमस्ति न प्रतिष्ठिः पुरुमायस्य सहोः
प्र तत् ते अद्या करणं कृतं भूत् कुत्सं यदायुर्मतिथिग्वमस्मै ।
पुरु सहस्रा नि शिशा अभि क्षा—मुत् तूर्वयाणं धृषता निनेथ
अनु त्वाहिंघ्ने अर्धं देव देवा मदन् विश्वे कवितमं कवीनाम् ।
करो यत्र वरिवो बाधिताय दिवे जनाय तन्वे गृणानः
अनु द्यावापृथिवी तत् त ओजो ऽमर्त्या जिहत इन्द्र देवाः ।
कृष्वा कृत्नो अकृतं यत् ते अस्त्यु—कथं नवीयो जनयस्व यज्ञैः

११

१२

१३

१४

१५ [६] (२०३)

(१९)

१३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

महौ इन्द्रो नृवदा चर्षणिषा उत द्विर्हो अमिनः सहोमिः ।
अस्मद्भगवावृधे वीर्यायो—रुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्मृत
इन्द्रमेव धिषणां स्नातये धाद् ब्रह्मन्तमृष्वमजरं युवानम् ।
अषाक्यहेन शर्वसा शूशुवांसं सद्यश्चिद् यो वावृधे असांमि

१

२ (२०५)

पृथू कुरक्षा बहुला गर्भस्ती अस्मद्वाक् सं मिमीहि श्रवांसि ।
यूथेवं पश्वः पशुपा दम्भूना अस्माँ इन्द्राभ्या ववृत्स्वाजौ
तं व इन्द्रं चतिनमस्य शाकैरिह नूनं वाजयन्तो हुवेम ।
यथा चित् पूर्वं जरितार आसु रनेद्या अनवद्या अरिष्टाः
धृतव्रतो धनदाः सोमवृद्धः स हि वामस्य वसुनः पुरुक्षुः ।
सं जग्मिरे पथ्याडे रायो अस्मिन् त्समुद्रे न सिन्धवो यार्दमानाः

३

४

५ [७]

शविष्ठं न आ भर शूर शव ओजिष्ठमोजो अभिभूत उग्रम् ।
विश्वा द्युम्ना वृष्ण्या मानुपाणा मस्मभ्यं दा हरिवो मादृयद्यै
यस्ते मर्दः पृतनापाळमृध इन्द्र तं न आ भर शूशुवांसम् ।
येन तोकस्य तनयस्य सातौ मंसीमहि जिगीवांसस्त्वोताः
आ नो भर वृषणं शुष्ममिन्द्र धनस्पृतं शूशुवांसं सुदर्क्षम् ।
येन वंसां पृतनासु शत्रून् तवोतिमिरुत जामीरजामीन्
आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्वा दोत्तरादधरादा पुरस्तात् ।
आ विश्वतो अमि समेत्वर्वा इन्द्र द्युम्नं स्वर्वन्द्रेह्यस्मे
नूवत् तं इन्द्र नृतमाभिरुती वंसीमहि वामं श्रोमतेभिः ।
ईक्षे हि वस्व उभयस्य राजन् धा रत्नं महिं स्थूरं बृहन्तम्
मरुत्वंतं वृषभं वावृधान मकवारिं दिव्यं शासमिन्द्रम् ।
विश्वासाहमवसे नूतनायो ग्रं सहोदामिह तं हुवेम
जनं वज्रिन् महिं चिन्मन्यमान मेभ्यो नृभ्यो रन्धया येष्वस्मि ।
अथा हि त्वा पृथिव्यां शूरसातौ हवामहे तनये गोप्वप्सु
वयं तं एभिः पुरुहूत सख्यैः शत्रोः शत्रोरुत्तर इत् स्याम ।
अन्तो वृत्राण्युभयांनि शूर राया मदेम बृहता त्वोताः

६

७

८

९

१०

११

१२

१३ [८] (२६६)

(२०)

१३ बाहस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ७ विराट् ।

द्यौर्न य इन्द्रामि भूमार्यस्तस्थौ रयिः शर्वसा पृत्सु जनान् ।
तं नः सहस्रभरमुर्वशां वृद्धिं सूनो सहसो वृत्रतुरम्

१

(२१७)

वि० न तुभ्यमन्विन्द्र सत्रा ऽसुर्यै देवेभिर्धायि विश्वम् ।
 अहिं यद् वृत्रमपो वविवांसं हवृजीपिन् विष्णुना सञ्चानः २
 तूर्वज्ञोर्जीयान् तवसस्तवीयान् कृतव्रह्मेन्द्रो वृद्धमहाः ।
 राजाभवन्मधुनः सोम्यस्य विश्वासां यत् पुरां वृन्तुमावत ३
 शतैरपद्रन् पुण्यं इन्द्रात्र दशोणये कवयेऽर्कसातो ।
 वधैः शुष्णास्याशुपस्य मायाः पित्वो नारिरिचीन् किं चन प्र ४
 महो द्रुहो अपं विश्वायुं धायि वज्रस्य यत् पतने पाद्भिः शुष्णाः ।
 उरु प सरथं सारथये क—रिन्द्रः कुत्साय सूर्यस्य सातो ५ [९]

प्र श्येनो न मङ्गिरमंशुमस्मे शिरो दासस्य नमुचेर्मथायन् ।
 प्रावन्नमीं साप्यं ससन्तं पुणश्याया समिषा सं स्वस्ति ६
 वि पिभोरहिमायस्य इच्छाः पुरो वज्रिच्छवसा न दद्वैः ।
 सुदामन् तद् रेक्णो अप्रमुध्य—मृजिष्वने वृत्रं दाशुपे दाः ७
 स वैतसुं दशमायं दशोणिं तूतुजिमिन्द्रः स्वभिष्टिसुन्नः ।
 आ तुष्टं शश्वदिमं द्योतनाय मातुर्न सीमुप सृजा इयधै ८
 स ई स्पृधो वनते अप्रतीतो बिभ्रद् वज्रं वृत्रहणं गर्भस्तौ ।
 तिष्ठद्वरीं अध्यस्तेव गते वचोयुजा वहत इन्द्रमृष्वम् ९
 सनेम तेऽवसा नव्यं इन्द्र प्र पूरवः स्तवन्त एना यज्ञैः
 सप्त यत् पुरः शर्म शारदीर्द—र्द्धन् दासीः पुरुकुत्साय शिक्षन् १०
 त्वं वृध इन्द्र पूर्यो भू—र्वरिवस्यन्नुशने काव्याय ।
 परा नववास्त्वमनुदेयं महे पित्रे ददाथ स्वं नपातम् ११
 त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमती—र्कणोरुपः सीरा न स्रवन्तीः ।
 प्र यत् समुद्रमतिं शूर पर्षिं पारयां तूर्वज्ञं यदुं स्वस्ति १२
 तव ह त्यादिन्द्र विश्वमाजो सस्तो धुनीचुमुरी या ह सिष्वप् ।
 वृदिद्यदित तुभ्यं सोमैभिः सुन्वन् कुमीतिरिध्मभृतिः पक्थ्य५कैः १३ [१०] (२१९)

(२१)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः ९, ११ विश्वं देवाः । त्रिष्टुप् ।

इमा उ त्वा पुरुतमस्य कारो हव्यं वीर हव्यां हवन्ते ।
 धियो रथेष्टामजनुं नवीयो रुयिर्विमूतिरीयते वचस्या १ (२१०)

तमुं स्तुष इन्द्रं यो विदोन्नो गिर्वीहसं गीर्मिर्यज्ञवृद्धम् ।	
यस्य दिवमर्तिं मन्त्रा पुंथिव्याः पुरुमायस्य रिरिचे महित्वम्	२
स इत् तमोऽवयुनं ततन्वत् सूर्येण वयुनवच्चकार ।	
कदा ते मर्ती अमृतस्य धामे—यक्षन्तो न मिनन्ति स्वधावः	३
यस्ता चकार स कुहं स्विदिन्द्रः कमा जनं चरति कासुं विक्षु ।	
कस्ते यज्ञो मनसि शं वराय को अर्क इन्द्र कतमः स होता	४
इदा हि ते वेविषतः पुराजाः प्रत्नासं आसुः पुरुकृत सखायः ।	
ये मध्यमासं उत नूतनास उतावमस्य पुरुहूत बोधि	५ [११]
तं पुच्छन्तोऽवरासः पराणि प्रत्ना तं इन्द्र श्रुत्यानु येसुः ।	
अचीमसि वीर ब्रह्मवाहो यादेव विद्म तात् त्वा महान्तम्	६
अभि त्वा पाजो रक्षसो वि तस्थे महिं जज्ञानमभि तत् सु तिष्ठ ।	
तव प्रत्नेन युज्येन सख्या वज्रेण धृष्णो अप ता नुदस्व	७
स तु श्रुधीन्द्र नूतनस्य ब्रह्मण्यतो वीर कारुधायः ।	
त्वं ह्याऽपिः प्रदिवि पितृणां शश्वद् बभूथ सुहव एष्टी	८
प्रोतये वरुणं मित्रमिन्द्रं मरुतः कृष्णार्कसे नो अद्य ।	
प्र पुषणं विष्णुमग्निं पुरंधिं सवितारमोषधीः पर्वतांश्च	९
इम उ त्वा पुरुशाक प्रयज्यो जरितारो अभ्यर्चन्त्यकैः ।	
श्रुधी हवमा हुवतो हुवानो न त्वावाँ अन्यो अमृत त्वदस्ति	१०
नू म आ वाचमुप याहि विद्वान् विश्वेभिः सूनो सहसो यजत्रेः ।	
ये अग्निजिह्वा कृतसाप आसु—ये मनुं चक्रुर्पुं दसाय	११
स नो बोधि पुरेता सुगेषू—त कुर्गेषु पथिकृद् विदानः ।	
ये अभ्रमास उरवो वहिष्ठा—स्तेभिर्न इन्द्रामि वक्षि वाजम्	१२ [१२] (२४१)

(२२)

११ वाईस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

य एक इन्द्रव्यश्वर्षणीना—मिन्द्रं तं गीर्मिर्यर्च आभिः ।	
यः पत्यते वृषभो वृष्ण्यावान् त्सत्यः सत्वा पुरुमायः सहस्वान्	१
तमुं नः पूर्वं पितरो नवग्वाः सप्त विप्रासो अभि वाजयन्तः ।	
नक्षद्दामं ततुरिं पर्वतेष्वा—मद्रोषवाचं मतिमिः शर्विष्ठम्	२ (२४३)

तमीमह इन्द्रमस्य रायः पुरुवीरस्य नूतनः पुरुक्षोः ।
 यो अस्कृधोयुरजः स्वर्वान् तमा भर हरिवो मावृयधै ३
 तन्नो वि वोचो यदि ते पुरा चिज्जरितार आनशुः सुममिन्द्र ।
 कस्ते भागः किं वयो दुध खिद्रः पुरुहूत पुरुषसोऽसुरघ्नः ४
 तं पृच्छन्ती वज्रहस्तं रथेष्ठा मिन्द्रं वेपी वक्वरी यस्य नू गीः ।
 तुविग्रामं तुविकुर्मि रभोदां गातुमिषे नक्षते तुममच्छ ५ [१३]

अया ह त्वं मायया वावृधानं मनोजुवा स्वतवः पर्वतेन ।
 अच्युता चिद् वीळिता स्वोजो रुजो वि हृव्हा धृपता विरप्तिन् ६
 तं वो धिया नव्यस्या शर्विष्ठं प्रत्नं प्रत्नवत् परितंसयधै ।
 स नो वक्षदनिमानः सुवहो न्द्रो विश्वान्यति दुर्गहाणि ७
 आ जनाय दुहणे पार्थिवानि विव्यानि दीपयोऽन्तरिक्षा ।
 तपा वृषन् विश्वतः शोचिषा तान् ब्रह्मद्विषे शोचय क्षामपश्च ८
 मुवो जनस्य विव्यस्य राजा पार्थिवस्य जगतस्त्वेषसंष्टक् ।
 धिष्व वज्रं दक्षिण इन्द्र हस्ते विश्वा अजुर्य दयसे वि मायाः ९
 आ संयतमिन्द्र णः स्वस्ति शत्रुतूर्याय बृहतीमभृधाम् ।
 यया दासान्यार्याणि वृत्रा करो वज्रिन् सुतुका नाहुंषाणि १०
 स नो नियुद्धिः पुरुहूत वेधो विश्ववाराभिरा गंहि प्रयज्यो ।
 न या अदेवो वरते न देव आभिर्गहि तूयमा मद्रश्द्रिक् ११ [१४] (२५२)

(२३)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सुत इत् त्वं निर्मिश्र इन्द्र सोमे स्तोमे ब्रह्मणि शस्यमान उक्थे ।
 यद् वा युक्ताभ्यां मघवन् हरिभ्यां बिभ्रद् वज्रं बाह्वोरिन्द्र यासि १
 यद् वा द्विवि पार्ये सुष्विमिन्द्र वृत्रहृत्येऽवसि शूरसातौ ।
 यद् वा दक्षस्य बिभ्युषो अविभ्य-दरन्धयः शर्धत इन्द्र दस्यून् २
 पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीरुग्रो जरितारमूती ।
 कर्ता वीराय सुष्वय उ लोकं दाता वसुं स्तुवते कीर्ये चित् ३ (२५५)

गन्तेयान्ति सर्वना हरिभ्यां वभिर्वज्रं पपिः सोमं वृदिर्गाः ।

कर्ता वीरं नयं सर्ववीरं श्रोता हवं गृणतः स्तोमवाहाः

४

अस्मै वयं यद् वावान तद् विविष्म इन्द्राय यो नः प्रदिवो अपस्कः ।

सुते सोमे स्तुमसि शंसद्वक्त्रे—न्द्राय ब्रह्म वर्धनं यथासत्

५ [१५]

ब्रह्माणि हि चंकूपे वर्धनानि तावत् त इन्द्र मतिभिर्विविष्मः ।

सुते सोमे सुतपाः शंतमानि रान्द्रा क्रियास्म वक्षणाणि यज्ञैः

६

स नो बोधि पुरोच्छाशं रराणः पिबा तु सोमे गोक्रजीकमिन्द्र ।

एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदो—रं कृधि त्वायुत उं लोकम्

७

स मन्दस्वा ह्यनु जोषमुग्र प्र त्वा यज्ञास इमे अश्रुवन्तु ।

प्रेमे हवासः पुरुहूतमस्मे आ त्वेयं धीरवस इन्द्र यम्याः

८

तं वः सखायः सं यथा सुतेषु सोमेभिरीं पृणता भोजमिन्द्रम् ।

कुवित् तस्मा असीति नो भराय न सुप्तिमिन्द्रोऽवसे मृधाति

९

एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि सोमे भरद्वाजेषु क्षयदिन्मघोनः ।

असद् यथा जरित्र उत सूरिन्द्रो रायो विश्ववारस्य वृता

१० [१६] (२६२)

(२४)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० २४-४३]

१० वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वृषा मद इन्द्रे श्लोक उक्त्वा सचा सोमेषु सुतपा क्रजीषी ।

अर्चय्यो मघवा नुभ्य उक्त्वा—द्युक्षो राजा गिरामक्षितोतिः

१

ततुरिर्वीरो नर्यो विचेताः श्रोता हवं गृणत उर्व्यूतिः ।

वसुः शंसो नरां कारुधाया वाजी स्तुतो विदथे दाति वाजम्

२

अक्षो न चक्रयोः शूर बृहन् प्र ते मृह्ना रिरिचे रोदस्योः ।

वृक्षस्य नु ते पुरुहूत वया व्युत्तयो रुरुहुरिन्द्र पूर्वीः

३

शर्चवितस्ते पुरुशाक् शाक् गवामिव सुतयः संचरणीः ।

वत्सानां न तन्तर्यस्त इन्द्र दामन्वन्तो अदामानः सुदामन्

४

अन्यदृद्य कर्वरमन्यदु श्वो ऽसच्च सन्मुहुराचक्रिरिन्द्रः ।

मित्रो नो अत्र वरुणश्च पूषा ऽर्यो वशस्य पर्येतास्ति

५ [१७] (२६७)

वि त्वदापो न पर्वतस्य पुष्ठा दुक्थेभिर्निन्दानयन्त यज्ञैः ।
 तं त्वाभिः सुदृतिभिर्वाजयन्त आजिं न जग्मुर्गिर्वाहो अश्वाः
 न यं जरन्ति शरदो न मासा न द्याव इन्द्रमवकर्शयन्ति ।
 वृद्धस्य चिद् वर्धतामस्य तनूः स्तोमेभिरुक्थेश्च शस्यमाना
 न वीळ्वे नमते न स्थिराय न शर्धते वस्यजूताय स्तवान् ।
 अज्रा इन्द्रस्य गिरयश्चिह्नत्वा गम्भीरे चिद् भवति गाधमस्मै
 गम्भीरेण न उरुणामन्त्रिन् प्रेषो यन्धि सुतपावन् वाजान् ।
 स्था ऊ पु ऊर्ध्व ऊती अरिपण्य नृक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाम्
 सचस्व नायमवसे अभीक इतो वा तमिन्द्र पाहि रिपः ।
 अमा चैनमरण्ये पाहि रिषो मदेम शतहिमाः सुवीराः

६

७

८

९

१०[१८](२७३)

(२५)

९ बाह्वस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

या तं ऊतिरवमा या परमा या मध्यमेन्द्र शुष्मिन्नस्ति ।
 तामिह पु वृत्रहृत्येऽवीर्न एभिश्च वाजैर्महान् न उग्र
 आभिः स्पृधो मिथतीररिपण्य नृमित्रस्य व्यथया मन्युमिन्द्र ।
 आभिर्विश्वा अमियुजो विपूची रायांय विशोऽव तारीर्दासीः
 इन्द्र जामय उत येऽजामयो ऽवाचीनासो वनुषो युयुजे ।
 त्वभेषां विथुरा शर्वासि जहि वृष्ण्यानि कृष्णही पराचः
 शूरो वा शूरं वनते शरीरैस्तनुरुचा तरुपि यत् कृण्वैते ।
 तोके वा गोषु तनये यवुप्सु वि क्रन्दसी उर्वरासु ब्रवैते
 नहि त्वा शूरो न तूरो न धृष्णुर्न त्वा योधो मन्यमानो युयोध ।
 इन्द्र नकिङ्खा प्रत्यस्त्येषां विश्वा जातान्यभ्यसि तानि

१

२

३

४

५[१९]

स पत्यत उभयोर्नृम्णमयो र्यदी वेधसः समिथे हवन्ते ।
 वृत्रे वा महो नृवति क्षये वा व्यचस्वन्ता यदि वितन्तसैते
 अथ स्मा ते चर्पणयो यदेजा निन्द्र त्रातोत भवा वरुता ।
 अस्माकासो ये नृतमासो अयं इन्द्र सूरयो दधिरे पुरो नः
 अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहृत्ये ।
 अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृपह्ये

६

७

८

(२८०)

एवा नः स्पृधः समजा सम—त्विन्द्रं रारन्धि मिथ्यतीरदेवीः ।
विद्याम वस्तोरर्वसा गुणन्तो भरद्वाजा उत तं इन्द्र नूनमं

१ [२०] (२८१)

(२६)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

श्रुधी न इन्द्र ह्ययामसि त्वा महो वाजस्य सातौ वावृषाणाः ।
सं यद् विशोऽयन्त शूरसाता उग्रं नोऽवः पार्ये अहन् दाः
त्वां वाजी हवते वाजिनेयो महो वाजस्य गध्यस्य सातौ ।
त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं तरुत्रं त्वां चेटे मुष्टिहा गोपु युध्यन्
त्वं क्विं चोदयोऽर्कसातौ त्वं कुत्साय शुष्णं वाशुपे वक् ।
त्वं शिरो अमर्मणः पराह न्नतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन्
त्वं रथं प्र भरो योधमृष्व मावो युध्यन्तं वृषमं दशद्युम् ।
त्वं तुग्रं वेतसवे सचाहन् त्वं तुजिं गुणन्तमिन्द्र तूतोः
त्वं तदुक्त्यमिन्द्र बर्हणा कः प्र यच्छता सहस्रा शूर दार्ये ।
अव गिरेदासं शम्बरं हन् प्रावो दिवोदासं चित्रार्भिरूती

१

२

३

४

५ [२१]

त्वं अद्भार्भिमिन्द्रसानः सोमैर्द्विभीतये चुम्भरिमिन्द्र सिष्वप् ।
त्वं रजिं पिठीनसे दशस्यन् पृष्टिं सहस्रा शच्या सचाहन्
अहं चन तत् सुरिभिरानश्यां तव ज्याय इन्द्र सुभ्रमोजः ।
त्वया यत् स्तवन्ते सधवीर वीरा खिवरूथेन नहुषा शविष्ठ
वयं ते अस्यामिन्द्र द्युभ्रहृतौ सखायः स्याम महिन प्रेष्ठाः ।
मातर्दनिः क्षत्रधीरस्तु श्रेष्ठो धने वृत्राणां सनये धनानाम्

६

७

८ [२२] (२८९)

(२७)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः, ८ अभ्यावर्ती चायमानः (दानं) । त्रिष्टुप् ।

किमस्य मदे किम्वस्य पीता—विन्द्रः किमस्य सख्ये चकार ।
रणां वा ये निषद्वि किं ते अस्य पुरा विविद्वे किमु नूतनासः
सदस्य मदे सद्रस्य पीता—विन्द्रः सदस्य सख्ये चकार ।
रणां वा ये निषद्वि सत् ते अस्य पुरा विविद्वे सद् नूतनासः

१

२

(२९१)

नहि नु ते महिर्नः समस्य न मघवन् मघवत्त्वस्य विद्म ।
 न राधसोराधसो नूतनस्येन्द्र नकिर्दृष्ट इन्द्रियं ते
 एतत् त्यत् ते इन्द्रियमचेति येनावधीर्वरशिखस्य शेषः ।
 वज्रस्य यत् ते निहतस्य शुष्मात् स्वनाविदिन्द्र परमो वृदार
 वधीदिन्द्रो वरशिखस्य शेषो ऽभ्यावर्तिने चायमानाय शिक्षन् ।
 वृचीवतो यद्धरिपूषीयां हन् पूर्वे अर्धे मियसापरो दत्

३

४

५ [२३]

त्रिंशच्छतं वर्मिण इन्द्र साकं यव्यावत्यां पुरुहूत श्वस्या ।
 वृचीवन्तः शर्वे पत्यमानाः पात्रा भिन्द्वाना न्यर्थोन्यायन्
 यस्य गावावरुषा सूर्यवस्यू अन्तरु पु चरतो रेरिहाणा ।
 स सुञ्जयाय तुर्वशं परादाद् वृचीवतो देववाताय शिक्षन्
 द्वयो अग्ने रथिनो विंशतिं गा वधूमतो मघवा मह्यं सम्राट् ।
 अभ्यावर्तो चायमानो ददाति दूणाशेयं दक्षिणा पार्थवानाम्

६

७

८ [२४] (२९७)

(२८)

८ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । गावः, २, ८ इन्द्रो गावो वा । त्रिष्टुप्, २-४ जगती, ८ अनुष्टुप् ।

आ गावो अगमन्नुत मद्रमक्रन् त्सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे ।
 प्रजावर्तीः पुरुरूपा इह स्युरिन्द्राय पूर्वोरुषसो दुहानाः
 इन्द्रो यज्वने पृणते च शिक्षत्युपेद् ददाति न स्वं मुषायति ।
 भूयोभूयो रयिमिदस्य वर्धयन्नभिन्ने खिल्ये नि दधाति देवयुम्
 न ता नशन्ति न दमन्ति तस्करो नासामामित्रो व्यथिरा वर्धयति ।
 देवाँश्च यामिर्यजते ददाति च ज्योगित्ताभिः सचते गोपतिः सह
 न ता अवीं रेणुककाटो अश्रुते न संस्कृतत्रमुप यन्ति ता अभि ।
 उरुगायमभयं तस्य ता अनु गावो मर्तस्य वि चरन्ति यज्वनः
 गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छान् गावः सोमस्य प्रथमस्य मक्षः ।
 इमा या गावः स जनास इन्द्र इच्छामीन्द्रदा मनसा चिदिन्द्रम्
 यूयं गावो मेदयथा कुशं चिदश्रीरं चित् कृणुथा सुप्रतीकम् ।
 मद्रं गृहं कृणुथ मद्रवाचो बृहद् वो वयं उच्यते सभासु

१

२

३

४

५

६

(३०१)

प्रजावतीः सुयवसं रिशन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः ।

मा वः स्तेन ईशत माघशंसः परि वो हेती रुद्रस्य वृज्याः

उपेक्षमुपपचन मासु गोषूप पृच्यताम् ।

उप ऋषभस्य रेत स्युर्पेन्द्र तव वीर्ये

७

८ [२५] (३०५)

— ३५८ —

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३५]

(२९)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं वो नरः सखायं सेपुर्महो यन्तः सुमतये चक्रानाः ।

महो हि वृता वज्रहस्तो अस्ति महामु रणवमवसे यजध्वम्

आ यस्मिन् हस्ते नयीं मिमिक्षु रा रथे हिरण्यये रथेष्ठाः ।

आ रश्मयो गर्भस्थोः स्थूरयो राध्वन्नश्वासो वृषणो युजानाः

अिये ते पादा दुव आ मिमिक्षु धृष्णुर्वज्री शर्वसा दक्षिणावान् ।

वसानो अत्कं सुरमिं हृशे कं स्वर्णं नृतविपिरो बभूथ

स सोम आमिश्रतमः सुतो भूद यस्मिन् पक्तिः पृच्यते सन्ति धानाः ।

इन्द्रं नरः स्तुवन्तो ब्रह्मकारा उक्था शंसन्तो देववाततमाः

न ते अन्तः शर्वसो धाप्यस्य वि तु बाबधे रोदसी महित्वा ।

आ ता सुरिः पृणति तूतुजानो युथेवाप्सु समीजमान ऊती

एवेदिन्द्रः सुहव ऋष्वो अस्तु ती अनूती हिरिणिपः सत्वा ।

एवा हि जातो असमात्योजाः पुरु च वृत्रा हनति नि दस्युन्

३

१

२

३

४

५

६ [१] (३११)

(३०)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

भूय इदं वावृधे वीर्यैर् यै एको अजुर्यो दयते वसूनि ।

प्र रिरिचे द्वि इन्द्रः पृथिव्या अर्धमिदस्य प्रति रोदसी उमे

अर्धा मन्ये बृहदसुर्यमस्य यानि द्वाधार नकिरा मिनति ।

द्विवेदिवे सूर्यो दर्शतो भूद वि सन्धान्युर्विया सुकतुर्धात्

अद्या चिन्न चित तदयो नदीनां यदाभ्यो अरदो गातुमिन्द्र ।

नि पर्वता अघ्नसदो न सेवु स्वया हृच्छानि सुकतो रजांसि

१

२

३

(३१४)

सत्यमित् तन्न त्वावौ अन्यो अस्तीन्द्र देवो न मर्त्यो ज्यायान् ।

अहन्नाहिं परिशयानमर्णो ऽवांसृजो अपो अच्छा समुद्रम् ४

त्वमपो वि दुरो विष्वचीरिन्द्र हृळ्मरुजः पर्वतस्य ।

राजाभवो जगतश्चर्षणीनां साकं सूर्यं जनयन् द्यामुपासम् ५ [२] (३१६)

(३१)

५ सुहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ४ शकरी ।

अमुरेको रयिपते रयीणा मा हस्तयोरधिता इन्द्र कृष्टीः ।

वि तोके अप्सु तनये च सूरौ ऽवोचन्त चर्षणयो विवाचः १

त्वद् मियेन्द्र पार्थिवाणि विश्वा ऽच्युता चिच्छयावयन्ते रजांसि ।

द्यावाक्षामा पर्वतासो बर्नानि विश्वं हृळ्हं मयते अज्मन्ना तै २

त्वं कुत्सेनाभि शुष्णामिन्द्रा ऽशुषं युध्य कुर्यवं गर्विष्ठौ ।

दर्शं प्रपित्वे अध सूर्यस्य मुपायश्चक्रमविधे रपांसि ३

त्वं ज्ञातान्यव शम्बरस्य पुरो जघन्थाप्रतीनि दस्योः ।

अशिक्षो यत्र शच्या शचीवो दिवोदासाय सुन्वते सुतक्रे भरद्वाजाय गृणते वसूनि ४

स सत्यसत्वन महते रणाय रथमा तिष्ठ तुविनृष्ण भीमम् ।

याहि प्रपथिन्नवसोपं मद्रिक् प्र च श्रुत आवय चर्षणिभ्यः ५ [३] (३११)

(३२)

५ सुहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपूर्व्या पुरुतमान्यस्मै महे वीराय तवसे तुराय ।

विरिन्दिने वज्रिणे शंतमानि वचांस्यासा स्थविराय तक्षम् १

स मातरा सूर्येणा कवीना मवासयद् रुजद्वि गृणानः ।

स्वाधीभिर्ऋकभिर्वावशान उदुस्त्रियाणामसृजहिदानम् २

स वह्निभिर्ऋकभिर्गोषु शश्वन् मितज्ञुभिः पुरुकृत्वा जिगाय ।

पुरः पुरोहा सविभिः सखीयन् हृळ्हा रुरोज कविभिः कविः सन् ३

स नीव्याभिर्जरितारमच्छा महो वाजेभिर्महद्भिश्च शुष्मैः ।

पुरुवीरभिर्वृषभ क्षितीना मा गर्विणः सुविताय प्र याहि ४ (३२५)

स सर्गेण शर्वसा तक्तो अत्यैरप इन्द्रो दक्षिणतस्तुरापाद् ।
इत्था सृजाना अर्नपावुदथं विवेदिवे विविपुरप्रभृज्यम्

५ [४] (३२६)

(३३)

५ शुनहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

य ओजिष्ठ इन्द्र तं सु नो वा मदो वृषन् त्वमिष्टिर्दास्वान् ।
सौर्वश्यं यो वनवत् स्वश्वो वृत्रा समत्सु सासहदुमित्रान् १
त्वां हीडन्द्रावसे विवाचो हवन्ते चर्षणयः शूरसातौ ।
त्वं विप्रैर्मिवि पुणोरशायस्त्वोत् इत् सनिता वाज्रमवां २
त्वं तां इन्द्रोमर्यो अमित्रान् दासा वृत्राण्यार्या च शूर ।
वधीर्वनेव सुधितेमिरक्तीरा पृतसु वर्षि नृणां नृतम ३
स त्वं न इन्द्राकवाभिरुती सखा विश्वायुरविता वृधे भूः ।
स्वर्पाता यद्धवयामसि त्वा युध्यन्तो नेमधिता पृतसु शूर ४
नूनं न इन्द्रापुराय च स्या भवा मृळीक उत नो अभिष्टो ।
इत्था गृणन्तो महिनस्य शर्मन् द्विवि ध्याम पायै गोपतमाः

५ [५] (३३१)

(३४)

५ शुनहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सं च त्वे जग्मुगिरं इन्द्र पूर्वीर्वि च त्वद् यन्ति बिभ्वां मनीषाः ।
पुरा नूनं च स्तुतयः कपीणां पस्पृध इन्द्रे अर्धुक्थार्का १
पुरुहुतो यः पुरुगुर्त कभ्वा एकः पुरुप्रशस्तो अस्ति यज्ञैः ।
रथो न महे शर्वसे युजानोडं ऽस्माभिरिन्द्रो अनुमाद्यो भूत् २
न यं हिंसन्ति धीतयो न वाणीरिन्द्रं नक्षन्तीदृभि वर्धयन्तीः ।
यदि स्तोतारः शतं यत् सहस्रं गुणान्ति गिर्वणसं शं तदस्मै ३
अस्मा एतद् द्विद्युचैव मासा मिमिक्ष इन्द्रे न्ययामि सोमः ।
जनं न धन्वन्नाभि सं यदार्पः सुत्रा वावृधुर्हवनानि यज्ञैः ४
अस्मा एतन्मह्याङ्गुयमस्मा इन्द्राय स्तोत्रं मृतिभिरवाचि ।
असुद् यथा महति वृत्रतूर्य इन्द्रो विश्वायुरविता वृधश्च

५ [६] (३३६)

(३५)

५ नरो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

कदा भुवन् रथक्षयाणि ब्रह्म	कदा स्तोत्रे सहस्रपोष्यं दाः ।	
कदा स्तोमं वासयोऽस्य राया	कदा धियः करसि वाजरत्नाः	१
कर्हिं स्वित् तदिन्द्र यच्चभिर्नृन्	वीरैर्वीरान् नीळयांसि जयाजीन् ।	
त्रिधातु गा अधि जयासि गोष्विन्द्र	द्युम्नं स्ववन्द धेह्यस्मे	२
कर्हिं स्वित् तदिन्द्र यज्जरित्रे	विश्वप्सु ब्रह्म कृणवः शविष्ठ ।	
कदा धियो न नियुतो युवासे	कदा गोमघा हव्नानि गच्छाः	३
स गोमघा जरित्रे अश्वंश्चन्द्रा	वाजश्रवसो अधि धेहि पृक्षः ।	
पीपिहीषः सुदुर्धामिन्द्र धेनुं	भरद्वाजेषु सुरुचो रुरुच्याः	४
तमा नूनं वृजनमन्यथा चिच्छ्रो	यच्छक्र वि दुरो गृणीषे ।	
मा निररं शुक्रदुर्घस्य धेनो	राङ्गिरसान् ब्रह्मणा विप्र जिव	५ [७] (३४१)

(३६)

५ नरो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सुत्रा मदासुस्तव विश्वजन्त्याः	सुत्रा रायोऽध ये पार्थिवासः ।	
सुत्रा वार्जानामभवो विभक्ता	यद् देवेषु धारयथा असुर्यम्	१
अनु प्र येजे जन् ओजो अस्य	सुत्रा दधिरे अनु वीर्याय ।	
स्यूमगृमे दुधयेऽर्वते च	क्रतुं वृश्नन्त्यपि वृत्रहत्ये	२
तं सुग्रीचीरुतयो वृष्ण्यानि	पौंस्यानि नियुतः सश्चुरिन्द्रम् ।	
समुद्रं न सिन्धव उक्थशृष्मा	उरुच्यर्चसं गिर आ विशन्ति	३
स रायस्त्वामुप सृजा गृणानः	पुरुश्चन्द्रस्य त्वमिन्द्र वस्वः ।	
पतिर्बभूथासमो जनानां मेको	विश्वस्य भुवनस्य राजा	४
स तु श्रुधि श्रुत्या यो दुवोयु	द्यौर्नि भूमाभि रायो अर्यः ।	
असो यथा नः शर्वसा चक्रानो	युगेयुगे वयसा चेक्रितानः	५ [८] (३४६)

(३७)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अर्वाग्रथं विश्ववारं त उग्रेन्द्र	युक्तासो हरयो वहन्तु ।	
कीरिश्चिन्द्रि त्वा हवते स्वर्वा	नृधीमहिं सधमादस्ते अद्य	१ (३४७)

प्रो द्रोणे हरयः कर्मागमन् पुनानास ऋज्यन्तो अभूवन् ।
 इन्द्रो नो अस्य पूर्व्यः पपीयाद् व्युक्षो मदस्य सोम्यस्य राजा
 आसन्नाणासः शवसानमच्छेन्द्रं सुचक्रे रथ्यासो अश्वः ।
 अमि श्रव ऋज्यन्तो वहेयु नू चिन्नु वायोरमृतं वि दस्येत्
 वरिष्ठो अस्य दक्षिणामियतीन्द्रो मघोनां तुविकूर्मितमः ।
 यया वज्रिवः परियास्यहो मघा च धृष्णो दयसे वि सूरीन्
 इन्द्रो वाजस्य स्थविरस्य दातेन्द्रो गीर्भिर्वर्धतां वृद्धर्महाः ।
 इन्द्रो वृत्रं हनिष्ठो अस्तु सत्वा ऽऽ ता सूरिः पूर्णाति तूतुजानः

२

३

४

५ [९] (३५१)

(३८)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपादित उदु नश्चित्रतमो महीं भर्षद् द्युमतीमिन्द्रहूतिम् ।
 पन्यसीं धीतिं देव्यस्य यामञ्जनस्य रातिं वनते सुदानुः
 दूराच्चिदा वसतो अस्य कर्णा घोषादिन्द्रस्य तन्यति ब्रुवाणः ।
 एयमेनं देवहूतिर्ववृत्त्या न्मद्रा गिन्द्रमियमुच्यमाना
 तं वो धिया परमया पुराजा मजरमिन्द्रमभ्यनूष्यकैः ।
 ब्रह्मा च गिरो वधिरे समस्मिन् महौश्च स्तोमो अधि वर्धदिन्द्रे
 वर्धाद् यं यज्ञ उत सोम इन्द्रं वर्धाद् ब्रह्म गिर उक्था च मन्म ।
 वर्धाहैनमुपसो यामन्नक्तो वर्धान् मासाः शरदो द्याव इन्द्रम्
 एवा जज्ञानं सहसे असामि वावृधानं राधसे च श्रुताय ।
 महामुग्रमवसे विप्र नूनमा विवासेम वृत्रतूर्येषु

१

२

३

४

५ [१०] (३५६)

(३९)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मन्द्रस्य कवेर्दिव्यस्य वहे विप्रमन्मनो वचनस्य मध्वः ।
 अपा नस्तस्य सचनस्य देवे यो युवस्व गृणते गोअग्राः
 अयमुजानः पर्यद्रिमुसा कृतधीतिभिर्कृतयुग्युजानः ।
 रुजदरुगणं वि बलस्य सानुं पूर्णोर्वचोभिरभि योधदिन्द्रः

१

२

(३५८)

अयं द्यौतयदुद्युतो व्य॑क्तून॒ क्रोपा वस्तोः शरदु॑ इन्दुरिन्द्र ।

इमं॑ केतुमदधुनं॑ चिदह्नां॑ शुचिजन्मन उपस॑श्चकार

३

अयं॑ रोचयदुरुचो॑ रुचानो॑ऽऽयं वासयदु॑ व्य॑तेन॑ पूर्वीः ।

अयमी॑यत क्रतयुग्भि॒रश्वैः स्ववि॑दा नाभिना चर्प॑णिप्राः

४

नू गृ॑णानो गृ॑णते प्र॑त्न राज॒न्निपः॑ पिन्व वसुदे॑याय॒ पूर्वीः ।

अप ओष॑धीरविषा वना॑नि गा अर्व॑तो नूनु॒चसे॑ रिरिहि

५ [११] (३६१)

(४०)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र पि॒ब तुभ्यं॑ सुतो मदा॒याऽव स्य॑ हरी वि मु॒चा सखा॑या ।

उत प्र गा॑य गृण आ नि॒पद्याऽथा॑ य॒ज्ञाय॑ गृणते वयो॑ धाः

१

अस्य॑ पि॒ब यस्य॑ ज॒ज्ञान इन्द्र॑ मदा॒य क्रत्वे॑ अपि॒बो विर॑ष्णिन् ।

तमु॑ ते गावो नर॒ आपो॑ अ॒द्दि-रिन्दुं॑ सम॒ह्यन् पी॒तये॑ सम॒रुमै

२

समि॑न्द्रे अग्नौ सुत इन्द्र॑ सोम आ त्वा॑ वहन्तु॒ हर॑यो वहि॒ष्ठाः ।

त्वा॒यता मन॑सा जोहवी॒मीन्द्रा॑ याहि सु॒वितार्थ॑ महे नः

३

आ याहि॑ शश्व॒दुशता॑ ययाथे॒न्द्र म॒हा मन॑सा सोमपे॒र्यम् ।

उप॑ ब्रह्मा॒णि शृ॒णव इ॒मा नो॑ ऽथा॑ ते य॒ज्ञस्तन्वे॑ वयो॑ धात

४

यदि॑न्द्र वि॒वि पा॒र्ये यद॑ध॒ग्यद् वा॑ स्वे स॒र्वे य॒ज्ञ वा॑सि ।

अतो॑ नो य॒ज्ञमव॑से नि॒युत्वा॑न् त्स॒जोषाः॑ पाहि गिर्व॑णो मरु॒द्भिः

५ [१२] (३६२)

(४१)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अहे॑ळमान॒ उप॑ याहि य॒ज्ञं तुभ्यं॑ पवन्त॒ इन्द॑वः सुता॑सः ।

गावो॑ न व॒ज्रिन् त्वमो॑को अच्छे॒न्द्रा ग॑हि प्रथ॒मो य॒ज्ञिया॑नाम्

१

या ते॑ काकुत॒ सुकृ॑ता या वरि॒ष्ठा यया॑ शश्वत् पि॒बसि॑ मध्व॒ ऊ॒र्मिम् ।

तया॑ पाहि प्र ते॑ अध्व॒र्युर॑स्थात् सं ते॑ व॒ज्रो वर्त॑तामिन्द्र ग॒व्युः

२

एष॑ ब्र॒ह्मो वृ॒षभो॑ वि॒श्वरूप॑ इन्द्रा॒य वृ॒ष्णे सम॑कारि सोमः ।

एतं॑ पि॒ब हरि॑वः स्थातरु॒ग्य यस्ये॑शिपि॒ प्रदि॑वि यस्ते॒ अन्न॑म्

३

(३६९)

सुतः सोमो असुतादिन्द्र वस्या नयं श्रेयाश्चिकितुषे रणाय ।

एतं तितित्वं उप याहि यज्ञं तेन विश्वास्तविपीरा पूणस्व ४

ह्वयामसि त्वेन्द्र याह्यर्वा डरं ते सोमस्तुन्वे भवाति ।

शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु प्रास्मौ अब पृतनासु प्र विश्व ५ [१३] (३७१)

(४२)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ४ चृदती ।

प्रत्यस्मै पिपीपते विश्वानि विदुषे भर । अरंगमाय जग्मये ऽपश्वाहध्वने नरे १

एमेनं प्रत्येतन सोमेभिः सोमपातमम् । अमत्रेभिर्ऋजीपिणमिन्द्रं सुतेभिरिन्दुभिः २

यदीं सुतेभिरिन्दुभिः सोमेभिः प्रतिभूयथ । वेदा विश्वस्य मेधिरो धुपत् तंतुमिदपते ३

अस्माअस्मा इदन्धसो ऽध्वर्यो प्र मरा सुतम् । कुवित् समस्य जेन्यस्य शर्धतो ऽभिशास्तेरवस्परत्, ४

[१४] (३७५)

(४३)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

यस्य त्यच्छम्बरं मदे दिवोदासाय रुन्धयः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब १

यस्य तीव्रसुतं मदं मध्यमन्तं च रक्षसे । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब २

यस्य गा अन्तरश्मनो मदं हृक्हा अवासृजः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब ३

यस्य मन्द्रानो अन्धसो माबोनं दधिपे शर्वः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब ४ [१५] (३७९)

(४४)

। चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४४-४९]

२४ शंयुर्बार्हस्पत्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-६ अनुष्टुप्, ७-९ (८ वा) विराट् ।

यो रयिवो रयितमो यो द्युमैर्द्युम्वत्तमः ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मदः १

यः शग्मस्तुविशग्म ते रायो द्रामा मतीनाम् ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मदः २

येन वृद्धो न शर्वसा तुरो न स्वाभिरुतिभिः ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मदः ३

न्यमुं वो अप्रहणं गृणीपे शर्वसस्पतिम् ।

इन्द्रं विश्वासाहं नरं माहिष्ठं विश्वचर्षाणिम् ४

(३८३)

यं वर्धयन्तीद् गिरः पतिं तुरस्य राधसः ।

तमिन्वस्य रोदसी देवी शुष्मं सपर्यतः

५ [१६]

तद् व उक्थस्य बर्हणेन्द्रायोपस्तृणपिणि ।

विपो न यस्योतयो वि यद् रोहन्ति सक्षितः

६

अविदुद् दक्षं मित्रो नवीयान् पपानो देवेभ्यो वस्यो अचैत् ।

ससवान् त्सौलाभिर्धैतरीभि रुरुप्या पायुरभवत् सखिभ्यः

७

ऋतस्य पथि वेधा अपायि श्रिये मनांसि देवासो अक्रन् ।

दधानो नाम महो वचोभि र्वपुर्हृशये वेन्यो व्यावः

८

द्युमत्तमं दक्षं धेह्यस्मे सेधा जनानां पूर्वीररातीः ।

वर्षीयो वयः कृणुहि शचीमि र्धनस्य सातावस्माँ अविद्धि

९

इन्द्रं तुभ्यमिन्मघवन्नभूम वयं दात्रे हरिवो मा वि वेनः ।

नकिरापिर्ददृशे मर्त्यत्रा किमङ्ग रभ्रचोर्दनं त्वाहुः

१० [१७]

मा जस्वने वृषम नो ररीथा मा ते रेवतः सख्ये रिषाम ।

पूर्वीष्ट इन्द्र निष्पिधो जनेषु जह्यसुष्वीन् प्र बृहापृणतः

११

उवृध्राणीव स्तनयन्नियतीन्द्रो राधांस्यश्व्यानि गव्या ।

त्वमसि प्रदिवः कारुधाया मा त्वादामान् आ दधन् मघोनः

१२

अध्वर्यो वीर प्र महे सुताना मिन्द्राय भर स ह्यस्य राजा ।

यः पूर्व्याभिरुत नूतनामि र्गीर्भिर्वीवुधे गृणतामृषीणाम्

१३

अस्य मदं पुरु वर्षीसि विद्वा मिन्द्रो वृत्राण्यप्रती जघान

तमु प्र होषि मधुमन्तमस्मै सोमं वीराय शिप्रिणे पिबध्वै

१४

पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्ता वृत्रं वज्रेण मन्दसानः ।

गन्ता यज्ञं परावतश्चिदच्छा वसुधीनामविता कारुधायाः

१५ [१८]

इदं त्यत् पात्रमिन्द्रपान मिन्द्रस्य प्रियममृतमपायि ।

मत्सद् यथा सौमनसाय देवं व्यस्मद् द्वेषो युयवद् व्यंहः

१६

एना मन्वानो जहि शूर शत्रू आमिमजामि मघवन्नमित्रान् ।

अभिषेणो अभ्याहुर्देदिशानान् पराच इन्द्र प्र मृणा जही च

१७

आसु ध्मा णो मघवन्निन्द्र पू त्वस्मभ्यं महि वरिवः सुगं कः ।

अपां तोकस्य तनयस्य जेष इन्द्रं सूरीन् कृणुहि स्मा नो अर्धम्

१८

(३२७)

आ त्वा हरयो वृषणो युजाना वृषरथासो वृषरश्मयोऽत्याः ।	
अस्मन्नाञ्चो वृषणो वज्रवाहो वृष्णे मदाय सुयुजो वहन्तु	१९
आ ते वृषन् वृषणो द्रोणमस्थु र्वृतप्रपो नोर्मयो मदन्तः ।	
इन्द्र प्र तुभ्यं वृषमिः सुतानां वृष्णे भरन्ति वृषभाय सोमम्	२० [१९]
वृषासि त्रिवो वृषमः पृथिव्या वृषा सिन्धूनां वृषमः स्तियानाम् ।	
वृष्णे त इन्दुर्वृषम पीपाय स्वाहू रसो मधुपेयो वराय	२१
अयं देवः सहसा जार्यमान इन्द्रेण युजा पणिमस्तभायत ।	
अयं स्वस्य पितुरायुधानीन्द्रमुष्णादशिवस्य मायाः	२२
अयमकृणोदुपसः सुपत्नी रयं सूर्ये अदधाज्ज्योतिरन्तः ।	
अयं त्रिधातुं दिवि रौचनेषु त्रितेषु विन्द्वसुतं निगूळहम्	२३
अयं द्यावापृथिवी विष्कमाय दयं रथमयुनक् सुतरश्मिम् ।	
अयं गोषु शच्यां एकमन्तः सोमो दाधार दशयन्त्रमुत्सम्	२४ [२०] (४०३)

(४१)

३३ शंयुर्वाहस्पत्यः । इन्द्रः, ३१-३३ वृषुस्तथा । गायत्री, २९ अतिनिवृत्त,
३१ ऋदनिवृत्त, ३३ अनुष्टुप् ।

य आनयत् परावतः सुनीती तुर्वशं यदुम् । इन्द्रः स नो युवा सखा ।	१
अविप्रे चिद् वयो दध दनाशुना चिदर्वता । इन्द्रो जेता हितं धनम् ।	२
महीरस्य प्रणीतयः पूर्वित प्रशस्तयः । नास्य क्षीयन्त ऊतयः ।	३
सखायो ब्रह्मवाहसे ऽर्चत प्र च गायत । स हि नः प्रमतिर्मही ।	४
त्वमेकस्य वृत्रह त्रविता द्वयोरसि । उतेहशे यथा वयम् ।	५ [२१]
नयसीद्विति द्विपः कृणोप्युक्थशंसिनः । नृभिः सुवीर उच्यसे ।	६
ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं गीभिः सखायमृगिर्यम् । गां न वोहसे हुवे ।	७
यस्य विश्वानि हस्तयो रूचुर्वसूनि नि द्विता । वीरस्य पृतनापहः ।	८
वि हूळ्हानि चिद्विवा जनानां शचीपते । बृह माया अनानत ।	९
तमुं त्वा सत्य सोमपा इन्द्र वाजानां पते । अहूमहि श्रवस्वयवः ।	१० [२२]
तमुं त्वा यः पुरासिथ यो वा नूनं हिते धने । हव्यः स श्रुधी हवम ।	११ (४१४)

धीमिरर्विन्द्रिर्वतो वाजो इन्द्र श्रवाय्यान् । त्वया जेष्म हितं धनम् १२
अमूरु वीर गिर्वणो महाँ इन्द्र धने हिते । भरे वितन्तसाय्यः १३
या त ऊतिरमित्रहन् मक्षुजवस्तमासति । तथा नो हिनुही रथम् १४
स रथेन रथीतमो ऽस्माकैनाभियुग्वना । जेपि जिष्णो हितं धनम् १५ [२३]

य एक इत् तमुं षुहि कृष्टीनां विचर्षाणिः । पतिर्जज्ञे वृषक्रतुः १६
यो गृणतामिदासिंथा ऽऽपिरूती शिवः सखा । स त्वं न इन्द्र मृळय १७
धिष्व वज्रं गभस्त्यो रक्षोहत्याय वाजिवः । सासहीष्ठा अभि स्पृधः १८
प्रतं रयीणां युजं सखायं कीरिचोदनम् । ब्रह्मवाहस्तमं हुवे १९
स हि विश्वानि पार्थिवौ एको वसूनि पत्यते । गिर्वणस्तमो अधिगुः २० [२४]

स नो नियुद्मिरा पृण कामं वाजैमिरश्विभिः । गोमद्भिर्गोपते धूषत् २१
तद् वो गाय सुते सचा पुरुहूताय सत्वने । शं यद् गवे न शाकिने २२
न घा वसुनि यमते दानं वाजस्य गोमंतः । यत् सीमुप श्रवद् गिरः २३
कुवित्सस्य प्र हि व्रजं गोमन्तं दस्युहा गर्मत । शचीमिरप नो वरत् २४
इमा उ त्वा शतक्रतो ऽभि प्र णोनुवुगिरः । इन्द्र वत्सं न मातरः २५ [२५]

दुणाशं सुख्यं तव गौरसि वीर गव्यते । अश्वो अश्वायुते भव २६
स मन्दस्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वा महे । न स्तोतारं निदे करः २७
इमा उ त्वा सुतेसुते नक्षन्ते गिर्वणो गिरः । वत्सं गावो न धेनवः २८
पुरुतमं पुरुणां स्तोतृणां विवाचि । वाजैर्भिर्वाजयताम् २९
अस्माकमिन्द्र भूतु ते स्तोमो वाहिष्ठो अन्तमः । अस्मान् राये महे हिनु ३०
अधि बृबुः पणीनां वर्षिष्ठे मूर्धन्नस्थात् । उरुः कक्षो न गाङ्गन्यः ३१
यस्य वायोर्विव इवद् भद्रा रातिः सहस्रिणी । सद्यो दानाय महेते ३२
तत् सु नो विश्वे अर्य आ सदा गृणन्ति कारवः । बृबुं सहस्रदातमं सूरिं सहस्रसातमम् ३३ [२६] (४३६)

(४६)

१४ शंयुर्वार्हस्पत्यः । इन्द्रः । प्रगाथः (=विपमा गृहती, समा सतांगृहती) ।

त्वामिन्द्रि हवामहे साता वाजस्य कारवः ।
त्वां धुनेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः

स त्वं नक्षित्र वज्रहस्त धृष्ण्या महः स्तवानो अद्रिवः ।
 गामश्वं रुध्रमिन्द्र सं किर सत्रा वाजं न जिग्युषे २
 यः सत्राहा विचर्षणि-रिन्द्रं तं हूमहे वयम् ।
 सहस्रमुष्क तुर्विन्मण सत्यं भवा समत्सु नो वृधे ३
 बार्धसे जनान् वृषभेव मन्युना घृषी मीळ्ह कचीपम ।
 अस्माकं बोध्यविता महाधने तनूष्वप्सु सूर्ये ४
 इन्द्र ज्येष्ठं न आ मरं ओजिष्ठं पपुरि श्रवः ।
 येनेमे चित्र वज्रहस्त रोदसी ओमे सुशिप्र प्राः ५ [२७]

त्वामुग्रमवसे चर्षणीसहं राजन् देवेषु हूमहे ।
 विश्वा सु नो विथुरा पिन्वुना वसो ऽमित्रान् त्सुपहान् कृधि ६
 यद्विन्द्र नाहुषीष्वौ ओजो नृमणं च कृष्टिषु ।
 यद् वा पञ्च क्षितीनां द्युस्रमा मर सत्रा विश्वानि पौंस्या ७
 यद् वा तुक्षी मघवन् द्रुहावा जने यत् पुरौ कच्च वृष्ण्यम् ।
 अस्मभ्यं तद् रीरिहि सं नृपाह्ये ऽमित्रान् पुत्सु तुर्वणे ८
 इन्द्र त्रिधातु शरणं त्रिवरूथं स्वस्तिमत ।
 छर्दिष्यच्छ मघवन्त्यश्च मह्यं च यावया दिद्युर्मेभ्यः ९
 ये गव्यता मनसा शत्रुमादुभु-रमिप्रन्नन्ति धृष्ण्या ।
 अर्ध स्मा नो मघवन्निन्द्र गिर्वेण-स्तनूपा अन्तमो भव १० [२८]

अर्ध स्मा नो वृधे मवेन्द्र नायमवा युधि ।
 यदुन्तरिक्षे पतरन्ति पर्णिनो दिद्युर्वस्तिग्ममूर्धानः ११
 यत्र शूरास्तन्वो वितन्वते प्रिया शर्म पितृणाम् ।
 अर्ध स्मा यच्छ तन्वेर्धं तने च छर्दि-रचितं यावय द्वेषः १२

यद्विन्द्र सर्गे अर्वत-श्चोदयासे महाधने ।
 असमने अध्वनि वृजिने पथि इयेनौ इव श्रवस्यतः १३
 सिन्धूरिव प्रवृण आशुया यतो यद्वि क्लोशमनु प्वणि ।
 आ ये वयो न वर्वृत्यामिषि गृभीता बाह्वोर्गवि १४ [२९] (४५०)

(४७)

३१ गणों भारद्वाजः । इन्द्रः, १-५ सोमः, २० देव-भूमि-वृहस्पतीन्द्राः, २२-२५ सार्वभ्यः प्रस्तोकः
(दानस्तुतिः), २६-२८ रथः, २९-३० वृन्दुभिः, ३१ वृन्दुमीन्द्रौ । त्रिष्टुप् ; १९ वृद्धती, २३ अनुष्टुप्,
२४ गायत्री, २५ द्विपदा त्रिष्टुप्, २७ जगती ।

स्वादुक्किलायं मधुमौ उतायं तीव्रः किलायं रसवौ उतायम् ।
उतो न्वस्य पण्डितमिन्द्रं न कश्चन संहत आहवेपु १
अयं स्वादुरिह मर्दिष्ठ आस यस्येन्द्रो वृत्रहर्त्ये ममाद ।
पुरुणि यश्चयौता शम्बरस्य वि नवति नव च वेह्योऽ हन् २
अयं मे पीत उदियति वाचं मयं मनीषामुगतीमजीगः ।
अयं षड्वीरमिमीत् धीरो न याम्यो भुवनं कच्चनारे ३
अयं स यो वरिमाणं पृथिव्या वर्ष्माणं विवो अकृणोवयं सः
अयं पीयूषं तिसृषु प्रवत्सु सोमो दाधारोर्वन्तरिक्षम् ४
अयं विदच्चित्रहर्षीकर्मणः शुक्रसंघनामुपसामनीके ।
अयं महान् महता स्कम्भेनोद द्यामस्तभ्राद वृषभो मरुत्वान् ५ [३०]

धुषत् पिब कलशे सोममिन्द्र वृत्रहा शूर समरे वसूनाम् ।
माध्यन्दिने सवन् आ वृषस्व रयिस्थानो रयिमस्मासु धेहि ६
इन्द्र प्र णः पुरतेव पश्य प्र नो नय प्रतुरं वस्यो अच्छ ।
मवा सुपारो अतिपारयो नो मवा सुनीतिरुत वामनीतिः ७
उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वान् त्वर्वज्ज्योतिरमयं स्वस्ति ।
ऋष्या तं इन्द्र स्थविरस्य बाहू उप स्थेयाम शरणा ब्रह्मन्ता ८
वरिष्ठे न इन्द्र वन्धुरे धा वहिष्ठयोः शतावन्नश्वयोरा ।
इषमा वक्षीषां वर्षिष्ठान् मा नस्तारीन्मघवन् रायो अर्यः ९
इन्द्रं मूलं मह्यं जीवातुमिच्छ चोदय धियमर्यसो न धाराम् ।
यत् किं चाहं त्वापुरिदं वदामि तज्जुषस्व कृधि मा देववन्तम् १० [३१]

त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवेहवे सुहवं शूरमिन्द्रम् ।
ह्वयामि शक्रं पुरुहूतमिन्द्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ११
इन्द्रः सुत्रामा स्ववौ अवौभिः सुमृलीको भवतु विश्ववेदाः ।
बार्धतां द्वेयो अमयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम १२ (४६२)

तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ।
 स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद द्वेयः सनुतयुयोतु १३
 अव त्वे इन्द्र प्रवतो नोर्मि गिरि ब्रह्माणि नियुतो धवन्ते ।
 उरु न राधः सर्वना पुरुण्यपो गा वज्रिन् युवसे समिन्दून् १४
 क ई स्तवत् कः पृणात् को यजाते यदुग्रमिन्मघवा विश्वहावेत् ।
 पादाविव प्रहरन्नन्यमन्यं कुणोति पूर्वमपरं शचीभिः १५ [३२]

शुण्वे वीर उग्रमुग्रं दमायन्नन्यमन्यमतिनेनीयमानः ।
 एधमानद्विदुमयस्य राजा चोष्कूयते विज्ञ इन्द्रो मनुष्यान् १६
 परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति वितर्तुराणो अपरेभिरेति ।
 अनानुभूतीरवधून्वानः पूर्वैरिन्द्रः शरदस्तर्तरीति १७
 रूपंरूपं प्रतारूपो बभूव तदस्य रूपं प्रतिचक्षणाथ ।
 इन्द्रो मायामिः पुरुषं ईयते युक्ता ह्यस्य हरयः शता दश १८
 युजानो हरिता रथे मूरि त्वष्टेह राजति ।
 को विश्वाहा द्विषतः पक्ष आसत उतासीनेषु सुरिषु १९

अग्न्युति क्षेत्रमार्गन्म देवा उर्वी सती भूमिरंहूराभूत् ।
 बृहस्पते प्र चिकित्सा गर्विष्ठा वित्था सते जरित्र इन्द्र पन्थाम् २० [३३]

दिवेदिवे सहशीरन्यमर्धं कृष्णा असेधदप सन्नो जाः ।
 अहन् वृषा वृषभो वस्नयन्तो दवजे वचिनं शम्बरं च २१
 प्रस्तोक इक्षु राधसस्त इन्द्र दश कोशयीदश वाजिनोऽदात् ।
 दिवोदासादतिथिगवस्य राधः शाम्बरं वसु प्रत्यग्रभीष्म २२

दशाश्वान् दश कोशान् दश वस्त्रार्धिभोजना ।
 दशो हिरण्यपिण्डान् दिवोदासादसानिपम् २३

दश रथान् प्रष्टिततः शतं गा अर्धवर्भ्यः । अश्वथः पायवेऽदात् २४

महि राधो विश्वजन्यं दधानान् भग्द्वान् त्सार्क्ष्यो अभ्ययष्ट २५ [३४]

वनस्पते वीर्द्धो हि भुया अस्मत्सखा प्रतरणः सुवीरः ।
 गोमिः सन्नद्धो असि वीळयस्वाऽऽस्थाता ते जयतु जेत्वानि २६

दिवस्पृथिव्याः पर्योज उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः ।

अपामोज्मानं परि गोमिरावृतं मिन्द्रस्य वज्रं हविषा रथं यज २७ (४७७)

इन्द्रस्य वज्रो मरुतामनीकं मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नामिः ।
 सेमां नो हव्यदाति जुषाणो देवं रथं प्रति हव्या गृभाय २८
 उप श्वासय पृथिवीमुत द्यां पुरुत्रा ते मनुतां विष्टितं जगत् ।
 स दुन्दुभे सजूरिन्द्रेण वैवै दूराद् दवीयो अर्पं सेध शत्रून् २९
 आ क्रन्दय बलमोजो न आ धा निः प्दनिहि दुरिता बार्धमानः ।
 अर्पं प्रोथ दुन्दुभे दुच्छुना इत इन्द्रस्य मुष्टिरसि वीळयस्व ३०
 आमूरजं प्रत्यावर्तयेमाः केतुमद् दुन्दुभिर्वावदीति ।
 समश्वपर्णाश्वरन्ति नो नरो ऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु ३१ [३५] (४८१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३२]

(४८)

२२ शंयुर्बाह्वस्पत्यः (वृणपाणिः) । १-१० अग्निः; ११-१५, २०-२१ मरुतः (१३-१५ लिंगोक्ता वा), १६-१९ पूषा,
 २२ द्यावाभूमी वा पृथिवी । प्रगाथः= (१, ३ वृहती; २, ४ सतोवृहती; ५ वृहती, ६ महासतोवृहती; ७ महावृहती,
 ८ महासतोवृहती; ९ वृहती, १० सतोवृहती; ११ ककुप्, १२ सतोवृहती), १३ पुरजणिक, १४ वृहती, १५
 अतिजगती, १६ ककुप्, १७ सतोवृहती, १८ पुरजणिक, १९-२० वृहती, २१ महावृहती यवमध्या, २२ अनुष्टुप् ।

यज्ञायज्ञा वो अग्रये गिरागिरा च दक्षसे । प्रपं वयममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं न शंसिपम् १
 ऊर्जो नपातं स हिनायमस्मयुर्दाशेम हव्यदातये ।

भुवद् वाजेष्वविता भुवद् वृध उत त्राता तनूनाम् २

वृषा हग्नि अजरो महान् विभास्यर्चिषा ।

अर्जन्नेण शोचिषा शोशुचच्छुचे सुवीतिभिः सु दीदिहि ३

महो वृवान् यजसि यक्ष्यान्पक् तव क्रत्वोत वंसना ।

अर्वाचिः सीं कृणुह्यग्नेऽवसे रास्व वाजोत वस्व ४

यमापो अद्रयो वना गर्ममुतस्य पिप्रति ।

सहसा यो मथितो जायते नृभिः पृथिव्या अधि सानवि ५ [१]

आ यः प्रपौ भानुना रोदसी उमे धुमेन धावते विवि ।

तिरस्तमो दहश ऊर्म्यास्वा श्यावास्वरूपो वृषा श्यावा अरूपो वृषा ६
 बृहद्भिरे अर्चिभिः शुक्रेण देव शोचिषा ।

भरद्वाजे समिधानो यविष्ण्य रेवन्नः शुक्र दीदिहि द्युमत पावक दीदिहि ७

विश्वासां गृहपतिर्विशामसि त्वमग्ने मानुषीणाम् ।

शतं प्रमिथ्यविष्ठ पाह्यहंसः समेद्वारं शतं हिमाः स्तोतुभ्यो ये च ददति ८ (४८९)

त्वं नश्चित्र ऊत्या वसो राधांसि चोदय ।

अस्य गयस्त्वमग्ने रथीरसि विदा गाधं तुचे तु नः

९

पार्थिं तोकं तनयं पतुभिर्द्व—मदं धैरप्रयुत्वभिः ।

अग्ने हेळांसि देवा युयोधि नो ऽदेवानि ह्वरांसि च

१० [२]

आ सखायः सवर्द्धुधां धेनुर्मजध्वसूप नव्यसा वचः । सूजध्वमनपस्फुराम् ११

या शर्धांय मारुताय स्वमानवे श्रवोऽमृत्यु धुक्षत । या मृत्लीके मरुतां तुराणां या सुन्नैरेव्यावरी १२

भरद्वाजायाव धुक्षत द्विता । धेनुं च विश्वदोहस मिषं च विश्वभोजसम् १३

तं व इन्द्रं न सुक्रतुं वरुणमिव मायिनम् । अर्यमणं न मन्द्रं सुप्रभोजसं विष्णुं न स्तुष आदिशे १४

त्वेषं शर्धो न मारुतं तुविष्व ण्यनर्वाणं पूषणं सं यथा ज्ञता ।

सं सहस्रा कारिष्वर्षणिभ्य आ विगूळ्हा वसू करत सुवेदा नो वसू करत १५

आ मा पूषन्नुप द्रव शंसिषं नु ते अपिकृण आधृणे । अघा अर्यो अरातयः १६ [३]

मा काकुम्भीरमुद् वृहो वनस्पति मशस्तीर्वि हि नीनशः ।

मोत सूरौ अह एवा च न ग्रीवा आदधते वेः

१७

हृतेरिव तेऽब्रुकर्मस्तु सख्यम् । अच्छिद्रस्य दधन्वतः सुपूर्णस्य दधन्वतः १८

परो हि मर्त्यैरसि समो देवैरुत श्रिया । अभि ख्यः पूषन् पृतनासु नस्त्व मवा नूनं यथा पुरा १९

यामी वामस्य धृतयः प्रणीतिरस्तु सुनुता । देवस्य वा मरुतो मर्त्यस्य वे जानस्य प्रयज्यवः २०

सद्यश्चिद् यस्य चर्कृतिः परि द्यां देवो नैति सूर्यः ।

त्वेषं शवो दधिरे नाम यज्ञियं मरुतो वृत्रहं शवो ज्येष्ठं वृत्रहं शवः २१

सकृद् द्यौरजायत सकृद् भूमिरजायत । पृथ्व्या दुग्धं सकृत् पयस्तद्वन्यो नानु जायते २२ [४]

(४९)

(५०३)

१५ कजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १५ शकरी ।

स्तुषे जर्नं सुव्रतं नव्यसीमि र्गीर्भिर्मित्रावरुणा सुम्नयन्ता ।

त आ रमन्तु त इह श्रुवन्तु सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्निः

१

विशोर्विज्ञ ईड्यमध्वरे ष्वहसक्रतुमरति युवत्योः ।

त्रिवः शिशुं सहसः सूनुमग्निं यज्ञस्य केतुमरुपं यजधै

२

अरुपस्य दुहितरा विरूपे स्तुभिरन्या पिपिशे सूरौ अन्या ।

मिथस्तुरा विचरन्ती पावके मन्म श्रुतं नक्षत क्रूच्यमाने

३

(५०६)

प्र वायुमच्छा बृहती मनीषा बृहद्रथिं विश्ववारं रथग्राम् ।
 द्युतद्यामा नियुतः पत्यमानः कविः कविर्मियक्षसि प्रयज्यो ४
 स मे वपुश्छदयदृश्विनोर्यो रथो विरुक्कान् मनसा युजानः ।
 येन नरा नासत्येपयध्वै वर्तिर्याथस्तनयाय तमे च ५ [५]

पर्जन्यवाता वृषभा पृथिव्याः पुरीषाणि जिवन्तमर्ण्यानि ।
 सत्यश्रुतः कवयो यस्य गीर्भिर्जगतः स्थातर्जगदा कृणुध्वम् । ६
 पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं धातु । ७
 श्रामिरच्छिद्रं शरणं सजोषा दुराधै गुणते शर्म यंसत् ७
 पथस्पथः परिपतिं वचस्या कामेन कृतो अभ्यानल्लोकम् । ८
 स नो रासच्छ्रुषश्चन्द्राग्रा धियं धियं सीषधाति प्र पूषा ८
 प्रथमभाजं युशसं वयोधां सुपाणिं देवं सुगमस्तिमृध्वम् ।
 होता यक्षद् यजतं प्रस्थाणा मग्निस्त्वष्टारं सुहवं विभारं ९
 मुवन्स्य पितरं गीर्मिराभी रुद्रं दिवा वर्धया रुद्रमक्तौ । ९
 बृहन्तमृष्वभजरं सुपुन्रमृधग्धुयेम कविनेपितासः १० [६]

आ युवानः कवयो यज्ञियासो नरतो गन्त गृणतो वरस्याम् ।
 अचित्रं चिद्धि जिवन्था वृधन्त इथा नक्षन्तो नरो अङ्गिरस्वत् ११
 प्र वीराय प्र तवसे तुरायाऽजा यूथेवं पशुरक्षिरस्तम् । ११
 स पिस्पृशति तन्वि श्रुतस्य स्तुभिर्न नाकं वचनस्य विपः १२
 यो रजांसि विममे पार्थिवानि त्रिश्चिद् विष्णुर्मनवे बाधितार्य । १२
 तस्य ते शर्मन्नुपवृद्धमनि राया मदेम तन्वाऽतनां च १३
 तन्नोऽहिर्बुध्न्यो अङ्गिरकैस्तत् पर्वतस्तत् सविता चनो धातु । १३
 तदोषधीभिरमि रान्तिषाचो भगः पुंरधिर्जिवन्तु प्र राये १४
 नू नो शयिं रथ्यं चर्षणिषां पुरुवीरं मह क्रतस्य गोपाम् । १४
 क्षयं दाताजरं येन जनान् त्पृषो अदेवीरभि च क्रमाम विशा अदेवीरभ्यः श्रवाम १५ [७] [५१८]

(५०)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥ ५ ॥ सू० ५०-६१]

१५ अजिष्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

द्वे वो देवीमर्दिति नमोभिर्मुलीकाय वरुणं मित्रमग्निम् ।
 अमिक्षदामर्यमणं सुशेवं त्रातृन् देवान् त्ववितां भगं च १ (५१९)

सुज्योतिषः सूर्यं दक्षपितृ-ननागास्वे सुमहो वीहि देवान् ।
 द्विजन्मानो य क्रतुसापः सत्याः स्वर्वन्तो यजता अग्निजिह्वाः २
 उत द्यावापृथिवी क्षत्रमुरु बृहद् रोदसी शरणं सुपुत्रे ।
 महस्करथो वरिवो यथा नो ऽस्मे क्षयाय धिषणे अनेहः ३
 आ नो रुद्रस्य सुनवो नमन्ता मद्या हुतासो वसवोऽधृष्टाः ।
 यदीमर्भे महति वा हितासो बाधे मरुतो अह्वाम देवान् ४
 मिम्यक्ष येषु रोदसी नु देवी सिषक्ति पूषा अभ्यर्धयज्वा ।
 श्रुत्वा हवँ मरुतो यद्ध याथ भूमा रेजन्ते अध्वनि प्रविक्ते ५ [८]

अभि त्वं वीरं गिर्वणसमर्चं नृन् ब्रह्मणा जरितर्नवेन ।
 भवदिद्वयमुप च स्तवानो रासद् वाजो उर्य महो गृणानः ६
 ओमानर्मापो मानुषीरुक्तं धातं तोकाय तनयाय शं योः ।
 यूयं हि ष्ठा मिषजो मातृतमा विश्वस्य स्थातुर्जगतो जनित्रीः ७
 आ नो देवः सविता त्रायमाणो हिरण्यपाणिर्यजतो जगम्यात् ।
 यो वज्रवो उषसो न प्रतीकं व्यूणुते द्वाशुषे वार्याणि ८
 उत त्वं सुनो सहसो नो अद्या देवो अस्मिन्नावध्वरे वधृत्याः ।
 स्यामहं ते सद्रुमिद् रातौ तव स्यामग्नेऽवसा सुवीरः ९
 उत त्या मे हवमा जगम्यातं नासत्या धीभिर्युवमङ्ग विषा ।
 अत्रिं न महस्तमसोऽमुमुक्तं तूर्धतं नरा दुरितावुभीके १० [९]

ते नो रायो द्युमतो वार्जवतो द्वातारो भूत नुवतः पुरुक्षोः ।
 वृक्षस्यन्तो दिव्याः पार्थिवासो गोजाता अप्या मृळता च देवाः ११
 ते नो रुद्रः सरस्वती सजोषा मीळ्हुर्मन्तो विष्णुर्मृळन्तु वायुः ।
 ऋभुक्षा वाजो दैव्यो विधाता पर्जन्यावाता पिप्यतामिषं नः १२
 उत स्य देवः सविता भगो नो ऽपां नपादवतु दानु परिः ।
 त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः सजोषा द्यौर्देवेभिः पृथिवी समुद्रैः १३
 उत नोऽहिर्बुध्न्यः शृणो त्वज एकपात् पृथिवी समुद्रः ।
 विश्वे देवा क्रतावृधो हुवानाः स्तुता मन्त्राः कविज्ञस्ता अवन्तु १४
 एवा नपातो मम तस्य धीभिर्मरद्वाजा अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।
 मा हुतासो वसवोऽधृष्टा विश्वे स्तुतासो भूता यजत्राः १५ [१०] (५३३)

(५१)

१६ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १३-१५ उष्णिक्, १६ अनुष्टुप् ।

उदु त्यच्चक्षुर्महिं मित्रयोराँ एतिं प्रियं वरुणयोरदब्धम् ।
 ऋतस्य शुचिं दर्शतमनीकं रुक्मो न विव उदिता व्यद्यौत् १
 वेदु यक्षीणि विदथान्येषां देवानां जन्म सनुतरा च विप्रः ।
 ऋजु मतेषु वृजिना च पश्यन्नामि चष्टे सूरौ अर्य एवान् २
 स्तुष उ वो मह ऋतस्य गोपा नदिंति मित्रं वरुणं सुजातान् ।
 अर्यमणं भगमदब्धधीती नच्छा वोचे सधन्यः पावकान् ३
 रिशार्क्षः सत्पतीरदब्धान् महो राज्ञः सुवसनस्य दातृन् ।
 युनः सुक्षत्रान् क्षर्यतो विवो नृ नादित्यान् याम्यदिंति दुवोयु ४
 द्यौःषितः पृथिवि मातरधु गग्ने भ्रातर्वसवो मुळता नः ।
 विश्वं आदित्या अदिते सजोषा अस्मभ्यं शर्म बह्वलं वि यन्त ५ [११]

मा नो वृकाय वृक्ये समस्मा अघायते रीरधता यजत्राः ।
 युयं हि ष्ठा रथ्यो नस्तनूनां युयं दक्षस्य वचसो बभूव ६
 मा व एनो अन्यकृतं भुजेम मा तत् कर्म वसवो यच्चर्यध्वे ।
 विश्वस्य हि क्षर्यथ विश्वदेवाः स्वयं रिपुस्तन्वं रीरिषीष्ट ७
 नम इदुग्रं नम आ विवासे नमो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।
 नमो देवेभ्यो नम ईश एषां कृतं चिदेनो नमसा विवासे ८
 ऋतस्य वो रथ्यः पूतवक्षा नूतस्य पस्त्यसवो अदब्धान् ।
 तौ आ नमोभिरुचक्षसो नृन् विश्वान्व आ नमे महो यजत्राः ९
 ते हि भ्रेष्ठवर्चसस्त उ न स्तिरो विश्वानि दुरिता नयन्ति ।
 सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्निः ऋतधीतयो वक्मराजसत्याः १० [१२]

ते न इन्द्रः पृथिवी क्षामं वर्धन् पूषा भगो अर्वितिः पञ्च जनाः ।
 सुशर्मीणः स्ववसः सुनीथा भवन्तु नः सुत्रात्रासः सुगोपाः ११
 नू सप्तानं विव्यं नंशि देवा भारद्वाजः सुमतिं याति होता ।
 आसानेभिर्यजमानो मियेधै देवानां जन्म वसुयुर्वधन् १२
 अप त्यं वृजिनं रिपुं स्तेनमग्निं दुराध्यम् । वृषिष्ठमस्य सत्पते कुधी सुगम् १३ (५४६)

ग्रावाणः सोम नो हि कं ससित्वनार्यवावशुः । जही न्यत्रिणीं पणिं वृको हि वः १४
यूयं हि ष्ठा सुदानव इन्द्रज्येष्ठा अभिद्यवः । कर्ता नो अध्वना सुगं गोपा अमा १५
अपि पन्थामगन्महि स्वस्तिगामनेहसम् । येन विश्वाः परि द्विषो वृणक्ति विन्दते वसु १६ [१३]
(५४९)

(५२)

१७ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ७-१२ गायत्री, १४ जगती ।

न तद् दिवा न पृथिव्यानु मन्ये न यज्ञेन नोत शर्माभिरामिः ।
उज्जन्तु तं सुभ्वः पर्वतासो नि हीयतामतिराजस्य युष्ठा १
अतिं वा यो मरुतो मन्यते नो ब्रह्म वा यः क्रियमाणं निनिंत्सात् ।
तपुषि तस्मै वृजिनानि सन्तु ब्रह्मद्विपममि तं शोचतु द्यौः २
किमुक्त्वा ब्रह्मणः सोम गोपां किमुक्त्वा हुरभिश्चिपानं नः ।
किमुक्त्वा नः पश्यसि निद्यमानान् ब्रह्मद्विपे तपुषि हेतिमस्य ३
अर्वन्तु मामुषसो जायमाना अर्वन्तु मा सिन्धवः पिन्वमानाः ।
अर्वन्तु मा पर्वतासो ध्रुवासो अर्वन्तु मा पितरो देवहूतौ ४
विश्वदानीं सुमनसः स्याम पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् ।
तथा करद वसुपतिर्वसूनां देवा ओहानोऽवसागमिष्ठः ५ [१४]

इन्द्रो नेदिष्टमवसागमिष्ठः सरस्वती सिन्धुमिः पिन्वमाना ।
पर्जन्यो न ओषधीभिर्मयोभु रग्निः सुशंसः सुहवः पितेव ६
विश्वे देवास आ गत शृणुता म इमं हवम् । एदं बर्हिर्नि दीदत ७
यो वो देवा घृतस्तुना हव्येन प्रतिमूषति । तं विश्व उप गच्छथ ८
उप नः सुनवो गिरः शृण्वन्त्वमृतस्य ये । समुल्लिका मवन्तु नः ९
विश्वे देवा कृतावधं कृतुमिर्हवन्श्रुतः । जुषन्तां युज्यं पर्यः १० [१५]

स्तोत्रमिन्द्रो मरुद्गण स्वष्टमान् मित्रो अर्यमा । इमा हव्या जुषन्त नः ११
इमं नो अग्ने अध्वरं होतर्वयुनशो यज । चिकित्वान् दैव्यं जनम् १२
विश्वे देवाः शृणुतेमं हवै मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठ ।
ये अंग्रिजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वम् १३
विश्वे देवा मम शृण्वन्तु यज्ञिया उमे रोदसी अपां नपाच्च मनम् ।
मा वो वचांसि परिचक्ष्याणि वोचं सुज्ञेष्विद वो अन्तमा मदेम १४ (५६१)

ये के च उमा महिनो अहिमाया विधो जजिरे अपां सधस्थे ।

ते अस्मभ्यमिपये विश्वमायुः क्षप उस्मा वरिवस्यन्तु देवाः १५

अग्नीपर्जन्याववतं धियं मे ऽस्मिन् हव्यं सुहवा सुष्टुतिं नः ।

इळामन्यो जनयद् गर्भमन्यः प्रजावतीरिष आ धत्तमस्मे १६

स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्नौ सूक्तेन मुहा नमसा विवासे ।

अस्मिन् नो अद्य विदथे यजत्रा विश्वे देवा हविषि मादयध्वम् १७ [१६] (५६६)

(५३)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री, ८ अनुष्टुप् ।

घृयमु त्वा पथस्पते रथं न वार्जसातये । धिये पूषन्नयुज्महि १

अमि नो नयं वसु वीरं प्रयतदक्षिणम् । वामं गृहर्पतिं नय २

अदित्सन्तं चिदाघृणे पूषन् दानाय चोदय । पणेश्चिद् वि ब्रूवा मनः ३

वि पथो वार्जसातये चिनुहि वि मृधो जहि । सार्धन्तामुग्र नो धियः ४

परि तृन्धि पणीना मारया हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय ५ [१७]

वि पूषन्नारया तुद् पणेरिच्छ हृदि प्रियम् । अथेमस्मभ्यं रन्धय ६

आ रिख किकिरा कृणु पणीनां हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय ७

यां पूषन् ब्रह्मचोदनी मारां बिभर्ज्याघृणे । तयां समस्य हृदय मा रिख किकिरा कृणु ८

या ते अष्टा गोओपशा ऽऽघृणे पशुसार्धनी । तस्यास्ते सुस्रमीमहे ९

उत नो गोषणिं धियं मश्वसां वाजसामुत । नृवत् कृणुहि वीतये १० [१८] (४७६)

(५४)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री ।

सं पूषन् विदुषां नय यो अस्त्रसानुशासति । य एवेदमिति ब्रवत् १

समु पूष्णा गमेमहि यो गृहो अमिशासति । इम एवेति च ब्रवत् २

पूष्णश्चक्रं न रिष्यति न कोशोऽव पद्यते । नो अस्य व्यथते पविः ३

यो अस्मै हविषाविधुन्न तं पूषापि मृष्यते । प्रथमो विन्दते वसु ४

पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षत्ववतः । पूषा वाजं सनोतु नः ५ [१९]

पूषन्न प्र गा इहि यजमानस्य सुन्दतः । अस्माकं स्तुवतामुत ६

(५८२)

माकिर्नेशन्माकीं रिषन्माकीं सं शानि केवटे । अथारिष्टाभिरा गहि	७
शूण्वन्तं पुषणं वयं मिर्यमनष्टवेदसम् । ईशानं राय ईमहे	८
पूषन् तव व्रते वयं न रिष्येम कदा चन । स्तोतारस्त इह स्मसि	९
परि पूषा परस्ताञ्चस्तं वधातु दक्षिणम् । पुनर्नो नष्टमार्जतु	१० [२०] (५८६)

(५५)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री ।

एहि वां विमुचो नपादाधृणे सं संचावहै । रथीर्कृतस्य नो भव	१
रथीतमं कपर्दिनमीशानं राधसो महः । रायः सखायमीमहे	२
रायो धारास्याधृणे वसो राशिरजाश्व । धीर्वताधीवतः सखा	३
पूषणं न्वर्जाश्वमुप स्तोषाम वाजिनम् । स्वसुर्यो जार उच्यते	४
मातुर्दिधिपुमत्रवं स्वसुर्जारः शृणोतु नः । भ्रातेन्द्रस्य सखा मम	५
आजासः पूषणं रथे निशुम्भास्ते जनश्चिरम् । देवं वहन्तु बिभ्रतः	६ [२१] (५९९)

(५६)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री, ६ अनुष्टुप् ।

य एनमादिर्वशति कर्म्मादिति पूषणम् । न तेनैव आदिशे	१
उत घा स रथीतमः सखा सत्पतिर्युजा । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्रते	२
उतादः परुषे गवि सुरश्चक्रं हिंरण्यगम् । न्यैरयद् रथीतमः	३
यद्य त्वा पुरुष्टुत ब्रवाम दस्य मन्तुमः । तत् सु नो मन्म साधय	४
इमं च नो गवेषणं सातये सीषधो गुणम् । आरात् पूषन्नसि श्रुतः	५
आ ते स्वस्तिमीमह आरेअघामुपावसुम् । अद्या च सर्वतातये श्वश्व सर्वतातये	६

[२२] (५९८)

(५७)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रापूषणौ । गायत्री ।

इन्द्रा नु पूषणा वयं सखाय स्वस्तये । ह्रुवेम वाजसातये	१
सोममन्य उपासवृत् पातवं चम्बोः सुतम् । कर्म्ममन्य ईच्छति	२
अजा अन्यस्य वह्नयो हरीं अन्यस्य संभृता । ताभ्यां वृत्राणि जिघ्रते	३
यदिन्द्रो अनयद् रितो महीरपो वृषन्तमः । तन्न पूषामवृत् सचा	४

(६०९)

तां पूष्णः सुमतिं वयं वृक्षस्य प्र वयामिव । इन्द्रस्य चा रभामहे ५
उत् पूष्णं युवामहे ऽमीशूरिव साराथिः । मृदा इन्द्रं स्वस्तये ६ [२३] (६०४)

(५८)

४-वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । बिष्णुप्, २ जगती ।

शुकं ते अन्यद् यजतं ते अन्यद् विपुरुषे अहनी द्यौरिवासि ।
विश्वा हि माया अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु १
अजाश्वः पशुपा वार्जपस्त्यो धियंजिन्वो भुवने विश्वे अर्पितः
अद्रां पूषा शिथिरामुद्धरीवृजत संचक्षाणो भुवना देव ईधते २
यास्ते पूषन्नावो अन्तः समुद्रे हिरण्ययीरन्तरिक्षे चरन्ति ।
ताभिर्यासि द्रुत्यां सूर्यस्य कामेन कृतं भव इच्छमानः ३
पूषा सुबन्धुर्विव आ पृथिव्या इळस्पतिर्मघवा वृस्मवर्चाः ।
यं वेवासो अवदुः सूर्यायै कामेन कृतं तवसं स्वष्टम् ४ [२४] (६०८)

(५९)

१०-वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राग्नी । धृदती, ७-१० अनुष्टुप् ।

प्र नु वोचा सुतेषु वा वीर्याँ इ यानि चक्रथुः ।
हतासो वा पितरो देवशत्रव इन्द्राग्नी जीवथो युवम् १
बल्लित्था महिमा वा—मिन्द्राग्नी पनिष्ठ आ ।
समानो वां जनिता भ्रातरा युवं यमाविहेहमातरा २
ओकिवांसां सुते सचाँ अश्वा सती इवावने ।
इन्द्रा न्वग्नी अवसेह वज्रिणा वयं वेवा हवामहे ३
य इन्द्राग्नी सुतेषु वां स्तवत् तेष्वृतावृधा ।
लोषवाकं वदतः पञ्चहोषिणा न देवा असथश्चन ४
इन्द्राग्नी को अस्य वां देवौ मर्तश्चिकेतति ।
विषूचो अश्वान् युयुजान ईयत् एकः समान आ रथे ५ [२५]

इन्द्राग्नी अपाविष्यं पूर्वागात् पृथ्वीभ्यः । हित्वी शिरो जिह्वया वाववुच्चरत् त्रिंशत् पदान्यंक्रमीत् ६
इन्द्राग्नी आ हि तन्वते नरो धन्वानि ब्राह्मोः । मा नो अस्मिन् महाधने परां वक्तुं गविष्ठिषु

७ (६१५)

इन्द्राग्नी तर्पन्ति मा—ऽद्या अर्यो अरांतयः । अप द्वेषांस्या कृतं युयुतं सूर्याधि ८
इन्द्राग्नी युवोरपि वसुं विव्यानि पार्थिवा । आ न इह प्र यच्छतं रयिं विश्वायुपोषसम् ९
इन्द्राग्नी उक्थवाहसा स्तोमेभिर्हवनश्रुता । विश्वाभिर्गीर्मिरा गत—मस्य सोमस्य पीतये १०
[२६] (६१८)

(६०)

१५ बाहस्पत्यो मरद्वाजः । इन्द्राग्नी । गायत्री; १-३, १३ मिच्छुप्, १४ वृहती, १५ अनुच्छुप् ।

अथद् वृत्रमुत संनोति वाज—मिन्द्रा यो अग्नी सहस्री सपर्यात् ।
इरज्यन्ता वसव्यस्य मूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता १
ता योधिष्टममि गा इन्द्र नून—मपः स्वरूपसो अग्न ऊळहाः ।
दिशः स्वरूपस इन्द्र चित्रा अपो गा अग्ने युवसे नियुत्वान् २
आ वृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मै—रिन्द्र यांतं नमोभिरग्ने अर्वाक् ।
युवं राघोभिरकवेमिरिन्द्रा—ऽग्ने अस्मे भवतमुत्तमेभिः ३
ता हुवे ययोरिवं एमे विश्वं पुरा कृतम् । इन्द्राग्नी न मर्धतः ४
उग्रा विंशनिना मृधे इन्द्राग्नी हवामहे । ता नो मृळत ईदृशे ५ [२७]

हतो वृत्राण्यार्या हतो दासानि सत्पती । हतो विश्वा अप द्विपः ६
इन्द्राग्नी युवामिमे—ऽभि स्तोमा अनूपत । पिबतं शंभुवा सुतम् ७
या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो द्राशुपे नरा । इन्द्राग्नी तामिरा गतम् ८
तामिरा गच्छतं नरो—पेदं सर्वनं सुतम् । इन्द्राग्नी सोमपीतये ९
तमीळिष्व यो अर्चिषा वना विश्वा परिष्वजत । कृष्णा कृणोति जिह्वया १० [२८]

य इन्द्र आविवांसति सुस्रमिन्द्रस्य मर्त्यः । द्युस्नाय सुतरा अपः ११
ता नो वाजवतीरिष आशून् पिपृतमर्वतः । इन्द्रमग्निं च वोळ्हवे १२
उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उभा राधसः सह मावृयध्वै ।
उभा दाताराविषां रयीणा—मुभा वाजस्य सातये हुवे वाम् १३
आ नो गव्योभिरद्वयै—र्वसव्यैरुप गच्छतम् ।
सखायौ देवौ सखाय शंभुवे—न्द्राग्नी ता हवामहे १४
इन्द्राग्नी शृणुतं हवं यजमानस्य सुन्वतः । वीतं हव्यान्या गतं पिबतं सोम्यं मधु १५
[२९] (६३३)

(६१)

१४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सरस्वती । गायत्री, १-३, १३ जगती; १४ त्रिष्टुप् ।

इयमेवदाद् रभसमृणच्युतं दिवोदासं वधयश्वायं वृशुषे ।

या शश्वन्तमाचखादावसं पुणिं ता ते दात्राणि तविषा सरस्वति १

इयं शुष्मेभिर्विसखा इवारुजत् सानुं गिरीणां तविषेभिर्लुभिभिः ।

पारावतग्रीमवसे सुवृक्तिभिः सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः २

सरस्वति देवनिदो नि बर्हय प्रजां विश्वस्य वृसयस्य मायिनः ।

उत क्षितिभ्योऽवनीराविन्दो विपमेभ्यो अस्रवो वाजिनीवति ३

प्र णो वृवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनामवित्र्यवतु ४

यस्त्वा देवि सरस्वत्युपव्रूते धने हिते । इन्द्रं न वृत्रतूर्ये ५ [३०]

त्वं देवि सरस्वत्या वाजेषु वाजिनि । रदा पूषेवं नः सुनिम् ६

उत स्या नः सरस्वती शोरा हिरण्यवर्तनिः । वृत्रघ्नी वष्टि सुष्टुतिम् ७

यस्या अनुन्तो अहुत स्त्वेषश्चरिष्णुरणवः । अमश्चरति रोरुवत् ८

सा नो विश्वा अति द्विषः स्वसूरन्या क्रतावरी । अतन्नर्हेव सूर्यः ९

उत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्वसा सुजुष्टा । सरस्वती स्तोम्या भूत १० [३१]

आपपुषी पार्थिवा न्युरु रजो अन्तरिक्षम् । सरस्वती निदस्पातु ११

त्रिषधस्था सप्तधातुः पञ्च जाता वर्धयन्ती । वाजेवाजे हव्या भूत १२

प्र या महिम्ना महिनासु चेकिते द्युम्नेभिरन्या अपसामपस्तमा ।

रथ इव बृहती विश्वने कृतो पस्तुत्या चिकितुषा सरस्वती १३

सरस्वत्यभि नो नेषि वस्यो मार्य स्फरीः पर्यसा मा न आ धक् ।

जुषस्व नः सुख्या वेश्या च मा त्वत् क्षेत्राण्यरणानि गन्म १४ [३२] (६४७)

॥ इति चतुर्थोऽष्टकः ॥ ३ ॥

॥ अथ पञ्चमोऽष्टकः ॥ ५ ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-२७]

(६२)

[पद्योऽनुवाकः ॥६॥ सू० ६२-७५]

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

स्तुषे नरा विवो अस्य प्रसन्ता ऽश्विना हुवे जरमाणो अर्केः ।

या सद्य उसा व्युषि ज्मो अन्तान् युरूपतः पर्युक्त वरांसि १

ता यज्ञमा शुचिभिश्चक्रमाणा रथस्य मानुं रुरुचु रजोभिः ।

पूक्त वरांस्यमिता मिमाना ऽपो धन्वान्यति याथो अजान् २

(६४९)

ता ह त्यद् वर्तिर्यवरध्रमुग्रे तथा धिय ऊहथुः शश्वदश्वैः ।
मनोजवेभिरिधिरैः शयध्वै परि व्यथिर्वाशुषो मर्त्यस्य ३
ता नव्यसो जरमाणस्य मन्मोप भूषतो युयुजानसंसी ।
शुभं पृक्षमिषमूजं वहन्ता होता यक्षत् प्रत्तो अध्वग्युवाना ४
ता वल्गू वृक्षा पुरुशार्कतमा प्रत्ता नव्यसा वचसा विवासे ।
या शंसते स्तुवते शंसविष्ठा बभूवर्तुर्गृणते चित्रराती ५ [१]

ता भुज्युं विमिरन्त्याः संमुद्रात् तुर्यस्य सुनुमूहथू रजोभिः ।
अरेणुभिर्योजनेभिर्भुजन्ता पतत्रिमिरणसो निरुपस्थात् ६
वि ज्युषा रथ्या यातमाद्रिं श्रुतं हवं वृषणा वधिमत्याः ।
वृक्षस्यन्ता शयवे पिप्यथुर्गामिति च्यवाना सुमतिं मुरण्य ७
यद् रोदसी प्रदिवो अस्ति मूमा हेळो देवानामुत मर्त्यत्रा ।
तदादित्या वसवो रुद्रियासो रक्षोयुजे तपुर्धं दधात ८
य इ राजानावृतुथा विवधद् रजसो मित्रो वरुणश्चिकेतत् ।
गम्भीराय रक्षसे हेतिमस्य द्रोघाय चिद् वचंस आनवाय ९
अन्तरैश्चक्रैस्तनयाय वर्तिर्धुमता यातं नृवता रथेन ।
सनुत्येन त्यजसा मर्त्यस्य वनुप्यतामपि शीर्षा ववृक्तम् १०
आ परमाभिरुत मध्यमाभिर्नियुद्धिर्यातमवमाभिरर्वाक् ।
हृक्कस्य चिद् गोमतो वि व्रजस्य दुरो वर्त गृणते चित्रराती ११ [२] (६५८)

(६३)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अभिनौ । त्रिष्टुप्, १ विराट्, ११ एकपदा त्रिष्टुप् ।

कः त्या वल्गू पुरुहताद्य दूतो न स्तोमोऽविवृन्नमस्वान् ।
आ यो अर्वाङ्गासत्या ववर्त प्रेष्टा ह्यसथो अस्य मन्मन् १
अरं मे गन्तं हवनायास्मै गृणाना यथा पित्राथो अन्धः ।
परि ह त्यद् वर्तिर्याथो रिपो न यत् परो नान्तरस्तुतुयात २
अकारि वामन्धसो वरीमन्नस्तारि बर्हिः सुप्रायणतमम् ।
उत्तानहस्तो युवपुर्ववन्दा ऽऽ वां नक्षन्तो अद्र्य आञ्जन ३ (६६१)

ऊर्ध्वो वामगिरिध्वरेष्वस्थात् प्र रातिरेति जूणिनीं वृताचीं ।	
प्र होता गूर्तमना उराणो ऽयुक्त यो नासत्या हवीमन्	४
अधि ध्रिये दुहिता सूर्यस्य रथं तस्थौ पुरुभुजा शतेतिम् ।	
प्र मायाभिर्मायिना भूतमन्न नरा नृत्तु जनिमन् यज्ञियानाम्	५ [३]
युवं श्रीभिर्दशतामिरामिः शुभे पुष्टिमूहथुः सूर्यायाः ।	
प्र वां वयो वपुषेऽनुं पप्तन् नक्षद् वाणी सुदृता धिष्ण्या वाम्	६
आ वां वयोऽश्वासो वहिष्ठा अमि प्रयो नासत्या वहन्तु ।	
प्र वां रथो मनोजवा असर्जीपः पुक्ष इपिधो अनुं पूर्वीः	७
पुरु हि वां पुरुभुजा वृष्णं धेनुं न इषं पिन्वतमसक्राम ।	
स्तुतश्च वां माध्वी सुदृतिश्च रसाश्च ये वामनु रातिमग्मन्	८
उत मं ऋत्रे पुरयस्य रध्वी सुमीळ्हे शतं पैरुके चं पक्वा ।	
शाण्डो दाद्विरणिनः स्मर्हिष्टीन् दशं वशासो अभिषाचं ऋष्वान्	९
सं वां शता नासत्या सहस्रा ऽश्वानां पुरुपन्थां गिरे दात ।	
भरद्वाजाय वीर नू गिरे दा—द्धता रक्षांसि पुरुदंससा स्युः	१०
आ वां सुप्ते वरिमन्त्सुरिभिः ज्याम्	११ [४] (६६९)

(६४)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । उक्तः । निष्पृष्ट ।

उदु ध्रिय उषसो रोचमाना अस्थुरपां नोर्मयो रुशन्तः ।	
कृणोति विश्वा सुपथा सुगा—न्यमूदु वस्वी दक्षिणा मघोनीं	१
मद्रा वृहक्ष उर्विया वि मा—स्युत् ते शोचिर्मानवो द्यामपसन् ।	
आविर्वक्षः कृणुषे शुभमानो—पो देवि रोचमाना महोभिः	२
वहन्ति सीमरुणासो रुशन्तो गावः सुभगांमुर्विया—प्रथानाम् ।	
अपेजते शूरो अस्तेव शत्रून् बाधते तमो अजिरो न वोळ्हा	३
सुगोत ते सुपथा पर्वते—ज्ववाने अपस्तरसि स्वमानो ।	
सा न आ वह पृथुयामन्नृष्वे रयिं दिवो दुहितरिष्यध्वै	४
सा वह योक्षमिरवातो—यो वरं वहसि जायमनु ।	
त्वं दिवो दुहितर्या ह देवी पूर्वहृतौ मंहनां दर्शता भूः	५ (६७४)

उत् ते वयश्चिद् वसतेरपप्तुन् नरश्च ये पितृभाजो व्युद्यौ ।
अमा सते वहसि भूरि वाम-मुषो देवि दाशुषे मर्त्याय

६ [५] (६५५)

(६५)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

एषा स्या नो दुहिता दिवोजाः क्षितीरुच्छन्ती मानुषीरजीगः ।

या मानुना रुशता राग्या-स्यज्ञायि तिरस्तमसश्चिदुक्तुन्

१

वि तद् ययुररुणयुगिरम्वै-श्चित्रं मान्युषसश्चन्द्ररथाः ।

अग्रं यज्ञस्य बृहतो नयन्ती-र्वि ता बाधन्ते तम ऊर्म्यायाः

२

अवो वाजमिषमूर्जं वहन्ती-नि दाशुष उषसो मर्त्याय ।

मयोनीर्वीरवत् पत्यमाना अवो धात विधते रत्नमद्य

३

इदा हि यो विधते रत्नमस्ती-दा वीराय दाशुष उषासः ।

इदा विप्राय जरते यदुक्था नि ष्म मावते वहथा पुरा चित्

४

इदा हि त उषो अद्रिसानो गोत्रा गवामङ्गिरसो गृणन्ति ।

व्युर्केण विमिदुर्ब्रह्मणा च सत्या नृणामभवद् वेवर्हतिः

५

उच्छा दिवो दुहितः प्रलवन्नो भरद्वाजवद् विधते मघोनि ।

सुवीरं रयिं गृणते रीरीह्य-रुगायमधि धेहि अवो नः

६ [६] (६८१)

(६६)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

वपुर्नु तच्चिकितुषे चिदस्तु समानं नाम धेनु पत्यमानम् ।

मर्तेष्वन्यद् ब्रुहसे पीपाय सकृच्छ्रकं दुदुहे पृश्निरुधः

१

ये अग्रयो न शोशुचन्निधाना द्विर्यत् त्रिर्मरुतो वावृधन्त ।

अरेणवो हिरण्ययास एषां साकं नृम्णैः पौंस्यैमिश्च भूवन्

२

रुद्रस्य ये मीळहुषः सन्ति पुत्रा यांश्चो नु दाधृविर्मरध्वै ।

विदे हि माता महो मही या सेत् पृश्निः सुम्वेडं गर्ममार्धात्

३

न य ईर्षन्ते जनुषोऽया न्व-ऽन्तः सन्तोऽवद्यानि पुनानाः ।

निर्यद् ब्रुहे शुचयोऽनु जोष-मनु श्रिया तन्वमुक्षमाणाः

४

(६८५)

मक्ष न येषु वोहसे चिद्वया आ नाम धुष्णु मारुतं दधानाः ।
न ये स्तौना अयासो म्हा नू चित सुदानुरव यासदुग्रान्

५ [७]

त इदुग्राः शर्वसा धुष्णुपेणा उभे युजन्त रोदसी सुमेके ।

अध स्मेपु रोदसी स्वशोचि रामवत्सु तस्थौ न रोकः

६

अनेनो वो मरुतो यामो अस्त्व नृश्वश्चिद यमजत्यरथीः ।

अनवसो अनमीक्षु रजस्तु वि रोदसी पृथ्या याति साधन्

७

नास्यं वर्ता न तरुता न्वस्ति मरुतो यमवथ वार्जसातौ ।

तोके वा गोषु तनये यमपसु स व्रजं दर्ता पार्ये अध द्योः

८

प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे भरध्वम् ।

ये सहोसि सहसा सहन्ते रेजते अग्ने पृथिवी मखेम्यः

९

त्विषीमन्तो अध्वरस्येव विद्युत् तृषुच्यवसो जुहोः नाग्नेः ।

अर्चत्रयो धुनयो न वीरा भ्राजजन्मानो मरुतो अधृष्टाः

१०

तं वृधन्तं मारुतं भ्राजहृष्टि रुद्रस्य सुनुं हवसा विवासे ।

दिवः शर्धीय शुचयो मनीषा गिरयो नाप उग्रा अस्पृधन्

११ [८] (६९२)

(६७)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

विश्वेषां वः सुतां ज्येष्ठतमा गीर्मिमित्रावरुणा वावृधधै ।

सं या रुमेव यमतुर्यमिष्टा ह्य जनों असमा बाहुभिः स्वैः

१

इयं मद वां प्र स्तृणीति मनीषो प प्रिया नमसा बर्हिरच्छ ।

यन्तं नो मित्रावरुणावधृष्टं छर्दिर्यद् वां वरुथ्यं सुदानू

२

आ यातं मित्रावरुणा सुशस्त्यु प प्रिया नमसा हूयमाना ।

सं यावप्नःस्थो अपसेव जनां ऊधूधीयतश्चिद यतथो महित्वा

३

अश्वा न या वाजिनां पुतबन्धू क्रता यद् गर्गमवितिर्भरधै ।

प्र या महि महान्तां जार्यमाना घोरा मतीय रिपवे नि वीधः

४

विश्वे यद् वां मंहना मन्दमानाः क्षत्रं देवासो अर्दधुः सजोषाः ।

परि यद् भूयो रोदसी चिदुर्वी सन्ति स्पशो अर्दब्धासो अमूराः

५ [९]

ता हि क्षत्रं धारयेथे अनु धून् हंहेथे सानुमुपमादिव द्योः ।

हृहो नक्षत्र उत विश्वदेवो भूमिमातान् द्यां धासिनायोः

६

(६९८)

ता विग्रं धैथे जठरं पूणध्या आ यत् सद्यः समृतयः पूणन्ति ।

न मृग्यन्ते युवतयोऽर्वाणा वि यत् पर्यो विश्वजिन्वा भरन्ते

७

ता जिह्या सवुमेदं सुमेधा आ यद् वाँ सत्यो अरतिर्कृते भूत ।

तद् वाँ महित्वं धृतान्नावस्तु युवं वाशुषे वि चयिष्टमंहः

८

प्र यद् वाँ मित्रावरुणा स्पर्धन् प्रिया धाम युवर्धिता मिनन्ति ।

न ये देवास ओहसा न मर्ता अर्यज्ञसाचो अप्यो न पुत्राः

९

वि यद् वाचं कीस्तासो भरन्ते शंसन्ति के चिन्निविदो मनानाः ।

आद् वाँ ब्रवाम सत्यान्युक्था नर्किर्वैवेमिर्यतथो महित्वा

१०

अवोरित्था वाँ छर्दिषो अभिष्टौ युवोर्मित्रावरुणावस्कृधोयु ।

अनु यद् गावः स्फुरानृजिप्यं धुष्णं यद् रणे वृषणं युनर्जन

११ [१०] (७०१)

(१८)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप्, ९-१० जगती ।

धुष्टी वाँ यज्ञ उद्यतः सजोषा मनुष्वद् वृक्तर्बहिषो यजध्वै ।

आ य इन्द्रावरुणाविषे अद्य महे सुभार्य मह आवर्तत

१

ता हि श्रेष्ठा देवताता तुजा शूराणां शर्विष्ठा ता हि भूतम् ।

मघोनां महिष्ठा तुविशुष्म ऋतेन वृत्रतुरा सर्वसेना

२

ता गृणीहि नमस्येमिः शूषैः सुम्नेमिरिन्द्रावरुणा चकाना ।

वज्रेणान्यः शर्वसा हन्ति वृत्रं सिपक्यन्यो वृजनेषु विप्रः

३

शाश्च यन्नरश्च वावुयन्त विश्वे देवासो नरां स्वर्गताः ।

प्रैभ्य इन्द्रावरुणा महित्वा द्यौश्च पृथिवि भूतसुवी

४

स इत् सुदानुः स्वर्वा ऋतावेन्द्रा यो वाँ वरुण दाशति त्मन् ।

इषा स द्विषस्तेरिद् दास्यान् वंसद् रयिं रयिवर्तश्च जनान्

५ [११]

यं युवं वाश्वध्वराय देवा रयिं धृत्यो वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।

अस्मे स इन्द्रावरुणावर्षि प्यात् प्र यो मनक्ति वनुषामशस्तीः

६

उत नः सुत्रात्रो देवगोपाः सुरिभ्य इन्द्रावरुणा रयिः प्यात् ।

येन सप्तमः तर्जनी माह्वान प्र मद्यो द्युक्षा तिरते ततुरिः

१०

(१००१)

नू न इन्द्रावरुणा गुणाना	पूङ्गं रुधि सौधवसाय देवा ।	
इत्था गुणन्तो महिनस्य शर्धो	ऽपो न नावा वृतिता तरेम	८
प्र सुभ्राजे बृहते मन्म नु प्रियमर्चं देवाय वरुणाय सप्रथः ।		
अयं य उर्वी महिना महिब्रतः	क्रत्वा विभात्यजरो न शोचिषा	९
इन्द्रावरुणा सुतपाविमं सुतं	सोमं पिबतं मध्यं धृतवता ।	
युवो रथो अध्वरं देववीतये	प्रति स्वसरमुप याति पीतये	१०
इन्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य वृष्णः	सोमस्य वृषणा वृषिथाम् ।	
इवं वामन्धः परिषिक्तमस्मे	आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयेथाम्	११ [१२] (७१४)

(६९)

८ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राविष्णू । त्रिष्टुप् ।

सं वां कर्मणा समिषा हिनोमीन्द्राविष्णू	अपसस्पारे अस्य ।	
जुषेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः	पृथिभिः पारयन्ता	१
या विश्वासां जनितारा मतीनामिन्द्राविष्णू	कुलशा सोमधाना ।	
प्र वां गिरः शस्यमाना अवन्तु	प्र स्तोमासो गीयमानासो अकैः	२
इन्द्राविष्णू मदपती मदानामा	सोमं यातं द्रविणो दधाना ।	
सं वामञ्जन्तुभिरमतीनां	सं स्तोमासः शस्यमानास उक्थैः	३
आ वामश्वासो अभिमातिषाह	इन्द्राविष्णू सधमादो वहन्तु ।	
जुषेथां विश्वा हवना मतीनामुप	ब्रह्माणि शृणुतं गिरों मे	४
इन्द्राविष्णू तद पनयार्थं वां	सोमस्य मदं उरु चक्रमाथे ।	
अकृणुतमन्तरीक्षं वरीयो	ऽप्रथतं जीवसे नो रजौसि	५
इन्द्राविष्णू हविषा वावुधाना	ऽग्राद्वाना नर्मसा रातहव्या ।	
घृतासुती द्रविणं धत्तमस्मे	समुद्रः स्थः कुलशः सोमधानः	६
इन्द्राविष्णू पिबतं मध्वो अस्य	सोमस्य दद्या जठरं पृणेत्याम् ।	
आ वामन्धांसि मदिराण्यग्मन्नुप	ब्रह्माणि शृणुतं हवै मे	७
जुभा जिग्यथुर्न परा जयेथे	न परा जिग्ये कतरश्चनैनोः ।	
इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां	त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम्	८ [१३] (७११)

(७०)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । द्यावापृथिवी । जगती ।

घृतवतीं मुर्वनानामभिधियोर्वी पृथ्वी मधुदुधे सुपेशसा । द्यावापृथिवी वरुणस्य धर्मेणा विष्कमि ते अजरे भूरिरेतसा	१
असंभ्यन्ती भूरिधारे पर्यस्वती घृतं दुहाते सुकृते शुचिं वते । राजन्ती अस्य मुर्वनस्य रोदसी अस्मे रेतः सिञ्चतं यन्मनुर्हितम्	२
यो वामृजवे कर्मणाय रोदसी मतीं वृदाशं धिपणे स साधति । प्र प्रजामिर्जायते धर्मेणस्परि युवोः सिक्ता विपुरूपाणि सवता	३
घृतेन द्यावापृथिवी अमीवृते घृतधिया घृतपृचा घृतावृधा । उर्वी पृथ्वी होतुवूर्ये पुरोहिते ते इदं विप्रा ईळते सुममिष्टये	४
मधु नो द्यावापृथिवी मिमिक्षतां मधुश्रुतां मधुदुधे मधुव्रते । दधानि यज्ञं द्रविणं च देवता महि श्रद्धो वार्जमस्मे सुवीर्यम्	५
ऊर्जं नो द्यौश्च पृथिवी च पिन्वतां पिता माता विश्वविदा सुदंससा । संरराणे रोदसी विश्वशम्भुवा सनि वार्जं रयिमस्मे समिन्वताम्	६ [१४] (७२८)

(७१)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सविता । जगती, ४-६ त्रिष्टुप् ।

उदु ध्य देवः सविता हिरण्यया बाह्व अयंस्तु सवनाय सुकृतुः । घृतेन पाणी अभि पुष्णते मखो युवा सुदक्षो रजसो विधर्मणि	१
देवस्य वयं सवितुः सर्वांमनि श्रेष्ठे स्याम वसुनश्च द्वावने । यो विश्वस्य द्विपदो यश्चतुष्पदो निवेशने प्रसवे चासि भूमनः	२
अर्दब्धेमिः सवितः पायुमिष्टं शिवेभिर्य परि पाहि नो गर्यम् । हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यसे रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत	३
उदु ध्य देवः सविता दमूना हिरण्यपाणिः प्रतिवोषमस्थाय । अयोहगुर्यजतो मन्द्रजिह्व आ वाशुषे सुवति भूरि वामम्	४ (७३१)

उदू अयाँ उपवक्तेव ब्राह्म हिरण्यया सविता सुप्रतीका ।
 विवो रोहांस्यरुहत् पृथिव्या अरीरमत पतयत् कच्चिदध्वम्
 वाममद्य सवितर्वाममु श्वो विवेदिवे वाममस्मभ्यं सावीः ।
 वामस्य हि क्षर्यस्य देव भूरे रया धिया वाममाजः स्याम

५

६ [१५] (७३४)

(७२)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रासोमौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रासोमा महि तद् वां महित्वं युवं महानि प्रथमानि चक्रथुः ।
 युवं सूर्यं विविदथुर्युवं स्वः—विश्वं तमांस्यहत्तं निदध्व
 इन्द्रासोमा वासयथ उपास—सुत् सूर्यं नयथो ज्योतिषा सह ।
 उप द्यां स्कम्भथुः स्कम्भनिना—प्रथतं पृथिवीं मातरं वि
 इन्द्रासोमावर्हिमपः परिष्ठां हथो वृत्रमनु वां द्यौरमन्यत ।
 प्राणीस्त्यैरयतं नदीना—मा संमुद्राणि पप्रथुः पुरुणि
 इन्द्रासोमा प्रक्तमामास्वन्त—नि गवामिद दधथुर्वक्षणासु ।
 जग्मथुरनपिनद्धमासु रुशच्चित्रासु जगतीष्वन्तः
 इन्द्रासोमा युवमङ्ग तरुत्र—मपत्यसाचं श्रुत्यं रराथे ।
 युवं शुष्मं नर्यं चर्पणिभ्यः सं विव्यथुः पृतनापाहमुग्रा

१

२

३

४

५ [१६] (७३५)

(७३)

३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

यो अद्विमित् प्रथमजा कृतावा बृहस्पतिराङ्गिरसो हविष्मान् ।
 द्विबर्हज्मा प्राघर्मसत् पिता न आ रोदसी वृषभो रौरवीति
 जनाय चिद् य ईवत उ लोकं बृहस्पतिर्देवहूतौ चकार ।
 भन् वृत्राणि वि पुरो दर्वरीति जयञ्छत्रैरामित्रान् पूत्सु सार्हन्
 बृहस्पतिः समजयद् वसूनि महो वृजान् गोमतो देव एषः ।
 अपः सिषासन् त्वं—रप्रतीतो बृहस्पतिर्हन्यमित्रमर्कैः

१

२

३ [१७] (७३६)

(७४)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सोमारुद्रौ । त्रिष्टुप् ।

सोमारुद्रा धारयेथामसुर्यं । प्र वामिष्टयोऽरमभुवन्तु ।

वर्मवर्म सप्त रत्ना वर्धना शं नो भूतं द्विपदे शं चतुष्पदे १

सोमारुद्रा वि वृहत्तं विपूची ममीवा या नो गर्यमाविवेश ।

आरे बधिषां निर्व्रति पराचै रस्मे मद्रा सौभ्रवसानि सन्तु २

सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मे विश्वा तनूषु भेषजानि धत्तम् ।

अव स्यतं मुञ्चतं यज्ञो अस्ति तनूषु बन्धं कृतमेनो अस्मत् ३

तिग्मार्युधौ तिग्महेती सुशेवौ सोमारुद्राविह सु मुळतं नः ।

प्र नो मुञ्चतं वरुणस्य पाशाद् गोपायतं नः सुमनस्यमाना ४ [१८] (७४६)

(७५)

१९ पायुमारुद्राजः । (संग्रामाशियः) १ वर्म, २ धनुः, ३ ज्या, ४ आर्क्षी, ५ ह्युधिः, ६ (पूर्वार्धः)

सारथिः, ६ (उत्तरार्धः) रश्मयः, ७ अश्वः, ८ रथः, ९ रथगोपाः, १० ब्राह्मण-पितृ-सोम-द्यावा-
पृथिवी-पूषाणः, ११-१२, १५-१६ इषवः, १३ प्रतोवः, १४ हस्तज्ञाः,

१७ युद्धभूमि-कवच-ब्रह्मणस्पत्यादयः, १८ वर्म-सोम-वरुणाः,

१९ देवब्रह्माणि । त्रिष्टुप्, ६, १० जगती, १२, १३, १५, १६, १९

अनुष्टुप्, १७ पङ्क्तिः ।

जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद् वर्मी याति समदामुपस्थे ।

अनाविद्धया तन्वा जय त्वं स त्वा वर्मणो महिमा पिपर्तु १

धन्वना गा धन्वनाजि जयेम धन्वना तीव्राः समदो जयेम ।

धनुः शत्रोरपकामं कृणोति धन्वना सर्वाः प्रदिशो जयेम २

वृक्षयन्तीवेदा गनीगन्ति कर्णं प्रियं सखायं परिष्वजाना ।

योषेव शिक्ने वितताधि धन्व-श्रुया इयं समनि पारयन्ती ३

(७४९)

ते आचरन्ती समनेव योषा मातेव पुत्रं बिमृतामुपस्थे ।
 अप शत्रून् विध्यतां संविद्वाने आर्त्ता इमे विष्फुरन्ती अमित्रान् ४
 बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्वा कृणोति समनावगत्य ।
 इषुधिः सक्काः पृतनाश्च सर्वाः पुष्टे निनन्दो जयति प्रसूतः ५ [१९]

रथे तिष्ठन् नयति वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुषाराधिः ।
 अभीशूनां महिमानं पनायत मनः पश्चादनु यच्छन्ति रुश्मयः ६
 तीवान् घोषान् कृण्वते वृषपाणयो ऽश्वा रथेभिः सह वाजयन्तः ।
 अवक्रामन्तः प्रपविरमित्रान् क्षिणन्ति शत्रून् रनपव्ययन्तः ७
 रथवाहनं हविरस्य नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्म ।
 तत्रा रथमुप शग्मं संदेम विश्वाहा वयं सुमनस्यमानाः ८
 स्वादुषंसदः पितरो वयोधाः कृच्छ्रेभितः शक्तीवन्तो गभीराः ।
 चित्रसेना इषुबला असुधाः सुतोवीरा उरवो वातसाहाः ९
 ब्राह्मणासः पितरः सोम्यासः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसा ।
 पूषा नः पातु दुषिताहतावृधो रक्षा मार्किनो अघर्शस ईशत १० [२०]

सुपूर्णं वस्ते मृगो अस्या वन्तो गोभिः संनद्धा पतति प्रसूता ।
 यत्रा नरः सं च वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्यमिषवः शर्म यंसन् ११
 ऋजीति परि वृद्धि नो ऽश्मा भवतु नस्तनूः ।
 सोमो अर्धि ब्रवीतु नो ऽर्वितिः शर्म यच्छतु १२
 आ जङ्घन्ति सान्वेषां जघनो उप जिघ्रते ।
 अश्वाजनि प्रचेतसो ऽश्वान् त्समत्सु चोदय १३
 अहिंरिव भोगैः पर्येति बाहुं ज्याया हेति परिवार्धमानः ।
 हस्तग्नो विश्वा वयुनानि विद्वान् पुमान् पुमांसं परि पातु विश्वतः १४
 आलाक्ता या रुक्मीष्ण्यथो यस्या अयो मुखम् ।
 इदं पर्जन्यरेतस इधै वेद्यै बृहन्नमः १५ [२१] (७६१)

अवसृष्ट्वा परां पतु शरंव्ये ब्रह्मसंशिते ।	
गच्छामित्रान् प्र पद्यस्व मामीषां कं चनोच्छिषः	१६
यत्र बाणाः संपतन्ति कुमारा विशिखा इव ।	
तत्रा नो ब्रह्मणस्पतिरर्वितिः शर्म यच्छतु विश्वाहा शर्म यच्छतु	१७
मर्माणि ते वर्मणा छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनानु वस्ताम् ।	
उरोर्वरीयो वरुणस्ते कृणोतु जयन्तं त्वानु देवा मवन्तु	१८
यो नः स्वो अरणो यश्च निष्ठयो जिघांसति ।	
देवास्तं सर्वे धूर्वन्तु ब्रह्म वर्म ममान्तरम्	१९ [२२] (७६५)

॥ इति षष्ठं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

पञ्चममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ४३६८

षष्ठमण्डलस्य ७६५

सर्वयोगः- ५१३३

अथ सप्तमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१७]

१५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । विराट्, १९-२५ त्रिष्टुप् ।

अग्निं नरो दीर्घितिभिरण्यो—हस्तच्युती जनयन्त प्रशस्तम् । दूरेदृशीं गृहपतिमथर्युम् १
 तमग्निस्ते वसवो नृपवन् त्सुप्रतिचक्षामवसे कुतश्चित् । वृक्षाप्यो यो दम् आसु नित्यः २
 मेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो नो ऽजस्रया सुम्यां यविष्ठ । त्वां शश्वन्तु उप यन्ति वाजाः ३
 प्र ते अग्नयोऽग्निभ्यो वरं निः सुवीरांसः शोशुचन्त द्युमन्तः । यज्ञा नरः समासते सुजाताः ४
 दा नो अग्ने धिया राधं सुवीरं स्वपत्यं सहस्य प्रशस्तम् । न यं यावा तरति यातुमावान् ५ [२३]

उप यमेति युवतिः सुदक्षं वृषा वस्तोहविष्मती घृताची । उप स्वैनमरमतिर्वसुयुः ६
 विश्वा अग्नेऽप वृहाराती—येभिस्तपोभिरदहो जरुथम् । प्र निस्वरं चातयस्वामीवाम् ७
 आ यस्ते अग्न इधते अनीकं वसिष्ठ शुक्र दीदिवः पार्वक । उतो न एभिः स्तवथैरिह स्याः ८
 वि ये ते अग्ने मेजिरे अनीकं भर्ता नरः पित्र्यांसः पुरुत्रा । उतो न एभिः सुमना इह स्याः ९
 इमे नरो वृत्रहत्येषु शूरा विश्वा अदेवीरभि संन्तु मायाः । ये मे धियं पनयन्त प्रशस्ताम् १० [२४]

मा शूने अग्ने नि पदाम नृणां माशेषसोऽवीरंता परि त्वा । प्रजावर्तीषु दुर्यासु दुर्य ११
 यमश्वी नित्यमुपयाति यज्ञं प्रजावन्तं स्वपत्यं क्षयं नः । स्वर्जन्मना शेषसा वावृधानम् १२
 पाहि नो अग्ने रक्षसो अजुष्टात् पाहि धूर्तररूपो अघायोः । त्वा युजा पृतनायूरभि प्याम् १३
 सेवृग्निर्गौरत्यस्त्वन्यान् यत्र वाजी तनयो व्रीडुपाणिः । सहस्रपाथा अक्षरां समेति १४
 सेवृग्निर्यो वनुष्यतो निपाति समेन्द्रारमहंस उरुण्यात् । सुजातासः परि चरन्ति वीराः १५ [२५]

अयं सो अग्निराहुतः पुरुत्रा यमीशानः समिद्रिन्दे हविष्मान् । परि यमेत्यध्वरेषु होता १६
 त्वे अग्न आहवनानि भूरी—ज्ञानास आ जुहुयाम् नित्या । उभा कृण्वन्तो बहू मियेधे १७
 इमो अग्ने वीततमानि हव्या ऽजस्रो वक्षि वेवतातिमच्छ । प्रति न ई सुरभीणि व्यन्तु १८

मा नो अग्नेऽवीरंते परा दा दुर्वाससेऽमृतये मा नो अस्यै ।

मा नः क्षुधे मा रक्षसं क्रतावो मा नो दमे मा वन आ जुह्वर्याः

१९ (१९)

नू मे ब्रह्माण्यग्न उच्छशाधि त्वं देव मघवन्धः सुषुदः ।
रातौ स्यामोभयास आ ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२० [२६]

त्वमग्ने सुहवो रण्वसंहक् सुवीती सूनो सहसो दिदीहि ।
मा त्वे सत्वा तनये नित्य आ धृच्छा वीरो अस्मन्नर्यो वि दासीत्
मा नो अग्ने दुर्मतये सचैषु देवेन्द्रेष्वग्निषु प्र वोचः ।
मा ते अस्मान् दुर्मतयो मुमाचिद् देवस्य सूनो सहसो नशन्त
स मतो अग्ने स्वनीक रेवा नमर्त्ये य आजुहोति हव्यम् ।
स देवता वसुवर्नि दधाति यं सुरिरर्थी पुच्छमान एति
महो नो अग्ने सुवितस्य विद्वान् रयिं सुरिभ्य आ वहा बृहन्तम् ।
येन वयं सहसावन् मवेमा विक्षितास आयुषा सुवीराः
नू मे ब्रह्माण्यग्न उच्छशाधि त्वं देव मघवन्धः सुषुदः ।
रातौ स्यामोभयास आ ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२१

२२

२३

२४

२५ [२७] (२५)

— १७९ —

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-३०]

(१)

११ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आभीषक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इल्लः, ४ बर्हिः,
५ देवीर्द्वारः, ६ उपासानका, ७ दैव्यो होता रौ प्रचेतसो, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीलाभारत्याः,
९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । त्रिष्टुप् ।

जुषस्व नः समिधमग्ने अद्य शोचां बृहद् यजतं धूममुण्वन् ।

उप स्पृश दिव्यं सानु स्तूपैः सं रश्मिर्मस्ततनः सूर्यस्य

१

नराशंसस्य महिमानमेषा मुप स्तोषाम यजतस्य यज्ञैः ।

ये सुकृतवः शुचयो धियंधाः स्वदन्ति देवा उभयानि हव्या

२

इल्लेन्यं वो असुरं सुदक्षं मन्तर्द्वतं रोदसी सत्यवाचम् ।

मनुष्वदग्निं मनुना समिद्धं समध्वराय सवृमिन्महेम

३

सपर्यवो भरमाणा अभिजु प्र वृञ्जते नमसा बर्हिरग्नौ ।

आजुह्वाना घृतपृष्ठं पूर्णहृदध्वर्यवो हविषा मर्जयध्वम्

४

स्वाध्योऽवि दुरो देवयन्तो ऽशिंश्रू रथयुर्व्वताता ।

पूर्वीं शिशुं न मातरां रिहाणे समग्रुवो न समनेष्वञ्जन्

५ [१]

उत योषणे दिव्ये मही न उपासानका सुदुधेव धेनुः ।

बर्हिषदा पुरुहूते मघोनी आ यज्ञिये सुविताय श्रयेताम्

६ (११)

विप्रां यज्ञेषु मानुषेषु कारू मन्ये वां जातवेदसा यजध्वे ।
 ऊर्ध्वं नो अध्वरं कृतं हवेषु ता देवेषु वनथो वार्याणि
 आ भारती भारतीभिः सजोषा इळा देवैर्मनुष्यैर्भिरग्निः ।
 सरस्वती सारस्वतेर्मिर्वाक् तिस्रो देवीर्बहिरेदं सदन्तु
 तन्नस्तुरीपमधं पोषयितु देवं त्वष्टाविं रराणाः स्यस्व ।
 यतो धीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः
 वनस्पतेऽव सजोष देवा नग्निर्हविः शमिता सवयाति ।
 सेवु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेदं
 आ याह्यग्ने समिधानो अर्वा द्वित्रेण देवैः सस्थं तुरेभिः ।
 बर्हिर्न आस्तामविंतिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मावयन्ताम्

७

८

९

१०

११ [२] (३६)

(३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निं वो देवमग्निभिः सजोषा यजिष्ठं द्रुतमध्वरे कृणुध्वम् ।
 यो मर्त्येषु निर्धुर्विकृतावा तपुर्मूर्धा घुतान्नः पावकः
 प्रोथुध्वो न यवसेऽविष्यन् यदा महः संवरणाद् व्यस्थात् ।
 आदस्य वातो अन् वाति शोचिरधं स्म ते व्रजनं कृष्णमस्ति
 उद् यस्य ते नवजातस्य वृष्णो ऽग्ने चरन्त्यजरा इधानाः ।
 अच्छा धामरुषो धूम एति सं द्रुतो अग्न इयंसे हि देवान्
 वि यस्य ते पृथिव्यां पाजो अभेत तृषु यदन्ना समवृक्त जग्मैः ।
 सेनेव सुष्टा प्रसितिष्ठ एति यवं न दस्म जुह्वा विवेक्षि
 तमिद् वोषा तमुपसि यविष्ठ मग्निमत्यं न मर्जयन्त नरः ।
 निशिशाना अतिथिमस्य योनौ वीदाय शोचिराहुतस्य वृष्णः

१

२

३

४

५ [३]

सुसंहक् ते स्वनीक प्रतीकं वि यद् रुक्मो न रोचस उपाके ।
 विवो न ते तन्यतुरेति शुष्म श्रित्रो न सूरः प्राति चक्षि भानुम्
 यथा वः स्वाहाग्नये दाशेम परीळाभिर्घृतवद्भिश्च हव्यैः ।
 तेभिर्नो अग्ने अमितैर्महोभिः ज्ञातं पूर्मिरायसीमिनि पाहि

६

७

(४३)

या वा ते सन्ति दाशुषे अधृष्टा गिरो वा यामिर्नृवतीरुष्याः ।
 तामिर्नः सूनो सहसो नि पाहि स्मत् सूरिर्ऋरितृञ्जातवेदः
 निर्यत् पुतेव स्वार्धितिः शुचिर्गात् स्वया कृपा तन्वाँ रोचमानः ।
 आ यो मात्रोरुशेन्यो जनिष्ट देवयज्याय सुक्रतुः पावकः
 एता नो अग्रे सौमगा दिदीह्य पि क्रतुं सुचेतंसं घतेम ।
 विश्वा स्तोतृभ्यो गृणते च सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८

९

१० [४] (४९)

(४)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वः शुक्राय मानवे भरध्वं हव्यं मतिं चाग्नये सुपूतम् ।
 यो दैव्यानि मानुषा जनूप्यन्तर्विश्वानि विच्रना जिगाति
 स गृत्सो अग्निस्तरुणाश्चिदस्तु यतो यविष्ठो अर्जनिष्ट मातुः ।
 सं यो घना युवते शुचिं वृन् भूरिं चिदन्ना समिदंति सद्यः
 अस्य देवस्य संसद्यनीके यं मर्तासः श्येतं जगृभ्रे ।
 नि यो गृभं पौरुषेयीमुवोच हरोकमग्निरायवे शुशोच
 अयं कविरकविषु प्रचेता मर्तेष्वग्निर्मृतां नि धायि ।
 स मा नो अत्र जुहुः सहस्त्रः सदा त्वे सुमनसः स्याम
 आ यो योनिं देवकृतं ससाव कृत्वा ह्यग्निर्मृतां अतारीत् ।
 तमोपधीश्च वनिर्नश्च गर्भं भूमिश्च विश्वधायसं बिभर्ति

१

२

३

४

५ [५]

ईशे ह्यग्निर्मृतस्य भूरे-रीशे रायः सुवीर्यस्य दातोः ।
 मा त्वा वयं सहसावन्नवीरा माप्संवः परि पदाम मादुवः
 परिपद्यं ह्यरणस्य रेक्णो नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।
 न शेषो अग्ने अन्यजातम्-स्यचेतानस्य मा पृथो वि दुक्षः
 नहि ग्रमायारणः सुशेवो ऽन्योदर्यो मनसा मन्तवा उ ।
 अर्धा चिदोक्तः पुनरित् स एत्या ऽऽ नो वाज्यंभीपाळेत्तु नव्यः
 न्वमर्गेन वनुप्यतो नि पाहि त्वमुं नः सहसावन्नव्यात् ।
 सं त्वा ध्वस्मन्वदृभ्येतु पाथः सं रयिः स्पृहयाप्यः सहस्री

६

७

८

९

(५५)

एता नो अग्ने सौमंगा दिवीह्य—पि क्रतुं सुचेतसं वतेम ।

विश्वा स्तोतृभ्यो गृणते च सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१० [६] (५३)

(५)

१ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्रये तवसे भरध्वं गिरं विवो अरुतये पृथिव्याः ।

यो विश्वेषाममृतानामुपस्थे वैश्वानरो वावृधे जागुवद्भिः

१

पूष्टो विवि धाप्यग्निः पृथिव्यां नेता सिन्धूनां वृषभः स्तियानाम् ।

स मानुषीरभि विशो वि भाति वैश्वानरो वावृधानो वरेण

२

त्वद् मिया विश आयन्नसिक्ती रसमना जहतीर्भोजनानि ।

वैश्वानर पुरवे शोशुंचानः पुरो यदग्ने वुरयन्नदीदेः

३

तर्ब त्रिधातु पृथिवी उत द्यौर्वैश्वानर व्रतमग्ने सचन्त ।

त्वं मासा रोवसी आ ततन्था—ऽजक्षेण शोचिया शोशुंचानः

४

त्वामग्ने हरितो वावशाना गिरः सचन्ते धुनयो घृताचीः ।

पतिं कृष्टीनां रुथ्यं रयीणां वैश्वानरमुषसां केतुमह्नाम्

५ [७]

त्वे असुर्यं वसवो न्यृण्वन् क्रतुं हि ते मित्रमहो जुपन्त ।

त्वं दस्युरोक्तो अग्न आज उरु ज्योतिर्जनयन्नार्याय

६

स जार्यमानः परमे व्योमन् वायुर्न पाथः परिं पासि सुद्यः ।

त्वं भुवना जनयन्नभि कृन्नपत्याय जातवेदो दशस्यन्

७

तामग्ने अस्मे इषमेरयस्व वैश्वानर द्युमतीं जातवेदः ।

यया राधः पिन्वासि विश्ववार पृथु श्रवो वाशुषे मर्त्याय

८

तं नो अग्ने मघर्वन्त्रः पुरुक्षुं रयिं नि वाजं श्रुत्यं युवस्व ।

वैश्वानर महि नः शर्म यच्छ रुद्रेभिर्मे वसुभिः सजोषाः

९ [८] (६५)

(६)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र सुम्राजो असुरस्य प्रशस्तिं पुंसः कृष्टीनामनुमार्द्यस्य ।।

इन्द्रस्येव प्र तवसंस्कृतानि वन्दे वारुं वन्दमानो विवक्मि

१

(६६)

कविं केतुं धासिं मानुमद्रे—हिन्वन्ति शं राज्यं रोदस्योः ।	
पुरंदरस्य ग्रीर्मिरा विवासे ऽग्नेर्व्रतानि पून्या महानि	२
न्यक्रतून् ग्रथिनो मुधवाचः पूर्णैरश्वद्वौ अबुधौ अयुजान् ।	
प्रप तान् दस्यूरग्निर्विवाय पूर्वश्वकारपरौ अयज्यून	३
यो अपाचीने तमसि मदन्तीः प्राचींश्चकार नृतमः शचीभिः ।	
तमीशानं वस्वो अग्निं गृणीषे ऽनानतं वुमयन्तं पृतन्यून	४
यो वेद्योऽं अनमयद् वधुक्षैर्यो अर्यपत्नीरुपसंश्चकार ।	
स निरुध्या नहुषो यज्ञो अग्निं विशश्वके बलिहृतः सहोभिः	५
यस्य शर्मन्नुप विश्वे जनांस एवैस्तस्थुः सुमतिं भिक्षमाणाः ।	
वैश्वानरो वरमा रोदस्यो—राग्निः संसाद पित्रोरुपस्थम्	६
आ वेवो ददे बुध्याऽं वसूनि वैश्वानर उदिता सूर्यस्य ।	
आ समुद्राववरादा परस्मा दाग्निर्ददे विव आ पृथिव्याः	७ [९] (७९)

(७)

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वो देवं चित् सहसानमग्निं—मश्वं न वाजिनं हिषे नमोभिः ।	
मवां नो द्रुतो अध्वरस्य विद्वान् त्मना देवेषु विविदे सितद्रुः	१
आ याह्यग्रे पथ्याऽं अनु स्वा मन्द्रो देवानां सख्यं जुषाणः ।	
आ सानु शुष्मैर्नदयन् पृथिव्या जग्मेभिर्विश्वमुशधग्वनानि	२
प्राचीनो यज्ञः सुधितं हि बर्हिः प्रीणीते अग्निरीळितो न होता ।	
आ मातरा विश्ववारि हुवानो यतो यविष्ठ जज्ञिषे सुशेवः	३
सद्यो अध्वरे रथिरं जनन्त मानुषासो विचेतसो य एषाम् ।	
विशामधायि विरपतिर्दुरोणेऽं ऽग्निर्मन्द्रो मधुवचा क्रतावा	४
असादि वृतो वह्निराजगन्वा नग्निर्ब्रह्मा नृषदने विधर्ता ।	
द्यौश्च यं पृथिवी वावुधाते आ यं होता यजति विश्ववारम्	५
एते द्युझेभिर्विश्वमातिरन्त मन्त्रं ये वारं नर्या अतक्षन् ।	
प्र ये विशस्तिरन्त श्रोषमाणा आ ये मे अस्य दीर्घयज्ञतस्य	६ (७८)

नू त्वामग्र ईमहे वसिष्ठा ईशानं सूनो सहस्रो वसूनाम् ।
इधं स्तोतृभ्यो मधर्वन्ध आनद्ध यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

७ [१०] (७९)

(८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

इन्धे राजा समर्यो नमोमि—र्यस्य प्रतीकमाहुतं धृतेन ।
नरो हव्येभिरीळते सबाध आग्निरग्र उपसामशोचि १
अयमु प्य सुमहौ अवेदि होता मन्द्रो मनुयो यद्वो अग्निः ।
वि मा अकः ससृजानः पृथिव्यां कृष्णपविरोषधीभिर्ववक्षे २
कया नो अग्ने वि वसः सुवृक्तिं कामु स्वधामृणवः शस्यमानः ।
कदा भविम पतयः सुवन्न रांयो वन्तारो वृष्टरस्य साधोः ३
प्रणायमग्निर्मरतस्य शृण्वे वि यत् सूर्यो न रोचते बृहद् माः ।
अग्नि यः पूरुं पृतनासु तस्थौ श्रुतानो दैव्यो अतिथिः शुशोच ४
असन्नित त्वे आहर्वनानि भूरि भुवो विश्वेभिः सुमन्ना अनीकैः ।
स्तुतश्चिदग्ने शृण्विषे गृणानः स्वयं वर्धस्व तन्वं सुजात ५
इवं वचः शतसाः संसहस्र—मुवग्रये जनिषीष्ट द्विचर्हीः ।
शं यत् स्तोतृभ्य आपये भवाति द्युमदमीवचातनं रक्षोहा ६
नू त्वामग्र ईमहे वसिष्ठा ईशानं सूनो सहस्रो वसूनाम् ।
इधं स्तोतृभ्यो मधर्वन्ध आनद्ध यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [११] (८६)

(९)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अबोधि जार उपसामुपस्था—द्धोता मन्द्रः कवितमः पावकः ।
वधाति केतुमुभयस्य जन्तो हव्या वेवेषु द्रविणं सुकृत्सु १
स सुकृतुर्यो वि दुरः पणीनां पुनानो अकं पुरुभोजसं नः ।
होता मन्द्रो विशां दमूना—स्तिरस्तमो दृष्टशे राम्याणाम् २
अमूरः कविरदितिर्विवस्वान् त्सुसंसन्मित्रो अतिथिः शिधो नः ।
चित्रमानुरुषसां मात्यग्रे ऽपां गर्भैः प्रस्व आ विवेश ३
ईळेन्यो वो मनुयो युगेषु समनगा अशुचज्जातवेदाः ।
सम्बद्धा भानना गो विभाति प्रति गावः समिधानं बुधन्त ४ (९०)

अग्नें याहि द्रुत्यं । मा रिषण्यो देवौ अच्छा ब्रह्मकृता गुणेन ।
सरस्वतीं मरुतो अश्विनापो यक्षि देवान् रत्नधेयाय विश्वान्
त्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो जरूथं हन् यक्षि राये पुरंधिम् ।
पुरुणीथा जातवेदो जरस्व यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६ [१२] (९२)

(१०)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

उषो न जारः पृथु पाजो अश्रेद् द्रविद्युतद् दीद्यच्छोशुचानः ।
वृषा हरिः शुचिरा भाति मासा धियो हिन्वान उगतीरजीगः
स्वर्णं वस्तोरुषसांमरोचि यज्ञं तन्वाना उशिजो न मन्म ।
अग्निर्जन्मानि देव आ वि विद्वान् ब्रवद् द्रुतो देवयावा वसिष्ठः
अच्छा गिरो मतयो देवयन्ती रग्निं यन्ति द्रविणं भिक्षमाणाः ।
सुसंहशं सुप्रतीकं स्वर्चं हव्यवाहमरतिं मानुषाणाम्
इन्द्रं नो अग्ने वसुभिः सजोषा रुद्रं रुद्रेमिरा वहा बृहन्तम् ।
आवित्येमिरदितिं विश्वजन्यां बृहस्पतिमृक्भिविश्ववारम्
मन्द्रं होतारमुशिजो यविष्ठ मग्निं विश ईळते अध्वरेषु ।
स हि क्षपावो अमवद् रयीणा मतन्द्रो द्रुतो यजथाय देवान्

१

२

३

४

५ [१३] (९७)

(११)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

महौ अस्यध्वरस्य प्रकेतो न कृते त्वद्रुता मादयन्ते ।
आ विश्वेभिः सरथं याहि देवै न्यग्ने होता प्रथमः सवेह
त्वामीळते अजिर द्रुत्याय हविष्मन्तः सवमिन्मानुषासः ।
यस्य देवैरासदो बर्हिर्गने ऽहान्यस्मै सुदिना भवन्ति
त्रिश्चिद्रुक्तोऽयं चिकितुर्वसूनि त्वे अन्तर्दुःशुषे मर्त्याय ।
मनुष्वदग्न इह यक्षि देवान् भवा नो द्रुतो अभिशस्तिपावा
अग्निरीशे बृहतो अध्वरस्याऽग्निर्विश्वस्य हविषः कृतस्य ।
क्रतुं हास्य वसवो जुपन्ताऽथा देवा दधिरे हव्यवाहम्

१

२

३

४ (१०१)

आग्नें वह हविरद्याय देवा—निन्द्रज्येष्ठास इह मादयन्ताम् ।
इमं यज्ञं द्विवि देवेषु धेहि यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५ [१४] (१०२)

(१२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्नन्म महा नमसा यविष्ठं यो वीदाय सभिन्द्रः स्वे दुरोणे ।
चित्रमानुं रोदसी अन्तरुर्वी स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यञ्चम्
स महा विश्वा दुरितानि साह्या नग्निः पृथ्वे दम आ जातवेदाः ।
स नो रक्षिषद् दुरितादेवद्या वृस्मान् गृणत उत नो मघोनः
त्वं वरुण उत मित्रो अग्ने त्वां वर्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः ।
त्वे वसु सुषणनानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१५] (१०५)

(१३)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्रये विश्वशुचं धियंधे ऽसुरघ्ने मन्म धीतिं भरध्वम् ।
भरं हविर्न बर्हिषि प्रीणानो वैश्वानराय यतये मतीनाम्
त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान आ रोदसी अपृणा जार्यमानः ।
त्वं देवाँ अभिशस्तेरयुञ्जो वैश्वानर जातवेदो महित्वा
जातो यदग्रे भुवना व्यर्यः पशून् न गोपा इर्यः परिज्मा ।
वैश्वानर ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१६] (१०८)

(१४)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ वृहती ।

समिधा जातवेदसे देवाय देवहूतिभिः ।

हविर्भिः शुक्रशोचिषे नमस्विनो वयं दाशेमाग्रये
वयं ते अग्ने समिधा विधेम वयं दाशेम सुष्टुती यजत्र ।
वयं धूतेनाध्वरस्य होत वयं देव हविषा भद्रशोचे
आ नो देवेभिरुप देवहूति मग्ने याहि वर्यद्वृति जुषाणः ।
तुभ्यं देवाय दाशतः स्याम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१७] (१११)

(१५)

१५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । गायत्री ।

उपसद्याय मीळहुप आस्ये जुहुता हविः । यो नो नेदिष्ठमाप्यम् १
 यः पञ्च चर्षणीरामि निपसाद् दमेदमे । कुविर्गृहपतिर्युवा २
 स नो वेदो अमात्यमग्नी रक्षतु विश्वतः । उतास्मान् पात्वंहसः ३
 नवं नु स्तोममग्नये दिवः श्येनार्य जीजनम् । वस्वः कुविद् वनाति नः ४
 स्पर्हा यस्य थियो हृशे रयिर्वीरवतो यथा । अग्रे यज्ञस्य शोचतः ५ [१८]

सेमां वेतु वपद्भृति मग्निर्जुपत नो गिरः । यजिष्ठो हव्यवाहनः ६
 नि त्वा नक्ष्य विश्वते द्युमन्तं देव धीमहि । सुवीरमग्न आहुत ७
 क्षप उन्नश्च दीदिहि स्वग्नयस्त्वया वयम् । सुवीरस्त्वमस्मयुः ८
 उप त्वा सातये नरो विप्रासो यन्ति धीतिभिः । उपाक्षरा सहस्रिणी ९
 अग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः । शुचिः पावक इड्यः १० [१९]

स नो राधास्या भरे शानः सहसो यहो । भगश्च दातु वार्यम् ११
 त्वमग्ने वीरवद् यशो देवश्च सविता भगः । दितिश्च दाति वार्यम् १२
 अग्रे रक्षा णो अंहसः प्रति प्म देव रीपतः । तपिष्ठैरजरो दह १३
 अधा मही न आयस्य नाधृष्टो नृपीतये । पूर्ववा ज्ञतभुजिः १४
 त्वं नः पाह्यंहसो दोषावस्तरवायतः । दिवा नक्तमवाभ्य १५ [२०] (१२६)

(१६)

१६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । प्रगाथः (= विपमा बृहती, समा सतो बृहती) ।

एना वो अग्नि नर्मसो जों नपातमा हुवे ।
 प्रियं चेतिष्ठमरतिं स्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतम् १
 स योजते अरुणा विश्वभोजसा स दुद्रवत् स्वाहुतः ।
 सुवह्मा यज्ञः सुशमी वसूनां देवं राधो जनानाम् २
 उदस्य शोचिरस्था द्राजुह्वानस्य मीळहुपः ।
 उद् धूमासो अरुपासो दिविस्पृशः समग्निर्मिन्धते नरः ३
 तं त्वा दूतं कृण्महे यशस्तमं देवो आ वीतये वह ।
 विश्वा सूनो सहसो मर्तभोजना रास्व तद् यत् त्वमेह ४ (१३०)

त्वमग्ने गृहपति—स्त्वं होता नो अध्वरे ।

त्वं पोता विश्ववार प्रचेता यक्षि वेधि च वार्यम्

५

कृधि रत्नं यजमानाय सुक्रतो त्वं हि रत्नधा असि ।

आ न ऋते शिशीहि विश्वमृत्विजं सुशंसो यश्च दक्षते

६ [२१]

त्वे अग्ने स्वाहुत प्रियासः सन्तु सूरयः ।

यन्तारो ये मधवानो जनाना—मूर्वान् दयन्त गोनाम्

७

येषामिळा घृतहस्ता दुरोण औ अपि प्राता निषीदति ।

तौत्त्रायस्व सहस्य द्रुहो निदो यच्छा नः शर्म दीर्घश्रुत

८

स मन्द्रया च जिह्वया वह्निरासा विदुष्टरः ।

अग्ने रयि मधर्वज्यो न आ वह हव्यदातिं च सृदय

९

ये राधांसि द्रुत्यश्व्या मघा कामेन श्रवसो महः ।

तौ अंहसः पिपूहि पृथुभिर्द्वं शतं पुर्मिर्विष्णु

१०

देवो वो द्रविणोदाः पूर्णा विंषष्टशसिचम् ।

उद् वा सिञ्चध्वमुप वा पूणध्व—मादिद् वो देव ओहते

११

तं होतारमध्वरस्य प्रचेतसं वह्निं देवा अकृण्वत ।

दधाति रत्नं विधते सुवीर्यं मग्निर्जनाय दाशुषे

१२ [२२] (१३८)

(१७)

७ मैत्रावरुणिर्वासिष्ठः । अग्निः । द्विपदा त्रिपदुप ।

अग्ने भवं सुपमिधा समिन्द्र उत बर्हिर्ब्रिया वि स्तृणीताम्

१

उत द्वार उशतीर्वि श्रयन्ता—मुत देवा उशत आ वहहेह

॥१॥

२

अग्ने वीहि हविषा यक्षि देवान् त्वध्वरा कृणुहि जातवेदः

३

स्वध्वरा करति जातवेदा यक्षद् देवा अमृतान् पिप्रयञ्च

॥२॥

४

वंस्व विश्वा वार्याणि प्रचेतः सत्या भवन्त्वाशिषो नो अद्य

५

त्वामु ते दधिरे हव्यवाहं देवातो अग्न ऊर्ज आ नपातम्

॥३॥

६

ते ते देवाय दाशतः स्याम महो नो रत्ना वि दध हयानः

॥४॥

७ [२३] (१४५)

(१८)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १८-३१]

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः, २२-२५ सुदाः पैजवनः । त्रिष्टुप् ।

त्वे ह यत् पितरंश्चिन्न इन्द्र विश्वा वामा जरितारो असन्वन् ।

त्वे गावः सुदुषास्त्वे ह्यश्वास्त्वं वसुं देवयते वर्निष्ठः

१

राजैव हि जनिमिः क्षेप्येवाऽव द्युभिरभि विदुष्कविः सन् ।

पिशा गिरो मघवन् गोमिरश्वैस्त्वायतः शिशीहि राये अस्मान्

२

इमा उ त्वा पस्पृधानासो अत्र मन्द्रा गिरो देवयन्तीरुप स्थुः ।

अर्वाची ते पथ्या राय एतु स्याम ते सुमताविन्द्र शर्मन्

३

धेनुं न त्वा सुयवसे दुदुक्षक्षुप ब्रह्माणि ससृजे वसिष्ठः ।

त्वामिन्मे गोपतिं विश्व आहा ऽऽ न इन्द्रः सुमतिं गन्त्वच्छ

४

अर्णासि चित् पप्रथाना सुदास इन्द्रो गाधान्यकृणोत् सुपारा ।

शर्धन्तं शिम्पुमुचथस्य नव्यः शापं सिन्धूनामकृणोदशस्तीः

५ [२४]

पुरोळा इत् तुर्वशो यक्षुरासीद् राये मत्स्यासो निशिता अपीव ।

श्रुष्टिं चक्रुर्मृगवो द्रुह्यवश्च सखा सखायमतर्द्द विषूचोः

६

आ पक्थासो मलानसो भनन्ता ऽलिनासो विषाणिनः शिवासः ।

आ योऽनयत् सधमा आर्यस्य गव्या तृत्सुभ्यो अजगन् युधा नृन्

७

दुराध्योऽं अर्विति स्नेवयन्तो ऽचेतसो वि जगृध्रे परुष्णीम् ।

महाविष्यक् पृथिवीं पत्यमानः पशुष्कविरशयच्चार्यमानः

८

ईयुरथं न न्यथं परुष्णी माशुश्चनेर्दमिषित्वं जंगाम ।

सुदास इन्द्रः सुतुकोऽमित्रा नरन्धयन्मानुषे वध्निवाचः

९

ईयुर्गावो न यवसादगोपा यथाकृतमभि मित्रं चितार्सः ।

पृश्निगावः पृश्निनिषेपितासः श्रुष्टिं चक्रुर्नियुतो रन्तयश्च

१० [२५]

एकं च यो विंशतिं च अवस्या वैकर्णयोर्जनान् राजा न्यस्तः ।

वृस्मो न सद्यन् नि शिशाति बर्हिः शूरः सर्गमकृणोदिन्द्र एषाम्

११

अध श्रुतं कवधं वृद्धमप्स्व नु ब्रुह्यं नि वृणग्वज्रबाहुः ।

वृणाना अत्र सख्याय सख्यं त्वायन्तो ये अमृतन्ननु त्वा

१२ (१५७)

वि सद्यो विश्वा हंहितान्येषा—मिन्द्रः पुरः सहसा सप्त वदः ।
 न्यानवस्य तृत्सवे गयं मा—ग्जेष्मं पूरं विदथे मृधवाचम् १३
 नि गन्धवोऽनवो दुह्यवश्च पृष्टिः शता सुयुपुः पद् सहस्रा ।
 पृष्टिर्वीरासो अधि पद् दुवोयु विश्वेदिन्द्रस्य वीर्यां कृतानि १४
 इन्द्रेणैते तृत्सवो वेविषाणा आपो न सुष्टा अधवन्त नीचीः ।
 दुर्मित्रासः प्रकलविन्मिमाना जहृर्विश्वानि भोजना सुदासे १५ [२६]

अर्धं वीरस्य शृतपामनिन्द्रं परा शर्धन्तं नुनुदे अमि क्षाम् ।
 इन्द्रो मन्युं मन्युम्यो मिमाय भेजे पथो वर्तनिं पत्यमानः १६
 आध्रेण चित् तद्वेकं चकार सिंही चित् पेत्वेना जघान ।
 अव स्रक्तीर्वेश्यावृश्चदिन्द्रः प्रायच्छद् विश्वा भोजना सुदासे १७
 शश्वन्तो हि शत्रवो रारधुष्टे मेदस्य चिच्छर्धतो विन्दु रन्धिम् ।
 मर्ता एनः स्तुवतो यः कृणोति तिग्मं तस्मिन् नि जहि वज्रमिन्द्र १८
 आवदिन्द्रं यमुना तृत्सवश्च प्रात्रं मेदं सर्वताता मुषायत् ।
 अजासश्च शिग्रवो यक्षवश्च बलिं शीर्षाणि जभ्रुरश्व्यानि १९
 न त इन्द्र सुमतयो न रायः संचक्षे पूर्वा उपसो न नूत्नाः ।
 देवकं चिन्मान्यमानं जघन्था—ऽव त्मना बृहतः शश्वरं भेत् २० [२७]

प्र ये गृहादममदुस्त्वाया पराशरः शतयातुर्वसिष्ठः ।
 न ते भोजस्य सख्यं मृपन्ता—ऽधा सूरिभ्यः सुविना व्युच्छान् २१
 द्वे नप्तुर्विवर्तः शते गो—र्द्धा रथा वधूमन्ता सुदासः ।
 अर्हन्नग्रे पैजवनस्य दानं होतैव सद्य पर्येमि रेभन् २२
 चत्वारो मा पैजवनस्य दानाः स्मर्हिष्टयः कृशनिनो निरेके ।
 क्रज्रासो मा पृथिविष्ठाः सुदास—स्तोकं तोकाय अर्धसे वहन्ति २३
 यस्य अवो रोदसी अन्तरुर्वी शीर्ष्णीशीर्ष्णी विभ्राजा विभक्ता ।
 सप्तेदिन्द्रं न स्रवतो गृणन्ति नि युध्यामधिर्मशिशाम्मीके २४
 इमं नरो मरुतः सश्रतानु दिवोदासं न पितरं सुदासः ।
 अविष्टना पैजवनस्य केतं कृणाशं क्षत्रमजरं दुवोयु २५ [२८](१७०)

(१९)

११ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यस्तिग्मशृङ्गो वृषमो न भीम एकः कुप्टीश्चावयति प्र विश्वाः ।

यः शश्वतो अदाशुषो गर्यस्य प्रयन्तासि सुष्वितराय वेदः १

त्वं ह त्पादिन्द्र कुत्समावः शुश्रूषमाणस्तन्वा समये ।

दासं यच्छुष्णं कुर्यवं न्यस्मा अरन्धय आर्जुनेयाय शिक्षन् २

त्वं धृष्णो धृपता वीतहव्यं प्रावो विश्वामिरुतिभिः सुदासम् ।

प्र पौरुकुत्सि त्रसदस्युमावः क्षेत्रसाता वृत्रहत्येषु पुरुम् ३

त्वं नृभिर्नृमणो देववीतौ भूरीणि वृत्रा हर्यश्व हंसि ।

त्वं नि दस्युं चुमुरिं धुनिं चाऽस्वापयो वृभीतये सुहन्तु ४

तव च्यौत्नानि वज्रहस्त तानि नव यत् पुरो नवतिं च सद्यः ।

निवेशने शततमाविषेणी रहञ्च वृत्रं नमुचिमुताहन् ५ [२९]

सन्ता ता त इन्द्र भोजनानि रातहव्याय दाशुषे सुदासे ।

वृष्णे ते हरी वृषणा युनज्मि व्यन्तु ब्रह्माणि पुरुशाक वाजम् ६

मा ते अस्यां सहसावन् परिष्टा वधाय भूम हरिवः परादै ।

त्रायस्व नोऽवुकेभिर्वरुथैस्तव प्रियासः सूरिषु स्याम ७

प्रियास इत् ते मघवन्नभिष्टौ नरो मदेम शरणे सखायः ।

नि तुर्वशं नि याद्वं शिशी ह्यतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन् ८

सद्यश्चिन्तु ते मघवन्नभिष्टौ नरः शंसन्त्युक्थशास उक्था ।

ये ते हर्वेभिर्वि पणीरदाश त्रस्मान् वृणीष्व युज्याय तस्मै ९

एते स्तोमा नरां नृतम् तुभ्यं मस्मद्यञ्चो ददतो मघानि ।

तेषामिन्द्र वृत्रहत्ये शिवो भूः सखा च शूरोऽविता च नृणाम् १०

नू इन्द्र शूर स्तवमान ऊती ब्रह्मजूतस्तन्वा वावृधस्व ।

उप नो वाजान् मिमीह्युप स्तीन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ११ [३०] (१८१)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३०]

(२०)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

उग्रो जज्ञे वीर्याय स्वधावा—अक्रिपो नर्यो यत् करिष्यन् ।
 जग्मिर्युवा नृषद्वनमवोभि—स्त्राता न इन्द्र एनसो महश्चित् । १
 हन्ता वृत्रमिन्द्रः शूशुवानः प्रावीशु वीरो जरितारमुती ।
 कर्ता सुदासे अह वा उ लोकं दाता वसु मुहुरा वाशुपे भूत । २
 युध्मो अनर्वा खजकृत समद्रा शूरः सत्रापाङ्ग अनुषेमषाळहः ।
 व्यास इन्द्रः पृतनाः स्वोजा अधा विश्वं शत्रूयन्तं जघान । ३
 उभे चिदिन्द्र रोदसी महित्वा ऽऽ पंप्राथ तविषीमिस्तुविष्मः ।
 नि वज्रमिन्द्रो हरिवान् मिमिक्षन् त्समन्धसा मदेषु वा उवोच । ४
 वृषा जजान वृषणं रणांय तमुं चित्रारी नर्यं ससूव ।
 प्र यः सेनानीरध नृभ्यो अस्ती—नः सत्वां श्वेषणः स धृष्णुः । ५ [१]

नू चित् स श्रेषते जनो न रेपन् मनो यो अस्य घोरमाविवासात् ।
 यज्ञैर्य इन्द्रे दधति दुवांसि क्षयत् स राय क्रतुपा क्रतेजाः । ६
 यदिन्द्र पूर्वा अपराय शिक्ष—त्रयज्ज्यायान् कनीयसो वेष्णाम् ।
 अमृत इत् पर्यासीत दूर—मा चित्र चित्र्यं भरा रयि नः । ७
 यस्त इन्द्र प्रियो जनो ददाश—दसन्निके अद्रिवः सत्वा ते ।
 वयं ते अस्यां सुमतौ चनिष्ठाः स्याम वरुथे अग्रतो नृपीतो । ८
 एष स्तोमो अचिक्रवद् वृषा त उत स्तामुर्मघवन्नक्रपिष्ट ।
 रायस्कामो जरितारं त आगन् त्वमङ्ग शक्र वस्व आ शक्रोः । ९
 स न इन्द्र त्वर्यताया इषे धा—स्मना च ये मघवानो जुनन्ति ।
 वस्वी शु ते जरित्रे अस्तु शक्ति—र्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः । १० [२] (१११)

(२१)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असावि देवं गोक्रंजीकमन्धो न्यस्मिन्निन्द्रो अनुषेमुवोच ।
 बोधामसि त्वा हर्यश्व यज्ञै—र्बोधा नः स्तोममन्धसो मदेषु । १
 प्र यन्ति यज्ञं विपर्यन्ति बहिः सोममादो विदथे दुधवाचः ।
 न्यु भ्रियन्ते यशसो गुमादा दूरउपब्धो वृषणो नृषाचः । २ (११३)

त्वमिन्द्र सवि॑त॒वा अ॒पस्कः॑ परि॑ण्ठिता अहि॑ना शूर॒ पूर्वाः ।
 त्वद् वा॒वके र॒थ्योऽं न धेना॑ रेज॑न्ते विश्वा॑ कृ॒त्रिमा॑णि मी॒षा
 मी॒मो वि॒विषा॑युधे॒मिरेषा॑ म॒पांसि॑ विश्वा॑ न॒र्याणि॑ वि॒द्वान् । ३
 इन्द्रः॑ पुरो जहृ॑षाणो वि दू॒धोत् वि वज्र॑हस्तो महि॒ना जघा॑न
 न या॒तव॑ इन्द्र॒ जूजुवु॑र्तो न वन्द॑ना शवि॒ष्ठ वेद्याभिः॑ । ४
 स शर्ध॑दुर्यो वि॒षुण॑स्य ज॒न्तो मी॑ शि॒श्वेदे॒वा अपि॑ गु॒र्कतं॑ नः ५ [३]

अमि॑ क्र॒त्वेन्द्र॑ भूर॒ध ज॑मन् न ते॑ वि॒व्यङ् महि॑मानं रजांसि॑ ।
 स्वेना॑ हि वृ॒त्रं शर्व॑सा जघ॒न्थ न शत्रु॑रन्तं वि॒विद॑द् यु॒धा ते ६
 वे॒वाश्रित॑ ते अ॒सुर्या॑य पूर्वे॑ ऽनु॑ क्ष॒त्राय॑ म॒मिरे॑ स॒हांसि॑ ।
 इन्द्रो॑ म॒घानि॑ द॒यते॑ वि॒षह्ये॑न्द्रं वा॒जस्य॑ जो॒हुवन्त॑ सा॒तौ ७
 की॒रिश्चि॒द्वि त्वा॒मव॑से जुहा॒वे शानि॑मिन्द्र॒ सौम॑गस्य भू॒रेः ।
 अ॒वो ब॒भूथ॑ श॒तभू॑ते अ॒स्मे अ॒भि॒क्षत्तु॑स्त्वा॒वतो॑ वरु॒ता ८
 सखा॑यस्त इन्द्र॒ विश्व॑हं स्याम॒ नमो॑वृ॒धासो॑ महि॒ना त॑रु॒त्र ।
 व॒न्वन्तु॑ स्मा॒ तेऽव॑सा स॒मीके॑ऽ ऽभी॑ति॒मर्यो॑ व॒नुषां॑ श॒वांसि॑ ९
 स न॑ इन्द्र॒ त्वर्य॑ताया इ॒षे धा॑स्मना॒ च ये म॒घवा॑नो जु॒नन्ति॑ ।
 व॒स्वी षु॑ ते॒ ज॒रित्रे॑ अ॒स्तु श॒क्तिर्यु॑यं पा॒त स्व॑स्ति॒मिः सदा॑ नः १० [४] (१०१)

(११)

१ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । विराट्, ९ त्रिष्टुप् ।

पि॒वा सोम॑मिन्द्र॒ मन्द॑तु त्वा॒ यं ते॑ सु॒षाव॑ ह॒र्यश्वा॑द्रिः ।
 सो॒तुर्बा॑हुभ्यां सु॒र्यतो॑ ना॒र्वा १
 य॒स्ते म॒वो यु॒ज्यश्चा॑रु॒रस्ति॑ येन॑ वृ॒त्राणि॑ ह॒र्यश्च॑ हंसि॑ ।
 स त्वा॑मिन्द्र॒ प्रभू॑वसो म॒मत्तु॑ २
 बो॒धा सु॑ मे॒ मघ॑वन् वा॒चमे॑मां यां ते॒ वसि॑ष्ठो अ॒र्चति॑ प्र॒शस्ति॑म् ।
 इ॒मा ब्र॒ह्म स॒धमा॑दे॒ जुष॑स्व ३
 श्रु॒धी ह॒वं वि॒पिपा॑नस्या॒द्वे बो॒धा वि॒प्रस्या॑र्च॒तो म॒नीषा॑म् ।
 कृ॒ष्वा दु॒वांस्य॑न्त॒मा स॒चे॒मा ४
 न ते॑ गि॒रो अपि॑ मृ॒ष्ये तुर॑स्य॒ न सु॑ण्ड॒तिम॑सु॒र्यस्य॑ वि॒द्वान् ।
 सदा॑ ते॒ नाम॑ स्वय॒शो वि॒वकि॑म ५ [५] (१०६)

भूरि हि ते सर्वना मानुषेषु भूरि मनीषी हवत त्वामित ।

मारे अस्मन्मघवञ्जयोक् कः

तुभ्येदिमा सर्वना शूर विश्वा तुभ्यं ब्रह्माणि वर्धना कृणोमि ।

त्वं नृभिर्हव्यो विश्वधासि

नू चिन्तु ते मन्यमानस्य वृस्मो—दश्रुवन्ति महिमानमुग्र ।

न वीर्यमिन्द्र ते न राधः

ये च पूर्व ऋषयो ये च नूत्ना इन्द्र ब्रह्माणि जनयन्त विप्राः ।

अस्मे ते सन्तु सख्या शिवानि यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

(२२)

६ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

उदु ब्रह्माण्यैरत अवस्ये—न्द्रं समर्थं महया वसिष्ठ ।

आ यो विश्वानि शर्वसा ततानो—पश्रोता म इवता वचांसि

अयामि घोषं इन्द्र देवजामि—रिरज्यन्त यच्छ्रुधो विवाचि ।

नहि स्वमायुश्चिकिते जनेषु तानीदंहास्यति पर्ण्यस्मान्

युजे रथं गवेपणं हरिभ्या—मुप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः ।

वि बाधिष्ट स्य रोदसी महित्वे—न्द्रो वृत्राण्यप्रती जघन्वान्

आपश्चित् पिप्युः स्तुर्यो—न गावो नक्षत्रानं जगितारस्त इन्द्र ।

याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छा त्वं हि धीभिर्दयसे वि वाजान्

ते त्वा मदा इन्द्र मादयन्तु शुष्मिणं तुविगार्धसं जरित्रे ।

एको देवत्रा दयसे हि मती—नस्मिञ्छूर सर्वन मादयस्व

एवेदिन्द्रं वृषणं वज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।

स नः स्तुतो वीरवद धातु गोमद यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

(२३)

६ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

योनिष्ट इन्द्र सदेन अकारि तमा नृभिः पुरुहूत प याहि ।

असो यथा नोऽविता वृधे च दवो वसूनि ममवश्च सोमैः

गुभीतं ते मन इन्द्र द्विर्बर्हाः सुतः सोमः परिषिक्ता मधूनि ।

विसृष्टधेना भरते सुवृक्तिरियमिन्द्रं जाहुवती मनीषा

२

आ नो दिव आ पृथिव्या क्रजीपिभिर्द्विर्बर्हिः सोमपेयाय याहि ।

वहेन्तु त्वा हरयो मद्राश्च माङ्गपमच्छा तवसं मदाय

३

आ नो विश्वामिहृतिभिः सजंषा ब्रह्म जुषाणां हर्यश्च याहि ।

वरीवृजत स्थविरैभिः सुशिप्राऽस्मे दधद वृषणं शुष्ममिन्द्र

४

एष स्तोमो मह उग्राय वाहं धुरीर्वात्यो न वाजयन्नथायि ।

इन्द्र त्वायमर्क ईद्वे वसूनां द्विर्वाद्यामधि नः श्रामतं धाः

५

एवा न इन्द्र वार्यस्य पृथिं प्र ते महीं सुमतिं वंविदाम ।

इयं पिन्व मघवन्धः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

[८] (२२२)

(२५)

६ मैत्रावरुणिर्यसिष्ठः । इन्द्रः । विष्टुप ।

आ ते मह ईन्द्रोत्युग्र समन्यवो यत् समरन्तु सेनाः ।

पताति द्रिद्युन्नयस्य बाह्वोर्मा ते मनो विष्टुद्राग्वि चारीत

१

नि दुर्ग इन्द्र श्रथिह्यमित्रा नभि ये नो मतीसो अमन्ति ।

आरे तं शंसं कृणुहि निमित्तो रा नो भर संभरणं वसूनाम्

२

गतं ते शिप्रिन्नृतयः सुदासे सहस्रं शंसा उत गतिरस्तु ।

जहि वर्धवनुषो मर्त्यस्याऽस्मे द्युन्नमधि रत्नं च धेहि

३

त्वावतो हीन्द्र कृत्वे अस्मि त्वावतोऽवितुः शूर रातो ।

विश्वेदहानि तविपीव उग्रं ओकः कृणुष्व हरिवां न मर्धाः

४

कुत्सा एतं हर्यश्वाय शृपमिन्द्रे सहो देवजूतमियानाः ।

सत्रा कृधि सुहना शूर वृत्रा वयं तरुत्राः सनुयाम वाजम्

५

एवा न इन्द्र वार्यस्य पृथिं प्र ते महीं सुमतिं वंविदाम ।

इयं पिन्व मघवन्धः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

[९] (२२८)

(२६)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- न सोम इन्द्रमसुतो ममावु नाब्रह्माणो मघवानं सुतासः ।
 तस्मा उक्थं जनये यज्जुजोष द्रुवन्नदीयः शुणवद् यथा नः १
- उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद नीथेनीथे मघवानं सुतासः ।
 यदीं सवार्थः पितरं न पुत्राः समानवक्षा अवसे हवन्तं २
- चकार ता कृणवन्नूनमन्या यानि ब्रुवन्ति वेधसः सुतेषु ।
 जनीरिव पतिरेकः समानो नि मासृजे पुर इन्द्रः सु सर्वाः ३
- एवा तमाहुत गृण्व इन्द्र एको विभक्ता तुरणिर्मघानाम् ।
 मिथस्तुर ऊतयो यस्य पूर्वी रस्मे भद्राणि सश्वत प्रियाणि ४
- एवा वसिष्ठ इन्द्रमूतये नृन् कृष्णीनां वृषमं सुते गृणाति ।
 सहस्रिण उषं नो माहि वाजान् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१०] (१३३)

(२७)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- इन्द्रं नरो नेमर्धिता हवन्ते यत् पायां युनजति धियस्ताः ।
 शूरो नृपाता शर्वसश्वकान् आ गोमति ब्रजे मजा त्वं नः १
- य इन्द्र शुभ्रो मघवन् ते अस्ति शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः
 त्वं हि दृळ्हा मघवन् विचेता अपा वृधि परिवृतं न राधः २
- इन्द्रो राजा जगतश्चर्यणीनामधि क्षमि विपुरुषं यदस्ति ।
 ततो ददाति वाशुषे वसूनि चोवुद् राध उषस्तुतश्चिदुर्वाक् ३
- नू चिन्न इन्द्रो मघवा सहृती वानो वाजं नि यमते न ऊती ।
 अनूना यस्य दक्षिणा पीपाय वामं नृभ्यो अभिर्वाता सखिभ्यः ४
- नू इन्द्र राये वरिवस्कृधी न आ ते मनो ब्रुत्याम मघाय ।
 गोमदश्वावद रथवद व्यन्तो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [११] (२३८)

(२८)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

ब्रह्मा ण इन्द्रोप याहि विद्वा-~~न्~~र्वाश्चस्ते हरयः सन्तु युक्ताः ।
विश्वे चिद्धि त्वा विह्वन्त मतां अस्माकमिच्छृणुहि विश्वमिन्व १

हवं त इन्द्र महिमा व्यानद्ध ब्रह्म यत पार्सि शवसिन्नृपीणाम् ।
आ यद् वज्रं दधिषे हस्त उग्र घोरः सन् क्रत्वा जनिष्ठा अपाब्धः २

तव प्रणीतीन्द्र जाहुवानान् त्सं यन्नृन् न रोदसी निनेथ ।
महे क्षत्राय शवसं हि जज्ञे ऽतृतुजिं चित् तूतृजिरशिभ्रत ३

एभिर्न इन्द्रार्हभिर्दशस्य दुर्मित्रासो हि क्षितयः पर्वन्ते ।
प्रति यच्चष्टे अनृतमनेना अब द्विता वरुणो मायी नः सात ४

वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः
यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठा ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१२] (२४३)

(२९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्व आ तु प्र याहि हस्विस्तदोकाः ।
पिबा त्वस्य सुपुतस्य चारो-~~र्~~ददौ मघानि मघवन्नियानः १

ब्रह्मन् वीर ब्रह्मकृतिं जुषाणो ऽर्वाचीनो हरिभिर्याहि तूर्यम् ।
अस्मिन्न पु सर्वने मादयस्वो-~~प~~ ब्रह्माणि शृणव इभा नः २

का ते अस्त्यरंकृतिः सुक्तैः कदा नूनं ते मघवन् दाशेम ।
विश्वामतीरा तंतने त्वाया ऽर्धा म इन्द्र शृणुषो हवेमा ३

उतो या ते पुरुष्या इदासन् येषां पूर्वेषामशृणोर्ऋपीणाम् ।
अधाहं त्वा मघवन्नोहवीमि त्वं न इन्द्रासि प्रमतिः पितेव ४

वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः ।
यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठा ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१३] (२४८)

(३०)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ नो देव शर्वसा याहि शुष्मिन् भवा वृध इन्द्र रायो अस्य ।	
महे नृम्णाय नृपते सुवज्र महि क्षत्राय पौर्याय शूर	१
हवन्त उ त्वा हव्यं विवाचि तनूषु शूराः सूर्यस्य सातौ ।	
त्वं विश्वेषु तेन्यो जनेषु त्वं वृत्राणि रन्धया सुहन्तु ।	२
अहा यदिन्द्र सुदिना व्युच्छान् दधो यत् केतुमुपमं समत्सु ।	
न्यग्निः सीवदसुरो न होता हुवानो अत्र सुभगाय वृवान्	३
वयं ते त इन्द्र ये च देव स्तवन्त शूर ददतो मघानि ।	
यच्छा सूरिभ्य उपमं वरूथं स्वाभुवो जरणामश्रवन्त	४
वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः ।	
यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविण्डो यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः	५ [१४] (२५३)

(३१)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । गायत्री. १०-१५ विगद ।

प्र व इन्द्राय मादन्नं हर्यश्वाय गायत । सखायः सोमपात्रं	१
शंसेदुक्थं सुदानव उत द्युक्षं यथा नरः । चक्रमा सत्यगर्धमं	२
त्वं न इन्द्र वाजयुस्त्वं गव्युः शतक्रतो । त्वं हिरण्ययुवंसो	३
वयमिन्द्र त्वायवो ऽभि प्र णोनुमो वृषन् । विन्द्ही त्वस्य नो वमो	४
मा नो निदे च वक्तवे ऽर्यो रन्धीररावणे । त्वे अपि क्रतुर्मम	५
त्वं वमोसि सप्रथः पुरोयोधश्च वृत्रहन् । त्वया प्रति ब्रुवं युजा	६ [१५]

महौ उतासि यस्य ते ऽनु स्वधावरी सहः । मघाते इन्द्र रोदसी	७
तं त्वा मरुत्वती परि भुवद् वाणीं सयावरी । नक्षमाणा सह द्युभिः	८
ऊर्ध्वासस्त्वान्विन्दवो भुवन् वस्ममुप द्यवि । सं ते नमन्त कृष्टर्यः	९

प्र वो महे महिवृधे भरध्वं प्रचेतसे प्र सुमतिं कृणुध्वम ।

विशः पूर्वीः प्र चर्ग चर्षणिप्राः

१०

(२६३)

उरुव्यचसे महिने सुवृक्षितमिन्द्राय ब्रह्म जनयन्त विप्राः ।

तस्य व्रतानि न मिनन्ति धीराः

११

इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव सत्रा राजानं दधिरे सहध्वै ।

हर्यश्वाप बर्हया समापीन

१२ [१६] (२६५)

(३२)

२७ (१-२५) मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः, २६ पूर्वार्धर्चस्य शक्तिर्वासिष्ठो वा (शाठ्यायने ब्राह्मणे).

२६-२७ शक्तिर्वासिष्ठो वा (ताण्डके ब्राह्मणे) । इन्द्रः । प्रगाधः- (वृहती, सतोवृहती), ३ द्विपदा विगट् ।

मो पु त्वा वाघतश्चनाऽऽरे अस्मन्नि रीरमन् ।

आरात्ताञ्चित सधमादं न आ गहीह वा सन्नुप श्रुधि

१

इमे हि ते ब्रह्मकृतः सुते सचा मधौ न मक्ष आसते ।

इन्द्रे कामं जरितारो वसुयवो रथे न पादुमा दधुः

२

रायस्कांमो वज्रहस्तं सुदक्षिणं पुत्रो न पितरं हुवे

३

इम इन्द्राय सुन्विरे सोमासो दध्याशिरः ।

ताँ आ मदाय वज्रहस्त पीतये हरिभ्यां याह्योक् आ

४

अवच्छ्रुत्कर्ण ईयते वसूनां न चिन्नो मधिपद् गिरः ।

सद्यश्चिद् यः सहस्राणि ज्ञाता ददुः क्रकिर्दित्सन्तमा मिनत

५ [१७]

स वीरो अप्रतिष्कृत इन्द्रेण शूशुवे नृभिः ।

यस्ते गभीरा सर्वनानि वृत्रहन् त्सुनांत्या च धावति

६

भवा वरुथं मघवन् मघोनां यत् समजासि शर्धतः ।

वि त्वाहृतस्य वेदं भजेमह्या दुणाशो भरा गर्यम

७

सुनोता सोमपात्रे सोममिन्द्राय वज्रिणे ।

पचता पक्तीरवसे कृणुध्वमित् पूणञ्चित् पूणते मयः

८

मा छेधत सोमिनो दक्षता महे कृणुध्वं राय आतुजे ।

तरणिरिजयति क्षेति पुष्यति न देवासः कवन्नवे

९

नर्किः सुदासो रथं पर्यास न रीरमत ।

इन्द्रो यस्याविता यस्य मरुतो गमत स गोमति व्रजे

१० [१८] (१७५)

गमद् वाजं वाजयन्तिन्नु मर्त्यो यस्य त्वमविता भुवः ।

अस्माकं बोध्यविता रथानां मस्माकं शूर नृणाम् ११

उदिन्नस्य रिच्यते—ऽशो धनं न जिग्युषः ।

य इन्द्रो हर्षिवान् न दमन्ति तं रियो दक्षं दधाति सोमिनि १२

मन्त्रमखर्वं सुधितं सुपेशसं दधात यज्ञियेष्व ।

पूर्वाश्चन प्रसितयस्तरन्ति तं य इन्द्रे कर्मणा भुवत् १३

कस्तमिन्नु त्वावसु—मा मर्त्यो दधर्षति ।

अन्द्रा इत् ते मघवन् पार्ये द्विवि वाजी वाजं सिपासति १४

मघोनः स्म वृत्रहृत्पेषु चोदय ये ददति प्रिया वसु ।

तव प्रणीती हर्यश्च सूरिमि—विश्वो तरेम दुरिता १५ [१९]

तवेदिन्द्रावमं वसु त्वं पुण्यासि मध्यमम् ।

सुत्रा विश्वस्य परमस्य राजसि नकिङ्क्षा गोषु वृण्वते १६

त्वं विश्वस्य धनदा असि श्रुतो य इ मर्वन्त्याजयः ।

तवायं विश्वः पुरुहूत पार्थिवो ऽवस्युर्नाम भिक्षते १७

यदिन्द्र यावत्तस्त्व—मेतावद्वहमीशीय ।

स्तोतारमिद् दिधिषेय रदावसो न पापत्वाय रासीय १८

शिक्षेयमिन्महयते द्विवेदिवे राय आ कुहचिद्विदे ।

नहि त्वदुन्यन्मघवन् न आप्यं वस्यो अस्ति पिता चन १९

तरणिरित् सिपासति वाजं पुरंध्या युजा ।

आ व इन्द्रं पुरुहूतं नमे गिरा नेमि तप्येव सुद्धम २० [२०]

न दुष्पुती मर्त्यो विन्दते वसु न स्रधन्तं रयिर्नशत ।

सुशक्तिरिन्मघवन् तुभ्यं मार्वते व्रेष्णं यत् पार्ये द्विवि २१

अभि त्वा शूर नोनुमो ऽदुग्धा इव धनवः ।

ईशानमस्य जगतः स्वर्हश—मीशानमिन्द्र तस्थुषः २२

न त्वावो अन्यो द्वियो न पार्थिवो न जाता न जनिष्यते ।

अश्वायन्तो मघवन्तिन्द्र वाजिनो गव्यन्तस्त्वा हवामहे २३

अभी पतस्तदा भरे—न्द्र ज्यायः कर्नीयसः ।

पुरुवसुहिं मघवन् त्सनादसि भरेभरे च हव्यः २४

(१८९)

परां णुदस्व मधवन्नमित्रान् त्सुवदा नो वसू कृधि ।

अस्माकं बोध्यविता महाधने मवा वृधः सखीनाम

२५

इन्द्र कर्तुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।

शिक्षा णो अस्मिन् पुरुहूत यामनि जीवा ज्यातिर्गभीमहि

२६

मा नो अज्ञाता वृजना दुराध्याः माशिवाभं अव कमः ।

त्वया वयं प्रवतः शश्वतीरपो ऽति शूर तगमसि

२७ [२१] (१९२)

(३३)

१४ (१-९) मैत्रावरुणर्वोसष्टः, १०-१४ वसिष्ठपुत्राः । १-९ वसिष्ठपुत्राः इन्द्रो वा,

१०-१४ वसिष्ठः । भिष्टुप ।

श्वित्यश्वां मा दक्षिणतस्कंपदा धियंजिन्वासो अभि हि प्रमन्दुः ।

उत्तिष्ठेन वांचं परि बर्हिषो नृन् न मे दुरादवितव वसिष्ठाः

१

दुरादिन्द्रमनयन्ना सुतेन तिरो वैशन्तमति पान्तमुग्रम् ।

गशद्युन्नस्य वायतस्य सोमात् सूतादिन्द्रोऽवृणीता वसिष्ठान्

२

एवेन्न कं सिन्धुमेभिस्ततार वेन्न कं भेदमेभिर्जघान ।

एवेन्न कं दाशराज्ञं सुदासं प्रावदिन्द्रो ब्रह्मणा वो वसिष्ठाः

३

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितृणा मक्षमव्ययं न किला रिपाथ ।

यच्छक्ररीपु बृहता ग्वणं न्दु शुष्ममदधाता वसिष्ठाः

४

उद् द्यामिवेत् तृष्णां नाथितासो ऽदीधयुर्दाशराज्ञं वृतासः ।

वसिष्ठस्य स्तुवत इन्द्रो अश्रो दुरं तुत्सुभ्यो अकृणोदु लोकम्

५ [२२]

वृण्डा इवेद् गां अर्जनास आसन् परिच्छिन्ना भरता अर्भकासः ।

अमवन्न पुरेता वसिष्ठ आदित तृत्सूनां विशो अपथन्त

६

त्रयः कृण्वन्ति भुवनं पुं गन् स्तिस्रः प्रजा आर्या ज्योतिरग्राः ।

त्रयो घर्मास उपसं सचन्ते सर्वा इत तां अनु विदुर्वसिष्ठाः

७

सूर्यस्येव वक्षथो ज्योतिरिषां समुद्रस्येव महिमा गर्भीरः ।

वातस्येव प्रज्वा नान्येन स्तामो वसिष्ठा अन्वेतवे वः

८

त इन्निष्यं हृदयस्य प्रकृतेः सहस्रवल्शसभि सं चरन्ति ।

यमेन ततं परिधिं वयन्तो ऽप्सरस उप सेदुर्वसिष्ठाः

९

(३०१)

विद्युतो ज्योतिः परिं संजिहानं मित्रावरुणा यदपश्यतां त्वा ।
तत् ते जन्मोत्तैर्कं वसिष्ठाऽगस्त्यो यत् त्वा विश आजुभारं

१० [२३]

उतासिं मैत्रावरुणो वसिष्ठोर्वश्या ब्रह्मन् मनसोऽधि जातः ।

११

द्वप्सं स्कन्नं ब्रह्मणा दैव्येन विश्वे देवाः पुष्करे त्वाददन्त

स प्रकेत उमयस्य प्रविद्वान् त्सहस्रदान उत वा सदानः ।

१२

यमेन ततं परिधिं वसिष्यन्नप्सरसः परिं जज्ञे वसिष्ठः

सत्रे ह जाताविषिता नमोभिः कुम्भे रेतः सिपिचतुः समानम् ।

१३

ततो ह मान उदियाय मध्यात् ततो जातमृषिमाहुर्वसिष्ठम्

उक्थभृतं सामभृतं बिभर्ति ग्रावाणं बिभ्रत् प्र वद्व्यात्यग्रे ।

उपैनमाध्वं सुमनस्यमाना आ वो गच्छाति प्रतृवो वसिष्ठः

१४ [२४] (३०६)

(३४)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३४-५५]

२५ मैत्रावरुणवसिष्ठः । विश्वे देवाः, १६ अहिः, १७ अहिर्बुध्न्यः । द्विपदा विराट्, २२-२५ त्रिष्टुप् ।

प्र शुक्रैर्तु देवी मनीषा अस्मत् सुतप्टो रथो न वाजी

१

विदुः पृथिव्या दिवो जनित्रं शृण्वन्त्यापो अध क्षरन्तीः

२

आर्षश्चिदस्मै पिन्वन्त पृथ्वीर्वृत्रेषु शूरा मंसन्त उग्राः

३

आ धूर्वस्मै दधाताश्वा निन्वो न वज्री हिरण्यबाहुः

४

अभि प्र स्थाताहेव यज्ञं यातेव पत्नन् तमनां हिनोत

५

तमनां समत्सु हिनोत यज्ञं दधात केतुं जनाय वीरम्

६

उदस्य शुष्माद् भानुर्नर्ति बिभर्ति भारं पृथिवी न भूम

७

ह्वयामि देवा अयातुरग्रे सार्धन्नुतेन धियं दधामि

८

अभि वो देवीं धियं दधिध्वं प्र वो देवत्रा वाचं कृणुध्वम्

९

आ चष्ट आसां पार्थो नदीनां वरुण उग्रः सहस्रचक्षाः

१० [२५]

राजां राष्ट्रानां पेशो नदीनां मनुत्तमस्मै क्षत्रं विश्वायु

११

अविष्टो अस्मान् विश्वासु विक्ष्वद्युं कृणोत शंसं निनिस्तोः

१२

व्येतु विद्युद् द्वियामशैवा युयोत विष्वग्रपस्तनूनाम्

१३

अवीन्नो अग्निर्हव्यान्नमोभिः प्रेष्ठो अस्मा अधायि स्तोमः

१४

सज्जुर्वेभिरपां नपातं सखायं कृध्वं शिवो नो अस्तु

१५

(३२१)

अज्ञामुक्थैरहिं गृणीषे बुधे नदीनां रजःसु षीदन् १६
 मा नोऽहिर्बुधयो रिषे धा-न्मा यज्ञो अस्य सिधदतायोः १७
 उत न एषु नृषु श्रवो धुः प्र शये यन्तु शर्धन्तो अर्यः १८
 तपन्ति शत्रुं स्वर्णं भूमा महासेनासो अमेभिरेषाम् १९
 आ यज्ञः पत्नीर्गमन्त्यच्छा त्वष्टा सुपाणिर्दधातु वीरान् २० [२६]

प्रति नः स्तोमं त्वष्टा जुषेत स्यादस्मे अरमतिर्वसूयुः २१
 ता नो रासन् रातिपाचो वसू-न्या रोदसी वरुणानी शृणोतु ।
 वरुत्रीभिः सुशरणो नो अस्तु त्वष्टा सुदत्रो वि दधातु रायः २२
 तन्नो रायः पर्वतास्तन्न आप-स्तद् रातिपाच ओषधीरुत द्यौः ।
 वनस्पतिभिः पृथिवी सजोषा उभे रोदसी परि पासतो नः २३
 अनु तदुर्वी रोदसी जिहाता-मनु द्युक्षो वरुण इन्द्रसस्ता ।
 अनु विश्वे मरुतो ये सहासो रायः स्याम धरुणं धियध्वै २४
 तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्नि-राप ओषधीर्वनिनो जुषन्त ।
 शर्मन् तस्याम मरुतामुपस्थे यूयं पात स्वास्तिभिः सदा नः २५ [२७] (३३१)

(३५)

१५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

शं न इन्द्राग्नी भवतामवोभिः शं न इन्द्रावरुणा रातहव्या ।
 शमिन्द्रासोमा सुविताय शं योः शं न इन्द्राप्रपणा वाजसातौ १
 शं नो भगः शम् नः शंसो अस्तु शं नः पुरंधिः शम् सन्तु रायः ।
 शं नः सत्यस्य सुयमस्य शंसः शं नो अर्यमा पुरुजातो अस्तु २
 शं नो धाता शम् धर्ता नो अस्तु शं न उरुची भवतु स्वधामिभिः ।
 शं रोदसी बृहती शं नो अद्भिः शं नो देवानां सुहवानि सन्तु ३
 शं नो अग्निर्ज्योतिरनीको अस्तु शं नो मित्रावरुणावश्विना शम् ।
 शं नः सुकृतां सुकृतानि सन्तु शं न इषिरो अग्नि वातु वातः ४
 शं नो द्यावापृथिवी पूर्वहूतौ शमन्तरिक्षं हशयै नो अस्तु ।
 शं न ओषधीर्वनिनो भवन्तु शं नो रजस्रपतिरस्तु जिष्णुः ५ [२८] (३३६)

शं न इन्द्रो वसुभिर्देवो अस्तु शमावित्येभिर्वरुणः सुशंसः ।
 शं नो रुद्रो रुद्रेभिर्जलापः शं नस्त्वष्टा ग्रामिरिह शृणोतु ६
 शं न सोमो भवतु ब्रह्म शं नः शं नो ग्रावाणः शम् सन्तु यज्ञाः ।
 शं नः स्वरुणा मितर्यो भवन्तु शं नः प्रस्वः शम्बस्तु वेदिः ७
 शं नः सूर्य उरुचक्षा उर्वेतु शं नश्चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ।
 शं नः पर्वता ध्रुवयो भवन्तु शं नः सिन्धवः शम् सन्त्वारपः ८
 शं नो अदितिर्मवतु व्रतेभिः शं नो भवन्तु मरुतः स्वर्काः ।
 शं नो विष्णुः शम् पूषा नो अस्तु शं नो मवित्रं शम्बस्तु वायुः ९
 शं नो देवः सविता त्रायमाणः शं नो भवन्तूपसो विमातीः ।
 शं नः पर्जन्यो भवतु प्रजाम्यः शं नः क्षेत्रस्य पतिरस्तु शंभुः १० [२९]

शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती सह धीमिरस्तु ।
 शममिषाचः शम् रातिषाचः शं नो विव्याः पार्थिवाः शं नो अप्याः ११
 शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु शं नो अर्वन्तः शम् सन्तु गावः ।
 शं नः क्रमवः सुकृतः सुहस्ताः शं नो भवन्तु पितरो हवेषु १२
 शं नो अज एकपाद् देवो अस्तु शं नोऽहिर्बुध्न्यः शं संपुद्रः ।
 शं नो अपां नपात् पेरुरस्तु शं नः पृश्निर्मवतु देवगोपा १३
 आवित्या रुद्रा वसवो जुपन्ते दं ब्रह्म क्रियमाणं नवीयः ।
 शृण्वन्तु नो विव्याः पार्थिवासो गोजाता उत ये यज्ञियांसः १४
 ये देवानां यज्ञियां यज्ञियानां मनोर्यजत्रा अमृता क्रतुज्ञाः ।
 ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिमिः सर्वा नः १५ [३०] (३४६)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३०]

(३६)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र ब्रह्मैतु सदेनाहृतस्य वि रुश्मिभिः ससृजे सूर्यो गाः ।
 वि सानुना पृथिवी संस्र उर्वी पृथु प्रतीकमध्येधे अग्निः १
 इमां वां मित्रावरुणा सुवृक्तिमिधं न कृण्वे असुरा नवीयः ।
 इनो वामन्यः पद्वीरदग्धो जनं च मित्रो रतति ब्रुवाणः २
 आ वातस्य धजतो रन्त इत्या अपीपयन्त धेनवो न सूदाः ।
 महो विवः सदेने जायमानो ऽचिक्रद वृषभः सस्मिन्नूधन ३ (३४९)

गिरा य एता युनजद्धरीं त इन्द्र प्रिया सुरथा शूर धायू ।
प्र यो मनुं रिरिक्षतो मिनात्या सुकतुमर्ममणं ववृत्याम्
यजन्ते अस्य सुख्यं वयश्च नमस्विनः स्व कृतस्य धामन ।
वि पृक्षो बावधे नृभिः स्तवान इदं नमो रुद्राय प्रेष्ठम् ।

४

५ [१]

आ यत् साकं यशसो वावशानाः सरस्वती सप्तथी सिन्धुमाता ।
याः सुप्वर्यन्त सुदुधाः सुधारा अभि स्वेन पर्यसा पीप्यानाः
उत त्ये नो मरुतो मन्दसाना धियं तोकं च वाजिनोऽवन्तु ।
मा नः परि ख्यदक्षरा चरन्त्यवीवृधन् युज्यं ते रथि नः
प्र वो महीमरमतिं कृणुध्वं प्र पूषणं विदुथ्यं न वीरम् ।
मगं धियोऽवितारं नो अस्याः सातौ वाजं रातिपाचं पुराधिम्
अच्छायं वो मरुतः श्लोक एत्वच्छा विष्णुं निपिक्तपामवोभिः ।
उत प्रजायै गृणते वयो धुर्य्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

७

८

९ [२] (३५५)

(३७)

८ मेवाचरुणिवसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ वो वारिष्ठो वहतु स्तवधै रथो वाजा ऋभुक्ष्णो अमृक्तः ।
अभि त्रिपुष्टैः सर्वनेषु सोमैर्मदे सुशिषा महभिः पृणध्वम्
युयं ह रत्नं मघवत्सु धत्थ स्वर्दशं ऋभुक्ष्णो अमृक्तम् ।
सं यज्ञेषु स्वधावन्तः पिबध्वं वि नो राधांसि मतिभिर्दयध्वम्
उवोचिथ हि मघवन् देष्णं महो अर्भस्य वसुनो विभागे ।
उभा ते पूर्णा वसुना गर्भस्ती न सुनृता नि यमते वसव्या
त्वमिन्द्र स्वयंशा ऋभुक्षा वाजो न साधुरस्तमेप्यृक्वा ।
वयं नु ते वाश्वासं स्याम ब्रह्म कृण्वन्तो हरिषो वसिष्ठाः
सर्नितासि प्रवतो वाशुषे चिद् यामिर्विवेपो हर्यश्च धीमिः ।
ववन्मा नु ते युज्यामिरुती कदा न इन्द्र राय आ दशस्येः

१

२

३

४

५ [३]

वासयसीव वेधसस्त्वं नः कदा न इन्द्र वचसो बुबोधः ।
अस्तं तात्या धिया रथि सुवीरं पृक्षो नो अर्वा न्युहीत वाजी

६

(३५१)

अभि यं देवी निर्रतिश्रिदीशे नक्षन्त इन्द्रं शरदः सुपुक्षः ।
 उपं त्रिवन्धुर्जरदंष्ट्रिमे—त्यस्ववेशं यं कृणवन्त मतीः
 आ नो राधांसि सवितः स्तवध्या आ रायो यन्तु पर्वतस्य रातौ ।
 सदा नो विव्यः पायुः सिपकतु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

७

८ [४] (३६३)

(३८)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-६ सविता, ६ उत्तरार्धस्य भगो वा, ७-८ वाजिनः । त्रिष्टुप् ।

उदु ण्य देवः सविता ययाम हिरण्ययीममतिं यामशिभेत् ।
 नूनं भगो हव्यो मानुषेभिर्वि यो रत्नां पुरुषसुर्दधाति
 उदु तिष्ठ सवितः भ्रुध्यस्य हिरण्यपाणे प्रभृतावृतस्य ।
 व्युर्वीं पृथ्वीममतिं सृजान आ नृभ्यो मर्तमोजनं सुवानः
 अपि प्लुतः सविता देवो अस्तु यमा चिद् विश्वे वसवो गुणन्ति ।
 स नः स्तोमान् नमस्यश्ननो धाद् विश्वेभिः पातु पायुभिर्नि सूरिन्
 अभि यं देव्यदितिगृणाति सर्वं देवस्य सवितुर्जुषाणा ।
 अभि सम्राजो वरुणो गृणन्त्यभि मित्रासो अर्यमा सजोपाः
 अभि ये मिथो वनुषः सर्पन्ते रातिं दिवो रातिपार्चः पृथिव्याः ।
 अहिर्बुध्न्य उत नः शृणोतु वरुण्येकधेनुभिर्नि पातु
 अनु तन्नो जास्पतिर्मसीष्ट रत्नं देवस्य सवितुरियानः ।
 भगमुग्रोऽवसे जोहवीति भगमनुग्रो अध याति रत्नम्
 शं नो भवन्तु वाजिनो हवेपु देवताता मितद्रवः स्वकाः ।
 जम्भयन्तोऽहिं वृकं रक्षांसि सनेभ्यस्मद् युयवन्नमीवाः
 वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेपु विषा अमृता क्रतज्ञाः ।
 अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः

१

२

३

४

५

६

७

८ [५] (३७१)

(३९)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

ऊर्ध्वो अग्निः सुमतिं वसवो अश्रेत् प्रतीचीं जूणिर्देवतातिमेति ।
 मेजाति अर्दीं रथ्येव पन्था—मृतं होता न इषितो यजाति
 प्र वावृजे सुप्रया बहिरेषा—मा विस्पतीव बीरिड इयाते ।
 विशामक्तोरुपसः पूर्वहृतौ वायुः पुषा स्वस्तये नियुत्वान्

१

२

(३७३)

ज्मया अत्र वसवो रन्त देवा तुरावन्तरिक्षे मर्जयन्त शुभ्राः ।
 अर्वाक् पथ उरुजयः कृणुध्वं श्रोता दूतस्य जग्मुषो नो अस्य ३
 ते हि यज्ञेषु यज्ञियांस ऊमाः सधस्थं विश्वे अमि सन्ति देवाः ।
 तां अध्वर उग्रातो यक्ष्यमे शुष्ठी मगं नासत्या पुरंधिम ४
 आग्ने गिरो विव आ पृथिव्या मित्रं वह वरुणमिन्द्रमग्निम् ।
 आर्यमणमदिति विष्णुमेषां सरस्वती मरुतो मादयन्ताम् ५
 रे हव्यं मतिभिर्यज्ञियानां नक्षत कामं मर्त्यानामसिन्वन् ।
 धाता रयिमविदुस्यं सदासां संक्षीमहि युज्येमिनु देवैः ६
 नू रोदसी अमिष्टुते वसिष्ठै कृतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।
 यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अकं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [६] (३७८)

(४०)

७ मेधावरुणिवसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

ओ शुष्टिर्विदुश्याऽ समेतु प्रति स्तोमं दधीमहि तुराणाम् ।
 यवद्य देवः सविता सुवाति स्यामांस्य रत्निनो विभागे १
 मित्रस्तक्षो वरुणो रोदसी च द्युमन्तमिन्द्रो अर्यमा ददातु ।
 दिवेष्टु देव्यादिति रेक्णो वायुश्च यज्ञियुवैते भगश्च २
 सेदुग्रो अस्तु मरुतः स शुष्मी यं मर्त्यं पृषदश्वा अवाथ ।
 उतेमग्निः सरस्वती जुनन्ति न तस्य रायः पर्यतास्ति ३
 अयं हि नेता वरुण क्रतस्य मित्रो राजानो अर्यमापो धुः ।
 सुहवा देव्यादितिरनर्वा ते नो अंहो अति पर्यन्नरिष्टान् ४
 अस्य देवस्य मीळ्हृषो वया विष्णोरिषस्य प्रभुथे हविर्भिः ।
 विदे हि रुद्रो रुद्रियं महित्वं यासिष्टं वृत्तिरश्वनाविरावत् ५
 मात्रं पूषन्नायुण इरस्यो वरुन्त्री यद् रतिपाचश्च रासन् ।
 मयोभुवो नो अर्धन्तो नि पान्तु वृष्टिं परिज्मा वातो ददातु ६
 नू रोदसी अमिष्टुते वसिष्ठै कृतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।
 यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अकं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [७] (३८५)

(४१)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ अग्नीन्द्रमित्रावरुणाश्विमगपूयत्रक्षणस्पतिसोमरुद्राः, २-६ भगः,
७ उपसः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना ।	
प्रातर्मगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्रं हुविम	१
प्रातर्जितं भगमुग्रं हुविम वयं पुत्रमादितेयं विधृता ।	
आध्रश्चिद् यं मन्यमानस्तुराश्चिद् राजा चिद् यं भगं भक्षीत्याह	२
भग प्रणेतुर्मग सत्यराधो भगेमां धियमुदवा ददन्नः ।	
भग प्र णो जनय गोभिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम	३
उतेदानीं भगवन्तः स्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अह्नाम् ।	
उतोदिता मघवन् त्सूर्यस्य वयं देवानां सुमतौ स्याम	४
भग एव भगवाँ अस्तु देवास्तेन वयं भगवन्तः स्याम ।	
तं त्वा भग सर्व इज्जोहवीति स नो भग पुरेता मवेह	५
समध्वरायोषसो नमन्त दधिकारैव शुचये पदाय ।	
अर्वाचीनं वसुविवृं भगं नो रथमिवाश्वा वाजिन आ वहन्तु	६
अश्वावतीर्गोमतीर्न उपासो वीरवतीः सर्वमुच्छन्तु भद्राः ।	
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [८] (३९१)

(४२)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र ब्रह्माणो अङ्गिरसो नक्षन्त प्र क्रन्वन्तुर्नभन्यस्य वेतु ।	
प्र धेनव उवृषुतो नवन्त युज्यातामर्द्रा अध्वरस्य पेशः	१
सुगस्ते अग्ने सनेवित्तो अध्वा युक्ष्वा सुते हरितो रोहितश्च ।	
ये वा सघ्नन्नरुषा वीरवाहो हुवे देवानां जनिमानि सतः	२
समं वो यज्ञं महयन् नमोभिः प्र होता मन्द्रो रिरिच उपाके ।	
यजस्व सु पुर्वणीक देवा ना यज्ञियामरमतिं ववृत्त्याः	३
यदा वीरस्य रेवतो दुरोणे स्योनशीरतिथिराचिकेतत ।	
सुपीतो अग्निः सुधितो दम आ स विशे दाति वार्यमियत्यै	४ (३९२)

इमं नो अग्ने अध्वरं जुषस्व मरुत्स्विन्द्रं यशसं कृधी नः ।
 आ नक्ता बर्हिः सदातामुषासो शन्ता मित्रावरुणा यजेह
 एवाग्निं सहस्यं वसिष्ठो रायस्कामो विश्वप्स्यस्य स्तौत ।
 हवं रायि पप्रथद् वाजमस्मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६ [९] (३९८)

(४३)

५ मित्रावरुणर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र वो यज्ञेषु देवयन्तो अर्चन् द्यावा नमोभिः पृथिवी इषध्वै ।
 येषां ब्रह्माण्यसमानि विप्रा विश्वग्वियन्ति वनिनो न शाखाः
 प्र यज्ञ एतु हेत्वो न सन्ति रुद्यच्छध्वं समनसो घृताचीः ।
 स्तुणीत बर्हिरध्वराय साधू ध्वा गोचीषि देवयून्यस्थुः
 आ पुत्रासो न मातरं विमृत्राः सानौ देवासो बर्हिषः सदन्तु ।
 आ विश्वाचीं विदुष्यामनक्त्वग्ने मा नो देवताता मुधस्कः
 ते सीषपन्तु जोषमा यजत्रा क्रतस्य धाराः सुदुषा दुर्हानाः ।
 ज्येष्ठं वो अद्य मह आ वसूनामा गन्तन समनसो यति ष्ठ
 एवा नो अग्ने विश्वा दशस्य त्वया वयं सहसावन्नास्काः ।
 राया युजा सधमादो अरिष्टा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५ [१०] (४०३)

(४४)

५ मित्रावरुणर्वसिष्ठः । दधिक्राः, १ दधिक्राद्व्युपोऽग्निभोगेन्द्रविष्णुपूषब्रह्मणस्पत्यादित्यद्यावापृथिव्यापः ।
 त्रिष्टुप्, १ जगती ।

दधिक्रां वः प्रथममश्विनोषसं मुग्निं समिन्द्रं भगंमूतये हुवे ।
 इन्द्रं विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं मादित्यान् द्यावापृथिवी अपः स्वः
 दधिक्रासु नमसा बोधयन्त उदीराणा यज्ञमुपप्रयन्तः ।
 इळां देवीं बर्हिषि सादयन्तोऽश्विना विप्रा सुहवा हुवेम
 दधिक्रावाणं बुबुधानो अग्निमुप ब्रुव उपसं सूर्यं गाम् ।
 ब्रध्नं मश्रतोर्वरुणस्य बभ्रुं ते विश्वास्मद् दुरिता यावयन्तु
 दधिक्रावा प्रथमो वाज्यवाऽग्ने रथानां भवति प्रजानन् ।
 संविद्वान उपसा सूर्येणाऽऽदित्येभिर्वसुभिरङ्गिर्नोभिः

१

२

३

४

(४०७)

आ नो दधिकाः पृथ्यामनक्त्वु—तस्य पन्थामन्वेतवा उ ।

शृणोतु नो देव्यं शर्षो अग्निः शृण्वन्तु विश्वे महिषा अमूराः

५ [११] (४०८)

(४५)

४ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । सविता । त्रिष्टुप् ।

आ वृंवा यातु सविता सुरलोऽन्तरिक्षप्रा वहमानो अश्वैः ।

हस्ते वर्धानो नर्या पुरुणि निवेशयश्च प्रसुवश्च भूम

१

उदस्य बाहू शिथिरा बृहन्ता हिरण्यया द्विवो अन्ता अनष्टाम् ।

नूनं सो अस्य महिमा पतिष्ट सूरश्चिदस्मा अनु दादपस्याम्

२

स धा नो वेवः सविता सहावा ऽऽ साविपद् वसुपतिर्वसूनि ।

विश्वगमाणो अमर्तिमुरुचीं मर्तभोजनमध रासते नः

३

इमा गिरः सवितारं सुजिह्वं पूर्णगमस्तिमीळते सुपाणिम् ।

चित्रं वर्यो बृहदुस्मे दधातु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

४ [१२] (४१२)

(४६)

४ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । रुद्रः । जगती, ४ त्रिष्टुप् ।

इमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः क्षिप्रंवे देवाय स्वधात्रे ।

अषाळ्हाय सहमानाय वेधसे तिम्रायुधाय भरता शृणोतु नः

१

स हि क्षयेण क्षम्यस्य जन्मनः साम्राज्येन विव्यस्य चेतति ।

अवृक्षवन्तीरुप नो दुरश्चरा—ऽनमीवो रुद्र जासु नां भव

२

या ते विद्युद्वंसृष्टा विवस्परि क्षमया चरति परि सा वृणक्तु नः ।

सहस्रं ते स्वपिवात मेपजा मा नस्तोकेषु तनयेषु रीरिपः

३

मा नो वधी रुद्र मा परा वृ मा ते भूम प्रसितो हीळितस्य ।

आ नो भज बर्हिषि जीवशंसे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

४ [१३] (४१३)

(४७)

४ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । आपः । त्रिष्टुप् ।

आपो यं वः प्रथमं देवयन्तं इन्द्रपानमूर्मिमकृण्वतः ।

तं वो वयं शुचिमग्निमग्ध घृतप्रुषं मधुमन्तं घनेम

१

(४१७)

तमुर्मिमाषो मधुमत्तमं वो ऽपां नपादवत्वाशुहेमा ।
 यस्मिन्निन्द्रो वसुभिर्मादयाति तमश्याम देवयन्तो वो अद्य २
 शतपवित्राः स्वधया मदन्ती देवीर्देवानामपि यन्ति पार्थः ।
 ता इन्द्रस्य न भिनन्ति व्रतानि सिन्धुभ्यो हव्यं घृतवज्जुहोत ३
 याः सूर्यो रश्मिभिराततान याभ्य इन्द्रो अरदद् गातुमुर्मिम् ।
 ते सिन्धवो वरिवो धातना नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ४ [१४] (४२०)

(४८)

४ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । क्रमवः, ४ विश्वे देवा वा । त्रिष्टुप् ।

क्रमुक्षणो वाजा मादयध्वमस्मे नरो मघवानः सुतस्य ।
 आ वोऽर्वाचः कर्तवो न यातां विश्वो रथं नयै वर्तयन्तु १
 क्रमुर्क्रमुभिर्भि वः स्याम विश्वो विभुभिः शवसा शवांसि ।
 वाजो अस्माँ अवतु वार्जसाता विन्द्रेण युजा तरुपेम वृत्रम् २
 ते चिद्धि पूर्वोरभि सन्ति शासा विश्वो अय उपरताति ववन् ।
 इन्द्रो विश्वो क्रमुक्षा वाजो अयः शत्रोर्मिथत्या कृणवन् वि नृष्णम् ३
 नू देवासा वरिवः कर्तना नो भूत नो विश्वेऽवसे सजोपाः ।
 समस्मे इपं वसवो दद्रीरन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ४ [१५] (४२४)

(४९)

४ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । आपः । त्रिष्टुप् ।

समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात् पुनाना यन्त्यनिविशमानाः ।
 इन्द्रो या वज्री वृषभो राद ता आपो देवीरिह मामवन्तु १
 या आपो त्रिव्या उत वा स्रवन्ति खनित्रिमा उत वा याः स्वयंजाः ।
 समुद्रार्था याः शुचयः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु २
 यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानूते अवपश्यन्नानानाम् ।
 मधुश्चुतः शुचयो याः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ३
 यासु राजा वरुणो यासु सोमो विश्वे देवा यासूर्जं मदन्ति ।
 वैश्वानरो यास्वाग्निः प्रविष्टस्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ४ [१६] (४२८)

(५०)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ मित्रावरुणौ, २ अग्निः, ३ विश्वे देवाः, ४ नद्यः ।

जगती, ४ अतिजगती शकरी वा ।

आ मां मित्रावरुणेह रक्षतं कुलाययद् विश्वयन्मा न आ गन् ।
 अजकावं दुर्दशीकं तिरो दधे मा मां पद्येन रपसा विदुत् त्सरुः ?
 यद् विजामन् परुपि वन्दनं भुव-दष्टीवन्तौ परि कुलफौ च देहन् ।
 अग्निष्टच्छोचन्नप बाधतामितो मा मां पद्येन रपसा विदुत् त्सरुः २
 यच्छल्ललौ भवति यन्नदीषु यदोषधीभ्यः परि जायते विपम् ।
 विश्वे देवा निरितस्तत् सुवन्तु मा मां पद्येन रपसा विदुत् त्सरुः ३

याः प्रवतो निवत उद्वत उद्वन्वतीरनुदुकाश्च याः ।

ता अस्मभ्यं पर्यसा पिन्वमानाः शिवा देवीरग्निपदा भवन्तु सर्वा नद्यो अशिमिद्रा भवन्तु ४
[१७] (४३२)

(५१)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

आदित्यानामवसा नूतनेन सक्षीमहि शर्मणा शंतमेन ।
 अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इमं यज्ञं दधतु श्रोपमाणाः ?
 आदित्यासो अदितिर्मादयन्ता मित्रो अर्थमा वरुणो रजिष्ठाः ।
 अस्माकं सन्तु भुवनस्य गोपाः पिबन्तु सोममवसे नो अद्य २
 आदित्या विश्वे मरुतश्च विश्वे देवाश्च विश्वे ऋभवश्च विश्वे ।
 इन्द्रो अग्निरश्विना तुष्टवाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [१८] (४३५)

(५२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

आदित्यासो अदितयः स्याम पूर्व्वेवत्रा वसवो मर्त्यत्रा ।
 सनेम मित्रावरुणा सनन्तो भवेम द्यावापृथिवी भवन्तः ?
 मित्रस्तन्नो वरुणो मामहन्त शर्म तोकाय तर्नयाय गोपाः ।
 मा वो मुजेमान्यजातमेनो मा तत् कर्म वसवो यच्चर्यध्वे २
 तुरण्यवोऽङ्गिरसो नक्षन्त रत्नं देवस्य सवितुरियाणाः ।
 पिता च तन्नो महान् यजन्नो विश्वे देवाः समनसो जृपन्त ३ [१९] (४३८)

(५३)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी नमोभिः सबाध ईळे बृहती यजत्रे ।
ते चिद्धि पूर्वं कवयो गुणन्तः पुरो मही दधिरे देवपुत्रे १
प्र पूर्वजे पितरा नव्यसीमि—र्गीभिः कृणुध्वं सर्वेने क्रतम्य ।
आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन जनेन यातं महि वां वरुधम २
उतो हि वां रत्नधेयानि सन्ति पुरूणि द्यावापृथिवी सुदासे ।
अस्मे धत्तं यदसदस्कृधोयु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [२०] (४४१)

(५४)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वास्तोष्पतिः । त्रिष्टुप् ।

वास्तोष्पते प्रति जानहिस्मान् त्वविशो अनमीवो भवा नः ।
यत् त्वेमहे प्रति तन्नो जुपस्व शं नो भव द्विषदे शं चतुष्पदे १
वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्फानो गोभिरश्वैर्भिरिन्दो ।
अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान् प्रति नो जुपस्व २
वास्तोष्पते शग्मया संसदा ते सक्षीमहि रण्वया गातुमत्या ।
पाहि क्षेम उत योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [२१] (४४४)

(५५)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वास्तोष्पतिः, २-८ इन्द्रः (२-८ प्रस्वापिनी उपनिषद्) ।

१ गायत्री, २-४ उपरिष्ठाद्वृहती, ५ ८ अनुष्टुप् ।

अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् । सखा सुशेव एधि नः १
यदर्जुन सारमेय वृतः पिशङ्ग यच्छसे ।
वीव भ्राजन्त क्रण्टय उप स्रक्केषु बप्सतो नि पु स्वप २
स्तेनं राय सारमेय तस्करं वा पुनःसर ।
स्तोतृनिन्द्रम्य रायसि किमस्मान् दुच्छुनायसे नि पु स्वप ३
त्वं सूकरस्य ददहि तव ददतु सूकरः ।
स्तोतृनिन्द्रम्य गयसि किमस्मान् दुच्छुनायसे नि पु स्वप ४ (४४८)

सस्तु माता सस्तु पिता सस्तु श्वा सस्तु विश्वपतिः ।

ससन्तु सर्वे जातयः सस्त्वयमभितो जनः

५

य आस्ते यश्च चरति यश्च पश्यति नो जनः ।

तेषां सं हन्मो अक्षाणि यथेदं हर्म्यं तथा

६

सहस्रशृङ्गो वृषभो यः समुद्रादुदाचरत् ।

तेना सहस्येना वयं नि जनान् त्वापयामसि

७

प्रोप्तेऽग्न्या वह्नोऽग्न्या नारीर्यास्तल्पशीवरीः

स्त्रियो याः पुण्यगन्धास्ताः सर्वाः स्वापयामसि

८ [२२] (४५२)

(५६)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ५६-७०]

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप, १-११ द्विपदा विराट् ।

क ई व्यक्ता नरः सनीळा रुद्रस्य मर्या अधा स्वभ्वाः

१

नकिर्ह्येषां जनेषु वेव ते अङ्ग विद्रे मिथो जनित्रम्

॥१॥ २

अमि स्वपूर्मिमिथो वपन्त वार्तस्वनसः श्येना अस्पृधन्

३

एतानि धीरो निण्या चिकेत पृश्निर्यदूधो मही जभारं

॥२॥ ४

सा विद्र सुवीरा मरुद्भिस्तु सनात् सहन्ती पुण्यन्ती नृम्णम्

५

यामं येष्ठाः शुभा शोभिष्ठाः श्रिया संमिश्रा ओजोभिरुग्राः

॥३॥ ६

उग्रं व ओजः स्थिरा शवांस्यधा मरुद्भिर्गणस्तुर्विष्मान्

७

शुभ्रो वः शुष्मः कुध्मी मनांसि धुनिर्मुनिरिव शर्धस्य धृष्णोः

॥४॥ ८

सनेम्यस्मद् ध्रुयोर्त दिशुं मा वो दुर्मतिरिह प्रणङ्कः

९

प्रिया वो नाम हुवे तुशणा मा यत् तृपन्मरुतो वावशानाः

॥५॥ १० [२३]

स्वायुधास इष्मिणः सुनिष्का उत स्वयं तन्वः शुम्भमानाः

॥६॥ ११

शुचीं वो हव्या मरुतः शुचीनां शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचिभ्यः ।

ऋतेन सत्यमृतसापं आय ऊर्ध्वचिजन्मानः शुचयः पावकाः

१२

असेध्वा मरुतः खादयो वो वक्षःसु रुक्मा उपशिश्रियाणाः ।

वि विश्रुतो न वृष्टिर्मी रुचाना अनु स्वधामायुधैर्यच्छमानाः

१३

प्र बुध्या व ईरते महोसि प्र नामानि प्रयज्यवस्तिरध्वम ।

सहस्रियं दम्यं भागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्वम

१४

(४५५)

यदि स्तुतस्य मरुतो अधीथे—तथा विप्रस्य वाजिनो हवीमन् ।
मक्ष रायः सुवीर्यस्य दात नू चिद् यमन्य आवमदरावा

१५ [२४]

अत्यासो न ये मरुतः स्वश्चो यक्षदृशो न शुभयन्त मर्याः ।
ते हर्ष्येष्ठाः शिशवो न शुभ्रा वत्सासो न प्रकीळिनः पयोधाः
वृशस्यन्तो नो मरुतो मृळन्तु वरिवस्यन्तो रोदसी सुमेके ।
आरे गोहा नृहा वधो वो अस्तु सुमेभिरस्मे वसवो नमध्वम्
आ वो होता जोहवीति सत्तः सत्राचीं रातिं मरुतो गृणानः ।
य ईवतो वृषणो अस्ति गोपाः सो अर्दयावी हवते व उक्थैः
इमे तुरं मरुतो रामयन्ती—मे सहः सहस आ नमन्ति ।
इमे शंसं वज्रप्यतो नि पान्ति गुरु द्वेषो अरुरूपे दधन्ति
इमे रधं चिन्मरुतो जुनन्ति भूमिं चिद् यथा वसवो जुषन्त ।
अपं बाधध्वं वृषणस्तमांसि धत्त विश्वं तनयं तोकमस्मे

१६

१७

१८

१९

२० [२५]

मा वो वृत्रान्मरुतो निरराम मा पश्चाद् दध्म रथ्यो विभागे ।
आ नः स्पार्हं भजतना वसव्येडं यदीं सुजातं वृषणो वो अस्ति
सं यद्वनन्त मन्युभिर्जनांसः शूरा यहीष्वोपधीषु विश्वु ।
अर्धं स्मा नो मरुतो रुद्रियास—छातारो मृत पृतनास्वर्यः
भूरिं चक्र मरुतः पित्र्याण्यु—कथानि या वः शस्यन्ते पुरा चित् ।
मरुद्भिरुग्रः पृतनासु साब्धहा मरुद्भिरित् सनिता वाज्रमवी
अस्मे वीरो मरुतः शुष्यस्तु जनानां यो असुरो विधृता ।
अपो येन सुक्षितये तरेमा—ऽध स्वमोको अभि वः स्याम
तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्नि—राप ओषधीर्वनिनो जुषन्त ।
शर्मन् तस्याम मरुतामुपस्थं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२१

२२

२३

२४

२५ [२६] (४७७)

(५७)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

मध्वो वो नाम मारुतं यजत्राः प्र यज्ञेषु शर्वसा मदन्ति ।
ये रेजयन्ति रोदसी चिद्वीं पिब्वन्त्युत्सं यदयासुग्राः

१

(४७८)

निचेतारो हि मरुतो गुणन्तं प्रणेतारो यजमानस्य मन्म ।

अस्मार्कमद्य विदथेषु बर्हि—रा वीतये सदत पिप्रियाणाः

२

नैतावदुन्ये मरुतो यथेमे भार्जन्ते रुक्मैरायुधैस्तनूभिः ।

आ रोदसी विश्वपिशः पिशानाः समानमरुयञ्जते शुभे कम्

३

क्रधक् सा वो मरुतो विद्युदस्तु यद् व आगः पुरुपता कराम ।

मा वस्तस्यामपि भूमा यजत्रा अस्मे वो अस्तु सुमतिश्चनिष्ठा

४

कृते चिदत्र मरुतो रणन्ता—ऽनवद्यासः शुचयः पावकाः ।

प्र णोऽवत सुमतिभिर्यजत्राः प्र वार्जेभिस्तिरत पुण्यसे नः

५

उत स्तुतासो मरुतो व्यन्तु विश्वेभिर्नामभिर्नरो हवीर्षि ।

ददात नो अमृतस्य प्रजार्थं जिगृत रायः सूनृता मघानि

६

आ स्तुतासो मरुतो विश्व ऊती अच्छा सूरीन् त्सर्वताता जिगात ।

ये नस्मना ज्ञातिनो वर्धयन्ति यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

७

[२७] (४८४)

(५८)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मरुतः । विष्णुप ।

प्र साकमुक्षे अर्चता गुणाय यो देव्यस्य धाम्नस्तुविष्मान् ।

उत क्षोदन्ति रोदसी महित्वा नक्षन्ते नाकं निर्कृतेरवशात्

१

जनूश्चिद् वो मरुतस्त्वेष्येण भीमास्तुविमन्यवोऽयासः ।

प्र ये महोमिरोजसोत सन्ति विश्वो वो यामन् भयते स्वर्हक्

२

बृहद् वयो मघवन्वो दधात जुजोषन्निमरुतः सुष्टुतिं नः ।

गतो नाध्वा वि तिराति जन्तुं प्र णः स्पार्हाभिरुतिभिस्तिरेत

३

युष्मोतो विप्रो मरुतः शतस्वी युष्मोतो अर्वा सहृरिः सहृषी ।

युष्मोतः सभ्रालुत हन्ति वृत्रं प्र तद् वो अस्तु धूतयो वृष्णम्

४

ताँ आ रुद्रस्य मीळहुषो विवासे कुविन्नसन्ते मरुतः पुनर्नः ।

यत् सुस्वर्ता जिहीळिरे यदावि—रव तदेन ईमहे तुराणाम्

५

प्र सा वाचि सुष्टुतिर्मघोना—मिदं सूक्तं मरुतो जुषन्त ।

आराच्चिद् द्वेषो वृषणो युयोत यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

[२८] (४९०)

(५९)

११ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । १-११ मरुतः; १२ रुद्रः (मृत्युविमोचनी ऋक्) ।
प्रगायः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती); ७-८ त्रिष्टुप्, ९-११ गायत्री, १२ अनुष्टुप् ।

यं त्रायध्व इदमिदं देवासो यं च नयथ ।

तस्मा अष्टे वरुण मित्रार्यमन् मरुतः शर्म यच्छत ?

युष्माकं देवा अवसाहनि प्रिय ईजानस्तरति द्विषः ।

प्र स क्षयं तिरते वि महीरियो यो वो वराय दाशति २

नहि वंश्चरमं चन वसिष्ठः परिमंसते ।

अस्माकमद्य मरुतः सुते सचा विश्वं पिबत कामिनः ३

नहि वं ऊतिः पृतनासु मधंति यस्मा अराध्वं नरः ।

अमि व आवर्त सुमतिर्नवीयसी तूयं यात पिपीपवः ४

ओ पु घृष्ट्विराधसो यातनान्धांसि पीतये ।

इमा वो हव्या मरुतो ररे हि कं मो ष्वान्यत्र गन्तन ५

आ च नो बर्हिः सवताविता च नः स्पार्हाणि दातवे वसु ।

अस्त्रेधन्तो मरुतः सोम्ये मधी स्वाहेह मादयाध्वे ६ [२९]

सस्वश्चिद्धि तन्वः शुभ्रमाना आ हंसासां नीलेपृष्ठा अपसन् ।

विश्वं शर्धो अमितो मा नि पेदु नरो न रणवाः सवने मदन्तः ७

यो नो मरुतो अमि दुर्हणायुस्तिरश्चित्तानि वसवो जिवांसति ।

दुहः पाशान् प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन हन्मना हन्तना तम् ८

सांतपना इदं हवि मरुतस्तज्जुजुष्टन । युष्माकोती रिंशादसः ९

गृहमेधास आ गंत मरुतो मापं भूतन । युष्माकोती सुदानवः १०

इहेह वः स्वतवसः कवयः सूर्यत्वचः । यज्ञं मरुत आ वृणि ११

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।

उर्वारुकमिव बन्धना न्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात १२ [३०] (५०२)

- २७०६ -

[पञ्चमोऽध्यायः ॥ १॥ व० १-२७]

(६०)

११ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । १ सूर्यः, २-१२ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यवद्य सूर्यं ब्रवोऽनागा उद्यन् मित्राय वरुणाय सत्यम् ।

वयं वैवत्रादिते स्याम तव प्रियासो अर्यमन् गुणन्तः १ (५०३)

एष स्य मित्रावरुणा नृचक्षा उमे उदेति सूर्यो अभि जम्न ।
 विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च गोपा ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन् २
 अयुक्त सप्त हरितः सधस्थाद् या ई वहन्ति सूर्यं धृताचीः ।
 धामानि मित्रावरुणा युवाकुः सं यो यूथेव जनिमानि चष्टे ३
 उद् वां पृक्षासो मधुमन्तो अस्थुरा सूर्यो अरुहच्छुक्रमणः ।
 यस्मा आदित्या अध्वनो रदन्ति मित्रो अर्यमा वरुणः सजोपाः ४
 इमे चेतारो अनृतस्य भूरे मित्रो अर्यमा वरुणो हि सन्ति ।
 इम ऋतस्य वावृधुर्दुरोणे शग्मासः पुत्रा अदितेरद्वधाः ५
 इमे मित्रो वरुणो दूळभासो ऽचेतसं चिञ्चितयन्ति दक्षैः ।
 अपि क्रतुं सुचेतसं वर्तन्त स्तिरश्चिदंहः सुपथा नयन्ति ६ [१]

इमे दिवो अनिमिषा पृथिव्या श्रिक्रित्वांसो अचेतसं नयन्ति ।
 प्रवाजे चिञ्चिद्यो गाधर्मस्ति पारं नो अस्य विष्पितस्य पर्पन् ७
 यद् गोपावददितिः शर्म भद्रं मित्रो यच्छन्ति वरुणः सुदासे ।
 तस्मिन्ना लोकं तनयं दधाना मा कर्म देवहेळनं तुरासः ८
 अव वेदिं होत्रामिर्यजेत् रिपः काश्चिद् वरुणधृतः सः ।
 परि द्वेषोभिर्यमा वृणक्तू रं सुदासे वृणणा उ लोकम् ९
 सस्वश्चिद्धि ससृतिस्त्वेज्येषा मपीच्येन सहसा सहन्ते ।
 युष्मद् मिया वृषणो रेजमाना दक्षस्य चिन्महिना मूळता नः १०
 यो ब्रह्मणे सुमतिमायजति वाजस्य सातौ परमस्य रायः ।
 सीक्षन्त मन्युं मघवानो अर्य उरु क्षयाय चकिरे सुधातु ११
 इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि ।
 विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १२ [२] (५१४)

(६१)

७ मित्रावरुणिवसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उद् वां चक्षुर्वरुण सुप्रतीकं देवयैरेति सूर्यस्ततन्वान् ।
 अभि यो विश्वा भुवनानि चष्टे स मन्युं मर्त्येष्ववा चिकेत १ (५१५)

(५९)

१२ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । १-११ मरुतः, १२ रुद्रः (मृत्युविमोचनी ऋक्) ।

प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती); ७-८ त्रिष्टुप्, ९-११ गायत्री, १२ अनुष्टुप् ।

यं त्रायध्व इदमिदं देवासो यं च नर्यथ ।

तस्मा अग्रे वरुण मित्रार्यमन् मरुतः शर्म यच्छत १

युष्माकं देवा अवसाहनि प्रिय ईजानस्तरति द्विपः ।

प्र स क्षयं तिरते वि महीरिपो यो वो वराय दाशति २

नहि वंश्चरमं चन वसिष्ठः परिमंसते ।

अस्माकमद्य मरुतः सुते सचा विश्वे पित्रत कामिनः ३

नहि व ऊतिः पृतनासु मधंति यस्मा अराध्वं नरः ।

अभि व आर्वतं सुमतिर्नवीयसी तूयं यात पिपीपवः ४

ओ पु वृष्टिराधसो यातनान्धांसि पीतये ।

इमा वो हव्या मरुतो रे हि कं मो ष्वन्यत्र गन्तन ५

आ च नो बहिः सदताविता च नः स्पर्हाणि दातवे वसु ।

असेधन्तो मरुतः सोम्ये मधो स्वाहेह मादयाध्वे ६ [२९]

सस्वश्चिद्धि तन्वः शुम्भमाना आ हंसासां नीलपृष्ठा अपतन् ।

विश्वं शर्धो अमितो मा नि येदु नरो न एणवाः सर्वन्ते मदन्तः ७

यो नो मरुतो अभि दुर्हेणायुस्तिरश्चित्तानि वसवो जिघांसति ।

द्रुहः पाशान् प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन हन्मना हन्तना तम् ८

सांतपना इदं हवि मरुतस्तज्जुजुष्टन युष्माकोती रिशावसः ९

गृहमघास आ गत मरुतो मापं भूतन युष्माकोती सुदानवः १०

इहेह वः स्वतवसः कवयः सूर्यत्वचः यज्ञं मरुत आ वृणे ११

अयम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।

उर्वारुकमिव बन्धना न्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्

१२ [३०] (५०१)

- ७७०५५ -

[पञ्चमोऽध्यायः ॥ ११॥ व० १- २७]

(६०)

११ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । १ सूर्यः, २-१२ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यदद्य सूर्यं ब्रवोऽनां गा उद्यन् मित्राय वरुणाय सत्यम् ।

वयं देवव्रादिते स्याम तव प्रियासो अर्यमन् गृणन्तः

१

(५०२)

एष स्य मित्रावरुणा नृचक्षा उभे उदेति सूर्यो अमि जमन् ।
 विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च गोपा ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन् २
 अयुक्त सप्त हरितः सधस्थाद् या ई बहन्ति सूर्यं घृताचीः ।
 धामानि मित्रावरुणा युवाकुः सं यो युथेव जनिमानि चष्टे ३
 उद् वां पृक्षासो मधुमन्तो अस्थुरा सूर्यो अरुहच्छुक्रमर्णः ।
 यस्मा आदित्या अध्वनो रदन्ति मित्रो अयमा वरुणः सजोषाः ४
 इमे चेतारो अनृतस्य भूरे मित्रो अयमा वरुणो हि सन्ति ।
 इम ऋतस्य वावृधुर्दुरोणे शग्मासः पुत्रा अदितेरदन्धाः ५
 इमे मित्रो वरुणो दूळभासो ऽचेतसं चिञ्चितयन्ति दक्षैः ।
 अपि कर्तुं सुचेतसं वर्तन्त स्तिरश्चिदंहः सुपथा नयन्ति ६ [१]

इमे द्विवो अनिमिषा पृथिव्याश्चिकित्वांसो अचेतसं नयन्ति ।
 प्रवाजे चिञ्चिदो गाधर्मस्ति पारं नो अस्य विष्पितस्य पर्यन् ७
 यद् गोपावददितिः शर्म भद्रं मित्रो यच्छन्ति वरुणः सुदासे ।
 तस्मिन्ना तोकं तनयं दर्शना मा कर्म देवहेळनं तुरासः ८
 अव वेदिं होत्राभिर्यजेत् रिपः काश्चिद् वरुणधृतः सः ।
 परि द्वेयोभिर्यमा वृणक्तू रं सुदासे वृषणा उ लोकम् ९
 सस्वश्चिद्धि समृतिस्त्वेष्येपा मपीच्येन सहसा सहन्ते ।
 युष्मद् भिया वृषणो रेजमाना दक्षस्य चिन्महिना मूळता नः १०
 यो ब्रह्मणे समृतिमायजति वाजस्य सातौ परमस्य रायः ।
 सीक्षन्त मन्युं मघवानो अयं उरु क्षयाय चक्रिरे सुधातु ११
 इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि ।
 विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः १२ [२] (५१४)

(६१)

७ मित्रावरुणिवसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उद् वां चक्षुर्वरुण सुप्रतीकं देवयैरेति सूर्यस्ततन्वान् ।
 अभि यो विश्वा भुवनानि चष्टे स मन्युं मर्त्येष्वा चिकेत १ (५१५)

प्र वां स मित्रावरुणावुतावा विप्रो मन्मानि दीर्घशुद्धिर्धार्ति ।	
यस्य ब्रह्माणि सुक्रतु अवाथ आ यत् क्रत्वा न शरदः पुणैथे	२
प्रोरोमित्रावरुणा पृथिव्याः प्र दिव क्रप्वाद् बृहत्तः सुदानू ।	
स्पशो दधाथे ओषधीषु विश्वधृग्यतो अर्निमिपं रक्षमाणा	३
शंसा मित्रस्य वरुणस्य धाम शुष्मो रोदसी बद्धे महित्वा ।	
अयन् मासा अयज्वनामवीराः प्र यज्ञमन्मा वृजनं तिराते	४
अमूरा विश्वा वृषणाविमा वां न यासु चित्रं ददृशे न यक्षम् ।	
द्रुहः सचन्ते अनृता जनानां न वां निषयान्यचिते अभूवन्	५
समु वां यज्ञं मह्यं नमोमि हुवे वां मित्रावरुणा सुबाधः ।	
प्र वां मन्मान्यचसे नवानि कृतानि ब्रह्म जुजुषस्त्रिमानि	६
इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि	
विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [३] (५२१)

(६२)

३ मित्रावरुणवसिष्ठः । १-३ सूर्यः, ४-६ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उत् सूर्यो बृहदूर्चीर्ष्वभेत् पुरु विश्वा जनिम् मानुषाणाम् ।	
समो दिवा ददृशे रोचमानः क्रत्वा कृतः सुकृतः कर्तुमिभूत	१
स सूर्यं प्रति पुरो न उद् गा एभिः स्तोमैभिरेतशेभिरैवैः ।	
प्र नो मित्राय वरुणाय वोचो ऽनागसो अर्यम्णे अग्रये च	२
वि नः सहस्रं शुरुधो रदन्त्वुतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।	
यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कमा नः कामं पूपुरन्तु स्तवानाः	३
द्यावाभूमी अदिते त्रासीथां नो ये वां जज्ञुः सुजनिमान क्रप्वे ।	
मा हेळे भूम वरुणस्य वायोर्मा मित्रस्य प्रियतमस्य नृणाम्	४
प्र बाहवां सिमृतं जीवसे न आ नो गव्यूतिमुक्षतं द्युतेन ।	
आ नो जने श्रवयत युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा	५
नू मित्रो वरुणो अर्यमा न स्मने लोकाय वरिवो दधन्तु ।	
सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [४] (५२७)

(६३)

६ मित्रावरुणिर्यसिष्ठः । १-४ सूर्यः, ५ सूर्य-मित्रावरुणाः, ६ मित्रावरुणौ अर्यमा च । त्रिष्टुप् ।

उद्वेति सुभगो विश्वचक्षाः साधारणः सूर्यो मानुषाणाम् ।	
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्य देव—श्चमेव यः समर्धिव्यक् तमांसि	१
उद्वेति प्रसवीता जनानां महान् केतुरर्णवः सूर्यस्य ।	
समानं चक्रं पर्याविर्बुत्सन् यदेतशो वहति धूर्षु युक्तः	२
विभ्राजमान उपसामुपस्थाद् रेमैरुदेत्यनुमद्यमानः ।	
एष मे देवः संविता चच्छन्तु यः समानं न प्रमिनाति धाम	३
विबो रुक्म उरुचक्षा उदेति द्वेअर्थस्तराणिभ्राजमानः ।	
नूनं जनाः सूर्येण प्रसूता अयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि	४
यत्रा चक्रमृता गातुमस्मै श्येनो न दीयन्नन्वेति पार्थः ।	
प्रति वां सूर उदिते विधेम नमोभिर्मित्रावरुणोत हव्यैः	५
नू मित्रो वरुणो अर्यमा न—स्मने तोकाय वरिवो दधन्तु ।	
सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु यूपं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [५] (५३३)

(६४)

५ मित्रावरुणिर्यसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

विवि क्षयन्ता रजसः पृथिव्यां प्र वां धृतस्य निर्णिजो वदीरन् ।	
हव्यं नो मित्रो अर्यमा सुजातो राजा सुक्षत्रो वरुणो जुषन्त	१
आ राजाना मह क्रतस्य गोपा सिन्धुपती क्षत्रिया यातमर्वाक् ।	
इळां नो मित्रावरुणोत वृष्टि—मव विव इन्वतं जीरदानू	२
मित्रस्तत्रो वरुणो देवो अर्यः प्र सार्धिष्ठेभिः पृथिभिर्नयन्तु ।	
ब्रवद् यथा न आवुरिः सुदास इषा मदेम सह देवगोपाः	३
यो वां गतं मनसा तक्ष्वेत—मूर्ध्वा धीति कृणवद् धारयच्च ।	
उक्षेथा मित्रावरुणा घृतेन ता राजाना सुक्षितीस्तरपयेथाम्	४
एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः श्रुको न वायवेऽयामि ।	
अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधी—र्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [६] (५३८)

(६५)

५ मित्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ । निष्ठुप ।

प्रति वां सूर उदिते सुवतैः मित्रं हुवे वरुणं पुतर्दक्षम् ।	
ययोरसुर्यः । मक्षितं ज्येष्ठं विश्वस्य यामन्नाचिता जिगत्सु	१
ता हि देवानामसुरा तावर्या ता नः क्षितीः करतमूर्जयन्तीः ।	
अश्याम मित्रावरुणा वयं वां द्यावा च यत्र पीपयन्नहा च	२
ता भूरिपाशावतृतस्य सेतू दुरत्येतू रिपवे मर्त्याय ।	
ऋतस्य मित्रावरुणा पथा वा मपो न नावा दुरिता तरेम	३
आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं घृतैर्गव्यूतिमुक्षतमिळाभिः ।	
प्रति वामन्न वरमा जनाय पृणीतमुद्रो दिव्यस्य चारोः	४
एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि ।	
अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्युयं पात स्वस्तिमिः सदा नः	५ [७] (५४३)

(६६)

११ मित्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ, ४-१३ आदित्याः, १४-१६ सूर्यः ।
 गायत्रीः १०-१५ प्रगाथा = (समा बृहती, विपमा सतोबृहती,)
 १६ पुर उष्णिक् ।

प्र मित्रयोर्वरुणयोः स्तोमो न एतु श्रुप्यः । नमस्वान् तुविजातयोः	१
या धारयन्त देवाः सुदक्षा दक्षपितरा । असुर्याय प्रमहसा	२
ता नः स्तिपा तनुपा वरुण जरितृणाम् । मित्रं साधयन्तं धियः	३
यवद्य सूर उदिते ऽनागा मित्रो अर्यमा । सुवातिं सविता भगः	४
सुधावीरस्तु स क्षयः प्र नु यामन् त्सुदानवः । ये नो अंहोऽतिपिप्रां	५ [८]
उत स्वराजो अदिति रदब्धस्य व्रतस्य ये । महो राजान ईशते	६
प्रति वां सूर उदिते मित्रं गृणीये वरुणम् । अर्यमणं रिशार्दसम्	७
राया हिरण्यया मतिरियमवृकाय शर्वसे । इयं विप्रा मेधसातये	८
ते स्याम देव वरुण ते मित्र सूरिभिः सह । इयं स्वश्च धीमहि	९
बहवः सूरचक्षसो ऽग्निजिह्वा कृतावृधः ।	
त्रीणि ये येमुर्विदधानि धीतिमि विध्वानि परिभूतिभिः	१० [९] (५५३)

- वि ये वृधुः शरदं मासमादहं—र्यज्ञमक्तुं चादृचम् ।
 अनाप्यं वरुणो मित्रो अयिमा क्षत्रं राजान आशत ११
- तद् वो अद्य मनामहे सूक्तैः सूर उदिते ।
 यदोहेते वरुणो मित्रो अयिमा युयमृतस्य रथ्यः १२
- ऋतावान ऋतजाता ऋतावृधो घोरासो अनृतद्विषः ।
 तेषां वः सुभे सुच्छर्दिष्टमि नरः स्याम ये च सूरयः १३
- उदु त्यद् दर्शितं वपुर्दिव एति प्रतिहरे ।
 यदीमाशुर्वहति देव एतञ्जो विश्वस्मै चक्षसे अरम् १४
- शीर्ष्णः शीर्ष्णो जगतस्तस्थुपस्पतिं समया विश्वमा रजः ।
 सप्त स्वसारः सुविताय सूर्यं वहन्ति हरितो रथे १५ [१०]
- तच्चक्षुर्विवर्हितं शुक्रमुचरत् । पर्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् १६
- कान्येभिरदाम्या ऽऽ यातं वरुण द्युमत । मित्रश्च सोमपीतये १७
- दिवो धामभिर्वरुण मित्रश्चा यातमनुहा । पिबन्तं सोममातुजी १८
- आ यातं मित्रावरुणा जुषाणावाहुतिं नरा । पातं सोममृतावृधा १९ [११] (५६१)

(६७)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अभिनो । त्रिष्टुप् ।

- प्रति वां रथं नृपती जरध्वं हविष्मता मनसा यज्ञिर्येन ।
 यो वां द्रुतो न धिष्ण्यावजीग—रच्छां सूनुनं पितरां विवक्मि १
- अशोच्यग्निः समिधानो अस्मे उपो अहश्चन् तमसश्चिदन्ताः ।
 अचेति केतुरुपसः पुरस्ताच्छ्रिये दिवो दुहितुर्जायमानः २
- अमि वां नूनमश्विना सुहोता स्तोमैः सिषक्ति नासत्या विवक्कान् ।
 पूर्वीमिर्यातं पृथ्याभिरवाक् स्वर्विदा वसुमता रथेन ३
- अवोवां नूनमश्विना युवाकु—र्ह्वे यद् वां सुते माध्वी वसूयुः ।
 आ वां वहन्तु स्थविरासो अश्वाः पिबाथो अस्मे सुषुता मधूनि ४
- प्राचीमु देवाश्विना धियं मे ऽमृधां सातये कृतं वसूयुम् ।
 विश्वा अविष्टं वाज आ पुरंधी—स्ता नः शक्तं शचीपती शचीमिः ५ [१२] (५६७)

अविष्टं धीर्वाग्भिनो न आसु प्रजावद् रेतो अह्नयं नो अस्तु ।	
आ वां तोके तनये तूतुजानाः सुरत्रांसो देववीति गमेम	६
एष स्य वां पूर्वगत्वेव सख्ये निधिर्हितो माध्वी रातो अस्मे ।	
अह्वेकता मनसा यातमर्वा गश्मन्ता हव्यं मानुषीषु विश्व	७
एकस्मिन् योगे मुरणा समाने परि वां सप्त स्रवतो रथो गात ।	
न वायन्ति सुभ्यो देवयुक्ता ये वां धूर्षु तरणयो वहन्ति	८
असश्चता मधर्वद्भ्यो हि भूतं ये राया मधुदेयं जुनन्ति ।	
प्र ये बन्धुं सुनृतामिस्तिरन्ते गव्या पृश्नन्तो अश्व्या मघानि	९
नू मे हवमा शृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरंश्विनाविरावत ।	
धत्तं रत्नानि जरतं च सूरीन् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	१० [१३] (५७९)

(६८)

१ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । विराट्, ८-९ त्रिष्टुप् ।

आ शुभ्रा यातमश्विना स्वश्वा गिरो दस्त्रा जुजुषाणा युवाकोः ।	
हव्यानि च प्रतिभृता वीतं नः	१
प्र वामन्धांसि मद्यान्यस्थुरं गन्तं हविषो वीतये मे ।	
तिरो अर्यो हव्नानि श्रुतं नः	२
प्र वां रथो मनोजवा इयति तिरो रजांस्यश्विना शतोतिः ।	
अस्मभ्यं सूर्यावसु इयानः	३
अयं ह यद् वां देवया उ अद्रि-रूध्वो विवक्ति सोमसुद् युवभ्याम् ।	
आ बलू विप्रो ववृतीत हव्यैः	४
चित्रं ह यद् वां भोजनं न्वस्ति न्यत्रये महिष्वन्तं युयोतम् ।	
यो वामोमानं दधति प्रियः सन्	५ [१४]
उत त्यद् वां जुरते अश्विना भू-व्यवानाय प्रतीत्यं हविर्दे ।	
अधि यद् वर्षं इतर्जति धृत्यः	६
उत त्वं मुज्युमश्विना सखायो मध्ये जहुर्दुरेवासः समुद्रे ।	
निरी पर्षदगावा यो युवाकः	७ (५७९)

वृकाय चिज्जसमानाय शक्तमुत श्रुतं शयवे ह्यमाना ।
 यावद्वयामपिन्वतमपो न स्तुर्थं चिच्छक्त्यश्विना शचीभिः
 एष स्य कारुर्जरते सूक्तेरग्रे बुधान उपसां सुमन्मा ।
 इषा तं वर्धद्वघ्न्या पयोभिर्भूय पात स्वस्तिभिः सदा नः

८

९ [१५] (५८१)

(६९)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां रथो रादसी बद्धधानो हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः ।
 घृतवर्तनिः पविर्भी रुचान इषां वोळ्ळा नृपतिर्वाजिनीवान्
 स पप्रथानो अभि पञ्च भूमा त्रिवन्धुरो मनसा यातु युक्तः ।
 विगो येन गच्छथो देवयन्तीः कुत्रा चिद् याममश्विना दधाना
 स्वश्वा यशसा यातमर्वाग् दक्षा निधिं मधुमन्तं पिबाथः ।
 वि वां रथो वध्वाऽयादमानो ऽन्तान् द्विवो बांधते वर्तनिभ्याम्
 युवोः श्रियं परि योषावृणीत सूरौ दुहिता परितक्म्यायाम् ।
 यद् देवयन्तमवथः शचीभिः परि ग्रंसमोमना वां वयो गात
 यो ह स्य वां रथिरा वस्त उसा रथो युजानः परियाति वर्तिः ।
 तेन नः शं योरुपसो व्युष्टौ न्यश्विना वहतं यज्ञे अस्मिन्
 नरा गौरेवं विद्युतं तृषाणा ऽस्माकमद्य सवनोर्ष यातम् ।
 पुरुत्रा हि वां मतिभिर्हवन्ते मा वामन्ये नि यमन् देवयन्तः
 युवं मुज्युमर्वाविद्धं समुद्र उर्द्वहथुरर्णसो अस्त्रिधानैः ।
 पतत्रिभिरथमैरव्यथिभिर्वसनाभिरश्विना पारयन्ता
 नू मे हवमा गृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत ।
 धत्तं रत्नानि जरतं च सूरिन् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५

६

७

८

[१६] (५८९)

(७०)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ विश्ववाराश्विना गतं नः प्र तत् स्थानमवाचि वां पृथिव्याम् ।
 अश्वो न वाजी श्वनपृष्ठो अस्थादा यत् सेदथुर्ध्रुवसे न योनिम्

१

(५९०)

सिषंक्ति सा वां सुमतिश्चनिष्ठा ऽतापि घर्मो मनुषो दुरोणे ।

यो वां समुद्रान् त्सरितः पिपत्ये तंवा चिन्न सुयुजा युजानः

२

यानि स्थानान्यश्विना दृधार्थे दिवो यहीज्वोषधीषु विश्व ।

नि पर्वतस्य मुर्धनि सदन्ते पुं जनाय द्राक्षुषे वहन्ता

३

चनिष्टं देवा ओषधीष्वप्सु यद् योग्या अश्रवैथे ऋषीणाम् ।

पुरुणि रत्ना दधतौ न्यस्मे अनु पूर्वाणि चर्यथुर्युगानि

४

शुश्रुवांसां चिदश्विना पुरुण्यमि ब्रह्माणि चक्षार्थे ऋषीणाम् ।

प्रति प्र यातं वरमा जनायाऽस्मे वामस्तु सुमतिश्चनिष्ठा

५

यो वां यज्ञो नासत्या हविष्मान् कृतब्रह्मा समयोऽ भवति ।

उप प्र यातं वरमा वसिष्ठमिमा ब्रह्माण्युच्यन्ते युवभ्याम्

६

इयं मनीषा इयमश्विना गीरिमां सुवृक्तिं वृषणा जुपेथाम् ।

इमा ब्रह्माणि युवयून्यग्मन् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

७ [१७] (५९६)

.(७१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ।।५॥ सू० ७१-८९]

६ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिभुम् ।

अप स्वसुरूपसो नग्जिहीति रिणक्ति कृष्णीररूपाय पन्थाम् ।

अश्वामघा गोमघा वां हुवेम दिवा नक्तं शरुमस्मद् युयोतम्

१

उपायातं द्राक्षुषे मर्त्याय रथेन वाममश्विना वहन्ता ।

युयुतमस्मदनिराममीवां दिवा नक्तं माध्वी त्रासीथां नः

२

आ वां रथमवमस्यां व्युप्तौ सुम्नायवो वृषणो वर्तयन्तु ।

स्यमगमस्तिमृतयुग्मिरश्वैराश्विना वसुमन्तं वहेथाम्

३

यो वां रथो नृपती अस्ति वोळ्हा त्रिवन्धुरो वसुमौ उन्नयामा ।

आ न एना नासत्योप यातमभि यद् वां विश्वप्स्यो जिगाति

४

युवं च्यवानं जरसोऽमुमुक्तं नि पेदव ऊहथुराशुमश्वम् ।

निरंहस्तमसः स्पर्तमग्निं नि जाद्विषं शिथिरे धातमन्तः

५

इयं मनीषा इयमश्विना गीरिमां सुवृक्तिं वृषणा जुपेथाम् ।

इमा ब्रह्माणि युवयून्यग्मन् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [१८] (६०९)

(७२)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ गोमता नासत्या रथेना—ऽश्वावता पुरुश्चन्द्रेण यातम् ।	
अभि वां विश्वां नियुतः सचन्ते स्पर्हया श्रिया तन्वां शुभाना	१
आ नो देवेभिरुप यातमर्वाक् सजोपसा नासत्या रथेन ।	
युवोर्हि नः सुख्या पित्र्याणि समानो बन्धुरुतं तस्य वित्तम्	२
उदु स्तोमासो अश्विनोरबुध—ऽहमि ब्रह्माण्युपसंश्च देवीः ।	
आविवांसन् रोदसी धिण्येमे अच्छा विशो नासत्या विवक्ति	३
वि चेदुच्छन्त्यश्विना उपासः प्र वां ब्रह्माणि कारवो भरन्ते ।	
ऊर्ध्वं भानुं सविता देवो अश्रेद् बहुदुग्धयः समिधा जरन्ते	४
आ पश्वातान्नासत्या पुरस्ता—दाश्विना यातमधरादुदक्तात् ।	
आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [१९] (३०७)

(७३)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

अतारिष्म तमसस्पांरमस्य प्रति स्तोमं देवयन्तो दधानाः ।	
पुरुदंसां पुरुतमां पुराजा ऽमर्त्या हवते अश्विना गीः	१
न्यु प्रियो मनुषः सावि होता नासत्या यो यजते वन्दते च ।	
अश्रीतं मध्वो अश्विना उपाक आ वां वोचे विदथेपु प्रयस्वान	२
अहेम यज्ञं पथामुराणा इमां सुबुक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
श्रुष्टीवेव प्रेषितो वामबोधि प्रति स्तोमैर्जरमाणो वसिष्ठः	३
उप त्या वह्नीं गमतो विशं नो रश्नोहणा संभृता वीळुपाणी ।	
समन्धांस्यगमत मत्सुराणि मा नो मधिष्टमा गतं शिवेन	४
आ पश्वातान्नासत्या पुरस्ता—दाश्विना यातमधरादुदक्तात् ।	
आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [२०] (३१९)

(७४)

६ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अश्विनौ । प्रगाथः=(विपमा वृहती, समा सतोवृहती) ।

इमा उ वां दिविप्य उसा हवन्ते अश्विना ।

अयं वामहेऽवसे शचीवसु विशीविशं हि गच्छथः १

युवं चित्रं ददधुर्मोजनं नरा चोदेथां सुनुतावते ।

अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतं पिवतं सोम्यं मधु २

आ यातमुप भूपतं मध्वः पिवतमश्विना ।

दुरधं पयो वृषणा जेन्यावसु मा नो मधिप्टमा गतम् ३

अश्वसो ये वामुप दाशुपो गुहं युवां दीयन्ति चित्रतः ।

मक्षुयुभिर्नरा हयैभिरश्विना ऽऽ देवा यातमस्मय ४

अधो ह यन्तो अश्विना पृक्षः सचन्त सूरयः ।

ता यंसतो मघवस्यो ध्रुवं यशं श्छर्द्दिरस्मभ्यं नासत्या ५

प्र ये ययुरवकासो रथा इव नृपातारो जनानाम् ।

उत स्वेन शर्वसा शूशुवर्नरं उत क्षियन्ति साक्षितिम् ६ [२१] (६१८)

(७५)

८ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

व्युपा आबो दिविजा कृतेना ऽऽविष्कृण्वाना महिमानमागात् ।

अप हृहस्तम आवरजुष्ट मङ्गिरस्तमा पथ्या अजीगः १

महे नो अद्य सुवितार्य बो ध्युपो महे सौमगाय प्र यन्धि ।

चित्रं रायि यशसं धेह्यस्मे देवि मर्तेषु मानुषि श्रवस्युम् २

एते त्वे भानवो दर्शताया श्वित्रा उपसो अमृतास आगुः ।

जनयन्तो देवानि वतान्या पूणन्तो अन्तर्गिक्षा व्यस्थुः ३

एषा स्या युजाना पराकात पञ्च क्षितीः परि मद्यो जिगाति ।

अभिपश्यन्ती वयुना जनानां दिवो दुहिता भुवनस्य पत्नी ४

वाजिनीवती सूर्यस्य योषा चित्रामघा राय ईशे वसूनाम् ।

कर्षिपुता जरयन्ती मद्यो न्युपा उच्छति वह्निभिर्गृणाना ५

(६२३)

प्रति द्युतानामरूपासो अश्वाश्चित्रा अहश्चक्षुषसं वहन्तः ।
 याति शुभ्रा विश्वपिशा रथेन दधाति रत्नं विधत्ते जनाय
 सत्या सत्येभिर्महती महद्भिर्वैवी देवेभिर्यजता यजत्रैः ।
 रुजद् दृळ्हानि दददुस्त्रियाणां प्रति गाव उपसं वावशन्त
 नू नो गोमद वीरवद धेहि रत्नमुपो अश्वावत् पुरुभोजो अस्मे ।
 मा नो बर्हिः पुरुपता निदे कय्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

७

८ [२२] (६३६)

(७६)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

उदु ज्योतिरमृतं विश्वजन्यं विश्वानरः सविता देवो अश्वेत ।
 कृत्वा देवानामजनिष्ट चक्षुःशविरेकभुवनं विश्वमुषाः
 प्र मे पन्था देवयाना अहश्चन्नमर्धन्तो वसुभिरिष्कृतासः ।
 अमृदु केतुरुषसः पुरस्तात् प्रतीच्यागादधि हर्म्येभ्यः
 तानीदहानि बहुलान्यासन् या प्राचीनमुदिता सूर्यस्य ।
 यतः परं जार ईवाचरन्त्युपो ददृक्षे न पुनर्यतीव
 त इदं देवानां सधमाद आसन्नृतावानः कवयः पूर्यासः ।
 गूळ्हं ज्योतिः पितरो अन्वविन्दन् त्सत्यमन्त्रा अजनयन्नृपासम
 समान ऊर्वे अधि संगतासः सं जानते न यतन्ते मिथस्ते ।
 ते देवानां न मिनन्ति व्रतान्यमर्धन्तो वसुभिर्यादमानाः
 प्रति त्वा स्तोमैरीळ्ते वसिष्ठो उपबुधः सुभगे तुष्टुवांसः ।
 गवां नेत्री वार्जपत्नी न उच्छोषः सुजाते प्रथमा जरस्व
 एषा नेत्री राधसः सुनृतानामुषा उच्छन्ती रिभ्यते वसिष्ठे ।
 वीर्यश्रुतं रयिमस्मे दधाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५

६

७ [२३] (६३७)

(७७)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

उपो रुरुचे युवतिर्न योषा विश्वं जीवं प्रसुवन्ती चरार्य ।
 अमृदुग्निः समिधे मानुषाणा मकज्योतिर्बाधमाना तमांसि

१

(६३४)

विश्वं प्रतीची सप्रथा उदस्थाद् रुग्णद् वासो विभ्रती शुक्रमश्वैत ।
 हिरण्यवर्णां सुहृशीकसंहृग् गवां माता नेत्र्यहामरोचि २
 देवानां चक्षुः सुभगा वहन्ती श्वेतं नयन्ती सुहृशीकमश्वम् ।
 उपा अदशिं रश्मिभिर्यक्ता चित्रार्मघा विश्वमनु प्रभूता ३
 अन्तिवामा दूरे अमित्रमुच्छ्रो दीं गव्युत्तिमभयं कृधी नः ।
 यावय द्वेष आ भरा वसूनि चोदय राधो गृणते मघोनि ४
 अस्मे श्रेष्ठेमिमानुभिर्वि माह्यु पो देवि प्रतिरन्ती न आयुः ।
 इषं च नो दधती विश्ववारे गोमदश्वावद् रथवच्च राधः ५
 यां त्वा दिवो दुहितर्वधयन्त्युपः सुजाते मतिभिर्वसिष्ठाः ।
 सास्मासु धा रयिमुष्वं ब्रुहन्तं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ६ [२४] (६३०)

(७८)

५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । उपसः । विष्टुप् ।

प्रति केतवः प्रथमा अहश्चक्षुर्धा अस्या अश्वयो वि श्रयन्ते ।
 उपो अर्वाचा बृहता रथेन ज्योतिष्मता वाममस्मभ्यं वक्षि १
 प्रति पीमग्निर्जरे समिद्धः प्रति विप्रसो मतिभिर्गृणन्तः ।
 उपा याति ज्योतिषा वार्धमाना विश्वा तमोसि दुग्ताप देवी २
 एता उ त्याः प्रत्यहश्च पुरस्ता ज्ज्योतिर्यच्छन्तीरुपसो विभातीः ।
 अजीजनन् त्सूयै युजमग्निं मपाचीनं तमो अगादजुष्टम् ३
 अचेति दिवो दुहिता मघोनी विश्वे पश्यन्त्युपसं विभातीम् ।
 आस्थाद् रथं स्वधया युज्यमाना मा यमश्वासः सुयुजो वहन्ति ४
 प्रति त्वाद्य सुमनसो ब्रुहन्ताऽस्माकासो मघवानो वयं च ।
 तिल्विलायध्वमुपसो विभाती यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [२५] (६३४)

(७९)

५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । उपसः । विष्टुप् ।

व्युपा आवः पथ्याऽजनानां पञ्च क्षितीर्मानुषीर्बोधयन्ती ।
 सुसंहग्मिरुक्षमिर्मानुमभेद वि सूर्यो रोदसी चक्षसावः १ (६४५)

व्यस्रते दिवो अन्तेष्वक्तून् विशो न युक्ता उपसो यतन्ते ।
 सं ते गावस्तम आ वर्तयन्ति ज्योतिर्यच्छन्ति सवितेव बाहू २
 अमूदुषा इन्द्रतमा मघो न्यजीजनत् सुविताय अवांसि ।
 वि दिवो देवी दुहिता दधात्यङ्गिरस्तमा सुकृते वसूनि ३
 तावदुषो राधो अस्मभ्यं रास्व यावत् स्तोतृभ्यो अरदो गृणाना ।
 यां त्वा जजुर्वृषभस्या रवेण वि हव्हस्य दुरो अद्रेरीणोः ४
 देवदेवं राधसे चोदयन्त्यस्मद्वाक् सुनृता ईरयन्ती ।
 व्युच्छन्ती नः सनये धियो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [२६] (६४०)

(८०)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

प्रति स्तोमैभिरुपसं वसिष्ठा गीर्भिर्विप्रासः प्रथमा अबुधन् ।
 विवर्तयन्ती रजसी समन्ते आविष्कृण्वती भुवनां विश्वा १
 एषा स्या नव्यमायुर्दधाना गूढी तमो ज्योतिपोषा अबोधि ।
 अग्र एति युवतिरह्याणा प्राचिकितत् सूर्यं यज्ञमग्निम् २
 अश्वावतीर्गोमतीर्न उपासो वीरवतीः सदेमुच्छन्तु भद्राः ।
 घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [२७] (६४१)

[अथ पष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२५]

(८१)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । प्रगाथः = (विपमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

प्रत्यु अदर्श्यायत्युच्छन्ती दुहिता दिवः ।
 अपो महि व्ययति चक्षसे तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरी १
 उदुसियाः सृजते सूर्यः सवा उद्यन्नक्षत्रमर्चिवत् ।
 तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च सं मत्तेन गमेमहि २
 प्रति त्वा दुहितर्दिव उपो जीरा अभुत्समहि ।
 या वहसि पुरु स्पार्ह वनन्वति रत्नं न दाशुषे मयः ३
 उच्छन्ती या कृणोषि मंहना महि प्रह्यै देवि स्वर्हृशे ।
 तस्यास्ते रत्नभाज ईमहे वयं स्याम मातुर्न सनवः ४ (६५६)

तच्चित्रं राध आ भुरो यो यद् दीर्घश्रुतमम् ।

यत् ते दिवो दुहितर्मतमोजनं तद् रास्व भुनजामहे

अवः सुरिभ्यो अमृतं वसुत्वनं वाजो अस्मभ्यं गोमतः ।

चोदयित्री मघोनः सनुतावत्युपा उच्छदप सिधः

५

६ [१] (६५८)

(८२)

१० मैत्रावरुणिर्यसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ।

दीर्घप्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जयेम पृतनासु दुह्यः

सम्राळन्यः स्वराळन्य उच्यते वा महान्ताविन्द्रावरुणा महावसू ।

विश्वे वेवासः परमे व्योमनि सं वामोजो वृषणा सं बलं दधुः

अन्वपां खान्यतुन्तमोजसा सूर्यमैरयतं विवि प्रभुम् ।

इन्द्रावरुणा मदे अस्य मायिनो ऽपिन्वतमपितः पिन्वतं धियः

युवामिद युत्सु पृतनासु वह्नयो युवां क्षेमस्य प्रसवे मितज्ञावः ।

ईशाना वस्व उभयस्य कारव इन्द्रावरुणा सुहवा हवामहे

इन्द्रावरुणा यद्विमानि चक्रथुर्विधा जातानि भुवनस्य मज्जना ।

क्षेमेण मित्रो वरुणं दुवस्यति मरुद्भिरुग्रः शुभमन्य ईयते

१

२

३

४

५ [२]

महे शुल्काय वरुणस्य नु त्विष ओजो मिमाते ध्रुवमस्य यत् स्वम् ।

अजामिस्रन्यः श्रथर्यन्तमातिरद वृध्रेभिरन्यः प्र वृणोति भूर्यसः

न तमन्त्रो न दुरितानि मर्त्यमिन्द्रावरुणा न तपः कुतश्चन ।

यस्य देवा गच्छन्थो वीथो अध्वरं न तं मर्तस्य नशते परिहृतिः

अर्वाङ्गना देव्येनावसा गतं शृणुतं हवं यदि मे जुजोपथः ।

युवोर्हि सख्यमुत वा यदाप्यं मारुतीकमिन्द्रावरुणा नि यच्छतम्

अस्मार्कमिन्द्रावरुणा भरेभरे पुरोयोधा भवतं कृष्योजसा ।

यद् वां हवन्त उभये अर्धं स्पृधि नरस्तोकस्य तनयस्य सातिपुं

अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा द्युम्नं यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः ।

अवधं ज्योतिरदितेर्कतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे

६

७

८

९

१० [३] (६६८)

(८३)

१० मैत्रायरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणा । जगती ।

युवां नरा पश्यमानासु आप्यं प्राचा गव्यन्तः पृथुपर्शवो ययुः ।
 दासा च वृत्रा हतमार्याणि च सुदासमिन्द्रावरुणावसावतम् । १
 यत्रा नरः समर्यन्ते कृतध्वजो यस्मिन्नाजा भवति किं चन प्रियम् ।
 यत्रा मर्यन्ते भुवना स्वर्हृशस्तत्रा न इन्द्रावरुणार्थि वोचतम् । २
 सं भूम्या अन्ता ध्वसिरा अदृक्षते इन्द्रावरुणा द्विवि घोष आरुहत् ।
 अस्थुर्जनानामुप मामरातयो ऽवर्गवसा हवनध्रुता गतम् । ३
 इन्द्रावरुणा वधनाभिरप्रति मेदं वन्वन्ता प्र सुदासमावतम् ।
 ब्रह्माण्येषां शृणुतं हवीमनि सत्या तृत्सुनामभवत् पुरोहितः । ४
 इन्द्रावरुणावभ्या तपन्ति माघान्युर्यो वनुषामरातयः ।
 युवं हि वस्व उभयस्य राजथो ऽधं स्मा नोऽवतं पार्यं द्विवि । ५ [४]

युवां हवन्त उभयास आजिप्विन्द्रं च वस्वो वरुणं च सातये ।
 यत्र राजभिर्दृशमिर्निवाधितं प्र सुदासमावतं तृत्सुभिः सह । ६
 दश राजानः समिता अयंज्यवः सुदासमिन्द्रावरुणा न युंयुधुः ।
 सत्या नृणामद्भ्यसकामुपस्तुतिर्देवा एषामभवन् देवहृतिषु । ७
 वृत्राराज्ञे परियत्ताय विश्वतः सुदास इन्द्रावरुणावशिक्षतम् ।
 श्वित्यश्चो यत्र नमसा कपर्दिनो धिया धीवन्तो असपन्तु तृत्सवः । ८
 वृत्राण्यन्यः समिथेषु जिघ्रते व्रतान्यन्यो अभि रक्षते सदा ।
 हवीमहे वां वृषणा सुवृक्तिभि रस्मे इन्द्रावरुणा शर्म यच्छतम् । ९
 अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा द्युम्नं यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः ।
 अवधं ज्योतिरादितेऋतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे । १० [५] (६७८)

(८४)

११ मैत्रायरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणा । त्रिष्टुप् ।

आ वां राजानावध्वरे ववृत्यां हव्येभिरिन्द्रावरुणा नमोभिः ।
 प्र वां घृताचीं बाह्वोर्दधाना परि त्मना विष्णुरूपा जिगाति । १ (६७९)

युवो राट् बृहर्दिन्वति द्यौर्यौ सेतुभिररज्जुभिः सिनीथः ।
 परि नो हेळो वरुणस्य वृज्या उरुं न इन्द्रः कृणवदु लोकम् २
 कृतं नो यज्ञं विदथेषु चारुं कृतं ब्रह्माणि सूरिषु प्रशस्ता ।
 उपो रयिर्वैवजूतो न एतु प्र णः स्पार्हाभिरुतिभिस्तिरेतम् ३
 अस्मे इन्द्रावरुणा विश्ववारं रयिं धत्तं वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।
 प्र य आदित्यो अर्नुता मिनात्यमिता शूरो दयते वसूनि ४
 इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत् तोके तनये तूतुजाना ।
 सुरासा देववीतिं गमेम युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [६] (६८९)

(८५)

५ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

पुनीषे वामरक्षसं मनीषां सोममिन्द्राय वरुणाय जुह्वत् ।
 घृतप्रतीकामुषसं न देवीं ता नो यामन्तुरुष्यतामभीके १
 स्पधन्ते वा उं देवहूये अत्र येषु ध्वजेषु विद्यवः पतन्ति ।
 युवं तौ इन्द्रावरुणावमित्रान् हतं परावः शर्वा विषूचः २
 आपश्चिन्द्रि स्वयंशसः सदाः सु देवीरिन्द्रं वरुणं देवता धुः ।
 कृप्टीरन्यो धारयति प्रविकता वृत्राण्यन्यो अग्रतीनि हन्ति ३
 स सुकर्तुर्कृतचिदस्तु होता य आदित्य शर्वसा वां नमस्वान् ।
 आववर्तदवसे वां हविष्मा नसदित स सुविताय प्रयस्वान् ४
 इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत् तोके तनये तूतुजाना ।
 सुरासा देववीतिं गमेम युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [७] (६८८)

(८६)

८ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

धीरा त्वस्य महिना जनुंषि वि यस्तस्तम्म रोदसी चिदुर्वी ।
 प्र नाकमुष्वं नुनुदे बृहन्तं द्विता नक्षत्रं प्रथच्छ भूम १
 उत स्वया तन्वाऽ सं वदे तत् कदा न्वन्तर्वरुणे मुवानि ।
 किं मे हव्यमहृणानो जुषेत कदा मृळीकं सुमना अभि ख्यम् २ (६९०)

पूच्छे तदेनो वरुण दिदृक्षु—पो एमि चिकितुपो विपूच्छम् । समाननिम्ने कवर्यश्चिदाहु—रयं ह तुभ्यं वरुणो हणीते	३
किमाग आस वरुण ज्येष्ठं यत् स्तोतारं जिघांससि सखायम् । प्र तन्मे वोचो दूळभ स्वधावो ऽव त्वानेना नमसा तुर ईयाम्	४
अव द्रुधानि पित्र्या सुजा नो ऽव या वयं चक्रुमा तनूभिः । अव राजन् पशुतृपं न तायुं सुजा वत्सं न दाम्नो वसिष्ठम्	५
न स स्वो दक्षो वरुण धृतिः सा सुरा मन्युर्विभीदको अर्चितिः । अस्ति ज्यायान् कनीयस उपारे स्वप्नश्चनेदनृतस्य प्रयोता	६
अरं दासो न मीळहुपे करा—ण्यहं देवाय भूर्णयेऽनागाः । अचेतयवृचितो देवो अर्यो गृत्सं राये कवितरो जुनाति	७
अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावो हृदि स्तोम उपश्रितश्चिदस्तु । शं नः क्षेमे शमु योगे नो अस्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	८ [८] (६९६)

(८७)

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

रदत् पथो वरुणः सुर्याय प्राणांसि समुद्रिया नदीनाम् । सर्गो न सुष्टो अर्वतीर्कृताय—श्चकार महीरवनीरहभ्यः	१
आत्मा ते वातो रज आ नवीनोत् पशुर्न भूर्णिर्यवसे ससवान् । अन्तर्मही बृहती रोदसीमे विश्वा ते धाम वरुण प्रियाणि	२
परि स्पशो वरुणस्य स्मदिष्टा उभे पश्यन्ति रोदसी सुमेके । श्रुतावानः कवयो यज्ञधीराः प्रचेतसो य इपरन्त मन्म	३
उवाच मे वरुणो मेधिराय त्रिः सुप्त नामाभ्या विभर्ति । विद्वान् पदस्य गुह्या न वोचद् युगाय विप्र उपराय शिक्षन्	४
तिस्रो द्यावो निर्हिता अन्तरस्मिन् तिस्रो भूमिरुपराः पङ्क्तिधानाः । गृत्सो राजा वरुणश्चक्र एतं द्विवि प्रेङ्गं हिरण्ययं शुभे कम	५
अव सिन्धुं वरुणो द्यौरिव स्थाद् वृत्सो न श्वेतो मुगस्तुर्विष्मान् । गम्भीरज्ञो रजसो विमानः सुपारक्षत्रः सुतो अस्य राजा	६ (७०२)

यो मूळयाति चक्रुषे चिदागो वयं स्याम वरुणे अनागाः ।
अनुं प्रतान्यदितेर्ऋधन्तो यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

७ [९] (७०३)

(८८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वरुणः, (७ पाशविमोचनी) । त्रिष्टुप् ।

प्र शुन्ध्युवं वरुणाय प्रेष्ठां मतिं वसिष्ठ मीळहुषे भरस्व ।
य ईमवाञ्चं करते यजत्रं सहस्रामघं वृषणं बृहन्तम् १
अधा न्वस्य संदृशं जगन्वा नग्नेरनीकं वरुणस्य मंसि ।
स्वर्ग्यदश्मन्नधिपा उ अन्धो ऽमि मा वपुर्दृश्ये निनीयात् २
आ यद् रुहाव वरुणश्च नावं प्र यत् समुद्रमीरयाव मध्यम् ।
अधि यवपां स्तुमिश्रराव प्र प्रेङ्ख ईङ्ख्यावहै शुभे कम् ३
वसिष्ठं ह वरुणो नाव्याधा हृषिं चकार स्वपा महोभिः ।
स्तोतारं विप्रः सुदिनत्वे अह्नां यान्नु द्यावस्तुतन्नन् यावुपासः ४
कृत्वा तानि नौ सख्या बभूवुः सचावहे यदधुक् पुरा चित् ।
बृहन्तं मानं वरुण स्वधावः सहस्रद्वारं जगमा गुहं ते ५
य आपिर्नित्यो वरुण प्रियः सन् त्वामागांसि कुणवत् सखा ते ।
मा त एनस्वन्तो यक्षिन् भुजेम यन्धिष्मा विप्रः स्तुवते वरुथम् ६
ध्रुवासु त्वासु क्षितिषु क्षियन्तो व्यस्मत् पाशं वरुणो मुमोचत् ।
अवो धन्वाना अदितेरुपस्थाद् यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः ७ [१०] (७१०)

(८९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वरुणः । गायत्री, ५ जगती ।

मो पु वरुण मुन्मयं गुहं राजन्नहं गमम् । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं १
यदेभिं प्रस्फुरन्निव हतिर्न धमातो अद्रिवः । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं २
कत्वः समह वीनतां प्रतीपं जगमा शुचे । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं ३
अपां मध्ये तस्त्विवांसं तृष्णाविदज्जरितारम् । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं ४
यत् किं चेद् वरुण दैव्ये जने ऽमिद्वोहं मनुष्याश्चरामसि ।
अर्चिन्ती गन् तव धर्मा यगोपिमा मा नस्तस्मादेनसो देव रीरिषः ५ [११] (७१५)

(९०)

[पञ्चोऽनुवाकः ॥ ६ ॥ सू० ९०-१०४]

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वायुः, ५-७ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

प्र वीर्या शुचयो दग्निरे वा—मध्वर्युभिर्मधुमन्तः सुतासः ।	
बह्व वायो नियुतो याह्यच्छा पिवा सुतस्यान्धसो मदाय	१
ईशानाय प्रहुतिं यस्त आनद्र शुचिं सोमं शुचिपास्तुभ्यं वायो ।	
कृणोषि तं मर्त्येषु प्रशस्तं जातोजातो जायते वाज्यस्य	२
राये नु यं जज्ञत रोदसीमे राये देवी धिपणा धाति देवम् ।	
अधं वायुं नियुतः सश्वत स्वा उत श्वेतं वसुधितिं निरेके	३
उच्छन्नपसः सुदिना अरिषा उरु ज्योतिर्विविदुर्दीध्यानाः ।	
गव्यं चिदुर्वमुशिजो वि वद्वु—स्तेषामनु प्रदिवं ससुरापः	४
ते सत्येन मनसा दीध्यानाः स्वेन युक्तासः क्रतुना वहन्ति ।	
इन्द्रवायू वीरवाहं रथं वा—मीशानयोरेभि पृक्षः सचन्ते	५
ईशानासो ये वर्धते स्वर्णो गोभिरश्वेर्भिवसुमिर्हिरण्यैः ।	
इन्द्रवायू सूरयो विश्वमायु—रवीन्द्रिर्द्वारैः पृतनासु सद्युः	६
अर्वन्तो न श्वसो भिक्षमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः ।	
वाजयन्तः स्वर्वसे हुवेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [१२] (७९२)

(९१)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १, ३ वायुः, २, ४-७ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

कुविवृद्ध नमसा ये बृधासः पुरा देवा अनवद्यास आसन् ।	
ते वायवे मनवे बाधिताया—ऽवासयन्नपसं सूर्येण	१
उशन्ता दृता न दमाय गोषा मासश्च पाथः शरदश्च पूर्वीः ।	
इन्द्रवायू सुष्टुतिर्वामियाना माड्डीकमीडे सुवितं च नव्यम्	२
पीवोअन्नं रयिवृधः सुमेधाः श्वेतः सिषक्ति नियुतामग्निश्रीः ।	
ते वायवे समनसो वि तस्थु—र्विश्वेन्नरः स्वपत्यानि चक्रुः	३
यावत् तरस्तन्वोऽ यावदोजो यावन्नरश्चक्षसा दीध्यानाः ।	
शुचिं सोमं शुचिपा पातमरुमे इन्द्रवायू सवतं बहिरेदम्	४ (७९६)

नियुवाना नियुतः स्पर्हर्वाः इन्द्रवायु सरथं यातमर्वाक् ।
इदं हि वां प्रमृतं मध्वो अग्रमर्धं प्रीणाना वि मुमुक्तमस्मे
या वां शतं नियुतो याः सहस्रमिन्द्रवायु विश्ववाराः सचन्ते ।
आमिर्यातं सुविद्वद्वाभिर्वाक् पातं नरा प्रतिभृतस्य मध्वः
अर्वन्तो न अर्वसो मिक्षमाणा इन्द्रवायु सुपुतिभिर्वसिष्ठाः ।
वाजयन्तः स्वर्वसे हुवेम युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६

७ [१३] (७२०)

(१२)

५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । वायुः, २, ४ इन्द्रवायु । त्रिष्टुप् ।

आ वायो भूष शुचिषा उप नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार ।
उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्
प्र सोता जीरो अध्वरेष्वस्थात् सोममिन्द्राय वायवे पिबध्ये ।
प्र यद् वां मध्वो अग्रियं मरन्त्यध्वर्यवो देवयन्तः शचीभिः
प्र यामिर्यासि द्वाश्वासमच्छा नियुद्धिर्वायविष्टये दुरोणे ।
नि नो रथि सुभोजसं युवस्व नि वीरं गव्यमद्वयं च राधः
ये वायव इन्द्रमार्दनासु ओदेवासो नितोशनासो अर्यः ।
घ्नन्तो वृत्राणि सुरिभिः प्याम सासह्वासो युधा नृभिरमित्रान्
आ नो नियुद्धिः शतिनीमिरध्वरं सहस्रिणीमिरुप याहि यज्ञम् ।
वायो अस्मिन् त्सर्वने मादयस्व युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५ [१४] (७३४)

(१३)

८ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप् ।

शुचिं नु स्तोमं नवजातमध्येन्द्राग्नी वृत्रहणा जुपेथाम् ।
उमा हि वां सुहवा जोहवीमि ता वाजं सद्य उशते धेष्ठा
ता सान्तिशी शवसाना हि भूतं साकंवृधा शर्वसा शूश्रुवांसा ।
क्षर्यन्तौ रायो यवसस्य भूरैः पूङ्गं वाजस्य स्थविरस्य घृष्ट्वैः
उपो ह यद् विदथं वाजिनो गुर्धीभिर्विश्राः प्रमतिमिच्छमानाः ।
अर्वन्तो न काष्ठां नक्षमाणा इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते

१

२

३

(७३७)

गीर्मीर्विप्रः प्रमतिमिच्छमान इष्टे रयि यशसं पूर्वभाजम् ।

इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा प्र नो नव्येभिस्तिरतं द्रुष्णैः

सं यन्मही मिथ्यती स्पर्धमाने तनुरूचा शूरसाता रयते ।

अदेवयुं विदथे देवयुमिः सत्रा हतं सोमसुता जनेन

४

५ [१५]

इमासु पु सोमसुतिमुप न एन्द्राग्नी सौमनसाय यातम् ।

नू चिद्धि परिमन्त्रार्थे अस्माना वां शश्वन्निर्ववृतीय वार्जः

सो अग्र एना नमसा समिद्धो ऽच्छा मित्रं वरुणमिन्द्रं वोचे ।

यत् सीमार्गश्चक्रमा तत् सु मृळ तदयमादितिः शिश्रथन्तु

एता अग्र आशुपाणास इष्टीर्युवोः सचाभ्यश्याम वाजान् ।

मेन्द्रो नो विष्णुर्मरुतः परि ह्यन यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

६

७

८ [१६] (७४२)

(९४)

१२ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । इन्द्राग्नी । गायत्री, १२ अनुष्टुप् ।

इयं वामस्य मन्मन इन्द्राग्नी पूर्व्यस्तुतिः

। अभ्राद् वुष्टिर्वाजनि

१

शृणुतं जरितुर्हव मिन्द्राग्नी वनतं गिरः

। ईशाना पिप्यतं धियः

२

मा पापत्वार्य नो नरेन्द्राग्नी माभिर्शस्तये

। मा नो रीरधतं निदे

३

इन्द्रे अग्रा नमो बृहत् सुवृक्तिमेरयामहे

। धिया घेना अवस्यवः

४

ता हि शश्वन्त ईळत इत्था विप्रास ऊतये

। सबाधो वाजसातये

५

ता वां गीर्मीर्विपन्यवः प्रयस्वन्तो हवामहे

। मेधसाता सनिष्यवः

६

[१७]

इन्द्राग्नी अवसा गत मस्मभ्यं चर्षणीसहा

। मा नो दुःशंस ईशान

७

मा कस्य नो अररुषो धूर्तिः प्रणङ्गात्यस्य

। इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम्

८

गोमद्विरणयवद् वसु यद् वामश्वोवदीमहे

। इन्द्राग्नी तद् वनेमहि

९

यत् सोम आ सुते नर इन्द्राग्नी अजोहवुः

। सतीवन्ता सपर्यवः

१०

उक्थेभिर्वृत्रहन्तमा या मन्दाना चिदा गिरा

। आङ्गुपैराविवांसतः

११

ताविद् दुःशंस मर्त्यं दुर्विद्वांसं रक्षास्विनम्

। आभोगं हन्मना हत मुवृधि हन्मना हतम् १२

[१८] (७५४)

(९५)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सरस्वती, ३ सरस्वान् । त्रिष्टुप् ।

- प्र क्षोदसा धारसा सन्न एषा सरस्वती धरुणमार्यसी पूः ।
प्रवाबधाना रथ्येव याति विश्वा अपो महिना सिन्धुरन्याः १
- एकाचित्त सरस्वती नदीनां शुचिर्यती गिरिभ्य आ समुद्रात् ।
रायश्चेतन्ती भुवनस्य भूरे धृतं पयो दुदुहे नाहुपाय २
- स वावुधे नयो योषणासु वृषा शिर्गुर्वृषभो यज्ञियासु ।
स वाजिनं मघवन्भ्यो दधाति वि सातये तन्व्यं मामूजीत ३
- उत स्या नः सरस्वती जुषाणोप श्रवत् सुभगा यज्ञे अस्मिन् ।
मित्रजुभिर्नमस्त्वरियाणा राया युजा चिदुत्तरा सखिभ्यः ४
- इमा जुह्वाना गुप्सदा नमोभिः प्रति स्तोमै सरस्वति जुषस्व ।
तद् जर्मन् प्रियतेमे दधाना उप स्थेयाम शरणं न वृक्षम् ५
- अयमु त सरस्वति वसिष्ठो द्वारावृतस्य सुभगे व्यावः ।
वर्ध शुभ्रे स्तुवते रासि वाजान् यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः ६ [१९] (७६०)

(९६)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सरस्वती, ४-६ सरस्वान् । १-२ प्रगाथः = (१ वृहती, २ सतो वृहती), ३ प्रस्तारपङ्क्तिः, ४ ६ गायत्री ।

- बृहद् गाविषे वचां ऽसुर्या नदीनाम् ।
सरस्वतीमिन्महया सुवृक्तिमिः स्तोमैर्वसिष्ठ रोदसी १
- उभे यत् ते महिना शुभ्रे अन्धसी अधिक्षियन्ति पुरवः ।
सा नो बोध्यवित्री मरुत्सखा चोव राधो मघोनाम् २
- भद्रमिद् भद्रा कृणवत् सरस्वत्यक्रयारी चेतति वाजिनीवती ।
गुणाना जमदग्निवत् स्तुवाना च वसिष्ठवत् ३
- जनीयन्तो न्वग्रवः पुत्रीयन्तः सुदानवः । सरस्वन्तं हवामहे ४
- ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्रुतः । तेभिर्नोऽविता भव ५
- पीपिवांसं सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः । भक्षीमहि प्रजामिषम् ६ [२०] (७६६)

(९७)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ इन्द्रः, २, ४-८ बृहस्पतिः, ३, ९ इन्द्राग्रहणस्पती,
१० इन्द्राग्रहस्पती । त्रिष्टुप् ।

यज्ञो विवो नृषदने पृथिव्या नरो यत्र देवयवो मर्दन्ति ।
इन्द्राय यत्र सर्वानानि सुन्वे गमन्मदाय प्रथमं वयश्च १
आ देव्या वृणीमहेऽवांसि बृहस्पतिर्नो मह आ संखायः ।
यथा मवेम मीळहुषे अनागा यो नो दाता परावतः पितेव २
तमु ज्येष्ठं नमसा हविर्भिः सुशेवं ब्रह्मणस्पतिं गृणीषे ।
इन्द्रं श्लोको महि देव्यः सिपक्तु यो ब्रह्मणो देवकृतस्य राजा ३
स आ नो योनिं सदतु प्रेष्ठो बृहस्पतिर्विश्ववारो यो अस्ति ।
कामो रायः सुवीर्यस्य तं दात पथंशो अतिं सश्चतो अरिष्टान् ४
तमा नो अर्कममृताय जुष्टमिमे धासुमृतासः पुराजाः ।
शुचिक्रन्दं यजतं पस्त्यानां बृहस्पतिमनर्वाणं हुवेम ५ [२१]
तं शग्मासो अरुपासो अश्वा बृहस्पतिं सहवाहो वहन्ति ।
सहश्चिद् यस्य नीलवत् सधस्थं नभो न रूपमरुणं वसानाः ६
स हि शुचिः शतपत्रः स शुन्ध्युर्हिरण्यवाशीरिषिः स्वर्पाः ।
बृहस्पतिः स स्वविश ऋज्वः पूरु सखिभ्य आसुतिं करिष्ठः ७
वेवी देवस्य रोदसी जनित्री बृहस्पतिं वावृधतुर्महित्वा ।
वृक्षाभ्यां दक्षता संखायः करद् ब्रह्मणे सुतरां सुगाधा ८
इयं वां ब्रह्मणस्पते सुवृक्तिर्ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे अकारि ।
अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्जजस्तमर्यो वनुषामरातीः ९
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे जुत पार्थिवस्य ।
धत्तं रायिं स्तुवते कीरये चिद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [२२] (७७६)

(९८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः, ७ इन्द्राग्रहस्पती । त्रिष्टुप् ।

अध्वर्यवोऽरुणं वृग्धमंशुं जुहोतन वृषभार्य क्षितीनाम् ।
गौराद् वेदीयां अवपानमिन्द्रो विश्वाहेद् याति सुतसोममिच्छन् १ (७७७)

यद् दधिषे प्रदिवि चार्वन्नं	त्रिवेदिवे पीतिमिदस्य वक्षि ।	
उत हृदोत मनसा जुषाण	उशन्निन्द्र प्रस्थितान् पाहि सोमान्	२
जजानः सोमं सहसे पपाथ	प्र ते माता महिमानमुवाच ।	
एन्द्र पप्राथोर्वन्तरिक्षं	युधा देवेभ्यो वरिवश्चक्रथ	३
यद् योधया महतो मन्यमानान्	त्साक्षाम तान् बाहुभिः शार्शदानान् ।	
यद् वा नृमिवृत इन्द्रामियुध्या	स्तं त्वयार्जि सौश्रवसं जयेम	४
प्रेन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि	प्र नूतना मघवा या चकार ।	
यदेददेवीरसाहिष्ट माया	अथामवत् केवलः सोमो अस्य	५
तवेदं विश्वमभितः पशव्यं	यत् पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य ।	
गवामसि गोपतिरेकं इन्द्र	मक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः	६
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो	दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।	
धत्तं रपिं स्तुवते कीरये चिद्	युयं पात स्वस्तिमिः सदा नः	७ [२३] (७८३)

(११)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विष्णुः, ४-६ इन्द्राविष्णु । त्रिष्टुप् ।

परो मात्रया तन्वा वृधान	न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति ।	
उमे ते विष्ण रजसी पृथिव्या	विष्णो देव त्वं परमस्य वित्से	१
न ते विष्णो जायमानो न जातो	देव महिन्नः परमन्तमाप ।	
उदस्तम्ना नार्कमुष्वं बृहन्तं	वाधर्थं प्राचीं क्रकुभं पृथिव्याः	२
इरावती धेनुमती हि भूतं	सूर्यवसिनी मनुषे दशस्या ।	
व्यस्तम्ना रोदसी विष्णवेते	वाधर्थं पृथिवीमभितो मयूखैः	३
उरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकं	जनयन्ता सूर्यमुपासमग्निम् ।	
दासस्य चिद् वृषाग्निप्रस्य माया	जग्नर्थुर्नरा पृतनाज्येषु	४
इन्द्राविष्णू हंहिताः शम्बरस्य	नव पुरो नवति च श्रथिष्टम् ।	
शतं वचिनैः सहस्रं च साकं	हथो अप्रत्यसुरस्य वीरान्	५
इयं मनीषा बृहती बृहन्तो	रुक्रमा तवसा वर्धयन्ती ।	
रुरे वां स्तोमं विदथेषु विष्णो	पिन्वतमिषो वृजनेष्विन्द्र	६
वर्षद् ते विष्णवाः आ कृणोमि	तन्मे जुपस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।	
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे	युयं पात स्वस्तिमिः सदा नः	७ [२४] (७९०)

(१००)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विष्णुः । त्रिष्टुप् ।

नू मर्तो दयते सनिष्यन् यो विष्णव उरुगायाय दाशत ।	
प्र यः सत्राचा मनसा यजात एतावन्तं नर्यमाविवासात्	१
त्वं विष्णो सुमतिं विश्वजन्त्या मप्रमुतामेवयावो मतिं दाः	
पचो यथा नः सुवितस्य भूरे—रश्वावतः पुरुश्चन्द्रस्य रायः	२
त्रिवैवः पृथिवीमेष एतां वि चक्रमे ज्ञातर्चसं महित्वा ।	
प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान् त्वेपं ह्यस्य स्थविरस्य नाम	३
वि चक्रमे पृथिवीमेष एतां क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन् ।	
ध्रुवासो अस्य कीरयो जनास उरुक्षितिं सुजनिमा चकार	४
प्र तत् ते अद्य शिपिविष्ट नाम्ना—ऽर्यः शंसामि वयुनानि विद्वान् ।	
तं त्वा गुणामि तवसुमर्तव्यान् क्षयन्तमस्य रजसः पराके	५
किमित् ते विष्णो परिचक्ष्यं भूत् प्र यद् ववक्षे शिपिविष्टो अस्मि ।	
मा वर्षो अस्मदपं गूह एतद् यदन्यरूपः समिधे बमूथ	६
वर्षत् ते विष्णवासा आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।	
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२५] (७७७)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३३]

(१०१)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः (वृष्टिकामः), कुमार आग्नेयो वा । पर्जन्यः । त्रिष्टुप् ।

तिष्ठो वाचः प्र वदु ज्योतिरग्रा या एतद् दुह्मे मधुकोषमूर्धः ।	
स वत्सं कृण्वन् गर्भमोषधीनां सद्यो जातो वृषभो रैरवीति	१
यो वर्धन् ओषधीनां यो अपां यो विश्वस्य जगतो वेव ईशे ।	
स त्रिधातुं शरणं शर्मं यंसत् त्रियर्तुं ज्योतिः स्वमिष्ट्यस्मे	२
स्तरिर्कं त्वद् भवति सूत उ त्वद् यथावशं तन्वं चक्र एषः ।	
पितुः पयः प्रतिं गृभ्णाति माता तेन पिता वर्धते तेन पुत्रः	३
यस्मिन् विश्वानि भुवनानि तस्थु—स्तिष्ठो द्यावस्त्रेधा ससुरारपः ।	
त्रयः कोशास उपसेचनासो मध्वः श्रोतन्त्यभितो विरज्जाम्	४
इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे हृदो अस्त्वन्तरं तज्जुजोपत् ।	
मयोभुवो वृष्टयः सन्त्वस्मे सुपिप्पला ओषधीर्वैवगोपाः	५

(८०१)

स रेतोधा वृषभः शश्वतीनां तस्मिन्नात्मा जगतस्तस्थुषश्च ।

तन्मं क्रतुं पातु शतशारदाय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [१] (८०३)

(१०१)

३ मैत्रावरुणिर्यसिष्ठः (शुष्टिकामः), कुमार आग्नेयो वा । पर्जन्यः । गायत्री, २ पादनिष्ठृत ।

पर्जन्याय प्र गायत द्विवस्पुत्राय मीळहुषे । स नो यवसमिच्छतु १

यो गर्भमोषधीनां गवां कुणोत्यवताम् । पर्जन्यः पुरुषीणाम् २

तस्मा इदास्ये हविर्जुहोता मधुमत्तमम् । इळो नः संयतं करत् ३ [२] (८०६)

(१०३)

१० मैत्रावरुणिर्यसिष्ठः । मण्डूकाः (पर्जन्यः) । विष्टुप्, १ अनुष्टुप् ।

संवत्सरं शश्याना ब्राह्मणा व्रतचारिणः ।

वाचं पर्जन्यजिन्वितां प्र मण्डूकां अवादिषुः १

द्विव्या आपो अभि यदेतमायन् हतिं न शुष्कं सरसी शयानम् ।

गवामह न मायुर्वत्सिनीनां मण्डूकानां वग्नुरत्रा समेति २

यदीमेनो उशतां अभ्यवर्षति तृप्यावतः प्रावृष्यागतायाम् ।

अस्वलीकृत्या पितरं न पुत्रा अन्यो अन्यमुप वदन्तमिति ३

अन्यो अन्यमनु गृभ्णात्येनो र्पां प्रसर्गे यदमन्दिपाताम् ।

मण्डूको यदमिवष्टः कनिष्कन् पृश्निः संपृङ्गे हरितेन वाचम् ४

यदेपामन्यो अन्यस्य वाचं शाक्तस्येव वदति शिक्षमाणः ।

सर्वं तदेपां समुधेव पर्व यत् सुवाचां वदथ्यनाध्यप्सु ५ [३]

गोमायुरेको अजमायुरेकः पृश्निरेको हरित एक एषाम् ।

समानं नाम बिभ्रतो विरुपाः पुरुत्रा वाचं पिपिशुर्वदन्तः ६

ब्राह्मणासो अतिरात्रे न सोमे सरो न पूर्णममितो वदन्तः ।

संवत्सरस्य तदहः परि पृष्ठ यन्मण्डूकाः प्रावृषीणं बभूव ७

ब्राह्मणासः सोमिनो वाचमकत ब्रह्मं कृण्वन्तः परिवत्सुरीणम् ।

अध्वर्यवो धर्मिणः सिष्विद्वाना आविर्भवन्ति गुह्या न के चित् ८

वेवहिंति जुगुपद्वावृषस्य क्रतुं नरो न प्र मिनन्त्येते ।

संवत्सरे प्रावृष्यागतायां तप्ता धर्मा अश्रुवते विसर्गम् ९

गोमायुरदावृजमायुरात् पृश्निरवाद्धरितो नो वर्सूनि ।

गवां मण्डूका ददतः शतानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः १० [४] (८१६)

(१०४)

२५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । (राक्षोघ्नं) इन्द्रासोमौ; ८, १६, १९-२२ इन्द्रः ९, १२-१३ सोमः;
१०, १४ अग्निः, ११ देवाः, १७ आवाणाः, १८ मरुतः, २३ (पूर्वार्धस्य) वासिष्ठाग्नीः, (उत्तरार्धस्य)
पृथिव्यन्नरिक्षे । त्रिष्टुप्; १-६, १८, २१, २३ जगती; ७ जगती त्रिष्टुप्; २५ अनुष्टुप् ।

इन्द्रासोमा तर्पतं रक्षं उजातं न्यर्पयतं वृषणा तमोवृधः ।
परां शृणीतमचितो न्योषतं हतं नृदेथां नि शिशीतमत्रिणः १
इन्द्रासोमा समघशंसमभ्यधं तर्पयस्तु चरुरग्निवां इव ।
ब्रह्माद्विषे क्रव्यादे घोरचक्षसे द्वेषो धत्तमनवायं किमीदिने २
इन्द्रासोमा दुष्कृतो ववे अन्तर्नारम्भणे तमसि प्र विध्यतम् ।
यथा नातः पुत्रेकश्चनोदयत् तद् वामस्तु सहसे मनुषुमच्छवः ३
इन्द्रासोमा वर्तयतं द्विवो वधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्हेणम् ।
उत् तक्षतं स्वयं पर्वतेभ्यो येन रक्षो वावृधानं निजूर्वधः ४
इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवस्पर्ष्य श्रितेभिर्गुवमश्महन्मभिः ।
तर्पुर्धेभिरजरैभिरत्रिणो नि पर्शानि विध्यतं यन्तु निस्वरम् ५ [५]

इन्द्रासोमा परिं वां भूतु विश्वत इयं मतिः कक्ष्याभ्वेव वाजिना ।
यां वां होत्रां परिहिनोमि मेधये मा ब्रह्माणि नृपतींश्च जिन्वतम् ६
प्रति स्मरथां तुजयद्विरेव हतं दुहो रक्षसो भङ्गुरावतः ।
इन्द्रासोमा दुष्कृतं मा सुगं भुद् यो नः कदा चिदभिदासति दुहा ७
यो मा पाकैर्न मनसा चरन्तममिचष्टु अनृतेभिर्वचोभिः ।
आप इव काशिना संगृभीता असंज्ञस्त्वासत इन्द्र वक्ता ८
ये पाकशंसं विहरन्त एवैर्ये वा भद्रं तृपयन्ति स्वधामिः ।
अहये वा तान् प्रददातु सोम आ वां दधातु निक्लंतेरुपस्थे ९
यो नो रसं दिप्सति पित्वो अग्ने यो अश्वानां यो गवां यस्तनूनाम् ।
रिपुः स्तेनः स्तेयकृद् दुभ्रमेतु नि प हीयतां तन्वां तनां च १० [६]

परः सो अस्तु तन्वां तनां च तिस्रः पृथिवीरधां अस्तु विश्वाः ।
प्रति शृण्वतु यशो अस्य देवा यो नो दिवा दिप्सति यश्च नक्तम् ११
सुविज्ञानं चिकितुषे जनाय सञ्चासञ्च वचसी पस्पृधाते ।
तयोर्यत् सत्यं यत्तर्हजीयस्तद्वित सोमोऽवति हन्त्यामन १२ (८५८)

न वा उ सोमो वृजिनं हिनोति न क्षत्रियं मिथुया धारयन्तम् ।

हन्ति रक्षो हन्त्यासद् वर्दन्त—मुभाविन्द्रस्य प्रसितौ शयाते १३

यदि बाह्यमनृतवेव आसु मोघं वा वेवाँ अप्यूहे अग्ने ।

किमस्मभ्यं जातवेदो हृणीपे द्रोघवाचस्ते निर्ऋथं संचन्ताम् १४

अद्या मुरीय यदि यातुधानो अस्मि यद्वि वायुस्ततप पूरुपस्य ।

अधा स वीरैर्दृशभिर्वि यूया यो मा मोघं यातुधानेत्याह १५ [७]

यो मायातुं यातुधानेत्याह यो वा रक्षाः शुचिरस्मीत्याह ।

इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेन विश्वस्य जन्तोरधमस्पदीष्ट १६

प्र या जिगाति खर्गलेव नक्त—मपं ब्रुहा तन्वं गृहमाना ।

ववाँ अनन्ताँ अव सा पदीष्ट आवाणो भन्तु रक्षसं उपवैः १७

वि तिष्ठध्वं मरुतो विक्ष्विच्छत गृभायत रक्षसः सं पिपिष्टन ।

वयो ये भूत्वी एतयन्ति नक्तमि—र्ये वा रिपो दधिरे देवे अध्वरे १८

प्र वर्तय विवो अश्मानमिन्द्र सोमशितं मधवन् त्सं शिशाधि ।

प्राक्तादपाक्तादधरादुदक्ता—वृमि जहि रक्षसः पर्वतेन १९

एत उ त्वे एतयन्ति श्वयातव इन्द्रं दिप्सन्ति दिप्सवोऽदाभ्यम् ।

शिशीते शक्रः पिशुनिभ्यो वधं नूनं सृजदृशनिं यातुमज्यः २० [८]

इन्द्रो यातुनामभवत् पराशरो हविर्मथीनामभ्याहविवांसताम् ।

अमीदुं शक्रः परशुर्यथा वनं पात्रेव मिन्दन् त्सत एति रक्षसः २१

उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।

सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं हृपदेव प्र मृण रक्ष इन्द्र २२

मा नो रक्षो अभि नड्यातुमावता—मपोच्छतु मिथुना या किमीदिना ।

पृथिवी नः पार्थिवात् पात्वहंसो ऽन्तरिक्षं विव्यात् पात्वस्मान् २३

इन्द्र जहि पुमांसं यातुधानं—मुत क्षियं मायया शाशदानाम् ।

विशीवासो मूरदेवा ऋदन्तु मा ते हंसान् त्सूर्यमुच्चरन्तम् २४

प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वे—न्द्रश्च सोम जागृतम् । रक्षोभ्यो वधमस्यत—मशनिं यातुमज्यः २५ [९] (८४१)

॥ इति सप्तमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र—संख्या

पष्ठमण्डलस्यान्तपर्यन्तं ५१३३

सप्तममण्डलस्य ८४१

सर्वयोगः— ५९७४

अथाष्टमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-५]

(३४) १-२ प्रगाथो (घौरः) काण्वः, ३-२९ मेघातिथि-मेघ्यातिथी काण्वः, ३०-३३ प्लायोगि-
रासङ्गः, ३४ आङ्गिरसी शङ्खती ऋषिका । इन्द्रः, ३०-३४ आसङ्गः । १-४ प्रगाथः=
(विषमा बृहती, समा सनोबृहती), ५-३२ बृहती, ३३-३४ त्रिष्टुप् ।

मा चि॒व॒न्यद् वि शंस॑त॒ सखा॑यो मा रि॒प॒ण्यत॑ ।

इन्द्र॑मि॒त् स्तो॑ता वृष॑णं सचा॒ सुते॑ मुहु॒रुक्था च॑ शंस॑त १

अ॒व॒क्र॒क्षिणं॑ वृष॑भं यथा॒जु॒रं गां न च॑र्ष॒णीस॑हम् ।

विद्वे॑र्षणं स॒व॒र्जनो॑भयं॒कुरं मे॑हि॒ष्ठमु॑भयावि॒र्नम् २

यच्चि॒द्धि त्वा॒ जना॑ इमे ना॒ना ह॑र्वन्त॒ ऊत॑ये ।

अ॒स्माकं॑ ब्र॒ह्मेद॑मिन्द्र॒ भूतु॑ ते ऽहा वि॒श्वा च॑ वर्ध॒नम् ३

वि त॑र्त॒र्यन्ते॑ मघवन् वि॒णश्चितो॑ ऽर्यो॑ वि॒णो जना॑नाम ।

उ॒पं क्र॑मस्व पु॒रुरूप॑मा भ॒र वाजं॑ नेदि॒ष्ठमु॑तये ४

म॒हे च॑न त्वाम॑द्रि॒वः परा॑ शुल्काय॑ देयाम् ।

न स॒हस्रा॑य॒ नायु॑ताय॒ वज्रि॑वो न॒ शता॑य॒ शता॑मघ ५ [१०]

व॒स्यो इन्द्रा॑सि मे पि॒तु॒रुत॑ भ्रात॒रमु॑ञ्जतः ।

मा॒ता च॑ मे छ॒दय॑थः स॒मा व॑सो वसु॒त्वना॑य राध॑से ६

कै॒यथ॑ के॒दसि॑ पु॒रुत्रा॑ चि॒द्धि ते॒ मनः॑ ।

अ॒र्ली॑षि यु॒ध्म ख॑ज॒कृत् पुरं॑द॒र प्र॑ गा॒यत्रा॑ अ॒गासि॑पुः ७

प्रा॒स्मै गा॑य॒त्रम॑र्च॒त वा॒वातु॑र्यः पु॒रंद॑रः ।

याभिः॑ का॒ण्वस्यो॑र्ष॒ ब॒र्हि॒रास॑दं या॒सद॑ व॒ज्री भि॑नत् पु॒रः ८

ये ते॒ सन्ति॑ द॒श॒ग्वि॒नः श॒ति॒नो ये स॑ह॒स्रि॒णः ।

अ॒श्वा॒सो ये ते॒ वृष॑णो रघु॒द्रुव॑स्तेभि॒र्नस्तू॑यमा ग॒हि ९

आ त्व^१द्य संबर्द्धां हुवे गायत्रवेपसम् ।
इन्द्रं धेनुं सुदुधामन्यामिषं मरुधारा मरुक्रतम्

१० [११]

यत् तुदत् सूर एतंशं ब्रह्म वातस्य पुर्णिना ।
वहत कुत्समाजुनेयं ज्ञतक्रतुः त्सरेद् गन्धर्वमस्तृतम्
य ऋते चिदमिभिः पुरा जन्म्य आतृदः ।

११

संधाता संधिं मधवा पुरुवसु रिष्कर्ता विद्वतं पुनः
मा भूम निष्ट्या इवेन्द्र त्वदरेणा इव ।

१२

वनानि न प्रजहितान्यद्रिवो दुरोपासो अमन्महि
अमन्महीर्दनाशवां ऽनुयासंश्च वृत्रहन ।

१३

सकृत् सु ते महता हूर राधसा ऽनु स्तोमं मुदीमहि
यदि स्तोमं मम श्रव कुस्माकमिन्द्रमिन्द्रवः ।

१४

तिरः पवित्रं समूवांस आशवो मन्दन्तु तुग्यावृधः

१५ [१२]

अः त्व^१द्य सधस्तुतिं वावातुः सख्युरा गहि ।

उपस्तुतिर्मयोनां प्र त्वाव त्वधा ते वशिम् सुप्सुतिम्
सोता हि सोममद्रिमिरेमेनमप्सु धावत ।

१६

गव्या वल्लेव वासर्यन्त इन्नरो निधुक्षन् वक्षणाभ्यः
अध ज्मो अध वा त्रिवा बृहतो रचिनादधि ।

१७

अया वर्धस्व तन्वा गिरा ममा ऽऽ जाता सुक्रतो पृण
इन्द्राय सु मदिन्तमं सोमं सोता वरेण्यम् ।

१८

ज्ञक्र एण पीपयद् विश्वया धिया हिन्वानं न वाजयुम्
मा त्वा सोमस्य गल्दया सदा याचन्नहं गिरा ।

१९

भूर्णिं मृगं न सर्वनेषु चुक्रुधं क ईशानं न याचिपत

२० [१३]

मर्दनेपितं मदमुग्रमुग्रेण शवसा ।

विश्वेषां तरुतारं मद्रुच्युतं मदे हि प्मा ददाति नः
शेवारि वार्या पुरु देवो मर्ताय वाशुपे ।

२१

स सुन्वते च स्तुवते च रासते विश्वगूतां अरिष्टुतः
एन्द्र याहि मत्सर्व चित्रेण देव राधसा ।

२२

मगे न प्राग्गानं मर्गिनिभिर्गामोर्मेगिरुः स्फिराग

२३

आ त्वा सहस्रमा ज्ञातं युक्ता रथे हिरण्यये ।
 ब्रह्मपुजो हरय इन्द्र केशिनो वहन्तु सोमपीतये २४
 आ त्वा रथे हिरण्यये हरीं मयूरशेष्या ।
 शितिपृष्ठा वहतां मध्वो अन्धसो विवर्क्षणस्य पीतये २५ [१४]

पिबा त्वस्य गिर्वणः सुतस्य पूर्वपा इव ।
 परिष्कृतस्य रसिन इयमांसुति—श्वा रुर्मदाय पत्यते २६
 य एको अस्ति वंसना मह्यं उग्रो अमि व्रतैः ।
 गमत् स शिभी न स योषदा गम—न्द्वं न परि वर्जति २७
 त्वं पुरं चरिष्ण्वं वधेः शुष्णस्य सं पिणक् ।
 त्वं मा अनु चरो अर्धं द्विता यद्विन्द्र हव्यो भुवः २८
 मर्म त्वा सूर उदिते मर्म मध्यविने विवः ।
 मर्म प्रपित्वे अपिशर्वरे वस—वा स्तोमासो अवृत्सत २९
 स्तुहि स्तुहीविते वा ते मंहिष्ठासो मघोनाम् ।
 निन्दिताश्वः प्रपथी परमज्या मघस्य मेध्यातिथे ३० [१५]

आ यदश्वान् वनन्वतः श्रद्धयाहं रथे रुहम् ।
 उत वामस्य वसुनश्चितति यो अस्ति याद्वः पशुः ३१
 य ऋचा मह्यं मामहे सह त्वचा हिरण्यया ।
 एष विश्वान्यभ्यस्तु सौभगा ऽऽ संगस्य स्वनद्रथः ३२
 अध प्रायोंगिरति दासवृन्त्या—नासंगो अग्ने वृशभिः सहस्रैः ।
 अधोक्ष्णो दश मह्यं रुशन्तो नळा इव सरसो निरतिष्ठन् ३३
 अन्वस्य स्थूरं वृहशे पुरस्ता—दन्वस्य ऊरुरवरम्बमाणः ।
 शश्वती नार्यभिचक्ष्याह सुभद्रमर्य भोजनं विभर्षि ३४ [१६] (३५)

(२)

(४१) १-४० मेधातिथिः काण्वः, आङ्गिरसः त्रियम्बध्वः, ४१-४२ मेधातिथिः काण्वः ।

इन्द्रः, ४१-४२ विभिन्दुः । गायत्री, २८ अनुष्टुप् ।

इदं वंसो सुतमन्धः पिबा सुपूर्णमुदरम् । अनाभयिन् ररिमा ते १ -
 नृमिधूतः सुतो अश्वै—रव्यो वारैः परिपूतः । अश्वो न निक्तो नदीषु २
 तं ते यत् यथो गोभिः स्वादुर्मकर्म श्रीणन्तः । इन्द्र त्वास्मिन् त्सधमादे ३ (३७)

इन्द्र इत सोमपा एक इन्द्रः सुतपा विश्वायुः । अन्तर्वैवान् मर्त्यैश्च ४
न यं शुक्रो न दुराशीर्न तृपा उरुव्यचंसम् । अपस्पृण्वते सुहार्दम् ५ [१७]
गोभिर्यदीमन्ये अस्मन् मृगं न वा मृगयन्ते । अभित्सरन्ति धेनुभिः ६
त्रय इन्द्रस्य सोमाः सुतासः सन्तु देवस्य । स्वे क्षये सुतपात्रः ७
त्रयः कोशासः श्रोतन्ति तिस्रश्चम्बः । सुपूर्णाः । समाने अधि भार्मन् ८
शुचिरसि पुरुनिष्ठाः क्षीरैर्मध्यत आशीर्तः । वृष्णा मन्दिष्टः शूरस्य ९
इमे त इन्द्र सोमा स्तीवा अस्मे सुतासः । शुक्रा आशिरं याचन्ते १० [१८]

तां आशिरं पुरोञ्चाशमिन्द्रेमं सोमं श्रीणीहि । रेवन्तं हि त्वा शृणोमि ११
हृत्सु पीतासो युध्यन्त दुर्मदासो न सुरायाम् । ऊधर्न नग्रा जरन्ते १२
रेवा इद् रेवतः स्तोता स्यात् त्वावतो मघोनः । प्रेदु हरिवः श्रुतस्य १३
उक्थं चन शस्यमानमगोररिरा चिकेत । न गावन्नं गीयमानं १४
मा न इन्द्र पीयन्नवे मा शर्धते परा दाः । शिक्षा शचीवः शर्चीभिः १५ [१९]

वयमु त्वा तदिदथा इन्द्र त्वायन्तः सखायः । कण्वा उक्थेभिर्जरन्ते १६
न धेमन्यदा पपन् वज्रिन्नपसो नविन्दौ । तवेदु स्तोमं चिकेत १७
इच्छन्ति देवाः सुन्वन्तं न स्वप्राय स्पृहयन्ति । यन्ति प्रमादुमर्तन्दाः १८
ओ पु प्र याहि वाजेभिर्मा हृणीथा अभ्यस्मान् । महौ इव युवजानिः १९
मो प्वद्य दुर्हणावान् त्सायं करदारे अस्मत् । अश्रीर इव जामाता २० [२०]

विज्ञा हस्य वीरस्य भूरिदावरीं सुमतिम् । त्रिषु जातस्य मनांसि २१
आ तू पिञ्च कण्वमन्तं न वा विद्म शवसानात् । यशस्तरं ज्ञतमूतिः २२
ज्येष्ठेन सोतरिन्द्राय सोमं वीराय शक्राय । भरा पिबन्नयाय २३
यो वेदिष्ठो अद्यथि प्वश्वावन्तं जरितृभ्यः । वाजं स्तोतृभ्यो गोमन्तम् २४
पन्यपन्यमित सांता आ धावत मद्याय । सोमं वीराय शूराय २५ [२१]

पाता वृत्रहा सुतमा वा गमन्नारे अस्मत् । नि यमते ज्ञतमूतिः २६
एह हरी ब्रह्मयुजा शम्मा वक्षतः सखायम् । गीभिः श्रुतं गिर्वणसम् २७

स्वादवः सोमा आ याहि श्रीताः सोमा आ याहि ।

शिप्रिन्नृषीवः शचीवो नायमच्छा सधुमार्दम् २८

स्तुतश्च यास्त्वा वर्धन्ति महे राधसे नृम्णाय । इन्द्र कारिणं वृधन्तः २९

गिरश्च यास्ते गिर्वाह उक्था च तुभ्यं तानि । सूत्रा दधिरे शर्वांसि ३० [२२]

एवेवेष तुविकूर्मिर्वाजाँ एको वज्रहस्तः । सनादमृक्तो दयते ३१
हन्ता वृत्रं दक्षिणेनेन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान् महीमिः शचीमिः ३२
यस्मिन् विश्वाश्चर्षण्य उत च्योता जयांसि च । अनु चेन्मन्दी मघोनः ३३
एष एतानि चकारेन्द्रो विश्वा योऽति शुण्वे । वाज्रदावा मघोनाम् ३४
प्रभर्ता रथं गव्यन्ते मपाकाच्चिद् यमवति । इनो वसु स हि वोळ्हा ३५ [२३]

सनिता विशो अर्वाङ्गिर्हन्ता वृत्रं नृमिः शूरः । सत्योऽविता विधन्तम् ३६
यजध्वैनं प्रियमेधा इन्द्रं सूत्राचा मनसा । यो भूत् सोमैः सत्यमद्रा ३७
गाथश्रवसं सत्पतिं श्रवस्कामं पुरुत्मानम् । कण्वांसो गात वाजिनम् ३८
य क्रूते चिद् गास्पदेभ्यो दात् सखा नृभ्यः शचीवान् । ये अस्मिन् काममश्रियन् ३९
इत्था धीर्वन्तमद्विवः काण्वं मेध्यातिथिम् । मेघो भूतोऽमि यज्ञयः ४०
शिक्षा विमिन्दो अस्मे चत्वार्ययुता ददत् । अष्टा परः सहस्रा ४१
उत सु त्वे पयोवृधा माकी रणस्य नृत्या । जनिव्विनाय मामहे ४२ [२४] (७६)

(३)

२४ मेध्यातिथिः काण्वः । इन्द्रः, २१-२४ कौरयाणः पाकस्थामा । प्रगाथः = (विपमा बृहती, समा सतोबृहती), २१ अनुष्टुप्, २२-२३ गायत्री, २४ बृहती ।

पिबा सुतस्य रसिनो मत्स्वा न इन्द्र गोमतः ।
आपिनो बोधि सध्माद्यो बृधेऽऽस्माँ अवन्तु ते धियः १
भूयाम ते सुमतौ वाजिनो वयं मा नः स्तरभिर्मातये ।
अस्माञ्चित्राभिरवतादुभिष्टिमिरा नः सुज्ञेषु यामय २
इमा उ त्वा पुरुवसो गिरो वर्धन्तु या मम ।
पावकवर्णाः शुच्यो विपश्चितो ऽभि स्तोमैरनूपत ३
अयं सहस्रमृषिमिः सहस्कृतः समुद्र इव पप्रथे ।
सत्यः सो अस्य महिमा गूणे शवो यज्ञेषु विप्रराज्ये ४
इन्द्रमिद् वेयतातय इन्द्रं प्रयत्यध्वरे ।
इन्द्रं समीके वनिनो हवामह इन्द्रं धनस्य सातये ५ [२५] (८१)

इन्द्रो म॒हा रो॒दसी॑ पप्रथ॒च्छव॑ इन्द्रः सूर्यमरोचयत् ।	
इन्द्रे॑ ह॒ विश्वा॑ भुव॒नानि॑ येमि॒र इन्द्रे॑ सु॒वाना॑स इन्द्रवः ।	६
आमि॑ त्वा॒ पूर्व॑पा॒तिय॑ इन्द्र॒ स्तोमे॑मि॒राय॑वः ।	
समी॑चीना॒स क्र॒मवः॑ सम॒स्वरन्॑ रु॒द्रा गृ॑णन्त॒ पूर्व्यम्॑	७
अ॒स्येदिन्द्रो॑ वावृ॒धे वृ॒ष्ण्यं शवो॑ मदे॑ सु॒तस्य॑ वि॒ष्णावि॑ ।	
अ॒द्या तम॑स्य॒ महि॑मान॒माय॑वो ऽनु॑ ष्टुवन्ति॒ पूर्वथा॑	८
तत् त्वा॑ या॒मि सु॒वीर्यं॑ तद् ब्र॒ह्म पु॑र्वचि॒त्तये॑ ।	
येना॑ यति॒भ्यो मृ॒गवि॑ धने॒ हिते॑ येन॒ प्रस्क॑ण्व॒मावि॑थ	९
येना॑ समु॒द्रम॑सृ॒जो म॒हीर॑प॒स्तदिन्द्र॑ वृ॒ष्णि ते शवः॑ ।	
सद्यः॑ सो अ॒स्य महि॑मा न॒ संन॑शे॒ यं क्षो॑णीर॒नुच॑क्रे	१० [२६]
श॒ग्धी न॑ इन्द्र॒ यत् त्वा॑ रु॒धि या॑मि॒ सुवी॑र्यम् ।	
श॒ग्धि वा॒जाय॑ प्रथ॒मं सि॑पा॒सते॑ श॒ग्धि स्तो॑माय॒ पूर्व्यं॑	११
श॒ग्धी नो॑ अ॒स्य य॒ज्ञं पौ॑र॒मावि॑थ॒ धियं॑ इन्द्र॒ सिपा॑सतः ।	
श॒ग्धि यथा॑ रु॒शमं॑ इ॒याव॑कं कृ॒पमि॑न्द्र प्रावः॒ स्वर्ण॑रम्	१२
क॒न्नव्यो॑ अ॒तसी॑नां॒ तुरो॑ गृणी॒त म॒र्यः ।	
न॒ही न्व॑स्य॒ महि॑मान॒मिन्द्रि॑यं॒ स्वर्गृ॑णन्त॒ आनु॑शुः	१३
क॒दु स्तु॑वन्त॒ ऋत॑यन्त॒ वेव॑त॒ ऋषिः॑ को वि॒प्र ओ॑हते ।	
क॒दा ह॒वं म॑घव॒न्निन्द्र॑ सु॒न्वतः॑ क॒दु स्तु॑वत॒ आ ग॑मः	१४
उ॒दु त्मे म॑धु॒मत्त॑मा॒ गिरः॑ स्तो॒मास॑ ई॒रते॑ ।	
स॒न्नाजि॑तो॒ धन॑सा अ॒क्षितो॑तयो॒ वाज॑यन्तो॒ रथा॑ इ॒य	१५ [२७]
क॒ण्वा इ॒व भृ॑गवः॒ सूर्या॑ इ॒व विश्व॑मि॒द धी॑त॒मान॑शुः ।	
इन्द्रं॑ स्तोमे॑मि॒र्मह॑र्यन्त॒ आय॑वः॒ प्रिय॑मे॒धासो॑ अ॒स्वरन्॑	१६
पु॒क्ष्वा हि॑ वृ॒त्रह॑न्त॒म ह॒री इन्द्र॑ प॒राव॑तः ।	
अ॒र्वाची॑नो म॑घवन् त्सो॒मपी॑तय॒ उग्र॑ ऋ॒ध्वेमि॑रा ग॒हि	१७
इ॒मे हि॑ ते॒ का॒रवो॑ धाव॒शुर्धिया॑ वि॒प्रासो॑ मे॒धसा॑तये ।	
स त्वं॑ नो॒ मघ॑व॒न्निन्द्र॑ गि॒र्वणो॑ वे॒नो न॑ शृ॒णु॒धी ह॒वम्	१८
नि॒रिन्द्र॑ बृ॒हती॑भ्यो॒ वृत्रं॑ धनु॒भ्यो अ॑स्फुरः ।	
नि॒रबु॑दस्य॒ मृग॑यस्य॒ मायि॑नो॒ निः प॑र्व॒तस्य॑ गा॒ आजः॑	१९ (९५)

निरग्रयो रुरुचुर्निरु सूर्यो निः सोम इन्द्रियो रसः ।

निरन्तरिक्षादधमो महामहिं कृपे तदिन्द्र पौंस्यम्

२० [२८]

यं मे दुरिन्द्रो मरुतः पाकस्थामा कौरयाणः ।

विश्वेषां त्मना शोभिष्ठ—मुपेव द्विवि धावमानम्

२१

रोहितं मे पाकस्थामा सुधुरं कक्ष्यग्राम् ।

अदाद् रायो विबोधनम्

२२

यस्मा अन्ये दश प्रति धुरं वहन्ति वह्नयः ।

अस्तं वयो न तुष्यम्

२३

आत्मा पितुस्तनूर्वास ओजोदा अभ्यञ्जनम् ।

तुरीयमिद् रोहितस्य पाकस्थामानं भोजं दातारमब्रवम्

२४ [२९] (१००)

(४)

२१ देवातिथिः काण्वः । इन्द्रः, १५-१८ पूषा वा, १९-२१ कुरुङ्गः । प्रगाथः= (विष्णो वृहती, समा सतोयवृहती), २१ पुर उष्णिक् ।

यदिन्द्र प्रागपागुवृङ् न्यग्वा ह्यसे नृभिः ।

सिमां पुरु नृषूतो अस्यानवे असि प्रशार्धं तुर्वशे

१

यद् वा रुमे रुशमे श्यावके कृप इन्द्र मादयसे सचा ।

कण्वासस्त्वा ब्रह्मभिः स्तोमंवाहस इन्द्रा यच्छन्त्या गहि

२

यथा गौरो अपा कृतं तृप्यन्नेत्यवेरिणम् ।

आपित्वे नः प्रपित्वे तूयमा गहि कण्वेषु सु सचा पिब

३

मन्दन्तु त्वा मघवन्निन्द्रेन्दवो राधोदेयाय सुन्वते ।

आमुष्या सोममपिबश्चमू सुतं ज्येष्ठं तद् दधिपे सहः

४

प्र चक्रे सहसा सहो बभञ्ज मन्युमोजसा ।

विश्वे त इन्द्र पृतनायवो यहो नि वृक्षा इव येमिरे

५ [३०]

सहस्रेणेव सचते यधीयुधा यस्त आनळुपस्तुतिम् ।

पुत्रं प्रावर्गं कृणुते सुवीर्यं दाश्रोति नमउक्तिभिः

६

मा मेम मा श्रमिष्मो—ग्रस्य सख्ये तव ।

महत ते वृष्णो अभिचक्ष्यं कृतं पश्येम तुर्वशं यदुम्

७

(१०७)

सुव्यामनुं स्फिग्यं वावसे वृषा न दानो अस्य रोपति ।
 मध्वा संपृक्ताः सार्वेण धेनवस्तूयमेहि द्रवा पिब ८
 अग्नी रथी सुरूप इद गोमौ इदिन्द्र ते सखा ।
 श्वान्नमाजा वयसा सचते सदा चन्द्रो याति सभामुप ९
 ऋश्यो न तृप्यन्नवपानमा गहि पिबा सोमं वशौ अनु ।
 निमेघमानो मघवन् द्विवेदिव ओजिष्ठं दधिषे सहः १० [३१]

अध्वर्यो द्रावया त्वं सोममिन्द्रः पिपासति ।
 उप नूनं युयुजे वृषणा हरी आ च जगाम वृत्रहा ११
 स्वयं चित् स मन्यते दाशुरिर्जनो यत्रा सोमस्य तुम्पसि ।
 इदं ते अन्नं युज्यं समुक्षितं तस्येहि प्र द्रवा पिब १२
 रथेष्ठायाध्वर्यवः सोममिन्द्राय सोतन ।
 अर्घिं वृषस्याद्रयो वि चक्षते सुन्वन्तो वाश्वध्वरम् १३
 उप वृषं वावाता वृषणा हरी इन्द्रमपसु वक्षतः ।
 अर्वाश्च त्वा सप्तयोऽध्वरभियो वहन्तु सवनेदुषं १४
 प्र पूषणं वृणीमहे युज्याय पुरुवसुम् ।
 स शक्र शिक्ष पुरुहूत नो धिया तुजै राये विमोचन १५ [३२]

स नः शिश्रीहि मुरिजौरिव क्षुरं रास्व रायो विमोचन ।
 त्वे तन्नः सुवेदमुन्नियं वसु यं त्वं हिनोपि मर्त्यम् १६
 वेमि त्वा पूषन्नृशसे वेमि स्तोतव आघृणे ।
 न तस्य वेम्यरणं हि तद् वसो स्तुपे पञ्चाय साम्ने १७
 परा गावो यवसं कच्चिदाघृणे नित्यं रेवणो अमर्त्य ।
 अस्माकं पूषन्नविता शिवो भव महिष्ठो वार्जसातये १८

स्थुरं राधः ज्ञताश्वं कुरुङ्गस्य दिविष्टिषु ।
 राजस्त्वेषस्य सुभगस्य रातिषु त्वं शेष्वमन्महि १९
 धीमिः सातानि काण्वस्य वाजिनः प्रियमैधिरभिद्युमिः ।
 पाटिं सहस्रान् निर्मेजामजे निर्युथानि गवामृषिः २०

वृक्षाश्विन्मे अभिपित्वे अरारणुः ।
 गां भजन्त मेहना ऽश्वं भजन्त मेहना २१ [३३] (१२१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३६]

(५)

३९ ब्रह्मातिभिः काण्वः । अश्विनौ, ३७ (उत्तरार्धस्य)-३९ चैद्यः कश्रुः ।
गायत्री, ३७-३८ बृहती, ३०, अनुष्टुप् ।

दुराविहेव यत् स—त्यरुणप्सुराशिंश्चितत् ।	वि भानुं विश्वधातनत् ।	१
नृवद् दक्षा मनोयुजा रथेन पृथुपाजसा ।	सचैथे अश्विनोपसम् ।	२
युवाभ्यां वाजिनीवसू प्रति स्तोमां अदृक्षत ।	वाचं द्रुतो यथोहिपे ।	३
पुरुमिया णं ऊतये पुरुमन्द्रा पुरुवम् ।	स्तुपे कण्वांसो अश्विना ।	४
मंहिष्ठा वाजसातमे—पर्यन्ता शुभस्पती ।	गन्तारा दाशुषो गृहम् ।	५ [१]

ता सुदेवार्यं दाशुषं सुमेधामविंतारिणीम् ।	घृतेर्गव्यं तिसृक्षतम् ।	६
आ नः स्तोममुप द्रवत् तूर्यं श्येनोभिराशुभिः ।	यातमश्वेभिराश्विना ।	७
येभिस्त्रिभ्यः परावतो द्विवो विश्वानि रोचना ।	त्रीरकून् परिदीर्यथः ।	८
उत नो गोमतीरिषं उत सातीरहर्विदा ।	वि पृथः सातये सितम् ।	९
आ नो गोमन्तमश्विना सुवीरं सुरथं रयिम ।	बोळ्हमश्वोवतीरिषः ।	१० [२]

वावुधाना शुभस्पती दक्षा हिरण्यवर्तनी ।	पिबंतं सोम्यं मधु ।	११
अस्मभ्यं वाजिनीवसू मघवन्श्च सप्रथः ।	छर्दिर्यन्तमदाभ्यम् ।	१२
नि पु ब्रह्म जनानां याविष्टं तूयमा गतम् ।	मो प्वान्यो उपारतम् ।	१३
अस्य पिबतमश्विना युवं मघस्य चारुणः ।	मध्वो रातस्य धिष्ण्या ।	१४
अस्मे आ वहंतं रयिं शतयन्तं सहस्रिणम् ।	पुरुक्षुं विश्वधायसम् ।	१५ [३]

पुरुत्रा चिद्धि वां नरा विह्वयन्ते मनीषिणः ।	वाघर्जिराश्विना गतम् ।	१६
जनांसो वृक्तर्बहिषो हविष्मन्तो अरंकृतः ।	युवां हवन्ते अश्विना ।	१७
अस्माकमद्य वामयं स्तोमो वाहिष्ठो अन्तमः ।	युवाभ्यां भूत्वश्विना ।	१८
यो ह वां मधुनो हति—राहितो रथर्चपणे ।	ततः पिबतमश्विना ।	१९
तेन नो वाजिनीवसू पश्वे तोकाय शं गवे ।	वहतं पीवरीरिषः ।	२० [४]

उत नो द्विव्या इषं उत सिन्धूरहर्विदा ।	अप द्वारेव वर्षथः ।	२१
कदा वां तोदयो विधत् समुद्रे जहितो नरा ।	यद् वां रथो विमिष्पतात् ।	२२
युवं कण्वाय नासत्याऽपिरिमाय हर्म्ये ।	शश्वद्वतीर्दिशस्यथः ।	२३
तामिरा यातमृतिभिर्नव्यसीभिः सुशस्तिभिः ।	यद् वां वृषण्वसु ब्रुवे ।	२४ (१४५)

यथा चित् कण्वमावतं प्रियमधमुपस्तुतम् । अत्रिं जिज्ञासामश्विना २५ [५]

यथोत कृत्ये धनेऽशुं गोप्त्रगस्त्यम् । यथा वाजेषु सोमरिम् २६

एतावद् वां वृषण्वसू अतो वा भूयो अश्विना । गृणन्तः सुम्रमीमहे २७

रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्यामीशुमश्विना । आ हि स्थाथो विविस्पृशम् २८

हिरण्ययीं वां रमिं—रीपा अक्षो हिरण्ययः । उभा चक्रा हिरण्यया २९

तेन नो वाजिनीवसू परावर्तश्चिदा गतम् । उपेमां सुष्टुतिं मम ३० [६]

आ वहिथे पराकात् पूर्वोश्नन्तोवश्विना । इषो दासीरमत्या ३१

आ नो द्युमैरा श्रवोमि—रा राया यातमश्विना । पुरुश्चन्द्रा नासत्या ३२

एह वां प्रुषितप्सवो वयो वहन्तु पर्णिनः । अच्छा स्वध्वरं जनम् ३३

रथं वामनुगायसं य इषा वर्तते सह । न चक्रमभि बाधते ३४

हिरण्ययेन रथेन द्रवत्पाणिमिरश्वैः । धीजवना नासत्या ३५ [७]

युनं नृगं जागृवांसं स्वदथो वा वृषण्वसू । ता नः पृङ्गमिषा रयिम् ३६

ता मे अश्विना सनीनां विद्यातं नवानाम् ।

यथा चिच्चैद्यः कशुः शतमुष्ट्रानां ददत सहस्रा दश गोनाम् ३७

यो मे हिरण्यसंहशो दश राजो अमंहत ।

अधस्पदा इच्चैद्यस्य कृष्टय—श्रमन्ना अभितो जनाः ३८

मार्किरेना पथा गाद् येनेमे यन्ति चेदयः ।

अन्यो नेत सूरिरोहते मूरिदावर्तरो जनः ३९ [८] (१६०)

(६)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥ सू० ६-११]

४८ वत्सः काण्वः । इन्द्रः , ४६-४८ तिरिन्द्रिः पार्श्व्यः । गायत्री ।

महौ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव । स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे १
प्रजामृतस्य पिप्रतः प्र यद् भरन्त बह्वयः । विप्रा ऋतस्य बाहसा २
कण्वा इन्द्रं यदक्रत स्तोमैर्यज्ञस्य साधनम् । जामि ब्रुवत आपुधम् ३
समस्य मन्यवे विशो विश्वा नमन्त कृष्टयः । समुद्रायैव सिन्धवः ४
ओजस्तदस्य तिविष उभे यत् समवर्तयत् । इन्द्रश्चर्मैव रोदसी ५ [९]

वि चिद् वृत्रस्य दोधतो वज्रेण शतपर्वणा । शिरो बिभेद वृष्णिना ६ (१६६)

इमा अमि प्र णोनुमो विपामग्रेषु धीतर्यः । अग्नेः शोचिनं विद्युतः ७
 गुहां सतीरुप त्मना प्र यच्छोचन्त धीतर्यः । कण्वा क्रतस्य धारया ८
 प्र तमिन्द्र नशीमहि रथिं गोमन्तमश्विनम् । प्र ब्रह्म पूर्वचितये ९
 अहमिन्द्रि पितृप्पारि मेधामृतस्य जग्रमं । अहं सूर्य इवाजनि १० [१०]

अहं प्रत्नेन मन्मेना गिरः शुम्भामि कण्ववत् । येनेन्द्रः शुम्भमिदं वृधे ११
 ये त्वामिन्द्र न तुष्टुवुर्ऋषयो ये च तुष्टुवुः । ममेदं वर्धस्व सुष्टुतः १२
 यदस्य मन्युरध्वनीद् वि वृत्रं पर्वशो रुजन् । अपः समुद्रमैरयत् १३
 नि शुष्णा इन्द्र धर्षसिं वज्रं जघन्थ दस्यवि । वृषा ह्युग्र शृण्विषे १४
 न द्याव इन्द्रमोजसा नान्तरिक्षाणि वज्रिणाम् । न विव्यचन्त भूमयः १५ [११]

यस्तं इन्द्र महीरपः स्तंभूयमान आशयत् । नि तं पद्यासु शिश्रथः १६
 य इमे रोदसी मही संमीची समजग्रभीत । तमोभिरिन्द्र तं गुहः १७
 य इन्द्र यतयस्त्वा भृगवो ये च तुष्टुवुः । ममेदुग्र शुधी हवम् १८
 इमास्तं इन्द्र पृथ्वी यतं दुहत आशिरम् । एनामृतस्य पिप्युषीः १९
 या इन्द्र प्रस्वस्त्वा ऽऽसा गर्भमचक्रिन् । परि धर्मेव सूर्यम् २० [१२]

त्वामिच्छेवसस्पते कण्वा उक्थेन वावृधुः । त्वां सुतास इन्दवः २१
 तवेदिन्द्र प्रणीतिपूत प्रशस्तिरद्रिवः । यज्ञो वितन्तसाध्यः २२
 आ न इन्द्र महीमिपं पुरं न दधिं गोमतीम् । उत प्रजां सुवीर्यम् २३
 उत त्यक्वाश्वश्रयं यदिन्द्र नाहुषीष्वा । अग्ने विश्व प्रदीदयत् २४
 अमि व्रजं न तन्निषे सूर उपाकचक्षसम् । यदिन्द्र मूलयासि नः २५ [१३]

यवृद्धं तविषीयस इन्द्रं प्ररार्जसि क्षितीः । महौं अपार ओजसा २६
 तं त्वा हविष्मतीर्विश उपं ब्रुवत ऊतये । उरुजयसमिन्दुभिः २७
 उपह्वरे तिरीणां संग्रथे च नदीनाम् । धिया विप्रो अजायत २८
 अतः समुद्रमुद्धतं श्चिकित्वा अव पश्यति । यतो विपान एजति २९
 आदित प्रत्नस्य रेतसो ज्योतिष्पश्यन्ति वासुरम् । परो यविध्यते विवा ३० [१४]

कण्वास इन्द्र ते मतिं विश्वे वर्धन्ति पौंस्यम् । उतो श्विष्व वृण्यम् ३१
 इमां म इन्द्र सुष्टुतिं जुपस्व प्र सु मामव । उत प्र वर्धया मतिम् ३२
 उत ब्रह्मण्या वयं तुभ्यं प्रवृद्धं वज्रिवः । विप्रा अतक्ष्म जीवसे ३३
 अमि कण्वा अनूषता ऽऽपो न प्रवता यतीः । इन्द्रं वनन्वती मतिः ३४ (१९४)

इन्द्रमुक्थानि वावृधुः समुद्रमिव सिन्धवः । अनुत्तमन्युमजरम्	३५ [१५]
आ नो याहि परावतो हरिभ्यां हर्यताभ्याम् । इममिन्द्र सुतं पिब	३६
त्वामिदं वृत्रहन्तम् जनासो वृक्तबर्हिषः । हवन्ते वाजसातये	३७
अनु त्वा रोदसी उमे चक्रं न वर्त्येतशम् । अनु सुवानास इन्दवः	३८
मन्दस्वा सु स्पर्णर उतेन्द्र शर्यणावति । मत्स्वा विवस्वतो मती	३९
वावृधान उप अवि वृषा वृज्यरोरवीत । वृत्रहा सोमपातमः	४० [१६]
कपिर्हि पूर्वजा अस्येक ईशान ओजसा । इन्द्रं चोष्कृयसे वसु	४१
अस्माकं त्वा सुतो उप वीतपृष्ठा अभि प्रयः । शतं वहन्तु हरयः	४२
इमां सु पूर्या धियं मधोर्धृतस्य पिप्युषीम् । कण्वा उक्थेन वावृधुः	४३
इन्द्रमिदं विमहीनां मेधे वृणीत मर्त्यः । इन्द्रं सन्निप्युरुतये	४४
अर्वाञ्च त्वा पुरुषुत प्रियमेधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः	४५
शतमहं तिरिन्दिरे सहस्रं पर्जावा ददे । राधांसि याद्वानाम्	४६
त्रीणि शतान्यवंतां सहस्रा दश गोनाम् । वृदुप्पजाय साक्षं	४७
उदानद्र ककुहो दिवमुप्राञ्चतुर्युजो ददत् । श्रवसा याद्वं जनम्	४८ [१७] (२०८)

(७)

३६ पुनर्वन्तः काण्वः । मरुतः । गायत्री ।

प्र यद् वस्त्रिपुभिमिषं मरुतो विप्रो अक्षरन् । वि पर्वतेषु राजथ	१
यवङ्ग तविषीयवो यामं शुभा अचिध्वम् । नि पर्वता अहासत	२
उदीरयन्त वायुमिर्वाश्वासः पृश्निमातरः । धुक्षन्तं पिप्युषीमिषम्	३
वपन्ति मरुतो मिहं प्र वैपयन्ति पर्वतान् । यद् यामं यान्ति वायुमिः	४
नि यद् यामाय वो गिरिर्नि सिन्धवो विधर्मणे । महे शुष्माय येमिरे	५ [१८]
युष्माँ उ नक्तमूतये युष्मान् दिवा हवामहे । युष्मान् प्रयत्यध्वरे	६
उदु त्पे अरुणप्सवश्चित्रा यामेभिरीते । वाश्वा अधि ण्णुनां दिवः	७
सुजान्ति रश्मिमोजसा पन्थां सूर्याय यातवे । ते भानुमिर्वि तस्थिरे	८
इमां मे मरुतो गिरिर्मिमं स्तोममृमुक्षणः । इमं मे वनता हवम्	९
त्रीणि सरांसि पृश्नयो दुदुह्ने वज्रिणे मधु । उत्सं कवन्धमुद्रिणाम्	१० [१९]
मरुतो यद्वं वो दिवः सुम्नायन्तो हवामहे । आ तू न उप गन्तन	११ (११९)

यूयं हि प्ठा सुदानवो रुद्रा ऋभुक्षणो दमे । उत प्रचेतसो मदं १२
 आ नो रयिं मवृच्युतं पुरुक्षुं विश्वधाथसम् । इर्यतां मरुतो विवः १३
 अधीव यद् गिरीणां यामं शुभ्रा अचिध्वम् । सुवानैर्मन्दध्व इन्दुभिः १४
 एतावतश्चिदेषां सुन्नं मिक्षेत मर्त्यः । अदाभ्यस्य मन्मभिः १५ [२०]

ये द्वप्सा इव रोदसी धमन्त्यनु वृष्टिभिः । उत्सं दुहन्तो अक्षितम् १६
 उर्दु स्वानेभिरीरत उद् रथैरुर्दु वायुभिः । उत स्तोमैः पृश्निमातरः १७
 येनाव तुर्वशं यदुं येन कण्वं धनस्पृतम् । राये सु तस्य धीमहि १८
 इमा उ वः सुदानवो घृतं न पिप्युषीरिषः । वधीन् काण्वस्य मन्मभिः १९
 कं नूनं सुदानवो मदथा वृक्तबर्हिषः । ब्रह्मा को वः सपर्यति २० [२१]

नहि ष्म यद्ध वः पुरा स्तोमेभिर्वृक्तबर्हिषः । शर्धो वृत्तस्य जिन्वथ २१
 समु त्पे महतीरपः सं क्षोणी समु सूर्यम् । सं वज्रं पर्वशो दधुः २२
 वि वृत्रं पर्वशो ययुर्वि पर्वतां अराजिनः । चक्राणा वृष्णि पौंस्यम् २३
 अनु त्रितस्य युध्यतः शुष्ममावज्जुत क्रतुम् । अन्विन्द्रं वृत्रतूर्यं २४
 विद्युद्धस्ता अभिद्यवः शिप्राः शीर्षन् हिरण्ययीः । शुभ्रा व्यञ्जत भ्रिये २५ [२२]

उशाना यत् परावत उक्ष्णो रन्ध्रमयातन । द्यौर्न चक्रदद् मिया २६
 आ नो मखस्य द्वावने ऽश्वैर्हिरण्यपाणिभिः । देवास उप गन्तन २७
 यदेषां पृषती रथे प्रष्टिर्वहति रोहितः । यान्ति शुभ्रा रिणज्ञपः २८
 सुपोमं शर्यणावत्यार्जिके प्रस्थावति । ययुर्निचक्रया नरः २९
 क्वा गच्छाथ मरुत इत्या विप्रं हवमानम् । मारुतिमिनाधमानम् ३० [२३]

कद्ध नूनं कंधपियो यदिन्द्रमजहातन । को वः सखित्व आहते ३१
 सहो पु णो वज्रहस्तैः कण्वांसो अग्निं मरुद्भिः । स्तुपे हिरण्यवाशीभिः ३२
 ओ पु वृष्णः प्रयज्युना नव्यसे सुविताय । ववृत्यां चित्रवाजान् ३३
 गिर्यश्चिन्नि जिहते पशीनासो मन्यमानाः । पर्वताश्चिन्नि येमिरे ३४
 आक्षण्यावानो वहन्त्यन्तर्निक्षेप पततः । धातारः स्तुवते वयः ३५
 अग्निर्हि जानिं पूर्यश्छन्दो न सूरौ अर्चिषा । ते भानुभिर्वि तस्थिरे ३६ [२४] (२५४)

(८)

२३ सध्वंसः काण्वः । अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

आ नो विश्वामिरुतिभि—रश्विना गच्छतं युवम् ।

दद्या हिरण्यवर्तनी पिवतं सोम्यं मधु १

आ नूनं यातमश्विना रथेन सूर्यत्वचा ।

भुजी हिरण्यपेशसा कवी गम्भीरचेतसा २

आ यातं नहुपस्पर्या ऽऽन्तरिक्षात् सुवृक्तिभिः ।

पित्राथो अश्विना मधु कण्वानां सर्वने सुतम् ३

आ नो यातं त्रिवस्पर्या ऽन्तरिक्षादधमिया ।

पुत्रः कण्वस्य वामिह सुपाव सोम्यं मधु ४

आ नो यातमुपश्रुत्यश्विना सोमपीतये ।

स्वाहा स्तोमस्य वर्धना प्र कवी धीतिभिर्नरा ५ [२५]

यच्चिन्द्रि वां पुर कर्पयो जुहुरेऽवसे नरा ।

आ यातमश्विना गतमुपेमां सुष्टुतिं मम ६

त्रिवश्विद् रोचनादध्या नो गन्तं स्वर्धिवा ।

धीभिर्वत्सप्रचेतसा स्तोमैर्भिर्हवनश्रुता ७

किमन्ये पर्यासते ऽस्मत् स्तोमैर्भिरश्विना ।

पुत्रः कण्वस्य वामिपिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत् ८

आ वां विप्र इहावसे ऽह्वत् स्तोमैर्भिरश्विना ।

अरिषा वृत्रहन्तमा ता नो भूतं मयोभुवा ९

आ यद् वां योषणा रथमर्तिष्ठद् वाजिनीवसू ।

विश्वान्यश्विना युवं प्र धीतान्यगच्छतम् १० [२६]

अतः सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमश्विना ।

वत्सो वां मधुमद् वचो ऽशंसीत् काव्यः कृविः ११

पुरुमन्द्रा पुरुवसू मनोतरा रथिणाम् ।

स्तोमं मे अश्विनाविममभि वहीँ अनूपाताम् १२

आ नो विश्वान्यश्विना धत्तं राधांस्यह्वया ।

कृतं न कृत्विर्वावता मा नो रीरधतं निदे १३

(२५७)

यज्ञासत्या परावति यद् वा स्थो अध्यम्बरे ।

अतः सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमश्विना

१४

यो वा नासत्यावृथिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत् ।

तस्मै सहस्रनिर्णिजमिपं धत्तं घृतश्रुतम्

१५ [२७]

प्रास्मा ऊर्जं घृतश्रुतमश्विना यच्छतं युधम् ।

यो वा सुम्रायं तुष्टवद् वसुयाद् दानुनस्पती

१६

आ नो गन्तं रिशादसेमं स्तोमं पुरुमुजा ।

कृतं नः सुश्रियो नरेमा दातममिष्टये

१७

आ वां विश्वामिरूतिमिः प्रियमेधा अह्वपत ।

राजन्तावध्वराणामश्विना यामह्वतिषु

१८

आ नो गन्तं मयोमुवाऽश्विना शंभुवा युवम् ।

यो वां विपन्यू धीतिमिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत्

१९

यामिः कण्वं मेधातिथिं यामिर्वशं दशव्रजम् ।

यामिर्गोशर्यमावतं तामिर्नोऽवतं नरा

२० [२८]

यामिर्नरा त्रसदस्युमावतं कृत्वये धने ।

तामिः प्वस्माँ अश्विना प्रावतं वाजसातये

२१

प्र वां स्तोमाः सुवृक्तयो गिरो वर्धन्त्वश्विना

पुरुत्रा वृत्रहन्तमा ता नो मूतं पुरुस्पृहा

२२

त्रीणि पदान्यश्विनो राविः सान्ति गुहा परः ।

कवी ऋतस्य पत्नमिर्वाग्जीविभ्यस्परि

२३ [२९] (२७७)

(६.)

२१ दशकर्णः काण्वः । अश्विनौ । अनुष्टुप् १, ४, ६, १४-१५ बृहतीः २, ३, २०, २१ गायत्रीः

५ ककुप् १० त्रिष्टुप् ११ विराद् १२ जगती ।

आ नूनमश्विना युवं वत्सस्यं गन्तमवसे ।

प्रास्मै यच्छतमवृकं पृथु च्छर्दिर्धुयुतं या अरातयः

१

यवन्तरिक्षे यद् द्विवि यत् पञ्च मानुषाँ अनु । नृम्णं तद् धत्तमश्विना

२

ये वां दंसाँस्यश्विना विप्रांसः परिमामृशुः । एवेन काण्वस्य बोधतम्

३

(२७७)

अयं वां वर्मो अश्विना स्तोमेन परि षिच्यते ।
अयं सोमो मधुमान् वाजिनीवसू येन वृत्रं चिकेतथः
यदुप्तु यद् वनस्पतौ यदोषधीषु पुरुदंससा कृतम् ।
तेन माविष्टमश्विना

४
५ [३०]

यन्नासत्या भुरण्यथो यद् वां देव मियज्यथः ।
अयं वां वत्सो मतिभिर्न विन्धते हविष्मन्तं हि गच्छथः
आ नूनमश्विनोऽर्कपिः स्तोमं चिकेत वामया ।
आ सोमं मधुमत्तमं यमं सिञ्चादथर्वणि
आ नूनं रघुवर्तनि रथं तिष्ठाथो अश्विना ।
आ वां स्तोमा इमे मम नमो न चुच्यवीरत
यदुद्य वां नासत्यो कथैराचुच्युवीमहि ।
यद् वा वाणीमिरश्विने वेत् काण्वस्य बोधतम्
यद् वां कक्षीवो उत यद् व्यश्व ऋषिर्यद् वां वीर्यतमा जुहाव ।
पृथ्वी यद् वां वैन्यः सार्दनेष्वे वेदतो अश्विना चेतयेथाम्

६
७
८
९
१० [३१]

यातं छर्दिष्पा उत नः परस्पा भूतं जगत्पा उत नस्तनूपा ।
वर्तिस्तोकाय तनयाय यातम्

११

यदिन्द्रेण सरथं याथो अश्विना यद् वा वायुना भवथः समोकसा ।
यदादित्येभिर्ऋमुभिः सजोषसा यद् वा विष्णोर्विक्रमणेषु तिष्ठथः
यदुद्याश्विनावहं हुवेय वाजसातये ।

१२

यत् पुत्सु त्रुवणे सह स्तच्छ्रेष्ठमश्विनोरवः

१३

आ नूनं यातमश्विने मा हव्यानि वां हिता ।

इमे सोमासो अर्धि त्रुवणे यदा विमे कण्वेषु वामथ

१४

यन्नासत्या पराके अर्वाके अस्ति मेयजम् ।

तेन नूनं विमदार्य प्रचेतसा छर्दिर्वत्सायं यच्छतम्

१५ [३२]

अमुत्स्यु प्र वृव्या साकं वाचाहमश्विनोः ।

व्याधिवृव्या मतिं वि रातिं मर्त्यभ्यः

१६

प्र बोधयोपो अश्विना प्र वैवि सूनते महि ।

प्र यज्ञहोतरानुषक् प्र मदाय श्रवो ब्रूत

१७ (१८४)

यदुपो यासि भानुना सं सूर्येण रोचसे ।

आ हायमश्विनो रथो वर्तिर्याति नृपाप्यम् १८

यदार्पितासो अंशवो गावो न दुह ऊर्धभिः ।

यद् वा वाणीरनूपत् प्र देवयन्तो अश्विना १९

प्र द्युम्नाय प्र शर्वसे प्र नृपाह्याय शर्मणे । प्र दक्षाय प्रचेतसा २०

यन्नून धीमिरश्विना पितुर्योना निपीदथः । यद् वा सुम्नेभिरुक्थ्या २१ [३३] (४८८)

(१०)

६ प्रगाथो (तौरः) काण्वः । अश्विनी । १ बृहती, २ मध्येज्योतिः, ३ अनुष्टुप् (विगलमतन शंकुमती),

४ आस्तारपत्तिः, ५-६ प्रगाथः = (५ बृहती, ६ सनापृहती) ।

यत् स्थो वीर्यप्रसन्नानि यद् वादो रोचने विवः ।

यद् वा समुद्रे अध्याकृते गृहे ऽत आ यातमश्विना १

यद् वा यज्ञं मनवे संमिमिक्ष्यु रेवेत् काण्वस्य बोधतम् ।

बृहस्पति विश्वान् देवाँ अहं हुव इन्द्राविष्णू अश्विनावाशुहेपसा २

त्या न्व अश्विना हुवे सुदत्तसा गुमे कृता ।

ययोरस्ति प्र णः सुख्यं देवेष्वध्याप्यम् ३

ययोरधि प्र यज्ञा असूरे सन्ति सूरयः ।

ता यज्ञस्याध्वरस्य प्रचेतसा स्वधामिर्या पिबंतः सोम्यं मधु ४

यदद्याश्विनावपाय यत् प्राक् स्थो वाजिनीवसू ।

यद् दुह्यव्यनवि तुर्वशे यदौ हुवे वामथ मा गतम् ५

यदन्तरिक्षे पतथः पुरुमुजा यद् वेमे रोदसी अनु ।

यद् वा स्वधामिरधितिष्ठथो रथ मत् आ यातमश्विना ६ [३४] (४९४)

(११)

१० वत्सः काण्वः । अग्निः । गायत्री, १ प्रतिष्ठा, २ वर्धमाना, १० त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने व्रतपा असि देव आ मर्त्येष्व १ त्वं यज्ञेष्वीड्यः १

त्वमसि प्रशस्यो विदथेषु सहन्त्य १ अग्ने रथीरध्वराणाम् २

स त्वमस्मवप् द्विवो युयोधि जातवेदः १ अवेवीरग्ने अगतीः ३ (४९७)

अन्ति चित् सन्तमहं यज्ञं मर्तस्य रिपोः । नोप वेपि जातवेदः ४	
मर्ता अमर्त्यस्य ते मूरि नाम मनामहे । विप्रसो जातवेदसः ५ [३५]	
विप्रं विप्रसोऽवसे देवं मर्तास ऊतये । अग्निं गीर्भिर्हवामहे ६	
आ ते वत्सो मनो यमत परमाञ्चित् सधस्थात् । अग्रे त्वांकामया गिरा ७	
पुरुत्रा हि सृष्टुः विशो विश्वा अनु प्रभुः । समत्सु त्वा हवामहे ८	
समत्स्वग्निमवसे वाजयन्तो हवामहे । वाजेषु चित्राधसम् ९	
प्रतो हि कमीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च सत्ति ।	
स्वां चाग्निं तन्वं पिप्रयस्वाऽऽस्मभ्यं च सौमगमा यजस्व १० [३६] (३०४)	

[इति पंचमोऽष्टकः ॥५॥]

[अथ षष्ठोऽष्टकः ॥६॥]

[प्रथमोऽध्यायः ॥६॥ व० १-४०]

(१२)

३३ पर्वतः काण्वः । इन्द्रः । उष्णिक्, ३३ शंकुमती (पिंगलमतेन) ।

य इन्द्र सोमपातमो मदः शविष्ठ चेतति । येना हंसि न्यत्रिणं तमीमहे १	
येना दशग्वमाग्निं वेपयन्तं स्वर्णरम् । येना समुद्रमाविथा तमीमहे २	
येन सिन्धुं महीरपो रथो इव प्रचोदयः । पन्थामृतस्य यातवे तमीमहे ३	
इमं स्तोममभिष्टये घृतं न पुतमद्विवः । येना नु सद्य ओर्जसा ववक्षिथ ४	
इमं जुपस्व गिर्वणः समुद्र इव पिन्वते । इन्द्र विश्वामिभ्रुतिभिर्ववक्षिथ ५ [१]	
यो नो देवः परावतः सखित्वनायं मामहे । द्विवो न वृष्टिं प्रथयन् ववक्षिथ ६	
ववक्षुरस्य केतव उत वज्रो गर्मस्योः । यत् सूर्यो न रोदसी अवर्धयत् ७	
यदि प्रवृद्ध सत्यते सहस्रं महिषा अघः । आवित् त इन्द्रियं महि प्र वावृधे ८	
इन्द्रः सूर्यस्य रश्मिभिर्न्यर्शसानमोपाति । अग्निर्वनेव सासहिः प्र वावृधे ९	
इयं तं ऋत्विषावती धीतिरेति नवीयसी । सपर्यन्ती पुरुप्रिया मिमीत इत् १० [२]	
गमो यज्ञस्य देवयुः क्रतुं पुनीत आनुपक् । स्तोमैरिन्द्रस्य वावृधे मिमीत इत् ११	
सनिर्मित्रस्य पप्रथ इन्द्रः सोमस्य पीतये । प्राची वाशीव सुन्वते मिमीत इत् १२	
यं विप्र उक्थवाहसो अभिप्रमन्दुराययः । घृतं न पिप्य आसन्युतस्य यत् १३	
उत स्वराजे अदितिः स्तोममिन्द्राय जीजनत् । पुरुप्रशस्तमुतयं क्रतस्य यत् १४	
अभि वह्नय ऊतये ऽनूपत प्रशस्तये । न देव विव्रता हरीं क्रतस्य यत् १५ [३]	
यत् सोममिन्द्र विष्णवि यद् वा घ त्रित आप्ये । यद् वा मरुत्सु मन्दसे समिन्दुभिः १६	
यद् वा शक्र पगवति समुद्रे अधि मन्दसे । अस्माकमित सुते रणा समिन्दुभिः १७ (३०९)	

यद् वासिं सुन्वतो वृधो यजमानस्य सत्पते । उक्थे वा यस्य रण्यसि समिन्दुभिः १८	
देवंदेवं वोऽवस इन्द्रमिन्द्रं गृणीषणि । अथा यज्ञाय तुर्धणे व्यानशुः १९	
यज्ञेभिर्यज्ञवाहसं सोमेभिः सोमपातमम् । होत्राभिरिन्द्रं वावृधुर्व्यानशुः २० [४]	
महीरस्य प्रणीतयः पूर्वोरुत प्रशस्तयः । विश्वा वसूनि वृशुपे व्यानशुः २१	
इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवासो वधिरे पुरः । इन्द्रं वाणीरनूपता समोजसे २२	
महान्तं महिना वयं स्तोभेमिह्वनश्रुतम् । अर्कैरभि प्र णोनुमः समोजसे २३	
न यं विविक्तो रोदसी नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । अमादिदस्य तित्विषे समोजसेः २४	
यदिन्द्र पृतनाज्ये देवास्त्वा वधिरे पुरः । आदित् ते हर्यता हरीं ववक्षतुः २५ [५]	
यदा वृत्रं नवीवृतं शर्वसा वज्रिन्नवधीः । आदित् ते हर्यता हरीं ववक्षतुः २६	
यदा ते विष्णुरोजसा त्रीणि पदा विचक्रमे । आदित् ते हर्यता हरीं ववक्षतुः २७	
यदा ते हर्यता हरीं वावृधाते द्विवेदिवे । आदित् ते विश्वा भुवन्नानि येमिरे २८	
यदा ते मारुतीर्विशस्तुभ्यमिन्द्र नियेमिरे । आदित् ते विश्वा भुवन्नानि येमिरे २९	
यदा सूर्यममुं द्विषि शुक्रं ज्योतिरधारयः । आदित् ते विश्वा भुवन्नानि येमिरे ३०	
इमां तं इन्द्र सुष्टुतिं विप्र इयति धीतिभिः । जामिं प्रदेव पिप्रतीं प्राध्वरे ३१	
यदस्य धामनि प्रिये समीचीनासो अस्वरन् । नामा यज्ञस्य क्रोहना प्राध्वरं ३२	
सुवीर्यं स्वश्वर्यं सुगव्यमिन्द्र दद्धि नः । होतैव पूर्वचित्तये प्राध्वरे ३३ [६] (३३७)	

(१३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० १३-२०]

३३ नारदः काण्वः । इन्द्रः । उपनिष् ।

इन्द्रः सुतेषु सोमेषु क्रतुं पुनीत उक्थ्यम् । विदे वृधस्य दक्षसो महान् हि पः १	
स प्रथमे व्योमनि देवानां सदेने वृधः । सुषारः सुश्रवस्तमः समप्सुजित् २	
तमह्वे वाजसातय इन्द्रं भराय शुभिणाम् । भवां नः सुप्ते अन्तमः सखा वृधे ३	
इयं तं इन्द्रं गिर्वणो रातिः क्षरति सुन्वतः । मन्त्रानो अस्य बर्हिषो वि राजसि ४	
नूनं तदिन्द्रं दद्धि नो यत् त्वां सुन्वन्त ईमहि । रयिं नश्चित्रमा भरां स्वविदम् ५ [७]	
स्तोता यत् ते विचर्षणि रतिप्रशर्धयद् गिरः । वया इवानु रोहते जुपन्त यत् ६	
प्रत्नवर्जनया गिरः शृणुधी जर्तिरुह्वम् । मदमदे ववक्षिथा सुकृत्वने ७	
क्रीळन्त्यस्य सुनृता आपो न प्रवता यतीः । अया धिया य उच्यते पतिर्द्विः ८	
उतो पतिर्य उच्यते कृष्टीनामेक इद् वशी । नमोवृधैरवसुभिः सुते रण ९ (३४६)	

स्तुहि श्रुतं विपश्चितं हरी यस्य प्रसक्षिणा । गन्तारा द्वाशुषो गृहं नमस्विनः १० [८]

तूतुजानो महिमते ऽश्वेभिः प्रुषितप्सुमिः । आ याहि यज्ञमाशुभिः शमिन्द्रि ते ११
इन्द्रं शविष्ठ सत्पते रयिं गुणत्सु धारय । श्रवः सुरिभ्यो अमृतं वसुत्वनम् १२
हवे त्वा सूर उदिति हवे मध्यंदिने द्विवः । जुषाण इन्द्र सतिभिर्न आ गंहि १३
आ तू गंहि प्र तु द्रव गत्स्वा सुतस्य गोमंतः । तन्तुं तनुष्व पूर्य यथा विदे १४
यच्छक्रासि परावति यद्वर्वावति वृत्रहन् । यद् वा समुद्रे अन्धसोऽवितेदसि १५ [९]

इन्द्रं वर्धन्तु नो गिर इन्द्रं सुतास इन्द्रवः । इन्द्रं हविष्मतीर्विशो अराणिषुः १६
तमिद् विप्रं अवस्यवः प्रवत्वंतीभिरुतिभिः । इन्द्रं क्षोणीरवर्धयन् वया इव १७
त्रिकटुकं चेतनं देवासो यज्ञमन्नत । तमिद् वर्धन्तु नो गिरः सदावृधम् १८
स्तोता यत ते अनुव्रत उक्थान्यृतथा दुधे । शुचिः पावक उच्यते सो अद्भुतः १९
तदिद् रुद्रस्य चेतति यद्वा प्रत्नेषु धामसु । मना यत्रा वि तद् दुधुर्विचेतसः २० [१०]

यदि मे सख्यमावर इमस्य पाह्यन्धसः । येन विश्वा अति द्वियो अतारिम २१
कदा ते इन्द्र गिर्वणः स्तोता भवति शंतमः । कदा नो गव्ये अरव्ये वसो दधः २२
उत ते सुपुता हरी वृषणा वहतो रथम् । अजुर्यस्य मदिन्तं यमीमहे २३
तमीमहे पुरुषुतं यद्वा प्रत्नाभिरुतिभिः । नि बर्हिषि प्रिये संदुधं द्विता २४
वर्धस्वा सु पुरुषुत कषिपुताभिरुतिभिः । धुक्षस्व पिप्युपीमिपमवा च नः २५ [११]

इन्द्र त्वमवितेदसीत्था स्तुवतो अद्रिवः । कृतादियमि ते धियं मनोयुजम् २६
इह त्या संधमाद्या युजानः सोमपीतये । हरी इन्द्र प्रतद्रसू अमि स्वर २७
अमि स्वरन्तु ये तव रुद्रासः सक्षत भिर्यम् । उतो मरुत्वंतीर्विशो अमि प्रयः २८
इमा अस्य प्रतूर्तयः पदं जुषन्त यद् विवि । नाभा यज्ञस्य सं दधुर्यथा विदे २९
अयं द्वीर्वाय चक्ष्मि प्राचि प्रयत्यध्वरे । मिमीते यज्ञमानुषग्विचक्ष्य ३० [१२]
वृषायमिन्द्र ते रथ उतो ते वृषणा हरी । वृषा त्वं शतक्रतो वृषा हवः ३१
वृषा प्रावा वृषा मद्रो वृषा सोमो अयं सुतः । वृषा यज्ञो यमिन्वसि वृषा हवः ३२
वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिश्चित्राभिरुतिभिः । वावन्थ हि प्रतिपुति वृषा हवः ३३ [१३]

(३७०)

(१४)

११ गोपूज्यश्वसूक्तितौ काण्वायना । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्राहं यथा त्वमीशीय वस्व एक इत् । स्तोता मे गोपसा स्यात् १ (३७१)

शिक्षेयमस्मै दिक्तेयं शचीपते मनीषिणे । यदहं गोपतिः स्याम् २
 धेनुष्ट इन्द्र सुनृता यजमानाय सुन्वते । गामश्वं पिप्युषीं बुधे ३
 न ते वर्तास्ति राधस इन्द्र देवो न मर्त्यः । यद् दिक्सीस्ति स्तुतो मधम् ४
 यज्ञ इन्द्रमवर्धयद् यद् भूमिं व्यवर्तयत् । चक्राण ओपशं दिवि ५ [१४]

वावुधानस्य ते वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । ऊतिमिन्द्रा वृणीमहे ६
 व्यन्तारिक्षमतिरन्मदे सोमस्य रोचना । इन्द्रो यदभिनद वलम् ७
 उद् गा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृण्वन् गुहा सतीः । अर्वाश्च नुनुदे वलम् ८
 इन्द्रेण रोचना दिवो हृह्वहानि हंहितानि च । स्थिराणि न पराणुदे ९
 अपामूर्मिर्मदन्निव स्तोम इन्द्राजिरायते । वि ते मदा अराजिपुः १० [१५]

त्वं हि स्तोमवर्धन इन्द्रास्युक्थवर्धनः । स्तोतृणामुत भद्रकृत् ११
 इन्द्रमित् केशिना हरी सोमपेयाय वक्षतः । उप यज्ञं सुरार्धसम् १२
 अपां फेनेन नमुचेः शिर इन्द्रोदवर्तयः । विश्वा यदजयः स्पृधः १३
 मायामिरुत्तिसृप्सत इन्द्र द्यामारुरुक्षतः । अक् दस्यूरधूनुथाः १४
 असुन्वामिन्द्र संसद्वं विपूचीं व्यनाशयः । सोम्या उत्तरो भवन् १५ [१६] (३८५)

(१५)

१३ गोपृक्कन्यद्वयसूक्तिनौ काण्वायनौ । इन्द्रः । उणिक् ।

तम्बामि प्र गांयत पुरुहूतं पुरुहूतं । इन्द्रं गीर्भिस्तंविपमा विंवासत १
 यस्य द्विर्बहसो बृहत् सहो द्वाधार रोदसी । गिरौरजौ अपः स्वर्बृपत्वना २
 स राजसि पुरुष्टुतं एको वृत्राणि जिघ्रसे । इन्द्र जैत्रा श्रवस्यां च यन्तवे ३
 तं ते मदं गृणीमसि वृषणं पुत्सु सांसहिम् । उ लोककृत्नुमद्विवो हरिश्रियम् ४
 येन ज्योतींष्यायवे मनवे च विवेदिथ । मन्वानो अस्य बर्हिपो वि राजसि ५ [१७]

तवृथा चित्तं त उक्थिनो ऽनु वृत्रान्ति पूर्वथा । वृषपत्नीरपो जया विवेदिवे ६
 तव त्यदिन्द्रियं बृहत् तव शुष्ममुत क्रतुम् । वज्रं शिशति धिपणा वरेण्यम् ७
 तव द्यौरिन्द्र पौंस्यं पृथिवी वर्धति अवं । त्वामापः पर्वतासश्च हिन्विरे ८
 त्वां विष्णुर्बृहन् क्षयो मित्रो गृणाति वरुणः । त्वां शर्धो मवृत्त्यनु मारुतम् ९
 त्वं वृषा जनानां मंहिष्ठ इन्द्र जज्ञिषे । सत्रा विश्वा स्वपत्यानि दधिषे १० [१८]

सत्रा त्वं पुरुष्टुतं एको वृत्राणि तोशसे । नान्य इन्द्रात् करणं भूय इन्वति ११

(३९६)

यदिन्द्रं मन्मशस्त्वा नाना हवन्त ऊतये । अस्माकैर्मिर्नृभिरत्रा स्वर्जय १२
अरं क्षयाय नो महे विश्वा रूपाण्याविशन् । इन्द्रं जैत्राय हर्षया शचीपतिम् १३ [१९] (३९८)

(१६)

१२ इरिम्बिडिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र सन्नाजं चर्षणीना मिन्द्रं स्तोता नव्यं गीर्भिः । नरं नृपाहं मंहिष्ठम् १
यस्मिन्नुक्थानि रण्यन्ति विश्वानि च श्रवस्या । अपामवो न समुद्रे २
तं सुष्टुन्या विवासे ज्येष्ठराजं भरे कुल्लुम् । महो वाजिनं सनिभ्यः ३
यस्यानूना गभीरा मदा उरवस्तरुत्राः । हर्षुमन्तः शूरसातौ ४
तमिद् धनेषु हिते प्वधिवाकाय हवन्ते । येषामिन्द्रस्ते जयन्ति ५
तमिच्चयौत्तरार्यन्ति तं कुतेभिश्चर्षणयः । एष इन्द्रो वरिवस्कृत ६ [२०]

इन्द्रो ब्रह्मेन्द्र ऋषि-रिन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान् महीभिः शचीभिः ७
स स्तोम्यः स हव्यः सत्यः सत्वा तुविकूर्मिः । एकश्चित् सन्नमिभूतिः ८
तमकैमिस्तं सामभि-स्तं गायत्रैश्चर्षणयः । इन्द्रं वर्धन्ति क्षितयः ९
प्रणेतारं वस्यो अच्छा कर्तारं ज्योतिः समस्तु । सासह्यासं युधामित्रान् १०
स नः परिः पारयाति स्वस्ति नावा पुरुहूतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विपः ११
स त्वं न इन्द्र वाजैमि-दशस्या च गात्रया च । अच्छा च नः सुन्नं नेपि १२ [२१] (४१०)

(१७)

१५ इरिम्बिडिः काण्वः । इन्द्रः । १४ वास्तोष्पतिर्वा । गायत्री, प्रगाथः = (१४ बृहती, १५ सतोबृहती) ।

आ याहि सुप्रमा हि त इन्द्र सोमं पिबा इमम् । एदं बर्हिः संवो मम १
आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी बहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः शृणु २
ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपामिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे ३
आ नो याहि सुतावन्तो ऽस्माकं सुष्टुतीरुप । पिबा सु शिप्रिन्नन्धसः ४
आ ते सिञ्चामि कुक्ष्यो-रनु गात्रा वि धावतु । गुमाय जिह्वया मधु ५ [२२]

स्वादुष्टे अस्तु संसुदे मधुमान् तन्वेद्यं तव । सोमः शमस्तु ते हृदे ६
अयमु त्वा विचर्षणे-जनीरिवाभि संवृतः । प्र सोम इन्द्र सर्पतु ७
तुविग्रीवो वपोदरः सुबाहुरन्धसो मदे । इन्द्रो बृत्राणि जिघ्रते ८ (४१८)

इन्द्रं प्रेहिं पुरस्त्वं विश्वस्येशान् ओजसा । वृत्राणि वृत्रहश्चहि ९
वृथिंस्ते अस्त्वङ्कुशो येना वसुं प्रयच्छसि । यजमानाय सुन्वते १० [२३]

अयं तं इन्द्र सोमो निपूतो अधि बर्हिषि । एहीमस्य द्रवा पिब ११
शाचिङ्गो शाचिपूजना—ऽयं रणाय ते सुतः । आखण्डल प्र ह्वयसे १२
यस्ते शृङ्गवृषो नपात् प्रणपात् कुण्डपाय्यः । न्यस्मिन् दध आ मनः १३

वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणां—ऽसत्रं सोम्यानाम् ।

इप्सो भेत्ता पुरां शश्वतीना—मिन्द्रो मुनीनां सखा १४
पृदाकुसानुर्यजतो गवेर्षण एकः सन्नाभि भूर्यसः ।
भूर्णिमश्वं नयत तृजा पुरो गृभे—न्द्रं सोमस्य प्रीतये १५ [२४] (४२५)

(१८)

१२ इरिम्यदिः काण्वः । आदित्याः ४-६, ७, अदितिः ८ अदिवनोः ९ अग्निस्वर्यानिताः । उष्णिक् ।

इदं ह नूनमेपां सुन्नं भिक्षित् मर्त्यः । आदित्यानामर्पणं सर्वांमनि १
अनर्वाणो ह्येषां पन्था आदित्यानाम् । अदब्धाः सन्ति पायवः सुगेवृधः २
तत् सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा । शर्म यच्छन्तु सप्रथो यदीमहे ३
वेवेभिर्दिव्यवृते ऽरिष्टमर्मन्ना गहि । स्मत् सुरभिः पुरुषिये सुशर्मभिः ४
ते हि पुत्रासो अदिते विदुर्द्वेषांसि योतवे । अंहोश्चिदुरुचक्रयोऽनेहसः ५ [२५]

अदितिर्नो दिवां पशु—मदितिर्नक्तमर्द्धयाः । अदितिः पात्वंहंसः सदावृधा ६
उत स्या नो दिवां मति—रदितिरूत्या गमत । सा शंताति मयस्करदप सिधः ७
उत त्या वैत्या मिपजा शं नः करतो अश्विना । युयुयातामितो रपो अप सिधः ८
शमग्निरग्निभिः कर—च्छं नस्तपतु सूर्यः । शं वातो वात्वरुपा अप सिधः ९
अपामीवामप सिध—मप सेधत दुर्मतिम् । आदित्यासो युयोतना नो अंहसः १० [२६]

युयोता शरुमस्मदौ आदित्यास उतामतिम् । ऋधग्द्वेषः कृणुत विश्ववेदसः ११
तत् सु नः शर्म यच्छता—ऽऽदित्या यन्मुमौचति । एनस्वन्तं चिदेनसः सुदानवः १२
यो नः कश्चिद् रिरिक्षति रक्षस्त्वेन मर्त्यः । स्वैः ष एवै रिरिपीष्ट युर्जनः १३
समित तमघमश्रवद् दुःशंसं मर्त्यं रिपुम् । यो अस्मन्ना दुर्हणावौ उप ह्वयुः १४
पाकृत्रा स्थन देवा ह्वसु जानीथ मर्त्यम् । उप ह्वयुं चाह्वयुं च वसवः १५ [२७]

आ शर्म पर्वताना—मोतापां वृणीमहे । द्यावाक्षामारे अस्मद् रपस्कृतम् १६

(४४१)

ते नो भद्रेण शर्मणा युष्मार्कं नावा वंसवः । अति विश्वानि दुरिता पिपर्तन १७
 तुचे तनाय तत् सु नो द्राघीय आयुर्जीवसे । आदित्यासः सुमहसः कृणोतन १८
 यज्ञो हीळो वो अन्तर आदित्या अस्ति मूलतः । युष्मे इद् वो अपि प्सि सजात्ये १९
 बृहद् वरुणं मरुतां देवं त्रातारमश्विना । मित्रमीमहे वरुणं स्वस्तये २०
 अनेहो मित्रार्यमन् नृवद् वरुण शंस्यम् । त्रिवरुणं मरुतो यन्त नश्छदिः २१
 ये चिद्धि मृत्युबन्धव आदित्या मनवः स्मसि । प्र सू न आयुर्जीवसे तिरितन २२ [२८] (४४७)

(१९)

३७ सोमरिः काण्वः । अग्निः, ३४-३५ आदित्याः, ३६-३७ वसदस्युः पौरकुन्त्यः ।

१-२६ प्रगाथः = (विपमा ककुप्, समा सतोवृहती), २७ द्विपदा विराट्,

२८-३३ प्रगाथः = (समा ककुप्, विपमा सतोवृहती), ३४ उष्णिक्,

३५ सतोवृहती, ३६ ककुप्, ३७ पङ्क्तिः ।

तं गूर्धया स्वर्णरं देवासो देवमरति दधन्विरे । देवत्रा हव्यमोहिरे १
 विभूतरातिं विप्र चित्रशोचिप मग्निमीळिष्व यन्तुरम् ।
 अस्य मेघस्य सोम्यस्य सोमरे प्रेमध्वराय पूर्व्यम् २
 यजिष्ठं त्वा ववृमहे देवं देवत्रा होतारममर्त्यम् । अस्य यज्ञस्य सुकतुम् ३
 ऊर्जो नपातं सुमगं सुदीदिति मग्निं श्रेष्ठशोचिपम् ।
 स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपा मा सुभं यक्षते द्विवि ४
 यः समिधा य आहुती यो वेदेन द्वाश मतो अग्रये । यो नमसा स्वध्वरः ५ [२९]

तस्येदर्वन्तो रंहयन्त आशवस्तस्य द्युम्नितमं यशः ।

न तमहो देवकृतं कृतश्चन न मर्त्यकृतं नशत् ६

स्वग्रयो वो अग्निमिः स्याम सूनो सहस ऊर्जा पते । सुवीरस्त्वमस्मयुः ७

प्रशंसमानो अतिथिर्न मित्रियो ऽग्नी रथो न वेद्यः ।

त्वे क्षेमासो अपि सन्ति साधवस्त्वं राजा रयीणाम् ८

सो अद्वा वृश्वध्वरो ऽग्ने मर्तः सुभग स प्रशंस्यः । स धीमिरस्तु सनिता ९

यस्य त्वमुध्वो अध्वराय तिष्ठासि क्षयद्भीरः स साधते ।

सो अर्वद्धिः सनिता स विपन्त्युमिः स शूरेः सनिता कृतम् १० [३०]

यस्याग्निर्वपुर्गृहे स्तोमं चनो दधीत विश्ववार्यः । हव्या वा वेविपद विपः ११ (४५८)

विप्रस्य वा स्तुवतः सहसो यहो मक्षुतमस्य रातिपु ।

अवोदेवमुपरिमर्त्यं कृधि वसो विविदुपो वचः १२

यो अग्निं हव्यदातिभिर्नमोभिर्वा सुदक्षमाविवासति । गिरा वाजिरशोचिपम् १३

समिधा यो निशिती दाशददिति धार्मभिरस्य मर्त्यः ।

विश्वेत स धीभिः सुभगो जनों अति द्युमैरुद्र इव तारिपत् १४

तदग्ने द्युममा भर यत् सासहत सदेने कं चिद्वित्रिणम् । मन्युं जनस्य दुह्यः १५ [३१]

येन चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमा येन नासत्या भगः ।

वयं तत् ते शवसा गातुवितमा इन्द्रत्वांता विधेमहि १६

ते घेदग्ने स्वाध्योऽ ये त्वा विप्र निदधिरे नुचक्षसम् । विप्रांसो देव सुकर्तुम् १७

त इद वेदि सुभग त आहुतिं ते सांतुं चक्रिरे द्विवि ।

त इद वाजेभिर्जिग्युर्महद् धनं ये त्वे कामं न्येरिरे १८

भद्रो नो अग्निराहुतो भद्रा रातिः सुभग भद्रो अध्वरः । भद्रा उत प्रशस्तयः १९

भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये येना समत्सु सासहः ।

अव स्थिरा तनुहि भूरि शर्धतां वनेमां ते अभिष्टिभिः २० [३२]

ईळे गिरा मनुहितं यं देवा दूतमराति न्येरिरे । यजिष्ठं हव्यवाहनम् २१

तिग्मजम्भाय तरुणाय राजते प्रयो गायस्यग्रये ।

यः पिशते सूनृताभिः सुवीर्यं मग्निधृतेभिराहुतः २२

यदी धृतेभिराहुतो वाशीमग्निर्भरत उच्चाव च । असुर इव निर्णिजम् २३

यो हव्यान्यैरयता मनुहितो देव आसा सुगन्धिना ।

विवासते वार्याणि स्वध्वरो होता देवो अमर्त्यः २४

यदग्ने मर्त्यस्त्वं स्यामहं मित्रमहो अमर्त्यः । सहसः सूनवाहुत २५ [३३]

न त्वा रासीयामिशस्तये वसो न पापत्वार्य सन्त्य ।

न मे स्तोतामतीवा न दुहितः स्यादग्ने न पापया २६

पितुर्न पुत्रः सुभृतो दुरोण आ देवा एतु प्र णो हविः २७

तवाहमग्ने ऊतिभिर्नैदिष्ठाभिः सचेय जोपमा वसो । सदा देवस्य मर्त्यः २८

तव क्रत्वा सनेयं तव रातिभिर्रग्ने तव प्रशस्तिभिः ।

त्वामिदाहुः प्रमतिं वसो ममाग्ने हर्षस्व दातवे २९

प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तिरते वाजमर्मभिः । यस्य त्वं सख्यमावरः ३० [३४] (४७७)

तव इप्सो नीलवान् वाशः कृत्विय इन्धानः सिष्णावा ददे ।

त्वं महीनामुषसामसि प्रियः क्षपो वस्तुषु राजसि ३१

तमार्गन्म सोमरयः सहस्रमुष्कं स्वमिष्टिमवसे । स्रग्राजं त्रासदस्यवम् ३२

यस्य ते अग्रे अन्ये अग्रयं उपक्षितो वया इव ।

विपो न द्युम्ना नि युवे जनानां तव क्षत्राणि वर्धयन् ३३

यमादित्यासो अद्भुहः पारं नयथ मर्त्यम् । मुघोनां विश्वेषां सुदानवः ३४

युयं राजानः कं चिच्चर्षणीसहः क्षयन्तं मानुषां अनु ।

वयं ते वो वरुण मित्रार्यमन् तस्यामेतस्य रथ्यः ३५

अदान्मे पौरुकुत्स्यः पञ्चाशतं त्रसदस्युर्वधूनाम् । मंहिष्ठो अर्यः सत्पतिः ३६

उत मे प्रयियोर्वयियोः सुवास्त्वा अधि तुर्वानि ।

तिसृणां सप्ततीनां श्यावः प्रणेता भुवद् वसुर्दिवानां पतिः ३७ [३५] (४८४)

(२०)

२६ सोमरिः काण्वः । मरुतः । प्रगाथः = (विषमा ककुप्, समा सतोष्टृद्वी), १४ सतो विराट् ।

आ गन्ता मा रिपण्यत् प्रस्थावानो मापं स्थाता समन्यवः । स्थिरा चिन्नमयिष्णवः १

वीळुपविर्मरुत क्रमुक्षण आ रुद्रासः सुदीतिभिः ।

इषा नो अद्या गता पुरुस्पृहो यज्ञमा सोमरीयवः २

विद्वा हि रुद्रियाणां शुष्ममुग्रं मरुतां शिमीवताम् । विष्णोरिपस्य मीळहुषाम् ३

वि द्वीपानि पारपतन् तिष्ठद् दुच्छुनो मे युजन्त रोदसी ।

प्र धन्वान्यैरत शुभ्रस्तादयो यदेजथ स्वमानवः ४

अच्युता चिद् वो अज्मन्ना नानदति पर्वतासो वनस्पतिः । भूमिर्यामेषु रेजते ५ [३६]

अमाय वो मरुतो यार्तवे द्यौर्जिहीति उत्तरा बृहत ।

यत्रा नरो देविशते तनून्वा त्वक्षांसि बाह्वोजसः ६

स्वधामनु अयं नरो महि त्वेषा अमवन्तो वृषत्सवः । वहन्ते अह्वत्सवः ७

गोभिर्वाणो अज्यते सोमरीणां रथे कोशे हिरण्यये ।

गोबन्धवः सुजातास इषे भुजे महान्तो नः स्पर्से नु ८

प्रति वो वृषदञ्जयो वृष्णे शर्धाय मरुताय मरध्वम् । हव्या वृषप्रयाव्यो ९

(४९३)

वृषणश्वेन मरुतो वृषप्सुना रथेन वृषनाभिना ।

आ श्येनासो न पक्षिणो वृथा नरो हव्या नो वीतर्ये गत १० [३७]

समानमरुथ्येष्वां वि भ्राजन्ते रुक्मासो अर्धि बाहुषु । दर्विद्युतत्पुष्टयः ११

त उग्रसो वृषण उग्रबाहवो नर्किष्टनूपु येतिरे ।

स्थिरा धन्वान्यार्युधा रथेषु वो ऽनीकैष्वधि श्रियः १२

येषामर्णो न सप्रथो नार्म त्वेषं शश्वतामेकमिदं मुजे । वयो न पित्र्यं सहः १३

तान् वन्दस्व मरुतस्तौ उर्प स्तुहि तेषां हि धुनीनाम् ।

अराणां न चरमस्तर्षेणं वाना मुह्यन्त तर्षेणम् १४

सुभगः स व ऊतिप्लास पूर्वासु मरुतो व्युष्टिषु । यो वा नूनमुतासति १५ [३८]

यस्य वा यूयं प्रति वाजिनो नर आ हव्या वीतर्ये गथ ।

अभि प द्युक्षेरुत वाजसातिभिः सुम्ना त्रौ धूतयो नशत् १६

यथा रुद्रस्य सूनवो द्विवो वशन्त्यसुरस्य वेधसः । युवानस्तथेदं सत् १७

ये चाहन्ति मरुतः सुदानवः स्मन्मीळहुषश्चरन्ति ये ।

अतश्चिदा न उप वस्यसा हृदा युवान आ ववृध्वम् १८

यून ऊ पु नर्विठया वृष्णः पावकाँ अभि सोमरे गिरा । गाय गा इव चक्रेपत् १९

साहा ये सन्ति मुष्टिहेव हव्यो विश्वासु पुत्सु होतृषु ।

वृष्णाश्चन्द्रान्न सुश्रवस्तमान् गिरा वन्दस्व मरुतो अहं २० [३९]

गार्वाश्चिद् घा समन्यवः सजात्येन मरुतः सर्वन्धवः । विहते ककुभो मिथः २१

मर्तश्चिद् वो नृतवो रुक्मवक्षस उर्प भ्रातृत्वमार्याति ।

अर्धि नो गात मरुतः सदा हि व आपित्वमस्ति निधुवि २२

मरुतो मारुतस्य न आ भेषजस्य वहता सुदानवः । यूयं संखायः सप्तयः २३

यामिः सिन्धुमवथ यामिस्तुर्वथ यामिर्दशस्यथा क्विर्विम् ।

मयो नो भूतोतिभिर्मयोभुवः शिवाभिरसचद्विपः २४

यत् सिन्धौ यदसिक्न्वां यत् समुद्रेषु मरुतः सुबर्हिषः । यत् पर्वतेषु भेषजम् २५

विश्वं पश्यन्तो बिभृथा तनूष्वा ऽऽ तेना नो अर्धि वोचत ।

क्षमा रपो मरुत आतुरस्य न इष्कतां विहृतं पुनः

२६ [४०] (५१०)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-४०]

(२१)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० २१-३०]

१८ सोमरिः काण्वः । इन्द्र, १७-१८ चित्रः । प्रगाथः = (विषमा ककुप, समा सतोषहती) ।

वयमु त्वामपूर्वं स्थूरं न कच्चिद् भरन्तोऽवस्यवः । वाजं चित्रं हवामहे १

उप त्वा कर्मचूतये स नो युवो—ग्रश्चक्राम यो धुपत् ।

त्वामिन्द्रधवितारं ववुमहे सखाय इन्द्र सानसिम् २

आ याहीम इन्दुवो ऽश्वपते गोपत् उर्वरापते । सोमं सोमपते पिब ३

वयं हि त्वा वन्धुमन्तमबन्धवो विप्रास इन्द्र येमिम ।

या ते धामानि वृषभ तेमिरा गहि विश्वेमिः सोमपीतये ४

सीदन्तस्ते वयो यथा गोशीति मर्धा मद्विरे विवक्षणे । अमि त्वामिन्द्र नोनुमः ५ [१]

अच्छा च त्वैना नमसा वदामसि किं मुहुश्चिद् वि दीधयः ।

सन्ति कामासो हरिवो वृद्धिं स्मो वयं सन्ति नो धियः ६

नूत्ना इदिन्द्र ते वय—मूती अभूम नहि नू तं अद्रिवः । विद्या पुरा परीणसः ७

विद्या संखित्वमुत् शूर भोज्य—मा ते ता वञ्चिन्नीमहे ।

उतो समस्मिन्ना शिशीहि नो वसो वाजं सुशिष गोमति ८

यो न इदमिदं पुरा प्र वस्य आनिनाय तमु वः स्तुपे । सखाय इन्द्रमूतये ९

हर्यश्वं सत्पतिं चर्पणीसहं स हि प्मा यो अमन्दत ।

आ तु नः स वयति गव्यमश्वयं स्तोतृभ्यो मधवा शतम् १० [२]

त्वया ह स्विद् युजा वयं प्रति श्वसन्तं वृषभ व्रवीमहि । संस्थे जनस्य गोमतः ११

जयेम कारे पुरुहूत कारिणो ऽमि तिष्ठेम वृद्धाः ।

नृमिर्वृत्रं हन्याम शूश्रूयाम चा—ऽवैरिन्द्र प्र णो धियः १२

अभ्रातृव्यो अना त्व—मनापिरिन्द्र जनुषा सनादसि । युधेदापित्वमिच्छसे १३

नर्त्री रेवन्तं सखायं विन्दसे पीर्यन्ति ते सुराश्वः ।

यदा कृणोषि नदनुं समूहस्या—दित् पितेवं हूयसे १४

मा तं अमाजुरो यथा मुरास इन्द्र सख्ये त्वावतः । नि पदाम सचां सुते १५ [३]

मा तं गोवत्र निरराम राधस इन्द्र मा तं गुहामहि ।

हृच्छा चिदुर्यः प्र मृशाम्या मर न ते वामान आदमे १६

इन्द्रो वा धेदियन्मघं सरस्वती वा सुभगा वृद्धिर्वसु । त्वं वा चित्र वृशुपे १७

चित्र इदं राजा राजका इदंन्यके यके सरस्वतीमनु ।

पर्जन्य इव ततनन्दि वृष्ट्या सहस्रमयुता ददत

१८ [४] (५२८)

(२२)

१८ सोमरिः काण्वः । अश्विनौ । १-६ प्रगाथः = (विपमा बृहती, समा सतोबृहती), ७ बृहती, ८ अनुष्टुप्, ११ ककुप्, १२ मध्येज्योतिः, प्रगाथः = (९, १३, १५, १७ ककुप्, १०, १४, १६, १८ सतोबृहती) ।

ओ त्यमह आ रथ मद्या दंसिष्टमृतये ।

यमश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी आ सुर्याये तस्थथुः

१

पूर्वापुषं सुहवं पुरुस्पृहं भुज्यं वाजेषु पूर्व्यम् ।

सचनावन्तं सुमतिभिः सोमरे विद्वेषसमनेहसम्

२

इह त्या पुरुभूतमा देवा नमोभिरश्विना ।

अर्वाचीना स्वर्से करामहे गन्तारा दाशुषो गृहम्

३

युवो रथस्य परि चक्रमीयत ईमान्यद् वामिपण्यति ।

अस्माँ अच्छा सुमतिर्वा शुभस्पती आ धेनुरिव धावतु

४

रथो यो वां त्रिवन्धुरो हिरण्यामीशुरश्विना ।

परि द्यावापृथिवी भूपति श्रुतस्तेन नास्त्या गतम्

५ [५]

दृशस्यन्ता मनवे पूर्व्यं दिवि यवं वृक्रेण कर्पथः ।

ता वामद्य सुमतिभिः शुभस्पती अश्विना प्र स्तुवीमहि

६

उप नो वाजिनिवसू यातमृतस्य पृथिभिः ।

येभिस्तृक्षिं वृषणा त्रासदस्यवं महे क्षत्राय जिन्वथः

७

अयं वामद्विभिः सुतः सोमो नरा वृषण्वसू ।

आ यातं सोमपीतये पिबंतं दाशुषो गृहे

८

आ हि रुहृतमश्विना रथे कोशे हिरण्यये वृषण्वसू । युक्ताथां पीवरीरिपः

९

यामिः पक्थमवथो यामिरिधिगुं यामिर्बभुं विजोषसम् ।

तामिर्नो मक्षू तूयमश्विना गतं मिषज्यतं यदातुरम्

१० [६]

यदधिगावो अधिगू इदा चिदङ्गो अश्विना हवामहे । वयं गीर्भिर्विपन्यवः

११

तामिरा यातं वृषणोप मे हवं विश्वप्सुं विश्ववार्यम् ।

इषा मंहिष्ठा पुरुभूतमा नरा यामिः क्रिर्वि वावृधुस्तामिरा गतम्

१२

(५४०)

ताविद्वा चिदहानां तावश्विना वन्दमान उर्षं ब्रुवे । ता ऊ नमोभिरीमहे १३

ताविद् द्रुषा ता उपसिं शुभस्पती ता यामन् रुद्रवर्तनी ।

मा नो मर्ताय रिषवे वाजिनीवसू परो रुद्रावर्ति स्यतम् १४

आ सुगम्याय सुगम्यं प्राता रथेनाश्विना वा सक्षणी । ब्रुवे पितेव सोमरी १५ [७]

मनोजवसा वृषणा मदच्युता मक्षुगमार्भिरुतिभिः ।

आरात्ताच्चिद् भूतमस्मे अर्वसे पूर्वीभिः पुरुभोजसा १६

आ नो अश्वोवदश्विना वर्तिर्यासिष्टं मधुपातमा नरा । गोमद दत्ता हिरण्यवत् १७

सुप्रावर्गं सुवीर्यं सुष्टु वार्यमनाधृष्टं रक्षस्विना ।

अस्मिन्ना वामायाने वाजिनीवसू विश्वा वामानि धीमहि १८ [८] (५४६)

(२३)

३० विश्वमना वयस्यः । अग्निः । उष्णिक् ।

ईष्टिष्या हि प्रतीच्यं । यजस्व जातवेदसम् । चरिष्णुधूममगृमीतशोचिपम् १
वामानं विश्वचर्पणे अग्निं विश्वमनो गिरा । उत स्तुपे विष्वधसो रथानाम् २
येषामावाध ऋगिमय इपः पृक्षश्च निग्रमे । उपविद्वा वह्निर्वन्दते वसु ३
उदस्य शोचिरस्थाद् दीद्वियुषो व्यजंरम् । तपुर्जम्भस्य सुद्युतो गणथियः ४
उदु तिष्ठ स्वध्वर स्तवानो देव्या कृपा । अभिरुषा मासा बृहता शुश्रुक्कानिः ५ [९]

अग्ने याहि सुशस्तिभिर्हव्या जुह्वान आनुपक् । यथा दूतो बभूव हव्यवाहनः ६
अग्निं वः पूर्य हुवे होतारं चर्पणीनाम् । तमया वाचा गृणे तमु वः स्तुपे ७
यज्ञमिरुद्धतक्रतुं यं कृपा सुदयन्त इत । मित्रं न जने सुधितमृतावनि ८
कृतावानमृतायवो यज्ञस्य सार्धनं गिरा । उपो एनं जुजुपुर्नमसस्पदे ९
अच्छा नो अङ्गिरस्तमं यज्ञासो यन्तु संयतः । होता यो अस्ति विश्वा यज्ञस्तमः १० [१०]

अग्ने तव त्वे अजरेन्धानासो बृहद् माः । अश्वो इव वृषणस्तविषीयवः ११
स त्वं न ऊर्जा पते रयिं रास्व सुवीर्यम् । प्राव नस्तोके तनये समत्स्वा १२
यद् वा उ विश्वपतिः शितः सुप्रीतो मनुषो विशि । विश्वेदग्निः प्रति रक्षांसि सेधति १३
श्रुष्ट्यग्ने नवस्य मे स्तोमस्य वीर विश्वपते । नि मायिनस्तपुषा रक्षसो दह १४
न तस्य मायया चन रिपुर्शीति मत्यः । यो अग्रये वृदाश हव्यदातिभिः १५ [११]

व्यश्वस्त्वा वसुविद् मुक्षण्युरप्रीणादपिः । महो राये तमु त्वा समिधीमहि १६ (५६२)

उशाना काव्यस्त्वा नि होतारमसादयत् । आयजिं त्वा मनवे जातवेदसम् १७
 विश्वे हि त्वा सजोपसो देवासो द्रुतमकत । श्रुष्टी देव प्रथमो यज्ञियो भुवः १८
 इमं घा वीरो अमृतं द्रुतं कृण्वीत् मर्त्यः । पावकं कृष्णवर्तनिं विहायसम् १९
 तं ह्रुवेम यत्सुचः सुभासं शुक्रशोचिपम् । विशामग्निमजरं प्रत्नमीड्यम् २० [१२]

यो अस्मै हव्यदातिमि राहुतिं मर्तोऽविधत् । भूरि पोषं स धत्ते वीरवद् यशः २१
 प्रथमं जातवेदसं मग्निं यज्ञेषु पूव्यम् । प्रति सुगेति नमसा हविर्मती २२
 आभिर्विधेमाग्रे ज्येष्ठाभिव्यश्ववत् । महिष्ठाभिर्मितिभिः शुक्रशोचिपे २३
 नूनमर्चं विहायसे स्तोमेभिः स्थूरयुपवत् । ऋषे वैयश्व दम्यायाग्रे २४
 अतिथिं मानुपाणां सुनुं वनस्पतीनाम् । विप्रा अग्निमवसे प्रत्नमीळते २५ [१३]

महो विश्वो अभि पतोऽं ऽमि हव्यानि मानुषा । अग्रे नि पस्ति नमसाधि बर्हिषि २६
 वंस्वा नो वार्या पुरु वंस्व रायः पुरुस्पृहः । सुवीर्यस्य प्रजावतो यशस्वतः २७
 त्वं वरो सुपाम्णे ऽग्रे जनाय चोदय । सदा वसो रातिं यविष्णु शश्वतं २८
 त्वं हि सुप्रतूरसि त्वं नो गोमतीरिपः । महो रायः सातिमग्रे अपां वृधि २९
 अग्रे त्वं यशा अस्या मित्रावरुणा वह । ऋतावाना सभ्राजा पृतदक्षसा ३० [१४] (५७३)

(२४)

३० चिद्वमना वैयश्यः । इन्द्रः, २८-३० वरुः सौपतामिणः । अग्निपः, ३० अनुष्टुप् ।

सखाय आ शिपामहि ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे । स्तुप ऊ पु वो नृतमाय धृष्णवे १
 शर्वसा ह्यसि श्रुतो वृत्रहत्येन वृत्रहा । मधैर्मघोनो अतिं शूर दाशसि २
 स नः स्तवान् आ भर राधि चित्रश्वस्तमम् । निरेके चिद् यो हरिवो वसुर्द्विः ३
 आ निरेकमुत प्रियमिन्द्र दारिं जनानाम् । धृपता धृष्णो स्तवमान आ भर ४
 न ते सव्यं न दक्षिणं हस्तं वरन्त आमुरः । न परिबाधो हरिवो गर्धिष्टिपु ५ [१५]

आ त्वा गोमिंश्व व्रजं गीर्भिकंणोम्यद्विवः । आ स्मा कामं जरितुरा मनः पूण ६
 विश्वानि विश्वमनसो धिया नो वृत्रहन्तम । उग्रं प्रणेतरधि पू वसो गहि ७
 वयं ते अस्य वृत्रहन् विद्याम शूर नव्यसः । वसोः स्पार्हस्यं पुरुहूत राधंसः ८
 इन्द्र यथा ह्यस्ति ते ऽपरीतं नृतो शवः । अमृक्ता रातिः पुरुहूत व्राशुपे ९
 आ वृषस्व महामह महे नृतम राधसे । हव्यहश्चिद् दृष्ट मघवन् मघत्तये १० [१६]
 नू अन्यत्रा चिदद्विस्वन्नां जग्मुराशंसः । मघवच्छग्धि तव तन्नं कृतिभिः ११ (५८७)

ननु त्वं नूनं त्वं दृश्यं विन्दामि राधसे । राये द्युम्नाय शर्वसे च गिर्वणः १२
 ननु निन्दाय सिञ्चतु पिवाति सोम्यं मधु । प्र राधसा चोदयते महित्वना १३
 ननु हरीणां पतिं दक्षं पृञ्चन्तमववम् । नूनं श्रुधि स्तुवतो अश्वयस्य १४
 ननु पुरा च न जज्ञे वीरतरस्त्वत् । नकीं राया नेवथा न मन्दना १५ [१७]

ननु मध्वो मदन्तिरं सिञ्च वाध्वर्यो अन्धसः । एवा हि वीरः स्तवते सदावृधः १६
 इन्द्रं स्यातहरीणां नकिप्टे पूर्यस्तुतिम् । उदानंश शर्वसा न मन्दना १७
 न नो वाजानां पतिमहं महि श्रवस्यवः । अपायुभिर्यज्ञेभिर्वावुधेन्यम् १८
 मतो न्विदं स्तवाम सखायः स्तोम्यं नरम् । कुण्डीर्यो विश्वा अश्वस्येक इत् १९
 अगोरुधाय गविषं द्युक्षाय दस्स्यं वचः । घृतात् स्वादीयो मधुनश्च वोचत २० [१८]

यस्यार्मितानि वीर्याः न राधः पर्येतवे । ज्योतिर्न विश्वमभ्यस्ति दक्षिणा २१
 स्तुहीन्द्रं व्यश्ववदनुर्मि वाजिनं यमम् । अर्यो गयं मंहमानं वि द्वाशुपे २२
 एवा नूनमुप स्तुहि वैर्यश्व दशमं नवम् । सुविद्वांसं चकृत्यं चरणीनाम् २३
 वेत्था हि निर्वृतीनां वज्रहस्त परिवृजम् । अहरहः शुन्ध्युः परिपदांमिव २४
 तद्विन्द्राव आ भर येना दंसिष्ठ कृत्वने । द्विता कुत्साय शिश्वथो नि चोदय २५ [१९]

तमु त्वा नूनमीमहे नव्यं दंसिष्ठ सन्यसे । स त्वं नो विश्वा अभिमातीः सक्षणिः २६
 य कक्षावहंसो मुचद् यो वार्यात् सप्त सिन्धुषु । वर्धर्दासस्य तुविनृष्ण नीनमः २७
 यथा वरो सुपाग्णे सनिभ्यु आवहो रयिम् । व्यश्वेभ्यः सुभगे वाजिनीवति २८
 आ नार्यस्य दक्षिणा व्यश्वौ एतु सोमिनः । स्थूरं च राधः शतवत् सहस्रवत् २९
 यत् त्वा पृच्छादीजानः कुहया कुहयाकृते । एपो अपश्रितो वल्लो गोमृतीमव तिष्ठति ३०
 [२०] (६०६)

(२५)

२४ विश्वमना वैर्यदवः । मित्रावरुणौ, १०-१२ विश्वे देवाः । उष्णिक्, २३ उष्णिग्गर्भा ।

ता वां विश्वस्य गोपा देवा देवेषु यज्ञिया । ऋतावाना यजसे पूतदक्षसा १
 मित्रा तना न रथ्याः वरुणो यश्च सुक्रतुः । सुनात् सुजाता तनया धृतवता २
 ता माता विश्ववेदसा सुयया प्रमहसा । मही जजानादिनिर्ऋतावरी ३
 महान्ता मित्रावरुणा सप्रजा देवावसुरा । ऋतावानावृतमा घोपतो बृहत् ४
 नपाता शर्वसो महः सूनू दक्षस्य सुक्रतू । सुप्रदानू इपो वास्त्वधि क्षितः ५ [२१]

सं या दानानि येमथुर्विद्याः पार्थिवीरिपः । नमस्वतीरा वां चरन्तु वृष्टयः ६ (६१२)

अधि या बृहतो द्विवोऽ ॥ अमि यूथेव पश्यतः । ऋतावाना सम्राजा नमसे हिता ७
 ऋतावाना नि पैदतुः साम्राज्याय सुकृतं । धृतव्रता क्षत्रिया क्षत्रमांशतुः ८
 अक्षणाश्चिद् गातुवित्तरा ऽनुत्त्वणेन चक्षसा । नि चिन्मिपन्ता निचिरा नि चिक्क्यतुः ९
 उत नो देव्यदिति रुरुष्यतां नासत्या । उरुष्यन्तु मरुतो वृद्धशवसः १० [२२]

ते नो नावमुरुष्यत दिवा नक्तं सुदानवः । अरिष्यन्तो नि पायुभिः सचेमाहि ११
 अग्रते विष्णवि वयमरिष्यन्तः सुदानवे । श्रुधि स्वयावन् सिन्धो पूर्वचित्ते १२
 तद् वार्यं वृणीमहे वरिष्ठं गोपयत्यम् । मित्रो यत् पान्ति वरुणो यदयमा १३
 उत नः सिन्धुरपां तन्मरुतस्तदश्विना । इन्द्रो विष्णुर्मीक्षांसः सजोपसः १४
 ते हि ष्मा वनुषो नरो ऽभिमातिं कयस्य चित् । तिमं न क्षोदः प्रतिग्नन्ति भूर्णयः १५ [२३]

अयमेकं इत्था पुरूरु चष्टे वि विस्पतिः । तस्य व्रतान्यनु वश्वरामसि १६
 अनु पूर्वाण्योक्त्या साम्राज्यस्य सश्रिम । मित्रस्य व्रता वरुणस्य दीर्घश्रुत १७
 परि यो रश्मिना द्विवो ऽन्तान् ममे पृथिव्याः । उमे आ पयौ रोदसी महित्वा १८
 उदुष्य शरणे द्विवो ज्योतिरयस्त सूर्यः । अग्निर्न शुक्रः समिधान आहुतः १९
 वचो दीर्घप्रसन्ननीशे वाजस्य गोमंतः । ईशे हि पित्वोऽविपस्यं वारुने २० [२४]

तत् सूर्य रोदसी उमे व्रोपा वस्तोरुपं ब्रुवे । भोजेप्वरुमाँ अभ्युच्चरा सदा २१
 कज्रमुक्षण्यायने रजतं हरयाणे । रथं युक्तमसनाम सुपार्मणि २२
 ता मे अश्व्यानां हरीणां नितोशना । उतो नु कृत्वाणां नृवाहसा २३
 रमदभीशू कशावन्ता विप्रा नविष्ठया मती । महो वाजिनावर्धन्ता सचासनम् २४ [२५] (३३०)

(२६)

२५ विश्वमना वैयद्यः, व्यद्यो वाङ्मिरसः । अद्विनौ, २०-२५ वायुः । उष्णिक्;

१६-१९, २१, २५ गायत्री; २० अनुष्टुप् ।

युवोरु पू रथं हुवे सधस्तुत्याय सूरिपु । अतूतदक्षा वृषणा वृषण्वसू १
 युवं वरो सुपाग्णे महे तने नासत्या । अवोभिर्याथो वृषणा वृषण्वसू २
 ता वामद्य हवामहे हव्येभिर्वाजिनीवस् । पूर्वारिप इपयन्तावर्ति क्षपः ३
 आवां बाहिष्ठो अश्विना रथो यातु श्रुतो नरा । उप स्तोमान् तुरस्य दर्शथः श्रिये ४
 जुहुराणा चिदश्विना ऽऽ मन्येथां वृषण्वसू । युवं हि रुद्रा पर्पथो अति द्विपः ५ [२६]

वृषा हि विश्वमानुषङ् मक्षूभिः परिदीयथः । धियंजिन्वा मधुवर्णा शुभस्पती ६ (३३६)

उप नो यातमश्विना राया विश्वपुषा सह । मघवाना सुवीरावनपच्युता ७
आ मे अस्य प्रतीव्यः । मिन्द्रनासत्या गतम् । देवा देवेभिरद्य सचनस्तमा ८
वयं हि वां हवामह उक्षण्यन्तो व्यश्ववत् । सुमतिमिरुप विप्रविहा गतम् ९
अश्विना स्वये स्तुहि कुवित ते श्रवतो हवम् । नेदीयसः कूळयातः पर्णीरुत १० [२७]

वैयश्वस्य श्रुतं नरो तो मे अस्य वेदथः । सजोषसा वरुणो मित्रो अर्यमा ११
युवादन्तस्य धिष्ण्या युवानीतस्य सूरिभिः । अहरहर्वृषणा मह्यं शिक्षतम् १२
यो वां यज्ञेमिरावृतो ऽधिबन्ना वधूरिव । सपर्यन्ता शुभे चक्राते अश्विना १३
यो वामुरुच्यचस्तमं चिकेतति नृपाप्यम् । वर्तिराश्विना परि यातमस्मयू १४
अस्मभ्यं सु वृषणवसू यातं वर्तिनृपाप्यम् । विप्रदुहेव यज्ञमूहधुरिगिरा १५ [२८]

वाहिष्ठो वां हवानां स्तोमो द्रुतो हुवन्नरा । युवाभ्यां भूत्वश्विना १६
यवदो द्विवो अर्णव इपो वा मदथो गृहे । श्रुतमिन्मे अमर्त्या १७
उत स्या श्वेतयावरी वाहिष्ठा वां नदीनाम् । सिन्धुर्हिरण्यवर्तनिः १८
स्मदेतयां सुकीर्त्या ऽश्विना श्वेतयां धिया । वहश्चे शुभ्रयावाना १९
युक्त्वा हि त्वं रथासहा युवस्व पोष्यां वसो ।
आन्नो वायो मधु पिबा ऽस्माकं सवना गहि २० [२९]

तव वायवृतस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत । अवास्या वृणीमहे २१
त्वष्टुर्जामातरं वयं मीशानं राय ईमहे । सुतावन्तो वायुं द्युम्ना जनांसः २२
वायो याहि शिवा द्विवो वहस्वा सु स्वद्वयम् । वहस्व महः पृथुपक्षसा रथे २३
त्वां हि सुप्सरस्तमं नृपदनेषु हुमहे । ग्रावाणं नाश्वपुष्टं मंहना २४
स त्वं नो देव मनसा वायो मन्द्रानो अग्रियः । कृधि वाजो अपो धियः २५ [३०] (६५५)

(२७)

११ मनुर्ववस्वतः । विष्ये देवाः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

अग्निरुक्थे पुरोहितो ग्रावाणो बर्हिरध्वरे ।

ऋचा यामि मरुतो ब्रह्मणस्पतिं देवाँ अवो वरेण्यम् १

आ पशुं गांसि पृथिवीं वनस्पतीं नृपासा नक्तमोषधीः ।

विश्वे च नो वसवो विश्ववेदसो धीनां भूत प्रावितारः २

(६५७)

प्र सू न एत्वध्वरोऽऽग्ना देवेषु पूर्यः ।

आदित्येषु प्र वरुणे धृतव्रते मरुतु विश्वमानुषु

३

विश्वे हि ष्मा मनवे विश्ववेदसो मुवन् वृधे रिशार्दसः ।

अरिष्टेभिः पायुभिर्विश्ववेदसो यन्ता नोऽबुक् छदिः

४

आ नो अद्य समनसो गन्ता विश्वे सजोषसः ।

अचा गिरा मरुतो देव्यदिते सदन्ते पस्त्ये महि

५ [३१]

अभि प्रिया मरुतो या वो अश्व्या हव्या मित्र प्रयाथन ।

आ बर्हिरिन्द्रो वरुणस्तुरा नर आदित्यासः सदन्तु नः

६

वयं वो वृक्तबर्हिषो हितप्रयस आनुषक् ।

सुतसोमासो वरुण हवामहे मनुष्वदिन्द्राग्रयः

७

आ प्र यात मरुतो विष्णो अश्विना पूषन् मार्कीनया धिया ।

इन्द्र आ यातु प्रथमः सनिष्युमिर्वृषा यो वृत्रहा गृणे

८

वि नो देवासो अद्रुहो ऽच्छिद्रं शर्म यच्छत ।

न यद् दुराद् वसवो नू चिदन्तितो वरूथमावृधर्षति

९

अस्ति हि वः सजात्यं रिशार्दसो देवासो अस्त्याप्यम् ।

प्र णः पूर्वस्मै सुविताय वोचत मक्षू सुन्नाय नव्यसे

१० [३२]

इदा हि व उपस्तुतिमिदा वामस्य भक्तये ।

उप वो विश्ववेदसो नमस्युराँ असुक्षयन्यामिव

११

उदु प्य वः सविता सुप्रणीतयो ऽस्थाद्रुध्वो वरेण्यः ।

नि द्विपादुश्चतुष्पादो अर्थिनो ऽविभन् पतयिष्णवः

१२

देवदेवं वोऽवसे देवदेवमभिष्टये ।

देवदेवं हुवेम वाजसातये गृणन्तो देव्या धिया

१३

देवासो हि ष्मा मनवे समन्यवो विश्वे साकं सरातयः ।

ते नो अद्य ते अपरं तुचे तु नो भवन्तु वरिवोविदः

१४

प्र वः शंसाम्यद्रुहः संस्थ उपस्तुतीनाम् ।

न तं धूर्तिर्वरुण मित्र मर्त्यं यो वो धामभ्योऽविधत्

१५

प्र स क्षयं तिरते वि महीरिषो यो वो वराय दाशति ।

प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्पयं रिष्टुः सर्व एधते

१६ [३३] (६७१)

ऋते स विन्दते युधः सुगेभिर्यात्यध्वनः ।

अर्यमा मित्रो वरुणः सरांतयो यं त्रायन्ते सजोपंसः

१७

अज्रे चिदस्मै कृणुथा न्यञ्चनं दुर्गे चिदा सुसरणम् ।

एषा चिदस्मादुशानिः परो नु सास्त्रेधन्ती वि नश्यतु

१८

यदुद्य सूर्य उद्यति प्रियक्षत्रा ऋतं वृध ।

यज्ञिष्ठुचिं प्रबुधि विश्ववेदसो यद् वा मध्यंदिने द्विवः

१९

यद् वामिषित्वे असुरा ऋतं यते हृदिर्येम वि दाशुपे ।

वयं तद् वो वसवो विश्ववेदस उप स्थेयाम मध्य आ

२०

यदुद्य सूर उदिते यन्मध्यंदिन आतुचि ।

वामं घृत्थ मनवि विश्ववेदसो जुह्वानाय प्रचेतसे

२१

वयं तद् वः सम्राज आ वृणीमहे पुत्रो न बह्वुपाय्यम् ।

अश्याम तदादित्या जुह्वतो हविर्धेन वस्योऽनशामहे

२२ [३४] (६७७)

(२८)

१ मनुर्वेद्यस्वतः । विश्वे देवाः । गायत्री, ४ पुरजप्तिक् ।

ये त्रिंशति त्रयस्पुरो देवासो बहिरासदन्

। विदन्नह द्वितासन् १

वरुणो मित्रो अर्यमा स्मद्रातिपाचो अग्रयः

। पत्नीवन्तो वर्षद्रुताः २

ते नो गोपा अपाच्यास्त उवृक्त इत्था न्यक्

। पुरस्तात् सर्वथा विशा ३

यथा वशन्ति देवास्तथेदसन् तदेपां नकिरा मिनत् । अरावा चन मर्त्यः

४

सप्तानां सप्त ऋष्टयः सप्त द्युन्नान्येषाम्

। सप्तो अधि श्रियो धिरे ५ [३५] (६८१)

(२९)

१० मनुर्वेद्यस्वतः, कश्यपो वा मारीचः । विश्वे देवाः । द्विपदा विराट् ।

बभ्रुरेको विपुणः सुनरो युवास्त्र्यङ्के हिरण्ययम्

१

योनिमेक आ संसाद् द्योतनो ऽन्तर्वेवेषु मेधिरः

॥१॥ २

वाशीमेको विभर्ति हस्त आयसीमन्तर्वेवेषु निष्ठुविः

३

वज्रमेको विभर्ति हस्त आहितं तेन वृत्राणि जिघ्रते

॥२॥ ४

तिग्ममेको विभर्ति हस्त आयुधं शुचिरुग्रो जलापमेपजः

५

(६८७)

पृथ एकः पीपाय तस्करो यथाँ एष वेद निधीनाम्	॥३॥	६
त्रीण्येकं उरुगायो वि चक्रमे यत्र देवासो मदन्ति		७
विभिर्द्वा चरत एकया सह प्र प्रवासेव वसतः	॥४॥	८
सद्यो द्वा चक्राते उपमा विवि सम्राजा सपिरांसुती		९
अर्चन्त एके महि सामं मन्वत तेन सूर्यमरोचयन्	॥५॥	१० [३६] (६९२)

(३०)

४ मनुर्वेवस्वतः । विधेवं देवाः । १ गायत्री, २ पुरउष्णिक्, ३ बृहती, ४ अनुष्टुप् ।

नहि वो असुर्यभ्रको देवासो न कुमारकः । विश्वे सतोर्महान्त इत	१
इति स्तुतासो असथा रिशादसो ये स्थ त्रयश्च त्रिंशच्च । मनोर्देवा यज्ञियासः २	
ते नस्त्राध्वं तेऽवत त उ नो अधि वोचत ।	
मा नः पृथः पित्र्यान्मानवाद्धि दूरं नैष्ट परावतः	३
ये देवास इह स्थन विश्वे वैश्वानरा उत ।	
अस्मभ्यं शर्म सप्रथो गवेऽश्वाय यच्छत	४ [३७] (६९३)

(३१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ३१-४१]

१८ मनुर्वेवस्वतः । १-४ यज्ञः यजमानश्च, '१-२ दंपती, १०-१८ दंपत्याशिषः ।

गायत्री, ९, १४ अनुष्टुप्, १० पादनिष्ठ, १५-१८ पङ्क्तिः ।

यो यजाति यजान इत सुनवच्च पचाति च । ब्रह्मेदिन्द्रस्य चाकनत्	१
पुरोळाज्ञं यो अस्मै सोमं ररत आशिरम् । पादित तं शक्रो अंहसाः	२
तस्य द्युमाँ असद् रथो देवजूतः स शशुवत् । विश्वा वन्वन्नमित्रिया	३
अस्य प्रजावती गुहे ऽसश्नन्ती विवेदिवे । इळा धेनुमतीं दुहे	४
या दंपती समनसा सुनुत आ च धावतः । देवासो नित्ययाशिरा	५ [३८]

प्रति प्राश्व्याँ इतः सम्यञ्चां गृहिर्वाशाते । न ता वाजेषु वायतः	६
न देवानामपि हुतः सुमतिं न जुगुक्षतः । श्रवो बृहद् विवासतः	७
पुत्रिणा ता कुमारिणा विश्वमायुर्व्यश्रुतः । उभा हिरण्यपेक्षासा	८
वीतिहोत्रा कृतद्रसू दशस्यन्तामृताय कम् । समूर्धो रोमशं हंतो देवेषु कृणुतो दुवः ९	
आ शर्म पर्वतानां वृणीमहे नदीनाम् । आ विष्णोः सचाभुवः	१० [३९]

ऐतुं पुषा रयिर्मगः स्वस्ति सर्वधातमः । उरुरध्वा स्वस्तये ११ (७०७)

अरमतिरनर्वणो विश्वो देवस्य मनसा । अदित्यानामनेह इत	१२
यथा नो मित्रो अर्थमा वरुणः सन्ति गोपाः । सुगा क्रतस्य पन्थाः	१३
अग्निं वः पुष्ट्यं गिरा देवमीळे वसूनाम् ।	
सपर्यन्तः पुरुषियं मित्रं न क्षेत्रसाधसम्	१४
मक्षू देववर्तो रथः शूरो वा पुत्सु कासु चित् ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्	१५
न यजमान रिप्यसि न सुन्वान् न देवयो ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्	१६
नकिष्टं कर्मणा नशन्न प्र योषन्न योषति ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्	१७
असदन्न सुवीर्यं मुत त्याश्वदव्यम् ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत्	१८ [४०] (७१४)

— ३३९८ —

[तुनीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-४९]

(३२)

३० मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र कृतान्यृजीषिणः कण्वा इन्द्रस्य गार्थया । मदे सोमस्य वोचत	१
यः सुबिन्दुमर्नर्शनिं पिशुं दासमर्हीशुवम् । वर्धीदुग्रो रिणन्नपः	२
न्यबुंदस्य विष्टपं वर्ष्माणं वृहतस्तिर । कूपे तदिन्द्र पौंस्यम्	३
प्रति श्रुतार्थं वो धूपत् तूर्णांशं न गिरिरधि । हुवे सुशिप्रमूतये	४
स गोरश्वस्य वि व्रजं मन्वानः सोम्येभ्यः । पुरं न शूर दर्पसि	५ [१]
यविं मे रारणः सुत उक्थे वा दधसे चनः । आरावुपं स्वधा गंहि	६
वयं घां ते अपि प्मसि स्तोतारं इन्द्र गिर्वणः । त्वं नो जिन्व सोमपाः	७
उत नः पितुमा मर संरराणो अविक्षितम् । मघवन् भूरिं ते वसु	८
उत नो गोमर्तस्कृधि हिरण्यवतो अश्विनः । इळाभिः सं रभेमहि	९
वृबर्दुक्थं हवामहे सुप्रकरस्मभूतये । साधुं कृण्वन्तमवसे	१० [२]
यः संस्थे चिच्छतक्रतु—रादीं कृणोति वृत्रहा । जरितृभ्यः पुरुवसुः	११
स नः शक्रश्चिदा शक्रद दानवाँ अन्तरामरः । इन्द्रो विश्वाभिरुतिभिः	१२
यो रायोर्द्वर्निर्महान् त्सुपारः सुन्वतः सखा । तमिन्द्रममि गायत	१३ (७२७)

आयन्तारं महीं स्थिरं पृतनासु अवोजितम् । भूरेरीशानमोजसा	१४
नकिरस्य शचीनां नियन्ता सुनृतानाम् । नर्किर्वक्ता न द्वादिति	१५ [३]
न नूनं ब्रह्मणामुणं प्राशूनामस्ति सुन्वताम् । न सोमो अप्रता पपे	१६
पन्य इवुपं गायत पन्य उक्थानि शंसत । ब्रह्मा कृणोत पन्य इत्	१७
पन्य आ दंदिरेच्छता सहस्रा वाज्यवृतः । इन्द्रो यो यज्वनो वूधः	१८
वि पू चर स्वधा अनु कृष्टीनामन्वाहुवः । इन्द्र पिब सुतानाम्	१९
पिब स्वधैनवानां सुत यस्तुष्टये सचा । उतायमिन्द्र यस्तव	२० [४]

अतीहि मन्युषाविणं सुपुत्रांसमुपारणे । इमं रातं सुतं पिब	२१
इहि तिस्रः परावत इहि पञ्च जनाँ अति । धेना इन्द्रावचाकंशत	२२
सूर्यो रश्मि यथा सृजा ऽऽ त्वा यच्छन्तु मे गिरः । निम्नमापो न सध्यंक्	२३
अध्वर्यवा तु हि पित्र सोमं वीराय शिपिणे । भरा सुतस्य पीतये	२४
य उद्रः फलिगं मिन—र्याक् सिन्धूरवासृजत । यो गोपु एकं धारयत	२५ [५]

अहन् वृत्रसृचीपम और्णवाभमहीशुवम् । हिमेनाविध्यवर्बुदम्	२६
प्र व उग्राय निन्दुरे ऽपाळहाय प्रसक्षिणे । वेवसं ब्रह्म गायत	२७
यो विश्वान्यमि व्रता सोमस्य मदे अन्धंसः । इन्द्रो वेवेषु चेतति	२८
इह त्या संधमाद्या हरी हिरण्यकेऽया । वोळ्हामभि प्रयो हितम्	२९
अर्वाञ्च त्वा पुरुष्टुत प्रियमेधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः	३० [६] (७४४)

(३३)

१९ मेध्यातिथिः काण्वः । इन्द्रः । वृद्धी, १६-१८ गायत्री, १९ अनुष्टुप् ।

वयं यं त्वा सुतावन्त आपो न वृक्तबर्हिषः ।	
पवित्रस्य प्रस्रवणेषु वृत्रहन् परि स्तोतार आसते	१
स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।	
कदा सुतं तृपाण ओक आ गम इन्द्र स्वब्दीव वंसगः	२
कण्वेभिर्धृष्णवा धुषद् वाजं दधिं सहस्रिणाम् ।	
पिशङ्गरूपं मघवन् विचर्यणे मक्षू गोमन्तमीमहे	३
पाहि गायान्धसो मनु इन्द्राय मेध्यातिथे ।	
यः संमिश्रो हयोर्यः सुते सचा वृजी रथो हिरण्ययः	४ (७४८)

यः सुपद्यः सुदक्षिण इनो यः सुकतुर्गुणे ।

य आकुरः सहस्रा यः ज्ञातामघ इन्द्रो यः पूर्वदिारितः

५ [७]

यो धृषितो योऽवृतो यो अस्ति श्मश्रुषु भितः ।

विभृतद्युम्नश्चयवनः पुरुष्टुतः क्रत्वा गौरिव शाक्निनः

६

क ई वेद सुते सचा पिबन्तं कद वयो दधे ।

अयं यः पुरो विभिनच्योजसा मन्वानः शिष्यन्धसः

७

द्वाना मुगो न वारणः पुरुत्रा चरथं दधे ।

नकिंद्वा नि यमदा सुते गमो महौश्वरस्योजसा

८

य उग्रः सन्ननिष्टुतः स्थिरो रणाप संस्कृतः ।

यदिं स्तोतुर्मघवा शृणवद्धवं नेन्द्रो योपत्या गमत

९

सत्यमित्था वृषेदसि वृषजूतिर्नोऽवृतः

वृषा ह्युग्र शृण्विपे परावति वृषो अवावति धृतः

१० [८]

वृषणस्ते अमीशंभो वृषा कशा हिरण्ययी ।

वृषा रथो मघवन् वृषणा हरी वृषा त्वं शतक्रतो

११

वृषा सोता सुनोतु ते वृषवृज्जीपिन्ना मर ।

वृषा दधन्वे वृषणं नदीष्वा तुम्यं स्थातर्हरीणाम्

१२

एन्द्र याहि पीतये मधु शविष्ठ सोम्यम् ।

नायमच्छा मघवा शृणवद् गिरो ब्रह्मोक्था च सुकतुः

१३

वहन्तु त्वा रथेष्ठा मा हरयो रथयुजः

तिरश्चिर्वर्यं सर्वमानि वृत्रह अन्येषां या शतक्रतो

१४

अस्माकमद्यान्तमं स्तोमं पिब महामह ।

अस्माकं ते सर्वना सन्तु शंतमा मदाय युक्ष सोमपाः

१५ [९]

नहि पस्तव नो भमं शास्त्रे अन्यस्य रण्यति । यो अस्मान् वीर आनयत् १६

इन्द्रश्चिद् वा तदब्रवीत् स्त्रिया अंशास्यं मनः । उतो अहं कर्तुं रघुम् १७

सतीं चिद् वा मवृच्यता मिथुना बहन्तो रथम् । एवेद धूर्वृष्णा उत्तरा १८

अधः पश्यस्व गोषरिं सैतरां पादकौ हर ।

मा ते कशप्लुको हृशन् त्वी हि ब्रह्मा बभूविथ १९ [१०] (७६३)

(३४)

(१८) १ १५ नीपानिधिः काण्यः, १६-१८ सहस्रं वसुरोषियोऽङ्गिरसः । इन्द्रः ।
अनुष्टुप्, १६-१८ गायत्री ।

एन्द्रं याहि हरिंमि—रुप कण्वस्य सुष्टुतिम् ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो १
 आ त्वा गावा वदंश्निह सोमी घोषेण यच्छतु ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो २
 अत्रा वि नेमिरेणा—मुरां न धूनुते वृकः ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ३
 आ त्वा कण्वो इहावसे हवन्ते वाजसातये ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ४
 दधामि ते सुतानां वृष्णे न पूर्वपाप्यम् ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ५ [११]

स्मत्पुंरंधिर्न आ गंहि विश्वतोधीर्न ऊतये ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ६
 आ नो याहि महेमते सहस्रोते शतामघ ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ७
 आ त्वा होता मनुर्हितो देवत्रा वक्षदीड्यः ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ८
 आ त्वा मद्वच्युता हरीं श्येनं पक्षेव वक्षतः ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ९
 आ याह्यर्य आ परि स्वाहा सोमस्य पीतये ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो १० [१२]

आ नो याह्यपशु—त्युक्थेपुं रणया इह ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ११
 सरूपैरा सु नो गंहि संभृतैः संभृताश्वः ।
 विवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो १२ (७७५)

आ याहि पर्वतेभ्यः समुद्रस्याधि विष्टपः ।	
द्विवो अमुप्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१३
आ नो गव्यान्यश्वा सहस्रा शूर दर्दहि ।	
द्विवो अमुप्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१४
आ नः सहस्रशो मरु—ऽयुतानि शतानि च ।	
द्विवो अमुप्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१५
आ यदिन्द्रश्च दद्वहि सहस्रं वसुरोचिषः । ओजिष्ठमश्च्यं पशुम्	१६
य ऊञ्जा वार्तरहसो ऽरुपासो रघुप्यदः । भार्जन्ते सूर्या इव	१७
पारावतस्य रातिपु द्वचक्रेष्वाशुपु । तिष्ठ वनस्य मध्य आ	१८ [१३] (७८१)

(३५)

२४ इयावाश्व आत्रेयः । अभिन्नौ । उपरिष्टाज्ज्योतिः (त्रिष्टुप्), २२, २४ पदक्तिः, २३ महावृद्धती ।

अग्निनेन्द्रेण वरुणेन विष्णुना ऽऽदित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचामुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	१
विश्वाभिर्धोभिर्मुर्वनेन वाजिना द्विवा पृथिव्याद्रिभिः सचामुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	२
विश्वैर्वैस्त्रिभिरेकावशैरिहा—ऽद्भिर्मरुद्भिर्मृगुभिः सचामुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	३
जुपेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण चे—यं नो वोळ्हमश्विना	४
स्तोमं जुपेथां युवशेव कन्यनां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण चे—यं नो वोळ्हमश्विना	५
गिरो जुपेथामध्वरं जुषेथां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण चे—यं नो वोळ्हमश्विना	६ [१४]
हारिद्वेव पतथो वनेदुप सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिर्वर्तिर्यातमश्विना	७
हंसाविं पतथो अध्वगाविं सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिर्वर्तिर्यातमश्विना	८ (७८९)

इयेनाविव पतथो हव्यदांतये सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण च त्रिवर्तिर्यातमश्विना

९

पिबंतं च तृष्णुतं च च गच्छतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण चो—जं नो धत्तमश्विना

१०

जयतं च प्र स्तुतं च प्र चायतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण चो—जं नो धत्तमश्विना

११

हृतं च शत्रून् यतंतं च मित्रिणः प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण चो—जं नो धत्तमश्विना

१२ [१५]

मित्रावरुणवन्ता उत धर्मवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण चा—ऽऽद्वित्यैर्यातमश्विना

१३

अङ्गिरस्वन्ता उत विष्णुवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण चा—ऽऽद्वित्यैर्यातमश्विना

१४

ऋभुमन्ता वृषणा वाजवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण चा—ऽऽद्वित्यैर्यातमश्विना

१५

ब्रह्म जिन्वतमुत जिन्वतं धियो हृतं रक्षांसि सेधतममीवाः ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना

१६

क्षत्रं जिन्वतमुत जिन्वतं नृन् हृतं रक्षांसि सेधतममीवाः ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना

१७

धेनूर्जिन्वतमुत जिन्वतं विशो हृतं रक्षांसि सेधतममीवाः

सजोर्पसा उपसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना

१८ [१६]

अत्रैरिव शृणुतं पूर्वस्तुतिं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण चा—ऽश्विना तिरोअह्नचम्

१९

सर्गो इव सृजतं सुप्सुतीरुप श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण चा—ऽश्विना तिरोअह्नचम्

२०

रश्मीरिव यच्छतमध्वराँ उप श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।

सजोर्पसा उपसा सूर्येण चा—ऽश्विना तिरोअह्नचम्

२१

अवाग् रथं नि यच्छतं पिबंतं सोम्यं मधु ।

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि वाशुषे

२२

(८०३)

नमोवाके प्रस्थिते अध्वरे नरा विवर्क्षणस्य पीतये ।

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वीमहं हुवे धृतं रत्नानि द्वागुणे

२३

स्वाहाकृतस्य तृप्पतं सुतस्य देवावन्धसः ।

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वीमहं हुवे धृतं रत्नानि द्वागुणे

२४ [१७] (८०५)

(३६)

७ इयावाश्च आज्ञेयः । इन्द्रः । शकरी, ७ महापङ्क्तिः ।

अवितासिं सुन्वतो वृक्तचर्हिपः पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते १

प्राव स्तोतारं मघवन्नव त्वां पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते २

ऊर्जा देवौ अवस्यो जसा त्वां पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते ३

जनिता द्विवो जनिता पृथिव्याः पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते ४

जनिताश्वाणां जनिता गवामसि पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते ५

अत्रीणां स्तोममद्रिवो महस्कृधि पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजिन्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते ६

इयावाश्चस्य सुन्वतस्तस्था गृणु यथागृणो रत्रेः कर्माणि कृण्वतः ।

प्र त्रसदस्युमाविथ त्वमेक इन्द्राहा इन्द्र ब्रह्माणि वर्धयन्

७ [१८] (८११)

(३७)

७ इयावाश्च आज्ञेयः । इन्द्रः । महापङ्क्तिः, १ अतिजगती ।

प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूर्येष्वविथ प्र सुन्वतः शचीपत इन्द्र विश्वामिरुतिभिः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः

१

सेहान उग्रं पृतना अभि दुहः शचीपत इन्द्र विश्वामिरुतिभिः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः

२

(८१४)

एकरात्रस्य भुवनस्य राजसि शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः	३
सस्थावाना यवयसि त्वमेक इच्छीचीपत् इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः	४
क्षेमस्य च प्रयुजश्च त्वमीशिषे शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः	५
क्षत्राय त्वमर्वांसि न त्वमाविथ शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः	६
इयावाश्वस्य रेमतस्तथा शृणु यथाशृणोऽत्रेः कर्माणि कृण्वतः ।	
प्र असदस्युमाविथ त्वमेक इक्ष्वाहा इन्द्र क्षत्राणि वर्धयन्	७ [१९] (८१९)

(३८)

१० इयावाश्व आत्रेयः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

यज्ञस्य हि स्थ ऋत्विजा सस्नी वाजेषु कर्मसु । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	१
तोशासा रथ्यावाना वृत्रहणापराजिता । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	२
इदं वां मविरं मध्वधुक्षत्राद्रिभिर्नरः । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	३
जुषेथां यज्ञमिष्टये सुतं सोमं सधस्तुती । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	४
इमा जुषेथां सर्वना येमिह्वान्यहथुः । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	५
इमां गायत्रवर्तनिं जुषेथां सुष्टुतिं मम । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	६ [२०]
प्रातर्यावमिरा गतं वेवेमिर्जेन्यावसू । इन्द्राग्नी सोमपीतये	७
इयावाश्वस्य सुन्वतो ऽग्नीणां शृणुतं हवम् । इन्द्राग्नी सोमपीतये	८
एवा वामह्व ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः । इन्द्राग्नी सोमपीतये	९
आहं सरस्वतीवतो रिन्द्वाग्न्योर्वो वृणे । याभ्यां गायत्रमुच्यते	१० [२१] (८२९)

(३९)

१० नामाकः काण्वः । अग्निः । महापङ्क्तिः ।

अग्निमस्तोष्युग्मियं मग्निमीळा यजध्वै ।
 अग्निर्वैवाँ अनक्तु न उमे हि विदथे कवि रन्तश्चरति कृत्यं । नभन्तामन्यके संमे १ (८३०)

न्यग्रे नव्यसा वचस्तनूपु शंसमेपाय ।

न्यराती रराणां विश्वा अर्यो अराती रितो युच्छन्वामुरो नभन्तामन्यके संमे २

अग्ने मन्मानि तुभ्यं कं घृतं न जुह्व आसनि ।

स देवेषु प्र चिकिद्धि त्वं ह्यसि पूर्यः शिवो द्रुतो विवस्वतो नभन्तामन्यके संमे ३

तत्तद्गग्निर्वयो दधे यथायथा कृण्वयति ।

ऊर्जाहुतिर्वसूनां शं च योश्च मयो दधे विश्वस्ये देवहृत्ये नभन्तामन्यके संमे ४

स चिकेत सहीयसा ऽग्निश्चित्रेण कर्मणा ।

स होता शश्वतीनां दक्षिणाभिरभीवृत इनाति च प्रतीव्यं नभन्तामन्यके संमे ५ [२२]

अग्निर्जाता देवानां मग्निर्वेदु मतीनामपीच्यम् ।

अग्निः स द्रविणोदा अग्निर्द्वारा च्यूर्णते स्वाहुतो नवीयसा नभन्तामन्यके संमे ६

अग्निर्वेवेषु संवसुः स विश्वु यज्ञियास्वा ।

स मुदा काव्या पुरु विश्वं भूमेव पुण्यति देवो देवेषु यज्ञियो नभन्तामन्यके संमे ७

यो अग्निः सप्तमानुषः श्रितो विश्वेषु सिन्धुषु ।

तमागन्म त्रिपस्त्यं मन्धातुर्वस्युहन्तम मग्निं यज्ञेषु पूर्य नभन्तामन्यके संमे ८

अग्निस्त्रीणि त्रिधातू न्या क्षेति विदथा कविः ।

स त्रिरैकादृशौ इह यक्षं च पिपयच्च नो विपौ द्रुतः परिष्कृतो नभन्तामन्यके संमे ९

त्वं नो अग्र आयुषु त्वं देवेषु पूर्य वस्व एकं इरज्यसि ।

त्वामार्षः परिस्रुतः परि यन्ति स्वसेतवो नभन्तामन्यके संमे १० [२३] (८३९)

(४०)

१२ नाभाकः काण्वः । इन्द्राग्नी । महापंक्तिः, १ शकरी, १२ त्रिष्टुप ।

इन्द्राग्नी युवं सु नः सहन्ता दासथो रुयिम् ।

येन हृव्वा समत्स्वा वीळु चित् साहिपीमह्य शिर्वनेव वात इ नभन्तामन्यके संमे १

नहि वां ववयांमहे ऽथेन्द्रमिद यंजामहे शर्विष्ठं नृणां नरम् ।

स नः कृदा चिदर्वता गमदा वार्जसातये गमदा मेधसातये नभन्तामन्यके संमे २

ता हि मध्यं भराणा मिन्द्राग्नी अधिक्षितः ।

ता उ कवित्वना कवी पुच्छ्यमाना सखीयन्त सं धीतमश्रुतं नग नभन्तामन्यके संमे ३

(८४१)

अभ्यर्चं नभाकव दिन्द्वाग्नी यजसा गिरा ।

ययोर्विध्वंसिदं जगं विंयं द्यौः पृथिवी मद्भुः पस्थे विभुतो वसु नभन्तामन्यके संमे ४

प्र ब्रह्माणि नभाकव दिन्द्वाग्निभ्यामिरज्यत ।

या सप्तबुधमर्णवं जिह्वारमपोर्णुत इन्द्र ईशान ओजसा नभन्तामन्यके संमे ५

अपि वृश्च पुराणवद् व्रतैरेव गुप्पित मोजो वासस्य दम्भय ।

वयं तदस्य संभृतं वस्विन्द्रेण वि भजेमहि नभन्तामन्यके संमे ६ [२४]

यदिन्द्वाग्नी जना इमे विह्वर्यन्ते तना गिरा ।

अस्माकैर्मिर्नृभिर्वयं सासह्याम पृतन्यतो वनुयाम वनुज्यतो नभन्तामन्यके संमे ७

या नु श्वेताववो दिव उच्चरात उप द्युभिः ।

इन्द्राग्न्योरनु व्रत मुहाना यन्ति सिन्धवो यान् त्सीं बन्धादमुञ्चतां नभन्तामन्यके संमे ८

पूर्वीष्ट इन्द्रोपमातयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः सूनो हिन्वस्य हरिवः ।

वस्वो धीरस्यापृचो या नु साधन्त नो धियो नभन्तामन्यके संमे ९

तं शिशीता सुवृक्तिभिस्त्वेयं सत्त्वानमुत्थियम् ।

उतो नु चिद् य ओजसा शुष्णस्याण्डानि भेदति जेषत स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे १०

तं शिशीता स्वध्वरं सत्यं सत्त्वानमुत्थियम् ।

उतो नु चिद् य ओहंत आण्डा शुष्णस्य भेवृत्यजैः स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे ११

एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन्नवीयो मन्धातुवर्द्धिस्वर्द्धवाचि ।

त्रिधातुना शर्मणा पातमुस्मान् वयं स्याम पतयो रयीणाम् १२ [२५] (८१३)

(४१)

१० नभाकः काण्वः । वरुणः । महापङ्क्तिः ।

अस्मा ऊ पु प्रभूतये वरुणाय मरुद्भ्यो ऽर्ची विदुष्टरेभ्यः ।

यो धीता मानुषाणां पृथ्वो गा इव रक्षति नभन्तामन्यके संमे १

तमू पु समना गिरा पितृणां च मन्मभिः ।

नाभाकस्य प्रशस्तिभिर्धैः सिन्धूनामुपोवृये सप्तस्वसा स मध्यमा नभन्तामन्यके संमे २

स क्षपः परि पस्वजे न्युस्रो मायया दधे स विश्वं परि दर्शतः ।

तस्य वेनीरनु व्रत मपस्तिस्त्रो अवर्धयन् नभन्तामन्यके संमे

३ (८५४)

यः कुकुमो निधारयः पृथिव्यामधि दर्शतः ।

स मातां पुर्यं पदं तद् वरुणस्य सप्त्यं स हि गोपा इवेर्यो नभन्तामन्यके समे ४

यो धर्ता भुवन्नानां य उन्नाणामपीच्याद् वेदु नामानि गुह्या ।

स कविः काव्यां पुरु रूपं द्यौरिव पुन्यति नभन्तामन्यके समे ५ [२६]

यस्मिन् विश्वानि काव्यां चक्रे नामिरिव श्रिता ।

त्रितं जूती संपर्यत व्रजे गावो न संयुजे युजे अश्वौ अयुक्षत नभन्तामन्यके समे ६

य आस्वत्कं आशये विश्वां जातान्येषाम् ।

परि धामानि मर्त्यंश्च वरुणस्य पुरो गये विश्वे वेवा अनु व्रतं नभन्तामन्यके समे ७

स संमुद्रो अपीच्यंस्तुरो द्यामिव रोहति नि यदासु यजुर्वधे ।

स माया अर्चिना पदाऽस्तृणान्नाकमारुह नभन्तामन्यके समे ८

यस्य श्वेता विचक्षणा तिस्रो भूमीरधिष्ठितः ।

त्रिरुत्तराणि पशतु वरुणस्य ध्रुवं सवः स सप्तानामिरज्यति नभन्तामन्यके समे ९

यः श्वेतां अधिनिर्णिजश्चक्रे कृष्णो अनु व्रता ।

स धामं पुर्यं मम यः स्कम्भेन वि रोदसी अजो न द्यामधारय नभन्तामन्यके समे १०

[२७] (८६१)

(४२)

६ नामाकः काण्वः, अर्चनानां आत्रेयो वा । १-३ वरुणः, ४-६ अश्विनौ । १-३ त्रिष्टुप्, ४-६ अनुष्टुप् ।

अस्तंश्नाद् द्यामसुरो विश्ववेव्वा अभिममीत वरिमाणं पृथिव्याः ।

आसीदुद् विश्वा भुवन्नानि सन्नाड विश्वे तानि वरुणस्य व्रतानि १

एवा वन्दस्व वरुणं ब्रुहन्तं नमस्या धीरममृतस्य गोपाम् ।

स नः शर्म त्रिवर्धं वि यंसत पातं नो द्यावापृथिवी उपस्थे २

इमां धियं शिक्षमाणस्य देव क्रतुं दक्षं वरुणं सं शिक्षाधि ।

ययाति विश्वा दुरिता तरेम सुतर्माणमधि नावं रुहम ३

आ वां श्रवाणो अश्विना धीभिर्विप्रो अचुच्यवुः ।

नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके समे ४

यथा वामत्रिरश्विना गीभिर्विप्रो अजोहवीत ।

नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके समे ५

(८६६)

एवा वामह ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः ।
नासत्या सोमपीतये नमन्तामन्यके संमे

६ [२८] (८६७)

(४३)

[पद्योऽनुवाकः ॥६॥ सू० ४३-४८]

३३ विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

इमे विप्रस्य वेधसो ऽग्नेरस्तृतयज्वनः । गिरः स्तोमांस ईरते १
अस्मै ते प्रतिहर्यते जातवेदो विचर्यणे । अग्ने जनामि सुपुतिम २
आरोका इव वेदहं तिग्मा अग्ने तव त्विपः । वृद्धिर्वनानि बप्सति ३
हरयो धूमकेतवो वार्तजूता उप द्यवि । यतन्ते वृथगग्रयः ४
एते त्वे वृथगग्रय इन्द्रासः समदक्षत । उपसामिव केतवः ५ [२९]

कृष्णा रजांसि पत्सुतः प्रयाणे जातवेदसः । अग्निर्यद रोधति क्षमि ६
धासिं कृष्णान ओषधीर्बप्सवृग्निं वायति । पुनर्यन् तरुणीरपि ७
जिह्वाभिरह नर्गम वृचिषा जश्मणाभवन् । अग्निर्वनेषु रोचते ८
अप्स्वग्ने सधिष्टव सौषधीरनु रुध्यसे । गर्मे सञ्जायसे पुनः ९
उवग्ने तव तद् घृता वृची रोचत आहुतम् । निंसानं जुहोऽ मुखं १० [३०]

उक्षान्नाय वशान्नाय सोमपृष्ठाया वेधसे । स्तोमैर्विधेमाग्रये ११
उत त्वा नमसा वयं होतवरेण्यकतो । अग्ने समिद्धिरीमहे १२
उत त्वा मृगुवच्छुचे मनुष्वदग्न आहुत । अङ्गिरस्वद्धवामहे १३
त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन् त्सता । सखा सख्या समिध्यसे १४
स त्वं विप्राय द्वाशुषे रयिं देहि सहस्रिणम् । अग्ने वीरवतीमिपम् १५ [३१]

अग्ने भ्रातुः सहस्कृत रोहिदश्व शुचिब्रत । इमं स्तोमं जुपस्व मे १६
उत त्वग्नि मम स्तुतो वाशाय प्रतिहर्यते । गोष्ठं गाव इवाशत १७
तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । अग्ने कामाय येमिरे १८
अग्निं धीभिर्मनीषिणो मेधिरासो विप्रश्चितः । अब्रसद्याय हिन्विरे १९
तं त्वामज्मेपु वाजिनं तन्वाना अग्ने अध्वरम् । वह्निं होतारमीळते २० [३२]

पुरुत्रा हि सदङ्कुसि विशो विश्वा अनु प्रभुः । समत्सु त्वा हवामहे २१
तमीळिष्व य आहुतो ऽग्निर्विभ्राजते घृतैः । इमं नः शृण्वद्धवम् २२
तं त्वा वयं हवामहे शृण्वन्तं जातवेदसम् । अग्ने घन्तमप द्विपः २३

(८९०)

विशां राजानमद्भुतं मध्यक्षं धर्मणामिमम् । अग्निमीळे स उ अथत्	२४
अग्निं विश्वायुवेपसं मर्यं न वाजिनं हितम् । सप्तिं न वाजयामसि	२५ [३३]
ग्रन् मुध्राण्यप द्विपो दहन् रक्षांसि विश्वहा । अग्ने तिग्मेन दीदिहि	२६
यं त्वा जनांस इन्धते मनुष्वदङ्गिरस्तम । अग्ने स बोधि मे वचः	२७
यदग्ने दिविजा अस्यप्सुजा वा सहस्कृत । तं त्वो गीर्मिह्वामहे	२८
तुभ्यं घेत ते जना इमे विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । धासिं हिन्वन्त्यत्तवे	२९
ते वेदग्ने स्वाध्याः ऽहा विश्वा नृचक्षसः । तरन्तः स्याम दुर्गहा	३० [३४]
अग्निं मन्द्रं पुरुषियं शीरं पावकशोचिपम् । वृद्धिर्मन्द्रेभिरीमहे	३१
स त्वमग्ने विभार्वसुः सृजन् त्सूर्यो न रुदिमभिः । शर्धन् तमांसि जिघ्रसे	३२
तत् ते सहस्व ईमहे दात्रं यन्नोपदस्यति । त्वदग्ने वार्यं वसु	३३ [३५] (९००)

(४४)

३० विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्वोधयतातिथिम् । आस्मिन् हव्या जुहोतन	१
अग्ने स्तोमं जुपस्व मे वर्धस्वानेन मन्मना । प्रति सूक्तानि हर्य नः	२
अग्निं द्रुतं पुरो दधे हव्यवाहमुपं ब्रुवे । देवाँ आ सादयाबुिह ।	३
उत् ते ब्रुहन्तो अर्चयः समिधानस्य दीदिवः । अग्ने शुक्रासं ईरते	४
उप त्वा जुहोः मम घृताचीर्यन्तु हर्यत । अग्ने हव्या जुपस्व नः	५ [३६]
मन्द्रं होतारमुत्विजं चित्रभानुं विभार्वसुम् । अग्निमीळे स उ अथत्	६
प्रबलं होतारमीड्यं जुष्टमग्निं कविक्रतुम् । अध्वराणामभिधिर्यम्	७
जुषाणो अङ्गिरस्तमे मा हव्यान्पानुपक् । अग्ने यज्ञं नय क्रतुथा	८
समिधान उ सन्त्य शुक्रशोच इहा वह । चिकित्वान् दैव्यं जनम्	९
विप्रं होतारमद्भुतं धूमकेतुं विभार्वसुम् । यज्ञानां केतुमीमहे	१० [३७]
अग्ने नि पाहि नस्त्वं प्रति पम देव रीरतः । मिन्धि द्वेपः सहस्कृत	११
अग्निः प्रबलेन मन्मना शुम्भानस्तन्वं । स्वाम् । कविर्विधेण वावृधे	१२
ऊर्जो नपातमा ब्रुवे ऽग्निं पावकशोचिपम् । अस्मिन् यज्ञे स्वध्वरे	१३
स नो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्रेण शोचिषा । देवैरा संत्ति बर्हिषि	१४
यो अग्निं तन्वोऽदमे देवं मर्तः सपर्यति । तस्मा इद दीदयद वम्	१५ [३८] (९१५)

अग्निमूर्धा विवः क्रुकुत पतिः पृथिव्या अयम् । अपां रेतांसि जिन्वति १६
 उदग्ने शुच्यस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते । तव ज्योतीष्यर्चयः १७
 ईक्षिषे वार्यस्य हि वृत्रस्याग्ने स्वर्पतिः । स्तोता स्यां तव शर्मणि १८
 त्वामग्ने मनीषिणस्त्वां हिन्वन्ति चित्तिभिः । त्वां वर्धन्तु नो गिरः १९
 अदब्धस्य स्वधार्वतो दूतस्य रेभतः सदा । अग्नेः सख्यं वृणीमहे २० [३९]

अग्निः शुचिघृततमः शुचिर्विप्रः शुचिः क्रविः । शुचीं रोचत आहुतः २१
 उत त्वा धीतयो मम गिरौ वर्धन्तु विश्वहा । अग्ने सख्यस्य बोधि नः २२
 यदग्ने स्यामहं त्वं त्वं वा या स्या अहम् । स्युष्टे सत्या ब्रह्मशिपः २३
 वसुर्वसुपतिर्हि क—मस्यग्ने विभावसुः । स्याम ते सुमतावपि २४
 अग्ने धृतघृताय ते समुद्रायेव सिन्धवः । गिरौ वाश्वास ईरते २५ [४०]

युवानं विस्पतिं कविं विश्वादं पुरुवेपसम् । अग्निं शुम्भामि मन्मभिः २६
 यज्ञानां रथ्ये वयं तिग्मजम्भाय वीळवे । स्तोमैरिषेमाग्रये २७
 अयमग्ने त्वे अपि जरिता भूतु सन्त्य । तस्मै पावक मृळ्य २८
 धीरो ह्यस्यञ्जसद् विप्रो न जागृविः सदा । अग्ने दीदयसि द्यवि २९
 पुराग्ने दुरितेभ्यः पुरा मुग्धेभ्यः कवे । प्र ण आयुर्वसो तिर ३० [४१] (१३०)

(४५)

४२ त्रिशोकः काण्वः । इन्द्रः, १ अग्निन्द्रौ । गायत्री ।

आ घा ये अग्निमिन्धते स्तृणन्ति बर्हिर्गानुपक् । येपामिन्द्रो युवा सखा १
 ब्रह्मन्निविध्म एपां सूरिं अस्तं पृथुः स्वरुः । येपामिन्द्रो युवा सखा २
 अयुद्ध इद युधा वृतं शूर आर्जति सत्त्वभिः । येपामिन्द्रो युवा सखा ३
 आ बुन्दं वृत्रहा ददे जातः पृच्छद् वि मातरम् । क उग्राः के ह शृण्वरे ४
 प्रति त्वा शवसी वदद् गिरावप्सो न योधिषत् । यस्ते शत्रुत्वमाचके ५ [४२]

उत त्वं मघवञ्छृणु यस्ते वष्टि ववक्षि तत् । यद् वीळयांसि वीळु तत् ६
 यवार्जि यात्याजिक्—दिन्द्रः स्वस्वयुरूप । रथीतमो रथीनाम् ७
 वि षु विश्वा अभियुजो वज्रिन् विष्वग्यथा बृह । मवा नः सुश्रवस्तमः ८
 अस्माकं सु रथं पुर इन्द्रः कृणोतु सातये । न यं धूर्वन्ति धूर्तयः ९
 वृज्याम ते परि द्विशो इरं ते शक्र द्वावेन । गमेमेदिन्द्र गोमतः १० [४३] (१४०)

शर्नश्चिद् यन्तो अद्भिर्वो ऽश्वावन्तः शतग्विनः । विवर्क्षणा अनेहसः ११
ऊर्ध्वा हि ते द्विवेदिवे सहस्रा सुनृता शता । जरितुभ्यो विमहते १२
विद्या हि त्वा धनं जयमिन्द्रं हृच्छा चिदा रुजम् । आदारिणं यथा गयम् १३
कुक्कुहं चित् त्वा कवे मन्दन्तु धृष्णविन्दवः । आ त्वा पुणिं यदीमहे १४
यस्तै रेवा अदाशुरिः प्रममपं मघत्तये । तस्य नो वेदु आ भर १५ [४४]

इम उ त्वा वि चक्षते सखाय इन्द्र सोमिनः । पुष्टावन्तो यथा पशुम् १६
उत त्वावधिरं वयं श्रुत्कर्णं सन्तमूतये । दूरादिह हवामहे १७
यच्छुभ्रया इमं हवं दुर्मपं चक्रिया उत । भवेरापिर्नो अन्तमः १८
यच्चिच्छि ते अपि व्यथि जगन्वांसो अमन्महि । गोदा इदिन्द्र घोधि नः १९
आ त्वा रम्भं न जिब्रयो रम्भा शवसस्पते । उश्मसि त्वा सुधस्थ आ २० [४५]

स्तोत्रमिन्द्राय गायत पुरुनुम्णाय सत्त्वे । नक्रियं वृण्वते युधि २१
अभि त्वा वृषभा सुते सुतं सृजामि पीतये । तृम्पा व्यश्रुही मर्दम् २२
मा त्वा मूरा अविष्यत्रो मोपहस्वान आ दभन् । मार्कीं ब्रह्मद्विषो वनः २३
इह त्वा गोपरीणसा महे मन्दन्तु राधसे । सरो गौरो यथा पिब २४
या वृत्रहा परावति सता नवा च चुच्युवे । ता संसत्सु प्र वोचत २५ [४६]

अपिबत क्रदुर्वः सुतमिन्द्रः सहस्रचाह्वे । अत्रादिदिष्टु पौंस्यम् २६
सत्यं तत् तुर्वशे यदौ विदानो अह्मवाग्यम् । व्यानद् तुर्वणे शमि २७
तरणिं वो जनानां त्रदं वाजस्य गोमतः । समानमु प्र शंसिषम् २८
क्रमुक्षणं न वर्तव उक्थेपु तुष्टयावृधम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते २९
यः कून्तदिद् वि योन्यं त्रिशोकाय गिरिं पृथुम् । गोभ्यो गातुं निरैतवे ३० [४७]

यद् दधिपे मनस्यसि मन्दानः प्रेदियक्षासि । मा तत् करिन्द्र मुळ्य ३१
दुध्रं चिच्छि त्वावतः कूतं शुण्वे अधि क्षमि । जिगात्विन्द्र ते मनः ३२
तवेदु ताः सुकीर्तयो ऽसञ्जुत प्रशस्तयः । यदिन्द्र मुळयासि नः ३३
मा न एकस्मिन्नागसि मा द्वयो रूत त्रिपु । वधीर्मा शूर मूरिपु ३४
ब्रिमया हि त्वावत उग्रादभिप्रभङ्गिणः । वृस्मावृहसृतीपहः ३५ [४८]

मा सव्युः शूनमा विदे मा पुत्रस्य प्रभूवसो । आवृत्त्वद् भूतु ते मनः ३६
को नु मर्या अमिथितः सखा सखायमब्रवीत् । जहा को अस्मदीपते ३७
एवारं वृषभा सुते ऽसिन्वन् भूर्यावयः । श्वशीव निवता चरन् ३८

आ त एता वचोयुजा हरीं गृभ्णे सुमद्रथा । यदीं ब्रह्मस्य इहवः	३९
मिन्धि विश्वा अप द्विपः परि बाधो जही मृधः । वसुं स्पार्हं तदा मर	४०
यद्वीळाविन्द्र यत् स्थिरे यत् पर्शानि परामृतम् । वसुं स्पार्हं तदा मर	४१
यस्य ते विश्वमानुषो भूरर्कुत्तस्य वेदति । वसुं स्पार्हं तदा मर	४२ [४९] (९७२)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-५४]

(४६)

१३ वशोऽरुणः । इन्द्रः, ११-२४ कानीतः पृथुश्रवाः, २५-२८, ३२ वायुः । गायत्री, १ पादनिवृत्तः
 ५ ककुप्, ७ बृहती, ८ अनुष्टुप्, ९ सतोबृहती, ११-१२ विपरीतोत्तरः प्रगाथः = (बृहती, विपरीता),
 १३ द्विपदा जगती, १४ बृहती पिपीलिकमध्या, १५ ककुन्त्यकुशिरा, १६ विराट्, १७ जगती,
 १८ उपरिष्टाद् बृहती, १९ बृहती, २० विषमपदा बृहती, २१, २४ पङ्क्तिः, २२ संस्तरपङ्क्तिः,
 २५-२८ प्रगाथः = (बृहती, सतोबृहती), ३० द्विपदा विराट्, ३१ उष्णिक्, ३२ पङ्क्तिः ।

त्वार्धतः पुरुवसो वयमिन्द्र प्रणेतः । स्मर्तिं स्थातर्हरीणाम्	१
त्वां हि सत्यमद्रिवो विश्वं वृतातरमिषाम् । विश्वं वृतातरं रथीणाम्	२
आ यस्य ते महिमानं शतमूते शतक्रतो । गीर्भिर्गुणन्ति कारवः	३
सुनीथो घा स मर्त्यो यं मरुतो यमर्यमा । मित्रः पान्त्यबुहः	४
दधानो गोमदश्ववत् सुवीर्यमादित्यजुत एधते । सदा राया पुरुस्पृहा	५ [१]

तमिन्द्रं दानमीमहे शवसानमभीर्वम् । ईशानं राय ईमहे	६
तस्मिन् हि सन्त्युतयो विश्वा अमीरवः सचा ।	
तमा वहन्तु सतयः पुरुवसुं मदाय हरयः सुतम्	७
यस्ते मवो वरेण्यो य इन्द्र वृत्रहन्तमः ।	
य आदुविः स्वर्नृमि—र्यः पृतनासु दुष्टरः	८
यो दुष्टरो विश्ववार अवाप्यो वाजेष्वस्ति तरुता ।	
स नः शविष्ठ सवना वसो गहि गमेम गोमति व्रजे	९
गव्यो पु णो यथा पुरा ऽश्वयोत रथया । वरिवस्व महामह	१० [२]

नहि ते शूर राधसो ऽन्तं विन्दामि सत्रा ।	
वृशस्या नो मघवन्नू चिद्विबो धियो वाजेभिराविथ	११
य ऋष्वः आवयत्सखा विश्वेत् स वेदु जनिमा पुरुष्टुतः ।	
तं विश्वे मानुषा युगेन्द्रं हवन्ते तविषं यतस्रुचः	१२
स नो वाजेष्वविता पुरुवसुः पुरःस्थाता । मघवा वृत्रहा भुवत्	१३ (९७५)

- अभि वो वीरमन्धसो मदेषु गाय गिरा महा विचेतसम् ।
 इन्द्रं नाम भुत्यं शाकिनं वचो यथा १४
 वृदी रेक्णस्तन्वे वृदिर्वसु वृदिर्वाजेषु पुरुहूत वाजिनम् । नूनमथ १५ [३]
- विश्वेषामिज्यन्तं वसूनां सासुह्रांसं चिवस्य वर्षसः । कृपयतो नूनमत्यथ १६
 महः सु वो अरमिषे स्तवामहे मीळहुपे अरंगमाय जग्मये ।
 यज्ञेर्मिगीमिर्विश्वमनुपां मरुता मियक्षसि गाये त्वा नमसा गिरा १७
 ये पातर्यन्ते अजमभि गिरीणां स्नुभिरेषाम् ।
 यज्ञं महिष्वणीनां सुस्रं तुविष्यणीनां प्राध्वरे १८
- प्रमङ्गं कुर्मतीना मिन्द्रं शविष्ठा भर । रयिमस्मभ्यं गुज्यं चोदयन्मते ज्येष्ठं चोदयन्मते १९
 सनितुः सुसनितुरुग्र चित्र चेतिष्ठ सूनृत ।
 प्रासहा सद्माद् सहुंरिं सहन्तं भुज्युं वाजेषु पूर्यम् २० [४]
- आ स एतु य ईवदौ अदेवः पूर्वमावृदे ।
 यथा चिद्वशो अश्व्यः पृथुश्वसि कानीतिऽऽस्या व्युष्यावृदे २१
 णष्टिं सहस्राश्व्यस्यायुतासन् मुष्ट्रानां विंशतिं ज्ञता ।
 दश श्यावीनां ज्ञता दश त्र्यरुपीणां दश गवां सहस्रा २२
 दश श्यावा क्रध्रवो वीतवारास आशवः । मथा नेमिं नि वावृतुः २३
 दानासः पृथुश्वसः कानीतस्य सुरार्धसः ।
 रथं हिरण्यं दनुर्न्महिष्ठः सुरिरमू द्वर्षिष्ठमकृत श्वः २४
 आ नो वायो महे तने याहि मखाय पाजसे ।
 वयं हि ते चक्रुमा मूरिं वावने सद्यश्चिन्महि वावने २५ [५]
- यो अश्वेभिर्वहते वस्त उम्ना स्त्रिः सप्त सप्ततीनाम् ।
 एमिः सोमैभिः सोमसुज्जिः सोमपा दानाय शुक्रपूतपाः २६
 यो म इमं चिदु त्मना मन्दच्चित्रं वावने ।
 अरद्वे अक्षे नहुपे सुकृत्वानि सुकृत्तराय सुकृतुः २७
 उच्चथ्येऽ वपुषि यः स्वरा लुत वायो वृतस्त्राः ।
 अश्वेषितं रजेपितं शुनेपितं प्राज्म तद्विदं नु तत् २८ (१०००)

अध प्रियमिप्रियार्थं पृष्टिं सहस्रासनम् । अश्वानामिन्न वृष्णाम्	२९
गावो न यूथसुपर् यन्ति वध्र्य उष मा यन्ति वध्र्यः	३०
अध यच्चारथे गुणे ज्ञातमुष्ट्रौ अचिक्रदत् । अध श्रितेषु विंशतिं ज्ञाता	३१
ज्ञातं वृत्ते बलवृथे विप्रस्तर्क्ष आ वदे ।	
ते ते वायविमे जना मवृन्तीन्द्रगोषा मदन्ति देवगोपाः	३२
अध स्या योषणा मही प्रतीची वशमश्वयम् । अधिरुक्ता वि नीयते	३३ [६] (१००५)

(४७)

१८ त्रित आप्त्यः । आदित्याः, १४-१८ आदित्योपसः (दुःश्वप्रश्न) । महापञ्क्तिः ।

महिं वो महताभवो वरुण मित्रं वृशुपे ।
यमादित्या अभि ब्रुहो रक्षथा नेमघं नश—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १
विदा देवा अवाना—मादित्यासो अपाकृतिम् ।
पक्षा वयो यथोपरि व्य॑स्मे शर्म यच्छता—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः २
व्य॑स्मे अधि शर्म तत् पक्षा वयो न यन्तन ।
विश्वानि विश्ववेदसो वरुण्या मनामहे ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ३
यस्मा अरासत् क्षयं जीवातुं च प्रचेतराः ।
मनोर्विश्वस्य वेद्विम आदित्या राय ईशते ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ४
परि णो वृणजज्ञघा दुर्गाणि रथ्यो यथा ।
स्यामेदिन्द्रस्य शर्म—ण्यादित्यानामुतावस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ५ [७]

परिहृतेवृना जनो युष्मादन्तस्य वायति ।
देवा अर्ध्रमाश वो यमादित्या अहेतना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ६
न तं त्रिमं चन त्यजो न द्रांसवृमि तं गुरु ।
यस्मा उ शर्म सुप्रथ आदित्यासो अराध्व—मनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ७
युष्मे देवा अपि प्मसि युध्यन्त इव वर्मसु ।
यूयं महो न एनसो यूयमर्भादुरुयथा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ८ (१०११)

अद्वितीर्न उरुण्यत्व—द्वितिः शर्म यच्छतु ।

माता मित्रस्य रेवतो ऽर्यम्णो वरुणस्य चा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ९

यद्वेवाः शर्म शरणं यद्भद्रं यदनातुरम् ।

त्रिधातु यद्वरुण्यं तवस्मासु वि यन्तना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १० [८]

आदित्या अव हि ख्यता—धि कूलादिव स्पर्शः ।

सुतीर्थमर्धतो यथा—नु नो नेषथा सुग—मनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ११

नेह भद्रं रक्षास्विने नावयै नोपया उत ।

गवै च भद्रं धेनवै वीराय च अवस्यते ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १२

यद्वाविर्यदपीच्यं देवासो अस्ति दुष्कृतम् ।

त्रिते तद्विष्वमाप्य अरे अस्मद् दधातना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १३

यच्च गोषु दुष्ष्वप्यं यच्चास्मे दुहितर्दिवः ।

त्रिताय तद्विभावया—प्याय परा वहा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १४

निष्कं वा धा कृणवति स्रजं वा दुहितर्दिवः ।

त्रिते दुष्ष्वप्यं सर्वं—माप्ये परि दध्नस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १५ [९]

तदन्नाय तदपसे तं भागमुपसेदुपे ।

त्रिताय च द्विताय चो—षो दुष्ष्वप्यं वहा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १६

यथा कलां यथा शफं यथ कृणं संनयामसि ।

एवा दुष्ष्वप्यं सर्वं—माप्ये सं नयामस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १७

अजैष्माद्यासनाम् चा—मुमानांगसो वयम् ।

उपो यस्माद् दुष्ष्वप्या—दमैष्माप तदुच्छत्व—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १८ [१०]

(१०१३)

(४८)

१५ प्रगाथो घौरः काण्वः । सोमः । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

स्वादोरमक्षि वर्यसः सुमेधा स्वाधयो वरिवोवित्तरस्य ।

विश्वे यं देवा उत मर्त्यासो मधुं ब्रुवन्तो अमि संचरन्ति १

अन्तश्च प्रागा अद्वितीर्मवास्य वयाता हरसो दैव्यस्य ।

इन्द्रविन्द्रस्य सख्यं जुषाणः श्रौष्टीव धुरमनु राय क्रध्याः २ (१०१५)

अपांस सोमममृतं अभूमाङ्गन्म ज्योतिरविदाम वेवान् ।
 किं नूनमस्मान् कृणवदरातिः किमु धुतिरिमृत मर्त्यस्य ३
 शं नो भव हृद आ पीत इन्दो पितेव सोम सुनवे सुशेवः ।
 सखेव सख्य उरुशंस धीरः प्र ण आयुर्जीवसे सोम तारीः ४
 इमे मा पीता यशसं उरुष्यवो रथं न गावः समनाह पर्वसु ।
 ते मा रक्षन्तु विघ्नसंश्चरित्रा—दुत मा सामाद्यवयन्त्विवन्दवः ५ [११]

अग्निं न मा मथितं सं विदीपः प्र चक्षय कृणुहि वस्यसो नः ।
 अथा हि ते मयि आ सोम मन्ये रेवां इव प्र चरा पुष्टिमच्छ ६
 इषिरेण ते मर्नसा सुतस्य मक्षीमहि पित्र्यस्येव रायः ।
 सोमं राजन् प्र ण आयुं पि तारी—रहानीव सूर्यो वासुराणि ७
 सोमं राजन् मूळया नः स्वस्ति तव स्मसि व्रत्यास्तस्य विद्धि ।
 अलर्तिं वक्ष उत मन्युरिन्द्रो मा नो अर्यो अनुकामं परा वाः ८
 त्वं हि नस्तन्वः सोम गोपा गात्रेगात्रे निपसत्था नुचक्षाः ।
 यत् ते वयं प्रमिनाम व्रतानि स नो मूळ सुपस्ता देव वस्यः ९
 क्रतुदेरेण सख्या सचेय यो मा न रिप्येद्धर्यम्भ पीतः ।
 अयं यः सोमो न्यधायस्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिरिम्यायुः १० [१२]

अप त्या अस्थुरनिश अमीवा निरत्रसन् तमिषीचिरमैपुः
 आ सोमो अस्माँ अरुहृद विहाया अगन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः ११
 यो न इन्द्रुः पितरो हृत्सु पीतो ऽमर्त्यो मर्त्यो आविवेश ।
 तस्मै सोमाय हविषा विधेम मृळीके अस्य सुमतौ स्याम १२
 त्वं सोम पितृभिः संविद्वानो ऽनु द्यावापृथिवी आ ततन्थ ।
 तस्मै त इन्द्रो हविषा विधेम वयं स्याम पतयो रथीणाम् १३
 ज्ञातारो देवा अधि वोचता नो मा नो निद्रा ईशत मोत जल्पिः
 वयं सोमस्य विश्वह प्रियासः सुवीरासो विदथमा वदेम । १४
 त्वं नः सोम विश्वतो वयोधा—स्त्वं स्वविदा विशा नुचक्षाः ।
 त्वं न इन्द्र ऊतिभिः सजोपाः पाहि प्रश्वातावुत वा पुरस्तात १५ [१३] (१०१८)

अथ वालखिल्यम् ।

(४९) [१]

१० प्ररुक्ण्यः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथाः= (चिपमा वृद्धती, समा सनोपृहती) ।

अभि प्र वः सुरार्धसु—मिन्द्रमर्चं यथा विदे ।

यो जस्तिवृन्यो मयवा पुरुवसुः सहस्रेणैव शिक्षति

१

ज्ञातानीकेव प्र जिगाति धृष्णुया हन्ति वृत्राणि वृशुषे ।

गिरिखि प्र रसा अस्य पिन्विरे वृत्राणि पुरुमोजसः

२

आ त्वां भुतासु इन्द्वो मवा य इन्द्र गिर्वणः ।

आपो न वज्रिन्नन्वोक्थं सरः पुणन्ति शूर राधसं

३

अनेहसं प्रतरणं विवक्षणं मध्वः स्वादिष्ठमी पिब ।

आ यथा मन्दसानः किरासि नः प्र क्षुद्रेव त्मना धूपन्

४

आ नः स्तोममुपं द्वव—द्वियानो अश्वो न सोतृभिः ।

यं तं स्वधावन् त्वद्वयन्ति धेनव इन्द्र कण्वेषु रातयः

५ [१४]

उग्रं न वीरं नमसोपं सेदिम विभूतिमक्षितावसुम् ।

उद्रीवं वज्रिन्नवतो न सिञ्चते क्षरन्तीन्द्र धीतर्यः

६

यन्द्रं नूनं यद्वा यज्ञे यद्वा पृथिव्यामधि ।

अतो नो यज्ञमाशुभिर्महेमत उग्र उग्रेभिरा गहि

७

अजिरासो हरयो ये तं आशवो वार्ता इव प्रसक्षिणः ।

येभिरपत्यं मनुषः परीर्यसे येमिर्विध्वं स्वर्हृदो

८

एतावतस्त ईमह इन्द्र सुस्रस्य गोमतः ।

यथा प्रावो मघवन् मेध्यातिथिं यथा नीपातिथिं धने

९

यथा कण्वे मघवन् त्रसर्वस्यवि यथा एकथे वंशवजे ।

यथा गोशर्यि असनोर्कजिश्चनी—न्द्र गोमद्विरण्यवत्

१० [१५] १०४८

(५०) [२]

१० पुष्टिगुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विपमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

प्र सु श्रुतं सुरार्धसु मर्चां शक्रमभिष्टये ।

यः सुन्वते स्तुवते काम्यं वसु सहस्रेणेव मंहते १

ज्ञतानीका हेतयो अस्य दुष्टरा इन्द्रस्य समिपो महीः ।

गिरिर्न भुज्मा मघर्वत्सु पिन्वते यदीं सुता अमन्दिपुः २

यदीं सुतासु इन्द्रवो ऽभि प्रियममन्दिपुः ।

आपो न धायि सर्वनं म आ वसो दुर्वाडवोषं द्राशुपे ३

अनेहसं वो हवमानमूतये मध्वः क्षरन्ति धीतयः ।

आ त्वा वसो हवमानासु इन्द्रव उप स्तोत्रेषु दधिरे ४

आ नः सोमे स्वध्वर ईयानो अत्यो न तोशते ।

यं ते स्वदावन् त्वदन्ति गूर्तयः पौर छन्दयसे हवम् ५ [१६]

प्र वीरमुग्रं विविचिं धनस्पृतं विभूर्तिं राधसो मुहः ।

उद्रीव बज्रिन्नवतो वसुत्वना सदा पीपेथ द्राशुपे ६

यन्द्र नूनं परावति यद् वा पृथिव्यां दिवि ।

युजान इन्द्र हरिर्महेमत ऋष्व ऋष्वेमिरा गहि ७

रथिरासो हरयो ये ते अग्निध ओजो वार्तस्य पिप्रति ।

येमिर्नि दस्युं मनुषो निचोपयो येमिः स्वः परीयसे ८

एतावतस्ते वसो विद्यामं शूर नव्यसः ।

यथा प्राव एतं कृत्ये धने यथा वशं दशधजे ९

यथा कण्वे मघवन् मेधे अध्वरे वीर्यनीथे दमूनसि ।

यथा गोशर्यि असिपासो अद्रिवो मयि गोत्रं हतिभिर्यम् १० [१७] (१०५८)

(५१) [३]

१० धुष्टिगुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विपमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

यथा मनो सांवरणौ सोममिन्द्रापिबः सुतम् ।

नीपातिथौ मघवन् मेध्यातिथौ पुष्टिगौ शुक्तिगौ सचा १ (१०५९)

पार्थिवाणः प्रस्कण्वं समसादयच्छयानं जित्रिमुद्धितम् ।

सहस्राण्यसिधासद् गवामृषिस्त्वोतो दस्यवे वृकः

२

य उक्थेमिर्न विन्धते चिकिच कपिचोदनः ।

इन्द्रं तमच्छा वद नव्यस्या मृत्यरिप्यन्तं न भोजसे

३

यस्मा अकं सप्तशीर्षाणमानुचु छिधातुमुत्तमे पदे ।

स त्विमा विश्वा भुवनानि चिक्रदु दादिर्जनिष्ट पौर्यम्

४

यो नो वृता वसूनामिन्द्रं तं हूमहे वयम् ।

विद्या ह्यस्य सुमतिं नवीयसीं गुमेम गोमति वजे

५ [१८]

यस्मै त्वं वसो दानाय शिक्षसि स रायस्पोर्यमश्रुते ।

तं त्वा वयं मघवन्निन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे

६

कदा च न स्तरीरसि नेन्द्र सश्वासि वाङ्मुपे ।

उपोपेष्टु मघवन् मूय इष्टु ते दानं देवस्य पृच्यते

७

प्र यो ननक्षे अभ्योजसा क्रिर्वि वधैः शुष्णं निघोपयन् ।

यदेदस्तम्भीत् प्रथयन्नमुं दिवमादिर्जनिष्ट पार्थिवः

८

यस्यायं विश्व आर्यो दासः शेवधिपा अरिः ।

तिरश्चिर्वुर्ये रुशमि पवीरवि तुभ्येत सो अज्यते रयिः

९

तुरण्यवो मधुमन्तं घृतश्रुतं विपासो अर्कमानुचुः ।

अस्मे रयिः पप्रथे वृष्ण्यं शवो ऽस्मे सुवानास इन्दवः

१० [१९] (१०१८)

(५१) [४]

१० आयुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विपमा गृह्णी, समा सतोषृह्णी) ।

यथा मनो विवस्वति सोमं शक्रार्पिबः सुतम् ।

यथा त्रिते छन्द इन्द्र जुजोधस्यायौ मादयसे सचा

१

पृषध्रे मेघये मातरिष्वनीन्द्र सुवाने अमन्दथाः ।

यथा सोमं दशशिप्रे दशोण्ये स्यूमरश्मावृजूनसि

२

य उक्था केवला वृधे यः सोमं धृषितापिबत् ।

यस्मै विष्णुस्त्रीणि पदा विचक्रम उरप मित्रस्य धर्मभिः

३

(१०७१)

यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु चाकनो वाजे वाजिञ्छतकतो ।
 तं त्वा वयं सुदुघामिव गोदुहो जुहूमसि अवस्यवः ४
 यो नो दाता स नः पिता महाँ उग्र ईशानकृत् ।
 अपामन्नग्रो मघवा पुरुवसु—गौरिष्वस्य प्र दातु नः ५ [२०]

यस्मै त्वं वंसो वानाय मंहसे स रायस्पोषमिन्वति ।
 वसूयवो वसुपतिं शतक्रतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे ६
 कदा चन प्र युच्छस्यु—मे नि पोसि जन्मनी ।
 तुरीयादित्य हवर्नं त इन्द्रिय—मा तस्थानमृतं द्विवि ७

यस्मै त्वं मघवन्निन्द्र गिर्वणः शिक्षो शिक्षसि द्वाशुपं ।
 अस्माकं गिर उत सुष्टुतिं वंसो कण्ववच्छृणुधी हवम् ८
 अस्तावि मन्म पुष्यं ब्रह्मेन्द्राय वोचत ।
 पूर्वीर्कृतस्य बृहतीरनूपत स्तोतुर्मधा असृक्षत ९

समिन्द्रो रायो बृहतीरधुनुत सं क्षोणी समु सूर्यम् ।
 सं शुक्रासः शुचयः सं गवांशिरः सोमा इन्द्रममन्दिषुः १० [२१] (१०७८)

(५२) [५]

८ मध्यः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतांबृहती) ।

उपमं त्वा मघोनां ज्येष्ठं च वृषभाणाम् ।
 पूर्मित्तमं मघवन्निन्द्र गोविदु—मीशानं राय ईमहे १

य आयुं कुत्समतिथिगवमर्दयो वावृधानो त्रिवेदिवे ।
 तं त्वा वयं हरिष्वं शतक्रतुं वाजयन्तो हवामहे २

आ नो विश्वेषां रसं मध्वः सिञ्चन्त्वद्रयः ।
 ये परावतिं सुन्विरे जनेष्वा ये अर्वावतीन्दवः ३

विश्वा द्वेपांसि जहि चाव चा कृधि विश्वे सन्वन्त्वा वसुं ।
 शीष्टेषु चित्ते मदिरासो अंशवो यत्रा सोमस्य तृम्पसि ४ [२२]

इन्द्र नेदीय एदिहि मितमैधामिरुतिभिः ।
 आ शीतम् शीतमाभिरुमिष्टिभि—रा स्वापे स्वापिभिः ५ (१०८३)

आजितुरं सत्पतिं विश्वचर्पणिं कृधि प्रजास्वार्भगम् ।	
य स तिरा शचीमिर्ये त उक्थिनः कतुं पुनत आनुयक्	६
यस्ते साधिष्ठोऽवसे ते स्याम भरेषु ते ।	
वयं होत्राभिरुत देवहूतिभिः ससवांसो मनामहे	७
अहं हि ते हरिबो ब्रह्म वाजयु—राजिं यामि सद्गोतिभिः ।	
त्वामिवेव तममे समंश्चयु—गंयुरये मथीनाम्	८ [२३] (१०८६)

(५४) [१]

८ मातरिद्वा काण्वः । इन्द्रः, ३-४ विद्दे देवाः । प्रगाथः = (विपमा बृहती, समा सतोषुहती) ।

एतत् त इन्द्र वीर्यं गीर्भिर्गुणन्ति कारवः ।	
ते स्तोमन्त ऊर्जमावन् घृतश्रुतं पौरासो नक्षन् धीतिभिः	१
नक्षन्त इन्द्रमवसे सुकृत्यया येषां सुतेषु मन्दसे ।	
यथा संवर्ते अमवो यथा कृश एवास्मे इन्द्र मत्स्व	२
आ नो विश्वे सजोषमो देवासो गन्तनोप नः	
वसवो रुद्रा अवसे न आ गम—ञ्छृण्वन्तु मरुतो हवम	३
पुषा विष्णुर्हवन् मे सरस्व—त्यवन्तु सप्त सिन्धवः ।	
आपो वातः पर्वतासो वनस्पतिः शृणांतु पृथिवी हवम	४ [२४]

यदिन्द्र राधो अस्ति ते माघोनं मघवत्तम ।	
तेन नो बोधि सधमाद्यो वृधे भगो दानाय वृत्रहन	५
आर्जिपते नृपते त्वमिद्धि नो वाज आ वक्षि सुकतो ।	
वीती होत्राभिरुत देववीतिभिः ससवांसो वि शृण्विरे	६
सन्ति ह्यर्य आशिष इन्द्र आयुर्जनानाम् ।	
अस्मान् नक्षस्व मघवच्छुपारवसे धृक्षस्व पिप्युपीमिषम्	७
वयं त इन्द्र स्तोमेभिर्विधेम त्वमस्माकं शतकतो ।	
महि स्थूरं शशयं राधो अह्वयं प्रस्कण्वाय नि तोशय	८ [२५] (१०९४)

(५५) [७]

५ छन्दाः काण्वः । इन्द्रः, प्रस्कण्यश्च । गायत्री, ३, ५ अनुष्टुप् ।

- मूरीदिन्द्रस्य धीर्यं । व्यख्यमभ्यार्यति । राधस्ते दस्यवे वृक १
 ज्ञतं श्वेतासं उक्षणो विवि तारो न रोचन्ते । मृह्ना दिवं न तंस्तभुः २
 ज्ञतं वेणुच्छतं शुनः ज्ञतं चर्माणि म्लातानि ।
 ज्ञतं मे बल्वजस्तुका अरुपीणां चतुःशतम् ३
 सुवेवाः स्थ काण्वायना वयोवयो विचरन्तः । अश्वसो न चङ्क्रमत ४
 आवित साप्तस्य चर्किरानानूनस्य महि श्वः ।
 श्यावीरितिध्वसन् पथश्चक्षुषा च न संनशे ५ [२६] (१०९६)

(५६) [८]

५ पृषधः काण्वः । इन्द्रः, प्रस्कण्यश्च ५ अग्निसूर्यौ । गायत्री, ५ पङ्क्तिः ।

- प्रति ते दस्यवे वृक राधो अदृश्यह्वयम् । द्यौर्न प्रथिना श्वः १
 दश मह्यं पौतक्रतः सहस्रा दस्यवे वृकः । नित्याद्यायो अमंहत २
 ज्ञतं मे गर्वभानां ज्ञतमूर्णावतीनाम् । ज्ञतं दासां अति स्रजः ३
 तन्नो अपि प्राणीयत पूतकृतायं व्यक्ता । अश्वानामिन्न यूथ्याम् ४
 अर्चेत्यग्निश्चेकितुह्वययाद्र स सुमद्रथः ।
 अग्निः शुक्लेण गोचिपा बृहत सूर्यो अरोचत विवि सूर्यो अरोचत ५ [२७] (११०४)

(५७) [९]

४ मेध्यः काण्वः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

- युवं देवा कर्तुना पुष्येण युक्ता रथेन तविपं यजन्ना ।
 आर्गच्छतं नासत्या शचीभिर्दिदं तृतीयं सर्वनं पिबाथः १
 युवां देवास्त्रयं एकावशासः सत्याः सत्यस्य दृढशो पुरस्तात् ।
 अस्मत्कं यज्ञं सर्वनं जुषाणा पातं सोममश्विना दीर्घग्री २
 पनाय्यं तदश्विना कृतं वां वृषभो द्विवो रजसः पृथिव्याः ।
 सहस्रं शंसा उत ये गर्विष्टौ सर्वौ इत तौ उप याता पिबध्वे ३ (११०७)

अयं वां मागो निहितो यज्ञे—मा गिरो नास्त्योर्ष यातम् ।
पिबंतं सोमं मधुमन्तमस्मे प्र द्वाश्वांसमवतं शचीभिः

४ [२८] (११०८)

(५८) [१०]

३ मेध्यः काण्वः । विद्ये देवाः, १ ऋत्विजो वा । त्रिष्टुप् ।

यमुत्विजो बहुधा कल्पयन्तः सचेतसो यज्ञमिमं वहन्ति ।
यो अनूचानो बाह्यणो युक्त आसीत् का स्वित् तन्न यजमानस्य संवित् १
एकं एवाग्निर्वह्नुधा समिद्ध एकः सूर्यो विश्वमनु प्रभूतः ।
एकैवोषाः सर्वमिदं वि मा—त्येकं वा इदं वि बभूव सर्वम् २
ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं त्रिचक्रं सुखं रथं सुपदं मूर्तिवारम् ।
चित्रामर्षा यस्य योगेऽधिजज्ञे तं वां ह्रुवे अति रिक्तं पिबध्वै ३

३ [२९] (११११)

(५९) [११]

७ सुपर्णः काण्वः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

इमानिं वां भागधेयानि सिञ्चत इन्द्रावरुणा प्र महे सुतेषु वाम ।
यज्ञेयज्ञे ह सर्वना भुरण्यथो यत् सुन्वते यजमानाय शिक्षथः १
निष्विध्वरीरोपधीरार्प आस्ता—मिन्द्रावरुणा महिमानमाशत ।
या सिञ्चत रजसः पारे अध्वनो ययोः शत्रुर्नकिरावेव ओहते २
सत्यं तदिन्द्रावरुणा कृशस्य वां मध्वं ऊर्मिं दुहते सप्त वाणीः ।
तामिन्द्राश्वांसमवतं शुभस्पती यो वामदध्वो अमि पाति चित्तिभिः ३
घृतप्रपः सौम्या जीरदानवः सप्त स्वसारः सदनं कृतस्य ।
या ह वामिन्द्रावरुणा घृतश्रुत—स्तामिर्धत्तं यजमानाय शिक्षतम् ४

४ [३०]

अवोवाम महते सौमगाय सत्यं त्वेषाभ्यां महिमानमिन्द्रियम् ।
अस्मान् त्विन्द्रावरुणा घृतश्रुत—स्त्रिभिः साप्तेभिर्वतं शुभस्पती ५
इन्द्रावरुणा यद्विष्वो मनीषां वाचो मतिं श्रुतमदत्तमग्ने ।
यानि स्थानान्यसृजन्त धीरा यज्ञं तन्वानास्तर्पसाभ्यपश्यम् ६
इन्द्रावरुणा सौमनसमहंसं रायस्पोषं यजमानेषु धत्तम् ।
प्रजां पुष्टिं भूतिमस्मासु धत्तं दीर्घायुत्वाय प्र तिरतं न आयुः ७

७ [३१] (१११८)

॥ इति बालखिल्यं समाप्तम् ॥

(६०)

[सप्तमोऽनुषाकः ॥ ७ ॥ सू० ६०-६९]

२० भर्गः प्रागाथः । अग्निः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

अग्र आ याह्यग्निमि—र्होतारं त्वा वृणीमहे ।

आ त्वार्मनक्तु प्रयता हविष्मती यजिष्ठं बर्हिःसर्वे १

अच्छा हि त्वा सहसः सूनो अङ्गिरः सुचश्चरन्त्यध्वरे ।

ऊर्जो नपातं घृतकेशमीमहे ऽग्निं यज्ञेषु पुन्यम् २

अग्ने कविर्वेधा असि होता पावक यक्षयः ।

मन्द्रो यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यो विप्रैभिः शुक्र मन्मभिः ३

अद्रोघमा वहोऽतो यविष्ठ्य देवाँ अजस्र दीतये ।

अभि प्रयांसि सुधिता वंसो गहि मन्दस्व धीतिभिर्हितः ४

त्वमित् सप्रथा अस्य—ग्ने त्रातर्कृतस्कविः ।

त्वां विप्रासः समिधान दीदिव आ विवासन्ति वेधसः ५ [३२]

शोचा शोचिष्ठ दीविहि विशे मयो रास्व स्तोत्रे महौ असि ।

देवानां शर्मन् मम सन्तु सूरयः शत्रूपाहः स्वश्रयः ६

यथा चिद् बृद्धमृतस—मग्ने संजुर्वसि क्षमि ।

एवा वह मित्रमहो यो अस्मधुग दुर्मन्मा कश्च वेनति ७

मा नो मर्ताय रिपवे रक्षस्विने माघशंसाय रीरधः ।

अग्नेधन्निस्तरणिभिर्यविष्ठ्य शिवेभिः पाहि पायुभिः ८

पाहि नो अग्र एकया पाह्युत द्वितीयया ।

पाहि गीर्भिस्तिष्ठभिर्रुजां पते पाहि चतसृभिर्वसो ९

पाहि विश्वस्माद्वक्षसो अराव्याः प्र स्म वाजेषु नोऽव ।

त्वामिन्द्रि नेदिष्ठं देवतातय आपि नक्षामहे वृधे १० [३३]

आ नो अग्ने वयोवृधं रयिं पावक शंस्यम् ।

रास्वा च न उपमाते पुरुस्पृहं सुनीती स्वयशस्तरम् ११

येन वंसांम पूतनासु शर्धत—स्तरन्तो अर्य आदिशः ।

स त्वं नो वर्ध प्रयसा शचीवसो जिन्वा धियो वसुविदः १२

शिशानो वृषभो यथा—ग्निः शृङ्गे दविध्वत् ।

तिग्मा अस्य हनेवो न प्रतिधृषे सृजम्मः महसा यद्गः १३

(११११)

नहि ते अग्रे वृषभ प्रतिधूये जम्भासो यद्वितिष्ठसे ।
 स त्वं नो होतुः सुहुतं हविष्कृधि वंस्वा नो वार्यां पुर १४
 शेषे वनेषु मात्रोः सं त्वा मर्तास इन्धते ।
 अतन्द्रो हव्या वहसि हविष्कृत आदिद् वेवेषु राजसि १५ [३४]

सप्त होतारस्तमिदीळते त्वा ऽग्रे सुत्यजमह्वयम् ।
 मिनत्स्यद्विं तपसा वि शोचिषा प्राग्ने तिष्ठ जनों अति १६
 अग्निर्मग्निं वो अधिगुं ह्रुवेर्म वृक्तबर्हिषः ।
 अग्निं हितप्रयसः शश्वतीप्वा ऽऽ होतारं चर्पणीनाम् १७
 केतेन शर्मन् त्सचते सुपामण्यग्ने तुभ्यं चिकित्वना ।
 इपण्यया नः पुरुषूपमा मर वाजं नेदिष्टमूतये १८

अग्ने जरितर्विष्पति स्तेपानो देव रक्षसः ।
 अप्रोषिवान् गृहपतिर्महो असि विचस्पयुर्दुरोणयुः १९
 मा नो रक्ष आ वैशीदाघृणीवसो मा यातुर्यातुमावताम् ।
 परोगव्यत्यनिरामप क्षुधमग्ने सेध रक्षस्विनः २० [३५] (११३८)

(६१)

१८ भगः प्रागाथः । इन्द्रः । प्रागाथः = (विषमा वृहती, समा सतीवृहती,) १७ शंकुमती ।

उभयं शृणवच्च न इन्द्रो अर्वागिदं वचः ।
 सुत्राच्या मधवा सोमपीतये धिया शर्विष्ठ आ गमत् १
 तं हि स्वरजं वृषभं तमोजसे धिषणे निष्टतक्षतुः ।
 उतोपमानां प्रथमो नि पीदसि सोमकामं हि ते मनः २
 आ वृषस्व पुरुवसो सुतस्येन्द्रान्धसः ।
 विद्वा हि त्वा हरिवः पुंसु सासहि मधृष्टं चिद् दधृष्वणिम ३
 अप्रामिसत्य मघवन् तथेदस दिन्द्र कत्वा यथा वशः ।
 सनेम वाजं तव शिप्रिन्नवसा मक्ष्चिद्यन्तो अद्रिवः ४
 गग्ध्र्युष्टु शचीपत इन्द्र विश्वाभिरूतिभिः ।
 भगं न हि त्वा यशसं वसुविदुमनु शूर चरगमसि ५ [३६] (११४१)

- पौरो अश्वस्य पुरुकृद् गवाम्—स्युत्सो देव हिरण्ययः ।
 नकिर्हि दानं परिमर्षिषत् त्वे यद्यद्यामि तदा भर ६
 त्वं होहि चरवे विदा भगं वसुत्तये ।
 उद् वावृषस्व मघवन् गविष्ठय उविन्द्राश्वमिष्टये ७
 त्वं पुरु सहस्राणि श्रुतानि च यूथा वानाय मंहसे ।
 आ पुरं पुरं चकृम विप्रवचस इन्द्रं गायन्तोऽवसे ८
 अविप्रो वा यदविध—द्विप्रो वेन्द्र ते वचः ।
 स प्र ममन्वत् त्वाया शतक्रतो प्राचीमन्यो अहंसन ९
 उग्रबाहुर्भक्षकृत्वा पुरं पुरो यदि मे शृणवद्भवं ।
 वसूयवो वसुपतिं शतक्रतुं स्तोमेरिन्द्रं हवामहे १० [३७]
 न पापासो मनामहे नारायासो न जल्हवः ।
 यदिद्विन्द्रं वृषणं सचां सुते सखायं कृणवामहे ११
 उग्रं युयुज्म पृतनासु सासहि—मुणकातिमदाभ्यम ।
 वेदां भूमं चित् सनिता रथीर्तमो वाजिनं यमिद्रु नशत १२
 यत इन्द्र भयामहे ततो नो अमयं कृधि ।
 मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतिभि—र्वि द्विपो वि मृधो जहि १३
 त्वं हि राधस्पते राधसो महः क्षयस्यासि विधतः ।
 तं त्वा वयं मघवन्निन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे १४
 इन्द्रः स्पलुत वृत्रहा परस्पा नो वरेण्यः ।
 स नो रक्षिषच्चरमं स मध्यमं स पश्चात् पातु नः पुरः १५ [३८]
 त्वं नः पश्चादधरावुत्तरात् पुर इन्द्र नि पाहि विश्वतः ।
 आरे अस्मत् कृणुहि दैव्यं भय—मारे हेतीरवेवीः १६
 अद्याद्या श्वःश्व इन्द्र त्रास्व परे च नः ।
 विश्वा च नो जरितृन् त्सरपते अहा दिवा नक्तं च रक्षिषः १७
 प्रमङ्गी शूरो मघवा तुवीर्मघः संमिश्रो वीर्याय कम् ।
 जुमा ते बाहू वृषणा शतक्रतो नि या वज्रं मिमिक्षतुः १८ [३९] (११५१)

(६२)

१२ प्रगाथो घोरः काण्वः । इन्द्रः । पङ्क्तिः, ७-९ ब्रह्मती ।

प्रो अस्मा उपस्तुतिं भरता यज्जुजोपति ।
 उक्थैरिन्द्रस्य माहिन् वयो वर्धन्ति सोमिनो भद्रा इन्द्रस्य रातयः १
 अयुजो असमो नृमिरेकः कृष्टीरयास्यः ।
 पूर्वैरति प्र वावृधे विश्वा जातान्योजसा भद्रा इन्द्रस्य रातयः २
 अहितेन चिदर्वता जीरदानुः सिपासति ।
 प्रवाच्यमिन्द्र तत् तव वीर्याणि करिष्यतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ३
 आ याहि कुणवाम त इन्द्र ब्रह्माणि वर्धना ।
 येभिः शविष्ठ चाकनो मद्रमिह श्रवस्यते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ४
 धूपतश्चिद धूपन्मनः कृणोषीन्द्र यत् त्वम् ।
 तीव्रैः सोमैः सपर्यतो नमोभिः प्रतिभूर्पतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ५
 अव चप्त् ऋचीपमो ऽवतां इव मानुषः ।
 जुष्टी दक्षस्य सोमिनः सर्वायं कृणुते युजं भद्रा इन्द्रस्य रातयः ६ [४०]

विश्वे त इन्द्र वीर्यं देवा अनु क्रतुं ददुः ।
 भुवो विश्वस्य गोपतिः पुरुषुत भद्रा इन्द्रस्य रातयः ७
 गृणे तदिन्द्र ते शव उपमं देवतातये ।
 यद्वंसि वृत्रमौजसा शचीपते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ८
 समनेव वपुष्यतः कृणवन्मानुषा युगा ।
 विदे तदिन्द्रश्चेतनमर्ध भ्रुतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ९

उज्जातमिन्द्र ते शव उत त्वामुत तव क्रतुम् ।
 भूरिगो भूरि वावृधुर्मर्धवन् तव शर्मणि भद्रा इन्द्रस्य रातयः १०
 अहं च त्वं च वृत्रहन्तं युज्याव सनिभ्य आ ।
 अरातीवा चिदद्विवो ऽनु नौ शूर मंसते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ११
 सत्यमिदं वा उ तं वयमिन्द्रं स्तवाम नानृतम् ।
 महौ असुन्वतो वधो भूरि ज्योतीषि सुन्वतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः १२ [४१] (११६८)

(६३)

१२ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । १२ देवाः । गायत्रीः १, ४-५, ७ अनुष्टुप् ; १२ त्रिष्टुप् ।

स पूर्वो महानो वेनः क्रतुमिरानजे । यस्य द्वारा मनुष्यिता देवेषु धियं आनजे १
 विवो मानं नोत्सवुन् त्सोमपृष्ठासो अद्रयः । उक्था ब्रह्म च शंस्या २
 स विद्रो अङ्गिरोभ्य इन्द्रो गा अवृणोदप । स्तुषे तदस्य पौंस्यम् ३
 स प्रतर्था कविवृध इन्द्रो वाकस्य वृक्षणिः । शिवो अर्कस्य होमन्यस्मन्ना गन्त्ववसे ४
 आङ्गु नु ते अनु क्रतुं स्वाहा वरस्य यज्यवः । श्वात्रमर्का अनूपतेन्द्र गोत्रस्य वावने ५
 इन्द्रे विश्वानि वीर्या कृतानि कर्त्वीनि च । यमर्का अध्वरं विदुः ६ [४२]

यत् पाञ्चजन्यया विशेन्द्रे घोषा असृक्षत । अस्तृणाद्बृहणा विपोडे ऽर्यो मानस्य स क्षयः ७
 इयमु ते अनुष्टुतिश्चकूपे तानि पौंस्या । प्रावश्चक्रस्य वर्तनिम् ८
 अस्य वृष्णो व्योदन उरु क्रमिष्ट जीवसे । यवं न एश्व आ ददे ९
 तद्वधाना अवस्यवो युष्माभिर्दक्षपितरः । स्याम मरुत्वतो वृधे १०
 बळुत्वियाय धाम्न क्रक्रमिः शूर नोनुमः । जेषामिन्द्र त्वया युजा ११
 अस्मे रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्ये मरुहूतौ सजोषाः ।
 यः शंसते स्तुवते धारिं पृज इन्द्रज्येष्ठा अस्माँ अवन्तु देवाः १२ [४३] (११८०)

(६४)

१२ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

उत् त्वा मन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अव ब्रह्माद्रिषो जहि १
 पदा पर्णो रराधसो नि बाधस्व महौ असि । नहि त्वा कश्चन प्रति २
 त्वमीशिषे सुताना मिन्द्र त्वमसुतानाम् । त्वं राजा जनानाम् ३
 एहि प्रेहि क्षयो विव्याड्योषश्चर्षणीनाम् । ओमे पृणासि रोदसी ४
 त्यं चित् पर्वतं गिरिं शतवन्तं सहस्रिणम् । वि स्तोतृभ्यो रुरोजिथ ५
 वयमु त्वा दिवा सुते वयं नक्तं हवामहे । अस्माकं काममा पृण ६ [४४]

क्र। स्य वृषमो युवा तुविशीवो अनानतः । ब्रह्मा कस्तं संपर्यति ७
 कस्य स्वित्र सर्वनं वृषा जुजुष्वौ अव गच्छति । इन्द्रं क उ स्विदा चके ८
 कं ते वाना असक्षत वृत्रहन् कं सुवीर्या । उक्थे क उ स्विदन्तमः ९ (११८९)

अयं ते मानुषे जने	सोमः पूरुषं सूयते	। तस्येहि प्र द्रवा पिब	१०
अयं ते शर्यणावति	सुषोमायामधि प्रियः	। अर्जीकीये मदन्तमः	११
तमद्य राधसे महे	चारुं मदाय घृष्वये	। एहीमिन्द्र द्रवा पिब	१२ [४५] (११९९)

(६५)

१२ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्र प्रागपागुक्क	न्यग्वा हूयसे नृभिः	। आ याहि तूर्यमाशुभिः	१
यद्वा प्रस्रवणे दिवो	मादयसि स्वर्णरि	। यद्वा समुद्रे अन्धसः	२
आ त्वा गीर्मिर्महामुरुं	ह्रुवे गामिव भोजसे	। इन्द्र सोमस्य पीतये	३
आ तं इन्द्र महिमानं	हरयो देव ते महः	। रथे वहन्तु बिभ्रतः	४
इन्द्रं गृणीष उं स्तुपे	महौ उग्र ईशानकृत	। एहि नः सुतं पिब	५
सुतावन्तस्त्वा वयं	प्रयस्वन्तो हवामहे	। इदं नो बर्हिणसदे	६ [४६]
यच्चिद्धि शश्वतामसी	न्द्र साधारणस्त्वम्	। तं त्वा वयं हवामहे	७
इदं ते सोम्यं मध्व	धुक्षन्नाद्रिमिनरः	। जुषाण इन्द्र तत् पिब	८
विश्वो अर्यो विप्रश्चितो	ऽति स्तूयमा गहि	। अस्मे धेहि श्रवो बृहत्	९
दाता मे पूर्पतीनां	राजा हिरण्यवीनाम्	। मा देवा मघवा रिपत्	१०
सहस्रे पूर्पतीना	मधि श्रन्द्रं बृहत् पृथु	। शुक्रं हिरण्यमा ददे	११
नपातो दुर्गहस्य मे	सहस्रेण सुरार्धसः	। श्रवो देवेष्वक्रत	१२ [४७] (१२०४)

(६६)

१५ कलिः प्रागाथः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विपमा बृहती, समा सतोबृहती), १५ अनुष्टुप् ।

तरोभिर्वो विवद्वसु—मिन्द्रं सुबाधं ऊतये ।

बृहद्वायन्तः सुतसोमि अध्वरे ह्रुवे मरं न कारिणाम् १

न यं दुधा वरन्ते न स्थिरा मुरो मदं सुशिप्रमन्धसः ।

य आदृत्या शशमानार्यं सुन्वते दाता जरित्र उक्थ्यम् २

यः शक्रो मुक्षो अश्वयो यो वा कीजो हिरण्ययः ।

स ऊर्वस्यं रेजयत्यपावृति—मिन्द्रो गव्यस्य वृत्रहा ३

निखातं चिद्यः पुरुसंभूतं वस्र—दिद्वर्पति वाशुपे ।

वज्री सुशिप्रो हर्यश्व इत् करदि—न्द्रः कत्वा यथा वशात् ४

(१२०८)

यद्वावन्थ पुरुहूत पुरा चिच्छूर नृणाम् ।

वयं तत् त इन्द्र सं भ्रमामसि यज्ञमुक्थं तुरं वचः

५ [४८]

सचा सोमेषु पुरुहूत वज्रिवो मदाय द्युक्ष सोमपाः ।

त्वमिन्द्रि ब्रह्मकृते काम्यं वसु देष्टः सुन्वते भुवः

६

वयमेनमिदा ह्यो ऽपीपेमेह वज्रिणम् ।

तस्मा उ अद्य समना सुतं भ्रा ऽऽ नूनं भूषत भ्रुते

७

वृकाश्विदस्य वारुण उरामधि रा वयुनेषु भूषति ।

सेमं नः स्तोमं जुजुषाण आ गृहीन्द्र प्र चित्रया धिया

८

कद्रु न्वऽस्याकृत मिन्द्रस्यास्ति पौंस्यम् ।

केनो नु कं भ्रोमतेन न शुभ्रुवे जनुपः परि वृत्रहा

९

कद्रु महीरधृष्टा अस्य तविपीः कद्रु वृत्रघ्नो अस्तुतम् ।

इन्द्रो विश्वान् वेकनादौ अहर्दृश उत कत्वा पर्णारमि

१० [४९]

वयं वा ते अपूर्व्येन्द्र ब्रह्माणि वृत्रहन् ।

पुरुतमासः पुरुहूत वज्रिवो भृतिं न प्र भ्रमामसि

११

पूर्वाश्विन्द्रि त्वे तुविकूर्मिन्नाशसो हवन्त इन्द्रोतयः ।

तिरश्विदुर्यः सवना वसो गहि शर्विष्ठ भ्रुधि मे हवम्

१२

वयं वा ते त्वे इन्द्रिन्द्र विप्रा अपि प्सि ।

नहि त्ववुन्यः पुरुहूत कश्चन मघवन्नस्ति मर्द्धिता

१३

त्वं नो अस्या अमतेरुत क्षुधोऽभिर्शस्तेरव स्पृधि ।

त्वं न ऊती तव चित्रया धिया शिक्षा शचिष्ठ गातुवित्

१४

सोम इद्वः सुतो अस्तु कलयो मा बिमीतन ।

अपेक्षेय ध्वस्मारयति स्वयं वैपो अपायति

१५ [५०] (१२१९)

(६७)

११ मत्स्यः नाम्मदः, मैत्रावरुणिर्मान्याः, बहवो वा मत्स्या जालनदाः ।

आदित्याः, १०-१२ अदितिः । गायत्री ।

त्यान् नु क्षत्रियाँ अव आदित्यान् याचिषामहे । सुमूर्लीकाँ अमिष्टये १

मित्रो नो अत्यहृतिं वरुणः पर्षदयमा । आदित्यासो यथा विदुः २

तेषां हि चित्रमुक्थयँ वरुणमस्ति वाशुपे । आदित्यानामरुक्ते ३

(१२२९)

महिं वो महतामवो वरुण मित्रार्यमन् । अवांसया वृणीमहे	४
जीवान् नो अमि धेतनाऽऽदित्यासः पुरा हथात् । कद्धं स्थ हवनश्रुतः	५ [५१]
यद्वः श्रान्ताय सुन्वते वरुथमस्ति यच्छर्दिः । तेनां नो अधि वोचत	६
अस्ति देवा अंहोरुर्वस्ति रत्नमनांसः । आदित्या अद्भुतैनसः	७
मा नः सेतुः सिषेदुषं महे वृणक्तु नस्परि । इन्द्र इन्द्रि श्रुतो वशी	८
मा नो मृचा रिपूणां वृजिनानामविष्यवः । देवा अमि प्र मृक्षत	९
उत त्वामदिते म ह्यहं वेव्युषं ब्रुवे । सुमूळीकाममिष्टये	१० [५२]
परिं द्वीने गंभीर आ उग्रपुत्रे जिघांसतः । मार्किस्तोकस्य नो रिपत्	११
अनेहो न उरुव्रज उरुचि वि प्रसर्तवे । कृधि तोकाय जीवसे	१२
ये मूर्धानः क्षितीनामवधासः स्वयंशसः । व्रता रक्षन्ते अद्भुतः	१३
ते न आहो वृकाणां मादित्यासो मुमोचत । स्तेनं बद्धमिवादिता	१४
अपो पु ण इयं शरुः रादित्या अप दुर्मतिः । अस्मदेवत्वजधनुषी	१५ [५३]
शश्वद्धि वः सुदानव आदित्या ऊतिमिर्वियम् । पुरा नूनं बुभुज्महे	१६
शश्वन्तं हि प्रचेतसः प्रतियन्तं चिदेनसः । देवाः कृणुथ जीवसे	१७
तत् सु नो नग्यं सन्यस आदित्या यन्मुमोचति । बन्धाद्बद्धमिवादिता	१८
नास्माकमस्ति तत् तर आदित्यासो अतिष्कदे । यूयमस्मभ्यं मूळत	१९
मा नो हेतिर्विबस्वत आदित्याः कुत्रिमा शरुः । पुरा नु जुरसो वधीत्	२०
वि पु द्वेपो व्यंहति मादित्यासो वि संहितम् । विष्वग्वि वृहता रपः	२१ [५४] (१२४०)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३८]

(६८)

१९ प्रियमेध आक्रिरसः । इन्द्रः १४-१९ ऋक्षाश्वमेधौ । गायत्री, अनुष्टुप्मुखः प्रगाथः= (अनुष्टुप्+गायत्र्यौ) १, ४, ७, १० अनुष्टुप्, १६ शंकुमती ।

आ त्वा रथं यथोतर्ये सुभ्राय वर्तयामसि । त्विक्कुर्मिमृतीपह मिन्द्र शर्विष्ठ सत्यते १
 त्विंशुष्म त्विंशतो शर्चीवो विश्वया मते । आ पंप्राथ महित्वना २
 यस्य ते महिना महः परि ज्मायन्तमीयतुः । हस्ता वज्रं हिरण्ययम् ३
 विश्वानरस्य वस्पति मनानतस्य शर्वसः । एदैश्च चर्पणीना मूती हुवे रथानाम् ४
 अमिष्टये सदावृधं स्वर्मीळहेषु यं नरः । नाना हवन्त ऊतये ५ [१]

परोमात्रमृचीपम् मिन्द्रमुग्रं सुरार्धसम् । ईशानं चिद्वरुणाम् ६
 तंतमिद्रार्धसे मह इन्द्रं चोदामि पीतये । यः पूर्व्यामनुष्टुति मीशे कृष्णीनां नूतुः ७ (१२४७)

न यस्य ते शवसान	सुख्यमानंश मर्त्यः । नकिः शवांसि ते नशत्	८
त्वोतासस्त्वा युजा	ऽप्सु सूर्ये महद्भनम् । जयेम पुत्सु वज्रिवः	९
तं त्वा युज्ञेभिरीमहे	तं गीर्भिर्गिर्वणस्तम ।	
इन्द्र यथा चिदाविथ	वाजेपु पुरुमाप्यम्	१० [२]
यस्य ते स्वादु सुख्यं	स्वाद्भी प्रणीतिरद्विवः । युज्ञो वितन्तुसाप्यः	११
उरु णस्तन्वेऽं तन	उरु क्षयाय नस्कृधि । उरु णो यन्धि जीवसे	१२
उरुं नृभ्य उरुं गव	उरुं रथाय पन्थाम् । देववीतिं मनामहे	१३
उप मा पद् द्वाद्वा	नरः सोमस्य हर्ष्या । तिष्ठन्ति स्वादुरातर्यः	१४
ऋञ्चाविन्दोत आ देवे	हरी ऋक्षस्य सुनवि । आश्वमेधस्य रोहिता	१५ [३]
सुरथा आतिथिग्वे	स्वमीशूराक्षे । आश्वमेधे सुपेशसः	१६
पळभ्वा आतिथिग्वे	इन्द्रोते वधूमतः । सचा पूतक्रतौ सनम्	१७
ऐषु चेतद्वपण्व	त्यन्तर्ऋजेष्वरुपी । स्वमीशुः कशावती	१८
न युष्मे वाजबन्धवो	निनित्सुश्चन मर्त्यः । अवद्यमधि दीधरत्	१९ [४] (१२५९)

(६९)

१८ गियमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः, ११ (अर्घ्यस्य) विश्वे देवाः, ११ (उत्तरार्घ्यस्य)- १२ वरुणः ।

अनुष्टुप्, १ उष्णिक्, ४-६ गायत्री, ११, १६ पङ्क्तिः, १७-१८ बृहती ।

प्रप वस्त्रिष्टुभमिपं मन्दर्वायानेन्दवे । धिया वो मेधसातये पुरंध्या विवासति १
 नदं व ओदतीनां नदं योयुवतीनाम् । पतिं वो अघ्न्यानां धेनुनामिषुध्यसि २
 ता अस्य सुददोहसः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः ।

जन्मन् देवानां विश-खिप्वा रौचने विवः ३

अभि प्र गोपतिं गिरेन्द्रमर्च यथा विदे । सुनुं सत्यस्य सत्पतिम् ४

आ हरयः ससृजिरे ऽरुपीरधि बर्हिषि । यत्रामि संनवामहे ५ [५]

इन्द्राय गाव आशिरं दुदुहे वज्रिणे मधु । यत् सीमुपह्वरे विदत् ६

उद्यद्वधस्य विष्टपं गृहमिन्द्रश्च गन्वहि ।

मध्वः पीत्वा संचेवहि त्रिः सप्त सख्युः पदे ७

अर्चत प्रार्चत मियमेषासो अर्चत । अर्चन्तु पुत्रका उत पुरं न धृष्णवर्चत ८

अव स्वराति गर्गरो गोधा परि सनिष्वणत् ।

पिङ्ग परि चनिष्कव दिन्द्राय ब्रह्मोद्यतम् ९ (१२६८)

आ यत् पतन्त्येन्यः सुदुधा अनपस्फुरः । अपस्फुरं गृभायत् सोममिन्द्राय पातवे १० [६]

अपात्तिन्द्रो अपावृष्टिर्विश्वे वेवा अमत्सत ।

वरुण इविह क्षयत् तमापो अभ्यनूयत वत्सं संशिश्वरीरिव ११

सुदेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुक्षरन्ति काकुदं सूर्यं सुषिरामिव १२

यो व्यतीरफाणयत् सयुक्ताँ उप वृशुपे । तक्रो नेता तदिद्वर्पु रूपमा यो अमुच्यत १३

अतीदु शक्र ओहत इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ।

मिनत् कनीन ओदुनं पच्यमानं पुरो गिरा १४

अर्मको न कुमारको ऽधि तिष्ठन् नवं रथम् । स पक्षन्महिषं मृगं पित्रे मात्रे विमुक्ततुम् १५

आ तू सुशिष दंपते रथं तिष्ठा हिरण्ययम् ।

अधं द्युक्षं संचेवहि सहस्रपादमरुषं स्वस्तिगामनेहसम् १६

तं घेमित्था नमस्विन् उप स्वराजमासते ।

अर्थं चिदस्य सुधितं यदेतव आवर्तयन्ति वावने १७

अनु प्रत्नस्यौकसः प्रियमेधास एषाम् ।

पूर्वामनु प्रयतिं वृक्तर्वाहिषो हितप्रयस आशत

१८ [७] (११७७)

(७०)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू० ७०-८०]

१५ पुरुहन्मा आरुगिरसः । इन्द्रः । वृहती; १-६ प्रगाथाः = (विपमा वृहती, समा सतोवृहती),

१२ शंकुमती, १३ उष्णिक्, १४ अनुष्टुप्, १५ पुरउष्णिक् ।

यो राजा चर्पणीनां याता रथेमिराग्निगुः ।

विश्वासां तरुता पृतनानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गुणे १

इन्द्रं तं शुम्भ पुरुहन्मन्नवसे यस्य द्विता विधर्तरि ।

हस्ताय वज्रः प्रति धायि दर्शतो महो विवे न सूर्यः २

नकिष्टं कर्मणा नश चक्ष्वकारं सदावृधम् ।

इन्द्रं न यज्ञैर्विश्वगूर्तमृभ्वस मधृष्टं धूणवोजसम् ३

अषाक्लहमुग्रं पृतनासु सासहिं यस्मिन् महीरुरुच्यः ।

सं धेनवो आर्यमाने अनोनवु द्यावः क्षामो अनोनवुः ४

यद्वशर्व इन्द्र ते शतं शतं भूमीरुत स्युः ।

न त्वा वजिन् त्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी

५ [८] (११८९)

आ पंपाथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शविष्ठ शर्वसा ।
 अस्मौ अव मघवन् गोमति व्रजे वज्रिञ्चित्राभिस्तुतिभिः ६
 न सीमदेव आप दिपं दीर्घायो मर्त्यः ।
 एतंग्वा चिद्य एतंग्वा युयोजते हरी इन्द्रो युयोजते ७
 तं वो महो महाव्यमिन्द्रं वानाय सक्षणिम् ।
 यो गाधेषु य आरणेषु हव्यो वाजेष्वस्ति हव्यः ८
 उवू पु णो वसो महे मृशस्व शूर राधसे ।
 उवू पु महौ मघवन् मघत्तय उर्विन्द्र शर्वसे महे ९
 त्वं न इन्द्र क्रतुयुस्त्वानिदो नि तृम्पसि ।
 मध्ये वसिष्व तुविनुम्णोर्वोर्नि वासं शिश्रथो हथैः १० [९]

अन्यवतममानुषमर्यज्वानमदेवयुम् ।

अव स्वः सखा दुधुवीत पर्वतः सुग्राय दस्युं पर्वतः ११
 त्वं न इन्द्रासां हस्ते शविष्ठ द्वावने । धानानां न सं गृमायास्मयुर्द्विः सं गृमायास्मयुः १२
 सखायः क्रतुमिच्छत कथा राधाम शरस्य । उपस्तुतिं भोजः सूरियो अह्नयः १३
 भूरिभिः समहृ कर्षिभिर्बर्हिष्मद्भिः स्तविष्यसे ।
 यवित्थमेकमेकमिच्छर वत्सान् पंगवदः १४
 कर्णगृह्या मघवा शौरदेव्यो वत्सं नस्त्रिम्य आनयत । अजां सूरिर्न धातवे १५ [१०] (११११)

(७१)

१५ सुदीति-पुरुमील्लावाक्किरसौ, तयोर्वान्यतरः । अग्निः । गायत्री,
 १०-१५ प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

त्वं नो अग्ने महोमिः प्राहि विश्वस्या अरतिः । उत द्विपो मर्त्यस्य १
 नहि मनुयः पौरुषेय ईशे हि वः प्रियजात । त्वमिदं क्षपावान् २
 स नो विश्वेमिदं वेमि रूजो नपाद्भद्रशोचे । रयिं देहि विश्वारम् ३
 न तमग्ने अरातयो मर्तं युवन्त रायः । यं त्रायसे वाम्बांसम् ४
 यं त्वं विप्र मेधसाता वग्ने हिनोषि धनाय । स तवोती गोषु गन्ता ५ [११]

त्वं रयिं पुरुवीर-मग्ने दाशुषे मर्ताय । प्र णो नय वस्यो अच्छ ६
 उरुण्या णो मा परा दा अघायते जातवेदः । दुराध्वेऽ मर्ताय ७ (१११२)

अग्ने माकिंष्टे देवस्य रातिमदेवो युयोत । त्वमीशिपे वसूनाम् ८
 स नो वस्व उर्ष मा-स्यूजो नपान्माहिंस्य । सखे वसो जतितृभ्यः ९
 अच्छा नः शीरशोचिषं गिरो यन्तु दर्शतम् ।
 अच्छा यज्ञासो नमसा पुरुवसुं पुरुप्रशस्तमुतये १० [१२]

अग्निं सुनुं सहसो जातवेदसं वृनाय वार्याणाम् ।
 द्विता यो भूदृमुतो मर्त्येष्वो होता मन्द्रतमो विशि ११
 अग्निं वो देवयज्यया ऽग्निं प्रयत्यध्वरे ।

अग्निं धीपु प्रथममग्निमर्व-त्यग्निं क्षेत्राय सार्धसे १२

अग्निरिषां सख्ये ददातु न ईशे यो वार्याणाम् ।

अग्निं तोके तनये शश्वदीमहे वसुं सन्तं तनुपाम् १३

अग्निमीळिष्वार्वसे गाथाभिः शीरशोचिषम् ।

अग्निं राये पुरुमीळ्ह श्रुतं नरो ऽग्निं सुदीतये छर्दिः १४

अग्निं द्वेयो योतवै नो गृणीम-स्यग्निं शं योश्च दातवै ।

विश्वासु विश्ववितेव हव्यो मुवद्रस्तुर्कपुणाम् १५ [१३] (१३०७)

(७९)

१८ हर्यतः प्रागायः । अग्निः हवींषि वा । गायत्री ।

हविष्कृणुध्वमा गम-दध्वर्युर्वनते पुनः । विद्वौ अस्य प्रशार्सनम् १
 नि तिग्ममभ्यं-शुं सीवृद्धोता मनावधि । जुषाणो अस्य सख्यम् २
 अन्तरिच्छन्ति तं जने रुद्रं परो मनीषया । गृभ्णन्ति जिह्वया ससम् ३
 जाम्यतीतये धनुर्वयोधा अरुहद्वनम् । हृषदं जिह्वयावधीत ४
 चरन् वत्सो रुशश्निह निवृतातं न विन्दते । वेति स्तोतव अभ्यम् ५ [१४]

उतो न्वस्य यन्मह-दश्वावद्योजनं बृहत् । वृामा रथस्य दृष्टे ६
 द्रुहन्ति सप्तैका-मुप द्वा पञ्च सृजतः । तीर्थे सिन्धोरधि स्वरे ७
 आ वृशभिर्विष्वत्त इन्द्रः कोशमचुच्यवीत् । खेदया त्रिवृता दिवः ८
 परि त्रिधातुरध्वरं जूर्णिरिति नवीयसी । मध्वा होतारो अश्रुते ९
 सिञ्चन्ति नमसावत-मुच्चाचक्रं परिज्मानम् । नीचीनवारमक्षितम् १० [१५]

अभ्यामिदद्रयो निषिक्तं पुष्करे मधु । अवतस्य विसर्जने ११ (१३१८)

गाव उपावतावतं मही यज्ञस्य रप्सुदा । उभा कर्णा हिरण्यया १२
 आ सुते सिञ्चत धियं रोदस्योरभिधियम् । रसा दधीत वृषभम् १३
 ते जानित स्वमोक्ष्यं सं वत्सासो न मातृभिः । मिथो नंसन्त जामिभिः १४
 उप स्रक्तेषु बप्सतः कृण्वते धरुणं विवि । इन्द्रे अग्रा नमः स्वः १५ [१६]

अधुक्षत पिप्पुषीमिष-मूर्जं सप्तपदीमरिः । सूर्यस्य सप्त रुश्मिभिः १६
 सोमस्य मित्रावरुणो-दिता सूर आ ददे । तदातुरस्य भेषजम् १७
 उतो न्वस्य यत् पदं हर्यतस्य निधान्यम् । परि द्यां जिह्वायातनत १८ [१७] (१३१५)

(७३)

१८ गोपधन आत्रेयः सप्तवध्विर्वा । अश्विनौ । गायत्री ।

उदीराथामृतायते युञ्जाथामश्विना रथम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः १
 निमिषाञ्जिजवीयसा रथेना यातमश्विना । अन्ति पङ्क्तु वामवः २
 उप स्तृणीतमत्रये हिमेन धर्ममश्विना । अन्ति पङ्क्तु वामवः ३
 कुहं स्थः कुहं जग्मथुः कुहं श्येनेव पेतथुः । अन्ति पङ्क्तु वामवः ४
 यवद्य कर्हि कर्हि चि-च्छुभ्रयातमिमं हवम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः ५ [१८]

अश्विना यामहूतमा नेदिष्ठं याम्याप्यम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः ६
 अवन्तमत्रये गृहं कृणुतं युवमश्विना । अन्ति पङ्क्तु वामवः ७
 वरेथे अग्निमातपो वदेते वृत्वत्रये । अन्ति पङ्क्तु वामवः ८
 प्र सप्तर्वाधिराशसा धारामग्नेरशायत । अन्ति पङ्क्तु वामवः ९
 इहा गंतं वृषण्वस्म शृणुतं म इमं हवम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः १० [१९]

किमिदं वां पुराणव-ज्जरतोर्विव शस्यते । अन्ति पङ्क्तु वामवः ११
 समानं वां सजात्यं समानो बन्धुरश्विना । अन्ति पङ्क्तु वामवः १२
 यो वां रजांस्यश्विना रथो वियाति रोदसी । अन्ति पङ्क्तु वामवः १३
 आ नो गव्येभिरश्वैः सहस्रेरुप गच्छतम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः १४
 मा नो गव्येभिरश्वैः सहस्रेभिराति ख्यतम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः १५
 अरुणप्सुरुषा अमू-दकृज्योतिर्कितावरी । अन्ति पङ्क्तु वामवः १६
 अश्विना सु विचाकश-दृक्षं परशुमौ इव । अन्ति पङ्क्तु वामवः १७
 पुरं न धृष्णवा रुज कृष्ण्या बाधितो विशा । अन्ति पङ्क्तु वामवः १८ [२०] (१३४३)

(७४)

१५ गोपयन आत्रेयः । अग्निः, १३-१५ आर्क्षः श्रुतर्वा । १-१२ अनुष्टुप्मुखः

प्रगाथः = (अनुष्टुप् + गायत्र्यौ), १३-१५ अनुष्टुप् ।

विंशोर्विंशो वो अतिथिं वाजयन्तः पुरुप्रियम् ।

अग्निं वो दुर्यं वचः स्तुपे शूपस्य मन्मभिः १

यं जनासो हविर्मान्तो मित्रं न सर्पिरासुतिम् । प्रशंसन्ति प्रशस्तिभिः २

पन्यासं जातवेदसं यो देवतात्युद्यता । हव्यान्पैरयद्विवि ३

आर्गन्म वृत्रहन्तं ज्येष्ठमग्निमानवम् ।

यस्य श्रुतर्वा बृहन्नाक्षो अनीक एधते ४

अमृतं जातवेदसं तिरस्तमांसि दर्शतम् । घृताहवनमीड्यम् ५ [२१]

सवाधो यं जना इमेऽग्निं हव्येभिरीळते । जुह्वानासो यतस्तुचः ६

दुर्यं ते नव्यसी मतिरग्रे अधाद्युस्मदा ।

मन्त्रं सुजातं सुकृतोऽमूरु दस्मातिथे ७

सा ते अग्रे शंतमा चनिष्ठा भवतु प्रिया । तया वर्धस्व सुष्टुतः ८

सा द्युमेद्युमिनी बृहदुपोऽश्वसि श्वः । दर्शतं वृत्रतूर्यं ९

अश्वमिद्रां रथपां त्वेपमिन्द्रं न सत्पतिम् ।

यस्य श्वसि तूर्यं पन्यपन्यं च कृष्टयः १० [२२]

यं त्वा गोपर्वनो गिरा चनिष्ठदग्ने अङ्गिरः । स पावक श्रुधी हव्यम् ११

यं त्वा जनासु ईळते सवाधो वाजसातये । स बोधि वृत्रतूर्यं १२

अहं हुवान आर्क्षे श्रुतर्वाणि मनुच्युति ।

शर्धासीव स्तुकाविनां मूक्षा शीर्षा चतुर्णाम् १३

मां चत्वार आशवः शर्विष्ठस्य द्रवित्रवः ।

सुरथासो अभि प्रयो वक्षन् वयो न तुभ्यम् १४

सत्यमित त्वा महेनवि परुण्यव देदिशम् ।

नेमापो अश्वदातरः शर्विष्ठादस्ति मर्त्यः १५ [२३] (१३५८)

(७५)

१६ विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

युक्ष्वा हि देवहूतमां अश्वान् अग्रे रथीरिव । नि होता पून्यः संदः १

उत नो देव देवाँ अच्छा वोचो विदुष्टरः । अद्विश्वा वार्या कृधि २

(१३६०)

त्वं ह यद्यविष्टुच सहसः सूनवाहुत । ऋतावा यज्ञियो भुवः ३	
अयमग्निः सहस्रिणो वाजस्य श्रतिनस्पतिः । मूर्धा कवी रंणीणाम् ४	
तं नेमिभूभवो यथा ऽऽ नेमस्व सहतिभिः । नेदीयो यज्ञमङ्गिनः ५ [२४]	
तस्मै नूनमभिद्ये वाचा विरूप नित्यया । वृष्णे चोदस्व सुष्टुतिम् ६	
कमुं ध्विदस्य सेनया ऽग्नेरपाकचक्षसः । पुणिं गोपुं स्तरामहे ७	
मा नो वेवानां विशः प्रस्नातीरिवोक्षाः । कुशं न हासुरध्याः ८	
मा नः समस्य दूढ्यः । परिक्षेपसो अंहतिः । ऊर्मिर्न नावमा वधीत ९	
नमस्ते अग्न ओजसे गुणाति देव कुष्टयः । अमैरुमित्रमर्दय १० [२५]	
कुवित् सु नो गविष्टुये ऽग्ने संवेधिपो रयिम् । उरुकुदुरु णस्कृधि ११	
मा नो अस्मिन् महाधने परा वग्मारभृद्यथा । संवर्गं सं रयिं जय १२	
अन्यमस्मद्भिया इय—मग्ने सिपेक्तु वुच्छुना । वर्धा नो अमवच्छवः १३	
यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमर्दुर्मखस्य वा । तं येदुग्निर्वुधावति १४	
परस्या अधि संवतो ऽवराँ अग्न्या तर । यत्राहमस्मि ताँ अंव १५	
विद्या हि ते पुरा वय—मग्ने पितुर्यथावसः । अर्धा ते सुन्नमीमहे १६ [२६] १३-७६)	

(७६)

१२ कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

इमं नु मायिनं हुव इन्द्रमीशानमोजसा । मरुत्वन्तं न वृत्रसे १	
अयमिन्द्रो गरुत्सखा वि वृत्रस्याभिन्च्छिरः । वज्रेण शतपर्वणा २	
वावृधानो मरुत्सखे—न्द्रो वि वृत्रमैरयत् । सृजन् त्समुद्रिया अपः ३	
अयं ह येन वा इदं स्वर्मरुत्वता जितम् । इन्द्रेण सोमपीतये ४	
मरुत्वन्तमृजीषिण—मोजस्वन्तं विरश्चिनम् । इन्द्रं गीभिर्हवामहे ५	
इन्द्रं प्रत्नेन मन्मना मरुत्वन्तं हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये ६ [२७]	
मरुत्वो इन्द्र मीक्षुः पिबा सोमं शतक्रतो । अस्मिन् यज्ञे पुरुष्टुत ७	
तुभ्येदिन्द्र मरुत्वते सुताः सोमासो अद्रिवः । हृदा ह्रयन्त उक्थिनः ८	
पिबेदिन्द्र मरुत्सखा सुतं सोमं दिविष्टिषु । वज्रं शिशान ओजसा ९	
उत्तिष्ठन्नोजसा सह पीत्वी शिमे अवेषयः । सोममिन्द्र चमू सुतम् १०	
अनु त्वा रोदसी उभे कक्षमाणमकृपेताम् । इन्द्र यदस्युहाभवः ११	
वाचमप्टापदीमहं नवसक्तिमृतरूपशम् । इन्द्रात् परि तन्वं ममे १२ [२८] १३८३,	

(७७)

११ कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री, १०-११ प्रगाथः=(वृहती, सतोवृहती) ।

जज्ञानो नु शतक्रतुर्वि पृच्छदिति मातरम्	। क उगाः के ह शृण्विरे	१
आदीं शवस्यब्रवी दौर्णवाभमहीशुवम्	। ते पुत्र सन्तु निन्दुरः	२
समित तान् वृत्रहाखिदत् खे अरौ इव खेदया	। प्रवृन्दो दस्युहामवत्	३
एकया प्रतिधापिबत् साकं सरांसि त्रिशतम्	। इन्द्रः सोमस्य काणुका	४
अभि गन्धर्वमतृण दबुध्रेषु रजःस्वा	। इन्द्रो ब्रह्मभ्य इदृधे	५ [२९]
निराविध्यद्विरिभ्य आ धारयत् एकमोवुनम्	। इन्द्रो बुन्दं स्वाततम्	६
शतब्रध्न इयुस्तव सहस्रपणं एक इत्	। यमिन्द्र चकूपे युजम्	७
तेन स्तोतृभ्य आ भर नृभ्यो नारिभ्यो अत्तवे	। सद्यो जात क्रमुष्ठिर	८
एता च्योन्नानि ते कृता वरिष्ठाणि परीणसा	। हृदा वीङ्गधारयः	९

विश्वेत् ता विष्णुरामर दुरुक्रमस्त्वेपितः ।

शतं महिषान् क्षीरपाकमोवुनं वराहमिन्द्र एमुपम्	१०
तुविक्षं ते सुकृतं सूमयं धनुः साधुबुन्दो हिरण्ययः ।	
उमा ते बाहू रण्या सुसंस्कृत ऋदूपे चिद्वद्वृधा	११[३०](१३९७)

(७८)

१० कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री, १० वृहती ।

पुरोलाशं नो अन्धसु इन्द्र सहस्रमा भर	। शता च शूर गोनाम्	१
आ नो भर व्यञ्जनं गामश्वमभ्यञ्जनम्	। सचा मना हिरण्यया	२
उत नः कर्णशोभना पुरुषाणि धृष्णवा भर	। त्वं हि शृण्विरे वसो	३
नकीं वृथीक इन्द्र ते न सुपा न सुदा उत	। नान्यस्त्वच्छूर वाघतः	४
नकीमिन्द्रो निकर्तवे न शक्रः परिशक्तवे	। विश्वं शृणोति पश्यति	५ [३१]
स मन्युं मर्त्याना मर्दधो नि चिकीपते	। पुरा निदश्चिकीपते	६
क्रत्व इत् पूर्णमुदरं तुरस्यास्ति विधतः	। वृत्रघ्नः सोमपात्रः	७
त्वे वसूनि संगता विश्वा च सोम सौमगा	। सुदात्वपरिहृता	८
त्वामिदं वयुर्मम कामो गव्युर्हिरण्ययुः	। त्वामश्वयुरेपते	९

तवेदिन्द्राहमाशसा हस्ते दात्रं चना ददे ।

दिनस्य वा मघवन् त्संभृतस्य वा पुधिं यवस्य काशिना

१० [३२](१४०७)

(७९)

९ कृत्नुर्भागवः । सोमः । गायत्री, ९ अनुष्टुप् ।

अयं कृत्नुर्गृभीतो विश्वजिदुद्भिदित् सोमः । ऋषिर्विश्वः काव्येन १
 अभ्यूर्णोति यज्ञं मिपक्ति विश्वं यत् तुरम् । प्रेमन्धः ख्यन्निः श्रोणो मूर्तः २
 त्वं सोम तनूकृद्भ्यो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्यः । उरु यन्तासि वरुथम् ३
 त्वं चित्ती तव दक्षैर्विष आ पृथिव्या ऋजीपिन् । यावीरघस्य चिद् द्वेषः ४
 अर्थिनो यन्ति चेदर्थं गच्छानिदुप्यो रातिम् । ववृज्युस्तृप्यतः कामम् ५ [३३]

विदधत् पूर्यं नष्ट—मुदीमृतायुमीरयत् । प्रेमायुस्तारिदतीर्णम् ६
 सुशेवो नो मृळयाकु रक्षसक्रतुरवातः । भवा नः सोम शं हृदे ७
 मा नः सोम सं वीविजो मा वि बीमिपथा राजन् । मा नो हार्दि त्विषा वधीः ८
 अब्र यत् स्वे सधस्थे देवानां दुर्मतीरीक्षे ।
 राजन्नप द्विषः सेध मीद्धो अप सिधः सेध ९ [३४] (१४१६)

(८०)

१० एकधूर्नोषसः । इन्द्रः, १० देवाः । गायत्री, १० त्रिष्टुप् ।

नृह्यन्त्यं बळाकरं मर्द्धितारं शतक्रतो । त्वं न इन्द्र मृळय १
 यो नः शश्वत् पुराविथा—ऽमृध्रो वाजसातये । स त्वं न इन्द्र मृळय २
 किमङ्ग रथचोदनः सुन्वानस्यावितेदसि । कुवित् स्विन्द्र णः शकः ३
 इन्द्र प्र णो रथमव पश्चाच्चित् सन्तमद्विवः । पुरस्तादेनं मे कृधि ४
 हन्तो नु किमाससे प्रथमं नो रथं कृधि । उपमं वाजयु अवः ५ [३५]

अवा नो वाजयुं रथं सुकरं ते किमित् परि । अस्मान् त्सु जिग्युषस्कृधि ६
 इन्द्र दृष्टस्व पूरसि भद्रा तं एति निष्कृतम् । इयं धीर्कृत्विषावती ७
 मा सीमवद्य आ भागु—वीं वाष्ठा हितं धनम् । अपावृक्ता अरन्नयः ८
 तुरीयं नाम यज्ञियं यदा करस्तदुश्मसि । आदित् पतिर्न ओहसे ९

अवीवृधद्वो अमृता अमन्दी देकधूर्देवा उत याश्च देवीः ।

तस्मा उ राधः कृणुत प्रशस्तं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

१० [३६] (१४२६)

(८१)

[नयमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० ८१-९३]

९ कुसीदी काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र क्षुमन्तं चित्रं ग्रामं सं गृभाय । मत्ताहस्ती दक्षिणेन १
विश्रा हि त्वा तुविकूर्मिं तुविर्दे०णं तुवीमघम् । तुविमात्रमवोभिः २
नहि त्वा शूर देवा न मतीसो दित्सन्तम् । भीमं न गां वारयन्ते ३
एतो न्विन्द्रं स्तवामे—शानं वस्वः स्वराजम् । न राधसां मर्धिपन्नः ४
प्र स्तोषदुषं गासिष—च्छवत् सामं गीयमानम् । अमि राधसा जुगुरत् ५ [३७]

आ नो मर दक्षिणेना—ऽमि सव्येन प्र मृश । इन्द्र मा नो वसोर्निभीक् ६
उषं क्रमस्वा मर धृषता धृष्णो जनानाम् । अदाशृष्टरस्य वेदः ७
इन्द्र य उ नु ते अस्ति वाजो विप्रेभिः सन्तित्वः । अस्माभिः सु तं संनुहि ८
सद्योजुर्वस्ते वाजा अस्मभ्यं विश्वश्चेन्द्राः । वदोश्च मधू जरन्ते ९ [३८] (१४३५)

[पष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३८]

(८१)

९ कुसीदी काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ प्र द्रव परावतो ऽर्वावतश्च वृत्रहन् । मध्वः प्रति प्रमर्मणि १
तीवाः सोमांस आ गहि सुतासो मादयिष्णवः । पिबा वृधृग्यथोचिपे २
इषा मन्वस्वादु ते ऽरं वराय मन्यवे । भुवत् त इन्द्र शं हृदे ३
आ त्वशत्रवा गहि न्युक्थानि च हूयसे । उपमे रोचने विवः ४
तुभ्यायमर्दिभिः सुतो गोभिः शीतो मवाय कम् । प्र सोम इन्द्र हूयते ५ [१]

इन्द्र भुधि सु मे हव—मस्मे सुतस्य गोमंतः । वि पीतिं तृप्तिमश्नुहि ६
य इन्द्र चमसेष्वा सोमश्चमूपु ते सुतः । पिबेदस्य त्वमीशिपे ७
यो अन्तु चन्द्रमा इव सोमश्चमूपु ददृशे । पिबेदस्य त्वमीशिपे ८
यं ते इयेनः पदामरत् तिरो रजांस्यस्पृतम् । पिबेदस्य त्वमीशिपे ९ [२] (१४४४)

(८१)

९ कुसीदी काण्वः । विश्वे देवाः । गायत्री ।

देवानामिदवो महत् तदा वृणीमहे वयम् । वृष्णांमस्मभ्यमृतये १
ते नः सन्तु युजः सदा वरुणो मित्रो अर्यमा । वृधासश्च प्रचेतसः २
अति नो विष्पिता पुरु नौमिरपो न पर्यथ । यूयमृतस्य रथयः ३ (१४४७)

वामं नो अस्त्वयमन् वामं वरुणं शंस्यम् । वामं ह्यवृणीमहे ४	
वामस्य हि प्रचेतस ईशानासो रिशादसः । नेमादित्या अघस्य यत् ५ [३]	
वयमिद्वः सुदानवः क्षियन्तो यान्तो अध्वन्ना । देवा वृधाय हूमहे ६	
अधि न इन्द्रेणा विष्णो सजात्यानाम् । इता मरुतो अश्विना ७	
प्र भ्रातृत्वं सुदानवो ऽर्धं द्विता समान्या । मातुर्गर्भे भरामहे ८	
युयं हि ष्ठा सुदानव इन्द्रज्येष्ठा अभिरावः । अर्धा चिद्व उत नुवे ९ [४] (१४५३)	

(८४)

१ उशना काव्यः । अग्निः । गायत्री ।

प्रेष्ठं वो अतिथिं स्तुपे मित्रमिव प्रियम् । अग्निं रथं न वेद्यम् १	
कुविमिव प्रचेतसं यं देवासो अर्धं द्विता । नि मर्त्येष्ववुधुः २	
त्वं यविष्ठ वाशुषो नूः पाहि शृणुधी गिरः । रक्षां तोकमुत त्मना ३	
करा ते अग्ने अङ्गिर ऊर्जो नपादुपस्तुतिम् । वराय देव मन्यवे ४	
दाशेम कस्य मनसा यज्ञस्य सहसो यदो । कर्तुं वोच इदं नमः ५ [५]	
अथा त्वं हि नस्करो विश्वा अस्मभ्यं सुक्षितीः । वार्जद्रविणसो गिरः ६	
कस्य नूनं परीणसो धियो जिन्वसि दंपते । गोषाता यस्य ते गिरः ७	
तं मर्जयन्त सुकर्तुं पुरोयावानमाजिपु । स्वेषु क्षयेषु वाजिनम् ८	
क्षेति क्षेमैभिः साधुमिर्नकिर्यं व्रन्ति हन्ति यः । अग्ने सुवीर एधते ९ [६] (१४६१)	

(८५)

१ कृष्ण आङ्गिरसः । अश्विनौ । गायत्री ।

आ मे हवँ नासत्या ऽश्विना गच्छतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये १	
इमं मे स्तोममश्विने मं मे शृणुतं हवम् । मध्वः सोमस्य पीतये २	
अयं वा कृष्णो अश्विना हवते वाजिनीवसू । मध्वः सोमस्य पीतये ३	
शृणुतं जरितुहवं कृष्णस्य स्तुवतो नरा । मध्वः सोमस्य पीतये ४	
छर्दिर्यन्तामदाम्भ्यं विप्राय स्तुवते नरा । मध्वः सोमस्य पीतये ५ [७]	
गच्छतं वाशुषो गृहमिथा स्तुवतो अश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ६	
युआथां रासमं रथे वीङ्मङ्गे वृषण्वसू । मध्वः सोमस्य पीतये ७ (१४६९)	

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेना यातमश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ८
न मे गिरौ नासत्या ऽश्विना प्रावतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ९ [८] (१४७१)

(८६)

५ कृष्ण आङ्गिरसः, विश्वको वा कार्णिः । अश्विनौ । जगती ।

उभा हि वृक्षा मिषजा मयोमुवो—भा दक्षस्य वचसो बभूवथुः ।
ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सखा मुमोचतम् १
कथा नूनं वां विमना उप स्तव—युवं धियं ददथुर्वस्यदृष्टये ।
ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सखा मुमोचतम् २
युवं हि प्मा पुरुमुजेममेधतुं विष्णाप्वे ददथुर्वस्यदृष्टये ।
ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सखा मुमोचतम् ३
उत त्वं वीरं धनसामृजीपिणं दूरे चित् सन्तमवसे हवामहे ।
यस्य स्वादिष्टा सुमतिः पितुर्यथा मा नो वि यौष्टं सखा मुमोचतम् ४
ऋतेन देवः संविता शमायत ऋतस्य शृङ्गमुर्विया वि पप्रथे ।
ऋतं सासाह महिं चित् पृतन्यतो मा नो वि यौष्टं सखा मुमोचतम् ५ [९] (१४७५)

(८७)

६ कृष्ण आङ्गिरसो, वासिष्ठो वा द्युम्नीकः, प्रियमेध आङ्गिरसो वा । अश्विनौ ।
प्रगाथः = (विपमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

द्युम्नी वां स्तोमो अश्विना क्रिविर्न सेक् आ गतम् ।
मध्वः सुतस्य स द्विवि प्रियो नरा पातं गौराविवेरिणे १
पिबतं घमं मधुमन्तमश्विना ऽऽ बर्हिः सीदतं नरा ।
ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ नि पातं वेदसा वयः २
आ वां विश्वामिरुतिभिः प्रियमेधा अहूपत ।
ता वतिर्यातमुप वृक्तबर्हिषो जुष्टं यज्ञं दिविष्टिपु ३
पिबतं सोमं मधुमन्तमश्विना ऽऽ बर्हिः सीदतं सुमत् ।
ता ब्रावृथाना उप सुष्टुतिं त्रिवो गन्तं गौराविवेरिणम् ४
आ नूनं यातमश्विना ऽश्वेभिः प्रुषितप्सुभिः ।
दसा हिरण्यवर्तनी शुमस्पती पातं सोममृतावृधा ५ (१४८१)

वयं हि वां हवामहे विपुन्यवो विप्रसो वाजसातये ।

ता वल्गू वृक्षा पुकुदंससा धिया ऽश्विना शुण्ठ्या गतम् ६ [१०] (१४८९)

(८८)

६ नोधा गौतमः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विपमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

तं वो वृस्ममृतीपहं वसोर्मन्दानमन्धसः ।

अभि वृत्सं न स्वसरेषु धेनव इन्द्रं गीर्मिंवामहे १

द्युक्षं सुदानुं तविपीमिरावृतं गिरिं न पुकुभोजंसम् ।

क्षुमन्तं वाजं श्रुतिनं सहस्रिणं मक्षू गोर्मन्तमीमहे २

न त्वा बृहन्तो अद्रयो वरन्त इन्द्र वीळवः ।

यद्वित्सासि स्तुवते भावते वसु नकिण्टदा मिनाति ते ३

योन्द्रांसि क्रत्वा शर्वसोत वंसना विश्वा जाताभि मज्जमा ।

आ त्वायमर्क ऊतये ववर्तति यं गोतमा अजीजनन् ४

प्र हि रिरिक्ष ओजसा दिवो अन्तेभ्यस्परि ।

न त्वा विव्याच रज इन्द्र पार्थिवमनु स्वधां ववक्षिथ ५

नकिः परिष्टिर्मववन् मधस्य ते यद्वाशुपे दशस्यसि ।

अस्माकं बोध्युचथस्य चोविता मंहिष्ठो वाजसातये ६ [११] (१४८८)

(८९)

७ नृमेध-पुरुमेधावाङ्गिरसौ । इन्द्रः । १-४ प्रगाथः= (विपमा बृहती, समा सतोबृहती),

५-६ अनुष्टुप्, ७ बृहती ।

बृहदिन्द्राय गायत मरुतो वृत्रहंतमम् ।

येन ज्योतिरजनयच्छतावृधो देवं देवाय जागृवि १

अपाधमवुमिशस्तीरशस्तिहा ऽथेन्द्रो द्युहयामवत् ।

देवास्त इन्द्र सख्याय येमिरे बृहद्भानो मरुद्वण २

प्र व इन्द्राय बृहते मरुतो ब्रह्मार्चत ।

वृत्रं हनति वृत्रहा शतक्रतुर्वज्रेण शतपर्वणा ३

अमिं प्र मर धृषता धृषन्मनः श्वश्रित् ते असद्वहत् ।

अर्धन्वापो जवसा वि मातरो हनो वृत्रं जया स्वः ४ (१४९१)

यज्जार्थथा अपूर्व्यं मर्घवन् वृत्रहत्याय ।

तत् पृथिवीमप्रथय—स्तदस्तभा उत धाम्

५

तत् ते यज्ञो अजायत तवर्क उत हस्कृतिः ।

तद्विश्वममिमूरसि यज्जातं यच्च जन्त्वम्

६

आमासु पक्कमैर्य आ सूर्य रोहयो विवि ।

धर्म न सामन् तपता सुवृक्तिमि—जुष्टं गिर्वणसे ब्रह्म

७ [१२] (१४९५)

(९०)

६ नृमेघ-पुरुमेघावाहिरसौ । इन्द्रः । प्रगाथः= (विपमा बृहती, समा सतोरुहती) ।

आ नो विश्वासु हव्य इन्द्रः समत्सु भूषतु ।

उप ब्रह्माणि सर्वनानि वृत्रहा परमज्या ऋचीषमः

१

त्वं व्राता प्रथमो राधसाम—स्यसि सत्य ईशानकृत् ।

तुविद्युन्नस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शर्वसो महः

२

ब्रह्मा त इन्द्र गिर्वणः क्रियन्ते अनतिद्भुता ।

इमा जुषस्व हर्यश्च योजने—न्द्र या ते अर्मन्महि

३

त्वं हि सत्यो मघवन्नानतो वृत्रा भूरि न्युत्तसे ।

स त्वं शविष्ठ वज्रहस्त व्राशुषे ऽर्वाञ्च रयिमा कृधि

४

त्वमिन्द्र यशा अस्य—जीषी शवसस्पते ।

त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इद—नुत्ता चर्यणीधृता

५

तमु त्वा नूनमसुर प्रचेतसं राधो भागमिवेमहे ।

महीव कृत्तिः शरणा त इन्द्र प्र ते सुन्ना नो अभवन्

६ [१३] (१५०१)

(९१)

७ आग्नेयी अपाला । इन्द्रः । अनुष्टुप्, १-२ पङ्क्तिः ।

कन्याई वारवायती सोममपि सुताविदत् ।

अस्तं भरन्त्यब्रवी—दिन्द्राय सुनवै त्वा शक्राय सुनवै त्वा

१

असौ य एषि वीरको गुहंगृहं विचाकशत् ।

इमं जम्मसुतं पिब धनावन्तं करम्मिण—मपूपवन्तमुक्थिनम्

२

(१५०१)

आ च॒न त्वा॑ चिकित्सा॒मो ऽधि॑ च॒न त्वा॑ नेमसि ।

शनैरिव॑ शनकैरिवेन्द्रयिन्द्रो परि॑ स्रव ३

कुविच्छक॑त् कुवित् कर॑त् कुविन्नो॑ वस्यस॒स्कर॑त् ।

कुवित् पति॑द्विषो॒ यती॑-रिन्ने॒ण संग॑मा॒महै ४

इमानि॑ त्रीणि॒ विष्टपा॑ तानीन्द्र॒ वि रो॑हय ।

शिरस्त॑तस्योर्वरा॒ मावि॑दं म॒ उपो॑दरे ५

असौ॑ च॒ या न॑ उर्वरा॒ विमां॑ तन्वं॒ मम॑ ।

अथो॑ ततस्य॒ यच्छिरः॑ सर्वा॑ ता रोम॑शा कृधि ६

खे रथ॑स्य॒ खेऽन॑सः॒ खे यु॑गस्य॒ शत॑कतो ।

अपा॑लामिन्द्र॒ त्रिष्णु॑-त्वयकृ॒णोः सूर्य॑त्वचम् ७ [१४] (१५०८)

(९२)

३३ श्रुतकक्षः सुकक्षो वा आङ्गिरसः । इन्द्रः । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

पान्त॑मा वो॒ अन्ध॑स॒ इन्द्र॑मभि प्र गा॒यत॑ । वि॒श्वासा॑हं शत॑क॒तुं म॑हि॒ष्टं च॑र्पणीनाम् १

पुरु॑हुतं पुरु॑हुतं गा॒थान्यं॑ । स॒न॒श्रुत॑म् । इन्द्र॒ इति॑ ब्रवी॒तन २

इन्द्र॒ इन्नो॑ म॒हानां॑ वा॒ता वा॒जा॒नां नृ॒तुः । म॒हो॑ अ॒भि॒श्वा य॑मत् ३

अपा॑दु शि॒ष्यन्ध॑सः सु॒दक्ष॑स्य प्र॒होषि॑णः । इन्द्रो॑रिन्द्रो॒ यवा॑शिरः ४

तम्ब॑मि प्रा॒चते॑-न्धं सोम॑स्य पी॒तये॑ । तदि॒न्द्रच॑स्य॒ वर्ध॑नम् ५ [१५]

अ॒स्य पी॒त्वा म॑दानां॒ देवो॑ दे॒वस्यो॑जसा । वि॒श्वा॒मि भु॑व॒ना भु॑वत् ६

त्यमु॑ वः स॒त्रासा॑हं वि॒श्वा॒सु गी॑र्ध्व॒र्यत॑म् । आ॒ च्या॑वय॒स्युत॑ये ७

यु॒ध्मं स॑न्त॒मन॑र्वा॒णं सो॑म॒पाम॑न॒पच्यु॑तम् । न॒रम॑वा॒र्यक॑तुम् ८

शि॒क्षा ण॑ इन्द्र॒ रा॒य आ॑ पुरु॒ वि॒द्वौ क॑चीपम । अवा॑ नः पा॒र्ये ध॑ने ९

अ॒त॒श्चिदि॑न्द्र ण॒ उपा॑ ऽऽ या॒हि श॑तवा॒जया॑ । इ॒षा स॒ह॒स्र॑वाजया १० [१६]

अ॒याम् धी॑व॒तो धि॑यो ऽर्व॒न्निः श॑क्र गो॒दरे॑ । ज॒येम॑ पृ॒त्सु व॑ज्रिवः ११

व॒यमु॑ त्वा श॑तक॒तो गा॒त्रो न॑ यव॑सेष्वा । उ॒क्थे॑षु रण॒याम॑सि १२

वि॒श्वा हि॑ म॒र्यत्वा॑ना॒ ऽनु॑कामा श॑तक॒तो । अ॒ग॒न्म व॑ज्रि॒न्नाश॑सः १३

त्वे सु॑ पु॒त्र श॑व॒सो ऽवृ॑त्र॒न् का॑र्मका॒तयः॑ । न त्वा॑मिन्द्रा॒ति रि॑च्यते १४

स नो॑ वृ॒षन् त्सा॑नि॒ष्ठया॑ सं घो॒रया॑ व्र॒बि॒न्त्वा । धि॒यावी॑क्षि॒ पुर॑ं॒ध्या १५ [१७] (१५१३)

यस्ते नूनं शतक्रतुर्विन्द्रं द्युन्नितमो मदः । तेन नूनं मदं मदः १६
यस्ते चित्रश्रवस्तमो य इन्द्र वृत्रहन्तमः । य औजोदातमो मदः १७
विद्वा हि यस्ते अद्विवस्त्वादत्तः सत्य सोमपाः । विश्वासु दस्म कृष्टिषु १८
इन्द्राय मर्दने सुतं परि ष्टोमन्तु नो गिरः । अर्कमर्चन्तु कारवः १९
यस्मिन् विश्वा अधि श्रियो रणान्ति सप्त संसदः । इदं सुते हवामहे २० [१८]

त्रिकट्टकेषु चेतनं वेवासो यज्ञमन्तत । तमिद्वर्धन्तु नो गिरः २१
आ त्वा विशन्तिवन्दवः समुद्रमिव सिन्धवः । न त्वामिन्द्रातिं रिच्यते २२
विद्यवथ महिना वृषन् मक्षं सोमस्य जागृवे । य इन्द्र जठरेषु ते २३
अरं त इन्द्र कुक्षये सोमो भवतु वृत्रहन् । अरं धामभ्य इन्द्रवः २४
अरमश्वाय गायति श्रुतकक्षो अरं गवे । अरमिन्द्रस्य धाम्ने २५
अरं हि प्मा सुतेषु णः सोमेष्विन्द्र भूषसि । अरं ते शक्र व्रावने २६ [१९]

पराकाताचिद्विवस्त्वां नक्षन्त नो गिरः । अरं गमाम ते वयम् २७
एवा ह्यसि वीर्यु रेवा शूरं उत स्थिरः । एवा ते राध्यं मनः २८
एवा रातिस्तुवीमघ विश्वमिधापि धातुभिः । अधा चिदिन्द्र मे सचा २९
मो पु ब्रह्मेव तन्वयुर्मुवो वाजानां पते । मत्स्वा सुतस्य गोमतः ३०
मा न इन्द्राभ्या इदिशः सूरों अक्तुप्वा यमन् । त्वा युजा वनेम तत् ३१
त्वयेदिन्द्र युजा वयं प्रतिं बुवीमहि स्पृधः । त्वमस्माकं तव स्मासि ३२
त्वामिन्द्रि त्वायवो ऽनुनोनुवतश्चरान् । सखाय इन्द्र कारवः ३३ [२०] (१५४१)

(१३)

३४ सुकक्ष आक्षिरसः । इन्द्रः, ३४ इन्द्र-क्रमवश्च । गायत्री ।

उद्धेवुमि श्रुतामघं वृषमं नर्यापसम् । अस्तारमेपि सूर्य १
नव चो नवतिं पुरो बिमेद बाह्वोजसा । आहिं च वृत्रहावधीत् २
स न इन्द्रः शिवः सखा ऽश्ववद्गोमद्यवमत । उरुधरिव दोहते ३
यवद्य कच वृत्रह चूदगा अभि सूर्य । सर्वं तदिन्द्र ते वशे ४
यद्वा प्रवृद्ध सत्यते न मरा इति मन्यसे । उतो तत् सत्यमित् तव ५ [२१]

ये सोमासः परावति ये अर्वावतिं सुन्विरे । सर्वस्तां इन्द्र गच्छसि ६
तामिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । स वृषा वृषभो भुवत् ७

(१५४८)

इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स मदे हितः । द्युम्नी श्लोकी स सोम्यः ८
 गिरा वज्रो न संभृतः सबलो अनपच्युतः । ववक्ष ऋषो अस्तृतः ९
 दुर्गे चिन्नः सुगं कृधि गृणान इन्द्र गिर्वणः । त्वं च मघवन् वशः १० [२२]

यस्य ते नू चिदादिशं न मिनन्ति स्वराज्यम् । न वेवो नाभिर्गुर्जनः ११
 अथा ते अप्रतिष्कृतं वेवी शुष्मं सपर्यतः । उभे सुशिप्र रोदसी १२
 त्वमेतदधारयः कृष्णासु रोहिणीषु च । परुष्णीषु रुशत पर्यः १३
 वि यवहेरध त्विषो विश्वे वेवासो अक्रमुः । विदन्मुगस्य तां अमः १४
 आहु मे निवरो भुव दृत्रहादिष्ट पौंस्यम् । अजातशत्रुरस्तृतः १५ [२३]

श्रुतं वो वृत्रहन्तमं प्र शर्षं चर्षणीनाम् । आ शुपे राधसे महे १६
 अया धिया च गव्यया पुरुषामन् पुरुषुत । यत् सोमैसोम आभवंः १७
 बोधिन्मना इदस्तु नो वृत्रहा मूर्यासुतिः । शूणोतु शक्र आशिषम् १८
 कया त्वं न ऊत्या ऽमि प्र मन्दसे वृषन् । कया स्तोतृभ्य आ भर १९
 कस्य वृषा सुते सचा नियुत्वान् वृषभो रणत । वृत्रहा सोमपीतये २० [२४]

अभी पु णसुखं रयिं मन्दसानः सहस्रिणम् । प्रयन्ता बोधि दाशुषे २१
 पत्नीवन्तः सुता इम उशन्तो यन्ति वीतये । अपां जग्मिर्निचुम्पुणः २२
 इष्टा होत्रा असृक्षते न्द्रं वृधासो अध्वरे । अच्छावमृथमोजसा २३
 इह त्या संधमाद्या हरी हिरण्यकेश्या । वोळ्हामभि प्रयो हितम् २४
 तुभ्यं सोमाः सुता इमे स्तीर्णं बर्हिर्विभावसो । स्तोतृभ्य इन्द्रमा वह २५ [२५]

आ ते दक्षं वि रोचना दधद्रत्ना वि दाशुषे । स्तोतृभ्य इन्द्रमर्चत २६
 आ ते दधामीन्द्रिय मुक्था विश्वा शतक्रतो । स्तोतृभ्य इन्द्र मृळय २७
 मद्रंमद्रं न आ मरे पमूर्जं शतक्रतो । यदिन्द्र मृळयासि नः २८
 स नो विश्वान्या भर सुवितानि शतक्रतो । यदिन्द्र मृळयासि नः २९
 त्वामिदृत्रहन्तम सुतावन्तो हवामहे । यदिन्द्र मृळयासि नः ३० [२६]

उप नो हरिभिः सुतं ग्राहि मदानां पते । उप नो हरिभिः सुतम् ३१
 द्विता यो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः । उप नो हरिभिः सुतम् ३२
 त्वं हि वृत्रहन्तेषां पाता सोमानामसि । उप नो हरिभिः सुतम् ३३
 इन्द्र इषे वदातु न क्रमुक्षणमूमं रयिम् । वाजी ददातु वाजिनम् ३४ [२७] (१५७५)

(९४)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० १४-१०३]

१२ विन्दुः पूतदक्षो वा आङ्गिरसः । मरुतः । गायत्री ।

गौर्धयति मरुतां	अवस्युर्माता मघोनाम्	। युक्ता वह्नी रथानाम्	१
यस्या वेवा उपस्थे	वृता विश्वे धारयन्ते	। सूर्यामासा हृशे कम	२
तत् सु नो विश्वे अयं आ	सदा गृणन्ति कारवः । मरुतः सोमपीतये		३
अस्ति सोमो अयं सुतः	पिबन्त्यस्य मरुतः । उत स्वराजो अश्विना		४
पिबन्ति मित्रो अयमा	तना पूतस्य वरुणः । त्रिपथस्यस्य जावतः		५
उतो न्वस्य जोषमौ	इन्द्रः सुतस्य गोमंतः । प्रातर्होतैव मत्सति		६ [२८]
कद्विपन्त सूर्यस्तिर आप इव सिधः	। अर्यन्ति पूतदक्षसः		७
कद्वो अद्य महानां	वेवानामवो वृणे । तमना च वृस्मवर्वसाम्		८
आ ये विश्वा पार्थिवानि	पप्रथन् रोचना विवः । मरुतः सोमपीतये		९
त्यान् नु पूतदक्षसो	विबो वो मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये		१०
त्यान् नु ये वि रोदसी	तस्तमुर्मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये		११
त्यं नु मारुतं गुणं	गिरिष्ठां वृषणं हुवे । अस्य सोमस्य पीतये		१२ [२९] (१५८७)

(९५)

१ तिरश्चीराङ्गिरसः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

आ त्वा गिरो रथीरिवाऽस्थुः	सुतेषु गिर्वणः ।	
अमि त्वा समनूपते	न्द्र वत्सं न मातरः	१
आ त्वा शुक्रा अचुच्यवुः	सुतासं इन्द्र गिर्वणः ।	
पिबा त्वस्यान्धसं	इन्द्र विश्वासु ते हितम् ।	२
पिबा सोमं मदाय क	मिन्द्र इयेनामृतं सुतम् ।	
त्वं हि शश्वतीनां	पती राजा विशामसि	३
शुधी हवँ तिरश्च्या	इन्द्र यस्त्वा सपर्यति ।	
सुवीर्यस्य गोमंतो	रायस्पर्धि महां अस्ति	४
इन्द्र यस्ते नवीयसीं	गिरं मन्द्रामजीजनत् ।	
चिकित्विन्मनसं धियं	प्रत्नामृतस्य पिप्युषीम्	५ [३०]
तमु प्त्वाम यं गिर	इन्द्रमुक्थानि वावुधुः ।	
पुरुषस्य पौस्या	सिपासन्तो वनामहे	६ (१५९३)

एतो न्विन्द्रं स्तवाम शुद्धं शुद्धेन साक्षा ।

शुद्धैरुक्थैर्वावृध्वासं शुद्ध आशीर्वात् ममत्तु ७

इन्द्रं शुद्धो न आ गंहि शुद्धः शुद्धामिच्छतिभिः ।

शुद्धो रयिं नि धारय शुद्धो ममद्धि सोम्यः ८

इन्द्रं शुद्धो हि नो रयिं शुद्धो रत्नानि वाशुषे ।

शुद्धो वृत्राणि जिघ्रसे शुद्धो वाजं सिधाससि ९ [३१] (१५९६)

(९६)

११ तिरस्चीराङ्गिरसो, युतानो वा मारुतः । इन्द्रः, १४ इन्द्रामरुतः १५ इन्द्रावृद्धस्यतो ।
त्रिष्टुप्, ४ विराट्, ११ पुरस्ताज्ज्योतिः ।

अस्मा उपास आतिरन्त याम—मिन्द्राय नक्तमूर्ध्याः सुवाचः ।

अस्मा आपो मातरः सप्त तस्थुर्नृभ्यस्तराय सिन्धवः सुपाराः १

अतिविद्धा विधुरेणा चिद्वत्त्रा त्रिः सप्त सानु संहिता गिरीणाम् ।

न तद्देवो न मर्त्यस्तुतुर्याद्यानि प्रवृद्धो वृषमश्वकारं २

इन्द्रस्य वज्रं आयसो निमिस्तु इन्द्रस्य बाह्वोर्भूयिष्ठमोजः ।

शीर्षन्निन्द्रस्य कर्तवो निरेक आसन्नेषन्तु भुत्या उपाके ३

मन्ये त्वा यज्ञियं यज्ञियानां मन्ये त्वा च्यवर्नमच्युतानाम् ।

मन्ये त्वा सत्त्वंनामिन्द्र केतुं मन्ये त्वा वृषमं चर्वणीनाम् ४

आ यद्वज्रं बाह्वोरिन्द्र धत्से मवच्युतमहये हन्तवा उ ।

प्र पर्वता अनवन्त प्र गावः प्र ब्रह्माणो अभिनक्षन्त इन्द्रम् ५ [३२]

तमु प्ठवाम य इमा जजान विश्वा जातान्यवराण्यस्मात् ।

इन्द्रेण मित्रं विधिषेम गीर्भि—रुपो नमोर्भिवृषमं विशेम ६

वृत्रस्य त्वा श्वसथादीर्यमाणा विश्वे देवा अजह्वये सखायः ।

मरुद्भिर्निन्द्र सख्यं ते अस्त्व—थेमा विश्वाः पृतना जयासि ७

त्रिः षष्टिस्त्वा मरुतो वावृधाना उष्मा इव राशयो यज्ञियांसः ।

उप त्वेमः कुधि नो मागधेयं शुष्मं त एना हविषा विधेम ८

तिग्ममायुधं मरुतामनीकं कस्त इन्द्र प्रति वज्रं दधर्ष ।

अनायुधासो असुरा अदेवा—श्वकेण तौ अप वप ऋजीषिन् ९

मह उग्राय तवसे सुवृक्तिं प्रेरय शिवर्तमाय पश्वः ।

गिर्वीहसे गिर इन्द्राय पूर्वी—र्धेहि तन्वे कुविबुद्ध वेदत १० [३३] (१६०६)

- उक्थवाहसे विभ्वे मनीषां दृणा न पारमीरया नदीनाम् ।
 नि स्पृश धिया तन्वि श्रुतस्य जुष्टतरस्य कुविदुङ्ग वेदत् ११
- तद्विविद्धि यत् त इन्द्रो जुजोषत् स्तुहि सुष्टुतिं नमसा विवास ।
 उप मूष जरितर्मा रुवण्यः आवया वाचं कुविदुङ्ग वेदत् १२
- अव द्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठ—दियानः कृष्णो वृशमिः सहस्रैः ।
 आवत् तमिन्द्रः शच्या धमन्त—मप स्नेहितीर्नुमणा अधत् १३
- द्रप्समपश्यं विपुणे चरन्त—मुपह्वरे नद्यो अंशुमत्याः ।
 नमो न कृष्णमवतस्थिवांस—मिष्यामि वो वृषणो युध्यताजौ १४
- अर्ध द्रप्सो अंशुमत्या उपस्थे ऽधारयत् तन्वं तित्विषाणः ।
 विशो अदेवीरभ्याईचरन्ती—बृहस्पतिना युजेन्द्रः ससाहे १५ [३४]
- त्वं ह त्यत् सप्तभ्यो जायमानो ऽशत्रुभ्यो अमवः शत्रुरिन्द्र ।
 गूळहे द्यावापृथिवी अन्वविन्दो विमुमन्द्रयो मुर्वनेभ्यो रणं धाः १६
- त्वं ह त्यदप्रतिमानमोजो वज्रेण वज्रिन् धृषितो जघन्थ ।
 त्वं शुणस्यावातिरो वधत्रै—स्त्वं गा इन्द्र शच्येदविन्द्रः १७
- त्वं ह त्यद्वृषम चर्यणीनां घनो वृत्राणां तविपो बभूव ।
 त्वं सिन्धूरसृजस्तस्तमानान् त्वमपो अजयो वासपत्नीः १८
- स सुक्रतु रणिता यः सुतेष्व—नुत्तमन्युर्यो अहेव रेवान् ।
 य एक इन्नर्यपांसि कर्ता स वृत्रहा प्रतीद्वन्यमाहुः १९
- स वृत्रहेन्द्रश्चर्यणीधृत् तं सुष्टुत्या हव्यं हुवेम ।
 स प्राविता मुघवा नोऽधिवक्ता स वाजस्य अवस्यस्य कृता २०
- स वृत्रहेन्द्रं क्रमुक्षाः सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूव ।
 कृण्वन्नपांसि नयीं पुरुणि सोमो न पीतो हव्यः सखिभ्यः २१ [३५] (१६१७)

(१७)

१५ रेभः काश्यपः । इन्द्रः । बृहती, १०, १३ अतिजगती, ११-१२ उपरिष्टाद्बृहती,
 १४ त्रिष्टुप्, १५ जगती ।

या इन्द्र मुज आभरः स्ववीं असुरेभ्यः
 स्तोतारमिन्मघवन्नस्य वर्धय ये च त्वे वृक्तबर्हिषः

१ (१६१८)

यमिन्द्र दधिपे त्वमश्वं गां भागमन्ययम् ।
 यजमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मिन् तं धेहि मा पणौ २
 य इन्द्र सस्त्यव्रतोऽनुष्वापमदेवयुः ।
 स्वैः प एषैर्मुमुरत् पोष्यं रुधिं संनुतर्धेहि तं ततः ३
 यच्छक्रासिं परावति यदवावति वृत्रहन् ।
 अतस्त्वा गीर्भिर्द्युर्गदिन्द्र केशिभिः सुतावाँ आ विवासति ४
 यद्वासिं रोचने दिवः समुद्रस्याधिं विष्टपिं ।
 यत् पार्थिवे सदेने वृत्रहन्तम् यदन्तरिक्ष आ गहि ५ [३६]

स नः सोमेषु सोमपाः सुतेषु शवसस्पते ।
 मादयस्व राधसा सुनृतावतेन्द्र राया परीणसा ६
 मा न इन्द्र परा वृणग्मवा नः सधुमाद्यः ।
 त्वं न ऊती त्वमिन्न आप्यं मा न इन्द्र परा वृणक् ७
 अस्मे इन्द्र सचा सुते नि पदा पीतये मधु ।
 कूधी जरित्रे मघवन्नवो महदस्मे इन्द्र सचा सुते ८
 न त्वा वेवास आशत न मर्त्यासो अदिवः ।
 विश्वा जातानि शर्वसाभिभूरसि न त्वा वेवास आशत ९
 विश्वाः पृतना अभिभूतरं नरं सजूस्ततक्षुरिन्द्रं जजनुश्च राजसे ।
 क्रत्वा वरिष्ठं वरं आमुरिमुतोऽग्रमोजिष्ठं तवसं तरस्विनम् १० [३७]

सर्भी रेभासो अस्वरन्निन्द्रं सोमस्य पीतये ।
 स्वर्पतिं यदीं वुधे धुतव्रतो ह्योजसा समुतिभिः ११
 नेमिं नमन्ति चक्षसा मेघं विप्रो अमिस्वरा ।
 सुवीतयो वो अद्भुहोऽपि कर्णे तरस्विनः समृक्कभिः १२
 तमिन्द्रं जोहवीमि मघवानमुग्रं सत्रा दधानमप्रतिष्कुतं शवांसिं ।
 महिष्ठो गीर्भिरा च यज्ञियो ववर्तद्वाये नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री १३
 त्वं पुर इन्द्र चिकिदेना व्योजसा शविष्ठ शक्र नाशयधै ।
 त्वद्विश्वानि मुर्वनानि वज्रिन् द्यावा रेजेते पृथिवी च भीषा १४
 तन्म क्रतमिन्द्र शूर चित्र पात्यपो न वज्रिन् दुरितातिं पषि भूरि ।
 क्वा न इन्द्र राय आ दशस्ये विश्वप्स्यस्य स्पृहयाप्यस्य राजन् १५ [३८] (१६३९)

[सप्तमोऽध्यायः ॥ ७॥ व० १-३९]

(९८)

११ नृमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः । उष्णिक्ः ७, १०-११ ककुप्ः ९, ११ पुरउष्णिक् ।

इन्द्राय सामं गायत विप्राय बृहते बृहत् । धर्मकृते विपश्चिते पनस्यवे १
 त्वमिन्द्रामिमूरसि त्वं सूर्यमरोचयः । विश्वकर्मा विश्वदेवो महाँ असि २
 विभ्राजन्त्योर्तिपा स्वः । रमेच्छो रोचनं विवः । देवास्त इन्द्र सखाय येमिरे ३
 एन्द्र नो गधि प्रियः संजाजिदगोहाः । गिरिर्न विश्वतस्पृधुः पतिर्विवः ४
 अमि हि सत्य सोमपा उमे बभूथ रोदसी । इन्द्रासि सुन्वतो वृधः पतिर्विवः ५
 त्वं हि शश्वतीनामिन्द्र कृता पुरामसि । हन्ता दस्योर्मनोवृधः पतिर्विवः ६[१]

अथा हीन्द्र गिर्वण उप त्वा कामान् महः संसृज्महे । उदेव यन्त उदभिः ७
 वार्षा त्वा यव्यामिर्वधन्ति शूर ब्रह्माणि । बावृध्वासं चिदद्रिवो विवेदिवे ८
 युञ्जन्ति हरी इषिरस्य गार्धयो रौ रथ उरुयुगे । इन्द्रवाहा वचोयुजा ९
 त्वं न इन्द्रा मरु ओजो नृम्णं शतक्रतो विचर्षणे । आ वीरं पृतनापहम् १०
 त्वं हि नः पिता वंसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ । अथा ते सुन्नमीमहे ११
 त्वां शृभिन् पुरुहूत वाजयन्तमुप ब्रुवे शतक्रतो । स नो रास्व सुवीर्यम् १२[२](१६४४)

(९९)

८ नृमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विपमा नृहती, समा सतोषहती) ।

त्वामिदा ह्यो नरो ऽपीप्यन् वञ्चिन् भूर्णयः
 स इन्द्र स्तोमवाहसामिह शुधुप स्वसर्मा गहि १
 मत्स्वा सुशिप्र हरिवस्तदीमहे त्वे आ भूपन्ति वेधसः ।
 तव श्रवांस्युपमान्युकथ्या सुतेष्विन्द्र गिर्वणः २
 आर्यन्त इव सूर्य विश्वेदिन्द्रस्य भक्षत ।
 वसूनि जाते जनमान् ओजसा प्रति भागं न दीधिम् ३
 अनर्शराति वसुवामुषं स्तुहि मद्रा इन्द्रस्य शतयः ।
 सो अस्य कामं विधतो न रोपति मनो वानार्य चोदयन् ४
 त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्वमि विश्वा असि स्पृधः ।
 अगस्तिहा जनिता विश्वतूरसि त्वं तूर्य तरुण्यतः ५ (१६४९)

अनु ते शुष्मं तुरयन्तमीयतुः क्षोणी शिशुं न मतरा ।

विश्वास्ते स्पृधः श्रथयन्त मून्यवे वृत्रं यदिन्द्र तूर्वासि

६

इत ऊती वो अजरं प्रहेतारमप्रहितम् ।

आशुं जेतारं हेतारं रथीतम्—मर्तुतं तुङ्गावृधम्

७

इष्कर्तारमनिष्कृतं सहस्कृतं शतमूर्तिं शतक्रतुम् ।

समानमिन्द्रमवसे हवामहे वसवानं वसुजुवम्

८ [३] (१६५०)

(१००)

(१२) १-३, ६-१२ नेमो भार्गवः, ४-५ इन्द्रः । इन्द्रः, ८ सुपर्णः, ९ वज्रो या, १०-११ वाक् ।

त्रिष्टुप्, ६ जगती, ७-९ अनुष्टुप् ।

अयं त एमि तन्वा पुरस्ता—द्विष्वे देवा अमि मां यन्ति पश्चात् ।

यदा मद्यं दीधरो भागमिन्द्रा—ऽऽदिन्मया कृणवो वीर्यीणि

१

वर्धामि ते मधुनो मक्षमग्रे हितस्ते भागः सुतो अस्तु सोमः ।

असंश्च त्वं वक्षिणतः सखा मे ऽधा वृत्राणि जङ्घनाव भूरि

२

प्र सु स्तोमं भरत वाजयन्त इन्द्राय सत्यं यदि सत्यमस्ति ।

नेन्द्रो अस्तीति नेम उ त्व आह क ई ददर्श कमभि ष्टवाम

३

अयमस्मि जरितः पश्य मेह विश्वा जातान्यभ्यस्मि मद्भा ।

ऋतस्य मा प्रदिशो वर्धय—न्याददिरो भुवना ददर्शिमि

४

आ यन्मा देना अरुहन्तस्यै एकमासीनं हर्यतस्य पुष्टे ।

मनश्चिन्मे हृद आ प्रत्यवोच—दचिक्कवृञ्छिञ्छुमन्तः सखायः

५

विष्वेत् ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या या चकर्थं मघवान्निन्द्र सुन्वते ।

पारावतं यत् पुरुसंभूतं व—स्वपावृणोः शरभाय कर्पिवन्धवे

६ [४]

प्र नूनं धावता पृथङ् नेह यो वो अवावरीत् ।

नि पीं वृतस्य मर्मेणि वज्रमिन्द्रो अपीपतत्

७

मनोजवा अयमान आयसीमंतरत् पुरम् ।

दिवं सुपर्णो गत्वाय सोमं वज्रिण आभरत्

८

समुद्रे अन्तः शयत उज्जा वज्रो अभीवृतः ।

भरन्त्यस्मै संयतः पुरःप्रभवणा बलिम्

९

(१६५१)

यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि राष्ट्रीं देवानां निपसादं मन्द्रा ।

चतस्र ऊर्जं दुदुहे पर्यामि कं स्विदस्याः परमं जंगाम

१०

देवीं वाचमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति ।

सा नो मन्द्रेपमूर्जं दुहाना धेनुर्वागस्मानुष सुप्सुतैतु

११

सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व द्यौर्देहि लोकं वज्राय विष्कमे ।

हनाव वृत्रं रिणचाव सिन्धु निन्द्रस्य यन्तु प्रमवे विमृष्टाः

१२ [५] (१६६४)

(१०१.)

१६ जमदग्निमार्गिचः । मित्रावरुणो, ५ मित्रावरुणादित्याः, ६ आदित्याः, ७-८ अश्विनौ, ९-१० वायुः,

११-१२ सूर्यः, १३ उषाः सूर्यप्रभा वा, १४ पचमानः, १५-१६ गौः । १-२ प्रगाथाः =

(बृहती, सनोबृहती), ३ गायत्री, ४ सनोबृहती. ५-१३ प्रगाथाः = (विषमा बृहती,

समा सनोबृहती.) १४-१६ त्रिष्टुप् ।

ऋधंगित्वा स मर्त्यः शशमे देवतातये ।

यो नूनं मित्रावरुणावमिष्टय आचक्रे हव्यदातये

१

वर्षिष्ठक्षत्रा उरुचक्षसा नरा राजाना दीर्घश्रुत्तमा ।

ता बाहुता न दुंसना रथर्यतः साकं सूर्यस्य रश्मिभिः

२

प्र यो वा मित्रावरुणा ऽजिरो दूतो अद्रवत । अयःशीर्षा मर्दंगधुः

३

न यः संपुच्छे न पुनर्हवीतवे न संवादाय रमते ।

तस्मान्नो अद्य समृतेरुप्यतं बाहुभ्यां न उरुप्यतम्

४

प्र मित्राय प्रार्यम्णे संचक्ष्यमृतावसो ।

वरुथ्यं वरुणे छन्द्यं वचः स्तोत्रं राजसु गायत

५ [६]

ते हिंन्विरे अरुणं जेन्यं वस्वे कं पुत्रं तिसृणाम् ।

ते धामान्यमृता मर्त्याना मर्दग्धा अभि चक्षत

६

आ मे वचांस्युद्यता द्युमत्तमानि कर्त्वा ।

उमा यातं नासत्या सजोपसा प्रति हव्यानि वीतये

७

रार्तिं यद्वाग्वक्षसं हवामहे युवाभ्यां वाजिनीवसू ।

प्राचीं होत्रां प्रतिरन्तावितं नरा गृणाना जमदग्निना

८

आ नो यज्ञं दिविस्पृशं वायो शाहि सुमन्मभिः ।

अन्तः पवित्रं उपरि श्रीणानोऽं इयं शुक्रो अयामि ते

९

(१६७५)

वेत्यध्वर्युः पृथिभी रजिष्टैः प्रति हृद्यानि वीतये ।

अधा नियुत्व उभयस्य नः पिब शुचिं सोमं गवाशिरम्

१० [७]

वणमहौं असि सूर्य चळादित्य महौं असि ।

महस्ते सतो महिमा पनस्यते ऽन्द्रा देव महौं असि

११

वद सूर्य श्रवसा महौं असि सत्रा देव महौं असि ।

मह्ना देवानामसुर्यः पुरोहितो विभु ज्योतिरदान्यम्

१२

इयं या नीच्यकिर्णी रूपा रोहिण्या कृता ।

चित्रेव प्रत्यदर्शयत्युन्तर्कुशसु बाहुषु

१३

प्रजा ह तिस्रो अत्यार्यमीयुर्न्या अर्कमभितो विविशे ।

बृहद्धं तस्थौ भुवनेष्वन्तः पर्वमानो हरित आ विवेश

१४

भाता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसाक्षित्यानाममूर्तस्य नारिभिः ।

म नु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामविति वधिष्ट

१५

वचोविदं वाचमुदीरयन्ती विश्वाभिर्धीभिरुपतिष्ठमानाम् ।

देवीं देवेभ्यः पर्येषुषीं गा—मा मावृक्त मर्त्यो वृश्चैताः

१६ [८] (१६८०)

(१०२)

२५ मार्गवः प्रयोगः, अग्निर्बाहस्पत्या, पाचको वा, सहस्रः पुत्रो गृहपति-यविष्ठौ
तयोर्वान्यतरः । अग्निः । गायत्री ।

त्वमग्ने बृहद्वयो दधासि देव द्रागुर्ये ।

कविर्गृहपतिर्युवा

१

स न ईळानया सह देवाँ अग्ने दुवस्युवा ।

चिकिर्द्भिभानवा वह

२

त्वया ह स्विद्युजा वयं चोदिष्टेन यविष्ठ्य ।

आमि य्मो वाजसातये

३

और्वभृगुवच्छुचिं मप्रवानवदा हुवे ।

अग्निं समुद्रवाससम्

४

हुवे वातस्वनं कृविं पर्जन्यकन्थं सहः ।

अग्निं समुद्रवाससम्

५ [९] (१६८५)

आ स्रवं सवितुर्यथा भगस्येव भुजिं हुवे ।

अग्निं समुद्रवाससम्

६

अग्निं वो वृधन्तमध्वराणां पुरुतमम् ।

अच्छा नष्ट्रे सहस्वते

७

अयं यथा न आभुवत् त्वष्टा रूपेण तक्ष्या ।

अस्य कृत्वा यशस्वतः

८

अयं विश्वा अग्निं भियो ऽग्निर्वेषु पत्यते ।

आ वाजैरुप नो गमत्

९

विश्वेषामिह स्तुहि होतॄणां यशस्तमम् ।

अग्निं यज्ञेषु पुर्व्यम्

१० [१०]

शीरं पावकशोचिषं ज्येष्ठो यो वमेष्वा ।

व्रीदाय दीर्घभुक्तमः

११

तमर्वन्तं न सोऽसिं गृणीहि विप्र शुष्मिणम् ।

मित्रं न यातयर्जनम्

१२

उप त्वा जामयो गिरो देविंशतीर्हविष्कृतः ।

वायोरनीके अस्थिरन्

१३

यस्य त्रिधात्वृतं बर्हिस्तथावसंदिनम् ।

आर्पश्चिन्नि दधा पदम्

१४

पदं वेवस्य मीळ्हुषो ऽनाधृष्टाभिरुतिभिः ।

भद्रा सूर्य इवोपहक्

१५ [११]

अग्ने घृतस्य प्रीतिभिस्तेषानो देव शोचिषा ।

आ वेवान् वक्षि यक्षि च

१६

तं त्वाजनन्त मातरः कविं वेवासो अङ्गिरः ।

हव्यवाहुमर्मत्यम्

१७

प्रचेतसं त्वा कवे ऽग्ने वृतं वरेण्यम् ।

हव्यवाहुं नि येदिरे

१८

नहि मे अस्त्यध्या न स्वर्धितिर्वनन्वति ।

अथैतादृग्मरामि ते

१९ (१६९९)

यदग्रे कानि कानि चिदाते दारुणि वृध्मसि ।

ता जुषस्व यविष्ठ्य

२०

यदस्युपजिह्विका यद्वग्नो अतिसर्पति ।

सर्वं तद्वस्तु ते घृतम्

२१

अग्निमिन्धानो मनसा धियं सचेत मर्त्यः ।

अग्निमीधे विवस्वभिः

२२ [१२] (१७०२)

(१०२)

१४ सोमरिः काण्वः । अग्निः, १४ अग्नमरुतः । गृहती, ५ विराड्गृहती, ७, ९, ११, १३ सतो गृहती,
८, १२ ककुप्; १० हसीयसी; १४ अनुष्टुप् ।

अर्दशिं गातुवित्तमो यस्मिन् व्रतान्यावुधुः ।

उपो धु जातमार्यस्य वर्धनमग्निं नक्षन्त नो गिरः

१

प्र देवोदासो अग्निर्वैवाँ अच्छा न मज्जना ।

अनु मातरं पृथिवीं वि वावृते तस्यौ नाकस्य सारवि

२

यस्माद्वेजन्त कृष्टयश्चकृत्यानि कृण्वतः ।

सहस्रसां मेघसाताविव तमना ऽग्निं धीभिः संपर्यत

३

प्र यं राये निनीषसि मर्तो यस्ते वसो दाशत ।

स वीरं धत्ते अग्न उक्थशंसिनं तमना सहस्रपोषिणम्

४

स हृव्वहे चिदुभि तृणति वाजमर्वता स धत्ते अक्षिति भवः ।

त्वे देवत्रा सदा पुरुवसो विश्वा वामानि धीमहि

५ [१३]

यो विश्वा द्यते वसु होता मन्द्रो जनानाम् ।

मधोर्ने पात्रा प्रथमान्यस्मै प्र स्तोमा यन्त्यग्रये

६

अश्वं न गीर्मी रुध्र्यं सुदानवो मर्मज्यन्ते देवयवः ।

उभे तोके तनये दस्म विशपते पथि राधो मघोनाम्

७

प्र मंहिष्ठाय गायत क्रतान्नं बृहते शुक्रशोचिषे ।

उपस्तुतासो अग्रये

८

आ वंसते मघवा वीरवद्यशः समिन्द्रो धुमन्याहुतः ।

कुविन्नो अस्य सुमतिर्नवीयस्य च्छा वाजेभिरागमत्

९

(१७११)

प्रेष्ठं प्रियाणां स्तुह्यासावार्तिथिम् ।

अग्निं रथानां यमम्

१० [१४]

उदिता यो निदिता वेदिता वस्वा यज्ञियो ववर्तति ।

दुष्टरा यस्य प्रवणे नोर्मयो धिया वाजं सिपासतः

११

मा नो हृणीतामतिथिर्वसुरग्निः पुरुप्रज्ञस्त एषः ।

यः सुहोता स्वध्वरः

१२

मो ते रिषुन्ये अच्छोक्तिमिर्वसो ऽग्ने केभिश्चिदेवैः ।

कीरिश्चिद्धि त्वामीद्वे द्रुत्याय रातहव्यः स्वध्वरः

१३

आग्ने याहि मरुत्सखा रुद्रेभिः सोमपीतये ।

सोमर्या उप सुष्टुतिं मादयस्व स्वर्णरे

१४ [१५] (१७१६)

॥ इत्यष्टमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

सप्तममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ५९७४

अष्टममण्डलस्य (बालखिल्यसहिता) १७१६

,, (बालखिल्यरहिता १६३६)

सर्वयोगः ७६९०

अथ नवमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-२४]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स्वार्दिष्टया मर्दिष्टया पर्वस्व सोम धारया	। इन्द्राय पातवे सुतः	१
रक्षोहा विश्वर्चर्षणि रमि योनिमयोहतम्	। वृणां सुधस्थमासदत्	२
वरिवोधातमो भव मर्दिष्ठो वृत्रहन्तमः	। पर्षि राधो मघोनाम्	३
अभ्यर्ष महानां देवानां वीतिमन्धसा	। अमि वाजमुत अयः	४
त्वामच्छा चरामसि तदिदं दिवेदिवे	। इन्द्रो त्वे न आशसः	५ [१६]
पुनाति ते परिसृतं सोमं सूर्यस्य दुहिता	। वारेण शश्वता तना	६
तमीमण्वीः समर्य आ गुष्णन्ति योषणो दश	। स्वसारः पार्ये विवि	७
तमीं हिन्वन्त्ययुवो धमन्ति बाकुरं दृतिम्	। त्रिधातु वारुणं मधु	८
अमीर्दममघ्या उत श्रीणन्ति धेनवः शिशुम्	। सोममिन्द्राय पातवे	९
अस्येदिन्द्रो मदेष्वा विश्वा वृत्राणि जिघ्रते	। शूरो मघा च मंहते	१० [१७] (१०)

(२)

१० मेधातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पर्वस्व देववीरति पवित्रं सोम रंहा	। इन्द्रमिन्द्रो वृषा विंश	१
आ वच्यस्व महि प्सरो वृषेन्द्रो द्युस्रवत्तमः	। आ योनिं धर्षासिः सवः	२
अधुक्षत प्रियं मधु धारा सुतस्य वेधसः	। अपो वसिष्ठ सुक्रतुः	३
महान्तं त्वा महीरन्वापो अर्षन्ति सिन्धवः	। यद्वोर्मिर्वासयिष्यसे	४
समुद्रो अप्सु मामृजे विष्टम्भो धरुणो दिवः	। सोमः पवित्रं अस्मयुः	५ [१८]
अचिक्ववृष्टा हरिं महान् मित्रो न दर्शतः	। सं सूर्येण रोचते	६
गिरस्त इन्व ओजसा मर्मज्यन्ते अपस्युवः	। यामिर्मदाय शुभ्रमसे	७
तं त्वा मदाय घृष्वय उ लोककुलुमीमहे	। तव प्रशस्तयो महीः	८
अस्मभ्यमिन्द्रविन्द्रयुर्मध्वः पवस्व धारया	। पर्जन्यो वृष्टिर्मा इव	९
गोषा इन्द्रो नृषा अस्य श्वसा वाजसा उत	। आत्मा यज्ञस्य पूर्यः	१० [१९] (१०)

(३)

१० आजीगतिः शुनःशेषः, कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष देवो अमर्त्यः	पर्णवीरिव दीयति	। अमि द्रोणान्यासवम्	१
एष देवो विपा कृतो	ऽति ह्वरांसि धावति	। पवमानो अदाभ्यः	२
एष देवो विपन्युभिः	पवमान ऋतायुभिः	। हरिर्वाजाय मृज्यते	३
एष विश्वानि वार्या	शूरो यन्निव सत्वभिः	। पवमानः सिषासति	४
एष देवो रथर्यति	पवमानो दशस्यति	। आविष्कृणोति वग्वनुम्	५ [२०]
एष विप्रेरभिष्टुतो	ऽपो देवो वि गाहते	। दधद्रत्नानि दाशुषे	६
एष दिवं वि धावति	तिरो रजांसि धारया	। पवमानः कर्निक्रवत्	७
एष दिवं व्यासरत्	तिरो रजांस्यस्पृतः	। पवमानः स्वध्वरः	८
एष प्रत्नेन जन्मना	देवो देवेभ्यः सुतः	। हरिः प्रवित्रे अर्पति	९
एष उ स्य पुरुवतो	जज्ञानो जनयन्निषः	। धारया पवते सुतः	१० [२१] (३०)

(४)

१० हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सना च सोम जेषि च	पवमान महि श्रवः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	१
सना ज्योतिः सना स्वः	विश्वो च सोम सौमगा	। अथा नो वस्यसस्कृधि	२
सना दक्षमुत क्रतु	मप सोम मृधो जहि	। अथा नो वस्यसस्कृधि	३
पर्वीतारः पुनीतन	सोममिन्द्राय पातवे	। अथा नो वस्यसस्कृधि	४
त्वं सूर्ये न आ मज	तव कत्वा तवोतिभिः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	५ [२२]
तव कत्वा तवोतिभिः	ज्योक् पश्येम सूर्यम्	। अथा नो वस्यसस्कृधि	६
अभ्यर्ष स्वायुध	सोम द्विवर्हसं रयिम्	। अथा नो वस्यसस्कृधि	७
अभ्यर्षानपच्युतो	रयिं समत्सु सासहिः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	८
त्वां यज्ञैरवीवृधन्	पवमान विधर्मणि	। अथा नो वस्यसस्कृधि	९
रयिं नश्चित्रमश्विन	मिन्दो विश्वायुमा भर	। अथा नो वस्यसस्कृधि	१० [२३] (४०)

(५)

११ काश्यपोऽसितो देवलो वा । आप्रीसृक्तं= (१ इष्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः, ४ वह्निः,
५ देवीर्ह्यारः, ६ उप्यासानकता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्या,
९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । गायत्री, ८-११ अनुष्टुप् ।

समिद्धो विश्वतस्पतिः पर्वमानो वि राजति । प्रीणन् वृषा कर्निकदत् १
तनूनपात् पर्वमानः शृङ्गे शिशानो अर्पति । अन्तरिक्षेण रारजत् २
ईलेन्यः पर्वमानो रयिर्वि राजति द्युमान् । मधोर्धाराभिरोजसा ३
वह्निः प्राचीनमोजसा पर्वमानः स्तृणन् हरिः । देवेषु देव ईयते ४
उदार्तिर्जिहते बृहद् द्वारो देवीर्हिरण्ययीः । पर्वमानेन सुष्टुताः ५ [२४]

सुशिल्पे बृहती मही पर्वमानो वृषण्यति । नक्तोपासा न दर्शते ६
उभा देवा नृचक्षसा होतारा दैव्या हुवे । पर्वमान इन्द्रो वृषा ७

भारती पर्वमानस्य सरस्वतीळा मही ।

इमं नो यज्ञमा गमन् तिस्रो देवीः सुपेशासः ८

त्वष्टारमग्रजां गोपां पुरोयावानमा हुवे ।

इन्दुरिन्द्रो वृषा हरिः पर्वमानः प्रजापतिः ९

वनस्पतिं पर्वमान मध्वा समङ्गिधु धारया ।

सहस्रध्वजं हरितं भारजमानं हिरण्ययम् १०

विश्वे देवाः स्वाहाकृति पर्वमानस्या गत ।

वायुर्बृहस्पतिः सूर्योऽग्निरिन्द्रः सजोषसः ११ [२५] (५१)

(६)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

मन्द्रया सोम धारया वृषा पवस्व देवयुः । अन्यो वारंष्वस्मयुः १
अमि त्वं मद्यं मवृ-मिन्वुविन्द्र इति क्षर । अमि वाजिनो अर्वतः २
अमि त्वं पूर्वं मदं सुवानो अर्धं पवित्र आ । अमि वाजमुत श्रवः ३
अनु इप्सास इन्दव आपो न प्रवतासरन् । पुनाना इन्द्रमाशत ४
यमत्यमिव वाजिनं मृजन्ति योषणो दश । वने क्रीळन्तमत्यविम् ५ [२६]

तं गोभिर्वृषणं रसं मदाय देववीतये । सुतं मराय सं सुज ६

(५७)

देवो देवाय धारयेन्द्राय पवते सुतः । पयो यदस्य पीपयत् ७
 आत्मा यज्ञस्य रंहा सुष्वाणः पवते सुतः । प्रत्नं नि पाति काव्यम् ८
 एवा पुनान इन्द्राय मर्दं मदिष्ठ वीतये । गुहां चिद्वधिषे गिरः ९ [२७] (६०)

(७)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असृग्मिन्दवः पथा धर्मं नृतस्य सुभिर्यः । विद्वाना अस्य योजनम् १
 प्र धारा मध्वो अग्रियो महीरपो वि गाहते । हविर्हविष्णु वन्द्यः २
 प्र युजो वाचो अग्रियो वृषाव चक्रवृद्धने । सन्नाभि सत्यो अध्वरः ३
 परि यत् काव्या कविर्नुम्णा वसानो अर्पति । स्वर्वाजी सिंघासति ४
 पर्वमानो अभि स्पृधो विशो राजेव सीदति । यदीमृण्वन्ति वेधसः ५ [२८]
 अव्यो वारे परि प्रियो हरिर्वनेषु सीदति । रेभो वनुष्यते मती ६
 स वायुमिन्द्रमश्विना साकं मदेन गच्छति । रणा यो अस्य धर्मभिः ७
 आ मित्रावरुणा भगं मध्वः पवन्त ऊर्मयः । विद्वाना अस्य शकर्मभिः ८
 अस्मभ्यं रोदसी रयिं मध्वो वाजस्य सातये । श्वो वसूनि सं जितम् ९ [२९] (६१)

(८)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते सोमा अभि प्रियमिन्द्रस्य काममक्षरन् । वर्धन्तो अस्य वीर्यम् १
 पुनानासश्चमुषदो गच्छन्तो वायुमश्विना । ते नो धान्तु सुवीर्यम् २
 इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो हार्दिं चोदय । क्रतस्य योनिमासदम् ३
 मुजन्ति त्वा दश क्षिपो हिन्वति सप्त धीतयः । अनु विप्रा अमादिषुः ४
 देवेभ्यस्त्वा मदाय कं सृजानमति मेघ्यः । सं गोभिर्वासयामसि ५ [३०]

पुनानः कलशेष्वा वज्राण्यरुषो हरिः । परि गव्यान्वव्यत ६
 मधोन आ पवस्व नो जहि विश्वा अप द्विषः । इन्द्रो सखायमा विश ७
 वृष्टिं विवः परि स्रव द्युप्तं पृथिव्या अधि । सहो नः सोम पुत्सु धाः ८
 नृचक्षंसं त्वा वयमिन्द्रपीतं स्वर्विदम् । मक्षीमहि प्रजामिषम् ९ [३१] (७८)

(९)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि प्रिया देवः कविर्वयांसि नृप्योर्हितः । सुवानो याति कविकंतुः ।	१
प्रप्र क्षयाय पन्यसे जनाय जुष्टो अनुहे । वीत्यर्प चनिष्ठया ।	२
स सूनुर्मातरा ह्युचिर्जातो जाते असेचयत् । महान् मही कृतावृधा ।	३
स सप्त धीतिर्मिहितो नद्यो अजिन्वद्वुहः । या एकमक्षि वावुधुः ।	४
ता अभि सन्तुमस्तृतं महे युवानमा वधुः । इन्दुमिन्द्र तव व्रते ।	५ [३२]
अभि वह्निरमर्त्यः सप्त पश्यति वावहिः । किर्विर्वीरतर्पयत् ।	६
अवा कल्पेषु नः पुमस्तमांसि सोम योध्या । तानि पुनान जङ्घनः ।	७
नू नव्यसे नवीयसे सुक्तार्थ साधया पथः । प्रत्नवद्रोचया रुचः ।	८
पवमान महि भवो गामर्ध्वं रासि वीरवत् । सना मेधा सना स्वः ।	९ [३३] (८०)

(१०)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र स्थानासो रथा इवाऽर्वन्तो न भवस्यवः । सोमासो राये अक्रमुः ।	१
हिन्वानासो रथा इव दधन्विरे गर्मस्त्योः । भरांसः कारिणामिव ।	२
राजानो न प्रशस्तिभिः सोमासो गोभिरञ्जते । यज्ञो न सप्त धातृभिः ।	३
परि सुवानास इन्दवो मदाय वर्हणा गिरा । सुता अर्पन्ति धारया ।	४
आपानासो विवस्वतो जनन्त उपसो भगम् । सुरा अण्वं वि तन्वते ।	५ [३४]
अप द्वारा मतीनां प्रत्ना ऋणवन्ति कारवः । वृष्णो हरस आयवः ।	६
समीचीनास आसते होतारः सप्तजामयः । पदमेकस्य पिप्रतः ।	७
नामा नाभिं न आवे चक्षुश्चित् सूर्ये सचा । कवेरपत्यमा दुहे ।	८
अभि प्रिया विवस्पदमध्वर्युभिर्गुहा हितम् । सूरः पश्यति चक्षसा ।	९ [३५] (९९)

(११)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

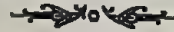
उपास्मै गायता नरः पवमानयेन्दवे । अभि देवा इयक्षते ।	१
अभि ते मधुना पयो र्थर्वाणो अशिभ्युः । देवं देवाय देव्युः ।	२
स नः पवस्व शं गवे शं जनाय शमव्रते । शं राजन्नोषधीभ्यः ।	३ (९९)

बुध्रवे नु स्वर्तवसे ऽरुणाय दिविस्पृशे । सोमाय गाथमर्चत	४
हस्तच्युतेभिरद्विभिः सुतं सोमं पुनीतन । मधावा धावता मधु	५ [३६]
नमसेदुपं सीदत बुध्रेवुभि श्रीणीतन । इन्दुमिन्द्रे दधातन	६
अमित्रहा विचर्षणिः पर्वस्व सोमं शं गर्वे । देवेभ्यो अनुकामकृत्	७
इन्द्राय सोमं पातवे मदाय परि पिच्यसे । मनश्चिन्मनसस्पतिः	८
पर्वमान सुवीर्यं रयिं सोमं रिरीहि नः । इन्दुविन्द्रेण नो युजा	९ [३७] (१०५)

(१२)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

सोमा असृग्रमिन्दवः सुता ऋतस्य सार्दने । इन्द्राय मधुमत्तमाः	१
अभि विप्रा अनुपत गावो वत्सं न मातरः । इन्द्रं सोमस्य पीतये	२
मवृच्युत क्षेति सार्दने सिन्धोर्कूर्मा विपश्चित् । सोमो गौरी अधि श्रितः	३
त्रिवो नामा विचक्षणो ऽव्यो वारं महीयते । सोमो यः सुक्रतुः कविः	४
यः सोमः कलशेष्वौ अन्तः पवित्र आहितः । तमिन्दुः परि पस्वजे	५ [३८]
प्र वाचमिन्दुरिष्यति समुद्रस्थार्धिं विष्टार्धिं । जिह्वन् कोशं मधुश्चुतम्	६
नित्यस्तोत्रो वनस्पतिर्धानामन्तः सर्वर्षः । हिन्वानो मानुषा युगा	७
अभि प्रिया दिवस्पदा सोमो हिन्वानो अर्पति । विप्रस्य धारया कविः	८
आ पर्वमान धारय रयिं सहस्रवर्चसम् । अस्मे इन्दो स्वामुर्वम्	९ [३९] (११४)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३३]

(१३)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

सोमः पुनानो अर्पति सहस्रधारो अत्यविः । वायोरिन्द्रस्य निष्कृतम्	१
पर्वमानमवस्यवो विप्रमभि प्र गांयत । सुज्वाणं देववीतये	२
पर्वन्ते वाजसातये सोमाः सहस्रपाजसः । गुणानां देववीतये	३
उत नो वाजसातये पर्वस्व बृहतीरिपः । द्युमदिन्दो सुवीर्यम्	४
ते नः सहस्रिणं रयिं पर्वन्तामा सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्दवः	५ [१]
अत्या हियाना न हेतुमि रसृष्टं वाजसातये । वि वारमव्यमाशवः	६
वाथा अर्पन्तीन्दवो ऽभि वत्सं न धेनवः । वृधन्विरे गर्भस्त्योः	७
जुष्ट इन्द्राय मत्सरः पर्वमानं कर्निकदत् । विश्वा अप द्विपो जहि	८
अपन्नन्तो अरावणः पर्वमानाः स्वर्हशः । योनिकृतस्य सीदत	९ [२] (११३)

(१४)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि प्रासिष्यदत् कविः सिन्धोरुर्मावर्धि धितः । कारं बिभ्रत् पुरुस्पृहम् १
 गिरा यद्री सर्वन्धवः पञ्च वार्ता अपस्यवः । परिष्कृण्वन्ति धर्णसिम् २
 आर्दस्य शुष्मिणो रसे विश्वे देवा अमत्सत । यद्री गोभिर्वसायते ३
 निरिणानो वि धावति जहृच्छर्याणि तान्वा । अत्रा सं जिघ्रते युजा ४
 नप्तीमिष्यो विवस्वतः शुभ्रो न मामृजे युवा । गाः कृण्वानो न निर्णिजम् ५ [३]
 अति धिती तिरश्चता गव्या जिगात्यण्व्या । वग्नुमिर्यति यं विदे ६
 अभि क्षिपः समग्मत मर्जयन्तीरिस्पतिम् । पुष्टा गृभ्णत वाजिनः ७
 परि विव्यानि मर्मुञ्जद विश्वानि सोम पार्थिवा । वसूनि याह्यस्मयुः ८ [४] (१११)

(१५)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष धिया यात्यण्व्या शूरो रथेमिराशुभिः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् १
 एष पुरु धियायते बृहते देवतातये । यत्रासृतास आसते २
 एष द्वितो वि नीयते ऽन्तः शुभ्रावतां पथा । यदी तुञ्जति मूर्णयः ३
 एष शृङ्गाणि दोधुवच्छिशीते यूथ्योऽ वृषा । नुम्णा दधान ओजसा ४
 एष रुक्मिभिरीयते वाजी शुभ्रेभिर्शुभिः । पतिः सिन्धूनां भवन् ५
 एष वसूनि पिबुना परुषा ययिवाँ अति । अब शार्देषु गच्छति ६
 एतं मृजन्ति मर्ज्यमुप द्रोणेष्वायवः । प्रचक्राणं महीरिषः ७
 एतमु त्वं दज्ञ क्षिपो मृजन्ति सप्त धीतयः । स्वायुधं मविन्तमम् ८ [५] (११२)

(१६)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ते सोतार ओण्योऽ रसं मदाय घृष्वये । सर्गो न त्वस्येतशः १
 कृत्वा दक्षस्य रुथ्यमुपो वसानमन्धसा । गोधामण्येषु सश्विम २
 अनतमम्पु बुष्टरं सोमं पवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पातवे ३
 प्र पुनानस्य चेतसा सोमः पवित्रे अर्षति । कृत्वा सधस्थमासवत् ४ (११३)

प्र त्वा नमोमिरिन्द्व इन्द्र सोमा असृक्षत । महे भराय कारिणः ५	
पुनानो रूपे अव्यये विश्वा अर्पन्मि श्रियः । शूरो न गोषु तिष्ठति ६	
दिवो न सानु पिप्युषी धारा सुतस्य वेधसः । वृथा पवित्रे अर्पति ७	
त्वं सोम विप्रश्चितं तना पुनान आयुषु । अद्यो वारं वि धावसि ८ [६] (१४७)	

(१७)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र निन्नेनेव सिन्धवो घ्नन्तो वृत्राणि मूर्णयः । सोमा असृग्रमाशवः १	
अभि सुवानास इन्दवो वृष्टयः पृथिवीर्मिव । इन्द्रं सोमासो अक्षरन् २	
अत्यूर्मिमत्सरो मवुः सोमः पवित्रे अर्पति । विघ्नन् रक्षांसि देवयुः ३	
आ कुलशेषु धावति पवित्रे पारि पिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धते ४	
अति त्री सोम रोचना रोहुन् न भ्राजसे दिवम् । इष्णन् त्सूर्यं न चोदयः ५	
अभि विप्रा अनुपत मूर्धन् यज्ञस्य कारवः । दधानाश्चक्षसि प्रियम् ६	
तमु त्वा वाजिनं नरो धीभिर्विप्रा अवस्यवः । मृजन्ति देवतातये ७	
मधोर्धारा मनु क्षर तीवः सधस्थमासदः । चारुर्ऋताय पीतये ८ [७] (१५५)	

(१८)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पारि सुवानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमो अक्षाः । मर्देषु सर्वधा असि १	
त्वं विप्रस्त्वं कविर्मधु प्र जातमन्धसः । मर्देषु सर्वधा असि २	
तव विश्वे सजोर्पसो देवासः पीतिमाशत । मर्देषु सर्वधा असि ३	
आ यो विश्वानि वार्या वसूनि हस्तयोर्वुधे । मर्देषु सर्वधा असि ४	
य इमे रोदसी मही सं मातरेव दोहते । मर्देषु सर्वधा असि ५	
परि यो रोदसी उभे सद्यो वाजैर्मिरपति । मर्देषु सर्वधा असि ६	
स शुष्मी कुलशेषा पुनानो अचिक्रवत् । मर्देषु सर्वधा असि ७ [८] (१६२)	

(१९)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यत् सोम चित्रमुक्थ्यं दिव्यं पार्थिवं वसु । तन्नः पुनान आ भर १	
युधं हि स्थः स्वर्पती इन्द्रश्च सोम गोपती । ईशाना पिप्यतं धियः २	(१६४)

वृषा पुनान आयुषु स्तनयन्नाधि बर्हिषि । हरिः सन् योनिमासदत् ३
 अवावशन्त धीतर्यो वृषभस्याधि रेतसि । सुनोर्वत्सस्य मातरः ४
 कुविट्टृषण्यन्तीभ्यः पुनानो गर्भमादधत् । याः शुक्रं बुद्धते पर्यः ५
 उप शिक्षापतस्थुषो मियसमा धेहि शत्रुषु । पर्वमान विद्वा रयिम् ६
 नि शत्रोः सोम वृष्ण्यं नि शुभ्रं नि वयस्त्रि । दूरे वा सतो अन्ति वा ७ [९] (१६९)

(२०)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

प्र कुविर्व्वर्वातये ऽव्यो वारोभिरपति । साह्वान् विश्वा अमि स्पृधः १
 स हि घ्मा जरितृभ्य आ वाजं गोमन्तमिन्वति । पर्वमानः सहस्रिणम् २
 परि विश्वानि चेतसा मुशसे पर्वसे मती । स नः सोम श्रवो विदः ३
 अभ्यर्ष बृहद्यशो मघवज्यो ध्रुवं रयिम् । इयं स्तोत्रभ्य आ मेर ४
 त्वं राजेव सुव्रतो गिरः सोमा विवेशिथ । पुनानो वहे अद्भुत ५
 स वह्निरप्सु दुष्टरो मृज्यमानो गर्भस्त्योः । सोमश्चमूषु सीदति ६
 कीळुर्मखो न मंह्युः पवित्रं सोम गच्छसि । दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम् ७ [१०] (१७३)

(२१)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

एते धावन्तीन्दवः सोमा इन्द्राय घृष्ट्वयः । मत्सरासः स्वर्विदः १
 प्रवृण्वन्तो अभियुजः सुष्वये वरिवोविदः । स्वयं स्तोत्रे वपुस्कृतः २
 वृथा क्रीळन्त इन्दवः सधस्यमभ्येकमि । सिन्धोर्हर्मा व्यक्षरन् ३
 एते विश्वानि वार्या पर्वमानास आशत । हिता न सतयो रथे ४
 आस्मिन् पिशङ्गमिन्दवो दधाता वेनमादिशे । यो अस्मभ्यमरावा ५
 ऋभुर्न रथ्यं नवं दधाता केतमादिशे । शुक्राः पर्वध्वमर्णसा ६
 एत उ त्पे अवीवशन् काष्ठां वाजिनो अकत । सतः प्रासाविपुर्मतिम् ७ [११] (१८३)

(२२)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

एते सोमास आशवो रथा इव प्र वाजिनः । सर्गाः सुष्टा अहेयत १
 एते वाता इवोरवः पर्जन्यस्येव वृष्टयः । अशेरिव भ्रमा वृथा २ (१८५)

एते पुता विपाश्चितः सोमासो दध्याशिरः । विपा व्यानशुर्धियः	३
एते मुष्टा अर्मर्त्याः ससुवांसो न शश्रमुः । इयक्षन्तः पथो रजः	४
एते पुष्ठानि रोदसो विप्रियन्तो व्यानशुः । उतेदमुत्तमं रजः	५
तन्तुं तन्वानमुत्तममनु प्रवता आशत । उतेदमुत्तमाप्यम्	६
त्वं सोम पणिभ्य आ वसु गव्यानि धारयः । ततं तन्तुमचिक्रदः	७ [१२] (१९०)

(२३)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सोमा असृग्रमाशवो मधोर्मदस्य धारया । अभि विश्वानि काव्या	१
अनु प्रत्नास आयवः पदं नवीयो अक्रमुः । रुचे जनन्त सूर्यम्	२
आ पवमान नो मराऽयं अदाशुषो गयम् । कुधि प्रजावतीरिषः	३
अभि सोमास आयवः पर्वन्ते मद्यं मदम् । अभि कोशं मधुश्चुतम्	४
सोमो अर्पति धर्णसि र्दधान इन्द्रियं रसम् । सुवीरो अभिशस्तिपाः	५
इन्द्राय सोम पवसे देवेभ्यः सधमाद्यः । इन्द्रो वाजं सिपाससि	६
अस्य पीत्वा मदाना मिन्द्रो वृत्राण्यप्रति । जघान जघनच्च नु	७ [१३] (१९७)

(२४)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमासो अधन्विषुः पवमानास इन्दवः । श्रीणाना अप्सु मृञ्जत	१
अभि गावो अधन्विषु रापो न प्रवता यतीः । पुनाना इन्द्रमाशत	२
प्र पवमान धन्वसि सोमेन्द्राय पातवे । नृमिर्यतो वि नीयसे	३
त्वं सोम नुमार्दनः पर्वस्व चर्पणीसहे । सस्त्रियो अनुमाद्यः	४
इन्द्रो यदद्रिभिः सुतः पवित्रं परिधावसि । अरमिन्द्रस्य धाव्रे	५
पर्वस्व वृत्रहन्तमो कथेर्मिनुमाद्यः । शुचिः पावको अजुतः	६
शुचिः पावक उच्यते सोमः सुतस्य मध्वः । देवावीरघशंसहा	७ [१४] (२०४)

(२५)

[द्वितीयोऽनुषाकः ॥२॥ सू० २५-६०]

६ दृळ्हच्युत आगस्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पर्वस्व दक्षसाधनो देवेभ्यः पीतये हरे । मरुज्यो वायवे मदः	१
पर्वमान धिया हितोऽभि योनिं कर्निकदत् । धर्मेणा वायुमा विश	२ (२०६)

सं कुवैः शोभते वृषा	कविर्योनावधि प्रियः	। वृत्रहा वैववीतमः	३
विश्वो रूपाण्याविशन्	पुनानो याति हर्यतः	। यत्रामृतांस आसते	४
अरुणो जनयन् गिरः	सोमः पवत आयुषक्	। इन्द्रं गच्छन् कविक्रतुः	५
आ पवस्व मदन्तम	पवित्रं धारया कवे	। अर्कस्य योनिमासदम्	६ [१५] (२१०)

(२६)

६ इध्मवाहो दार्दच्युतः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तममृक्षन्त वाजिन मुपस्थे अदितेरधि । विप्रसो अण्वया धिया	१
तं गावो अभ्यनूपत सहस्रधारमक्षितम् । इन्द्रं धर्तारमा विवः	२
तं वेधां मेधयाहचन् पवमानमधि दधि । धर्णसिं भूरिधायसम्	३
तमह्यन् भुरिजोर्धिया संवसानं विवस्वतः । पतिं वाचो अदाभ्यम्	४
तं सानावधि जामयो हरिं ह्रिन्वन्त्यद्विभिः । हर्यतं भूरिचक्षसम्	५
तं त्वा ह्रिन्वन्ति वेधसः पवमान गिरावृधम् । इन्द्रविन्द्राय मत्सरम्	६ [१६] (२१३)

(२७)

६ नृमेध आहिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष कविरभिष्टुतः पवित्रे अधि तोशते । पुनानो ब्रह्मप सिधः	१
एष इन्द्राय वायवे स्वर्जित परि पिच्यते । पवित्रे दक्षसार्धनः	२
एष नृमिर्वि नीयते विवो मूर्धा वृषा सुतः । सोमो घनेषु विश्ववित्	३
एष गव्युरचिक्रवृत् पवमानो हिरण्ययुः । इन्द्रुः सत्राजिदस्तुतः	४
एष सूर्येण हासते पवमानो अधि दधि । पवित्रे मत्सरो मर्दः	५
एष शुष्मसिष्यव वृन्तरिक्षे वृषा हरिः । पुनान इन्द्रुरिन्द्रमा	६ [१७] (२२३)

(२८)

६ प्रियमेध आहिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष वाजी हितो नृभिर्विश्वविन्मनस्स्पातिः । अवशो वारं वि धावति	१
एष पवित्रे अक्षरत् सोमो देवेभ्यः सुतः । विश्वा धामान्याविशन्	२
एष देवः शुभायते ऽधि योनावमर्त्यः । वृत्रहा वैववीतमः	३
एष वृषा कर्निकव दशभिर्जामिभिर्यतः । अभि द्रोणानि धावति	४ (२२३)

एष सूर्यमरोचयत् पर्वमानो विचर्षणिः । विश्वा धामानि विश्ववित् ५
एष शुष्म्यर्दाम्यः सोमः पुनानो अर्षति । देवावीरघशंसहा ६ [१८] (१२८)

(२९)

६ नृमेध आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्रास्य धारा अक्षरन् वृष्णः सुतस्यौजसा । देवाँ अनु प्रभूपतः १
सर्षि मृजन्ति वेधसो गृणन्तः कारवो गिरा । ज्योतिर्जज्ञानमुक्थ्यम् २
सुयहा सोम तानि ते पुनानाय प्रभूवसो । वर्धो समुद्रमुक्थ्यम् ३
विश्वा वसूनि संजयन् पर्वस्व सोम धारया । इनु द्वेषांसि सध्वक् ४
रक्षा सुनो अररुषः स्वनात् समस्य कस्य चित् । निदो यत्र मुमुचमहे ५
एन्दो पार्थिवं रयिं विव्यं पर्वस्व धारया । द्युमन्तं शुष्ममा भर् ६ [१९] (१३४)

(३०)

६ बिन्दुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र धारा अस्य शुष्मिणो वृथा पवित्रे अक्षरन् । पुनानो वाचमिष्यति १
इन्दुर्हियानः सोतुमि मृज्यमानः कर्निकदत् । इर्यति वरनुमिन्द्रियम् २
आ नः शुष्मं नृपाह्यं वीरवन्तं पुरुस्पृहम् । पर्वस्व सोम धारया ३
प्र सोमो अति धारया पर्वमानो असिप्यदत् । अभि द्रोणान्यासदम् ४
अप्सु त्वा मधुमत्तमं हरिं हिन्द्वन्त्यद्विमिः । इन्दुबिन्द्राय पीतये ५
सुनोता मधुमत्तमं सोममिन्द्राय वज्रिणे । चारुं शर्धाय मत्सरम् ६ [२०] (१४०)

(३१)

६ गोतमो राहूगणः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमासः स्वाध्यः । पर्वमानासो अक्रमुः । रयिं कृण्वन्ति चेतनम् १
द्विस्प्रथिव्या अधि भवेन्दो द्युम्नवर्धनः । भवा वाजानां पतिः २
तुभ्यं वाता अमिप्रियस्तुभ्यमर्पन्ति सिन्धवः । सोम वर्धन्ति ते महः ३
आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यम् । भवा वाजस्य संगथे ४
तुभ्यं गावो द्यूतं पयो बभ्रो दुदुह्ने अक्षितम् । वर्षिष्ठे अधि सानेवि ५
स्वायुधस्य ते सतो भुवन्स्य पते वयम् । इन्दो सखित्वमुश्मासि ६ [२१] (१४६)

(३२)

६ इयावाभ्व आत्रेयः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमासो मवृच्युतः	श्रवसे नो मघोनः	।	सुता विदये अक्रमुः	१
अर्धां त्रितस्य योषणो	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः	।	इन्दुमिन्द्राय पीतये	२
अर्धां हंसो यथा गणं	विश्वस्यावीवशन्मतिम्	।	अत्यो न गोमिरज्यते	३
उभे सोमावचार्कशन्	मुगो न तक्तो अर्पसि	।	सीदन्नृतस्य योनिमा	४
अभि गावो अनूपत	योषां जारमिव प्रियम्	।	अग्न्याजिं यथा हितम्	५
अस्मे धेहि द्युमद्यशो	मघवज्यश्च मह्यं च	।	सनि मेधामृत श्रवः	६ [२२] (२५२)

(३३)

६ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमासो विपश्चितो	ऽपां न यन्त्यूर्मयः	।	वनानि महिषा इव	१
अभि द्रोणानि बभ्रवः	शुक्रा क्रतस्य धारया	।	वाजं गोमन्तमक्षरन्	२
सुता इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुज्यः	।	सोमा अर्पन्ति विष्णवे	३
तिस्रो वाच उदीरते	गावो मिमन्ति धेनवः	।	हरिरेति कर्निकदत्	४
अभि बह्नीरनूषत	यह्नीर्क्रतस्य मातरः	।	मर्मज्यन्ते विवः शिशुम्	५
रायः समुद्राश्चतुरो	ऽस्मभ्यं सोम विश्वतः	।	आ पवस्व सहास्रिणः	६ [२३] (२५८)

(३४)

६ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सुवानो धारया तने	न्दुर्हिन्वानो अर्पति	।	रुजद्वह्ना व्योजसा	१
सुत इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुज्यः	।	सोमो अर्पति विष्णवे	२
वृषाणां वृषभिर्यतं	सुन्वन्ति सोममद्रिभिः	।	ब्रह्मन्ति शक्मना पर्यः	३
भुवन्त त्रितस्य मज्यो	भुवदिन्द्राय मत्सरः	।	सं रूपैरज्यते हरिः	४
अमीमुतस्य विष्टपं	दुहते पृश्निमातरः	।	चारु प्रियतमं हविः	५
समेनमहुता इमा	गिरो अर्पन्ति सस्रुतः	।	धेनूवाश्चो अवीवशत्	६ [२४] (२६४)

(३५)

६ प्रभूवसुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आ नः पवस्व धारया	पवमान रयिं पुथुम्	।	यया ज्योतिर्विदासिं नः	१
इन्दो समुद्रमीङ्गन्	पवस्व विश्वमेजय	।	रायो धर्ता न ओजसा	२ (२६६)

त्वया वीरेण वीरवो ऽमि प्याम पृतन्यतः । क्षरा णो अमि वार्यम् ३
 प्र वाजमिन्दुरिष्यति सिपांसन् वाजसा ऋषिः । व्रता विद्वान आयुधा ४
 तं गीर्मिर्वीचमीह्वयं पुनानं वासयामसि । सोमं जर्नस्य गोपतिम् ५
 विश्वो यस्य व्रते जनो द्वाधार् धर्मेणस्पतेः । पुनानस्य प्रभूवसोः ६ [२५] (१७०)

(३६)

६ प्रभूवसुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असंजिं रथ्यो यथा पवित्रे चम्बोः सुतः । काष्मेन् वाजी न्यक्रमीत १
 स वह्निः सोम जागृविः पर्वस्व देववीरति । अमि कोशं मधुश्चुतम् २
 स नो ज्योतीषि पूव्यं पर्वमान वि रौचय । कत्वे दक्षाय नो हिनु ३
 शुभ्रमान क्रतायुर्मिर्मुज्यमानो गर्भस्त्योः । पर्वते वारं अव्यये ४
 स विश्वा द्वाशुषे वसु सोमो विव्यानि पार्थिवा । पर्वतामान्तरिक्षया ५
 आ विवस्पृष्टमश्वयुर्गव्ययुः सोम रोहसि । वीरयुः शवसस्पते ६ [२६] (१७६)

(३७)

६ रहगण आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स सुतः पीतये वृषा सोमः पवित्रे अर्पति । विभ्रन् रक्षांसि देवयुः १
 स पवित्रे विचक्षणो हरिरर्पति धर्णसिः । अमि योनिं कनिक्कदत् २
 स वाजी रौचना विवः पर्वमानो वि धावति । रक्षोहा वारमव्ययम् ३
 स त्रितस्याधि सानवि पर्वमानो अरोचयत् । जामिभिः सूर्यं सह ४
 स वृत्रहा वृषा सुतो वरिवोविददाभ्यः । सोमो वाजमिवासरत् ५
 स देवः कविर्नेषितोऽं ऽमि द्रोणानि धावति । इन्दुरिन्द्राय मंहना ६ [२७] (१८१)

(३८)

६ रहगण आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष उ स्य वृषा रथो ऽव्यो वारैर्मिरपति । गच्छन् वाजं सहस्रिणम् १
 एतं त्रितस्य योषणो हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्राय पीतये २
 एतं त्वं हरितो दश मर्मुज्यन्ते अणुस्रुवः । यामिमदाय शुभ्रमे ३
 एष स्य मानुपीप्वा श्येनो न विक्षु सीदति । गच्छन् आरो न योषितम् ४
 एष स्य मद्यो रसो ऽव चप्ते विवः शिशुः । य इन्दुर्वारमाविशत् ५
 एष स्य पीतये सुतो हरिरर्पति धर्णमिः । कन्कुन् योनिममि प्रियम् ६ [२८] (१८८)

(३९)

६ बृहन्मतिराक्रिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आशुरर्षं बृहन्मते	परिं प्रियेण धाम्ना	। यत्र वेवा इति ब्रवन्	१
परिष्कृण्वन्ननिष्कृतं	जनाय यातयन्निषः	। वृष्टिं द्विवः परिं स्रव	२
सुत एति पवित्र आ	त्विधिं दधान ओर्जसा	। विचक्षाणो विरोचयन्	३
अयं स यो द्विवस्परिं	रघुयामां पवित्र आ	। सिन्धोरुर्मा व्यक्षरत्	४
आविवासन् परावतो	अथो अर्वावतः सुतः	। इन्द्राय सिच्यते मधुं	५
समीचीना अनूषत	हरिं हिन्वन्त्यदिभिः	। योनावृतस्य सीदत	६ [२९] (१९४)

(४०)

६ बृहन्मतिराक्रिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पुनानो अक्रमीवुमि	विश्वा मूधो विचर्षणिः	। शुम्भन्ति विधं धीतिभिः	१
आ योनिमरुणो रुहं	द्रमदिन्द्रं वृषां सुतः	। ध्रुवे सदासि सीदति	२
नू नो रयिं महामिन्द्वो	ऽस्मभ्यं सोम विश्वतः	। आ पवस्व सहस्रिणिम्	३
विश्वा सोम पवमान	शुन्नानीन्दुवा भर	। विदाः सहस्रिणीरिपः	४
स नः पुनान आ भर	रयिं स्तोत्रे सुवीर्यम्	। जस्तुर्वर्धया गिरः	५
पुनान इन्दुवा भर	सोमं द्विर्वर्धयन् रयिम्	। वृषांस्त्रिन्दो न उक्थ्यम्	६ [३०] (३००)

(४१)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ये गावो न भूर्णीय	स्त्वेपा अयासो अक्रमुः	। घ्नन्तः कृष्णामप त्वचम्	१
सुवितस्य मनामहे	ऽति सेतुं दुराव्यम्	। साह्यांसो दस्युमव्रतम्	२
शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः	पवमानस्य शुष्मिणः	। चरन्ति विद्युतो द्विवि	३
आ पवस्व महीमिषं	गोमदिन्द्रो हिरण्यवत्	। अश्वावद्वार्जवत् सुतः	४
स पवस्व विचर्षण	आ मही रोदसी पूण	। उषाः सूर्यो न रश्मिभिः	५
परिं णः शर्मयन्त्या	धारया सोम विश्वतः	। सरा रसेव विष्टर्यम्	६ [३१] (३०६)

(४२)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

जनयन् रोचना द्विवो	जनयन्नुष्य सूर्यम्	। वसानो गा अपो हरिः	१
एष प्रत्नेन मन्मना	देवो देवेभ्यस्परिं	। धारया पवते सुतः	२
			(३०८)

वावुधानाय तूर्वाये पर्वन्ते वाजसातये । सोमोः सहस्रपाजसः ३
 दुहानः प्रत्नमित् पर्यः पवित्रे परि विच्यते । क्रन्दन् देवाँ अजीजनत् ४
 अमि विश्वानि वार्या ऽमि देवाँ क्रतावृधः । सोमः पुनानो अर्पति ५
 गोमन्नः सोम वीरव दश्वावद्वाजवत् सुतः । पर्वस्व बृहतीरियः ६ [३२] (३१२)

(४३)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यो अत्यं इव मुज्यते गोमिर्मदाय हर्यतः । तं गीमिर्वांसयामसि १
 तं नो विश्वा अवस्युवो गिरः शुम्भन्ति पूर्वथा । इन्दुमिन्द्राय पीतये २
 पुनानो याति हर्यतः सोमो गीमिः परिष्कृतः । विप्रस्य मेध्यातिथेः ३
 पवमान विदा रयि मस्मभ्यं सोम सुश्रियम् । इन्दो सहस्रवर्चसम् ४
 इन्दुरत्यो न वाजसृत् कर्निकन्ति पवित्र आ । यदक्षारति देवयुः ५
 पर्वस्व वाजसातये विप्रस्य गृणतो वृधे । सोम रास्व सुवीर्यम् ६ [३३] (३१८)

॥ इति पद्योऽष्टकः ॥६॥

॥ अथ सप्तमोऽष्टकः ॥७॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-४१]

(४४)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ण इन्दो महे तन ऊर्मि न बिभ्रदर्शसि । अमि देवाँ अयास्यः १
 मती जुष्टो धिया हितः सोमो हिन्वे परावति । विप्रस्य धारया कविः २
 अयं देवेषु जागृविः सुत एति पवित्र आ । सोमो याति विचर्यणिः ३
 स नः पवस्व वाज्यु श्रक्काणश्चारुमध्वरम् । बर्हिष्माँ आ विवासति ४
 स नो मगाय वायवे विप्रवीरः सदावृधः । सोमो देवेष्वायमत् ५
 स नो अय वसुत्तये क्रतुविद्रातुवित्तमः । वाजं जेषि श्रवो बृहत् ६ [१] (३२५)

(४५)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स पवस्व मदाय कं नृचक्षा देववीतये । इन्दुविन्द्राय पीतये १
 स नो अपामि दुत्यं त्वमिन्द्राय तोशसे । देवान् त्सर्विभ्य आ वरम् २
 उत त्वामरुणं वयं गोमिरिन्द्रो मदाय कम् । वि नो राये दुरो वृधि ३
 अत्यं पवित्रमक्रमीद् वाजी धुरं न यामनि । इन्दुर्वेपु पत्यते ४
 समी सत्तायो अस्वरन् वने क्रीळन्तमत्यविम् । इन्दुं नावा अनूषत ५
 तया पवस्व धारया यया पीतो विचक्षसे । इन्दो स्तोत्रे सुवीर्यम् ६ [२] (३३०)

(४६)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असृग्रन् वेववीतये	ऽत्यासः कृत्या इव	। क्षरन्तः पर्वतावृधः	१
परिष्कृतास इन्द्वो	योपेव पित्र्यावती	। वायुं सोमा असृक्षत	२
एते सोमास इन्द्वः	प्रयस्वन्तश्चमू सुताः	। इन्द्रं वर्धन्ति कर्मभिः	३
आ धावता सुहस्त्यः	शुका गृष्णीत मन्धिना	। गोभिः श्रीणीत मत्सरम्	४
स पवस्व धनंजय	प्रयन्ता राधसो मुहः	। अस्मभ्यं सोम गानुवित्	५
एतं मृजन्ति मर्ज्यं	पर्वमानं दग क्षिपः	। इन्द्राय मत्सरं मर्दम्	६ [३] (३३६)

(४७)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अया सोमः सुकृत्या	महश्चिद्वभ्यवर्धत	। मन्वान उद्धृपायते	१
कृतानीदस्य कर्त्वा	चेतन्ते दस्युतर्हणा	। क्रणा च धृष्णुश्चयते	२
आत् सोम इन्द्रियो रसो	वज्रः सहस्रसा भुवत्	। उक्थं यदस्य जायते	३
स्वयं कविर्विधर्तरि	विप्राय रत्नामिच्छति	। यदी मर्ज्यते धियः	४
सिपासतू रयीणां	वाजेष्ववतामिव	। मरेषु जिग्युषामसि	५ [४] (३४१)

(४८)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तं त्वा नृम्णानि बिभ्रतं	सधस्थेषु महो दिवः	। चारुं सुकृत्ययेमहे	१
संवृक्तधृष्णुमुक्थ्यं	महामहिमतं मर्दम्	। ज्ञातं पुरो रुरुक्षणम्	२
अतस्त्वा रयिमभि	राजानं सुकतो दिवः	। सुपर्णो अव्यथिर्मरत्	३
विश्वस्मा इत् स्वर्हो	साधारणं रजस्तुरम्	। गोपामृतस्य विर्मरत्	४
अधा हिन्वान इन्द्रियं	ज्यायो महित्वमानशे	। अमिष्टिकृद्विचर्षणिः	५ [५] (३४६)

(४९)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व वृष्टिमा सु नो	ऽपामूर्मिं दिवस्पतिं	। अयक्ष्मा बृहतीरिषः	१
तया पवस्व धारया	यया गाव इहागमन्	। जन्यास उर्प नो गृहम्	२
धृतं पवस्व धारया	यज्ञेषु देववीतमः	। अस्मभ्यं वृष्टिमा पव	३
स न ऊर्जे व्यय्यथ	पवित्रं धाव धारया	। देवासः शृणवन् हि कम्	४
पर्वमानो असिष्यव	द्रक्षीत्यपजङ्घनत्	। प्रत्नवन्नोचयन् रुचः	५ [६] (३५१)

(५०)

५ उचथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उत् ते शुष्मास ईरते	सिन्धोरुर्मैरिव स्वनः । वाणस्य चोदया पविम्	१
प्रसवे त उदीरते	तिष्ठो वाचो मखस्युवः । यदव्य एषि सानवि	२
अव्यो वारे परि प्रियं	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । पवमानं मधुश्चुतम्	३
आ पवस्व मदन्तिम	पवित्रं धारया कवे । अर्कस्य योनिमासदम्	४
स पवस्व मदन्तिम	गोमिरञ्ज्ञानो अक्तुभिः । इन्दुविन्द्राय पीतये	५ [७] (३५६)

(५१)

५ उचथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं	सोमं पवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पातवे	१
द्विवः प्रीयुषमुत्तमं	सोममिन्द्राय वञ्जिणे । सुनोता मधुमत्तमम्	२
तव त्य इन्दो अन्धसो	वेवा मधोव्यश्नते । पवमानस्य मरुतः	३
त्वं हि सोम वर्धयन्	त्सुतो मदाय मूर्णये । वृषन् त्तोतारमृतये	४
अभ्यर्प विचक्षण	पवित्रं धारया सुतः । अमि वाजमुत अयः	५ [८] (३६१)

(५२)

५ उचथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि द्युक्षः सनद्वयि	भरद्वाजं नो अन्धसा । सुवानो अर्ष पवित्र आ	१
तव प्रत्नेमिरध्वमि	रव्यो वारे परि प्रियः । सहस्रधारो यात तना	२
चरुनं यस्तमीङ्गये	न्दो न दानमीङ्गय । वधैर्वधस्त्रवीङ्गय	३
नि शुष्ममिन्दवेषां	पुरुहूत जनानाम् । यो अस्माँ आदिदेशति	४
शतं न इन्द अतिभिः	सहस्रं वा शुचीनाम् । पवस्व मह्यद्रयिः	५ [९] (३६६)

(५३)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उत् ते शुष्मासो अस्थु	रक्षो मिन्दन्तो अद्रिवः । नृदस्व याः परिस्पृधः	१
अया निजग्निरोजसा	रथसङ्गे धने हिते । स्तवा अविभ्युषा हृदा	२
अस्य व्रतानि नाधूषे	पवमानस्य वृद्ध्या । रुज यस्त्वा पृतन्यति	३
तं हिन्वन्ति मदच्युतं	हरिं नदीषु वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम्	४ [१०] (३७०)

(५४)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अस्य प्रत्नामनु द्युतं शुक्रं वृद्धे अह्वयः । पर्यः सहस्रसामृषिम्	१
अयं सूर्य इवोपहृग्यं सरांसि धावति । सप्त प्रवत् आ दिवम्	२
अयं विश्वानि तिष्ठति पुनानो भुवन्नोपरि । सोमो देवो न सूर्यः	३
परि णो देववीतये वाजं अर्पसि गोमंतः । पुनान इन्द्रविन्द्रयुः	४ [११] (३७४)

(५५)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यवैयवं नो अन्धसा पुष्टं पुष्टं परि स्रव । सोम विश्वा च सौमगा	१
इन्द्रो यथा तव स्तवो यथा ते जातमन्धसः । नि बर्हिषि प्रिये सन्दः	२
उत नो गोविर्दश्ववित् पर्वस्व सोमान्धसा । मक्षतमेभिरहभिः	३
यो जिनाति न जीयते हन्ति शत्रुमभीत्य । स पर्वस्व सहस्रजित्	४ [१२] (३७८)

(५६)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि सोमं क्रतुं ब्रह्म वाशुः पवित्रे अर्पति । विघ्नन् रक्षांसि देवयुः	१
यत् सोमो वाजमर्षति क्रतुं धारा अपस्युवः । इन्द्रस्य सुख्यमाविशन्	२
अमि त्वा योषणो वशं जारं न कन्यातूषत । मुज्यसे सोम सातये	३
त्वमिन्द्राय विष्णवे स्वादुरिन्द्रो परि स्रव । नृन् त्स्रोतृन् पाह्यंहसः	४ [१३] (३८२)

(५७)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ते धारा असृश्रतो द्विवो न यन्ति वृष्टयः । अच्छा वाजं सहास्रिणम्	१
अभि प्रियाणि काव्या विश्वा चक्षाणो अर्पति । हरिस्तुञ्जान आयुधा	२
स मर्षजान आयुमि-रिभो राजैव सुव्रतः । श्येनो न वंसु पीदति	३
स नो विश्वा द्विवो वसूतो पृथिव्या आधि । पुनान इन्द्रवा भर	४ [१४] (३८६)

(५८)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तरत् स मन्दी धावति धारा सुतस्यान्धसः । तरत् स मन्दी धावति	१
उच्चा वैव वसूनां मर्तस्य वेव्यवसः । तरत् स मन्दी धावति	२ (३८८)

ध्वस्योः पुरुषन्त्यो रा सहस्राणि दधहे । तस्मै स मन्दी धावति ३
आ ययोस्त्रिशतं तना सहस्राणि च दधहे । तस्मै स मन्दी धावति ४ [१५] (३९०)

(५९)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व गोजिदश्वजि द्विश्वजित् सोम रण्यजित् । प्रजावद्वत्तमा भर १
पवस्वाद्भ्यो अदाभ्यः पवस्वौषधीभ्यः । पवस्व धिपणाभ्यः २
त्वं सोम पवमानो विश्वानि दुरिता तर । कविः सीदु नि बर्हिषि ३
पवमान स्वर्विदो जायमानोऽभवो महान् । इन्द्रो विश्वो अमीर्दसि ४ [१६] (३९४)

(६०)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री, ३ पुरउष्णिक् ।

प्र गायत्रेण गायत पवमानं विचर्षणिम् । इन्द्रं सहस्रचक्षसम् १
तं त्वा सहस्रचक्षस मथो सहस्रमर्षसम् । अति वारमपाविषुः २
अति वारान् पवमानो असिष्यदत् कलशौ अभि धावति । इन्द्रस्य हाद्यो विशान् ३
इन्द्रस्य सोम राधसे शं पवस्व विचर्षणे । प्रजावद्वेत् ओ भर ४ [१७] (३९८)

(६१)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ६१-६७]

३० अमहीयुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अया वीती परि स्रव यस्त इन्द्रो मध्वेष्व । अवाहन् नवतीर्नव १
पुरः सद्य इत्याधि दिवोदासाय शम्बरम् । अधु त्वं तुर्वशं यदुम् २
परि णो अश्वमश्ववि द्रोमदिन्द्रो हिरण्यवत् । क्षरा सहस्रिणीरिपः ३
पवमानस्य ते वयं पवित्रमभ्युन्दतः । सखित्वमा वृणीमहे ४
ये ते पवित्रमूर्मयो ऽमिक्षरन्ति धारया । तेभिर्नः सोम मृळय ५ [१८]

स नः पुनान आ भर रायं वीरवतीमिषम् । ईशानः सोम विश्वतः ६
एतमु त्वं दश क्षिणो मृजन्ति सिन्धुमातरम् । समावित्येभिरख्यत ७
समिन्द्रेणोत वायुना सुत एति पवित्र आ । सं सूर्यस्य रुदिमभिः ८
स नो भर्गाय वायवे पूष्णे पवस्व मधुमान् । चारुमित्रे वरुणे च ९
उच्चा ते जातमन्धसो विवि पद्भ्या देदे । उग्रं शर्म माहि श्रवः १० [१९]
एना विश्वान्यय आ द्युन्नानि मानुषाणाम् । सिपासन्तो वनामहे ११ (४०९)

स न इन्द्राय यज्यवे वरुणाय मरुद्भ्यः । वरिवोवित् पारि स्रव १२
 उपो पु जातमप्सुरं गोभिर्मङ्गं परिष्कृतम् । इन्दुं देवा अयासिषुः १३
 तमिद्वर्धन्तु नो गिरो वत्सं संशिश्वरीरिव । य इन्द्रस्य हृषंसनिः १४
 अयी णः सोमं शं गवे ध्रुक्षस्व पिप्युषीमिषम् । वर्धो समुद्रमुक्थ्यम् १५ [२०]

पर्वमानो अजीजन द्विवश्चित्रं न तन्यतुम् । ज्योतिर्वैश्वानरं ब्रूहत् १६
 पर्वमानस्य ते रसो मदो राजन्नबुच्छुनः । वि वारमव्यमर्षति १७
 पर्वमान रसस्तव दक्षो वि राजति द्युमान् । ज्योतिर्विश्वं स्वर्हृशे १८
 यस्ते मवो वरेण्यस्तेना पवस्वानर्धसा । देवावीरघशंसहा १९
 जग्निर्वृत्रमग्नित्रियं सस्तिर्वाजं दिवेदिवे । गोपा उ अश्वसा असि २० [२१]

समिंश्लो अरुपो भव सूपस्थाभिर्न धेनुभिः । सीदंश्छयेनो न योनिमा २१
 स पवस्व य आविथेन्द्रं वृत्राय हन्तवे । वृत्रिवासं महीरपः २२
 सुवीरासो वयं धना जयेम सोम मीढुः । पुनानो वर्ध नो गिरः २३
 त्वोतासुस्तवावसा स्याम वन्वन्तं आमुरः । सोमं व्रतेषु जागृहि २४
 अपघ्नन् पवते मृधो ऽप सोमो अरव्णः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् २५ [२२]

महो नो राय आ भर पर्वमान जही मृधः । रास्वेन्दो वीरवद्यशः २६
 न त्वा ज्ञातं च न हृतो राधो दित्सन्तमा मिनन् । यत् पुनानो मखस्यसे २७
 पवस्वेन्दो वृषा सुतः कृधी नो यशसो जने । विश्वा अप द्विषो जहि २८
 अस्य ते सख्ये वयं तवेन्दो द्युन्न उतमे । सामह्यार्म पृतन्यतः २९
 या ते भीमान्यार्युधा तिग्मानि सन्ति धूर्वणे । रक्षां समस्य नो निदः ३० [२३] (४२८)

(६२)

३० जमदग्निर्भार्गवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते असृग्मिन्दवस्तिरः पवित्रमाशवः । विश्वान्यमि सौमगा १
 विघ्नन्तो दुरिता पुरु सुगा लोकार्य वाजिनः । तनां कृण्वन्तो अवैते २
 कृण्वन्तो वरिवो गवे ऽभ्यर्षन्ति सुधुतिम् । इळांस्मभ्यं संयतम् ३
 असाव्यंशुर्मदायाः ऽप्सु दक्षो गिरिषाः । श्येनो न योनिमासदत् ४
 शुभ्रमन्धो देववातः ऽप्सु धृतो नृमिः सुतः । स्वदन्ति गावः पयोमिः ५ [२४]

आवीमश्वं न हेतारो ऽशूशुमन्नसृताय । मध्वो रसं सधमावे ६ (४३४)

यास्ते धारा मधुश्चुतो ऽसृशमिन्द ऊतये । तामिः पवित्रमासदः	७
सो अर्षेन्द्राय पीतये तित्रो रोमाण्यव्या । सीदुन् योना वनेष्वा	८
त्वमिन्द्रो परि स्रव स्वादिष्टो अङ्गिरोभ्यः । वरिवोविद्धृतं पर्यः	९
अयं विचर्षणिर्हितः पर्वमानः स चैतति । हिन्वान आप्यं ब्रूह	१० [२५]
एष वृषा वृषवतः पर्वमानो अशस्तिहा । करद्वसूनि वाशुषे	११
आ पर्वस्व सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् । पुरुश्चन्द्रं पुरुस्पृहम्	१२
एष स्य परि पिच्यते मर्मज्यमान आयुमिः । उरुगायः कविकृतुः	१३
सहस्रोतिः ज्ञातामघो विमानो रजसः कविः । इन्द्राय पवते मदः	१४
गिरा ज्ञात इह स्तुत इन्दुरिन्द्राय धीयते । वियोना वसुताविं	१५ [२६]
पर्वमानः सुतो नृमिः सोमो वाजमिवासरत् । चमूषु शकमनासदम्	१६
तं त्रिपुण्ड्रे त्रिवन्धुरे रथे युञ्जन्ति यातवे । ऋषीणां सप्त धीतिभिः	१७
तं सौतारो धनस्पृत् माशुं वाजाय यातवे । हरिं हिनोत वाजिनम्	१८
आविशन् कलशं सुतो विश्वा अर्षेभ्यमि श्रियः । शूरो न गोषु तिष्ठति	१९
आ तं इन्द्रो मदाय कं पर्यो दुहन्त्यायवः । देवा देवेभ्यो मधु	२० [२७]
आ नः सोमं पवित्र आ सृजता मधुमत्तमम् । देवेभ्यो देवशुत्तमम्	२१
एते सोमा असृक्षत गृणानाः श्रवसे महे । मदिन्तमस्य धारया	२२
अमि गव्यानि वीतये नृम्णा पुनानो अर्षसि । सनद्वाजः परि स्रव	२३
उत नो गोमतीरिषो विश्वा अर्षे परिष्टुमः । गृणानो जमदग्निना	२४
पर्वस्व वाचो अग्रियः सोमं चित्रार्भिरुतिभिः । अमि विश्वानि काव्या	२५ [२८]
त्वं समुद्रिया अपो ऽग्रियो वाच ईरयन् । पर्वस्व विश्वमेजय	२६
तुभ्येमा भुवना कवे महिन्ने सोम तस्थिरे । तुभ्यमर्षन्ति सिन्धवः	२७
प्र ते विवो न वृष्ट्यो धारा यन्त्यसृक्षतः । अमि शुक्रामुपस्तिरम्	२८
इन्द्रायेन्दु पुनीतनो ग्रं दक्षाय सार्धनम् । ईशानं वीतिराधसम्	२९
पर्वमान क्रतुः कविः सोमः पवित्रमासदत् । दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	३० [२९] (४५८)

(६३)

३० निधुविः काश्यपः । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

आ पर्वस्व सहस्रिणं रयिं सोम सुवीर्यम् । अस्मे श्रवांसि धारय	१
इषमूर्जं च पिन्वस इन्द्राय मत्सरिन्तमः । चमूष्वा नि पीवसि	२ (४६०)

सुत इन्द्राय विष्णवे सोमः कलशो अक्षरत् । मधुमौ अस्तु वायवे ३
एते असृग्रमाशवो ऽति ह्यरांसि बभ्रवः । सोमां ऋतस्य धारया ४
इन्द्रं वर्धन्तो अप्तुरः कृण्वन्तो विश्वमार्यम् । अपघ्नन्तो अरावणः ५ [३०]
सुता अनु स्वमा रजो ऽभ्यर्षन्ति बभ्रवः । इन्द्रं गच्छन्त इन्द्रवः ६
अया पवस्व धारया यया सूर्यमरोचयः । हिन्वानो मानुषीरपः ७
अयुक्त सूर एतं पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ८
उत त्या हरितो दश सूर्यो अयुक्त यातवे । इन्दुरिन्द्र इति ब्रुवन् ९
परीतो वायवे सुतं गिर इन्द्राय मत्सरम् । अव्यो वारेषु सिञ्चत १० [३१]

पवमान विद्या रयि—मस्मभ्यं सोम दुष्टरम् । यो दूणाशो वनुष्यता ११
अभ्यर्ष सहस्रिणीं रयिं गोमन्तमश्विनम् । अभि वाजमुत श्रवः १२
सोमो देवो न सूर्यो ऽद्रिभिः पवते सुतः । दधानः कलशे रसम् १३
एते धामान्यार्या शुक्रा ऋतस्य धारया । वाजं गोमन्तमक्षरन् १४
सुता इन्द्राय वज्रिणे सोमासो दध्याशिरः । पवित्रमत्यक्षरन् १५ [३२]
प्र सोम मधुमत्तमो राये अर्थं पवित्र आ । मद्रो यो देववीतमः १६
तमीं मृजन्त्यायवो हरिं नदीषु वाजिनम् । इन्द्रुमिन्द्राय मत्सरम् १७
आ पवस्व हिरण्यव—दश्वावत् सोम वीरवत् । वाजं गोमन्तमा मर १८
परि वाजे न वाजयु—मव्यो वारेषु सिञ्चत । इन्द्राय मधुमत्तमम् १९
कविं मृजन्ति मर्त्यं धीभिर्विप्रा अवस्यवः । वृषा कर्निकदधति २० [३३]

वृषणं धीभिरप्तुरं सोममुतस्य धारया । मती विप्राः समस्वरन् २१
पवस्व देवायुष—गिन्द्रं गच्छतु ते मदः । वायुमा रोह धर्मेणा २२
पवमान नि तोशसे रयिं सोम श्रवाग्यम् । प्रियः समुद्रमा विश २३
अपघ्नन् पवसे मृधः क्रतुवित् सोम मत्सरः । नुवस्वाद्वेद्युं जनम् २४
पवमाना असृक्षत् सोमाः शुक्रास इन्द्रवः । अभि विश्वानि काव्या २५ [३४]
पवमानास आशवः शुभ्रा असृग्रमिन्द्रवः । घ्नन्तो विश्वा अप द्विषः २६
पवमाना विवस्पर्यन्तरिक्षादसृक्षत् । पृथिव्या अधि सानवि २७
पुत्रानः सोम धारये—न्दो विश्वा अप सिधः । जहि रक्षांसि सुक्रतो २८
अपघ्नन् त्सोम रक्षसो ऽभ्यर्ष कर्निकदत् । द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् २९
अस्मे वसूनि धारय सोमं विव्यानि पार्थिवा । इन्दो विश्वानि वार्या ३० [३५] (४८८)

(६४)

३० कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

वृषा सोम द्युमाँ अंसि	वृषा देव वृषव्रतः । वृषा धर्माणि दधिपे	१
वृष्णास्ते वृष्ण्यं शवो	वृषा वनं वृषा मदः । सत्यं वृषन् वृषेदसि	२
अश्वो न चक्रवो वृषा	सं गा इन्द्रो समर्वतः । वि नो राये दुरो वृषि	३
असृक्षत प्र वाजिनो	गव्या सोमासो अश्वया । शुक्रासो वीर्याशवः	४
शुम्भमाना क्रतायुभिर्मृज्यमाना	गर्मस्त्योः । पर्वन्ते वारं अव्यये	५ [३६]
ते विश्वा वाशुषे वसु	सोमा दिव्यानि पार्थिवा । पर्वन्तामान्तर्दिक्षया	६
पर्वमानस्य विश्ववित्	प्र ते सर्गा असृक्षत । सूर्यस्येव न रश्मयः	७
केतुं कुण्वन् दिवस्पति	विश्वा रूपाभ्यर्पसि । समुद्रः सोम पिन्वसे	८
हिन्वानो वार्चमिष्यसि	पर्वमान विधर्मणि । अक्रान् देवो न सूर्यः	९
इन्द्रोः पविष्ट चेतनः	प्रियः कवीनां मती । सृजदश्वं रथीरिव	१० [३७]
ऊर्मिर्यस्ते पवित्र आ	देवावीः पर्यक्षरत् । सीदन्नृतस्य योनिमा	११
स नो अर्थ पवित्र आ	मवो यो देववीतमः । इन्द्रविन्द्राय पीतये	१२
इषे पवस्व धारया	मृज्यमानो मनीषिभिः । इन्द्रो रुचाभि गा इहि	१३
पुनानो वरिवस्कुध्युर्ज	जनाय गिर्वणः । हरे सृजान आशिरम्	१४
पुनानो देववीतय	इन्द्रस्य याहि निष्कृतम् । द्युतानो वाजिमिर्यतः	१५ [३८]
प्र हिन्वानास इन्द्रवो	ऽच्छा समुद्रमाशवः । धिया जुता असृक्षत	१६
मर्मजानास आयवो	वृथा समुद्रमिन्दवः । अगमन्नृतस्य योनिमा	१७
परि णो याहास्मयु	विश्वा वसुन्योर्जसा । पाहि नः शर्म वीरवत्	१८
मिमाति वह्निरेतशः	पर्व युजान क्रक्भिः । प्र यत् समुद्र आहितः	१९
आ यद्योर्नि हिरण्यय	माशुर्कृतस्य सीदति । जहात्यप्रचेतसः	२० [३९]
अभि वेना अनूपते	यक्षन्ति प्रचेतसः । मज्जन्त्यविचेतसः	२१
इन्द्रायेन्द्रो मरुत्वते	पवस्व मधुमत्तमः । क्रतस्य योनिमासदम्	२२
तं त्वा विप्रा वचोविवृः	परिष्कृण्वन्ति वेधसः । सं त्वा मृजन्त्यायवः	२३
रसं ते मित्रो अर्यमा	पिबन्ति वरुणः कवे । पर्वमानस्य मरुतः	२४
त्वं सोम विपश्चितं	पुनानो वार्चमिष्यसि । इन्द्रो सहस्रभर्णसम्	२५ [४०] (५१३)

उतो सहस्रमर्णसं	वाचं सोम मखस्युवम्	। पुनान इन्दुवा भर	२६
पुनान इन्दवेषां	पुरुहूत जनानाम्	। प्रियः समुद्रमा विश	२७
दर्विद्युतया रुचा	परिप्लोमन्त्या कृपा	। सोमाः शुक्रा गवाशिरः	२८
हिन्वानो हेटुर्मिर्यत	आ वाजं वाज्यकमीत	। सीदन्तो वनुपो यथा	२९
क्रधक् सोम स्वस्तये	संजग्मानो दिवः कविः	। पवस्व सूर्यो हृशे	३० [४१] (५१८)

-७७०८८-

[द्वितीयोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३९]

(६५)

३० भृगुर्वारुणिर्जमदग्निर्भार्गवो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

हिन्वन्ति सूरमुद्ययः	स्वसारो जामयस्पतिम्	। महामिन्दुं महीयुवः	१
पवमान रुचारुचा	देवो देवेभ्यस्परि	। विश्वा वसून्या विश	२
आ पवमान सुष्टुतिं	वृष्टिं देवेभ्यो दुवः	। इषे पवस्व संयतं ध	३
वृषा ह्यसिं भानुना	द्युमन्तं त्वा हवामहे	। पवमान स्वाध्वः	४
आ पवस्व सुवीर्यं	मन्दमानः स्वायुध	। इहो ध्विन्नुवा गंहि	५ [१]

यदुद्भिः परिपिच्यसे	मूज्यमानो गर्मस्तयोः	। दुर्णा सधस्थमश्रुषे	६
प्र सोमाय व्यश्ववत्	पवमानाय गायत	। महे सहस्रचक्षसे	७
यस्य वर्णं मधुश्चुतं	हरिं हिन्वन्त्यद्विभिः	। इन्दुमिन्द्राय पीतये	८
तस्य ते वाजिनो वयं	विश्वा धनानि जिग्युषः	। सखित्वमा वृणीमहे	९
वृषा पवस्व धारया	मरुत्वते च मत्सुरः	। विश्वा दधान ओजसा	१० [२]

तं त्वा धर्तारिमोण्योऽः	पवमान स्वर्हृशम्	। हिन्वे वाजेषु वाजिनम्	११
अया चित्तो विपानया	हरिः पवस्व धारया	। युजं वाजेषु चोदय	१२
आ न इन्दो महीमिषं	पवस्व विश्वदर्शतः	। अस्मभ्यं सोम गातुवित	१३
आ कुलशा अनूपते	न्द्रो धाराभिरोजसा	। एन्द्रस्य पीतये विश	१४
यस्य ते मद्यं रसं	तीव्रं ब्रह्मन्त्यद्विभिः	। स पवस्वाभिमातिहा	१५ [३]

राजा मेधामिरीयते	पवमानो मनावधि	। अन्तरिक्षेण यातवे	१६
आ न इन्दो शतग्विनं	गवां पोषं स्वश्चर्यम्	। ब्रह्म भगन्तिमूतये	१७
आ नः सोम सहो जुवो	रूपं न वर्चसे भर	। सुप्राणो देववीतये	१८
अर्षी सोम द्युमत्तमो	ऽभि द्रोणानि रोरुवत्	। सीदञ्छयेनो न योनिमा	१९
अप्सा इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुद्भ्यः	। सोमो अर्षति विष्णवे	२० [४] (५३८)

इयं तोकाय नो दधं वृश्मभ्यं सोम विश्वतः । आ पवस्व सहस्रिणाम् २१
 ये सोमासः परावति ये अवावति सुन्विरे । ये वादः शर्यणावति २२
 य अर्जिकेषु कृत्वसु ये मध्ये पस्त्यानाम् । ये वा जनेषु पञ्चसु २३
 ते नो वृष्टिं दिवस्पति पवन्तामा सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्दवः २४
 पवते हर्यतो हरिर्गृणानो जमदग्निना । हिन्वानो गोरधि त्वचि २५ [५]

प्र शुक्रासो वयोजुवो हिन्वानासो न सतयः । श्रीणाना अप्सु मृक्षत २६
 तं त्वा सुतेष्वामुवो हिन्विरे देवतातये । स पवस्वानया रुंचा २७
 आ ते दक्षं मयोमुवं वह्निमद्या वृणीमहे । पान्तमा पुरुस्पृहम् २८
 आ मन्द्रमा वरेण्यमा विप्रमा मनीषिणाम् । पान्तमा पुरुस्पृहम् २९
 आ रुयिमा सुचेतुना सुक्रतो तनूष्वा । पान्तमा पुरुस्पृहम् ३० [६] (५४८)

(६६)

३० शतं धैवानसाः । पवमानः सोमः, १९-२१ अग्निः पवमानः । गायत्री, १८ अनुष्टुप् ।

पवस्व विश्वचर्यणे ऽभि विश्वानि काव्या । सखा सखिभ्य ईड्यः १
 ताभ्यां विश्वस्य राजसि ये पवमान धामनी । प्रतीची सोम तस्थतुः २
 परि धामानि यानि ते त्वं सोमासि विश्वतः । पवमान ऋतुभिः कवे ३
 पवस्व जनयन्निपो ऽभि विश्वानि वार्या । सखा सखिभ्य ऊतये ४
 तव शुक्रासो अर्चयो विवस्पृष्टे वि तन्वते । पवित्रं सोम धाममिः ५ [७]

तवेभे सप्त सिन्धवः प्रशिषं सोम सिन्नते । तुभ्यं धावन्ति धेनवः ६
 प्र सोम याहि धारया सुत इन्द्राय मत्सरः । दधानो अक्षिति श्रवः ७
 समु त्वा धीमिरस्वरन् हिन्वतीः सप्त जामयः । विप्रमाजा विवस्वतः ८
 मृजन्ति त्वा समग्रवो ऽज्ये जीरावधि प्यणि । रेभो यवृज्यसे वने ९
 पवमानस्य ते कवे वाजिन् त्सर्गा असृक्षत । अर्वन्तो न श्रवस्ववः १० [८]

अच्छा कोशं मधुश्चुतमसृग्रं वारं अव्यये । अवावशन्त धीतर्यः ११
 अच्छा समुद्रमिन्द्रवो ऽस्तं गावो न धेनवः । अगमन्नुतस्य योनिमा १२
 प्र ण इन्दो महे रण आपो अर्पन्ति सिन्धवः । यद्रोभिर्वासयिष्यसे १३
 अस्य ते सख्ये वय मिर्यक्षन्तस्त्वोतयः । इन्दो सखित्वमुर्मसि १४
 आ पवस्व गविष्ठये महे सोम नृचक्षसे । एन्द्रस्य जठरे विश १५ [९] (५६३)

महौ असि सोम ज्येष्ठ उग्राणामिन्द्र ओर्जिष्ठः । युध्वा सञ्छभ्वज्जिगेथ १६	
य उग्रेभ्यश्चिदोर्जीया—अधूरेभ्यश्चिच्छूरतरः । मुदिदाम्यश्चिन्महीयान् १७	
त्वं सोम सूर एष—स्तोकस्य साता तनूनाम् । वृणीमहे सूर्याय वृणीमहे युज्याय १८	
अम्न आयूपि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः । आरे बाधस्य दुच्छुनाम् १९	
अग्निकृषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः । तर्मीमहे महागयम् २० [१०]	
अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम् । दधद्वर्यि मयि पोषम् २१	
पवमानो अति सिधो ऽभ्यर्पति सुष्टुतिम् । सूरौ न विश्वदर्शतः २२	
स मर्मृजान आयुभिः प्रयस्वान् प्रयसे हितः । इन्दुरत्यो विचक्षणः २३	
पवमान ऋतं ब्रह्म—च्छुक्रं ज्योतिरजीजनत् । कृष्णा तर्मांसि जङ्घनत् २४	
पवमानस्य जङ्घतो हरिश्चन्द्रा असृक्षत । जीरा अजिरशोचिपः २५ [११]	
पवमानो रथीतमः शुभ्रेभिः शुभ्रशस्तमः । हरिश्चन्द्रो मरुद्वृणः २६	
पवमानो व्यश्रव—द्विशिमिर्वाजसातमः । दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम् २७	
प्र सुवान इन्दुरक्षाः पवित्रमत्यव्ययम् । पुनान इन्दुरिन्द्रमा २८	
एष सोमो अधि त्वचि गवां क्रीळत्यद्रिभिः । इन्द्रं मदीय जोहुवत् २९	
यस्य ते द्युम्रवत् पयः पवमानाभृतं विवः । तेन नो मृळ जीवसे ३० [१२] (५७८)	

(६७)

(१-३२) १-३ भरद्वाजो बाहस्पत्यः, ४-६ कश्यपो मारीचः, ७-९ गोतमो राहुगणः, १०-१२ अभिर्मौमः, १३-१५ विश्वामित्रो गाथिनः, १६-१८ जमदग्निर्भार्गवः, १९-२१ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः, २२-३२ पवित्र आङ्गिरसो वा वसिष्ठो वा उभौ वा । पवमानः सोमः, १०-१२ पवमानः पूषा वा, २३-२७ पवमानोऽग्निः, २५ पवमानः सविता वा, २६ पवमानाग्निसवितारः, २७ विश्वे देवा वा, ३१-३२ पाचमान्यध्येता । गायत्री, १६-१८ नित्यद्विपदा गायत्री, ३० पुरउणिक्, २७, ३१, ३२, अलुप्ठुप ।

त्वं सोमासि धारयु—मन्द्र ओर्जिष्ठो अध्वरे । पवस्व मंहयद्रयिः १	
त्वं सुतो नृमादनो दधन्वान् मत्सरिन्तमः । इन्द्राय सुरिरन्धसा २	
त्वं सुब्बाणो अद्रिभि—रभ्यर्ष कनिकदत् । द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् ३	
इन्द्रुर्हिन्वानो अर्षति तिरो वाराण्यव्यया । हरिर्वाजमचिक्रदत् ४	
इन्द्रो व्यव्यमर्षसि वि श्रवांसि वि सौमगा । वि वाजान् त्सोम गोमतः ५ [१३]	
आ न इन्द्रो शतृग्विनं रयिं गोमन्तमश्विनम् । भरा सोम सहस्रिणाम् ६	
पवमानासु इन्द्रव—स्तिरः पवित्रमाशवः । इन्द्रं यामैभिराशत ७	

(५८५)

ककुहः सोम्यो रस इन्दुरिन्द्राय पूर्यः । आयुः पवत आयवे	८
हिन्वन्ति सूरमुग्रयः पर्वमानं मधुश्चुतम् । अभि गिरा समस्वरन्	९
अविता नो अजाश्वः पूषा यामनियामनि । आ भक्षत् कन्यासु नः	१० [१४]
अयं सोमः कपर्दिने घृतं न पवते मधु । आ भक्षत् कन्यासु नः	११
अयं तं आघृणे सुतो घृतं न पवते शुचि । आ भक्षत् कन्यासु नः	१२
वाचो जन्तुः कवीनां पर्वस्व सोम धारया । देवेषु रत्नधा असि	१३
आ कलशेषु धावाति श्येनो वर्म वि गाहते । अभि द्रोणा कनिक्कदत्	१४
परि प्र सोम ते रसो ऽसर्जि कलशे सुतः । श्येनो न तक्तो अर्पति	१५ [१५]
पर्वस्व सोम मन्दय—ञिन्द्राय मधुमत्तमः	१६
असृग्रन् देववीतये वाजयन्तो रथा इव	१७
ते सुतासो मदन्तमाः शुक्रा वायुमसृक्षत	१८
ग्राव्णा तुन्नो अमिष्टुतः पवित्रं सोम गच्छसि । दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	१९
एष तुन्नो अमिष्टुतः पवित्रमर्ति गाहते । रक्षोहा वारमव्ययम्	२० [१६]
यदन्ति यच्च दूरके मयं विन्दति मामिह । पर्वमान वि तज्जहि	२१
पर्वमानः सो अद्य नः पवित्रेण विचर्षणिः । यः पोता स पुनातु नः	२२
यत् ते पवित्रमर्चिष्य—ग्रे विततमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनीहि नः	२३
यत् ते पवित्रमर्चिष्य—दग्रे तेन पुनीहि नः । ब्रह्मसवैः पुनीहि नः	२४
उभाभ्यां देवं सवितः पवित्रेण सवेन च । मां पुनीहि विश्वतः	२५ [१७]
त्रिमिष्टं देवं सवित—वर्षिष्ठैः सोम धामभिः । अग्रे दक्षैः पुनीहि नः	२६
पुनन्तु मां देवजनाः पुनन्तु वसवो धिया ।	
विश्वे देवाः पुनीत मा जातवेदः पुनीहि मा	२७
प्र प्यायस्व प्र स्यन्दस्व सोम विश्वेभिर्गुभिः । देवेभ्य उत्तमं हविः	२८
उप प्रियं पनिप्रतं युवानमाहुतीवृधम् । अगन्म विश्रतो नमः	२९
अलाग्यस्य परगुर्ननाश त—मा पर्वस्व देव सोम । आखुं चिदेव देव सोम	३०
यः पर्वमानोरध्ये—त्यृषिभिः संभृतं रसम् ।	
सर्वं स पूतमश्नाति स्वदितं मातरिष्वना	३१
पावमानीर्यो अध्ये—त्यृषिभिः संभृतं रसम् ।	
तस्मै सरस्वती दुहे क्षीरं सर्पिर्मधूवुकम्	

(६८)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ६८-८५]

१० यत्सप्रिर्भालन्दनः । पवमानः सोमः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

प्र वेवमच्छा मधुमन्त इन्दुवो ऽसिप्यदन्त गाव आ न धेनवः ।	
वह्निषदो वचनावन्त ऊर्धभिः परिस्रुतमुस्त्रिया निर्णिजं धिरे	१
स रोरुवदुभि पूर्वा अचिक्रद दुपारुहः अथयन् त्स्वादते हरिः ।	
तिरः पवित्रं परियन्नुरु ज्यो नि शर्याणि दधते देव आ वरम्	२
वि यो मुमे युभ्या संयती मदः साकुवृधा पर्यसा पिन्वदक्षिता ।	
मही अपारे रजसी विवेविद दभिवज्रक्षितं पाज आ ददे	३
स मातरा विचरन् वाजयन्नपः प्र मेधिरः स्वधया पिन्वते पदम् ।	
अंशुयवेन पिपिशे यतो नृभिः सं जामिभिर्नसते रक्षते शिरः	४
सं दक्षेण मनसा जायते कवि कृतस्य गर्भो निहितो यमा पुरः ।	
यूना ह सन्ता प्रथमं वि जज्ञतु गुहा हितं जनिम नेममुद्यतम्	५ [१९]

मन्द्रस्य रूपं विविदुर्मनीषिणः श्येनो यदन्धो अभरत् परावतः ।	
तं मर्जयन्त सुवृधं नदीप्वा उशन्तमंशुं परियन्तमृगिमयम्	६
त्वां भुजन्ति दश योषणः सुतं सोम ऋषिभिर्मतिभिर्धीतिभिर्हितम् ।	
अव्यो वारेभिरुत देवहूतिभिर्नृभिर्यतो वाजमा दर्पि सातये	७
परिप्रयन्तं वयं सुषंसदं सोमं मनीषा अभ्यनूयत स्तुभः ।	
यो धारया मधुमाँ ऊर्मिणा दिव इयति वाचं रयिषाळमर्त्यः	८
अयं दिव इयति विश्वमा रजः सोमः पुनानः कुलशेषु सीदति ।	
अद्भिर्गोभिर्मृज्यते अद्भिभिः सुतः पुनान इन्दुर्वरिवो विदत् प्रियम्	९
एवा नः सोम परिषिच्यमानो वयो दधच्चित्रतमं पवस्व ।	
अद्वेपे द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम्	१० [२०] (६१०)

(६९)

१० हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती, ९-१० त्रिष्टुप् ।

द्वपुर्न धन्वन् प्रति धीयते मतिर्वत्सो न मातुरूपं सज्यूर्धनि ।	
उरुधारिव दुहे अग्र आय त्यस्य व्रतेष्वपि सोम इप्यते	१
उपो मतिः पूच्यते सिच्यते मधु मन्द्रार्जनी चोदते अन्तरासनि ।	
पवमानः संतनिः प्रध्नतामिव मधुमान् द्रप्सः परि वारमर्षति	२ (६११)

अव्यं वधूयः पवते परि त्वचि श्रथनीते नसीरदितेऋतं यते ।
हरिरक्रान् यजतः संयतो मदी नृम्णा शिशानो महिषो न शोभते
उक्षा मिमाति प्रति यन्ति धेनवो देवस्य देवीरुपं यन्ति निष्कृतम् ।
अत्यक्रमीदर्जुनं धारमव्ययमत्कं न निकतं परि सोमो अव्यत
अमृतेन रुशता वाससा हरि-रमत्यो निर्णिजानः परि व्यत ।
द्विवस्पुष्टं बर्हणा निर्णिजे कृतो-पस्तरणं चम्बोर्नभस्मयम् ।

३

४

५ [२१]

सूर्यस्येव रश्मयो द्रावयिन्नवो मत्सरासः प्रसुपः साकमीरते ।
तन्तुं ततं परि सर्गास आशवो नेन्द्राहते पवते धाम किं चन
सिन्धोरिव प्रवणे निन्न आशवो वृषच्युता मदासो गातुमाशत ।
शं नो निवेशे द्विपदे चतुष्पदे ऽस्मे वाजाः सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः
आ नः पवस्व वसुमद्विरण्यव-दश्वाघद्वोमद्यवमत् सुवीर्यम् ।
युयं हि सोम पितरो मम स्थनं द्विवो मूर्धानः प्रस्थिता वयस्कृतः
एते सोमाः पर्वमानास इन्द्रं रथा इव प्र ययुः सातिमच्छ ।
सुताः प्रवित्रमतिं यन्त्यव्यं ह्रिषी ववि हरितो वृष्टिमच्छ
इन्द्रविन्द्राय बृहते पवस्व सुमुलीको अनवद्यो रिशादाः ।
भरा चन्द्रार्णि गृणते वसूनि देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः

६

७

८

९

१० [२२] (६३०)

(७०)

१० रेणुर्वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । जंगती, १० त्रिष्टुप् ।

त्रिरस्मै सप्त धेनवो दुदुह्ये सत्यामाशिरं पूर्वे व्योमनि ।
चत्वार्यन्या भुव्नानि निर्णिजे चारुणि चक्रे यहतैरवर्धत
स मिक्षमाणो अमृतस्य चारुण उमे द्यावा काव्येना वि शशथे ।
तेजिष्ठा अपो मंहना परि व्यत यदी देवस्य श्रवसा सदी विदुः
ते अस्य सन्तु केतवोऽमृत्यवो ऽदाभ्यासो जनुपी उमे अनु ।
येभिर्नृम्णा च देव्या च पुनत आदिद्राजानं मनना अगृभ्णत
स मुज्यमानो वृशभिः सुकर्मभिः प्र मध्यमासु मातृषु प्रमे सचा ।
व्रतानि पानो अमृतस्य चारुण उमे नूचक्षा अनु पश्यते विशौ
स मर्मज्ञान इन्द्रियाय धार्यस ओमे अन्ता रोदसी हर्षते हितः ।
वृषा शुष्मेण बाधते वि दुर्मती रादेविशानः शर्यहेव शुरुधः

१

२

३

४

५ [२३] (६३५)

स मातरा न ददृशान उग्रियो नानददेति मरुतामिव स्वनः ।

जानन्नुतं प्रथमं यत् स्वर्णरं प्रशस्तये कर्मवृणीत सुक्रतुः

६

रुवति मीमो वृषमस्तविष्यया शृङ्गे शिशानो हरिणी विचक्षणः ।

आ योनिं सोमः सुक्रतं नि पीदति गव्ययी त्वग्मवति निर्णिगव्ययी

७

शुचिः पुनानस्तन्वभरेपस मव्ये हरिर्न्यधाविष्ट सानवि ।

जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे त्रिधातु मधु क्रियते सुकर्मभिः

८

पर्वस्व सोम देववीतये वृषेन्द्रस्य हार्दिं सोमधानमा विश ।

पुरा नो बाधादुरितानि पारय क्षेत्रविद्धि दिश आहा विपृच्छते

९

हितो न सतिरमि वार्जमर्थेन्द्रस्येन्दो जठरमा पर्वस्व ।

नावा न सिन्धुमार्तिं पयि विद्राञ्छूरो न युध्यन्नव नो निदः स्पः

१० [२४] (६४०)

(७१)

१ ऋषमो वैश्वाभिन्नः । पवमानः सोमः । जगती, १ त्रिष्टुप् ।

आ दक्षिणा सृज्यते शुष्म्याऽसवं वेति दुहो रक्षसः पाति जागृविः ।

हरिरोपशं कृणुते नमस्पय उपस्तिरे चखोऽर्बन्त निर्णिजे

१

प्र कृष्टिहेव शूष एति रोर्वव दसुर्यं वर्णं नि रिणीति अस्य तम् ।

जहाति वविं पितुरेति निष्कृत मुपपुतं कृणुते निर्णिजं तना

२

अद्रिभिः सुतः पवते गर्मस्यो वृषायते नमसा वेपते मती ।

स मोदते नसते साधते गिरा नेनिकते अप्सु यजते परीमणि

३

परि द्युक्षं सहसः पर्वतावृधं मध्वः सिञ्चन्ति हर्म्यस्य सुक्षणिम् ।

आ यस्मिन् गावः सुहुताव ऊर्धनि मूर्धञ्छीणन्त्यग्रियं वरीमभिः

४

समी रथं न मुरिजोरहेषत दश स्वसारो अदितिरुपस्थ आ ।

जिगादुप जयति गोरपीच्यं पदं यदस्य मतुथा अजीजनन्

५ [२५]

श्येनो न योनिं सदनं धिया कुतं हिरण्ययमासदं देव एपति ।

ए रिणान्ति बहिर्धि प्रियं गिरा ऽश्वो न देवो अप्येति यज्ञियः

६

परा व्यक्तो अरुयो विवः कवि वृषा त्रिपुण्ड्रो अनविष्ट गा अमि ।

सहस्रणीतिर्यतिः परायती रेभो न पूर्वोरुपसो वि राजति

७

त्वेधं रूपं कृणुते वर्णो अस्य स यत्राशयत समृता सेधति धिधः ।

अप्सा याति स्वधया दैव्यं जनं सं सुष्टुती नसते सं गोअग्रया

८

(६४८)

उक्षेवं यूथा परियन्त्रावी—दधि त्विषीरधित् सूर्यस्य ।

द्विव्यः सुण्णोऽव चक्षत क्षां सोमः परि कर्तुना पश्यते जाः

१. [२६] (६४९)

(७२)

१ हरिमन्त आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

हरिं मुजन्त्यरुपो न युज्यते सं धेनुभिः कलशे सोमो अज्यते ।

उद्वाचमीरयति हिन्वते मती पुरुष्युतस्य कतिं चित् परिप्रियः

१

साकं वदन्ति बहवो मनीषिण इन्द्रस्य सोमं जठरे यदादुहुः ।

यदीं मुजन्ति सुगमस्तयो नरः सनीळाभिर्दुशभिः काम्यं मधु

२

अरममाणो अत्येति गा अमि सूर्यस्य प्रियं दुहितुस्तिरो रवम् ।

अन्वस्मै जोषमभराद्विनंगुसः सं द्वयीभिः स्वसृभिः क्षेति जामिभिः

३

नृधूतो अद्रिपुतो बर्हिषि प्रियः पतिर्गवां मदिव इन्दुर्केत्वियः ।

पुरंधिवान् मनुषो यज्ञसाधनः शुचिधिया पवते सोम इन्द्र ते

४

नृबाहुभ्यां चोवितो धारया सुतोऽनुष्वधं पवते सोम इन्द्र ते ।

आप्राः कतुन् त्समजैरध्वरे मतीर्वेन द्वुषच्चम्बोऽरासद्वृद्धिः

५. [२७]

अंशुं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितं कविं कवयोऽपसो मनीषिणः ।

समी गावो मतर्यो यन्ति संयतं क्रतस्य योना सदेने पुनर्भुवः

६

नाभां पृथिव्या धरुणो महो द्विवोऽपामूमौ सिन्धुष्वन्तरुक्षितः ।

इन्द्रस्य वज्रो वृषभो विभूर्वसुः सोमो हृदे पवते चारुं मत्सरः

७

स तू पवस्व परि पार्थिवं रजः स्तोत्रे शिक्षन्नाधून्वते च सुक्रतो ।

मा नो निर्माग्वसुनः सादनुस्पृशो रयिं पिशङ्गं बहुलं वसीमहि

८

आ तू न इन्दो शतवृत्त्वश्वं सहस्रदातु पशुमन्द्रिरण्यवत् ।

उप मास्व बृहती रेवतीरिपोऽधि स्तोत्रस्य पवमान नो गहि

१. [२८] (६५८)

(७३)

१ पवित्र आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

सर्के द्वप्सस्य धर्मतः समस्वर द्यूतस्य योना समरन्त नार्भयः ।

त्रीन् त्स मुधो असुरश्चक्र आरभे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन्

१

(६५९)

सम्यक् सम्यञ्चो महिषा अहेपत् सिन्धोरुर्मावधि वेना अवीविपन् ।
 मधोर्धाराभिर्जनयन्तो अर्कमित् प्रियामिन्द्रस्य तन्वमवीवृधन् २
 पवित्रवन्तः परि वाचमासते पितृषां प्रजो अमि रक्षति व्रतम् ।
 महः समुद्रं वरुणास्तिरो दधे धीरा इच्छेकुर्धरुणेश्वारमम् ३
 सहस्रधारेऽव ते समस्वरन् दिवो नाके मधुजिह्वा असञ्चतः ।
 अस्य स्पशो न नि मिपन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्ति सेतवः ४
 पितुर्मतुरध्या ये समस्वरञ्चुचा शोचन्तः संदहन्तो अब्रतान् ।
 इन्द्रद्विष्टामप धमन्ति मायया त्वचमसिक्नीं भूर्मनो दिवस्परि ५ [२९]

प्रत्नान्मानादध्या ये समस्वरञ्छ्लोकैयन्त्रासो रभसस्य मन्तवः ।
 अपानक्षार्सो बधिरा अहासत क्रतस्य पन्थां न तरन्ति दुष्कृतः ६
 सहस्रधारे वितति पवित्र आ वाचं पुनन्ति कुवयो मनीषिणः ।
 रुद्रास एषामिषिरासो अद्रुहः स्पशः स्वञ्चः सुदृशो नृचक्षंसः ७
 क्रतस्य गोपा न दर्भाय सुक्रतुस्त्री प पवित्रा हृद्यन्तरा दधे ।
 विद्वान् त्स विश्वा भुवनामि पश्यत्यबाजुष्टान् विध्यति कर्ते अब्रतान् ८
 क्रतस्य तन्तुर्विततः पवित्र आ जिह्वाया अग्रे वरुणस्य मायया ।
 धीराश्चित् तत् समिर्नक्षन्त आश्रताऽत्रा कर्तमव पदात्यप्रभुः ९ [३०] (६६७)

(७४)

९ कक्षीवान् दैर्घतमसः । पवमानः सोमः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

शिश्नुर्न जातोऽव चक्रद्वन्द्वे स्वर्ग्यद्व्याज्यरूपः सिपांसति ।
 दिवो रेतसा सचते पयोवृधा तमीमहे सुमती शर्म सुप्रथः १
 दिवो यः स्कम्भो धरुणः स्वातत् आपूर्णो अंशुः पर्येति विश्वतः ।
 सेमे मही रोदसी यक्षदावृता समीचीने दाधार समिपः कुविः २
 महि प्सरः सुकृतं सोम्यं मधुर्वी गर्भ्यतिरदितेऽर्कतं यते ।
 ईशे यो वृष्टेरित उस्त्रियो वृषाऽपां नेता य इतर्कतिर्कर्मिणः ३
 आत्मन्वन्नभो दुह्यते घृतं पर्य क्रतस्य नाभिरमृतं वि जायते ।
 समीचीनाः सुदानवः प्रीणन्ति तं नरो हितमव मेहन्ति परेवः ४
 अरावीदंशुः सचमान ऊर्मिणा देवाण्यं मनुषे पिन्वति त्वचम् ।
 वधाति गर्भमदितेरुपस्थ आ येन तोकं च तनयं च धामहे ५ [३१] (६७१)

सहस्रधारेऽव ता असञ्चत—स्तृतीये सन्तु रजसि प्रजावतीः ।
 चतस्रो नामो निहिता अबो दिवो हविर्भरन्त्यमुतं घृतञ्चुतः
 श्वेतं रूपं कृणुते यत् सिषासति सोमो मीढ्वा असुरो वेदु मूर्मनः ।
 धिया शर्मा सचते सेममि प्रवद—दिवस्कर्तव्यमव दर्पदुद्रिणम्
 अर्धं श्वेतं कलशं गोभिरक्तं कार्पमन्ना वाज्यक्रमीत् ससवान् ।
 आ हिन्विरे मर्नसा देवयन्तः कक्षीवन्ते शतहिमायु गोनाम्
 अद्भिः सोम पपृचानस्य ते रसो ऽव्यो वारं वि पवमान धावति ।
 स मृज्यमानः कविभिर्मदिन्तम् स्ववृस्वेन्द्राय पवमान पीतये

६

७

८

९ [३२] (६७६)

(७५)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

अमि प्रियाणि पवते चनोहितो नामानि यद्वा अधि येषु वर्धते ।
 आ सूर्यस्य बृहतो बृहन्नधि रथं विष्वञ्चमरुहद्विचक्षणः
 कृतस्य जिह्वा पवते मधु प्रियं वृक्ता पतिर्धियो अस्या अदाभ्यः ।
 दधाति पुत्रः पित्रोरपीच्यं नाम तृतीयमधि रोचने दिवः
 अव द्युतानः कलशा अचिक्रवृ—नृभिर्ममानः कोश आ हिरण्यये ।
 अभीमूतस्य वृहना अनूषता ऽधि त्रिपुष्ट उपसो वि राजति
 अद्भिभिः सुतो मतिमिश्चनोहितः प्ररोचयन् रोदसी मातरा शुचिः ।
 रोमाण्यव्या समया वि धावति मधोर्धारा पिन्वमाना विवेदिवे
 परि सोम प्र धन्वा स्वस्तये नृभिः पुनानो अमि वासयाशिरम् ।
 ये ते मदा आहुनसो विहायस—स्तेमिरिन्द्रं चोदय दातवे मधम्

१

२

३

४

५ [३३] (६८१)

[पृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२६]

(७६)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

धृता दिवः पवते कृत्व्यो रसो दक्षो देवानामनुमाद्यो नृभिः ।
 हरिः वृजानो अत्यो न सत्त्वमि—वृथा पाजांसि कृणुते नदीष्वा
 शूरो न धत्त आयुधा गर्मस्त्योः स्वाः सिषासन् रथिरो गर्विष्टिपु ।
 इन्द्रस्य शुभमीर्यन्नपस्युमि—रिन्दुहिन्वानो अज्यते मनीषिभिः

१

२

(६८३)

इन्द्रस्य सोमं पवमानं ऊर्मिणां तविष्यमाणो जठरेष्वा विंश ।

प्र णाः पिन्व विद्युद्वेव रोदसी धिया न वाजाँ उप मासि शश्वतः ३

विश्वस्य राजा पवते स्वर्हंशं क्रतस्य धीतिमृषिषाळवीवशात् ।

यः सूर्यस्यासिरेण मुज्यते पिता मतीनामसंमण्डकाव्यः ४

वृषेव यूथा परि कोशमर्षस्यपापुपस्ये वृषभः कर्निकदत् ।

स इन्द्राय पवसे मत्सुरन्तमो यथा जेषाम समिधे त्वोतयः ५ [१] (६८६)

(७७)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

एष प्र कोशे मधुमौ अचिकवु—दिन्द्रस्य वज्रो वपुषो वपुष्टरः ।

अभीमुतस्य सुदुघा घृतश्रुतो वाभा अर्पन्ति पर्यसेव धेनवः १

स पूर्व्यः पवते यं दिवस्परि श्येनो मथायदिषितस्तिरो रजः ।

स मध्व आ युवते वेविजान इत् कृशानोरस्तुर्मनसाह बिभ्युषा २

ते नः पूर्वांस उपरास इन्दवो महे वाजाय धन्वन्तु गोमते ।

ईक्षेण्यासो अह्योडे न चारवो ब्रह्मब्रह्म ये जुजुपुर्हविर्हविः ३

अयं नो विद्वान् वनवद्वनुज्यत इन्दुः सत्राचा मनसा पुरुष्टुतः

इनस्य यः सवने गर्भमावुधे गवामुरुज्जमभ्यर्षति व्रजम् ४

चकिर्विवः पवते कृत्वो रसो महौ अदवधो वरुणो हुरुग्यते ।

असावि मित्रो वृजनेषु यज्ञियो इत्यो न यूथे वृषयुः कर्निकदत् ५ [२] (६९१)

(७८)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

प्र राजा वाचं जनयन्नसिष्यद्वपुषो वसानो अभि गा इयक्षति ।

गृष्णाति रिप्रमर्विरस्य तान्वा शुद्धो देवानामुप याति निष्कृतम् १

इन्द्राय सोमं परि षिच्यसे वृभिर्नृचक्षा ऊर्मिः कविरज्यसे वने ।

पूर्वाहिं ते सुतयः सन्ति यातवे सहस्रमश्वं हरयश्चमूषदः २

समुद्रिया अप्सुरसो मनीषिणमासीना अन्तरमि सोममक्षरन् ।

ता ईं हिन्वन्ति हर्म्यस्य सक्षणिं याचन्ते सुन्नं पवमानमक्षितम् ३ (६९४)

गोजिज्ञः सोमो रथजिद्धिरण्यजित् स्वर्जिद्वजित् पवते सहस्रजित् ।
यं देवासश्चक्रिरे पीतये मवुं स्वादिष्टं द्रुप्समरुणं मयोमुवम्
एतानि सोम पवमानो अस्मयुः सत्यानि कृण्वन् द्रविणान्यर्षसि ।
जहि शत्रुमन्तिके वृक्के च य उर्वी गव्यूतिमभयं च नस्कृधि

४

५ [३] (६९६)

(७९)

५ कविर्भार्गवः । पवमानः सोमः । जगती ।

अचोदसो नो धन्वन्तिवन्दवः प्र सुवानासो बृहद्विषे हुरयः ।
वि च नशन् न इषो अरातयो ऽर्यो नशन्त सनिषन्त नो धियः
प्र णो धन्वन्तिवन्दवो मदुच्युतो धनां वा येभिरर्षतो जुनीमसि ।
तिरो मर्तस्य कस्य चित् परिहृतिं वयं धनानि विश्वधा भरेमहि
उत स्वस्या अरात्या अरिर्हि ष उतान्यस्या अरात्या वृको हि षः ।
धन्वन् न तृष्णा समरीत तां अभि सोम जहि पवमान दुराध्यः
दिवि ते नामा परमो य आदृदे पृथिव्यास्ते रुरुहुः सानवि क्षिपः ।
अद्रयस्त्वा वप्सति गोरधि त्वच्यप्सु त्वा हस्तैर्दुदुहुर्मनीषिणः
एवा त इन्दो सुभ्वं सुपेशं रसं तुञ्जन्ति प्रथमा अमिथियः ।
निदंनिदं पवमान नि तारिष आविस्ते शुभ्रो मवतु प्रियो मदः

१

२

३

४

५ [४] (७०१)

(८०)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती ।

सोमस्य धारा पवते नुचक्षस ऋतेन देवान् हवते द्विवस्परि ।
बृहस्पते र्वथेना वि विद्युते समुद्रासो न सर्वनानि विच्यचुः
यं त्वा वाजिज्ञाभ्या अभ्यनूषता ऽर्योहतं योनिमा रोहसि द्युमान् ।
मघोनानामयुः प्रतिरन् महि श्रव इन्द्राय सोम पवसे वृषा मदः
एन्द्रस्य कृक्षा पवते अदिन्तम् ऊर्जं वसानः श्रवसे सुमङ्गलः ।
प्रत्यङ् स विश्वा भुवनाभि पप्रथे क्रीळन् हरिरत्यः स्यन्दते वृषा
तं त्वा देवेभ्यो मधुमत्तमं नरः सहस्रधारं दुहते दश क्षिपः ।
नृभिः सोम प्रच्युतो श्रावभिः सुतो विश्वान् देवां आ पवस्वा सहस्रजित्
तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तमद्रिभिर्दुहन्त्यप्सु वृषमं दश क्षिपः ।
इन्द्रं सोम मादयन् दैव्यं जन् सिन्धोरिवोभिः पवमानो अर्षसि

१

२

३

४

५ [५] (७०६)

(८१)

५ यस्तुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

प्र सोमस्य पवमानस्योर्मय इन्द्रस्य यन्ति जठरं सुपेशसः ।

वृक्षा यवीमुन्नीता यशसा गवां दानाय शूरमुदमन्दिपुः सुताः १

अच्छा हि सोमः कलशौ असिप्यदुदत्यो न वोळ्हा रघुवर्तनिवृषा ।

अथा देवानामुभयस्य जन्मनो विद्वौ अश्रोत्यमुत इतश्च यत् २

आ नः सोम पवमानः किरा वस्विन्दो भवं मधवा राधसो मूहः ।

शिक्षा वयोधो वत्तवे सु चेतुना मा नो गर्यमारे अस्मत् परा सिचः ३

आ नः पुषा पवमानः सुरातयो मित्रो गच्छन्तु वरुणः सजोषसः ।

बृहस्पतिर्मरुतो वायुरश्विना त्वष्टा सधिता सुयमा सरस्वती ४

उमे द्यावापृथिवी विश्वमिन्वे अर्यमा देवो अदितिर्विधाता ।

मगो नृशंस उर्वान्तरिक्षं विश्वे देवाः पवमानं जुपन्त ५ [६] (७११)

(८२)

५ यस्तुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

असावि सोमो अरुपो वृषा हरी राजेवं द्रुस्मो अमि गा अचिक्रदत् ।

पुनानो वारं पर्येत्यव्ययं इयेनो न योनिं घृतवन्तमासदम् १

कविर्वेधस्या पर्येवि माहिन्मत्यो न मृष्टो अमि वाजर्मधसि ।

अपसेधन् दुरिता सोम मृळय घृतं वसानः परि यासि निर्णिजम् २

पर्जन्यः पिता महिषस्य पर्णिनो नाभा पृथिव्या गिरिषु क्षयं दधे ।

स्वसार आपो अमि गा उतासरन् त्सं ग्रावभिर्नसते वीति अध्वरे ३

जायेव पत्यावधि शेवं मंहसे पज्राया गर्भं शृणुहि ब्रवीमि ते ।

अन्तर्वाणीषु प्र चरा सु जीवसे ऽनिन्द्यो वृजने सोम जागृहि ४

यथा पूर्वभ्यः शतसा अमुधः सहस्रसाः पर्यया वाजमिन्दो ।

एवा पवस्व सुविताय नव्यसे तव व्रतमन्वार्षः सचन्ते ५ [७] (७११)

(८३)

५ पवित्र आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रमुगात्राणि पर्येपि विश्वतः ।

अतस्तनुर्न तवामो अश्रुते शूतास इद्वहन्तस्तत् समाशत १

(७१७)

तपोष्पवित्रं विततं द्विवस्पदे शोचन्तो अस्य तन्तवो व्यस्थिरन् ।

अवन्यस्य पवीतारमाश्रवो द्विवस्पृष्टमधि तिष्ठन्ति चेत्तसा २

अरुरुचदुषसः पृश्निरग्रिय उक्षा विमर्ति भुवनानि वाजयुः ।

मायाविनो ममिरे अस्य मायया नुचक्षसः पितरो गर्भमा दधुः ३

गन्धर्व इत्या पदमस्य रक्षति पाति देवानां जनिमान्यद्भुतः ।

गुम्णाति रिपुं निधया निधार्पतिः सुकृत्तमा मधुनो भक्षमाशत ४

हविर्हविष्मो महि सद्य दैव्यं नमो वसानः परि यास्यध्वरम् ।

राजा पवित्ररथो वाजमारुहः सहस्रभृष्टिर्जयसि श्रवो ब्रूहत् ५ [८] (७११)

(८४)

५ वाच्यः प्रजापतिः । पवमानः सोमः । जगती ।

पवस्व देवमार्दनो विचर्यणि—रुप्सा इन्द्राय वरुणाय वायवे ।

कृधी नो अद्य वरिवः स्वस्तिम—दुरुक्षितौ गृणीहि दैव्यं जनम् १

आ यस्तस्यौ भुवनान्यमर्त्यो विश्वानि सोमः परि तान्यर्पति ।

कृण्वन् त्वंचूतं विचूतमभिष्टय इन्दुः सिपकस्युषसं न सूर्यः २

आ यो गोभिः सृज्यत ओर्यधीष्वा देवानां सुन्न इषयन्नुपावसुः ।

आ विद्युता पवते धारया सुत इन्द्रं सोमो मादयन् दैव्यं जनम् ३

एष स्य सोमः पवते सहस्रजि—द्विन्वानो वार्चमिषिरामुपबुधम् ।

इन्दुः समुद्रमुदिर्यति वायुमि—रेन्द्रस्य हार्दि कलशेषु सीदति ४

अमि त्वं गावः पर्यसा पयोबुधं सोमं श्रीणन्ति मतिभिः स्वर्धिदम् ।

धनंजयः पवते कृत्यो रसो विप्रः कविः काव्येना स्वर्चनाः ५ [९] (७१५)

(८५)

११ वेनो मार्गवः । पवमानः सोमः । जगती, ११-११ त्रिष्टुप् ।

इन्द्राय सोम सुपुतः परि सुवा—ऽपामीवा भवतु रक्षसा सह ।

मा ते रसस्य मत्सत द्वाविनो द्रविणस्वन्त इह सन्तिवन्दवः १

अस्मान् त्समर्थे पवमान चोदय दक्षो देवानामसि—हि प्रियो मदः ।

जहि शत्रूरभ्या मन्दनायतः पिबेन्नु सोममव नो मृधो जहि २ (७१८)

अर्द्धवद् इन्द्रो पवसे मदिन्तम आत्मेन्द्रस्य भवसि धासिरुत्तमः ।

अभि स्वरन्ति बृहवो मनीषिणो राजानमस्य भुवनस्य निंसेते ३

सहस्रणीथः शतधरो अर्द्धत इन्द्रायेन्दुः पवते काम्यं मधु ।

जयन् क्षेत्रमभ्यर्षा जयन्नप उरुं नो गातुं कृणु सोम मीदुः ४

कर्त्तिकदत् कलशे गोभिरज्यसे व्यव्ययं समया वारमर्षसि ।

मर्मज्यमानो अत्यो न सानसि-रिन्द्रस्य सोम जठरे समक्षरः ५

स्वादुः पवस्व विव्याय जन्मने स्वादुरिन्द्राय सुहवीतुनाम्ने ।

स्वादुर्मित्राय वरुणाय वायवे बृहस्पतये मधुर्मा अदाभ्यः ६ [१०]

अत्यं मृजन्ति कलशे दश क्षिपः प्र विप्राणां मतयो वाच ईरते ।

पवमाना अभ्यर्षन्ति सुष्टुति-मेन्द्रं विशन्ति मविरास इन्द्रवः ७

पवमानो अभ्यर्षा सुवीर्यं-भुवीं गव्यूतिं महि शर्म सप्रथः ।

मार्किर्नो अस्य परिपूतिरीशते-न्दो जयेम त्वया धनैधनम् ८

अधि द्यामस्थाद्वपमो विचक्षणो ऽरुरुचद्वि दिवो रौचना कविः ।

राजा पवित्रमत्येति रोरुवद्-विवः पीयूषं दुहते नृचक्षसः ९

विवो नाके मधुजिह्वा असुश्रतो वेना दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठां ।

अप्सु वृप्सं वावृधानं संमुद्र आ सिन्धोरूर्मा मधुमन्तं पवित्र आ १०

नाकं सुपर्णमुपपत्तिवांसं गिरो वेनानामकृपन्त पूर्वीः ।

शिर्शुं रिहन्ति मतयः पनिप्रतं हिरण्ययं शकुनं क्षामणि स्थाम् ११

ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाकं अस्थाद्-विश्वा रूपा प्रतिचक्षाणो अस्य ।

मानुः शुकेण शोचिषा व्यद्यौत् प्रारुरुचद्रोदसी मातरा शुचिः १२ [११] (७३८)

(८६)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ८६-९६]

(१-४८) १-१० अकृष्टा मापाः, ११-२० सिकता निवाहरी, २१-३० पृक्षियोऽजाः, ३१-४० अकृष्टमाषादव-
लयाः, ४१-४५ भौमोऽग्निः, ४६-४८ युत्समदः शौनकः । पवमानः सोमः । जगती ।

प्र ते आशर्वः पवमान धीजवो मदा अर्षन्ति रघुजा इव त्मना ।

विव्याः सुपर्णा मधुमन्त इन्द्रवो मदिन्तमासः परि कोशमासते १

प्र ते मदासो मविरास आशवो ऽसृक्षत रभ्यासो यथा पृथक् ।

धेनुर्न वृत्सं पर्यसाभि वज्रिण-मिन्द्रमिन्द्रवो मधुमन्त ऊर्मयः २

(७४०)

अत्यो न हियांनो अमि वाजमर्ष स्वर्वित कोशं द्विवो अद्विमातरम् ।

वृषा पवित्रे अधि सानो अन्यये सोमः पुनान इन्द्रियाय धारसे ३

प्र त आश्विनीः पवमान धीजुवो द्विव्या असृगन् परसा धरीमणि ।

प्रान्तर्कषयः स्थाविरीरसुक्षत ये त्वा मृजन्त्यृषिषाण वेधसः ४

विश्वा धामानि विश्वचक्ष ऋभ्वसः प्रभोस्ते सतः परि यन्ति केतवः ।

व्यानाशिः पवसे सोम धर्मभिः पतिर्विश्वस्य भुवनस्य राजसि ५ [१२]

उभयतः पवमानस्य रुमयो ध्रुवस्य सतः परि यन्ति केतवः ।

यदी पवित्रे अधि मृज्यते हरिः सत्ता नि योनां कुलशेषु सीदति ६

यज्ञस्य केतुः पवते स्वध्वरः सोमो देवानामुप याति निष्कृतम् ।

सहस्रधारः परि कोशमर्षति वृषा पवित्रमत्येति रोरुवत् ७

राजा समुद्रं नद्योऽ वि गाहते ऽपामूर्मिं संचते सिन्धुषु श्रितः ।

अभ्यस्थान सानु पवमानो अव्ययं नामा पृथिव्या धरुणो महो द्विवः ८

द्विवो न सानु स्तनयन्नाचिक्रवद् द्यौश्च यस्य पृथिवी च धर्मभिः ।

इन्द्रस्य सख्यं पवते विवेविद्वत् सोमः पुनानः कुलशेषु सीदति ९

ज्योतिर्गजस्य पवते मधु प्रियं पिता देवानां जनिता विभूवधुः ।

दधाति रत्नं स्वधयोरपीच्यं मदिन्तमो मत्सर इन्द्रियो रसः १० [१३]

अभिकन्दन् कुलशं वाज्यर्षति पतिर्दिवः शतधारो विचक्षणः ।

हरिर्मित्रस्य सद्नेषु सीदति मर्मज्ञानोऽविभिः सिन्धुभिर्वृषा ११

अग्रे सिन्धूनां पवमानो अर्षत्यग्रे वाचो अग्रियो गोषु गच्छति ।

अग्रे वाजस्य भजते महाधनं स्वायुधः सोतुमिः पूयते वृषा १२

अयं मतवाञ्छकुनो यथा हितो ऽग्रे ससार पवमान ऊर्मिणा ।

तव क्रत्वा रोदसी अन्तरा कवे शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते १३

द्वापि वसानो यजतो दिविस्पृश मन्तरिक्षया भुवनेष्वर्पितः ।

स्वर्जज्ञानो नमसाभ्यक्रमीत् भूतमस्य पितरमा विवासति १४

सो अस्य विशे महि शर्म यच्छति यो अस्य धाम प्रथमं व्यानाशे ।

पदं यदस्य परमे व्योमन् यतो विश्वा अमि सं याति संयतः १५ [१४]

प्रो अयासीदिन्दुरिन्द्रस्य निष्कृतं सखा सख्युर्न प्र मिनाति संगिरम् ।

मर्यं इव युवतिभिः समर्षति सोमः कुलशं शतयाम्ना पृथा १६

प्र वो धियो मन्द्युवो विपन्युवः पनस्युवः संवसनेष्वक्रमः ।
 सोमं मनीषा अभ्यनूयत स्तुभो ऽभि धेनवः पर्यसिमशिथयुः १७
 आ नः सोम संयन्तं पिप्युपीमिष—मिन्द्रो पर्वस्व पर्वमानो अस्त्रिधम् ।
 या नो दोहेते त्रिरहुज्ञसंश्रुपी क्षुमद्वार्जवन्मधुमत् सुवीर्यम् १८
 वृषां मतीनां पवते विचक्षणः सोमो अहः प्रतरीतोपसो दिवः ।
 क्राणा सिन्धूनां कुलशौ अवीवश—दिन्द्रस्य हाद्याविशन् मनीषिभिः १९
 मनीषिभिः पवते पूर्यः कवि—नृभिर्मितः परि कोशौ अचिक्रदत् ।
 त्रितस्य नाम जनयन् मधु क्षर—दिन्द्रस्य वायोः सख्याय कर्तवे २० [१५]

अथ पुनान उषसो वि रोचय—द्वयं सिन्धुभ्यो अभवदु लोककृत् ।
 अयं त्रिः सप्त दुदुहान आशिरं सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः २१
 पर्वस्व सोम द्विवेषु धामसु सृजान इन्दो कुलशे पवित्र आ ।
 सीवृन्निन्द्रस्य जठरे कर्निकवृ—चृभिर्मितः सूर्यमारोहयो विवि २२
 अद्विभिः सुतः पवसे पवित्र औ इन्दुविन्द्रस्य जठरेष्वाविशन् ।
 त्वं नृचक्षा अभवो विचक्षण सोम गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरप २३
 त्वां सोम पर्वमानं स्वाध्याऽनु विप्रासो अमदन्नवस्यवः ।
 त्वां सुपर्ण आभरद् दिवस्परी—न्द्रो विश्वाभिर्मितिभिः परिष्कृतम् २४
 अव्ये पुनानं परि वार ऊर्मिणा हरिं नवन्ते अभि सप्त धेनवः ।
 अपामुपस्थे अध्यायवः कवि—मृतस्य योनां मङ्गिषा अहेपत २५ [१६]

इन्द्रः पुनानो अति गाहते मृधो विश्वानि कृण्वन् त्सुपथानि यज्यवे ।
 गाः कृण्वानो निर्णिजं हर्यतः कवि—रत्यो न क्रीळन् परि वारमर्षति २६
 असश्चतः शतधारा अभिभिषो हरिं नवन्तेऽव ता उद्वन्युवः ।
 क्षिपो मृजन्ति परि गोभिरावृतं तृतीयं पूष्टे अर्धे रोचने दिवः २७
 तवेमाः प्रजा विव्यस्य रेतस—स्त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ।
 अथेदं विश्वं पवमान ते वशे त्वमिन्द्रो प्रथमो धामधा असि २८
 त्वं समुद्रो असि विश्वावित कवे तवेमाः पञ्च प्रदिशो विधर्मणि ।
 त्वं द्यां च पृथिवीं चार्ति जघ्निषे तव ज्योतींषि पवमान सूर्यः २९
 त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि देवेभ्यः सोम पवमान पूयसे ।
 त्वामुशिजः प्रथमा अगृणन्त तुभ्येमा विश्वा भुवनानि येमिरे ३० [१७] (७६८)

प्र रेभ एत्यति वारमव्ययं धृषा वनेष्वव चक्रद्वरिः ।
सं धीतयो वाचशाना अनूपत शिशुं रिहन्ति मतयः पतिप्रतम् ३१
स सूर्यस्य रश्मिभिः परि व्यत तन्तुं तन्वानस्त्रिवृतं यथा विदे ।
नयन्तस्य प्रशिषो नवीयसीः पतिर्जनीनामुप याति निष्कृतम् ३२
राजा सिन्धूनां पवते पतिर्विव कृतस्य याति पथिभिः कर्निकदत् ।
सद्वर्धधारः परि चिच्यते हरिः पुनानो वाचं जनयन्नुपावसुः ३३
पर्वमान मह्यर्णो वि धावसि सूरौ न चित्रो अध्ययानि पव्यया ।
गमस्तिपूतो नृमिरद्रिभिः सुतो महे वाजाय धन्याय धन्वसि ३४
इपमूर्जं पयमानाम्यर्षसि श्येनो न वंसु कलशेषु सीदसि ।
इन्द्राय मद्रा मद्यो मदः सुतो विवो विष्टम्भ उपमो विचक्षणः ३५ [१८]

सप्त स्वसारो अमि मातरः शिशुं नवं जज्ञानं जेन्यं विपश्चितम् ।
अपां गन्धर्वं विव्यं नुचक्षांसं सोमं विश्वस्य भुवनस्य राजसे ३६
इज्ञान इमा भुवनानि वीर्यसे युजान इन्दो हरितः सुपथ्यः ।
तास्तं क्षरन्तु मधुमदृतं पयस्तव वृते सोम तिष्ठन्तु कुष्टयः ३७
त्वं नुचक्षा असि सोम विश्वतः पर्वमान वृषम् ता वि धावसि ।
स नः पवस्व वसुमद्विरण्यवद्वयं स्याम भुवनेषु जीवसे ३८
गोवित पवस्व वसुविरण्यविद्वैतोधा इन्द्रो भुवनेष्वर्पितः ।
त्वं सुवीरो असि सोम विश्ववित तं त्वा विषा उप गिरेम आसते ३९
उन्मध्वं ऊर्मिर्विनना अतिष्ठिपदुपो वसानो महिषो वि गाहते ।
राजा पवित्ररथो वाजमारुहत् सहस्रमृष्टिर्जयति श्रवो ब्रूहत् ४० [१९]

स भन्वना उदियति प्रजावती विश्वायुर्विश्वाः सुमरा अहर्दिवि ।
ब्रह्म प्रजावद्वयिमश्वपस्त्यं पीत इन्द्रविन्द्रमस्मभ्यं याचतात् ४१
सो अग्रे अह्ना हरिर्हयतो मदुः प्र चेतसा चेतयते अनु द्युभिः ।
द्वा जना यातयन्तन्तीयते नरा च शंसं देव्यं च धर्तरि ४२
अश्रते वर्ज्यते समश्रते कर्तुं रिहन्ति मधुनाम्यश्रते ।
सिन्धोरुच्छवासे पतयन्तमुक्ष्णं हिरण्यपावाः पशुमासु गृभ्णते ४३
विपश्चिते पर्वमानाय गायत मही न धारात्यन्धो अर्पति ।
अहिर्न जुर्णामति सर्पति त्वचमत्यो न क्रीळन्नसरद्वा हरिः ४४ (७८९)

अग्नेगो राजाप्यस्तविष्यते विमानो अह्नां भुवनेष्वर्पितः ।
हरिर्धृतस्तुः सुहृशीको अर्णवो ज्योतीरथः पवते राय ओक्यः

४५ [३०]

असर्जि स्कम्भो विव उद्यतो मवः परि त्रिधातुर्भुवनान्यर्पति ।
अंशुं रिहन्ति मतयः पर्निप्रतं गिरा यदि निर्णिजमुग्मिणो ययुः
प्र ते धारा अत्यण्वानि मेप्यः पुनानस्य संयतो यन्ति रंहयः ।
यद्वोभिरिन्दो चम्बोः समज्यसु आ सुवानः सोम कलशेषु सीदसि
पवस्व सोम क्रतुविन्न उक्थ्यो ऽव्यो वारे परि धाव मधु प्रियम् ।
जहि विश्वान् रक्षस इन्दो अत्रिणो बृहद्वेदे विदथे सुवीराः

४७

४८ [२१] ७८६)

(८७)

१ उशाना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिधृषु ।

प्र तु ब्रव परि कोशं नि षीव नृभिः पुनानो अभि वार्जमर्ष ।
अश्वं न त्वा वाजिनं मर्जयन्तो ऽच्छां बर्ही रशानाभिनयन्ति
स्वायुधः पवते वेव इन्दु रशस्तिहा वृजनं रक्षमाणः ।
पिता वेवानां जनिता सुदक्षो विष्टुम्भो द्विवो धरुणः पृथिव्याः
ऋषिर्षिः पुरेता जनानां मुमुर्ध्वीर उशाना काव्येन ।
स चिद्विवेदु निहितं यदासा मपीच्य १ गुह्यं नाम गोनाम्
एष स्य ते मधुमौ इन्द्र सोमो वृषा वृष्णे परि पवित्रे अक्षाः ।
सहस्रसाः शतसा मूरिदावा शश्वत्तमं इहिरा वाज्यस्थात्
एते सोमा अभि गव्या सहस्रा महे वाजायामृताय श्रवांसि ।
पवित्रेभिः पवमाना असृग्र ऋग्वस्यवो न पृतनाजो अत्याः

१

२

३

४

५ [२२]

परि हि ष्मा पुरुद्वतो जनानां विश्वासंरुद्रोर्जना पूयमानः ।
अथा भर इयेनभृत प्रयांसि रयिं तुआनो अभि वार्जमर्ष
एष सुवानः परि सोमः पवित्रे सर्गो न सुष्टो अदधावदवी ।
तिग्मे शिशानो महियो न शृङ्गे गा गव्यन्नमि हारो न सत्वा
एषा ययौ परमावृन्तरुद्रेः कूर्चित् सतीकुर्वे गा विवेद ।
द्विवो न विद्युत् स्तनयन्त्यग्नेः सोमस्य ते पवत इन्द्र धारा
उत स्म राशिं परि यासि गोना मिन्द्रेण सोम सरथं पुनानः ।
पूर्वीरिषो बृहतीर्जीरदानो शिक्षा शचीवस्तव ता उपष्टुत्

६

७

८

९ [२३] (७९५)

(८८)

८ उशाना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अयं सोमं इन्द्र तुभ्यं सुन्वे तुभ्यं पवते त्वमस्य पाहि ।
 त्वं ह यं चक्षुषे त्वं ववृष इन्द्रं मदाय युज्याय सोमम् १
 स ईरथो न मुषिषाळ्योजि महः पुरुणि सातये वसूनि ।
 आर्दीं विश्वा नहुष्याणि जाता स्वर्पाता वन ऊर्ध्वा नवन्त २
 वायुर्न यो नियुत्वां इष्ट्यामा नासत्येव हव आ शंभविष्टः ।
 विश्ववारो द्रविणोदा इव तमन् पूपेव धीजवनोऽसि सोम ३
 इन्द्रो न यो महा कर्माणि चकिर्हन्ता वृत्राणामसि सोम पूभिर्न ।
 पैदो न हि त्वमर्हिनाम्ना हुन्ता विश्वस्यासि सोम दस्योः ४
 अग्निर्न यो वन आ सुज्यमानो वृथा पाजांसि कृणुते नदीषु ।
 जनो न युध्वा महत उपव्धि रियर्ति सोमः पवमान ऊर्मिम् ५
 एते सोमा अति वाराण्यव्या विव्या न कोशासो अभ्रवर्पाः ।
 वृथा समुद्रं सिन्धवो न नीचीः सुतासो अभि कलशां असृग्रन् ६
 शुष्मी शर्धो न मारुतं पवस्वाऽनभिश्वास्ता विव्या यथा विद्र ।
 आपो न मक्ष सुमतिर्मवा नः सहस्राप्ताः पृतनापाणन यज्ञः ७
 राजो नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहद्रभीरं तव सोम धाम ।
 शुचिद्वमसि प्रियो न मित्रो वृक्षार्थो अर्यमेवांसि साम ८ [२४] (८०३)

(८९)

७ उशाना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्रो स्य वद्विः पृथ्याभिररयान् दिवो न वृष्टिः पवमानो अक्षाः ।
 सहस्रधारो असवृक्ष्यस्मे मातरुपस्थे वन आ च सोमः १
 राजा सिन्धूनामवसिष्ठ वासं ऋतस्य नावमारुहद्रजिष्ठाम् ।
 अप्सु वृप्सो वावृधे इयेनजृतो बृह ई पिता बृह ई पितुर्जाम् २
 सिंहं नसन्त मध्वो अयासं हरिर्मरुपं दिवो अस्य पतिम् ।
 शूरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गा अस्य चक्षा परि पात्युक्षा ३ (८०६)

मधुपुष्टं घोरमयासमश्वं रथे युञ्जन्त्युरुचक्र कृण्वम् ।

स्वसारं ई जामयो मर्जयन्ति सनाभयो वाजिनमूर्जयन्ति

४

चतस्र ई धृतदुहः सचन्ते समाने अन्तर्धरुणे निपत्ताः ।

ता ईमर्षन्ति नमसा पुनानास्ता ई विश्वतः परि पन्ति पूर्वीः

५

विष्टुभो द्विवो धरुणः पृथिव्या विश्वा उत क्षितयो हस्ते अर्य ।

असत् त उत्सो गृणते नियुत्वान् मध्वो अंशुः पयत इन्द्रियाय

६

धन्वन्नवातो अभि देववीति मिन्द्राय सोम वृत्रहा पवस्व ।

शग्धि महः पुरुश्चन्द्रम्य रायः सुवीर्यम्य पतयः स्याम

७ [२५] (८१०)

(९०)

६ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र हिंन्वानो जनिता रोदस्यो रथो न वाजं सनिप्यर्क्षयासीत ।

इन्द्रं गच्छन्नायुधा संशिशानो विश्वा वसु हस्तयोरादधानः

१

अभि त्रिपुष्टं वर्षणं वयोधा माङ्गणानामवावशन्त वाणीः ।

धना वसानो वरुणो न सिन्धुन् वि रत्नधा दयते वार्याणि

२

शूरग्रामः सर्ववीरुः सहावा अता पवस्व सनिता धनानि ।

तिग्मायुधः क्षिप्रधन्वा समत्स्व पाळहः साह्वान् पृतनासु शत्रून्

३

उरुगव्यूतिरभयानि कृण्वन् त्समीचीने आ पवस्वा पुरंधी ।

अपः सिपासन्नुपसः स्वर्गाः सं चिक्रदो महो अस्मभ्यं वाजान्

४

मत्सि सोम वरुणं मत्सि मित्रं मत्सीन्द्रमिन्द्रो पवमान विष्णुम् ।

मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान् मत्सि महामिन्द्रमिन्द्रो मदाय

५

एषा राजेव क्रतुमौ अमेन विश्वा घनिग्नदुरिता पवस्व ।

इन्द्रो सुक्ताय वचसे वयो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [२६] (८१६)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२८]

(९१)

६ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

असर्जि वक्त्रा रथ्ये यथाजौ धिया मनोता प्रथमो मनीषी ।

दश स्वसारो अधि सानो अध्ये ऽजन्ति वह्निं सवदान्यच्छे

१

वीती जनस्य विद्यस्य कव्यै रधि सुवानो नहुष्येभिरिन्द्रः ।

प्र यो नृभिर्मृतो मर्त्येभिर्मृजानोऽर्विभिर्गोभिरिन्द्रः

२

(८१८)

वृषा वृष्णे रोरुवदंशुरस्मै पवमानो रुशदीर्ति पयो गोः ।	
सहस्रमृकां पथिभिर्वचोवि दध्वस्मभिः सुरो अण्वं वि याति	३
रुजा हृळ्हा चिद्वक्षसः सदांसि पुनान इन्द ऊर्णुहि वि वाजान् ।	
बृधोपरिप्यात तुजता वधेन ये अन्ति दुरादुपनायमेधाम्	४
स प्रत्नवन्नव्यसे विश्ववार सुक्ताय पथः कृणुहि प्राचं ।	
ये वृष्णहांसो वनुषा बृहन्त स्तोस्ते अश्याम पुरुकृत पुरुक्षो	५
एवा पुनानो अपः स्वर्गा अस्मभ्यं तोका तनयानि भूरि ।	
शं नः क्षेत्रमरु ज्योतींषि सोम ज्याङ्गः सूर्यं हशये रिरिहि	६ [१] (८१२)

(९२)

६ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

परि सुवानो हरिरिंशुः पवित्रे रथो न सर्जि सनये हियानः ।	
आपच्छोर्कमिन्द्रियं पूयमानः प्रति देवाँ अजुपत प्रयोभिः	१
अच्छा नृचक्षा असरत पवित्रे नाम दधानः कविरस्य योनौ ।	
सीदन् होतेव सदेने चमूपू-पेमममृष्टपयः सप्त विप्राः	२
प्र सुमेधा गातुविद्विष्वदेवः सोमः पुनानः सव एति नित्यम ।	
मुवद्विष्वेषु काव्येषु रन्ता ऽनु जनान् यतते पञ्च धीरः	३
तव त्वे सोम पवमान निण्ये विश्वे देवास्त्रय एकावृशासः ।	४
दश स्वधामिरधि सानो अव्ये मृजन्ति त्वा नद्यः सप्त यहीः	५
तच्च सत्यं पवमानस्यास्तु यत्र विश्वे कारवः संनसन्त ।	
ज्योतिर्यदङ्गे अकृणोदु लोकं प्रावन्मनु दस्यवे करभीकम्	६
परि सवेव पशुमान्ति होता राजा न सत्यः समितीरियानः ।	
सोमः पुनानः कलशौ अयासीत सीदन् मृगो न महिपो वनेषु	६ [२] (८१८)

(९३)

५ नोधा गानमः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

साकमुक्षो मर्जयन्त स्वसारो दश धीरस्य धीतयो धनुर्वीः ।	
हरिः पर्यद्रवजाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे अत्यो न वाजी	१
सं मातृभिर्न शिशुर्वावशानो वृषा दधन्वे पुरुवारो अद्भिः ।	
मर्यां न योषामभि निष्कृतं यन त्सं गच्छते कलशं उन्नियाभिः	२ (८३०)

उत प्र पिप्य ऊधरघ्न्याया इन्दुर्धाराभिः सचते सुमेधाः ।

मूर्धनि गावः पयसा चमूष्वभि श्रीणन्ति वसुभिर्न निक्तेः

३

स नो देवेभिः पवमान रदेन्दो रयिसुश्विनं वावज्ञानः ।

रथिरायतामुज्ञाती पुरंधि रस्मद्रागा वावने वसूनाम्

४

नू नो रयिमुप मास्व नुवन्तं पुनानो वाताप्यं विश्वश्चन्द्रम् ।

प्र वन्धितुरिन्दो तार्यायुः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात

५

[३] (८३३)

(९४)

१ कण्वो शौरः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अधि यदस्मिन् वाजिनीव शुभः स्पर्धन्ते धियः सूर्यं न विशाः ।

अपो वृणानः पवते कवीयन् व्रजं न पशुवर्धनाय मन्म

१

द्विता व्युर्ध्वमृतस्य धाम स्वर्विदे भुव्नानि प्रथन्त ।

धियः पिन्वानाः स्वसरि न गावः क्रतायन्तीरभि वावश्च इन्दुम्

२

परि यत् कविः काव्या भरते शूरो न रथो भुव्नानि विश्वा ।

देवेषु यज्ञो मर्ताय भूपन् दक्षाय रायः पुरुभूषु नव्यः

३

श्रिये जातः श्रिय आ निरियाय श्रियं वयो जगितृभ्यो दधाति ।

श्रियं वसाना अमृतत्वमायन् भवन्ति संत्या संमिथा मितदी

४

इषमुर्जमभ्यर्पाश्वं गा मुरु ज्योतिः कृणुहि मर्त्ति देवान् ।

विश्वानि हि सुपहा तानि तुभ्यं पवमान वाधसे सोम शत्रून्

५

[४] (८३८)

(९५)

५ प्रस्कण्वः काण्वः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

कनिक्कन्ति हरिरा सुज्यमानः सीवन् वनस्य जठरे पुनानः ।

नृमिर्यतः कृणुते निर्णिजं गा अतो मुतीर्जनयत स्वधामिः

१

हरिः सृजानः पृथ्यामृतस्येयर्ति वाचमरितेव नावम् ।

देवो देवानां गुह्यानि नामाऽऽविष्कृणोति बर्हिषि प्रवाचं

२

अपामिवेदुर्मयस्तर्तुराणाः प्र मनीषा ईरते सोममच्छ ।

नमस्यन्तीरुप च यन्ति सं चाऽऽ च विशन्त्युज्ञातीरुशन्तम्

३

(८३९)

तं ममृजानं महिषं न साना—वंशुं दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् ।
तं वावज्ञानं मतयः सचन्ते त्रितो बिभर्ति वरुणं समुद्रे
इष्यन् वार्यमुपवक्तेषु होतुः पुनान इन्दुो वि प्या मनीषाम् ।
इन्द्रश्च यत् क्षयथः सौमगाय सुवीर्यस्य पतयः स्याम

४

५ [५] (८४३)

(९६)

२४ दैवोदासिः प्रतर्दनः । पचमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र सेनानीः क्षुरो अग्रे रथानां गन्धर्वा इति हर्षते अस्य सेना ।
भद्रान् कुण्वन्निन्द्रहवान् त्सर्विभ्य आ सोमो वस्त्रा रभसानि दत्ते
समस्य हरिं हरयो मृजन्त्य—श्वहृयैरनिशितं नमोभिः ।
आ तिष्ठति रथमिन्द्रस्य सखा विद्रो एना सुमतिं यान्यच्छ
स नो देव देवतति पवस्व महे सोम प्सरस इन्द्रपानः ।
कुण्वन्नपो वर्पयन् द्यामुतेमा—मुरोरा नो वरिवस्या पुनानः
अर्जीतयेऽहृतये पवस्व स्वस्तये सर्वतातये बृहते ।
तदुशन्ति विश्व इमे सखाय—स्तदुहं वशिष पवमान सोम
सोमः पवते जनिता मतीनां जनिता दिवो जनिता पृथिव्याः
जनिताग्नेर्जनिता सूर्यस्य जनितेन्द्रस्य जनितोत विष्णोः

१

२

३

४

५ [६]

ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीना—मृषिर्विप्राणां महियो मृगाणाम्
श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेमन्
प्रावीधिपट्टाच ऊर्मिं न सिन्धु—गिरः सोमः पवमानो मनीषाः ।
अन्तः पश्यन् वृजनेमावरा—ण्या तिष्ठति दृपभो गोपुं जानन्
स मत्सरः पुत्सु वन्वन्नवातः सहस्ररेता अभि वार्जमर्ष ।
इन्द्रायिन्द्रो पवमानो मनी—ष्यां शोरूमिमीरय गा इपण्यन्
परि प्रियः कलशे देववात् इन्द्राय सोमो रणयो मदाय ।
सहस्रधारः शतवाज इन्दु—वाजी न सप्तिः समना जिगाति
स पूर्वो वसुविज्जार्यमानो मृजानो अप्सु दुदुहानो अर्द्रा ।
अमिशस्तिपा भुवनस्य राजा विदद्वातुं ब्रह्मणे पूयमानः

६

७

८

९

१० [७]

त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः ।
वन्वन्नवातः परिधीर्येषु वीरेभिरश्वैर्मघवा भवा नः

११

(८५४)

यथापवथा मनवे वयोधा अमित्रहा वरिवोविन्द्विष्मान् ।
 एवा पवस्व द्रविणं वधान् इन्द्रे सं तिष्ठ जनयार्युधानि १२
 पवस्व सोम मधुमाँ क्रतावा ऽपो वसानो अधि सानो अव्ये ।
 अब द्रोणानि घृतवान्ति सीद मदिन्तमो मत्सर इन्द्रपानः १३
 वृष्टिं द्विवः शतधारः पवस्व सहस्रसा वाजयुर्द्विवतीति ।
 सं सिन्धुभिः कुलशै वावशानः समुस्रियाभिः प्रतिरन् न आयुः १४
 एष स्य सोमो मतिभिः पुनानो ऽत्यो न वाजी तर्तीदरातीति ।
 पयो न दुग्धमदितेरिषिर—मुर्विव गातुः सुयमो न वोक्त्वा १५[८]

स्वायुधः सोतुभिः पूयमानो ऽभ्यर्षं गुह्यं चारु नाम ।
 अमि वाजं सप्तिरिव श्रवस्या ऽमि वायुमामि गा देव सोम १६
 शिशुं जज्ञानं हर्षतं मृजन्ति शुम्भन्ति वह्निं मरुतो गणेन ।
 कविर्गीर्भिः काव्येना कविः सन् त्सोमः पवित्रमत्येति रेभन् १७
 ऋषिमना य ऋषिकृत स्वर्षाः सहस्रणीथः पवुवीः कवीनाम् ।
 तृतीयं धाम महिषः सिपासन् त्सोमो विराजमनु राजति षुष् १८
 चमूपच्छयेनः शकुनो विभृत्या गोविन्दुर्द्वप्स आयुधानि बिभ्रत ।
 अपामूर्मि सचमानः समुद्रं तुरीयं धाम महिषो विवक्ति १९
 मर्यो न शुभ्रस्तन्वं मृजानो ऽत्यो न सृत्वा सनये धनानाम् ।
 वृषेव युथा परि कोशमर्षन् कनिक्कदच्चम्बोऽंरा विवेश २० [९]

पवस्वेन्द्रो पवमानो महोभिः कनिक्कदत् परि वाराण्यर्थ ।
 क्रीळञ्चम्बोऽंरा विश पूयमान इन्द्रं ते रसो मविरो ममत्तु २१
 प्रास्य धारा बृहतीरसृग्—ज्ञक्तो गोभिः कुलशौ आ विवेश ।
 सामं कृण्वन् त्सामन्यो विपश्चित् क्रन्दन्नेत्यभि सख्युर्न जामिम् २२
 अपन्नन्नेपि पवमान शत्रून् प्रियां न जारो अभिगीत इन्द्रुः ।
 सीवन् वनेषु शकुनो न पत्वा सोमः पुनानः कुलशेषु सत्ता २३
 आ ते रुचः पवमानस्य सोम योषेव यन्ति सुदुधाः सुधाराः ।
 हरिरानीतः पुरुवारो अप्सव चिकदत् कुलशै देवयुनाम् २४ [१०] (८६७)

[९७]

[पद्योऽनुवाकः ॥६॥ सू० ९७-१०३]

(५८) १-३ मैत्रावरुणिवसिष्ठः, ४-६ वासिष्ठ इन्द्रप्रमतिः, ७-९ वासिष्ठो वृषगणः,
 १०-१२ वासिष्ठो मनुजः, १३-१५ वासिष्ठ उपमनुजः, १६-१८ वासिष्ठो व्याघ्रपादः,
 १९-२१ वासिष्ठः शक्तिः, २२-२४ वासिष्ठः कर्णध्रुवः, २५-२७ वासिष्ठो मृळीकाः,
 २८-३० वासिष्ठो वसुक्तः, ३१-४४ पराशरः शाकल्यः, ४५-५८ कुन्स
 आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अस्य प्रेपा हेमनां पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्त रसम् ।

सुतः पवित्रं पर्येति रेभन् मितेव सदा पशुमान्ति होता

१

भद्रा वक्त्रा समन्याः वसानो महान् कविनिर्वचनानि शंसन् ।

आ वच्यस्व चन्द्रोः पूयमानो विचक्षणो जागृविर्वेववीती

२

समुं प्रियो मृज्यते सानो अव्ये यशस्तरो यशसां क्षेतो अस्मे ।

अभि स्वरं धन्वा पूयमानो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

३

प्र गावताभ्यर्चाम देवान् त्सोमं हिनोत महते धनाय ।

स्वाद्युः पवाते अति वारमव्यमा सीदाति कुलशं देवयुनः

४

इन्दुर्देवानामुप सख्यमायन् सहस्रधारः पवते मदाय ।

नृभिः स्तवानो अनु धाम पूर्वमगन्निन्द्रं महते सौमगाय

५ [११]

स्तोत्रे राये हरिरर्पा पुनान इन्द्रं मदो गच्छतु ते भराय ।

देवैर्याहि सरथं राधो अच्छा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

प्र काव्यमुशनेव वृषाणो देवो देवानां जनिमा विवक्ति ।

महिषतः शुचिबन्धुः पावकः पदा वराहो अभ्येति रेभन्

७

प्र हंसासस्तुपलं मनुमच्छा मादस्तं वृषगणा अयासुः ।

आङ्गव्यं पवमानं सखायो दुर्मयं साकं प्र वदन्ति वृषाम्

८

स रहत उरुगायस्य जूति वृथा क्रीळन्तं मिमते न गावः ।

परिणसं कृणुते तिग्मशृङ्गो दिवा हरिर्दृष्टो नक्तं मुखः

९

इन्दुर्वाजी पवते गोन्योद्या इन्ध्रे सोमः सह इन्द्वन् मदाय ।

हन्ति रक्षो बार्धते पर्यराती वरिवः कृण्वन् वृजनस्य राजा

१० [१२]

अध धारया मध्वा पृचान स्तिरो रोमं पवते अद्रिदुग्धः ।

इन्दुरिन्द्रस्य सख्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदाय

११ (८७८)

अभि प्रियाणि पवते पुनानो देवो देवान् त्वेन रसेन पूञ्चन् ।
 इन्द्रधर्माण्यृतुधा वसानो दश क्षिपों अव्यत सानो अव्ये १२
 वृषा शोणो अभिकर्निकद्रुद्रा नदयन्नेति पृथिवीमुत द्याम् ।
 इन्द्रस्येव वग्नुरा शृण्व आजौ प्रचेतर्यन्नर्पति वाचभेमाम् १३
 रसाव्यः पर्यसा पिन्वमान ईरयन्नेपि मधुमन्तमंशुम् ।
 पर्वमानः संतनिर्मेपि कृण्वन्निन्द्राय सोम परिषिच्यमानः १४
 एवा पवस्व मविरो मदायो दशभस्य नमयन् वधस्यैः ।
 परि वर्ण भरमाणो रुद्रान्तं गव्युर्नो अर्प परि सोम सिक्तः १५ [१३]

जुष्टी न इन्द्रो सुपथा सुगा—न्युरौ पवस्व वरिवांसि कृण्वन् ।
 घनेव विष्वग्दुरितानि विघ्न—ज्ञधि प्णुना धन्व सानो अव्ये १६
 वृष्टि नो अर्प विव्यां जिगत्सु मिळावतीं गंगयीं जीरदानुम् ।
 स्तुकेव वीता धन्वा विचिन्वन् बन्धूरिमां अर्वरां इन्द्रो वायून् १७
 ग्रन्थि न वि प्य ग्रथितं पुनान ऋजुं च गातुं वृजिनं च सोम ।
 अत्यो न क्रदो हरिरा सृजानो मयीं देव धन्व प्रस्त्यावान् १८
 जुष्टो मदाय देवतां इन्द्रो परि प्णुना धन्वं सानो अव्ये ।
 सहस्रधारः सुरभिरद्वधः परि स्रव वाजसातौ नृपह्ये १९
 अरुमानो येऽरथा अयुक्ता अत्यासो न संसृजानास आजौ ।
 एते शुक्रासो धन्वन्ति सोमा देवासुस्तौ उप याता पिबध्ये २० [१४]

एवा न इन्द्रो अभि देववीतिं परि स्रव नभो अर्णश्चमूर्पु ।
 सोमो अस्मभ्यं काम्यं बृहन्तं रथिं ददातु वीरवन्तमुग्रम् २१
 तक्षच्चवी मनसो वेनतो वाग्—ज्येष्ठस्य वा धर्मणि क्षोरनीके ।
 आदीमायन् वरमा वावशाना जुष्टं पतिं कलशे गाव इन्द्रम् २२
 प्र दानुवो विव्यो दानुपिन्व ऋतमृताय पवते सुमेधाः ।
 धर्मा भुवद्वृजन्यस्य राजा प्र रुश्मिभिर्दृशभिर्भारि भूम २३
 एवित्रेभिः पर्वमानो नृचक्षा राजा देवानामुत मर्त्यानाम् ।
 द्विता भुवद्वयिपती रयीणा—मुतं भरत सुभृतं चार्विन्दुः २४
 अवीं इव भवसे सातिमच्छेन्द्रस्य वायोरुभि वीतिमर्प ।
 स नः सहस्रा बृहतीरिषो दा भवा सोम द्रविणोवित पुनानः २५ [१५] (८७, १)

देवान्यो नः परिषिच्यमानाः क्षयं सुवीरं धन्वन्तु सोमाः ।
 आयज्यवः सुमतिं विश्ववारा होतारो न दिवियजो मन्द्रतमाः २६
 एवा देव देवताति पवस्व महे सोम प्सरसे देवपानः ।
 महाश्वाद्धि प्सरसे हिताः समये कृधि सुष्ठाने रोदसी पुनानः २७
 अश्वो न क्रवो वृषभिर्युजानः सिंहो न भीमो मनसो जवीयान् ।
 अवाचीनैः पथिभिर्ये रजिष्ठा आ पवस्व सौमनसं न इन्दो २८
 शतं धारा देवजाता असुग्रन् त्सहस्रमेनाः कवयो मृजन्ति ।
 इन्दो सनित्रं दिव आ पवस्व पुनस्तासि महतो धनस्य २९
 दिवो न सर्गा अससृग्रमह्ना राजा न मित्रं प्र मिनाति धीरः ।
 पितुर्न पुत्रः कर्तुभिर्यतान आ पवस्व विशे अस्या अजीतिम् ३० [१६]

प्र ते धारा मधुमतीरसुग्रन् वारान् यत् पुतो अत्येज्यव्यान् ।
 पवमान पवसे धाम गोनां जजानः सूर्यमपिन्वो अकैः ३१
 कर्निकवदनु पन्थामृतस्य शुक्रो वि भास्यमृतस्य धाम ।
 स इन्द्राय पवसे मत्सरवान् हिन्वानो वाचं मतिभिः कवीनाम् ३२
 दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि सोम पिन्वन् धाराः कर्मणा देववीतौ ।
 एन्दो विश कलशं सोमधानं क्रन्दन्निहि सूर्यस्योप रश्मिम् ३३
 तिस्रो वाच ईरयति प्र वह्निर्कृतस्य धीतिं ब्रह्मणो मनीषाम् ।
 गावो यन्ति गोपतिं पुच्छमानाः सोमं यन्ति मृतयो वावशानाः ३४
 सोमं गावो धेनवो वावशानाः सोमं विप्रा मतिभिः पुच्छमानाः ।
 सोमः सुतः पूयते अज्यमानः सोमे अर्कास्त्रिष्टुभः सं नवन्ते ३५ [१७]

एवा नः सोम परिषिच्यमान आ पवस्व पूयमानः स्वास्ति ।
 इन्द्रमा विश बृहता रवेण वर्धया वाचं जनया पुरंधिम् ३६
 आ जागृविर्विप्रं कृता मतीनां सोमः पुनानो असदच्चमूषु ।
 सपन्ति यं मिथुनासो निकाया अध्वर्यवो रथिरासः सुहस्ताः ३७
 स पुनान उप सरे न धातो मे अप्रा रोदसी वि ष आवः ।
 प्रिया चिद्यस्य प्रियसासं ऊती स तू धनं कारिणे न प्र यंसत् ३८
 स वर्धिता वर्धनः पूयमानः सोमो मीढ्वा अभि नो ज्योतिपावीत् ।
 येना नः पूर्वे पितरः पवज्ञाः स्वर्दिदो अभि गा आद्रिमुष्णन् ३९ (१०६)

अक्रान्त त्समुद्रः प्रथमे विधर्म—अनयन् प्रजा भुवनस्य राजा ।
वृषां पवित्रे अधि सानो अग्वे बृहत् सोमो वावृधे सुवान इन्दुः

४० [१८]

महत् तत् सोमो महिषश्चकारा—ऽपां यद्गर्भोऽवृणीत देवान् ।
अवधादिन्द्रे पर्वमान ओजो ऽर्जनयत् सूर्ये ज्योतिरिन्दुः
मत्सि वायुमिदये राधसे च मत्सि मित्रावरुणा पूयमानः ।
मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान् मत्सि द्यावापृथिवी देव सोम
ऋजुः पवस्व वृजिनस्य हन्ता ऽपामीवां बाधमानो मृधश्च ।
अमिभीणन् पयः पर्यसाभि गोना—मिन्द्रस्य त्वं तव वयं सखायः
मध्वः सूदं पवस्व वस्व उत्सं वीरं च न आ पवस्वा भर्गं च ।
स्ववस्वेन्द्राय पर्वमान इन्दो रयिं च न आ पवस्वा समुद्रात्
सोमः सुतो धारयात्यो न हित्वा सिन्धुर्न निम्नमभि वाज्यक्षाः ।
आ योनिं वन्यमसदत् पुनानः समिन्दुर्गोभिरसरत् समद्भिः

४१

४२

४३

४४

४५ [१९]

एष स्य ते पवत इन्द्र सोम—अमूपु धीर उज्ञते तवस्वान् ।
स्वर्चक्षा रथिरः सत्यशुष्मः कामो न यो देवयतामसर्जि
एष प्रत्नेन वयसा पुनान—स्तिरो वर्षासि दुहितुर्दधानः ।
वसानः शर्म त्रिवरूथमप्सु होतेव याति समनेषु रेभन्
नू नस्त्वं रथिरो देव सोम परि स्रव चम्बोः पूयमानः ।
अप्सु स्वादिप्तो मधुमां कृतावा देवो न यः सविता सत्यमन्मा
अभि वायुं वीत्यर्पा गृणानोऽभि मित्रावरुणा पूयमानः ।
अभी नरं धीजवनं रथेष्टा—मभीन्द्रं वृषणं वज्रबाहुम्
अभि वज्रां सुवसनान्यर्पा—ऽभि धेनुः सुदुधाः पूयमानः ।
अभि चन्द्रा भर्तवे नो हिरण्या ऽभ्यश्वान् रथिनो देव सोम

४६

४७

४८

४९

५० [२०]

अभी नो अर्प विव्या वसू—न्यमि विश्वा पार्थिवा पूयमानः
अभि येन द्रविणमश्रवामा—ऽभ्यर्पियं जमदग्निवन्नः
अया पवा पवस्वैना वसूनि माँश्चत्व इन्दो सरसि प्र धन्व ।
वज्रश्चिदन्न वातो न जूतः पुरुमेधश्चित् तर्कवे नरं दात
जुत न एना पवया पवस्वा—ऽधि श्रुते श्रुताप्यस्य तीर्थे ।
षष्टिं सहस्रा नैगुतो वसूनि वृक्षं न पक्वं धूनवद्रणाय

५१

५२

५३

(११०)

महीमे अस्य वृषनाम शूषे माँश्चत्वे वा पृशने वा वर्धत्रे ।
 अस्वापयन्निगुतः स्नेहयन्नाऽपामित्राँ अपाचितो अचेतः
 सं त्री पवित्रा विततान्येष्यन्वेकं धावसि पूयमानः ।
 असि भगो असि दात्रस्य दाता ऽसि मधवा मधवन्त्य इन्दो
 एष विश्ववित पवते मनीषी सोमो विश्वस्य मुर्वनस्य राजा ।
 द्वृप्ताँ ईरयन् विदथेप्विन्तुर्वि वारमव्यं समयार्ति याति
 इन्दुँ रिहन्ति महिषा अर्दव्याः पदे रैमन्ति कुवयो न गृध्राः ।
 हिन्वन्ति धीरां वृशभिः क्षिपाभिः समञ्जते रूपमपां रसेन
 त्वया वयं पर्वमानेन सोम भरे कृतं वि चिनुयाम शश्वत् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

५४

५५ [२१]

५६

५७

५८ [२२] (१२५)

(९८)

१२ अम्बरीषो वार्षागिरः, ऋजिश्वा भारद्वाजश्च । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्. ११ पृष्ठती ।

अमि नो धाजसातमं रुधिमर्यं पुरुस्पृहम् ।
 इन्दो सहस्रमर्णसं तुविद्युन्नं विम्बासहम्
 परि प्य सुवानो अव्ययं रथे न वर्माव्यत ।
 इन्दुरभि दुष्णा हितो हिंयानो धाराभिरक्षाः
 परि प्य सुवानो अक्षा इन्दुरव्ये मर्दच्युतः ।
 धारा य ऊर्ध्वो अध्वरे भ्राजा नैति गव्ययुः
 स हि त्वं देव शश्वते वसु मर्ताय दाशुषे ।
 इन्दो सहस्रिणो रुधिं शतात्मानं विद्याससि
 वयं ते अस्य वृत्रहन् वसो वस्वः पुरुस्पृहः ।
 नि नेदिष्ठतमा इपः स्याम सुस्रस्याभिगो
 द्वियं पञ्च स्वयंशसं स्वसारो अद्रिसेहतम् ।
 प्रियमिन्द्रस्य काम्यं प्रस्तापर्यन्त्युर्मिणम्

१

२

३

४

५

६ [२३]

७

परि त्वं हर्यतं हरिं वृधुं पुनन्ति वारेणं ।
 यो वृवान् विश्वाँ इत् परि मर्देन सह गच्छति
 अस्य वो ह्यवसा पान्तो दक्षसाधनम् ।
 यः सूरिषु श्रवो बृहद्वृधे स्वाँर्णं हर्यतः

८

(९३३)

स वाँ युज्ञेष्णु मानवी इन्दुर्जनिष्ट रोदसी ।

वृवो देवी गिरिष्ठा असेधन् तं तुविष्वणि ।

९

इन्द्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने परि पिच्यसे ।

नरे च दक्षिणावते देवाय सदनासदे

१०

ते प्रत्नासो व्युष्टिषु सोमाः पवित्रे अक्षरन् ।

अप्रोथन्तः सनुतर्हुरश्चितः प्रातस्तौ अप्रचेतसः

११

तं संस्वायः पुरोरुचं यूयं व्यं च सूरयः ।

अश्याम वाजगन्धं सनेम वाजपस्यम्

१२ [२४] (१३७)

(९९)

८ रेभस्नु काश्यपाँ । पचमानः सोमः । अनुष्टुप्, १ वृहती ।

आ हर्षताय धृष्णवे धनुस्तन्वन्ति पौर्यम् ।

शुक्रां वयन्त्यसुराय निणिजं विपामं महीयुधः

१

अर्ध क्षपा परिष्कृतो वाजौ अभि प्र गाहते ।

यदी विवस्वतो धियो हरिं ह्रिन्वन्ति यातवे

२

तमस्य मर्जयामसि मद्रो य इन्द्रपातमः ।

यं गाव आसमिर्दधुः पुरा नूनं च सूरयः

३

तं गार्थया पुराण्या पुनानमभ्यनूपत ।

उतो कृपन्त धीतयो देवानां नाम विश्रंतीः

४

तमुक्षमाणमच्ये वारं पुनन्ति धर्णसिम् ।

दूतं न पूर्वचित्तय आ शासते मनीषिणः

५ [२५]

स पुनानो मदिन्तमः सोमश्चमूषु सीदति ।

पशौ न रेत आदधत् पतिर्वचस्यते धियः

६

स मृज्यते सुकर्मभिर्देवो वृवेभ्यः सुतः ।

विदे यदासु संवदिर्महीरपो वि गाहते

७

सुत इन्द्रो पवित्र आ नृभिर्द्युतो वि नीयसे ।

इन्द्राय मत्सरिन्तमश्चमूष्वा नि धीदसि

८ [२६] (१४५)

(१००)

१ रेभसून् काश्यपौ । पवमानः सोमः । अनुष्टुप् ।

अभी नवन्ते अद्बुहः प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।
वत्सं न पूर्व आर्युनि जातं रिहन्ति मातरः
पुनान इन्दुवा मर सोमं द्विर्वहसं रयिम् ।
त्वं वसूनि पुण्यसि विश्वानि वाशुषो गृहे
त्वं धियं मनोपुजं सुजा वृष्टिं न तन्यतुः ।
त्वं वसूनि पार्थिवा विव्या च सोम पुण्यसि
परि ते जिग्युषो यथा धारा सुतस्य धावति ।
रंहमाणा व्यव्ययं वारं वाजीव सानसिः
कत्वे दक्षाय नः कवे पर्वस्व सोम धारया ।
इन्द्राय पातवे सुतो मित्राय वरुणाय च

१

२

३

४

५ [२७]

पर्वस्व वाजसातमः पवित्रे धारया सुतः ।
इन्द्राय सोम विष्णावे देवेभ्यो मधुमत्तमः
त्वां रिहन्ति मातरो हरिं पवित्रे अद्बुहः ।
वत्सं जातं न धेनवः पवमान विधर्मणि
पवमान महि श्रवश्चित्रेमिर्यासि रुश्मिभिः ।
शर्धेन् तमांसि जिघ्रसे विश्वानि वाशुषो गृहे
त्वं द्यां च महिवत पृथिवीं चार्तिं जन्निषे ।
प्रतिं द्वापिममुश्चथाः पवमान महित्वना

६

७

८

९ [२८] (९५४)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ व० १-३३]

(१०१)

(१६) १-३ अन्धीगुः श्यावाश्विः, ४-६ ययातिर्नाहुषः, ७-९ नहुषो मानवः, १०-१२ मनुः सांवरणः,
१३-१६ वैश्वामित्रो वाक्यो वा प्रजापतिः । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, २-३ गायत्री ।

पुरोजिती वो अन्धसः सुताय मादयिष्वे ।

अपु श्वानं श्रथिष्टन सखायो दीर्घजिह्वम्

यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्द्रश्चो न कृत्यः

तं दुरोषमभी नरः सोमं विश्वाच्या धिया । यज्ञं हिन्वन्त्यद्विभिः

१

२

३

(९५७)

सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्विनः ।

पवित्रवन्तो अक्षरन् देवान् गच्छन्तु वो मदाः

४

इन्द्रुरिन्द्राय पवत इति देवासो अमुवन् ।

वाचस्पतिर्मखस्यते विश्वस्येशान् ओजसा

५ [१]

सहस्रधारः पवते समुद्रो वाचमीह्वयः ।

सोमः पतीं रयीणां सखेन्द्रस्य द्विवेदिवे

६

अयं पूषा रयिर्मगः सोमः पुनानो अर्पति ।

पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यख्यद्रोदसी उभे

७

समु प्रिया अनुपत गावो मदाय घृष्वयः ।

सोमासः कृण्वते पथः पर्वमानास इन्दवः

८

य ओजिष्ठस्तमा भरु पर्वमान आवाप्यम् ।

यः पञ्च चर्षणीरुमि रयिं येन वनामहै

९

सोमाः पवन्त इन्दवो ऽस्मभ्यं गातुवित्तमाः ।

मित्राः सुवाना अरेपसः स्वाध्व्यः स्वविदः

१० [२]

सुष्वाणासो व्यद्विभि—श्रिताना गोरधिं त्वचि ।

इपमस्मभ्यमभितुः समस्वरन् वसुविदः

११

एते पूता विपश्रितः सोमासो दध्याशिरः ।

सूर्यासो न दर्शितासो जिगत्नवो ध्रुवा ध्रुते

१२

प्र मुन्वानस्यान्धसो मर्तो न वृत तद्वचः ।

अप श्वानमराधसं हुता मखं न भृगवः

१३

आ जामिरत्के अव्यत भुजे न पुत्र ओण्योः

सरज्जारो न योषणां वरो न योनिमासदम्

१४

स वीरो दक्षसाधनो वि यस्तस्तम्भ रोदसी ।

हरिः पवित्रे अव्यत वेधा न योनिमासदम्

१५

अव्यो वारंमिः पवते सोमो गव्ये अधि त्वचि ।

कनिक्कवृष्ट्या हरि—रिन्द्रस्याभ्येति निष्कृतम्

१६ [३] (१७०)

(१०२)

८ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

क्राणा शिशुर्महीनां हिन्वन्नृतस्य दीर्घितिम् । विश्वा परि प्रिया भुवदधं द्विता १
उप त्रितस्य पाप्योऽ—रमक्त यदुहा पदम् । यज्ञस्य सप्त धाममिरधं प्रियम् २
त्रीणि त्रितस्य धारया पुष्टेष्वेरया रयिम् । मिमीते अस्य योजना वि सुक्रतुः ३
जज्ञानं सप्त मातरां वेधामशासत श्रिये । अयं ध्रुवो रयीणां चिकेत यत् ४
अस्य व्रते सजोषसो विश्वे देवासो अद्भुहः । स्पार्हा भवन्ति रन्तयो जुपन्त यत् ५ [४]

यमी गर्ममृतावृधो हृशे चारुमजीजनन् । कविं महिष्ठमध्वरे पुरुस्पृहम् ६
समीचीने अमि त्मना यही ऋतस्य मातरां । तन्वाना यज्ञमानुष्यदञ्जते ७
कत्वा शुक्रेभिरभिर्—ऊणोरपं व्रजं द्विवः । हिन्वन्नृतस्य दीर्घितिं प्राध्वरे ८ [५] (१७८)

(१०३)

६ द्वित आप्त्यः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

प्र पुनानाय वेधसे सोमाय वच उद्यतम् । भूतिं न मरा मतिभिर्जुजोषते १
परि वाराण्यय्यया गोभिरञ्जानो अर्पति । त्री पृथस्था पुनानः कृणुते हरिः २
परि कोशं मधुश्चुतं मध्यये वारं अर्पति । अमि वाणीर्कधीणां सप्त नूपत ३
परि णेता मतीनां विश्वदेवो अदाभ्यः । सोमः पुनानश्चम्बोविशन्धरिः ४
परि दैवीरनुं स्वधा इन्द्रेण याहि सरथम् । पुनानो वाघद्वाघन्द्रिरमर्त्यः ५
परि सप्तिर्न वाजयुर्वेवो देवेभ्यः सुतः । व्यानाशिः पवमानो वि धावति ६ [६] (१८४)

(१०४)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० १०४-११४]

६ पर्यतनारदौ काण्वौ, काश्यप्यां शिखण्डिन्यावप्सरसौ वा । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

सखाय आ नि पीदत पुनानाय प्र गांयत । शिशुं न यज्ञैः परि भूयत श्रिये १
समी वृत्सं न मातृभिः सुजता गयसाधनम् । देवाव्यं मर्दमभि द्विशवसम् २
पुनाता दक्षसाधनं यथा शर्धाय वीतये । यथा मित्राय वरुणाय शतंमः ३
अस्मभ्यं त्वा वसुविदं मभि वाणीरनूपत । गोभिष्टे वर्णमभि वासयामसि ४
स नो मदानां पत् इन्द्रो देवप्तरा असि । सखेव सख्ये गातुवित्तमो भव ५
सनेमि कृष्यस्मदा रक्षसं कं चिद्विनिर्णम् । अपादैवं ह्युमंहो युयोधि नः ६ [७] (१९०)

(१०५)

६ पर्वतनाम्नौ काण्वौ । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

तं वः सखायो मदाय पुनानममि गांयत । शिशुं न यज्ञैः स्वदयन्त गृतिभिः १
 सं वत्स इव मातृभि-रिन्दुर्हिन्वानो अज्यते । देवाबीर्मदो मतिभिः परिष्कृतः २
 अयं दक्षाय साधनो ऽयं शर्षाय वीतर्ये । अयं देवेभ्यो मधुमत्तमः सुतः ३
 गोमन्त्र इन्द्रो अश्ववत् सुतः सुदक्ष धन्व । शुचिं ते वर्णमधि गोपु दीधरम् ४
 स नो हरीणां पतु इन्दो देवप्सरस्तमः । सखेव सख्ये नर्यो रुचे भव ५
 सनेमि त्वमस्मदाँ अदेवं कं चिद्विजिणम् । साह्वौ इन्द्रो परि बाधो अपद्वयुम ६ [८] (९९६)

(१०६)

(१४) १-३, १०-१४ अग्निश्वाधुपः, ४-६ चक्षुर्मानवः, ७-९ मजुराप्सवः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

इन्द्रमच्छं सुता इमे वृषणं यन्तु हरयः । श्रुष्टी जातास इन्दवः स्वर्विदः १
 अयं मराय सानसि-रिन्द्राय पवते सुतः । सोमो जैत्रस्य चेतति यथा विदे २
 अस्येदिन्द्रो मदेष्वा ग्राभं गृष्णीत सानसिम् । यज्ञं च वृषणं भरत् समप्सुजित् ३
 प्र धन्वा सोम जागृवि-रिन्द्रायिन्द्रो परि सव । द्युमन्तं शुष्ममा मरा स्वर्विदम् ४
 इन्द्राय वृषणं मधुं पवस्व विश्वदर्शतः । सहस्रयामा पथिकृद्विचक्षणः ५ [९]

अस्मभ्यं गातुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः । सहस्रं याहि पृथिभिः कनिक्रदत् ६
 पवस्व देववीतय इन्द्रो धाराभिरोजसा । आ कलशं मधुमान् त्सोम नः सदः ७
 तव द्वप्सा उद्वुत इन्द्रं मदाय वावृधुः । त्वां देवासो अमृताय कं पपुः ८
 आ नः सुतास इन्दवः पुनाना धावता रयिम् । वृष्टिद्यावो रीत्यापः स्वर्विदः ९
 सोमः पुनान ऊर्मिणा ऽन्यो वारुं वि धावति । अग्रे वाचः पवमानः कनिक्रदत् १० [१०] .

धीभिर्हिन्वन्ति वाजिनं वने क्रीळन्तमत्यविम् । अमि त्रिपृष्ठं मतयः समस्वरन् ११
 असर्जि कलशाँ अमि मीळहे सप्तिर्न वाजयुः । पुनानो वाचं जनयन्नासिष्यदत् १२
 पवते हर्यतो हरि-रति ह्वरांसि रंहा । अभ्यर्पन् त्तोतुभ्यो वीरव्यशः १३
 अया पवस्व देवयु-र्मधोधारा असृक्षत । रेभन् पवित्रं पर्येपि विश्वतः १४ [११] (१०१०)

(१०७)

२६ सप्तर्षयः (१ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः, २ कश्यपो मारीचः, ३ गोतमो राह्वगणः, ४ औमोऽत्रिः,

५ विश्वामित्रो गाथिनः, ६ जमदग्निर्मौगवः, ७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः) । पवमानः सोमः ।

प्रगाथः= (१, ४, ६, ८, ९, १०, १२, १४, १७ बृहती; २, ५, ७, ११, १३,

१५, १८ सतोबृहती,) ३, १६ द्विपदा चिराद्, १९-२६ प्रगाथः=

(विपमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

परीतो पिञ्चता सुतं सोमो य उतुमं हविः ।

बृधन्वाँ यो नर्यो अप्स्व॑न्तरा सुपाव॑ सोममद्रिभिः १

नूनं पु॒नानोऽवि॑भिः परि॑ स्रवा॒ऽदधः॑ सुर॒मित॑रः ।

सुते चित॑ त्वाप्सु म॒दामो॑ अन्ध॒सा श्री॑णन्तो गो॒मिरु॑त्तरम् २

परि॑ सु॒वानं॑श्चक्ष॒से देव॑मा॒र्दनः॑ क्रतु॒रिन्द्रु॑र्विचक्ष॒णः ३

पु॒नानः॑ सोम॒ धार॑या ऽपो व॒सानो॑ अर्प॒सि ।

आ र॑त्न॒धा योनि॑मृतस्य॒ सीदु॑-स्यु॒त्सो देव॑ हिर॒ण्ययः॑ ४

दु॒हान ऊ॑र्ध्वि॒द्व्यं मधु॑ प्रियं प्र॒बं स॒धस्थ॑मास॒दत् ।

आपृ॑च्छ॒च ध॒रुणं॑ बा॒ज्यर्ष॑ति नृभि॑र्धुतो वि॒चक्ष॑णः ५ [१२]

पु॒नानः॑ सोम॒ जागृ॑वि-र॒व्यो वार॑ परि॒ प्रियः॑ ।

त्वं वि॒प्रो अ॒मवोऽङ्गि॑रस्तमो म॒ध्वा य॒ज्ञं मि॑मिक्ष नः ६

सोमो॑ मी॒डान् प॑वते गातु॒र्वित॑म॒ ऋषि॑र्वि॒प्रो वि॒चक्ष॑णः ।

त्वं क॒विर॑मवो देव॒वीत॑म॒ आ सूर्य॑ रोह॒यो द्वि॒वि ७

सोम॑ उ पु॒वाणः॑ सोतु॒मि-र॒धि ष्णु॑मि॒रवी॑नाम् ।

अश्व॑येव ह॒रिता॑ याति॒ धार॑या म॒न्द्रया॑ याति॒ धार॑या ८

अ॒नूपे॑ गो॒मान् गो॒मिर॑क्षाः सोमो॑ वृ॒ग्धाभि॑रक्षाः ।

स॒मुद्रं॑ न स॒व॑र॒णान्य॑गमन् म॒न्दी म॒दाय॑ तो॒शते॑ ९

आ सोम॑ सु॒वानो॑ अ॒द्रिभि॑-स्ति॒रो वारा॑ण्य॒व्यया॑ ।

ज॒नो न पु॑रि च॒म्बोर्वि॑श॒द्धरिः॑ स॒दो वने॑षु दधि॒पे १० [१३]

स मा॒मृजे॑ ति॒रो अ॒ण्वानि॑ मे॒ष्यो मी॒ळहे॑ स॒प्तिर्न॑ वा॒जयुः॑ ।

अ॒नुमा॑द्यः प॒र्वमानो॑ म॒नीषि॑भिः सोमो॑ वि॒प्रैर्मि॒र्कः क॑भिः ११

प्र सोम॑ दे॒ववी॑तये सि॒न्धुर्न पि॑प्ये अ॒र्णसा॑ ।

अ॒ंशोः प॑र्य॒सा म॒दि॒रो न जा॑गृ॒वि-र॒च्छा॑ को॒शं मधु॑श्चु॒तम् १२ (१०२६)

आ ह॑र्यतो अ॒र्जुनि॑ अ॒त्के॑ अ॒व्यत॑ प्रि॒यः सु॒नुर्न॑ म॒र्ज्यः ।

तमी॑ हि॒न्वन्त्य॑प॒सो यथा॑ रथं न॒दीष्वा॑ ग॒र्मस्योः॑

१३

अ॒भि सोमा॑स आ॒यवः॑ प॒वन्ते॑ म॒द्यं म॒दम् ।

स॒मुद्र॑स्याधि॒ विष्टा॑पि॒ मनी॑षिणो॒ मत्स॑रासः॒ स्ववि॑दः

१४

त॒रत् स॒मुद्रं॑ प॒वमान॑ ऊ॒र्मिणा॑ रा॒जा दे॒वः क॒तं बृ॑हत ।

अ॒र्धन्मि॑त्रस्य॒ वरु॑णस्य॒ धर्म॑णा॒ प्र हि॑न्वान॒ कृतं॑ बृ॒हत ।

१५ [१४]

नृ॒भि॒र्येमा॑नो ह॑र्यतो वि॒चक्ष॑णो रा॒जा दे॒वः स॒मुद्रि॑यः

१६

इ॒न्द्राय॑ प॒वते॑ म॒वुः सोमो॑ म॒रुत्व॑ते सु॒तः ।

स॒हस्र॑धा॒रो अ॒त्यव्य॑म॒र्पति॑ तमी॑ मृ॒जन्त्या॑यवः

१७

पु॒नान॑श्च॒भू ज॒नय॑न् म॒तिं क॒विः सोमो॑ दे॒वेपु॑ रण॒यति॑ ।

अ॒पो व॑सानः॒ परि॑ गो॒भिरु॑त्त॒रः सी॒वुन् वने॑ष्व॒व्यत॑

१८

त॒वाहं॑ सोम॒ रार॑ण॒ सुख्य॑ इ॒न्दो दि॒वेदि॑वे ।

पु॒रुषि॑ ब॒भ्रो नि॑ च॒रन्ति॑ मा॒मव॑ परि॒धीर॑ति॒ ताँ ई॒हि

१९

उ॒ताहं॑ न॒क्तमु॑त सोम॒ ते दि॒वा सु॒ख्याय॑ ब॒भ्र ऊ॒र्धनि॑ ।

धृ॒णा त॑प॒न्तम॑ति॒ सूर्ये॑ परः॒ शकु॑ना इ॒व प॑सिम

२० [१५]

मृ॒ज्यमा॑नः सु॒हस्य॑ स॒मुद्रे॑ वाच॒मिन्व॑सि ।

र॒यि पि॑शाङ्गं॒ बहु॑लं पु॒रुस्पृ॑हं प॒वमा॑नाभ्य॒र्पसि॑

२१

मृ॒जानो॑ वा॒रे प॒वमा॑नो अ॒व्यये॑ वृ॒पाव॑ च॒क्रदो॑ वने ।

दे॒वानां॑ सोम॒ पव॑मान॒ निष्कृ॑तं गो॒भिर॑ज्जानो अ॒र्धसि॑

२२

प॒वस्व॑ वा॒जसा॑तये॒ ऽभि॑ वि॒श्वानि॑ का॒व्या ।

त्वं स॒मुद्रं॑ प्र॒थमो॑ वि॒ धार॑यो दे॒वेभ्यः॑ सोम॒ मत्स॑रः

२३

स तू॑ प॒वस्व॑ परि॒ पार्थि॑वं र॒जो दि॒व्या च॑ सोम॒ धर्म॑भिः ।

त्वां वि॒प्रासो॑ म॒तिमि॑र्वि॒चक्ष॑ण॒ शुभ्रं॑ हि॒न्वन्ति॑ धी॒तिभिः॑

२४

प॒वमा॑ना अ॒सृक्ष॑त॒ पवि॑त्रम॒ति धा॑रया ।

म॒रुत्व॑न्तो म॒त्सरा॑ इ॒न्द्रिया॑ ह॒या मे॒धाम॑भि॒ प्रया॑सि च

२५

अ॒पो व॑सानः॒ परि॑ को॒शम॑र्प॒ती न्दु॑र्हि॒यानः॑ सो॒तुभिः॑ ।

ज॒नय॑न्त्योति॒र्मन्द॑ना॒ अवी॑व॒शद॑ गाः कृ॒ण्वानो॑ न नि॒र्णिज॑म

२६ [१६] (१०३६)

(१०८)

(१-१६) १-२ गौरिवीतिः शाक्त्यः, ३, १४-१६ शक्तिर्वासिष्ठः, ४-५ ऊरुवाङ्गिरसः,
६-७ ऋजिश्वा मारद्वाजः, ८-९ ऊर्ध्वसद्या आङ्गिरसः, १०-११ कृतयशा आङ्गिरसः,
१२-१३ ऋणचयो राजर्षिः । पवमानः सोमः । काकुभः प्रगाथः= (विपमा
ककुप्, समा सतोवृद्धती), १३ यवमध्या गायत्री ।

पर्वस्व मधुमत्तम् इन्द्राय सोम क्रतुवित्तमो मर्दः । महि द्युक्षतमो मर्दः १
यस्य ते पीत्वा वृषमो वृषायते ऽस्य पीता स्वविदः ।
स सुप्रकेतो अभ्यक्रमीदिपो ऽच्छा वाजं नैतशः २
त्वं ह्यङ्ग देव्या पवमान जनिमानि द्युमत्तमः । अमृतत्वाय घोषयः ३
येना नवंग्वो वृध्यङ्गुपोर्णुते येन विप्रास आपिरे ।
देवानां सुप्ते अमृतस्य चारुणो येन श्रवांस्यानुशुः ४
एष स्य धारया सुतो ऽव्यो वारोभिः पवते मदिन्तमः । क्रीळन्नुर्मिरेपामिव ५ [१७]

य उभ्रिया अप्या अन्तरश्मनो निर्गा अकृन्तदोजसा ।
अमि व्रजं तन्निपे गव्यमश्व्यं वर्मवि धृष्णवा रुज ६
आ सोता परि पिश्रुता—ऽश्वं न स्तोममपुनरं रजस्तुरम् । वनक्रक्षमुक्पुतम् ७
सहस्रधारं वृषमं पयोवृधं प्रियं देवाय जन्मने ।
ऋतेन य ऋतजातो विवावृधे राजा देव ऋतं बृहत् ८
अमि द्युमं बृहद्यश इपस्पते दिद्रीहि देव देवयुः । वि कोशं मध्यमं युव ९
आ वच्यस्व सुदक्ष चम्वोः सुतो विशां वह्निर्न विदपतिः ।
वृष्टिं दिवः पवस्व रीतिमपां जिन्वा गविष्टये धियः १० [१८]

प्रतमु त्वं मनुच्युतं सहस्रधारं वृषमं दिवो दुहः । विश्वा वसूनि बिभ्रतम् ११
वृषा वि जज्ञे जनयुक्षमर्त्यः प्रतपञ्ज्योतिषा तमः ।
स सुष्टुतः कविभिर्निर्णिजं दधे त्रिधात्वस्य दंससा १२
स सुन्वे यो वसूनां यो रायामानेता य इळानाम् । सोमो यः सुक्षितीनाम् १३
यस्य न इन्द्रः पिनाद्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणा भगः ।
आ येन मित्रावरुणा करोमह एन्द्रमवसे महे १४
इन्द्राय सोम पातवे नृभिर्वृतः स्वायुधो मदिन्तमः । पर्वस्व मधुमत्तमः १५
इन्द्रस्य हार्दिं सोमधानमा विशा समुद्रमिव सिन्धवः ।
जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे विवो विष्टम्भ उत्तमः १६ [१९] (१०५२)

(१०९)

२२ अग्नयो धिष्ण्या ऐश्वरयः । पवमानः सोमः । द्विपदा विराट् ।

परि प्र धन्वेन्द्राय सोम स्वादुर्मित्राय पूष्णे भगाय	१
इन्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयाः क्रत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः	॥१॥ २
एवामृताय महे क्षयाय स शुक्रो अर्प विन्यः पीयूषः	३
पवस्व सोम महान् त्समुद्रः पिता देवानां विश्वामि धाम	॥२॥ ४
शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम विवे पृथिव्यै शं च प्रजार्यं	५
दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन् वाजी पवस्व	॥३॥ ६
पवस्व सोम द्युम्नी सुधारो महामवीनामनु पूर्यः	७
नृभिर्येमानो जज्ञानः पूतः क्षरद्विश्वा नि मन्द्रः स्वर्वित	॥४॥ ८
इन्दुः पुनानः प्रजामुराणः करद्विश्वा नि द्रविणानि नः	९
पवस्व सोम क्रत्वे दक्षायाऽश्वो न निक्तो वाजी धनाय	॥५॥ १० [२०]

तं ते सोतारो रसं मदाय पुनन्ति सोमं महे द्युम्नाय	११
शिङ्गुं जज्ञानं हरिं मृजन्ति पवित्रे सोमं देवेभ्य इन्दुम्	॥६॥ १२
इन्दुः पविष्ट चारुर्मदायाऽपामुपस्थे कविर्मगाय	१३
विर्मति चार्विन्द्रस्य नाम येन विश्वानि वृत्रा जघान	॥७॥ १४
पिबन्त्यस्य विश्वे देवासो गोभिः श्रितस्य नृभिः सुतस्य	१५
प्र सुवानो अक्षाः सहस्रधारस्तिरः पवित्रं वि वारमव्यम्	॥८॥ १६
स वाज्यक्षाः सहस्ररिता अद्भिर्मृजानो गोभिः श्रीणानः	१७
प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा नृभिर्येमानो अद्भिभिः सुतः	॥९॥ १८
असर्जि वाजी तिरः पवित्रमिन्द्राय सोमः सहस्रधारः	१९
अश्रन्त्येनं मध्वो रसेनेन्द्राय वृष्ण इन्दुं मदाय	॥१०॥ २०
देवेभ्यस्त्वा वृथा पाजसे ऽपो वसानं हरिं मृजन्ति	२१
इन्दुरिन्द्राय तोशते नि तोशते श्रीणन्त्रयो रिणन्नपः	॥११॥ २२ [२१] (१०७४)

(११०)

११ इयरुणस्त्रैवृष्णः, त्रसदस्युः पौरुकुत्स्यः । पवमानः सोमः । १-३ पिपीलिकमध्या अनुद्धप,
४-९ ऊर्ध्ववृहती, १०-११ विराट् ।

पर्यु पु प्र धन्व वाजसातये परि वृत्राणि सुक्षणिः ।

द्विपस्तरध्या ऋणया न ईयसे

अनु हि त्वा सुतं सोम मदांसि महे समर्थराज्यं ।

वाजां अभि पवमान प्र गाहसे

अर्जीजनो हि पवमान सूर्यं विधारे शकमना पर्यः ।

गोर्जीरया रहमाणः पुरंधरा

अर्जीजनो अमृत मर्त्येष्वौ ऋतस्य धर्मममृतस्य चारुणः ।

सदासरो वाजमच्छा सनिष्यदत्

अभ्यमि हि अर्वसा ततर्कितो त्वं न कं विज्जनपानमक्षितम् ।

शर्याभिर्न भरमाणो गर्मस्त्योः

आर्वां के चित् पश्यमानास आप्यं वसुरुचो विव्या अभ्यनूपत ।

वारं न देवः सविता व्यूणुते

त्वे सोम प्रथमा वृक्तबर्हिषो महे वाजाय अर्वसे धियं दधुः ।

स त्वं नो वीर वीर्याय चोदय

विवः पीयूषं पूज्यं यदुक्थ्यं महो गाहादिव आ निरंधुक्षत ।

इन्द्रमभि जार्यमानं समस्वरन्

अध यद्विमे पवमान रोदसी इमा च विश्वा भुवनामि मज्जना ।

यूथे न निःपृष्ठा वृषमो वि तिष्ठसे

सोमः पुनानो अव्यये वारे शिशुर्न क्रीळन् पवमानो अक्षाः ।

सहस्रधारः शतवाज इन्दुः

एष पुनानो मधुमौ ऋतावेन्द्रायेन्दुः पवते स्वादुरुर्मिः ।

वाजसनिर्वरिवोविद्वयोधोः

स पवस्व सहमानः पृतन्यून त्सेधन् रक्षांस्यप दुर्गहाणि ।

स्वायुधः ससिहान त्सोम शत्रून्

(१११)

३ अनानतः पारुच्छेपिः । पवमानः सोमः । अत्यष्टिः ।

अया रुचा हरिण्या पुनानो विश्वा द्वेपांसि तरति स्वयुग्वभिः सरो न स्वयुग्वभिः ।

धारा सुतस्य रोचते पुनानो अरुपो हरिः ।

विश्वा यद्रूपा परियात्युक्त्रभिः सप्तास्येभिर्ऋक्त्रभिः

१

त्वं त्यत् पणीनां विद्रो वसु सं मातृभिर्मर्जयसि स्व आ दर्म ऋतस्य धीतिमिदमे ।

परावतो न साम तद् यत्रा रणन्ति धीतर्यः ।

त्रिधातुभिररुपीमिर्वयो दधे रोचमानो वयो दधे

२

पूर्वामनु प्रदिशं याति चेकितत् सं रश्मिभिर्यतते दर्शतो रथो देव्यो दर्शतो रथः ।

अग्मन्नुक्तानि पौंस्येन्द्रं जैत्राय हर्षयन् ।

वज्रश्च यद्भवथो अनपच्युता समत्स्वनपच्युता

३ [६४] (१०८९)

(११२)

४ शिशुराक्षिरसः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

नानानं वा उ नो धियो वि व्रतानि जनानाम् ।

तक्षा रिष्टं रुते मिपग् ब्रह्मा सुव्रन्तमिच्छतीन्द्रायिन्वो परि स्रव

१

जरतीमिरोपधीभिः पूर्णेभिः शकुनानाम् ।

कारारो अश्मिर्द्युभिर्हिरण्यवन्तमिच्छतीन्द्रायिन्वो परि स्रव

२

कारुरहं ततो मिपगुपलप्रक्षिणीं नना ।

नानाधियो वसूयवो ऽनु गा इव तस्थिमेन्द्रायिन्वो परि स्रव

३

अश्वो वोळ्हा सुखं रथं हसनामुपमन्त्रिणः ।

शेपो रोमण्वन्तौ भेदौ वारिमण्डूक इच्छतीन्द्रायिन्वो परि स्रव

४ [२५] (१०९३)

(११३)

११ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

अर्यणावति सोममिन्द्रः पिबतु वृत्रहा ।

बलं दधान आत्मनि करिष्यन् वीर्यं मुहविन्द्रायिन्वो परि स्रव

१

आ पवस्व दिशां पत आर्जीकात् सोम मीढ्वः ।

ऋतवाकेन सत्येन अद्भया तपसा सुत इन्द्रायिन्वो परि स्रव

२

पर्जन्यवृद्धं महिषं तं सूर्यस्य दुहितामरत् ।

तं गन्धर्वाः प्रत्यगृभ्णन् तं सोमे रसमादधु-रिन्द्रायिन्वो परि स्रव

३

(१०९६)

- ऋतं वदन्तद्युध्न सत्यं वदन् तस्यकर्मन् ।
 अद्वां वदन् त्सोम राजन् धात्रा सोमं परिष्कृत इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ४
 सत्यमुग्रस्य बृहतः सं स्रवन्ति संस्रवाः ।
 सं यन्ति रसिनो रसाः पुनानो ब्रह्मणा हर इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ५ [२६]
 यत्र ब्रह्मा पवमान छन्दस्यां वाचं वदन् ।
 ग्राव्णा सोमं महीयते सोमेनानन्दं जनयन्त्रिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ६
 यत्र ज्योतिरजस्रं यस्मिन् लोके स्विहितम् ।
 तस्मिन् मां धेहि पवमानाऽमृतं लोके अक्षित इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ७
 यत्र राजा वैवस्वतो यत्रावरोधनं द्विवः ।
 यत्रामूर्यहतीरापस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ८
 यत्रानुकामं चरणं त्रिनाके त्रिविवे द्विवः ।
 लोका यत्र ज्योतिष्मन्तस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ९
 यत्र कामा निकामाश्च यत्र ब्रध्नस्य विष्टर्षम् ।
 स्वधा च यत्र तृप्तिश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव १०
 यत्रानन्दाश्च मोदाश्च मुदः प्रमुद आसते ।
 कामस्य यत्रासाः कामास्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ११ [२७] (११०४)
 (११४)
 ४ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।
 य इन्द्रोः पवमानस्याऽनु धामान्यक्रमीत् ।
 तमाहुः सुप्रजा इति यस्ते सोमाविधन्मन इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव १
 ऋषे मन्त्रकृतां स्तोमैः कश्यपोद्धयन् गिरः ।
 सोमं नमस्य राजानं यो जज्ञे वीरुधां पतिरिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव २
 सप्त विशो नानासूर्याः सप्त होतार ऋत्विजः ।
 देवा अदित्या ये सप्त तेभिः सोमामि रक्षन् इन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ३
 यत् ते राजञ्छृतं हविस्तेन सोमामि रक्ष नः ।
 अरातीवा मा नस्तारीन्मो च नः किं चनाममदिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव ४ [२८] (११०८)
 ॥ इति नवमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्रसंख्या

अष्टममण्डलस्यान्तर्पर्यन्तं ७६९०

नवममण्डलस्य ११०८

सर्वयोगः ८७९८

अथ दशमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुयाकः ॥१॥ सू० १-१६]

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्ने बृहन्नूपसामूर्ध्वो अस्था—भिर्जगन्वान् तमसो ज्योतिषागात् ।

अग्निर्मानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सध्मान्यप्राः

१

स जातो गर्भो असि रोदस्यो—रग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु ।

चित्रः शिशुः परि तमोस्यक्तून् प्र मातृभ्यो अधि कनिकदद्वाः

२

विष्णुर्तिथ्वा परमस्य विद्वा—श्चातो बृहन्नाभि पति तृतीयम् ।

आसा यदस्य पयो अकृत स्व सचेतसो अभ्यर्चन्त्यत्र

३

अत उ त्वा पितृभृतो जनित्री—रज्ञावृधं प्रति चरन्त्यज्ञैः ।

ता ई प्रत्येपि पुनरन्यरूपा असि त्वं विश्व मानुषीषु होता

४

होतारं चित्ररथमध्वरस्य यज्ञस्ययज्ञस्य केतुं रुशन्तम् ।

प्रत्यर्धं देवस्यदेवस्य गृह्णा श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्

५

स तु वस्त्राण्यध पेशनानि वसानो अग्निर्नाभा पृथिव्याः ।

अरुणो जातः पद इळायाः पुरोहितो राजन् यक्षीह देवान्

६

आ हि द्यावापृथिवी अग्न उमे सदा पुत्रो न मातरा ततन्थ ।

प्र याह्यच्छोऽज्ञतो यविष्ठा—ऽथा बह सहस्येह देवान्

७ [२९] (७)

(२)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

पिभीहि देवाँ उज्ञतो यविष्ठ विद्वौ ऋतूँर्ऋतुपते यजेह ।

ये दैव्या ऋत्विजस्तेभिस्मग्ने त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः

१

वेधिं होत्रमुत पोत्रं जनानां मन्धातासि द्रविणोदा ऋतावा ।

स्वाहा वयं कृणवामा हवींषि देवो देवान् यजत्वग्निर्हन्

२

आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छृक्तवाम तदनु प्रवोळ्ळुम् ।

अग्निर्विद्वान् तस यजात् सेदु होता सो अध्वरान् तस ऋतून् कल्पयाति

३

(१०)

यद्गो वयं प्रमिनारं व्रतानि विदुषां देवा अविदुष्टरासः ।
 अग्निष्टद्विध्वमा पृणाति विद्वान् येभिर्वैवाँ ऋतुभिः कल्पयाति ४
 यत् पाकत्रा मनसा वीनदक्षा न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः ।
 अग्निष्टद्वोतां क्रतुविद्विजानन् यजिष्ठो वैवाँ ऋतुशो यजाति ५
 विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं चित्रं केतुं जनिता त्वा जजान् ।
 स आ यजस्व नृषतीरन् क्षाः स्पर्हा इषः क्षुमतीर्विश्वजग्याः ६
 यं त्वा द्यावापृथिवी यं त्वापस्त्वष्ट्रा यं त्वां सुजनिमा जजान् ।
 पन्थामनुं प्रविद्वान् पितृयाणं द्युमदग्ने समिधानो वि भाहि ७ [३०] (१४)

(३)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

इतो राजन्नरतिः समिद्धो रौद्रो दक्षाय सुषुमौ अदर्शि ।
 चिकिद्धि भाति मासा बृहता ऽसिक्तीमिति रुशतीमपार्जन् १
 कृष्णां यदेनीममि वर्षसा भूज्जनयन् योषां बृहतः पितुर्जाम् ।
 ऊर्ध्वं मानुं सूर्यस्य स्तभायन् विवो वसुभिररतिर्वि भाति २
 मद्रो मद्रया सचमान आगात् स्वसारं जारो अभ्येति पश्चात् ।
 सुप्रकेतैद्युभिरग्निर्वितिष्ठन् रुशद्भिर्वर्णैरभि राममस्थात् ३
 अस्य यामासो बृहतो न वरनूनिन्धाना अग्नेः सख्युः शिवस्य ।
 ईर्ष्यस्य वृष्णो बृहतः स्वासो मामासो यामन्नक्तवश्चिकित्रे ४
 स्वना न यस्य मामासः पवन्ते रोचमानस्य बृहतः सुदिवः ।
 ज्येष्ठैर्मिर्यस्तेजिष्ठैः क्रीळुमद्भिर्वर्षिष्ठैर्मिमानुभिर्नक्षति द्याम् ५
 अस्य शुष्मासो दृष्टज्ञानपवे जेहमानस्य स्वनयन् नियुद्धिः ।
 प्रत्नेभिर्गो रुशद्भिर्वैवतमो वि रेमद्भिररतिर्भाति विश्वा ६
 स आ वक्षि माहि न आ च सत्सि विवस्पृथिव्योररतिर्युवत्योः ।
 अग्निः सुतुकः सुतुकैभिरश्वै रमस्वज्जी रमस्वौ एह गम्याः ७ [३१] (११)

(४)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र ते यक्षि प्र त इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु ।
 धन्वाग्निव प्रपा असि त्वमग्ने इयक्षवे पूरवे प्रत राजन् १ (२२)

यं त्वा जनासो अभि संचरन्ति गाव उष्णमिव ब्रजं यविष्ठ ।

वूतो वृवानामसि नर्त्याना मन्तमहौश्वरसि रोचनेन

२

शिशुं न त्वा जेन्यं वर्धयन्ती माता विभर्ति सचनस्यमाना ।

धनोराधिं प्रवता यासि हर्यस्त्रिगीपसे पशुरिवावसृष्टः

३

भूरा अमूर न वयं चिकित्वो महित्वमग्ने त्वमङ्ग वित्से ।

शयं वत्रिश्वरति जिह्वायान् रेरिह्यते युवतिं विष्पतिः सन्

४

कूचिंजायते सनयासु नव्यो वने तस्थौ पलितो धुमकेतुः ।

अस्नातापो वृषभो न प्र वेति सचेतसो यं प्रणयन्त मतीः

५

तनूत्यजेव तस्करा वनगू रक्षनाभिर्दुशभिरभ्यधीताम् ।

इयं ते अग्ने नव्यसी मनीषा युक्ष्वा रथं न शुचयंद्भिरङ्गैः

६

ब्रह्म च ते जातवेवो नमश्चेयं च गीः सवृमिद्वर्धनी भूत् ।

रक्षा णो अग्ने तनयानि तोका रक्षोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन्

७ [३२] (३८)

(५)

७ जित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

एकः समुद्रो धरुणो रयीणा मस्मद्भूवो भूरिजन्मा वि चण्डे ।

सिषक्त्यूर्ध्वनिर्णयोरुपस्थ उत्तस्य मध्ये निहितं पदं वेः

१

समानं नीलं वृषणो वसानाः सं जग्मिरे महिषा अवतीभिः ।

ऋतस्य पदं कवयो नि पान्ति गुहा नामानि दधिरे पराणि

२

ऋतायिनीं मायिनीं सं दधाते मित्वा शिशुं जज्ञतुर्वर्धयन्ती ।

विश्वस्य नाभिं चरतो ध्रुवस्य कवेश्चित् तन्तुं मर्नसा वियन्तः

३

ऋतस्य हि वर्तनयः सुजातमिपो वाजाय प्रदिवः सचन्ते ।

अधीवासं रोदसी वावसाने धृतैरज्ञैर्वायुधाते मधूनाम्

४

सप्त स्वसुररूपीर्वावशानो विद्वान् मध्व उज्जमारा हृशे कम् ।

अन्तर्यैमे अन्तरिक्षे पुराजा इच्छन् वत्रिमविदत् पूषणस्य

५

सप्त मर्यादाः कवयस्ततक्षुस्तासामेकामिवृभ्यंहुरो गात् ।

आयोर्हं स्कम्भ उपमस्य नीले पथां विसर्गे धरुणेषु तस्थौ

६

असच्च सच्च परमे व्योमन् दक्षस्य जन्मन्नदितेरुपस्थे ।

अग्निर्ह नः प्रथमजा ऋतस्य पूर्वं आयुनि वृषमश्च धेनुः

७ [३३] (३५)

[पञ्चोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२८]

(६)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अयं स यस्य शर्मन्तवोभिर्ग्रेधन्ते जरिताभिष्टौ ।
 ज्येष्ठैर्मियो भानुभिर्ऋषूणां पर्येति परिवीतो विभाव । १
 यो भानुभिर्विभावो विमात्यग्निर्वैवेभिर्ऋतावाजस्रः ।
 आ यो विवार्य सख्या सखिभ्योऽपरिहृतो अत्यो न सतिः २
 ईशो यो विश्वस्या देववीते रीशे विश्वायुरुपसो व्युष्टौ ।
 आ यस्मिन् मना हवींष्यग्रावर्षिष्ठरथः स्कुभ्राति शूषैः ३
 शूषेभिर्वृधो जुषाणो अकैर्वैवा अच्छा रघुपत्वा जिगाति ।
 मन्द्रो होता स जुह्वै यजिष्ठः संमिश्रो अग्निरा जिघति देवान् ४
 तमुसामिन्त्रं न रेजमानमग्निं गीर्भिर्नमोभिरा कृणुध्वम् ।
 आ यं विप्रासो मतिभिर्गुणन्ति जातवेदसं जुह्वं सहानाम् ५
 सं यस्मिन् विश्वा वसूनि जग्मुर्वाजे नाश्वाः सर्तीवन्त एवैः ।
 अस्मे ऊतीरिन्द्रवाततमा अर्वाचीना अग्र आ कृणुध्व ६
 अधा हग्निं मन्त्रा निपद्या सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूव ।
 तं ते देवासो अनु केतमायन्नधावर्धन्त प्रथमास ऊमाः ७ [१] (४२)

(७)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

स्वस्ति नो विवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव ।
 सचैमहि तव दस्म प्रकृते रुरुण्या ण उरुभिर्देव शंसैः १
 इमा अग्ने मतयस्तुभ्यं जाता गोभिरश्वैरभि गृणन्ति राधः ।
 यदा ते मतो अनु मोगमानद् वसो दधानो मतिभिः सुजात २
 अग्निं मन्ये पितरमग्निमापि मग्निं भ्रातरं सवृमित् सखायम् ।
 अग्नेरनीकं बृहत् संपर्यं विवि शुक्रं यजतं सूर्यस्य ३
 सिधा अग्निं धियो अस्मे सनुत्रीर्यं त्रायसे दम आ नित्यं होता ।
 ऋतावा स रोहिदश्वः पुरुक्षुर्द्युभिरस्मा अहर्भिर्वा ममस्तु ४ (४६)

द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं प्रत्नमुत्विजमध्वरस्य जारम् ।
 बाहुभ्यामग्निमायवोऽजनन्त विश्वु होतारं न्यसादयन्त ५
 स्वयं यजस्व द्विवि देव देवान् किं ते पाकः कृणवदप्रचेताः ।
 यथायज्ञ ऋतुभिर्देव देवा नेवा यजस्व तन्वं सुजात ६
 भवा नो अग्नेऽवितोत गोपा भवा वयस्कृदुत नो वयोधाः ।
 रास्वा च नः सुमहो हव्यदाति त्रास्वोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन् ७ [२] (४९)

(८)

९ विशिरास्वाष्टः । अग्निः, ७-९ इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र केतुना बृहता यात्यग्नि—रा रोदसी वृषभो रोरवीति ।
 द्विवश्विदन्तो उपमाँ उदान लपामुपस्थे महिपो ववर्ध १
 सुमोवृ गमोँ वृषभः ककुचा—नष्टेमा वत्सः शिमीवाँ अरावीत् ।
 स देवतात्युद्यतानि कृण्वन् त्वेषु क्षयेषु प्रथमो जिगाति २
 आ यो मूर्धानं पित्रोररन्ध्र न्यध्वरे दधिरे स्रो अणैः ।
 अस्य पत्नन्नरुषीरन्ध्रबुध्ना ऋतस्य योनौ तन्वो जुषन्त ३
 उषउषो हि वसो अग्रमेपि त्वं यमयोरभवो विभावा ।
 ऋतार्य सप्त दधिषे पदानि जनयन् मित्रं तन्वेऽस्वार्य ४
 भुवश्चक्षुर्मह ऋतस्य गोपा भुवो वरुणो यदृताय वेपि ।
 भुवो अपां नपाज्जातवेदो भुवो दूतो यस्य हव्यं जुजोषः ५ [३]

भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्धिः सचसे शिवामिः ।
 द्विवि मूर्धानं दधिषे स्वर्पा जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम् ६
 अस्य त्रितः क्रतुना ववे अन्त—रिच्छन् धीतिं पितुरेवैः परस्य ।
 सचस्यमानः पित्रोरुपस्थे जामि ब्रुवाण आर्युधानि वेति ७
 स पित्र्याण्यार्युधानि विद्रा—निन्द्रेपित आप्त्यो अभ्ययुध्यत् ।
 त्रिशीर्षाणं सप्तरश्मिं जघन्वान् त्वाष्ट्रस्य चिन्निः संसृजे त्रितो गाः ८
 भूरीदिन्द्रं उदिनक्षन्तमोजो ऽवामिनत् सत्पतिर्मन्यमानम् ।
 त्वाष्ट्रस्य चिद्विश्वरूपस्य गोना—माचक्राणस्त्रीणि शीर्षा परा वर्क ९ [४] (५८)

(९)

९ विशिरास्त्वाष्टः, सिन्धुद्वीप आम्बरीपो वा । आपः । गायत्री, ५ वर्धमाना गायत्री,
७ प्रतिष्ठा गायत्री, ८-९ अनुष्टुप् ।

आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे १
यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः २
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः ३
शं नो वृवीरमिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योऽभि स्रवन्तु नः ४
ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्वर्याणां । अपो याचामि मेपजम् ५
अप्सु मे सोमो अबवीकृन्तविश्वानि मेपजा । अग्निं च विश्वशंभुवम् ६
आपः पृणीत मेपजं वरूथं तन्वेडं मम । ज्योक् च सूर्यं हृशे ७
इदमापः प्र वहत यत् किं च दुरितं मयि ।
यद्वाहर्मभिदुदोह यद्वा शेष उतानृतम् ८
आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि ।
पर्यस्वानम आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा ९ [५] (६७)

(१०)

१४ नवमीवर्ज्यानामयुजां पण्ड्याश्च वैवस्वती यमी ऋषिका । यमः । पण्ड्यवर्ज्यानां
युजां नवम्याश्च वैवस्वतो यमः ऋषिः । यमी । त्रिष्टुप्, १३ विराट्स्थाना ।

ओ चित् सखायं सख्या ववृत्त्या तिरः पुरु चिद्वर्णवं जगन्वान् ।
पितुर्नपातुमा दधीत वेधा अधि क्षमिं प्रतुरं दीध्यानः १
न ते सखा सख्यं वष्टयेतत् सलक्ष्मा यद्विपुरुषा भवाति । २
महस्पृत्रासो असुरस्य वीरा विवो धर्तारं उर्विया परि रयन्
उशन्ति घा ते अमृतास एत देकस्य चित् त्यजसं मर्यस्य । ३
नि ते मनो मनसि धायस्मे जन्तुः पतिस्तन्वमा विविश्याः
न यत् पुरा चकुमा कद्ध नूनमुता वदन्तो अनृतं रपेम् । ४
गन्धर्वो अप्सवप्या च योषा सा नो नाभिः परमं जामि तन्नौ
गर्भे नु नौ जनिता दंपती कर्वेवस्वष्टा सविता विश्वरूपः ।
नकिरस्य प्र मिनन्ति व्रतानि वेद नावस्य पृथिवी उत द्यौः ५ [६] (७१)

को अस्य वेद प्रथमस्याहः क ई ददर्श क इह प्र वोचत् ।
 बृहन्मित्रस्य वरुणस्य धाम कर्तुं ब्रव आह्नो वीच्या नृन् ६
 यमस्य मा यम्यं काम आर्गन् त्समाने योनौ सहशेय्याय ।
 जायेव पत्ये तन्वं रिरिच्यां वि चिद्वहेव रथ्येव चक्रा ७
 न तिष्ठन्ति न नि मिषन्त्येते देवानां लपश इह ये चरन्ति ।
 अन्येन मदाह्नो याहि तूयं तेन वि बृह रथ्येव चक्रा ८
 रात्रीभिरस्मा अहमिदं शस्येत् सूर्यस्य चक्षुर्मुहुर्बुध्निमीयात् ।
 दिवा पृथिव्या मिथुना सबन्धू ग्रमीर्यमस्य बिभृयादजामि ९
 आ या ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृणवन्नजामि ।
 उप बर्हहि वृषभार्य बाहु मन्यमिच्छस्व सुभगे पतिं मत् १० [७]

किं भ्रातासद्यर्दनाथं भवति किमु स्वसा यन्निर्कृतिर्निगच्छात् ।
 कामभूता बृहतेतद्रपामि तन्वा मे तन्वं सं पिपृग्धि ११
 न वा उ ते तन्वा तन्वं सं पपृच्यां पापमाहुयः स्वसारं निगच्छात् ।
 अन्येन मत् प्रमुदः कल्पयस्व न ते भ्राता सुभगे वष्ट्येतत् १२
 बतो बतसि यम नैव ते मनो हृदयं चाविदाम ।
 अन्या किल त्वां कुक्ष्येव युक्तं परिं प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् १३
 अन्यमु पु त्वं यम्यन्थ उ त्वां परिं प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ।
 तस्य वा त्वं मन इच्छा स वा तवाऽधा कृणुष्व संविवं सुभद्राम् १४ [८] (८१)

(११)

१ आङ्गिर्हविर्धानः । अग्निः । जगती, ७-९, त्रिष्टुप् ।

वृषा वृष्णे दुदुहे दोहसा दिवः पयांसि यद्वो अदितिरदाभ्यः ।
 विश्वं स वैव वरुणो यथा धिया स यज्ञियो यजतु यज्ञियो ऋतून् १
 रपद्वन्धर्वरिप्या च योषणा नदस्य नादे परिं पातु मे मनः ।
 इष्टस्य मध्ये अदितिर्नि धातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति २
 सो चिन्नु भद्रा क्षुमती यशस्वत्युषा उवास् मनवे स्वर्वती ।
 यदीमुशान्तमुशतामनु क्रतु मग्निं होतारं विदथाय जीजनन् ३ (८४)

अध त्वं हृत्स्वं विभ्वं विचक्षणं विरामरदिषितः श्येनो अध्वरे ।

यद्वी विशो वृणते वृस्ममार्या अग्निं होतारमध धीरजायत ।

४

सदासि रण्वो यवसेव पुण्यते होत्राभिरग्रे मनुषः स्वध्वरः ।

विप्रस्य वा यच्छेदशमान उक्थ्यं वाजं सस्रुवाँ उपयासि भूरिभिः

५ [९]

उदीरय पितरां जार आ भग मिर्यक्षति हर्यतो हृत्त हृष्यति ।

विवक्ति वार्हिः स्वपस्यते मख स्तविष्यते असुरो वेपते मती

६

यस्ते अग्रे सुमतिं मर्तो अक्षत् सहसः सूनो अति स प्र वृण्वे ।

इपं दर्धानो वहमानो अश्वैरा स द्युमौ अमवान् भूपति द्यून्

७

यदग्न एषा समितिर्भवाति देवी देवेषु यजता यजत्र ।

रत्नां च यद्विमजासि स्वधावो भागं नो अत्र वसुमन्तं वीतात्

८

श्रुषी नो अग्रे सदेने सधस्थे युक्ष्वा रथमसुतस्य द्रवितुम् ।

आ नो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवानामप भूरिह स्याः

९ [१०] (९०)

(११)

९ आहिर्हविर्धानः । अग्निः । विश्विष्ट ।

द्यावा ह क्षामा प्रथमे ऋतेनाऽमिथावे भवतः सत्यवाचा ।

देवो यन्मर्तान् यजथाय कृण्वन् त्सीवृद्धोता प्रत्यङ्ग स्वमसुं यन्

१

देवो देवान् परिभूऋतेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान् ।

धूमकेतुः समिधा भारुजीको मन्द्रो होता नित्यो वाचा यजीयान्

२

स्वावृक्षेवस्यामृतं यद्वी गो रतो जातासो धारयन्त उर्वी ।

विश्वे देवा अनु तत् ते यजुर्गुर्दुहे यदेनी दिव्यं धृतं वाः

३

अर्चामि वां वर्धायापो धृतस्नु द्यावाभूमी वृणुतं रोदसी मे ।

अहा यद् द्यावोऽसुनीतिमयन् मध्वा नो अत्र पितरां शिशिताम्

४

किं स्विहो राजा जगृहे कवस्याऽति वतं चकृमा को वि वेद ।

मित्रश्चिद्विष्मा जुहुराणो देवा ज्ज्योको न यातामपि वाजो अस्ति

५ [११]

दुर्मन्त्वन्नामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद्विपुरुषा भवाति ।

यमस्य यो मनवते सुमन्त्वग्रे तमृष्व पाह्यप्रयुच्छन्

६

(९१)

यस्मिन् देवा विदथे मादर्यन्ते विवस्वतः सदर्ने धारयन्ते ।
 सूर्ये ज्योतिरदधुर्मास्यः क्तून् परि द्योतनिं चरतो अर्जसा ७
 यस्मिन् देवा मन्मनि संचरन्त्यपीच्येई न वयमस्य विद्म ।
 मित्रो नो अत्रादितिरनागान् त्सविता देवो वरुणाय वोचत् ८
 शुधी नो अग्रे सदर्ने सधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य ब्रवितुम् ।
 आ नो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्वैवानामर्प भूरिह स्याः ९ [१२] (९९)

(१३)

५ अङ्गिर्हविर्धानः, विवस्वानादित्यो वा । हविर्धाने । त्रिष्टुप्, ५ अगती ।

युजे वां ब्रह्मं पूर्वं नमोभिर्वि श्लोकं एतु पृथयेव सूरः ।
 शृण्वन्तु विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि विव्यानि तस्थुः १
 यमे इव यतमाने यदैतं प्र वां भरन् मानुषा देवयन्तः ।
 आ सीदतं स्वमु लोकं विदनि स्वासस्थे मवतमिन्दवे नः २
 पञ्च पदानि रुपो अन्वरोहं चतुष्पदीमन्वेमि व्रतेन ।
 अक्षरेण प्रति मिम एता मृतस्य नाभावधि सं पुनामि ३
 देवेभ्यः कमवृणीत मृत्युं प्रजाये कममृतं नावृणीत ।
 बृहस्पतिं यज्ञमकृण्वत ऋषिं प्रियां यमस्तन्वं प्रारिरेचीत् ४
 सप्त क्षरन्ति शिशवे मरुत्वते पित्रे पुत्रासो अप्यवीवतक्षतम् ।
 उमे इदस्योभयस्य राजत उगे यतेते उभयस्य पुण्यतः ५ [१३] (१०४)

(१४)

१६ वैवस्वतो यमः । यमः, ६ अङ्गिराःपित्रर्ध्वभृगुसोमाः, ७-९ लिङ्गोक्तदेशताः, पितरो वा,
 १०-१२ श्वानौ । त्रिष्टुप्, १३, १४, १६, अनुष्टुप्, १५ बृहती ।

परेयिवांसं प्रवतो महीरनु बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानम् ।
 वैवस्वतं संगमनं जनानां यमं राजानं हविषा दुवस्य १
 यमो नो गातुं प्रथमो विवेदु नैषा गव्यूतिरपभर्तवा उ ।
 यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयु रेना जज्ञानाः पृथ्याई अनु स्वाः २
 मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोमि बृहस्पतिर्कर्मिर्वावृधानः ।
 याँश्च देवा वावृधुर्ये च देवान् त्स्वाह्वान्ये स्वधयान्ये मदन्ति ३ (१०७)

इमं यमं प्रस्तुरमा हि सीदा—ऽङ्गिरोभिः पितृभिः संविबानः ।
आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता वह—न्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व
अङ्गिरोमिरा गहि यज्ञियेभि—र्यमं वैरूपैरिह मादयस्व ।
विवस्वन्तं हुवे यः पिता ते ऽस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्य

४

५ [१४]

अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः ।
तेषां वयं सुमतौ यज्ञियाना—मपि भद्रे सौमनसे स्याम
मेहि मेहि पथिभिः पुर्व्येभि—र्यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुः ।
उमा राजाना स्वधया मदन्ता यमं पश्यासि वरुणं च वेचम
सं गच्छस्व पितृभिः सं यमेने—ष्टापूर्तेन परमे व्योमन् ।
हित्वायावद्यं पुनरस्तमेहि सं गच्छस्व तन्वा सुवर्चाः
अपेतं वीति वि च सर्पतातो ऽस्मा एतं पितरो लोकमकन ।
अहोमिरन्द्रिरक्तुमिर्व्यक्तं यमो ददात्यवसानमस्मै
अतिं द्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ साधुना पथा ।
अथा पितृन् त्सुविदत्राँ उपेहि यमेन ये सधमावुं मदन्ति

६

७

८

९

१० [१५]

यौ ते श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षी नृचक्षसौ ।
ताम्यमिनं परि देहि राजन् त्वयस्ति चास्मा अनमीवं च धेहि
उरुणसावसुतृपा उदुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो जनाँ अनु ।
तावस्मभ्यं हशये सूर्याय पुनर्दातामसुमद्येह भद्रम्

११

१२

यमाय सोमं सुनुत यमार्य जुहुता हविः ।

यमं ह यज्ञो गच्छ त्यग्निदूतो अरंकृतः

१३

यमार्य घृतवद्धवि जुहोत प्र च तिष्ठत ।

स नो देवेष्वा यमद् वीर्यमायुः प्र जीवसे

१४

यमाय मधुमत्तमं राज्ञे हव्यं जुहोतन ।

इदं नम कर्षिभ्यः पूर्वजभ्यः पूर्वभ्यः पथिकृज्यः

१५

त्रिकद्रुकेभिः पतति पल्लुर्वरेकमिद्वहत् ।

त्रिष्टुब्गायत्री छन्दांसि सर्वा ता यम आहिता

१६ [१६] (१२०)

(१५)

१४ शङ्को यामायनः । पितरः । त्रिष्टुप्, ११ जगती ।

उदीरतामवर उत परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ।

अस्यै ईयुरवुका कृतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु १

इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वासो य उपरास ईयुः ।

ये पार्थिवे रजस्या निर्घत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु विश्व २

आहं पितृन् त्सुविदत्राँ अवित्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः ।

बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः ३

बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वाँ गिमा वो हव्या चक्रमा जुषध्वम् ।

त आ गतावसा शतमेनाऽथा नः शं योररपो दधात ४

उपहृताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु ।

त आ गमन्तु त इह भुवन्त्वधि भुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ५ [१७]

आच्या जानु दाक्षिणतो निष्ये मं यज्ञमभि गृणीत विश्वे ।

मा हिंसिष्ट पितरः केन चिन्नो यद्वा आगः पुरुषता करांम ६

आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त दाशुषे मर्त्याय ।

पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहोजै दधात ७

ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासोऽनूहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः ।

तेभिर्यमः संरराणो हवींष्युः शत्रुशङ्निः प्रतिकाममत्तु ८

ये तातृषुर्देवत्रा जेहमाना होत्राविवुः स्तोमंतटासो अर्कैः ।

आग्ने याहि सुविदत्रेभिरर्वाङ् सत्यैः कृच्यैः पितृभिर्धर्मसङ्निः ९

ये सत्यासो हविर्दो हविष्पा इन्द्रेण देवैः सरथं दधानाः ।

आग्ने याहि सहस्रं देववन्दैः परैः पूर्वैः पितृभिर्धर्मसङ्निः १० [१८]

अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत सुप्रणीतयः ।

अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्यथा रयिं सर्ववीरं दधातन ११

त्वमग्न ईळितो जातवेदोऽवाङ्मयानि सुरभीणि कुत्वी ।

प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि १२

ये चेह पितरो ये च नेह याँश्च विद्म याँ उ च न प्रविद्म ।

त्वं वेत्थ यति ते जातवेदः स्वधाभिर्यज्ञं सुकृतं जुषस्व १३

(१३३)

ये अग्निदग्धा ये अन्नदग्धा मध्ये दिवः स्वधया मादयन्ते ।
तेभिः स्वराळसुनीतिमेता यथावशं तन्वं कल्पयस्व

१४ [१९] (१३४)

(१६)

१४ दमनो यामायनः । अग्निः । त्रिष्टुप्, ११-१४ अनुष्टुप् ।

मैनमग्ने वि वहो मामि शोचो मास्य त्वचं चिक्षिपो मा शरीरम् ।

यदा शूतं कृणवो जातवेदो ऽथेमेनं प्र हिणुतात् पितृभ्यः

१

शूतं यदा करसि जातवेदो ऽथेमेनं परि दत्तात् पितृभ्यः ।

२

यदा गच्छात्यसुनीतिमेता मथा देवानां वशनीर्भवाति

सूर्यं चक्षुर्गच्छतु वार्तमात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा ।

३

अपो वा गच्छ यवि तत्र ते हित मोषधीषु प्रीतिं तिष्ठा शरीरैः

४

अजो भागस्तपसा तं तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अर्चिः ।

यास्ते शिवास्तन्वो जातवेदस्ताभिर्वहेन सुकृतांषु लोकम्

अव सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधार्मिः ।

आयुर्वसान उप वेतु शेषः सं गच्छतां तन्वा जातवेदः

५ [२०]

यत् ते कृष्णः शकुन आतुतोद पिपीलः सर्प उत वा श्वापदः ।

अग्निष्टद्विश्वादगदं कृणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणो आविवेश

६

अग्नेर्वर्म परि गोभिर्वयस्व सं प्रोषुष्व पीवसा मेदसा च ।

नेत त्वा धृष्णुर्हरसा जह्मपाणो बृधृग्विधक्ष्यन् पर्यङ्क्षयति

७

इममग्ने चमसं मा वि जिह्वरः प्रियो देवानामृत सोम्यानाम् ।

एष यश्चमसो देवपानस्तस्मिन् देवा अमृता मादयन्ते

८

क्रव्यादमग्निं प्र हिणोमि दुरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः ।

इहैवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्

९

यो अग्निः क्रव्यात् प्रविवेश वो गृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।

तं हरामि पितृयज्ञाय देवं स घर्ममिन्वात् परमे सुधस्थे

१० [२१]

यो अग्निः क्रव्यवाहनः पितृन् यक्षहतावृधः ।

प्रेतुं हव्यानि वोचति देवेभ्यश्च पितृभ्य आ

११

उशान्तस्त्वा नि धीमह्युशान्तः समिधीमहि ।

उशान्तुगत आ वह पितृन् हविषे अत्तवे

१२

(१४६)

यं त्वमग्ने समर्द्धं—स्तमु निर्वीपया पुनः ।

क्रियाम्बवत्र रोहतु पाकपूर्वा व्यल्कशा

१३

शीतिके शीतिकावति ह्लादिके ह्लादिकावति ।

मुण्डक्याडे सु सं गम इमं स्वाग्निं हर्षय

१४ [२२] (१४८)

(१७)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १७-१९]

१४ देवध्रुवा यामायनः । १-२ सरण्यूः, ३-६ पूषा, ७-९ सरस्वती, १०-१४ आपः,

११-१२ सोमो वा । त्रिष्टुप्, १३-१४ अनुष्टुप्, १३ पुरस्ताद्वृद्धती वा ।

त्वष्टा बुहित्रे वहतुं कृणोती—तीदं विश्वं भुवनं समेति ।

यमस्य माता पर्युह्यमाना महो जाया विवस्वतो ननाश

१

अपागूहन्नमृतां मर्त्येभ्यः कृत्वी सर्वणामददुर्विवस्वते ।

उताश्विनावमरद्यत् तवासी—दर्जहादु द्वा मिथुना सरण्यूः

२

पूषा त्वेतश्चावयतु प्र विद्वा—नर्नष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः ।

स त्वैतेभ्यः परि ददत् पितृभ्यो ऽग्निर्वैवेभ्यः सुविद्विष्येभ्यः

३

आयुर्विश्वायुः परि पासति त्वा पूषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात् ।

यत्रासति सुकृतो यत्र ते ययु—स्तत्र त्वा देवः सविता दधातु

४

पूषेमा आशा अनु वेदू सर्वाः सो अस्मौ अमयतमेन नेपत् ।

स्वस्तिवा आर्घुणिः सर्ववीरो ऽप्रयुच्छन् पुर एतु प्रजानन्

५ [२३]

प्रपथे प्रथामजनिष्ट पूषा प्रपथे द्विवः प्रपथे पृथिव्याः ।

उमे अभि प्रियतमे सुधस्थे आ च परां च चरति प्रजानन्

६

सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमनि ।

सरस्वतीं सुकृतो अह्वयन्त सरस्वती व्राशुषे वार्यं दात

७

सरस्वति या सरथं युयाथ स्वधामिर्वैवि पितृभिर्मदन्ती ।

आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयस्वा—ऽनमीवा इष आ धेह्यस्मे

८

सरस्वतीं यां पितरो हवन्ते दक्षिणा यज्ञमभिनक्षमाणाः ।

सहस्रार्धमिलो अत्र मागं रायस्पोषं यजमानेषु धेहि

९

आपो अस्मान् मातरः शुन्धयन्तु धृतेन नो धृतप्वः पुनन्तु ।

विश्वं हि रिपं प्रवहन्ति देवी—रदिदाभ्यः शुचिरा पूत एमि

१० [२४] (१५८)

द्रुप्सश्चस्कन्द प्रथमौ अनु द्यू—निमं च योनिमनु यश्च पूर्वः ।

समानं योनिमनु संचरन्तं द्रुप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः

११

यस्ते द्रुप्सः स्कन्दति यस्ते अंशु—र्बाहुच्युतो धिषणाया उपस्थात् ।

अध्वर्योर्वा परि वा यः पवित्रात् तं ते जुहोमि मनसा वर्षद्रुक्तम्

१२

यस्ते द्रुप्सः स्कन्नो यस्ते अंशु—रवश्च यः परः सुचा ।

अयं देवो बृहस्पतिः सं तं सिञ्चतु राधसे

१३

पर्यस्वतीरोपधयः पर्यस्वन्मामकं वचः ।

अपां पर्यस्वदित् पयस्तेन मा सह शुन्धत

१४ [२५] (१६२)

(१८)

१४ संकुसुको यामायनः । १-४ मृत्युः, ५ धाता, ६ त्वष्टा, ७-१४ पितृमेधा, १४ प्रजापतिर्वा ।

त्रिष्टुप्, ११ प्रस्तारपङ्क्तिः, १३ जगती, १४ अनुष्टुप् ।

परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात् ।

चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिपो मोत वीरान्

१

मृत्योः पदं योपर्यन्तो यदैत द्राघीय आयुः प्रतरं दर्शनाः ।

आप्यार्यमानाः प्रजया धनेन शुद्धाः पूता भवत यज्ञियासः

२

इमे जीवा वि मृतैराववृत्तं नमूद्भद्रा देवहूतिर्नो अद्य ।

प्राञ्चो अगाम नूतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरं दर्शनाः

३

इमं जीवेम्यः परिधिं दधामि मैषां नु गादपरो अर्थमेतम् ।

शतं जीवन्तु शरदः पुरुची—रन्तमृत्युं दधतां पर्वतेन

४

यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथं क्रतव क्रतुभिर्यन्ति साधु ।

यथा न पूर्वमपरो जहात्ये—वा धातरायूँषि कल्पयेषाम्

५ [२६]

आ रोहतायुर्जरसं वृणाना अनुपूर्वं यतमाना यति ष्ठ ।

इह त्वष्टा सुजनिमा सजोषा दीर्घमायुः करति जीवसे वः

६

इमा नारीरविधवाः सुपत्नी—राज्जनेन सर्पिषा सं विशन्तु ।

अनश्रवोऽनमीवाः सुरत्ना आ रोहन्तु जनयो योनिमग्रे

७

उदीर्ष्व नार्यभि जीवलोकं गतासुमेतमुषं शेष एहि ।

हस्तग्रामस्य दिधिषोस्तवेदं पत्युर्जनित्वमभि सं बभूथ

८

(१७०)

धनुर्हस्ताद्वावदानो मृतस्या—ऽस्मे क्षत्राय वर्चसे बलाय । अत्रैव त्वमिह वयं सुवीरा विश्वाः स्पृधो अमिमांतीर्जयेम उप सर्प मातरं भूमिमेता मुरुव्यचंसं पृथिवीं सुशेवाम् । ऊर्णम्रदा युवतिर्दक्षिणावत एषा त्वा पातु निर्वृतेरुपस्थात्	१ १० [२७]
उच्छ्वस्व पृथिवि मा नि बांधथाः सुपायनास्मै भव सूपवञ्चना । माता पुत्रं यथा सिचा ऽभ्येनं भूम ऊर्णुहि उच्छ्वस्त्रमाना पृथिवी सु तिष्ठतु सहस्रं मितु उप हि अयन्ताम् । ते गुहासो घृतश्चुतो भवन्तु विश्वाहास्मै शरणाः सन्त्वत्र उत् ते स्तभ्रामि पृथिवीं त्वत् परी—मं लोगं निदधन्मो अहं रिषम् । एतां स्थूणां पितरो धारयन्तु तेऽत्रा यमः सार्दना ते मिनोतु प्रतीचीने मामहनी—ष्वाः पूर्णमिवा दंधुः । प्रतीचीं जग्रमा वाच—मश्वं रश्नया यथा	११ १२ १३ १४ [२८] (१७६)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३०]

(१९)

८ मथितो यामायनः, भृगुर्वाकणिर्वा, भार्गवश्च्यवनो वा । आपः, गावो वा,
१ उत्तरार्धर्चस्य अग्नीषोमौ । अनुष्टुप्, ६ गायत्री ।

नि वर्तध्वं मानु गाता—ऽस्मान् त्सिपक्त रेवतीः । अग्नीषोमा पुनर्वसू अस्मे धारयतं रयिम् पुनरेना नि वर्तय पुनरेना न्या कुरु । इन्द्र एणा नि र्यच्छ—त्वग्निरेना उपार्जतु पुनरेता नि वर्तन्ता—मस्मिन् पुंयन्तु गोपतौ । इहैवाग्ने नि धारये—ह तिष्ठतु या रयिः यज्ञियानं न्ययनं संज्ञानं यत् परायणम् । आवर्तनं निवर्तनं यो गोपा अपि तं हुवे य उदानद् व्ययनं य उदानद् परायणम् । आवर्तनं निवर्तनं—मपि गोपा नि वर्तताम् आ निवर्तं नि वर्तय पुनर्न इन्द्र गा वेहि । जीवामिर्मुनजामै	१ २ ३ ४ ५ ६
---	----------------------------

(१८९)

परिं वो विश्वतो दध ऊर्जा धृतेन पर्यसा ।
 ये देवाः के च यज्ञियास्ते रथ्या सं सृजन्तु नः
 आ निर्वर्तन वर्तय नि निर्वर्तन वर्तय ।
 भूम्याश्चतस्रः प्रविशस्तान्म्य एना नि वर्तय

७

८ [१] (१८४)

(२०)

१० ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । अग्निः । गायत्री, १ एकपदा विराट्
 (एष मन्त्रः शास्त्रार्थः) . १ अनुष्टुप्, ९ विराट् १० त्रिष्टुप् ।

मद्रं नो अपि वातय मनः

१

अग्निमीळे मुजां यविष्ठं ज्ञासा मित्रं दुर्धरीतुम् ।

यस्य धर्मन् त्वरुरेनीः सपर्यन्ति मातुरुधः

२

यसासा कूपनीळं मासाकेतुं वर्धयन्ति

। भ्राजते श्रेणिदन्

३

अर्यो विशां गातुरेति प्र यदानेद् द्विवो अन्तान् । कविरभ्रं दीद्यानः

४

जुषद्भ्या मानुषस्यो ध्वस्तस्थावृभ्वा यज्ञे

। मिन्वन् त्सदा पुर एति

५

स हि क्षेमो हविर्यज्ञः श्रुष्टीदस्य गातुरेति

। अग्निं देवा वाशीमन्तम् ६ [२]

यज्ञासाहं दुर्ब इये ऽग्निं पूर्वस्य शेवस्य

। अद्रैः सुनुमायुमाहुः

७

नरो ये के चास्मदा विश्वेत् ते वाम आ स्युः

। अग्निं हविषा वर्धन्तः

८

कृष्णः श्वेतोऽरूपो यामो अस्य ब्रध क्रज उत शोणो यशस्वान् ।

हिरण्यरूपं जनिता जजान

९

एवा ते अग्ने विमदो मनीषा मूर्जो नपादृमृतेभिः सजोषाः ।

गिर आ वक्षत् सुमतीरियान इषमूर्जं सुक्षितिं विश्वमाभाः

१० [३] (१९४)

(२१)

८ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । अग्निः । आस्तारपक्षिः ।

अग्निं न स्ववृक्तिमि ह्येतारं त्वा वृणीमहे ।

यज्ञाय स्तीर्णवर्हिषे वि वो मदे ङीरं पावकशोचिपं विवक्षसे

१

त्वामु ते स्वाभुवः शुभमन्त्यश्वराधसः ।

वेति त्वामुपसेचनी वि वो मदु कर्जीतिरग्न आहुतिर्विवक्षसे

२

त्वे धर्माण आसते जुहुभिः सिञ्चतीरिव ।

कृष्णा रूपाण्यर्जुना वि वो मदे विश्वा अधि अघि अघियो धिषे विवक्षसे

३

(१९७)

यमग्ने मन्यसे रयिं सहसावन्नमर्थ ।	
तमा नो वाजसातये वि वो मदे यज्ञेषु चित्रमा भरा विवक्षसे	४
अग्निर्जातो अथर्वणा विदद्विश्वा नि काव्या ।	
भुवद्भूतो विवस्वतो वि वो मदे प्रियो यमस्य काम्यो विवक्षसे	५ [४]
त्वां यज्ञेष्वीळिते ऽग्ने प्रयत्यध्वरे ।	
त्वं वसूनि काम्या वि वो मदे विश्वा दधासि वृशुषे विवक्षसे	६
त्वां यज्ञेष्वुत्विजं चारुमग्ने नि पेंदिरे ।	
घृतप्रतीकं मनुषो वि वो मदे शुक्रं चेतिष्ठमक्षमिविवक्षसे	७
अग्ने शुक्रेण शोचिषो—रु प्रथयसे बृहत् ।	
अमिक्रन्धेन वृषायसे वि वो मदे गर्भं दधासि जामिषु विवक्षसे	८ [५] (२०२)
(२२)	

१५ ऐन्द्रो विमदः प्राजापत्यो वा, वासुक्रो वसुरुक्षा । इन्द्रः । पुरस्ताद्वृहती, ५, ७, ९ अनुष्टुप्, १५ त्रिष्टुप् ।

कुहं श्रुत इन्द्रः कस्मिन्नद्य जने मित्रो न श्रूयते ।	
ऋषीणां वा यः क्षये गुहा वा चर्कूपे गिरा	१
इह श्रुत इन्द्रो अस्मे अद्य स्तवे वृज्यृचीयमः ।	
मित्रो न यो जनेष्वा यशश्चक्रे असाभ्या	२
महो यस्पतिः शर्वसो असाभ्या महो नृम्णस्य तूतुजिः ।	
मर्ता वज्रस्य धृष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम्	३
युजानो अश्वा वार्तस्य धुनीं देवो देवस्य वज्रिवः ।	
स्यन्ता पथा विरुक्मता सृजानः स्तोष्यध्वनः	४
त्वं त्या चिद्वातस्याश्वागां क्रज्जा त्मना वहध्वै ।	
ययोर्विवो न मर्त्यो यन्ता नकिर्विदार्यः	५ [६]

अध गमन्तोशनां पुच्छते वां कर्दथा न आ गृहम् ।

आ जग्मथुः पराकाद् विवश्च गमश्च मर्त्यम् ६

आ न इन्द्र पृक्षसे ऽस्माकं ब्रह्मोद्यतम् ।

तत् त्वां याचामहेऽवः शुष्णं यद्धन्नमानुषम् ७

(२०९)

अकर्मा वस्युरमि नो अमन्तु रन्यव्रतो अमानुषः ।

त्वं तस्यामित्रहन् वर्धवसिस्त्य वृम्भय

त्वं न इन्द्र शूर शूरैरुत त्वोतासो बर्हणा ।

पुरुत्रा ते वि पुर्तयो नवन्त क्षोणयो यथा

त्वं तान वृत्रहत्ये चोदयो नृन् कार्पाणे शूर वज्रिवः ।

गुहा यदी कवीनां विशां नक्षत्रशवसाम्

मक्ष ता त इन्द्र वानाप्रस आक्षणे शूर वज्रिवः ।

यन्तु शुष्णस्य वृम्भयो जातं विश्वं स्यावभिः

माकुभ्यगिन्द्र शूर वस्वीरस्मे भूवन्नभिष्टयः ।

वयंवयं त आसां सुक्ते स्याम वज्रिवः

अस्मे ता त इन्द्र सन्तु सत्या ऽहिंसन्तीरुपस्पृशः ।

विद्याम यासां भुजो धेनूनां न वज्रिवः

अहस्ता यदुपवी वर्धेत क्षाः शचीभिर्वेद्यानाम् ।

शुष्णं परि प्रक्षिणिद् विश्वार्यवे नि शिश्रथः

पिवापिबिदिन्द्र शूर सोमं मा रिषण्यो वसवान् वसुः सन् ।

उत त्रायस्व गृणतो मधोर्नो महर्ष्य रायो रेवतस्कृधी नः

(२३)

७ ऐन्द्रो विमदः प्राजापत्यो वा, चासुक्रो वसुकृष्ण । इन्द्रः । जगती, १, ७ त्रिष्टुप्, ५ अभिसारिणी ।

यजामह इन्द्रं वज्रदक्षिणं हरीणां रथ्यं विव्रतानाम् ।

प्र श्मश्रु दोधुवदूर्ध्वा भूद वि सेनाभिर्वयमानो वि राधसा

हरी न्वस्य या वने विदे वस्विन्द्रो मधैर्मघवा वृत्रहा भुवत् ।

ऋमुर्वाज ऋमुक्षाः पत्यते शवो ऽव क्षणौमि दासस्य नाम चित् ।

यदा वज्रं हिरण्यमिदथा रथं हरी यमस्य वहतो वि सूरिमिः ।

आ तिष्ठति मघवा सनभुत् इन्द्रो वार्जस्य वीर्यश्रवसस्पतिः

सो चिन्तु वृष्टिर्युध्याऽ स्वा सचौ इन्द्रः श्मश्रूणि हरितामि पुष्पुते ।

अव वेति सुक्षयं सुते मधूदिदूनोति वातो यथा वनम्

यो वाचा विवाचो मुधवाचः पुरु सहस्राशिवा जघान ।

तत्तदिवस्य पौंस्यं गृणीमसि पितेव यस्तविषीं वावृधे शवः

५

(२२२)

स्तोमं त इन्द्र विमदा अजीजन—अपूर्व्यं पुरुतमं सुदानवे ।

विद्या ह्यस्य भोजनमिनस्य य—दा पशुं न गोपाः करामहे

६

मार्किर्न एना सख्या वि यौपु—स्तव चेन्द्र विमदस्य च ऋषेः ।

विद्या हि ते प्रमतिं देव जामिव—दस्मे तं सन्तु सख्या शिवानि

७ [९] (११४)

(१४)

६ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको यसुकृद्वा । इन्द्रः, ४-६ अश्विनौ ।

आस्तारपक्षिः, ४-६ अनुष्टुप् ।

इन्द्र सोममिमं पिब मधुमन्तं चमू सुतम् ।

अस्मे रयि नि धारय वि वो मदे सहास्रिणं पुरुवसो विवक्षसे

१

त्वां यज्ञेभिर्बुक्थै—रुपं हव्येभिरीमहे ।

शचीपते शचीनां वि वो मदे श्रेष्ठं नो धेहि वार्यं विवक्षसे

२

यस्पतिर्वार्याणा—मसि रधस्य चोद्विता ।

इन्द्र स्तोतृणामविता वि वो मदे द्विपो नः पाह्यंहसो विवक्षसे

३

युवं शक्रा मायाविना समीची निरमन्थतम् ।

विमवेन यदीळिता नासत्या निरमन्थतम्

४

विश्वे देवा अकृपन्त समीच्योर्निष्पतन्त्योः ।

नासत्यावब्रुवन् देवाः पुनरा बहतादिति

५

मधुमन्मे परार्यणं मधुमत पुनरार्यनम् ।

ता नो देवा देवतया युवं मधुमतस्कृतम्

६ [१०] (११०)

(१५)

११ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको यसुकृद्वा । सोमः । आस्तारपक्षिः ।

मद्रं नो अपि वातय मनो दक्षमुत क्रतुम् ।

अर्धा ते सख्ये अन्धसो वि वो मदे रणन् गावो न यवसे विवक्षसे

१

ह्रविस्पृशस्त आसते विश्वेषु सोम धामसु ।

अधा कामा इमे मम वि वो मदे वि तिष्ठन्ते वसूयवो विवक्षसे

२

उत व्रतानि सोम ते प्राहं मिनामि प्राक्या ।

अधा पितेव सूनवे वि वो मदे मृळा नो अमि चिह्वाद्विवक्षसे

३

(१११)

समु प्र यन्ति धीतयः सर्गांसोऽवृत्तौ इव ।

कर्तुं नः सोम जीवसे वि वो मदे धारया चमसौ इव विवक्षसे

४

तव त्ये सोम शक्तिमि—निकांमासो व्यृण्वरे ।

गृत्सस्य धीरास्तवसो वि वो मदे व्रजं गोमन्तमश्विनं विवक्षसे

५ [११]

पशुं नः सोम रक्षसि पुरुत्रा विष्टितं जगत् ।

समाकृणोषि जीवसे वि वो मदे विश्वा संपश्यन् भुवनां विवक्षसे

६

त्वं नः सोम विश्वतो गोपा अदाभ्यो भव ।

सेधं राजन्नप सिधो वि वो मदे मा नो दुःशंस ईशता विवक्षसे

७

त्वं नः सोम सुकर्तुर्वयोधेयाय जागृहि ।

क्षेत्रवित्तरो मनुषो वि वो मदे ब्रुहो नः पाह्यंहसो विवक्षसे

८

त्वं नो वृत्रहन्तमेन्द्रस्येन्दो शिवः सखा ।

यत् सीं हवन्ते समिथे वि वो मदे युध्यमानास्तोकसातौ विवक्षसे

९

अयं घ स तुरो मव इन्द्रस्य वर्धत प्रियः ।

अयं कक्षीर्वतो महो वि वो मदे मूर्तिं विप्रस्य वर्धयद्विवक्षसे

१०

अयं विप्राय दाशुषे वाजौ इयति गोमतः ।

अयं सप्तस्य आ वरं वि वो मदे प्रान्धं श्रोणं च तारिपद्विवक्षसे

११ [१२] (२४१)

(२६)

१ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुपतो वसुकृत्वा । पूषा । अनुष्टुप्, १, ४ उष्णिक् ।

प्र ह्यच्छा मनीषाः स्पर्हा यन्ति नियुतः ।

प्र वृक्षा नियुदथः पूषा अविष्टु माहिनः

१

यस्य त्यन्महित्वं वाताप्यमयं जनः ।

विप्र आ वंसद्भीतिमि—श्चिकेत सुष्टुतीनाम्

२

स वेद सुष्टुतीना—मिन्दुर्न पूषा वृषा ।

अमि प्सुरः प्रुपायति व्रजं न आ प्रुपायति

३

मंसीमहि त्वा वय मस्मार्क देव पूषन् ।

मतीनां च सार्धन विप्राणां चाध्वमम्

४

प्रत्यर्धिर्यज्ञाना—मश्वहयो रथानाम् ।

ऋषिः स यो मनुर्हितो विप्रस्य यावयत्सुखः

५ [१३] (२४६)

आधीर्पमाणायाः पतिः शुचायाश्च शुचस्य च ।

वासोवायोऽर्वीनामा वासांसि मयुजत्

६

इनो वाजानां पतिरिनः पुष्टीनां सखा ।

प्र इमं हृयतो दूधोद् वि वृथा यो अदाभ्यः

७

आ ते रथस्य पूषन्नजा धुरं ववृत्युः ।

विश्वस्यार्थिनः सखा सनोजा अनपच्युतः

८

अस्माकंसूर्जा रथं पूषा अविष्टु माहिनः ।

मुवद्वाजानां वृध इमं नः शृणवद्ववम्

९ [१४] (१५०)

(२७)

२४ ऐन्द्रो वसुकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असत् सु मे जरितः साभिवेगो यत् सुन्वते यजमानाय शिक्षम् ।

अनाशीर्दामहमस्मि प्रहन्ता सत्यध्वतं वृजिनायन्तगामुम्

१

यदीदृहं युधये संनयान्यदेवयून् तन्वाऽं शृशुजानान् ।

अमा ते तुश्रं वृषमं पचानि तीव्रं सुतं पञ्चदशं नि पिञ्चम्

२

नाहं तं वेवृ य इति ब्रवीत्यदेवयून् त्समरणे जघन्वान् ।

यदावाख्येत् समरणमृधावदादिद्ध मे वृषभा प्र जुवन्ति

३

यदज्ञतिषु वृजनेष्वासं विश्वे सतो मघवानो म आसन् ।

जिनामि वेत् क्षेम आ सन्तमामुं प्र तं क्षिणां पर्वते पावृगृह्य

४

न वा उ मां वृजने वारयन्ते न पर्वतासो यदृहं मनस्ये ।

मम स्वनात् कृधुकर्णो मयात् एवेदन् द्यून् किरणः समेजात्

५ [१५]

दर्शन्नवत्र श्रुतपाँ अन्निद्वान् बाहुक्षदुः शरिषे पत्यमानान् ।

घृषुं वा ये निनिदुः सखायमध्यु न्वेषु पवयो ववृत्युः

६

अमूर्वैक्षीर्व्युः आयुरान्नु दर्शन्तु पूर्वी अपरो नु दर्पत् ।

द्वे पवस्ते परि तं न मूतो यो अस्य पारे रजसो विविष

७

गावो यवं प्रयुता अर्यो अक्षन् ता अपश्यं सहगोपाश्चरन्तीः ।

हवा इवुर्यो अभितुः समायन् किर्यदासु स्वर्पतिश्छन्दयते

८

(१५८)

सं यद्वयं यवसावो जनानां—महं यवाद् उर्वज्रे अन्तः ।

अत्रा युक्तोऽवसातारमिच्छा—दथो अयुक्तं युनजद्वन्वान्
अत्रेदु मे मंससे सत्यमुक्तं द्विपाच्च यच्चतुष्पात् संसृजानि ।
स्त्रीमिर्यो अत्र वृषणं पृतन्या—दयुद्धो अस्य वि मंजानि वेदः

९

१० [१६]

यस्यानक्षा दुहिता जात्वास्त कस्तां विद्वौ अभि मन्याते अन्धाम् ।

कतरो मेनिं प्रति तं मुचाते य ई वहति य ई वा वरेयात्
कियती योपां मर्यतो वधूयोः परिप्रीता पन्यसा वार्येण ।

११

मद्रा वधूर्भवति यत् सुपेशाः स्वयं सा मित्रं वनुते जने चित्
पत्तो जंगार प्रत्यश्चमत्ति शीष्णां शिरः प्रति दधौ वरूथम् ।

१२

आसीन ऊर्ध्वामुपासिं क्षिणाति न्यङ्कुत्तानामन्वेति भूमिम्

१३

बृहन्नच्छायो अपलाशो अवीं तस्थौ मातां विषितो अत्ति गर्भः ।

अन्यस्यां वत्सं रिहती भिमाय कयां भुवा नि दधि धेनुर्दधः

१४

सप्त वीरासो अधरादुदाय झष्ठोत्तरात्तात् समजग्मिरन्ते ।

नवं पश्चातात् स्थविमन्त आयन् दश प्राक् सानु वि तिरन्त्यश्वः

१५ [१७]

दृशानामेकं कपिलं समानं तं हिन्वन्ति क्रतवे पार्याय ।

गर्भं माता सुधितं वक्षणा स्ववेनन्तं तुषयन्ती विमर्ति

१६

पीवानं मेपमपचन्त वीरा न्युता अक्षा अनु वीव आसन् ।

द्वा धनुं बृहतीमप्स्वन्तः पवित्रवन्ता चरतः पुनन्ता

१७

वि क्रोशनासो विष्वश्च आयन् पचाति नेमो नहि पक्षवृधः ।

अयं मे व्रेवः सविता तदाह दृष्ट इष्टनवत् सर्पिरन्नः

१८

अपश्यं ग्रामं वहमानमारा वचकया स्वधया वर्तमानम् ।

सिषक्त्यर्थः प्र युगा जनानां सद्यः शिक्षा प्रमिनानो नवीयान्

१९

एतौ मे गावौ प्रमरस्य युक्तौ मो पु प्र संधीर्मुहुर्निर्ममन्धि ।

आपश्चिदस्य वि नशन्त्यर्थं सूरश्च मर्क उपरो बभूवान्

२० [१८]

अयं यो वज्रः पुरुषा विवृत्तो ऽवः सूर्यस्य बृहतः पुरीषात् ।

अव इवेना परो अन्यदस्ति तदव्यथी जरिमाणस्तन्ति

२१

वृक्षेवृक्षे निर्यता मीमयद्वौ स्ततौ वयः प्र पतान् पूरुषावः ।

अथेदं विश्वं मुर्वनं मयात् इन्द्राय सुन्वहर्षये च शिक्षात्

२२

(२७१)

देवानां माने प्रथमा अतिष्ठन् कुन्तत्रविषामुपरा उदायन् ।
 त्रयस्तपन्ति पृथिवीमनुपा द्वा बृहत्कं वहतः पुरीषम्
 सा ते जीवातुरुत तस्य विद्धि मा स्मैताह्वगर्प गूहः समर्थे ।
 आविः स्वः कृणुते गूहते ब्रुसं स पादुरस्य निर्णिजो न मुच्यते

२३

२४ [१९] (२७४)

(२८)

(१२) १ इन्द्रस्तुपा वसुकपली कपिकाः २,६,८,१०,१२ इन्द्र कविः ३,४,५,७,९,११ ऐन्द्रो वसुक कविः ।
 २,६,८,१०,१२ ऐन्द्रो वसुको देवता १,३,४,५,७,९,११ इन्द्रो देवता । विश्वम् ।

विश्वो ह्यन्यो अरिराजगाम ममेदह श्वशुरो ना जगाम ।
 जक्षीयाद्भाना उत सोमं पपीयात् स्वाशितः पुनरस्तं जगायात्
 स रोरुवद्वृषमस्तिग्मगृङ्गो वर्ष्मन् तस्थौ वर्ष्मन्ना पृथिव्याः ।
 विश्वेष्वेनं ब्रजनेषु पामि यो मे कुक्षी सुतसोमः पुणार्तिं
 अद्विणा ते मन्दिनं इन्द्र तूयान् त्सुन्वन्ति सोमान् पिबंसि त्वमेषाम् ।
 पचन्ति ते वृषमाँ अत्सि तेषां पृक्षेण यन्मघवन् ह्वयमानः
 इदं सु मे जरितरा चिकिद्धि प्रतीपं शापं नद्यो वहन्ति ।
 लोपाशः सिंहं प्रत्यञ्चमत्साः क्रोष्टा वराहं निरतक्त कक्षात्
 कथा त एतवृहमा चिकेतं गृत्सस्य पाकस्तवसो मनीषाम् ।
 त्वं नो विद्धौ क्रतुथा वि वोचो यमधै ते मघवन् क्षेम्या धूः
 एवा हि मां तवसं वर्धयन्ति द्विवर्ध्वेन्मे ब्रुहत् उत्तरा धूः ।
 पुरु सहस्रा नि शिशामि साकमशत्रुं हि मा जानिता जजान

१

२

३

४

५

६ [२०]

एवा हि मां तवसं जजुरुग्रं कर्मन्कर्मन् वृषणामिन्द्र देवाः ।
 वर्धो वृत्रं वज्रेण मन्दसानो ऽप वृजं महिना दाशुषे वम्
 देवास आयन् परशुरविभ्रन् वना वृश्चन्तो अमि विद्धिरायन् ।
 नि सुहृदं वर्धतो वृक्षणासु यत्रा कृपीटमनु तद्वहन्ति
 दाशः क्षुरं प्रत्यञ्चं जगारा ऽद्वि लोगेन व्यमेदमारात् ।
 ब्रुहन्तं चिद्वहते रन्धयानि वर्धद्वत्सो वृषमं शूशुवानः
 सुपर्ण इत्था नखमा सिषया वरुद्धः परिपवुं न सिंहः ।
 निरुद्धश्चिन्महिषस्तर्प्यावान् गोधा तस्मा अयथं कर्षदेतत्

७

८

९

१०

(२८४)

तेभ्यो गोधा अयथं कर्षद्वेतये ब्रह्मणः प्रतिपीयन्त्यन्नैः ।

मिम उक्ष्णोऽवसुष्टौ अदन्ति स्वयं बलानि तन्वः शृणानाः

११

एते शर्मीमिः सुशर्मी अमूवन् ये हिंन्विरे तन्वः सोम उक्थेः ।

नूवद्ववृष्टुप नो माहि वाजान् विवि भवो दधिषे नाम वीरः

१२ [२१] (२८६)

(२९)

८ ऐन्द्रो वसुक्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वने न वा यो न्यधायि चाक—उच्छुचिर्वा स्तोमो भुरणावजीगः ।

यस्येदिन्द्रः पुरुदिनेषु होता नृणां नर्यो नृतमः क्षपावान्

१

प्र ते अस्या उपसः प्रार्परस्या नृतौ स्याम नृतमस्य नृणाम् ।

अनुं विशोकः शतमार्बहृन् कुत्सेन रथो यो असन् ससवान्

२

कस्ते मद इन्द्र रन्त्यो भू—दुरो गिरो अभ्युग्रो वि धाव ।

कद्वाहो अर्वागुप मा मनीषा आ त्वा शक्यामुपमं राधो अन्नैः

३

कटुं द्युन्नमिन्द्र त्वावतो नृन् कया धिया कस्ते कन्न आगेन ।

मित्रो न सत्य उरुगाय मृत्या अन्नै समस्य यदसन् मनीषाः

४

ध्रंरंय सूरौ अर्थं न पारं ये अस्य कामं जनिधा इव गमन् ।

गिरश्च ये ते तुविजात पूर्वी—नर इन्द्र प्रतिशिक्षन्त्यन्नैः

५ [२२]

मात्रे नु ते सुमिते इन्द्र पूर्वी द्यौर्मज्जना पृथिवी काव्येन ।

वराय ते घृतवन्तः सुतासः स्वाग्रान् भवन्तु पीतये मधूनि

६

आ मध्वो अस्मा असिचक्रमन्त्र—मिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः ।

स वावृधे वरिमन्त्रा पृथिव्या अभि कृत्वा नर्यः पौंस्यैश्च

७

व्यान्लिन्द्रः पुतनाः स्वोजा आस्मै यतन्ते सग्याय पूर्वीः ।

आ स्मा रथं न पुतनासु तिष्ठ यं मद्रथा सुमत्या चोदयासि

८ [२३] (२९४)

(३०)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३०-४१]

१५ कवय एल्दयः । आपः, अपां न पात् वा । त्रिष्टुप् ।

प्र दधन्ना ब्रह्मणे गातुरे—त्वपो अच्छा मनसो न प्रयुक्ति ।

महीं मित्रस्य वरुणस्य धासिं पृथुज्यसे रीरधा सुवृक्तिम्

१

(२९५)

अध्वर्यवो हविर्धन्तो हि भूता—ऽच्छाप इतोऽशतीरुशन्तः ।
 अव याश्चष्टे अरुणः सुपर्ण—स्तमास्यध्वमुर्मिमद्या सुवस्ताः २
 अध्वर्यवोऽप इता समुद्र—मुपां नपातं हविषा यजध्वम् ।
 स वो दददूर्मिमद्या सुपूतं तस्मै सोमं मधुमन्तं सुनोत ३
 यो अनिध्वो दीदयदुप्स्व—न्त—यं विप्रास ईळते अध्वरेषु ।
 अपां नपान्मधुमतीरपो द्वा याभिरिन्द्रो वावूधे वीर्याय ४
 याभिः सोमो मोदते हर्षते च कल्याणीभिर्युवतिभिर्न मर्यः ।
 ता अध्वर्यो अपो अच्छा परेहि यदासिञ्चा ओषधीभिः पुनीतात ५ [२४]

एवेद्यूने युवतयो नमन्त यदीमुशानुशतीरित्यच्छ ।
 सं जानते मनसा सं चिकित्ते ऽध्वर्यवो धिपणापश्च देवीः ६
 यो वो वृताभ्यो अकृणोदु लोकं यो वो मह्या अमिशस्तेरमुञ्चत ।
 तस्मा इन्द्राय मधुमन्तमूर्मिं देवमादन् प्र हिणोतनापः ७
 प्रास्मै हिनोत मधुमन्तमूर्मिं गर्भो यो वः सिन्धवो मध्व उत्सः ।
 घृतपृष्ठमीड्यमध्वरेष्वा—ऽऽपो रेवतीः शृणुता हवं मे ८
 तं सिन्धवो मत्सरमिन्द्रपान—मूर्मिं प्र हेत य उमे इर्यति ।
 मदच्युतमौशानं नमोजां परि त्रितन्तुं विचरन्तमुत्सम् ९
 आववृत्ततीरध नु द्विधारा गोपुयुधो न नियवं चरन्तीः ।
 ऋषे जनित्रीर्भुवनस्य पत्नी—रपो वन्दस्व सवुधः सयौनीः १० [२५]

हिनोता नो अध्वरं देवयज्या हिनोत ब्रह्म सनये धनानाम ।
 ऋतस्य योगे वि प्र्यध्वमूधः श्रुष्टीवरीभूतनास्मभ्यमापः ११
 आपो रेवतीः क्षर्यथा हि वस्वः क्रतुं च मद्रं बिभृथामृतं च ।
 रायश्च स्थ स्वपत्यस्य पत्नीः सरस्वती तद्रूणते वर्यो धात । १२
 प्रति यदापो अहश्चमायती—धृतं पर्यासि बिभ्रतीर्मधूनि ।
 अध्वर्युभिर्मनसा संविद्वाना इन्द्राय सोमं सुपूतं भरन्तीः १३
 एमा अगमन् रेवतीर्जीवधन्या अध्वर्यवः सादयता सखायः ।
 नि बर्हिषि धत्तन सोम्यासो ऽपां नपत्रा संविद्वानास एनाः १४
 आगमन्नाप उशतीर्विहिरेदं न्यध्वरे असदन् देवयन्तीः ।
 अध्वर्यवः सुनुतेन्द्राय सोम—मभूदु वः सुशका देवयज्या १५ [२६] (३०५)

(३१)

११ कवच पेल्लयः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ नो देवानामुप वेतु शंसो विश्वेभिस्तुरैरवसे यजत्रः ।
 तेभिर्वयं सुषखायो भवेम तरन्तो विश्वा दुरिता स्याम
 परि चिन्मर्तो द्रविणं ममन्या हृतस्य पथा नमसा विवासेत् ।
 उत स्वेन क्रतुना सं वदेत् श्रेयांसं वक्षं मनसा जगृभ्यात् ।
 अधापि धीतिरससृग्रमंशा स्तीर्थे न वृस्ममुप यन्त्यूमाः ।
 अम्यानिश्म सुवितस्य शृषं नवेदसो अमृतानाममृम
 नित्यंश्चाकन्यात् स्वर्पतिर्दमूना यस्मा उ देवः संविता जजान ।
 भगो वा गोभिर्यमेमनज्यात् सो अस्मै चारुश्छदयदुत स्यात्
 इयं सा मूया उवसांमिव क्षा यद्ध क्षुमन्तः शवसा समारन् ।
 अस्य स्तुतिं जेतुमिर्क्षमाणा आ नः शग्मास उप यन्तु वाजाः

१

२

३

४

५ [२७]

अस्येवेषा सुमतिः पप्रथाना ऽमवत् पूर्या मूर्मना गौः ।
 अस्य सनीळा असुरस्य योनौ समान आ भरणे बिभ्रमाणाः
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्ठतक्षुः ।
 संतस्थाने अजरे इतऊती अहानि पूर्वीरुपसो जरन्त
 नैतावदेना परो अन्यद् स्तुषुक्षा स द्यावापृथिवी बिभर्ति ।
 त्वचं पवित्रं कृणुत स्वधावान् यदीं सूर्यं न हरितो वहन्ति
 स्तेगो न क्षामत्येति पृथ्वीं मिहं न वातो वि ह वाति भूम ।
 मित्रो यत्र वरुणो अज्यमानो ऽग्निर्वने न व्यसृष्ट शोकम्
 स्तुरीर्यत् स्रत सद्यो अज्यमाना व्यथिरव्यथीः कृणुत स्वर्गोपा ।
 पुत्रो यत् पूर्वः पित्रोर्जनिष्ठ शम्यां गौर्जगार यद्धं पुच्छान्
 उत कण्वं नृषदः पुत्रमाहु रुत श्यावो धनमादत्त वाजी ।
 प्र कृष्णाय रुशदपिन्वतो धर्कतमत्र नर्किरस्मा अपीपेत् ।

६

७

८

९

१०

११ [२८] (३२०)

(३२)

१ कवच पेल्लयः । इन्द्रः । जगती, ६-९ त्रिष्टुप् ।

प्र सु गमन्ता धियसानस्य सक्षणि वरेभिर्वरौ अभि पु प्रसीदतः ।
 अस्माकमिन्द्र उग्रयं जुजोषति यत् सोम्यस्यान्धसो बुबोधति

१

(३२१)

वीन्द्र यासि विव्यानि रोचना वि पार्थिवानि रजसा पुरुष्युत ।
 ये त्वा वहन्ति मुहुरध्वराँ उप ते सु वन्वन्तु वग्वनाँ अंराधसः २
 तदिन्मे छन्त्सद्वपुषो वपुष्वरं पुत्रो यज्जानं पित्रोरधीयति ।
 जाया पतिं वहति वग्वनां सुमतं पुंस इन्द्रो वहतुः परिष्कृतः ३
 तदित् सधस्थममि चारु दीधय गावो यच्छासन् वहतुं न धेनवः ।
 माता यन्मन्तुर्युथस्य पूर्या ऽभि वाणस्य सप्तधातुरिज्जनः ४
 प्र वोऽच्छा रिरिचे वेवयुष्यद मेको रुद्रेभिर्याति तुर्वणिः ।
 जरा वा येष्वामृतैषु वावने परि व ऊमेभ्यः सिञ्चता मधु ५ [२९]

निधीयमानमपंगूळहमप्सु प्र मे देवानां व्रतपा उवाच ।
 इन्द्रो विद्वाँ अनु हि त्वा चक्ष तेनाहमग्निं अनुशिष्ट आगाम् ६
 अक्षेत्रवित् क्षेत्रविवुं ह्यप्राद्र स प्रैति क्षेत्रविदानुशिष्टः ।
 एतद्वै भद्रमनुशासनस्यो—त सुतिं विन्दत्यज्ञसीनाम् ७
 अद्येदु प्राणीदममग्निमाहा ऽपीवृतो अधयन्मातुरुधः ।
 एमेनमाप जरिमा युवान महँळन् वसुः सुमना बभूव ८
 एतानि भद्रा कलश क्रियाम् कुरुश्वण वदतो मवानि ।
 वान इद्वो मघवानः सो अ—स्त्वयं च सोमो हृदि यं विमर्भि ९ [३०] (३३९)

—ॐ००—

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-२९]

(३३)

१ कवय पेल्लपः । १ विश्वे देवाः, २-३ इन्द्रः, ४-५ कुरुश्वणस्त्रासदस्यवः, ६-९ उपमश्रवा मैत्रातिथिः ।
 १ त्रिष्टुप्; प्रगाथः= (२ बृहती, ३ सतयुहती), ४-९ गायत्री ।

प्र मा युयुजे प्रयुजो जनानां वहामि स्म पूषणमन्तरेण ।
 विश्वे देवासो अध मामरक्षन् दुःशासुरागादिति घोषं आसीत् १
 सं मा तपन्त्यमितः सुपत्नीरिव पशवः ।
 नि बाधते अमतिर्नृगता जसु—र्वेन वैवीयते मतिः २
 मूषो न शिश्ना व्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो ।
 सकृत् सु नो मघवन्निन्द्र मूळ्या—ऽधो पितेव नो भव ३
 कुरुश्वणमावृणि राजानं त्रासदस्यवम् । मंहिष्ठं वाघतामृषिः ४
 यस्य मा हरितो रथे तिम्रो वहन्ति साधुया । स्तवै सहस्रदक्षिणे ५ [१] (३३४)

यस्य प्रस्वादसो गिरि उषमश्ववसः पितुः ।	क्षेत्रं न रणवमूचुषे	६
अधि पुत्रोपमश्ववो नपान्मित्रातिथेरिहि ।	पितुष्टे अस्मि वन्दिता	७
यदीशीयामृतानां मुत वा मर्त्यानाम् ।	जीवेद्दिमघवा मम	८
न देवानामर्ति व्रतं ज्ञातात्मा च न जीवति ।	तथा युजा वि वावृते	९ [२] (३३८)

(३४)

१४ कवप ऐन्दुपः अश्वो मौजवान् वा । १, ७, ९, १२ अक्षाः, १३ रुषिः २-६, ८, १०, ११, १४ अश्व-कितव-निन्दा । विष्टुप, ७ जगती ।

प्रावेपा मां बृहतो मादयन्ति प्रवातेजा इरिणे वर्वतानाः ।		
सोमस्येव मौजवतस्य अक्षो विभीदको जागृविर्मह्यमच्छान्	१	
न मां मिमेथ न जिहील एषा शिवा सखिभ्य उत मह्यमासीत् ।		
अक्षस्याहमेकपरस्य हेतो रनुवतामप जायामरोधम्	२	
द्वेष्टि श्वश्रुरप जाया रुणाद्धि न नाथितो विन्दते मर्डितारम् ।		
अश्वस्येव जरतो वस्यस्य नाहं विन्दामि कितवस्य भोगम्	३	
अन्ये जायां परि मृशन्त्यस्य यस्यागृधद्वेदेने वाज्यक्षः ।		
पिता माता भ्रातर एनमाहुर्न जानीमो नयता वद्वमेतम्	४	
यदादीध्ये न दविषाण्येभिः परायद्भ्योऽव हिये सखिभ्यः ।		
न्युसाश्च बभ्रवो वाचमक्रतु एमीदेपां निष्कृतं जारिणीव	५ [३]	
सभामेति कितवः पृच्छमानो जेप्यामीति तन्वाड शूशुजानः ।		
अक्षासो अस्य वि तिरन्ति कामं प्रतिदित्रे दधत् आ कुतानि	६	
अक्षास इदं कुशिनो नितोदिनो निक्वत्वा नस्तर्पनास्तापयिष्णवः ।		
कुमारदेष्णा जयतः पुनर्हणो मध्वा संपृक्ताः कितवस्य बर्हणा	७	
त्रिपञ्चाशः कीळति वार्त एषां देव इव सविता सत्यधर्मा ।		
उग्रस्य चिन्मन्यवे ना नमन्ते राजां चिदेभ्यो नम इत् कृणोति	८	
नीचा वर्तन्त उपरि स्फुरन्त्य हस्तासो हस्तवन्तं सहन्ते ।		
विष्या अङ्गरा इरिणे न्युसाः गीताः सन्तो हृदयं निर्दहन्ति	९	
जाया तप्यते कितवस्य हीना माता पुत्रस्य चरतः कं स्वित् ।		
क्रणावा विभ्यद्वनमिच्छमानो ऽन्येषामस्तमृप नक्तमेति	१० [४] (३४८)	

स्त्रियं हृद्वायं कितवं तंतापा—ऽन्येषां जायां सुकृतं च योनिम् पूर्वाह्ने अश्वान् युजुजे हि बभूव त्सो अग्नेरन्ते वृषलः पपाद	११
यो वः सेनानीर्महतो गुणस्य राजा व्रातस्य प्रथमो बभूव । तस्मै कृणोमि न धना रुणधिम दशाहं प्राचीस्तद्वतं वदामि	१२
अक्षैर्मा दीव्यः कृषिमित् कृषस्व वित्ते रमस्व बहु मन्यमानः । तत्र गावः कितव तत्र जाया तन्मे वि चण्डे सत्रितायमर्थः	१३
मित्रं कृणुध्वं खलु मूलता नो मा नो घोरेण चरतामि धुग्नु । नि वो नु मन्युर्विशतामराति—रन्यो बभूणां प्रसितौ न्वंस्तु	१४ [५] (३५२)

(३५)

१४ लुशो धानाकः । विश्वे देवाः । जगती. १३-१४ त्रिष्टुप् ।

अनुध्रमु त्व इन्द्रवन्तो अग्रयो ज्योतिर्भरन्त उपसो व्युष्टिषु । मही द्यावापृथिवी चैततामपो ऽद्या देवानामव आ वृणीमहे	१
विश्वस्पृथिव्योरव आ वृणीमहे मातृन् त्सिन्धुन् पर्वताञ्छर्यणावतः । अनागास्त्वं सूर्यमुपासमीमहे भद्रं सोमः सुवानो अद्या कृणोतु नः	२
द्यावा नो अद्य पृथिवी अनागसो मही त्रायेतां सुविताय मातरा । उषा उच्छन्त्यर्ष बाधतामघं स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	३
इयं न उषा प्रथमा सुदिव्यं रेवत सनिभ्यो रेवती व्युच्छतु । आरे मन्युं दुर्विदत्रस्य धीमहि स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	४
प्र याः सिन्नते सूर्यस्य रश्मिभि—ज्योतिर्भरन्तीरुपसो व्युष्टिषु । भद्रा नो अद्य श्वसे व्युच्छत स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	५ [६]

अनमीवा उपस आ चरन्तु न उदग्रयो जिहतां ज्योतिषा ब्रूत । आयुक्षातामश्विना तूतर्जि रथं स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	६
श्रेष्ठं नो अद्य सवितर्वरेण्यं भागमा सुव स हि रत्नधा असि । रायो जनित्रीं धिषणामुर्ष ब्रुवे स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	७
पिपर्तु मा तद्वतस्य प्रवाचनं देवानां यन्मनुष्याऽऽ अमन्महि । विश्वा इदुषाः स्पल्लदेति सूर्यः स्वस्त्य॑ग्निं समिधानमीमहे	८ (३६०)

अद्वेषो अद्य बर्हिषः स्तरीमणि ग्राव्यां योगे मन्मनः साधे ईमहे ।

आदित्यानां शर्मणि स्था भुरण्यसि स्वस्त्य॥ग्निं समिधानमीमहे

९

आ नो बर्हिः संधमादे बृहद्वि वि देवाँ ईळे सादयां सप्त होतृन् ।

इन्द्रं मित्रं वरुणं सातये भगं स्वस्त्य॥ग्निं समिधानमीमहे

१० [७]

त आदित्या आ गता सर्वतातये वृधे नो यज्ञमवता सजोषसः ।

बृहस्पतिं पुषर्णमश्विना भगं स्वस्त्य॥ग्निं समिधानमीमहे

११

तन्नो देवा यच्छत सुप्रवाचनं छर्दिरादित्याः सुभरं नृपाप्यम् ।

पश्वे तोकाय तनयाय जीवसे स्वस्त्य॥ग्निं समिधानमीमहे

१२

विश्वे अद्य मरुतो विश्वं ऊती विश्वे भवन्त्वग्रयः समिद्धाः ।

विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे

१३

यं देवासोऽव्यथ वाजसातौ यं त्रायध्वे यं पिपुथात्यंहः ।

यो वो गोपीथे न मयस्य वेद ते स्याम देववीतये तुरासः

१४ [८] (३६६)

(३६)

१४ लुशो धानाकः । विश्वे देवाः । जगती, १३-१४ श्रिष्टुप् ।

उषासानक्ता बृहती सुपेशसा द्यावाक्षामा वरुणो मित्रो अर्यमा ।

इन्द्रं हुवे मरुतः पर्वतो अप आदित्यान् द्यावापृथिवी अपः स्वः

१

द्यौश्च नः पृथिवी च प्रचेतस ऋतावरी रक्षतामंहसो रिपः ।

मा दुर्विदत्रा निर्रक्तिर्न ईशत तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे

२

विश्वस्मान्नो अर्दितिः पात्वंहसो माता मित्रस्य वरुणस्य रेवतः ।

स्वर्ध्वज्ज्योतिरवृकं नशीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे

३

ग्रावा वदन्नप रक्षांसि सेधतु दुष्प्वग्र्यं निर्रक्तिं विश्वमत्रिणम् ।

आदित्यं शर्म मरुतामशीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे

४

एन्द्रो बर्हिः सीवतु पिन्वतामिळा बृहस्पतिः सामभिर्नक्रो अर्चतु ।

सुप्रकेतं जीवसे मन्म धीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे

५ [९]

विविरुषीं यज्ञमस्माकमश्विना जीराध्वरं कृणुतं सुममिष्टये ।

प्राचीनरश्मिमाहुतं घृतेन तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे

६

(३७१)

उप ह्वये सुहृवं मारुतं गुणं पावकमुष्वं सखायं शंभुर्वम् ।
 रायस्पोषं सौभ्रवसायं धीमहि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ७
 अपां परं जीवधन्यं भरामहे देवाद्यं सुहृवमध्वरश्रियम् ।
 सुरश्मिं सोममिन्द्रियं यमीमहि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ८
 सनेम तत् सुसनितां सनित्वमि—र्वयं जीवा जीवपुत्रा अनागसः
 ब्रह्माद्विपो विष्वगेनो भरेरत् तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ९
 ये स्था मनोर्यंजियास्ते ऋणोतन् यद्रो देवा ईमहे तद् दातन ।
 जैत्रं क्रतुं रयिमद्वीरवद्यज्ञं तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे १० [१०]

महवृद्य महतामा वृणीमहे ऽवो देवानां बृहतामनवर्णाम् ।
 यथा वसु वीरजातं नशामहे तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ११
 महो अग्नेः समिधानस्य शर्म—ण्यनागा मित्रे वरुणे स्वस्तये ।
 श्रेष्ठे स्याम सवितुः सर्वामनि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे १२
 ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे मित्रस्य व्रते वरुणस्य देवाः ।
 ते सौमगं वीरवद्वोमदन्तो दधातन् द्रविणं चित्रमस्मे १३
 सविता पश्चात्तात् सविता पुरस्तात् सवितोत्तरात्तात् सविताधरात्तात् ।
 सविता नः सुवतु सर्वतातिं सविता नो रासतां दूर्धमायुः १४ [११] (३०)

(३७)

१२ सौर्यांऽमितपाः । सूर्यः । जगती, १० विष्णुप् ।

नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तद्व्रतं संपर्यत ।
 दूरेदशे देवजाताय केतवे द्विवस्पुत्राय सूर्याय शंसत १
 सा मां सत्योक्तिः परिं पातु विश्वतो द्यावा च यत्र ततन्नहानि च ।
 विश्वमन्यन्नि विशते यदेजति विश्वाहापो विश्वाहोदेति सूर्यः २
 न ते अदेवः प्रदिवो नि वांसते यदेतशोभिः पतरै रथर्यसि ।
 प्राचीनमन्यवन्तु वर्तते रज उद्वन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य ३
 येन सूर्यं ज्योतिषा बाधसे तमो जगच्च विश्वमुद्वियर्षिं मानुना ।
 तेनास्मद्विश्वामनिरामनाहुति मपामीवामर्षं दुष्पवन्त्यं सव ४
 विश्वस्य हि प्रेषितो रक्षसि व्रत महेळयन्नुचरसि स्वधा अनु ।
 यवद्य त्वा सूर्योपब्रवामहे तं नो देवा अनु मंसीरित क्रतुम् ५ (३८)

ते नो द्यावापृथिवी तन्न आप इन्द्रः शृण्वन्तु मरुतो हवं वचः ।
मा शूने भूमि सूर्यस्य संहृदि भद्रं जीवन्तो जरणामशीमहि

६ [१२]

विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षसः प्रजावन्तो अनमीवा अनागसः ।
उद्यन्तं त्वा मित्रमहो विवेदिवे ज्योग्जीवाः प्रति पश्येम सूर्य
महि ज्योतिर्विभ्रतं त्वा विचक्षण भास्वन्तं चक्षुषेचक्षुषे मयः ।
आरोहन्तं बृहतः पार्जसस्पर्षि वयं जीवाः प्रति पश्येम सूर्य
यस्य ते विश्वा भुवनानि केतुना प्र चेरते नि चं विज्ञाने अक्तुमिः ।
अनागास्त्वेन हरिकेश सूर्याऽह्नाह्ना नो वस्यसावस्यसोर्विहि
शं नो भव चक्षसा शं नो अह्ना शं मानुना शं हिमा शं ध्रुणेन ।

७

८

९

यथा शमध्वञ्छमसद दुरोणे तत् सूर्यं द्रविणं धेहि चित्रम्
अस्माकं देवा उभयाय जन्मने शर्म यच्छत द्विपदं चतुष्पदे ।
अदत् पिबदूर्जयमानमाशितं तदुस्मे शं योररपो दधातन
यद्वो देवाश्चक्रुम जिह्वाया गुरु मनसो वा प्रयुती देवहेळनम् ।
अरावां यो नो अमि दुच्छुनायते तस्मिन् तदेनो वसवो नि धेतन

१०

११

१२ [१३] (१९९)

(३८)

५ मुष्कवानिन्द्रः । इन्द्रः । जगती ।

अस्मिन् न इन्द्र पृत्सुतौ यशस्वाति शिमीवति क्रन्दसि प्रावं सातये ।
यत्र गोपाता धृषितेषु स्वादिषु विष्वक् पतन्ति दिद्यवो नृपाहो
स नः क्षुमन्तं सदेने व्यूर्णीहि गोअर्णसं रयिमिन्द्र अवाय्यम् ।
स्याम ते जयतः शक्र मेदिनो यथा वयमुमसि तद्वसो कृधि
यो नो दास आर्यो वा पुरुषुताऽदेव इन्द्र युधये चिकेतति ।
अस्माभिष्टे सुपहाः सन्तु शत्रवस्त्वया वयं तान् वनुयाम संगम
यो दुप्रेभिर्हव्यो यश्च भूरिमि-र्यो अमीकं वरिवोविन्नृपाहो ।
तं विखादे सस्मिन्मद्य श्रुतं नर-मर्वाश्चमिन्द्रमवसे करामहे
स्त्रवृजं हि त्वामहमिन्द्र शुश्रवा नानुदं वृषभ रध्रचोदनम् ।
प्र मुश्रस्व परि कुत्सादिहा गहि किमु त्वावान् मुष्कयोर्विन्द्र आसंत

१

२

३

४

५ [१४] (१९७)

(३९)

१४ काशीवती घोषा । अश्विनौ । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

- यो वां परिज्मा सुवृद्धिभिना रथो दोषामुपासो हव्यो हविर्मता ।
 शश्वत्तमासस्तमुं वामिदं वयं पितुर्न नाम सुहवं हवामहे १
 चोदयतं सूनृताः पिन्वतं धिय उत पुरंधीरीरयतं तदुश्मसि ।
 यशसं भागं कृणुतं नो अश्विना सोमं न चारं मघवत्सु नस्कृतम् २
 अमाजुरश्विद्भवथो युवं मगो ऽनाशोश्चिद्वितारापमस्य चित ।
 अन्धस्य चिन्नासत्या कृशस्य चिद्युवामिदाहुभिषजा रुतस्य चित ३
 युवं च्यवानं सनयं यथा रथं पुनर्युवानं चरथाय तक्षथुः ।
 निष्पद्यमूहथुरद्भ्यस्परि विश्वेत् ता वां सर्वनेषु प्रवाच्या ४
 पुराणा वां वीर्यांश्च म ब्रवा जेन ऽथो हासथुभिषजा मयामुवा ।
 ता वां नु नव्याववसे करामहे ऽयं नासत्या अदुरिर्यथा दधत् ५ [१५]
- इयं वामहे शृणुतं मे अश्विना पुत्रायैव पितरा मह्यं शिक्षतम् ।
 अनापिरज्ञा असजात्यामतिः पुरा तस्यां अमिशस्तेरव स्पृतम् ६
 युवं रथेन विमदार्थं शुन्ध्युवं न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषणाम् ।
 युवं हवं वधिमत्या अंगच्छतं युवं सुपुंति चक्रथुः पुरंधये ७
 युवं विप्रस्य जरणामुपेयुषः पुनः कलेरकृणुतं युवद्वयः ।
 युवं बन्दनमृश्यादावुदूपथुः युवं सद्यो विष्पलामेतवे कथः ८
 युवं ह रेभं वृषणा गुहां हितमुदरयतं ममूवासंमश्विना ।
 युवमूवीसमुत तप्तमत्रय ओमन्वन्तं चक्रथुः सप्तवधये ९
 युवं श्वेतं पेदवेऽश्विनाश्वं नवभिर्वाजिनवती च वाजिनम् ।
 चकृत्यं वदथुर्दावियत्सखं मगं न नृभ्यो हव्यं मयोमुवम् १० [१६]
- न तं राजानावदिते कुतश्चन नाहो अश्रोति दुरितं नकिर्मयम् ।
 यमश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी पुरोरथं कृणुथः पत्न्या सह ११
 आ तेन यातं मनसो जवीयसा रथं यं वामुभवश्चक्ररश्विना ।
 यस्य योगे दुहिता जायते विव उमे अहनी सुविने विवस्वतः १२
 ता वर्तिर्यातं जयुषा वि पर्वतमपिन्वतं शयवे धेनुमश्विना ।
 वृकस्य चिद्वर्तिकामन्तरास्याद्युवं शर्चीभिर्गसिताममुश्वतम् १३ (४१०)

एतं वां स्तोममश्विनावकर्मा—तक्षाम भृगवो न रथम् ।

न्यमृक्षाम योषणां न मर्ये नित्यं न सुनुं तनयं दधानाः

१४ [१७] (४११)

(४०)

१४ काक्षीवती घोषा । अदियनी । जगती ।

रथं यान्तं कुह को ह वां नरा प्रति द्युमन्तं सुविताय भूपति ।

प्रातर्यावाणं विश्वं विशेविंशो वस्तोर्वस्तोर्वहमानं धिया शमिं

कुहं स्विद द्रोपा कुहं वस्तोरश्विना कुहामिपित्वं करतः कुहोपतुः ।

को वां शयुत्रा विधवेव देवरं मर्यं न योषां कृणुते सुधस्थ आ

प्रातर्जरेथे जरणेव कार्पया वस्तोर्वस्तोर्यजता गच्छथो गृहम् ।

कस्य ध्वसा मवथः कस्य वा नरा राजपुत्रेव सवनाय गच्छथः

युवां मुगेवं वारणा भृगण्यवो द्रोपा वस्तोर्हविषा नि ह्वयामहे ।

युवं होत्रामृतथा जुह्वते नरेपं जनाय वहथः शुभस्पती

युवां ह घोषा पर्यश्विना यती राज ऊचे दुहिता पूच्छे वां नरा ।

भूतं मे अहं उत भूतमक्तवे ऽश्वीवते रथिने शक्तमवते

युवं कवी ष्टः पर्यश्विना रथं विशो न कुत्सो जरितुर्नशायथः ।

युवोर्हं मक्षा पर्यश्विना मध्वासा मरत निष्कृतं न योषणा

युवं ह भुज्युं युवमश्विना वशं युवं शिञ्जारमुशानामुपारथुः ।

युवो ररावा परि सख्यमासते युवोरुहमवसा सुममा चके

युवं ह कुशं युवमश्विना जयुं युवं विधन्तं विधवामुरुप्यथः ।

युवं सनिभ्यः स्तनयन्तमश्विना ऽपं व्रजमूर्णुधः सप्तास्यम्

जनिष्ट योषां पतयन्त कनीनकी वि चारुहन् वीरुधो वृंसना अनु ।

आस्मै रीयन्ते निवनेव सिन्धवो ऽस्मा अहं भवति तत् पतित्वनम्

जीवं रुदन्ति वि मयन्ते अध्वरे वीर्यामनु प्रसितिं दीधियुनरः ।

वामं पितृभ्यो य इदं संमेरिरे मयः पतिभ्यो जनयः परिष्वजे

न तस्य विश्व तदु पु प्र वोचत युवां ह यद्युवत्याः क्षेति योनिषु ।

प्रियोस्त्रियस्य वृषभस्य रेतिनो गृहं गमिमाश्विना तदुश्मसि

आ वामगन् त्सुमतिर्वाजिनीवसु न्यश्विना हृत्सु कामा अयंसत ।

अभूतं गोषा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यम्णो दुर्था अशीमहि

११

१२

(४२३)

ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ धुतं रयिं सहवीरिं वचस्पये ।
 कृतं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पतीः स्थाणुं पथेष्ठामपं दुर्मतिं हतम्
 कं स्विदुद्य कतमास्त्रश्विना विक्षु वृक्षा मादयेते शुभस्पती ।
 क ईं नि येमे कतमस्य जग्मतु विप्रस्य वा यजमानस्य वा गृहम्

१३

१४ [२०] (४२५)

(४१)

३ सहस्र्यो धौपेयः । अश्विनी । जगती ।

समानसु त्वं पुरुहूतमुक्थ्यं । रथं त्रिचक्रं सर्वना गनिगमतम् ।
 परिज्मानं विदुध्यं सुवृक्षितिमि-र्वयं व्युष्टा उपसो हवामहे
 प्रातर्युजं नासत्याधि तिष्ठथः प्रातर्यावाणं मधुवाहनं रथम् ।
 विशो येन गच्छथो यज्वरीरनरा कीरेश्चिद्यज्ञं होतुमन्तमश्विना
 अध्वर्युं वा मधुपाणिं सुहस्र्यं मग्निधं वा धृतवक्षं दमूनसम्
 विप्रस्य वा यत् सर्वनानि गच्छथो ऽत आ यातं मधुपेयमश्विना

१

२

३ [२१] (४२८)

(४२)

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । विष्टुप ।

अस्तं व सु प्रतरं लायमस्यन् भूपन्नियं प्र भरा स्तोममस्मे ।
 वाचा विप्रास्तरत् वाचमयो नि रांमय जरितः सोम इन्द्रम्
 दोहेन गामुपं शिक्षा सखायं प्र बोधय जरितजारमिन्द्रम् ।
 कोशं न पूर्णं वसुना न्युष्ट-मा च्यावय मघदेयाय शूरम्
 किमङ्ग त्वा मघवन् भोजमाहुः शिशीहि मां शिशयं त्वा शृणोमि ।
 अप्रस्वती मम धीरस्तु शक्र वसुविष्टं भर्गमिन्द्रा भरा नः
 त्वां जना ममसत्येष्ट्विन्द्र संतस्थाना वि ह्वयन्ते समीके ।
 अत्रा युजं कृणुते यो हविष्मान् नासुन्वता सख्यं वष्टि शूरः
 धनं न स्पन्दं गृहलं यो अस्मै तीत्रान् त्सोमो आसुनोति प्रयस्वान् ।
 तस्मै शत्रून् त्सुतुकान् प्रातरङ्गो नि स्वप्नान् युवति हन्ति वृत्रम्

१

२

३

४

५ [२२]

यस्मिन् वयं दधिमा शंसमिन्द्रे यः शिश्राय मघवा काममस्मे ।
 आराचिचत सन भयतामस्य शत्रु-न्त्यस्मै द्युम्ना जन्या नमन्ताम्

६

(४३४)

आराच्छत्रुमर्षं बाधस्व दूरमुग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन ।

अस्मे धेहि यवमद्गोमदिन्द्र कृधी धियं जरित्रे वाजरत्नाम् ७

प्र यमन्तवृषसवासो अमन् तीव्राः सोमा बहुलान्तास इन्द्रम् ।

नाहं वामानं मघवा नि यंसं नि सुन्वते वहति भूरि वामम् ८

उत प्रहामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छुभी विचिनोति काले ।

यो देवकामो न धनां रुणद्धि समित् तं राया सृजति स्वधावान् ९

गोभिन्दरेमार्मति दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।

वयं राजभिः प्रथमा धना न्यस्माकेन वृजनेना जयेम १०

बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।

इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ११ [२३] (४३९)

(४३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४३-६०]

११ कृष्ण आक्षिरसः । इन्द्रः । जगती, १०-११ त्रिष्टुप् ।

अच्छां म इन्द्रं मतयः स्वविदः सुधीर्चिर्विश्वा उशतीरनूपत ।

परिष्वजन्ते जनयो यथा पतिं मयं न शुन्ध्युं मघवानमृतये १

न वा त्वद्विगर्षं वेति मे मनस्वे इत् कामं पुरुहूत शिश्रय ।

राजैव दस्म नि षदोऽधि बर्हिष्यस्मिन् त्सु सोमोऽवपानमस्तु ते २

विष्वद्विन्द्रो अमतेरुत क्षुधः स इद्रायो मघवा वस्व ईशते ।

तस्येविमे प्रवणे सप्त सिन्धवो वयो वर्धन्ति वृषभस्य शुम्भिणः ३

वयो न वृक्षं सुपलाशमासद्वन् त्सोमास इन्द्रं मन्दिनश्चमूपदः ।

प्रेषामनीकं शर्वसा दविद्युतद्विदत् स्वर्मनवे ज्योतिरायम् ४

कृतं न श्वभी वि चिनोति देवनि संवर्गं यन्मघवा सूर्यं जयत् ।

न तत् ते अन्यो अनु वीर्यं शक्नुवन् पुराणो मघवन् नोत नूतनः ५ [२४]

विशंविशं मघवा पर्यंशायन् जनानां धेना अवचाकंशद्वृषा ।

यस्याहं शक्रः सवनेषु रण्यति स तीव्रैः सोमैः सहते पृतन्यतः ६

आपो न सिन्धुमभि यत् समक्षरन् त्सोमास इन्द्रं कुल्या इव हृदम् ।

वर्धन्ति विप्रा महो अस्य सादने यवं न वृष्टिर्दिव्येन दानुना ७

(४४६)

वृषा न क्रुद्धः पतयद्रजःस्वा यो अर्यपत्नीरकृणोविमा अपः ।
 स सुन्वते मधवा जीरदानवे ऽविन्द्वज्ज्योतिर्मनवे हविष्मते
 उज्जायतां परशुज्योतिपा सह भूया ऋतस्य सुदुर्घा पुराणवत् ।
 वि रोचतामरुषो भानुना शुचिः स्वर्णं शुक्रं शुशुचीत सत्पतिः
 गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।
 वयं राजभिः प्रथमा धना न्यस्माकैन वृजनेना जयेम
 बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चाद्भुतोत्तरस्मादधरावघ्रायोः ।
 इन्द्रः पुरस्ताद्भुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु

८

९

१०

११ [२५] (४५०)

(४४)

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगतां १-३, १०-११ त्रिष्टुप् ।

आ यात्विन्द्रः स्वर्पतिर्मदाय यो धर्मेणा तूतुजानस्तुर्विष्मान् ।
 प्रत्वक्षाणो अति विश्वा सहांस्य पारेण महता वृष्ण्येन
 सुष्ठामा रथः सुयमा हरीं ते मिम्यक्ष वज्रो नृपते गर्भस्तौ ।
 शीमं राजन् त्सुपथा याह्यावाङ् वर्धाम ते पपुषो वृष्ण्यानि
 एन्द्रवाहो नृपति वज्रबाहु मुग्रमुग्रासस्तविषास एनम् ।
 प्रत्वक्षसं वृषमं सत्यशुष्म मेमस्मन्ना संध्रमादो वहन्तु
 एवा पतिं द्रोणसाचं सचेतसं मूर्जः स्क्रुभं धरुण आ वृषायसे ।
 ओजः कृष्व सं गृभाय त्वे अप्यसो यथा केनिपानामिनो वृधे
 गर्भस्मै वसुन्या हि शंसिषं स्वाशिषं भरमा याहि सोमिनः ।
 त्वर्मीशिषे सास्मिन्ना संत्सि बर्हिष्यं नाधुष्या तव पात्राणि धर्मेणा

१

२

३

४

५ [२६]

पृथक् प्रायन् प्रथमा देवहूतयो ऽकृणवत श्रवस्यानि दुष्टरा ।
 न ये शेकुर्यज्ञियां नावमारुहं मीमैव ते न्यविशन्त केपयः
 एवैवापागपरे सन्तु दूहो ऽश्वा येषां दुर्युज आयुयुञ्जे ।
 इत्था ये प्रागुपरे सन्ति द्वावने पुरुणि यत्र वयुनानि भोजना
 गिरीरञ्जान् रेजमानौ अधारयद् द्यौः क्रन्दवन्तर्निक्षाणि कोपयत् ।
 समीचीने धिषणे वि ष्कमायति वृष्णाः पीत्वा मदं उक्थानि शंसति

६

७

८

(४५८)

इमं विमर्षिं सुकृतं ते अङ्कुशं येनारुजासि मघवञ्छफारुजः ।	
अस्मिन् त्सु ते सर्वने अस्त्वोक्थं सुत इष्टौ मघवन् बोध्यामंगः	९
गोमिष्टरेमार्मतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।	
वयं राजमिः प्रथमा धना न्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।	
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु	११ [२७] (४६१)

(४५)

१२ चन्सप्रिमालन्दनः । अग्निः । डिष्टुप ।

द्विचस्परि प्रथमं जज्ञे अग्नि-रस्मद् द्वितीयं परि जातवेदाः ।	
तृतीयमप्सु नुमणा अजघ्न-मिन्धान एनं जरते स्वाधीः	१
विद्या ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्या ते धाम विमृता पुरुत्रा ।	
विद्या ते नाम परमं गुहा यद्विद्या तमुत्तं यत आजगन्थ	२
समुद्रे त्वा नुमणा अप्सवन्त नृचक्षा इधे द्विवो अग्र ऊधन् ।	
तृतीयं त्वा रजसि तस्थिवांसं मपामुपस्थं महिषा अवर्धन्	३
अक्रन्ददग्निः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन् ।	
सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अख्यदा रोदसी मानुना भात्यन्तः	४
श्रीणामुद्गारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमंगोपाः ।	
वसुः सुनुः सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्र उपसामिधानः	५
विश्वस्य केतुर्मुर्वनस्य गर्म आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ।	
वीळुं चिदद्रिममिनत् पराय-स्तना यदग्निमयजन्त पञ्च	६ [२८]

उशिक् पावको अरतिः सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो नि धायि ।	
इयति धूममरुधं भरिध्रदुच्छुकेण शोचिषा द्यामिनक्षन्	७
हृशानो रुक्म उर्विया व्यद्यौद् दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः ।	
अग्निरमृतो अमवद्वयोभि-र्यवेन द्यौर्जनयत् सुरेताः	८
यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने ।	
प्र तं नय प्रतरं वस्यो अच्छान-ऽमि सुप्तं देवमक्तं यविष्ठ	९ (४७०)

आ तं भज सौश्रवसेष्वग्र उक्थउक्थ आ भज शस्यमनि ।
 प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा भवा त्युज्जातेन भिनदुज्जानित्वैः
 त्वामग्रे यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसु दधिरे वार्याणि ।
 त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वसुः
 अस्ताव्यग्निर्नरा सुशेवो वैश्वानर ऋषिभिः सोमगोपाः ।
 अद्वेपे द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम्
 ॥ इति सप्तमोऽष्टकः ॥ ७॥

॥ अथाष्टमोऽष्टकः ॥ ८॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥ १॥ व० १-३०]

(४६)

१० वत्सप्रिर्मालन्दनः । अग्निः । विष्टुप् ।

प्र होता जातो महान् नमोवि कृपद्वा सीदवृषामुपस्थे ।
 दधिर्यो धायि स ते वर्यासि यन्ता वसूनि विधत्ते तनूपाः
 इमं विधन्तो अपां सुधस्थे पशुं न नष्टं पदैरनु गमन् ।
 गुहा चतन्तमुशिजो नमोमि रिच्छन्तो धीरा मृगवोऽविन्दन्
 इमं त्रितो भूर्यविन्दुच्छिन् वैभूवसो मूर्धन्यद्रवायाः ।
 स शेर्वधो जात आ हव्येषु नाभिर्युवा भवति रोचनस्थं
 मन्द्रं होतारमुशिजो नमोमिः प्राञ्चं यज्ञं नेतारमध्वराणाम् ।
 विशामकृण्वन्नरति पावकं हव्यवाहं दधतो मानुषेषु
 प्र भूर्जयन्तं मह्यं विपोधां मूरा अमूरं पुरां दुर्मोणाम् ।
 नयन्तो गर्भं वनां धियं धु-हिरिश्मशुं नावीणं धनेर्चम्
 नि पुस्त्यासु त्रितः स्तमूयन् परिवीतो योनौ सीदवृन्तः ।
 अतः संगम्या विशां दमूना विधर्मणायन्त्रैरीयते नृन्
 अस्याजरासो दुमामरित्रा अर्चद्भूमासो अग्रयः पावकाः ।
 श्वितीचर्यः श्वात्रासो मुरण्यवो वनर्षदो वायवो न सोमाः
 प्र जिह्वया भरते वेपो अग्निः प्र वयुनानि चेतसा पृथिव्याः ।
 तमायवः शुचयन्तं पावकं मन्द्रं होतारं दधिरे यजिष्ठम्
 द्यावा यमग्निं पृथिवी जनिष्टा मापस्त्वष्टा मृगवो यं सहोभिः ।
 ईळेन्यं प्रथमं मातरिश्वा देवास्ततश्चुर्मनवे यजत्रम्
 यं त्वा देवा दधिरे हव्यवाहं पुरुस्पृहो मानुषासो यजत्रम् ।
 स यामन्नग्रे स्तुवते वयो धाः प्र देवयन् यशसः सं हि पूर्वीः

१०

११

१२ [२९] (४०३)

१

२

३

४

५ [१]

६

७

८

९

१० [२] (४८३)

(४७)

८ सप्तगुरांगिरसः । वैकुण्ठ इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

जगृभ्मा ते दक्षिणामिन्द्र हस्तं वसुयवो वसुपते वसूनाम् ।
 विद्मा हि त्वा गोपतिं शूर गोनामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः १
 स्वायुधं स्ववसं सुनीथं चतुःसमुद्रं धरुणं रयीणाम् ।
 चकृत्यं शंस्यं मूर्खिवारमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः २
 सुत्रह्माणं देववन्तं बृहन्तं मुरुं गमीरं पृथुबुधमिन्द्र ।
 श्रुतक्रपिमुग्रमभिमातिपाहमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ३
 सनद्वाजं विप्रवीरं तरुत्रं धनस्पतं शूशुवासं सुदक्षम् ।
 दुर्युहनं पुमिदमिन्द्र सत्यमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ४
 अश्ववन्तं रथिनं वीरवन्तं सहस्रिणं जितिनं वाजमिन्द्र ।
 भद्रवर्तं विप्रवीरं स्वर्षामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ५ [३]

प्र सप्तगुप्तधीतिं सुमेधां बृहस्पतिं मतिरच्छाजिगाति ।
 य आङ्गिरसो नमसोपसद्योऽस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ६
 वनीवानो मम दूतास इन्द्रं स्तोमाश्चरन्ति सुमतीरियाणाः ।
 हविस्पृशो मनसा वच्यमाना अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ७
 यत् त्वा यामिं दृद्धिं तन्न इन्द्र बृहन्तं क्षयमसं जनानाम् ।
 अमि तद् द्यावापृथिवी गृणीतामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ८ [४] (४९१)

(४८)

११ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगती ; ७, १०-११ त्रिष्टुप् ।

अहं भुवं वसुनः पूर्यस्पतिं रहं धनानि सं जयामि शश्वतः ।
 मां हवन्ते पितरं न जन्तवोऽहं दाशुपे वि मजामि भोजनम् १
 अहमिन्द्रो रोधो वक्षो अथर्वणं खिताय गा अजनयमहेरधि ।
 अहं दस्युभ्यः परि नृम्णमा ददे गोत्रा शिक्षन् दधीचे मातरिश्वने २
 महां त्वष्टा वज्रमतक्षदायसं मयि देवासोऽवृजन्नपि क्रतुम् ।
 ममानां किं सूर्यस्येव दुष्टं मामार्यन्ति कुतेन कर्त्वेन च ३ (४९४)

- अहमेतं गव्ययमश्वयं पशुं पुरीषिणं सार्यकेना हिरण्ययम् ।
 पुरु सहस्रा नि शिक्षामि द्वाशुषे यन्मा सोमास उक्थिनो अमन्दिषुः ४
- अहमिन्द्रो न परा जिग्य इन्द्रं न मृत्यवेऽव तस्थे कदा चन ।
 सोममिन्मा सुन्वन्तो याचता वसु न मे पूरवः सख्ये रिपाथन ५ [५]
- अहमेताञ्छाश्वसतो द्वाद्वे—न्धं ये वज्रं युधयेऽकृण्वत ।
 आह्वयमानौ अघ हन्मनाहनं हृळ्हा ववृक्षनमस्युर्मसिचनः ६
- अमीऽदमेकमेको अस्मि निष्पाळमी द्वा किमु त्रयः करन्ति ।
 खले न पर्णान् प्रति हन्मि भूरि किं मा निन्दन्ति शत्रवोऽनिन्द्राः ७
- अहं गुङ्गुभ्यो अतिथिग्वमिष्कर—मिपं न वृत्रतुरं विश्व धारयम् ।
 यत् पर्णयन्न उत वा करस्त्रहे प्राहं महे वृत्रहत्ये अशुश्रवि ८
- प्र मे नमी साप्य इषे भुजे मू—द्रवामेपे सख्या कृणुत द्विता ।
 विद्युं यदस्य समिधेषु मंहय—मादिदेनं शंस्यमुक्थ्यं करम् ९
- प्र नेमस्मिन् ददशे सोमो अन्त—र्गोपा नेममाविरस्था कृणोति ।
 स तिरमशृङ्गं वृषमं युयुत्सन् दुहस्तस्थौ बहुले बृद्धो अन्तः १०
- आवित्यानां वसूनां रुद्रियाणां देवो देवानां न मिनामि धाम ।
 ते मा भद्राय शवसे ततक्षु—रपराजितमस्तृतमपाळहम् ११ [६] (५०२)

(४९)

११ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगतीः २, ११ त्रिष्टुप् ।

- अहं दां गृणते पूर्व्यं वस्व—हं ब्रह्म कृणवं मह्यं वर्धनम् ।
 अहं भुवं यजमानस्य चोविता—ऽयज्वनः साक्षि विश्वस्मिन् मरे १
- मा धुरिन्धं नाम देवतां विश्वश्च रमश्चापां च जन्तवः ।
 अहं हरी वृषणा विवता रघू अहं वज्रं शवसे धृष्णवा वदे २
- अहमत्कं कवये शिक्षथं हथै—रहं कुत्समावमाभिरुतिभिः ।
 अहं शुष्णास्य श्रथिता वर्धयमं न यो रर आर्यं नाम दस्यवे ३
- अहं पितेव वेतसूरमिष्टये तुयं कुत्साय स्मदिमं च रन्धयम् ।
 अहं भुवं यजमानस्य राजनि प्र यज्जरे तुजये न प्रियाधृथे ४ (५०६)

अहं रन्ध्रं सृगं श्रुतर्वणे यन्माजिहीत वयुना चनानुपक् ।

अहं वेशं नम्रमायवेऽकरं महं सव्याय पङ्कभिमरन्ध्रयम्

५ [७]

अहं स यो नववास्त्वं बृहद्वथं स बृत्रेव दासं वृत्रहारजम् ।

यद्वर्धयन्तं प्रथयन्तमानुपगं दूरे पारे रजसो रोचनाकरम्

६

अहं सूर्यस्य परि गाम्याशुभिः प्रैतशेभिर्वहमान ओजसा ।

यन्मा सावो मनुष आहं निर्णिज ऋधक् कृपे दासं कृत्वयं हथैः

७

अहं सप्तहा नहुषो नहुष्टरः प्राश्नावयं शर्वसा तुर्वशं यदुम्

अहं न्यूनं सहसा सहस्करं नव बार्धतो नवतिं च वक्षयम्

८

अहं सप्त सवतो धारयं वृषां द्रवित्वः पृथिव्यां सीरा अधि ।

अहमणींसि वि तिरामि सुकतुर्गुधा विदुं मनवे गातुमिष्टये

९

अहं तदासु धारयं यदासु न देवश्चन त्वष्टाधारयदुशत ।

स्याहं गवामूर्धःसु वक्षणास्वा मधोर्मधु श्वात्र्यं सोममाशिरम्

१०

एवा देवा इन्द्रो विव्ये नृन् प्र च्यौत्तेन मधवा सत्यराधाः ।

विश्वेता ता तै हरिवः शचीवो ऽमि तुरासः स्वयशो गुणन्ति

११ [८] (५१३)

(५०)

७ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगती, ३, ४ अमिसारिणी, ५ जिष्ठप ।

प्र वो महे मन्दमानायान्धसो ऽर्ची विश्वानराय विश्वामुवे ।

इन्द्रस्य यस्य सुमत्वं सहो महि श्रवो नृम्णं च रोदसी सपर्यतः

१

सो चिह्न सख्या नर्य इनः स्तुतश्चकृत्य इन्द्रो मावते नरं ।

विश्वासु धूर्पु वाजकृत्येषु सपते वृत्रे वाप्स्वमि शूर मन्दसे

२

के ते नर इन्द्र ये त इपे ये तै सुमं सधन्यमियक्षान् ।

के ते वाजायासुर्याय हिन्विरे के अप्सु स्वासुर्वरासु पांस्ये

३

भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान भुवो विश्वेषु सर्वनेषु यज्ञियः ।

भुवो नृश्च्यौत्ते विश्वस्मिन् भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्पणे ।

४

अवा नु कं ज्यायान् यज्ञवन्सो महीं त ओमात्रां कृष्टयो विदुः ।

असो नु कं मजरो वर्धाश्च विश्वेदेता सर्वना तूतुमा कृपे

५

(५१८)

एता विश्वा सर्वना तनुमा कृपे स्वयं सूनो सहस्रो यानि दधिपे ।

वराय ते पात्रं धर्मणे तना यज्ञो मन्त्रो ब्रह्मोद्यतं वचः

६.

ये ते विप्र ब्रह्मकृतः सुते सचा वसूनां च वसुनश्च द्रावने ।

प्र ते सुमनस्य मनसा पथा भुवन् मदे सुतस्य सोम्यस्यानर्धसः

७ [९] (५२०)

(५१)

(९) १, ३, ५, ७, ९, देवाः, २, ४, ६, ८ सौचीकोऽग्निः । २, ४, ६, ८ देवाः,
१, ३, ५, ७, ९ अग्निः । विष्टुप् ।

महत् तदुल्लं स्थविर् तदासी—द्येनाविष्टितः प्रविबोधिथापः ।

विश्वा अपश्यद्बहुधा ते अग्ने जातवेदस्तन्वो देव एकः

१

को मां ददर्श कतमः स देवो यो मे तन्वो बहुधा पर्यपश्यत् ।

काह मित्रावरुणा क्षियन्त्यग्नेर्विश्वाः समिधो देवयानीः

२

ऐच्छाम त्वा बहुधा जातवेदः प्रविष्टमग्ने अप्सवोपधीषु ।

तं त्वां यमो अचिकेच्चित्रमानो दशान्तरुण्यदतिरोचमानम्

३

होत्रावहं वरुण बिभ्यदायं नेदेव मां युनजन्नत्र देवाः ।

तस्य मे तन्वो बहुधा निविष्टा एतमर्थं न चिकेताहमग्निः

४

एहि मनुर्देवयुर्यज्ञकामो ऽरंक्रत्या तमसि क्षेप्यग्ने ।

सुगान् पथः कृणुहि देवयानान् वहं हव्यानि सुमनस्यमानः

५ [१०]

अग्नेः पूर्वे भ्रातरो अर्धमितं रथीवाध्वानमन्वावरीवुः ।

तस्माद्भिया वरुण दूरमायं गौरो न क्षेप्रोरविजे ज्यायाः

६

कुर्मस्तु आर्युरजरं यदग्ने यथा युक्तो जातवेदो न रिप्याः ।

अथा वहसि सुमनस्यमानो भागं देवेभ्यो हविषः सुजात

७

प्रयाजान् मे अनुयाजोश्च केवलं नूर्जस्वन्तं हविषो दत्त भागम् ।

घृतं चापां पुरुषं चौपधीना मग्नेश्च दीर्घमार्युरस्तु देवाः

८

तव प्रयाजा अनुयाजाश्च केवलं ऊर्जस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः ।

तवाग्ने यज्ञोऽयमस्तु सर्वस्तुभ्यं नमन्तां प्रविशश्चतस्रः

९ [११] (५२१)

(५२)

६ सौचीकोऽग्निः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

विश्वे देवाः ज्ञास्तर्न मा यथेह होता ब्रुतो मनवै यज्ञिषद्य ।
 प्र मे ब्रूत भागधेयं यथा वो येन पथा हव्यमा वो वहानि १
 अहं होता न्यसीदुं यजीयान् विश्वे देवा मरुतो मा जुनन्ति ।
 अहरहराश्विनाध्वर्यवं वां ब्रह्मा समिद्धवति साहुतिर्वाम् २
 अयं यो होता किरु स यमस्य कमप्युहे यत् समञ्जन्ति देवाः ।
 अहरहराज्यते मासिमास्यथा देवा दधिरे हव्यवाहम् ३
 मां देवा दधिरे हव्यवाह मर्पस्तुक्तं ब्रुह कृच्छ्रा चरन्तम् ।
 अग्निर्विद्वान् यज्ञं नः कल्पयाति पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् ४
 आ वो यक्षयमृतत्वं सुवीरं यथा वो देवा वरिवः कराणि ।
 आ ब्राह्मेर्वज्रमिन्द्रस्य धेया मथेमा विश्वाः पृतेना जयाति ५
 त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नव चासपर्यन् ।
 औक्षन् घृतैरस्तृणान् बर्हिरेस्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त ६ [१२] (५३५)

(५३)

११ देवाः, ४-५ सौचीकोऽग्निः । अग्निः, ४-५ देवाः । १-५, ८ त्रिष्टुप्; ६-७, ९-११ जगती ।

यमेच्छामि मनसा सोऽयमागाद्यज्ञस्य विद्वान् परुषश्चिकित्वान् ।
 स नो यक्षद् देवताता यजीयान् नि हि पस्सदन्तरः पूर्वी अस्मत् १
 अराधि होता निषुवा यजीया नभि प्रयांसि सुधितानि हि ख्यत ।
 यजामहै यज्ञियान् हन्त देवा ईळामहा ईडशौ आज्येन २
 साध्वीर्मकद्वैववीति नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामविदाम गुह्याम् ।
 स आयुरागात् सुरभिर्वसानो भद्रामकद्वैवह्वीति नो अद्य ३
 तदुद्य वाचः प्रथमे मसीय येनासुरा अभि देवा असांम ।
 ऊर्जाद उत यज्ञियासुः पञ्च जना मम होत्रं जुषध्वम् ४
 पञ्च जना मम होत्रं जुषन्तां गोजाता उत ये यज्ञियासः ।
 पृथिवी नः पार्थिवात् पात्वहंसो ऽन्तरिक्षं विव्यात् पात्वस्मान् ५ [१३] (५४०)

तन्तुं तन्वन् रजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पृथो रक्ष धिया कृतान् ।

अनुत्पुणं वयत् जोगुवामपो मनुर्भव जनया देव्यं जन्म ६

अक्षानहो नह्यतनोत सौम्या इष्कृणुध्वं रक्षना ओत पिंशत ।

अप्तावन्धुरं वहतामितो रथं येन देवासो अनयन्मि प्रियम् ७

अश्मन्वती रीयते सं रभध्वमुत्तिष्ठत प्र तरता सखायः ।

अत्रा जहाम ये असन्नशेवाः शिवान् वयमुत्तरेभामि वाजान् । ८

त्वष्टा माया वैवृपसामपस्तमो विध्रुत् पात्रा देवपानानि शंतमा ।

शिशीति नूनं परशुं स्वायसं येन वृश्वादेतेशो ब्रह्मणस्पतिः ९

सतो नूनं कवयः सं शिशीत वाशीमिर्यामिरमृताय तक्षथ ।

विद्वांसः पद्मा गुह्यानि कर्तन येन देवासो अमृतत्वमानशुः १०

गर्भे योषामर्दधुर्वत्समासन्धीच्येन मनसोत जिह्वया ।

स विश्वाहा सुमना योग्या अमि सिंघासनिर्वनते कार इज्जितिम् ११ [१४] (५४६)

(५४)

६ बृहदुक्थो वामदेव्यः । इन्द्रः । शिष्टुप् ।

तां सु ते कीर्तिं मघवन् महित्वा यत् त्वा भीति रोदसी अह्वयेताम् ।

प्रावो देवाँ आतिरो दासमोजः प्रजायै त्वस्यै यदशिक्ष इन्द्र १

यद्वरस्तन्वा वावृधानो बलीनीन्द्र प्रब्रुवाणो जनेषु ।

मायेत् सा ते यानि युद्धान्याहुर्नाद्य शत्रुं ननु पुरा विवित्से २

क उ नु ते महिमनः समस्याऽस्मत् पूर्व कपयोऽन्तमापुः ।

यन्मातरं च पितरं च साकमर्जनयथास्तन्वः स्वायाः ३

चत्वारि ते असुर्याणि नामाऽदाभ्यानि महिषस्य सन्ति ।

त्वमङ्ग तानि विश्वानि वित्से योमिः कर्माणि मघवश्चक्रथ ४

त्वं विश्वा दधिषे केवलानि यान्याविर्या च गुहा वसूनि ।

काममिन्ने मघवन् मा वि तारीस्त्वमाज्ञाता त्वमिन्द्रासि वाता ५

यो अर्दधाज्ज्योतिषि ज्योतिरन्तर्यो असृजन्मधुना सं मधूनि ।

अथ मियं शूषमिन्द्राय मन्म ब्रह्मकृतो बृहदुक्थादवाचि ६ [१५] (५५२)

(५५)

८ बृहदुक्थो वामदेव्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

दूरं तन्नाम गुह्यं पराचैर्यत् त्वा भीते अह्वयेतां वयोधै ।
 उदस्तभ्राः पृथिवीं द्यामभीके भ्रातुः पुत्रान् मघवन् तित्विषाणः १
 महत् तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृग् येन भूतं जनयो येन भव्यम् ।
 प्रज्ञं जातं ज्योतिर्यदस्य प्रियं प्रियाः समविशन्त पञ्च २
 आ रोदसी अपृणादोत मध्यं पञ्च देवाँ क्तुशः सप्तसत ।
 चतुर्विंशता पुरुधा वि चष्टे सरूपेण ज्योतिषा विव्रतेन ३
 यदुष औच्छः प्रथमा विभाना मर्जनयो येन पुण्डस्य पुण्डम् ।
 यत् ते जामित्वमवरं परस्या महन्महत्या असुरत्वमेकम् ४
 विधुं वृद्धाणं समने बहूनां युवानं सन्तं पलितो जंगार ।
 देवस्य पश्य काव्यं महित्वा ऽद्या ममार स ह्यः समान ५ [१६]

शाकर्मना शाको अरुणः सुपर्ण आ यो महः शूरः सनादनीलः ।
 यच्चिकेत सत्यमित् तन्न मोघं वसु स्पार्हमुत जेतोत दाता ६
 ऐभिर्द्वे वृष्ण्या पौंस्यानि येमिरौक्षद्वृत्रहत्याय वज्री ।
 ये कर्मणः क्रियमाणस्य मह्यं क्तैकर्ममुदजायन्त देवाः ७
 युजा कर्माणि जनयन् विश्वौजा अशस्तिहा विश्वमर्नास्तुराषाद् ।
 पीत्वी सोमस्य विव आ वृधानः शूरो नियुधाधमदस्यून ८ [१७] (५६०)

(५६)

७ बृहदुक्थो वामदेव्यः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ४-६ जगती ।

इदं त एकं पर ऊं त एकं तृतीयेन ज्योतिषा सं विंशस्व ।
 संवेशने तन्वँश्चार्करोधि प्रियो देवानां परमे जनित्रे १
 तनूष्टे वाजिन् तन्वँ नयन्ती वाममस्मभ्यं धातु शर्म तुभ्यम् ।
 अह्नतो महो धरुणाय देवान् द्विवीव ज्योतिः स्वमा मिमीयाः २
 वाज्यसि वाजिनेना सुवेनीः सुवितः स्तोमं सुवितो दिवं गाः ।
 सुवितो धर्मं प्रथमानु सत्या सुवितो देवान् त्सुवितोऽनु पत्न ३
 महिन्न एषां पितरश्चनेशिरे देवा देवेष्वधुरपि कर्तुम् ।
 समविद्यचुरुत यान्यत्विषुरैषां तनूषु नि विविशुः पुनः ४ (५६४)

सहोर्भिर्विश्वं परि चक्रमू रजः पूर्वा धामान्यमिता मिमानाः ।
 तनुषु विश्वा मुर्वना नि येमिरे प्रासारयन्त पुरुष प्रजा अनु ५
 द्विधा सूनवोऽसुरं स्वर्विदु मास्थापयन्त तृतीयेन कर्मणा ।
 स्वां प्रजां पितरः पित्र्यं सह आवरेष्वदधुस्तन्नुमार्ततम् ६
 नावा न क्षोदः प्रदिशः पृथिव्याः स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।
 स्वां प्रजां ब्रुहर्दुक्थो महित्वा ऽऽ वरेष्वदधादा परेषु ७ [१८] (५६७)

(५७)

६ यन्धुः श्रुतयन्धुर्विप्रयन्धुर्गौपायनाः । विश्वे देवाः । गायत्री ।

मा प्र गाम पथो वयं मा यज्ञादिन्द्र सोमिनः । मान्तः स्थुनो अरातयः १
 यो यज्ञस्य प्रसाधनस्तन्तुर्वेष्वार्ततः । तमाहुतं नशीमहि २
 मनो न्वा हुवामहे नाराज्ञंसेन सोमेन । पितृणां च मन्मभिः ३
 आ त एतु मनः पुनः कृत्वे दक्षाय जीवसे । ज्योक् च सूर्यं वृशे ४
 पुनर्नः पितरो मनो ददातु देव्यो जनः । जीवं व्रातं सचेमहि ५
 वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु बिभ्रतः । प्रजावन्तः सचेमहि ६ [१९] (५७३)

(५८)

१२ यन्धुः श्रुतयन्धुर्विप्रयन्धुर्गौपायनाः । मन आवर्तनम् । अनुष्टुप् ।

यत् ते यमं वैवस्वतं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १
 यत् ते विषं यत् पृथिवीं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे २
 यत् ते भूमिं चतुर्मृष्टिं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ३
 यत् ते चतस्रः प्रदिशो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ४
 यत् ते समुद्रमर्णवं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ५
 यत् ते मरीचीः प्रवतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ६ [२०]
 यत् ते अपो यदोपधीमनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ७
 यत् ते सूर्यं यदुषसं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ८
 यत् ते पर्यतान् बृहतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ९
 यत् ते विश्वमिदं जगन्मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १०
 यत् ते पराः परावतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ११
 यत् ते भूतं च भव्यं च मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १२

[२१] (५८५)

(५९)

१० यन्धुः धृतयन्धुर्विप्रयन्धुर्गोपायनाः । १-३ निर्ऋतिः, ४ निर्ऋतिः सोमश्च, ५-६ असुनीतिः,

७ पृथिवी-द्वयन्तरिक्ष-सोम-पूष-पथ्या-स्वस्तयः, ८-१० द्यावापृथिवी, १० (पूर्वार्धस्य)

इन्द्र-द्यावापृथिव्यः । जिह्दुप्, ८ प०क्तिः, ९ महाप०क्तिः, १० प०क्ष्युत्तरा ।

प्र तार्यायुः प्रतरं नवीयः स्थातरिव क्रतुमता रथस्य ।

अध च्यवान् उत तवीत्यथ परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् १

सामन् नु राये निधिमङ्गवन्नं करामहे सु पुरुध श्रवांसि ।

ता नो विश्वानि जरिता ममन्तु परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् २

अमी प्वर्यः पौर्यैर्मवेम द्यौर्न भूमिं गिरयो नाजान् ।

ता नो विश्वानि जरिता चिकेत परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् ३

मो पु णः सोम मृत्यवे परा दाः पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् ।

द्युर्मिहितो जरिमा स नो अस्तु परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् ४

असुनीते मनो अस्मासु धारय जीवातवे सु प्र तिरा न आयुः

रारान्धि नः सूर्यस्य संहशि घृतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व ५ [२२]

असुनीते पुनरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह नो धेहि भोगम् ।

ज्योक् पश्येम सूर्यमुच्चरन्तं मनुमते मूढया नः स्वस्ति ६

पुनर्नो असुं पृथिवी ददातु पुनर्यौर्द्विषी पुनरन्तरिक्षम् ।

पुनर्नः सोमस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पथ्यांश्च या स्वस्तिः ७

शं रोदसी सुबन्धवे यद्वाही क्रतस्य मातरा ।

मरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो पु ते किं चनाममत् ८

अध द्रुके अध त्रिका विवश्वरन्ति भेषजा ।

क्षमा चरिष्ण्वेककं मरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो पु ते किं चनाममत् ९

समिन्द्रेण गार्मन्द्वाहं य आवहदुशीनराण्या अनः ।

मरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो पु ते किं चनाममत् १० [२३] (५९५)

(६०)

१२ यन्धुः धृतयन्धुर्विप्रयन्धुर्गोपायनाः, ६ अगस्त्यस्वसा एषां माता ऋषिका । १-४, ६ असमातिः,

५ इन्द्रः, ७-११ जीवः, १२ हस्तः । अनुष्टुप्, १-५ गायत्री, ८-९ पंक्तिः ।

आ जनं त्वेषसंहंशं माहीनानामुपस्तुतम् । अगन्म विभ्रतो नमः १

असमातिं नितोर्शनं त्वेषं निययिनं रथम् । भजेरथस्य सत्पतिम् २ (५९७)

यो जनान् महिषाँ ईवा—ऽतितस्थौ पवीरवान् । उतापवीरवान् युधा ३

यस्येक्ष्वाकुरुष्व व्रते रेवान् मराग्येधति । विवीव पञ्च कृष्टयः ४

इन्द्र क्षत्रासमातिषु रथपोष्ठेषु धारय । विवीव सूर्यं हृशे ५

अगस्त्यस्य नम्रज्यः सती युनक्षि रोहिता ।

पुणीन् न्यक्रमीरुमि विश्वान् राजन्नराधसः ६ [२४]

अयं मातायं पिता ऽयं जीवातुरागमत् । इदं तव प्रसर्पणं सुबन्धवेहि निरिहि ७
यथा युगं वरत्रया नहन्ति धरुणाय कम् ।

एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये ८

यथेयं पृथिवी मही दाधारेमान् वनस्पतीन् ।

एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये ९

यमावुहं वैवस्वतात् सुबन्धोर्मन् आमरम् । जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये १०

न्यग्वातोऽव वाति न्यक् तपति सूर्यः । नीचीनमृग्या दुहे न्यग्भवतु ते रपः ११

अयं मे हस्तो भगवा—नयं मे भगवत्तरः । अयं मे विश्वमेपजो ऽयं शिवाभिर्मर्शनः १२

[२५] (६०७)

(६१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ६१-६८]

२७ नाभानेदिष्ठो मानधः । विध्वे देवाः । मिन्द्रपु ।

इवमिथा रौद्रं गूर्तवंचा ब्रह्म कृत्वा शच्यामन्तराजौ ।

क्राणा यदस्य पितरां मंहनेष्टाः पर्यत् प्रकथे अहन्ता सप्त होतृन् १

स इहानाय दम्पाय वन्व ऊच्यवान् सूरैरमिमीत वेदिम् ।

तूर्वयाणो गूर्तवंचस्तमः क्षोद्रो न रेत इत ऊति सिञ्चत् २

मनो न येषु हवनेषु तिग्मं विपः शच्या वनुथो द्रवन्ता ।

आ यः शयीमिस्तुविनुम्णो अस्या—ऽर्शीणीतादिज्ञं गर्भस्तौ ३

कृष्णा यद्रोष्वकुणीषु सीदद् विवो नपाताश्विना हुवे वाम् ।

वीतं मे यज्ञमा गतं मे अन्नं ववन्वासा नेपमस्मृतधू ४

प्रथिष्ट यस्य वीरकर्मणिष्ण दनुष्ठितं नु नरो अपौहत् ।

पुनस्तदा वृहति यत् कनाया दुहितुरा अनुभृतमनवा ५ [२६]

मध्या यत् कर्त्तव्यमभवदुभीके कामं कृण्वाने पितरि युवत्याम् ।

मनानग्रेतो जहतुर्वियन्ता सानौ निपिक्तं सुकृतस्य योनौ ६

(६१३)

पिता यत् स्वां दुहितरमधिष्कन् क्षमया रेतः संजग्मानो नि विश्वत् ।

स्वाध्यांऽजनयन् ब्रह्म वेवा वास्तोष्पतिं व्रतपां निरंतक्षन्

स ईं वृषा न केनमस्यवाजौ स्मवा परैदपं वृश्चवेताः ।

सरत् पदा न वक्षिणा परावृद्ध न ता नु मे पृश्नन्यो जगृमे

मक्षू न वह्निः प्रजाया उपब्धि-रग्निं न नग्न उप सीवृद्धः ।

सन्तिधं सन्तितोत वाजं स धर्ता जज्ञे सहसा यवीयुत्

मक्षू कनायाः सख्यं नवग्वा ऋतं वदन्त ऋतयुक्तिमग्मन् ।

द्विर्हंसो य उप गोपमागु-रवक्षिणासो अन्युता वृद्धक्षन्

मक्षू कनायाः सख्यं नवीयो राधो न रेत ऋतमित् तुरण्यन् ।

शुचि यत् ते रेकण आर्यजन्त सबर्द्धायाः पर्य उस्त्रियायाः

पश्वा यत् पश्वा विर्युता बुधन्ते-ति ब्रवीति वक्तरी रराणः ।

वसोर्वसुत्वा कारवोऽनेहा विश्वं विवेष्टि द्रविणमुष क्षु

तद्विर्वस्य परिषद्धानो अग्मन् पुरु सवन्तो नार्पदं विमित्सन् ।

वि शुष्णस्य संग्रथितमनवा विदत् पुरुप्रजातस्य गुहा यत्

भगो ह नामोत यस्य वेवाः स्वर्णं ये त्रिपधस्थे निषिदुः ।

अग्निर्ह नामोत जातवेदाः शुधी नो होतर्ऋतस्य होताधुक्

उत त्या मे रौद्रावर्चिमन्ता नासत्याविन्द्र गूतये यजध्वे ।

मनुष्वद्वक्तवर्हिषे रराणा मन्द्र हितप्रयसा विक्षु यज्यू

अयं स्तुतो राजा धन्वि वेधा अपश्च विप्रस्तरति स्वसेतुः ।

स कक्षीर्वन्तं रेजयत् सो अग्निं नोमं न चक्रमर्वतो रघुद्रु

स द्विबन्धुर्वेतरणो यष्टा सबर्धु धेनुमस्वं बृहध्वै ।

सं यन्मित्रावरुणा वृश्च उक्थै-ज्येष्ठोमिर्यमणं वरुथैः

तद्वन्धुः सूरिर्वि ते धियंधा नामानेदिष्ठो रपति प्र वेनन् ।

सा नो नाभिः परमास्य वा घा-ऽहं तत् पश्वा कतिथश्चिदास

इयं मे नाभिर्हि मे सधस्थ-मिमे मे वेवा अयमस्मि सर्वः ।

द्विजा अहं प्रथमजा ऋतस्ये-दं धेनुरुद्धज्जायमाना

अर्धासु मन्द्रो अरतिर्विभावा ऽव स्याति द्विर्तनिर्वनेषाद् ।

ऊर्ध्वा यच्छ्रेणिर्न शिशुर्दन् मक्षू स्थिरं शैबूधं सूत माता

७

८

९

१० [२७]

११

१२

१३

१४

१५ [२८]

१६

१७

१८

१९

२० [२९] (६१७)

अधा गाव उपमाति कनाया अनु श्वान्तस्य कस्य चित् परेयुः ।	
श्रुधि त्वं सुद्विणो नस्त्वं या—लाश्वन्नस्य वावृधे सुनृतामिः	२१
अध त्वमिन्द्र विद्वद्यस्मान् महो राये नृपते वज्रबाहुः ।	
रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरि—ननेहसस्ते हरिवो अभिष्टौ	२२
अध यद्राजाना गविष्टौ सरत् सरण्युः कारवे जरण्युः ।	
विप्रः प्रेष्ठः स ह्येषां बभूव परा च वक्षदुत पर्यदेनान्	२३
अधा न्वस्य जेन्यस्य पुष्टौ वृथा रेमन्त ईमहे तद्व नु ।	
सरण्युरस्य सुनुरश्वो विप्रश्चासि श्वसश्च सातौ	२४
युवोर्यदि सख्यायास्मे शर्धाय स्तोमं जुजुपे नमस्वान् ।	
विश्वत्र यस्मिन्ना गिरः समीचीः पूर्वव गातुर्दाशत् सुनृतायि	२५
स गृणानो अद्भिर्वैववार्ति सुबन्धुनर्मसा सुकैः ।	
वर्धद्वैवैर्वचोभिरा हि नूनं व्यध्वैति पर्यस उस्त्रियायाः	२६
त ऊ पु णो महो रयजत्रा भूत देवास ऊतये सजोषाः ।	
ये वाजो अनयता वियन्तो ये स्था निचेतारो अमूराः	२७ [३०] (६१४)

— २०९ —

[द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ व० १-२४] (६२)

११ नाभातेदिष्टो मानवः । विश्वे देवाः, १-६ अङ्गिरसो वा, ८-११ सावर्णेर्दानम् । जगती;

५, ८, ९ अनुष्टुप्; प्रगाथः= (६ वृहती, ७ सतोवृहती); १० गायत्री, ११ त्रिष्टुप् ।

ये यज्ञेन दक्षिणया समंक्ता इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमानुश ।	
तेभ्यो भद्रमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृणीत मानवं सुमेधसः	१
य उदारजन् पितरो गोमयं वस्व—तेनामिन्दन् परिवत्सरे बलम् ।	
व्रीर्धायुत्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृणीत मानवं सुमेधसः	२
य ऋतेन सूर्यमारोहयन् विज्य—प्रथयन् पृथिवीं मातरं वि ।	
सुप्रजास्त्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृणीत मानवं सुमेधसः	३
अयं नामा वदति बलु वो गृहे देवपुत्रा ऋषयस्तच्छृणोतन ।	
सुब्रह्मण्यमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृणीत मानवं सुमेधसः	४

विरूपास इष्टपय—स्त इष्टमीरवेपसः । ते अङ्गिरसः सूनवस्ते अग्नेः परिं जज्ञिरे ५ [१] ✓

ये अग्नेः परिं जज्ञिरे विरूपासो विवस्परिं ।

नव्वग्वो नु दशग्वो अङ्गिरस्तमः सचा देवेषु मंहते

इन्द्रेण युजां निः सृजन्त वाघतो ब्रजं गोमन्तमश्विनम् ।
 सहस्रं मे ददतो अष्टकुर्यः श्रवो देवेष्वक्रत ७
 प्र नूनं जायतामयं मनुस्तोक्मेव रोहतु । यः सहस्रं ज्ञाताश्वं सद्यो वानाय मंहते ८
 न तमश्नोति कश्चन दिव इव सान्वारभम् ।
 सावर्ण्यस्य दक्षिणा वि सिन्धुरिव पप्रथे ९
 उत दासा परिविषे स्मर्द्धिष्ठी गोपरीणसा । यदुस्तुर्वश्च मामहे १०
 सहस्रदा ग्रामणीर्मा रिपन्मनुः सूर्येणास्य यतमानैतु दक्षिणा
 सार्वर्णेर्देवाः प्र तिरन्त्वायुर्यस्मिन्नश्रान्ता असनाम वाजम् ११ [२] (६४५)

(६३)

१७ गयः प्लातः । विश्वे देवाः १५-१६ पथ्या स्वस्तिः । जगती, १५ त्रिष्टुप्वाः १६-१७ त्रिष्टुप् ।

परावतो ये दिधिपन्त आप्यं मनुप्रीतासो जड्विमा विवस्वतः ।
 ययातेर्ये नहुष्यस्य बर्हिषि देवा आसति ते अधि ब्रुवन्तु नः १
 विश्वा हि वो नमस्यानि वन्द्या नामानि देवा उत यज्ञियानि वः ।
 ये स्थ जाता अदितेरज्यस्परि ये पृथिव्यास्ते म इह श्रुता हवम् २
 येभ्यो माता मधुमत् पिन्वते पर्यः पीयूषं द्यौरदितिरद्विर्बर्हाः ।
 उक्थशुष्मान् वृषभरान् त्वभ्रसस्तौ आदित्या अनु मदा स्वस्तये ३
 नूचक्षसो अनिमिपन्तो अर्हणा बृहद्देवासो अमृतत्वमानशुः ।
 ज्योतीरया अहिमाया अनागसो द्विवो वर्ष्माणं वसते स्वस्तये ४
 सम्राजो ये सुवृधो यज्ञमाययुरपरिहृता दधिरे द्विवि क्षयम् ।
 तौ आ विवास नमसा सुवृक्तिभिर्महो आदित्या अदिति स्वस्तये ५ [३]

को वः स्तोमं राधति यं जुजोपथ विश्वे देवासो मनुषो यति ष्ठन ।
 को वोऽध्वरं तुविजाता अरं करद् यो नः पर्यदत्यंहः स्वस्तये ६
 येभ्यो होत्रां प्रथमामायिजे मनुः समिन्द्राग्निर्मनसा सप्त होतृभिः ।
 त आदित्या अमयं शर्म यच्छत सुगा नः कर्त सुपथा स्वस्तये ७
 य ईशिरि भुवन्स्य प्रचेतसो विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च मन्तवः ।
 ते नः कृतादकृतादेनसस्पर्यद्या देवासः पिपृता स्वस्तये ८ (६५३)

भरेष्विन्द्रं सुहवं हवामहे—ऽहोमुचं सुकृतं देव्यं जनम् ।

अग्निं मित्रं वरुणं सातये भगं द्यावापृथिवीं मरुतः स्वस्तये ९

सुत्रामाणं पृथिवीं धामनेहसं सुशर्माणमदिति सुप्रणीतिम् ।

दैवीं नावं स्वर्त्रामनागसु—मस्रवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये १० [४]

विश्वे यजत्रा अग्निं वोचतोतये त्रायध्वं नो वुरेवाया अभिह्रुतः ।

सत्यया वो देवहूत्या हुवेम शृण्वतो देवा अवसे स्वस्तये ११

अपामीवामप विश्वामनाहुति—मपारातिं दुर्विदत्रामवायतः ।

आरे देवा द्वेपो अस्मद्युयोतनो—रु णः शर्म यच्छता स्वस्तये १२

अरिष्टः स मर्तो विश्व एधते प्र प्रजामिर्जायते धर्मणस्पर्षि ।

यमादित्यासो नयथा सुनीतिमि—रति विश्वानि दुरिता स्वस्तये १३

यं देवासोऽवध्वं वाजसातौ यं शूरसाता मरुतो हिते धने ।

प्रातर्यावाणं रथमिन्द्र सानसि—मरिष्यन्तमा रुहेमा स्वस्तये १४

स्वस्ति नः पुथ्यासु धन्वंसु स्वस्त्यप्सु वृजने स्वर्वति ।

स्वस्ति नः पुत्रकुथेषु योनिषु स्वस्ति राये मरुतो दधातन १५

स्वस्तिरिद्धि प्रपथे श्रेष्ठो रेक्णस्वत्यभि या वाममेति ।

सा नो अमा सो अरणे नि पातु स्वावेशा मवतु देवगोपा १६

एवा प्लुतेः सुनुरंवीवृधहो विश्व आदित्या अदिते मनीषी ।

ईशानासो नरो अमर्त्येना—ऽस्तावि जनो दिव्यो गर्येन १७ [५] (६६२)

(६४)

१७ गयः प्लातः । विश्वे देवाः । जगतीः १२, १६, १७ त्रिष्टुप् ।

कथा देवानां कतमस्य यामनि सुमन्तु नाम शृण्वतां मनमहे ।

को मृच्छाति कतमो नो मयस्करत् कतम ऊती अभ्या ववर्तति १

क्रतूयन्ति क्रतवो हुत्सु धीतयो वेनन्ति वेनाः पतयन्त्या दिशः ।

न मर्हिता विद्यते अन्य एभ्यो देवेषु मे अधि कामा अयंसत २

नरा वा शंसं पुषणमगोह्य—मग्निं देवेन्द्रमभ्यर्चसे गिरा ।

सूर्यामासा चन्द्रमसा यमं द्विवि त्रितं वातमुषसं कतुमश्विना ३ (६६५)

कथा क्विस्तुवीरवान् कया गिरा बृहस्पतिर्वावृधते सुवृक्तिभिः ।

अज एकपात सुहवेभिर्ऋक्मि—रहिः शृणोतु बुधयोऽहं हवींमनि

४

दक्षस्य वादिते जन्मनि व्रते राजाना मित्रावरुणा विवाससि ।

अतूतपन्थाः पुरुरथो अयमा सप्तहोता विष्णुरूपेषु जन्मसु

५ [६]

ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वन्तु वाजिनो मितद्रवः ।

सहस्रसा मेधसाताविष त्मना महो ये धनं समिधेषु जग्निरे

६

प्र वो वायुं रथयुजं पुरंधिं स्तोमैः कृणुध्वं सख्याय पूषणम् ।

ते हि देवस्य सवितुः सर्वांमनि क्रतुं सचन्ते सुचितः सचेतसः

७

त्रिः सप्त सप्ता नद्यो महीरपो वनस्पतीन् पर्वतां अग्निभूतर्ये ।

कृशानुमस्तृन् तिष्यं सुधस्थ आ रुद्रं रुद्रेषु रुद्रियं हवामहे

८

सरस्वती सरयुः सिन्धुरूमिभिर्महो महीरवसा यन्तु वक्षणीः ।

देवीरापो मातरः सूदयित्वो घृतवत् पयो मधुमन्नो अर्चत

९

उत माता बृहद्विवा शृणोतु न—स्त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः पिता वचः ।

ऋमुक्षा वाजो रथस्पतिर्मगो रणवः शंसः शशमानस्य पातु नः

१० [७]

रणवः संहृष्टौ पितुमां इव क्षयो भद्रा रुद्राणां मरुतामुपस्तुतिः ।

गोभिः ग्याम यशसो जनेष्वा सदा देवास इळया सचेमहि

११

यां मे धियं मरुत इन्द्र देवा अर्ददात वरुण मित्र युयम् ।

तां पीपयत् पर्यसेव धेनुं कुविद्विरो अधि रथे वहाथ

१२

कुविवृङ्ग प्रति यथा चिदस्य नः सजात्यस्य मरुतो बुबोधथ ।

नामा यत्र प्रथमं संनसामहे तत्र जामित्वमर्दितिर्दधातु नः

१३

ते हि द्यावापृथिवी मातरा मही देवी देवाश्चर्मना यज्ञियं व्रतः ।

उमे विभृत उभयं मरीमभिः पूरु रैतांसि पितृभिश्च सिञ्चतः

१४

वि पा होत्रा विश्वमश्नोति वार्यं बृहस्पतिररमतिः पनीयसी ।

ग्रावा यत्र मधुपुदुच्यते बृह—दवीवशन्त मतिभिर्मनीषिणः

१५

एवा क्विस्तुवीरवां ऋतज्ञा द्रविणस्युर्द्विणसश्चक्रानः ।

उक्थेमिरत्र मतिभिश्च विप्रो ऽपीपयद्भयो विद्वानि जन्म

१६

एवा प्लुतेः सुनुरवीवृधद्वो विश्वं आदित्या अदिते मनीषी ।

ईशानासो नरो अमर्त्येना—ऽस्तावि जनो विव्यो गयेन

१७ [८] (६७९)

(६५)

१५ वसुकर्णो वासुक्कः । विश्वे देवाः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

अग्निरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा वायुः पूषा सरस्वती सजोषसः ।
 आवृत्या विष्णुर्मरुतः सर्व्वहृत् सोमो रुद्रो अदितिर्वह्मणस्पतिः १
 इन्द्राग्नी वृत्रहर्त्येषु सत्पती मिथो हिंन्वाना तन्वाऽर्धं समोकसा ।
 अन्तरिक्षं मह्या पशुरोजसा सोमो घृतध्रीर्महिभानमीरयन् २
 तेषां हि मद्भा महतामनर्वणां स्तोमा इयम्यृतज्ञा कृतावृधाम् ।
 ये अप्सवमर्णवं चित्रराधसस्ते नो रासन्तां मह्ये सुमित्र्याः ३
 स्वर्णरमन्तरिक्षाणि रोचना द्यावाभूमी पृथिवी स्कम्भुरोजसा ।
 पूषा इव मह्यन्तः सुरातयो देवाः स्तवन्ते मनुषाय सुरयः ४
 मित्रार्यं शिक्ष वरुणाय वाशुपे या सम्राजा मनसा न प्रयुच्छतः ।
 ययोर्धाम धर्मणा रोचते बृहद् ययोरुभे रोदसी नार्धसी वृता ५ [९]

या गौर्वीतानि पर्येति निष्कृतं पयो दुर्हाना व्रतनीरवारतः ।
 सा प्रब्रुवाणा वरुणाय वाशुपे वेवेभ्यो दाशद्ध्रुविषा विवस्वते ६
 विवक्षसो अग्निजिह्वा कृतावृध कृतस्य योनिं विमृशन्त आसते ।
 द्यां स्कमित्यप आ चक्रुरोजसा यज्ञं जन्तिव्यी तन्वीऽर्धं नि मांभुजः ७
 परिक्षिता पितरां पूर्वजावरी कृतस्य योनां क्षयतः समोकसा ।
 द्यावापृथिवी वरुणाय सव्रते घृतवत् पयो महिषार्यं पिन्वतः ८
 पर्जन्यावाता वृषभा पुरीषिणेन्द्रवायू वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 देवां आवृत्या अदितिं हवामहे यं पार्थिवासो विव्यासो अप्सु ये ९
 त्वष्टारं वायुमृभवो य ओहते दैव्या होतारा उपसं स्वस्तये ।
 बृहस्पतिं वृत्रखादं सुमेधसमिन्द्रियं सोमं धनसा उ ईमहे १० [१०]

ब्रह्म गामश्वं जनयन्त ओषधीर्वनस्पतीन् पृथिवीं पर्वतां अपः ।
 सूर्यं दिवि रोहयन्तः सुदानव आर्या व्रता विसृजन्तो अधि क्षमि ११
 भुज्युमंहसः पिपृथो निरंश्विना इयावं पुत्रं वधिमत्या अजिन्वतम् ।
 कमद्युवं विमदायोहथ्युवं विष्णाप्वं विश्वकायाव मृजथः १२
 पार्वीरवी तन्यतुरेकपावुजो दिवो धर्ता सिन्धुरापः समुद्रियः ।
 विश्वे देवासः शृणवन् वचांसि मे सरस्वती सह धीमिः पुरंध्या १३ (६९)

विश्वे देवाः सह धीभिः पुरंध्या मनोर्यजत्रा अमृतां कृतज्ञाः ।

रातिपाचो अमिषाचः स्वविदुः स्वर्गिणि ब्रह्म सूक्तं जुषेत्

१४

देवान् वसिष्ठो अमृतान् ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्रतस्थुः ।

ते नो रासन्तामरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१५ [११] (६९४)

(६६)

१५ वसुकर्णो वासुकः । विश्वे देवाः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

देवान् हुवं बृहच्छ्रवसः स्वस्तये ज्योतिष्कृतो अध्वरस्य प्रचेतसः ।

ये वावृधुः प्रतरं विश्ववेदस इन्द्रज्येष्ठासो अमृतां कृतावृधः

१

इन्द्रप्रसूता वरुणप्रशिष्टा ये सूर्यस्य ज्योतिषो भागमानशुः ।

मरुद्गणे वृजने मन्म धीमहि माघेने युजं जनयन्त सूरयः

२

इन्द्रो वसुभिः परि पातु नो गर्यमादित्येनो अदितिः शर्म यच्छतु ।

रुद्रो रुद्रेभिर्देवो मृळयाति न स्वप्ता नो ग्रामिः सुविताय जिन्वतु

३

अदितिर्द्यावापृथिवी कृतं महदिन्द्राविष्णू मरुतः स्वर्बुधत ।

देवा आदित्या अवसे हवामहे वसून् रुद्रान् त्ववितारं सुदंससम्

४

सरस्वान् धीमिर्वरुणो धृतव्रतः पूषा विष्णुर्महिमा वायुश्चिना ।

ब्रह्मकृतो अमृता विश्ववेदसः शर्म नो यंसन् त्रिवरुथमंहसः

५ [१२]

वृषा यज्ञो वृषणः सन्तु यज्ञिया वृषणो देवा वृषणा हविष्कृतः ।

वृषणा द्यावापृथिवी कृतावरी वृषा पर्जन्यो वृषणो वृषन्तुभः

६

अग्नीषोमा वृषणा वाजसातये पुरुप्रज्ञस्ता वृषणा उप ब्रुवे ।

यावीजिरं वृषणो देवयज्यया ता नः शर्म त्रिवरुथं वि यंसतः

७

धृतव्रताः क्षत्रिया यज्ञानिष्कृतो बृहद्दिवा अध्वराणामभिधियः ।

अग्निहोतार कृतसापो अद्रुहो ऽपो असृजन्तु वृत्रतूर्य

८

द्यावापृथिवी जनयन्मि व्रता ऽऽप ओषधीर्वनिनानि यज्ञिया ।

अन्तरिक्षं स्वरा परुतये वशं देवासस्तन्वीः नि मामृजुः

९

धृतारो त्रिव क्रमवः सुहस्ता वातापर्जन्या महिषस्य तन्यताः ।

आप ओषधीः प्र तिरन्तु नो गिरो भगो रातिर्वाजिनो यन्तु मे हवम्

१० [१३] (७०४)

समुद्रः सिन्धु रजो अन्तरिक्षमज एकपात् तनयितुरर्णवः ।

अर्हिर्बुध्न्यः शृणवद्वचांसि मे विश्वे देवास उत सूर्यो मम ११

स्याम वो मर्नवो देववीतये प्राश्नं नो यज्ञं प्र णयत साधुया ।

आदित्या रुद्रा वसवः सुदानव इमा ब्रह्म अस्यमानानि जिन्वत १२

दैव्या होतारा प्रथमा पुरोहित ऋतस्य पन्थामन्वेमि साधुया ।

क्षेत्रस्य पतिं प्रतिवेशमीमहे विश्वान् देवाँ अमृतौ अप्रयुच्छतः १३

वसिष्ठोऽसः पितृवद्वाचमक्रत देवाँ ईळाना ऋषिवत स्वस्तये ।

प्रीता इव जातयः काममेत्याऽस्मे देवासोऽव धूनुता वसु १४

देवान् वसिष्ठो अमृतान् ववन्दे ये विश्वा भुवन्नाभि प्रतस्थुः ।

ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १५ [१४] (७०९)

(६७)

१२ अयास्थ आङ्गिरसः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न ऋतप्रजातां बृहतीमविन्दत ।

तुरीयं स्विज्जनयद्विश्वजग्न्यो ऽयास्यं उक्थमिन्द्राय शंसन् १

ऋतं शंसन्त क्रजु दीध्याना द्विस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।

विप्रं पदमङ्गिरसो दधाना यज्ञस्य धाम प्रथमं मनन्त २

हंसैरिव सखिभिर्वावदद्भि रश्मन्मयानि नहन्ता व्यस्यन् ।

बृहस्पतिरभिकनिक्रवद्वा उत प्रास्तौदुचं विद्रौ अगायत । ३

अवो द्वाभ्यां पर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीरनृतस्य सेतौ ।

बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरिच्छन्नुदुष्मा आकूर्वि हि तिस्र आवः ४

विमिद्या पुरं शयथेमपाचीं निष्क्रीणिं साकमुदुधेरकृन्तत ।

बृहस्पतिरुषसं सूर्यं गा मुकं विवेद स्तनयन्निधु द्यौः ५

इन्द्रो वलं रक्षितारं दुधानां करोण्व वि चकतां रवेण ।

स्वेदास्त्रिभिराशिरमिच्छमानो ऽरोदयत् पणिमा गा अमुष्णात ६ [१५]

स ई सत्येभिः सखिभिः शुचद्भिर्गंधायसं वि धनसैरददः ।

ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिवराहं धर्मस्वेदेभिर्द्रविणं व्यानद्र ७

ते सत्येन मनसा गोपतिं गा इयानास इपणयन्त धीभिः ।

बृहस्पतिर्मिथो अवद्यपेभि रुद्रस्त्रियां असृजत स्वयुग्मिः ८

(७१७)

तं वर्धयन्तो मतिभिः शिवामिः सिंहमिव नानन्दतं सुधस्थे ।
 बृहस्पतिं वृषणं शूरसातौ मेरुमेरु अन्तु मदेम जिष्णुम् ९
 यदा वाजमसन्नद्विध्वरूपमाद्यामरुक्षदुत्तराणि सत्रा ।
 बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो विभ्रतो ज्योतिरासा १०
 सत्यामाशिषं कृणुता वयोधै कीरिं चिद्धयवथ स्वेभिरेवैः ।
 पश्चा मृधो अप भवन्तु विश्वास्तद्रोदसी शृणुतं विश्वमिन्वे ११
 इन्द्रो महा महतो अर्णवस्य वि मूर्धानमभिनर्दवुदस्य ।
 अहन्नहिमरिणात् सप्त सिन्धून् देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः १२ [१६] (७२१)

(६८)

१२ अयास्य आङ्गिरसः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

उवुप्रुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः ।
 गिरिभ्रजो नोर्मयो मर्दन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन् । १
 सं गोभिराङ्गिरसो नक्षमाणो भगं इवेदर्यमणं निनाय ।
 जने मित्रो न वपंती अनाक्ति बृहस्पते वाजयाशूरिवाजौ २
 साध्वर्या अतिथिनीरिपिराः स्पर्हाः सुवर्णा अनवद्यरूपाः ।
 बृहस्पतिः पर्वतेभ्यो वितूर्या निर्गा ऊपे यवमिव स्थिविभ्यः ३
 आप्रपायन् मधुन क्रतस्य योनिमवक्षिपन्नर्क उल्कामिव द्योः ।
 बृहस्पतिरुद्धरन्नर्मनो गा भूम्या उद्रेव वि त्वचं विभेद ४
 अप ज्योतिषा तमो अन्तरिक्षा दुद्रः शीपालमिव वात आजत् ।
 बृहस्पतिरनुमृश्या वलस्याऽभ्रमिव वात आ चक्र आ गाः ५
 यदा वलस्य पीर्यतो जसुं भेद बृहस्पतिरग्नितपोभिरकैः ।
 वृद्धिर्न जिह्वा परिविष्टमाद द्वाविर्निधौरकृणोदुस्रियाणाम् ६ [१७]
 बृहस्पतिरमेत हि त्यदासां नाम स्वरीणां सवने गुहा यत् ।
 आण्डेवं भित्त्वा शकुनस्य गर्भमुदुस्रियाः पर्वतस्य त्मनाजत् ७
 अश्रापिनद्धं मधु पर्यपश्यन्मत्स्यं न वृन उदानं क्षियन्तम ।
 निष्टज्जभार चमसं न वृक्षाद् बृहस्पतिर्विरवेणा विकृत्य ८ (७२१)

सोषामविन्दुत् स स्व१ः सो अग्निं सो अर्केण वि बवाधे तमांसि ।

बृहस्पतिर्गोवपुषो बलस्य निर्मज्जानं न पर्वणो जभार ९

हिमेव पर्णा मुपिता वनानि बृहस्पतिनाकूपयद्बलो गाः ।

अनानुकृत्यमपुनश्चकार यात् सूर्यामासा मिथ उच्चरातः १०

अभि श्यावं न कृशनिभिरध्वं नक्षत्रेभिः पितरो ग्रामपिंशन् ।

रात्र्यां तमो अदधुज्योतिरहन् बृहस्पतिर्भिनदद्भि विदद्गाः ११

इदमकर्म नमो अश्रियाय यः पूर्वैरन्वानोनवीति ।

बृहस्पतिः स हि गोभिः सो अश्वैः स वीरेभिः स नृभिर्नो वयो धात १२ [१८] (७३३)

(६९)

[पद्योऽनुवकः ॥६॥ सू० ६९-८४]

१२ सुमित्रो वाध्यश्वः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १-२ जगती ।

भद्रा अग्नेर्वध्यश्वस्य संहशो वामी प्रणीतिः सुरणा उपेतयः ।

यदी सुमित्रा विशो अग्र इन्धते घृतेनाहुतो जस्ते दर्विद्युतत १

घृतमग्नेर्वध्यश्वस्य वर्धनं घृतमन्नं घृतम्वस्य मेदनम् ।

घृतेनाहुत उर्विया वि पप्रथे सूर्य इव रोचते सर्पिरासुतिः २

यत् ते मनुष्यदनीकं सुमित्रः समीधे अग्ने तद्विदं नवीयः ।

स रेवच्छोच स गिरो जुपस्व स वाजं दर्पि स इह श्रवो धाः ३

यं त्वा पूर्वमीळितो वध्यश्वः समीधे अग्ने स इदं जुपस्व ।

स नः स्तिपा उत मवा तनूपा वात्रं रक्षस्व यद्विदं ते अस्मे ४

भवा द्यूक्षी वाध्यश्वोत गोपा मा त्वा तारीदुमिर्मातिर्जनानाम् ।

शूर इव धृष्णुश्च्यवनः सुमित्रः प्र नु वोचं वाध्यश्वस्य नाम ५

समज्या पर्वत्याड वसूनि दासा वृत्राण्यार्या जिगेथ ।

शूर इव धृष्णुश्च्यवनो जनानां त्वमग्ने पृतनायूरभि प्याः ६ [१९]

दूर्धतन्तुर्वृहदुक्षायमग्निः सहस्रस्तरीः शतनीथ क्रम्वा ।

द्युमान् द्युमत्सु नृभिर्मुज्यमानः सुमित्रेषु दीदयो देवयत्सु ७

त्वे धेनुः सुदुघा जातवेदो ऽसश्चतेव समना संवर्धुक् ।

त्वं नृभिर्दक्षिणावज्जिग्ये सुमित्रेभिरिध्यसे देवयज्जिः ८

देवाश्चित् ते अमृता जातवेदो महिमानं वाध्यश्व प्र वोचन् ।

यत् संपृच्छं मानृषीर्विश आयन् त्वं नृभिरजयस्त्वावृधेभिः ९ (७४२)

पितेव पुत्रमग्निमरुपस्थे त्वामग्ने वध्यश्वः संपर्यन् ।
 जुषाणो अस्य समिधं यविष्ठो त पूर्वा अवनोर्वाधतश्चित् १०
 शश्वद्वाग्निर्वध्यश्वस्य शत्रून् नृमिर्जिगाय सुतसोमवद्भिः ।
 समनं चिददहश्चित्रभानो सव वाधन्तमभिनद्धधश्चित् ११
 अयमग्निर्वध्यश्वस्य वृत्रहा संनकात् प्रेद्धो नर्मसोपवाक्यः ।
 स नो अजमीरुत वा विजामी नमि तिष्ठ शर्धतो वाध्यश्व १२ [२०] (७४५)

(७०)

११ सुमित्रो वाध्यश्वः । आग्नीसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इलः,
 ४ वह्निः, ५ देवीर्ह्यारः, ६ उपासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः
 सरस्वतीळामारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । त्रिष्टुप् ।

इमां मे अग्ने समिधं जुषस्वे—ळस्पदे प्रति हर्षा घृताचीम् ।
 वर्ष्मन् पृथिव्याः सुदिनत्वे अह्ना—मूर्ध्वो मव सुकृतो देवयज्या १
 आ देवानामग्रयावेह यातु नराशंसो विश्वरूपेभिरश्वैः ।
 ऋतस्य पथा नर्मसा मियेधो देवेभ्यो देवतमः सुपुदत् २
 शश्वत्तममीळते दुत्याय हविर्ष्मन्तो मनुष्यासो अग्निम् ।
 वह्निष्वैरश्वैः सुवृता रथेना ऽऽ देवान् वक्षि नि पदेह होता ३
 वि प्रथतां देवजुष्टं तिरश्चा दीर्घं द्वाध्मा सुरभि मूत्वस्मे ।
 अहेळता मनसा देव वह्निं—रिन्द्रज्येष्ठो उशतो यक्षि देवान् ४
 विवो वा सानु स्पृशता वरीयः पृथिव्या वा मात्रया वि श्रयध्वम् ।
 उशतीर्द्वीरो महिना महन्दि—र्व्वं रथं रथयुधीरयध्वम् ५ [२१]

देवी विवो दुहितरा सुशिल्पे उपासानक्ता सदतां नि योनौ ।
 आ वां देवासं उशती उशन्त उरो सीदन्तु सुभगे उपस्थे ६
 ऊर्ध्वो ग्रावां बृहदग्निः समिद्धः प्रिया धामान्यदितिरुपस्थे ।
 पुरोहितावृत्विजा यज्ञे अस्मिन् विदुष्टरा द्रविणमा यजेथाम् ७
 तिस्रो देवीर्बहिरिदं वरीय आ सीदत चक्रमा वः स्योनम् ।
 मनुष्वद्यज्ञं सुधिता हवींषी—ळां देवी घृतपदी जुषन्त ८
 देव त्वष्टर्यद्ध चारुत्वमान—व्यदङ्गिरसाममवः सचाभूः ।
 स देवानां पाथ उप प्र विद्रा—नृशन् यक्षि द्रविणोदः सुरतः ९ (७५४)

वनस्पते रश्नया निरूया देवानां पाथ उप वक्षि विद्वान् ।

स्वदाति वृवः कृणवद्भवीं च्यवतां द्यावापृथिवी हवँ मे १०

आग्ने वह वरुणमिष्टये न इन्द्रं दिवो मरुतो अन्तरिक्षात् ।

सीदन्तु बर्हिर्विश्व आ यजत्राः स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ११ [२२] (७५६)

(७१)

११ बृहस्पतिराहिरसः । ज्ञानम् । त्रिष्टुप्, ९ जगती ।

बृहस्पते प्रथमं वाचो अग्रं यत् प्रैरत नामधेयं दधानाः ।

यदेपां श्रेष्ठं यदरिप्रमासीत् प्रेणा तदेपां निहितं गुहाविः १

सक्तुमिव तितउना पुनन्तो यत्र धीरा मनसा वाचमकृत ।

अत्रा सखायः सख्यानं जानते भद्रैषां लक्ष्मीर्निहिताधि वाचि २

यज्ञेन वाचः पदवीर्यमायन् तामन्वविन्दुर्नृपिषु प्रविष्टाम् ।

तामामृत्या व्यदधुः पुरुत्रा तां सप्त रेभा अभि सं नवन्ते ३

उत त्वः पश्यन् न ददर्श वाचं मुत त्वः शृण्वन् न शृणोत्येनाम् ।

उतो त्वस्मै तन्वं वि संभे जायेव पर्य उगती सुवासाः ४

उत त्वं सख्ये स्थिरपीतमाहुर्नैनं हिन्वन्त्यपि वाजिनेषु ।

अधेन्वा चरति माययैष वाचं शुश्रुवौ अफलामपुष्पाम् ५ [२३]

यस्तित्याजं सचिविवं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति ।

यदीं शृणोत्यलकं शृणोति नहि प्रवेदं सुकृतस्य पन्थाम् ६

अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः सखायो मनोजवेज्वसमा बभूवुः ।

आवृणास उपकक्षास उ त्वे ह्वा इव स्नात्वा उ त्वे वृहभे ७

हृदा तृष्टेषु मनसो ज्वेषु यद्वाह्मणाः संयजन्ते सखायः ।

अत्राह त्वं वि जहुर्वेद्यामि रोहत्रह्मणो वि चरन्त्यु त्वे ८

इमे ये नार्वाङ्ग परश्चरन्ति न ब्राह्मणासो न सुतेकरासः ।

त एते वाचमभिपद्य पापया सिरीस्तन्त्रं तन्वते अप्रजज्ञयः ९

सर्वे नन्दन्ति यशसागतेन सभासाहेन सख्या सखायः ।

किन्त्रिषस्पृत् पितृपणिर्ह्येषा मरं हितो भवति वाजिनाय १०

ऊचां त्वः पोषमास्ते पुपुष्वान् गायत्रं त्वो गायति शक्करीषु ।

ब्रह्मा त्वो वदति जातविद्यां यज्ञस्य मात्रां वि मिमीत उ त्वः ११ [२४] (७६७)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२८]

(७२)

१ लौक्यो बृहस्पतिः, बृहस्पतिराङ्गिरसो वा, दाक्षायणी अदितिर्वा । देवाः । अनुष्टुप् ।

देवानां नु वयं जाना प्र वोचाम विप्यया ।

उक्थेषु शस्यमानेषु यः पश्यादुत्तरे युगे

१

ब्रह्मणस्पतिरेता सं कर्मारं इवाधमत ।

देवानां पूर्ये युगे ऽसंतः सदेजायत

२

देवानां युगे प्रथमे ऽसंतः सदेजायत ।

तदाशा अन्वजायन्त तदुत्तानपदस्परि

३

भूर्जज्ञ उत्तानपदो भुव आशा अजायन्त ।

अदितेर्दक्षो अजायत दक्षाददितिः परि

४

अदितिर्हर्जनिष्ट दक्ष या दुहिता तव ।

तां देवा अन्वजायन्त भद्रा अमृतबन्धवः

५ [१]

यद्देवा अदः संलिले सुसंरन्धा अतिष्ठत ।

अत्रा वो नृत्यतामिव तीव्रो रेणुरपायत

६

यद्देवा यतयो यथा भुवनान्यपिन्वत ।

अत्रा समुद्र आ गूळह मा सूर्यमजमर्तन

७

अष्टौ पुत्रासो अदिते र्ये जातास्तन्व स्पारि ।

देवा उप प्रेत सप्तभिः परा मार्ताण्डमास्थत

८

सप्तभिः पुत्रैरदिति रूप प्रेत पूर्य युगम् ।

प्रजार्ये मृत्यवे त्वत् पुनर्मार्ताण्डमामरत

९ [२] (७७६)

(७३)

११ गौरिवीतिः शाकस्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

जनिष्ठा उग्रः सहसं तुरायं मन्द्र ओजिष्ठो बहुलार्मिमानः ।

अवर्धन्निन्द्रं मरुतश्चिदन्न माता यद्वीरं वृधनन्दनिष्ठा

१

बुहो निरप्ता पृशनी चिदेवैः पुरु शसेन वावृधुष्ट इन्द्रम् ।

अभीवृतेव ता महापदेन ध्वान्तात् प्रपित्वादुर्दन्त गर्भाः

२

ऋष्या ते पात्रा प्र यजिगा स्यवर्धन् वाजा उत ये चिदन्न ।

त्वमिन्द्र सालावुकान् त्सहस्र मासन् दधिपे अश्विना ववृत्याः

३

(७७९)

समना तूष्णिर्प यासि यज्ञमा नासत्या सख्याय वक्षि ।
 वसाव्यामिन्द्र धारयः सहस्रा ऽश्विना शूर ददुर्मघानि ४
 मन्दमान क्रतादधि प्रजायै सखिमिरिन्द्र इषिरिमिरथम् ।
 आमिहि माया उप दस्युमागा न्मिहः प्र तन्ना अवपत् तमांसि ५ [३]

सनामाना चिद्धवसयो न्यस्मा अवाहन्निन्द्र उपसो यथानः ।
 ऋष्वैरगच्छः सखिमिर्निकमिः साकं प्रतिष्ठा हृद्या जघन्थ ६
 त्वं जघन्थ नमुचिं मस्रस्युं दासं कृण्वान ऋषये विमायम् ।
 त्वं चकर्थ मनवे स्योनान् पथो देवत्राजसेव यानान् ७
 त्वमेतानि पप्रिषे वि नामे शान इन्द्र दधिषे गर्मस्तौ ।
 अनु त्वा देवाः शर्वसा मदन्त्युपरिबुधान् वनिनश्चकर्थ ८
 चकं यदस्याप्स्वा निषत्त मुतो तदस्मै मध्विच्चच्छद्यात् ।
 पुथिव्यामतिषितं यदूधः पयो गोष्वदधा ओषधीषु ९
 अश्वादिषायेति यद्वदन्त्योर्जसो जातमुत मन्य एनम् ।
 मन्योरियाय हर्म्येषु तस्यौ यतः प्रजज्ञ इन्द्रो अस्य वेद १०
 वयः सुपर्णा उप सेवुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नार्धमानाः ।
 अप ध्वान्तमूर्णुहि पूरि चक्षुर्मुग्धयस्मान् निधयेव बुद्धान् ११ [४] (७८७)

(७४)

६ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः । शिष्टद्वयम् ।

वसूनां वा चर्कष इयक्षन् प्रिया वा यज्ञैर्वा रोदस्योः ।
 अर्वन्तो वा ये रयिमन्तः सातौ वनुं वा ये सुश्रुणं सुश्रुतो धुः १
 हव एषामसुरो नक्षत द्या अवंस्यन्ता मनसा निसत् क्षाम् ।
 चक्षाणा यज्ञं सुवितार्य देवा द्यौर्न वारैभिः कृणवन्त स्वैः २
 इयमेषाममुतानां गीः सर्वताता ये कृणवन्त रत्नम् ।
 धियं च यज्ञं च सार्धन्तस्ते नो धान्तु वसव्यमसामि ३
 आ तत् त इन्द्रायवः पनन्ता ऽमि य ऊर्व गोमन्तं तितृत्सान् ।
 सकृत्स्वयं ये पुरुपुत्रा महीं सहस्रधारां बृहतीं दुदुक्षन् ४ (७९१)

शचीव इन्द्रमवसे कृणुध्व—मनानतं वुमयन्तं पृतन्यून् ।

ऋमुक्षणीं मघवानं सुवृक्तिं भर्ता यो वज्रं नयं पुरुक्षुः

यद्वावानं पुरुतमं पुराषा—ळा वृत्रहेन्द्रो नामान्यप्राः ।

अचेति प्रासहस्पतिस्तुविष्मान् यदीमृश्मसि कर्तवे कर्तृ तत्

५

६ [५] (७९१)

(७५)

९ सिन्धुक्षित् प्रेयमेधः । नद्यः । जगती ।

प्र सु व आपो महिमानमुत्तमं कारुर्वीचाति सदेने विवस्वतः ।

प्र सप्तसप्त त्रेधा हि चक्रमुः प्र सृत्वर्रीणामति सिन्धुरोजसा

प्र तेऽरुद्वर्कणो यातवे पथः सिन्धो यद्वाजौ अभ्यद्रवस्त्वम् ।

मूम्या अधि प्रवता यासि सानुना यदेषामग्रं जगतामिरज्यसि

द्विवि स्वनो यंतते मूम्योप—र्यन्नन्तं शुष्ममुर्दिगतिं भानुना ।

अभ्रादिव प्र स्तनयन्ति वृष्टयः सिन्धुर्यदेति वृष्टभो न रोक्वत

अमि त्वा सिन्धो शिशुमित्र मातरो वाथा अर्पन्ति पर्यसेव धेनवः ।

राजैव युध्वा नयसि त्वमित् सिचौ यदासामग्रं प्रवतामिनक्षसि

इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति शुतुद्वि स्तोमं सचता परुष्ण्या ।

असिक्न्या मरुद्वधे वितस्तया ऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुषोमया

१

२

३

४

५

सिन्धुक्षित्
११७

[६]

तुष्टामया प्रथमं यातवे सजुः सुसर्त्वा रसया श्वेत्या त्या ।

त्वं सिन्धो कुमया गोमतीं कुमुं मेहन्त्वा सरथं याभिरियसे

ऋजीत्येनी रुशती महित्वा परि ज्रयांसि भरते रजांसि ।

अदग्धा सिन्धुपुपसामपस्तमा ऽश्वा न चित्रा वपुषीव दर्शता

स्वश्वा सिन्धुः सुरथा सुवासा हिरण्ययी सुकृता वाजिनीवती ।

ऊर्णावती युवतिः सीलमाव—त्युताधि वस्ते सुभगा भधुवधम्

सुखं रथं युयुजे सिन्धुरश्विनं तेन वाजं सनिषवुस्मिन्नाजौ ।

११७ पञ्चमः स्वयंशसो विरिञ्चिनः

६

७

८

९

[७] (८०१)

(७६)

८ सर्पं गेरावनी जरत्कर्णः । ग्रावाणः । जगती ।

आ वं ऋञ्जस ऊर्जा व्युष्टिं—ष्विन्द्रं मरुतो रोदसी अनक्तन ।
 उमे यथा नो अहनी सचामुवा सर्वःसदो वरिवस्यातं जुद्धिदा १
 तद्गु श्रेष्ठं सर्वनं सुनोतना—ऽत्यो न हस्तयतो अद्रिः सोतरिं ।
 विदद्व्ययुर्यो अभिभूति पौंस्यं महो राये चित् तरुते यदवतः २
 तदिद्व्ययुः सर्वनं विवेरपो यथा पुरा मनवे गातुमथेत् ।
 गोअर्णसि त्वाष्ट्रे अश्वनिर्णिजि प्रेमध्वरेष्वध्वराँ अशिथयुः ३
 अर्ष हत रक्षसो भङ्गुरावतः स्कभायत निर्ऋतिं सैधुतामतिम् ।
 आ नो रयिं सर्ववीरं सुनोतन देवान्यं भरत श्लोकमद्रयः ४
 दिवश्चिदा वोऽमवत्तरेभ्यो विभ्वना चिदाश्वपस्तरेभ्यः ।
 वायोश्चिदा सोमरभस्तरेभ्यो ऽग्रेश्चिदच पितृकुत्तरेभ्यः ५ [८]

मुरन्तु नो यशसः सोत्वन्धसो ग्रावाणो वाचा द्विवितां द्विवित्मता ।
 नरो यत्र दुहते काम्यं मध्वा—घोपर्यन्तो अभितो मिथस्तुरः ६
 सुन्वन्ति सोमं रथिरासो अद्रयो निरस्य रसं गविषो दुहन्ति ते ।
 दुहन्त्यूर्ध्वरूपसेचनाय कं नरो हव्या न मर्जयन्त आसमिः ७
 एते नरः स्वर्पसो अभूतन य इन्द्राय सुनुथ सोममद्रयः ।
 वामवांमं वो विव्याय धाम्ने वसुवसु वः पार्थिवाय सुन्वते ८ [९] (८१०)

(७७)

८ स्यूमरदिमर्भार्गवः । मरुतः । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

अभ्रप्रुषो न वाचा प्रुषा वसु हविष्मन्तो न यज्ञा विजानुषः ।
 सुमारुतं न ब्रह्माणमर्हसे गणमस्तोप्येषां न शोभसे १
 श्रिये मर्यासो अश्रौरकृण्वत सुमारुतं न पूर्विरति क्षपः ।
 द्विवस्पुत्रास एता न येतिर आवित्यासुस्ते अक्रा न वावृधुः २
 प्र ये द्विवः पृथिव्या न बर्हणा त्मनां रित्रिरे अभ्राज्ञ सूर्यः ।
 पाजस्वन्तो न वीराः पनस्यवो रिशार्दसो न मर्या अभिद्यवः ३ (८१३)

युष्मार्कं बुध्रे अ॒पां न यामनि विथुर्यति न म॒ही अथ॑र्यति ।

विश्व॑प्सुर्यज्ञो अ॒र्वाग॑र्यं सु वः प्रय॑स्वन्तो न स॒त्राच॑ आ गतं

४

युयं धु॑र्यु प्रयु॒जो न र॑श्मिभि॒ज्योति॑ष्मन्तो न भ्रा॒सा व्यु॑ष्टिषु ।

इये॒नासो॑ न स्व॒र्यश॑सो रि॒शाद॑सः प्र॒वासो॑ न प्रा॒सिता॑सः परि॒प्रुषः॑

५ [१०]

प्र यद्द॑ह॒ध्वे म॑रुतः परा॒काद् यु॑यं म॒हः संव॑रणस्य वस्वः ।

वि॒व्रा॒नासो॑ वसवो रा॒ध्वस्या॑ऽऽरा॒च्चिद् द्वे॑यः सनुत॑र्युयोत

६

य उ॒द्वचि॑ यज्ञे अ॒ध्वरे॑ष्ठा मरु॒द्भ्यो न मानु॑षो ददा॑शत ।

रेव॑त् स वर्यो॑ दधते सु॒वीरं॑ स दे॒वाना॑मपि गो॒पीथे॑ अस्तु

७

ते हि य॒ज्ञेषु॑ य॒ज्ञिया॑स ऊ॒मा आ॒दित्ये॑न ना॒म्ना शंभ॑विष्ठाः ।

ते नोऽव॑न्तु रथ॒तूर्म॑नीषा॒ मह॑श्च याम॒न्नध्व॑रे च॒कानाः॑

८ [११] (८१८)

(७८)

८ स्यु॒सर॑श्मिर्भा॒र्गवः॑ । मरुतः । त्रि॒ष्टुप्, २, ५-७ जगती ।

वि॒प्रा॒सो न म॑न्मभिः स्वा॒ध्व्यो दे॒वाव्यो॑ऽ न य॒ज्ञैः स्व॑प्रसः ।

रा॒जानो॑ न चि॒त्राः सु॑स॒दृशः॑ क्षि॒तीनां॑ न मर्यो॑ अरे॒पसः॑

१

अ॒ग्निर्न ये भ्रा॑जसा रु॒क्मव॑क्षसो वा॒तासो॑ न स्व॒युजः॑ स॒द्यऊ॑तयः ।

प्र॒जा॒तारो॑ न ज्ये॒ष्ठाः सु॒नीत॑यः सु॒शमी॑णो न सोमा॑ कृतं य॒ते

२

वा॒तासो॑ न ये धु॒नयो॑ जिग॒न्त्वोऽग्नी॑नां न जि॒ह्वा वि॑रोकि॒र्णः ।

व॒र्म॒ण्वन्तो॑ न यो॒धाः शि॒मीव॑न्तः पि॒तॄणां॑ न शंसा॑ सु॒रात॑यः

३

र॒थानां॑ न ये॒राः स॒नाभ॑यो जि॒गीवा॑सो न शू॒रा अ॑भि॒द्यवः॑ ।

व॒रे॒षवो॑ न मर्यो॑ घृ॒तप्रु॑षो॒ऽमि॑स्व॒तारो॑ अ॒र्कं न सु॑ष्टु॒मः

४

अ॒ध्वा॒सो न ये ज्ये॒ष्ठास॑ आ॒शवो॑ दि॒धिष॑वो न रथ्यः सु॒दान॑वः ।

आपो॑ न नि॒क्षैरु॑दमि॒र्जिग॑न्त्वो॒ विश्व॑रू॒पा अ॒ङ्गिर॑सो न साम॑भिः

५ [१२]

ग्रा॒वा॒णो न सुर॑यः सि॒न्धुमा॑तर आ॒द॒र्विरा॑सो अ॒द्रयो॑ न विश्व॑हा ।

शि॒शूला॑ न क्री॒ळ्यः सु॒मातर॑ महा॒ग्रामो॑ न याम॑न्नूत त्विषा

६

उ॒षसां॑ न के॒तवो॑ऽध्व॒राभिर्यः॑ शु॒भ॒यवो॑ ना॒स्त्रिभि॑र्व्य॒श्वित॑न् ।

सि॒न्ध॒वो न य॒यियो॑ भ्रा॒ज॒हृष्ट॑यः परा॒वतो॑ न यो॒र्जनानि॑ ममिरे

७

सु॒भागा॑न्नो दे॒वाः कृ॒णु॒ता सुर॑न्ना॒ नस्मान् त्स्तो॑तृन् म॒रुतो॑ वावृ॒थानाः॑ ।

अ॒र्धिं स्तो॒त्रस्य॑ सु॒ख्यस्य॑ गात स॒नाद्धि॑ वो रत्न॒धेया॑नि सन्ति

८ [१३] (८१६)

(७९)

७ सौचीकोऽग्निर्वैश्वानरो वा, सतिर्वाजंमरो वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अपश्यमस्य महतो महित्वममर्त्यस्य मर्त्यासु विश्व ।

नाना हनु विभृते सं भरेते असिन्वती बप्सती भूर्यतः १

गुहा शिरो निहितमृधगक्षी असिन्वन्नत्ति जिह्वया वनानि ।

अत्राण्यस्मै पद्मभिः सं भरन्त्युत्तानहस्ता नमसाधि विश्व २

प्र मातुः प्रतरं गुह्यामिच्छन् कुमारो न वीरुधः सर्पदुर्वीः ।

ससं न पक्वमविदच्छुचन्तं रिरिह्वासं रिप उपस्थे अन्तः ३

तद्गामूतं रोदसी प्र ब्रवीमि जायमानो मातरा गर्भो अत्ति ।

नाहं देवस्य मर्त्यश्चिकेताऽग्निरङ्ग विचेताः स प्रचेताः ४

यो अस्मा अन्नं तुष्ट्वाऽदधात्याज्यैर्धृतैर्जुहोति पुष्यति ।

तस्मै सहस्रमक्षभिर्वि चक्षे ऽग्ने विश्वतः प्रत्यङ्मसि त्वम् ५

किं देवेषु त्यज एनश्चकुर्याऽग्ने पृच्छामि नु त्वामविद्वान् ।

अकीळन् क्रीळन् हरिरत्तवेऽदन् वि पर्वशश्चकर्त गार्मिवासिः ६

विषूचो अश्वान् युयुजे वनेजा ऋजीतिभी रशनाभिर्गृभीतान् ।

चक्षदे मित्रो वसुभिः सुजातः समानृधे पर्वभिर्वावृधानः ७ [१४] (८१३)

(८०)

७ सौचीकोऽग्निः वैश्वानरो वा, सतिर्वाजंमरो वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निः सतिं वाजंमरं ददात्यग्निर्वीरं श्रुत्यं कर्मनिष्ठाम् ।

अग्नी रोदसी वि चरत समञ्जान्निर्गारि वीरकुक्षिं पुरंधिम १

अग्नेरसः समिदस्तु भद्रा ऽग्निर्मही रोदसी आ विवेश ।

अग्निरेकं चोदयत् समत्स्वग्निर्वृत्राणि दयते पुरुणि २

अग्निहं त्यं जरतः कर्णमावाऽग्निरुद्ध्यो निरदहज्जकथम् ।

अग्निरत्रिं धर्म उरुष्यवन्तः रग्निर्नृमेधं प्रजयासृजत् सम ३

अग्निर्वाद् द्रविणं वीरपेशा अग्निर्कथि यः सहस्रा सनोति ।

अग्निर्वि वि हव्यमा ततानाऽग्नेर्धामानि विमृता पुरुत्रा ४ (८१७)

अग्निमुक्थैर्ऋषयो वि ह्वयन्ते ऽग्निं नरो यामनि बाधितासः ।
 अग्निं वयो अन्तरिक्षे पतन्तो ऽग्निः सहस्रा परि याति गोनाम्
 अग्निं विश ईळते मानुषीयां अग्निं मनुषो नहुषो वि जाताः ।
 अग्निर्गान्धर्वी पृथ्यामृतस्याऽग्नेर्गव्यतिर्घृत आ निपता
 अग्नये ब्रह्म क्रमवस्ततक्षुरग्निं महामवोचामा सुवृक्तिम् ।
 अग्ने प्राव जरितारं यविष्ठा ऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व

५

६

७ [१५] (८४०)

(८१)

७ विश्वकर्मा भौवनः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप्, २ विराड् रुपा ।

य इमा विश्वा भुवनानि जुह्वन् हविर्होता न्यसीदत् पिता नः ।
 स आशिषा द्रविणमिच्छमानः प्रथमच्छद्वरौ आ विवेश
 किं स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कृतमत् स्वित् कथासीत् ।
 यतो भूमिं जनयन् विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना विश्वचक्षाः
 विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोबाहुरुत विश्वतस्पात ।
 सं बाहुभ्यां धमति सं पतत्रैर्द्यावाभूमीं जनयन् देव एकः
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः ।
 मनीषिणो मनसा पृच्छतेदु तद् यवृध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्
 या ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मचुतेमा ।
 शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व तन्वं वृधानः
 विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत द्याम् ।
 मुहान्वयन्ये अभितो जनास इहास्माकं मधवा सुरिरस्तु
 वाचस्पतिं विश्वकर्माणमुतये मनोजुवं वाजे अद्या हुवेम ।
 स नो विश्वानि हवनानि जोषद् विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा

१

२

३

४

५

६

७ [१६] (८४७)

(८२)

७ विश्वकर्मा भौवनः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप् ।

चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने अजनन्नम्रमाने ।
 यदेदन्ता अर्दहन्त पूर्वं आदिह्यावापृथिवी अग्रथेताम्
 विश्वकर्मा विमना आद्विहाया धाता विधाता परमोत संहक् ।
 तेषामिष्टानि समिपा मदन्ति यत्रा सप्तऋषीन् पर एकमाहुः

१

२

(८४९)

यो नः पिता जनिता यो विधाता धामानि वेवु भुवनानि विश्वा ।

यो देवानां नामधा एक एव तं संप्रभं भुवना यन्त्यन्या ३

त आर्यजन्तु ब्रविणं समस्मा ऋषयः पूर्वे जरितारो न भूना ।

असूर्ते सूर्ते रजसि निपते ये भूतानि समकृण्वन्निमानि ४

परो विवा पर एना पृथिव्या परो देवेभिरसुरैर्यदस्ति ।

कं स्विद्वर्मं प्रथमं दध आपो यत्र देवाः समर्पयन्त विश्वे ५

तमिद्वर्मं प्रथमं दध आपो यत्र देवाः समर्गच्छन्त विश्वे ।

अजस्य नामावध्येकमर्पितं यस्मिन् विश्वानि भुवनानि तस्युः ६

न तं विदाथ य इमा जजानाऽन्यद्युष्माकमन्तरं बभूव ।

नीहारेण प्रावृता जल्प्या चाऽसुतृष उक्थशासश्चरन्ति ७ [१७] (८५४)

(८३)

७ मन्युस्तापसः । मन्युः । ङि ; प, १ जगती ।

यस्ते मन्योऽर्विधद्वज्र सायक सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषक् ।

साह्याम दासमार्यं त्वया युजा सहस्कृतेन सहसा सहस्वता १

। न्युरिन्द्रो मन्युरेवास देवो मन्युर्होता वरुणो जातवेदाः ।

मन्युं विश ईळते मानुषीयाः पाहि नो मन्यो तर्पसा सजोषाः २

अमीहि मन्यो तवसस्तवीयान् तर्पसा युजा वि जहि शत्रून् ।

अमित्रहा वृत्रहा दंस्पुहा च विश्वा वसुन्या मरा त्वं नः ३

त्वं हि मन्यो अमिभूत्योजाः स्वयंभूर्भामो अभिमातिपाहः ।

विश्वचर्षणिः संहुरिः सहावा नस्मास्वोजः पृतनासु धेहि ४

अमागः सन्नप परेतो अस्मि तव कत्वा तविषस्य प्रचेतः ।

तं त्वा मन्यो अक्रतुर्जिहीळा हं स्वा तनूर्बलदेयाय मेहि ५

अयं ते अस्म्युप मेह्यर्वाक् प्रतीचीनः संहुरे विश्वधायः ।

मन्यो वज्रिभिमि मामा बवृत्स्य हनाव दस्यूरुत बोध्यापेः ६

अमि प्रेहि वक्षिणतो मवा मे ऽथा वृत्राणि जह्वनाव भूरि ।

जुहोमि ते धरुणं मध्वो अग्रं मुमा उपांशु प्रथमा पिबाव ७ [१८] (८५१)

(८४)

७ मन्युस्तापसः । मन्युः । जगती, १-३ त्रिष्टुप् ।

त्वया मन्यो सरथमारुजन्तो हर्षमाणासो धृषिता मरुत्वः ।

त्रिमेषव आयुधा संशिशाना अभि प्र यन्तु नरो अग्निरूपाः १

अग्निरिव मन्यो त्विषितः सहस्व सेनानीर्नः सहुरे द्रुत एधि ।

हत्वाय शत्रून् वि मजस्व वेद ओजो मिमानो वि मृधो नुदस्व २

सहस्व मन्यो अभिमातिमस्मे रुजन् मृणन् प्रमृणन् प्रेहि शत्रून् ।

उग्रं ते पाजो नन्वा रुरुध्रे वशी वशं नयस एकज त्वम् ३

एको बहुनामसि मन्यवील्लितो विश्विंशं युधये सं शिशाधि ।

अकृत्तरुक त्वया युजा वयं द्युमन्तं घोषं विजयाय कृणमहे ४

विजेषकृदिन्द्र इवानवद्वोऽऽस्माकं मन्यो अधिपा भवेह ।

प्रियं ते नाम सहुरे गृणीमसि विद्वा तमुत्सं यत आबभूथ ५

आभूत्या सहजा वज्र सायक सहो विमर्ष्यभिभूत उत्तरम् ।

क्रत्वा नो मन्यो सह मेधेधि महाधनस्य पुरुद्वत संसृजि ६

संसृष्टं धनमुभयं समाकृत मस्मभ्यं दत्तां वरुणश्च मन्युः ।

मियं दधाना हृदयेषु शत्रवः पराजितासो अप नि लयन्ताम् ७ [१९] (८६८)

(८५)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥ सू० ८५-९०]

४७ सावित्री सूर्या ऋषिका । १-५ सोमः, ६-१६ सूर्याविवाहः, १७ देवाः, १८ सोमाकाँ, १९ चन्द्रमाः,

२०-२८ नृणां विवाहमन्त्रा आशीर्वायाः, २९-३० वधूवात्सःसंस्पर्शनिन्दा,

३१ दम्पत्योर्यक्षमनाशनं, ३२-४७ सूर्या सावित्री । अनुष्टुप्; १४, १९-२१, २३-२४,

२६, ३६-३७, ४४ त्रिष्टुप्; १८, २७, ४३ जगती; ३४ उरोबृहती ।

सत्येनोत्तमिता भूमिः सूर्येणोत्तमिता द्यौः ।

ऋतेनावित्यास्तिष्ठन्ति द्विवि सोमो अधि श्रितः १

सोमेनावित्या बालिनः सोमेन पृथिवी मही ।

अथो नक्षत्राणामेषा मुपस्थे सोम आर्हितः २

सोमं मन्यते पपिवान् यत् संपिपन्त्योर्पधिम ।

सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्न तस्याश्नाति कश्चन ३

आच्छद्विधानैर्गुपितो बाह्वैः सोम रक्षितः ।

ग्राणामिच्छुण्वन् तिष्ठसि न ते अश्नाति पार्थिवः ४

(८७९)

यत् त्वां देव प्रपिबन्ति तत् आ प्यायसे पुनः ।

वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मास आकृतिः

५ [२०]

रैभ्यासीदनुदेर्यी नाराजंसी न्योचनी । सूर्याया भद्रमिद्रासो गार्थयैति परिष्कृतम् ६
चित्तिरा उपबर्हणं चक्षुरा अभ्यञ्जनम् । द्यौर्मूमिः कोश आसीद् यदयात् सूर्या पतिम् ७
स्तोमा आसन् प्रतिधयः कुरीरं छन्द आपुशः ।

सूर्याया अश्विना वरा ऽग्निरासीत् पुरोगवः

सोमो बध्नयुरभव वृश्चिनास्तामुमा वरा । सूर्या यत् पत्ये शंसन्तीं मनसा सविता र्ददात् ९

मनो अस्या अन आसीद् द्यौरासीदुत च्छदिः । शुक्रावन्द्वाहावास्तां यदयात् सूर्या गृहम् १० [२१]

ऋक्सामाभ्यामभिर्हितौ गावो ते सामनावितः ।

श्रोत्रं ते चक्रे आस्तां विवि पन्थाश्चराचरः

११

शुचीं ते चक्रे यात्या व्यानो अक्ष आर्हतः । अनां मनस्मयं सूर्या ऽऽरोहत् प्रयती पतिम् १२

सूर्याया वहतुः प्रागात् सविता यमवासृजत् । अघासु हन्यन्ते गावो ऽर्जुन्योः पर्युद्यते १३

यदश्विना पृच्छमानावयातं त्रिचक्रेण वहतुं सूर्यायाः ।

विश्वे देवा अनु तद्रामजानन् पुत्रः पितराववृणीत पूषा

१४

यदयातं शुमस्पती वरेयं सूर्यामुप । कैकं चक्रं वामासीत् कं वेष्टाय तस्थयुः १५ [२२]

द्वे ते चक्रे सूर्यं ब्रह्माणं ऋतुथा विदुः । अथैकं चक्रं यद्रुहा तदद्भुताय इद्विदुः १६

सूर्यायै देवेभ्यो मित्राय वरुणाय च । ये भूतस्य प्रचेतस इदं तेभ्योऽकरं नमः १७

पूर्वापरं चरतो माययैतौ शिशू कीर्लन्तौ परि यातो अध्वरम् ।

विश्वान्युन्यो भुवनामिचष्टं ऋतूरन्यो विदधंजायते पुनः

१८

नवोनवो भवति जायमानो ऽह्नां केतुरुषसामित्यग्रम् ।

भागं देवेभ्यो वि दधात्यायन् प्र चन्द्रमास्तिरते दीर्घमायुः

१९

सुक्लिंशुकं शल्मलिं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृत्तं सुचक्रम् ।

आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्योनं पत्ये वहतुं कृणुष्व

२० [२३]

उक्तीर्ष्वान्तः पतिवती ह्येऽथा विश्वावसुं नमसा गीर्मिरीळे ।

अन्यामिच्छ पितृषवुं व्यक्तां स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि

२१

उक्तीर्ष्वान्तो विश्वावसो नमसेळामहे त्वा ।

अन्यामिच्छ प्रफुर्व्यं स जायां पत्या सृज

२२

(८९०)

- अनुक्षरा ऋजवः सन्तु पन्था येभिः सखायो यन्ति नो वरेयम् ।
समर्थमा सं भगो नो निनीयात् सं जास्पत्यं सुयममस्तु देवाः २३
- प्र त्वां मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद् येन त्वावघ्नात् सविता सुशेवः ।
ऋतस्य योनौ सुकृतस्य लोके ऽरिष्टां त्वा सह पत्या दधामि २४
- प्रेतो मुञ्चामि नामुतः सुबन्धाममुतस्करम् ।
यथेयमिन्द्र मीढः सुपुत्रा सुभगासन्ति २५ [२४]
- पृषा त्वेतो नयतु हस्तगृह्या—ऽश्विनां त्वा प्र वहतां रथेन ।
गृहान् गच्छ गृहपत्नी यथासौ वशिनी त्वं विदथमा वदासि २६
- ब्रह्म प्रियं प्रजयां ते समृध्यता—मस्मिन् गृहे गार्हिपत्याय जागृहि ।
एना पत्या तन्वं—सं सृजस्वा—ऽधा जित्री विदथमा वदाथः २७
- नीललोहितं भवति कृत्यासक्तिर्व्यज्यते ।
एधन्ते अस्या ज्ञातयः पतिर्वन्धेषु बध्यते २८
- परा देहि शामुल्यं ब्रह्मभ्यो वि भञ्जा वसु ।
कृत्येषा पद्धती भूत्या जाया विशते पतिम् २९
- अथीरा तनूभवति रुशती पापयामुया ।
पतिर्यद्वध्वो—वाससा स्वमङ्गमभिधित्सते ३० [२५]
- ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनादनुं ।
पुनस्तान् यज्ञियां देवा नयन्तु यत् आगताः ३१
- गा विदन् परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती ।
सुगेभिर्वर्गमतीता—मर्षं द्रान्त्वरातयः ३२
- सुमङ्गलीरियं वधू—रिमां समेत पश्यत ।
सौभाग्यमस्ये वृत्ताया—ऽथास्तं वि परेतन ३३
- तृप्तेतत् कर्तुमेत—दृषाष्टवद्विपवन्नैतवत्तव ।
सूर्या यो ब्रह्मा विद्यात् स इन्द्रार्थमहति ३४
- आशसनं विशसनं—मथो अधिबिकर्तनम् ।
सूर्यायाः पञ्च रूपाणि तानि ब्रह्मा तु शुन्धति ३५ [२६]
- गृभ्णामि तं सौभगत्वाय हस्तं मया पत्या जरद्विज्यथासः ।
भगो अर्यमा सविता पुरंधि—मह्यं त्वाद्गार्हिपत्याय देवाः ३६ (१०४)

तां पूषजिह्वतमाग्रेर्यस्व यस्यां बीजं मनुष्याऽवर्पन्ति ।

या न ऊरु उशती विश्रयति यस्यामुशन्तः प्रहराम शेषम् ।

३७

तुभ्यमग्ने पर्यवहन् तसूयां वहतुना सह ।

पुनः पतिभ्यो जायां दा अग्ने प्रजया सह

३८

पुनः पत्नीमग्निरेवा दायुषा सह वर्चसा ।

वीर्यायुरस्या यः पतिर्जीवाति शरदः शतम्

३९

सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविदु उत्तरः ।

तृतीयो अग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः

४० [२७]

सोमो ददद्गन्धर्वाय गन्धर्वो दददुग्रये ।

रथि च पुत्रांश्चावा कुशिमह्यमथो इमाम्

४१

इहैव स्तं मा वि यौष्टं विश्वमायुर्व्यश्रुतम् ।

कीळन्तौ पुत्रैर्नप्तुभिर्मोदमानौ स्वे गृहे

४२

आ नः प्रजां जनयतु प्रजार्पति राजरसाय समनक्त्वयमा ।

अदुर्मङ्गलीः पतिलोकमा विश्वा शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे

४३

अघोरचक्षुरपतिभ्योऽपि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवचाः ।

वीरसूदैवकामा स्योना शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे

४४

इमां त्वमिन्द्र मीढः सुपुत्रां सुभगां कृणु ।

दशास्यां पुत्राना धेहि पतिमेकादशं कृधि

४५

सम्राज्ञी श्वशुरे भव सम्राज्ञी श्वश्वं भव ।

ननान्दरि सम्राज्ञी भव सम्राज्ञी अधि देवेषु

४६

समञ्जन्तु विश्वे देवाः समापो हृदयानि नो ।

सं मातरिश्वा सं धाता समु देवर्षी दधातु नो

४७ [२८] ११५)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३१]

(८३)

(२३) इन्द्रः ७, १३, २३ ऐन्द्रो वृषाकपिः २-६, ९-१०, १५-१८ इन्द्राणी । इन्द्रः । पशुक्तिः ।

वि हि सोतोऽरसृक्षत नेन्द्रं देवममंसत ।

यत्रामददृषाकपि रथः पुष्टेषु मत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः

१

१९६३)

परा हीन्द् धावसि वृषाकपेरति व्यथिः ।

नो अह प्र विन्द स्यन्यन्न सोमपीतये विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २

किमयं त्वां वृषाकपि श्वकार हरितो मुगः ।

यस्मा इरस्यसीदु न्वर्यो वा पुष्टिमदसु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ३

यमिमं त्वं वृषाकपि प्रियमिन्द्राभिरक्षसि ।

श्वा न्वस्य जम्भिष दपि कर्णे वराहयु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ४

प्रिया तृष्टानि मे कपि व्यक्ता व्यदुदुषत् ।

शिरो न्वम्य राविषं न सुगं दुष्कृते भुवं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ५ [१]

न मत् स्त्री सुमसत्तरा न सुयाशुतरा भुवत् ।

न मत् प्रतिच्यवीयसी न सक्थ्युद्यमीयसी विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ६

उवे अम्ब सुलामिके यथेवाङ्ग भविष्यति ।

भसन्मे अम्ब सक्थि मे शिरो मे वीव हृष्यति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ७

किं सुबाहो स्वङ्गुरे पृथुष्टो पृथुजाघने ।

किं शूरपति नस्त्व मभ्यमीपि वृषाकपि विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ८

अवीरामिव मामयं शरारुरमि मन्यते ।

उताहमस्मि वीरिणी न्द्रपत्नी मरुत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ९

संहोत्रं स्म पुरा नारी समनं वाव गच्छति ।

येथा क्रतस्य वीरिणी न्द्रपत्नी महीयते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १० [२]

इन्द्राणीमासु नारिषु सुभगामहमश्रवम् ।

नह्यस्या अपरं च न जरसा मरति पति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ११

नाहमिन्द्राणि शरणं सङ्ख्युर्वृषाकपेरकृते ।

यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १२

वृषाकपायि रेवति सुपुङ्ग आदु सुस्तुपे ।

यसंत त इन्द्र उक्षणः प्रियं काचित्करं हवि विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १३

उक्ष्णो हि मे पञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् ।

उताहमग्नि पीत इ दुभा कुक्षी पूर्णन्ति मे विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १४

वृषभो न तिमग्नुङ्गो ऽन्तर्यूथेषु रोरुवत् ।

मन्थस्त इन्द्र शं हवे यं ते सुनोति भावयु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १५ [३] (१३०)

न सेशे यस्य रम्बते	उन्तरा सकथ्याऽ कपृत् ।	
सेदीशे यस्य रोमशं	निषेदुषो विजृम्भते	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १६
न सेशे यस्य रोमशं	निषेदुषो विजृम्भते ।	
सेदीशे यस्य रम्बते	उन्तरा सकथ्याऽ कपृद्	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १७
अयमिन्द्र वृषाकपिः	परस्वन्तं हुतं विदत् ।	
असिं सुनां नवं चरु-	मादेधुस्यान् आचितं	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १८
अयमेमि विचारकशद्	विचिन्वन् दासमार्यम् ।	
पिबामि पाकसुत्वन्नो	ऽभि धीरमचाकशं	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १९
धन्वं च यत् कृन्तन्नं च	कर्ति स्वित् ता वि योजना ।	
नेदीपसो वृषाकपे	ऽस्तमेहिं गृह्णो उप	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २०
पुनरोहिं वृषाकपे	सुविता कल्पयावहै ।	
य एष स्वप्ननेशनो	ऽस्तमेषिं पथा पुन-	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २१
यवुदञ्चो वृषाकपे	गृहमिन्द्राजगन्तन ।	
क्र० स्य पुल्वघो मृगः	कर्मगस्तनयोपनो	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २२
पशुहिं नाम मानवी	साकं संसूव विंशतिम् ।	
मद्रं मल त्यस्या अभूद्	यस्या उदरमार्गयद्	विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २३ [४] (१३८)

(८७)

२५ पायुर्भारद्वाजः । रक्षोहाग्निः । त्रिष्टुप्, २२-२५ अनुष्टुप् ।

रक्षोहणं वाजिनमा जिघमि	मित्रं प्रथिष्ठमुप यामि शर्म ।	
शिशनो अग्निः क्रतुभिः समिन्द्रः	स नो दिवा स रिपः पातु नक्तम्	१
अयोवद्रे अर्चिषा यातुधाना-	नुप स्पृश जातवेदः समिन्द्रः ।	
आ जिह्या मुरदिवान् रभस्व	क्रव्यादो वृक्त्वयपि धत्स्वासन्	२
उमोर्मयाविन्नुपं धेहि दंष्ट्रां	हिंस्रः शिशानोऽवरं परं च ।	
उतान्तरिक्षे परि याहि राज-	श्चम्यैः सं धेह्यमि यातुधानान्	३
यज्ञैरिषूः संनममानो अग्ने	वाचा श्रूयौ अशनिर्मिर्दिहानः ।	
तामिर्विध्य हृदये यातुधानान्	प्रतीचो बाहून् प्रति भङ्ध्येषाम्	४
अग्ने त्वचं यातुधानस्य मिन्धि	हिंसाशनिर्हरसा हन्त्वेनम् ।	
प्र पर्वाणि जातवेदः शृणीहि	क्रव्यात् केविष्णुर्वि चिंनोतु वृक्णम्	५ [५] (१४३)

यत्रेदानीं पश्यसि जातवेद स्तिष्ठन्तमग्र उत वा चरन्तम् ।

यद्वान्तरिक्षे पृथिभिः पतन्तं तमस्ता विध्य शर्वा शिशानः

उतालब्धं स्पृणुहि जातवेद आलेभानाहृष्टिभिर्यातुधानात् ।

अग्रे पूर्वं नि जहि शोशुचान आमादुः क्षिब्ध्वास्तमवृन्त्वेनीः

इह प्र ब्रूहि यतमः सो अग्रे यो यातुधानो य इदं कृणोति ।

तमा रभस्व समिधा यविष्ठ नृचक्षसश्चक्षुषे रन्धयेनम्

तीक्ष्णेनाग्निं चक्षुषा रक्ष यज्ञं प्राञ्चं वसुभ्यः प्र णय प्रचेतः ।

हिंस्रं रक्षांस्यग्निं शोशुचानं मा त्वा दमन् यातुधाना नृचक्षः

नृचक्षा रक्षः परिरं पश्य विक्षु तस्य त्रीणि प्रति शृणीह्यग्रा ।

तस्याग्निं पृष्टीर्हरसा शृणीहि त्रेधा मूलं यातुधानस्य वृश्च

त्रिर्यातुधानः प्रसितिं त ए त्वृतं यो अग्रे अनृतेन हन्ति ।

तमर्चिषा स्फूर्जयन्नातवेदः समक्षमेनं गृणते नि वृद्धि

तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेमे शफारुजं येन पश्यसि यातुधानम् ।

अथर्ववज्ज्योतिषा देव्येन सत्यं धूर्वन्तमचितं न्योष

यदग्ने अद्य मिथुना शर्पातो यद्वाचस्तृष्टं जनयन्त रेमाः ।

मन्योर्मनसः शरव्याऽर्जयते या तया विध्य हृदये यातुधानान्

परां शृणीहि तपसा यातुधानान् पराग्ने रक्षो हरसा शृणीहि ।

पराचिषा मूरदेवाञ्छृणीहि परासुतृपो अभि शोशुचानः

पराद्य देवा वृजिनं शृणन्तु प्रत्यगेनं शपथा यन्तु तृप्ताः ।

वाचास्तेनं शरवं ऋच्छन्तु ममन् विश्वस्येतु प्रसितिं यातुधानः

यः पौरुषेयेण क्रुविषा समङ्गे यो अश्व्येन पशुना यातुधानः ।

यो अघ्न्याया मरति क्षीरमग्ने तेषां शीर्षाणि हरसार्पि वृश्च

संवत्सरीणं परं उमियायास्तस्य माशीद्यातुधानो नृचक्षः ।

पीयूषमग्ने यतमस्तितृप्सात् तं प्रत्यञ्चमर्चिषा विध्य ममन्

विषं गवां यातुधानाः पिबन्त्वा वृश्च्यन्तामर्दितये दुरेवाः ।

परैरान् देवः सविता वदतु परां भ्रगमोषधीनां जयन्ताम्

सनादग्ने मृणसि यातुधानान् न त्वा रक्षांसि पृतनासु जिग्युः ।

अनु दह सहमूरान् क्रुव्यादो मा ते हत्या मुक्षत देव्यायाः

६

७

८

९

१० [६]

११

१२

१३

१४

१५ [७]

१६

१७

१८

१९

(१५७)

त्वं नो अग्ने अधरादुदक्तात् त्वं पश्चादुत रक्षा पुरस्तात् ।

प्रति ते ते अजरासस्तापिष्ठा अघशंसं शोशुचतो वहन्तु

२० [८]

पश्चात् पुरस्तादधरादुदक्तात् कविः काव्येन परि पाहि राजन् ।

सखे सखायमजरो जरिभ्यो अग्ने मर्ता अमर्त्यस्त्वं नः

२१

परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि ।

धुषद्वर्णं विवेदिवि हन्तारं भङ्गगुरावताम्

२२

विषेणं भङ्गगुरावतः प्रति पम रक्षसो वह ।

अग्ने तिग्मेन शोचिषा तपुरग्राभिर्ऋष्टिभिः

२३

प्रत्यग्ने मिथुना वह यातुधानां किमीदिना ।

सं त्वा शिशामि जागृह्यद्वधं विप्र मन्मभिः

२४

प्रत्यग्ने हरसा हरः शृणीहि विश्वतः प्रति ।

यातुधानस्य रक्षसो बलं वि रुज वीर्यम्

२५ [९] (१९३)

(८८)

१९ आहिरसो मूर्धन्वान्, धामदेव्यो वा । सूर्य-वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

हविष्पान्तमजरं स्वविदं दिविस्पृश्याहुतं जुष्टमग्नौ ।

तस्य भर्मेण भुवनाय देवा भर्मेण कं स्वधया पप्रथन्त

१

गीर्णं भुवनं तमसापगृह्णन्माविः स्वरं भवज्जाते अग्नौ ।

तस्य देवाः पृथिवी द्यौरुतापो अरण्यन्नोषधीः सख्ये अस्य

२

देवेभिर्निषितो यज्ञियेभि रग्निं स्तोपाण्यजरं ब्रूहन्तम् ।

यो भानुना पृथिवीं द्यामुतेमा मातृतान् रोदसी अन्तरिक्षम्

३

यो होतासीत् प्रथमो देवजुष्टो यं समाञ्ज्वाज्येना वृणानाः ।

स पतन्नीत्वरं स्था जगद्यच्छ्वात्रमग्निं कृणोज्जातवेदाः

४

यज्जातवेदो भुवनस्य मूर्धन्नतिष्ठो अग्ने सह रोचनेन ।

तं त्वहिम मतिभिर्गीर्भिरुक्थैः स यज्ञियो अभवो रोदसिप्राः

५ [१०]

मूर्धा भुवो भवति नक्तमग्निस्ततः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन् ।

मायाम् तु यज्ञियानामेता मणो यत् तूष्णिश्चरति प्रजानन्

६

हृशेन्यो यो महिना समिद्धो अरोचत विवियोनविभावा ।

तस्मिन्नग्नौ सूक्तवाकेन देवा हविर्विश्व आजुहवुस्तनूपाः

७

(१७०)

सूक्तवाकं प्रथममादिदग्निमादिद्विविरंजनयन्त देवाः ।	
स एषां यज्ञो अभवत् तनूपास्तं द्यौर्वेदं तं पृथिवी तमार्यः	८
यं देवासोऽर्जनयन्ताग्निं यस्मिन्नाजुहवुर्भुवनानि विश्वा ।	९
सो अर्चिषा पृथिवीं द्यामुतेमा मृज्जयमानो अतपन्महित्वा	१० [११]
स्तोमेन हि विवि देवासो अग्निं मजीजनच्छक्तिमी रोदसिप्राम् ।	
तमू अकृण्वन् त्रेधा भुवे कं स ओषधीः पचति विश्वरूपाः	
यदेदेनमदधुर्यज्ञियासो विवि देवाः सूर्यमादितेयम् ।	
यदा चरिष्णू मिथुनावमूता मादित प्रापश्यन् भुवनानि विश्वा	११
विश्वस्मा अग्निं भुवनाय देवा वैश्वानरं केतुमह्नामकृण्वन् ।	१२
आ यस्ततानोषसो विमातीरपो ऊर्णोति तमो अर्चिषा यन्	१३
वैश्वानरं कवयो यज्ञियासो अग्निं देवा अर्जनयन्नजुर्यम् ।	१४
नक्षत्रं प्रत्नममिनश्चरिष्णु यक्षस्याध्यक्षं तविषं ब्रुहन्तम्	
वैश्वानरं विश्वहा दीदृवांसं मन्त्रैरग्निं कविमच्छा वदामः ।	१५ [१२]
यो महिम्ना परिवभूवोर्वी उतावस्तादुत देवः प्रस्तात्	१६
द्वे सुती अंशृणवं पितृणा महं देवानामुत मर्त्यानाम् ।	१७
ताभ्यामिदं विश्वमेजत् समेति यदन्तरा पितरं मातरं च	१८
द्वे समीची बिभृतश्चरन्तं शीर्षतो जातं मनसा विमृष्टम् ।	
स प्रत्यङ् विश्वा भुवनानि तस्था वप्रयुच्छन् तरणिर्भार्जमानः	१९ [१३] (९८१)
यत्रा वदेते अवरः परश्च यज्ञन्योः कतरो नौ वि वेद ।	
आ शैकुरित संध्रमावुं सखायो नक्षन्त यज्ञं क इदं वि वोचत	२०
कत्यग्रयः कति सूर्यासः कत्युपासः कत्यु स्विदापः ।	
नोपस्पिजं वः पितरो वदामि पृच्छामि वः कवयो विद्वाने कम्	२१
यावन्मात्रमुषसो न प्रतीकं सुपण्योऽवसते मातरिभ्यः ।	
तावद्दधात्युप यज्ञमायन् ब्राह्मणो होतुरवरो निषीदन्	

(८९)

१८ रेणुर्वैश्वामित्रः । इन्द्रः, ५ इन्द्रासोमो । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं स्तवा नृतमं यस्य मूह्य विबवाधे रोचना वि जमो अन्तान् ।
आ यः प्रौ चर्षणीधृद्वरोभिः प्र सिन्धुभ्यो रिरिचानो महित्वा

१

(९८३)

स सूर्यः पर्युक्तं वरांस्येन्द्रो ववृत्याद्वर्धयेव चक्रा ।	
अतिष्ठन्तमपर्यं न सर्गं कृष्णा तर्मांसि त्विष्या जघान	२
समानमस्मा अनपावृद्धं क्षमया द्विवो असमं ब्रह्म नव्यम् ।	
वि यः पुष्टेव जनिमान्ययं इन्द्रश्चिकाय न सखायमीषि	३
इन्द्राय गिरो अनिशितसर्गा अपः प्रेरयं सगरस्य बुधात् ।	
यो अक्षेणेव चक्रिया शचीमि विष्वक् तस्तम्म पृथिवीमुत द्याम्	४
आपान्तमन्युस्तुपलंप्रमर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमौ ऋजीषी ।	
सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः	५ [१४]

न यस्य द्यावापृथिवी न धन्व नान्तरिक्षं नार्द्रयः सोमो अक्षाः ।	
यदस्य मन्युरधिनीयमानः शृणाति वीळु रुजति स्थिराणि	६
जघान वृत्रं स्वधितिर्वनेव रुरोज पुरो अर्दुन्न सिन्धून् ।	
विभेदं गिरिं नवमिन्न कुम्भमा गा इन्द्रो अकृणुत स्वयुग्भिः	७
त्वं ह त्यदृणया इन्द्र धीरो ऽसिर्न पर्व वृजिना शृणासि ।	
प्र ये मित्रस्य वरुणस्य धाम युजं न जनां मिनन्ति मित्रम्	८
प्र ये मित्रं प्रार्थमणं दुरेवाः प्र संगिरः प्र वरुणं मिनन्ति ।	
न्यमित्रेषु वधमिन्द्र तुष्टं वृषन् वृषाणमरुपं किंशीहि	९
इन्द्रो विव इन्द्र ईशे पृथिव्या इन्द्रो अपामिन्द्र इत् पर्वतानाम् ।	
इन्द्रो वृधामिन्द्र इन्मोर्धराणां मिन्द्रः क्षेमे योगे हव्य इन्द्रः	१० [१५]

प्राक्तुभ्य इन्द्रः प्र वृधो अहंभ्यः प्रान्तरिक्षात् प्र समुद्रस्य धासेः ।	
प्र वार्तस्य प्रथसः प्र ज्यो अन्तात् प्र सिन्धुभ्यो रिरिचि प्र क्षितिभ्यः	११
प्र शोशुचत्या उपसो न केतु रसिन्वा ते वर्ततामिन्द्र हेतिः ।	
अश्मेव विध्य विव आ सृजान स्तर्पिण्डेन हेषसा द्रोघमित्रान्	१२
अन्वह मासा अन्विद्वना न्यन्वोर्षधीरनु पर्वतासः ।	
अन्विन्द्रं रोदसी वावशाने अन्वापो अजिहत जायमानम्	१३
कर्हि स्वित् सा त इन्द्र चेत्यास वृधस्य यद्भिनवो रक्ष एषत् ।	
मित्रकुवो यच्छसने न गावः पृथिव्या आपृगमुया शयन्ते	१४
शत्रूयन्तो अभि ये नस्ततश्चे महि ब्राधन्त ओगणास इन्द्र ।	
अन्धेनामित्रास्तमसा सचन्तां सुज्योतिषो अक्तवस्तां अभि ज्युः	१५ (११७)

पुरुणि हि त्वा सर्वना जनांनां ब्रह्माणि मन्दन् गृणतामृषीणाम् ।

इमामाघोपन्नवसा सहृतिं तिरो विश्वाँ अर्चतो याह्यर्वाङ्

१६

एवा ते वयमिन्द्र मुञ्चतीनां विद्याम सुमतीनां नवानाम् ।

विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो विश्वामित्रा उत ते इन्द्र नूनम्

१७

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातो ।

गृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

१८ [१६] (१०००)

(९०)

१६ नारायणः । पुरुषः । अनुष्टुप्, १६ त्रिष्टुप् ।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।

स भूमिं विश्वतो ब्रुत्वा ऽत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम्

१

पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यम् ।

उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति

२

एतावानस्य महिमा ऽतो ज्यायँश्च पूरुषः ।

पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं विवि

३

त्रिपादूर्ध्व उद्वृत पुरुषः पादोऽस्येहामवत् पुनः ।

ततो विष्वङ् व्यक्रामत् साशनानग्ने अमि

४

तस्माद्विराळजायत विराजो अधि पूरुषः ।

स जातो अत्यरिच्यत एश्वाङ्गमिमथो पुरः

५ [१७]

यत् पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतेन्वत ।

वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः

६

तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन् पुरुषं जातमग्रतः ।

तेन देवा अयजन्त साध्या ऋषयश्च ये

७

तस्माद्यज्ञात् सर्वहुतः संमृतं पृषदाज्यम् ।

पशून् तौश्रके वायव्या नारण्यान् ग्राम्याश्च ये

८

तस्माद्यज्ञात् सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।

छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत

९

तस्मादश्वा अजायन्त ये के चोभयादतः ।

गावां ह जज्ञिरे तस्मात् तस्माज्जाता अजावयः

१० [१८] (१०१०)

यत् पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ।

मुखं किमस्य कौ बाहू का ऊरू पादा उच्येते ११

ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः ।

ऊरू तदस्य यदैश्वर्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत १२

चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत ।

मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत १३

नाभ्यां आसीद्वन्तरिक्षं शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत ।

पद्भ्यां भूमिर्दिशः ओज्जात् तथा लोकौ अकल्पयन् १४

सप्तास्यासन् परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।

देवा यद्यज्ञं तन्वाना अबध्नन् पुरुषं पशुम् १५

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः १६ [१९] (१०१६)

(९१)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू० ९१-९९]

१५ अरुणो वैतद्वयः । अग्निः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

सं जागृवद्भिर्जरमाण इध्यते दमे दग्धूना इषयन्निलस्पदे ।

विश्वस्य होता हविषो वरेण्यो विमुर्विमावा सुपस्ता सखीयते १

स दर्शतश्चीरतिथिर्गृहेर्गृहे वनेवने शिश्रिये तक्ववीरिव ।

जनंजनं जन्यो नाति मन्यते विश आ क्षेति विश्योऽं विशंविशम् २

सुवक्षो वक्षैः क्रतुनासि सुक्रतुर्ग्रे कविः काव्येनासि विश्ववित् ।

वसुर्वसूनां क्षयसि त्वमेक इद् द्यावा च यानि पृथिवी च पुष्यतः ३

प्रजानन्नग्ने तव योनिमृत्विष्यमिळायास्पदे घृतवन्तमासदः ।

आ ते चिकित्र उपसामिवेतयो ऽरेपसः सूर्यस्येव रश्मयः ४

तव श्रियो वृष्यस्येव विद्युतश्चित्रार्थिकित्र उपसां न केतवः ।

यदोषधीरभिसृष्टो वनानि च परि स्वयं चिन्तये अन्नमास्ये ५ [२०]

तमोषधीर्दधिरे गर्भमृत्विष्यं तमापोऽग्निं जनयन्त मातरः ।

तमित् संमानं वनिनश्च वीरुधो ऽन्तर्वतीश्च सुवते च विश्वहा ६

वातोपधूत इषितो वशौ अनु तृषु यदज्ञा वेविषद्वितिष्ठसे ।

आ ते यतन्ते रथ्योऽं यथा पृथक् शर्धस्यग्ने अजराणि धक्षतः ७ (१०२३)

मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनं मग्निं होतारं परिभूतमं मतिम् ।

तमिदमे हविष्या समानमित् तमिन्महे वृणते नान्यं त्वत्

त्वामिदन्न वृणते त्वायवो होतारमग्ने विदथेषु वेधसः ।

यद्वैव्यन्तो दधति प्रयांसि ते हविष्मन्तो मनवो वृक्तबर्हिषः

तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्विष्यं तव नेष्ट्रं त्वमग्निर्हतायतः ।

तव प्रज्ञानं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे

यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यः समिधा दाशदुत वा हविष्कृति ।

तस्य होता भवसि यासि द्रुत्यः—मुप ब्रूये यजस्यध्वरीयसि

इमा अस्मै मृतयो वाचो अस्मदौ ऋचो गिरः सुष्टुतयः समग्मत ।

वसूयवो वसवे जातवेदसे वृद्धासु चिद्वर्धनो यासु चाकनत्

इमां प्रत्नाय सुष्टुतिं नवीयसी वोचेयमस्मा उशते शृणोतु नः ।

भूया अन्तरा हव्यस्य निस्पृशे जायेव पत्य उशती सुवासाः

यस्मिन्नश्वास ऋपभास उक्षणे वशा मेषा अवसुष्टास आहुताः ।

कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे हृदा मतिं जनये चारुमग्रये

अहान्यग्ने हविरास्ये ते सुचीव घृतं चम्बीव सोमः ।

वाजसानी रयिमस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेहि यशसं बृहन्तम्

(९२)

१५ शार्यातो मानवः । विश्वे देवाः । जगती ।

यज्ञस्य वो रुथ्यं विशपतिं विशां होतारमक्तोरतिथिं विभावंसुम् ।

शोचुच्छृङ्कासु हरिणीषु जर्भुरद वृषां केतुर्यजतो द्यामशायत

इममञ्जस्पाभुभये अकृण्वत धर्माणमग्निं विदथस्य साधनम् ।

अकृत्तुं न यद्वमुपसः पुरोहितं तन्नूनपातमरुषस्य निसते

बलस्य नीथा वि पृगेश्च मन्महे वया अस्य प्रहुता आसुरत्तवि ।

यदा घोरासो अमृतत्वमाशता दिज्जनस्य दैव्यस्य चर्किरन्

ऋतस्य हि प्रसितिद्यौरुरु व्यचो नमो मह्यः रमतिः पनीयसी ।

इन्द्रो मित्रो वरुणः सं चिकिञ्चिरे ऽथो भगः सविता पूतदक्षसः

प्र रुद्रेण ययिना यन्ति सिन्धवः—स्तिरो महीमरमतिं दधन्विरे ।

येमिः परिज्मा परियन्नरु ज्ञयो वि रोरुवज्जठरे विश्वमुक्षते

क्राणा रुद्रा मरुतो विश्वकृष्टयो दिवः श्येनासो असुरस्य नील्यः ।
 तेमिश्चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमेन्द्रो देवेभिर्विश्वेभिरर्विशः ६
 इन्द्रे भुजं शशमानासं आशत सूरौ दृशीके वृषणश्च पौंस्ये ।
 प्र ये न्वस्याहर्णा ततक्षिरे युजं वज्रं नृपदनेषु कारवः ७
 सूरश्चिदा हरितो अस्य रीरम्—दिन्द्रादा कश्चिद्भयते तवीयसः ।
 भीमस्य वृष्णो जठरादमिश्रसो दिवेदिवे सहुरिः स्तन्नवाधितः ८
 स्तोमं वो अद्य रुद्राय शिक्कसे क्षयद्वीराय नर्मसा दिदिष्टन ।
 येभिः शिवः स्ववा एवयवमि—दिवः सिर्यक्ति स्वयंशा निकामभिः ९
 ते हि प्रजाया अमरन्त वि श्रवो बृहस्पतिर्वृषभः सोमजामयः ।
 यज्ञैरथर्वा प्रथमो वि धारय—द्वेवा दक्षैर्मृगवः सं चिकिञ्चिरे १० [२४]

ते हि द्यावापृथिवी भूरिरेतसा नराशंसश्चतुरङ्गो यमोऽदितिः ।
 देवस्त्वष्टा व्रविणोदा क्रभुक्षणः प्र रोदसी मरुतो विष्णुरहिरे ११
 उत स्य न उशिजामुर्विया कवि—रहिः शृणोतु बुध्यो हवीमनि ।
 सूर्यामासा विचरेन्ता दिविक्षिता धिया शमीनहुषी अस्य बोधतम् १२
 प्र नः पूषा चरथं विश्वदेव्यो ऽपां नपादवतु वायुरिष्टये ।
 आत्मानं वस्यो अभि धातमर्चत तदश्विना सुहवा यामनि श्रुतम् १३
 विशामासामभयानामधिक्षितं गीर्भिरु स्वयंशंसं गृणीमसि ।
 ग्रामिर्विश्वामिरदितिमनुवर्ण—मुक्तोर्युवानं नृमणा अधा पतिम् १४
 रेभद्वं जनुषा पूर्वा अङ्गिरा ग्रावाण ऊर्ध्वा अभि चक्षुरध्वरम् ।
 येभिर्विहाया अर्भवद्विचक्षणः पार्थः सुभेकं स्वर्धितिर्वनन्वति १५ [२५] (१०४९)

(९३)

१५ ताव्यः पार्थः । विश्वे देवाः । प्रस्तारपंक्तिः; २, ३, १३ अनुष्टुप्; ९ अक्षरैः पंक्तिः,
 ११ न्यङ्कुसारिणी, १५ पुरस्ताद्वहती ।

महिं द्यावापृथिवी भूतमुर्वी नारीं यही न रोदसी सदै नः ।
 तेभिर्नः पातं सदांस एभिर्नः पातं श्रुपणि १
 यज्ञेयं स मर्त्यो देवान् तत्पर्यति । यः सुज्ञेर्दधिभुक्तम् आविवासात्येनान् २
 विश्वेपामिरज्यवो देवानां वामहः । विश्वे हि विश्वमहसो विश्वे यज्ञेषु यज्ञियाः ३ (१०४९)

ते धा राजानो अमृतस्य मन्द्रा अयमा मित्रो वरुणः परिज्मा ।

कद्रुद्रो नृणां स्तुतो मरुतः पूषणो भगः

४

उत नो नक्तमपां वृषण्वसू सूर्यामासा सदेनाय सधन्या ।

सचा यत् साद्येण मर्हिर्बुधेषु बुध्यः

५ [२६]

उत नो देवावश्विना शुमस्पती धार्ममिर्मित्रावरुणा उरुष्यताम् ।

महः स राय एयते ऽति धन्वेव दुरिता

६

उत नो रुद्रा चिन्मुळतामश्विना विश्वे देवासो रथस्पतिर्भगः ।

ऋमुर्वार्ज ऋमुक्षणः परिज्मा विश्ववेदसः

७

ऋमुर्कमुक्षा ऋमुर्विधतो मद आ ते हरीं जूजुवानस्य वाजिना ।

दुष्टरे यस्य सामं चिद्वर्धयज्ञो न मानुषः

८

कूधी नो अह्नयो देव सवितः स च स्तुषे मघोनाम् ।

सहो न इन्द्रो वह्निर्मिर्न्येषां चर्षणीनां चक्रं रुश्मिं न योयुवे

९

ऐषु द्यावापृथिवी धातं महदस्मे वीरेषु विश्वचर्षणि श्रवः ।

पृक्षं वार्जस्य सातये पृक्षं रायोत त्वर्णे

१० [२७]

एतं शंसमिन्द्रास्मयुद्धं कूचितं सन्तं सहसावन्नमिष्टये सदा पाह्यमिष्टये ।

मेदतां वेदतां वसो

११

एतं मे स्तोमं तना न सूर्ये द्युतद्यामानं वावृधन्त नृणाम् ।

संवर्ननं नाश्व्यं तष्टेवानपच्युतम्

१२

वावर्तं येषां राया युक्तैषां हिरण्ययी । नेमर्धिता न पौंस्या वृथेव विष्टान्ता १३

प्र तद्वुःशीमे पृथ्वाने वेने प्र रामे वोचमसुरे मघवत्सु ।

ये युक्त्वाय पञ्च शतास्मयु पथा विश्राव्येषाम्

१४

अधीन्वन्न सप्ततिं च सप्त च ।

सद्यो दिदिष्ट तान्वः सद्यो दिदिष्ट पार्थ्यः सद्यो दिदिष्ट मायवः १५ [२८] (१०६१)

(१४)

१४ अर्बुदः काद्रवेयः सर्पः । आवाणः । जगती, ५, ७, १४ त्रिष्टुप् ।

प्रेते वदन्तु प्र वयं वदाम् आवाभ्यो वाचं वदता वदन्त्यः ।

यद्वद्रयः पर्वताः साकमाशवः श्लोकं घोषं भरथेन्द्राय सोमिनः

१

(१०६२)

एते वदन्ति शतवत् सहस्रवद्भूमि क्रन्दन्ति हरितेमिरासभिः ।

विष्टी ग्रावाणः सुकृतः सुकुत्यया होतुश्चित् पूर्वं हविरद्यमाशत २

एते वदन्त्यविदज्ञाना मधु न्यूह्यन्ते अधि पक्क आमिपि ।

वृक्षस्य शाखामरुणस्य बप्सतस्ते सुभर्वा वृषभाः प्रेमराविपुः ३

बृहद्वदन्ति मदुरेण मन्दिने न्वं क्रोशन्तोऽविदज्ञाना मधु ।

संरम्या धीराः स्वसृमिरनर्तिषु राघोययन्तः पृथिवीमुपबिद्भिः ४

सुपर्णा वाचमक्रतोप द्यम्यां खरे कृष्णां इषिरा अनर्तिषुः ।

न्यः॥ इति युन्युपरस्य निष्कृतं पुरु रेतो दधिरे सूर्यश्चितः ५ [२९]

उग्रा इव प्रवहन्तः समायमुः साकं युक्ता वृषणो विभ्रतो धुरः ।

यच्छसन्तो जग्रसाना अराविपुः शृण्व एषां प्रोथथो अर्वतामिव ६

दशानिभ्यो दशकक्ष्येभ्यो दशयोक्त्रेभ्यो दशयोजनेभ्यः ।

दशामीशुभ्यो अर्चताजरेभ्यो दश धुरो दश युक्ता बहद्भ्यः ७

ते अद्रयो दशयन्त्रास आशवस्तेपामाधानं पर्येति हर्यतम् ।

त ऊ सुतस्य सोम्यस्यान्धसां ऽशोः पीयूषं प्रथमस्य मेजिरे ८

ते सोमावो हरी इन्द्रस्य निसर्तं ऽशुं दुहन्तो अध्यासते गर्वि ।

तेमिर्दुग्धं पपिवान् त्सोम्यं मध्विन्द्रो वर्धते प्रथते वृषायते ९

वृषा वो अंशुर्न किला रिपाथने लावन्तः सवृमित् स्थनाशिताः ।

रैवत्येव महसा चारवः स्थन यस्य ग्रावाणो अजुषध्वमध्वरम् १० [३०]

तुविला अतृदिलासो अद्रयो ऽश्रमणा अशृथिता अमृत्यवः ।

अनानुरा अजराः स्थामविष्णवः सुपीवसो अतृथिता अतृष्णजः ११

ध्रुवा एव वः पितरो युगेयुगे क्षेमकामासः सर्वसो न युञ्जते ।

अजुर्यासो हरिपाचो हरिद्व आ द्यां रवेण पृथिवीमशुभ्रुः १२

तदिद्वद्वन्त्यद्रयो विमोचने यामन्नअरुपा इव घेदुपबिद्भिः ।

वर्णन्तो बीजमिव धान्याकृतः पुञ्चन्ति सोमं न मिनन्ति बप्सतः १३

सुते अध्वरे अधि वाचमक्रता ऽऽ क्रीलयो न मातरं तुदन्तः ।

वि पू मुञ्चा सुषुवुषो मनीषां वि वर्तन्तामद्रयश्चार्यमानाः १४ [३१] (१०७५)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-२७]

(१५)

१८ ऐलः पुरुरवाः । उर्वशी देवता । २, ४-५, ७, ११, १३, १५-१६, १८,
उर्वशी ऋषिका । पुरुरवा देवता । त्रिष्टुप् ।

हये जाये मनसा तिष्ठ घोरे वचांसि मिश्रा कृणवावहै नु ।

न नौ मन्त्रा अनुदितास एते मर्यस्कान् परंतरे चनाहन्

किमेता वाचा कृणवा तवाहं प्राक्रमिषमुपसामग्रियेव ।

पुरुरवः पुनरस्तं परेहि दुरापना वार्त इवाहमस्मि

इपुर्न श्रिय इषुधेरसना गोषाः शतसा न रंहिः ।

अवीरे क्रतौ वि दविद्युतंशो रा न मायुं चितयन्त धुनयः

सा वसु दर्धती श्वशुराय वय उपो यदि वष्ट्यन्तिगृहात् ।

अस्तं ननक्षे यस्मिञ्चाकन् दिवा नक्तं श्रथिता वैतसेनं

त्रिः स्म माह्नः श्रथयो वैतसेनो त स्म मेऽव्यत्यै पृणासि ।

पुरुरवोऽनु ते केतमायं राजा मे वीर तन्वस्तदासीः

या सुजृणिः श्रेणिः सुस्रआपि हृदेचक्षुर्न ग्रन्थिनीं चरण्युः ।

ता अश्वयोऽरुणयो न संसुः श्रिये गावो न धेनवोऽनवन्त

समस्मिञ्चायमान आसत् आ उतेमवर्धन् नद्यः स्वर्गताः ।

महे येत त्वां पुरुरवो रणाया स्वर्धयन् दस्युहत्याय देवाः

सचा यदासु जहतीष्वत्क ममानुषीषु मानुषो निपेवे ।

अपं स्म मत् तुरसन्ती न मुज्युस्ता अत्रसन् रथस्पृशो नाश्वाः

यदासु मर्तो अमृतासु निस्पृक् संक्षोणीभिः क्रतुभिर्न पृङ्क्ते ।

ता आतयो न तन्वः शुम्भत स्वा अश्वासो न क्रीळयो दन्दशानाः

विद्युन्न या पतन्ती दविद्यो द्धरन्ती मे अप्या काम्यानि ।

जनिष्ठो अपो नर्यः सुजातः प्रोर्वशीं तिरत दीर्घमायुः

जजिष इत्था गोपीश्याय हि दुधाथ तत् पुरुरवो म ओजः ।

अशासं त्वा विदुषी सस्मिन्नहन् न म आशृणोः किमभुग्वदासि

कदा सुनुः पितरं जात इच्छा चक्रन्नायुं वर्तयद्विजानन् ।

को दर्पती समनसा वि यूयो दध यदग्निः श्वशुरेषु दीर्घयत्

१

२

३

४

५ [१]

६

७

८

९

१० [२]

११

१२

(१०८७)

प्रति ब्रवाणि वर्तयते अथु चक्रन् न क्रन्दुद्धये शिवायै ।	
प्र तत् ते हिनवा यत् ते अस्मे परेह्यस्तं नहि मूर मापः	१३
सुदेवो अद्य प्रपतेदनावृत् परावर्तं परमां गन्तवा उ ।	
अथा शयीतु निर्वृतेरुपस्थे ऽथैनं वृका रभसासो अद्युः	१४
पुरुवरु मा मृथा मा प्र पन्तो मा त्वा वृकासो अशिवास उ क्षन् ।	
न वै क्षैणानि सख्यानि सन्ति सालावृकाणां हृदयान्येता	१५ [३]
यद्विरूपाचरं मर्त्ये—ष्ववसं रात्रीः शरद्वृश्चतस्रः ।	
घृतस्य स्तोत्रं सकृदहं आश्नां तादेवेदं तातृपाणा चरामि	१६
अन्तरिक्षप्रां रजसो विमानी—मुप शिक्षाम्युर्वशीं वसिष्ठः ।	
उप त्वा रातिः सुकृतस्य तिष्ठन्नि वर्तस्व हृदयं तप्यते मे	१७
इति त्वा देवा इम आहुरैल्ल यथेमेतद्भवसि मृत्युबन्धुः ।	
प्रजा ते देवान् हविषा यजाति स्वर्ग उ त्वमपि मादयासे	१८ [४] (१०९३)

(९६)

१३ वरुणाङ्गिरसः, सर्वहरिर्वा पेन्द्रः । हरिः । जगती, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

प्र ते महे विदथे शंसिपं हरी प्र ते वन्वे वनुषो हर्यतं मवम् ।	
घृतं न यो हरिभिश्चारु सेचत आ त्वा विशन्तु हरिर्वपसं गिरः	१
हरिं हि योनिमामि ये समस्वरन् हिन्वन्तो हरीं दिव्यं यथा सद्दः ।	
आ यं पूणान्ति हरिर्भिर्न धेनव इन्द्राय शूषं हरिर्वन्तमर्चत	२
सो अस्य वज्रो हरितो य आयसो हरिर्निकांशो हरिरा गभस्त्योः ।	
द्युम्नी सुशिप्रो हरिमन्युसायक इन्द्रे नि रूपा हरिता मिमिक्षिरे	३
वि वि न केतुरधि धायि हर्यतो विव्यचद्वज्रो हरितो न रंहा ।	
तुदवहिं हरिंशिप्रो य आयसः सहस्रशोका अभवद्धरिभरः	४
त्वंत्वमहर्हया उपस्तुतः पूर्वैभिरेन्द्र हरिकेश यज्वभिः ।	
त्वं हर्हसि तव विश्वमुक्थ्य—मसामि राधो हरिजात हर्यतम्	५ [५]

ता वज्रिणीं मन्दिनं स्तोम्यं मवु इन्द्रं रथे वहतो हर्यता हरी ।	
पुरूण्यस्मै सर्वनानि हर्यत इन्द्राय सोमा हरयो दधन्विरे	६
अरं कामाय हरयो दधन्विरे स्थिराय हिन्वन् हरयो हरी तुरा ।	
अर्वेन्द्रियो हरिर्भिर्जोपमीर्यते सो अस्य कामं हरिर्वन्तमानशे	७ (११००)

हरिश्मशारुहरिकेश आयस—स्तुरस्पेये यो हरिपा अवर्धत ।
 अवर्द्धिर्यो हरिभिर्वाजिनीवसुरति विश्वा दुरिता पारिपञ्चरी
 सुवेव यस्य हरिणी विपेततुः शिप्रे वाजाय हरिणी दर्विध्वतः ।
 प्र यत् कृते चमसे मर्मजञ्चरी पीत्वा मर्दस्य हर्यतस्यान्धसः
 उत स्म सद्मं हर्यतस्य पस्त्योऽं—रत्यो न वाजं हरिर्वाँ अचिक्रदत् ।
 मही चिद्धि धिपणाहर्यदोर्जसा बृहद्रयो दधिपे हर्यतश्चिदा

८

९

१० [६]

आ रोदसी हर्यमाणो महित्वा नयननयं हर्यसिं मन्म नु प्रियम् ।
 प्र पस्त्यमसुर हर्यतं गो—राविष्कृधि हरये सूर्याय

११

आ त्वा हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे वहन्तु हरिंशिप्रमिन्द्र ।
 पिबा यथा प्रतिभृतस्य मध्वो हर्यन् यज्ञं संधमादु दशौणिम ।

१२

अपाः पूर्वैषां हरिवः सुताना—मथो इदं सर्वनं केवलं ते ।
 समुद्धि सोमं मधुमन्तमिन्द्र सन्ना वृषश्चर आ वृषस्व

१३ [७] (११०६)

(९७)

२३ आथर्वणो मियग् । ओपधयः । अनुष्टुप् ।

या ओपधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा ।

१

मने नु वभ्रूणामहं शतं धामानि सप्त च

शतं वो अस्व धामानि सहस्रमुत वो रुहः ।

अधो शतकत्वां युय—मिमं मे अगदं कृत

२

ओपधीः प्रति मोदध्वं पुष्पवतीः प्रसूवरीः ।

अश्वा इव सजित्वरी—र्वीरुधः पारयिण्वः

३

ओपधीरिति मातर—स्तद्वो देवीरुपं ब्रुवे ।

सनेयमश्वं गां वास आत्मानं तव पूरुष

४

अश्वत्ये वो निपदनं पूर्णं वो वसतिष्कृता ।

गोभाज इत किलासथ यत् सनवथ पूरुषम्

५ [८]

यज्ञोपधीः समग्मत राजानः समिताविव ।

विप्रः स उच्यते मियग् रक्षोहारीवचार्तनः

६

(११११)

अश्वावतीं सोमावती—मूर्जयन्तीमुदोजसम् । आवित्ति सर्वा ओषधी—रस्मा अरिष्टतातये ७

उच्छुष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिदेरते । धनं सनिष्यन्तीना—मात्मानं तव पूरुष ८

इष्कृतिर्नाम वो माता ऽथो यूयं स्थ निष्कृतीः ।

सीराः पतत्रिणीः स्थन् यवामयति निष्कृथ ९

अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेन इव व्रजमक्रमुः । ओषधीः प्राचुच्यवु—र्यत् किं च तन्वोऽं रपः १०[९]

यविमा वाजयज्ञह—मोषधीर्हस्त आवुधे । आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति पुरा जीवगृभो यथा ११

यस्यौषधीः प्रसर्पथा—ङ्गमङ्गं परुषपरुः । ततो यक्ष्मं वि बाधध्व उग्रो मध्यमशीरिव १२

साकं यक्ष्म प्र पत चायेण किकिद्दीविना ।

साकं वातस्य ध्राज्या साकं नश्य निहाकया १३

अन्या वो अन्यामव—त्वन्यान्यस्या उपावत ।

ताः सर्वाः संविबुना इदं मे प्रावता वचः १४

याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः

बृहस्पतिप्रसूता—स्ता नो मुञ्चन्त्वहंसः १५[१०]

मुञ्चन्तु मा शपथ्या—दथो वरुण्यादुत ।

अथो यमस्य पङ्कीशात् सर्वस्मादेवकिल्विषात १६

अवपतन्तीरवदन् दिव ओषधयस्परि । यं जीवमश्रवामहै न स रिप्याति पूरुषः । १७

या ओषधीः सोमराज्ञी—बृह्नीः ज्ञातविचक्षणाः । तासां त्वमस्युत्तमा—रं कामायि शं हृदे १८

या ओषधीः सोमराज्ञी—विष्टिताः पृथिवीमनु । बृहस्पतिप्रसूता अस्यै सं दत्त वीर्यम् १९

मा वो रिषत् खनिता यस्यै चाहं खनामि वः । द्विपञ्चतुप्पवुस्माकं सर्वमस्त्वनातुरम् २०

याश्चेदमुपशृण्वन्ति याश्च दूरं परागताः । सर्वाः संगत्य वीरुधो ऽस्यै सं दत्त वीर्यम् २१

ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्यै कृणोति ब्राह्मण—स्तं राजन् पारयामसि २२

त्वमुत्तमास्योषधे तव वृक्षा उपस्तयः ।

उपस्तिरस्तु सोऽस्माकं यो अस्माँ अभिदासति

२३[११] ११०९

(९८)

१२ अतिष्ठिणो देवापिः (वृष्टिकामः) । देवाः । त्रिष्टुप् ।

बृहस्पते प्रति मे देवतामिहि मित्रो वा यद्वरुणो वासि पूषा ।

आवित्यैवा यद्वसुभिर्मरुत्वान् त्स पर्जन्यं शतनवे वृषाय

१

(११३०)

आ देवो द्रुतो अजिरश्चिकित्वान् त्वद्देवापे अभि मामगच्छत ।
 प्रतीचीनः प्रति मामा ववृत्स्व दधामि ते द्युमतीं वाचमासन् २
 अस्मे धेहि द्युमतीं वाचमासन् बृहस्पते अनमीवामिषिराम् ।
 यया वृष्टिं शंतनवे वनाव दिवो ब्रह्मो मधुमां आ विवेश ३
 आ नो ब्रह्मा मधुमन्तो विशन्ति न्द्र देवाधिरथं सहस्रम् ।
 नि पीद होत्रमृत्तथा यजस्व देवान् देवापे हविषां सपर्य ४
 आप्तिपेणो होत्रमृपिर्निपीदन् देवापिर्देवसुमतिं चिकित्वान् ।
 स उत्तरस्मादधरं समुद्रमपो दिव्या असृजद्वर्ष्यां अभि ५
 अस्मिन् त्समुद्रे अध्युत्तरस्मिन्नापो देवेभिर्निर्वृता अतिष्ठन् ।
 ता अद्रवन्नाप्टिपेणेन सृष्टा देवापिन्ना प्रेषिता मृक्षिणीषु ६ [१२]

यद्देवापिः शंतनवे पुरोहितो होत्राय द्रुतः कृपयन्नदीधेत ।
 देवश्रुतं वृष्टिर्वनि रराणो बृहस्पतिर्वाचमस्मा अयच्छत् ७
 यं त्वा देवापिः शुशुचानो अग्न आप्टिपेणो मनुष्यः समीधे ।
 विश्वेभिर्देवैरनुमद्यमानः प्र पर्जन्यमीरया वृष्टिमन्तम् ८
 त्वां पूर्वं ऋपयो गीमिरीयन् त्वामध्वरेषु पुरुहूत विश्वे ।
 सहस्राण्यधिरथान्यस्मे आ नो यज्ञं रोहिदुश्चोष याहि ९
 एतान्यग्ने नवतिर्नव त्वे आहुतान्यधिरथा सहस्रा ।
 तेभिर्वधस्व तन्वः शूर पूर्वी दिवो नो वृष्टिमिपितो तंसीहि १०
 एतान्यग्ने नवतिं सहस्रा सं प्र यच्छ वृष्ण इन्द्राय भागम् ।
 विद्वान् पथ ऋतुशो देवयाना नव्यौलानं दिवि देवेषु धेहि ११
 अग्ने वाधस्व वि मृधो वि दुर्गहा ऽपामीवामप रक्षांसि सेध ।
 अस्मात् समुद्राद्बृहतो दिवो नो ऽपां भूमानमुषं नः सृजेह १२ [१३] (११४१)

(११)

१२ वज्रो वैश्वानसः । इन्द्रः । त्रिषुप् ।

कं नश्चित्रमिपण्यसि चिकित्वान् पृथुगमानं वाशं वावृधधै ।
 कत तस्य दातु शर्वसो व्युष्टौ तक्षद्वज्रं वृत्रतुरमपिन्वत् १
 स हि द्युता विद्युता वेति सामं पृथुं थोनिमसुरत्वा संसाद ।
 स सनीळिभिः प्रसहानो अस्य भ्रातुर्न ऋते सप्तथस्य मायाः २ (११४१)

स वाजं यातापदुष्पदा यन् त्वर्याता परि षदत् सनिष्यन् ।
 अनर्वा यच्छतदुरस्य वेदो अजिह्वशर्देवाँ अमि वर्षसा भूत् ३
 स यह्वयोऽवनीर्गोष्वर्वा ऽऽ जुहोति प्रधन्यासु सप्तिः ।
 अपादो यत्र युज्यासोऽरथा द्रोण्यश्वास ईरते घृतं वाः ४
 स रुद्रेभिरशस्तवार ऋभ्वा हित्वी गर्यमारेअवद्य आगात् ।
 वज्रस्य मन्ये मिथुना विवर्त्री अन्नमभीत्यारोदयन्मुपायन् ५
 स इहासं तुवीरखं पतिर्दन् षळक्षं त्रिशीर्षाणं दमन्यत् ।
 अस्य त्रितो न्वोजसा वृधानो विपा वराहमयोअग्रया हन् ६ [१४]

स दुह्वणे मनुष ऊर्ध्वसान आ साविषदर्शसानाय शरुम् ।
 स नृत्तमो नहुषोऽस्मत् सुजातः पुरोऽमिन्दर्हेन् दस्युहृत्ये ७
 सो अश्रियो न यवस उवून्यन् क्षयाय गातुं विदन्नो अस्मे ।
 उप यत् सीवृदिन्दुं शरीरैः श्येनोऽयोपाष्टिर्हन्ति दस्यून् ८
 स ब्राधंतः शवसानेभिरस्य कुत्साय शुष्णं कूपणे परादात् ।
 अयं कविर्मनयच्छस्यमान मत्कं यो अस्य सन्ति तोत नृणाम् ९
 अयं दशस्यन् नर्योभिरस्य वृस्मो देवेभिर्वरुणो न मायी ।
 अयं कनीर्न क्रतुपा अविद्यमिमीतारुं यश्चतुष्पात् १०
 अस्य स्तोमेभिरौजिज क्रुजिश्वा ब्रजं दरयद्वृषभेण पिप्रोः ।
 सुत्वा यद्यजतो वृिदयद्दीः पुर इयानो अमि वर्षसा भूत् ११
 एवा महो असुर वक्षथाय वज्रकः पङ्क्तिरुप सर्पदिन्द्रम् ।
 स इयानः करति स्वस्तिमस्मा इषमूर्ज सुक्षितिं विश्वमाभाः १२ [१५] (११५३)

(१००)

[नवमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० १००-११२]

१२ दुवस्युर्वान्दनः । विद्वे देवाः । जगती, १२ त्रिष्टुप् ।

इन्द्र दृष्टं मघवन् त्वावद्विद्भुज इह स्तुतः स्तुता बोधि नो वृधे ।
 देवेभिर्नः सविता प्रावतु श्रुतमा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे १
 भराय सु भरत मागमृत्वियं प्र वायवे शुचिपे क्रन्ददिष्टये ।
 गौरस्य यः पयसः पीतिमान्श आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे २ (११५५)

आ नो देवः सविता साविपद्वयं ऋजूयते यजमानाय सुन्वते ।
 यथा देवान् प्रतिमूयेम पाकव—दा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ३
 इन्द्रो अस्मे सुमना अस्तु विश्वहा राजा सोमः सुवितस्याध्येतु नः ।
 यथायथा मित्राधितानि संदधु—रा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ४
 इन्द्र उक्थेन शर्वसा परुर्दधे बृहस्पते प्रतरीतास्यायुधः ।
 यज्ञो मनुः प्रमतिर्नः पिता हि क—मा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ५
 इन्द्रस्य नु सुकृतं दैव्यं सहो ऽग्निर्गृहे जरिता मेधिरः कविः ।
 यज्ञश्च भूद्धिदधे चारुरन्तम आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ६ [१६]

न वो गुहा चक्रम भूरि दुष्कृतं नाविपद्वयं वसवो देवहेळनम् ।
 मार्किर्नो देवा अनृतस्य वर्षस आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ७
 अपामीवां सविता साविपद्वय—ग्वरीय इदं सेधन्त्वद्रयः
 ग्रावा यत्र मधुपुदुच्यते बृह—वा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ८
 ऊर्ध्वो ग्रावा वसवोऽस्तु सोतरि विश्वा द्वेपांसि सनुतर्युयोत ।
 स नो देवः सविता पायुरीडय आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ९
 ऊर्जं गावो यवसे पीवो अत्तन क्रतस्य याः सर्वे कोशे अङ्घ्वे ।
 तनूरेव तन्वो अस्तु भेपज—मा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे १०
 क्रतुग्रावा जरिता शर्वतामव इन्द्र इन्द्रा प्रमतिः सुतावताम् ।
 पूर्णमूर्धर्विद्वं यस्य सिक्तय आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे ११

चित्रस्ते भानुः क्रतुग्रा अमिष्टिः सन्ति स्पृधो जरणिग्रा अधृष्टाः ।
 रजिष्ठया रज्यां पृथ्व आ गो—स्तूर्तृपति पर्यग्रं दुवस्युः

१२ [१७] (११६५)

(१०१)

१२ बुधः सौम्यः । विश्वे देवा, अत्यिज्ञो वा । त्रिष्टुप् ४, ६ गायत्री; ५ बृहती; ९, ११ जगती ।

उद्धृध्यध्वं समनसः सखायः समग्निमिन्ध्वं बहवः सर्नीलाः ।
 वृधिक्रामग्निमुपसं च देवी—मिन्द्रावतोऽवसे नि ह्वये वः १
 मन्द्रा कृणुध्वं धिय आ तनुध्वं नावमरित्रपरणीं कृणुध्वम् ।
 इकृणुध्वमायुधारं कृणुध्वं प्राञ्च यज्ञं प्र णयता सखायः २

(११६७)

युनक्त सीरा वि युगा तनुध्वं कृते योनौ वपतेह बीजम् ।
 गिरा च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत् सृण्यः पक्रमेयात् ३
 सीरा युञ्जन्ति कवयो युगा वि तन्वते पृथक् । धीरा देवेषु सुमन्या ४
 निराहावान् कृणोतन् सं वरत्रा दधातन ।
 सिञ्चामहा अवतमुद्रिणं वयं सुपेकमनुपक्षितम् ५
 इष्कृताहावमवतं सुवरत्रं सुपेचनम् । उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम् ६ [१८]

प्रीणीताश्वान् हितं जयाथ स्वस्तिवाहुं रथमित् कृणुध्वम् ।
 द्रोणाहावमवतमश्मचक्र—मंसत्रकोशं सिञ्चता नृपाणम् ७
 व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्म सीव्यध्वं बहुला पुथूनि ।
 पुरः कृणुध्वमार्यसीरधृष्टा मा वः सुलोच्चमसो दंहता तम् ८
 आ वो धियं यज्ञियां वर्त ऊतये देवा देवीं यजतां युनिर्यामिह ।
 सा नो दुहीयद्यवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गौः ९
 आ तू विञ्च हरिमीं द्रोपस्थे वाशीभिस्तक्षताश्मन्मयीभिः ।
 परि प्वजध्वं दश कश्यामि—रुमे धुरौ प्रति वह्निं युनक्त १०
 उमे धुरौ वह्निरापिब्दमानो ऽन्तर्योनेव चरति द्विजानिः ।
 वनस्पतिं वन आस्थापयध्वं नि पू दधिध्वमखनन्त उत्सम् ११
 कपृन्नरः कपूथमुदधातन चोदयत सुदत वाजसातये ।
 निष्टिड्यः पुत्रमा च्यावथोतय इन्द्रं सुवार्ध इह सोमपीतये १२ [१९] [११७७]

(१०२)

१२ मुद्रलो भार्यद्वः । द्रुघण, इन्द्रो वा । त्रिष्टुप् : १, ३, १२ बृहती ।

प्र ते रथं मिथुकृत्—मिन्द्रोऽवतु धृष्णुया ।
 अस्मिन्नाजौ पुरुहूत श्रवाय्ये धनभक्षेष्ु नाऽव १
 उत् स्म वातो वहति वासो अस्या अधिरथं यदजयत सहस्रम् ।
 रथीरभून्मुद्रलानी गविष्ठौ भरे कृतं व्यचेदिन्द्रसेना २
 अन्तर्यच्छ जिघांसतो वज्रमिन्द्रामिदासतः ।
 दासस्य वा मघवन्नार्यस्य वा सनुतर्यवया वधम् ३ (११८०)

उद्गो हृदमपिञ्जहृषाणः कूटं स्म तृह्वमिमातिमेति ।

प्र मुष्कभारः श्रव इच्छमानो ऽजिरं बाहू अभरत् सिषासन्

४

न्यक्रन्दयन्नपयन्त एन ममेहयन् वृषभं मध्यं आजैः ।

तेन सूभर्वं शतवत् सहस्रं गवां मुद्गलः प्रधने जिगाय

५

कुकर्दवे वृषभो युक्त आसी दवावचीत् सारथिरस्य केशी ।

दुर्धैर्युक्तस्य द्रवतः सहानस ऋच्छन्ति प्मा निष्पदो मुद्गलानीम्

६ [२०]

उत प्रथिमुदहन्नस्य विद्वा नुपायुनग्वंसंगमन्न शिक्षन् ।

इन्द्र उदावत् पतिमघ्याना मरुहत् पद्याभिः ककुद्भान्

७

शुनमघ्नान्यचरत् कपर्दी वरत्रायां दार्वानह्यमानः ।

नृम्णानि कृण्वन् बहवे जनाय गाः पस्पशानस्तविषीरधत्

८

इमं तं पश्य वृषभस्य युञ्जं काष्ठाया मध्ये द्रुघ्णं शयानम् ।

येन जिगाय शतवत् सहस्रं गवां मुद्गलः पृतनाज्येषु

९

आरे अथा को न्वित्या ददर्श यं युञ्जन्ति तम्वा स्थापयन्ति ।

नास्मै तृणं नोदुकमा भरन्त्युत्तरो धुरो बहति प्रवेदिशत्

१०

परिवृक्तेव पतिविद्यमानद् पीप्याना कूर्चक्रेणेव सिञ्चन् ।

एषेप्या चिद्वध्या जयेम सुमङ्गलं सिनवदस्तु सातम्

११

त्वं विश्वस्य जगतश्चक्षुरिन्द्रासि चक्षुषः ।

वृषा यद्वार्जि वृषणा सिषाससि चोदयन् वार्धिणा युजा

१२ [२१] (११८९)

(१०३)

१३ ऐन्द्रोऽप्रतिरथः । इन्द्रः, ४ बृहस्पतिः, १२ अप्वा देवी, १३ मरुतो वा । त्रिष्टुप्, १३ अनुष्टुप् ।

आशुः शिशानो वृषभो न भीमो घनाघ्नः क्षोभणश्चर्षणीनाम् ।

संकन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेना अजयत् साकमिन्द्रः

१

संकन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्चयवनेन धृष्णुना ।

तविन्द्रेण जयत् तत् सहध्वं युधो न इयुहस्तेन वृष्णा

२

स इयुहस्तैः स निपङ्क्तिभिर्वशी संस्रष्टा स युध इन्द्रो गणेन ।

संसृष्टजित् सोमपा बाहुशर्धुः—ग्रधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता

३

(११९२)

बृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहामित्रा अपबाधमानः ।

प्रमञ्जन्त्सेनाः प्रमुणो युधा जयन्न्स्माकमेध्यविता रथानाम्

बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः ।

अभिवीरो अभिसत्त्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित्

गोत्रमिव गोविवं वज्रबाहुं जयन्तमज्म प्रमुणन्तमोजसा ।

इमं संजाता अनु वीरयध्वमिन्द्रं सखायो अनु सं रमध्वम्

अभि गोत्राणि सहसा गाहमानो ऽद्रुयो वीरः शतमन्युरिन्द्रः ।

वृश्च्यवनः पृतनापाल्युध्योऽं ऽस्माकं सेना अवतु प्र युत्सु

इन्द्र आसा नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः ।

देवसेनानामभिमञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्वग्रम्

इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आकित्यानां मरुतां शर्ध उग्रम् ।

महामनसा भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुर्दस्थात्

उद्धर्षय मघवन्नायुधा न्युत् सत्त्वनां मामकानां मनांसि ।

उद्धृत्रहन् वाजिनां वाजिना न्युद्रथानां जयतां यन्तु घोषाः

अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजे प्वस्माकं या इयवस्ता जयन्तु ।

अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्माँ उ देवा अवता हवेषु

अमीषां चित्तं प्रतिलोभयन्ती गृहागाङ्गान्यध्वे परेहि ।

अभि प्रेहि निर्वह हस्तु शोकै रन्धेना मित्रास्तमसा सचन्ताम्

प्रेता जयता नर इन्द्रो वः शर्म यच्छतु ।

उग्रा वः सन्तु बाहवो ऽनाधुष्या यथासंथ

(१०४)

११ अष्टको वैश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असावि सोमः पुरुहूत तुभ्यं हरिभ्यां यज्ञमुप याहि तूर्यम् ।

तुभ्यं गिरो विप्रवीरा इयाना दधन्विर इन्द्र पिवा सुतस्य

अप्सु धूतस्य हरिवः पिबेह नृभिः सुतस्य जठरं पृणस्व ।

मिमिक्षुर्यमद्रय इन्द्र तुभ्यं तेभिर्वर्धस्व मदमुक्थवाहः

प्रोशां पीतिं वृष्ण इयर्मि सत्यां प्रयै सुतस्य हर्यश्च तुभ्यम् ।

इन्द्र धेनामिहि मादयस्व धीमिर्विश्वाभिः शच्या गृणानः

ऊती शचीवस्तव वीर्येण वयो दर्धाना उशिज क्रतुज्ञाः ।
प्रजावदिन्द्र मनुषो वुरोणे तस्थुर्गुणन्तः सधमाद्यासः
प्रणीतिमिष्टे हर्यश्च सुष्टोः सुपुत्रस्य पुरुचो जनासः ।
महिष्ठाभूतिं वित्तिरे दर्धानाः स्तोतार इन्द्र तव सुनृताभिः

४

५ [२४]

उप ब्रह्माणि हरिवो हरिभ्यां सोमस्य याहि शीतये सुतस्य ।
इन्द्र त्वा यज्ञः क्षममाणमानद् द्वाध्वो अस्यध्वरस्य प्रकेतः
सहस्रवाजमभिमातिषाहं सुतेरेण मघवानं सुवृक्तिम् ।
उप भूपन्ति गिरो अप्रतीत—मिन्द्रं नमस्या जरितुः पनन्त
सप्तापो देवीः सुरणां अमृक्ता यामिः सिन्धुमतर इन्द्र पुर्मित ।
नवतिं स्रोत्या नव च स्रवन्ती—देवेभ्यो गातुं मनुषे च विन्दः
अपो महीरभिश्चस्तेरमुञ्चो ऽजागरास्वधिं देव एकः
इन्द्र यास्त्वं वृत्रतुर्ये चकथं तामिर्विश्वायुस्तन्वं पुपुष्याः
वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः सुशस्ति—रुतापि धेनां पुरुहूतमीदृष्टे ।
आर्दयद्भुत्रमकृणोदु लोकं ससाहे शक्रः पृतना अमिष्टिः
शुनं हुवेम मघवानिन्द्र—मस्मिन् मरे नृतमं वाजसातौ ।
शृण्वन्तमुग्रभूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

६

७

८

९

१०

११ [२५] (१११३)

(१०५)

११ कान्तसो दुर्मित्रः सुमित्रो वा । इन्द्रः । उष्णिक् ; १ गायत्री वा ; २, ७ पिपीलिकमध्या ; ११ बिभृष्ट ।

कदा वसो स्तोत्रं हर्यतं आव इमंशा रुध्रद्राः । द्विर्धं सुतं वाताप्याय
हरी यस्य सुयुजा विव्रता वे—रवन्तानु शेपा । उभा रजी न केशिना पतिर्वन
अप योरिन्द्रः पार्यज आ मर्तो न शश्रमाणो बिभीवान् । शुभे यद्युजे तविषीवान्
सचायोरिन्द्रश्चक्रेण आ उपाजसः संपर्यन् । नद्योर्विव्रतयोः शूर इन्द्रः
अधि यस्तस्थौ केशवन्ता व्यचस्वन्ता न पुण्ड्रौ । वनोति शिप्राभ्यां शिप्रिणीवान्

१

२

३

४

५ [२६]

प्रास्तां वृत्रौजां क्रुन्वेमि—स्ततश्च शूरः शर्वसा । क्रमुर्न क्रतुभिर्मातुरिश्वा
वज्रं यश्चक्रे सुहनाय दस्यवे हिरीमशो हिरीमान् । अरुतहनुर्द्धतं न रजः
अव नो वृजिना शिशी—वृचा वनेमानृचः । नाब्रह्मा यज्ञ क्रधग्जोषति त्वे
ऊर्ध्वा यत् ते त्रेतिनी भू—यज्ञस्य धूर्धु सवन् । सुजूर्नावं स्वयंशसं सचायोः

६

७

८

९ (१११२)

अथि ते पृश्निरुपसेचनी भू-च्छ्रिये दर्विरेपाः । यया स्वे पात्रे सिञ्चस उत १०

ज्ञातं वा यदसुर्यं प्रति त्वा सुमित्र इत्थास्तौदमित्र इत्थास्तौत ।

आवो यदस्युहत्ये कुत्सपुत्रं प्रावो यदस्युहत्ये कुत्सवत्सम् ११ [२७] (१०२४)

—❀❀❀—

[पष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२७]

(१०६)

११ भूतांशः काश्यपः । अश्विनौ । भिष्णुप ।

उभा उ नूनं तदिदर्थयेथे वि तन्वाथे धियो वस्त्रापसेव ।

सधीचीना यातवे प्रेमजीगः सुदिनेव पृक्ष आ तंसयेथे १

उष्ठादेव फर्वरेषु श्रयेथे प्रायोगेव श्वाङ्गा शासुरेथः ।

दूतेव हि ष्ठो यशसा जनेषु मार्पं स्थातं महिषेवावपानात् २

साक्युजां शकुनस्येव पक्षा पश्वेव चित्रा यजुरा गमिष्टम् ।

अग्निरिव देवयोर्दीविवासा परिजमानेव यजथः पुरुत्रा ३

आपी वो अस्मे पितरेव पुत्रो-ग्रेव रुचा नृपतीव तुर्ये ।

इर्येव पुष्ट्यै किरणेव भुज्यै श्रुष्टीवानेव हवमा गमिष्टम् ४

वंसगेव पूष्यां शिम्वाता मित्रेव कृता ज्ञातरा ज्ञातपन्ता ।

वाजेवोच्चा वयसा घर्म्येष्ठा मेघेवेषा संपर्याडे पुरीपा ५ [१]

सुण्येव जर्मरीं तुर्फरीतू नैतोशेव तुर्फरीं पर्फरीका ।

उवृन्यजेव जर्मना मवुरु ता मे जराध्वजरं मरायु ६

पञ्चेव चर्चरं जारं मरायु क्षत्रेवार्थेषु तर्तरीथ उग्रा ।

क्रभू नापत् खरमज्रा खरज्जु-वर्षपुर्न पर्फरत् क्षयद्रयीणाम् ७

घर्मव मधु जठरे सनेरु भगेविता तुर्फरी फारिवारम् ।

पतरेव चचरा चन्द्रनिर्णि-द्वानक्रङ्गा मनन्याडे न जग्मी ८

बृहन्तेव गम्भरेषु प्रतिष्ठा पादेव गाधं तरते विदाथः ।

कर्णेव शासुरन्तु हि स्मराथो-ऽशेव नो मजतं चित्रमप्रः ९

आरङ्गरेव मध्वरेयेथे सारधेव गवि नीचीनवारे ।

कीनारिव स्वेदमासिष्विवाना क्षामेवोर्जा सूर्यवसात् सचेथे १०

क्रध्याम स्तोमं सनुयाम वाज-मा नो मन्त्रं सरथेहोप यातम् ।

यज्ञो न एकं मधु गोप्वन्त-रा भूतांशो अश्विनोः काममपाः ११ [२] (१०३५)

(१०७)

११ दिव्य आक्षिरसः, दक्षिणा वा प्राजापत्या । दक्षिणा, दक्षिणादातारो वा ।
त्रिष्टुप्, ४ जगती ।

आविरेभून्महि मार्घोनमेषां विश्वं जीवं तमसो निरमोचि ।
महि ज्योतिः पितृभिर्वृत्तमार्गा—दुरुः पन्था दक्षिणाया अदर्शि १
उच्चा विवि दक्षिणावन्तो अस्थुर्ये अश्वदाः सह ते सूर्येण ।
हिरण्यदा अमृतत्वं भजन्ते वासोदाः सोम प्र तिरन्त आयुः २
दैवीं पूर्तिर्दक्षिणा देवयज्या न कवारिभ्यो नहि ते पूणन्ति ।
अथा नरः प्रयतदक्षिणासो ऽवद्यमिया ब्रह्मः पूणन्ति ३
ज्ञातधारं वायुमर्कं स्वर्विदं नृचक्षस्ते अभि चक्षते हविः ।
ये पूणन्ति प्र च यच्छन्ति संगमे ते दक्षिणां दुहते सप्तमातरम् ४
दक्षिणावान् प्रथमो हूत एति दक्षिणावान् ग्रामणीरग्रमेति ।
तमेव मन्ये नृपतिं जनानां यः प्रथमो दक्षिणामाविवाय ५ [३]

तमेव ऋषिं तमु ब्रह्माणमाहु—र्यजन्यं सामगामुक्थशासम् ।
स शुक्रस्य तन्वो वेद तिस्रो यः प्रथमो दक्षिणया रराध ६
दक्षिणाश्वं दक्षिणा गां ददाति दक्षिणा चन्द्रमुत यद्विरण्यम् ।
दक्षिणाञ्च वनुते यो न आत्मा दक्षिणां वर्मे कृणुते विजानन् ७
न भोजा मभुन न्यर्थमीयु—न रिष्यन्ति न व्यथन्ते ह भोजाः ।
इदं यद्विश्वं भुवनं स्वस्त्रै—तत् सर्वं दक्षिणैभ्यो ददाति ८
भोजा जिग्युः सुरभिं योनिमग्रे भोजा जिग्युर्वध्वं या सुवासाः ।
भोजा जिग्युरन्तःपेयं सुराया भोजा जिग्युर्वे अहूताः प्रयन्ति ९
भोजायाश्वं सं भृजन्त्याशुं भोजायास्ते कन्याः शुभ्रममाना ।
भोजस्येदं पुष्करिणीं वेश्म परिष्कृतं देवमानेवं चित्रम् १०
भोजमश्वः सुपुत्राहो वहन्ति सुपुत्रयो वर्तते दक्षिणायाः ।
भोजं देवासोऽवता भरेषु भोजः शत्रून्समनीकेषु जेता ११ [४] (१२४५)

(१०८)

११ पणयोऽसुराः । सरमा देवता । २, ४, ६, ८, १०-११ सरमा देवशुनी ऋषिका ।
पणयो देवता । त्रिष्टुप् ।

किमिच्छन्तीं सरमा प्रेदमानद् दूरे ह्यध्वा जगुरिः पराचैः ।
कास्मेहिंतिः का परितक्म्यासीत् कथं रसाया अतरः पर्यासि १
इन्द्रस्य दूतीरिपिता चरामि मह इच्छन्तीं पणयो निधीन् वः ।
अतिष्कर्वो मियसा तन्न आवत् तथा रसाया अतरं पर्यासि २
कीदृङ्किन्द्रः सरमे का हंशीका यस्येदं दूतीरसरः पराकात् ।
आ च गच्छान्मित्रमेना दधामा—स्था गवां गोपतिर्नो भवाति ३
नाहं तं वेदु दभ्यं दभत् स यस्येदं दूतीरसरं पराकात् ।
न तं गृह्णन्ति स्रवतो गभीरा हता इन्द्रेण पणयः शयध्वे ४
इमा गावः सरमे या ऐच्छः परि दिवो अन्तान् सुभगे पतन्ती ।
कर्स्त एना अव सृजादयुध्व्यु—तास्माकमायुधा सन्ति त्रिगमा ५ [५]

असेन्या वः पणयो वचांस्य निषव्यास्तन्वः सन्तु पापीः ।
अधृष्टो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृच्छात् ६
अयं निधिः सरमे अद्रिबुध्नो गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्न्यृष्टः ।
रक्षन्ति तं पणयो ये सुगोपा रेकु पदमलकमा जगन्थ ७
एह गर्मन्नुष्यः सोमं शिता अयास्यो अङ्गिरसो नवग्वाः ।
त एतमूर्ध्वं वि भजन्त गोना मथैतद्वचः पणयो वमन्ति ८
एवा च त्वं सरम आजगन्थ प्रबाधिता सहसा दैव्येन ।
स्वसारं त्वा कृण्वै मा पुनर्गा अप ते गवां सुभगे भजाम ९
नाहं वेदु भ्रातृत्वं नो स्वसृत्व—मिन्द्रो विदुरङ्गिरसश्च घोराः ।
गोकामा मे अच्छदयन् यदाय—मपात इत पणयो वरीयः १०
दूरमित पणयो वरीय उद्भावो यन्तु मिनतीर्कतेन ।
बृहस्पतिर्या अविन्दुन्निगूळ्हाः सोमो ग्रावाण ऋषयश्च विप्राः ११ [६] (१२५७)

(६०९)

७ जुह्वमहजाया, ब्राह्मः ऊर्ध्वनाभा वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप् ।

तेऽवदन् प्रथमा ब्रह्मकिल्बिषे ऽकूपारः सलिलो मातरिश्वा ।	
वीळुहंरास्तर्प उग्रो मयोभू-रापो देवीः प्रथमजा ऋतेन	१
सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजायां पुनः प्रायच्छदहणीयमानः ।	
अन्वर्तिता वरुणो मित्र आसी-वृग्निर्होता हस्तगृह्या निनाय	२
हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेयमिति चेद्वौचन् ।	
न दूतार्यं प्रहो तस्थ एषा तथा राष्ट्रं गुपितं क्षत्रियस्य	३
देवा एतस्यामवदन्त पूर्वे सप्तऋषयस्तर्पसे ये निषेदुः ।	
मीमा जाया ब्राह्मणस्योपनीता दुधा दधाति परमे व्योमन्	४
ब्रह्मचारी चरति वेविषद्विषः स देवानां भवत्येकमङ्गम् ।	
तेन जायामन्वविन्दुवृहस्पतिः सोमेन नीतां जुह्वं न देवाः	५
पुनर्वै देवा अददुः पुनर्मनुष्या उत ।	
राजानः सत्यं कृण्वाना ब्रह्मजायां पुनर्ददुः	६
पुनर्दार्यं ब्रह्मजायां कृत्वा देवैर्निकिल्बिषम् ।	
ऊर्जं पृथिव्या भक्त्वायो-रुगायमुपासते	७ [७] (१२६४)

(११०)

११ जमदग्निर्भागवा, जामदग्न्यो रामो वा । आर्ग्यसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः, ४ वह्निः, ५ देवीर्होतः, ६ उपासानका, ७ देव्यां होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिष्ठो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । त्रिष्टुप् ।

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे देवो देवान् यजसि जातवेदः ।	
आ च वह मित्रमहश्चिकित्वान् त्वं दूतः कविर्सि प्रचेताः	१
तनूनपात् पथ ऋतस्य यानान् मध्वा समञ्जन्स्वदया सुजिह्व ।	
मन्मानि धीमिरुत यज्ञमृन्धन् देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः	२
आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्चा ऽऽ याह्ये वसुभिः सजोषाः ।	
त्वं देवानामसि यह होता स एनान् यक्षीषितो यजीयान्	३
प्राज्नीर्न बर्हिः प्रदिशा पृथिव्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्ने अह्नाम् ।	
व्यु प्रथते वितरं धरीयो देवेभ्यो अर्दितये म्योनम	४ (१०६८)

व्यचस्वतीरुर्विया वि भयन्तां पतिभ्यो न जनयः शुभ्रमनाः ।
देवीद्वारो बृहतीविश्वमिन्वा देवभ्यो भवत सुप्रायुणाः

५ [८]

आ सुष्वयन्ती यजते उपाके उपासानक्ता सदतां नि योनौ ।
दिव्ये योषणे बृहती सुरुक्मे अधि भियं शुक्रपिङ्गं दधानि
देव्या होतारा प्रथमा सुवाचा मिमांसा यज्ञं मनुषो यजध्वै ।
प्रचोदयन्ता विदथेषु कारू प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ता
आ नो यज्ञं भारती तूर्यमे—त्वित्वा मनुष्वद्विह चेतयन्ती ।
तिस्रो देवीर्बाह्विरेदं स्योनं सरस्वती स्वर्पसः सदन्तु
य इमे द्यावापृथिवी जनित्री रूपैरपिङ्गञ्जुवनानि विश्वा ।
तमद्य होतरिपितो यजीयान् देवं त्वष्टारमिह यक्षि विद्वान्
उपावसृज त्मन्यां समञ्जन् देवानां पार्थ क्रतुथा हवीर्षि ।
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः स्वर्दन्तु हव्यं मधुना घृतेन
सद्यो जातो व्यमिमीत यज्ञ—मग्निर्देवानामभवत् पुरोगाः ।
अस्य होतुः प्रदिश्युतस्य वाचि स्वाहाकृतं हविर्दन्तु देवाः

६

७

८

९

१०

११ [९] (११७५)

(१११)

१० वैरूपोऽष्टादंद्ः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मनीषिणः प्र भरध्वं मनीषां यथायथा मतयः सन्ति नृणाम् ।
इन्द्रं सत्यैरेरयामा कृतेभिः स हि वीरो गिर्विणस्युर्विदानः
ऋतस्य हि सर्वसो धीतिरद्यौ न सं गार्धियो वृषभो गोभिरानद ।
उदतिष्ठत् तविषेणा रवेण महान्ति चित् सं विव्याचा रजांसि
इन्द्रः किल भृत्या अस्य वेदु स हि जिष्णुः पथिकृत् सूर्याय ।
आन्मेनां कृण्वन्नच्युतो भुवद्भोः पतिर्विवः सनुजा अप्रतीतः
इन्द्रो मद्वा महतो अर्णवस्य व्रतामिनादङ्गिरोभिर्गृणानः ।
पुरुणि चिन्नि तताना रजांसि दाधार यो धरुणं सत्यताता
इन्द्रो विवः प्रतिमानं पृथिव्या विश्वा वेदु सर्वना हन्ति शुष्णाम् ।
महीं चिद् द्यामातनोत् सूर्येण चास्कर्म चित् कर्मनेन स्कमीयान्

१

२

३

४

५ [१०]

वज्रेण हि वृत्रहा वृत्रमस्त—रदेवस्य शूशुवानस्य मायाः ।
वि धृष्णो अत्र धृष्टता जघन्था—ऽथामवो मधवन् ब्राह्मोजाः

६

(११८१)

सचन्त यदुपसः सूर्येण चित्रामस्य केतवो रामविन्वन् ।

आ यन्नक्षत्रं दृष्टो दिवो न पुनर्यतो नकिरद्धा नु वेद

दूरं किल प्रथमा जग्मुरासा—मिन्द्रस्य याः प्रसवे ससुरारपः ।

कं स्विदग्नं कं बुध्न आसा—मापो मध्यं कं वो नूनमन्तः

सुजः सिन्धूरहिना जग्रसानाँ आविदेताः प्र विविजे जवेन ।

मुमुक्षमाणा उत या मुमुजे ऽधेवेता न रमन्ते नितित्ताः

सधीचीः सिन्धुमुशतीरिवायन् त्सनाज्जार अरितः पूर्भिदासाम् ।

अस्तमा ते पार्थिवा वसू—न्यस्मे जग्मुः सूनृता इन्द्र पूर्वीः

(११२)

१० वैरूपो नभःप्रभेदनः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र पिबं प्रतिकामं सुतस्य प्रातःसावस्तव हि पूर्वपीतिः ।

हर्षस्व हन्तवे शूर शत्रू—नुक्थेमिष्टे वीर्याँऽ प्र ब्रवाम

यस्ते रथो मर्नसो जवीया—नेन्द्र तेन सोमपेयाय याहि ।

तूयमा ते हरयः प्र द्रवन्तु येमिर्यासि वृषमिर्मन्दमानः

हरित्वता वर्चसा सूर्यस्य श्रेष्ठं रूपंस्तन्वं स्पर्शयस्व ।

अस्माभिरिन्द्र सखिभिर्हुवानः संधीचीनो मादयस्वा निपद्य

यस्य त्यत् ते महिमानं मदे—ज्विमे मही रोदसी नाविंविक्ताम् ।

तदोक् आ हरिमिरिन्द्र युक्तैः प्रियेभिर्याहि प्रियमन्नमच्छ

यस्य शश्वत् पपिवाँ इन्द्र शत्रू—ननानुकृत्या रण्या चकथं ।

स ते पुरंधिं तविषीमियति स ते मदाय सुत इन्द्र सोमः

इदं ते पात्रं सनवित्तमिन्द्र पिवा सोममेना शतक्रतो ।

पूर्ण आहावो मदिरस्य मध्वो यं विश्व इदमिहयन्ति देवाः

वि हि त्वामिन्द्र पुरुधा जनासो हितप्रयसो वृषभ ह्वयन्ते ।

अस्माकं ते मधुमत्तमानी—मा भुवन्त्सवंता तेषु हर्य

प्र तं इन्द्र पूर्याणि प्र नूनं वीर्यां वोचं प्रथमा कृतानि ।

सतीनर्मन्युरथथायो अद्रिं सुवेदनामकृणोर्ब्रह्मणे गाम्

(१२११)

नि पु सीद गणपते गणेषु त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनाम् ।

न ऋते त्वत् क्रियते किं चनारे महामकं मघवश्चित्रमर्च

९

अमिख्या नो मघवन् नार्धमानान् तस्मै बोधि वसुपते सखीनाम् ।

रणं कृधि रणकृत् सत्यशुष्मा ऽभक्ते चिदा भजा राये अस्मान्

१० [१३] (१२९५)

(११३)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० ११३-११८]

१० वैरूपः शतप्रभेदनः । इन्द्रः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

तमस्य द्यावापृथिवी सचेतसा विश्वेभिर्दुर्वैरनु शुष्ममावताम् ।

यदैत कृण्वानो महिमानमिन्द्रियं पीत्वी सोमस्य क्रतुमौ अवर्धत

१

तमस्य विष्णुर्महिमानमोर्जसां—ऽशुं दधन्वान् मधुनो वि रंशते ।

वेवेभिर्निद्रो मघवां सयावभि—कुत्रं जघन्वाँ अभवद्वैरण्यः

२

वृत्रेण यदहिना बिभ्रदार्युधा समस्थिथा युधये शंसमाविदे ।

विश्वे ते अत्रं मरुतः सह त्मना ऽवर्धन्नुग्र महिमानमिन्द्रियम्

३

जजान एव व्यबाधत् स्पृधः प्रापश्यद्द्विरो अभि पौंस्यं रणाम् ।

अवृश्चदद्विमव सस्यदः सृज—वस्तंभान्नाकां स्वपस्ययां पृथुम्

४

आदिन्द्रः सत्रा तविपीरपत्यत् वरीयो द्यावापृथिवी अबाधत ।

अवाभरद्भूषितो वज्रमायसं शेवं मित्राय वरुणाय दाशुषे

५ [१४]

इन्द्रस्यात्र तविपीभ्यो विरंशिनं ऋघायतो अरंहयन्त मन्यवे ।

वृत्रं यदुग्रो व्यवृश्चदोर्जसा ऽपो बिभ्रतं तमसा परीवृतम्

६

या वीर्याणि प्रथमानि कर्त्वा महित्वेभिर्यतमानो समीयतुः ।

ध्वान्तं तमोऽव दध्वसे हत इन्द्रो मत्ता पूर्वहूतावपत्यत

७

विश्वे वेवासो अध वृण्णानि ते ऽवर्धयन्त्सोमवत्या वचस्यया ।

रुद्धं वृत्रमहिमिन्द्रस्य हन्मना ऽग्निं जम्भैस्तृप्त्वन्नमावयत्

८

भूरि दक्षेभिर्वचनेभिर्ऋक्कभिः सख्येभिः सख्यानि प्र वोचत ।

इन्द्रो धुनिं च चुमुरिं च वृम्भय—उद्ध्वामनस्या शृणुते वृभीतये

९

त्वं पुरुण्या भरा स्वश्या येमिर्मसं निवचनानि शंसन् ।

सुगेभिर्विश्वा दुरिता तरेम विदो पु ण उर्विया गाधमद्य

१० [१५] (१३०५)

(११४)

१० वैरूपाः साभिः, तापसो घर्मो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ४ जगती ।

- युष्मां समन्ता त्रिवृतं व्यापनुस्तथोर्जुष्टिं मातरिश्वां जगाम ।
 विवस्वतो विधिषाणा अवेयन् विदुर्देवाः सहसामानमकम् १
 तिस्रो देष्ट्राय निर्वृतीरुपासन् दीर्घश्रुतो वि हि जानन्ति वङ्गयः ।
 तासां नि चिक्युः कवयो निदानं परेषु या गुह्येषु व्रतेषु २
 चतुष्कपदा युवतिः सुपेशा घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते ।
 तस्यां सुपर्णा वृषणा नि पेंदतु र्यत्र देवा वधिरे भागधेयम् ३
 एकः सुपर्णः स समुद्रमा विवेश स इदं विश्वं भुवनं वि चष्टे ।
 तं पाकेन मनसापश्यमन्तितस्तं माता रेळ्हि स उ रेळ्हि मातरम् ४
 सुपर्ण विप्राः कवयो वचोभिरेकं सन्तं बहुधा कल्पयन्ति ।
 छन्दांसि च दधन्ते अध्वरेषु ग्रहान्सोमस्य मिमन्ते द्वादश ५ [१६]
 पञ्चत्रिंशश्च चतुरः कल्पयन्तच्छन्दांसि च दधन्त आद्वावुशम् ।
 यज्ञं विमाय कवयो मनीष ऋक्सामाभ्यां प्र रथं वर्तयन्ति ६
 चतुर्दशान्ये महिमानो अस्थ तं धीरा वाचा प्र णयन्ति सप्त ।
 आप्तानं तीर्थं क इह प्र वोच द्येन पथा प्रपिबन्ते सुतस्य ७
 सहस्रधा पञ्चदशान्युक्था यावद् द्यावापृथिवी तावदित तत ।
 सहस्रधा महिमानः सहस्रं यावद्ब्रह्म विष्टितं तावती वाक् ८
 कच्छन्दसां योगमा वेदु धीरः को धिष्ण्यां प्रति वाचं पपाद ।
 कमृत्विजामष्टमं शूरमाहु हरी इन्द्रस्य नि चिकाय कः स्विन्त ९
 भूम्या अन्तं पर्येकं चरन्ति रथस्य धूर्पु युक्तासो अस्थुः ।
 श्रमन्त्य द्वायं वि भजन्त्येभ्यो यदा यमो भवति हर्म्ये हितः १० [१७] (१११५)

(११५)

९ वाष्टिहव्य उपस्तुतः । अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप्, ९ शकरी ।

- चित्र इच्छिंशोस्तर्कणस्य वृक्षथो न यो मातरावप्येति धातवे ।
 अनुधा यदि जीर्जन्तधा च नु ववक्षं सद्यो महि द्रुत्यं चरन् १
 अग्निर्ह नाम धायि दक्षपस्तमः सं यो वना युवते भस्मना वृता ।
 अमिप्रमुरा जुह्वा स्वध्वर इनो न प्रोथमानो यवसे वृषा २ (१११७)

तं वो विं न दुषर्वं देवमन्धस इन्दुं प्रोथन्तं प्रवर्पन्तमर्णवम् ।
 आसा वह्निं न शोचिषां विरिष्णिनं महिष्रतं न सरजन्तमध्वनः ३
 वि यस्य ते अयसानस्याजर धक्षोर्न वाताः परि सन्नयन्त्युताः ।
 आ रण्वासो युयुधयो न संत्वनं त्रितं नशन्त प्र शिषन्त इष्टये ४
 स इवृग्निः कण्वतमः कण्वसखा स्यः परस्यान्तरस्य तरुषः ।
 अग्निः पातु गृणतो अग्निः सूरि नग्निर्वदातु तेषामवो नः ५ [१८]

वाजिन्तमाय सहस्रे सुपिड्य तृषु च्यवानो अनु जातवेदसे ।
 अनुदे चिद्यो धृषता वरं सते महिन्तमाय धन्वनेदविष्यते ६
 एवाग्निर्मतेः सह सुरिभिर्वसुः ण्वे सहसः सुनरो नृभिः ।
 मित्रासो न ये सुधिता कृतायवो द्यावो न द्युन्नैरभि सन्ति मानुषान् ७

ऊर्जो नपात् सहसावन्निति त्वो—पस्तुतस्य वन्दते वृषा वाक् ।
 त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा दार्धीय आयुः प्रतरं दधानाः ८
 इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य पुत्रा उपस्तुतासु ऋषयोऽवोचन् ।
 तौश्च पाहि गृणतश्च सूरिन् वपङ्गपळित्युध्वासो अनक्षन् नमो नम इत्युध्वासो अनक्षन् ९ [१९]

(११६)

(१३२४)

९ स्थानोऽग्निभ्युतः स्थानोऽग्निभ्युतो वा । इन्द्रः । विष्टुप् ।

पिबा सोमं महत् इन्द्रियाय पिबा वृत्राय हन्तवे शविष्ठ ।
 पिब राये शर्वसे हूयमानः पिब मध्वस्तृपदिन्द्रा वृषस्व १
 अस्य पिब क्षुमतः प्रास्थितस्येन्द्र सोमस्य यस्मा सुतस्य ।
 स्वस्तिदा मनसा मादयस्वा—सर्वावीनो रेवते सौमगाय २
 ममत्तु त्वा दिव्यः सोम इन्द्र ममत्तु यः सूयते पार्थिवेषु ।
 ममत्तु येन वरिवश्चकथं ममत्तु येन निरिणासि शत्रून् ३
 आ द्विर्हो अमिनो यात्विन्द्रो वृषा हरिभ्यां परिषिक्तमन्धः ।
 गव्या सुतस्य प्रभृतस्य मध्वः सत्रा खेदामरुशहा वृषस्व ४
 नि तिग्मानि भ्राशयन् भ्राश्या—न्यव स्थिरा तनुहि यातुजूनाम् ।
 उग्राय ते सहो बलं वदामि प्रतीत्या शत्रून् विगवेषु वृश्च ५ [२०] (१३२९)

व्य॑यं इन्द्र॑ तनुहि॑ श्रवांस्यो॒जः स्थिरे॑षु धन्व॑नोऽभिमा॑तीः
 अ॒स्मद्वा॑वृ॒धानः स॒होमि॑रनि॒मृष्ट॑स्त॒न्वं वावृ॑धस्व
 इ॒दं ह॒विर्म॑ध॒वन् तुभ्यं॑ रा॒तं प्रति॑ स॒म्राळ॑ह॒णानो॑ गृ॒भाय॑ ।
 तुभ्यं॑ सु॒तो म॑ध॒वन् तुभ्यं॑ प॒क्वोऽ॒न्द्नीन्नु॑ पि॒ब च॑ प्र॒स्थित॑स्य
 अ॒न्द्नीवि॑न्दु प्र॒स्थिते॑मा ह॒वींषि॑ च॒नो दधि॑ष्व प॒चतो॑त सोम॑म् ।
 प्र॒यस्व॑न्तः प्रति॑ ह॒र्याम॑सि त्वा स॒त्याः सं॑न्तु य॒जमान॑स्य का॒माः
 मे॒न्द्राग्नि॑भ्यां सु॒वच॑स्यामि॒यमि॑ सि॒न्धावि॑व प्रेर॑यं ना॒वम॑कैः ।
 अयां॑ इ॒व परि॑ चरन्ति दे॒वा ये अ॒स्मभ्यं॑ धन॑दा उ॒द्भिद॑श्च

६

७

८

९. [२१] (१३३३)

(११७)

१ भिक्षुराक्षिरसः । धनाभदानं । त्रिष्टुप्, १-२ जगती ।

न वा उ॑ दे॒वाः क्षु॒धमि॒द्वधं॑ व॒दु॒रुता॑शित॒मुप॑ गच्छन्ति मृत्य॑वः ।
 उ॒तो रा॒यिः पृ॒णतो॑ नोप॑ दस्य॒त्युता॑पृ॒णन् म॒डितारं॑ न वि॒न्दते॑
 य आ॒धाय॑ च॒कमा॑नाय॒ पित्वो॑ ऽन्न॒वान्त्सन् र॑फिता॒योप॑जग्मु॒र्ये ।
 स्थि॒रं मनः॑ कृ॒णुते॑ से॒वते॒ पुरो॒तो चि॒त् स म॒डितारं॑ न वि॒न्दते॑
 स इ॒न्द्रो॒जो यो गृ॒ह्वे द॒दा॒त्यन्न॑कामाय॒ चरते॑ कु॒शाय॑ ।
 अ॒रम॑स्मै भवति॒ याम॑हृता॒ उ॒ताप॑री॒षु कृ॒णुते॑ स॒खाय॑म्
 न स स॒खा यो न द॑दाति सख्यं स॒चाभु॑वे स॒चमा॑नाय॒ पित्वः॑ ।
 अ॒पास्मा॑त् प्रेया॒न्न तदो॑को अस्ति॒ पु॒णन्त॑म॒न्यम॑रणं चिदिच्छे॒त
 पु॒णीया॑दि॒न्नाध॑मानाय॒ तव्यान् द्रा॒घीयां॑स॒मनु॑ पश्येत् पन्था॑म् ।
 ओ हि॒ वर्त॑न्ते रथ्ये॒व च॒क्रा ऽन्य॑म॒न्यमु॑प॒ तिष्ठ॑न्त॒ रायः॑

१

२

३

४

५. [२२]

मा॒घम॑न्नं वि॒न्दते॑ अ॒प्रचे॑ताः स॒त्यं ब्र॑वीमि व॒ध इ॒त् स त॑स्य ।
 ना॒र्यम॑णं पु॒ष्यति॑ नो स॒खायं॑ के॒वला॑घो भवति के॒वला॑दी
 कृ॒पा॒न्नित॑ फाल॒ आ॒शितं॑ कृ॒णोति॑ य॒न्नध्वा॑न्म॒पं वृ॒द्धक्ते॑ च॒रिर्ब्रः॑ ।
 व॒दन् ब्र॑ह्मा॒वद॑तो॒ वनी॑यान् पु॒णन्ना॑पि॒पृण॑न्त॒माभि॑ प्या॒त्
 ए॒कपा॑द्भ्यो॒ द्वि॒पदो॑ वि च॒क्रमे॑ द्वि॒पात् त्रि॒पाद॑म॒भ्येति॑ प॒श्वात् ।
 च॒तु॒ष्पादे॑ति द्वि॒पदाम॑भि॒स्वरे॑ संप॒श्यन् पृ॒द्धक्ती॑रु॒पति॑ष्ठ॒मानः॑

६

७

८ (१३४१)

समौ चिद्धस्तौ न समं विविष्टः संमातरां चिन्नं समं बुहाते ।
यमयोश्चिन्नं समा वीर्याणि ज्ञाती चित सन्तौ न समं प्रणीतः

९ [२३] (१३४२)

(११८)

१ उरुक्षय धामर्हायवः । श्वोहाऽग्निः । गायत्री ।

अग्ने हंसि न्युत्रिणं दीद्यन्मर्यंज्वा । स्वे क्षये शुचिन्नतः । १
उत्तिष्ठसि स्वाहुतो घृतानि प्रति मोदस । यत् त्वा सुचः समस्थिरत्नः । २
स आहुतो वि रांचते ऽग्निरिद्वेन्यो गिरा । सुचा प्रतीकमज्यते । ३
घृतेनाग्निः समज्यते मधुप्रतीक आहुतः । रोचमानो विभावन्तुः । ४
जरमाणः समिध्यसे कुवेभ्यो हव्यवाहन । तं त्वा हवन्त मर्त्याः । ५ [२४]

तं मर्ता अमर्त्यं घृतेनाग्निं संपर्यत । अदाभ्यं गृहपतिम् । ६
अदाभ्येन शोचिषा ऽग्ने रक्षस्त्वं देह । गोपा कृतस्य दीदिहि । ७
स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्योप यातुधान्यः । उरुक्षयेषु दीद्यत । ८
तं त्वा गीर्भिरुक्षया हव्यवाहं समीधिरे । यजिष्ठं मानुषे जने । ९ [२५] (१३५१)

(११९)

१३ तन्द्रो लवः । आत्मा (इन्द्रः) । गायत्री ।

इति वा इति मे मनो गामर्भं सनुयामिति । कुवित सोमस्यापामिति । १
प्र वाता इव दोधत उन्मा पीता अयंसत । कुवित सोमस्यापामिति । २
उन्मा पीता अयंसत रथमभ्वा इवाशवः । कुवित सोमस्यापामिति । ३
उप मा मतिरस्थित वाभा पुत्रमिव प्रियम् । कुवित सोमस्यापामिति । ४
अहं तष्टेव वन्धुरं पर्यचामि हृदा मतिम् । कुवित सोमस्यापामिति । ५
नहि मे अक्षिपच्छना—ऽच्छान्तसुः पञ्च कृष्टयः । कुवित सोमस्यापामिति । ६ [२६]

नहि मे रोदसी उभे अन्यं पक्षं च न प्रति । कुवित सोमस्यापामिति । ७
अभि द्यां महिना भुव—मभीर्मां पृथिवीं महीम् । कुवित सोमस्यापामिति । ८
हन्ताहं पृथिवीमिमां नि दधानीह वेह वा । कुवित सोमस्यापामिति । ९
ओपमित पृथिवीमहं जह्मनानीह वेह वा । कुवित सोमस्यापामिति । १०
विवि मे अन्यः पक्षोऽहं ऽधो अन्यमचीकृषम् । कुवित सोमस्यापामिति । ११ (१३६०)

अहमस्मि महामहो ऽमिनभ्यमुदीपितः
गृहो याम्परंक्रतो वेवेभ्यो हव्यधाहनः

। कुवित सोमस्यापामिति १२
। कुविज सोमस्यापामिति १३ [२७] (१३६४)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३०]

(१२०)

१ आश्वर्षणो बृहद्विषः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तविदासु भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेतनुभणः ।

सद्यो जज्ञानो नि रिणाति शत्रु-ननु यं विश्वे मनुन्त्यूमाः

वावृधानः शर्वसा भूयोजाः शत्रुर्दासाय मियसं दधाति ।

अव्यनच्च व्यनच्च सस्ति सं ते नवन्त प्रभृता मदेषु

त्वे क्रतुमपि वृजान्ति विश्वे द्विर्यवेते त्रिभवन्त्यूमाः ।

स्वादोः स्वादीयः स्वादुना मुजा स-मदः सु मधु मधुनामि योधीः

इति चिद्धि त्वा धना जयन्तं मदमदे अनुमदन्ति विप्राः ।

ओजीयो धृष्णो स्थिरमा तनुष्व मा त्वा दमन् चातुधानां वुरेवाः

त्वया वयं शाश्वद्गृहे रणेण प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि ।

चोदयामि त आयुधा वचोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वयोसि

स्तुषेण्यं पुरुवर्षसमृभ्व-मिनतममाप्त्यमाप्त्यानाम् ।

आ वधेते शर्वसा सप्त दानुन् प्र साक्षते प्रतिमानानि भूरि

नि तद्वधिषेऽवरं परं च यस्मिन्नाविधावसा दुरोणे ।

आ मातरां स्थापयसे जिगत्सू अत इनोपि कवरा पुरुर्णि

इमा ब्रह्म बृहद्विषो विवक्ती-न्द्राय शूपमग्निः स्वर्षाः ।

महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजो वुरेश्व विश्वा अवृणोदप स्वाः

एवा महान् बृहद्विषो अथुर्वा ऽवोचत स्वां तन्वामिन्द्रमेव ।

स्वसारो मातरिभ्वरीरिप्रा हिन्वन्ति च शर्वसा वर्धयन्ति च

(१२१)

१० हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः । कः (प्रजापतिः) । त्रिष्टुप् ।

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।

स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम

य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।

यस्य द्यायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम

२ (१३७५)

यः प्राणतो निमिषतो महित्वै—क इद्राजा जगतो बभूव ।

य इदं अस्य द्विपद्वत्तुपद्वः कस्मै देवाय हविषा विधेम

३

यस्येमे हिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्रं रसया सहाहुः ।

यस्येमाः प्रविशो यस्य बाह्व कस्मै देवाय हविषा विधेम

४

येन द्यौरुग्रा पृथिवी च हृळ्हा येन स्वः स्तमितं येन नाकः ।

यो अन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम

५ [३]

यं कन्दसी अवसा तस्तमाने अभ्यैक्षेतां मनसा रजमाने ।

यत्राधि सूर उदितो विभाति कस्मै देवाय हविषा विधेम

६

आपो ह यद्वृहतीर्विश्वमायन् गर्भं दधाना जनयन्तीरुग्रिम ।

ततो देवानां समवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषा विधेम

७

यश्चिदापो महिना पर्यपश्यद् दक्षं दधाना जनयन्तीरुग्रिम ।

यो देवेष्वधि देव एक आसीत् कस्मै देवाय हविषा विधेम

८

मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवं सत्यधर्मा जजान ।

यश्चापश्चन्द्रा बृहतीर्जजान कस्मै देवाय हविषा विधेम

९

प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव ।

यत् कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम्

१० [४] (११८३)

(१२२)

८ चित्रमहा वासिष्ठः । अग्निः । जगतीः १, २ त्रिष्टुप् ।

वसु न चित्रमहसं गृणीष वामं शेवमतिथिमद्विप्रेणम् ।

स रासते गुरुधो विश्वधायसो ऽग्निर्होता गृहपतिः सुवीर्यम्

१

जुषाणो अग्ने प्रति हर्य मे वचो विश्वानि विद्वान् वयुनानि सुकतो ।

घृतनिर्णिग्ब्रह्मणे गातुमेरय तव देवा अजनयन्तु व्रतम्

२

सप्त धामानि परियन्नमर्त्यो दाशद्वाशुषे सुकृते मामहस्व ।

सुवीरेण रयिणाग्ने स्वाभुवा यस्त आनद्र समिधा तं जुषस्व

३

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं हविर्मन्त इळते सप्त वाजिनम् ।

गुणवन्तमग्निं घृतपृष्ठमुक्षणं पुणन्तं देवं पृणते सुवीर्यम्

४

(११८७)

त्वं दूतः प्रथमो वरेण्यः स ह्ययमानो अमृताय मत्स्व ।
 त्वां मर्जयन् मरुतो दाशुषो गृहे त्वां स्तोमैर्भिर्भृगवो वि रुरुचुः
 इयं दुहन्तुसुदुर्वा विश्वधायसं यज्ञप्रियं यजमानाय सुकृतो ।
 अग्ने घृतस्नुस्त्रिज्जतानि दीय—द्वितिर्यज्ञं परियन्तुसुकृतयसे
 त्वामिदृस्या उपसो व्युष्टिषु दूतं कृण्वाना अयजन्त मानुषाः ।
 त्वां देवा महयाच्याय वावृधु—राज्यमग्ने निमृजन्तो अध्वरे
 नि त्वा वसिष्ठा अहन्त वाजिनं गुणन्तो अग्ने विदथेषु वेधसः ।
 रायस्पोषं यजमानेषु धारय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५ [५]

६

७

८ [६] (१३११)

(१३३)

८ वेनो भार्गवः । वेनः । त्रिषुषु ।

अयं वेनश्चोदयन् पृथ्विगर्भां ज्योतिर्जरायू रजसो विमानं ।
 इममपां संगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रा मृतिर्भी रिहन्ति
 समुद्रादूर्ध्वमिमुर्दियति वेनो नमोजाः पृष्ठं हर्यतस्य दाशि ।
 ऋतस्य सान्नावार्धं विष्टपि भ्रातृ समानं योनिमभ्यनूयत वाः
 समानं पूर्वारभि वावशाना—स्तिष्ठन् वृत्तस्य मातरः सनीळाः ।
 ऋतस्य सान्नावार्धं चक्रमाणा रिहन्ति मध्वो अमृतस्य वाणीः
 जानन्तो रूपमकृपन्त विप्रा मृगस्य घोषं महिषस्य हि ग्मन् ।
 ऋतेन यन्तो अधि सिन्धुमस्थु—विदद्गन्धर्वो अमृतानि नाम
 अप्सरा जारमुपसिप्मियाणा योषां त्रिभर्ति परमे व्योमन् ।
 चरन् प्रियस्य योनिषु प्रियः सन् त्सीदन् पक्षे हिरण्यये स वेनः

१

२

३

४

५ [७]

नाकं सुपर्णमुप यत पतन्तं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा ।

हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योर्नो शकुनं भुरण्युम

६

ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाकं अस्थान प्रत्यङ् चित्रा विभ्रदुस्यायुधानि ।

वसानो अत्कं सुरभिं हृशे कं स्वर्णं नाम जनत प्रियाणि

७

वृत्तः समुद्रमभि यजिगीति पश्यन् गृध्रस्य चक्षसा विधर्मन् ।

भानुः शुक्रेण गोचिषा चकान—स्तृतीयं चक्रे रजसि प्रियाणि

८ [८] (१३१२)

(१२४)

९ अग्निः, १, ५-९ अग्नि-वरुण-सोमाः । १ अग्निः; २-४ अग्नेरात्मा; ५, ७-८ वरुणः;
६ सोमः, ९ इन्द्रः । जिष्णुप्, ७ जगती ।

इमं नो अग्र उर्य यज्ञमेहि पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् ।
असौ हव्यवाळुत नः पुरोगा ज्योगेव दीर्घं तम आशयिष्ठाः १
अर्देवाद्देवः प्रचता गुहा यन् प्रपश्यमानो अमृतत्वमेमि ।
शिवं यत् सन्तमाशिवो जहामि स्वात् सख्यादरणीं नाभिमेमि २
पर्यङ्मन्यस्या अतिथिं व्याया क्रतस्य धाम वि मिमे पुरुणि ।
शंसामि पित्रे असुराय शैव मयजियाद्यज्ञियं मागमेमि ३
बह्वीः समा अकरमन्तरस्मिन्निन्द्रं वृणानः पितरं जहामि ।
अग्निः सोमो वरुणस्ते च्यवन्ते पर्यवर्त्तंश्चिं तर्दवाम्यायन् ४
निर्माया उ त्वे असुरा अभूवन् त्वं च मा वरुण कामयसि ।
क्रतेन राजन्नृतं विविञ्चन् मम राष्ट्रस्याधिपत्यमेहि ५ [९]

इदं स्वरिदमिदास वाममयं प्रकाश उर्वन्तरिक्षम् ।
हनाव वृत्रं निरोहि सोम हविष्ठा सन्तं हविषा यजाम ६
कविः कवित्वा विवि रूपमासज दप्रभूती वरुणो निरपः सृजत् ।
क्षेमं कृण्वाना जनयो न सिन्धवस्ता अस्य वर्णं शुचयो भरिभ्रति ७
ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं संचन्ते ता इमा क्षेति स्वधया मदन्तीः ।
ता इ विज्ञो न राजानं वृणाना बीभत्सुवो अप वृत्रादतिष्ठन् ८
बीभत्सूनां सयुजं हंसमाहु रपां विव्यानां सख्ये चरन्तम् ।
अनुष्टुभमनु चर्च्यमाणमिन्द्रं नि चिकथुः कवयो मनीषा ९ [१०] (१४०८)

(१२५)

८ वागाभृणी । आत्मा । जिष्णुप्, १ जगती ।

अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराभ्यहमावित्यैरुत विश्वेदेवैः ।
अहं मित्रावरुणोभा बिभर्म्यहमिन्द्राग्नी अहमश्विनोभा १
अहं सोममाहनसं बिभर्म्यहं त्वष्टारमुत पूषणं भगम् ।
अहं वधामि द्रविणं हविष्मते सुप्रग्येष्ठे यजमानाय सुन्वते २ (१४१०)

अहं राष्ट्रीं संगमनीं वसूनां चिकितुषीं प्रथमा यज्ञियानाम् ।
 तां मा देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यविशयन्तीम् ३
 मया सो अन्नमस्ति यो विपश्यति यः प्रार्णति य ईं शृणोत्युक्तम् ।
 अमन्तवो मां त उर्ष क्षियन्ति श्रुधि श्रुत अद्भिवं ते वदामि ४
 अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवेभिरुत मानुषेभिः ।
 यं कामये तंतमुग्रं कृणोमि तं ब्रह्माणं तमूषिं तं सुमेधाम् ५ [११]

अहं रुद्राय धनुरा तनोमि ब्रह्माद्विषे शरवे हन्तवा उ ।
 अहं जनाय समदं कृणोम्यहं द्यावापृथिवी आ विवेश ६
 अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन् मम योनिरप्स्वन्तः समुद्रे ।
 ततो वि तिष्ठे भुवनानु विश्वोतामूं द्यां वर्ष्मणोर्ष स्पृशामि ७
 अहमेव वार्ता इव प्र वाम्या रभमाणा भुवनानि विश्वा ।
 परो द्विवा पर एना पृथिव्ये तावती महिना सं बभूव ८ [१२] (१४१६)

(१२६)

८ शैल्विः कुलमलवर्हिषो, वामदेव्योऽहंमुग्धा । विश्वे देवाः । उपरिशार्ङ्गवृहती, ८ मिष्टुप् ।

न तमंहो न दुरितं देवांसो अप्ठ मर्त्यम् ।
 सजोर्षसो यमर्यमा मित्रो नयन्ति वरुणो अति द्विषः १
 तद्धि वयं वृणीमहे वरुण मित्रार्यमन् ।
 येना निरहंसो यूयं पाथ नेथा च मर्त्यमति द्विषः २
 ते नूनं नोऽयमृतये वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 नयिष्ठा उ नो नेषणि पयिष्ठा उ नः पर्षण्यति द्विषः ३
 यूयं विश्वं परि पाथ वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 युष्माकं शर्मणि प्रिये स्याम सुप्रणीतयोऽति द्विषः ४
 आदित्यासो अति मिथो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 उग्रं मरुद्ग्रीं रुद्रं हुवेमेन्द्रमग्निं स्वस्तयेऽति द्विषः ५
 नेतार ऊ पु णस्तिरो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 अति विश्वानि दुरिता राजानश्चर्षणीनामति द्विषः ६
 शूनमस्मभ्यमृतये वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 शर्म यच्छन्तु सप्रथं आदित्यासो यदीमहे अति द्विषः ७ (१४१७)

यथा ह त्यद्वसवो गौर्यं चित् पदि पिताममुञ्चता यजत्राः ।

एवो ध्वस्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्थ्ये प्रतरं न आयुः

८ [१३] (१४२४)

(१२७)

८ कुशिकः सौभरः, रात्रिर्वा भारद्वाजी । रात्रिः । गायत्री ।

रात्री व्यख्यवायती पुरुत्रा देव्यक्षभिः । विश्वा अधि धियोऽधित १
 ओर्विप्रा अमर्त्या निवर्तो देव्युद्धतः । ज्योतिषा बाधते तमः २
 निरु स्वसारमस्कृतो पसं देव्यायती । अपेदु हासते तमः ३
 सा नो अद्य यस्या वयं नि ते यामन्नविक्षमहि । वृक्षे न वसति वयः ४
 नि ग्रामासो अविक्षत नि पद्धन्तो नि पक्षिणः । नि श्येनासंश्चिद्वर्थिनः ५
 यावया वृक्ष्यं वृकं यवयं स्तेनमूर्ध्वं । अथा नः सुतरां भव ६
 उप मा पेपिंशत् तमः कृष्णं व्यक्तमस्थित । उप क्रणेव यातय ७
 उप ते गा इवाकरं वृणीष्व दुहितर्दिवः । रात्रि स्तोमं न जिग्युषे ८ [१४] (१४३२)

(१२८)

९ विह्व्य भाङ्गिरसः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ९ जगती ।

ममग्नि वचो विह्वेध्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तन्वं पुपेम । १
 मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रस्त्वयाध्यक्षेण पृतना जयेम २
 मम देवा विह्वे संन्तु सर्व इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुरग्निः । ३
 ममान्तर्दिक्षमरुलोकमस्तु मह्यं वातः पवतां कामे अस्मिन् ४
 मयि देवा द्रविणमा यजन्तां मय्याशीरस्तु मयि देवहूतिः । ५
 दैव्या होतारो वनुपन्त पूर्वे ऽरिष्टाः स्याम तन्वा सुवीराः ६
 मह्यं यजन्तु मम यानि हव्या ऽऽकृतिः सत्या मनसो मे अस्तु । ७
 एनो मा नि गां कतमच्चुनाहं विश्वे देवासो अधि वोचता नः ८
 देवीः पलुर्वीरुरु नः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम् । ९
 मा होस्महि प्रजया मा तनूभिर्मा रथाम द्विषते सोम राजन् ५ [१५]

अग्ने मनुं प्रतिनुवन् परेषां मदधो गोपाः परि पाहि नस्त्वम् ।

प्रत्यञ्चो यन्तु निगुतः पुनस्ते धमैषां चित्तं प्रबुधां वि नेशत्

६

(१४३८)

धाता धातॄणां भुवनस्य यस्पतिर्वैवं ज्ञातारमभिमातिषाहम् ।
 इमं यज्ञमश्विनोभा बृहस्पतिर्वैवाः पान्तु यजमानं न्यथात् ७
 उरुव्यचा नो महिषः शर्मे यंस वृस्मिन् हवै पुरुहूतः पुरुक्षुः ।
 स नः प्रजायै हर्यश्व मृळयेन्द्र मा नो रीरिषो मा परा दाः ८
 ये नः सपत्ना अप ते भवन्ति न्द्राग्निभ्यामव बाधामहे तान् ।
 वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृशं मोग्रं चेत्तारमधिराजमक्रन् ९ [१६] (१४४१)

(१२९) [एकादशोऽनुवाकः ॥११॥ सू० १२९-१५१]

७ प्रजापतिः परमेष्ठी । भाववृत्तम् । त्रिष्टुप् ।

नासदासीन्नो सदासीत् तदानीं नासीद्रजो नो व्योमा पुरो यत् ।
 किमावरीवः कुह कस्य शर्मन्नमः किमासीद्रहं गभीरम् १
 न मुत्युरासीवृमृतं न तर्हि न रात्र्या अहं आसीत् प्रकेतः ।
 आनीदवातं स्वधया तवेकं तस्मान्द्वान्यन्न परः किं चनासं २
 तम आसीत् तमसा गूळहमग्रे ऽप्रकेतं संलिलं सर्वमा इदम् ।
 तुच्छचेनाभ्वर्पिहितं यदासीत् तपसस्तन्महिनाजायतैकम् ३
 कामस्तवग्रे समवर्तताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् ।
 सतो वन्धुमसति निर्विन्दन् हृदि प्रतीप्या कवयो मनीषा ४
 तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषामधः स्विदासीश्चुपरि स्विदासीश्त् ।
 रेतोधा आसन् महिमान आसन् त्वधा अवस्तात् प्रयतिः परस्तात् ५
 को अन्धा वैव क इह प्र वोचत् कुत आजाता कुत इयं विसृष्टिः ।
 अर्वावैवा अस्य विसर्जनेनाऽथा को वैव यत आबभूव ६
 इयं विसृष्टिर्यत आबभूव यदि वा द्रुधे यदि वा न ।
 यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन् त्सो अङ्ग वैव यदि वा न वेद ७ [१७] (१४४८)

(१३०)

७ यज्ञः प्राजापत्यः । भाववृत्तम् । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

यो यज्ञो विश्वतस्तन्तुभिस्तत् एकशतं देवकर्मेभिरारयतः ।
 इमे वयन्ति पितरो य आययुः प्र वयाप वयेत्यासते तृते १ (१४४९)

पुमौ एनं तनुत उत कृणति पुमान् वि तत्ने अधि नाके अस्मिन् ।
 इमे मयूखा उप सेदुरु सवः सामानि चक्रुस्तसराण्योतवे २
 कासीत् प्रमा प्रतिमा किं निदानं माज्यं किमासीत् परिधिः क आसीत् ।
 छन्दः किमासीत् प्रउगं किमुकथं यद्देवा देवमयजन्त विश्वे ३
 अग्नेर्गायत्र्यभवत् सयुग्वो णिहया सविता सं बभूव ।
 अनुष्टुभा सोम उक्थैर्महस्वान् बृहस्पतेर्वृहती वाचमावत् ४
 विराणिमन्त्रावरुणयोरभिथी रिन्द्रस्य त्रिष्टुबिह भागो अह्नः ।
 विश्वान् देवाश्चगत्या विवेश तेन चाक्लृप् ऋषयो मनुष्याः ५
 चाक्लृप्ते तेन ऋषयो मनुष्या यज्ञे जाते पितरो नः पुराणे ।
 पश्यन् मन्ये मनसा चक्षसा तान् य इमं यज्ञमयजन्त पूर्वे ६
 सहस्तोमाः सहछन्दस आवृतः सहप्रमा ऋषयः सप्त दैव्याः ।
 पूर्वेषां पन्थामनुदृश्य धीरा अन्वालोभिरे रथ्यो न रश्मीन् ७ [१८] (१४५५)

(१३१)

७ सुकीर्तिः काक्षीवतः । इन्द्रः, ४-५ अभिनौ । त्रिष्टुप्, ४ अनुष्टुप् ।

अप प्राच इन्द्र विश्वा अमित्रा नपापांचो अभिभूते नुदस्व ।
 अपोदीचो अप झूराधराच उरौ यथा तव शर्मेन् मदेम १
 कुविबुद्ध यवमन्तो यधं चि यथा दान्त्यनुपूर्वं विपूर्य ।
 इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृत्तिं न जग्मुः २
 नहि स्थूर्युतथा यातमस्ति नोत श्रवो विविदे संगमेपु ।
 गव्यन्त इन्द्र सख्याय विषा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ३
 युवं सुराममश्विना नमुचावासुरे सचा ।
 विपिपाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम् ४
 पुत्रमिव पितरावश्विनोभेन्द्रावधुः काव्यैर्वृसनाभिः ।
 यत् सुरामं व्यपिबुः शचीभिः सरस्वती त्वा मघवन्नभिष्णक् ५
 इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवीभिः सुमूलीको भवतु विश्ववेदाः ।
 चार्धतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ६

(१४६१)

तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ।

स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्छिद् द्वेषः सनुतयुंयोतु

७ [१९] (१४६९)

(१३२)

७ शकपूतो नामधेयः । मित्रावरुणो, १ युभूम्यश्विनः । विराट्पूपा, १ न्यङ्कुसारिणी,

२, ६ प्रस्तारपङ्क्तिः, ७ मदासतोबृहती ।

ईजानमिद् द्यौर्गुतावसु—रीजानं भूमिरभि प्रभूषणि ।

ईजानं देवावश्विना वभि सुभैरवर्धताम्

१

ता वाँ मित्रावरुणा धारयत्क्षिती सुपुम्नेपितत्वता यजामसि ।

युवोः क्राणाय सख्यै रभि व्याम रक्षसः

२

अधा चिन्नु यद्विधिषामहे वा—मभि प्रियं रेक्णः पत्यमानाः ।

वृद्धौ वा यत् पुष्यति रेक्णः सम्वारन् नकिरस्य मघानि

३

असावन्यो असुर सूयत द्यौ—स्त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ।

मूर्धा रथस्य चाकुन् नैतावतैनसान्तकुधुक्

४

अस्मिन्स्वेऽंतच्छकपूत एनो हिते मित्रे निर्गतान् हन्ति वीरान् ।

अवोवाँ यद्धात् तनूष्ववः प्रियासु यज्ञियास्ववाँ

५

युवोर्हि मातादितिर्विचेतसा द्यौर्न भूमिः पर्यसा पुपूतनि ।

अव प्रिया दिदिष्टन् सूरौ निनित्क रश्मिभिः

६

युवं ह्यप्नराजावसीदतं तिष्ठद्वथं न धूर्पदं वनर्षवम् ।

ता नः कणूकयन्ती—नुमेधस्तत्रे अंहसः सुमेधस्तत्रे अंहसः

७ [२०] (१४६९)

(१३३)

७ सुवाः पञ्चवनः । इन्द्रः । शकरी, ४-६ महापङ्क्तिः, ७ त्रिष्टुप् ।

प्रो ष्वस्मै पुरोरथ—मिन्द्राय शूपमर्चत ।

अभीके चिद् लोककृत् संगे समत्सु वृत्रहा ऽस्माकं बोधि चोद्विता

नर्मन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

१

त्वं सिन्धूरवासुजो ऽधराचो अहन्नहिम् ।

अशत्रुरिन्द्र जज्ञिषे विश्वं पुष्यसि वार्यं तं त्वा परि ष्वजामहे

नर्मन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

२

(१४७१)

वि षु विश्वा अरातयो ऽर्यो नशन्त नो धियः ।

अस्तासि शत्रवे वृधं यो न इन्द्र जिघांसति या ते रातिर्दुर्दिवसु

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

३

यो न इन्द्राभितो जनो वृकापुरादिदेशति ।

अधुस्पदं तमीं कृधि विबाधो असि सासहि नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ४

यो न इन्द्रामिदासति सनाभिर्यश्च निन्द्यः ।

अव तस्य बलं तिर महीव द्यौरध त्मना नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ५

वयमिन्द्र त्वायवः सखित्वमा रमामहे ।

ऋतस्य नः पथा नया ऽति विश्वानि दुरिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ६

अस्मभ्यं सु त्वमिन्द्र तां शिक्ष या दोहते प्रति वरं जरित्रे ।

अच्छिद्रोष्ठी पीपयद्यथा नः सहस्रधारा पर्यसा मही गौः

७ [२१] (१४७६)

(१३४)

७, १-६ (पूर्वार्धस्य) भान्धाता यावनाश्वः, ६ (उत्तरार्धस्य)- ७ गोधा ऋषिका । इन्द्रः ।
महापशुक्तिः, ७ पंक्तिः ।

उभे यदिन्द्र रोवसी आपप्राथोपा इव ।

महान्तं त्वा महीनां सग्राजं चर्पणीनां देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् १

अव स्म दुर्हणायतो मर्तस्य तनुहि स्थिरम् ।

अधुस्पदं तमीं कृधि यो अस्मां आदिदेशति देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् २

अव त्या बृहतीरिषो विश्वश्चन्द्रा अमित्रहन् ।

शचीमिः शक्र धनुहीन्द्र विश्वाभिरुतिमि देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् ३

अव यत् त्वं शतक्रतु विन्द्र विश्वानि धनुषे ।

रयिं न सुन्वते सचां सहस्रिणीभिरुतिमि देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् ४

अव स्वेदा इवामितो विष्वक् पतन्तु विद्यवः ।

दूर्वाया इव तन्तवो व्यःस्मर्तु दुर्मति देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् ५

द्रीधं हाङ्कुशं यथा शक्तिं बिर्भयि मन्तुमः ।

पूर्वेण मघवन् पदा ऽजो वयां यथा यमो देवी जनित्र्यजीजन ऋद्रा जनित्र्यजीजनत् ६

नकिर्देवा मिनीमसि नकिरा योपयामसि मन्त्रश्रुत्यं चरामसि ।

पक्षेभिरपिपक्षेभि रज्जामि सं रमामहे

७ [२२] (१४८३)

(१३५)

७ कुमारो यामायनः । यमः । अनुष्टुप् ।

यस्मिन् वृक्षे सुपलाशे वृचैः संपिबते यमः ।

अत्रा नो विश्वर्षिः पिता पुराणो अनु वेनति १

पुराणो अनुवेनन्तं चरन्तं पापयामुया । असूयन्नभ्यचाकशं तस्मा अस्पृह्यं पुनः २

यं कुमार नवं रथं मचक्रं मनसाकृणोः । एकैषं विश्वतः प्राञ्च मपश्यन्नधि तिष्ठसि ३

यं कुमार प्रार्थते यो रथं विप्रैभ्यस्परि । तं सामानु प्रार्थत समितो नाव्याहितम् ४

कः कुमारमजनय द्रथं को निरवर्तयत् । कः स्वित् तदृथ नो ब्रूया दनुदेयी यथामवत् ५

यथामवदनुदेयी ततो अग्रमजायत । पुरस्ताद्बुध आततः पश्चात्तिरयणं कृतम् ६

इदं यमस्य सार्वनं देवमानं यदुच्यते ।

इयमस्य धम्यते नाली-रथं गीर्मिः परिष्कृतः

७ [२३] (१४९०)

(१३६)

[७] १ जूतिः, २ वातजूतिः, ३ विप्रजूतिः, ४ वृषाणकाः, ५ करिः, ६ एतशः, ७ क्षप्यभृङ्गः

(एते वातरशना मुनयः) । केशिनः= अग्नि-सूर्य-वायवः । अनुष्टुप् ।

केश्यग्निं केशी विषं केशी बिभर्ति रोदसी ।

केशी विश्वं स्वर्दृशे केशीदं ज्योतिरुच्यते १

मुनयो वातरशनाः पिशङ्गा वसते मला ।

वातस्यानु धार्जिं यन्ति यद्देवासो अविक्षत २

उन्मक्ता मौनेयेन वाता आ तस्थिमा वयम् ।

शरीरिदस्माकं यूयं मर्तासो अभि पश्यथ ३

अन्तरिक्षेण पतति विश्वा रूपावचाकशत् ।

मुनिर्वृषस्यदेवस्य सौकृत्याय सखा हितः ४

वातस्याश्वो वायोः सखा ऽथो वृषेर्वितो मुनिः ।

उभौ समुद्रावा क्षेति यश्च पूर्वं उतापरः ५

अप्सरसां गन्धर्वाणां मुगाणां चरणे चरन् ।

केशी केतस्य विद्वान् तसखा स्वादुर्मदित्तमः ६

वायुरस्मा उपांमन्थत् पिनाष्टि स्मा कुनल्लमा ।

केशी विषस्य पात्रेण यद्वद्रेणापिबत् सह

७ [२४] (१४९७)

(१३७)

७, १ भरद्वाजः, २ कश्यपः, ३ गोतमः, ४ अत्रिः, ५ विश्वामित्रः, ६ जमदग्निः,
७ वसिष्ठः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

उत देवा अर्वाहितं देवा उन्नयथा पुनः ।
उतागश्चक्षुषं देवा देवा जीवयथा पुनः १
द्वाविमौ वातौ वात आ सिन्धोरा परावतः ।
दक्षं ते अन्य आ वातु परान्यो वातु यद्रपः २
आ वात वाहि मेयजं वि वात वाहि यद्रपः ।
त्वं हि विश्वमेयजो देवानां दूत ईर्यसे ३
आ त्वागमं शन्तातिमि रथो अरिष्टतातिमिः
दक्षं ते भद्रमार्भ्यं परा यक्षं सुवामि ते ४
त्रार्यन्तामिह देवा त्रार्यतां मरुतां गणः ।
त्रार्यन्तां विश्वां भूतानि यथायमरपा असत ५
आप इद्वा उ मेयजी रापो अमीवचातनीः ।
आपः सर्वस्य मेयजी स्तास्ते कृण्वन्तु मेयजम् ६
हस्ताभ्यां दशशास्त्राभ्यां जिह्वा वाचः पुरोगवी ।
अनामयितुभ्यां त्वा ताभ्यां त्वोषं स्पृशामासि ७ [२५] (१५०४)

(१३८)

६ अङ्ग औरवः । इन्द्रः । जगती ।

तव त्य इन्द्र सख्येषु बह्वय क्रतं मन्वाना व्यदर्विरुर्वलम् ।
यत्रा दशस्यन्नुपसो रिणन्नपः कुत्साय मन्मन्नाश्च वृंसयः १
अवाप्तृजः प्रस्वः श्वश्रयो गिरी नुदाज उस्मा अपिन्नो मधु प्रियम् ।
अवर्धयो वनिनो अस्य दंससा शुशोच सूर्यं क्रतुजातया गिरा २
वि सूर्यो मध्ये अमुचद्रथं विवो विदद्वासाय प्रतिमानमार्यः ।
हृळ्हानि पिप्रोरसुरस्य मायिन इन्द्रो व्यास्यच्चक्रुवौ क्रजिश्चना ३
अनाधृष्टानि धृषितो व्यास्य निधोरदेवौ अमृणव्यास्यः ।
मासेव सूर्यो वसु पुर्यमा वंदे गृणानः शत्रौरशुणाद्विरुक्मता ४ (१५०८)

अयुद्धसेनो विश्वा विभिन्दुता दाशद्विगृहा तुज्यानि तेजंत ।
इन्द्रस्य वज्रादविभेदमिश्रथः प्राक्रामच्छुन्ध्यूरजहादुषां अनः
एता त्वा ते श्रुत्यानि केवला यदेक एकमकृणोरयज्ञम् ।
मासां विधानमदधा अधि द्यावि त्वया विमिश्रं भरति प्रुधिं पिता

५

६ [२६] (१५१०)

(१३९)

१ देवगन्धर्वो विश्वायसुः । सविता, ४-६ आत्मा । विष्टुप् ।

सूर्यरश्मिर्हंरिकेशः पुरस्तात् सविता ज्योतिरुदयौ अजस्रम् ।
तस्य पूषा प्रसवे याति विद्वान् तस्यैयन् विश्वा भुवनानि गोपाः
नुचक्षा एष द्विवो मध्य आस्त आपमिवान् रोदसी अन्तरिक्षम् ।
स विश्वार्चीरमि चण्डे घृतार्चीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्
रायो बुध्नः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चण्डे शचीभिः ।
देव इव सविता सत्यधुर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे धर्नानाम्
विश्वावसुं सोम गन्धर्वमापो ददृशुषीस्तद्वतेना व्यायन् ।
तदुन्ववैदिन्द्रो रारहाण आसां परि सूर्यस्य परिधीरंपश्यत्
विश्वावसुरमि तन्नो गृणातु दिव्यो गन्धर्वो रजसो विमानः ।
यद्वां घा सत्यमुत यन्न विन्न धियो हिन्वानो धिय इन्नो अग्न्याः
सन्निमिविन्दुच्चरणे नदीनामपावृणोद्वरो अश्मव्रजानाम् ।
प्रासां गन्धर्वो अमृतानि वोच दिन्द्रो वक्षं परि जानाद्वहीनाम्

१

२

३

४

५

६ [२७] (१५१६)

(१४०)

१ अग्निः पावकः । अग्निः । सतोवृहती, १-२ विष्टारपङ्क्तिः, ३ उपरिष्ठाज्ज्योतिः ।

अग्ने तव श्रवो वयो महिं भ्राजन्ते अर्चयो विभावसो ।
वृहद्भानो शर्वसा वाजमुक्थ्यं दधासि दाशुषे कवे
पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षि भानुना ।
पुत्रो मातरां विचरन्नुपावसि पूणक्षि रोदसी उभे
ऊर्जो नपाजातवेदः सुशस्तिमि मन्दस्व धीतिर्मिहितः ।
त्वे इषः सं दधुर्भूरिवर्षसश्चित्रोतयो वामजाताः

१

२

३

(१५१९)

इरज्यन्त्रिं प्रथयस्व जन्तुभिर्—रस्मे रायो अमर्त्य ।

स दर्शितस्य वपुषो वि राजसि पूणाक्षे सानसिं क्रतुम्

४

इष्कर्तारमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्तं राधसो महः ।

रातिं वामस्य सुभगां महीमिषं दधासि सानसिं रयिम्

५

क्रतावानं महिषं विश्वदर्शतं—मग्निं सुभार्य दधिरे पुरो जनाः ।

भुत्कर्णं सप्रथस्तमं त्वा गिरा देव्यं मानुषा युगा

६ [२८] (१५००)

(१४१)

६ अग्निस्तापसः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

अग्ने अच्छा ववेह नः प्रत्यङ् नः सुमना भव ।

प्र नो यच्छ विशस्पते धनदा असि नस्त्वम्

१

प्र नो यच्छत्वयमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः ।

प्र देवाः प्रोत सुवृता रायो देवी ददातु नः

२

सोमं राजानमवसे ऽग्निं गीर्भिर्हवामहे ।

आवित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम्

३

इन्द्रवायू बृहस्पतिं सुहवेह हवामहे ।

यथा नः सर्व इज्जनः संगत्यां सुमना असन्

४

अर्यमणं बृहस्पतिं—मिन्द्रं दानाय चोदय ।

वातं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनम्

५

त्वं नो अग्ने अग्निमि—ब्रह्म यज्ञं च वर्धय ।

त्वं नो देवतातये रायो दानाय चोदय

६ [२९] (१५२८)

(१४२)

८ शार्ङ्गः— १-२ जरिता, ३-४ द्रोणः, ५-६ सारिखकः, ७-८ सारिमित्रः । अग्निः ।

त्रिष्टुप्, १-२ जगती, ७-८ अनुष्टुप् ।

अर्यमग्ने जरिता त्वे अमुदपि सहसः सूनो नह्यन्त्यदस्त्याप्यम् ।

भद्रं हि शर्म त्रिवरुथमस्ति त आरे हिंसानामप दिद्युमा कृधि

१

प्रवत् ते अग्ने जनिमा पितृयतः साचीव विश्वा भुवना न्युञ्जसे ।

प्र सप्तयः प्र सनिषन्त नो धियः पुरश्चरन्ति पशुपा इव त्मना

२

(१५३०)

उत वा उ परि वृणक्षि बप्स—द्वहोरग्न उलपस्य स्वधावः ।	
उत खिल्या उर्वराणां भवन्ति मा ते हेति तविषीं चुक्रुधाम	३
यद्वदतो निवतो यासि बप्सत् पृथगेपि प्रगार्धिनीव सेना ।	
यदा ते वातो अनुवार्ति शोचि—वर्तेव इमर्थु वपसि प्र भूम	४
प्रत्यस्य श्रेणयो ददृश्र एकं नियानं ब्रह्मो रथासः ।	
बाहू यदशे अनुमर्दजानो न्यङ्कुतानामन्वेपि भूमिम्	५
उत ते शुष्मा जिहतामुत ते अर्चि—रुत ते अग्ने शशमानस्य वाजाः ।	
उच्छ्रस्व नि नम वर्धमान आ त्वाद्य विश्वे वसवः सदन्तु	६
अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवेशनम् ।	
अन्यं कृणुष्वेतः पन्था तेन याहि वशां अनु	७
आयने ते परायणे दूर्वा रोहन्तु पुष्पिणीः ।	
दृदाश्च पुण्डरीकाणि समुद्रस्य गृहा इमे	८ [१०] (१५३६)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-४९]

(१४९)

६ अग्निः सांख्यः । अभिना । अनुष्टुप् ।

त्यं चिदत्रिमृतजुर—मर्थमश्वं न यातवे ।	
कक्षीवन्तं यदी पुना रथं न कृणुथो नवम्	१
त्यं चिदश्वं न बाजिन—मरेणवो यमन्नत ।	
हृब्धं ग्रन्थि न वि प्यत—मत्रिं यविष्ठुमा रजः	२
नरा दंसिष्ठावत्रये शुभ्रा सिपासतं धियः ।	
अथा हि बां विवो नरा पुनः स्तोमो न विशसे	३
चित्ते तद्वां सुराधसा रातिः क्षुमतिरोश्विना ।	
आ यन्नः सदेने पृथौ समने पर्यथो नरा	४
युवं भुज्युं समुद्र आ रजसः पार ईक्षितम् ।	
यातमच्छा पतत्रिभि—र्नासत्या सातये कृतम्	५
आ बां सुन्नैः शंयू इव मंहिष्ठा विश्ववेदसा ।	
समस्मे मूपतं नरो—त्सं न पिप्युषीरियः	६ [१] (१५४९)

(१४४)

६ तार्क्ष्यः सुपर्णः, यामायन ऊर्ध्वकृशानो वा । इन्द्रः । गायत्री, २ बृहती,
५ सतोबृहती, ६ विष्टारपङ्क्तिः ।

- अयं हि ते अमर्त्य इन्द्रत्यो न पत्यते । दक्षो विश्वार्युर्वधसे १
अयमस्मासु काव्य ऋभुर्वज्रो दास्वते ।
अयं बिभर्त्यूर्ध्वकृशानं मद—मृभुर्न कृत्वयं मदम् २
घृणुः श्येनाय कृत्वन आसु स्वासु वंसंगः । अवं दीधेदहीशुवः ३
यं सुपर्णः परावतः श्येनस्य पुत्र आभरत् । शतचक्रं योडेऽह्यो वर्तनिः ४
यं ते श्येनश्चारुमवुकं पदामर—दरुणं मानमन्धसः ।
एना वयो वि तार्यायुर्जीवस एना जागार बन्धुतां ५
एवा तदिन्द्र इन्दुना देवेषु चिन्द्रारयाते महि त्यजः ।
कृत्वा वयो वि तार्यायुः सुकतो कृत्वायमस्मदा सुतः ६ [२] (१५४८)

(१४५)

६ इन्द्राणी । सपत्नीवाधनम् (उपनिषत्) । अनुष्टुप्, ६ पङ्क्तिः ।

- इमां खनाभ्योर्षधिं वीरुधं बलवत्तमाम् ।
यया सपत्नीं बार्धते यया संविन्दते पतिम् १
उत्तानपर्णे सुभगे देवजूते सहस्वति ।
सपत्नीं मे परां धम पतिं मे केवलं कुरु २
उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः ।
अथा सपत्नी या ममा—धरा साधराभ्यः ३
नह्यस्या नाम गृभ्णामि नो अस्मिन् रमते जनं ।
परमिव परावतं सपत्नीं गमयामसि ४
अहमस्मि सहमाना ऽथ त्वमसि सासहिः ।
उभे सहस्वती भूत्वी सपत्नीं मे सहावहे ५
उप तेऽधां सहमाना—ममि त्वाधां सहीयसा ।
मामनु प्र ते मनो व्रत्सं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु ६ [३] (१५५४)

(१४६)

६ ऐरम्मदो देवमुनिः । अरण्यानी । अनुष्टुप् ।

अरण्यान्यरण्या न्यसौ या प्रेव नश्यसि ।	
कथा ग्रामं न पृच्छसि न त्वा भीरिव विन्दतीऽ	१
वृषारवाय वइते यदुपावति चिच्छिकः ।	
आघाटिभिरिव धावयन्नरण्यानिर्महीयते	२
उत गाव इवाव न्युत वेदमेव दृश्यते ।	
उतो अरण्यानिः सायं शकटीरिव सर्जति	३
गामङ्गैष आ ह्वयति दार्वङ्गैषो अपावधीतं ।	
वसन्नरण्यान्यां सायमकृक्षदिति मन्यते	४
न वा अरण्यानिह न्युन्यश्चेन्नामिगच्छति ।	
स्वादोः फलस्य जग्धवार्य यथाकामं नि पद्यते	५
आञ्जनगन्धिं सुरभिं बह्वन्नामकृषीवलाम् ।	
प्राहं मृगाणां मातरं मरण्यानिमशंसिषम् ।	६ [४] (१५६०)

(१४७)

५ सुवेदाः ङीरीयिः । इन्द्रः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

अत्ते दधामि प्रथमार्य मन्यवे ऽहन्यद्भुत्रं नयं विवेरपः ।	
उमे यस्त्वा भवतो रोदसी अनु रेजते शुष्मात् पृथिवी चिदद्विषः	१
त्वं मायामिरनवद्य मायिनं भवस्यता मनसा वृत्रमर्दयः ।	
त्वामिन्नरो वृणते गर्विष्टिषु त्वां विश्वासु हव्यास्विष्टिषु	२
ऐषु चाकन्धि पुरुहूत सुरिषु वृधासो ये मघवन्नानुशर्मधम् ।	
अर्चन्ति तोके तनये परिष्टिषु मेधसाता वाजिनमह्वये धने	३
स इन्द्र रायः सुभृतस्य चाकनन्मदं यो अस्य रंह्यं चिकेतति ।	
त्वार्धो मघवन् कृश्वध्वरो मक्षू स वाजं भरते धना नृभिः	४
त्वं शर्धाय महिना गृणान उरु कृधि मघवञ्छग्धि रायः ।	
त्वं नो मित्रो वरुणो न मायी पित्वो न दस्म दयसे विभुक्ता	५ [५] (१५६५)

(१४८)

१ पृथुर्व्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सुप्वाणासं इन्द्रं स्तुमसि त्वा ससुवांसश्च तुविनुम्यं वाजम् ।

आ नो भर सुवितं यस्य चाकन् तमना तना सनुयाम त्वाताः १

ऋषस्त्वभिन्द्र शूर जातो दासीर्विज्ञः सूर्येण सहाः ।

गुहां हितं गुह्यं गूळहमप्यु बिभ्रुमसि प्रस्रवणे न सोमम् २

अयो वा गिरो अभ्यर्च विद्रा नृपीणां विप्रः सुमतिं चक्रानः ।

ते स्याम ये रणयन्तु सोमैरेनोत तुभ्यं रथोळ्ह भक्षेः ३

इमा ब्रह्मैन्द्र तुभ्यं शंसि दा नृभ्यो नृणां शूर शर्वः ।

तेभिर्मव सक्रतुर्येषु चाकन्नुत त्रायस्व गृणत उत स्तीन् ४

श्रुधी हवमिन्द्र शूर पृथ्या उत स्तवसे वेन्यस्याकैः ।

आ यस्ते योनिं घृतवन्तमस्वा रुमिर्न निक्षैर्द्रवयन्त वक्राः ५ [६] (१५७०)

(१४९)

१ अर्चन् ह्यरण्यस्तूपः । सविता । त्रिष्टुप् ।

सविता यन्त्रैः पृथिवीमरम्णा दस्कम्भने सविता द्यामहंहत् ।

अश्वमिवाधुक्षद्धुनिमन्तरिक्षं मतूर्ते बद्धं सविता संमुद्रम् १

यत्रा समुद्रः स्कमितो व्यौन दपो नपात् सविता तस्य वेद ।

अतो भूरत आ उत्थितं रजो ऽतो द्यावापृथिवी अप्रथेताम् २

पश्चेदमन्यदभवद्यजत्र मर्मत्यस्य भुवनस्य भूना ।

सुपर्णो अङ्गः सवितुर्गरुत्मान् पूर्वी जातः स उ अस्यानु धर्म ३

गाव इव ग्रामं यूयुधिरिवाश्वान् वाश्वेव वत्सं सुमना दुहाना ।

पतिरिव जायाममि नो न्येतु धर्ता दिवः सविता विश्ववारः ४

हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा त्वा ऽऽङ्गिरसो जुह्वे वाजे अस्मिन् ।

एवा त्वार्चन्नवसे वन्दमानः सोमस्येवांशुं प्रती जागराहम् ५ [७] (१५७१)

(१५०)

१ मृळीको वासिष्ठः । अग्निः । बृहती, ४-५ उपरिष्टाज्ज्योतिः, ४ जगती वा ।

समिद्धश्चित् समिध्यसे वेवेभ्यो हन्यवाहन ।

आदित्यै रुद्रैर्वसुभिर्न आ गहि मृळीकार्य न आ गहि १ (१५७६)

इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि ।

मर्तासस्त्वा समिधान हवामहे मृळीकार्यं हवामहे

२

त्वामु जातवेदसं विश्ववारं गृणे धिया ।

अग्ने देवाँ आ वह नः प्रियव्रतान् मृळीकार्यं प्रियव्रतान्

३

अग्निर्देवो देवानामभवत् पुरोहितो ऽग्निं मनुष्याः ऋषयः समीधिरे ।

अग्निं महो धर्नसातावहं हुवे मृळीकं धर्नसातये

४

अग्निरग्निं मरुद्वाजं गविष्ठिरं प्रावन्नः कण्वं त्रसदस्युमाहवे ।

अग्निं वसिष्ठो हवते पुरोहितो मृळीकार्यं पुरोहितः

५ [८] (१५८०)

(१५१)

५ अद्वा कामायनी । अद्वा । अनुष्टुप् ।

अद्वायाग्निः समिध्यते अद्वाया हूयते हविः ।

अद्वां भगस्य मूर्धनि वचसा वेदयामसि

१

प्रियं अद्वे वदतः प्रियं अद्वे दिदासतः ।

प्रियं भोजेषु यज्वस्विदं मं उदितं कृधि

२

यथा देवा असुरेषु अद्वाभुजेषु चक्रिरे ।

एवं भोजेषु यज्वस्वस्माकमुदितं कृधि

३

अद्वां देवा यजमाना वायुगोपा उपासते ।

अद्वां, हृदय्ययाकूत्या अद्वाया विन्दते वसु

४

अद्वां प्रातर्हवामहे अद्वां मध्यंदिनं परि ।

अद्वां सूर्यस्य निष्पुचि अद्वे अद्वापयेह नः

५ [९] (१५८१)

(१५२)

[द्वादशोऽनुवाकः ॥११॥ सू० १५२-१९१]

५ शासो भारद्वाजः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

शास इत्या महाँ अस्य मित्रं स्वादो अद्भुतः ।

न यस्य हन्यते सखा न जीर्यते कदा चन

१

स्वस्तिदा विशस्पतिर्वृत्रहा विमूढो वशी ।

वृषेन्द्रः पुर एतु नः सोमपा अभयंकरः

२

(१५८७)

वि रक्षो वि मृधो जहि वि वृत्रस्य हनू रुज ।

वि म॒न्युमिन्द्र वृत्रह—हमित्रस्याभिदासतः

वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः ।

यो अ॒स्मौ अ॒भिदास—त्यघंरं गमया तमः

अपेन्द्र द्विपुतो मनो ऽप जिज्यासतो वृधम् ।

वि म॒न्योः शर्म यच्छ वरीयो यवया वृधम्

३

४

५ [१०] (१५९०)

(१५३)

५ देवजामय इन्द्रमातरः । इन्द्रः । गायत्री ।

ई॒ङ्घ्र्यन्तीर॒पस्युव इन्द्रं जा॒तमुपा॑सते । मे॒जाना॑सः सुवीर्यम्

त्वमिन्द्र ब॒लादधि सह॑सो जा॒त ओज॑सः । त्वं वृ॒षन् वृ॒षेद॑सि

त्वमिन्द्रा॑सि वृ॒त्रहा व्य॑न्त॒रिक्ष॑मतिरः । उद् द्याम॑स्त॒न्मा ओज॑सा

त्वमिन्द्र स॒जोष॑स—म॒कं बि॑भर्षि बा॒होः । व॒ज्रं शि॑शान॒ ओज॑सा

त्वमिन्द्रा॑भिभू॒रासि वि॒श्वो जा॒तान्यो॑जसा । स वि॒श्वो भुव॑ आ॒मवः

१

२

३

४

५ [११] (१५९५)

(१५४)

५ यमी वैवस्वती । भाववृत्तम् । अनुष्टुप् ।

सोम॑ एकेभ्यः पवते घृतमेक॑ उपा॑सते ।

येभ्यो॑ मधु॑ प्रधाव॑ति ताँश्चि॒देवा॑पि गच्छतात्

तप॑सा ये अ॒नाध्र॑ष्या—स्तप॑सा ये स्व॒र्ययुः॑ ।

तपो॑ ये च॒क्रिरे॑ मह—स्ताँश्चि॒देवा॑पि गच्छतात्

ये यु॒ध्यन्ते॑ प्र॒धने॑षु शू॒रासो॑ ये त॒नूत्य॑जः ।

ये वा॑ सह॒स्रद॑क्षिणा—स्ताँश्चि॒देवा॑पि गच्छतात्

ये चि॒त् पु॒र्वं क॑त॒साप॑ क॒तावा॑न क॒तावृ॑धः ।

पि॒तृन् त॑प॒स्वतो॑ यम॒ ताँश्चि॒देवा॑पि गच्छतात्

सह॒स्रणी॑थाः क॒वयो॑ ये गो॒पाय॑न्ति सू॒र्यम् ।

क॒धीन् त॑प॒स्वतो॑ यम॒ तपो॑जो॒ अपि॑ गच्छतात्

१

२

३

४

५ [१२] (१६००)

(१५५)

५ शिरिम्बिडो भारद्वाजः । अलस्मीनम्, २-३ ब्रह्मणस्पतिः, ५ विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

अरायि काणे विकटे गिरिं गच्छ सदान्वे ।	
गिरिम्बिडस्य सत्वाभिस्तेमिद्धा चातयामसि	१
चत्तो इतश्चत्तामुतः सर्वा भ्रूणान्यारुपी ।	
अराप्यं ब्रह्मणस्पते तीक्ष्णशृङ्गोदृषन्निहि	२
अदो यदरु प्लवते सिन्धोः पारे अपूरुषम् ।	
तदा रभस्व दुर्हणो तेन गच्छ परस्तरम्	३
यद्ध प्राचीरजगन्तो रौ मण्डूरधाणिकीः ।	
हता इन्द्रस्य शत्रवः सर्वे बुद्धुदयाशवः	४
परिमे गामनेपत् पर्यग्निर्महृषत ।	
वेवेर्ष्वक्तं ध्रुवः क इमाँ आ दधर्षति	५ [१३] (१६०५)

(१५६)

५ केतुराग्नेयः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निं हिन्वन्तु नो धियः सतिमाशुमिवाजिषु	। तेन जेष्म धनं धनम्	१
यया गा आकरामहे सेनयाग्ने तवोत्या	। तां नो हिन्व मघत्तये	२
आग्नें स्थूरं राधिं भर पृथुं गोमन्तमश्विनम्	। अङ्घ्रिं खं वर्तया पणिम्	३
अग्ने नक्षत्रमजरुमा सूर्यं रोहयो विवि	। दधज्ज्योतिर्जनेभ्यः	४
अग्नें केतुर्विशामसि प्रेष्ठः श्रेष्ठ उपस्थसत	। बोधां स्तोत्रे वयो दधत	५ [१४] (१६१०)

(१५७)

५ भुवन आन्त्यः, साधनो वा भौवनः । विश्वे देवाः । त्रिपदा त्रिष्टुप् ।

इमा नु कं भुवना सीपधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः		१
यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चाऽऽदित्यैरिन्द्रः सह चीक्लपाति	॥१॥	२
आदित्यैरिन्द्रः सर्गणो मरुद्भिर्-रुस्माकं भूत्वविता तनूनाम्		३
हत्वार्य देवा असुरान् यद्वार्यन् देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः	॥२॥	४
प्रत्यश्रमकर्मनयच्छचीभि रादित् स्वधार्मिषिरां पर्यपश्यन्	॥३॥	५ [१५] (१६१५)

(१५८)

५ चक्षुः सौर्यः । सूर्यः । गायत्री, २ स्वराद् ।

सूर्यो नो विवस्पातु वातो अन्तरिक्षात् । अग्निर्नः पार्थिवेभ्यः १
 जोषा सवितर्यस्य ते हरः शतं सुवाँ अर्हति । पाहि नो द्युद्युतः पतन्त्याः २
 चक्षुर्नो देवः सविता चक्षुर्न उत पर्वतः । चक्षुर्धाता दधातु नः ३
 चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे चक्षुर्विस्त्यै तनूभ्यः । सं चेदं वि च पश्येम ४
 सुसंहशं त्वा वयं प्रति पश्येम सूर्य । वि पश्येम नृचक्षसः ५ [१६] (१६२०)

(१५९)

६ पौलोमी शची । शची (आत्मानं तुष्टाव) । अनुष्टुप् ।

उदुसौ सूर्यो अगा—दुवयं मांसको भगः ।
 अहं तद्विह्वला पतिं—मभ्यसाक्षि विपासहिः १
 अहं केतुरहं मूर्धा ऽहमुग्रा विवाचनी ।
 ममेवमु कर्तुं पतिः सेहानाया उपाचरेत् २
 मम पुत्राः शत्रुहणो ऽथो मे दुहिता विराट् ।
 उताहमस्मि संजया पत्यौ मे श्लोकं उत्तमः ३
 येनेन्द्रो हविषा कृत्य—भवद् द्युमन्युत्तमः ।
 इदं तदकि देवा असपत्ना किलाभुवम् ४
 असपत्ना सपत्नग्री जयन्त्यमिभूवरी ।
 आवृक्षमन्यासां वर्चो राधो अस्थेयसामिव ५
 समजैषमिमा अहं सपत्नीरमिभूवरी ।
 यथाहमस्य वीरस्य विराजानि जनस्य च ६ [१७] (१६२६)

(१६०)

५ पूरणो वैश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तीवस्याभिवयसो अस्य पाहि—सर्वथा वि हरी इह मुञ्च ।
 इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन् तुभ्यमिमे सुतासः १
 तुभ्यं सुतास्तुभ्यम् सोत्वांस—स्त्वां गिरः श्वात्र्या आ ह्वयन्ति ।
 इन्द्रेवमद्य सर्वेन जुषाणो विश्वस्य विद्वो इह पाहि सोमम् २
 य उशता मनसा सोममस्मै सर्वहृदा देवकामः सुनोति ।
 न गा इन्द्रस्तस्य परा ददाति प्रशस्तमिच्चारुमस्मै कृणोति ३ (१६२९)

अनुस्पष्टो भवत्येषो अस्य यो अस्मै रेवान् न सुनोति सोमम् ।

निरुत्तौ मघवा तं दधाति ब्रह्मद्विषो हन्त्यनानुदिष्टः

४

अन्वायन्तो गव्यन्तो वाजयन्तो हवामहे त्वोपगन्तवा उ ।

आभूषन्तस्ते सुमतौ नवाया वयमिन्द्र त्वा शुनं हुवेम

५ [१८] (१६३१)

(१६१)

५ प्राजापत्यो यक्ष्मनाशनः । इन्द्राग्नी, राजयक्ष्मग्रं वा । त्रिष्टुप्, ५ अनुष्टुप् ।

मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कर्मज्ञातयक्ष्मादुत राजयक्ष्मात् ।

ग्राहिर्जग्राह यदि वैतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्तमेनम्

१

यदि क्षितायुर्यदि वा परेतो यदि मृत्योरेन्तिकं नीत एव ।

तमा हरामि निक्कितेरुपस्था दस्पाषमेनं शतशारदाय

२

सहस्राक्षेण शतशारवेन शतायुषा हविषाहोषमेनम् ।

शतं यथेमं शरदो नयातीन्द्रो विश्वस्य दुरितस्य पारम्

३

शतं जीव शरदो वर्धमानः शतं हेमन्ताञ्छतमु वसन्तान् ।

शतमिन्द्राग्नी सविता बृहस्पतिः शतायुषा हविषेमं पुनर्बुः

४

आहार्षं त्वारिदं त्वा पुनरागाः पुनर्नव ।

सर्वाङ्ग सर्वे ते चक्षुः सर्वमायुश्च तेऽविदम्

५ [१९] (१६३६)

(१६२)

६ ब्राह्मो रक्षोहा । रक्षोहा । अनुष्टुप् ।

ब्रह्मणाग्निः संविवानो रक्षोहा बाधतामितः ।

अमीवा यस्ते गर्भं दुर्णामा योनिमाशये

१

यस्ते गर्भममीवा दुर्णामा योनिमाशये ।

अग्निष्टं ब्रह्मणा सह निष्क्रव्यादमनीनशत्

२

यस्ते हन्ति पुतर्यन्तं निष्त्तुं यः सरीसृपम् ।

जातं यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

३

यस्त ऊरू विहरत्यन्तरा दंपती शये ।

योनिं यो अन्तरारोळ्ह तमितो नाशयामसि

४

यस्त्वा भ्राता पतिर्भूत्वा जारो भूत्वा निपद्यते ।

प्रजा यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

५

(१६४१)

यस्त्वा स्वप्नेन तमसा मोहयित्वा निपद्यते ।
भृजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

६ [२०] (१६४२)

(१६३)

६ विवृहा काश्यपः । यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप् ।

अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां द्युबुकादधि ।

यक्ष्मं शीर्षण्यं मस्तिष्काञ्जिह्वाया वि वृहामि ते

१

ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः कीर्कसाभ्यो अनुक्यात् ।

यक्ष्मं दोषण्यमंसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते

२

आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोर्हृदयादधि ।

यक्ष्मं मत्तस्त्राभ्यां यक्रः प्लाशिभ्यो वि वृहामि ते

३

ऊरुभ्यां ते अक्षीवद्भ्यां पाष्णिभ्यां प्रपदाभ्याम् ।

यक्ष्मं श्रोणिभ्यां भासव्वाङ्गंसो वि वृहामि ते

४

मेहनादनंकरणाहोमभ्यस्ते नखेभ्यः ।

यक्ष्मं सर्वस्मावात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते

५

अङ्गदङ्गालोमोलोमो जातं पर्वणिपर्वणि ।

यक्ष्मं सर्वस्मावात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते

६ [२१] (१६४८)

(१६४)

५ प्रचेता आङ्गिरसः । दुःस्वप्ननाशनम् । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

अपेहि मनसस्पते ऽपं काम पुरश्चर ।

परो निर्वृत्त्या आ चक्ष्व बहुधा जीवतो मनः

१

भद्रं वै वरं वृणते भद्रं युञ्जन्ति दक्षिणम् ।

भद्रं वैवस्वते चक्षुर्बहुधा जीवतो मनः

२

यदाशसा निःशसांमिशसोपारिम जाग्रतो यत् स्वपन्तः ।

अग्निर्विश्वान्यपं दुष्कृता न्यजुष्टान्यरे अस्मद् दधातु

३

यदिन्द्र ब्रह्मणस्पते ऽभिद्वोहं चरामसि ।

प्रचेता न आङ्गिरसो द्विषतां पात्वंहसः

४

अजैष्माद्यासनाम् चाऽभूमानागसो वयम् ।

जाग्रत्स्वप्नः संकल्पः पापो यं द्विष्मस्तं स कञ्छतु यो नो द्वेष्टि तमृच्छतु ५ [२२] (१६५१)

(१६५)

५ नैर्ऋतः कपोतः । विश्वे देवाः । विश्वेष्टुप् ।

- देवाः कपोतं इषितो यविच्छन् दूतो निर्ऋत्या इवमाजिगाम ।
तस्मा अर्चाम कृण्वाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विष्वे शं चतुष्पदे १
शिवः कपोतं इषितो नो अस्त्वनागा देवाः शकुनो गृहेषु ।
अग्निर्हि विषो जुषतां हविर्नः परि हेतिः पक्षिणीं नो वृणक्तु २
हेतिः पक्षिणी न दमात्यस्मान्नाष्ट्रां पदं कृणुते अग्निधाने ।
शं नो गोभ्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु मा नो हिंसीद्विह देवाः कपोतः ३
यदुल्लूको वर्दति मोघमेतद्यत् कपोतः पदमग्नौ कृणोति ।
यस्य दूतः प्रहित एष एतत् तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ४
ऋचा कपोतं नुदत प्रणोवुमिषं मर्दन्तः परि गां नयध्वम् ।
संयोपयन्तो दुरितानि विश्वा हित्वा न ऊर्जं प्र पतात् पतिष्ठः ५ [२३] (१६५८)

(१६६)

५ ऋषभो वैराजः, ऋषभः जाकरो वा । सपत्न्यम् । अनुष्टुप्, ५ महापङ्क्तिः ।

- ऋषभं मा समानानां सपत्नानां विपासहिम् ।
हन्तारं शत्रूणां कृधि विराजं गोपतिं गवाम् १
अहमस्मि सपत्नहेन्द्र इवारिष्टो अक्षतः ।
अधः सपत्ना मे पदो रिमे सर्वे अभिष्ठिताः २
अत्रैव वोऽपि नद्याभ्युमे आत्नी इव ज्यया ।
वाचस्पते नि धेमान् यथा मदधरं वदान् ३
अमिभूरुहमार्गमं विश्वकर्मेण धाम्ना ।
आ बश्चित्तमा वो व्रतमा वोऽहं समितिं ददे ४
योगक्षेमं व आदायाऽहं मूयासमुत्तम आ वो मूर्धानमकमीम् ।
अधस्पदान्म उद्वदत मण्डूका इवोवुका न्मण्डूका उवुकार्विव ५ [२४] (१६६३)

(१६७)

४ विश्वामित्र-जमदग्नी । इन्द्रः, ३ सोम-वरुण-शुद्धस्पति-अनुमति-
मधवत्-धातु-विधातारः । जगती ।

तुभ्येवमिन्द्र परि पिच्यते मधु त्वं सुतस्य कलशस्य राजसि ।
त्वं रायं पुरुवीरामु नस्कृधि त्वं तपः परितप्याजयः स्वः १

(१६६४)

स्वर्जितं महि मन्दानमन्धसो हवामहे परि शक्रं सुतो उष ।
 इमं नो यज्ञमिह बोध्या गहि स्पृधो जयन्तं मघवानमीमहे २
 सोमस्य राज्ञो वरुणस्य धर्मणि बृहस्पतेरनुमत्या उ शर्मणि ।
 तवाहमद्य मघवन्नृपस्तुतौ धातुर्विधातः कलशौ अमक्षयम् ३
 प्रसृतो भक्षमकरं चुरावपि स्तोमं चेमं प्रथमः सूरिरुन्मृजि ।
 सुते सातेन यद्यागमं वां प्रति विश्वामित्रजमदग्नी दमे ४ [२५] (१६६७)

(१६८)

४ अनिलो वातायनः । वायुः । त्रिष्टुप् ।

वातस्य नु महिमानं रथस्य रुजज्ञेति स्तनयज्ञस्य घोषः ।
 त्रिविस्पृग्यात्यरुणानि कृण्वन्नुतो एति पृथिव्या रेणुमस्यन् १
 सं प्रेरति अनु वातस्य विष्टा ऐनं गच्छन्ति समनं न योषाः ।
 तामिः सयुक् सरथं देव ईयते ऽस्य विश्वस्य भुवनस्य राजा २
 अन्तरिक्षे पृथिमिरीयमानो न नि विंशते कतमच्चनार्हः ।
 अपां सखा प्रथमजा क्रतावा क्रं स्वज्जातः कुत आ बभूव ३
 आत्मा देवानां भुवनस्य गर्भो यथावशं चरति देव एषः ।
 घोषा इदस्य शृण्विरे न रूपं तस्मै वाताय हविषा विधेम ४ [२६] (१६७१)

(१६९)

४ शबरः काक्षीवतः । गावः । त्रिष्टुप् ।

मयोभूवर्तितो अभि वातुस्मा ऊर्जस्वतीरोषधीरा रिशन्ताम् ।
 पीवस्वतीर्जीवधन्याः पिबन्त्ववसायं पद्वते रुद्र सृळ १
 याः सरूपा विरूपा एकरूपा यासामग्निरेष्ट्या नामानि वेद ।
 या अङ्गिरसस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य महि शर्म यच्छ २
 या देवेषु तन्वमैरयन्त यासां सोमो विश्वा रूपाणि वेद ।
 ता अस्मभ्यं पर्यसा पिन्वमानाः प्रजावतीरिन्द्र गोष्ठे रिंशिहि ३
 प्रजापतिर्मह्यमिता रराणो विश्वैर्वैः पितृभिः संविक्रानः ।
 शिवाः सतीरुप नो गोष्ठमाकृस्तासां वयं प्रजया सं संवेम ४ [२७] (१६७५)

(१७०)

४ विभ्राद् सौर्यः । सूर्यः । जगती, ४ आस्तारपङ्क्तिः ।

विभ्राद् बृहत् पिबतु सोम्यं मध्वायुर्दधद्यज्ञपतावविहृतम् ।	
वार्तजूतो यो अमिरक्षति त्मना प्रजाः पुपोष पुरुधा वि राजति	१
विभ्राद् बृहत् सुमृतं वाजसातमं धर्मेन् द्विवो धुरणे सत्यमर्पितम् ।	
अमित्रहा वृत्रहा दस्युहंतमं ज्योतिर्जज्ञे असुरहा संपत्नहा	२
इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं विश्वजिद्धनजिदुच्यते बृहत् ।	
विश्वभ्राद् भ्राजो महि सूर्यो हृश उरु पप्रथे सह ओजो अच्युतम्	३
विभ्राजञ्ज्योतिषा स्वर्गच्छो रोचनं द्विवः ।	
येनेमा विश्वा मुर्वनान्यामृता विश्वकर्मणा विश्वदेव्यावता	४ [२८] (१६७९)

(१७१)

४ इटो भार्गवः । इन्द्रः । गायत्री ।

त्वं त्यमिदतो रथमिन्द्र प्रावः सुतावतः । अशृणोः सोमिनो हवम्	१
त्वं मखस्य दोधतः शिरोऽव त्वचो भरः । अर्गच्छः सोमिनो गृहम्	२
त्वं त्यमिन्द्र मर्त्यमास्त्रबुधाय वेन्यम् । मुहुः श्रग्ना मनस्यवे	३
त्वं त्यमिन्द्र सूर्यं पश्चा सन्तं पुरस्कृधि । देवानां चित्तिरो वशम्	४ [२९] (१६८३)

(१७२)

४ संबर्त आङ्गिरसः । उपाः । द्विपदा विराट् ।

आ याहि वनसा सह गावः सचन्त वर्तनि यदूर्ध्वभिः	१
आ याहि वस्व्या धिया मंहिष्ठो जारयन्मखः सुदानुभिः	॥१॥ २
पितुभृतो न तन्तुमिह सुदानवः प्रति दध्मो यजामसि	३
उषा अप स्वसुस्तमः सं वर्तयति वर्तनि सुजाततां	॥२॥ ४ [३०] (१६८७)

(१७३)

६ ऋष आङ्गिरसः । राजा । अनुष्टुप् ।

आ त्वाहार्धमन्तोरधि ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः ।	
विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु मा त्वद्वाङ्ममधि भ्रशत्	१ (१६८८)

इहैवैधि मापं च्योष्टाः पर्वत इवाविचाचलिः ।

इन्द्रं इवेह ध्रुवस्तिष्ठेह राष्ट्रमु धारय

२

इममिन्द्रो अदीधरद् ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ।

तस्मै सोमो अधि ब्रवत् तस्मा उ ब्रह्मणस्पतिः

३

ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वतो इमे ।

ध्रुवं विश्वमिदं जगद् ध्रुवो राजा विशामयम्

४

ध्रुवं ते राजा वरुणो ध्रुवं देवो बृहस्पतिः ।

ध्रुवं त इन्द्रश्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां ध्रुवम्

५

ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ऽमि सोमं मुशामसि ।

अथो त इन्द्रः केवली विंशो बलिहृतस्करत्

६ [३१] (१६९३)

(१७४)

५ अभीवर्त आक्षिरसः । राजा । अनुष्टुप् ।

अभीवर्तेन हविषा येनेन्द्रो अमिवावृते ।

तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते ऽमि राष्ट्रार्थं वर्तय

१

अमिवृत्य सपत्ना नमि या नो अरातयः ।

अमि पृतन्यन्तं तिष्ठतः ऽमि यो न इरस्यति

२

अमि त्वा देवः सविता ऽमि सोमो अवीवृतत् ।

अमि त्वा विश्वा भूता न्यमीवर्ते यथासंसि

३

येनेन्द्रो हविषा कृत्य भवद् द्युम्युत्तमः ।

इदं तदकि देवा असपन्नः किलांभुवम्

४

असपन्नः सपन्नहा ऽमिराष्ट्रो विषासहिः ।

यथाहमेषां भूतानां विराजानि जनस्य च

५ [३२] (१६९८)

(१७५)

४ ऊर्ध्वग्रावा सर्प आर्दुविः । ग्रावाणः । गायत्री ।

प्र वो ग्रावाणः सविता देवः सुवतु धर्मणा । धूर्षु युज्यध्वं सुनुत

१

ग्रावाणो अप दुच्छुना मप सेधत दुर्मतिम् । उसाः कर्तन मेपजम्

२

(१७००)

ग्रावाण उपरंपवा महीयन्ते सजोपसः । वृष्णे दधतो वृष्णयम् ३
ग्रावाणः सविता नु वो देवः सुवतु धर्मेणा । यजमानाय सुन्वते ४ [३३](१७०९)

(१७६)

४ सजुगर्भवः । १ ऋभवः, २-४ अग्निः । अनुष्टुप्, १ गायत्री ।

प्र सुनव ऋभूणां बृहन्नवन्त वृजना ।
क्षामा ये विश्वधांसो ऽश्वन् धेनुं न मातरम् १
प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम् ।
हव्या नो वक्षदानुयक् २
अयमु प्य प्र देवयु—होता यज्ञाय नीयत ।
रथो न योर्भीवृत्तो घृणीवाञ्चेतति त्मना ३
अयमग्निरुरुष्य—त्यमृतादिव जन्मनः ।
सहसश्चित् सहीयान देवो जीवातवे कृतः ४ [३४](१७०६)

(१७७)

३ पतङ्गः प्राजापत्यः । मायाभेदः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

पतङ्गमुक्तमसुरस्य मायया हृदा पश्यन्ति मनसा विपश्चितः ।
समुद्रे अन्तः कुवयो वि चक्षते मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः १
पतङ्गो वाचं मनसा बिभर्ति तां गन्धर्वोऽवदुर्ध्रमे अन्तः ।
तां द्योतमानां स्वयं मनीषा—मृतस्य पदे कुवयो नि पान्ति २
अपश्यं गोपामनिपद्यमान—मा च परा च पथिमिश्रन्तम् ।
स सधीचीः स विपूचीर्वसान् आ वरीवर्ति भुर्वनैष्वन्तः ३ [३५](१७०९)

(१७८)

३ अरिष्टनेमिस्तार्क्ष्यः । तार्क्ष्यः । त्रिष्टुप् ।

त्यमु पु याजिनं देवजूतं महावानं तरुतारं रथानाम् ।
अरिष्टनेमिं पृतनार्जमाशु स्वस्तये तार्क्ष्यमिहा हुवेम १
इन्द्रस्येव रातिमाजोहुवानाः स्वस्तये नार्वमिवा रुंहम ।
उर्वो न पृथ्वी बहुले गर्भीरे मा वामेतौ मा परेतौ रिषाम २ (१७११)

सद्यश्चिद्यः शर्वसा पञ्च कुण्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्तुतान् ।
सहस्रसाः शतसा अस्य रंहि—र्न स्मा वरन्ते युवतिं न शयीम

३ [३६] (१७१८)

(१७९)

३ क्रमेण— शिबिरौजीनरः, काशिराजः प्रतर्दनः, रौहिदश्वो वसुमताः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्. १ अनुष्टुप् ।

उत्तिष्ठताव पश्यते—न्द्रस्य भागमृत्विषम् ।

यदि श्रातो जुहोतन् यद्यश्रातो ममत्तनं

१

श्रातं हविरो ध्विन्द्र प्र याहि जगाम सूरौ अध्वनो विमध्यम् ।

परि त्वासते निधिमिः सखायः कुलपा न व्राजपतिं चरन्तम्

२

श्रातं मन्य ऊधनि श्रातमग्नौ सुश्रातं मन्ये तद्धतं नवीयः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य दध्नः पिबेन्द्र वज्रिन् पुरुकृज्जुषाणः

३ [३७] (१७१९)

(१८०)

३ जय पेन्द्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र संसाहिपे पुरुहूत शत्रू—ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु ।

इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्

१

मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावत आ जगन्था परंभ्याः ।

सूकं संशाय पविमिन्द्र तिमं वि शत्रून् ताळ्हि वि मृधो नुदम्ब

२

इन्द्र क्षत्रमग्नि वाममोजो ऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम् ।

अपानुवो जनममित्रयन्तं—मूकं देवेभ्यो अकृणोरु लोकम्

३ [३८] (१७२०)

(१८१)

३ क्रमेण— प्रथो चासिष्ठः, सप्रथो भारद्वाजः, धर्मः सौर्यः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्रथश्च यस्य सप्रथश्च नामा—ऽऽनुष्टुभस्य हविषो हविर्यत ।

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो रथन्तरमा जभारा वसिष्ठः

१

अविन्वन्ते अतिहितं यदासीं—द्युजस्य धाम परमं गुहा यत ।

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो—भरद्वाजो बृहदा चक्र अग्नेः

२

तेऽविन्वन् मनसा दीधाना यजुः प्लुजं प्रथमं देवयानम् ।

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो—रा सूर्यादभरन् धर्ममेते

३ [३९] (१७२१)

(१८१)

३ तपुर्मूर्धा यार्हस्पत्यः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

बृहस्पतिर्नयतु दुर्गंहा तिरः पुनर्नैषद्वयशंसाय मन्म ।

क्षिपदशस्तिमपं दुर्मतिं ह — अथा करद्यजमानाय शं योः १

नराशंसो नोऽवतु प्रयाजे शं नो अस्त्वनुयाजो हवेषु ।

क्षिपदशस्तिमपं दुर्मतिं ह — अथा करद्यजमानाय शं योः २

तपुर्मूर्धा तपतु रक्षसो ये ब्रह्मद्विषः शखि हन्तवा उ ।

क्षिपदशस्तिमपं दुर्मतिं ह — अथा करद्यजमानाय शं योः ३ [४०] (१७९४)

(१८२)

३ प्रजावान् प्राजापत्यः । १ यजमानः, २ यजमानपत्नी, ३ होत्राशिषः । त्रिष्टुप् ।

अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं तपसो जातं तपसो विमूतम् ।

इह प्रजामिह रथिं रराणः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकाम १

अपश्यं त्वा मनसा दीर्घ्यानां स्वायां तनू ऋत्वे नाधमानाम् ।

उप मामुच्चा युवतिर्बभूयाः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकामे २

अहं गर्भमवधामोषधीष्वहं विश्वेषु मुवनेष्वन्तः ।

अहं प्रजा अजनयं पृथिव्यामहं जनिम्यो अपरीपु पुत्रान् ३ [४१] (१७९७)

(१८४)

३ त्वष्टा गर्भकर्ता, विष्णुर्वा प्राजापत्यः । १ विष्णु-स्वष्ट-प्रजापति-धातारः, २ सिनीवाली-सरस्वत्याश्विनः, ३ अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिशतु ।

आ सिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते १

गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।

गर्भं ते अश्विनौ देवा वा धत्तां पुष्करस्रजा २

हिरण्ययी अरणी यं निर्मन्थतो अश्विनौ ।

तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि स्रूतवे ३ [४२] (१७९०)

(१८५)

३ सत्यधृतिर्वाक्यिः । आदित्यः (स्वस्वप्रणम्) । गायत्री ।

महिं त्रीणामवोऽस्तु द्युक्षं मित्रस्यार्थम् । १ वराधर्षं वरुणस्य १

नहि तेषाममा च न नाध्वंसु वारणेषु । ईशे रिपुरघईसः १
यस्मै पुत्रासो अदितिः प्र जीवसे मर्त्याय । ज्योतिर्यच्छन्त्यजघ्नम् ३ [४३] (१७३३)

(१८६)

३ वातायन उलः । वायुः । गायत्री ।

वात आ वातु मेषजं शंभु मयोभु नो हृदे । प्र ण आधूषि तारिषत् १
उत वात पितासि न उत भ्रातोत नः सखा । स नो जीवातवे कृधि २
यवदो वात ते गृहेऽऽमृतस्य निधिर्हितः । ततो नो देहि जीवसे ३ [४४] (१७३६)

(१८७)

५ आग्नेयो वत्सः । अग्निः । गायत्री ।

प्राग्नये वार्चमीरय वृषभार्थ क्षितीनाम् । स नः पर्षदति द्विषः १
यः परस्याः परावर्तस्तिरो धन्वातिरोचते । स नः पर्षदति द्विषः २
यो रक्षीसि निजूर्वति वृषां शुक्रेण शोचिषा । स नः पर्षदति द्विषः ३
यो विश्वामि विपश्यति मुर्वना सं च पश्यति । स नः पर्षदति द्विषः ४
यो अस्य पारे रजसः शुक्रो अग्निरजायत । स नः पर्षदति द्विषः ५ [४५] (१७३७)

(१८८)

३ आग्नेयः इयेनः । जातवेदा अग्निः । गायत्री ।

प्र नूनं जातवेदसमश्वं हिनोत वाजिनम् । इदं नो बर्हिःसदे १
अस्य प्र जातवेदसो विप्रवीरस्य मीळहृषः । महीमियमि सुष्टुतिम् २
या रुचो जातवेदसो देवत्रा हव्यवाहनीः । तामिनीं यज्ञमिन्वतु ३ [४६] (१७३८)

(१८९)

३ सार्वराही । आत्मा, सूर्यो वा । गायत्री ।

आयं गौः पृश्निरकमीदसदन्मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्स्वः १
अन्तश्चरति रोचनाऽस्य प्राणादपानती । व्यंख्यन्महिषो विवम् २
त्रिंशद्भाम वि राजति वाक् पतङ्गय धीयते । प्रति वस्तोरह द्युभिः ३ [४७] (१७३९)

(१९०)

३ माधुच्छन्दसोऽघमर्षणः । माधवृत्तम् । अनुष्टुप् ।

कृतं च सत्यं चामीन्द्रात् तपसोऽर्घ्यजायत । ततो रात्र्यजायत ततः समुद्रो अर्णवः १
समुद्रावर्णवावधि संवत्सरो अजायत । अहोरात्राणि विदधन्निश्वस्य मिषतो वशी २
सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवं च पृथिवीं चाऽन्तरिक्षमथो स्वः ३ [४८] (१७५०)

(१९१) .

४ संवनन आह्निरसः । १ अग्निः, २-४ संज्ञानम् । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप् ।

संसमिधुवसे वृषन्तो विश्वान्यर्य आ ।

इलस्पदे समिध्यसे स नो वसुन्या भर
सं गच्छध्वं सं वदध्वं सं वो मनांसि जानताम् ।

वेवा भागं यथा पूर्वं संजानाना उपासते

समानो मन्त्रः समितिः समानी समानं मनः सह चित्तमेषाम् ।

समानं मन्त्रमभि मन्त्रये वः समानेन वो हविषा जुहोमि

समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः ।

समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति

४ [४९] (१७५४)

॥ इति दशमं मण्डलं समाप्तम् ॥

॥ ऋग्वेदसंहिता समाप्ता ॥

मन्त्रसंख्या

नवममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ८७९८

दशममण्डलस्य १७५४

(वाल्मिल्यसहितः) सर्वयोगः १०५५२

वाल्मिल्यमन्त्राः ८०

(वाल्मिल्यरहितः) सर्वयोगः १०४७२

ऋग्वेदे मण्डलानुसारेण मन्त्रसंख्या ।

मण्डलानि ।	सूक्तसंख्या ।	मन्त्रसंख्या ।
प्रथममण्डलस्य	१९१	२००६
द्वितीयमण्डलस्य	४३	४२९
तृतीयमण्डलस्य	६२	६१७
चतुर्थमण्डलस्य	५८	५८२
पञ्चममण्डलस्य	८७	७२७
षष्ठमण्डलस्य	७५	७६५
सप्तममण्डलस्य	१०४	८४१
अष्टममण्डलस्य	९२	१६३६
नवममण्डलस्य	११४	११०८
दशममण्डलस्य	१९१	१७५४
	<u>१०१७</u>	<u>१०४७१</u>
वालखिल्यसूक्तानाम्	११	८०
	<u>१०२८</u>	<u>१०५५१</u>

अष्टकानुसारेण मन्त्रसंख्या ।

अष्टकानाम् ।	सूक्तानि ।	वर्गाः ।	ऋचाः ।	अक्षराणि ।
प्रथमाष्टकस्य	१२१	२६५	१३७०	४८९३१
द्वितीयाष्टकस्य	११९	२२१	११४७	५१७१८
तृतीयाष्टकस्य	१२२	२२५	१२०९	४७६३६
चतुर्थाष्टकस्य	१४०	२५०	१२८९	४२७६२
पञ्चमाष्टकस्य	१२९	२३८	१२६३	४८०२२
षष्ठाष्टकस्य	१२४	३१३	१६५०	४८४१२
सप्तमाष्टकस्य	११६	२४८	१२६३	४७५६२
अष्टमाष्टकस्य	१४६	२४६	१२८१	५२१७८
	<u>१०१७</u>	<u>२००६</u>	<u>१०४७१</u>	<u>३९४२२१</u>
वालखिल्यसूक्तानाम्	११	१८	८०	३०४४
	<u>१०२८</u>	<u>२०२४</u>	<u>१०५५१</u>	<u>३९७२६५</u>

ऋग्वेदे गायत्र्यादिछन्दसां मन्त्रसंख्या ।

छन्दोनामानि ।	अक्षरसंख्या ।	छन्दसां मन्त्रसंख्या ।	अक्षराणि ।
१ गायत्री	२४	२४४९	५८,७७०
२ उष्णिक्	२८	३९८	११,१४४
३ अनुष्टुप्	३२	८५८	२७,४५६
४ बृहती	३६	३७१	१३,३०६
५ पर्कृतिः	४०	४९८	१९,९२०
६ त्रिष्टुप्	४४	४२५१	१,८७,००४
७ जगती	४८	१३४६	६४,६०८
८ अतिजगती	५२	१७	८८४
९ शकरी	५६	१९	१,०६४
१० अतिशकरी	६०	१०	६००
११ अष्टिः	६४	७	४४८
१२ अत्यष्टिः	६८	८२	५,५७६
१३ धृतिः	७२	२	१४४
१४ अतिधृतिः	७६	१	७६
१५ द्विपदा गायत्री	१६	३	४८
१६ द्विपदा विराट्	२०	१३९	२,७८०
१७ द्विपदा त्रिष्टुप्	२२	१४	३०८
१८ द्विपदा जगती	२४	१	२४
१९ एकपदा विराट्	१०	५	५०
२० एकपदा त्रिष्टुप्	११	१	११
		<hr/> १०४७२	<hr/> ३,९४,२२१

वाल्खिल्यादि सूक्तानां छन्दसां मन्त्रसंख्या ।

छन्दोनामानि ।	अक्षरसंख्या ।	छन्दसां मन्त्रसंख्या ।	अक्षराणि ।
१ गायत्री	२४	७	१६८
२ अनुष्टुप्	३२	२	६४
३ बृहती	३६	५६	२१२८
४ पर्कृतिः	४०	१	४०
५ त्रिष्टुप्	४४	७	३०८
६ जगती	४८	७	३३६
		<hr/> ८०	<hr/> ३०४४
		सर्वयोगः १०५५२	३९,७२६५

अथ परिशिष्टानि ।

(अथ खिलसूक्तानि ।)

(१) [क्र० अ० १-४-८] [क्र० मं० १।५० सूक्तस्यानन्तरम्]

शनैश्चिदद्य सूर्येणाऽऽवृत्त्येन सहीयसा । अहं यज्ञस्विनां यज्ञो विद्यारूपमुपा ददे १
उद्यन्नद्य वि नो भज पिता पुत्रेभ्यो यथा । वीर्यायुत्वस्य हेर्शिषे तस्य नो धेहि सूर्य २
उद्यन्तं त्वा मित्रमह आरोहन्तं विचक्षण । पर्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् ३

(२) [क्र० अ० २-५-१६] [ऋग्वेदस्य प्रथममण्डलस्यान्ते ।]

मा विभेर्न मरिष्यसि परि त्वा पामि सुर्वतः । घनेन हन्मि वृश्चिकु—महिं वृण्डेनार्गतम् १
आवृत्त्यरथवेगेन विष्णुर्बाहुबलेन च । गरुडपक्षनिपातेन भूमिं गच्छ महायशाः २
गरुडस्य पातमात्रेण त्रयो लोकाः प्रकंपिताः । प्रकंपिता मही सर्वा सुशैलवनकानना ३
गगनं नष्टचन्द्राकं ज्योतिषं न प्रकाशति ।

वेवता भयभीताश्च मारुतो न प्लवार्यति [मारुतो न प्लवार्यत्यो नमः] ४
मो सर्पं मद्रं मद्रं ते दूरं गच्छ महाविष । जन्मेजयस्य यज्ञान्ते आस्तीकवचनं स्मर ५
आस्तीकवचनं श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्ध्नि शिशवृक्षफलं यथा ६
नर्मवृषे नमः प्रातः—नर्मदायै नमो निशि । नमोऽस्तु नर्मदे तुभ्यं ब्राहि मां विषसर्पतः ७
यो जरत्कारुणा जातो जरत्कार्वा महायशाः । तस्य स्मरामि मद्रं ते दूरं गच्छ महाविष ८
[असितिं चार्थसिद्धिं च सुनीतिं चापि यः स्मरेत् । विवा वा यदि वा राजौ नास्ति सर्पभयं भवेत् ९*
अगस्तिर्माधवश्चैव मुचुकुंदो महामुनिः । कपिलो मुनिरास्तीकः पञ्चैते सुखशार्थिनः १०*]

खिलसूक्तं= " परशास्त्रीयं स्वशास्त्रायामपेक्षावशात्पठ्यते तत्खिलमुच्यते । "

[म० मा० शो० ३२३।१० (कुं०) नीलकण्ठ-टीका]

सू० १ पाठभेदाः— १ शनैश्चिदसूर्येण आ० । ०रूपाण्या ददे । २ । वेहि (तै० ब्रा० ७।६।२२) ।

सू० २ पाठभेदाः— १-०महं दण्डेना० । [१ घनेन० । अथर्व० १०।४।९] ३ जातमात्रेण । ४ भयविजस्ता ।

५ महायशाः । जनमेजयस्य । १० अगस्त्यो माधव० । [* १-१० बहुषु पुस्तकेषु नोपलभ्येते ।]

(५-६ महाभारते आदि० ५८।२५-२६ कुं०)—

सर्पापसर्पं मद्रं ते गच्छ सर्पं महाविष । जनमेजयस्य यज्ञान्ते आस्तीकवचनं स्मर ॥

आस्तीकस्य वचः श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्ध्नि शिशवृक्षफलं यथा ॥

८ जरत्कारुणाज्जातो, अगत्कारुणाज्जातो । भूमिं गच्छ । महायशाः ।

(महाभारते आदि० ५८।२४ कुं०) यो जरत्कारुणा जातो जरत्कारौ महायशाः ।

८-९ हरेत् । (महाभारते आदि० ५८।२३ कुं०)

असितं चार्तिमन्तं च सुनीतिं चापि यः स्मरेत् । विवा वा यदि वा राजौ वा नास्य सर्पभयं भवेत् ॥

(३) [अ० अ० २-७-१५] [अ० मं० २-२२ सूक्तस्यामन्तरम् ।]

८ हिरण्यगर्भः । १-२ कुहः, ३-४ अनुमतिः, ५-८ धाता ।

त्रिष्टुप्, ५ गायत्री, ३, ४, ७ अनुष्टुप् ।

कुहमहं सुवृतं विद्यानापस—मस्मिन् यज्ञे सुहवां जोहवीमि ।
 सा नो वदातु भवणं पितॄणां तस्यै ते देवि हविषा विधेम १
 कुहर्वृवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषः गृणोतु ।
 सं वागुषे किरतु मूरि वामं रायस्पोषं यजमाने वधातु २
 अनु नोऽद्यानुमति—यज्ञं वेवेपु मन्यताम् ।
 अग्निश्च हव्यवाहनो भवतं वागुषे मयः ३
 अन्विदनुमते त्वं मन्यासि शं च नस्कृधि ।
 कृत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ण आर्यूपि तारिषत् ४
 धाता वधातु नो रयि—मीशानो जगत्स्पतिः । स नः पूर्णेन वावन्त ५
 धाता वदातु वागुषे वसूनि प्रजाकामाय मीळहृषे वुरोणे ।
 तस्यै वेवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे वेवासो अदितिः सजोपाः ६
 धाता वदातु वागुषे प्राची जीवातुमक्षिताम् ।
 वयं वेवस्य धीमहि सुमतिं वाजिनीधतः ७
 धाता प्रजानामुत राय ईशे धातेदं विश्वं सुवर्नं जजान ।
 धाता कुष्ठीरनिमिबामिचण्डे धात्र इन्द्रव्यं वृतवज्जुहोत ८

(४) [अ० अ० २-८-१२] [ऋग्वेदरथ द्वितीयमण्डलस्यान्ते ।]

मद्रं वद दक्षिणतो मद्रमुत्तरतो वद । मद्रं पुरस्तान्नो वद मद्रं पश्चात् कपिजल १
 मद्रं वद पुत्रै—मद्रं वद गृहेषु च । मद्रमुस्माकं नो वद मद्रं नो अभयं वद २
 मद्रमपस्तान्नो वद मद्रमुपरिष्टान्नो वद । मद्रंभद्रं न आ वद मद्रं नः सर्वतो वद ३
 असपत्नः पुरस्तान्नः शिवं दक्षिणतस्कृधि । अभयं सततं पश्चाद् मद्रमुत्तरतो गृहे ४
 यौवनानि महयसि जिग्युषामिव दुर्दुभिः । शकुंतक प्रदक्षिणं शतपत्राभि नो वद ५
 आववृंस्त्वं शकुने मद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्भि नः ।
 यदुत्पन्नं वर्धसि कर्करियथा बृहद्वेम विदथे सुवीराः ६

सू० ४ पाठभेदाः— १ क-पिगलः (नि० ३।४।१८) । २ ०स्माकं वदः ०भयं कृधि । ४ असपत्नं ।
 ६ (अ० २।४।१२) ॥

(५) [अ० अ० ४-२-२५] [अ० मं० ५।४४ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

जागर्षि त्वं भुवने जातवेदो जागर्षि यत्र यजते हविर्मान् ।
इदं हविः श्रद्धधानो जुहोमि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम्

१

(६) [अ० अ० ४-३-३] [अ० मं० ५।४९ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

सुक्तान्तेऽस्येत्तृणान्यग्ना विरिणे वोवुकेऽपि वा । यदुस्तृणैरधीतं तत् तृणानि भवति ध्रुवम् ?
वापीकृपतडागानां समुद्रं गच्छ स्वाहा [अग्निं गच्छ स्वाहा]

२

(७) [अ० अ० ४-३-७] [अ० मं० ५।५१ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

स्वस्त्ययनं ताक्ष्यमरिष्टनेमिं महद्भूतं वायसं कुवतानाम् ।
असुरघ्नमिन्द्रसखं समत्सु बृहद्यशो नार्वमिवा रुहेम्
अंहोमुचंमाङ्गिरसं गयं च स्वस्त्यात्रियं मनसा च ताक्ष्यम् ।
प्रयतपाणिः शरणं प्र पद्ये स्वस्ति संवाधेध्वमयं नो अस्तु

१

२

(८) [अ० अ० ४-४-२९] [अ० ५।८४ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

वर्षन्तु ते विभाथरि द्विधो अभ्रस्य विद्युतः । रोहन्तु सर्वबीजा न्यव ब्रह्माद्विषो जहि ?

(९) [अ० अ० ४-४-३४] [अ० अ० ५।८५ सूक्तस्थानान्तरे ।]

आ ते गर्भो योनिमैतु पुमान् बाणं इवेपुधिम् ।
आ वीरो जायतां पुत्रस्ते दशमास्यः
करोमि ते प्राजापत्यमा गर्भो योनिमैतु ते
अनूनः पूर्णो जायतामश्लोणोऽपिशाचधीतः
पुमस्ते पुत्रो नारि तं पुमाननुजायताम् ।
तानि भद्राणि बीजा न्यूपमा जनयन्ति नौ
यानि भद्राणि बीजा न्यूपमा जनयन्ति नः ।
तैस्त्वं पुत्रान् विन्दस्व सा प्रसूधेनुका भव

१

२

३

४

सू० ५।१ (अ० ५।३।३) ' तेन पासि० ' । सू० ६ पाठमेवाः— १ [निक्षिपेत्तत्रयत्नेन त्यक्तेऽन्यत्र भयावहम् । (अविबधने) । २ तृणं हस्ते धृत्वा उदके निक्षिपेत् ।] यत् स्तृणैरध्ययनं तदधीतं स्तृणानि भव ते भव । सू० ७ पाठमेवाः— १ महाद्वसुतं । २ मयं च नो ।

कामः समृद्धयतां मृह्य मपराजितमेव मे ।
यं कामं कामये देव तं मे वायो समर्द्धय

५

(१०) [अ० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डकस्थान्ते ।]

अग्रिरैतु प्रथमो देवतानां सोऽस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।
तदेयं राजा वरुणोऽनुमन्यतां यथेयं स्त्री पौत्रमघं न रोदात् १
इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु वीर्धमायुः ।
अशून्योऽपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्वमग्नि प्रबुद्धयतामियम् २
मा ते गृहे निशि घोष उत्था दन्यन्न त्वदुदत्यः सं विशन्तु ।
मा त्वं विकैश्युर आवधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके विराज
पश्यन्ती प्रजां सुमनस्यमाना ३
अग्रजस्तां पौत्रमृत्युं पाप्मानमुत वाचम् ।
शीर्ष्णः स्रजमिवोन्मुच्य द्विर्पद्भ्यः प्रतिमुञ्चामि पाशम् ४
देवकृतं बाह्व्यं कुलपमानं तेन हन्मि योनिषदः पिशाचान् ।
क्रव्यादो मृत्यूनधरान् पातयामि वीर्धमायुस्तव जीवन्तु पुत्राः ५

(११) [अ० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डकस्थान्ते ।]

॥ अथ श्रीसूक्तम् ॥

(प्रथमः- आनन्द-कर्म-श्रीव-चिह्नीताः श्रीपुत्राः । देवता- श्रीरग्निश्च ।
छन्दः- अनुष्टुप्, ४ वृहती, ५-६ त्रिष्टुप्, १५ आस्तारपंक्तिः)

हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम् । चन्द्रां हिरण्ययीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १
तां म आ वह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्च पुरुषानहम् २
अश्वपूर्वां रथमध्यां हस्तिनावप्रमोदिनीम् । अयं देवीमुप ह्वये श्रीर्मा देवी जुषताम् ३
कां सोस्मितां हिरण्यप्राकारामाद्रां ज्वलन्तीं तृतां तर्पयन्तीम् ।
पद्मेस्थितां पद्मवर्णां तामिहोप ह्वये अयम् ४
चन्द्रां प्रमासां यशसा ज्वलन्तीं अयं लोके देवजुष्टामुवाराम् ।
तां पद्मिनीमीं शरणं प्र पद्ये ऽलक्ष्मीर्मे नश्यतां त्वां वृणे ५ [१]

सू० ११ पाठभेदाः- १ ० स्रजम्; ममा वह । ३ अश्वपूर्णां, प्रबोधिनीम्, देवीर्जु० । ५ पद्मनेमि, पद्मनेमी,
शरणमहं प्र०, वृणोमि ।

आवित्यवर्णे तपसोऽधि जातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ बिल्वः ।

तस्य फलानि तपसा नुदन्तु या अन्तरा याश्च बाह्या अलक्ष्मीः

६

उपैतु मां देवसखः—कीर्तिश्च मणिना सह । प्रादुर्भूतोऽस्मि राष्ट्रेऽस्मिन् कीर्तिमृद्धिं वृद्धातु मे ७

क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठा—मलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् । अभूतिमसंमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ८

गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीपिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोप ह्वये श्रियम् ९

मनस्रः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि । पशूनां रूपमन्नस्य मयि श्रीः श्रयतां यशः १० [२]

कर्दमेन प्रजा भूता मयि संभव कर्दम । श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ११

आपः सृजन्तु स्निग्धानि चिक्लीत वस मे गृहे । नि च देवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले १२

आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १३

आर्द्रां यः करिणीं यष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम् । सूर्यां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १४

तां म आ वह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् ।

यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो दास्योऽश्वान् विन्देयं पुरुषानहम्

१५ [३]

यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् । सूक्तं पञ्चदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत् १६

पद्मानने पद्मविपद्मपत्रे पद्मप्रिये पद्मदलायताक्षि ।

विश्वप्रिये विष्णुमनोऽनुकुले त्वत्पावपद्मं मयि सं नि धत्स्व १७

पद्मानने पद्मऊरु पद्माक्षि पद्मसंभवे । तन्मे भजसि पद्माक्षि येन सौख्यं लभाम्यहम् १८

अश्वदायि गोदायि धनदायि महाधने । धनं मे जुषतां देवि सर्वकामाश्च देहि मे १९

पुत्रपौत्रधनं धान्यं हस्त्यश्वाश्वतरी रथम् । प्रजानां भवसि माता आयुष्मन्तं करोतु मे २०

धनमग्निधनं वायु—धनं सूर्यो धनं वसुः । धनमिन्द्रो बृहस्पति—वर्कणो धनमश्विना २१ [४]

वैनतेय सोमं पिब सोमं पिबतु वृत्रहा । सोमं धनस्य सोमिनो मह्यं वृद्धातु सोमिनः २२

न क्रोधो न च मात्सर्यं न लोभो नाशुभा मतिः ।

भवन्ति कृतपुण्यानां भक्त्या श्रीसूक्तजपिनाम् ।

२३

६ मा यान्तरा०, ममान्तरा । ७ भूतःसु, ० भूतोऽस्तु, ० भूतोऽसि । ऋद्धि, वृद्धि । ११ मे गृहे । १२ सृजन्तु, सृजन्ति । १३ यः करि० । यष्टीं, पुष्टीं० । पिङ्गलां पद्म०, चन्द्रां हिर० । ममा वह । १४, ० यष्टीं, पुष्करिणीं यष्टीं, यः करिणीं यष्टिं, पुष्करिणीं पुष्टीं, पुष्करिणीं पुष्टि । १५, लक्ष्मी मलय० । प्रभूति । १६ श्रियः पञ्च० । १८ पद्मानने पद्म । पद्मिनि पद्मपात्रे० । १९ अश्वदायै च गोदायै धनदायै, लभतां । २० इत्यश्वविगवैडकम् । करोतु मां । २१ वरुणं धनमस्तु मे, वरुण धनममस्तु ते, ० धनममस्तु ते । २२ मघं । २३ श्रीसूक्तजपकारिणाम् भक्तानां श्रीसूक्तं अपेत् ।

सरसिजानिलये सरोजहस्ते धवलतरांशुकगंधमात्यशोभे ।
 भगवति हरिवल्लभे मनोज्ञे त्रिभुवनभूतिकरि प्र सीद मह्यम् २४
 विष्णुपत्नीं क्षमां देवीं माधवीं माधवप्रियाम् । लक्ष्मीं प्रियसखीं भूमिं नमाम्यच्युतवल्लभाम् २५
 महालक्ष्म्यै च विद्महे—विष्णुपत्न्यै च धीमहि । तन्नो लक्ष्मीः प्र चोदयात् २६
 आनन्दः कर्दमः श्रीद—श्रिकृति इति विश्रुताः । ऋषयः श्रियः पुत्राश्च श्रीर्देवीर्देवता मताः २७
 ऋणरोगादिदारिद्र्य—पापक्षुदपमृत्यवः । भयंशोकमनस्तापा नश्यन्तु मम सर्वदा २८ [५]
 श्रीवर्चस्वमायुष्यमारोग्यमाविधा—च्छोभमानं महीयते ।
 धनं धान्यं पशुं बहुपुत्रलाभं शतसंवत्सरं दीर्घमायुः २९

॥ इति श्रीसूक्तम् ॥ x

२४ धवलतरा । शुभगन्धमात्यशोभे, ०शुकगन्धमात्यशो(शु)भे । ०भूतिकरी । २५ विष्णोः प्रिय० ।
 २६ महादेव्यै । २७ मा विधाच्छुभमानं, ०माविधाच् शुभमानं । २८ आनन्दकर्दमश्रीदचि० । २९ रोगशोक० ।
 x श्रीसूक्तस्यान्ते एते श्लोकाः केपुचित्युस्तकेषु दृश्यन्ते—

(१)

विश्वेश्वर विरूपाक्ष विश्वरूप सदाशिव । शरणं भव भूतेश करुणाकर शंकर १
 हर शंभो महादेव विश्वेशामरवल्लभ । शिव शंकर सर्वात्मन् नीलकंठ नमोऽस्तु ते २
 मृत्युञ्जयाय रुद्राय नीलकंठाय शंभवे । अमृतेशाय शर्वाय महादेवाय ते नमः ३
 एतानि शिवनामानि यः पठेन्नियतः सकृत् । नास्ति मृत्युभयं तस्य पापरोगादि किञ्चन ४

(२)

यज्ञेशाच्युत गोविन्द माधवानन्त केशव । कृष्ण विष्णो हृषीकेश वासुदेव नमोऽस्तु ते १
 कृष्णाय गोपिनाथाय चक्रिणे मुरवैरिणे । अमृतेशाय गोपाय गोविन्दाय नमो नमः २
 एतान्यनन्तनामानि मण्डलान्ते (सदा) पठेत् । ३

(३)

वासनाद् वासुदेवोऽसि वासितं ते जगत्त्रयं । सर्वभूतनिवासोऽसि वासुदेव नमोऽस्तु ते १
 दश सप्त च नामानि मण्डलान्तेषु यः पठेत् । स शिवस्य पदं गत्वा शिवलोके महीयते २
 एतानि शिवनामानि मण्डलान्ते सकृत्पठेत् ।
 (१) ३ श्रीमहादेवाय० ।

(१२) [क्र० अ० ४-७-२०] [क्र० सं० ६।४४ सूक्तस्थानम्भारम् ।]

चक्षुश्च श्रोत्रं च मनश्च वाक् च प्राणाणानौ देह इदं शरीरम् ।
द्वौ प्रत्यञ्चावनुलोमौ विसर्गावितं तं मन्ये दशयन्त्रमुत्सम् १
नखश्च पृष्ठश्च करी च बाहू जघे चोरु उदरं शिरश्च ।
रोमाणि मांसं रुधिरास्थिमज्जमेतच्छरीरं जलबुद्बुदोपमम् २
भुवीं ललाटे च तथा च कर्णौ हनू कपोलौ ह्रुबुकस्तथा च ।
ओष्ठौ च वृन्ताश्च तथैव जिह्वा मे तच्छरीरं मुखरत्नकोशम् ३

(१३) [क्र० अ० ४-८-४] [क्र० सं० ६।४८ सूक्तस्थानम्भारम् ।]

सूक्तान्तेऽस्येत्तृणान्यग्रा—विरिणे वोवुकेऽपि वा । यवस्तृणैरधीतं तत् तृणानि भवति ध्रुवम् १
वापीकूपतडागानां समुद्रं गच्छ स्वाहा [अग्निं गच्छ स्वाहा] २

(१४) [क्र० अ० ५-३-३०] [क्र० सं० ७।३५ सूक्तस्थानम्भारम् ।]

शंवतीः पारयन्त्येते तं पृच्छन्ति वचो युजा । अभ्यारं तं यमाकेतुं य एवेदमिति ब्रवन् १
भासाकेतुं परिसृतं भारतीर्ब्रह्मवर्धनीः । संजानाना मही माता य एवेदमिति ब्रवत् २
इन्द्रस्तं किं विभुं प्रभुं मानुनेयं सरस्वतीम् । येन सूर्यमरोचय—द्येनेमे रोदसी उमे ३
जूपस्वाग्ने अङ्गिरः काण्वं मेधयतिथिम् । मा त्वा सोमस्य बर्धहत् सुतस्य मधुमत्तमः ४
त्वमग्ने अङ्गिरः शोचस्व देववीतमः । आ शंतम् शंतमाभि—रुभिष्टिभिः शान्तिः स्वस्तिमकुर्वत ५
शं नः कर्निकदद् देवः पर्जन्यो अभि वर्षतु ।
शं नो द्यावापृथिवी शं प्रजाभ्यः शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे ६

(१५) [क्र० अ० ५-४-२२] [क्र० सं० ७।५५ सूक्तस्थानम्भारम् ।]

स्वप्न स्वप्नाधिकरणे सर्वं निष्पापया जनम् । आसूर्यमन्यान् त्वापया—व्युषं जाग्रियामहम् १
अजंगरो नाम सर्पः सर्पिरविषो महान् । तस्मिन् हि सर्पः सुधित—स्तेन त्वा स्वापयामसि २
सर्पः सर्पो अजंगरः सर्पिरविषो महान् । तस्य सर्पात् सिन्धव—स्तस्य गाधमङ्गीमहि ३

सू० १२ पाठभेदाः— १ उरश्च पृष्टीश्च, उरश्च पृष्ठश्च, उरश्च पृष्टिश्च । लोमानि । ३ हनुः ।
सू० १३ पाठभेदाः— १ यस्तृणैरध्ययनं तदधीति ०, यस्तृणैरध्ययनस्तदधीतं तृणानि भवते भव ।
स्तृणान्य ० । यत् तृणैरध्ययनं ० । सूक्तान्ते स्तृणान्यद्वौ ॥ २ ॥ (पद्य षष्ठं परिशिष्टम्)
सू० १४ पाठभेदाः— १ ०यन्त्येते तं, यन्त्येतेदं । अभ्यारं सं । ब्रवत् । २ पुनरुपदे । ३ सरस्वती ।
५ शान्तिं स्व०, शान्तिं स्व० ।
सू० १५ पाठभेदाः— १ स्वप्नः, यामिनं । ०व्युषं यद्वयूश्छंदः । ३ यस्य शुष्कार्तिस्त्वय ० ।

काळिको नाम सर्पो नवनागसहस्रबलः । यमुनहृदे ह सो जातोऽ ४ यो नारायणवाहनः
यार्धं काळिकद्रुतस्य यदि काःकाळिकाङ्गयात् ।
जन्मभूमिर्मतिक्रान्तो निर्विघ्नो याति काळिकः ५
आ याहीन्द्र पथिभिरीळितेभि—र्यज्ञमिमं नो मागधेयं जुषस्व ।
तूमां जह्नुर्मातुलस्येव योषा मागस्ते पैतृष्वसेयी वृषामिव ६
यशस्करं बलवन्तं प्रभुत्वं तमेव राजाधिपतिर्बभूव ।
संकीर्णनागाश्वपतिर्नराणां सुमंगल्यं सततं वीर्यमायुः ७
कर्कोटको नाम सर्पो यो दृष्टीविष उच्यते । तस्य सर्पस्य सर्पत्वं तस्मै सर्पं नमोऽस्तु ते ८
येऽग्रे रोचने विवो ये वा सूर्यस्य रुद्रिषु । येषामप्सु सदस्कुतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ९
या हर्षवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीननु । ये वावृष्टेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः १०
नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तरिक्षे ये विवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः ११
उग्रायुधाः प्रमतिनः प्रवीरा मायाविनो बलिनो मिच्छमानाः ।
ये देवानसुराः परामवन् तांस्त्वं वज्रेण मघवन् निवारय १२

(१६) [अ० अ० ५।६।२०] [अ० मं० ७।२६ सूक्तस्थानम् ।]

यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वं यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः ।
यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निर्विष्ट—स्तं सरस्वन्तमवसे हुवेम १

(१७) [अ० अ० ५।७।४] [अ० मं० ७।२० सूक्तस्थानम् ।]

उपप्लवत मण्डूकि वर्षमा वद तादुरि । मध्ये हृदस्य प्लवस्वं निगृह्य चतुरः पदः १

(१८) [अ० अ० ७।२।१८] [अ० मं० ९।६७ सूक्तस्थानम् ।]

पावमानीः स्वस्त्ययनीः सुदृष्टा हि घृतश्रुतः । ऋषिभिः संभृतो रसो ब्राह्मणेष्वमृतं हितम् १
पावमानीर्विशन्तु न इमं लोकमथो अमुम् । कामान् त्समर्धयन्तु नो देवीर्देवैः समाहिताः २
येन देवाः एवित्रेणा—त्मानं पुनते सदा । तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु माम् । ३

४ यामुनहृदे संजातो ह । ५ काकाळिकाङ्गयात्, काकाळिकाङ्गयम्, काःकाळिकाङ्गयम् । ० भूमिपरिक्रान्तो ।
× ९-११ ये वामी (वा० य० १३-८, ७, ६) । (१६) १ [औ० सू० ९० अ० १।८]
सू० १७ पाठमेवाः- १ उपप्लवद । मण्डूकी । प्लवस्य । निगृह्य । परः ।
सू० १८ पाठमेवाः- १ म इमं । देवैर्देवीः । ३ सहस्रेण धारेण ।

- प्राजापत्यं पवित्रं शतोद्यामं हिष्णमयम् । तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे ४
- इन्द्रः पुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या ।
- यमो राजा प्रमुणार्भिः पुनातु मा जातवेदा मूर्जर्यन्त्या पुनातु ५
- ऋषयस्तु तपस्तेषुः सर्वे स्वर्गजिगीषवः । तपन्तस्तपसोग्रेण पावमानीर्ऋचोऽब्रुवन् ६ [१]
- यन्मे गर्भे वसतः पापमुग्रं यज्जायमानस्य च किञ्चिद्व्यत ।
- जातस्य च यच्चापि च वर्धतो मे तत् पावमानीभिर्हं पुनामि ७
- मातापित्रोर्द्युन्न कृतं वचो मे यत् स्थावरं जङ्गममाबभूव ।
- विश्वस्य तत् प्रहृषितं वचो मे तत् पावमानीभिर्हं पुनामि ८
- गोघ्नात् तस्करत्वात् स्त्रीवधाद्यच्च किल्बिषम् ।
- पापकं च चरणेभ्यस् तत् पावमानीभिर्हं पुनामि ९
- ब्रह्मवधात् सुरापाणात् स्वर्णस्तेयाद् वृषलिगमनमैथुनसंगमात् ।
- गुरोर्द्वाराधिगमनाच्च तत् पावमानीभिर्हं पुनामि १०
- बालघ्नान्मातृपितृवधाद्भूमितस्करात् सर्ववर्णगमनमैथुनसंगमात् ।
- पापेभ्यश्च प्रतिग्रहात् सद्यः प्रहरति सर्वदुष्कृतं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि ११
- कर्यविक्रयाद्योनिदोषाद् भक्षान्द्रोज्यात् प्रतिग्रहात् ।
- असंभोजनाच्चापि नृशंसं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि १२
- दुर्यष्टं दुरधीतं पापं यच्चाज्ञानतो कृतम् ।
- अयजिताश्चासंयाज्यास् तत् पावमानीभिर्हं पुनामि १३
- अमन्त्रमन्त्रं यत् किञ्चिद्भूयते च हुताशने ।
- संवत्सरकृतं पापं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि १४
- ऋतस्य योनयोऽमृतस्य धाम विश्वा देवेभ्यः पुण्यगन्धाः ।
- ता न आपः प्र वहन्तु पापं शुद्धा गच्छामि सुकृतां लोके तत् पावमानीभिर्हं पुनामि १५ [२]
- पावमानीः स्वस्त्ययनी र्याभिर्गच्छति नान्वुनम् ।
- पुण्यांश्च भक्षान् भक्षयत्यमृतत्वं च गच्छति १६
- पावमानीः पितृन् देवान् ध्यायेद्यश्च सरस्वतीम् । पितृस्तस्योप वर्तेत क्षीरं सर्पिर्मधूकम् १७

५ पुनीती, पुनीहि । मां । मोर्जर्यन्त्या, ऊर्जर्यन्त्या । १० वृषलि(ली)गमन० । १० दारादि ग०, दाराभिग० । १७ पावमानीः, पावमानी, पावमानं । ऋषीस्तस्योप तिष्ठे० ।

पावमानं परं ब्रह्म शुक्रं ज्योतिः सनातनम् । कर्पीस्तस्योप तिष्ठेत क्षीरं सर्पिर्मधुवुकम् १८
 पावमानं परं ब्रह्म ये पठन्ति मनीषिणः । सतं जन्म भवेद्विप्रो धनाढ्यो वेवुपारंगः १९
 दशोत्तराण्यृचांश्चैव पावमानीः शतानि पट् । एतज्जुह्वन्जपेन् मन्त्रं घोरमृत्युमयं हरेत् २०
 एतत्पुण्यं पापहरं रोगमृत्युभयापहम् । पठतां शृण्वतां चैव बुधाति परमां गतिम् । २१[३]

(१९) [अ० अ० ६।७।२०] [अ० मं० १।३।५ मन्त्रस्यानन्तरम्]

इष्टैव त्रामनु वस्तां घृतेन यस्याः पदे पुनते देवयन्तः ।
 वृतपदी शक्ररी सोमपुण्डो—प यज्ञमस्थित वैश्वदेवी ?
 वैश्वदेवी पुनती देव्या गा—द्यस्यामिमा ब्रह्मस्तन्वो वीतपृष्ठाः ।
 तया मर्दन्तः सधमादेपु वयं स्याम पतयो रयीणाम् २

(२०) [अ० अ० ७।१।२८] [अथेदस्य नवममण्डलस्यान्ते ।]

यत्र तत् परमं पदं विष्णोर्लोके महीयते ।
 देवैः सुकृतकर्मभि—स्तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ?
 यत्र तत् परमाप्यं भूतानामधिपतिम् ।
 भावभावि च योगीश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव २
 यत्र लोकास्तनृत्यजः श्रद्धया तपसा जिताः ।
 तेजश्च यत्र ब्रह्म च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ३
 यत्र देवा महात्मानः सेन्द्राश्च समरुद्धणाः ।
 ब्रह्मा च यत्र विष्णुश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ४
 यत्र गंगा च यमुना च यत्र प्राची सरस्वती ।
 यत्र सोमेश्वरो देव—स्तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ५
 यत्र तद्विष्णुर्महीयते नराणामधिपतिम् ।
 यत्र शङ्खचक्रगदाधरस्मरणं मुक्तिश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ६

(२१) [अ० अ० ७।६।५] [अ० मं० १०।९ सूक्तस्यानन्तरम्]

समुप्रीस्तदपसो दिवा नक्तं च समुप्रीः । वरेण्यक्रतूरहमा देवीर्यसे हुवे १

१८ पितृस्तस्योप वर्ते । १९ सतजन्मा । २० ऽण्यृचश्चैव; घोरं मृतं । सू० १९ पाठभेदाः— १ इत्येव ।
 पदेपु न । ऽण्यृचो । सू० २० पाठभेदाः— २ ऽमाव्यं । भूतानामधिपतिः, देवानामधिपतिः, भूतानामधिपतिः ।
 भावभावि । च योगी च, वयो-गीश्च । ३ त्यजाः । ब्रह्मा । ४ ब्रह्म च । [१९।२] (वा० य० १९।४४)

(२२) [क्र०अ०८।३।६] [क्र० मं० १०।७।५ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

सितासिते सरिते यत्र संगथे तत्रापुतासो दिवमुत्पतन्ति ।

ये वै तन्वन् वि सृजन्ति धीरास्ते जनासो अमृतत्वं भजन्ते

१

(२३) [क्र०अ०८।३।२८] [क्र० मं० १०।८।५ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

अविधवा भव वर्षाणि शतं साग्रं तु सुव्रता । तेजस्वी च यशस्वी च धर्मपत्नी पतिव्रता १
जनयद्बहुपुत्राणि मा च दुःखं लभेत् क्वचित् । भर्ता ते सोमपा नित्यं भवेद्धर्मपरायणः २
अष्टपुत्रा भव त्वं च सुभगा च पतिव्रता । भर्तुश्चैव पितुर्भ्रातुर्हृदयानंदिनी सदा ३
इन्द्रस्य तु यथेन्द्राणीं भीधरस्य यथा श्रिया । शंकरस्य यथा गौरीं तद्भर्तुरपि भर्तरि ४
अत्रैर्यथानुसूया स्याद् वसिष्ठस्याप्यरुन्धती । कौशिकस्य यथा सतीं तथा त्वमपि भर्तरि ५
ध्रुवैधि पोष्या मयि मह्यं त्वाद्वाद्बृहस्पतिः । मया पत्या प्रजावती सं जीव शरदः शतम् ६

(२४) [क्र०अ०८।५।२३] [क्र० मं० १०।१०।३ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

असौ या सेना मरुतः परेषामभ्यैति न ओजसा स्पर्धमाना ।

तां गूहन् तमसापर्वतेन यथामीषानन्यो अन्यं न जानात्

१

अन्धा अमित्रा भवता शीर्षाणा अहंय इव ।

तेषां वो अग्निर्वग्धाना मग्निमूळहानामिन्द्रो हन्तु वरंवरम्

२

(२५) [क्र०अ०८।६।१] [क्र० मं० १०।१०।६ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

हविर्मिरेके स्वरितः सचन्ते सुन्वन्त एके सर्वनेषु सोमान् ।

शचीर्मदन्त उत दक्षिणामि नैज्जिह्वायन्त्यो नरके पताम

१

(२६) [क्र०अ०८।७।१४] [क्र० मं० १०।१०।७ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

॥ अथ रात्रौ सूक्तम् ॥

आ रात्रि पार्थिवं रजः पितरः प्रायु धार्मभिः ।

त्रिवः सदांसि बृहती वि तिष्ठन्त आ त्वेपं वर्तन्ते तमः

१

ये ते रात्रि नृचक्षसो युक्तासो नवतिर्नव । अशीतिः संत्युष्टा उतो ते सप्त सप्ततीः २

रात्रिं न पद्ये जननीं सर्वभूतनिवेशनीम् । भद्रां भगवतीं कृष्णां विश्वस्य जगतो निशाम ३

सू० २१ पाठभेदाः- १ सरितो । संगते ।

सू० २३ पाठभेदाः- ३ ०नंदनी । [सू० २४] १ यथामीषा अन्यो । १ [अथ० ३।२।६; वा० य० १।७।७, साम० १८६०] २ [अथ० ६।६।१; साम० १८७१] [सू० २५] नरकं । सू० २६ पाठभेदाः- १ पितुरः प्रायि, पितरप्रायु, पितुरप्रायि, पितुरा प्रायु, २ सन्त्युष्टा । सप्ततिः, सप्तति । ३ दिशां ।

संवेशिनीं संयमिनीं ग्रहनक्षत्रमालिनीम् ।

प्रपन्नोऽहं शिवां रात्रीं भद्रे पारमशीमहि [भद्रे पारमशीमह्यो नमः]

४

स्तोष्यामि प्रयतो देवीं शरण्यां बह्वचप्रियाम् ।

सहस्रसंमितां दुर्गां जातवेदसे सुनवाम सोमम्

५ [१]

शान्त्यर्थं तद् द्विजातीनां मूषिभिः सोमपाशिताः ।

अग्नेवे त्वं समुत्पन्नाऽरातीयतो नि दहाति वेदः

६

ये त्वां देवि प्र पद्यन्ति ब्राह्मणा हव्यवाहनीम् ।

अविद्या बहुविद्या वा स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा

७

ये अग्निवर्णां शुभां सौम्यां कीर्तयिष्यन्ति ये द्विजाः ।

तांस्तारयति दुर्गाणि नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः

८

दुर्गेषु विपमे धेरो संग्रामे रिपुसंकटे । अग्निचोरनिपातेषु दुष्टग्रहनिवारिणि

९

दुर्गेषु विपमेषु त्वं संग्रामेषु वनेषु च ।

मोहयित्वा प्र पद्यन्ते तेषां मे अभयं कुरु [तेषां मे अभयं कुर्वो नमः]

१० [२]

केशिनीं सर्वभूतानां पञ्चमीति च नाम च ।

सा मां समा निजा देवीं सर्वतः परि रक्षतु [सर्वतः परि रक्षत्वो नमः]

११

तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरीचनीं कर्मफलेषु जुष्टां ।

दुर्गां देवीं शरणमहं प्र पद्ये सुतरसि तरसे नमः सुतरसि तरसे नमः

१२

दुर्गां दुर्गेषु स्थानेषु शं नो देवीरभिष्टये । य इमं दुर्गास्तवं पुण्यं रात्रीरात्री सदा पठेत १३

[रात्रिः कुशिकः सोमरो रात्रिर्वा भारद्वाजो रात्रिस्तवो गायत्री ।]

रात्रीसूक्तं जपेन्नित्यं तत्कालमुपपद्यते ।

न योनिं पुनरायाति सर्वपपिः प्रमुच्यते ।

१४

सू० २६ पाठभेदाः— ४ संवेशिनीं, संयमनीं । गृहं । ५ समुपाशिताः । ७ त्वां देव । प्रपद्यन्ते । सा नः । ८ अग्निवर्णां सौम्यां । ९ दुष्टग्रहनिवारणे, ऽपु सर्वग्रहनिवारणे, अग्निचोरनिपाते च सर्वग्रह-निवारणे (रिणि) सर्व (दुष्ट) ग्रहनिवार (रि) ण्यो नमः । १० त्वां? कृणु; तेषां मे अभयं कुर्वो (कृण्वो) नमः । ११ नामुत । समां विशां देवीं देवी । १३ पुण्यं । रात्रीसूक्तं जपेत्सदा । १४ रात्रिः कुशिकः सोमरो रात्रिस्तवो गायत्री, रात्रि कुशिकं सोमरो रात्रिर्वा भारद्वाजो रात्रिस्तवं गायत्रं; रात्रिः कुशिकसोमरो रात्रिस्तवो गायत्री । तत्काल उपपद्यते ।

क्षीरेण स्नापिता दुर्गा चन्दनेन विलेपिता चित्त्वपत्रकृतापीडा नमो दुर्गे नमो नमः	१५ [३]
सर्वभूतपिशाचेभ्यः सर्वसर्पसरीसृपैः । दैवेभ्यो मानुषेभ्यश्च उभयेभ्योऽभिरक्ष माम्	१६
या ऋग्वेदे स्तुता देवी काश्यपेन उदाहृता । जातवेदप्रभा गौरी जातवेदसे सुनवाम सोमम्	१७
सुरासुरैर्द्विजवरैः पिशाचैरगराक्षसैः । अरातिमय उत्पन्ने अरातीयतो नि दहाति वेदः	१८
गजहारेऽपथे घोरे संग्रामेषु च गौतमी । सर्वं रक्षतुं दुरितं स नः पर्षदाति दुर्गाणि विश्वा	१९
महाभये संमुत्पन्ने स्मरन्ति च जपन्ति च । सर्वं तारयते दुर्गा नावेव सिन्धुं दुरितात्यागिः	२० [४]
य इमं दुर्गास्तवं पुण्यं शृण्वन्ति च जपन्ति च । त्रिषु लोकेषु विख्यातं त्रिषु लोकेषु पूजितम्	२१
अपुत्रो लभते पुत्रान् धनहीनो धनं लभेत् । अचक्षुर्लभते चक्षुर्बद्धो मुच्येत बन्धनात्	२२
व्याधितो मुच्यते रोगा दुरोगी श्रियमाप्नुयात् । ददाति कामितं सर्वं कात्यायनि नमोऽस्तु ते	२३ [५]

[उलूकयातुं शुश्रूलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।

सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं हृषवेव प्रमृण रक्ष इन्द्र	[क्र० मं० ७।१०४।१२] १
पिशंगभृष्टिमभ्रुणं पिशाचिमिन्द्र सं मृण । सर्वं रक्षो निर्वह्य]	[क्र० मं० १।१३३।५] २

(२७) [क्र० अ० ८।७।१६] [क्र० मं० १०।१२८ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

११ सनक-सनन्दन-सनातनादयः । हिरण्यम् । अनुष्टुप् ; ५, ८-९ त्रिष्टुप्, ७ अतिशकरी, ११ जगती ।

आयुष्यं वर्चस्यं रायस्पोषमौर्जिदम् । इदं हिरण्यं वर्चस्व-जैत्राया विशताविमाम्	१
उच्चैर्वाजि पृतनाषाद् सभासाहं धनंजयम् । सर्वाः समग्रा ऋद्धयो हिरण्येऽस्मिन् समाहिताः	२

[उलूकयातुं १-२ इमौ मन्त्रौ ऋग्वेदस्यो श्लोकेषु गणयितुं न योग्यौ ।]

सू० १७ पाठभेदाः- १ विशताडु मां० । (या० य० ३४।५०) २ समाहिताः ।

- शुनमहं हिरण्यस्य पितुर्मानेव जग्रभं । तेन मां सूर्यत्वचमकरं पुरुषं प्रियम् ३
 सम्राजं च विराजं चाभिष्टिर्यां च मे ध्रुवा ।
 लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तथा मामिन्द्र सं सृज ४
 अग्नेः प्रजातं परि यद्विरण्यममृतं यज्ञे अधि मर्त्येषु ।
 य एनेद्रेषु स इदेनमर्हति जरामृत्युर्भवति यो विमर्ति ५ [१]
 यद्रेषु राजा वरुणो यदु देवी सरस्वती । इन्द्रो यद्वृत्रहा वेदु तन्मे वर्चस आयुषे ६
 न तद्रक्षांसि न पिशाचाश्चरन्ति देवानामोजः प्रथमजं ह्येतत् ।
 यो विमर्ति दाक्षायणा हिरण्यं स देवेषु कृणुते दीर्घमायुः स मनुष्येषु कृणुते दीर्घमायुः ७
 यदाबध्नन् दाक्षायणा हिरण्यं शतानीकाय सुमनस्यमाना ।
 तन्न आ बध्नामि शतशारदाया युष्मान् जरदष्टिर्यथासत् ८
 घृतादुल्लुप्तं मधुमत्सुवर्णं धनंजयं धरुणं धारयिष्णु ।
 कृणक् सपत्नादधरांश्च कृण्वदाऽऽरोह मां महते सौमगाय ९
 प्रियं मां कुरु देवेषु प्रियं राजसु मा कुरु । प्रियं विश्वेषु गोत्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम् १०
 अग्निर्न विराजति सूर्यो येन विराजति ।
 विराज्येन विराजति तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते विराज समिधं कुरु ११ [२]

(२८) [क्र० अ० ८।७।१६] [क्र० सं० १।१२८ सूक्तस्यानन्तरम्]

(विहव्य आंगिरसः । इन्द्रः । जगती ।)

अर्वाश्चमिन्द्रममृतो हवामहे यो गोजिन्द्रनजिद्वश्जिद्यः ।
 इमं नो हव्यं विहवे जुषस्वाऽस्म कुलमो हरिवो मेदिनं त्वा १

(२९) [क्र० अ० ८।७।१६] [क्र० सं० १०।१२८ सूक्तस्यानन्तरम्]

प्रां कल्पयन्ति नोऽरयः कुरां कृत्यां वधूमिव ।
 तां ब्रह्मणार्प निर्णुद्यः प्रत्यक्कर्तारमृच्छतु १
 शिर्षिण्वतीं कर्णवतीं विषुरूपां भयंकरीम् ।
 यः प्रार्हिणोद्विहाद्य त्वां वि तं त्वं योजयामुभिः २

[२७] ३ हिरण्यस्यपितुर्मानेव, । ०नामेव । पुरुषप्रियं । ५ इदेयमर्हति, इदेनमर्हति, इवेदमर्हति, इवेनदर्हति ।
 ७ दाक्षायणं हिरण्यं । (वा० य० ३४।५१) ८ मानाः । तन्म आ, तत्ते, तदा । यथासन्, ०सन्, ० सत् वा,
 यथासम् । (वा० य० ३४।५२) ९ घृतादुल्लुप्तं, घृतादुल्लुप्तं । सपत्नानध० । (अथ० १९।६२।१) १० गोत्रेषु ।
 ११ विराज्येन । [तै० सं० ४।७।१४।४, तै० ब्रा० २।४।३।३]

येन दिष्टेह वहसि प्रतिकूलमघार्थिनि ।
तमेवेतो निर्वर्तस्व मास्मान् मृच्छो अनागसः ३
अभिर्वर्तस्व कर्तारं निरस्तास्माभिरोजसा ।
आयुरस्य निकृन्तस्व प्रजां च पुरुषादिनि ४
यस्त्वा कृत्ये चकारेह तं त्वं गच्छ पुनर्नवे ।
अरातीः कृत्ये नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः ५ [१]

क्षिप्रं कृत्ये निर्वर्तस्व कर्तुरेव गृहान् प्रति ।
पशूँश्चैवास्य नाशय वीरांश्चास्य नि बर्हय ६
यस्त्वा कृत्ये प्रजिघाय विद्वान् अविदुषो गृहान् ।
तस्यैवेतः परेत्याशु तनुं कृषि परुष्परुः ७
प्रतीचीं त्वापसेधतु ब्रह्म रोचिष्णवमित्रहा ।
अग्निश्च कृत्ये रक्षोहा रिप्रहा चार्ज एकपात् ८
यथा त्वाङ्गिरसः पूर्वं भृगवश्चाप सेधिरे ।
अत्रयश्च वसिष्ठाश्च तथैव त्वाप सेधिम ९
यस्ते परुषि सन्दधौ रथस्येव विभुर्धिया ।
तं गच्छ तत्र तेऽयं न मुञ्जातस्ते अयं जनः १० [२]

यो नः कश्चिद्वृणस्थो वा कश्चिद्वान्योऽमि हिंसति ।
तस्य त्वं द्रोणिवेद्धोऽग्निस्तनूमृच्छस्व हेळिता ११
मवाशर्वा देवहेळि मस्यत पापकृत्बने ।
हरस्वती त्वं च कृत्ये मोचिष्ठस्तस्य किञ्चन १२
यो नः कश्चिद्वहाराति र्मनसा प्रतिभूषति ।
दूरस्थो वान्तिकस्थो वा तस्य हृद्यमसृक् पिब १३
येनासि कृत्ये प्रहिता दूढ्येनास्मज्जिघांसया ।
तस्य व्यानच्चाव्यानञ्च हिनस्तु हरसाशनिः १४
ये नः शिवासः पन्थानः परायन्ति परावतम् ।
तैर्देवि राज्याः कृत्या नो गुमयस्वानुकृतये १५ [३]
यद्वि वैषि द्विपद्यस्मान् यद्वि वैषि चतुष्पदी ।
निरस्तेतो व्रजास्माभिः कर्तुरष्टापदी गृहान् १६

यो नः शपादर्शपतो यश्च नः शपतुः शपात् ।
 वृक्षमिव विद्युदाशु तमामूलादनु शोषय १७
 यं द्विष्यो यश्च नो द्वेष्ट्यद्यायुर्यश्च नः शपात् ।
 शुने पिष्टमिव क्षामं तं प्रत्यस्य स्वमृत्यवे १८
 यश्च सापत्नः शपथो यश्च यामी शपार्ति नः ।
 ब्रह्मा च यत् कुद्धः शपात् सर्वं तत् कृध्यधस्पदम् १९
 सर्वन्धुश्चाप्यबन्धुश्च यो अस्माँ अमि दासति ।
 तस्य त्वं मिन्ध्यधिष्ठाय पदा विस्फूर्य तच्छिरः २० [४]

अमि प्रेहिं सहस्राक्षं युक्त्वा तु शपथं रथे ।
 शत्रूनन्विच्छती कृत्ये वृकीर्वाविमतो गृहान् २१
 परि णो वृद्धि शपथान् दहन्मिरिव हृदम् ।
 शत्रुनेवामितो जहि विद्या वृक्षमिवाशनिः २२
 शत्रून् मे प्रोथ शपथात् कृत्याश्च सुहृदोऽसुहृत् ।
 जिह्वाः श्लक्ष्णाश्च दुर्हवुः समिद्धं जातवेक्सम् २३
 असपत्नं पुरस्तात्तः शिवं दक्षिणतः कृधि ।
 अमयं सततं पश्चात् भद्रमुत्तरतो गृहे २४
 परेहि कृत्ये मा तिष्ठ विद्वस्येव पदं नय ।
 मृगस्य हि मृगारिप्रो न त्वा नीकर्तुमर्हति २५ [५]

अधन्यास्येव घोररूपे विपुरुषेऽविनाशिनि ।
 जृम्भिता प्रतिगृष्णीष्व स्वयमादाय चाद्भुतम् २६
 त्वमिन्द्रो यमो वरुणस्त्वमापोऽग्निरथानिलः ।
 त्वं ब्रह्मा चैव रुद्रश्च त्वष्टा चैव प्रजापतिः २७
 आवर्तध्वं निर्वर्तध्वं मृतवः परिवत्सराः ।
 अहोरात्राश्चाब्दाश्च त्वं दिशः प्रदिशश्च मे २८
 त्वं यमं वरुणं सोमं त्वमापोऽग्निमथानिलम् ।
 अत्राहृत्य पशूंश्चैव मुत्पादयसि चाद्भुतम् २९

ये मे दमे दारुगर्भे शयानं धिया सहितं पुरुषं निजहूः ।

कुम्भीपाकं नरकं ग्रीवबद्धं हुता एवं पुरुषासो यमस्य

अभ्यन्तात्ता स्वलङ्कृता सर्वे नो दुरितं दह ।
 जानीथाश्चैवं कृत्यानां कर्तृन् नृन् पापचेतसः ३१
 यथा हन्ति पुरासीन् तथैवेष्वा सुकृन्नरः ।
 तथा त्वया युजा वयं निकृण्म स्थास्तु जङ्गमम् ३२
 उत्तिष्ठैव परेहीतो ऽज्ञति किमिहेच्छसि ।
 ग्रीवास्ते कृत्ये पादौ चा—ऽभि कर्त्स्यामि विद्रव ३३
 स्वायसाः सन्ति नोऽस्यो विद्म चैव परूपि ते ।
 तैस्ते निकृण्मस्तान्युग्रे यदि नो जीवयस्वरीन् ३४
 मास्योच्छिषो द्विपदं मोत किञ्चित्तुष्यदम् ।
 मा ज्ञातीननुजान् पुर्वान् मा वैशि प्रतिवेशिनौ ३५ [७]

ज्ञान्यता प्रहितासि दुह्येनामि यथायतः ।
 ततस्तथा त्वा नुदतु योऽयमन्तर्मायि भितः ३६
 एयं त्वं निकृतास्मामि—ब्रह्मणा देवि सर्वशः ।
 यथेतमाभिता गत्वा पापधीनिव नो जहि ३७
 यथा विद्युद्धतो वृक्ष आमूलादनु शुष्यति ।
 एवं स प्रतिशुष्यतु यो मे पापं चिकीर्षति ३८
 यथा प्रतिशुको भूत्वा तमेव प्रतिधावति ।
 पापं तमेवं धावतु यो मे पापं चिकीर्षति ३९
 यो नः स्वो अरणो यश्च निष्टयो जिघांसति ।
 वेवास्तं सर्वे धूर्वन्तु ब्रह्म वर्म ममान्तरम् + ४० [८]

उत्त्वा मन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अर्ध ब्रह्मद्विषो जहि ४१
 कुबेर ते मुखं रौद्रं नन्दिज्ञानन्दुमावह ।
 ज्वरमुत्पुर्मयं घोरं विश नाशय मे ज्वरम् ४२
 यो मे करोति प्रहारे यो गृहे यो निवेशनि ।
 यो मे केशनखे कुर्या वृक्षने दन्तधावने ४३
 प्रतिसर प्रतिधाव कुमारीव पितुर्गृहान् ।
 मूर्धनमेषां स्फोटय पदमेषां कुले कृधि ४४

ये नो रयिं दुश्चरितासो अग्ने जह्नुर्मतीसो अमृतं वर्धन्तः ।

तेषां वर्षंष्यर्षिषा जातवेदः शुष्कं न वृक्षमग्निं सं वर्हस्व ४५

कृष्णवर्णे महद्गुणे बृहत्कर्णे महद्गुणे । देवि देवि महादेवि मम शत्रून् विनाशय ४६

खद्र फद्र जहि महाकृत्ये विधूमाग्निसमर्पमे ।

जहि शत्रून्निगूलेन कृष्यस्व पिब शोणितम् ४७

ये दुष्टवृक्षजवे मह्यमग्ने कदाधियो दुर्मदा अश्मनासः ।

आवधैतान् शोचिषा विध्य तन्तून् वैवस्वतस्य सदर्शनयस्व ४८ [९]

(३०) [अ० अ० ८।७।३०] [अ० मं० १०।१४२ सूक्तस्यानन्तरम्।]

हिमस्य त्वा जरायुणा शाले परि व्ययामसि । [उत ह्रदो हि नो धियो ऽग्निर्देदातु मेपजम्*] १

शीतह्रदो हि नो धियो ऽग्निर्देदातु मेपजम् । अन्तिकामग्निमजनय दूर्वादिः शशहागमत् २

अजातपुत्रपक्षार्या ह्वयं मम दूयते । विपुलं वनं बद्धाकाशं चरं जातवेदः कामाय ३

मां च रक्ष पुत्रांश्च शरणमभूत् तव । पिगाक्ष लोहितग्रीव कृष्णवर्ण नमोऽस्तु ते ४

अस्मान्निबर्हिरस्येनां सागरस्योर्मयो यथा । इन्द्रः क्षत्रं देदातु वरुणमग्निं पिबतु ५

शत्रवो निधनं शान्तु जय त्वं ब्रह्मतेजसा । ६ [१]

कपिलजटीं सूर्यमक्षं चाग्निं प्रत्यक्षदेवतम् ७

वरुणं च वशाम्यग्रे मम पुत्रांश्च रक्षतु [मम पुत्रांश्च रक्षत्वो नमः ।] ८

साग्रं वर्षशतं जीव पिब स्वादं च मोदं च ९

दुःखितांश्च द्विजांश्चैव प्रजां च पशु पालय १०

यावदादित्यस्तपति यावद्भ्राजति चन्द्रमाः । यावद्वायुः पृथायति तावज्जीव जया जय ११

सू० ३०पाठभेदाः- १ जरायुणाने । भुवोऽग्नि०, तुवोऽग्नि०, भवोऽग्नि०, भियोऽग्नि० । २ शीतह्रदो, शीतह्रदा । ०जरदूर्वादः, ०जनयदूर्वासः, ०जनपूर्वादः, ०जनयदूर्वादः ०जनयदूर्वाः । शिशुरागमत् । ३ धूयते, ह्वयते । ४ माक्ष । ५ अस्मादि बर्हं स्योनां, अस्मान्निबर्हं स्योनां, अस्माग्नि बर्हणस्योनां, अस्मान्निबर्हं स्योनां, अस्मान्नि बर्जय स्थानं । इन्द्रं, इन्द्र शस्त्रं । ६ जयस्त्वं, जय त्वं । १० दुःखितां च, दुःखितात०, ०क्षाम । ११ वायुः प्रवाजति । जय तावज्जीव जया जय ।

* [१०।१] नैव मन्त्रस्य भागः, पाठभेद एव ।

येन केन प्रकारेण को हि नाम नु जीवति ।

परेषामुपकारार्थं यज्जीवति स जीवति । एतां वैश्वानरीं सर्वदेवानामोऽस्तु ते १२

न चोरभयं न च सर्पभयं न च व्याघ्रभयं न च मृत्युभयम् ।

यस्यापमृत्युर्न च मृत्युः सर्वं लभते सर्वं जयते १३ [२]

(३१) [क्र० अ० ८।८।१] [क्र० सं० १०।१५१ सूक्तस्वानन्तरम् ।]

अथ मेधा-सूक्तम् ।

मेधां मह्यमङ्गिरसो मेधां सुप्त ऋषयो ददुः । मेधामिन्द्रश्चाग्निश्च मेधां धाता वंदातु ते १

मेधां ते वरुणो राजा मेधां देवी सरस्वती । मेधां ते अश्विनौ देवा वा धत्तां पुष्करस्रजा २

या मेधा अप्सरस्सु गन्धर्वेषु च यन्मनः । देवी या मानुषी मेधा सा मामा विशताविमाम ३

यन्मे नोक्तं तद्रमतां शक्यं यदनुब्रुवे ।

निशामतं नि शामहे मयि व्रतं सह व्रतेषु भूयासं ब्रह्मणा सं गमेमहि ४

शरीरं मे विचक्षणं वाङ् मे मधुमद् दुहाम् ।

अवृद्धमहमसौ सूर्यो ब्रह्मणानी स्थः श्रुतं मे मा प्र हासीः ५ [१]

मेधां देवीं मनसा रेजमानां गन्धर्वजुष्टां प्रति नो जुपस्व ।

मह्यं मेधां वद मह्यं धियं वद मेधावी भूयासमजराजिष्णु ६

सर्वसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सनिं मेधामयासिपम् ७

यां मेधां देवगणाः पितरश्चोपासते । तया मामद्यमेधया अग्रे मेधाविनं कुरु ८

मेधाव्युहं सुमनाः सुप्रतीकः अद्भ्यमनाः सत्यमतिः सुशेवः ।

महायशा धारयिष्णुः प्रवक्ता भूयासमस्मै शरया प्रयोगे ९

सु० ३० पाठभेदाः-१२ विनामनु, हि नाम न, वीनामनु, हीनमनु । वैश्वानरं०, वैश्वानरं देवं सर्वदेव । अग्निं वैश्वानरं वन्दे सर्वदेव नमोऽस्तु ते । १३ यस्यापि मृ० । स सर्वं लभते स सर्वं जयते ।

सु० ३० पाठभेदाः- १ मेधां मह्यं दधातु ते, वंदातु मे । २ मेधां मे । ३ अप्सरासु, अप्सरासो, अप्सरेषु । मानुषी युगा । सा माया; मेधा विशतादुमां, मामा विशतादिह । ४ तद्रमतां । यदनुब्रुवे । निशामहे मयि व्रतं सह ब्रह्मणा-संगमेमहि, निशामयि मयि... प्रियेण भूयासं ब्र० । ५ विचक्षण, मधुमद्दुहा, ०मद्द्रहा, ०मद्द्रहा, मधुमत्तमा । अवृतम० । प्र हासीत् । ६ देवीमनसो, देवीं समनसां । मेधावि । ७ जरिष्णुः । ८ ०मेधया मेधा०, ०मामह्यमेधाने मेधाधिनयं ९ ०समनाः, मेधाव्यंसगणः, मेधाव्यं सुमनः । ०मनाः सत्यमुपः सु०, ०मनास्यप्रमतिं सुवीरः । प्रवक्ता-भूयासमस्ये, ०समयं, स्वधया प्रयोगे ।

३१।७-८ (वा० य० ३२।१३-१४) २ (वा० य० ३२।१५ सदृशः)

नाशायित्री पलाशस्या—रुषसौ पथिकामंसु । अथो ततस्य यक्षमाण—मपापा रोगनाशिनी १०
ब्रह्मवृक्ष पलाश त्वं अर्द्धां मेधां च देहि मे । वृक्षाधिप नमस्तेऽस्तु अत्र त्वं संनिधौ भव ११ [२]

(३२) [क्र० अ० ८।८।१९] [क्र० मं० १०।१६१ सूक्तस्थानन्तरम्]

ऊर्ध्वरेखा प्र दहन्ते विष्णुरिममिन्द्राग्नी अमृतं जुषेथाम् ।
मह्यं दधाना उप दीर्घमायुरस्मे धत्तं पुरुभुजा पुरन्धिः ।

(३३) [क्र० अ० ८।८।२४] [क्र० मं० १०।१६६ सूक्तस्थानन्तरम्]

येनेदं मृतं भुवनं भविष्यत् परिं गृहीतममृतेन सर्वम् ।
येन यज्ञस्तायते सप्तहोता तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १
येन कर्माण्यपसो मनीषिणो यज्ञे कृण्वन्ति विदथेषु धीराः ।
यदपूर्वं यक्षमन्तःप्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २
यजाग्रतो दुरमुदैति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवेति ।
दुरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ३
यत् प्रज्ञानमुत चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतं प्रजासु ।
यस्मान्न ऋते किञ्चन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ४
यस्मिन्नुचः साम यजूंषि यस्मिन् प्रतिष्ठिता रथनाभाविचाराः
यस्मिंश्चित्तं सर्वमोतं प्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ५
सुपाथिरश्वानिष यन्मनुष्यान् नेनीयतेऽभीशुभिर्वाजिन इव ।
हृत्पतिष्ठं यदजिरं यद्विष्ठं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ६ [१]

ये पञ्च पञ्चाशतः शतं च सहस्रं च नियुतं चाबुदं च ।
ते यज्ञचित्तेष्टकाटं शरीरं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ७
वेदाहमेतं पुरुषं महान्तं मादित्यवर्णं तमसुः परस्तात् ।
तस्य योनिं परिपश्यन्ति धीरास्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ८
येन कर्माणि प्रचरन्ति धीरा विप्रा वाचा मनसा कर्मणा वा ।
यत् स्वां दिशमनु संयन्ति प्राणिनस्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ९
ये मे मनो हृदयं ये च वेदा ये अन्तरिक्षं बहुधा कल्पयन्ति ।
ये श्रोत्रं च चक्षुषी संचरन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १०

[३३।१-६] (वा० य० ३४।१-६) । ८ (वा० य० ३१।१८)

यस्येदं धीराः पुनन्ति कवयो ब्रह्माणमेतं व्यावृणत इन्दुम् । स्थावरं जङ्गमं च द्यौराकाशं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	११ [२]
येन द्यौरुग्रा पृथिवी चान्तरिक्षं येन पर्वताः प्रदिशो दिशश्च । येनेदं सर्वं जगद्व्याप्तं प्रजानत तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१२
अव्यक्तं चाप्रमेयं च व्यक्ताव्यक्तपरं शिवम् । सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरं ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१३
कैलासशिखरे रम्ये शंकरस्य गृहालयम् । ब्रुवतास्तत् प्रमोदन्ते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१४
आदित्यवर्णं तपसा ज्वलन्तं यत् पश्यसि गुहासु जायमानः । शिवरूपं शिवमुदितं शिवालयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१५
येनेदं सर्वं जगतो बभूव यद्देवा अपि महतो जातवेदाः । यद्देवाग्र्यं तपसो ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१६ [३]
गोभिर्जुष्टो धनेन ह्यायुषां च बलेन च । प्रजया पशुभिः पुष्करार्थं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१७
योऽसौ सर्वेषु वेदेषु पठ्यतेऽनन्द ईश्वरः । अकार्यो निर्धनो ह्यात्मा तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१८
यो वेदादिषु गायत्री सर्वव्यापी महेश्वरः । तदुक्तं च यदा ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१९
प्रयत्नप्राणं ओंकारं प्रणवं च महेश्वरम् । यः सर्वं यस्य चित् सर्वं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२०
यो वै वेद महादेवं प्रणवं पुरुषोत्तमम् । ओंकारं परमात्मानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२१ [४]
ओंकारं चतुर्भुजं लोकनाथं नारायणम् । सर्वस्थितं सर्वगतं सर्वव्याप्तं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२२
तत् परात् परतो ब्रह्मा तत् परात् परतो हरिः । परात् परतरं ज्ञानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२३
य इदं शिवसंकल्पं सदाधीयन्ति ब्राह्मणाः । ते परं मोक्षमाप्स्यन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२४

अस्ति नास्ति शयित्वा सर्वमिदं नास्ति पुनस्तथैव दृष्टं ध्रुवम् ।

अस्ति नास्ति हितं मध्यमं पदं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २५

अस्ति नास्ति विपरीतो प्रवादो ऽस्ति नास्ति गुह्यं वा इदं सर्वम् ।

अस्ति नास्ति परात् परो यत् परं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २६ [५]

(३४) [अ० अ० ८।८।४२] [अ० मं० १०।१८४ सूक्तस्थानम् ११]

त्वष्टारूपकर्ता (नेजमेपः) । विष्णुः । अनुष्टुप् ।

नेजमेष परा पत् सुपुत्रः पुनरा पत । अस्यै मे पुत्रकामायै गर्भमा धेहि यः पुमान् १

यथेयं पृथिवी मद्भु—त्ताना गर्भमावृधे । एवं तं गर्भमा धेहि दशमे मासि सूतवे २

विष्णोः भेधेन रूपेणा—ऽस्यां नार्यां गवीन्याम् । पुमांसं पुत्राना धेहि दशमे मासि सूतवे ३

(३५) [अ० अ० ८।८।४५] [अ० मं० १०।१८७ सूक्तस्थानम् १२]

यत्स आग्नेयः । अग्निः । गायत्री ।

अनीकवन्तमुतयेऽग्निं गीर्भिर्हवामहे । स नः पर्षदति द्विवः १

(३६) [अ० मं० ८।८।४९] [ऋग्वेदस्य दशममण्डलस्थानम् १३]

संज्ञानमुशनावदत् संज्ञानं वरुणोऽवदत् । संज्ञानमिन्द्रश्चाग्निश्च संज्ञानं सवितारवदत् १

संज्ञानं वः स्वेभ्यः संज्ञानमरणेभ्यः । संज्ञानमश्विना युव मिहास्मासु नि यच्छताम् २

यत् कुक्षीवां संवननं पुत्रो अङ्गिरसां भवेत् । तेन नोऽद्य विश्वे देवाः सं प्रियां समजीजनन् ३

सं वो मनांसि जानतां समाकूतिर्मनामसि । असौ यो विमना मनः सं समावर्तयामसि ४

नैर्हस्यं सेनादरणं परि वर्त्मन्तु यन्द्रविः । तेनामित्राणां बाहून् हविषा शोषयामसि ५

परिवर्त्मन्येषामिन्द्रः पूषा च सप्ततुः ।

तेषां वो अग्निर्दग्धानामग्निर्मूळहाना मिन्द्रो हन्तु वरवरम् ६

पेषु नह्यवृषाजिनं हरिणस्य धियं यथा । परो अमित्रो ऐष त्व—वाची गौरुपाजंतु ७

माध्वराणां पते वसो होतर्वरेण्यक्रतो । तुभ्यं गायत्रमृच्यते ८

सू० ३४ पाठभेदः— १ दशास्यां पुत्राना ।

सू० ३६ पाठभेदाः— १ वः स्वेभ्यः, वस्वभ्यः, नः स्वेभ्यः । ३ ०वांसंवननो, ०वाप्तंवननो । ०सामवे, ०सामवेत् समचीचरन् । ४ नमामसि । ५ जनस्तं समावर्त० ।

गोका॒मो अन्न॑कामः प्र॒जाका॑म उ॒त क॑श्यपः ।	
भूतं म॒विष्य॑त् प्र॒स्तौति॑ सह ब्र॒ह्मेकु॑मक्षरं बहुब्र॒ह्मेकु॑मक्षरम्	९
यद्व॒क्षरं॑ भूत॒कृतं॑ वि॒श्वेदे॒वा उ॒पास॑ति । महं क॒षिम॑स्य गो॒प्तारं॑ ज॒मद॑ग्नि॒रुर्ध्वत॑म्	१०
ज॒मद॑ग्निरा॒प्याय॑ते छ॒न्दोभि॑श्चतु॒रुत्तरैः॑ । राजा॑ सोम॒स्य भ॒क्षेण॑ ब॒ह्मणा॑ वीर्यो॒वत॑	११
शि॒वा नः॑ प्र॒दिशो॑ दि॒शः स॒त्या नः॑ प्र॒दिशो॑ वि॒शः ।	
अ॒जो यत् ते॒जो द॑द॒धे शु॒क्रं ज्योतिः॑ प॒रो गुहा॑	१२
यद्व॒षिः क॑श्यपः स्तौति स॒त्यं ब्र॒ह्म च॑राच॒रं ध्रु॒वं ब्र॒ह्म च॑राच॒रम् ।	
त्र्या॒युषं॑ ज॒मद॑ग्नेः क॑श्यप॒स्य त्र्या॒युषम्—ऽग॑स्त्य॒स्य त्र्या॒युषम्	१३
यद्वे॒वानां॑ त्र्या॒युषं॑ त॒न्मे अ॑स्तु त्र्या॒युषं॑ स॒र्वम॑स्तु श॒तायु॑षं ब॒लायु॑षम् ।	१४
तच्छृ॒णोरा वृ॑णीमहे गा॒तुं य॒ज्ञाय॑ गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये ।	
दै॒वी स्वा॑स्तिरस्तु नः स्व॒स्तिर्मानु॑षेभ्यः ।	
ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु भेष॒जं शं ना॑ अस्तु द्वि॒पदे॑ शं चतु॑र्पदे	१५

॥ इति परिशिष्टानि ॥

अष्टौ विकृतयः ।

संहितालक्षणम् ।

परः समिकर्षः संहिता । (अष्टाध्याय्यां १।४।१०९ पाणिनिः) (वर्णानामतिशयितः संनिधिः संहितासंज्ञः स्यात्)

[१] संहितामन्त्रः ।

ओषधयः संवदन्ते सोमेन सह राजा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ॥

(ऋ० अष्टक ८, अ० ५, व० ११; मं० १०, सू० १७, मं० २२)

(पदच्छेदपूर्वको) मंत्रपाठः ।

ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राजा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणम् तं राजन् पारयामसि ॥

पदसंहितालक्षणम् ।

पदविच्छेदोऽसंहितः ॥ (प्रातिशाक्यसूत्रे कात्यायनः)

[२] पदपाठः ।

ओषधयः । सं । वदन्ते । सोमेन । सह । राजा ।

यस्मै । कृणोति । ब्राह्मणः । तं । राजन् । पारयामसि ॥ १ ॥

क्रमलक्षणम् ।

क्रमेण पदद्वयस्य पाठः । क्रमपाठे 'योगरूढा संहिता' इत्युच्यते । 'क्रमः स्मृतिप्रयोजनः' (प्रा० सू० ४।१।८ कात्यायनः)

[३] क्रमपाठः ।

ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राजा । राज्ञेति राजा ॥

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ।

पारयामसीति पारयामसि ॥ १ ॥

[४] पञ्चसन्धिः ।

पञ्चसन्धिलक्षणम् ।

अनुक्रमश्चोत्क्रमश्च व्युत्क्रमोऽभिक्रमस्तथा । संक्रमश्चेति पञ्चैते जटायान् कथिताः क्रमाः ॥

क्रमः = १ + २; २ + ३ । उत्क्रमः = २ + २; ३ + ३ । व्युत्क्रमः = २ + १; ३ + २ ।

अभिक्रमः = १ + १; २ + २ । संक्रमः = १ + २; २ + ३ ।

(क्रमः)	(उत्क्रमः)	(व्युत्क्रमः)	(अभिक्रमः)	(संक्रमः)
१-२	२-२	२-१	१-१	१-२

ओषधयः सं ।	सं सं ।	समोषधयः ।	ओषधय ओषधयः ।	ओषधयः सं ।
१ २	२ २	२ १	१ १	१ २

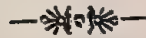
सं वदन्ते ।	वदन्ते वदन्ते ।	वदन्ते सं ।	सं सं ।	सं वदन्ते ।
२ ३	३ ३	३ २	२ २	२ ३

वदन्ते सोमेन ।	सोमेन सोमेन ।	सोमेन वदन्ते ।	वदन्ते वदन्ते ।	वदन्ते सोमेन ।
३ ४	४ ४	४ ३	३ ३	३ ४

सोमेन सह ।	सह सह ।	सह सोमेन ।	सोमेन सोमेन ।	सोमेन सह ।
४ ५	५ ५	५ ४	४ ४	४ ५

सह राज्ञा ।	राज्ञा राज्ञा ।	राज्ञा सह ।	सह सह ।	सह राज्ञा ।
५ ६	६ ६	६ ५	५ ५	५ ६

राज्ञेति राज्ञा ।
६ ६

‘ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । ’ (ऋ० अ० ३।१।१०; मं० ३।६।१०) इत्यस्य—

पञ्चसन्धिः ।

तत्सवितुः ।	सवितुस्सवितुः ।	सवितुस्तत् ।	तत्तत् ।	तत्सवितुः ।
सवितुर्वरेण्यं ।	वरेण्यं वरेण्यं ।	वरेण्यं सवितुः ।	सवितुस्सवितुः ।	सवितुर्वरेण्यं ।
वरेण्यं भर्गः ।	भर्गो भर्गः ।	भर्गो वरेण्यं ।	वरेण्यं वरेण्यं ।	वरेण्यं भर्गः ।
भर्गो देवस्य ।	देवस्य देवस्य ।	देवस्य भर्गः ।	भर्गो भर्गः ।	भर्गो देवस्य ।
देवस्य धीमहि ।	धीमहि धीमहि ।	धीमहि देवस्य ।	देवस्य देवस्य ।	देवस्य धीमहि ।
धीमहीति धीमहि ।				

(एवमग्रेऽपि)

विकृति-लक्षणानि ।

शैशिरीये समास्त्राये व्यालिनैष^१ महर्षिणा ।

जटाया विकृतीरष्टौ लक्ष्यन्ते नातिविस्तरम् ॥ १ ॥

जटा माला शिखा रेखा ध्वजो दण्डो रथो घनः ।

अष्टौ विकृतयः प्रोक्ताः क्रमपूर्वा महर्षिभिः ॥ २ ॥

अष्टौ विकृतयः क्रमपूर्वा भवन्ति । तासु जटा-दण्डसंज्ञके द्वे विकृती मुख्ये । यत एताभ्यामेवान्या विकृतयः सम्भवन्ति । तत्र जटा शिखाऽनुसरति । तथा च दण्डं माला-रेखा-ध्वज-रथा अनुसरन्ति । घनस्तु जटादण्डावनुसरति ।

[१] जटा ।

प्रथमं जटालक्षणम् ।

अनुलोमविलोमाभ्यां त्रिवारं हि पठेत् क्रमम् । विलोमे पदव्यसंधिः अनुलोमे यथाक्रमम् ॥

द्वितीयं जटालक्षणम् ।

क्रमे यथांक्ते पदजातमेव द्विरभ्यसेदुत्तरमेव पूर्वम् ।

अभ्यस्य पूर्वं च तथोत्तरे पदे ऽवसानमेवं हि जटाभिधीयते ॥

जटा= अनुलोमः १-२ + विलोमः २-१ + अनुलोमः १-२ ॥ [क्रमः १-२ + व्युत्क्रमः २-१ + संक्रमः १-२]

जटापाठः ।

ओपं^१धय^२म् सं^३, समोपं^४धय^५म्, ओपं^६धय^७म् सम्^८ ॥

सं^१ वदन्ते, वदन्ते^२ सं^३, सं^४ वदन्ते^५ ॥

वदन्ते^१ सोमै^२न, सोमै^३न वदन्ते^४, वदन्ते^५ सोमै^६न ॥

सोमै^१न सह^२, सह^३ सोमै^४न, सोमै^५न सह^६ ॥

सह^१ राज्ञा^२, राज्ञा^३ सह^४, सह^५ राज्ञा^६ ॥

राज्ञे^१ति राज्ञा^२ ॥

यस्मै^१ कृणोति^२, कृणोति^३ यस्मै^४, यस्मै^५ कृणोति^६ ॥

कृणोति^१ ब्राह्मणो^२, ब्राह्मणः^३ कृणोति^४, कृणोति^५ ब्राह्मणः^६ ॥

ब्राह्मणस्तं^१, तं^२ ब्राह्मणो^३, ब्राह्मणस्तं^४ ॥

तं^१ राजन्^२, राजस्तं^३, तं^४ राजन्^५ ॥

राजन्पारयामसि^१, पारयामसि^२ राजन्^३, राजन्पारयामसि^४ ॥ पारयामसीति^५ पारयामसि^६ ॥ १ ॥

[२] माला ।

मालाया ह्यै भवौ पुष्पमाला-क्रममाला चेति । तत्र क्रममालायाः लक्षणम्-

क्रम-मालालक्षणम् ।

श्रुत्याक्रमविपर्यासावर्धचस्यादिताऽन्ततः । अन्तं चादि नयेद्वं क्रममालेति गीयते ॥

(१ क्रम-माला)

ओषधयः सं । राज्ञेति राज्ञा ॥ सं वदन्ते । राज्ञा सह ॥ वदन्ते सोमेन । सह सोमेन ॥
 १ २ ३ ४ २ ३ ४ ५ १ ४ ५ ४
 सोमेन सह । सोमेन वदन्ते ॥ सह राज्ञा । वदन्ते सं ॥ राज्ञेति राज्ञा । समोषधयः ॥
 ४ ५ ४ ३ ५ ४ ३ २ ६ ६ २ १
 यस्मै कृणोति । पारयामसीति पारयामसि ॥ कृणोति ब्राह्मणः । पारयामसि राजन् ॥
 ७ ८ १२ १२ ८ ९ १२ ११
 ब्राह्मणस्तं । राज्ञस्तं ॥ तं राजन् । तं ब्राह्मणः ॥ राजन्पारयामसि । ब्राह्मणः कृणोति ॥
 ९ १० ११ १० १० ११ १० ९ ११ १२ ९ ८
 पारयामसीति पारयामसि ॥ कृणोति यस्मै ॥
 १५ ११

+ क्रम-माला

ओषधयः सं । १ राज्ञेति राज्ञा
 सं वदन्ते । २ राज्ञा सह ।
 वदन्ते सोमेन । ५ सह सोमेन ।
 सोमेन सह । ७ सोमेन वदन्ते ।
 सह राज्ञा । ९ १० वदन्ते सं ।
 राज्ञेति राज्ञा । ११ १२ समोषधयः ।
 यस्मै कृणोति । १३ १४ पारयामसीति पारयामसि ।
 कृणोति ब्राह्मणः । १५ १६ पारयामसि राजन् ।
 ब्राह्मणस्तं । १७ १८ राज्ञस्तं ।
 तं राजन् । १९ २० तं ब्राह्मणः ।
 राजन् पारयामसि । २१ २२ ब्राह्मणः कृणोति ।
 पारयामसीति पारयामसि । २३ २४ कृणोति यस्मै ।

+ क्रममालायाः पठनक्रमोच्चारणैः प्रदर्शितः ।

(क्रम-माला)

[आदितोऽन्ततः] = [अन्तं चादि नयेत्]

[आदितोऽन्ततः] = [अन्तं चादि नयेत्]

- [१] १ ओषधयः सं — राज्ञेति राज्ञा
 २ सं वदन्ते — राज्ञा सह
 ३ वदन्ते सोमेन — सह सोमेन
 ४ सोमेन सह — सोमेन वदन्ते
 ५ सह राज्ञा — वदन्ते सं
 ६ राज्ञेति राज्ञा — समोषधयः

- [२] ७ यस्मै कृणोति — पारयामसीति पारयामसि १२
 ८ कृणोति ब्राह्मणः — पारयामसि राजन् ११
 ९ ब्राह्मणस् तं — राज्ञस्तं १०
 १० तं राजन् — तं ब्राह्मणः ९
 ११ राजन् पारयामसि — ब्राह्मणः कृणोति ८
 १२ पारयामसीति पारयामसि — कृणोति यस्मै ७

(२ पुष्पमाला ।)

पुष्पमाला-लक्षणम् ।

माला मालेव पुष्पाणां पदानां ग्रन्थिनी हि सा । आवर्तन्ते त्रयस्तस्यां क्रमव्युत्क्रमसंक्रमाः ॥

जटावदेव पुष्पमाला भवति । तत्र प्रतिपदं विराम इतिकारश्चेति विशेषः । केचित् पुष्पमालाया-
 मितिकारं पदसन्धिस्थानेऽपि वदन्ति । यथा- "समोषधयः" इति 'सम् ओषधयः' । "ब्राह्मणस्तं"
 इति 'ब्राह्मणः तम्' । "राज्ञस्तं" इति राजन् तम् । इत्यादिः ।

(क्रमः) विरामः (व्युत्क्रमः) विरामः (संक्रमः)

१ ओषधयः सं	समोषधयः	ओषधयः सं ।	इति । (विराम)
२ सं वदन्ते	वदन्ते सं	सं वदन्ते	" "
३ वदन्ते सोमेन	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन	" "
४ सोमेन सह	सह सोमेन	सोमेन सह	" "
५ सह राज्ञा	राज्ञा सह	सह राज्ञा	" "
६ राज्ञेति राज्ञा			" "
७ यस्मै कृणोति	कृणोति यस्मै	यस्मै कृणोति	" "
८ कृणोति ब्राह्मणः	ब्राह्मणः कृणोति	कृणोति ब्राह्मणः	" "
९ ब्राह्मणस्तं	तं ब्राह्मणः	ब्राह्मणस्तं	" "
१० तं राजन्	राज्ञस्तं	तं राजन्	" "
११ राजन्पारयामसि	पारयामसि राजन्	राजन्पारयामसि	" "
१२ पारयामसीति पारयामसि ।			

[३] शिक्षा ।

शिक्षा-लक्षणम् ।

पदोत्तरां अटामेव शिक्षामार्याः प्रचक्षते ।

ओर्षधयः सं, समोर्षधय, ओर्षधयः सं, — वदन्ते ।
 १ २ २ १ १ २ ३

सं वदन्ते, वदन्ते सं, सं वदन्ते, — सोमेन ।
 १ ३ ३ २ २ ३ ४

वदन्ते सोमेन, सोमेन वदन्ते, वदन्ते सोमेन, — सह ।
 ३ ४ ४ ३ ३ ४ ५

सोमेन सह, सह सोमेन, सोमेन सह, — राज्ञा ।
 ४ ५ ५ ४ ४ ५ ६

सह राज्ञा, राज्ञा सह, सह राज्ञा ।
 ५ ६ ६ ५ ५ ६

राज्ञेति राज्ञा ।
 ६ ६

यस्मै कृणोति, कृणोति यस्मै, यस्मै कृणोति, — ब्राह्मणः ।
 ७ ८ ८ ७ ७ ८ ९

कृणोति ब्राह्मणो, ब्राह्मणः कृणोति, कृणोति ब्राह्मणस्तम ।
 ८ ९ ९ ८ ८ ९ १०

ब्राह्मणस्तं, तं ब्राह्मणो, ब्राह्मणस्तं, — राजन् ।
 ९ १० १० ९ ९ १० ११

तं राजन्, राजंस्तं, तं राजन्, — पारयामसि ।
 १० ११ ११ १० १० ११ १२

राजन्पारयामसि, पारयामसि राजन्, राजन् पारयामसि ।
 ११ १२ १२ ११ ११ १२ १३

पारयामसीति पारयामसि ।
 १२ १२

[४] रेखा ।

रेखा-कक्षणम् ।

क्रमाद् द्वित्रिचतुष्पञ्चादक्रममुदाहरेत् । पृथक्पृथग्विपर्ययस्य लेखामाहुः पुनः क्रमात् ॥

पूर्वार्धस्य—

२ (पदद्वयं) = ओर्षधयः सं । समोर्षधयः । ओर्षधयः सं ॥

३ (पदत्रयं) = सं वदन्ते सोमेन । सोमेन वदन्ते सं । सं वदन्ते ॥

४ (पदचतुष्कं) = वदन्ते सोमेन सह राजा । राजा सह सोमेन वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥
सोमेन सह । सह राजा । राज्ञेति राजा ॥

उत्तरार्धस्य—

२ = यस्मै कृणोति । कृणोति यस्मै । यस्मै कृणोति ॥

३ = कृणोति ब्राह्मणस्तं । तं ब्राह्मणः कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः ॥

४ = ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि । पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं ॥
तं राजन् । राजन् पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ॥

[यद्वा सर्वस्य मन्त्रस्य]

२ (पदद्वयं) = ओर्षधयः सं । समोर्षधयः । ओर्षधयः सम ॥

३ (पदत्रयं) = सं वदन्ते सोमेन । सोमेन वदन्ते सं । सं वदन्ते ॥

४ (पदचतुष्कं) = वदन्ते सोमेन सह राजा । राजा सह सोमेन वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥

५ (पदपञ्चकं) = सोमेन सह राजा यस्मै कृणोति । कृणोति यस्मै राजा सह सोमेन । सोमेन सह ।

६ (पदषट्कं) = सह राजा यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं । तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै राजा सह ।

सह राजा ॥

७ (पदसप्तकं) = राजा यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ।

पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै राजा । राजा यस्मै ॥

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ।

पारयामसीति पारयामसि ॥

[५] ध्वजः ।

ध्वज-कक्षणम् ।

ब्रूयाद्देः कर्म सम्यगन्तादुत्तारयेद्यदि । वर्गे च क्वचि वा यत्र पठने स ध्वजः स्मृतः ॥

(आदेः क्रमः)

(अन्तादुत्तारणं)

१ ओषधयः सं ।	२ पारयामसीति पारयामसि ।
३ सं वदन्ते ।	४ राजन् पारयामसि ।
५ वदन्ते सोमेन ।	६ तं राजन् ।
७ सोमेन सह ।	८ ब्राह्मणस्तं ।
९ सह राजा ।	१० कृणोति ब्राह्मणः ।
११ राजेति राजा ।	१२ यस्मै कृणोति ।
१३ यस्मै कृणोति ।	१४ राजेति राजा ।
१५ कृणोति ब्राह्मणः ।	१५ सह राजा ।
१७ ब्राह्मणस्तं ।	१८ सोमेन सह ।
१९ तं राजन् ।	२० वदन्ते सोमेन ।
२१ राजन् पारयामसि ।	२२ सं वदन्ते ।
२३ पारयामसीति पारयामसि ।	२४ ओषधयः सं ।

अत्र विशेषः ।

१ अत्र ध्वजस्य पठनक्रमोऽङ्केः प्रदर्शितः ।

२ यथा मन्त्रस्वैकस्यैवं ध्वजो भवति, तथैव पञ्च-षट्-सप्त-मन्त्रसंख्याकस्य वर्गस्याप्येवमेव ध्वजो भवति ।

तत्र वर्गादिस्त्रितस्य षट्द्वयस्य वर्गान्तस्थेन पदेन द्विरुक्तेनेतिकारसहितेन च संबद्धो ज्ञातव्यः ।

यथा 'अग्निमीळे...आ गमदिति आ गमत्' इति प्रथमस्य वर्गस्य आग्नेदस्य ध्वजो बोद्धव्यः ।

॥ वर्गे वा क्वचि वा वाः स्थापयितः स ध्वजः स्मृतः । इति वा पाठः ।

[६] दण्डः ।

दण्ड-लक्षणम् ।

क्रममुक्त्वा विपर्ययस्य पुनश्च क्रममुत्तरम् । अर्धर्चादेवमुक्तोऽयं क्रमदण्डोऽभिधीयते ॥

पूर्वार्धस्य—

२ = ओषधयः सं ॥ समोषधयः ।

३ = ओषधयः सं । सं वदन्ते ॥ वदन्ते समोषधयः ।

४ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥ सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

५ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह ॥ सह सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

६ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राजा ॥

राजा सह सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राजा ॥ राज्ञे राजा ।

उत्तरार्धस्य—

२ = यस्मै कृणोति ॥ कृणोति यस्मै ।

३ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः ॥ ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

४ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं ॥ तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

५ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् ॥ राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

६ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ॥

पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ॥

पारयामसीति पारयामसि ।

[७] रथः ।

रथ-लक्षणम् ।

पादशोऽर्धचर्मशो वापि सहोक्त्या दण्डवद्रथः ।

रथस्त्रिभिः । द्विवक्त्रिचक्रस्तुत्र्यक्रमेति । तत्र द्विचक्रो रथोऽर्धचर्मशो भवति । त्रिवक्त्रस्तु रथः प्रतिपादे समानपद-
संख्यायुतस्य गायत्रीछन्दस्कस्यैव मन्त्रस्य भवति । चतुश्चक्रो रथस्तु पादश एव भवति ।

(१) द्विचक्रो रथः (अर्धचर्मशः)

(पूर्वाधः) (उत्तरार्धः)

[१] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(प्रथम एकपाठकमः)

समोषधयः । कृणोति यस्मै ।

(व्युक्तमः)

[२] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(द्वितीयो द्विपाठकमः)

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

”

वदन्ते समोषधयः । ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(व्युक्तमः)

[३] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(तृतीयस्त्रिपाठकमः)

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

सोमेन वदन्ते समोषधयः । तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(व्युक्तमः)

[४] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(चतुर्थस्तुत्र्यपाठकमः)

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

(४) सोमेन सह । तं राजन् ।

”

सह सोमेन वदन्ते समोषधयः । राजन्स्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(व्युक्तमः)

[५] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(पञ्चमः पञ्चपाठकमः)

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

(४) सोमेन सह । तं राजन् ।

”

(५) सह राजा । राजन् पारयामसि ।

”

राज्ञेति राजा । पारयामसीति पारयामसि ।

(समाप्तिः)

(२) द्विचक्रो रथः ।

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमुत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥ ऋ० १।१।१
अयं देवाय जन्मने स्तोमो विप्रैभिरासया । अकारि रत्नधातमः ॥ ऋ० १।२०।१

मन्त्रद्वयस्य सहोक्त्याऽपि द्विचक्रो रथो भवति । सहोक्तिपाठभेदेन स द्विधा विभज्यते । तत्र प्रथमः—

(ऋ० १।१।१) (ऋ० १।२०।१)

[१] अग्निमीळे । अयं देवाय ॥

ईळेऽग्निं । देवायायं ॥

[२] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं ॥ अयं देवाय । देवाय जन्मने ॥
पुरोहितमीळेऽग्निं । जन्मने देवायायं ॥

[३] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य ॥ अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः ॥
यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं । स्तोमो जन्मने देवायायं ॥

[४] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ॥
अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रैभिः ॥
देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ विप्रैभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ॥

[५] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ।
देवमुत्विजं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रैभिः । विप्रैभिरासया ॥
ऋत्विजं देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ आसया विप्रैभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ॥

[६] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ।
देवमुत्विजं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रैभिः । विप्रैभिरासया ।
ऋत्विजमित्युत्विजं । आसयेत्यासया ॥

[७] होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥

रत्नधातमं होतारं । रत्नधातमोऽकारि ॥

होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥

रत्नधातममिति रत्नऽधातमं । रत्नधातम इति रत्नऽधातमः ॥

(३) द्विचक्रो रथः ।

पूर्वोक्तयोर्द्वयोर्मन्त्रयोः सहोक्त्या द्विचक्रो रथो भवति । तस्य द्वितीयः प्रकारो यथा—

(क्र० ११११)	(क्र० ११२०१)	(क्र० ११११)	(क्र० ११२०१)
[१](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	ईळेऽग्निं । देवायायं ॥	[५](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥
[२](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' ।
(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	पुरोहितमीळेऽग्निं । जन्मने देवायायं ॥	(४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रेभिः ॥	(५) देवमुत्विजं । विप्रेभिरासया ॥
[३](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	ऋत्विजं देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ।	आसया विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ।
(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	[६](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥
यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥	स्तोमो जन्मने देवायायं ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' ।
[४](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रेभिः ॥	(५) देवमुत्विजं । विप्रेभिरासया ॥
(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	(६) ऋत्विजमित्यूत्विजं । आसयेत्यासया ॥	[७](१) होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥
'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' ।	(४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रेभिः ॥	देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥	रत्नधातमं होतारं । रत्नधातमोऽकारिः ॥
विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ॥			होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥
			रत्नधातममिति रत्नऽधातमं ।
			रत्नधातम इति रत्नऽधातमः ॥

(४) त्रिचक्रो रथः ।

विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो ब्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ (ऋ० १।२२।१९)

इत्यस्य त्रिपदागायत्रीछन्दस्कस्य मन्त्रस्य प्रतिपादं समानपदसंख्यस्वातिचक्रो रथो भवति, यथा—

(प्रथमः पादः) (द्वितीयः पादः) (तृतीयः पादः)

[१] (१) विष्णोः कर्माणि । यतो ब्रतानि । इन्द्रस्य युज्यः । (प्रथमः क्रमः)

कर्माणि विष्णोः । ब्रतानि यतः । युज्य इन्द्रस्य । (व्युत्क्रमः)

[२] (१) विष्णोः कर्माणि । यतो ब्रतानि । इन्द्रस्य युज्यः । (द्वितीयः क्रमः)

(२) कर्माणि पश्यत । ब्रतानि पस्पशे । युज्यः सखा । "

पश्यत कर्माणि विष्णोः । पस्पशे ब्रतानि यतः । सखा युज्य इन्द्रस्य । (व्युत्क्रमः)

(प्रथमः पादः) विष्णोः कर्माणि । कर्माणि पश्यत । पश्यतेति पश्यत । (समाप्तिः)

(द्वितीयः ") यतो ब्रतानि । ब्रतानि पस्पशे । पस्पश इति पस्पशे । "

(तृतीयः ") इन्द्रस्य युज्यः । युज्यः सखा । सखेति सखा । "

(५) चतुश्चक्रो रथः ।

चतुश्चक्रो रथश्चतुष्पान्मन्त्रस्य पादशो भवति, यथा—

(प्रथमः पादः) (द्वितीयः पादः) (तृतीयः पादः) (चतुर्थः पादः)

[१] (१) ओषधयः सं । सोमेन सह । यस्मै कृणोति । तं राजन् । (प्रथमः क्रमः)

समोषधयः । सह सोमेन । कृणोति यस्मै । राजंस्तं । (व्युत्क्रमः)

[२] (१) ओषधयः सं । सोमेन सह । यस्मै कृणोति । तं राजन् । (द्वितीयः क्रमः)

(२) सं वदंते । सह राज्ञा । कृणोति ब्राह्मणः । राजन्पारयामसि । "

वदन्ते समोषधयः । राज्ञा सह सोमेन । ब्राह्मणः कृणोति यस्मै । पारयामसि राजंस्तं । (व्युत्क्रमः)

(प्रथमः पादः) ओषधयः सं । सं वदंते । वदन्त इति वदन्ते । (समाप्तिः)

(द्वितीयः ") सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा । "

(तृतीयः ") यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मण इति ब्राह्मणः । "

(चतुर्थः ") तं राजन् । राजन्पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि । "

[८] घनः ।

घनश्रुतिविधः । घनो घनवल्लभश्च । तौ च प्रत्येकं द्विधा भवतः ।

[१] प्रथमं घन-लक्षणम् ।

अन्तात्कमं पठेत्पूर्वमादिपर्यन्तमानयेत् । आदिकर्म नयेदन्तं घनमाहुर्मनीषिणः ॥

(१) पूर्वार्धस्य (अन्तादादिपर्यन्तम्)

[१] राज्ञेति राज्ञा । सह राज्ञा । सोमेन सह । वदन्ते सोमेन । सं वदन्ते । ओषधयः सं-

(आदितोऽन्तपर्यन्तम्)

सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा ।

(२) उत्तरार्धस्य (अन्तादादिपर्यन्तम्)

[२] पारयामसीति पारयामसि । राजन् पारयामसि । तं राजन् । ब्राह्मणस्तं । कृणोति ब्राह्मणः ।

यस्मै कृणोति-

(आदितोऽन्तपर्यन्तम्)

कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ।

[२] द्वितीयं घनलक्षणम् ।

शिखामुक्त्वा विपर्यस्य तत्पदानि पुनः पठेत् । अयं घन इति प्रोक्त [इत्यष्टौ विकृतीः पठेत्] ॥

[१]

←	शिखापाठः	→	←	तस्य विपर्यासः	→	←	तत्पदानां पुनःपाठः	→
ओषधयः सं	समोषधय	ओषधयः सं वदन्ते	वदन्ते	समोषधय	ओषधयः सं वदन्ते॥			
सं वदन्ते	वदन्ते सं	सं वदन्ते सोमेन	सोमेन	वदन्ते सं	सं वदन्ते सोमेन ॥			
वदन्ते सोमेन	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन सह	सह	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन सह ॥			
सोमेन सह	सह सोमेन	सोमेन सह राज्ञा	राज्ञा	सह सोमेन	सोमेन सह राज्ञा ॥			
सह राज्ञा	राज्ञा सह	सह राज्ञा	॥	राज्ञेति राज्ञा ॥				

[२]

यस्मै कृणोति कृणोति यस्मै यस्मै कृणोति ब्राह्मणो ब्राह्मणः कृणोति यस्मै यस्मै कृणोति ब्राह्मणः ॥
 कृणोति ब्राह्मणो ब्राह्मणः कृणोति कृणोति ब्राह्मणस्तं तं ब्राह्मणः कृणोति कृणोति ब्राह्मणस्तं ॥
 ब्राह्मणस्तं तं ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तं राजन् राजस्तं ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तं राजन् ॥
 तं राजन् राजस्तं तं राजन् पारयामसि पारयामसि राजस्तं तं राजन् पारयामसि ॥
 राजन् पारयामसि पारयामसि राजन् ॥ राजन् पारयामसि ॥ पारयामसीति पारयामसि ।

घनपाठः ।

द्वितीयघनलक्षणस्यान्यदुदाहरणम् ।

(१ शिलापाठः, २ तत्प्रविपर्ययः, ३ तत्प्रदानां च पुनः पाठो घनः ।)

गारयन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ।

ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतु उद्वंशमिव येमिरे । (ऋ० १।१०।१)

(१) प्रथमोऽर्धः ।

[१] गारयन्ति त्वा, त्वा गारयन्ति, गारयन्ति त्वा, गायत्रिणो; गायत्रिणस्त्वा गारयन्ति । गारयन्ति त्वा
गायत्रिणः ॥

[२] त्वा गायत्रिणो, गायत्रिणस्त्वा, त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्चन्ति गायत्रिणस्त्वा ।
त्वा गायत्रिणोऽर्चन्ति ॥

[३] गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्चन्ति गायत्रिणो, गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्कमर्चन्ति गायत्रिणो ।
गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्चन्ति ॥

[४] अर्चन्त्यर्कमर्कमर्चन्त्यर्कमर्चन्ति; अर्किणो; अर्किणोऽर्कमर्चन्त्यर्कमर्चन्ति; अर्चन्त्यर्कमर्चन्ति; ॥

[५] अर्कमर्चन्ति, अर्किणोऽर्कमर्कमर्चन्ति; ॥ अर्किण इत्यर्किणः ॥

(२) द्वितीयोऽर्धः ।

[१] ब्रह्माणस्त्वा, त्वा ब्रह्माणो, ब्रह्माणस्त्वा, शतक्रतो; शतक्रतो त्वा ब्रह्माणो, ब्रह्माणस्त्वा
शतक्रतो ॥

[२] त्वा शतक्रतो, शतक्रतो त्वा, त्वा शतक्रतु, उदुच्छतक्रतो त्वा । त्वा शतक्रतु उदु ॥

[३] शतक्रतु उदुच्छतक्रतो, शतक्रतु उद्वंशमिव; वंशमिवोच्छतक्रतो, शतक्रतु उद्वंशमिव ॥
शतक्रतो इति शतऽक्रतो ॥

[४] उद्वंशमिव, वंशमिवोदुद्वंशमिव, येमिरे; येमिरे वंशमिवोदुद्वंशमिव येमिरे ॥

[५] वंशमिव येमिरे, येमिरे वंशमिव, वंशमिव येमिरे ॥

वंशमिवेति वंशमऽइव । येमिर इति येमिरे ॥

पञ्चसन्धियुक्तो घनपाठः ।

(घनबहुभः)

पद्मस्यस्य क्रमोत्क्रमयुक्तमाभिक्रमसंक्रमैः पञ्चसन्धिपाठो भवति । अनुलोमविखोमात्रुलोमैर्जटापाठो जायते । जटया सहोत्तरपद्मपाठेन शिक्षापाठो भवति । क्रममुत्तरा, विपर्ययर, पुनश्च क्रमपाठे कृते षड्विंशो भवति । जटादण्डाभ्यां घनपाठः सिद्ध्यति । सर्वमेवेत्यपञ्चसंधियुक्ते घनपाठे घनबहुभे समुच्चयेन संगच्छते । पञ्चसंधियुक्तेन अन्तादादि-पर्यन्तमादेरन्तपर्यन्तं च पाठेन द्वितीयो घनबहुभः सिध्यति ।

परां मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु ।

इच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥

(क्र० १।२।५।१६)

[१] परां मे । मे मे । मे परां । परा परां । परां मे ॥

परां मे, मे परा, परां मे, यन्ति; यन्ति मे परा, परां मे यन्ति ॥

[२] मे यन्ति । यन्ति यन्ति । यन्ति मे । मे मे । मे यन्ति ॥

मे यन्ति, यन्ति मे, मे यन्ति, धीतयो; धीतयो यन्ति मे, मे यन्ति धीतर्यः ॥

[३] यन्ति धीतर्यः । धीतयो धीतर्यः । धीतयो यन्ति । यन्ति यन्ति । यन्ति धीतर्यः ॥

यन्ति धीतयो, धीतयो यन्ति, यन्ति धीतयो, गावो; गावो धीतयो यन्ति, यन्ति धीतयो गावः ॥

[४] धीतयो गावः । गावो गावः । गावो धीतर्यः । धीतयो धीतर्यः । धीतयो गावः ।

धीतयो गावो, गावो धीतयो, धीतयो गावो, न; न गावो धीतयो, धीतयो गावो न ॥

[५] गावो न । न न । न गावः । गावो गावः । गावो न ॥

गावो न, न गावो, गावो न, गव्यूती; गव्यूतीर्न गावो, गावो न गव्यूतीः ॥

[६] न गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीर्न । न न । न गव्यूतीः ।

न गव्यूती, गव्यूतीर्न, न गव्यूतीर्न-ऽन्व; ऽनु गव्यूतीर्न, न गव्यूतीरनु ॥

[७] गव्यूतीरनु । अन्वनु । अनु गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीरनु ।

गव्यूतीरन्व ऽनुगव्यूतीर्गव्यूतीरनु ॥ अन्वित्यनु ॥

[८] इच्छन्तीरुरुचक्षसं । उरुचक्षसमुरुचक्षसं । उरुचक्षसमिच्छन्तीः । इच्छन्तीरिच्छन्तीः ।

इच्छन्तीरुरुचक्षसं ॥

इच्छन्तीरुरुचक्षसं मुरुचक्षसमिच्छन्तीरिच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥

उरुचक्षसमित्युरुचक्षसं ॥

॥३॥ अंश्वेतुपरिष्ठाद्वृहती ॥४॥ अष्टिनोर्मध्ये दशकौ विष्टारवृहती ॥५॥ त्रिजागतोर्ध्ववृहती ॥६॥ त्रयोदशिनोर्मध्येऽष्टकः विपीलिकमध्या ॥७॥ युजावष्टकावयुजौ नवैकादशिनौ वृहती विपमपदा ॥८॥ चतुर्नवका वृहत्येव ॥९॥ [७]

पंचमं पंक्तिः पंचपदा ॥१॥ अथ चतुष्पदा ॥२॥ विराड् दशकैः ॥३॥ अयुजौ जागतौ सतोवृहती ॥४॥ युजौ चेद्विपरीता ॥५॥ आद्यौ चेत्यस्वारपंक्तिः ॥६॥ अंश्वौ चेदास्वारपंक्तिः ॥७॥ आद्यौ चेत्यस्वारपंक्तिः ॥८॥ मध्यमौ चेद्विष्टारपंक्तिः ॥९॥ [८]
पष्ठं त्रिष्टुप् त्रैष्टुभपदा ॥१॥ द्वौ तु जागतौ यस्याः सा जागते जगती ॥२॥ त्रैष्टुभे त्रिष्टुप् ॥३॥ वैराजौ जागतौ चाभि-
सारिणी ॥४॥ नवकौ वैराज्यैष्टुभश्च द्वौ वा वैराजौ नवकैष्टुभश्च विराट्सुथाना ॥५॥ एकादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च विराट्सुथाना ॥६॥ द्वादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च ज्योतिषमती ॥७॥ यतोऽष्टकस्ततो ज्योतिः ॥८॥ चत्वारोऽष्टका जागतश्च महावृहती ॥९॥ मध्ये
त्रैष्टुभमध्या ॥१०॥ आद्यौ दशकावष्टकाश्च पंचयुक्तरा विराट्सुथाना वा ॥११॥ [९]

सप्तमं जगती जागतपदा ॥१॥ अष्टिनस्त्रयः स्वौ च द्वौ महासतोवृहती ॥२॥ अष्टकौ सप्तकः पदको दशको नवकश्च
प्रष्टकश्च वा महापंक्तिः ॥३॥ [१०]

अथ प्रगाथाः ॥१॥ वृहतीसतोवृहत्यां बार्हतः ॥२॥ ककुप् चेत्युर्वा काङ्गमः ॥३॥ महावृहतीमहासतोवृहत्यां महा-
बार्हतः ॥४॥ वृहतीविपरीते विपरीतोत्तरः ॥५॥ अनुष्टुप्छायाध्या चानुष्टुभोऽनुष्टुप्छायाध्या इत्युक्ते ॥६॥ [११]

सूक्तसंख्यानुवर्तत आन्यस्याः सूक्तसंख्यायाः ॥१॥ अप्रिष्टान्यस्मारपेरवाविशिष्टः ॥२॥ तु-हि-ह-वै-तच्छब्दविशिष्टा-
न्युपदैवतच्छंदांसि द्वि-त्रि-चतुः-पंच-षड्-सूक्तमात्रं यथासंख्यं ॥३॥ अनिरुक्ता संख्या विंशतिः ॥४॥ अनादेशो स्विष्टो
वृद्धता ॥५॥ त्रिष्टुप् छंदः ॥६॥ प्रगाथा बार्हताः ॥७॥ विंशतिका द्विपदा विराजः ॥८॥ तदर्थमेकपदाः ॥९॥ द्विद्विपदास्तृचः
सप्तममंति ॥१०॥ अयुक्षंत्या द्विपदैव ॥११॥ मंडलादिष्वाग्नेयमंत्रात् ॥१२॥ त्रिष्टुयंतस्य सूक्तस्य शिष्टा जगत्यः ॥१३॥ आद्यौ
रात्र्यं प्राग्वैरण्यस्तूपीचात् ॥१४॥ [१२]

॥ इति द्वादशकांडी तु परिभाषा प्रवर्णिता ॥

१ अग्निं नव मधुच्छंदा वैश्वामित्रः । २ वायो वायव्यैर्द्रवायवमैत्रावरुणास्तुवाः । ३ अश्विना द्वादशा दिव्यैर्द्र-
वैश्चैवैषारस्वतास्तुवाः । सप्तैताः प्रथमदेवताः । ४ सुरूपकृत्स्नं दशैर्द्रं । ५ आ तु । ६ युंजंस्याद्देवताः पण्मास्यो
वीळु-चिद्विद्वेगेत्यंशौ च । ७ इंद्रमित् । ८ पृथु सान्ति । ९ इंद्रेहि । १० गायंति द्वादशानुष्टुभं तु । ११ इंद्रमष्टौ
त्रेता आधुच्छंदसः । १२ अग्निं द्वादश मेधातिथिः काण्व आग्नेयमग्निनेति पादो अग्निदैवतो निर्मथ्याहवनीयो । १३
सुतमिन्द्र इतीधमः समिद्धो वाग्निस्त्वनूपाश्वराशंस इको बहिर्देवीद्वार उपासानका दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ तिस्रो देव्यः
सरस्वतीकाभारत्यस्वष्टा मनस्पतिः स्वाहाकृतय इति प्रत्युचं देवताः । एतदाग्नीसूक्तं । एतेनान्यान्युक्तदैवतानि । एकादशकानि
तु नाराशंस्यान्वामश्वोक्तान्यतनूपाति । १४ ऐर्मिथैवदेवं । १५ इंद्र सोमसूतयं । तत्रैद्री माहती स्वाष्ट्याग्नेयैर्द्री
मैत्रावरुणी चतस्रो द्रविणोदस आश्विन्याग्नेयीत्युतदेवताः सर्वत्र । १६ आ त्वा नव । १७ इंद्रावरुणयोरैन्द्रावरुणं युवाङ्ग
पादनिचूयौ ईन्द्रो हूसीयसी वा । १८ सोमानमिति पंच ब्राह्मणस्पत्याश्चतुर्धामैर्द्रश्च सोमश्च पंचम्यां दक्षिणा चान्याः
सादितस्वत्या नाराशंसी वांसा । १९ प्रति त्वमाग्निमाहृतं ॥ [१] (मन्त्राः १९४)

२० अयमष्टावार्भवं । २१ इह पळैत्राभं । २२ प्रातर्युजा सैका चतस्र आश्विन्यस्तथा सावित्र्य आग्नेय्यौ द्वे देवीनामे-
कैर्द्वेजाणीवरुणान्यग्नायीनां चायाश्विन्ये पातिंवी पद्वैष्णव्योऽतो देवा दैवी वा । २३ तीव्राश्चतुर्विंशतिर्वायव्यैर्कैर्द्रवायव्यौ
मैत्रावरुणमस्वरीयवैश्वेदेवौप्यास्तुवाः शिष्टा आर्षोऽऽध्यर्षाग्नेय्यस्त्रैतः पुरवर्णिक् परानुष्टुप्तिज्ज्ञात्वा एकविंशतिं प्रतिष्ठा ।

[७] (३) ऋहती स्कंधोप्रीवी वा । (८) नवकाष्टकैकादशाष्टिनो विपमपदा; नवकाष्ट्येकादश्याष्टिनो विपमपदा ।

[८] चतुष्पदा । (३) दशकाः । वैराजैर्विराट् ।

[१२] (८) विंशिका । (१०) वृचः; ० द्वा ऋचः ।

(१३) कोपा । (१४) प्राग्वैरण्यस्तुपात् ।

(१२) निर्मथ्य; निर्मथ्य । निर्मथ्य आहवनीयश्च । निर्मथ्याहवनीयाभ्याम् ।

(१३) देवता । (१५) ऋनेच्युतदेवताः । (१८) वा; चांसा । (२२) देवीनामेकैर्द्वेजाणीवरुणानि । (२३) कोपा ।

२४ कस्य पंचोनाजीगतिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातो वारुणं तु त्रैष्टुभमादौ काश्यामन्त्र्यौ सावित्रस्तुचो गायत्रोऽप्यौत्सा भागी वा । २५ चक्षितैका । २६ वसिष्ठ दशाश्वेयं तु । २७ अथ सप्तोना गायत्रेऽप्यौत्सा वैश्वी त्रिष्टुप् । २८ यत्र प्रावा नव पञ्चुष्टुयादि यच्चिद्वैश्वीत्सुतयौ परे मौसव्यौ च प्रजापतेर्हरिश्चन्द्रस्याप्यौ चर्मप्रतासा वा । २९ यच्चित्स पातं । ३० आ नो अधिकास्माकं पादनिचच्छश्चिष्टुष्टुपरो तुचावाश्विनोपस्यौ । ३१ स्वमसे इष्टूना हिरण्यस्तुप आश्वेयं त्रिष्टुवंत्याष्टमीपोलक्ष्यौ च । ३२ इन्द्रस्य पंचोना ॥ [२] (मन्त्राः १८९)

३३ एत । ३४ त्रिष्टुवंत्याष्टमीनं नचम्यंस्ते त्रिष्टुभौ । ३५ ह्यपाम्येकादश सावित्रं नयमी जगत्याषा च सा शिंगो-
क्तदैवतपादा । ३६ प्र चो विंशतिः कण्वो घोर आश्वेयं प्रागायमूर्ध्वं ऊ पु यौत्स्यौ । ३७ क्रीकं पंचोना मास्तं हि गायत्रं तु । ३८ कद् । ३९ प्र यद्वा प्रागायं तु । ४० उत्तिष्ठाष्टौ प्राक्ष्णस्पत्यं । ४१ यं रक्षंति नव वरुणमित्रार्यम्णां मध्ये तुच आदित्येभ्यो गायत्रं हि । ४२ सं पुपन्दश पौण्यं । ४३ कद्रुदाय नव रौद्रं तृतीया मैत्रावरुणी चांशस्तुचः सौम्योऽस्यानुष्टुप् । ४४ अश्वे पञ्चुना प्रस्फुवः कापव आश्वेयं तु प्रागायमाद्यो ह्युचोऽभ्युपसां च । ४५ स्वमसे दशानुष्टुभमपंचोऽप्यौत्स्यो देवः । ४६ एषो पंचोनाश्विनं तु गायत्रं ॥ [३] (मन्त्राः १९३)

४७ अथ दश प्रागायं तु । ४८ सह षोडशोपस्यं तु । ४९ उपश्वतुष्कमानुष्टुभं तु । ५० उडु स्यं सप्तोना सौर्यं नवाद्या गायत्रोऽप्यस्तुचो रोगश्च उपनिषत् । ५१ अभि स्यं पंचोना सभ्यो द्वित्रिष्टुवंतं । अंगिरा इन्द्रतुष्यं पुत्रमिच्छन्नभ्य-
ध्यायस्तस्य इतीन्द्र पंचास्य पुत्रोऽजायत । ५२ स्यं सु त्रयोदशंस्ते त्रिष्टुभौ । ५३ न्यू द्वेकादशंस्ते त्रिष्टुभौ । ५४ मा नोऽस्या त्रिष्टुप् पष्टयष्टमी नवमी च । ५५ दिवश्चिदष्टौ जागतं हि । ५६ एष प्र पद् । ५७ प्र महिष्ठाया । ५८ नूचिचत्र नोभा गीतम आश्वेयं हि चतुस्त्रिष्टुवंतं । ५९ वया इत्सस वैश्वानरीयं । ६० वाहं पंच । ६१ अस्मा इडु षोडश ॥ [४] (मन्त्राः १९२)

६२ प्र सप्तोना । ६३ त्वं नव । ६४ वृष्णे पंचोना मास्तं त्रिष्टुवंतं । परमाश्वेयमैन्द्रात् । ६५ पश्चा दश पराशरः शाकलो द्वैपदं तत् । ६६ रयिः । ६७ वनेषु । ६८ श्रीणन् । ६९ शुक्रः । ७० वनेमैकादश । ७१ उप प्र दश । ७२ नि काश्या । ७३ रविर्न । ७४ उपप्रयतो नव गीतमो राहूगणो गायत्रं तु । ७५ जुपस्व पंच । ७६ का ते । ७७ कथा । ७८ अभि स्वा गायत्रं तु । ७९ हिरण्यकेशो द्वादशाष्टौ तुचौ त्रैष्टुभौ गिरौ पूर्वोऽश्वेयं वा मध्यमाय । ८० इथा षोडशैन्द्रं पातं हि यामित्यस्यां निपातिनो दध्यध्मनुरधर्वा चेति ॥ [५] (मन्त्राः १८५)

८१ इन्द्रो नव । ८२ उपो पु पद् जगत्यंतं । ८३ अश्वायति जागतं । ८४ असावि विंशतिः पञ्चुष्टुभ औदिगहपांक्तः गायत्रत्रैष्टुभास्तुचाः प्रागायः । ८५ प्र ये द्वादश मास्तं ह पंचम्यंस्ते त्रिष्टुभौ । ८६ मरुतो दश गायत्रं । ८७ प्रस्वक्षसः पद् जागतं । ८८ आ विष्टुन्मज्जिरायांऽश्वे प्रस्तारपंक्ती पंचमी विराड् रूपा । ८९ आ नो दश वैश्वदेवं तु पंचाषाः सप्तमी च जगत्यः षष्ठी विराट्स्थाना । ९० ऋजुनीती नव गायत्रमस्यानुष्टुप् । ९१ त्वं सोम ऋषिका सौम्यं पंचम्यादि गायत्र्यो द्वादशोष्णिक् च । ९२ एता उ त्या इन्नोपस्यं चतुर्जंगत्यादि पञ्चुष्णिगंतं तृचोऽश्व आश्विनः । ९३ अग्नीषोमौ द्वादशाग्नीषोमीयमाथास्तिस्रोऽनुष्टुभ उपस्थास्तिस्रो गायत्र्योऽष्टमी जगती वा । ९४ इमं षोडश कुस्त आश्वेयं तद् द्वित्रिष्टुवंतं पूर्वो देवास्तस्यः पावा देवास्तस्रो मित्रोऽर्धर्चो शिंगोक्तदैवतो यदैवस्यं वा सुक्तं ॥ [६] (मन्त्राः १९३)

९५ द्वे एकादशौपसाय चाश्वेय । ९६ स प्रत्यथा नव द्वविणोदसे । ९७ अप नोऽष्टौ शुचये गायत्रं । ९८ वैश्वानरस्यं तुचं वैश्वानरीयं । ९९ जातवेदस एका जातवेदस्यमेतदादीत्येकभूयांसि सूक्तसहस्रमेतत्कड्यपापं । १०० स गो वृषकोना बापांगिरा ऋक्षांश्वरीपसहदेवमयमानसुराधसः । १०१ प्र मंदिन एकादश कुस्त आषा गर्भस्त्राविष्टुपुनिपञ्चनुस्त्रिष्टुवंतं ।

(२४) अस्याता । (२६) वसिष्ठा । (२९) यच्चिदि । (३०) तुचावाश्विनोपस्यं । (३३) नचम्यंते । (३५) शिंगोक्तदैवतोः पादाश्वयः, दैवतपादाः । (३६) घोर । (५०) उपनिषद् अंत्योऽर्धर्चः शशुमक्ष । त्रिपक्षः । (८५) पंचम्यंते । (९४) देवस्योः दैवतो । यदैवस्यं । (९५) एकादशोपसाय । (९९) सूक्तसहस्रमेतत् कड्यपापं । (१०१) कुस्तश्चतुस्त्रिष्टुवंतं गायत्रा गर्भस्त्राविष्टुपुनिपत् ।

१०२ इमां तेषां त्रिष्टुप् । १०३ तत्तेऽष्टौ । १०४ योनिर्नव । १०५ चंद्रमा एकोनाश्वस्तितो वा वैश्वदेवं हि पांक्तमंशा त्रिष्टुप्चष्टमी महाबृहती यवमण्या । १०६ इमं मित्रं सप्त त्रिष्टुभंतं । १०७ यज्ञस्तृचं । १०८ य इन्द्राग्नी सप्तोर्नैत्रासं तु । १०९ वि ऋषी । ११० सतं नवार्मवं तु पंचम्यंस्ते त्रिष्टुभौ । १११ तक्षन्पंचोत्था त्रिष्टुप् । ११२ इके पंचा-
धिकान्निमाद्यौ पादौ क्षिगोक्तदेवतावंस्ते त्रिष्टुभौ ॥ [७] (मन्त्राः १०९)

११३ इदं विश्वितृपस्यं द्वितीयोऽर्धर्चो रात्रेक्ष । ११४ इमा एकावश रीत्रं द्वित्रिष्टुभंतं । ११५ चित्रं पट् सौर्यं । ११६ नासत्याभ्यां पंचाधिका कक्षीवान्वैध्वंतमस उशिकप्रसृत आश्विनं वै । ११७ मध्वः । ११८ आ चामेकादश । ११९ आ वां रथं दश जागतं । १२० का राघद्वादशांस्त्वा दुःस्वप्ननाशिन्याद्या गायत्री द्वितीया ककुप्तृतीयाचतुर्थ्यां काशिराग्न-
ष्टृत्प्यौ पंचमी तनुशिरा पष्टयक्षरैरुणिविष्टारबृहती कृतिर्विराट् तिस्रो गायत्र्यः । १२१ कदित्या पंचोना वैश्वदेवं वा । [८]
(मन्त्राः १३५) [इति प्रथमोऽष्टकः । मन्त्राः १३००]

१२२ प्र वो वैश्वदेवमा वो विराड्रूपे । १२३ पृथुः सप्तो नोपस्यं तु । १२४ उपा उच्छंती । १२५ प्राता रत्नं सप्त स्वनयस्य दानस्तुतिरुपजगत्स्यौ । १२६ अमं दानिति कक्षीवान्दानतुष्टः पंचभिर्मावयस्यं तुष्टावांस्ते अनुष्टुभौ भावय-
ज्योमतायोर्दृष्टयोः संवाद्यः । १२७ अक्षमेकादश पश्येष्टेपो वैवोदासिरात्रेयं तु पारुच्छेपं सर्वमात्यष्टं तत्रातिष्ठतिः पष्टी । १२८ अयं जायताष्टौ । १२९ यं स्वमेकादश पष्ट्येदधी प्रमा वोऽतिशकर्षावष्टिरस्या । १३० पुंन्रथाहि वशांस्या त्रिष्टुप् । १३१ इन्द्राय सप्त । १३२ त्वया पङ्क्तुभंतं मेघापावंतोऽर्धर्चः । १३३ उभे सप्तद्वौ त्रिष्टुसिक्तोऽनुष्टुभो गायत्री छतिरष्टिः । १३४ आ त्वा पदेवायस्यं त्वंस्याष्टिः । १३५ स्तीर्णं नव चतुर्स्याद्याः पंचैन्द्राचोपांस्ते अष्टी । १३६ प्र सु सप्त मैत्रावरुणं त्वंस्ते क्षिगोक्तदेवस्ये अस्या त्रिष्टुप् ॥ [९] (मन्त्राः १३७)

१३७ सुपुम तृचमतिशार्करं । १३८ प्र चतुष्कं पौष्णं । १३९ अस्तु औपलेकादश वैश्वदेवी मैत्रावरुण्याश्विन-
विश्व ऐशान्मेघी मारुतैन्द्राग्नी बार्हस्पत्या वैश्वदेवस्या त्रिष्टुपंचमी बृहती वैश्वदेवमेतदेवमन्यासामपि सूक्तप्रयोगे वैश्वदेवत्वं सूक्तप्रयोगे यक्षिं सा देवता । १४० वेदिपदे सप्तोना दीर्घना औषध आसेयं तु द्वित्रिष्टुभंतं तु त्रिष्टुभसमी वा । १४१ यक्षिस्था । १४२ समिद्ध आश्रिय आनुष्टुभमंलैद्वी । १४३ प्र तस्यसीमष्टावाग्नेयं तु तस्त्रिष्टुभंतं । १४४ एति प्र सप्त जागतं । १४५ तं पृच्छत पंचास्या त्रिष्टुप् । १४६ त्रिस्पर्धनं । १४७ कथा । १४८ मथीघत् । १४९ महः स वैराजं । १५० पुरु तृचमं गमिहं । १५१ मित्रं नव मैत्रावरुणं हि जागतं मैत्राद्या । १५२ युवं सप्त । १५३ यजामहे चतुष्कं । १५४ विष्णोः पश्यैग्नं हि । १५५ प्र वो जागतं त्वैन्द्राद्यस्तृचः । १५६ भव पंच । १५७ अबोधि पक्षाश्विनं त्वंस्ते त्रिष्टुभौ ॥ [१०] (मन्त्राः १४३)

१५८ वसू अंथानुष्टुप् । १५९ प्र यावा पंच यावाष्टुधिवीयं तु जागतं तु । १६० ते हि । १६१ किमु अष्टः पक्षानर्भं त्रिष्टुभंतं । १६२ मा नो द्व्यधिकाश्वस्तुतिस्तु तृतीयापच्यौ जगत्स्यौ । १६३ यद्वक्त्रं सप्तोना । १६४ अस्तु द्विपंचाश्वस्तुतं स्वेतसंशयोत्थापनप्रश्नप्रतिवाक्याभ्यन्त प्रायेण ज्ञानमोक्षाक्षरप्रसांसा च पंचपादं सांक्तजानां यज्ञायज्ञेऽयं स शिक्तं सप्तार्धगर्भा गौरीरिति जगत्स्यः । एतदंतं वैश्वदेवं तस्याः समुद्रा इति वाचः समुद्रा आपोऽक्षरं सा प्रस्तार-
पंक्तिः शकमयमिति शकपूम उक्षाणं पृथिमिति सोमस्त्रयः केशिन ह्यग्निः सूर्यो वायुश्च केशिनश्चत्वारि चारवाच इमं मित्रं सौर्वो द्वादशेति संवत्सरसंख्यं कालचक्रवर्णनं यस्ते सरस्वत्यं यज्ञेन साध्वेभ्यः परानुष्टुप्सौरी पञ्चन्यासिनदेवता वांस्या सरस्वते सूर्याय वा । १६५ कथा पंचोना संवादोऽगस्त्येन्द्रमरुतां तृतीयाद्ययुजो मरुतां वाक्यमंस्त्यस्तृचोऽगस्त्यस्य शिष्टा इन्द्रस्यैकादशी च मरुत्यांसिंवादे देवता ॥ [११] (मन्त्राः १४९)

(१०५) त्रिष्टुभंतं । (११०) पंचम्यंते । (१२०) पंचम्यौ । का राघद्वादशांस्त्वा दुःस्वप्ननाशिनी गायत्रानुष्टुभौणिहा इवा विष्टारबृहती कृतिर्विराट् तिस्रो गायत्र्यो द्वितीयोऽष्टिगवा तृतीयाचतुर्थ्यां काशिराग्नष्टृत्प्यौ पंचमी तनुशिरा वा । (१२५) उप चरंति । (१२९) अतिशकर्षावष्टिरस्या । (१३२) त्वया ययं । (१३९) ऽदेवते । (१४८) मथीघत् । (१५९) यावाष्टुधिव्यं । (१६४) ऽएतदंतं तु । (१६५) ऽसंवादसूक्तीयाद्याऽग० । ऽसंवादस्तृतीया० । च शिष्टा० ।

१६६ तन्मन्त्रगस्त्यो मासुतं हि द्वित्रिष्टुबंतं मित्रावरुणयोर्वीक्षितयोर्कर्वशीमन्त्रसं दृष्ट्वा वाससीवरे कुंभे रेतोऽपतत्ततोऽ-
गस्त्य-चक्षिष्ठावजायेता । १६७ सहस्रमेकादशाष्टौ । १६८ यज्ञायज्ञा दस त्रिष्टुबंतं । १६९ महोऽष्टौ द्वितीया
विराट् । १७० न नूनं पंचागस्त्येमेन्द्रे हविषि मरुतामुद्यत ईद्रागस्त्ययोः संवाद ऐन्द्रसन्नाथा तृतीया चैत्रवाक्यं चतुर्थी
चाद्यौ बृहती तिस्रोऽनुष्टुभः । १७१ प्रति वः पण्मासुतं तु चतस्रोऽस्या मरुत्वतीवाः । १७२ चित्रस्तृचं गायत्रं ।
१७३ गायरसोना । १७४ एवं राजा दश । १७५ मरिस पलायुष्टुभं तु त्रिष्टुबंतं स्वाद्या रक्षोभ्रीवा । १७६ मरिस नः ।
१७७ आ चर्षणि प्राः पंच । १७८ यज्ञ स्या । १७९ पूर्वाः पद् जाया-पर्योर्लोपासुद्राया अगस्त्यस्य च द्रुचाम्यो रत्यथं
संवादं ध्रुवातेवासी ब्रह्मचार्यस्ये बृहत्यादी अपश्यत् । १८० युवोर्दशाश्विनं वै । १८१ कहु नव । १८२ अभूदिदमष्टौ
पञ्चम्ये त्रिष्टुभौ । १८३ तं जुजायो पद् ॥ [१२] (मन्त्राः १४२)

१८४ सा वां । १८५ कस्तूरकादश घावापृथिवीयं । १८६ आ नो वैश्वदेवं । १८७ पितुं वसस्तुतिर्गायत्रं स्वाद्या-
नुष्टुभार्मा तृतीया पंचम्याधश्च तिस्रोऽनुष्टुभोऽस्या च बृहती वा । १८८ समिद्ध आभियः । १८९ अग्ने नयाष्टावानेयं ।
१९० अभर्वाणं बार्हस्पत्यं । १९१ कंकतः पोलशोपनिपदानुष्टुभमन्त्रवृणसौम्यं विपश्चकावानगस्त्यः प्रायवीदशम्याद्यास्तिस्रो
महापंकयो महाबृहती च ॥

॥ शतचिन्तां मण्डलं तु समाप्तं प्रथमं स्थिति ॥ [प्रथममण्डलस्य मन्त्राः २००६]

य आगिरसः शौनहोत्रो भूत्वा भार्गवः शौनकोऽभवत्स गृत्समदो द्वितीयं मंडलमपश्यत् । १ स्वमग्ने जागतं तु ।
२ यज्ञेन ससोना । ३ समिद्ध एकादशाग्रं ससमी जगती । ४ हुवे नव सोमाहुतिर्भागोह । ५ होताष्टावानुष्टुभं ।
६ इमां मे गायत्रं हि । ७ श्रेष्ठ पद् । ८ वाजयन्त्रिधात्यानुष्टुभ ॥ [१३] (मन्त्राः १५९)

९ नि होता । १० जोहूत्रः । ११ शुधि सैकेंद्रं विराट्स्थानमृतेऽस्यां । १२ यो जातः पंचोना । १३ ऋतुः
ससोनास्या त्रिष्टुप् । १४ अच्यवर्चो द्वादश । १५ प्र ष दश । १६ प्र वो जवात्पा त्रिष्टुप् । १७ तदस्मै द्वित्रिष्टुबंतं ।
१८ प्रातः । १९ अपायि । २० वयं ते स नो विराट्स्था । २१ विद्वजिते पद् त्रिष्टुबंतं । २२ त्रिकहृकेषु चतुष्क-
मष्ट्याद्यतिशक्करमस्याष्टिवां । २३ गणानामेकोना ब्राह्मणस्पत्यं ह बार्हस्पत्यास्तु षष्ट्यङ्गिणाः पंचदश्यंते त्रिष्टुभौ ॥ [१४]

(मन्त्राः १५७)

२४ सेमां पोलशात्या त्रिष्टुब्दादयी च सैन्त्री च । २५ इंधानः पंच जागतं तु । २६ ऋतुश्चतुष्कं । २७ इमा-
रूपूना कूर्मो गार्त्समदो हि वादित्येभ्यः । २८ इदमेकादश वारुणं । २९ धृतवताः सप्त वैश्वदेवं । ३० ऋतमेकादश
जगस्यंतं षष्ट्यैद्रासौमी सरस्वति स्वमिति सारस्वतोऽर्धर्चो यो नो बार्हस्पत्या तं वो मासुती । ३१ अस्माकं सप्त वैश्वदेवं
त्रिष्टुबंतं । ३२ अस्य मेऽष्टौ जागतं म्यनष्टुबंतं घावापृथिव्यैका द्वे ऐंद्रयौ स्वाष्ट्यौ वा द्वे द्वे राकासिनीवाक्योरन्या लिंगोक्त
देवता । ३३ आते पंचोना रौद्रं । ३४ चारावरा मासुतं त्रिष्टुबंतं । ३५ उपेमपोनप्त्रीयं । ३६ तुभ्यं पकृतस्यं तु
जागतं तु ॥ [१५] (मन्त्राः १३७)

३७ मंदस्व । ३८ उडु ष्य एकादश सावित्रं । ३९ प्रावाणेवाष्टावाश्विनं । ४० सोमापूषणा पद् सोमापूषणमंभोऽ-
र्धर्चोऽप्यदितेः । ४१ वायो सैका गायत्रमुक्ता देवताः प्रतोगेनाद्ये तु तृचैऽप्यैन्द्रवायवी घावापृथिव्योऽप्यस्तुचो हविर्धांनो
वा तृतीयः पादो वासेयोऽश्वितमेऽनुष्टुभौ बृहती च । ४२ कनिकदृष्टुचं । ४३ प्रदक्षिणुत्रागतं मध्येऽतिसाक्यंष्टिवां ।
पुताभ्यामृविर्ध्वनि वाश्यमानं शकुंतं मुष्टाव ॥

॥ इति गार्त्समदं द्वितीयं मंडलं समाप्तम् ॥ [द्वितीयमण्डलस्य मन्त्राः ४२९]

(१६९) विराट्पंक्तिः । (१७०) वाद्यौ च बृहती । (१८७) ऋग्विधाने, १।२।६॥ तृतीयांत्ये । ०अंसा बृहती-
वानुष्टुभा । (१९१) ०इक्षम्याधःश्च तिस्रो । ०निपवन्तृणसौम्यानुष्टुभं ।

(३) षष्ट्यादि जगस्यः, जगस्यौ । (२३) ब्राह्मणस्पत्यं ह । (२७) इमा गिरः वादित्यं । (२८) वारुणमुपांसा
दुःस्वप्ननाशिनी । (३०) षष्ट्यैद्रासौमी..... नो बृहस्पतिस्तर्धोऽस्या । (३५) ०नप्त्रीयं, ०नप्यं ।

कृत्तिकस्त्वैरीरथिर्निद्रुत्तुत्वं पुत्रमिच्छन्महाचर्यं चचार तस्यैव एव गार्धी पुत्रो जज्ञे गायिनो विश्वामित्रः स तृतीयं मंडलम् पश्यत् । १ सोमस्य व्यधिका । २ वैश्वानराय पंचोना वैश्वानरीयं तु जागतं तु । ३ वैश्वानरायैकावृष । ४ समिस्त-मिदामियः । ५ प्रत्यनिनः । ६ प्र कारवः । इत्याग्नेययोरन्यासामपि निपातो दृश्यते ॥ [१६] (मन्त्राः १४०)

[द्वितीयोऽष्टकः । मन्त्राः ११४७]

७ प्र ये । ८ अंजंति यूपस्तुतिः पष्टगाद्याभिर्बहवोऽस्या प्रश्निन्यष्टमी वैश्वदेवी वा तृतीयासप्तम्यावनुष्टुभौ । ९ सखायो मय बार्हतं त्रिष्टुपंतं । १० त्वामग्न औष्णिहं । ११ अग्निर्होता गायत्रं तु । १२ इंद्राग्नी पेंद्राग्नं । १३ प्र वः सप्त ऋषभस्तवानुष्टुभं । १४ आ होता । १५ विपाजसा कात्य उत्कीलस्तु । १६ अयमग्निः पद प्रागाथं । १७ समिध्य-मानः पंच कृतो वैश्वामित्रस्तु । १८ भवा नः । १९ अग्निं होतारं गार्धी ह । २० अग्निमुपसमाधांत्ये वैश्वदेव्यौ । २१ इमं न उपाधे अनुष्टुभौ विराड्रूपा सतोयूहती चांत्या । २२ अयं स उपांत्यानुष्टुभ्योऽग्निभ्यः । २३ निर्मथितो देवभवा देववातश्च भारतौ तृतीया सतोयूहती । २४ अग्ने सहस्र गायत्रमाथानुष्टुप् । २५ अग्ने दिवो वैराजमुपांत्या-मैत्री । २६ वैश्वानरं नव तृचौ वैश्वानरीयमारुतौ जागतौ दृच आत्मस्तुतिर्वा पूर्वोत्तमीतांत्योपाध्यायस्तुतिः । २७ प्र वः पंचोना गायत्रं स्तुतया वाचा । २८ अग्ने जुपस्व पद तृतीयापुष्णिक् त्रिष्टुभजगत्स्यः । २९ अस्तीदं योळवाद्याचतुर्थी-दशमीद्वादशयोऽनुष्टुभः पष्ठयेकादशुपांत्ये च जगत्स्यः पंचम्यष्टिगम्यो वा ॥ [१७] (मन्त्राः १७६)

३० इच्छंति व्यधिकेंद्रं । ३१ वासस्तुतिको विश्वामित्र एव वा भुतेः । ३२ इंद्र सोमं म्यूना । ३३ प्र पर्वतानां सप्तोना संवादो नदीभिर्विश्वामित्रस्तोतितीर्थोत्तर नदीवाक्यं चतुर्थीपष्ठयष्टमीदशम्यः पष्टीसप्तम्योस्तित्रंस्तुतिरंत्यानुष्टुप् । ३४ इंद्रः पूर्विकादश । ३५ तिष्ठा हरी । ३६ इमाम् पूर्वांतां घोरोऽपश्यस्ता निर्वहेच्छस्यमानेति भूयते । ३७ वात्रहत्याय गायत्रमंत्यानुष्टुप् । ३८ आभि तष्टेव दश प्रजापतिः स वैश्वामित्रो वाच्यो वा द्वौ वा तौ न वैकोऽपि । ३९ इंद्रं सतिनैव ॥ [१८] (मन्त्राः १३७)

४० इंद्र त्वा गायत्रं हि । ४१ आ ह नः । ४२ उप नः । ४३ आ वाद्यष्टौ । ४४ अयं ते पंच बार्हतं तु । ४५ आ मैत्रेः । ४६ सुमस्य । ४७ मरुत्वात् । ४८ सद्यो ह । ४९ शंसा महा । ५० इंद्रः स्वाहा । ५१ चर्वणी-धृतं द्वादशायांत्यौ तृचौ जागतगायत्री । ५२ धानावंतमष्टौ पूर्वांते गायत्रं पष्टी जगती । ५३ इंद्रापर्वता चतुर्विंशति-राष्ट्रापार्वती पंचदश्यादिहे वाधे सप्तपर्वं चतरो रयांगस्तुतयोऽस्या अभिशापास्ता वसिष्ठदेविष्णो न वसिष्ठाः शृण्वंति । दशमोपोळद्वयौ जगत्स्यौ त्रयोदशी गायत्री द्वादशीविंतीद्वादशयोऽनुष्टुभोऽष्टादशी बृहती । ५४ इमं महे व्यधिकोक्तगोत्रः प्रजापतिर्हि वैश्वदेवं ह । ५५ उपस्यः ॥ [१९] (मन्त्राः १५८)

५६ न ताष्टौ । ५७ प्र मे पद । ५८ येजुर्नवाग्निनं । ५९ मित्रो मैत्रं चतुर्गायत्र्यंतं । ६० इहेह वः सप्तार्चं जागतं एचोऽस्य पेंद्रश्च । ६१ उप उपस्यं । ६२ इमा उ द्युर्नैन्द्रावरुणबार्हस्पत्यपौष्णसावित्रसौम्यमैत्रावरुणास्तृचा अंत्यो जमदग्न्याप्यौ वा चतुर्षांघा गायत्र्यः ॥

॥ इति वैश्वामित्रं तृतीयं मंडलं समाप्तम् ॥ [तृतीयमण्डलस्य मन्त्राः ६१७]

X वामदेवो गौतमभनुत्तं मंडलमपश्यत् । १ त्वां ह्यग्ने विशातिरष्टयतिजगतीधृतय आद्या उपाद्याश्चत्सो वारुण्यश्च वा । २ यो मर्त्येषु । ३ आ वः योळवाद्या रौद्री । ४ कृणुन्व पंचोना राक्षोर्न ॥ [२०] (मन्त्राः १३५)

५ वैश्वानराय वैश्वानरीयं । ६ ऊर्वं ऊ ध्वेकावृष । ७ अयमिहादौ जगती पंचानुष्टुभः । ८ त्वं चोऽप्यौ गायत्रं तु । ९ अग्ने मृळ । १० अग्ने तमघ पदपान्तं पंचमी महापदपंक्तिरंत्योष्णिक् चतुर्थी पष्ठयुपांत्या वा सप्तम्याः पंचकौ मुखयौ तृतीयः सप्तको नवकश्चाष्टम्याः पंचकः पादश्चतुष्कः सप्तकश्चैष्टुभश्च । ११ मद्रं पद । १२ यस्वा । १३ प्रत्यनिनः पंच छिगोक्तदैवतं त्वेके । १४ प्रत्यनिनः । १५ अग्निर्होता दश गायत्रमृषिर्बोधित्वाभ्यां सोमकं साहदेव्यमभ्यवदत्पराभ्या-

(१५) कात्योत्की० (५३) अभिशापायांस्ता । (६०) इहेह सप्तार्चं । (६१) उप औपस्यं ।

(१५) गायत्रमृषिर्बोधिति ह्यभ्यां । X वः पूजयितुं देवपितृमनुष्मन् पंचे आन्त्राणि शुनः इयेनरूपेणेन्द्रो वृत्त्य-भंसाहरन्मधु वस्य म वामदेवो० ।

मस्माद्विनावायुरयाचत । १६ आ सत्यः सैकंद्रं । १७ त्वं मह्यो असिक्मन्नामेकपदा । १८ अयं पंथाः ससोना संवाद
इन्द्रादिविषामदेवानां ॥ [२१] (मन्त्राः १४८)

१९ एवैकादश । २० आ नः । २१ आ यातु । २२ यन्नः । २३ कथोपोत्थास्तित्त न्नवदेव्यो वा । २४ का
मुष्टुतिरुपोत्थानुष्टुप् । २५ को अथाष्टौ । २६ अहं मनुः ससाद्याभिस्तिसृभिर्दिग्भिरिवात्मानमृषिस्तुष्टावैर्वो वात्मानं
परा नवाष्टौ वा इयेनस्तुतिः । २७ गर्मे तु पंचात्था शकरी । २८ स्वा युजैर्द्रासोमं वा । २९ आ नः स्तुतः । ३०
नक्षिस्तुर्विशतिर्दिग्बिस्तुच उपस्यन्न गायत्रं द्वाष्ट्यंत्ये अनुष्टुभौ । ३१ कथा पंचोनामी पु पादनिष्ठुत् । ३२ आ न्नक्ष-
तुर्विशतिरस्याम्भार्मिन्द्राश्चौ स्तुवौ ॥ [२२] (मन्त्राः १५९)

३३ प्र ऋतुस्य एकादशार्धं वै । ३४ ऋतुर्विम्बा । ३५ इहोप नव । ३६ अनस्योऽस्या त्रिष्टुप् । ३७ उप नोऽष्टौ
चतुरनुष्टुबंतं । ३८ उवो हि दश दधिकं हि धावाशुधिष्याद्या । ३९ आहुं पक्षंस्यानुष्टुप् । ४० दधिक्रावणः पंच चतस्रो-
त्या जगस्योऽस्या सौरी । ४१ इन्द्रा को वामेकादशैर्द्रावस्यं तु । ४२ मम द्विवा दश त्रसदस्युः पौरुस्त्यः पलाया
आत्मस्तवः । ४३ क उ अवस्तस्य पुरुमीकहाजमीकहौ सौहोत्रौ त्वाभिनं हि । ४४ तं वा । ४५ एप त्व त्रिष्टुबंतं ।
४६ अग्रं वायव्याधिर्द्रावायवं तु गायत्रं । ४७ वायो चतुष्कमाद्या वायव्यानुष्टुभं तु । ४८ विहि पंच वायव्यं । ४९ इदं
वा पक्षैर्द्रावाहस्यं गायत्रं । ५० यस्तस्मैकादश बाहस्यत्यंत्ये ऐश्वी चोपोत्था जगती ॥ [२३] (मन्त्राः १४४)

५१ इदमुपस्यं तु । ५२ प्रति प्या सस गायत्रं । ५३ तदेवस्य सावित्रं तु जागतं । ५४ अमूदेवः पद त्रिष्टुबंतं ।
५५ को धा दश वैशदेवं त्रिगायम्यंतं तु । ५६ मही सस धावाशुधिषीयं । ५७ क्षेत्रस्याष्टौ तिस्रः क्षेत्रपत्याः शुना-
यैका परा पुरवणिक् सांत्वा च शुनासीराम्नामुपात्वे सीतायै ते चानुष्टुमावाद्याचतुष्यौ च । ५८ समुद्रादेकादशानेयं
जगस्यंतं सौर्यं वापं वा गव्यं वा चतस्तुतिर्वा ॥

॥ इति धामदेव्यं चतुर्थं मंडलं समाप्तम् ॥ [चतुर्थमण्डलस्य मन्त्राः ५८९]

नमोऽग्निभ्यो भौमोऽग्निः पंचमे मंडलेऽनुक्ताग्रेनाग्नेयं विधात्यंक्त्यंतस्य च सूक्तस्य शेषमानुष्टुभं । १ अगोधि द्वादश
भुचगविष्टिरी । २ कुमारं कुमारो वृषो वा जान उभौ वा शक्यंतं कं वीत्यृषोस्तु वृष एव । ३ त्वमग्ने वसुभुतः + । ४
त्वामग्ने एकादश । ५ सुतमिद्धायामं गायत्रं । ६ अग्निं तं दश पांक्तं । ७ सत्ताय इषः पंक्त्यंतं । ८ त्वामग्ने सस
जागतं ॥ [२४] (मन्त्राः १५२) [इति तृतीयोऽष्टकः । मन्त्राः १२०९]

९ त्वामग्ने गयोऽस्यापंचम्यौ पंक्ती । १० अग्न ओषिष्ठमंस्याचतुष्यौ च । ११ जनस्य पद सुतंभरो जागतं । १२
प्रातनये । १३ अर्चतो गायत्रं तु । १४ अग्निं स्तोमेन । १५ प्र वेधसे पंचागिरसो ऋणः । १६ बृहस्पतः पंक्त्यंतं
हि । १७ आ यज्ञैः । १८ प्रातर्मुक्तवाहा द्वितः । १९ अभ्यवस्था त्रिर्गायम्यावनुष्टुभौ विराड्रूपा । २० यमग्ने
चतुष्कं प्रयस्वतः पंक्त्यंतं ह । २१ मनुष्वत्ससः । २२ प्र विश्वसामग्निश्वसामा । २३ अग्ने युक्तो विश्वचरोणिः ।
२४ अग्ने त्वं गोपायना लौपायना वा बंधुः सुबंधुः श्रुतबंधुर्विप्रबंधुश्चैकवा द्वैपदं । २५ अग्न्या वो नव वसुषव आनु-
ष्टुभं । २६ अग्ने गायत्रमन्त्वा लिंगोक्तदेवता । २७ अग्नस्वता पद त्रैवृण्यपौरुस्त्यौ द्वौ त्र्यवृण्यत्रसदस्यू राजानौ भारत-
स्याश्वमेधोऽस्यास्तित्तोऽनुष्टुभो नारामग्ने दद्यादिति सर्वास्वर्गि केचिदंत्यैर्द्राग्नी । २८ समिद्धो विश्ववाराग्नेयी त्रिष्टुजगती
त्रिष्टुबनुष्टुगायम्यौ । २९ त्र्ययमा पंचोना गौरिषीतिः शक्य पंद्रमुशाना यदौशनसो वा पादः । ३० क स्य यम्भर्कण-

(२८) युजैर्द्रासोमं । (३०) द्वाष्ट्यंते । (४२) आत्मसंस्तवः । (४७) ० मानुष्टुभं त्वाद्या वायव्या ।
(५७) आद्या चतुर्थी च; ते अनुष्टुमावाद्या च चतुर्थी च ।

+ (३) आद्या विराट् तृतीया मातृरौद्रावैष्णवी ।

(१०) अंस्या चतुर्थी च । (२१) मनुष्वच्छसः । (२२) प्र विश्वसामा । (२६) अंस्या वैशदेवी; अंस्या
वैशदेवी वा । (२७) द्विपौरुस्त्यौ । त्रैवृण्यः पौरुस्त्योः ।

चयोऽप्यत्र राजा स्तुतः । ३१ इन्द्रो रथाय ससोनावस्तुरप्रमिति कौस्त्यौशनसौ वा पादौ परैर्द्राकौसी । ३२ अदर्वद्वावर्त
गातुः ॥ २५ ॥ (मन्त्राः १६८)

३३ महि दस प्राजापत्यः संवरणः । ३४ अजातशत्रुं नव त्रिष्टुवंतं । ३५ वस्तेऽष्टौ प्रभूवसुरागिरसः पंकस्थंतं । ३६
स आ गमत् पद् तृतीया जगती । ३७ सं आनुना पंचात्रिः । ३८ उरोतानुष्टुभं । ३९ यदिद्र पंकस्थंतं । ४० आ
याहि नव श्युष्णिगाधस्तानुष्टुभमध्ये च सा सौरी तदादीतिहासः स्तुतिकर्मत्वादात्रिर्वैतैव । ४१ को नु विंशतिर्वैतैव वै तत्
पोलशपाद्यतिजगत्यावंलैकपदा । ४२ प्र शंतमा द्वयनैकावली रौद्री । ४३ आ घेनवस्म्यूना । एतयोर्पांलैकपदा । ४४
तं प्रलथा पंचोना काश्यपोऽवस्तोऽग्ने च ऋपयोऽत्र ह्यलिंगा द्वित्रिष्टुयंतं । ४५ विद्रा एकादश सदायुगः । ४६ हयोऽष्टौ
प्रतिशत्रौऽस्तौ द्वौ देवपत्नीस्तवोऽस्या त्रिष्टुद्वितीया च ॥ [२६] (मन्त्राः १४६)

४७ प्रयुजती सप्त प्रतिरथः । ४८ कद्रु पंच प्रतिमानुजागतं । ४९ देवं नः प्रतिप्रभोऽस्या तृणपाणिः । ५० विधः
स्वस्त्याग्नेयः पंकस्थंतं । ५१ अग्ने पंचोना चतस्रो गायत्र्यः पक्षुष्णिगहस्तिस्रो जगत्पक्षिष्टुभो वांस्ते अनुष्टुभौ । ५२ प्र
इयावाइव श्यूना इयावाभ्यो मारुतं ह तत्पंकितः पष्टयंते च । ५३ को वेद पोलश ककुप्सुहस्त्यनुष्टुप्पुरवृष्णिक् ककुप्सतो-
हृहलौ गायत्री सतोवृहती ककुभौ गायत्री सतोवृहलौ ककुप्सतोवृहती । ५४ प्र शार्धाय पंचोना जागतमुपांस्या त्रिष्टुप् ।
५५ प्रयज्यवो दशांस्या त्रिष्टुप् । ५६ अग्ने नव धार्हेतं तृतीयासप्तम्यौ सतोवृहत्यौ । ५७ आ रुद्रासोऽष्टौ द्वित्रिष्टुवंतं ।
५८ तनु । ५९ प्र वस्तिष्टुवंतं । ६० ईळे द्विजगत्पंतमाग्नेवं च वा । ६१ के छैकोना गायत्रं इयावाइवोऽत्र वैदद्वी
तंरंतुरुर्गच्छौ दाक्ष्यं रथवीरिं मरुतश्च दानतुष्टः प्रशशंस बुद्ध्वा च तंरतमहिरी क्षात्रीयसीं पंचम्यनुष्टुभमौ सतोवृहती ।
६२ ऋतेन नव भुतविन्मैत्रावरुणं वै तत् ॥ २७ ॥ (मन्त्राः १६४)

६३ ऋतस्य सप्तार्चनाना जागतं । ६४ वरुणं पंकस्थंतं तु । ६५ अश्विकेत पद्मातहव्यः । ६६ आ चिकितानानुष्टुभं
तु । ६७ बलिस्था पंच यजतः । ६८ प्र वो गायत्रं । ६९ त्री रोचना चतुष्कमुवचक्रिः । ७० पुरुक्षणा गायत्रं तु ।
७१ आ नस्तृचं बाहुवृक्ताः । ७२ आ मित्र औष्णिहं । ७३ यदध दस पौर आशिनं तदानुष्टुभं तु । ७४ कूष्ठः ।
७५ प्रति नवावस्तुः पांक्तं । ७६ आ माति पंचात्रिः । ७७ प्रातर्थावाणा । ७८ अश्विनौ नव सप्तवश्रिस्त्युष्णिगादि
चतुर्षी त्रिष्टुपंचानुष्टुभोऽस्याः पंच गर्भंसाविष्णुपतिपत् । ७९ महे दश सत्यश्च वा उपस्थं तु पांक्तं । ८० सुतधामानं
पद् । ८१ युजंते पंच इयावाइवः सावित्रं तु जागतं । ८२ तत्सवितुर्नव गायत्रमाद्यानुष्टुप् । ८३ अष्ट दशात्रिः पार्जन्य-
मुपायास्तिन्नो जगत्प उपोत्थानुष्टुप् । ८४ बलिस्था त्वं पार्थिवमानुष्टुभं । ८५ प्र सन्नात्रेऽष्टौ वारुणं । ८६ इन्द्राग्नी
पक्षेन्द्राग्नेमानुष्टुभं विराट्पूर्वातं । ८७ प्र वो नवैवयामरुमरुतमतिजागतं ।

॥ इति आत्रेयं पंचमं मंडलं समाप्तम् ॥ [पञ्चममण्डलस्य मन्त्राः ७२७]

बाईस्पथो भरद्वाजः पष्टं मंडलमपश्यत् । १ त्वं ह्यग्ने ससोना ॥ [२८] (मन्त्राः १७७)

२ त्वं षोडाशानुष्टुभं शक्यंतं । ३ अग्नेऽष्टौ । ४ यथा होतः । ५ हुवे सप्त । ६ प्र नव्यसा । ७ सूर्यान्
वैश्वानरीयं हि द्विजगत्पंतं । ८ पृक्षस्थांस्या त्रिष्टुप् । ९ अहश्च । १० पुरो वो द्विपदांतं । ११ यजस्व पद् । १२
मध्ये । १३ स्वद्विधा । १४ अग्ना य आनुष्टुभं शक्यंतं । १५ इमम् एवेकोना धीतहव्य ऋषिर्वा जागतं प्रातर्दशम्या-
स्तृतीयापंचदश्यौ शक्यौ पष्टयतिशक्यंनुष्टुम्बृहत्या उपांस्ते । १६ त्वमग्नेऽष्टाचत्वारिंशद्गायत्रं वर्धमानाया पत्नी च सप्त-
विंशत्यनुष्टुप्त्रिष्टुपूर्वं चांस्ते ॥ [२९] (मन्त्राः १६०)

(४०) तदादीतिहासः स० । अत्रिरेव देवः । (५१) ० पंचोना चतुर्थेन्द्रवायवी वायव्यैकैन्द्रवायव्यौ गा० ।
(५२) पष्टयंते च; अंसा च । (६१) दाक्ष्यं । (७८) त्रिष्टुपंचांस्या अनुष्टुभो गर्भंसाविष्यः; त्रिष्टुपंचानुष्टुभः ।
(७) वैश्वानरं ।

१७ पिय पंचोर्नदं नैष्टुभं द्विपदांतं । १८ तमु दृष्टि । १९ महात्ससोना । २० यौनं वि पिमोर्विराद् । २१ हमा
व द्वादश नभ्येकादशौ वैश्वदेवौ । २२ य एक एकादश । २३ सुत इक्ष । २४ वृषा । २५ या ते नव । २६
शुधी नोऽष्टौ । २७ किमस्यास्या चायमानस्याभ्यावर्तिनो दानस्तुतिः । २८ आ गावो गव्यं द्वितीयैद्री चांत्यश्च पावो-
ऽस्थानुष्टुजगत्तुचो द्वितीयादिः ॥ [३०] (मन्त्राः १३२)

२९ इदं पद । ३० भूयः पंच । ३१ अमूकः सुहोत्रस्तु चतुर्थी शकरी । ३२ अपूर्वा । ३३ य ओजिष्ठः शुन-
होत्रस्तु । ३४ सं च त्वे । ३५ कदा नरस्तु । ३६ सत्रा । ३७ अर्वाक् । ३८ अपाव । ३९ मंत्रस्य । ४०
इदं पिय । ४१ अहेलमानः । ४२ प्रथमै चतुष्कमानुष्टुभं बृहस्पतं । ४३ यस्योष्णिहं । ४४ यो रथिवश्चतुर्विंशतिः
शायुर्बाहस्पत्यो ह्यार्द्रौ पल्लुपुष्टुमस्तिस्रश्च विराजो मध्यमैव वासां । ४५ य आनयन्नयस्तिशङ्कायत्रं पुक्तममतिनिचू-
दधि वृद्धः पादनिचूदं यानुष्टुपुष्टुचंस्ये वृद्धस्तक्षा दैवतं । ४६ त्वामिष्टि पक्वना प्रागाथं । ४७ स्वादुरेकत्रिंशद्गोः पंचार्द्रौ
सौम्योऽगन्यूर्यर्धचो लिङ्गोक्तदेवतः प्रस्तोक इति त्रिष्टुबनुष्टुजगायत्री द्विपदा साक्ष्यस्य प्रस्तोकस्य दानस्तुतिः परौ तृचौ
रथदुष्टुभिदेवत्यावैद्रीऽस्योऽर्धचो युजानो बृहती त्रिष्टुमहि द्विपदा दिवस्पृथिव्या जगती ॥ [३१] (मन्त्राः १३६)

४८ यज्ञायज्ञा अधिका शायुस्तृणपाणिक् पृश्निस्सक्तं प्रागाथौ वृद्धौ महासलोबृहती महाबाहंतवाह्वी प्रगाथाविश्वानेन्दयः
काकुभः प्रागाथः पुरउणिग्वृहस्पतिजगतीति मारुतयोऽथास्तिस्रो वासां लिङ्गोक्तदेवताः काकुभः प्रागाथः पुरउणिग्वृहतीति
पौष्ण्यो बृहती महाबृहती यवमध्यास्थानुष्टुमारुतयोऽथा चावाभूम्योर्वा पृक्षेर्वा । ४९ स्तुपे पंचो न ऋषिश्चा ह वैश्वदेवं ह
शक्यतं । ५० हुवे वः । ५१ उदुस्यस्योलश श्युणिगनुष्टुभं । ५२ न तल्यूना ससम्याद्याः पञ्चायन्यश्चतुर्दशी जगती ।
सुहोत्रादयोऽनुक्तगोत्रा भारद्वाजाः पौशा बृहस्पतेर्दोःपंतेर्वा भरतस्य । ५३ वयं दश पौष्णं तद्वायत्रं वै यां पृषत्तुष्टुप ।
५४ सं पूषन् । ५५ एहि वा पद । ५६ य एनमंस्थानुष्टुप । ५७ इन्द्रा र्वैत्रं च । ५८ शुक्लं चतुष्कं द्वितीया
जगती । ५९ प्र तु दशैर्गानं तु बाहंतं चतुरनुष्टुभं । ६० अथसंचोना गायत्रं तु त्रिष्टुबादि त्रिष्टुबृहस्पनुष्टुभं ।
६१ इयं पक्वना सारस्वतं त्रिजगत्यादि जगतीत्रिष्टुभं ॥ [३२] (मन्त्राः १६६) [इति चतुर्थोऽष्टकः । मन्त्राः १२८९]

६२ स्तुप एकादशाधिनं तु । ६३ वयं त्र्यैकपदांतं त्रैष्टुभं । ६४ उदु अभिये चतुपस्यं तु । ६५ एषा स्या । ६६
वपुर्नैकादश मारुतं । ६७ विधेयां मैत्रावरुणं । ६८ शुष्टी वामैर्वावरुणमुपात्ये जगत्यौ । ६९ सं वामश्चावैत्रवैष्णवं ।
७० वृषवती पद चावापृथिवीयं जागतं । ७१ उदु स्य सावित्रं त्रिष्टुभं । ७२ इन्द्रासोमा पंचैर्वासोमं । ७३ यो
अद्रिभित्तुचं बाहस्पत्यं । ७४ सोमारुद्रा चतुष्कं सौमारौत्रं । ७५ जीमूतस्यैवैकोना पायुर्भारद्वाजः संग्रामांगान्यृक्शोऽ-
भितुष्टाव चर्म धनुर्ज्यामास्तीं हृषुधिं जगत्यर्थे सारथिमर्थे रश्मीनश्चाद् रथं रथगोपाञ्जगत्याद्या लिङ्गोक्तदेवता द्वाभ्यामिपूर्न्
प्रतोदं हस्तं ह्यंभ्यामिपूर् पराः पंसयादयो लिङ्गोक्तदेवताः संग्रामाक्षिण्योऽस्थानुष्टुवृजीत आलास्तेति च द्वे द्वे ॥

॥ इति भारद्वाजं षष्ठं मंडलं समाप्तम् ॥ (षष्ठमण्डलस्य मन्त्राः ७६५)

सप्तमं मंडलं × वसिष्ठोऽपश्यत् । १ अग्निं पंचाधिका विराजोऽष्टादशाद्याः ॥ [३३] (मन्त्राः १४३)

२ जुपस्वैकादशाग्रं । ३ अग्निं वो दश । ४ प्र वः । ५ प्रागन्ये नव वैश्वानरीयं तु । ६ प्र सत्राजः सप्त । ७
प्र वो देवं । ८ हुवे । ९ अत्रोधि पद । १० उषो न पंच । ११ महान् । १२ अगन्म तृचं । १३ प्रागन्ये
वैश्वानरीयं । १४ समिधा बृहत्यादि । १५ उपसथाय पंचोना गायत्रं । १६ एना वो द्वादश प्रागाथं । १७ अने
भव सप्त द्वैपदं त्रैष्टुभं । १८ त्वे ह पंचाधिकैर्दं सुदासः पैजवनस्याप्याश्वतसो दानस्तुतिः । १९ यस्तिगम्यं एक-
दश ॥ [३४] (मन्त्राः १६६)

(२८) द्वितीयैद्री चांत्यश्च । (४७) बृहती त्रिष्टुभिद्विपदा । (६३) त्रैष्टुभं आथा विराद् । (७४) सोमारौत्रं ।
(७५) गोपाञ्जगत्यादि । तान्यामिपूः । × योऽद्भ्यः संभूतो वसतीवरीषु पृथमाणास्तु पुष्करे स्थितवान्सर्वतः पुष्करं
तत्रं विश्वेदेवा अघारयन्तुत्यापयन्ततो महत्तपश्चकाराष्टमिन्द्रमन्यैर्ऋषिभिर्बो इष्ट्वीस्तपसा पूर्वं स्तोमभागान्पतितुष्टः शकः
प्रभूते यस्य स गुणतो नाम जज्ञे वसतः श्रेष्ठयकर्मणः स ।

२० उग्रो दश । २१ असावि । २२ विष नव वैराजसृतेऽस्यां । २३ उडु पद । २४ योनिः । २५ आ ले । २६ न सोमः पंच । २७ इंद्रं नरः । २८ ब्रह्माणः । २९ अयं सोमः । ३० आ नः । ३१ प्र यो द्वादश गायत्रि विविराळंतं । ३२ सो पु ससाधिका प्रागाथं तृतीया द्विपदा सौदासैरग्नौ प्रक्षिप्यमाणः क्षवितरस्यं प्रगाथमालेभे सोऽर्धे च उक्तेऽनुवृत्त । तं पुत्रोक्तं वसिष्ठः समापयतेति सात्वायनकं वसिष्ठस्यैव इत्यनुवृत्त्यर्थमिति तांडकं । ३३ श्रियं चः पक्ष्मा संस्तवो वसिष्ठस्य सपुत्रस्येद्रेण वा संवादः । ३४ प्र शुक्रा पंचाधिका वैश्वदेवं हाथा एकविंशतिद्विपदा अठत्रामहेरधेयं उत्तरोऽहिर्बुध्न्याय । ३५ सं नः पंचोना क्षातिः ॥ [३५] (मन्त्राः १५५)

३६ प्र ब्रह्म नव । ३७ आ वोऽष्टौ । ३८ उडु प्य सावित्रमस्यै वाजिन्यौ भगमिति भागो वार्धचः । ३९ ऊर्ध्वः सप्त वैश्वदेवं तु । ४० ओ क्षुष्टिः । ४१ प्रातर्भागं जगत्याद्या लिंगोक्तदेवतांस्तोषस्या । ४२ प्र ब्रह्माणः पञ्चवैश्वदेवं तु । ४३ प्र वः पंच । ४४ दधिक्रां दाधिकं जगत्याद्या लिंगोक्तदेवता । ४५ आ देवश्चतुष्कं सावित्रं । ४६ इमा रौद्रं त्रिष्टुतं । ४७ आपो यमापं । ४८ ऋक्षुक्षण आर्भवंसंया वैश्वदेवी वा । ४९ समुद्रज्येष्ठा आपं । ५० आ मां मैत्रावरुण्यग्नेयी वैश्वदेवी नदीस्तुतिर्जागतमस्यातिजगती शकरी वा । ५१ आदित्यानां तृचमादित्यं तु । ५२ अति-त्यासः । ५३ प्र यावा द्यावापृथिवीयं । ५४ वास्तोष्पते वास्तोष्पत्यं । ५५ अमीवहाष्टौ वास्तोष्पत्याद्या गायत्री शेषा-स्म्युपरिष्टाद्वृहत्यादयोऽनुष्टुभः प्रस्वापित्य उपनिषत् । ५६ क ई पंचाधिका मारुतं हाथा एकादश द्विपदाः । ५७ मध्वः सप्त । ५८ प्र साक्युक्ते पद । ५९ यं गायध्वे द्वादश त्रिप्रगाथादि नवम्याद्या गायत्र्योऽस्यानुष्टुभौ द्वौ मृत्युविमोचनी ॥ [३६] (मन्त्राः १५६)

६० वृद्ध मैत्रावरुणं तु वै सौर्याद्या । ६१ उड्रां सप्त । ६२ उत्सूर्यः पळाचारिउत्तः सौर्यः । ६३ उड्वेतीति चार्ध-पंचमाः । ६४ दिवि पंच । ६५ प्रति वा । ६६ प्र मित्रयोरेकोना गायत्रं दशम्यादयस्त्रयः प्रगाथाः पुरउष्णिक् चतु-र्थाद्या दशादित्यास्तित्तः सौर्यः । ६७ प्रति वां दशाश्विनं तु तत् । ६८ आ शुक्रा नव ससाद्या विराजः । ६९ आ वां रथोऽष्टौ । ७० आ विश्ववारा सप्त । ७१ अप स्वसुः पद । ७२ आ गोमृता पंच । ७३ अतारिभ्यः । ७४ इमा उ वां पद प्रागाथं । ७५ न्युपा अष्टा उपस्यं तु वै । ७६ उडु सप्त । ७७ उपो रुक्चे पद । ७८ प्रति पंच । ७९ न्युपाः । ८० प्रति तृचं ॥ [३७] (मन्त्राः १५०)

८१ प्रस्य पद प्रागाथं । ८२ इंद्रावरुणा दशैन्द्रावरुणं ह जागतं तु । ८३ युवां नरा । ८४ आ वां पंच । ८५ पुनीये । ८६ घीराष्टौ वारुणं ह । ८७ रत्नसप्त । ८८ प्र कुंभ्युवमंस्या पाशविमोचनी । ८९ सो पु पंच गायत्रं जग-त्यंतं । ९० प्र वीरया सप्त वायव्यं ऋष्यश्च वा द्विपदुक्ताः । ९१ कुविदंग । ९२ आ वायो पंच । ९३ शुचिं न्वष्टा-धैर्यगं तु । ९४ इयं वां द्वादश गायत्रमस्यानुष्टुप् । ९५ प्र क्षोदसा पद सारस्वतं तु तृतीया सरस्वते । ९६ बृहदु प्रगाथः प्रस्तारपांकिः परास्तित्तो गायध्वः सरस्वते । ९७ यज्ञे दशैन्द्रादि बार्हस्पत्यमस्येद्वौ च तृतीयानवम्याधैन्द्राद्यागस्त्ये । ९८ अपध्वयः सप्तोक्तदेवतांस्या । ९९ परो वैष्णवं तूहमित्यैश्वर्यं तित्तः । १०० नू मर्त्यः ॥ [३८] (मन्त्राः १४५)

१०१ तित्तः पद पार्जन्यं तु । १०२ पर्जन्याय तृचं गायत्रं । एते कुमार आग्नेयोऽपइहसिष्ठ एव वा वृष्टिकामः । १०३ संवत्सरं दश पर्जन्यस्तुतिसंहृष्टान्महकांस्तुष्टावाद्यानुष्टुप् । १०४ इंद्रासोमा पंचाधैर्दशैन्द्रासौमं राक्षोभं शापाभि-शापप्रायं पद सप्त वाद्या जगत्य एकविंशतीत्रयोविंशौ चाष्टादशी मारुवी च दशमी चतुर्दशवाग्नेयौ वैश्वेकादशयंरयानुष्टु-अवमी द्वादशी त्रयोदशी सौम्यः सप्तदशी प्राण्यष्टमीषोडश्यावैश्वौ प्र वर्तयेति चतस्र ऐश्वो मा नो रक्ष इत्युपेरात्मन आसी-रुत्तरोऽर्धेचः पृथिव्यंतरिक्षदैवतः ॥

॥ इति वासिष्ठं सप्तमं मंडलं समाप्तं ॥ (सप्तममण्डलस्य मन्त्राः ८४१)

परं गायत्रं प्राग्वत्समेः । ऋषिश्चातुक्तगोत्रः प्राक्कात्याकाण्वः । १ मा धिचतुर्दशान्मेधातिथिमेध्यातिथी ऐंद्रं बार्हंत

(३२) प्रगाथमारेभे । (५४) वास्तोर्वास्तोषत्वम् । (१०२) गायत्रं द्वितीया पादनिषृत् । (१०३) पर्जन्यस्तुतिः । (१०४) पंचाधैर्दशैन्द्रासौमं । (१) प्रायोगिद्वासांगो ।

द्विप्रगाथादि द्वित्रिष्टुबंतमाद्यं द्रवृचं प्रगाथोऽपश्यत्त घोरः सन्भ्रातुः कण्ठस्य पुत्रतामगात् झाचोगिद्विचासंगो यः स्त्रीभूत्वा पुमानभूत्स मेध्यातिथये दानं दत्त्वा स्तुतिं स्तुहीति चतसृभिरात्मानं तुष्टाव पत्नी चास्वागिरसी शश्वती पुंसवसुपलभ्यैर्न प्रीतांलया तुष्टाव । २ इदं वसो द्विचत्वारिंशन्मेधातिथिरागिरसस्य त्रियमेधः स्वाद्योऽनुष्टुबंस्थाभ्यां मेधातिथिर्बिभ्रौर्दानं तुष्टाव । ३ पिब चतुर्विंशतिर्मेधातिथिः प्रागाथं त्वनुष्टुप् गायत्री बृहती चांस्याः कौरयाणस्य पाकस्थाक्तो दानस्तुतिः । ४ यद्विंशैका देवातिथिस्तुचोऽस्यः पुरउणिगंतः कुरुंगस्य दानस्तुतिस्तत्पूर्वाश्चतस्रः पौण्यो वा ॥ [३९] (मन्त्राः १६५)

५ दूरादेकोनचत्वारिंशद् ब्रह्मातिथिराश्विने द्विबृहत्पुन्युष्टुबंतोऽस्याः पंचार्धर्चाश्चैद्यस्य कसोदानस्तुतिः । ६ महौ इन्द्रोऽष्टाचत्वारिंशद्दसस्तुचोऽस्यदितिरिदिरस्य पार्श्वस्य दानस्तुतिः । ७ प्र यद्वः पट्विंशत्पुनर्वसो मारुतं । ८ आ नस्यधिका सध्वंस आश्विनं ह्यानुष्टुभं तु । ९ आ नूनं सैका शशकणोऽस्ये गायत्र्या उपाये चाया चतुर्थी पष्ठी चतुर्दश्याचे च बृहत्यः पंचमी ककुब्दशम्याद्यास्त्रिष्टुप्तिराद् जगत्यः । १० यस्यः पट् प्रगाथोऽपश्यद् बृहती मध्येऽभ्योतिरनुष्टुबास्तारपंक्तिः प्रागाथः । ११ त्वमग्ने दश वसत आग्नेये गायत्र्यंस्याः दैवी त्रिष्टुबाद्या प्रतिष्ठोपाद्या वर्षमाना ॥ [४०] (मन्त्राः १८३) [इति पञ्चमोऽष्टकः । मन्त्राः १२६३]

१२ य इन्द्र त्रयस्त्रिंशत्पवत औष्णिहं तु । १३ इन्द्रः सुतेषु नारदः । १४ यद्विंश पंचोना गोपूक्यश्वसूक्तिकौ काण्व्या-यनौ । १५ तम्वमि ससोनौष्णिहं । १६ प्र सन्नाजं द्वात्रोरेधिदिः । १७ आ याहि पंचोना प्रगाथांतं । १८ इदं ह अधिकादित्यमौपिगहमष्टयश्विभ्यां परागिनसूर्यानिजानां देवेभिरित्यदितेरदितिर्न इति च द्वे द्वे । १९ तं गूर्ध्वं ससत्रिंशत्सोम-रिरानेयं काकुभं प्रागाथं ह पितुर्न द्विपदांत्ये ककुब्धं कौ त्रसदस्योदानस्तुतिस्तत्पूर्वं उणिगस्ततोबृहत्यावादिष्येभ्यः । २० आ गंता यद्विंशतिर्मार्कतं ॥ [४१] (मन्त्राः २०६)

२१ ययमु द्व्यूनांस्ये द्रवृचे चित्रस्य दानस्तुतिः । २२ ओ त्वमाश्विनं त्रिप्रगाथादि बृहत्पुन्युष्टुवेकादश्याचे ककुभमध्वे-ज्योतिषी । २३ इक्ष्व विश्वद्विंशमना वैश्व आग्नेयमौष्णिहं ह । २४ सखायस्तुचोऽस्यः सौपाम्नस्य वरोदानस्तुतिरंस्या-नुष्टुप् । २५ ता वा चतुर्विंशतिर्मेधावरुणं दशम्याद्यास्तित्तो वैश्वदेव्य उपांत्योणिगार्भा । २६ युवोः पंचाधिका वयवो वागिरस आश्विनं विंश्याद्या वायव्यास्तत्पूर्वाश्चतस्रो गायत्र्योऽयैकविंश्या च विंश्वनुष्टुप् । २७ अग्निरुक्थे अधिका मनुर्वैवस्वतो वैश्वदेवे ह प्रागाथं । २८ ये त्रिंशति पंचोपांस्या पुरउणिगम् । २९ बभ्रुदश कश्यपो वा सारीचो द्वेपदं । ३० नहि वयवतुष्कं पुरउणिगम्बृहत्पुन्युष्टुबंतं । ३१ यो यजाति द्व्यूनाग्नेयास्वचो यजमानप्रशंसा च यस्यादि पंच दंपत्योः शिष्टास्तदाशिपोऽनुष्टुप् चतुष्पत्यंतं नवम्यनुष्टुब्दसमी पादनिचूत् ॥ [४२] (मन्त्राः २०४)

३२ प्र कृतानि त्रिंशन्मेधातिथिः । ३३ वधं वैकोना मेध्यातिथिराहंतं त्रिगायत्र्यनुष्टुबंतं । ३४ पुंश्च याहि द्व्यूना नीपातिथिरानुष्टुभं तुचोऽस्यो गायत्रस्तं सहस्रं वसुरोचिपोऽगिरसोऽपश्यन् । ३५ अग्निना चतुर्विंशतिः श्यावाश्च आश्विन-सुपरिष्टज्योतिषं पंक्तिमहाबृहतीपंक्यंतं । ३६ अविता सस शक्रं महापंक्यंतं । ३७ प्रेदं महापांक्तमाद्यातिजगती । ३८ यजस्य दशंद्वाग्नं । ३९ अग्निमस्तोपि नामाक आग्नेयं महापांक्तं हि । ४० इन्द्रानी द्वापदंद्वाग्नं त्रिष्टुबंतं द्वितीया शकरी । ४१ अस्मा ऊ पु दश वारुणं तु । ४२ अस्तज्ञास्वर्गचाना वा त्रैष्टुभमंथं वा तृचमाश्विनमालुष्टुभ-मपश्यत् । ४३ इमे त्रयस्त्रिंशद्विरूप आगिरस आग्नेयं तु । ४४ सभिधार्गिं त्रिंशत् । ४५ आ व द्विचत्वारिंशत्त्रिस्तोक आद्याग्नेद्री ॥ [४३] - (मन्त्राः २५८)

(५) ब्रह्मातिथिराश्विनं द्विबृहत्पुन्युष्टुबंतं । (६) अम्यदितिरिदिरस्य पार्श्वस्य । (१८) द्वयधिकादित्यमौपिगहं चतुर्षाद्याश्चतस्रोऽदितेः अष्टम्याद्विभ्यां, द्वयधिकादित्यमौष्णिहं चतुर्थीपंचमीपष्ठीसप्तमीपञ्चदितिः अष्टम्यश्विभ्यां । (१९) ससत्रिंशत्सोमरिरानेयं, ससत्रिंशत्सोमरमानेयं, काकुभप्रागाथं, काकुभः प्रागाथः । (२२) ऽस्यमविनौ । (२५) वैश्वदेवो योपायोष्णिगार्भा, ऽवैश्वदेव । (३५) आश्विनसुपरिष्टज्योतिषं । (३७-३९) माहापांक्तं ।

४६ स्वावतस्त्रयस्त्रिंशद्दशोऽयम् आ स आदि कानीतस्य प्रयुञ्जसो दानस्तुतिराद्या पादनिष्पत् पंचम्यादि ककुब्जायत्री बृहस्पनुष्टुप् सतोबृहती गायत्री विपरीतोत्तराः प्रगाथो द्विपदा चतुर्विंशिका बृहती पिपीलिकमध्या ककुब्जकुक्षिरा विराज्जगत्सु-परिहाद्बृहतीबृहत्सौ विषमपदोत्तरे पंचती गायत्री पंचितः प्रगाथौ च वायव्यौ गायत्री द्विपदोष्णिक् पंक्तिर्वायव्या गायत्री । ४७ महि वो इयूना त्रित आप्य आदिस्थेभ्योऽस्याः दुःस्वप्नः पंचोपसेऽपि महापातं । ४८ स्वादोः पंचोना प्रगाथः सौम्यं त्रैष्टुभं पंचमी जगती । ४९ अभि प्र दक्ष प्रस्कण्वः प्रागाथं तत् । ५० प्र सुभुतं पुष्टिगुः । ५१ यथा मनौ क्षुष्टिगुः । ५२ यथा मनावायुः । ५३ उपमं स्वाद्यौ मेघः । ५४ एतस्ते मातरिश्वा नो विश्व इति वैश्वदेवः प्रगाथः । ५५ भूरीश्वं च कृशः प्रस्कण्वस्य दानस्तुतिर्गायत्रं तृतीयापंचम्यावनुष्टुभौ । ५६ प्रति ते पृथग्भ्योऽस्याग्निनीरी पंक्तिः । ५७ युवं देवा चतुष्कं मेघ्य आश्विनं त्रैष्टुभं । ५८ यस्तुविजस्तुचं वैश्वदेवमाद्य कविस्तुतिर्वा । ५९ इमानि वा सप्त सुपर्णैर्ब्रावरुणं जागतं । ६० अरुण आ विंशतिर्मयः प्रागाथ अरुणं प्रागाथं तु । ६१ उभयं इयूना । ६२ प्रो अस्मै द्वादश प्रगाथः पातं सप्तम्याद्या स्तिष्ठो बृहत्सः । ६३ स पूर्व्यो गायत्रमाद्या चतुर्ध्यादिद्वे सप्तमी चानुष्टुभोऽस्या दैवी गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । ६४ उरवा । ६५ चर्दिद्र । ६६ तरोमिः पंचोना कंठिः प्रागाथः प्रागाथमंत्यानुष्टुप् । ६७ त्यास्तु सैका मत्स्यः सामदो भैरावरुणिर्मान्यो वा बहवो वा मत्स्या जालनद्धा आदित्यानस्तुवन् दशम्याद्यास्तिष्ठोऽप्यदितेः ॥ [४४] (मन्त्राः २६८)

६८ आ स्वैकोना प्रियमेघ आदावनुष्टुभमुक्तास्तृचाश्चत्वारोऽस्याः पक्ष्वाश्चमेघयोर्दानस्तुतिः । ६९ प्रम इयूनानुष्टुभं द्विवृहत्सं द्वितीयोष्णिक् चतुर्ध्यायास्तिष्ठो गायत्र्यः पौलश्चेकावृह्यौ पंक्ती अपाद्वैश्वदेवोऽर्धचंद्रयो वारुणाः । ७० यो राजा पंचोना पुरुहन्मा बाहृतं त्रिप्रगाथाद्युष्णिगनुष्टुपुरउष्णिगतं । ७१ त्वं नः सुदीतिपुरुमीळहौ तयोवांन्यतर आग्नेयं तु त्रिप्रगाथातं । ७२ इविद्वर्गना इयंतः प्रागाथो हविषां स्तुतिर्वा । ७३ उदीराथां गोपवन आग्नेयः सप्तम्यभिराश्विनं । ७४ विशो विशो वः पंचोनाग्नेयं त्वनुष्टुभमुक्तास्तृचाश्चत्वारोऽस्यास्तिष्ठोऽनुष्टुभ आर्क्षस्य भुतवर्णो दानस्तुतिः । ७५ युद्धा हि पौलक्ष विरूपः । ७६ इमं तु द्वादश क्रुसुतिः काण्वः । ७७ अज्ञान एकादश प्रगाथातं । ७८ पुरोळानं दक्ष बृहत्सं । ७९ अयं कृनुनं व कृनुभार्गवः सौम्यमंत्यानुष्टुप् । ८० न ह्यन्यं दशैकधूर्नौचसो गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । ८१ आ तु नो नव कुसीदी काण्वः ॥ [४५] (मन्त्राः १९५)

८२ आ प्र । ८३ देवानां वैश्वदेवं । ८४ प्रेष्ठमुक्षाना काण्व अग्नेयं । ८५ आ मे कृष्ण आश्विनं हि । ८६ उसा हि पंच विद्वको वा कार्ष्णिजागतं । ८७ सुक्षी पश्वासिष्ठो वा सुक्षीकः प्रियमेघो वा प्रागाथं ह । ८८ तं वो दत्तं नोधाः । ८९ बृहर्दिद्राय सप्त नृमेघपुरुमेघो इयनुष्टुबृहत्सं । ९० आ नो विद्वानुष्टु वद । ९१ कम्पा वाः सप्तत्रिपदाकेतिहास एव आनुष्टुभं त्रिपंक्त्यादि । ९२ पातं त्रयस्त्रिंशत् भुतकक्षः सुकक्षो वाद्यानुष्टुप् । ९३ उद चतु-स्त्रिंशत्सुकक्षोऽर्धब्राह्मणी । ९४ गौर्धपति द्वादश विदुः एतदक्षो वा मारुतं । ९५ आ स्वा नव तिरश्चीरागिरस आनुष्टुभं । ९६ अस्मै सैका युवानो वा मारुतैष्टुभं चतुर्थी विराजित्यामीति मारुतः पादः पदब्राह्मणस्यत्या । ९७ वा इमं पंचोना रेभः काश्यपो बाहृतमतिजगत्सुपरिहाद्बृहत्स्यावतिजगती त्रिष्टुब्जगतीत्यंततः ॥ [४६] (मन्त्राः १९७)

९८ इन्द्राय द्वादश नृमेघ औष्णिहं सप्तम्युपांशे च ककुब्जोऽस्यानवम्बो पुरउष्णिहौ । ९९ स्वाभिदाद्यौ प्रागाथं । १०० अयं ते द्वादश नेमो भार्गवकैष्टुभं वष्टी जगती परास्तिष्ठोऽनुष्टुभोऽयमिति वृहत्चेनंर आत्मानमस्तौदुपांशे वाच्यौ ।

(४६) एकविंशती पंक्तिः । द्वारिणी संस्वारपंक्तिः माहापातं । विषमपदोत्तरा पंक्तिः संस्वारपंक्तिः । प्रगाथौ वायव्यौ । वायव्यौ बृहत्सौ च । (५६) अंत्या तीरी । (६३) स पूर्व्य आद्या चतुर्ध्यादिद्वे सप्तमी चानुष्टुभो गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । स पूर्व्यो गायत्रमाद्या चतुर्ध्यादिद्वे सप्तमी चानुष्टुभो गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । (६७) आदित्यानस्तुवन् दशम्याद्यास्तिष्ठोऽप्यदितेः । (७१) त्वं न सुदीतिः पुरुमीळहयो राजोर्गृहपतिविष्टयोवांन्यतर आयं तु त्रिप्रगाथातं । (७४) आर्क्षस्य । (९४) द्वादश विदुः । (९५) तिरश्ची-रानुष्टुभं । (९६) मारुतैष्टुभं । (१००) आत्मानमस्तौदृष्टमी सौपर्णी (सौवर्णी) नवमी वज्रसंस्तुतिरुपांशे वाच्यौ ।

१०१ ऋचक् पोकश जमदग्निर्भार्गवो मैत्रावरुणं प्रागाथं त्रिभिष्टुवंतं तृतीयादि गायत्री परा सतोवृहती स्तोत्रं राजस्वृक्षपादादि-
त्यादिवन्मौ वायव्ये सौर्वी बृहस्पत्यस्या सूर्यप्रभास्तुतिर्वा पावमानी गव्ये । १०२ त्वमग्ने द्व्यधिका भार्गवः प्रयोगो बार्ह-
स्पत्यो वाग्निः पावकः सहस्रः सुतयोर्वाग्न्योर्गृहपतियविष्ठयोर्वाग्न्यतर आग्नेयं तु । १०३ अदार्क्षिं षक्नुना सोमरिषांहंतं
पंचमी विराड्कृपा सप्तम्याद्युजः सतोवृहत्योऽष्टम्यादि युजः ककुब्जसीयसी ककुब्जनुष्टुवंत्याग्निमाकृती ।

॥ इत्यष्टमं मंडलं समाप्तं ॥ [अष्टममण्डलस्य मन्त्राः १७१६]

नवमं मंडलं पावमानं सोम्यं । १ स्वादिष्टया दश मधुच्छंदाः । २ पवस्व मेधातिथिः । ३ एष शुनःशेषः । ४
सन हिरण्यस्तूपः । ५ समिद्ध एकादश काश्यपोऽसितो देवको वा विंशतिः सूक्तान्याद्यमाश्रियश्चतुर्नुष्टुवंतं । ६ मंद्रया
नव । ७ असृमं । ८ एते सोमाः । ९ परि मिया । १० प्र स्वानासः । ११ उपास्मै । १२ सोमा असृमं ॥ [४७]
(मन्त्राः १९८)

१३ सोमः । १४ परि प्राप्यौ । १५ एष धिया । १६ प्र ते । १७ प्र निज्ञेनेव । १८ परि सुवानः सप्त
१९ वत्सोम । २० प्र कविः । २१ एते आर्वन्ति । २२ एते सोमासः । २३ सोमा असृमं । २४ प्र सोमासः ।
२५ पवस्व पद् दृष्ट्युत आगस्त्यः । २६ तमभृक्षंतं धमवाहो वाहं प्युतः । २७ एष कविर्नृमेघः । २८ एष बाजी
मियमेघः । २९ प्रास्य नृमेघः । ३० प्र धारा धिबुः । ३१ प्र सोमासो गोतमः । ३२ प्र सोमासः इयावाधः ।
३३ प्र सोमासस्त्रितः । ३४ प्र सुवानः । ३५ आ नः पवस्व प्रभूवसुः । ३६ असर्जि । ३७ स सुतो रहुगणः ।
३८ एष उ स्यः । ३९ आश्रुपं वृहन्मतिः । ४० पुनानः । ४१ प्र ये गावो मेध्यातिथिः । ४२ जनयन् । ४३ यो
अत्य इव ॥ [४८] (मन्त्राः २०४) [इति पष्ठोऽष्टकः । मन्त्राः १७३०]

४४ प्र गोऽयास्यः । ४५ स पवस्व । ४६ असृमन् । ४७ अया सोमः पंच कविर्भार्गवः । ४८ तं स्वा । ४९
पवस्व । ५० उते शुष्मास उचध्यः । ५१ अच्यवौ । ५२ परि युक्षः । ५३ उते चतुष्कमवत्सारः । ५४ अस्य
प्रता । ५५ वयंयवं । ५६ परि सोमः । ५७ प्र ते धाराः । ५८ तरसः । ५९ पवस्व । ६० प्र गायत्रेणोपास्या
पुरउष्णिक् । ६१ अया वीती त्रिंशद्महीयुः । ६२ एते असृमं जमदग्निः । ६३ आ पवस्व निधुविः काश्यपः । ६४
धृषा सोम कश्यपः ॥ [४९] (मन्त्राः २००)

६५ हिन्वंति भृगुर्वाकणिर्जमदग्निर्वा । ६६ पवस्व शतं वैखानसा अष्टादश्यनुष्टुप्परास्त्रिस्त आग्नेयः । ६७ त्वं
सोमासि द्वात्रिंशद्भ्राजः कश्यपो गोतमोऽत्रिंश्विंश्वामित्रो जमदग्निर्वैसिष्ठ हवीह तृचाः सप्त ऋषयः शोपे पवित्रो वसिष्ठो
बोभौ वा पवस्व सोम तिम्रो निस्पद्विपदा गायत्र्योऽविता नस्त्रिस्तः पौण्यो वा यसे पवित्रं पंचाग्नेयः सावित्र्यसिंसावित्री
वैश्वदेवी वासामंथ्याक्षिणी पुरउष्णिक् सप्तविंश्यनुष्टुवंत्ये च ते पावमान्यध्येतृस्तुती । जागतमूर्ध्वं प्रागुक्तनसः । ६८ प्र देवं
दश वत्समिर्मांलं दनश्चिष्टुवंतं ह । ६९ इपुनं हिरण्यस्तूपोऽध्ये त्रिष्टुभौ । ७० त्रिरसौ रेणुः । ७१ आ दक्षिणा नव
ऋषयः । तौ वैश्वामित्रौ । ७२ हरिं हरिमंतः । ७३ सके पवित्रः । ७४ शिशुर्न कक्षीर्वास्त्रिष्टुष्टमी । ७५ अग्नि
मियाणि पंच कविः ॥ [५०] (मन्त्राः १६३)

७६ घर्ता । ७७ एषः । ७८ प्र राजा । ७९ अचोदसः । ८० सोमस्य वसुभारद्वाजः । ८१ प्र सोमस्य । ८२
असावीति त्रिष्टुवंतं । ८३ पवित्रं ते पवित्रः । ८४ पवस्व वाच्यः प्रजापतिः । ८५ इन्द्राय द्वादश वेनो भार्गवो
द्वित्रिष्टुवंतं । ८६ प्र तेऽष्टाचरारिंशदपिगणा दशर्चा अकृष्टा माषाः प्रथमे सिकता निर्वावरी द्वितीये पृथयोऽज्ञास्तृतीयेऽ-

(१०२) गृहपतियविष्ठयः । (१०३) पंचम्याद्युजः । ककुब्जसीयसी, ककुब्ज गायत्री ।

(५८) तरसः । (६८) वत्समिर्मांलं दनश्चिष्टुवंतं । (६९) हिरण्यस्तूपोऽध्ये । (८६) अज्ञास्तृतीये त्रयः ।
पंचोत्था तिष्ठः ।

अथअतुर्थेऽभिः पंचांस्या गुत्समवः । ८७ प्र तु नवोक्षना । ८८ अयं सोमोऽष्टौ । ८९ प्रो स्य सप्त । ९० प्र हिम्वानः पद्मसिद्धः ॥ [५१] (मन्त्राः १३५) .

९१ असर्जि कश्यपः । ९२ परि सुवानः । ९३ साकमुक्षः पंच नोचाः । ९४ अवि यत्कण्वः । ९५ कनिर्कंति अस्कण्वः । ९६ प्र सेनानीअतुर्विंशतिर्द्वौदासिः प्रतर्दनः । ९७ अस्य त्रेपाष्टापंचाशदाद्यं तुचं वसिष्ठोऽपश्यदुत्तराश्व पृथग्वासिष्ठा इन्द्रममतिवृषगणो मन्थुरुपमन्थुर्वाघ्रपाच्छक्तिः कर्णश्रुम्युक्तीको वसुक्त इति चतुर्दश पराशरोऽस्याः कुस्तः । ९८ अग्नि नो द्वावशां वरीष क्रजिष्ठा चानुष्टुभं ह बृहस्पतांस्या । ९९ आ हर्षतायाष्टौ रेभसून् काश्यपौ बृहस्पता । १०० अग्नी नयंते नव ॥ [५२] (मन्त्राः १३८)

१०१ पुरोजिती पोळशांघीगुः इयावाशिर्यपातिर्नहुपो नहुपो मानवो मनुः सांवरण इति तृचाः नेपे प्रजापतिरुपाधे गायत्र्यौ । १०२ क्राणाष्टौ त्रित औष्णिहं वै । १०३ प्र पुनानाय पद् दित आप्यः । १०४ सखावः पवतनारदौ काश्यपौ द्वे शिखंडिन्यौ वात्सरौ । १०५ तं वः । १०६ इन्द्रमच्छ वक्ष्नाभिश्चाष्टुपक्ष्णुमानवो मनुराप्सव इति तृचाः पंचाभिः । १०७ परीतः पद्विंशतिः सप्त ऋषयः प्रागायं तृतीयापोळद्वौ द्विपदे अष्टम्याधे बृहद्व्यौ । १०८ पवस्व पोळश गौरिवीतिद्वृचं अकिरेकामूरुर्कंजिष्योध्वंसत्रा कृतयशा ऋणंघय इत्युपयो दृवास्तितलः शाक्तिः काकुभाः प्रगाथाः स सुन्वे गायत्री यवमध्या । १०९ परि प्र अधिकाशयो धिष्यता ऐश्वर्यो द्वैपदं । ११० पर्यु पु द्वादश व्यरुणप्रसदस्य राजानी तिस्रोऽनुष्टुभः पिपीलिकमध्याः पक्ष्ण्वैवृहस्पतिस्तस्य विराजः । १११ अया रुचा तुचमनानतः पादच्छेविरास्पष्टं । ११२ नानानं चतुष्कं शिष्टाः पापतं हि । ११३ शर्यणावत्येकादश कश्यपः । ११४ य इंदोअतुष्कं ॥

॥ इति नवमं मंडलं समाप्तं ॥ (नवममण्डलस्य मन्त्राः ११०८)

१ अग्ने सप्त त्रितः । २ विप्रीहि । ३ इनः । ४ प्र ते । ५ एकः ॥ [५३] (मन्त्राः १८९)

६ अयं । ७ स्वस्ति । ८ प्र केतुना नव त्रिगिरास्तवाष्टुचोऽस्य पृष्टः । ९ आपो हि सिंधुद्वीपो वां वरीष आपं गायत्रं द्रष्टुष्टुवंतं पंचमी वर्षमानाः सप्तमी प्रतिष्ठा । १० ओ चित्पक्ष्णा वैवस्वतयोर्वमयम्योः संवावः पष्ट्युपनिमयमी मिथुनायै यमं प्रोवाच स तां नवमीधुरिभरनिष्ठन् प्रस्थावष्टे । ११ वृषा नवागिर्हविर्धानं आग्नेयं तु त्रिभिष्टुवंतं । १२ यावा । १३ जुजे पंच विवस्वान्वादिष्यो हाविर्धानं जगत्यंतं । १४ परेविवातं पोळश यमो यामं पष्ठी किंगोक्तदेवता पराव तिलः पिण्या वा तिलः इवम्यो परा अनुष्टुभो बृहस्पतांस्या । यामायनाः परे पंच । १५ उदीरतां वक्ष्ना शंखः पिष्यं जगत्येकादशी । १६ मैत्रं दमन आग्नेयं चतुरनुष्टुवंतं । १७ त्वष्टा वेवश्रवा द्वे सरण्यूदेवते पौष्पयश्चतस्रः सारस्व-
त्यस्त्रिजः पंचाभ्यो द्रष्टस्तिलः सौम्यो वांये अनुष्टुभा उपांस्या पुरस्ताद्बृहती वा । १८ परं सृष्ट्यो संकुसुमश्चतस्रो अर्धुदेवताः पस धात्री परा त्वाष्ट्री पराः पितृमेधा एकादशी प्रस्तावर्पिकर्णगस्युपांस्यानुष्टुप् प्राजापत्यो वा सानिरुक्ता ॥

[५४] (मन्त्राः १४१)

१९ नि वर्तप्यमष्टौ मथितो ऋग्वर्णनिर्भागं वद्व्यवनो वापं गम्यं वानुष्टुभमग्नीषोमीयो द्वितीयोऽर्धचः षष्ठी गायत्री । सप्तोत्तरायैर्गो विमदः प्राजापत्यो वा वासुक्तो वसुक्तुद्रा । २० अद्रं दशाग्नेयं तु गायत्रमायैकपदा पाद एव वा वार्ययैः परानुष्टुवंत्ये विराट् त्रिष्टुभौ । २१ आर्वि नाष्टावास्तारपांक्तं । २२ कुह पंचोना पुरस्ताद्वाहंतं त्रिष्टुवंतं त्वं स्या चिदा नस्तवं नोऽनुष्टुभः । २३ यजामहे सप्ताधांये त्रिष्टुभौ पंचम्यभिस्तारिणी । २४ इन्द्र सोमं पक्षास्तारपांक्तं त्वाभिन्वोऽ-
त्वास्तिस्रोऽनुष्टुभः । २५ अद्रमेकादश सौम्यं । २६ प्र हि नव पौष्णमानुष्टुभमायाचतुष्यो ऽष्णिहौ । २७ असस्यु

(१०१) इयावाशिर्यधीगुः । (१०८) ० यवमध्या परा सतोवृहती । (१०९) ऐश्वर्या द्वैपदं ।

(११) तु त्रिभिष्टुवंतं । (१३) विवस्वानादिष्यो । हावर्धानं, हविर्धानं । (१७) वाते । (१९) वानुष्टुभम-
ग्निषोमीयो वा । द्वितीयोऽर्धचः आनुष्टुभं षष्ठी । पष्ठी गायत्र्यैर्गो वा । प्राजापत्यो वासुक्तुद्रो वा । (२६) आपा
चतुर्थी च ।

चतुर्विंशतिरैन्द्रो वसुकः । २८ विश्वो हि द्वादशैन्द्रवसुकयोः संवाद ऐन्द्रः सूक्तस्य प्रथमयैन्द्रस्य स्तुत्या परोक्षवर्दिद्रमाहैन्द्रस्य युजः शिष्टा ऋषेभ्यस्तुथी च । २९ वने नाष्टौ । ३० प्र देवत्रा पंचोना कवय पेक्ष्य आपमपोतप्त्रीयं वा । ३१ आ न एकादश वैश्वदेवं । ३२ प्र सु मंता नव पंचाद्या जगत्सः ॥ [५५] (मन्त्राः १५३)

३३ प्र माद्या वैश्वदेवैन्द्रः प्रगाथः परा गायत्र्यो द्वे कुरुभवनस्य त्रासदस्यवस्य दानस्तुतिः पराभिर्भुते मित्रातिथौ राशि तरक्षादपिरुपमभ्रवसं पुत्रमस्य व्यशोकयत् । ३४ प्रायेपाः पक्ष्मा मौजवान्द्राक्षोऽक्षकृपिमंसा चाक्षकितवर्निदा च सप्तमी जगती । ३५ अन्नमं लुप्तो धानाको वैश्वदेवं तु द्वित्रिष्टुबंतं तु । ३६ उवासानका । ३७ नमो द्वादश सौर्योभितपाः सौर्यं जागतं वै त्रिष्टुदशमी । ३८ अस्मिन्नः पंच मुक्तवार्निद्रः । ३९ यो वां पक्ष्मा काक्षीवती घोपाश्विनं हि त्रिष्टुबंतं । ४० रथं यातं । ४१ समानं नृचं सुहस्यो घौपेयः । ४२ अस्तेवैकादश कृष्णः । ४३ अष्टा मे द्वित्रिष्टुबंतं त्र । ४४ आ यातु त्रित्रिष्टुवादि । ४५ दिवस्परि द्वादश वरसमीरागनेयं तु ॥ [५६] (मन्त्राः १४४) [इति सप्तमोऽष्टकः । मन्त्राः १२६३]

४६ प्र होवा दश । ४७ जगृभ्माष्टौ सप्तगुर्वैकुण्ठमिन्द्रं तुष्टाव । विकुंठा नामासुरीन्द्रतुष्टं पुत्रमिच्छन्ती महत्तपस्तेपे तस्याः स्वयमेवैन्द्रः पुत्रो जज्ञे । स सप्तगुस्तुतिसंहृष्ट आत्मानमुत्तरेष्विभितुष्टाव । ४८ अहं भुवमेकादशांते त्रिष्टुमौ सप्तमी च । ४९ अहं दामंत्योपाद्ये च त्रिष्टुमौ । ५० प्र वो महे सप्त द्विजगत्यायंतं के तेऽभिसारिण्यौ । वयदकारेण वृक्षेणु आनुषु सौचीकोऽग्निरपः प्रविश्य देवैः समवददुत्तरैष्विभिः । ५१ महत्तज्जवात्र युजोऽग्निरवाक्यं । ५२ विश्व इत्युत्तरे च षट्कम-युजो देवानां । ५३ यमैच्छामेष्टुत्तरं चेकादशकं तदयेति तु दधृचोऽग्नेस्तं तुमाद्या जगत्सोऽष्टमीवर्जं । ५४ तां सु षट् बृहदुक्त्यो वामदेव्यः । ५५ दूरेऽष्टौ । ५६ इदं ते सप्त वैश्वदेवं तु चतुर्थाद्यास्तित्तो जगत्सः । पराणि चत्वारि सूक्ता-न्युक्ता ऋषयो द्वैपदे स्वधिमंडले । अथ हैदवाको राजासमातिर्गोपायनान्बध्वादीन्पुरोहितोऽस्यस्वस्वान्यौ मायाविनौ अष्टतमौ मत्स्य पुरोदधे । तमितरे क्रुद्रा अभिषेहः । अथ तौ मायाविनौ सुबंधोः प्राणानाचिक्षिपतुरथ हास्य आतरन्वयः । ५७ सा प्र गामेति षट्कं गायत्रं स्वस्थयतं जपत्वा । ५८ यत्ते यममिति द्वादशर्चमानुष्टुभं मनभावर्तनं जेषुः । ५९ प्र तारीति दशर्चं चतस्रो निर्मत्स्यपनोदार्थं जेषुश्चतुर्थी सोमं चास्तुवन्त्योरपगमायोत्तराभ्यां देवीमसुनीतिं सप्तम्यां किंनोफदेवताः शिष्टाभिः पंक्तिमहापंक्तिपंक्त्युत्तराभिर्गोपाद्युषिण्यो सर्भिर्त्रेतीर्षं चार्धेचन । ६० आ जनमिति द्वादशर्चं आनुष्टुभे चतस्र-भिरसमातिमस्तुवन् पंचम्यं प्रपद्यागस्यस्य स्वसा मातैषां राजानमस्तौत्तराभिः सुबंधोर्जीवमाह्वयस्तमंत्वया लब्धसंज्ञमस्तुशान् पंचाद्या गायत्र्योऽष्टम्याये पंक्तौ । ६१ इदमिथा सप्ताधिका नामानेदिष्टो मानवो वैश्वदेवं तव ॥ [५७] (मन्त्राः १६१)

६२ ये यज्ञेनैकादशाद्याः पङ्क्तिरसां स्तुतिर्वास्या त्रिष्टुपंचम्यनुष्टुप्रगाथोऽनुष्टुभौ गायत्री चतस्रोऽस्याः सावर्णेदोन-स्तुतिः । ६३ परावतस्त्यूना गंयः ह्यतो द्वित्रिष्टुबंतं तु स्मृति नस्त्रिष्टुदवा सा सहोत्तरया पथ्यास्वस्तिदेवत्या । ६४ कथा यां मे त्रिष्टुप् । ६५ अभिरिन्द्रः पंचोना वसुकर्णो वासुकस्त्रिष्टुबंतं तु । ६६ देवानुद्वे । ६७ इमां धियं द्वादशाद्यास्त्यो बाहैस्त्वयं तु । ६८ उदप्रुतः । ६९ अद्राः सुमित्रो वाष्पवश्च आग्नेयं द्विजगत्यादि । ७० इमां म एकादशाम् । ७१ बृहस्पते बृहस्पतिर्ज्ञानं तुष्टाव नवमी जगती ॥ [५८] (मन्त्राः १३३)

७२ देवानां नव लौक्यो वा बृहस्पतिर्वाक्षावण्यदितिवां देवमानुष्टुभं । ७३ जनिष्ठा एकादश गौर्वितीति । ७४ वसूनां षट् । ७५ प्र सु नव सिद्धिक्षिण्येयमेधो नदीस्तुतिर्जागतं तु । ७६ आ वोऽष्टौ सर्पं ऐरावतो जरत्कर्णो प्राण्योऽस्तौव । ७७ अन्नमुपः स्यूमरश्मिर्भागवो मारुतं तु पंचमी जगती । ७८ त्रिमासो द्वितीया पंचम्याद्याश्च तित्तो जगत्सः ।

(२८) युजः शेषाः । (४१) सुहस्तो । (४५) वरसभिः । (४७) पुत्रमिच्छन्ति तपस्तेपे तस्याः । (४९) दामंत्योपाद्ये च, दामंत्योपाद्ये च त्रिष्टुमौ । (५१) महत्तज्जवा तत्र । (५४) वामदेव्यः वा । (५६) प्राणाना-चिक्षिपतुरथ अस्य भातरः । (५९) चार्धेचन । (६०) द्वादशर्चमानुष्टुभं । (६३) सा सहोत्तरया, चोत्तरया, सहोत्तरया । (७१) ज्ञानं ह्य शिष्टा ।

७२ अपश्यं सप्त सौषीकोऽभिर्वैश्वानरो वा ससिर्वा वाजं सर आमेयं तु । ८० अग्निः ससि । ८१ य इमा विश्वकर्मा भोवन्तो वैश्वकर्माणं तु द्विरीया विराड् रूपा । ८२ चक्षुषः । ८३ यस्ते मन्यो मन्दुस्तापसो मान्यवं स्वाद्या जगती । ८४ स्वाद्या मन्यो चतुर्वर्गस्यंतं । ८५ सत्त्वेन सप्तचत्वारिंशत्सावित्री सूर्यामदैवतमानुष्टुभं पंचभिः सोममस्तौत्पराभिः स्वविवाहं सप्तद्वया देवान्परा सोमाकौ परया चंद्रमसं परा नृणां विवाहमंत्रा आशीः प्रायाः परा देहीति द्वे बधूवासः संस्पर्शमोचन्मौ परा यक्षमनाशिनी वंपत्योर्नवोनवसित्तोऽनुक्षरा गृण्यामीनि द्वे यदक्षिना पूषाघोरचक्षुरिति त्रिष्टुभस्त्रिष्टुमुरोवृहती पूषा-परमिह म्रियमा नः प्रज्ञां जगत्स्य ॥ [५९] (मन्त्राः १४८)

८६ वि हि म्भधिकैर्दो वृषाकपिर्द्विर्गार्ग्यश्च समुद्विरे पांक्तं । ८७ रक्षोहणं पंचाधिका पायुराग्नेयं रक्षो- चतुरनुष्टुवंतं । ८८ हविरेकोनागिरतो सूर्यम्वान्वामदेव्यो वा सौर्यवैश्वानरथि । ८९ इन्द्रं स्वव ह्यना रेणुः पंचम्यैद्रासोमी । ९० सहस्रशीर्षा पोलका नारायणः पौरुषमानुष्टुभं त्रिष्टुवंतं तु । ९१ सं जायुषन्निः पंचोनाकणो वैतहन्त्य आमेयं । ९२ यक्षस्य शार्पातो मानवो वैश्वदेवं तु जागतं । ९३ महि तान्वः पार्थः प्रास्वारपांक्तं पुरस्ताद्वृहत्स्यंतं प्रयोदशयुपाघे चानु-ष्टुभो नवम्यक्षरैः पंक्तिरेकावती न्यंकुसारिणी । ९४ प्रैते पकृता सर्पांश्चुदः कात्रवेयो प्राणोऽस्तौत्पंचम्यंस्ते त्रिष्टुभौ सप्तमी च ॥ [६०] (मन्त्राः १६०)

९५ हये इयून्वोर्वशीमैलः पुरुखाः पूर्वोषितां कामाप्सुनरासाद्यावरोदुमैच्छसा तमनिच्छंतीं प्रत्याचष्टे इय इपुयां कदा सुवेवांश्चरिष्यां सचेति तिलमैलवाक्यं शिष्टा उर्वइयाः । ९६ प्र ते सप्तोना वरुः सर्वहरिर्वैदो हरिस्तुतिर्द्वित्रिष्टुवंतं । ९७ वा ओपधीर्यभिकायवर्णो म्रियगोपधित्तुतिरातुष्टुभं । ९८ बृहस्पते द्वादशाष्टिपेणो देवापिष्टिकामो देवांस्तु-ष्टाव । ९९ कं नो वज्रो वैश्वानसः । १०० इन्द्रं बुवस्युर्वादनो वैश्वदेवं तु त्रिष्टुवंतं । १०१ उद्वृध्यध्वं वृषः सौम्य ऋषिबस्तुतिर्वा नवम्यंस्ते जगत्वी पंचमी बृहती गायत्र्योर्मध्ये । १०२ प्र ते सुतलो भार्गवो बृधणेन ऋषभेण चाग्निं जिगायेति द्रौघेण वापा तृतीयां त्या च बृहत्स्यः । १०३ आशुः ससोर्नैद्रोऽप्रतिरथश्चतुर्थी बार्हस्पत्योपास्यान्वादेव्यस्यानुष्टु-म्माकृती वा । १०४ असाग्येकादशाष्टो वैश्वामित्रः । १०५ कदा कौसो दुर्मित्रो नाक्षा सुमित्रो गुणतः सुमित्रो वा वाक्षा दुर्मित्रो गुणत औष्णिहं हरी वज्रं पिपीलिकमध्ये त्रिष्टुवंत्याद्या गायत्री वा ॥ [६१] (मन्त्राः १४९)

१०६ उभौ मृतांशः काश्यप आश्विनं । १०७ आर्विर्दिग्धो दक्षिणा वा प्राजापत्या दक्षिणां तद्वान्मवास्तौचचतुर्थी जगती । १०८ किमिच्छंती पाणिभिरस्युर्निर्गृह्णा गा अन्वेष्टुं सरमा देवस्युर्नीमिद्रेण प्रहितामयुरिमः पणयो मिथ्रीयन्तः प्रोक्षुः सा तान्युग्मांस्त्याभिरनिच्छंती प्रत्याचष्टे । १०९ तेऽवदंसस जुहूमंक्षजाया प्राक्षो वोष्वनाभा वैश्वदेवं इयनुष्टुवंतं । ११० समिद्ध एकादश जमदग्निस्तत्सुतो वा राम आभियः । परे चत्वारो वैरूपाः । १११ मनीषिणो दशाष्टादंष्ट्रः । ११२ इन्द्रं पिब नमः प्रमेद्वनः । ११३ तमस्य शतप्रमेद्वनोऽन्या त्रिष्टुप् । ११४ वर्मा सप्रिस्तापसो वा घर्मो वैश्वदेवं चतुर्थी जगती । ११५ चित्र इक्षव बार्हिहन्त्य उपस्तुत आग्नेयं जागतं त्रिष्टुप्पाकपंतं । ११६ पिब स्थौरोऽग्निस्तुतोऽग्निपूषो वा । ११७ न वा उ भिक्षुर्वेनाश्वदानप्रशांसाघे जगत्वी । ११८ अग्ने हंस्युरक्षयभानहीयव आग्नेयं राक्षोर्नं गायत्रं तु । ११९ इति वै ससोर्नैद्रो कष आत्मानं तुष्टाव ॥ [६२] (मन्त्राः १४०)

१२० तद्विषवाथवर्णो बृहदिवः । १२१ हिरण्यगर्भो दश हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः कायं । १२२ वक्षुं नाष्टौ चित्रमहा वासिष्ठ आग्नेयं जागतमाणां पंचमी चर्ते । १२३ अयं वेनो वैन्यं । १२४ इमं नो नवैद्र्युत्तमा निहवोऽभिवरुणसोमाना-

(८५) विवाहमंत्राशीः प्रायाः; विवाहमंत्राआशीः प्रायाः । संस्पर्शनिवार्ये; संस्पर्शमोचिन्मौ; परा देहीत्यृग्वये बधूवासःस्पर्शनिदा । यक्षमनाशिनी परा । (८९) पंचम्यैद्रासोमी । (९१) वीतहन्त्य । (९३) पार्थः । चानुष्टुभौ । (९५) पूर्वोषिताव । (१००) त्वं त्या त्रिष्टुप् । (१०२) बृधणेन वृषभेन । तृतीयां त्या बृहत्स्यः । (१०७) दक्षिणा; दक्षिणाः । (१०८) निगृह्णाः । श्रेयिता अयुरिमः । प्रोक्षुः स । तान्युग्मांस्त्याभिः । (१११) दशाष्टादंष्ट्रः । (११३) त्रिष्टुवंतं । (११६) स्थौलः; स्थौवः । अभियूतो । (११७) भिक्षुर्वेनाश्वदानप्रशांसा चाघे । (११९) ससोर्नैद्रो कष ।

आद्यामेयी तिस्रश्चाग्नेरात्मस्तवः शिष्टा यथानिपातं सप्तमी जगती । १२५ अहमष्टौ वागाभृगी आत्मानं मुष्टाय द्वितीया जगती । १२६ न तं शैलपिः कुलमलबहिषो वामदेव्यो बाहोमुखैश्चदेवमुपरिष्ठाद्वाहंतमस्या त्रिष्टुप् । १२७ रात्री कुशिकः सौभरो रात्रिर्वा भारद्वाजी रात्रिस्तवं गायत्रं । १२८ ममाग्ने नय विह्वयो वैश्वदेवं जगद्यंतं । १२९ नास्तसम प्रजापतिः परमेष्ठी भावयुक्तं तु । १३० यो यज्ञो यज्ञः प्राजापत्यो जगत्याद्या । १३१ अप प्राचः सुकीर्तिः काशीवतो मध्येऽनुष्टुप्सोत्तरा चाधिन्या । १३२ ईजानं शक्रपूरो नामेभ्यो भगवत्पुनराद्या लिंगोक्तदेवता न्यंकसारिपयस्या महासतो-
ऽहम्युपायोपांथं प्रस्तारपंकी शेषा विराड्द्रुपाः । १३३ प्रो पु सुशः पञ्चवनः शाकरमहापांकावापौ नृचौ त्रिष्टुपस्या । १३४ उभे यन्मांधाता यौवनाभ्यो महापांक्तं पंक्तिरस्या तामध्यधौ गोधाऽपश्यत् । १३५ यस्मिन्कुमारो यामायनो याममा-
नुष्टुमं हि । १३६ केशी मुनयो वातरसना जूतिर्चातजूतिर्विप्रजृतिर्गुपाणकः कतिक्रत एतस्य ऋष्यशृंगश्चैक्याः कैशिनं । १३७ उत देवाः सप्त ऋषय एकर्वा वैश्वदेवं । १३८ तव ले पळंग औरवो जागत् । १३९ सूर्यराशिमैद्वगंधर्वो विश्वा-
चसुरात्मानमस्तौत्पूर्वाथं सवितारं । १४० अग्ने तवाग्निः पावक आग्नेयं विष्टारपंक्तिस्तवः सतोऽनुष्टुप उपरिष्ठाज्ज्योतिः । १४१ अग्ने अचलाग्निस्तापसो वैश्वदेवमानुष्टुमं हि । १४२ अपमष्टौ द्रुचाः शार्ङ्गा जरिता ह्येणः सारिङ्कः शंतयमिप्र-
श्चाग्नेयमाथे जगत्यौ चतस्तच्च त्रिष्टुभः ॥ [६३] (मन्त्राः १७०)

१४३ एवं पदं सांख्योन्निराश्विनं । १४४ अथ हि तार्क्ष्यपुत्रः सुपणो यामायनो बोध्वंकृतानो गायत्री बृहती गायत्री सतोऽहती विष्टारपंक्तिः । १४५ इमामिन्द्रायुपनिपस्तपनीयाधनमानुष्टुमं तु पञ्चयंतं । १४६ अरण्यार्चनैर्मदो देवमुनि-
रण्यार्चनीं तुष्टाय । १४७ अतो पंच सुपेदाः क्षीरिपिबिष्टुयंतं । १४८ मुष्टाणासः पृथुर्न्यः । १४९ सवितार्चनैरण्य-
स्तूपः सवित्रं । १५० समिद्धो वासिष्ठो मृळीक अतोऽर्हंतमस्ये उपरिष्ठाज्ज्योतिषी जगत्सुपस्या वा । १५१ अद्वया
अद्धा कामायनी आद्धमानुष्टुमं तु । १५२ तासः शालो भारद्वाजः । १५३ ईक्ष्यंतीर्देवजाभय ईज्रमातो गायत्रं । १५४ सोमो यमी भाववृत्तमानुष्टुमं तु । १५५ अरायि तिरिबिडो भारद्वाजोऽहमिन्द्रं द्वितीयातृतीये प्राह्यगत्स्ये अस्या
वैश्वदेवी । १५६ अग्निं केतुराग्नेय आग्नेयं गायत्रं । १५७ इमा तु कं भुवन आपयः साधनो वा सौवनो वैश्वदेवं द्वैपदं
त्रिष्टुमं । १५८ सूर्यो नश्चक्षुः सौर्यः सौर्यं गायत्रं । १५९ उद्सौ पदं पौलोमी शय्यात्मानं तुष्टानुष्टुमं । १६०
सीमस्य पंच पूणो वैश्वामित्रः । १६१ मुंचामि प्राजापत्यो यक्षमनादानो राजयक्षमतमस्यानुष्टुप् । १६२ ब्रह्मा पदं ब्राह्मे
रक्षोहा गर्भसंरात्रे प्रायश्चित्तमानुष्टुमं हि । १६३ अक्षीरगं विवृहा काश्यपो यक्षमतं । १६४ अवेहि पंच प्रचेता
दुःस्वमतं पंचयंतं त्रिष्टुममध्यं । १६५ देवा नर्कतः कषोतः कषोतोपहर्ता प्रायश्चित्तं वैश्वदेवं । १६६ ऋषभस्तूपो
वैराजः शाक्यो वा सपत्न्यमानुष्टुमं महापञ्चयंतं । १६७ सुपेदे चतुष्कं विश्वामित्रमद्वशी जागत्तृतीया लिंगोक्तदेवता ।
१६८ वातस्यानिलो वातायनो गायत्र्यं । १६९ मयोभूः शयः काशीवतो गव्यं । १७० विष्ठाङ्गविष्ठाः सौर्यः सौर्यं
जागत्मास्तारपञ्चयंतं । १७१ एवं स्यमिष्टो भार्गवो गायत्रं । १७२ आ याहि संवत् उपस्यं द्वैपदं । १७३ आ या
पदं भुवो राज्ञः स्तुतिस्वानुष्टुमं तु । १७४ अमीवर्तेन पंचामीवर्तः । १७५ प्र यश्चतुष्कम्पुं प्राचा सप्तोऽनुष्टुप्रांशोऽहसौ-
त्रायत्रं । १७६ प्र सूतवः सुतुगर्भव आग्नेयमानुष्टुमं द्वितीया गायत्र्यापामनी । १७७ एतंगे नृचं पतंगः प्राजापत्यो
मायाभेदं जगत्यादि । १७८ इत्यमुं ऋषिष्टेनेमिस्वाध्वंस्ताध्वं । १७९ उत्तिष्ठैक्याः शिबिरौत्तीनरः काशिराजः प्रत-
र्दनो रौहिद्वक्षो वसुमना आत्मानुष्टुप् । १८० प्र सग्राहिषे जय पंङ्गः । १८१ प्रध्वैक्याः प्रथो वासिष्ठः सपथो भार-
द्वाजो धर्मः सौर्यो वैश्वदेवं । १८२ नृहस्यनिरतपुमूर्धौ बार्हस्पत्यो बार्हस्पत्यं । १८३ अपश्यं प्रजावात्प्राजापत्योऽनुष्टुमं
यजमानपत्नी-होत्राशिपः । १८४ विष्णुस्वष्टा गर्भकर्ता विष्णुर्वा प्राजापत्यो गर्भार्थोकीलिंगोक्तदेवमानुष्टुमं ।

(१२६) न तं शैलपिः । कुलमलबहिषो । (१२७) रात्रिः भारद्वाजो । (१३३) त्रिष्टुभस्तम् । (१३५) यानमानुष्टुमं हि ।
(१३९) पञ्चयंतं । (१४०) भावे विष्टारपंक्तीः आद्या विष्टारपंक्तिः । (१४२) सारिङ्कः । (१४४) बोध्वंकृतानो ।
(१४९) सवितार्चिनो ह्यरण्यस्तूपः सवितार्चनैरण्यम् । सवितार्चन्योः । (१५०) मृळीको वासिष्ठः । (१५५)
द्वितीया तृतीया । (१६५) प्रायश्चित्तमिन्द्रं वैश्वदेवं । (१६७) लिंगोक्तदेवता वा । (१६९) शंवरः । (१७६)
द्वितीयं गायत्र्याभेदी । (१७९) शिबिरौत्तीनरः । रौहिद्वक्ष्यो । (१८४) लिंगोक्तदेवतमानुष्टुमं ।

१८५ महि सत्यवृत्तिर्वागिरादित्यं स्वस्वयनं गायत्रं वै । १८६ वातो वातायन उक्तो वायव्यं । १८७ प्रामये पंचाम्नेवो जलस आग्नेयं तु । १८८ प्र नूनं तृचमासेव । इवेनो वातवेवस्यं । १८९ वायं गौः सार्वराक्ष्यात्मदैवतं सौम्यं वा । १९० कृतं च माधुच्छन्दसोऽधमर्षणो भाववृत्तमानुष्टुभं तु । १९१ संसं चतुष्कं संवननः संज्ञानमाघाग्नेयी तृतीयया त्रिष्टुप्, तृतीयया त्रिष्टुप् । [६४] (मन्त्राः २१८) (इत्यष्टमाष्टकः । मन्त्राः १२८१)

इति दशमं मण्डलम् । (दशममण्डलस्य मन्त्राः १७५४)

॥ इति कात्यायनमुनिकृता सर्वानुक्रमणी समाप्ता ॥

॥ अथ शीनकाचार्यकृतानुवाकानुक्रमणी ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

सर्वं कर्म सफलं यत्र तुष्टेऽतुष्टे न किञ्चित्तमहं नमाभि ।
 विनायकं गिरिराजं प्रपूज्य शिरसा महेश्वरमिव सुतुं घृणाद्धि १
 यश्च चानां जनानां तु शौनकस्य प्रसादतः । अनुवाकानुक्रमणीरूपं किञ्चित्प्रबध्ने २
 पितृदेवर्षिभ्रातृभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च सर्वेभ्यः । आचार्येभ्यो गुह्येभ्यश्च प्रणम्य प्रयतः शुचिः ३
 मधुच्छन्दः प्रभृतिभिर्कृषिभिर्हि तपोबलात् । दद्यानामनुवाकानामुक्तुं यक्ष्याम्यसंज्ञितः ४
 सूत्रादिपरिमाणं तु संख्यां च क्रममेव च । मंडले मंडले चैव यावतो हि समीरिताः ५
 सूक्तसंख्यानुवाकानां सूक्तानामृक्समाहिता । पदाक्षरसमाज्ञाय छंदस्येव प्रतिष्ठितं ६
 एकैकमनुवाकं तु खिलानि ब्राह्मणानि च । संवत्सरे संवत्सरे पठेद्गृह्यहः शुचिः ७
 भावणस्य तु मासस्य पौर्णमास्यानुपक्रमः । समाप्य तर्पयेद्देवानृषीन्पितृनुक्रमान् ८
 ऋग्वेदे सैथिरीयायां संहितायां यथाक्रमं । प्रमाणमनुवाकानां सूत्रैः गृणुत शाकलाः ९

आग्नीद्रष्टारः ।

१ कण्वाऽगिरोऽगस्त्यश्च नका विष्णुमित्रोऽग्निरेव च । वसिष्ठकश्यपवाष्पत्यश्च । जमदग्निश्चोत्तरं १०

आग्नीसूक्तानि ।

श्लोकस्यास्य यथासंख्यं सूक्तानि द्वा वै विदुः । न आ बहा, १ आ बहा, २ आ बहा, ३ राजसी, ४ त्वमिनि, च ११
 समित्समिष्ठु, १ सोमिषे, २ उपस्व, ३ विश्वस्तथा । इमां मे, अथ मन्विमा यथर्षिपक्ष आग्निः २२
 वसिष्ठश्च नको विना समिद्धसर्वपक्षता । उपस्वाद्वितीयया तेनूनपांद्दिरोधिना ।

यजुः भुवो तथाभुतेः समिद्धसूक्तमध्यतः २३

प्रजापतेः पशोः सदा भवेयुरथ मन्विमाः । हरीरितं हि यद्ब्रुवैर्यथं वेति सूत्रतः २४

(१) कर्मफलं । (२) पितृदेवर्षिभ्रातृभ्यो, पितृदेवर्षिसाध्येभ्यो, पितृदेवर्षिसिद्धेभ्यो । (३) मधुच्छन्दः प्रभृतिभिर्कृषिभिर्हि; दद्यानामनुवाकानामुक्तुं । दद्यानामनुवाकानां संख्यां । (४) आदिं सूक्तपरिमाणं संख्यां च क्रममेव च । (५) यथासंख्यं, राजसीत्वमिनिहितः । [१०-१२] (१) क्र० ११३३, (२) क्र० ११४२ (दीर्घतमा); (३) क्र० ११८८; (४) क्र० १३; (५) क्र० ३४; (६) क्र० ५५; (७) क्र० ७२; (८) क्र० ९५; (९) क्र० १०७०; (१०) क्र० १०११०; (११) उपस्व द्वितीयया यजु याद्दिरोधिनां, उपस्व द्वितीयया यजु याद्दिरोधिनां यजुः भुवो । (१४) यथो, यशो, यशः । यथा ।

अथानुवाकाः ।

(१) भूमिमीले त्रिषूक्तस्तु (२) मुखै (३) न चतुःसूक्तौ । (४) अग्निं (५) सोमानसिस्थेतां पदकां (६) कस्येति सप्तकः १५
 (७) स्वमसे पंचकं विद्यात् (८) प्र वो यद्विषयाष्टकं । (९) असे विवस्वद (१०) मि त्वं (११) नू चिते सप्तकाक्षयः १६
 (१२) पथा न नवकं विद्यात् (१३) प्रप्रयतो दशकं च । लेखिकानामनादेशोऽस्मिन्प्रयेऽनुवाकानां १७
 यस्तु चर्चायते वेदे तस्य संख्येति नः श्रुतिः । (१४) प्र ये क्षुमंते नवक (१५) मिमं द्वादशकं विद्यात् १८
 (१६) इमं मिमं दशैवाथ (१७) नासत्याश्वांस्तु पंचकं । (१८) कवित्वा पद परः सप्ता (१९) सिमा (२०) त्वा जुवः पदकं १९
 (२१) वेदिवदे सप्तदशा (२२) बोधोत्पद्यै सूक्तानि । (२३) कथा त्रिपंचसूक्तस्तु (२४) युवोद्वादशकं विद्यात् २०
 इथाथे मण्डले दृष्टाश्चत्वारो विंशतिश्चैव ।

प्रथमे मण्डले बाष्कलसंहिताक्रमः ।

गौतमादींशजः कुत्सः परुच्छेपादयेः परः । कुत्सारीवेतमा इत्येव तु बाष्कलकः क्रमः २१

द्वितीयादिमण्डलानामनुवाकाः ।

(२५) त्वं (२६) यो (२७) गणानामा (२८) ते दश तृतीय एकादशाक्षयः परे ।
 (२९) सोमस्य मा तवसं द्वादशोक्तं (३०) प्र वो देवायेति सप्तदशकं तु विद्यात् २२
 (३१) इच्छंति त्वा नवै (३२) नू मतिस्त्रिपंचको नवक (३३) इमं महे ।
 (३४) त्वां ह्यसे दश (३५) भद्रं (३६) यजस्वेकादशकायुभाविर्मा २३
 त्रयोदशाथं (३७) प्र कसुम्य ईरितो (३८) अमं पिबेलेय चापि त्रयोदश ।
 (३९) अयोधमिः समिधा चतुर्दशातः परोऽष्टादशकः (४०) प्र वेधसे २४
 (४१) महि महे द्वादशको (४२) विदास्तथा (४३) ऽऽरुद्रासः पौलश (४४) यस्त्रिपंचकः ।
 (४५) त्वं ह्यमं पंचदश (४६) स्वमद्यौ (४७) युवा महो विंशति (४८) यौ रयिवस्तु पदकः २५
 द्विपद (४९) जुवे (५०) स्तुयेऽथ द्विसप्तकः पष्टः पष्टे मंडले योऽनुवाकः ।
 (५१) अग्निं नरः सप्तदशाथ पौलश (५२) त्वे ह (५३) प्र शुका आधिका तु विंशतिः २६
 (५४) क हं वृक्ताः पंचदशोना विंशतिर (५५) प स्वसुः पंचदश (५६) प्र वीरया ।
 (५७) मा चिन् (५८) महौ इन्द्र (५९) इन्द्रः सुनेयु पंचाथ सप्ताष्ट (६०) त्वं द्विपंचकः २७
 (६१) यो यजाति द्वादशे (६२) मे ह पदको (६३) असे दशैकादशको (६४) न इत्युत ।
 त्रयोदशा (६५) तू न इन्द्र क्षुमंतमतः परो दशको (६६) गौर्ध्वत्यथं २८
 (६७) स्वादिप्यया व्यष्टसूक्तः (६८) पवस्व त्रिंशत्सप्तकः परः सप्तको (६९) ऽया ।
 (७०) प्राप्तादशैकादशकः (७१) प्र ते (७२) ऽस्य प्रेषा-सप्तैकादशकः (७३) सत्यायः २९
 (७४) अग्ने बृहन् पौलशकस्त्रयोदश (७५) त्वाष्टा (७६) प्र देवमेति चाष्टादशा (७७) च्छ ।
 अष्टा (७८) विद्मं पौलशकस्तु (७९) भद्राः (८०) सत्येन पद (८१) सं नवै (८२) नू त्रयोदश ३०
 (८३) तमस्य चावापुथिवी व्यष्टकः परस्त्रयोविंशति (८४) नांसदासीत् ।

(१५) चतुष्ककां । (१७) उपप्रयतो दशकं च, विद्यादुर्पेकादशकं तथा । अस्मिन्प्रयेऽनुवाकानामिह स्मृतः ।
 (१८) न श्रुतिः । नवकमिदं । द्वादशकं विदुः द्वादशके विदुः । (१९) जुवन्पदकं, जुवश्च पद । (२०) सप्त-
 दशाबोधीत्येयोऽष्टसूक्तकः । विदुः । (२१) विंशतिस्त्वयं, विंशतिस्तथा । (२१) बाष्कलकः क्रमात् । (२५)
 पौलश । यस्त्रिपंचकः यत् पंचकः । रयिवः पद । (२६) द्विपदजुवे । द्विपदजुवे । द्विः पदस्तु य । पौलश । त्वे-ह यत् ।
 (२७) पंचदश ... .. ऊना विंशतिरप । पंचदशैकानविंशति (प, पंचदशैको जु विंशतिपः । (२८) इत्यथ इत्थ । इन्द्र ...
 अतः । (२९) सप्तकोऽया । प्राप्तादशैकादश । (३०) पौलशकस्त्रयोदश । चाष्टादशाष्ट । चाष्टादशाथ । चाष्टादश ।

अग्नेदस्यो द्वादशकोऽनुवाकश्चारिंशच् (८५) छास इत्येति चारिमन् ३१
मण्डलेऽनुवाकसंख्या ।

[१] आद्ये चतुर्विंशतिर्हानुवाका [२] अतः परं मंडलं चतुष्कं ।
[३-४] द्वे पंचके [५-६-७] त्रीणि पट्टकानि चैव [८] दशाष्टमं [९] सप्त नवमं [१०] द्वादशाष्टं ३२
मण्डलेषु सूक्तसंख्या ।

एकाधिका स्यान्नवतिः शतं [१९१] च यदंति वै मण्डलमादितो यत् ।
अध्यासीति [४३] चाहुर्द्वितीयं सूक्ते [६२] च पष्टिं च तृतीयमाहुः ३३
अष्टापंचागदपि [५८] यष्टतुर्थं सप्ताधिकाशीतिरतः [८७] परं स्यात् ।
पंचाधिका [७५] सप्ततिरुत्तरं तु अष्टवारि वासिष्टमथो शतं [१०४] च ३४
द्वे चैव सूक्ते नवतिः [९२] च विद्यादशाष्टमं नवमं वै शतं [११४] स्यात् ।
अनुदंश स्वाहुराधिकाश्चत्वार्यो यदुक्तं दशमे [१९१] तथैव ३५

अग्नेदस्य सूक्तसंख्या ।

एतन्महत्वं दश सप्त [१०१७] चैवाष्टावतो वाक्कलकेऽधिकानि [१०२५] ।

चैवपारायणफलम् ।

तान्पारणे शाकले शैशिरीये यदंति सिष्टा न खिलेषु विप्राः ३६
पंचासीति [८५] द्वादशतयेऽनुवाका दद्याः पुराणैर्कपिभिर्महात्मभिः ।
यश्चानृत्विजैश्च चैवाप्यधीते स नाकपृष्ठं भजते ह शश्वत् ३७
अध्यासानां (२४) चतुः पष्टिमंडलानि दशैव (१०) तु । वर्गाणां (२००६) तु सहस्रे द्वे संख्याते च पट्टोत्तरे ३८
सहस्रमेवमुपगतानां निश्चिनं तैलिकैर्विना । दश सप्त च पठ्यंते संख्यातं वै पट्टकम् ३९

अग्नेदस्य वर्गाः ।

एकैवं एकवर्गः (१) स्यादेकश्च (१) नवकस्तथा । द्वौ (२) वर्गा तु द्वौ जेयौ, अयुनं तु चशतं (९७) स्यूतं ४०
चतुष्कं शतमेकं (१७४) च अस्तागः सप्ततिस्तथा । पंचकानां सहस्रे तु द्वे च सप्तोत्तरे शते (१२०७) ४१
त्रीणि शतानि (३४८) पट्टकानां, चत्वारिंशच् पट्टं च वर्गाः ।
शतमूनर्विंशतिः (११९) सप्तकानां न्यूना पष्टिरष्टकानां (५९) ४२
अर्चां दश सप्तत्याणि अर्चां पंचशतानि च । अर्चामशीतिः पादश्च पारणं संप्रकीर्तितं ॥ (अक्षः १०५८०) ४३
अर्चार्चानां सहस्राणामेकविंशतिकं तथा । शतद्वयं तु द्वात्रिंशत्सपादं मुनिभिः पुरा ॥ (अर्धचः २१२३२) ४४
शाकलेपट्टे पट्टलक्षमेकं सार्धं च येदं त्रिसहस्रयुक्तं ।

शतानि चार्था दशकद्वयं च पदानि पट्टं चेति हि चर्चितानि ॥ (चर्चितानि पदानि १५३८२६) ४५

एकं च शतमहत्वं दश च सहस्राणि सप्त शतानि चर्चापदानि जेयानि, पदानि चान्ध्यानि चत्वारि (चर्चापदानि ११०७०४) ।
अथगारि नाव प्रतसहस्राणि द्वात्रिंशत्पाश्वरसहस्राणि द्वात्रिंशत्पाश्वरसहस्राणि । (अक्षराणि ४३२०००)

॥ इत्यनुवाकागनुक्रमणी समाप्ता ॥

(३६) छास इत्या चारिमन् । चत्वारिंशच्छास इत्येति चारिमन् अग्नेदस्यो द्वादशकोऽनुवाकः । (३२) आद्यं ।
अनुर्विंशतिरिहानुवाका अतः । यन् ... अतः परं मंडलं चतुष्कं । द्वादशाष्टं च । (३५) स्वाहुराधिकाणि स्वाद्ये ।
(३६) वाक्कलकेऽधिकारे । वाक्कलाधिकारो । पारणे शाकले शैशिरीये तान्पारणे शाकले शैशिरीये तु । शैशिरीया यदंति
त्रिपट्टाखिलेषु विप्रा इति पठ्यन्ते । (३७) पंचासीति द्वादशतये । भजेतेह । (४०) एकवर्गं स्यात् । वर्गा ...
द्वौ । (४२) पट्टकवर्गाः । पट्टकवर्गः । शतमूनर्विंशकं । अयुनं द्विपष्टिरष्टकानां । (४३) पादश्चेतत्पारायणमुच्यते ।
(४५) सार्धं ... वेदे ।

॥ अथ छन्दःसंख्या ॥

एकपञ्चाशद्वेदे गायत्र्यः शकलेयके । सहस्रद्वितयं चैव चत्वार्येव शतानि तु	॥ १ ॥
त्रीणि शतानि सैकानि चत्वारिंशत्तथोत्पिण्डः । अनुष्टुभां शतान्यष्टौ पञ्चाशत्पञ्चसंयुता	॥ २ ॥
बृहदीनां शतं ज्ञेयमेकाशीत्यधिकं युर्थः । शतानि त्रीणि पञ्चीनां द्वादशाभ्यधिकानि तु	॥ ३ ॥
पञ्चाशत्त्रिष्टुभः श्रोत्रास्तिस्रश्चैव ततोऽधिकाः । सहस्राण्येव चत्वारि विज्ञेयं तु शतद्वयं	॥ ४ ॥
चत्वारिंशत्तथाष्टौ च तथा चापि शतत्रयं । जगतीनामियं संख्या सहस्रं तु प्रकीर्तितं	॥ ५ ॥
द्वौवातिजगत्सोऽपि तथा सप्त न संशयः । शक्योऽपि तथैवोक्तास्तथा नव विचक्षणैः	॥ ६ ॥
नव चैवातिशक्तयः एकद्वयः प्रकीर्तितः । अनीतिश्च चतस्रश्च तथास्यष्टिश्चः स्मृताः	॥ ७ ॥
धृतिद्वयं विनिर्दिष्टमेकातिष्ठतिरेव च । एकपदास्तु पदं श्रोत्रा द्विपदा द्वा सप्त च	॥ ८ ॥
प्रगाथा गार्हता येऽत्र सेवां शतमुदाहृतं । चतुर्नवतिरेवोक्तास्तद्द्वद्विपदास्तसंशयः	॥ ९ ॥
काकुभानां तु पञ्चाशद्विज्ञेया पञ्चसंयुता । महागार्हता एवैक एव सायं शतद्वयं	॥ १० ॥
एवं द्वा सहस्राणि शतानां तु चतुष्टयं । क्वां व्यधिकमाख्यातमृषिभिस्तत्त्वदर्शिनः	॥ ११ ॥

॥ इति छन्दः संख्या समाप्ता ॥

परिभाषा—खण्डौ ।

(१३)

गोधा घोषा विश्वरारा, ऽपाकोपनिषक्तिपत् ॥ ब्रह्मजाया अहूर्नामागस्त्यस्य स्वसादितिः ॥
इहार्णा चैवमाता च मरमा रोमशोर्वशी ॥ कोपायुत्रा च नवश्च यमी नारी च शम्भवी ॥
भीर्काक्षा मार्पराज्ञी वाक् भद्रा मेधा च दक्षिणा ॥ रात्री सूर्या च मावित्री यत्नवादिभ्य ईतिताः ॥ १३ ॥

(१४)

पादा अतिप्रगत्यां तु त्रयो द्वादशकाः परी ॥ अष्टौ शकरीपादाः ससैवाष्टाक्षराः स्मृताः ॥
अतिशक्तपदाद्वा द्वादशितः पौलशाक्षरां + ॥ जागतश्चाष्टकावष्टिपादाः पौलशाक्षराः ॥
अष्टौ चात्यष्टिपादैः जागतां चाष्टकाक्षराः ॥ जागतश्चाष्टकाक्षराय षट्तिपादां तु जागती ॥
पादास्त्योऽष्टकाक्षराय पौलशाक्षर एव च ॥ अष्टकाक्षरातिष्ठतां ह्यै पादां जागती सप्तः ॥
अयोऽष्टका जागतश्च तथैवाष्टक इत्यपि ॥ परः सप्तकपादास्तु प्रसंगात्स्वयमीतिताः ॥ १४ ॥

॥ श्रीः लाक्षा मेधा चेति तिसृणां भग्नाः संहितायां न दृश्यन्ते । तथा च (१) काश्यप्यौ शास्त्रणिद्वयौ
अप्सरसौ (१.१०४) (२) इन्द्रस्तुत्या वसुकपत्री (१.०२८.१६) (३) पौलोमी शर्ची (१.०११.०)
(४) नीवावरी सिकता (१.८६.११-२०, पृष्ठयोऽजाः ३१-४०) अत्र संमहीता न दृश्यन्ते ।
(५) ० क्षराश्च ते । +) ० पार्वा द्वौ कर्तव्यौ पौलशाक्षरा । (६) जागत पौलशाक्षरः ।
॥ तथैवाष्टाक्षरावपि ।

अथ छन्दसामुदाहरणानि ।

अयं देवाया, —ऽऽमिष्टे अद्या, —ऽमे तमद्य, ता मे अश्व्यानां, त्वावतः, पुरुतमं,

सं सुन्वे य, ईशाना, आपः पृणीत, प्रेष्टं दश ॥ ४ ॥ (१)

य इन्द्र, यंजंति हरी, शर्धेशर्ध वो, वदी रेक्णः, प्र या घोषे, हरी यस्य, पितुं
नु, मंसीमह्यन्तो ॥ ५ ॥ (२)

छन्दोमेदः	अक्षर- संख्या	क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म० सू० मं०
-----------	------------------	---------	--------	----------------------	---------------------------

१ (४) गायत्री

गायत्री +	२४	८।८।८	(प्रथमं छंदः) त्रिपदा गायत्री ।	अयं देवाय० ।	१ २० ७
पदपंक्तिः ॐ	२६	५।५।५।५।६	पंचकादशवारः पदकद्वयैकः पदपंक्तिः ।	आमिष्टे अद्य० ।	४ १० ४
पदपंक्तिः	२५	५।५।५।५।६	(वा) चतुर्थदशतुल्यः पदपंक्तिः ।	अग्ने तमद्य० ।	४ १० १
उष्णिगगर्भा	२४	६।७।११	पदसप्तकादशा उष्णिगगर्भा ।	ता मे अश्व्यानां० ।	८ २५ २३
पादनिचृत्	२१	७।७।७	त्रयः सप्तकाः पादनिचृत् ।	त्वावतः पुरुषसो० ।	८ ४६ १
अतिनिचृत्	२०	७।६।७	मध्यमः पदकद्वयेत् अतिनिचृत् ।	पुरुतमं पुरुणां० ।	६ ४५ २९
यवमध्या	२४	७।१०।७	दशकद्वयेत् यवमध्या ।	स सुन्वे यो वसूनां० ।	९ १०८ १३
वर्चमाना	२१	६।७।८	यस्यास्तु पदसप्तकाष्टकाः सा वर्चमाना ।	ईशाना वार्याणां० ।	१० ९ ५
प्रतिष्ठा	२१	८।७।६	विपरीता प्रतिष्ठा ।	आपः पृणीत मेघर्जं० ।	१० ९ ७
ऋसीयसी	१९	६।६।७	द्वौ षट्कौ सप्तकद्वय ऋसीयसी ।	प्रेष्टमु प्रियाणां० ।	८ १०३ १०
[विपरीता ऋसीयसी]		७।६।६		इन्द्रः सहस्रदामां० ।	१ १७ ५]

२ (५) उष्णिक्

उष्णिक्	२८	८।८।१२	(द्वितीयम्) उष्णिक् त्रिपदावो द्वादश ।	य इन्द्र सोम पातमः ।	८ १२ १
पुरतष्णिक्	२८	११।८।८	आद्यश्रेत् पुरतष्णिक् ।	यंजंति हरी इषिर० ।	८ ९८ ९
ककुप्	२८	८।११।८	मध्यमश्रेत् ककुप् ।	शर्धेशर्ध व पर्णा० ।	५ ५३ ११
ककुम्भ्यंकुशिरा	२७	११।११।४	त्रैलुभजागतचतुष्काः ककुब् न्यंकुशिरा ।	वदी रेक्णस्तन्वे० ।	८ ४६ १५
ननुशिरा	२८	११।११।६	एकादशभिः परः पदस्तनुशिरा ।	प्र या घोषे भृगवा० ।	१ १२० ५
पिपीलिकमध्या	२८	११।६।११	मध्ये चेत् पिपीलिकमध्या ।	हरी यस्य सुयुजा० ।	१० १०५ २
अनुहुत् गर्भा	२९	५।८।८।८	आद्यः पंचकद्वयोष्टका अनुहुत्गर्भा ।	पितुं नु स्तोवं० ।	१ १८७ १
उष्णिक् x	२८	७।७।७।७	चतुः सप्तकोष्णिगोव ।	मंसीमहि त्वा वयं० ।	१० २६ ४

+ ओमासश्रवणी० (मं० १, सू० ३, मं० ७) । ॐ घृतं न पूतं० । (मं० ४, सू० १०, मं० ६) । [उष्णिग्वा]
x नदं य ओदतीना० । (मं० ८, सू० ३९, मं० ६) ।

अग्र ओजिष्ठं, तव स्वादिष्ठ, मा कस्मै, पर्युषु, तां विद्वांसा, वि पृच्छामि,
मेन्द्रो अग्रे, अग्निं नरोऽष्टौ ॥ ६ ॥ (३)

मा चिद्वन्यन्, महो यस्पति, ईजानमिद्वयौ, ये पातयन्ते, युवं ह्यास्त, मध
यदिमे, अमि वो वीरं, सनितुस्, तं त्वा वयं पितो नव ॥ ७ ॥ (४)

उद्देश्यैः	अक्षर- संख्या	चरणा- संख्या	सूत्रं	उद्वाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म० सू० मं०
------------	------------------	-----------------	--------	------------------------	---------------------------

३ (६) अनुष्टुप्

भनुष्टुप्	३२	८।८।८।८	(तृतीयम्) भनुष्टुप् ।	अग्र ओजिष्ठमा मर० ।	५ १० १
महापदपंक्तिः	३१	५।५।५।५।५	पंचपंचकाः षट्कश्चैको महापदपंक्तिः ।	तव स्वादिष्टा० ।	४ १० ५
कृतिः	३२	११।११।८	जागतावष्टकश्च कृतिः ।	मा कस्मै धातमभ्य० ।	१ १२० ८
पिपीलिकमध्या	३२	१२।८।१२	मध्ये चेष्टकः पिपीलिकमध्या ।	पर्युष प्रधन्व वाजस० ।	९ १२० १
काविराट्	३०	९।१२।९	नवकयोर्मध्ये जागतः काविराट्	ता विद्वांसा हवामहे० ।	१ १२० ३
नष्टरूपी	३२	९।१०।१३	नव वैराजस्त्रयोदशो नष्टरूपी ।	वि पृच्छामि पाक्या० ।	१ १२० ४
विराट्	३०	१०।१०।१०	दशकास्त्रयो विराट् ।	मेन्द्रो अग्ने दीदिहि० ।	७ १ ३
विराट्	३३	११।११।११	एकादशका (वा) ।	अग्निं नरो दीधिति० ।	७ १ १

४ (७) बृहती

बृहती	३६	८।८।१२।८	(चतुर्थे) बृहती तृतीयो द्वादशकः ।	मा चिद्वन्यन्नि शं० ।	८ १ १
पुरस्ताद्बृहती	३६	१२।८।८।८	आषष्तेपुरस्ताद्बृहती ।	महो यस्पतिः शव० ।	१० २२ ३
१ न्यंकुसारिणी	३६	८।१२।८।८	द्वितीयश्वेत् (१) न्यंकुसारिणी	ईजानमिद्व यौ० ।	१० १३२ १
२ उरोबृहती वा +	११	"	(२) उरोबृहती वा	" "	"
३ स्कंधोमीवी वा	११	"	(३) स्कंधोमीवी वा ।	" "	"
अपविष्टाद्बृहती	३६	८।८।८।१२	अंश्वश्वेत् उपरिष्टाद्बृहती ।	ये पातयन्ते अजम० ।	८ ४६ १८
विष्टारबृहती	३६	८।१०।१०।८	अधिनोर्मध्ये दशको विष्टारबृहती ।	युवं ह्यास्तं महोऽरन्० ।	१ १२० ७
ऊर्ध्वबृहती	३६	१२।१२।१२	त्रिजागतोर्ध्वबृहती ।	अथ यदिमे पवमा० ।	९ १२० ९
पिपीलिकमध्या	३४	१३।८।१३	त्रयोदशिनोर्मध्येऽष्टकः पिपीलिकमध्या ।	अमि वो वीरमन्धसो० ।	८ ४६ १४
विषमपदा	३६	९।८।११।८	नवकाष्टयेकादशधिनो विषमपदा ।	सनितः सुसनित० ।	८ ४६ २०
बृहती	३६	९।९।९।९	चतुर्नवका बृहती पद्य ।	तं त्वा वयं पितो नवो०	१ १८७ ११

+ एवं वांसमिन्द्रास्मयुः । (मं० १०, सू० ९३, मं० ११)

॥ वृष्टमेतत्कटुकमेतत् । (मं० १०, सू० ८५, मं० ३४)

॥ मत्स्यपायि मे महः । (मं० १, सू० १७५, मं० १)

॥ जुनमस्मभ्यमृतये० । (मं० १०, सू० १२६, मं० ७)

कस्य नूनं, युपप्रस्का, ये वाजिनं, यो वाचा, स्वस्ति न इन्द्रः, शुधी हवँ, श्रुतं
मे, अग्निर्द्रेण, तामिरा यातं, नवानां, सं मां तपन्त्ये, वैवाग्भिर्यां द्वादश ॥९॥ (६)

५ (८) पंक्तिः

३. (९) त्रिष्टुप्

[विपरीता विराड्पाठः १२३४५६७८]

कौलिशो रश्म आ० । ५ १९ - ५]
 एकादशिनस्योऽष्टकश्च विरादरूपा । श्रुतं मे मित्रावरुणा० । १ १२२ ६
 द्वादशिनस्योऽष्टकश्च ज्योतिषमयी । अग्निर्नैऋण वरुणेन० । ८ ३५ १

ॐ इथा हि सोम इन्मदे । (मं० १, सू० ८०, मं० २)

+ भग्नो तव भवो नयः । २०/२४०/२

* सां चिन्तु वृष्टिर्यथा० । (मं० १०, सू० २३, मं० ४)

प्र देवमच्छा, ऽऽयः प्रप्रा, विंयत्तिका, तदन्नाय चत्वारि ॥ १० ॥

अयं वा, मा संस्वायो, बृहद्भिरग्ने, न हि ते क्षुरा, ऽऽन्वा रथं पञ्च ॥ ११ ॥

छन्दोभेदः	अक्षर- संख्या	क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म०सू० मं०
ज्योतिः x	४४	१२।८।१२।१२	यतोऽष्टकस्ततो ज्योतिः ।	ताभिरायातं वृषणो० ।	८ २२ १२
महाबृहती	४४	८।८।८।८।१२	चत्वारोऽष्टका जागतश्च महाबृहती ।	नवानां नवतीर्णा० ।	१ १९१ १३
यवमध्या	४४	८।८।१२।८।८	मध्ये चेत् यवमध्या ।	सं मा तपन्त्यभितः ।	१ १०५ ८
पंक्त्युत्तरा	४४	१०।१०।८।८।८	साधौ दशकावष्टकाश्चयः पंक्त्युत्तरा	एवैद्राग्निभ्यामद्वा० ।	५ ८६ ६
विराट्पूर्वा			विराट्पूर्वा वा ।		

(१०) जगती

जगती	४८	१२।१२।१२।१२	(सप्तमं) जगती जागतपदा ।	प्र देवमच्छा मधुमं० ।	९ ६८ १
महासतोबृहती	४८	१२।८।१२।८।८	अष्टितन्त्रमः स्वौ च द्वौ महासतोबृहती ।	आ यः पप्रौ मानुना० ।	६ ४८ ६
महापंक्तिः	४८	८।८।७।६।१०।९	अष्टकौ सप्तकः पदको दशको नवकश्च ।	इयत्तिका शकुन्ति० ।	१ १९१ ११
,,	,,	८।८।८।८।८।८	षडष्टका वा महापंक्तिः ।	तदन्नाय तदपसे० ।	८ ४७ १६

(११) प्रगाथाः

बार्हतः प्रगाथः	७६	८।८।१२।८= ३६	अथ प्रगाथा बृहतीसतोबृहती बार्हतः ।	अयं वा मधुमत्तमः० ।	१ ४७ १
((३६+४०)	१२।८।१२।८=४०			त्रिविधधुरेण त्रिवृता० ।	२)
काकुमः प्रगाथः	६८	८।१२।८= २८	ककुप् चेत्पूर्वा काकुमः ।	आ सस्त्रायः सवर्तु० ।	६ ४८ ११
((२८+४०)	१२।८।१२।८=४०			या शर्वाय मारुताय० ।	१२)
महाबार्हतः प्रगाथः	९२	८।८।१२।८।८=४४	महाबृहतीमहासतोबृहती बार्हतः ।	बृहद्भिरग्ने अर्चि० ।	६ ४८ ७
((४४+४८)	१२।८।१२।८।८=४८			विश्वासां गृहपतिः० ।	८)
विपरीतोत्तरः	७६	८।८।१२।८= ३६	बृहतीविपरीते विपरीतोत्तरः ।	नहि-त शूर राधसः० ।	८ ४६ ११
प्रगाथः ((३६+४०)	८।१२।८।१२= ४०			य ऋष्वः भावयत्० ।	१२)
जानुष्टुभः	८०	८।८।८।८= ३२	जानुष्टुब्गायज्यौ जानुष्टुभः ।	आ त्वा रथं यथोत० ।	८ ६८ १
(गायज्यौ) ((३२+२४)	८।८।८= २४			तुविशुष्म तुविक्तो० ।	२)
प्रगाथः +२४)	,,	२४		यस्य ते महिना महः ।	३)

x पुरस्ताज्ज्योतिः, मध्येज्योतिः, उपरिष्टाज्ज्योतिः ।

प्र वो महे, प्रोष्वस्मै, साकं जात, चिकद्रुके, ध्वग्निं होतार, मवर्मह ईह, स हि शर्धो न सप्त ॥ १२ ॥

छंदोभेदः	अक्षर- संख्या	क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म० सू० म०
----------	------------------	---------	--------	----------------------	--------------------------

(१२) संकीर्णम्

१ अतिजगती	५२	१२।१२।१२।८।८	पादा अतिजगत्यां तु त्रयो- द्वादशकाः परी भट्टकौ ।	प्र वो महे मतयो वंतु० । ५ ८७ १
२ शकरी	५६	८।८।८।८।८।८	शकरीपादाः सप्तैवाष्टाक्षराश्च ते ।	प्रो ष्वस्मै पुरोरथं० । १० १३३ १
३ अतिशकरी	६०	१६।१६।१२।८।८	अतिशकरीपादौ द्वौ भादिवः कर्तव्यौ षोडशाक्षरौ जागतश्चाष्टकौ ।	साकं जातः क्रतुना० । २ २२ ३
४ अष्टिः	६४	१६।१६।१६।८।८	अष्टिपादाः षोडशकाक्षयः अष्टकौ च ।	चिकद्रुकेषु माहवो० । २ २२ १
५ अष्ट्यष्टिः	६८	१२।१२।८।८।८।१२।८	अष्ट्यष्टिपादौ जागतौ चाष्टकाक्षयः जागतश्चाष्टकम् ।	अग्निं होतारं मन्ये वा० । १ १२७ १
६ छविः	७२	१२।१२।८।८।८।१६।८	छविपादौ तु जागतौ । पादाष्ट्यष्टकाश्चाथ षोडशाक्षर एव च अष्टकम् ॥	अवर्मह ईह द्र वाह्वि० । १ १३३ ६
७ अतिछविः	७६	१२।१२।८।८।८।१२।८।८	अतिछविपादौ जागतौ । त्रयोऽष्टका जागतश्च त्रयोऽष्टकौ ह्यपि ।	स हि शर्धो न मादतं तु० । १ १२७ ६

१ कृतिः-	(त्रिगुणधर्मो विभातु मे० । तै० आ० ४।२।१।१)	[८० अक्षराणि]
२ प्रकृतिः-	(भगो ननुप्रयुक्तं० ।)	[८४ "]
३ आकृतिः-	(तच्छुद्धैवहितं० । तै० आ० ४।३।५।३२, वा० सं० ३४।२४)	[८८ "]
४ विकृतिः-	(इमे सोमाः सुरामाणः० । वा० सं० २१।४२)	[९२ "]
५ संकृतिः-	(देवो अग्निः स्विष्टकृत्० । तै० आ० ३।५।९।१)	[९६ "]
६ अमिकृतिः-	(देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवाग्न्यक्षत्० । वा० सं० २१।५८)	[१०० "]
७ उत्कृतिः-	(छागस्य हविष आत्तामघ । वा० सं० २१।४३)	[१०४ "]

ऋग्वेद-मन्त्राणां वर्णानुक्रमसूची ।

अँकुं दुहन्ति स्तनपन्तं २, ७२, ६
 अँसेषु व ऋषयः ५, ५४, ११
 अँसेषा मरुतः सादयो ७, ५६, १३; तै. ब्रा. २, ८, ५, ५
 अँहोयुवस्तन्वस्तन्वते वि वयः ५, १५, ३
 अकर्म ते स्वपसो अग्रम ४, २, १९, अथर्व. १८, ३, २४
 अकर्मा वस्युरभि नो अमन्तु १०, २२, ८
 अकारि त इन्द्र गोतमेभिः १, ६३, ९
 अकारि अष्ट समिधान तुभ्यं ४, ६, ११
 अकारि वामन्धसो ६, ६३, ३
 अक्रन्मिस्तनयन् १०, ४५, ४; वा. य. १२, ६; तै. सं. १, ३, १४, २; ४, २, १; २, २, २
 अक्रविहस्ता सुकृते ५, ६२, ६
 अक्रान्तसुम्रः प्रथमे ९, ९७, ४०; साम. ५२९, १२५३;
 तैत्ति. आर. १०, १, १५; मि. १४, १६
 अक्रो न बन्निः समिधे ३, १, १२; नि. ६, १७
 अक्षण्वतः कर्णवन्तः सखायो १०, ७१, ७; नि. १, ९
 अक्षानमीमदंत ह्यव १, ८२, २; साम. ४१५; वा. य. ३, ५१, १; तै. सं. १, ८, ५, २
 अक्षानहो नक्षतचोत १०, ५३, ७
 अक्षास इवं कुशिनः १०, ३४, ७
 अक्षिलोति सनेदिमं १, ५, ९, अथर्व. २०, ६९, ७
 अक्षीम्यां ते नासिकाम्यां १०, १६३, १; अथर्व. २, ३३, १;
 २०, ९६, १७
 अक्षेत्रविक्षेत्रविदं १०, ३२, ७
 अक्षौमी दीभ्यः कृषिभिर् १०, ३४, १३
 अक्षोदयच्छवसा क्षाम ४, १९, ४; तै. ब्रा. २, ४, ५, २
 अक्षो न चक्रयोः क्षूर ६, २४, ३; नि. १, ४
 अक्ष्णश्चिद्रातुविचरा ८, २५, ९
 अगच्छतं कृपमाणं परावति १, ११९, ८
 अगच्छदु विप्रतमः सखीयन् ३, ३१, ७
 अगक्षिन्म्र अत्रो बृहत् ३, ३७, १०; अथर्व. २०, २०, ३; २०, ५७, ६
 अगम्म महा नमसा ७, १२, १; साम. १३०४; तै. ब्रा. ३, ११, ६, २
 अगम्यति क्षेत्रमागम ६, ४७, २०
 अगस्त्यः स्तनमानः समित्रैः १, १७९, ६
 अगस्त्यस्य नक्षयः १०, ६०, ६

अगोरुधाय गविवे ८, २४, २०; अथर्व. २०, ६५, २
 अग्र आ वाहि वीतये ६, १६, १०; साम. १, ६६०; तै. सं. २, ५, ७, ३; ८, १; तै. ब्रा. ३, ५, २, १
 अग्र आ वाह्यभिभिः ८, ६०, १; साम. १५५२; अथर्व. २०, १०३, २
 अग्र आयुषि पवसे ९, ६६, १९; साम. ६२७, १४६४, १५१८;
 वा. य. १९, ३८; २५, १६; तै. ब्रा. २, ६, ३, ४; तै. ब्रा. २, ५, १ तै. सं. १, ३, १४, ७, २९, १; ५, ५, १, ६, ६, २
 अग्र ह्य्वा समिष्वसे ३, २४, २
 अग्र इन्द्र वरुण मित्र देवाः ५, ४६, २; वा. य. ३३, ४८
 अग्र इन्द्रश्च वाङ्मयो ३, २५, ४
 अग्र ओभिहमा भर ५, १०, १; साम. ८१
 अग्रये ब्रह्म ऋभवः १०, ८०, ७
 अग्रा यो मर्यां दुचो ६, १४, १
 अग्नि यंतुरमन्तुरं ३, २७, ११
 अग्नि वः पूर्व्वं हुवे ८, २३, ७
 अग्नि वः पूर्व्वं गिरा ८, ३१, १४; तै. सं. १, ८, २२, ३
 अग्नि वर्षन्तु यो गिरः ३, १०, ६
 अग्नि विषा ईकते १०, ८०, ६
 अग्नि विषा अभि वृक्षः १, ७१, ७
 अग्नि विषायुवेपलं ८, ४३, २५
 अग्नि वो देवमभिभिः ७, ३, १; साम. १२१९
 अग्नि वो देवयज्यवा ८, ७१, १२
 अग्नि वो वृषन्तं अथराणां ८, १०२, ७; साम. २१, २४६
 अग्नि सुदीप्तिं सुरतां ३, १७, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 अग्नि सुम्नाय दधिरे पुरो जनः ३, २, ५
 अग्नि सूतं सनभुतं ३, ११, ४
 अग्नि सूतं सहसो जातवेदसं ८, ७१, ११; साम. १५५५
 अग्नि स्वोमेन बोधय ५, १४, १; वा. य. २२, १५;
 तै. सं. ४, १, ११, ४
 अग्नि हिन्वन्तु नो धियः १०, १५६, १; साम. १५२७
 अग्नि होतारमीकते वसुधितिं १, १२८, ८
 अग्नि होतारं प्र हुये ३, १९, १
 अग्नि होतारं मय्ये दास्यंतं १, १२७, १; साम. ४६५;
 १८१३; अथर्व. २०, ६७, ३; वा. य. १५, ४७;
 तै. सं. ४, ४, ४, ८; निर्वर्क ६, ८

अग्निः पूर्वमिहोविभिः १, १, २, नि. ७, १६
 अग्निः प्रत्येन सम्मना ८, ४४, १२; साम. १७११ तै. मा.
 ३, ५, ६, १
 अग्निः शुचिप्रवतमः ८, ४४, २१, तै. सं. १, ३, १४, ८,
 ५, ५, ३
 अग्निः सनोति वीर्योणि ३, २५, २
 अग्निः संहि वाजंमरं १०, ८०, १
 अग्निं वृतेन वावृषुः ५, १४, ६
 अग्निनाभिः समिधये १, १२, ६; साम. ८४४, तै. सं.
 १, ४, ४६, ३, ५, ११, ५; तै. मा. २, ७, १२, ३
 अग्निना तुर्वता यदुं १, ३६, १८
 अग्निना रविमन्त्रव १; १, ३; तै. सं. ३, १, ११, १,
 ४, ३, १३, ५
 अग्निनेन्द्रण वरुणेन ८, ३५, १, नि. ५, ५
 अग्निं तं मन्ये यो वसुः ५, ६, १; साम. ४२५, १७३७,
 वा. य. १५, ४१
 अग्निं वृत्तं वृणीमहे १, १२, १, साम. ३, ७९०, अथर्व.
 २०, १०१, १; तै. सं. २, ५, ८, ५; तै. मा. ३, ५, २, ३
 अग्निं वृत्तं पुरो वधे ८, ४४, ३
 अग्निं वृत्तं प्रति यद्वर्षीत न १, १६१, ३
 अग्निं देवासो अग्निं ६, १६, ४८
 अग्निं देवासो मानुषीषु विष्णु २, ४, ३
 अग्निं द्वेपो योतवै नो गृणीमसि ८, ७१, १५
 अग्निं धीमिर्मनीषिणः ८, ४३, १९
 अग्निं न मा मयितं सं दिवीषः ८, ४८, ६
 अग्निं नरो दीक्षितभिः ७, १, १; साम. ७२, १३७३,
 नि. ५, १०
 अग्निमग्निं वः समिधा ६, १५, ६
 अग्निमग्निं वो अग्निं ८, ६०, १७
 अग्निमग्निं हवीमग्निः १, १२, २, साम. ७९१, अथर्व.
 २०, १०१, २; तै. सं. ४, ३, १३, ८
 अग्निमग्निं देवयतां ५, १, ४
 अग्निमस्तोष्पूग्निमं ८, ३९, १; नि. ५, २३
 अग्निमिधानो मनसा ८, १०२, २२; साम. १९
 अग्निमीक्षिन्वावसे ८, ७१, १४; साम. ४९, अथर्व.
 २०, १०३, १
 अग्निमीक्षेयं कविं ५, १४, ५
 अग्निमांके पुरोहितं १, १, १; तै. सं. ४, ३, १३, ३;
 नि. ७, १५
 अग्निमीक्षे भुजां यविष्मं १०, २०, २
 अग्निमुक्थ्यैः ऋषयः १०, ८०, ५

अग्निमुपसमधिना ३, २०, १
 अग्निं मंत्रं पुरोहितं ८, ४३, ३१
 अग्निं मन्ये पितरमग्निमापि १०, ७, ३
 अग्निरग्निं भरद्वाजं १०, १५०, ५
 अग्निरप्तासृतीषहं ६, १४, ४
 अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा ३, २६, ७; वा. य. १८, ६६;
 नि. १४, २
 अग्निरिह प्रचेता ६, १४, २
 अग्निरिहो वरुणो मित्रः १०, ६५, १
 अग्निरिह मन्यो विपितः १०, ८४, २; अथर्व. ४, ३१, २;
 नि. १, १७
 अग्निरिषां सख्ये ददातु नः ८, ७१, १३
 अग्निरिषो बृहतः क्षत्रियस्य ४, १२, ३
 अग्निरिषो बृहतो अध्वरस्य ७, ११, ४
 अग्निरिषो वसवस्य ४, ५५, ८
 अग्निरुक्थ्ये पुरोहितः ८, २७, १; साम. ४८
 अग्निरुक्थ्यः पवमानः ९, ६६, २०; साम. १५१९; वा. य.
 २, ६, २, तै. मा. २, ५, २
 अग्निरुक्थ्ये युक्तां रजमानः ३, ३१, ३
 अग्निरुक्थ्ये युक्तां कामवस्ये ५, ४४, १५; साम. १८२७
 अग्निरुक्थ्ये देवानां अग्निः ८, ३९, ६
 अग्निरुक्थ्ये अथर्वणः १०, २१, ५
 अग्निरुक्थ्ये अरोचत ५, १४, ४
 अग्निरुक्थ्ये गो गिरः ५, १३, ३; साम. १४०६
 अग्निरुक्थ्ये सत्यसि ५, २५, ६
 अग्निरुक्थ्ये वृषिणं १०, ८०, ४; तै. सं. २, २, १२, ६
 अग्निरुक्थ्ये वृषिणं राजति ५, २५, ४
 अग्निरुक्थ्ये संवसुः ८, ३९, ७
 अग्निरुक्थ्ये देवानामभवत् १०, १५०, ४
 अग्निरुक्थ्ये वापृथिवी ३, २५, ३
 अग्निरुक्थ्ये स चेतति ३, ११, ३
 अग्निरुक्थ्ये आजसा १०, ७८, २; नि. ३, १५
 अग्निरुक्थ्ये वन जा २, ८८, ५
 अग्निरुक्थ्ये वनं ६, १८, १०
 अग्निरुक्थ्ये मग इव ३, २०, ४
 अग्निरुक्थ्ये यज्ञस्य वेतु साधुवा ५, ११, ४
 अग्निरुक्थ्ये दिवः ककुत् ८, ४४, १६; साम. २७, १५३२;
 वा. य. ३, १२, १३, १४, १५, २०; तै. सं.
 १, ५, ५, १, ४, ४, १, १; तै. मा. ३, ५, ७, १
 अग्निरुक्थ्ये सुवीर्यमग्निः १, ३६, १७

अग्निर्ब्रह्माणि जंघनत् ६, १६, ३४; साम. ४; १३९६;
 वा. य. ३३, ९; तै. सं. ४, ३, १३, १; तै. ब्रा. ३, ५, ६, १
 अग्निर्हं स्वं जरतः कर्णम् १०, ८०, ३
 अग्निर्हं नाम धावि १०, ११५, २
 अग्निर्हि जानि पूर्वः ८, ७, ३६
 अग्निर्हि वाजिनं विभो ५, ६, ३; साम. १७३८; तै. ब्रा.
 ३, ११, ६, ४
 अग्निर्हि विघ्नना निवः ६, १४, ५
 अग्निर्होता कविक्रतुः १, १, ५
 अग्निर्होता गृहपतिः ६, १५, १३; तै. ब्रा. ३, ५, १२, १
 अग्निर्होता दास्वतः ५, ९, २
 अग्निर्होता नो अप्वरे ४, १५ १; तै. ब्रा. ३, ६, ४, १
 अग्निर्होता म्यसीदत् ५, १, ६; तै. ब्रा. १, ३, १४, १
 अग्निर्होता पुरोहितो ३, ११, १
 अग्निश्च यमरुतो ५, ६०, ७
 अग्निभियो मरुतो ३, २६, ५; तै. ब्रा. १, ७, १२, ३
 अग्निवज्राणाः पितरः १०, १५, ११; अथर्व. १८, ३, ४४;
 वा. य. १९, ५९; तै. सं. २, ६, १२, २
 अग्निस्तिग्मेन शोषिषा ६, १६, २८; साम. २२; वा. य.
 १७, १६; तै. सं. ४, ६, १, ५
 अग्निस्तुष्टिश्चवस्तमं ५, २५, ५
 अग्निस्त्रीणि त्रिधादुहि ८, ३९ ९; तै. सं. ३, २, ११, ३
 अग्नीपजंन्यावतं ६, ५२, १६
 अग्नी रक्षांसि सेपति ७, १५, १०; अथर्व. ८, ३, २६;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ६
 अग्नीषोमा वेति तद् १, ९३, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, १०
 अग्नीषोमा पिपृतं १, ९३, १२
 अग्नीषोमा य आहुतिं १, ९३, ३; तै. ब्रा. २, ८, ७, १०
 अग्नीषोमा यो अष्ट वां १, ९३, २; तै. ब्रा. २, ८, ७, ९
 अग्नीषोमावनेन वां १, ९३, १०
 अग्नीषोमाविमं सु मे १, ९३, १; तै. सं. २, ३, १४, २
 अग्नीषोमाविमानि नो १, ९३, ११
 अग्नीषोमा वृषणा वाजं १०, ६६, ७
 अग्नीषोमा सयंदसा १, ९३, ९; तै. सं. २, ३, १४, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, २
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य १, ९३, ७; तै. सं. २, ३, १४, २
 अग्ने अष्टा वदेह नः १०, १४१, १; अथर्व. ३, २०, २;
 वा. य. ९, २८; तै. सं. १, ७, १०, २
 अग्ने अपां समिध्यसे ३, २५, ५
 अग्ने पूर्वं आतरो १०, ५१, ६
 अग्ने इच्छा समिध्यसे ३, २४, २

अग्ने कदा त आनुपक् ४, ७, २
 अग्ने कविवेधा असि ८, ६०, ३
 अग्ने केतुर्विनामसि १०, १५६, ५; साम. १५३१
 अग्ने घृतस्य जीविभिः ८, १०२, १६
 अग्ने विकिञ्चस्य नः ५, २२, ४
 अग्ने जरस्व स्वपस्य आयुनि ३, ३, ७
 अग्ने जरितर्विदपतिः ८, ६०, १९; साम. ३९
 अग्ने शुपस्व नो हविः ३, २८, १
 अग्ने शुपस्व प्रति हव्यं तद्भुवः १, १४४, ७
 अग्ने तमधाचं न स्तोमैः ४, १०, १; साम. ४३४, १७७७;
 वा. य. १५, ४४; १७, ७७; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 अग्ने तव स्युक्थ्यं १, १०५, १३
 अग्ने तव स्ये अजर ८, २३, ११
 अग्ने तव श्रवो वयः १०, १४०, १; साम. १८१६; वा. य.
 १२, १०६; तै. सं. ४, २, ७, २
 अग्ने तृतीयो सवने हि ३, २८, ५
 अग्ने त्री ते वाजिना ३, २०, २; तै. सं. ३, २, ११, १
 अग्ने एवं यथा अस्या ८, २३, ३०
 अग्ने एवं यातुधानस्य १०, ८७, ५; अथर्व. ८, ३, ४
 अग्ने एवं नो अंतमः ५, २४, १; साम. ४४८, ११०७;
 वा. य. ३, २५; १५, ४८; २५, ४७; तै. सं.
 १, ५, ६, २; ४, ४, ४, ८
 अग्ने स्वमस्यपुयोधि १, १८९, ३; तै. ब्रा. २, ८, २, ४
 अग्ने एवं पारया नव्यः १, १८९, २; तै. सं. १, १, १४, ४;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ५; तै. ब्रा. १०, २, १
 अग्ने वा दाहुरे रथि ३, २४, ५; तै. सं. २, २, १२, ६
 अग्ने दिवः सुतुरसि ३, २५, १
 अग्ने दिवो अर्णमच्छा ३, २२, ३; वा. य. १२, ४९;
 तै. सं. ४, २, ४, २
 अग्ने देवाँ इहा वह जज्ञानः १, १२, ३; साम. ७९२;
 अथर्व. २०, १०१, ३; तै. ब्रा. ३, ११, ६, २
 अग्ने देवाँ इहा वह सादया १, १५, ४
 अग्ने धुम्नेन जागृवे ३, २४, ३
 अग्ने धृतमवाय ते ८, ४४, २५
 अग्ने नक्षत्रमजरं १०, १५६, ४; साम. १५३०
 अग्ने नय सुपया राघे १, १८९, २; वा. य. ३, ३६; ७, ४३
 ४०, १६; तै. सं. १, १, १४, ३; ४, ४३, १;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ३; तै. ब्रा. १, ८, ८, ४४. ब्रा.
 १४, ८, ३, १
 अग्ने नि पाहि नस्त्वं ८, ४४, ११
 अग्ने नेमिराँ हव ५, १३, ६; तै. सं. २, ५, ९, ३

अच्युता चिह्नो अमस्ता ८, २०, ५
 अच्छा ऋषे मारुतं गणं ५, ५२, १४
 अच्छा कविं नृमणो गा ४, १६, ९
 अच्छा कोशं मनुष्ययुतं ९, ६६, ११; साम. ६५८
 अच्छा गिरो मतयो ७, १०, ३; तै. ब्रा. २, ८, २, ४
 अच्छा चत्वेना नमसा ८, २१, ६
 अच्छा नः शीरशोषिणं ८, ७१, १०; साम. १५५४
 अच्छा नृपक्षा असरत् ९, ९२, २
 अच्छा नो अंगिरस्त्वामं ८, २३, १०
 अच्छा नो मित्रमहो देव ६, २, ११
 अच्छा नो मित्रमहो देव देवान् ६, १४, ६
 अच्छा नो याथा वह ६, १६, ४४; साम. १३८४
 अच्छा म इन्द्रं मतयः १०, ४३, १; अथर्व. २०, १७, १
 अच्छा मही बृहती संतमा ५, ४३, ८
 अच्छाव्यं वो मरुतः ७, ३६, २
 अच्छा यो गंगा नाधमान ४, २९, ४
 अच्छा वदा तना गिरा १, ३८, १३
 अच्छा वद तवसे गीर्भिः ५, ८३, १; तै. ब्रा. २, ४, ५, ५
 अच्छा विचक्षिम बोद्धसी ३, ५७, ४
 अच्छा वो अतिमवसे ५, २५, १
 अच्छा वोषेय शुश्रुचानं ४, १, १२
 अच्छा वो देवीशुयलं ३, ६१, ५
 अच्छा समुद्रमिद्वयः ९, ६६, १२; साम. ६५९
 अच्छा सिंधुं मातुतमां ३, ३३, ३
 अच्छा हि त्वा सहस्रः सूतो ८, ६०, २; साम. १५५३;
 अथर्व. २०, १०३, ३
 अच्छा हि सोमः कलशात् ९, ८१, २
 अच्छिद्रा हर्मं जरितः ३, १५, ५
 अच्छिद्रा सूतो सहस्रो नो १, ५८, ८
 अजा अन्यस्य बह्वयः ६, ५७, ३
 अजातशत्रुमजरा स्वर्वती ५, ३४, १
 अजा वृत् इन्द्रं क्षरपत्नीः १, १७४, ३
 अजायाः पशुपा वाजपत्न्यो ६, ५८, २; तै. ब्रा. २, ८, ५, ४
 अजिरासस्तदप ईषमाना ५, ४७, २
 अजिरासो हरयो येव आशव ८, ४९, ८
 अजीजनस्तुतं मर्यासः ३, २९, १३; तै. ब्रा. १, २, १, १९
 अजीजनो अमृतं ९, ११०, ४; साम. १५०८
 अजीजनो हि पवमान २, ११०, ३; साम. १३६५;
 वा. य. २२, १८
 अजीतवेऽहतये ९, ९६, ४
 अजैष्माद्यासनाम च ८, ४७, १८; १०, १६४, ५

अजैष्माद्यासनाम च १०, १६४, ५
 अजो न क्षां वाधार वृथिवीं १, ६७, ५
 अजो भागस्तपसा सं १०, १६, ४; अथर्व. १८, २, ८;
 तै. ब्रा. ६, १, ४
 अजोहवीवक्षिना तौग्यो १, ११७, १५
 अजोहवीवक्षिना वर्तिका १, ११७, १६; नि. ५, २१
 अजोहवीक्षासत्या करा वां १, ११६, १३
 अज्येष्ठासो अकनिष्ठासः ५, ६०, ५
 अज्ये चिदस्मै कृणुया व्यंचनं ८, २७, १८
 अज्ये व्यंजते ९, ८६, ४३; साम. ५६४; १६१४; अथर्व.
 १८, ३, १८
 अजंति त्वामप्वरे ३, ८, १; तै. ब्रा. ३, ६, १, १; नि. ८, १८
 अजंति यं प्रययंतो न विप्राः ५, ४३, ७; तै. ब्रा. ४, ५, २
 अजंत्येनं मय्यो रसेन ९, १०२, २०
 अत उ त्वा पितुभृतः १०, १, ४
 अतः परिश्रमा गति १, ६, ९; अथर्व. २०, ७०, ५
 अतः समुद्रसुद्वयः ८, ६, २९
 अतः सहस्रनिर्णिजा ८, ८, ११
 अतप्यमाने-अवसावती १, १८५, ४
 अतस्मिन्नेन उपा ८, ९२, १०; साम. २१५
 अतस्त्वा रयिमभि ९, ४८, ३; साम. ८३८
 अतारिपुर्भरता गव्यवः सं ३, ३३, १२
 अतारिप्म तमसस्सारमस्य प्रति १, १८३, ६; १, १८४, ६
 अतारिप्म तमसस्सारमस्य प्रति स्वोमं ७, ७३, १
 अतारिप्म तमसस्सारमस्योपा १, ९२, ६
 अतितृष्टं ववक्षिया ३, ९, ३
 अति श्री सोम रोचना ९, १७, ५
 अतिथिं मातुषाणां ८, २३, २५
 अति व्रव सारमेयो १०, १४, १०; अथर्व. १८, २, ११;
 तै. ब्रा. ६, ३, १
 अति नः सभ्यो नय १, ४२, ७
 अति नो विक्षिपा पुत्र ८, ८३, ३
 अति वा यो मरुतो ६, ५२, २; अथर्व. २, १२, ६
 अति वायो ससतो याहि १, १३५, ७
 अति वाराण्यवमानोः अतिप्यत् ९, ६०, ३
 अतिविद्धा विधुरेणा विदक्षा ८, ९६, २
 अति विक्षाः परिष्ठाः १०, ९७, १०; वा. य. १२, ८४;
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 अति श्रिती तिरभवा ९, १४, ६
 अतिष्ठंतीनामनिवेशानां १, ३२, १०; नि. २, १६
 अतीतु शुक्र मोहत ८, ६९, १४; अथर्व. २०, ९२, ११

अतीयाम निदक्षिरः ५, ५३, १४
 अतीहि मन्त्रुषाविणं ८, ३२, २१; साम. २२३
 अतृप्नुवन्तं वियतम ४, १९, ३
 अतो देवा अचन्तु नः १, २२, १६; साम. १६७४
 अतो न आ नूनतिथी ५, ५०, ३
 अतो वयमंतमेभिर्बुजानाः १, १६५, ५
 अतो विश्वान्यद्भुता १, २५, ११
 अत्यं हविः सचते सद्य धातुः ५, ४४, ३
 अत्यं मृजन्ति कलशो ९, ८५, ७
 अत्यायातमचिना ५, ७५, २; साम. १७४४
 अत्या वृषस्तू रोहिता ४, २, ३
 अत्यासो न ये मरुतः ७, ५६, १६; तै. सं. ४, ३, १३, ७
 अत्या हियाना न हेतुभिः ९, १३, ६; साम. ११९१
 अत्यु पवित्रमकमीत् ९, ४५, ४
 अत्यूर्मिमेस्सरो मवः ९, १७, ३
 अत्यो न हियानो अभि ९, ८६, ३
 अत्यो नात्मन्सगप्रतवः १, ६५, ६
 अत्रा ते रूपमुत्तमं १, १६३, ७ वा. य. २२, १८;
 तै. सं. ४, ६, ७, ३; नि. ६, ८
 अत्रा वि नेमिरेषां ८, ३४, ३; साम. १८०८
 अत्राह गोरमन्वत् १, ८४, १५; साम. १४७, २१५
 अथर्व. २०, ४१, ३; तै. ब्रा. १, ५, ८, १; नि. ४, २५
 अत्राह उद्देवे मध्व आहुतिं १, १३५, ८
 अत्राह ते हरिवस्त्रा उ ४, २२, ७
 अत्रिमनु स्वराज्यं २, ८, ५
 अत्रिर्पद्मवरोहन् ५, ७८, ४
 अत्रीणां स्त्रोममद्रिवो मह ८, ३६, ६
 अत्रेदु ने मंससे सत्यमुक्तं १०, २७, १०
 अत्रेरिव शृणुतं पूर्वस्तुतिं ८, ३५, १९
 अत्रैव योपि नद्यानि १०, १६६, ३
 अत्रा ते अंगिरस्त्रमः १, ७५, २
 अत्रा ते अम्यमानाश्च १, ४, ३; साम. १०८९; अथर्व.
 २०, ५७, ३; ६८, ३
 अत्रा न उभयेषां १, २६, ९
 अद्वयया द्यते वार्याणि ५, ४९, ३
 अददा अभां महते वचस्पते १, ५१, १३
 अद्वय हवो पवसे ९, ८५, ३
 अद्वयस्य स्त्रधावतः ८, ४४, २०
 अद्वयेभिः सवितः ६, ७१, ३; वा. य. ३३, ६९, ८४;
 तै. सं. १, ४, २४, १; तै. ब्रा. २, ४, ४, ७
 अद्वयोमिस्त्रव गोपार्थः ६, ८, ७

अद्वयस्तमस्रजो वि खानि ५, ३२, १; साम. ३१५;
 नि. १०, ९
 अद्विं गातुस्त्रवे वरीयसी १, १३६, २
 अद्विं गातुविचमः ८, १०३, १; साम. ४७; १५१५
 अद्वान्मे पौरुक्स्थः ८, १९, ३६
 अद्वान्मः पुरपता ३, ११, ५; साम. १५५६; तै. ब्रा.
 २, ४, ८, १
 अद्वान्मेन शोचिषा १०, ११८, ७
 अद्वान्मो भुवनानि ४, ५३, ४
 अद्वितीयावापृथिवी कृतं १०, ६६, ४
 अद्वितीयाद्वितीयावृत्तिं १, ८९, १०; अथर्व. ७, ६, १;
 वा. य. २५, २३; तै. ब्रा. १, १३, २; नि. ४, २३
 अद्वितीनं उरुस्थुत् ८, ४७, ९; तै. सं. १, ५, ११, ५
 अद्वितीनो दिवा ८, १८, ६
 अद्वितीयजनिष्ट १०, ७२, ५
 अद्विते मित्र वरुणोत् २, २७, १४
 अद्विस्तं चिदाद्युणे ६, ५३, ३
 अद्विद्युत्स्वपाको ६, ११, ४; अथर्व. ३, ३, १
 अद्विस्तस्य केतवः १, ५०, ३; अथर्व. १३, २, १८;
 २०, ४७, १५; वा. य. ८, ४०
 अद्विद्युत्स्वपावती १, १९१, २
 अद्विद्युत्स्वपावती गोपतिर्वाः ३, ३१, २१
 अद्विद्युत्स्वपावती १०, १२४, २
 अद्विद्युत्स्वपावती २, २३, १२
 अद्विद्युत्स्वपावती १०, १५५, ३
 अद्विद्युत्स्वपावती १०, ११६, ८; नि. ६, १६
 अद्विद्युत्स्वपावती ९, ७४, ९
 अद्विद्युत्स्वपावती ६, ३०, ३; नि. ४, १७
 अद्विद्युत्स्वपावती १, ४४, ३
 अद्विद्युत्स्वपावती १, ११५, ६; वा. य. ३३, ४२;
 तै. ब्रा. २, ८, ७, २
 अद्विद्युत्स्वपावती ८, ६१, १७; साम. १४५८
 अद्विद्युत्स्वपावती ५, ८२, ४; साम. १४१; तै. ब्रा.
 २, १४, ६, ३; तै. ब्रा. १०, १०, २
 अद्विद्युत्स्वपावती ७, १०४, १५; अथर्व. ८, ४, १५;
 नि. ७, ३
 अद्विद्युत्स्वपावती १०, ३२, ८
 अद्विद्युत्स्वपावती १०, २८, ३
 अद्विद्युत्स्वपावती ९, ७१, ३
 अद्विद्युत्स्वपावती ९, ८६, २३
 अद्विद्युत्स्वपावती ९, ७५, ४

अद्रोचमा बहोवचो यचिष्म ८, ६०, ४
 अद्रोच सत्त्वं तव तन्महित्वं ३, ३२, ९
 अद्रौ चिदस्मा अन्तर्दुरोणे १, ७०, ४
 अद्रोयो अद्य बर्हिषः १०, ३५, ९
 अद्रोयो नो मरुतो गातुं ५, ८७, ८
 अद्यः पश्यस्व मोपरि ८, ३३, १९
 अद्य क्रत्वा मयवन्मुग्धं देवाः ५, २९, ५
 अद्य क्षया परिष्कृतः २, ९९, २। साम. १६३१
 अद्य रमंता नहुषो हवं स्रोः १, १२२, ११
 अद्य रमंतोसना पृष्णतेवां १०, २२, ६
 अद्य जिह्वा पापनीति ६, ६, ५। नि. ४, १७
 अद्य उमो अद्य वा दिवः ८, १, १८। साम. ५२
 अद्य ते विश्वमनु हासदिष्ट १, ५७, २; अथर्व. २०, १५, २
 अद्य त्वं त्र्यसं विश्वं विश्वक्षणं १०, ११, ४। अथर्व. १८, १, २१
 अद्य त्वमिन्द्र चिद्धि १०, ६१, २०
 अद्य त्वष्टा ते महः ६, १७, १०
 अद्य त्वा विश्वे पुरः ३, १७, ८
 अद्य त्विषीमौ अभ्योजसा २, २२, २। साम. १४८८
 अद्य धृतानः पित्रोः ४, ५, १०
 अद्य द्यौश्चिते अपसा ६, १७, ९
 अद्य त्र्यस्तो अंशुमत्या उपस्थे ८, ९३, १५; अथर्व. २०, १३७, ९
 अद्य धारया मध्या ९, ९७, ११; साम. १०२०
 अद्य प्र जज्ञे तरणिर्ममनु १, १२१, ६
 अद्य प्रियमिचिराय ८, ४६, २९
 अद्य द्यायोगिरिर्त दासदन्वा ८, १, ३३
 अद्य यच्चारथे गणे ८, ४६, ३१
 अद्य यद्विमे पवमान ९, ११०, ९; साम. १४९६
 अद्य यद्वाजाना गविष्टौ १०, ६१, २३
 अद्य श्रुतं कवचं वृद्ध ७, १८, १२
 अद्य श्वेतं कलशं ९, ७४, ८
 अद्य श्वेतं कलशं गोभिरक्तम् ४, २७, ५
 अद्य स्म यस्यार्चयः ५, ९, ५
 अद्य स्मा ते चर्पणयो ६, २५, ७
 अद्य स्मा न उद्ववता २, ३१, २
 अद्य स्मा नो वृधे भव ६, ४६, ११
 अद्य स्मास्य पनयन्ति ६, १२, ५
 अद्य स्मा योपणा मही ८, ४६, ३३
 अद्य स्वनादुत विश्वः १, ९४, ११
 अद्य स्वनाममरुतां विश्व १, ३८, १०
 अद्य स्वमस्य निबिंदे १, १२०, १२
 अद्याकृणोः पृथिवीं २, १३, ५

अद्याकृणोः पथमं वीर्यं २, १७, ३
 अद्या गाव उपमार्ति १०, ६१, २१
 अद्या चिन्नु याद्विषामाहे १०, १३२, ३
 अद्या ते अप्रतिष्कृतं ८, ९३, १२
 अद्या त्वं हि नस्करः ८, ८४, ६। साम. १५५१
 अद्या नरो न्योहतेऽथा ५, ५२, ११
 अद्या नो विश्वश्रीभग १, ४२, ६
 अद्या न्वस्य जेन्यस्य १०, ६१, २४
 अद्या न्वस्य संरुतं जगन्वा ७, ८८, २
 अद्या मन्ये बृहदसुयं ६, ३०, २
 अद्या मन्ये अतो अस्या अद्या १, १०४, ७
 अद्या मही न आयस्यना ७, १५, १४
 अद्या मातृरुपसः सप्त विप्रा ४, २, १५
 अद्या यथा नः पितरः परासः ४, २, १६; अथर्व. १८, ३, २१;
 वा. य. १९, ६९; तै. सं. २, ६, १२, ४
 अद्याधि धीतिरससृमं १०, ३१, ३
 अद्या यो विश्वा भुवनाभिः २, १७, ४
 अद्यारुपतिर्मनुषीषु विष्णु ३, ५, ३
 अद्यारयंतं पृथिवीं ५, ६२, ३
 अद्यारयंतं वृद्धयः १, २०, ८
 अद्यासु मन्द्रो भरतिः १०, ६१, २०
 अद्या ह यद्वयममे त्वया ४, २, १४
 अद्या ह यन्तो अभिना ७, ७४, ५
 अद्या हि कात्या युवं ५, ६६, ४
 अद्या हिन्वान हन्त्रियं ९, ४८, ५। साम. ८३९
 अद्या हि विश्वीक्योऽसि ६, २, ७
 अद्या हीन्द्र गिर्वेणः ८, ९८, ७। साम. ४०६; ७१०; अथर्व.
 २०, १००, १
 अद्या होतान्यसीदो ६, १, २; तै. ब्रा. ३, ६, १०, १
 अद्या ह्यस एषां ५, १६, ४
 अद्या ह्यमे क्रनोमंत्रस्य ४, १०, २; साम. १७७८; वा. य.
 १५, ४५; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 अद्या ह्यमे मङ्गा निपया १०, ६, ७
 अद्या घामस्याह वृषभो ९, ८५, ९
 अद्या द्यौरद्वा उक्थ्यं वचः १, ८३, ३; अथर्व. २०, २५, ३
 अद्या न हन्त्र्यां ८, ८३, ७; वा. य. ३३, ४७
 अद्या पुत्रोपनम्रवः १०, ३३, ७
 अद्या पेक्षांसि वपते नृत्तृरिव १, ९२, ४
 अद्या वृद्धः पणीनां ६, ४५, ३१
 अद्या यदस्मिन्वाजिनीव ९, ९४, १; नाम. ५३९; तै. सं.
 ७, १, २०, १

अधि यस्तस्यै केवलात्ता १०, १०५, ५
 अधि या बृहतो दिवः ८, २५, ७
 अधि धियं नि दृष्टुमात्र १, ७२, १०
 अधि धिये दुहिता ६, ६३, ५
 अधि सानौ नि अग्नौ १, ८०, ६
 अधीन्वन्न सप्ततिं च सप्त च १०, ९३, १५
 अधीव यत्रिरीणां ८, ७, १४
 अधीवासं परि मास १, १४०, ९
 अधुक्षत मियं मधु ९, २, ३; साम. १०३९
 अधुस्तपिप्युषीमियं ८, ७२, १६
 अधेतुं दक्षा स्वयं वि पक्षात् १, ११७, २०
 अध्वर्यवः कर्तना २, १४, ९
 अध्वर्यवः पयसोधरं २, १४, १०
 अध्वर्यवश्चक्रवांसो मधूनि ५, ४३, ३
 अध्वर्यवा नु हि पिञ्च ८, ३२, २४
 अध्वर्यवोऽप इवा समुद्रं १०, ३०, ३
 अध्वर्यवो भरतेन्द्राय २, १४, १; नि. ५, १
 अध्वर्यवो य उरणं २, १४, ४
 अध्वर्यवो यः शतं शंवारस्य २, १४, ६
 अध्वर्यवो यः शतं २, १४, ७
 अध्वर्यवो यः स्वस्नं २, १४, ५
 अध्वर्यवो यं नरः २, १४, ८
 अध्वर्यवो यो अपो वमिवांसं २, १४, २
 अध्वर्यवो यो दिव्यस्य २, १४, ११; नि. ३, २०
 अध्वर्यवो यो दृभीकम् २, १४, ३
 अध्वर्यवोऽरणं वुरधमंस्तु ७, ९८, १; अथर्व. २०, ८७, १
 अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि १०, ३०, २
 अध्वर्युं वा मधुपाणिं १०, ४१, ३
 अध्वर्युभिः पंचभिः ३, ७, ७
 अध्वर्यां अग्निभिः सुतं ९, ५१, १; साम. ४९९; १२२५;
 वा. य. २०, ३१
 अध्वर्यां द्रावया स्वं ८, ४, ११; साम. ३०८
 अध्वर्यां वीर प्र महे ६, ४४, १३
 अनच्छये तुरगानु जीवं १, १६४, ३०; अथर्व. ९, १०, ८
 अनसमप्नु दुष्टं ९, १३, ३
 अनमीवा उपस आ १०, ३५, ६
 अनमीवास हलया मदन्तो ३, ५९, ३; तै. सं. २, ८, ७, ५
 अनवांनं वृषभं मंज्रिकं १, १९०, १; नि. ६, २३
 अनवांनो क्षेपां पन्था ८, १८, २
 अनर्शरातिं वसुदामुप स्तुहि ८, ९९, ४; साम. १३२०;
 अथर्व. २०, ५८, २; नि. ६, २३

अनवधैरभि युभिः १, ६, ८; अथर्व. २०, ४०, २, ७०, ४
 अनवस्ते रथमश्वाय तक्षम् ५, ३१, ४; सा. ४३९, ४४०;
 तै. सं. १, ६, १२, ६
 अनयो जातो अगमीश्वरयो १, १५२, ५
 अनयो जातो अनमीश्व ४, ३६, १
 अनस्त्रन्ता सप्ततिर्मासहेमं ५, २७, १
 अनागतो अदितये ५, ८२, ६
 अनापृष्टानि धूपितः १०, १३८, ४
 अनाजुदो वृषभो जग्मिः २, २३, ११
 अनाजुदो वृषभो दोषतः २, २१, ४
 अनागतो अनिबद्धः कयावं ४, १३, ५; ४, १४, ५
 अनारम्भणे तदवीरयेया १, ११६, ५
 अनिरेण वचसा फलवेन ४, ५, १४
 अनुकामं तर्पयेयां १, १७, ३
 अनु कृष्णे वसुधित्ती जिहाते ३, ३१, १७
 अनु कृष्णे वसुधित्ती येमाते ४, ४८, ३
 अनु स्रुवां रोदसी ७, ३४, २४
 अनु सन्नो जास्वतिः ७, ३८, ६
 अनु ते द्याधि मह इन्द्रियाय ६, २५, ८; तै. सं. १, ६, १२, १;
 तै. मा. २, ८, ५, ७
 अनु ते शुष्मं तुरयंतमीयतुः ८, ९९, ६; साम. १६३८;
 अथर्व. २०, १०५, २; वा. य. ३३, ६७
 अनुत्तमा ते मधवक्षकिर्तुं १, १६५, २; वा. य. ३३, ७९
 अनु त्रितस्य युध्वतः ८, ७, २४
 अनु स्वा मही पाजसी अचके १, १२१, ११
 अनु स्वा रथो अनु मर्यां अर्धं १, १६५, ८; वा. य. २९, १९;
 तै. सं. ४, ६, ७, ३
 अनु स्वा रोदसी उभे क्रक्षमाणं ८, ७६, ११; साम. ९८९;
 अथर्व. २०, ४२, २
 अनु स्वा रोदसी उभे चक्रं ८, ६, ३८
 अनु स्वाहिमे अप देव ६, १८, १४
 अनु चावापृथिवी ६, १८, १५
 अनु द्रप्सास इंदवः ९, ६, ४
 अनु द्वा जहिता नयः ४, ३०, १९
 अनु पूर्वाण्योक्त्वा ८, २५, १७
 अनु प्रत्नस्यौकसः ८, ६९, १८; अथर्व. २०, ९२, १५
 अनु प्रत्नस्यौकसः १, ३०, ९; साम. ७४४; अथर्व. २०, ९६, ३
 अनु प्रत्नास आपवः ९, २३, २; साम. ५०२
 अनु प्र येजे जन आजो ६, ३६, २
 अनु यदीं मरुतो मन्दसानं ५, २२, २
 अनु यताय रम्भयज्ञपयता १, ५१, ९

अनु भुताममलि वर्धत् ५, ६२, ५
 अनुस्पष्टो भवत्येषा १०, १६०, ४; अथर्व. २०, ९६, ४
 अनु स्वधामक्षरक्षायो १, ३३, ११; तै. प्रा. २, ८, ३, ४
 अनु हि स्वा सुतं सोम ९, ११०, २; साम. ४३२; १३६६
 अनुतोदत्र हस्तयतो अग्नि ५, ४५, ७
 अनुवे गोमाग्नोभिरक्षाः ९, १०७, ९; साम. ९९८; नि. ५, ३
 अनुक्षरा क्षजवः १०, ८५, २३; अथर्व. १४, १, ३४
 अनेनो वो मरुतः ६, ६६, ७
 अनेहसं वो हवमानमूतये ८, ५०, ४
 अनेहसं प्रतरणं वि बक्ष्णं ८, ४२, ४
 अनेहो दाप्रमदितेरनर्व १, १८५, ३
 अनेहो न उरमजे ८, ६७, १२
 अनेहो मिप्रायेमन् ८, १८, २१
 अन्तरिक्षमां रजसो १०, ९५, १७
 अन्तरिक्षेण पञ्चति १०, १३६, ४; अथर्व. ६, ८०, १
 अन्तरिक्षे पथिभिः १०, १६८, ३
 अन्तरिक्षंति तं जने ८, ७२, ३
 अन्तरिक्षैस्तनयाय ६, ६२, १०
 अन्तर्वृत्तो रोदसी द्रम ईयते ३, ३, २
 अन्तर्यंष्ठ जिघांसतः १०, १०२, ३
 अन्तर्ह्यं ईयसे २, ६, ७
 अन्तश्च प्रागा अदिगिर्भवा ८, ४८, २
 अन्तश्चरति रोचना १०, १८९, २; साम. १३७७; अथर्व.
 ६, ३१, २; २०, ४८, ५; वा. य. ३, ७, तै. सं.
 १, ५, ३, १
 अन्ति चित् संतमह ८, ११ ४
 अन्तिवामा दूरे अभिप्रमुच्छ ७, ७७, ४
 अन्वद्य कर्षरमन्ददु ६, २४, ५
 अन्वयस्मद्भिया इयम् ८, ७५, १३; तै. सं. २, ६, ११, ३
 अन्वयम् पु रं यम्यन्तः १०, १०, १४; अथर्व. १८, १, ६६;
 नि. ११, ३४
 अन्वयतममातुपं ८, ७०, ११
 अन्वया वसं रिहती ३, ५५, १३
 अन्वा वो अन्वामवतु १०, ९७, १४; वा. य. १२, ८८;
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 अन्वे जायां परिसृक्षंत्य १०, ३४, ४
 अन्वोऽन्वमनु गृष्णाति ७, १०३, ४
 अन्वपो अन्वतृप्तमोजसा ७, ८२, ३
 अन्वस्य स्थूरं द्रसो पुरस्तात् ८, १, ३४
 अन्वह मासा अन्विद्वनानि १०, ८९, १३; तै. सं. १, ७, १३, १
 अन्वेको वदति यद्वति २, १३, ३

अपन्नसो अराग्नः ९, १३, ९; साम. ११९५
 अपन्नसोपि पदमान ९, ९६, २३
 अपन्नस्पवते मृधः ९, ६१, २५; साम. ५१०; १२१३
 अपन्नस्पवसे मृधः ९, ६३, २४; साम. ४९२; १२३७
 अपन्नस्पसोम रक्षसः ९, ६३, २९
 अप उषोतिषा तमो १०, ६८, ५; अथर्व. २०, १६, ५
 अप स्वं वृजिनं रिपुं ६, ५१, १३; साम. १०५
 अप स्वं परिपंथिनं १, ४२, ३
 अप स्वा अस्थुरनिरा ८, ४८, ११
 अप स्वे तायवो यथा १, ५०, २; अथर्व. १३, २, १७;
 २०, ४७, १४
 अप द्वारा मतीनां ९, १०, ६; साम. ११२४
 अप नः शोष्णचदं १, ९७, १-८; अथर्व. ४, ३३, १; तै. आ.
 ६, १०, १, ११, १
 अप प्राच इन्द्र विश्वा १०, १३१, १; अथर्व. २०, १२५, १;
 तै. प्रा. २, ४, १, २
 अप योरिन्द्रः पावजे १०, १०५, ३
 अपक्षिवेष विश्वो द्यूताः ३, ३१, १६
 अपक्ष्य गोपामनिपद्यमानं १, १६४, ३१; १०, १७७, ३;
 ऐ. आ. २, ६; अथर्व. ९, १०, ११; वा. य. ३७, १७;
 तै. आ. ४, ७, १; नि. १४, ३
 अपक्ष्यं ग्रामं वहमानं १०, २७, १९
 अपक्ष्यं स्वा मनसा चेकितानं १०, १८३, १
 अपक्ष्यं स्वा मनसादीध्वानां १०, १८३, २
 अपक्ष्यमस्थ महतः १०, ७९, १; नि. ६, ४
 अप स्वमुत्पसो नरिजहीते ७, ७१, १
 अप हत रक्षसो अंगुरावतः १०, ७६, ४
 अपाः पूर्वेषां हरिवः १०, ९६, १३; अथर्व. १०, ३०, ३
 अपाः सोममस्तमिन्द्र ३, ५३, ६
 अपागृह्णमृतां १०, १७, २; अथर्व. १८, २, ३३;
 नि. ६२, १०
 अपां गर्भं वर्धतम् ३, १, १३
 अपाह प्राहेति स्वधया १, १६४, ३८; ग. आ. २, ८; अथर्व.
 ९, १०, १६; नि. १४, २३
 अपाहस्तो अष्टवन्त्य १, ३२, ७
 अपावित उदु नक्षित्रतमः ६, ३८, १
 अपादिर्द्रो अपादितः ८, ६९, १६; अथर्व. २०, ९२, ८
 अपादुक्षित्वं वसः ८, ९२, ४; साम. १४५
 अपादेति प्रथमापहृतीनां १, १५२, ३; अथर्व. ९, १०, २३
 अपाद्वोत्रादुत पोत्रादमत्र २, ३७, ४
 अपाघमदभित्तस्त्री ८, ८९, २; वा. य. ३३, ९५

अपो नपातमवसे १, २२, ६
 अपां नपादा ह्यस्थानुपस्थं २, ३५, ९; तै. सं. २, ५, १२, १
 अपान्वदेत्यभ्याः न्यदेति १, १२३, ७
 अपामतिष्ठद्ब्रह्मह्वरं तमः १, ५४, १०
 अपाम सोमममृता अमृम ८, ४८, ३; तै. सं. ३, २, ५, ४
 अपामिदं न्ययनं १०, १४२, ७; अथर्व. ६, १०६, २; तै. सं.
 ४, ६, १, ३; वा. य. १७, ७
 अपामिवेदुर्मयस्तुतुराणाः ९, ९५, ३; साम. ५४४
 अपामीशो सविता १०, १००, ८
 अपामीयामप विश्वा १०, ६३, १२
 अपामीवाप क्षिप्रं ८, १८, १०; साम. १०४७
 अपासुपस्थे महिषा ६, ८, ४; नि. ७, २६
 अपासुमिर्मदक्षिण ८, १४, १०; अथर्व. २०, २८, ४; ३९, ५
 अपां पेरुं जीवधन्यं १०, ३६, ८
 अपां केनेन नमुचेः ८, १४, १३; साम. २६१; अथर्व.
 २०, २९, ३; वा. य. १९, ७१
 अपां मध्ये तस्थिवांसं ७, ८९, ४
 अपाव्यस्थान्वसः २, १३, १
 अपारो वो महिमा ५, ८७, ६
 अपि पंथासगन्महि ३, ५१, १६; वा. य. ४, २९, तै. सं.
 १, २, ९, १
 अपिबल्लदुवाः सुतम् ८, ४५, २६; साम. १३१
 अपि बुध पुराणवत् ८, ४०, ६; अथर्व. ७, ९०, १
 अपि धृतः सविता ७, ३८, ३
 अपूर्वा पुरुषमानि ६, ३२, १; साम. ३२२
 अपंत वीत वि च सपेसातः १०, १४, ९; अथर्व. १८, १, ५५;
 वा. य. १२, ४५; तै. सं. ४, २, ४, १; तै. ब्रा.
 १, २, १, १६; तै. आ. १, २७, ५; ६, ६, १
 अपेक्ष द्विपतो मनः १०, १५२, ५; अथर्व. १, २१, ४
 अपेहि मनस्स्पते १०, १६४, १; अथर्व. २०, ९६, २३;
 नि. १, १७
 अपो देवीरपह्वये १, २३, १८; अथर्व. १, ४, ३
 अपो महोर्मिमास्तः १०, १०४, ९
 अपो यदाद्रिं पुरुहूत ४, १६, ८; अथर्व. २०, ७७, ८
 अपो वसानः परिकोशमपति २, १०७, २६
 अपो वृष्टं यागिवांसं ४, १६, ७; अथर्व. २०, ७७, ७
 अपोया अनसः सरस्वं ४, ३०, १०; नि. ११, ४७
 अपो पुण इयं दाहः ८, ६७, १५
 अपो सुमक्ष वरुग २, २८, ६; नि. १३, १
 अपो ह्यपाममुपंत देवाः ४, ३३, ९
 अपूर्णे मरुत आभिः ३, ५१, ९

अमस्तीमक्षिना वाचम् १, ११२, २४; वा. य. ३४, २९
 अमक्षितं वसु विभापि हस्तयो १, ५५, ८
 अमतीतो जयति सं धनानि ४, ५०, ९
 अमयुच्छन्न प्रयुच्छद्भिरसे १, १४३, ८
 अग्रामिसल्ल मघवन् ८, ६१, ४
 अपसरसां गंधर्वाणां १०, १३६, ६
 अपसरा जारमुपसिप्तिमाणा १०, १२३, ५
 अपसा इन्द्राय वायवे ९, ६५, २०; साम. ९९५
 अप्सु त्वा मधुमत्तमं ९, ३०, ५
 अप्सु धृतस्य हरिवः १०, १०४, २; अथर्व. २०, ३३, १
 अप्सु मे सोमो अमवीह १, २३, २०; १०, ९, ६; अथर्व.
 १, ६, २; तै. ब्रा. २, ५, ८, ६
 अप्स्वने सधिष्ठव ८, ४३, ९; वा. य. १२, ३६, तै. सं.
 ४, २, ३, २; ११, ३
 अप्स्वन्तरसृतमप्सु मेघजं १, २३, १९; अथर्व. १, ४, ४;
 वा. य. ९, ६; तै. सं. १, ७, ७, १
 अबुध्रे राजा वरुणो यनस्य १, २४, ७
 अबुध्रसु त्व इन्द्रवंतः १०, ३५, १
 अबोधि जार उपसां ७, ९, १
 अबोधि होता यजथाय ५, १, २; साम. १७४७; नि. ६, १३
 अबोधमिः समिधा ५, १, १; साम. ७३; १७४६; अथर्व.
 १३, २, ४३; वा. य. १५, २४; तै. सं.
 ४, ४, ४, १
 अबोध्यविनर्जं उदेति सूर्यः १, १५७, १; साम. १७५८
 अह्यामुक्ष्यैरहिं ७, ३४, १६; नि. १०, ४४
 अभागः सक्षप परेतः १०, ८३, ५; अथर्व. ४, ३२, ५
 अमि कण्वा अनुयत ८, ३, ३४
 अमि क्रःवेन्द्र भूरध ७, २१, ६; तै. सं. ७, ४, १५, १
 अमि क्रंदनकलसं ९, ८६, ११; साम. १०३२
 अमि क्रंद स्तनयं ५, ८३, ७; तै. सं. ३, १, १६, ६;
 अथर्व. ४, १५, ६
 अमि क्षिपः समरमत ९, १४, ७
 अमिषया नो मघवन् १०, ११२, १०
 अमि गंधर्वमनृणत् ८, ७७, ५
 अमि गन्धानि वीतये ९, ६२, २३; साम. १०६२
 अमि गावो अधन्विषुः ९, २४, २; साम. ९६२
 अमि गावो अनुयत योया ९, ३२, ५
 अमि गोत्राणि सहसा १०, १०३, ७; साम. १८५५; अथर्व.
 १९, १३, ७; वा. य. १७, ३९; तै. सं. ४, ६, ४, २
 अमि जंजीरसचं स्पृधानं ३, ३६, ४
 अमि तद्वेय दीधया मनीषां १, ३८, १

अभि ते मधुना पयः ९, ११, २; साम. ६५२
 अभि त्वं वीरं गिर्वणसं ६, ५०, ६
 अभि त्वं गावः पयसा ९, ८४, ५
 अभि त्वं पूर्यं मदं ९, ६, ३
 अभि त्वं मह्यं मदं ९, ६, २
 अभि त्वं मेघं पुरुहूतसृग्मिमं १, ५१, १; साम. ३७६
 अभि त्रिपुण्ड्रं वृषणं ९, ९०, २; साम. ५२८; १४०८
 अभि त्वा गोतमा गिरा ज्ञातवेदः १, ७८, १
 अभि त्वा गोतमा गिरानूयत ४, ३२, ९
 अभि त्वा देवः सवितामि १०, १७४, ३; अथर्व. १, २९, ३
 अभि त्वा देव सवितः १, २४, ३; तै. सं. ३, ५, ११. ३
 अभि त्वा नक्षीरुपसः २, २, १, २
 अभि त्वा पाजो रक्षसः ६, २१, ७
 अभि त्वा पूर्वपीतये ८, ३, ७; साम. २५६; १५७३;
 अथर्व. २०, ९९, १
 अभि त्वा पूर्वपीतये १, १९, ९; नि. १०, ३७
 अभि त्वा योषणो दद्या ९, ५६, ३
 अभि त्वा वृषभा सुते ८, ४५, २२; साम. १६१; ७३८;
 अथर्व. २०, २२, १
 अभि त्वा दूर नोनुमः ७, ३२, २२; साम. २३३; ६८०;
 अथर्व. २०, १२१, १; वा. य. २७, ३५; तै. सं.
 २, ४, १४, २
 अभि त्वा सिधो शिमुमिन् १०, ७५, ४
 अभि वां महिना भुवं १०, ११९, ८
 अभि युष्मं बृहस्पतः ९, १०८, ९; साम. ५७९, १०११
 अभि युष्मानि वनिनः ३, ४०, ७; अथर्व. २०, ६, ७
 अभि योषाणि वज्रवः ९, ३३, २; साम. ७६५
 अभि द्विजन्मा भिवृद् १, १४०, २
 अभि द्विजन्मा श्री रोचनानि १, १४९, ४; साम. १७७५
 अभि न इळा यूथस्य माता ५, ४१, १९; नि. १६, ४९
 अभि नक्षतो अभि ये तं २, २४, ६
 अभि नो देवीरवसा १, २२, ११
 अभि नो नयं वसु ६, ५३, २
 अभि नो वाजसातमं ९, ९८, १; साम. ५४९, १२३८
 अभि प्र गोपतिं गिरा ८, ६९, ४; साम. १६८; १४८९;
 अथर्व. २०, २२, ४; ९, १
 अभि प्र दधुर्जनयो न ४, १९, ५
 अभि प्र भर ह्यता ह्यव ८, ८९, ४
 अभि प्रयांसि चाहसा ३, ११, ७; साम. १५५७
 अभि प्रयांसि सुधितानि ६, १५, १५

अभि प्र वाः सुराधसः ८, ४२, १; साम. २३५; ८११;
 अथर्व. २०, ५१, १
 अभि प्रवत समनेव ४, ५८, ८; वा. य. १७, ९६; नि. ७, १७
 अभि प्र स्वाताहेव ७, ३४, ५
 अभि प्रियाणि कात्वा ९, ५७, २; साम. १७६२
 अभि प्रियाणि पवते ९, ७५, १; साम. ५५४; ७००
 अभि प्रियाणि पवते पुनानः ९, २७, १२; साम. १०२१
 अभि प्रिया दिवस्पदं ९, १०, ९; साम. ११२७
 अभि प्रिया दिवस्पदा ९, १९, ८; साम. १२०४
 अभि प्रिया मरुतो वा ८, २७, ६
 अभि प्रेहि दक्षिणतः १०, ८३, ७; अथर्व. ४, ३२, ७
 अभि प्रह्वीरनूयत ९, ३३, ५; साम. ८७०
 अभि भुवेऽभिर्भागाव २, २१, २
 अभिभूरहमागमं १०, १६६, ४
 अभि यजं गृणीहि नः १, १५, ३; वा. य. २६, २१
 अभि यं देवी निकृतिः ७, ३७, ७
 अभि यं देव्यदितिः ७, ३८, ४
 अभि ये त्वा विभावरी ५, ७९, ४
 अभि ये मिथो वनुपः ७, ३८, ५
 अभि यो महिना दिवं ३, ५६, ७; वा. य. ३८, १७; तै. सं.
 ४, १, ६, ३; तै. आ. ४, ३, १
 अभि वक्षा सुवसनानि ९, ९७, ५०; साम. १४२७
 अभि वह्नय ऊतये ८, १२, १५
 अभि वह्निरमर्त्यः ९, ९, ६
 अभि वां नूनमधिना ७, ६७, ३
 अभि वायुं वीर्यपां ९, ९७, ४५; साम. १४२६
 अभि विप्रा अनूयत गावः ९, १२, २; साम. ११९७
 अभि विप्रा अनूयत मूर्धन्य ९, १७, ६
 अभि विश्वानि वार्यां ९, ४२, ५
 अभि वृत्त्य सपत्नान् १०, १७४, २; अथर्व. १, २९, २
 अभि वेना अनूयत ९, ६४, २१
 अभि वो अर्धे पोष्यावतो ५, ४१, ८
 अभि वो देवीं धियं ७, ३४, ९
 अभि वो वीरसन्धसो मदेयु ८, ४६, १४; साम. ९, १५
 अभि व्यस्यस्य सविरस्य ३, ५३, १९
 अभि व्रजं न तक्षिणे ८, ६, २५
 अभि वृक्षया चिद्विषः १, १३३, २
 अभि इषावं न कृषनेभिः १०, ६८, ११; अथर्व. २०, १६, ११
 अभि हने ते अग्निवः १, ८०, १४
 अभि हने सदावृधं ८, ६८, ५

आमे सिन्धो अजिगात् १, ३३, १३; तै. मा. २, ८, ४, ४;
नि. ६, १६

अभि सुवानास इदवः १, १७, २

अभि सुवसं नव १, ४२, ८

अभि सोमास आयवः १, २३, ४

अभि सोमास आयवः १, १०७, १४; साम. ५२८, ८५६

अभि स्वधर्मिणिः ७, ५६, ३

अभि स्वर्तु ये तव ८, १३, २८

अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युष्म १, ५२, ५

अभि हि सत्य सोमपाः ८, ९८, ५; साम. १२४८; अथर्व.
२०, ६४, २

अभीक आसां पदवीः ३, ५६, ४

अभीक्ष्ण्येकमेकः १०, ४८, ७; नि. ३, १०

अभी न आ ववृत्स्व ४, ३१, ४

अभी नवते अमुहः १, १००, १; साम. ५५०

अभी नो अरुन उक्थस् १, १४०, १३

अभी नो अपां दिव्या १, २७, ५१; साम. १४२८

अभीक्ष्ममभ्या उत १, १, २

अभीमवम्बस्त्रभिष्टितयः १, ५१, २

अभीष्टतस्य दोहना अनुपत १, १४४, २

अभीष्टतस्य विष्टपं १, ३४, ५

अभीष्टतेन हविषा १०, १७४, १; अथर्व. १, २९, १

अभीष्टतं कुरानैविष्यत् १, ३५, ४; तै. मा. २, ८, ६, १

अभीष्टतस्तदाभर ७, ३२, २४; साम. ३०९

अभीष्ट पुणः सन्तीनां ४, ३६, ३; साम. ६८४; अथर्व.
२०, १२४, ३; वा. य. २७, ४१; ३६, ६; तै. मा.
४, ४२, ३

अभीष्ट पुणस्त्वं रविं ८, ९३, २१

अभीष्टवर्गः पौंस्यैः १०, ५९, ३

अभीष्टि मन्वो तवसः १०, ८३, ३; अथर्व. ४, ३२, ३

अभुसु प्र देव्या ८, ९, १६; अथर्व. २०, १४२, १

अभूद्विदं वयुनमो पु भूयत १, १८२, १

अभूदु पारमेतवे १, ४६, ११

अभूदु मा उ अंसवे १, ४६, १०

अभूदु वो विषते रत्नधेयं ४, ३४, ४

अभूदुया इन्द्रवमा मघोमी ७, ७९, ३

अभूदुया रुमात्यः ५, ७५, ९

अभूदेवः सविता वंशः ४, ५४, १; तै. मा. ३, ७, १३, ४

अभूक वीर निर्वाणः ६, ४५, १३

अभूरेको रविपते ६, ३१, १

अभूर्वांक्षीयुः आयुः १०, २७, ७

अभ्यभि हि अक्ता १, ११०, ५; साम. १५०७; नि. ५, ४

अभ्यर्चं नमाकवत् ८, ४०, ४

अभ्यर्चत सुधुतिं गन्धम् ४, ५८, १०; अथर्व. ७, ८२, १;

वा. य. १७, ९८

अभ्यर्चं ब्रह्मदाः १, २०, ४; साम. २७१

अभ्यर्चं महानां १, १, ४

अभ्यर्चं विचक्षण १, ५१, ५

अभ्यर्चं सहस्रिणं १, ६३, १२

अभ्यर्चं स्वायुष १, ४, ७; साम. १०५३

अभ्यर्पांनपच्युतः १, ४, ८; साम. १०५४

अभ्यवस्थाः प्रजायंते ५, १९, १

अभ्यारमिद्वयः ८, ७२, ११; साम. १६०३

अभ्यूर्णोति यन्नरं ८, ७२, २

अभ्युपो न वाचा १०, ७७, १

अभ्यानि सार्धं मरुतः ५, ५४, ६; नि. ६, ४

अभ्यातरो न योयणः ४, ५, ५

अभ्यातुव्यो अना त्वं ८, २१, १३; साम. ३९९; १३८९;

अथर्व. २०, ११४, १

अभ्यातेव पुंस एति १, १२४, ७; नि. ३, ५

अभ्यधिष्टां भारता ३, २३, २

अभेदम्मा मरुतः स्तोमः १, १६५, १६

अभेदाम्स्तोमाम्भ भरेम १, १२६, १; नि. ९, १०

अभेदमहीदनात्तवः ८, १, १४; अथर्व. २०, ११६, २;

तांक्ष्यमा. १, १०, १

अभ्यातुर्विज्ञं वयो युवं १०, ३९, ३

अभ्यातुर्वि पित्रोः २, १७, ७

अभ्यादेवां भियसा ५, ५९, २

अमाय वो मरुतः ८, २०, ६

अभिप्रहा विचर्षणिः १, ११, ७; साम. १४४७

अभिप्रायुवो मरुतामिव ३, २९, १५

अभिप्रीतिं देव्यानि व्रतानि १, १२४, २

अभी य कक्षानि हितासः १, २४, १०; तै. मा. १, ११, २;

नि. ३, २०

अभी ये देवा स्थन १, १०५, ५; साम. ३६८

अभी ये पंचोक्षणः १, १०५, १०

अभी ये सप्त रश्मयः १, १०५, ९

अभीवहा वास्तोष्पते ७, ५५, १; नि. १०, १७

अभीपां चित्तं प्रति १०, १०३, १२; साम. १८६१; अथर्व.

३, २, ५; वा. य. १७, ४४; नि. ६, १२, ९, ३३

अमूराः कविरादितिः ७, ९, ३

अमूरा विद्या कृपणाविमा ७, ६१, ५

अमृतो होताम्यसादि ४, ६, २
 अमृतो उप सूर्ये १, २३, १७, अथर्व. १, ४, १, वा. य. ६, २४
 अमृतकेन रुक्ता ९, ६९, ५
 अमृतं जातवेदसं ८, ७४, ५
 अमेव नः सुहवा २, ३६, ३, वा. य. २६, २४
 अमृत्यो यम्यध्वभिः १, २३, १६; अथर्व. १, ४, १
 अमृतमे नदीवमे २, ४१, १६
 अमृतसा त इन्द्र ऋषिरस्मे १, १६९, ३, नि. ६, १५
 अयं यः संजये पुरः ४, १५, ४
 अयं यज्ञो देवया अयं १, १७७, ४
 अयं यथा न आ भुवत् ८, १०२, ८, साम. ९४७
 अयं यो निम्नकृमायं वयस्ते ४, ३, २
 अयं यो वज्रः पुरुषा १०, २७, २१
 अयं यो होता किरु स १०, ५२, ३, नि. ६, ३५
 अयं रोचयदरुचः ६, ३९, ४
 अयं वां कृष्णो अश्विना ८, ८५, ३
 अयं वां धर्मो अश्विना ८, ९, ४; अथर्व. २०, १३९, ४
 अयं यामद्विभिः सुतः ८, २२, ८
 अयं वां परि विप्यते ४, ४९, २, तै. आ. ३, ३, ११, १
 अयं वां भागो निहितः ८, ५७, ४
 अयं वां मधुमक्षमः १, ४७, १, साम. ३०६
 अयं वां मित्रावरुणा २, ४१, ४; साम. ९१०, वा. य. ७, १९;
 तै. सं. १, ४, ५, १
 अयं विचर्यणिहितः ९, ६२, १०; साम. ५०८
 अयं विद्विषिप्रहरीकं ६, ४७, ५
 अयं विप्राय दाक्षुषे १०, २५, ११
 अयं विश्वा अग्नि अयः ८, १०२, ९; साम. ९४८
 अयं विश्वाभिः पिबति ९, ५४, ३, साम. ७५७
 अयं वृत्तस्त्रातयते ४, १७, ९
 अयं वेनस्त्रोदयत् १०, १२३, १; वा. य. ७, १६; तै. सं.
 १, ४, ८, १; नि. १०, ३९
 अयं यो यज्ञ ऋगवः ४, ३४, ३
 अयं ऋगवे अघजयन्नुत ४, १७, १०; तै. मा. २, ८, ३, ३
 अयं समह मा तनू १, १२०, ११
 अयं स यस्य धर्मन् १०, ६, १
 अयं स यो दिवस्पति ९, ३९, ४; साम. ९००
 अयं स यो वरिमाणं ६, ४७, ४
 अयं स शिक्ते १, १६४, २९; अथर्व. ९, १०, ७; नि. २, ९
 अयं सहस्रसृषिभिः ८, ३, ४; साम. १६०८; अथर्व.
 २०, १०४, २, वा. य. ३३, ८३
 अयं स होता यो द्विजन्मा १, १४९, ५; साम. १७७६

अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावः ७, ८६, ८
 अयं सूर्य इवोपलू ९, ५४, २; साम. ७५६
 अयं सो अग्निराहुतः ७, १, १६
 अयं सो अग्निर्वस्मिन् ३, २२, १, वा. य. १२, ४७; तै. सं.
 ४, २, ४, २
 अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्वे ७, २९, १
 अयं सोम इन्द्र तुभ्यं ९, ८८, १; साम. १४७१
 अयं सोमः कपदिने ९, ६७, ११
 अयं सोमश्चसुतो ५, ५१, ४
 अयं स्तुतो राजा वंदि १०, ३१, १६
 अयं स्वादुरिह मद्विष्टः ६, ४७, २
 अयं ह यद्वां देवया उ ७, ६८, ४
 अयं ह येन वा इव ८, ७६, ४
 अयं हि ते अमर्त्यः १०, १४४, १
 अयं हि नेता वरुणः ७, ४०, ४
 अयं होता प्रथमः ३, ९, ४
 अयं कविरकविषु ७, ४, ४
 अयं कृत्स्नरगृभीतः ८, ७९, १, तै. मा. २, ४, ७, ६
 अयं व स तुरो मः १०, २५, १०
 अयं चक्रमिपणः सूर्यस्य ४, १७, १४
 अयं जायत मनुषो धरीमणि १, १२८, १
 अयं त आ घृणे सुतः ९, ६७, १२
 अयं त इन्द्र सोमः ८, १७, ११; साम. १५९; ७२५,
 अथर्व. २०, ५, ५
 अयं त एभि तन्वा ८, १००, १
 अयं ते अस्तु हव्यतः ३, ४४, १
 अयं ते अस्म्युपमेष्टवोह १०, ८३, ६; अथर्व. ४, ३२, ६
 अयं ते मातुषे जने ८, ६४, १०
 अयं ते योनिर्ऋतियः ३, २९, १०; अथर्व. ३, २०, १; वा. य.
 ३, १४; १२, ५२; १५, ५६; तै. सं. १, ५, ५, २;
 ४, २, ४, ३, ७, १३, ५; तै. मा. १, २, १, १६;
 २, ५, ८, ८
 अयं ते शर्यणावति ८, ६४, ११
 अयं ते स्तोमो अग्निः १, १६, ७
 अयं वक्षाय साधनः ९, १०५, ३; साम. ११००
 अयं वक्षस्यक्षर्येभिः १०, ९९, १०
 अयं दिव ह्यति विंशं ९, ६८, ९
 अयं वीर्वाय चक्षसे ८, १३, ३०
 अयं देवः सहसा ६, ४४, २२
 अयं देवानामपसामपक्ष १, १६०, ४
 अयं देवाय जन्मने १, २०, १

अयं देवेषु जागृषिः ९, ४४, ३
 अयं यावाष्टयिषी ६, ४४, २४
 अयं सोतयदद्युतः ६, ३९, ३
 अहं नामा वदति वक्ष्य वः १०, ६२, ४
 अयं निधिः सरमे १०, १०८, ७
 अयं नो विद्वान् ९, ७७, ४
 अयमकृणोदुपसः ६, ४४, २३
 अयमग्निः सहस्रिणः ८, ७५, ४; वा. य. १५, २१; तै. सं. २, ६, ११, १; ४, ४, ४, १
 अयमग्निः सुवीर्यस्वेतो ३, १६, १; साम. ६०
 अयमग्निरुप्यति १०, १०६, ४; तै. सं. ३, ५, ११, १
 अयमग्निर्विषयस्य १०, ६९, १२
 अयमग्ने जरिता त्वे १०, १४२, १
 अयमग्ने त्वे अपि ८, ४४, २८
 अयमस्मान्ननस्पतिः ३, ५३, १०
 अयमस्मासु काण्यः १०, १४४, २
 अयमस्मि जरितः पश्य ८, १००, ४
 अयमिन्द्र वृषाकपिः १०, ८६, १८; अथर्व. २०, १२६, १८
 अयमिन्द्रो मरुसखा ८, ७६, २
 अयमिह प्रयमो धावि ४, ७, १; वा. य. ३, १५; १५, २६; ३३, ६; तै. सं. १, ५, ५, १
 अयमु ते समतसि १, ३०, ४; साम. १८३; १५९९; अथर्व. २०, ४५, १; मि. १, १०
 अयमु ते सरस्वति वसिष्ठः ७, ९५, ६
 अयमु त्वा विचर्यणे ८, १७, ७; अथर्व. २०, ५, १
 अयमु वां पुरुतमो रवीणां ३, ६२, २
 अयमुधानः पर्यङ्गि ६, ३९, २
 अयमु ध्व प्र देवयुः १०, १७६, ३; तै. सं. ३, ५, ११, १
 अयमु ध्व सुमहो ७, ८, २
 अयमेक इत्या पुरुष ८, २५, १६
 अयमेमि विचाकवात् १०, ८६, १९; अथर्व. २०, १२६, १९
 अयं यथा अयुधिताः ४, १८, १
 अयं पुनान उपसः ९, ८६, २१; साम. ८२३
 अयं पूषा रविर्भगः ९, १०१, ७; साम. ५४६; ८१८
 अयं मराय सानसिः ९, १०६, १; साम. ६९५
 अयं मतवाञ्छकुनः ९, ८६, १३
 अयं मातायं पिता १०, ६०, ७
 अयं मित्रस्य वरुणस्य १, ९४, १२
 अयं मित्राय वरुणाय सौतमः १, १३६, ४
 अयं मित्रो नमस्यां ३, ५९, ४; तै. भा. २, ८, ७, ५
 अयं मे पीत उदियति ६, ४७, ३

अयं मे हस्तो भगवान् १०, ६० १२; अथर्व. ४, १३, ६
 अयांसमसे लुक्षिति २, ३५, १५
 अया विस्रो विधानया ९, ६५, १२; साम. ८०५
 अया ते अग्ने विधेमोर्जे २, ६, २
 अया ते अग्ने सामिवा ४, ४, १५; तै. सं. १, २, १४, ६; मि. ३, २१
 अया धिया च गन्धया ८, ९३, १७; साम. १८८
 अया निजनिरोजता ९, ५३, २; साम. १७१५
 अया पवस्व देवयुः ९, १०६, १४; साम. ७७२
 अया पवस्व धारया ९, ६३, ७; साम. ४९३; १२१६
 अया पवा पवस्वैना ९, ७७, ५२; साम. ५४१; ११०४
 अयाम धीवतो धियः ८, ९२, ११
 अयामि घोष इन्द्र ७, २३, २; अथर्व. १०, १२, २
 अयामि ते नमर्तां ३, १४, २
 अया रुचा हरिण्या २, १११, १; साम. ४६३; १५९०
 अया वाजं देवहितं ६, १७, १५; साम. ४५४; अथर्व. १९, १२, १; २०, ६३, ३; १२४, ६
 अया वीति परि स्त्राव ९, ६२, १; साम. ४९५; १२१०
 अया सोमः सुकृत्वा ९, ४७, १; साम. ५०७
 अया ह सं मायवा वाहृधानं ६, २२, ६; अथर्व. २०, ३६, ६; अयुक्त सप्त शुंषुयुवः १, ५०, ९; अथर्व. १३, २, २४ २०, ४७, २१; तै. भा. २, ४, ५, ४
 अयुक्तं सप्त हरितः ७, ६०, ३
 अयुक्त सूर एतकां ९, ६३, ८; साम. १२१७
 अयुक्तो असमो नृभिः ८, ६२, २
 अयुक्तं इन्द्र विश्वकृष्टीः १, १६९, २
 अयुक्त इयुषा वृत्तं ८, ४५, ३; साम. १३४०
 अयुक्तसेनो विश्वा १०, १३८, ५
 अयुक्तसन्ननवधस्य सेनां १, ३३, ६
 अयो वृष्टो आर्चया १०, ८७, २; अथर्व. ८, ३, २
 अयोवेव दुर्मेद आ हि युक्ते १, ३२, ६; तै. भा. २, ५, ४, ३; मि. ६, ४
 अरं हि व्मा सुतेषु नः ८, ९२, २६
 अरं कामाय हरयः १०, ९६, ७; अथर्व. २०, ३१, २
 अरं कृण्वंषु वेदि १, १७०, ४
 अरं अयाय नो महे ८, १५, १३
 अरण्यान्तरणानि १०, १४६, १; तै. भा. २, ५, ५, ६; मि. ९, ३०
 अरण्योर्निहितो जातवेदाः ३, २९, २; साम. ७९
 अरं त इन्द्र कुक्षये ८, ९२, २४; साम. १६६२
 अरं वालो न मीळुये कराणि ७, ८६, ७

अरमतिरनर्चणो ८, ३१, १२
 अरममाणो अत्येति ९, ७२, ३
 अरमयः सरपसः २, १३, १२
 अरमशाय गायति ८, २२, २५, साम. ११८
 अरं म उल्लपाम्ण ४, ३२, २४
 अरं मे गन्तं हवनायास्मै ६, ६३, २
 अरममाणो येमथा ९, ९७, २०
 अरा इवेदचरमा ५, ५८, ५; तै. मा. २, ८, ५, ७
 अराधि होता नियदा १०, ५३, २
 अराधि होता स्वर्निषत् १, ७०, ८
 अरायि काणे विकटे १०, १५५, १; मि. ६, ३०
 अरावीदंशुः सचमानः ९, ७४, ५
 अरिशं वां दिवस्पृष्ट १, ४६, ८
 अरिष्टः स मर्तो विध १०, ६३, १३
 अरुणप्सुरुषा अभूत् ८, ७३, १६
 अरुणो मा सकृद् ब्रूकः १, १०५, १८; मि. ५, २१
 अरुणस्य दुहितरा ६, ४४, ३
 अरुणो जनपत्तिगरो ९, २५, ५
 अरुणपदुपसः प्रक्षिः ९, ८३, ३; साम. ८७७
 अरोरवीद् वृण्यो अस्य २, ११ १०
 अर्चत आर्चत ८, ६९, ८; साम. ३६२; अथर्व. २०, ९२, ५
 अर्चद् वृषा वृषभिः १, १७३, २
 अर्चत एके महि साम मन्वत ८, २९, १०
 अर्चतस्त्वा हवामहे ५, १३, १
 अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः १, ९२, ३; साम. १७५७
 अर्चा दिवे वृहते शूष्यं १, ५४, ३; मि. ६, १८
 अर्चामि ते सुमर्ति ४, ४, ८; तै. सं. १, २, १४, ३
 अर्चामि नो वर्चायापो १०, १२, ४; अथर्व. १८, १, ३१
 अर्चा शाक्य शाकिने शची १, ५४, २
 अर्णांसि चित्प्रधाना ७, १८, ५
 अर्थमिहा उ अर्थिन १, १०५, २
 अर्थिनो वंति चेदर्थं ८, ७९, ५
 अर्थं वीरस्य वृत्तपां ७, १८, १६
 अर्थको न कुमारकः ८, ६९, १५; अथर्व. २०, ९२, १२
 अर्थमणं वरुणं मिश्रमेपां ४, २, ४
 अर्थमणं बृहस्पतिं १०, १४१, ५; अथर्व. ३, २०, ७;
 वा. य. ९, २७; तै. सं. १, ७, १०, २
 अर्थमा णो अदितिः ३, ५४, १८
 अर्थम्यं वरुण मिश्र्यं वा ५, ८५, ७
 अर्थो वा गिरो अर्थमर्थं १०, १४८, ३
 अर्थो विसां गात्रोति १०, २०, ४

अर्चन्तिर्मे अर्चतो नृभिः १, ७३, ९
 अर्चन्तो न अर्चतो मिश्रमाणा ७, ९०, ७; ९१, ७
 अर्चाग्रयं विधवारं ते ६, ३७, १
 अर्चाग्रये नि यच्छतं ८, ३५, २२
 अर्चाहेहि सोमकामं धाहुः १, १०४, ९; अथर्व. २०, ८, ९
 अर्चाद् त्रिचक्रो मधुवाहनो १, १५७, ३; साम. १७६०
 अर्चाह्नरा वैश्वेनावसा ७, ८२, ८
 अर्वाचीनं सु ते मनः ३, ३७, २; अथर्व. २०, १९, २
 अर्वाचीनो वसो भव ४, ३२, १४
 अर्वाचीसुमनो भव ४, ५७, ६; अथर्व. ३, १७, ८; तै. आ
 ६, ६, २
 अर्वाचं स्वा पुष्टुत् ८, ६, ४५; ३२, ३०
 अर्वाचं स्वा सुखे रये ३, ४१, ९; अथर्व. २०, २३, ९
 अर्वाचं वैश्वं जने १, ४५, १०
 अर्वाचमद्य यद्यं नृवाहने २, ३७, ५
 अर्वाचा वां सप्तयो १, ४७, ८
 अर्वाच्यो अद्या भवता २, २९, ६; वा. य. ३३, ५१
 अर्धो हव अर्चसे सार्ति ९, ७७, २५
 अर्वाचो न आ गहि परा ३, ४०, ८; अथर्व. २०, ६, ८
 अर्वाचतो न आ गद्यो शक्र ३, ३७, ११; अथर्व. २०, २०, ४;
 ५७, ७
 अर्वा णः सोम वां गवे २, ६१, १५; साम. १३३७
 अर्वां सोम शुमन्मो ९, ६५, १९; साम. ५०३; ९९४
 अर्हन्तो ये सुदावकः ५, ५२, ५
 अर्हन्तिनर्षि सायकानि २, ३३, १०; तै. आ. ४, ५, ७
 अलातुणो वल हन्त्र ३, ३०, १०; मि. ६, २
 अलाट्यस्य परशुर्नास २, ६७, ३०
 अवशो घामस्तभायद् २, १५, २
 अवः परेण पर एवा १, १६४, १७; अथर्व. ९, ९, १७
 अवः परेण पितरं यः १, १६४, १८; अथर्व. ९, ९, १८
 अवक्रक्षिणं वृषमं यथारं ८, १, २; साम. १३६१; अथर्व.
 २०, ८५, २
 अव क्रन्द दक्षिणतो गृहाणां २, ४२, ३
 अव क्षिप दिवो अर्हमानं २, ३०, ५
 अव चष्ट ऋचीपसो ८, ६२, ६
 अव ते हेतो वरुण नमोभिः १, २४, १४; तै. सं. १, ५, ११, २
 अव रमना भरते केतवेदाः १, १०४, ३
 अव स्वा बृहतीरिषो १०, १३४, ३
 अव स्वे इंद्र प्रवतो ६, ४७, १४
 अवधमिव मन्वमाना ४, १८, ५
 अव धुतानः कलशां ९, ७५, ३; साम. ७०२

अव व्रत्सो अंशुमतीमतिष्ठ ८, ९६, १३; साम. ३२३;
 अथर्व. २०, १३७, ७; तै. आ. १, ६, ३
 अव दुरधानि पिण्या सृजानो ७, ८६, ५
 अव हके अव भिका १०, ५९, ९
 अव नो बुजिना सिशीहि १०, १०५, ८
 अवन्तमत्रये गृहं ८, ७३, ७
 अवन्तु नः पितरः सुमवाच १, १०६, ३
 अवन्तु सामुषसो ६, ५२, ४
 अवपतन्तीरवदन् १०, ९७, १७; वा. य. १२, ९१; तै. सं.
 ४, २, ६, ५
 अव यच्छयेनो अखनीद् ४, २७, ३
 अव यरर्षं शतक्रतव १०, १३४, ४
 अव यत्स्वे सदस्ये ८, ७९, ९
 अवत्पां शुन आंत्राणि ४, १८, १३
 अवर्धयन् सुभगं सप्त यज्ञीः ३, १, ४
 अवर्मह इन्द्र दादहि भुषी नः १, १३३, ६
 अवर्षीर्विर्वसु ५, ८३, १०
 अवविद्धं योग्यमप्लु १, १८२, ६
 अव वेदिं होत्राभिर्यजेत ७, ६०, ९
 अव सिद्धं वरुणो धौरिव ७, ८७, ६
 अवसृजन्तुप त्मना १, १४२, ११
 अवसृज पुनरमे १०, १६, ५; अथर्व. १८, २, १०; तै. आ.
 ६, ४, २
 अव सृजा वनस्पते १, १३, ११
 अवसृष्टा परा पत ६, ७५, १६; साम. १८६३; अथर्व. ३, १९, ८;
 वा. य. १७, ४५; तै. सं. ४, ६, ४, ४; तै. ब्रा. ३, ७, ६, २३
 अव स्पृधि पितरं योधि ५, ३, ९
 अव स्र दुर्हणायवः १०, १३४, २; साम. १०९२
 अव स्र वस्र वेवणे ५, ७, ५
 अवस्पते स्तुवते कृत्विगाय १, ११६, २३
 अव स्र ग्राध्वनो नान्ते ४, १६, २; अथर्व. २०, ७७, २
 अव स्यमेव चिन्वती ३, ६१, ४
 अव स्वयुक्ता दिव आ वृषा १, १६८, ४
 अव स्राति गर्गरो ८, ६९, ९; अथर्व. २०, ९२, ६
 अव स्वेदा इवामितो १०, १३४, ५
 अवा कश्यपु नः पुमः ९, ९, ७
 अवा चचक्षं पदमस्य सखा ५, ३०, २
 अवा नु कं जयायान् १०, ५०, ५
 अवा नो अग्न ऊरिमिः १, ७९, ७; साम. १५१४
 अवा नो वाजयुं रथं ८, ८०, ६
 अवावशंत धीतयो ९, १९, ४

अवासां मघवजहि १, १३३, ३
 अवासृजः प्रथः शंघयः १०, १३८, २
 अवासृजंत मित्रयो न ४, १९, २
 अविता नो अजायः ९, ६७, १०
 अवितासि सुन्वतो ८, ३६, १
 अविदहक्षं मित्रो ६, ४४, ७
 अविन्ददिवो निहितं १, १३०, ३
 अविन्दं ते अतिहितं १०, १८१, २
 अविमे चिद्वयो दधत् ६, ४५, २
 अविमो वा यद्विघत् ८, ६१, ९
 अविष्टं धीव्यधिन ७, ६७, ६; तै. ब्रा. २, ४, ३, ७
 अविष्टो अस्मान्निश्चासु ७, ३४, १२
 अवीक्षो अग्निर्हव्यान् ७, ३४, १४
 अवीरामिव मामयं १०, ८६, ९; अथर्व. २०, १२६, ९;
 नि. ६, ३१
 अवीवृषद्वो असृता ८, ८०, १०
 अवीवृषन्त गोतमा ४, ३२, १२
 अव्ययमश्वैरुवतिः १, १२४, ११
 अवोचाम कवये ५, १, १२; वा. य. १५, २५; तै. सं. ४, ४, ४, २
 अवोचाम नमो अस्मा १, ११४, ११
 अवोचाम निवचनानि १, १८९, ८
 अवोचाम महते सौभाग्य ८, ५९, ५
 अवोचाम रङ्गणा १, ७८, ५
 अवो द्वाभ्यां पर एकया १०, ६७, ४; अथर्व. २०, ९१, ४
 अवोरित्या वां छर्षियः ६, ६७, ११
 अवोर्वा नूनमधिन युवाङ् ७, ६७, ४
 अव्ये पुनानं परि वार ९, ८६, २५
 अव्ये वधूयुः पवते ९, ६९, ३
 अव्यो वारे परि मित्रं ९, ५०, ३; साम. १२०७
 अव्यो वारे परि मित्रो २, ७, ६; साम. ११३३
 अव्यो वारेभिः पवते ९, १०१, १६
 अव्योच्यग्निः समिधानो ७, ६७, २
 अभापिनक्षं मधु १०, ६८, ८; अथर्व. २०, १६, ८; नि. १०, १९
 अहमन्वती रीयते १०, ५३, ८; अथर्व. १२, २, २६; वा. य.
 ३५, १०; तै. आ. ६, ३, २
 अहमास्वमवतं ब्रह्मणः २, २४, ४; नि. १०, १३
 अह्याम तं काममग्ने ६, ५, ७; वा. य. १८, ७४; तै. सं.
 १, ३, १४, ३
 अह्याम ते सुमतिं देव १, १६४, ३
 अश्रवं हि सूरिदावत्तरा वां १, १०९, २; तै. सं. १, १, १४, १;
 नि. ६, ९

अभीरा तत्पूर्ववति १०, ८५, ३०; अथर्व. १४, १, २७
 अश्वेधे जो निषदनं १०, ९७, ५; वा. य. १२, ७९; ३५, ४;
 तै. सं. ४, २, ६, २
 अश्वं न गीर्मी रथं ८, १०३, ७; साम. १५८४
 अश्वं न गृह्णमश्विना १, ११७, ४
 अश्वं न स्वा चारवन्तं १, २७, १; साम. १७; १६३४;
 नि. १, २०
 अश्वमित्रो रथमो ८, ७४, १०
 अश्वस्यात्र जनिमास्य २, ३५, ६
 अश्वा इवेदस्यासः ५, ५९, ५
 अश्वद्विषायति यद्वदन्ति १०, ७३, १०
 अश्वा न या वाजिना ६, ६७, ४
 अश्वायन्तो गव्यन्तो १०, १६०, ५; अथर्व. २०, ९६, ५;
 तै. ब्रा. २, ५, ८, १२
 अश्वायति प्रथमो गोपु १, ८३, १; अथर्व. २०, २५, १
 अश्वायतीं सोमावतीं १०, ९७, ७; वा. य. १२, ८१; तै. सं.
 ४, २, ६, ४
 अश्वायतीर्गोमतीर्न ७, ४१, ७; ८०, ३; अथर्व. ३, १६, ७;
 वा. य. ३४, ४०; तै. ब्रा. २, ८, ९, ९
 अश्वायतीर्गोमतीर्विश्ववारा १, १२३, १२
 अश्वायतीर्गोमतीर्विश्वसुविदो १, ४८, २
 अश्वायन्तं रथिनं वीरा १०, ४७, ५
 अश्वसो न ये ज्येष्ठास १०, ७८, ५
 अश्वसो ये वामुप ७, ७४, ४
 अश्विना परि वामिपः ३, ५८, ८
 अश्विना पिबतं मधु १, १५, ११; तै. ब्रा. २, ७, १२, १
 अश्विना पुषदंससा १, ३, २
 अश्विना मधुमत्तमं १, ४७, ३
 अश्विना मधुपुत्तमो ३, ५८, ९
 अश्विना यज्वरीरिपः १, ३, १
 अश्विना यज कर्हिचित् ५, ७४, १०
 अश्विना यामहूतमा ८, ७३, ६
 अश्विना वर्तिरस्त्रा १, ९२, १६; साम. १७३४
 अश्विना वाजिनीवसु ५, ७८, ३
 अश्विना वायुना युवं ३, ५८, ७
 अश्विनावेह गच्छतं ५, ७५, ७; नि. ३, २०
 अश्विनावेह गच्छतं ५, ७८, १
 अश्विना सु विचाकशात् ८, ७३, १७
 अश्विना स्तुषे स्तुहि ८, २६, १०
 अश्विना हरिणाविष ५, ७८, २
 अश्विनोरसनं रथं १, १२०, १०

अश्वी रथी सुरूप इत् ८, ४, ९; साम. २७७
 अश्वेव विमाली ४, ५२, २; साम. १७२६
 अश्वो न क्रदो वृषभिः ९, ९७, २८
 अश्वो न क्रवन्जनिभिः ३, २६, ३
 अश्वो न चक्रदो वृषा ९, ६४, ३
 अश्वो वोळडा सुखं ९, ११२, ४; नि. ९, २
 अश्वस्य रमना रथस्य ४, ४१, १०
 अश्वयो वारो अमवः १, ३२, १२
 अषाढं युस्तु घृतना १, ९१, २१; वा. य. ३४, २०; तै. ब्रा.
 २, ४, ३, ८; ७, ४, १
 अषाढसुप्रं घृतनासु ८, ७३, ४; साम. ११५६; अथर्व.
 २०, ९२, १९
 अषाढो अग्ने वृषमो ३, १५, ४
 अष्टा महो दिवो १, १२१, ८
 अष्टौ पुत्रास्तो अदितेः १०, ७२, ८; तै. आ. १, १३, २;
 तांब्य ब्रा. २४, १२, ६
 अष्टौ श्वस्यत् ककुभः १, ३५, ८; वा. य. ३४, २४
 अस्तस्य सप्त परमे ष्वोमन् १०, ५, ७
 अस्तस्य मे जरितः १०, २७, १
 अस्तस्य सुवीर्यं ८, ३१, १८
 अस्तमित्वे आहवनानि ७, ८, ५
 अस्तपत्नः सप्तपत्नहा १०, १७४, ५; अथर्व. १, २९, ६
 अस्तपत्न सप्तपत्नी १०, १५२, ५
 अस्तमं क्षत्रमसमा मनीषा १, ५४, ८
 अस्तमार्तिं नितोशनं १०, ६०, २
 अस्तंष्टो जायसे मात्रोः ५, ११, ३; तै. ब्रा. २, ४, ३, ३
 अस्तर्जि ककुभो अभि ९, १०६, १२; साम. ९४२
 अस्तर्जि रथो यथा ९, ३६, १; साम. ४९०
 अस्तर्जि वक्रा रथे ९, ९१, १; साम. ५४३
 अस्तर्जि वां श्वविरा वेधसा १, १८१, ७
 अस्तर्जि वाजी निरः पवित्रं ९, १०९, १९
 अस्तर्जि हस्मो दिव ९, ८६, ४६
 अस्तस्यतः शतधारा ९, ८६, २७
 अस्तस्यता मघवन्नयो हि ७, ६७, ९
 अस्तस्यती सूरिधारे ६, ७३, २; नि. ५, २
 अस्तादि घृषो बह्विः ७, ७, ५
 अस्तम यथा सुवसाय १, १७३, ९
 अस्तमि हि प्रयज्यवः १, ३९, ९
 अस्तम्योजो विभृया १, ३९, १०; नि. ६, २३
 अस्तावम्यो अमुर १०, १३२, ४

असावि ते जुष्टवाणाय ५, ४३, ५
 असावि देवं गोक्षजीक ७, २१, १; साम. ३१३
 असावि सोम इन्द्र ते १, ८४, १; साम. ३४७; १०२८;
 तै. सं. १, ४, ३९, १
 असावि सोमः पुरुहूत १०, १०४, १
 असावि सोमो अर्यो ९, ८२, १; साम. ५६२; १३१६
 असाध्यं शुर्मदायास्तु ९, ६२, ४; साम. ४७३; १००८
 असिक्न्वा यजमानो ४, १७, १५
 असि यमो अस्यादिभ्यः १, १६३, ३; वा. य. २९, १४;
 तै. सं. ४, ६, ७, १
 असि हि वीर सेनो १, ८१, २; साम. १००३; अथर्व.
 २०, ५६, २
 असुनीते पुनरस्मास्तु १०, ५९, ६
 असुनीते मनो अस्मास्तु १०, ५९, ५; नि. १०, ४०
 असुन्वन्तं सर्मं जहि १, १७६, ४
 असुन्वानिन्द्र संतपं ८, १४, १५; अथर्व. २०, २९, ५
 अस्तु पूर्वो वृषभो ३, ३८, ५
 अस्तु पृथिव्यहते १, १६८, ९
 अस्तु प्र वाजिनो ९, ६४, ४; साम. ४८२; १०३४
 अस्तु प्रदेववीतये ९, ४६, १
 अस्तु प्रदेववीतये वाजयन्तो ९, ६७, १७; साम. १८१२
 अस्तु प्रमिन्दवः पया ९, ७, १; साम. ११२८
 अस्तु प्रमिन्द्र ते गिरः १, ९, ४; साम. २०५; अथर्व.
 २०, ७१, १०
 असेम्या वः पणवो १०, १०८, ६
 असौ च या न उर्वराद् ८, ९१, ६
 असौ य पयि वीरको ८, ९१, २
 असौ यः पया आविस्त्रो १, १०५, १६
 अस्त्राद्यामसुरो ८, ४२, १; वा. य. ४, ३०; तै. सं.
 १, २, ८, १
 अस्त्रावी मन्म पूर्व ८, ५२, ९; साम. १६७७; अथर्व.
 २०, ११९, १
 अस्त्रान्यग्निः शिमीवन्तिः १, १४१, १३
 अस्त्रान्यग्निर्नरां सुशोवो १०, ४५, २२; वा. य. १२, २९
 अस्त्रि देवा अंहोहः ८, ६७, ७
 अस्ति सोमो अयं सुतः ८, ९४, ४; साम. १७४; १७८५
 अस्ति हि वः सजात्यं ८, २७, १०; नि. ६, १४
 अस्ति हि वामिह स्तोता ५, ७४, ६
 अस्ति हि प्या मदाय १, ३७, १५
 अस्तीदुर्मधिमत्यनं ३, २९, १
 अस्तु श्रीपद उरो १, १६९, १; साम. ४६१

अस्तेव सु प्रतरं १०, ४२, १; अथर्व. २०, ८९, १
 अस्तोद्वं स्तोम्या १, १२४, १३
 अस्तु चित्रा उपसः ४, ५१, २
 अस्मभ्यं रोदसी रयि ९, ७, ९; साम. ११३६
 अस्मभ्यं वाजिनीवस्तु ८, ५, १२
 अस्मभ्यं सु स्वमिन्द्र १०, १३३, ७
 अस्मभ्यं सु वृषणवस्तु ८, २६, १५
 अस्मभ्यं गास्तुविसमः ९, १०६, ६
 अस्मभ्यं तद्विो अन्नपः २, ३८, ११
 अस्मभ्यं तद्विो वाजाय २, ३, १३; १४, १२
 अस्मभ्यं वीं अपा वृषि ४, ३१, १३
 अस्मभ्यं त्वा वसुविदं ९, १०४, ४; साम. ५७५
 अस्मभ्यमिदविप्रयुः ९, २, ९; साम. १०४६
 अस्मा-अस्मा इद्वन्वसो ६, ४२, ४; साम. १४४३
 अस्मा इक्ष्वाक्यं वयः ५, ६९, ५
 अस्मा इदु र्नामिद् १, ६१, ८; अथर्व. २०, ३५, ८
 अस्मा इदु र्नामिद् १, ६१, १५; अथर्व. २०, ३५, १५
 अस्मा इदु र्नामिद् १, ६१, ३; अथर्व. २०, ३५, ३
 अस्मा इदु र्नामिद् १, ६१, ६; अथर्व. २०, ३५, ६
 अस्मा इदु प्र तवसे तुराय १, ६१, १; अथर्व. २०, ३५, १;
 नि. ५, ११
 अस्मा इदु प्र भरा १, ६१, १२; अथर्व. २०, ३५, १२;
 नि. ६, २०
 अस्मा इदु प्रय इव १, ६१, २; अथर्व. २०, ३५, २
 अस्मा इदु ससिमिव १, ६१, ५; अथर्व. २०, ३५, ५
 अस्मा इदु स्तोमं १, ६१, ४; अथर्व. २०, ३५, ४
 अस्मा उक्थाय पर्वतस्य ५, ४५, ३
 अस्मा उ ते महि महे ६, १, १०; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ४
 अस्मा उपास आतिरंत ८, ९६, १
 अस्मा ऊ पु प्रभूतये ८, ४१, १
 अस्मा एतदिन्द्रा चैव ६, ३४, ४
 अस्मा एतन्महागूवं ६, ३४, ५
 अस्माकं व इन्द्रसुदमसि १, १२२, ४
 अस्माकं सिमिणीनां १, ३०, ११
 अस्माकं सु रयं पुर ८, ४५, ९
 अस्माकं जोष्यध्वरं ४, ९, ७
 अस्माकं त्वा मतीनां ४, ३२, १५
 अस्माकं त्वा सुतां उप ८, ६, ४०
 अस्माकं देवा उभयाय १०, ३७, ११
 अस्माकं धृष्णुवा रयो ४, ३१, १४
 अस्माकमग्न अश्वरं ५, ४, ८

अस्माकमग्रे मघवत्सु दीदिष्य १, १४०, १०
 अस्माकमग्रे मघवत्सु धात्वा ६, ८, ६; तै. सं. १, ५, ११, २
 अस्माकमत्र पितरः ४, ४२, ८
 अस्माकमत्र पितरो मनुष्या ४, १, १३
 अस्माकमय वामयं ८, ५, १८
 अस्माकमयान्तमं ८, ३३, १५
 अस्माकमायुर्वधेय ३, ६२, १५
 अस्माकमिस्तु गणुहि ४, २२, १०
 अस्माकमिन्द्रः समृतेषु १०, १०३, ११; साम. १८५९;
 अथर्व. १९, १३, ११; वा. य. १७, ४३; तै. सं.
 ४, ६, ४, ३
 अस्माकमिन्द्र दुष्टं ५, ३५, ७
 अस्माकमिन्द्र मृतु ते ६, ४५, ३०
 अस्माकमिन्द्रावरुणा अरे ७, ८२, ९
 अस्माकमिन्द्रेहि नो ५, ३५, ८
 अस्माकमुत्तमं कृषि ४, ३१, १५
 अस्माकमूर्ध्ना रथं १०, २६, ९
 अस्माकं मिश्रावरुणावतस्य १, ३१, १
 अस्माकैभिः सध्वभिः २, ३०, १०
 अस्मादहं तविषादीयमाणः १, १७१, ४
 अस्माँ अवन्तु ते शतं ४, ३१, १०
 अस्माँ अविद्विषि विषहेन्द्र ४, ३१, १२
 अस्माँ हृदा वृणीष्व ४, ३१, ११
 अस्मान्समर्थं पवमान ९, ८५, २
 अस्मान्सु तत्र चोदय १, ९, ६; अथर्व. २०, ७६, १२
 अस्मिन्न इन्द्र पृथुतो १०, ३८, १
 अस्मिन्पदे परमे २, ३५, १४
 अस्मिन्पदे अदाभ्या ५, ७५, ८
 अस्मिन्समुद्रे अध्युत्तर १०, ९८, ६
 अस्मिन्स्त्रेऽवच्छकपत १०, १३२, ५
 अस्मे आ बहर्तं रथि ८, ५, १५
 अस्मे इन्द्र सचा सुते ८, ९७, ८
 अस्मे इन्द्रावृहस्पती ४, ४९, ४; तै. सं. ३, ३, ११, १
 अस्मे इन्द्रावरुणा विषवारं ७, ८४, ४
 अस्मे इन्द्रो वरुणो ७, ८२, १०; ८३, १०
 अस्मे ऊ पु वृषणा १, १८४, २
 अस्मे तदिन्द्रावरुणा ३, ६३, ३
 अस्मे ता त इन्द्र सन्तु १०, २२, १३
 अस्मे वेहि युमती १०, ९८, ३
 अस्मे वेहि युमथयो ९, ३२, ६
 अस्मे वेहि अत्रो बृहत् १, ९, ८; अथर्व. २०, ७१; १४

अस्मे प्र वंशि मघवन् ३, ३६, १०; नि. ६, ७
 अस्मे रथि न स्वयं १, १४१, ११
 अस्मे रायो दिवेदिवे ४, ८, ७
 अस्मे रुद्रा मेहना ८, ६३, १२; वा. य. ३३, ५०
 अस्मे वत्सं परि वतं १, ७२, २
 अस्मे वर्षिष्ठा कृणुहि ४, २२, ९
 अस्मे वसुनि धारय ९, ६३, ३०
 अस्मे वीरो मरुतः ७, ५६, २४
 अस्मे श्रेष्ठेभिर्मानुभिः ७, ७७, ५
 अस्मे सा वा माध्वी रातिः १, १८४, ४
 अस्मे सोम श्रियमधि १, ४३, ७
 अस्मै तिलो अत्यध्याय २, ३५, ५
 अस्मै ते प्रतिद्वयंते ८, ४३, २
 अस्मै बहुनामवसाय २, ३५, १२
 अस्मै मीमाय नमसा १, ५७, ३; अथर्व. २०, १५, ३
 अस्मै वयं यद्वावान ६, २३, ५
 अत्य क्रत्वा विचेतसो ५, १७, ४
 अत्य वा वीर इवतो ४, १५, ५
 अत्य ते सकृदे वयं ९, ६१, २९; साम. ७७९
 अत्य ते सकृदे वयमियक्षतः ९, ६६, १४
 अत्य श्रितः क्रतुना १०, ८, ७
 अत्य खेषा अजरा अत्य १, १४३, ३
 अत्य देवस्य मीळहुषः ७, ४०, ५
 अत्य देवस्य ससदि ७, ४, ३
 अत्य पिब क्षुमतः १०, ११६, २
 अत्य पिबतमधिना ८, ५, १४
 अत्य पिब यस्य जज्जान ६, ४०, २
 अत्य पीत्वा मदानां देवो ८, ९२, ६
 अत्य पीत्वा मदानामिन्द्रो २, २३, ७
 अत्य पीत्वा शतक्रतो १, ४, ८; अथर्व. २०, ६८, ८
 अत्य प्र जातवेदसो १०, १८८, २
 अत्य प्रजावती गृहे ८, ३१
 अत्य प्रनामन्तु युतं ९, ५४, १; साम. ७५५; वा. य.
 ३, १६; तै. सं. १, ५, ५, १
 अत्य मेघा हेमना ९, ९७, १; साम. ५२६; १३९७
 अत्य मदे पुरु वर्षासि ६, ४४, १४
 अत्य मदे स्वयं वा ऋताय १, १२१, ४
 अत्य मदानो मध्वो २, १९, १
 अत्य मे घावापृथिवी २, ३२, १
 अत्य यामासो बृहतो १०, ३, ४
 अत्य रणवा स्वस्येव पुषिः १, ४, ६

अस्य वामस्य पक्षितस्य १, १६४, १, अथर्व. ९, ९, १,
नि. ४, २६
अस्य वासा उ अर्चिषा ५, १७, ३
अस्य वीरस्य बर्हिषि १, ८६, ४
अस्य वृष्णो ज्योत्स्न ८, ६३, ९
अस्य वो ज्योत्स्ना ९, २८, ८
अस्य व्रतानि वाष्टये ९, ५३, ३, साम. १७१६
अस्य व्रते सजोषतो ९, १०२, ५
अस्य वास्तुक्रमयासः १, ६०, २
अस्य शुष्मासो दृशानपवे १०, ३, ६
अस्य अघो नद्यः सप्त १, १०२, २; तै. ब्रा. २, ८, ९, २
अस्य क्रिये समिधानस्य ४, ५, १५
अस्य श्रेष्ठा सुभगस्य ४, १, ६
अस्य ओषंत्वा शुभः १, ८६, ५
अस्य श्लोको दिवीयते १, १९०, ४
अस्य सुवानस्य मन्दिनः २, ११, २०
अस्य स्तुये महिमघस्य राघः १, १२२, ८
अस्य स्तोमेमिरौशिजः १०, ९९, ११
अस्य स्तोमे मघोनः ५, १६, ३
अस्य हि स्वयकास्तरः ५, १७, २
अस्य हि स्वयकास्तरं ५, ८२, २
असा ऊ पु ण उप सातये १, १३८, ४; नि. ४, २५
असावरातो दमां १०, ४६; वा. य. ३३, १; तै. ब्रा.
२, ७, १२, १
अस्येदिन्द्रो मदेष्वा ग्रमं ९, १०६, ३; साम. ६९६
अस्येदिन्द्रो मदेष्वा विश्वा ९, १, १०
अस्येदिन्द्रो वाष्टये वृष्ण्यं ८, ३, ८; साम. १५७४;
अथर्व. २०, ९९, २; वा. य. ३३, ९७
अस्येदु त्वेपसा १, ६१, ११; अथर्व. २०, ३५, ११
अस्येदु प्र ब्रूहि पूषाणि १, ६१, १३; अथर्व. २०, ३५, १३
अस्येदु मिषा गिरयश्च १, ६१, १४; अथर्व. २०, ३५, १४
अस्येदु मातुः सघनेषु १, ६३, ७; अथर्व. २०, ३५, ७;
नि. ५, ४
अस्येदेव प्र तिरिचे १, ६१, ९; अथर्व. २०, ३५, ९; तै. सं.
२, ४, १४, २
अस्येदेव शवसा शुभन्तं १, ६१, १०; अथर्व. २०, ३५, १०
अस्येदेवा सुमतिः प्रप्रथावा १०, ३१, ६
अस्यमजसारणयः ४, ४, १२; तै. सं. १, २, १४, ५
अस्यापयद्भीतये ४, ३०, ११
अहं रन्ध्रं सृगवं १०, ४९, ५
अहं राजा वरुणो मघो ४, ४२, १

अहं राक्षी संगमनी १०, १२५, ३; अथर्व. ४, ३०, २
अहं रुद्राय धनुरा १०, १२५, ६; अथर्व. ४, ३०, ५
अहं रुद्रेभिर्वसुभिः १०, १२५, १; अथर्व. ४, ३०, १
अहं सप्त स्रवतो १०, ४९, ९
अहं सप्तहा नहुषो १०, ४९, ८
अहं स वो नववास्वं १०, ४९, ६
अहं सुवे पितरमस्य १०, १२५, ७; अथर्व. ४, ३०, ७
अहं सूर्यस्य परि यामि १०, ४९, ७
अहं सो अस्मि यः पुरा १, १०५, ७
अहं सोममाहवसं १०, १२५, २; अथर्व. ४, ३०, ६
अहं हि ते हरिषो ग्रहा ८, ५३, ८
अहं हुवान्वाक्षे ८, ७४, १३
अहं होता न्यसीदं १०, ५२, २
अहं केतुरहं सूधां १०, १५९, २
अहं गर्भमदघां १०, १८३, ३
अहं गुह्यगुह्यो अग्निधिवं १०, ४८, ८
अहं च त्वं च वृत्रहन् ८, ६२, ११; तै. सं. ७, ४, १५, १;
नि. १, ४
अहं चन तत्पूरिभिः ६, २६, ७
अहं तदासु धारयं १०, ४९, १०
अहं तष्टेव वज्रं १०, ११९, ५
अहं ता विश्वा चक्रं ४, ४२, ६
अहं वां गृणते पूर्यं १०, ४९, १
अहन्नहिं परिशयानं ३, ३२, ११; तात. ब्रा. ४, ५, ३, ३
अहन्नहिं पर्वते शिभिषाणं १, ३२, २; अथर्व. २, ५, ६;
तै. ब्रा. २, ५, ४, २
अहन्निन्द्रो मदहदमि ४, २८, ३
अहन्वृत्रं वृत्रतरं य्वंसं १, ३२, ५; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३;
नि. ६, ४
अहन्वृत्रसृचीपमः ८, ३२, २६
अहमर्कं कवये १०, ४९, ३
अहमपो अपिन्वसुक्षमाणा ४, ४२, ४
अहमस्मि महामहो १०, ११९, १२
अहमस्मि सपत्नहेन्द्र १०, १६६, २
अहमस्मि सहमाना १०, १४५, ५; अथर्व. ३, १८, ५
अहमिदि पितृष्यति ८, ६, १०; साम. १५२, १५००;
अथर्व. २०, ११५, १
अहमिन्द्रो न परा अग्न्य १०, ४८, ५
अहमिन्द्रो रोषो वक्षो १०, ४८, २
अहमिन्द्रो वरुणस्ते मग्नि ४, ४२, ३

अहमेतं गव्ययमद्वयं १०, ४८, ४
 अहमेतान्छान्धसतो १०, ४८, ६
 अहमेव वात ह्य १०, १२५, ८; अथर्व. ४, ३०, ८
 अहमेव स्वयमित् १०, १२५, ५; अथर्व. ४, ३०, ३
 अहं पितेव वेत्सु १०, ४९, ४
 अहं पुरो मंदसानो ४, २६, ३
 अहं प्रत्नेन मन्मना ८, ६, ११; साम. १५०१; अथर्व.
 २०, ११५, २
 अहं भुरं वसुनः १०, ४८, १
 अहं भूमिमददामायाय ४, २६, २
 अहं मनुभवं सूर्यश्चाहं ४, २६, १
 अहश्च कृष्णमहरक्षुनं ६, ९, १; नि. २, २१
 अहस्ता यदपदी १०, २२, १४
 अहानि गृध्राः पयाव १, ८८, ४
 अहा यद्विन्द्र सुदिना ७, ३०, ३
 अहाश्चक्षे हविरास्ये १०, २१, १५; वा. य. २०, ७९;
 तै. मा. १, ४, २, १
 अहितेन चिद्वेता ८, ६२, ३
 अहिरिव भोगैः पर्येति ६, ७५, १४; वा. य. २९, ५१;
 तै. सं. ४, ६, ६, ५; नि. ९, १५
 अहेकता मनसा भुष्टि २, २३, ३
 अहेकमान उप याहि ६, ४१, १; तै. मा. २, ४, ३, १२
 अहेम यज्ञं पयामुराणा ७, ७३, ३
 अहेयातारं कमपदपदं १, ३२, १४
 आकरे वसोर्जरिता ३, ५१, ३
 आ कलशा अनुपत २, ६५, १४
 आ कलशेषु धावति पवित्रे ९, १७, ४
 आ कलशेषु धावति इयेनः ९, ६७, १४
 आर्की सूर्यस्य रोचनात् १, १४, ९
 आ कृष्णेन रजसा वर्तमानः १, ३५, २; वा. य. ३३, ४३;
 ३४, ३१; तै. सं. ३, ४, ११, २
 आकेनिपासो अहमिः ४, ४५, ६
 आ क्रन्दय बलमोजो ६, ४७, ३०; अथर्व. ६, १२६, २;
 वा. य. २९, ५६; तै. सं. ४, ६, ७, ७
 आक्षिप्यर्वास्वपरा ३, ५५, ५
 आ क्षोदो महि वृत्तं ६, १७, १२
 आक्षणावानो वहमि ८, ७, ३५
 आगधिता परिगधिता १, १२६, ६; नि. ५, १५
 आ गन्ता मा तिपयत ८, २०, १; साम. ४०१
 आगन्देव ऋतुभिर्वर्षतु ४, ५३, ७
 आगन्तुभूणामिह ४, ३५, २

आगन्म वृषहन्तमं ८, ७४, ४; साम. ८९
 आ गावो अगमन्तुत ६, २८, १; अथर्व. ४, २१, १;
 तै. मा. २, ८, ८, ११
 आ गोमता नासत्या रथेन ७, ७२, १
 आ रना अग्न इहावसे १, २२, १०
 आग्निं न स्ववृत्तभिः १०, २१, १; साम. ४२०
 आग्निरगामि भारवो ६, २६, १९
 आग्ने गितो विव आ ७, ३९, ५
 आग्ने याहि मरुत्सवा ८, १०३, १४
 अग्ने वह वरुणं १०, ७०, ११
 आग्ने वह हविरायाय ७, ११, ५
 आग्ने स्फूर् रयि भर १०, १५६, ३; साम. १५२९
 आगमन्नाप उवातीर्बहिः १०, ३०, १५
 आ प्रावसिरहन्त्येभिः ५, ४८, ३
 आ च स्वावो त्मना १, ३०, १४; साम. १०८५; अथर्व.
 २०, १२२, २
 आ चा गमद्यदि अवय १, ३०, ८; साम. ७४५; अथर्व.
 २०, २६, २
 आ चा ता गच्छानुत्तरा १०, १०, १०; अथर्व. १८, १, ११;
 नि. ४, २०
 आ चा ये अतिमिन्ध्वसे ८, ४५, १; साम. १३३; १३३८;
 वा. य. ७, ३२; तै. मा. २, ४, ५, ७; नि. ६, १४
 आ चा योयेव सुनरी १, ४८, ५
 आ च स्वामेता वृषणा ३, ४३, ४
 आ चन स्वाचिकित्सामो ८, २१, ३
 आ च नो बर्हिः सदा ७, ५९, ६
 आ चर्षणिमा वृषनो १, १७७, १; तै. मा. २, ४, ३, ११
 आ च बहासि तां इह १, ७४, ६
 आ चष्ट आसां पायो ७, ३४, १०; नि. ६, ७
 आ चिकितान सुक्रु ५, ६६, १
 आचया जानु दक्षिणतो १०, १५, ६; अथर्व. १८, १, ५२;
 वा. य. १९, ६२
 आच्छादितैर्गुपितः १०, ८५, ३; अथर्व. १४, १, ५
 आ चिकृषन्ति साम्नेषो ६, ७५, १३; वा. य. २९, ५०;
 तै. सं. ४, ६, ६, ५; नि. ९, २०
 आ जनं स्वेचसदसं १०, ६०, १
 आ जनाय वृक्षणे ६, २२, ८; अथर्व. २०, ३६, ८
 आ जायुर्विर्मि जला ९, ९७, ३७; साम. १३५७
 आ जातं जातवेदसि ६, १६, ४२; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 आ जाभिरत्के अच्यत ९, १०१, १४; साम. १३८७
 आजासः पूषणं रमे ६, ५५, ६
 आजितरं सत्यति विव ८, ५३, ६

आजिपते नृपते त्वमिदि ८, ५४, ६
 आ जुहोता दुवस्यता ५, २८, ६; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 आ जुहोता स्वध्वरं ३, ९, ८; नि. ४, १४
 आहुहान ईश्वो वंशः १०, ११०, ३; अथर्व. ५, १२, ३;
 वा. य. २९, २८; तै. ब्रा. ३, ६, ३, २; नि. ८, ८
 आहुहानो न ईश्वो देवो १, १८८, ३
 आक्षनगन्धि सुराभि १०, १४६, ६; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
 आ त इन्द्रो मद्राय कं ९, ६२, २०
 आ त इन्द्र महिमानं ८, ६५, ४
 आ त पता वचोयुजा ८, ४५, ३९
 आ त पतु मनः पुनः १०, ५७, ४; वा. य. ३, ५४; तै. सं.
 १, ८, ५, २
 आ तक्षत साविमस्म्यं १, १११, ३
 आ तस्य इन्द्रायवः १०, ७४, ४; वा. य. ३३, २८
 आ तस्ये दक्षमंतुमः १, ४२, ५
 आं तं भज सौमवेपु १०, ४५, १०; वा. य. १२, २७;
 तै. सं. ४, २, २, ३
 आ तिष्ठतं सुवृत्तं यो रयः १, १८३, ३
 आतिष्ठन्तं परि विधे ३, ३८, ४; अथर्व. ४, ८, ३; वा. य.
 ३३, २२; तै. ब्रा. २, ७, ८, १
 आ तिष्ठ रयं वृषणं १, १७७, ३
 आ तिष्ठ वृषहग्रयं १, ८४, ३; वा. य. ८, ३३; तै. सं.
 १, ४, ३७, १
 आ तू गहि प्र तु ज्व ८, १३, १४
 आ तू न इन्द्रो सतदातु ९, ७२, ३
 आ तू न इन्द्र कौशिक १, १०, ११
 आ तू न इन्द्र क्षुमन्त ८, ८१, १; साम. १६७, ७२८
 आ तू न इन्द्र मद्राय ३, ४१, १; अथर्व. २०, २३, १
 आ तू न इन्द्र वृषहग्र ४, ३२, १; साम. १८१; वा. य.
 ३३, ६५
 आ तू भर माकिरेत ३, ३६, ९; तै. सं. १, ७, १३, ३
 आ तू विष्णु कण्वमतं ८, १, २२
 आ तू विष्णु हरिमिन्द्रो १०, १०१, १०; नि. ४, १९
 आ तू सुशिम दम्पते ८, ६९, १६; अथर्व. २०, ९२, १३
 आ ते अन्न हवीमहि ५, ६, ४; साम. ४१९; १०२२; अथर्व.
 १८, ४, ८८; तै. सं. ४, ४, ४, ६
 आ ते अन्न ऋचा हविः ५, ६, ५; साम. १०२३; तै. सं.
 ४, ४, ४, ६
 आ ते अन्न ऋचा हविः ६, १६, ४७
 आ ते कारो क्षुण्वामा ३, ३३, १०; नि. २, २७
 आ ते वक्षं वि रोचना ८, ९३, २६

आ ते वक्षं मयोमुखं ९, ६५, २८; साम. ४९८; ११३७
 आ ते दक्षामीश्विं ८, ९३, २७
 आ तेन वारं मनसो १०, ३९, १२
 आ ते पितृमरुतां सुभ्र २, ३३, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ९
 आ ते मह इन्द्रोस्तुम ७, २५, १; तै. सं. १, ७, १३, २
 आ ते रथस्य पूषन् १०, २६, ८
 आ ते रुचः पवमानस्य ९, ९६, २४
 आ ते वत्सो मनो यमत् ८, ११, ७; साम. ८; ११६६;
 वा. य. १२, ११५
 आ ते वृषन् वृषणो ६, ४४, २०
 आ तेऽवो वरेण्यं ५, ३५, ३
 आ ते शुष्मो वृषम एतु ६, १९, ९; तै. ब्रा. २, ५, ८, १;
 ८, ५, ९
 आ ते सपर्यं जवसे ३, ५०, २
 आ ते सिद्धामि कुक्षयोः ८, १७, ५; अथर्व. २०, ४, २
 आ ते सुपर्णा अभिनन्तं एवैः १, ७९, २; तै. सं. ३, १, ११, ५
 आ ते स्वस्तिमीमह ६, ५६, ६
 आ ते इन्द्र हरिवः आरुतिमे ५, ३६, २
 आत्मन्वन्नो दुष्टते ९, ७४, ४
 आत्मा ते वातो रज ७, ८७, २
 आत्मा देवानां भुवनस्य १०, १६८, ४
 आत्मानं ते मनसा राक्ष्वा १, १६३, ६; वा. य. २९, १७;
 तै. सं. ४, ६, ७, २
 आत्मा पितृसन्वांसः ८, ३, २४
 आत्मा यज्ञस्य रक्षा ९, ६, ८
 आ त्वद्य सधस्तुतिं ८, १, १६
 आ त्वद्य सवर्दुषां ८, १, १०; साम. २९५
 आ त्वयाम्रवा गहि ८, ८२, ४
 आ त्वा कण्वा अहूपत १, १४, २
 आ त्वा कण्वा इहावसे ८, ३४, ४
 आ त्वागमं सन्वातिभिः १०, १३७, ४; अथर्व. ४, १३, ५
 आ त्वा गिरोरथीरिवास्तुः ८, ९५, १; साम. ३४९
 आ त्वा गीर्भिमहासुतं ८, ६५, ३
 आ त्वा गोभिरिव जवं ८, २४, ६
 आ त्वा आवा वद्विह ८, ३४, २; साम. १८०९
 आ त्वा जुवो राह्याणा अभि १, १३४, १
 आ त्वा बृहन्तो हरयो ३, ४३, ६
 आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी ८, १७, २; साम. ६६७; अथर्व.
 २०, ३, २; ३८, २; ४७, ८
 आ त्वा मवप्सुता हरी ८, ३४, ९

आ स्वा रथं यथोत्तरे ८, ६८, १; साम. ३५४; १७७१;
 नि. ५, ३
 आ स्वा रथे हिरण्यये ८, १, २५; साम. १३९२
 आ स्वा रथं न निमग्नो ८, ४५, २०; नि. ३, २१
 आ स्वा वहन्तु हरयो १, १६, १
 आ स्वा विप्रा अनुच्यतुः १, ४५, ८
 आ स्वा विज्ञान्वासवः १, ५, ७; अथर्व. २०, ६९, ५
 आ स्वा विज्ञान्विन्दवः ८, ९२, २३; साम. १९७; १६६०
 आ स्वा शुक्रा अनुच्यतुः ८, ९५, २
 आ स्वा सहस्रमा शतम् ८, १, २४; साम. २४५; १३९१
 आ स्वा सुतास इन्दवो ८, ४४, ३
 आ स्वा हरयो वृषणो ६, ४४, १९
 आ स्वा हयंतं प्रयुजो १०, ९६, १२; अथर्व. २०, ३२, २
 आ स्वाहार्चमंतरोधि १०, १७३, १; अथर्व. ६, ८७, १;
 वा. य. १२, ११; तै. सं. ४, २, १, ४; तै. ब्रा.
 २, ४, २, ८
 आ स्वा होता मनुहिंशो ८, ३४, ८
 आ स्वेवा नि धीदत् १, ५, १; साम. १६४; ७४०; अथर्व.
 २०, ६८, ११
 आस्सोम इन्द्रियो रसो ९, ४७, ३
 आथर्वणायाध्विना दधीचे १, ११७, २२
 आ दक्षिणा चक्षते ९, ७१, १
 आदक्षिराः प्रथमं दधिरे १, ८३, ४; अथर्व. २०, २५, ४
 आ दधिकाः शवसा ४, ३८, १०; तै. सं. १, ५, ११, ४;
 नि. १०, ३१
 आ दशमिबिंशत् ८, ७२, ८
 आदस्य ते ध्वसवंतो १, १४०, ५
 आदस्य शुष्मिणो रसे ९, १४, ३
 आ दस्युज्ञा मनसा ४, १६, १०
 आदह स्वधामनु १, ६, ४; साम. ८५१; अथर्व. २०, ४०, ३;
 ६२, १२
 आदाय श्वेतो अमरव ४, २६, ७; नि. ११, १
 आदातो वां मतीनां १, ४६, ५
 आदिते अस्य वीर्यस्य १, १३१, ५; अथर्व. २०, ७५, ३
 आवित्ते विश्वे क्रतुं १, ६८, ३
 आवित्यश्वा जुहुधाना ४, १, १८
 आदिमलस्य रेतसो ८, ६, ३०; साम. २०
 आदित्या अव हि क्यता ८, ४७, ११
 आदित्यानां वसूनां १०, ४८, ११
 आदित्यानामवसा ७, ५१, १; तै. सं. २, १, ११, ६
 आदित्या रुद्रा वसवः सुनीषा ३, ८, ८

आदित्या रुद्रा वसवो ७, ३५, १४; अथर्व. १९, ११, ४
 आदित्या विश्वे मरुतश्च ७, ५१, ३
 आदित्यासो अति शिषो १०, १२६, ५
 आदित्यासो अदितयः ७, ५२, १
 आदित्यासो अदितिः ७, ५१, २
 आदित्यैरिन्द्रः सगणो १०, १५७, ३; साम. १११२; अथर्व.
 २०, ६३, २; १२४, ५; तै. आ. १, २७, १
 आदिस्तासस्य चकिंस्त्र ८, ५५, ५
 आदिष्ट नेम इन्द्रियं ४, २४, ५
 आदिश्रोतारं वृणते १, १४१, ६
 आदिन्द्रः सत्रा तविपीर १०, ११३, ५
 आदिन्मातुराविषाद् १, १४१, ५
 आ दिवस्पृष्टमश्वयुः ९, ३६, ६
 आदीं शवस्यमवीद् ८, ७७, २
 आदीं हंसो यथा गणम् ९, ३२, ३; साम. ७७०
 आदीं के चित्पश्यमानास ९, ११०, ६; साम. १४९५
 आदीं त्रितस्य योषणो ९, ३२, २; साम. ७७१
 आदीमश्वं न हतारो ९, ६२, ६; साम. १०१०
 आद् मे निचरो भुवत् ८, ९३, १५
 आद् जु ते अनु क्रतुं ८, ६३, ५
 आदध्नाति हविष्कृतिं १, १८, ८
 आ देवानामप्रयावेह १०, ७०, २
 आ देवानामपि पन्थां १०, २, ३; अथर्व. १९, ५९, ३
 तै. सं. १, १, १४, ३
 आ देवानामभवः केतुरग्ने ३, १, १७
 आ देवो ददे शुभ्या ७, ६, ७
 आ देवो कृतो अजिरः १०, ९८, २
 आ देवो यातु सविता ७, ४५, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, १
 आ देव्यानि पार्थिवानि ५, ४१, १४
 आ देव्यानि व्रता चिकित्वा १, ७०, २
 आ देव्या वृणीमहे ७, ९७, २
 आद्य रथं भानुसो ५, १, ११
 आ यां तनोपि रश्मिभिः ४, ५२, ७
 आद्रोदसी वितरं विष्कंभा ५, २९, ४
 आ द्वाभ्यां हरिभ्यां २, १८, ४; नि. ७, ६
 आ द्विर्वा अमिनो १०, ११६, ४
 आ धर्मसिद्धिदिवो ५, ४३, १३
 आ धावता सुहस्यः ९, ४६, ४; नि. २, ५
 आधीपमाणायाः पतिः १०, २६, ६
 आ धूर्ध्वस्मै दधाता ७, ३४, ४
 आ धेनवः पयसा ५, ४३, १

आ धेनवो युनयंताम् ३, ५५, १६
 आ धेनवो मामतेयं १, १५२, ६
 आग्नेय विचित्रैकं ७, १८, १७
 आ न इन्द्राभिर्विदधे १, १८६, १; वा. य. ३३, ३४, ४७
 आ न इन्द्रो महीमिषं १, ६५, १३
 आ न इन्द्रो वसतिमिनं १, ६७, ६
 आ न इन्द्रो वसतिमिनं गवां १, ६५, १७; साम. ८३५
 आ न इन्द्रो वृक्षसे १०, २२, ७
 आ न इन्द्रो महीमिषं ८, ६, २३
 आ न इन्द्रावृक्षस्पती ४, ४९, ३
 आ न इन्द्रो वृक्षाद् ४, २०, १; वा. य. २०, ४८
 आ न इन्द्रो हरिमियां ४, २०, २; वा. य. २०, ४९
 आ न ऊर्जं वदतमभिना युवं १, १५७, ४
 आ नः पवस्व धारया १, ३५, १.
 आ नः पवस्व वसुमद् १, ६९, ८
 आ नः पूषा पवमानः १, ८१, ४
 आ नः प्रजां जनयतु १०, ८५, ४३
 आ नः शुष्मं नृपाहं १, ३०, ३
 आ नः सहस्रसो अरा ८, ३४, १५
 आ नः सुतास इन्द्रवः १, १०६, १; साम. १३२८
 आ नः सोम पवमानः किरा १, ८१, ३
 आ नः सोमं पवित्रा आ १, ६२, २१
 आ नः सोम संयतं १, ८६, १८; साम. ११५४
 आ नः सोम सहो जुवो १, ६५, १८; साम. ८३४
 आ नः सोमे स्वप्वर ८, ५०, ५
 आ नपातः श्वसो ४, ३४, ६
 आ नस्तुजं रथिं ३, ४५, ४
 आ नक्षो गन्तुं मत्सरः १, १७५, २; साम. १४३३
 आ न स्तुत उप वाजेभिः ४, २९, १
 आ न स्तोमस्युप द्रवत् ८, ५, ७
 आ न स्तोमस्युप द्रविष्यानो ८, ४९, ५
 आ नामभिर्मरुतो वक्षि ५, ४३, १०
 आ नार्थस्य दक्षिणा ८, २४, २९
 आ नासत्या गच्छतं हूयते १, ३४, १०
 आ नासत्या त्रिभिः १, ३४, ११; वा. य. ३४, ४७
 आ निरेकमुत त्रियं ८, २४, ४
 आ निवर्तनं वर्तय १०, १९, ८; तै. सं. ३, ३, १०. १
 आ निवर्तं नि वर्तय पुनः १०, १९, ६
 आ नूनं यातमभिना रथेन ८, ८, २
 आ नूनं यातमभिनाशभिः ८, ८७, ५
 आ नूनं यातमभिनेना ८, ९, १४; अथर्व. २०, १४१, ४

आ नूनं रघुवर्तेनि ८, ९, ८; अथर्व. २०, १४०, ३
 आ नूनमभिना युवं ८, ९, १; अथर्व. २०, १३९, १
 आ नूनमभिनीर्गभिः ८, ९, ७; अथर्व. २०, १४०, २
 आ नो अग्ने रथिं मर १, ७९, ८; साम. १५२५
 आ नो अग्ने वयोवृधं ८, ६०, ११; साम. ४३
 आ नो अग्ने सुचेतना १, ७९, ९; साम. १५२६; तै. वा. २, ४, ५, ३
 आ नो अथा समनसो ८, २७, ५
 आ नो अथावदभिना ८, २२, १७
 आ नो अभिना त्रिबुता १, ३४, १२
 आ नो गन्तं रिशादसो ५, ७१, १
 आ नो गन्तं रिशादसेमां ८, ८, १७
 आ नो गन्तं मयोयुवा ८, ८, १९
 आ नो गन्त्यान्मभ्या ८, ३४, १४
 आ नो गन्त्येभिरभ्यैः ८, ७३, १४
 आ नो गन्त्येभिरभ्यैर्वसभ्यैः ६, ६०, १४
 आ नो गहि सकयेभिः शिवे ३, १, १९
 आ नो गोव्रा दईहि गोपते ३, ३०, २१
 आ नो गोमन्तमभिना ८, ५, १०
 आ नो दधिक्राः पथ्यां ७, ४४, ५
 आ नो दिव आ पृथिव्या ७, २४, ३
 आ नो दिवो बृहत् ५, ४३, ११; तै. सं. १, ८, २२, १
 आ नो देवः सविता आयमानो ६, ५०, ८
 आ नो देवः सविता सावित्राद् १०, १००, ३
 आ नो देव शवसा ७, ३०, १
 आ नो देवानामुप वेतु १०, ३१, १
 आ नो देवेभिरुप देवहृतिं ७, १४, ३
 आ नो देवेभिरुप यातं ७, ७२, २
 आ नो शुम्भेरा अचोभिः ८, ५, ३२
 आ नो व्रप्ता मधुमन्तो १०, ९८, ४
 आ नो नावा सतीनां १, ४६, ७
 आ नो नियुक्तिः शक्तिनीभिः ७, ९२, ५; वा. य. २७, २८; तै. वा. २, ८, १, २
 आ नो नियुक्तिः शक्तिनीभिः १, १३५, ३
 आ नो बहिः सधमादे १०, ३५, १०
 आ नो बर्ही रिशादसो १, २६, ४
 आ नो बृहन्ता बृहतीभिः ४, ४१, ११
 आ नो ब्रह्माणि मरुतः २, ३४, ६
 आ नो भज परमेयु १, २७, ५; साम. १४९९
 आ नो भद्राः कृतवो यंतु १, ८९, १; वा. य. २५, १४; नि. ४, १९

आ नो भर वक्षिणेनामि ८, ८१, ६
 आ नो भर भगमिद्र ३, ३०, १९; तै. ब्रा. २, ५, ४, १;
 नि. ६, ७
 आ नो भर वृषणं शुष्मं ६, १९, ८
 आ नो भर व्यंजनं ८, ७८, २
 आ नो मल्लस्य दावने ८, ७, २७
 आ नो महीमरमति ५, ४३, ६
 आ नो मित्र सुदीप्तिभिः ५, ६४, ५
 आ नो मित्रावरुणा धृतैः ३, ६२, १६; साम. २२०, ६६३;
 वा. य. २१, ८; तै. सं. १, ८, २२, ३
 आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं ७, ६५, ४; तै. ब्रा. २, ८, ६, ७
 आ नो यज्ञं विविस्त्रुसं ८, १०१, ९; वा. य. ३३, ८५
 आ नो यज्ञं नमोवृधं ३, ४३, ३
 आ नो यज्ञं भारती १०, ११०, ८; अथर्व. ५, १२, ८;
 वा. य. २९, ३३; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १३
 आ नो यज्ञाय तक्षत १, १११, २
 आ नो यातं दिवस्परि ८, ८, ४
 आ नो यातं दिवो अष्टा ४, ४४, ५; अथर्व. २०, १४३, ५
 आ नो यातसुपथुति ८, ८, ५
 आ नो याहि परावतो ८, ६, ३६
 आ नो याहि महेमते ८, ३४, ७
 आ नो याहि सुतावतो ८, १७, ४; अथर्व. २०, ४, १
 आ नो याहुपथुति ८, ३४, ११
 आ नो रत्नानि विभ्रता ५, ७५, ३; साम. १७४५
 आ नो रथि मदप्युतं ८, ७, १३
 आ नो राधांसि सवित ७, ३७, ८
 आ नो रुद्रस्य सूनवो ६, ५०, ४
 आ नो वायो महे तने ८, ४६, २५
 आ नो विश्व आस्त्रा १, १८६, २; तै. ब्रा. २, ८, ६, ३
 आ नो विश्वान्वश्विना ८, ८, १३
 आ नो विश्वामिरुतिभिः सजोपा ७, २४, ४; तै. ब्रा.
 १, ४, ३, ६; ७, १३, ४
 आ नो विश्वामिरुतिभिरश्विना ८, ८, १
 आ नो विश्वासु हव्य ८, ९०, १; साम. २६९; १४९२;
 अथर्व. २०, १०४, ३
 आ नो विद्वेषां रसं ८, ५३, ३
 आ नो विद्वे सजोवसो ८, ५४, ३
 आ नोऽजोभिर्मरुतो १, १६७, २
 आग्नेभ्यसो १०, १६३, ३; अथर्व. २, ३३, ४; २०, ९६, २०
 आन्यं दिवो मातरिषा १, ९३, ६; तै. सं. २, ३, १४, २
 आप ह्वा उ भेषजी १०, १३७, ६; अथर्व. ३, ७, ५; ६, ९१, ३

आपः पृणीत भेषजं १, २३, २१; १०, ९, ७; अथर्व.
 १, ६, ३

आ पक्ष्मासो मलानसो ७, १८, ७

आपथयो विपथयो ५, ५२, १०

आ पप्राध महिना ८, ७०, ६; साम. ८६३; अथर्व.
 २०, ८१, २; ९२, २१

आपमुषी पार्थिवान्यु ६, ६१, ११

आपमुषी विभावरी ४, ५२, ६

आ पमौ पार्थिवं १, ८३, ५

आ परमाभिरुत ६, ६२, ११

आ पर्वतस्य मरुतो ४, ५५, ५

आ पवमान धारय ९, १२, ९; साम. १२०३

आ पवमान नो भरायो ९, २३, ३

आ पवमान सुपुष्टि ९, ६५, ३; साम. ९०६

आ पवस्व गविष्टये ९, ६६, १५

आ पवस्व द्विषां पत ९, ११३, २

आ पवस्व मदिन्तम ९, २५, ६; ५०, ४; साम. १२०८

आ पवस्व महीमिषं ९, ४१, ४; साम. ८९५

आ पवस्व सहस्रिणं रथि सोम ९, ६३, १; साम. ५०१

आ पवस्व सहस्रिणं रथि गोमन्त्रं ९, ६२, १२

आ पवस्व सुवीर्यं ९, ६५, ५; साम. ७८३

आ पवस्व हिरण्यवद् ९, ६३, १८; वा. य. ८, ६३

आ पयुं गांसि पृथिवीं ८, २७, २

आ पश्चात्ताज्ञासत्या ७, ७२, ५; ७३, ५

आपक्षित्पिप्लु सव्यो ७, २३, ४; अथर्व. २०, १०, ४;

वा. य. ३३, १८

आपक्षिद्सैमि विन्वन्त ७, ३४, ३

आपक्षिद्धि स्वयशासः ७, ८५, ३

आपानासो विवस्वतो ९, १०, ५; साम. ११२३

आपान्तमन्युः १०, ८९, ५; तै. सं. २, २, १२, ३;

तै. आ. १०, १, ९; नि. ५, १२

आपी वो अस्मि पितरेव १०, १०३, ४

आ पुत्रासो न मातरं ७, ४३, ३

आपूर्णा अस्म कलशः ३, ३२, १५; अथर्व. २०, ८, ३

आ पूषजिन्नवर्हिषं १, २३, १३

आपो अद्यान्वचारिवं १, २३, २३; १०, ९, ९; वा. य.

२०, २२; तै. सं. १, ४, ४५, ३; ४६, २; तै. ब्रा.

२, ६, ६, ५

आपो अस्मान्मातरः १०, १७, १०; अथर्व. ३, ५१, २;

वा. य. ४, २; तै. सं. १, २, १, १

आपो न देवीरुप मंति १, ८३, २; अथर्व. २०, २५, २

आपो न सिंघुमभि यत् १०, ४३, ७; अथर्व. २०, १७, ७
 आपो भूयिष्ठा इत्येको १, १११, ९
 आपो ये वः प्रथमं ७, ४७, १
 आपो रेवतीः क्षयथा १०, ३०, १२
 आपो ह यद् बृहतीर्विंश १०, १२१, ७; अथर्व. ४, २, ६;
 वा. य. २७, २५, ३२, ७; तै. सं. २, २, १२, १;
 ४, १, ८, ५; तै. आ. १, २३, ८
 आपो निष्ठा मयोभुवः १०, ९, १; साम. १८३७, अथर्व.
 १, ५, १; वा. य. ११, ५०; ३६, १४; तै. सं.
 ४, १, ५, १; ५, ६, १, ४; ७, ४, १९, ४; तै. आ.
 ४, ४२, ४; १०, १, ११; नि. ९, २७
 आ व्यायस्व मदिन्तम् १, ९१, १७; वा. य. १२, ११४;
 तै. सं. १, ४, ३२, १; तै. आ. ३, १७, १
 आ व्यायस्व समेतु १, ९१, १६; ९, ३१, ४; वा. य.
 १२, ११२; तै. सं. ३, २, ५, ३; ४, २, ७, ४;
 तांज्य मा. १, ५, ८
 आ प्र द्रव परावतो ८, ८२, १
 आ प्र द्रव हरिवो ५, ३१, २; नि. ३, २६
 आ प्र यात मरुतो ८, २७, ८
 आप्रा रजोसि दिव्यानि ४, ५३, ३
 आपुषावन्मथुन १०, ६८, ४; अथर्व. २०, १६, ४
 या जुन्दं वृत्रहा ८, ४५, ४; साम. २१६
 आ भन्दमाने उपाके १, १४२, ७
 आ भन्दमाने उपसा ३, ४, ६
 आ अरतं शिक्षतं वज्रपाह १, १०९, ७; तै. मा. ३, ६, ११, १
 आ भयतिनरुपसा ५, ७६, १; साम. १७५०
 आ मानुना पार्थिवानि ६, ३, ६
 आ भारवी भारतीभिः ३, ४, ८; ७, २, ८
 आमिर्विंशेमाश्रये ८, २३, २३
 आभिष्टे अष्ट गीर्भिः ४, १०, ४; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 आभि स्तृषो मिषयीः ६, २५, २; तै. मा. २, ८, ३, ३
 आभूत्या सहजा वज्र १०, ८४, ६; अथर्व. ४, ३१, ६
 आभूयेष्यं वो मरुतो ५, ५५, ४
 आमोग्यं प्र १, ११०, २
 आ मरुवो अस्मा अभिचन् १०, २९, ७; अथर्व. २०, ७३, ७
 आ मनीषामन्तरिक्षस्य १, ११०, ६
 आ मन्त्रमा वरुणं ९, ६५, २९; साम. ११३८
 आ मन्त्रस्य सनिष्यन्तो ३, २, ४
 आ मंत्रैरिन्द्र हरिभिः ३, ४५, १; साम. २४६, १७१८;
 अथर्व. ७, ११७, १; वा. य. २०, ५३; तै. आ.
 १, ६२, ०

आ मन्येथामा गतं ३, ५८, ४
 आ मा पृथन्नुप द्रव ६, ४८, १६
 आ मा मित्रावरुणे ७, ५०, १
 आमास्तु पक्ष्मैरय ८, ८९, ७; साम. १४३१; तै. सं.
 १, ६, १२, २; नि. ६, १४
 आ मित्रावरुणा भगं ९, ७, ८; साम. ११३५
 आ मित्रे वरुणे वयं ५, ७२, १
 आसूरज प्रस्थावसंवे ६, ४७, ३१; अथर्व. ६, १२६, ३;
 वा. य. २९, ५७; तै. सं. ४, ६, ६, ७
 आ मे अस्य प्रतीर्यं ८, २६, ८
 आ मे वचांस्तुषता ८, १०१, ७
 आ मे हव्यं नासत्याभिना ८, ८५, १
 आ ये हस्ते न स्वादिनं ६, १६, ४०; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 आ यः पशौ जायमान ६, १०, ४
 आ यः पशौ मानुना ६, ४८, ६
 आ यः पुरं नामिणीम् १, १४९, ३; साम. १७७४
 आ यः सोमेन जलं ५, ३४, २
 आ यः स्वार्णं मानुना २, ८, ४
 आयं यौ वृक्षीरकमीत् १०, १८९, १; साम. ६३०; १३७६;
 अथर्व. ६, ३१, १; २०, ४८, ४; वा. य. ३, ६;
 तै. सं. १, ५, ३, १
 आयजी वाजसातमा १, २८, ७; नि. ९, ३६
 आ यजैर्देव मरु ५, १७, १
 आयं जना अभिचक्षे ५, ३१, १२
 आ यत्पतंलोन्धः ८, ६९, १०; अथर्व. २०, ९२, ७
 आ यत्साकं यत्सातो ७, ३६, ६
 आ यदध्वान्वनन्वतः ८, १, ३१
 आ यद्विद्वश्च दद्वे ८, ३४, १६
 आ यद्विषे वृषति तेज आनद १, ७१, ८; वा. य. ३३, ११;
 तै. सं. १, ३, १४, ६
 आ यद् दुवः शतक्रतु १, ३०, १५; साम. १०८६; अथर्व.
 २०, १२२, ३
 आ यद् दुवस्वाद् दुवसे न कारुः १, १६५, १४
 आ यद्वीर्यं इन्द्र विभ्रता १, ६३, २
 आ यद्योनि हिरण्यं वरुण ५, ६७, २
 आ यद्योनि हिरण्यं आशुः ९, ६४, २०
 आ यद्गृहाव वरुणश्च नावं ७, ८८, ३
 आ यद्गृहे इन्द्र घरसे ८, ९६, ५
 आ यद्गो योपना रथं ८, ८, १०
 आ यद्गो स्या रथं ५, ७३, ५
 आ यद्गामीयचक्षमा ५, ६६, ६

आयने ते परायणे १०, १४२, ८; अथर्व. ६, १०६, १
 आयन्तारं महि स्थिरं ८, ३२, १४
 आ यक्षः पत्नीर्गमन् ७, ३४, २०
 आ यं नरः सदानवो ५, ५३, ६; तै. सं. २, ४, ८, १
 आ यन्मा वेना अरुहन्त्युतस्य ८, १००, ५
 आ यन्मे भञ्जं २, ४, ५; नि. ६, १७
 आयमद्य सुकृतं प्रातरिच्छ १, १२५, ३
 आ यं घृणन्ति दिवि १, ५२, ४
 आ ययोस्त्रिशतं तना २, ५८, ४; साम. १०६०
 आ यस्तत्तन्ध रोदसी ६, १, ११; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ५
 आ यस्तस्मै भुवनानि ९, ८४, २
 आ यस्ते भद्र इधते ७, १, ८
 आ यस्ते सपिरासुते ५, ७, ९
 आ यस्मिन्ते स्वपाके ६, १२, २
 आ यस्मिन्तस रत्नमयः २, ५, २
 आ यस्मिन्हस्ते नर्या ६, २९, २
 आ यस्थ ते महिमानं ८, ४६, ३
 आ यातं नहुषस्परि ८, ८, ३
 आ यात मरुतो दिव ५, ५३, ८
 आ यातमुप भूयतं ७, ७४, ३; वा. य. ३३, १८
 आ यातं मित्रावरुणा जुषाणा ७, ६६, १९
 आ यातं मित्रावरुणा सुशस्त्रि ६, ६७, ३
 आ यास्विन्नः स्वपतिः १०, ४४, १; अथर्व. २०, ९४, १
 आ यास्विन्नो दिव आ ४, २१, ३
 आ यास्विन्नोऽवस उप ४, २१, १; वा. य. २०, ४७
 आ याहि कृणवाम त ८, ६२, ४
 आ याहि पर्वतेभ्यः ८, ३४, १३
 आ याहि पूर्वोरिति ३, ४३, २
 आ याहि वनसा सह १०, १७२, १; साम. ४४३
 आ याहि वस्त्र्या धिया १०, १७२, २
 आ याहि शश्वदुशत ६, ४०, ४
 आ याहि सुषुमा हि ते ८, १७, १; साम. १९१; ६६६, अथर्व.
 २०, ३, १; ३८, १; ४७, ७
 आ याहीम इन्द्रवो ८, २१, ३; साम. ४०२
 आ याक्षसे पय्या अनु ७, ७, २
 आ याक्षसे समिधानो अवा ३, ४, ११; ७, २, ११
 आ याक्षत्रिभिः सुर्व ५, ४०, १
 आ याक्ष्यं आ परि ८, ३४, १०
 आ याक्ष्याङ् उप ३, ४३, १
 आयुर्विद्यायुः परि १०, १७, ४; अथर्व. १८, २, ५५;
 तै. अ. ६, १, २

आ युवानः कवयो ६, ४२, ११
 आ युधेव क्षुमसि पथां ४, २, १८; अथर्व. १८, ३, २३
 आ ये तन्वन्ति रश्मिभिः १, १९, ८
 आ ये तस्थुः वृषतीषु ५, ६०, २
 आ ये रजांसि तविपीभिः १, १६६, ४
 आ ये विश्वा पाधिबानि ८, ९४, ९
 आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः १, ७२, ९; तै. ब्रा. २, ५, ८, १०
 आ यो गोभिः सज्यतं ९, ८४, ३
 आ योनिमभिर्घृतचन्तम ३, ५, ७
 आ योनिमरुणो रुद्र ९, ४०, २; साम. ९२५
 आ यो मूर्धनं पित्रोः १०, ८, ३
 आ यो योनिं देवकृतं ७, ४, ५
 आ यो वना तातृषाणो २, ४, ६
 आ यो विवाय सचयाय १, १५६, ५
 आ यो विश्वानि वार्या ९, १८, ४
 आरक्षरेव मध्ये १०, १०६, १०
 आ रथिमा सुचेतुनं ९, ६५, ३०; साम. ११३९
 आराच्छुमप याधस्त १०, ४२, ७; अथर्व. २०, ८९, ७;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ७; नि. ५, २४
 आ राजाना मह क्रतस्य ७, ६४, २
 आ रिष किकिरा कृणु ६, ५३, ७
 आ रुमैरा युषा ५, ५२, ६; नि. ६, १६
 आ रुद्रास इन्द्रवतः ५, ५७, १; नि. ११, १५
 आरे अघा को निवत्था १०, १०२, १०
 आरे अस्मदमतिमारे ४, ११, ६
 आरे ते गोमसुत १, ११४, १०; तै. सं. ४, ५, १०, ३
 आरे सा वः सुदानवो १, १७२, २
 आरोका इव वेदवो ८, ४३, ३
 आ रोदसी अपृणास्तः ३, २, ७; वा. य. ३३, ७५
 आ रोदसी अपृणा जायमान ३, ६, २
 आ रोदसी अपृणादोत १०, ५५, ३
 आ रोदसी बृहती वेविदानः १, ७२, ४
 आ रोदसी हव्यमाणो १०, ९६, ११; अथर्व. २०, ३२, १
 आ रोहत्यायुः १०, १८, ६; अथर्व. १२, २, २४; तै. आ.
 ६, १० १
 आर्चयन्न मरुतः १, ५२, १५
 आर्धिवेणो होत्रम् १०, ९८, ५; नि. २, ११
 आलाका या रुक्षीर्ष्णी ६, ७५, १५
 आ न इन्द्रं किञ्चि यथा १, ३०, १; साम. २१४
 आय कक्षम ऊजां १०, ७६, १; नि. ६, २१

आ वंसते मववा वीरवधस ८, १०३, ९; साम. ८७९
 आचः कुत्समिन्द्र वरिमन् १, ३३, १४
 आचः वामं सुपमं सुग्वा १, ३३, १५
 आ वसि देवो हृह विप्र २, ३६, ४; अथर्व. २०, ६७, ५
 आ वच्यस्व महि प्सरो ९, २, २; साम. १०३८
 आ वच्यस्व सुदक्ष ९, १०८, १०; साम. १०१२
 आवदंस्त्वं शकुने मन्त्रमा २, ४३, ३
 आवद्भिर्दं यमुना ७, १८, १९
 आवर्तुतवीरव नु १०, ३०, १०
 आवहन्ती पोष्या वार्षाणि १, ११३, १५
 आवहन्त्यरुणीजोतिषा ४, १४, ३
 आ वहेये पराकात् ८, ५, ३१
 आ वां येष्टाश्विना ५, ४१, ३
 आ वां रथं युवतिः १, ११८, ५
 आ वां रथं दुहिता सुर्वस्व १, ११६, १७
 आ वां रथमवस्थां न्युष्टौ ७, ७१, ३
 आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं १, ११९, १
 आ वां रथो अश्विना १, ११८, १
 आ वां रथो निशुत्वान्वक्षद १, १३५, ४
 आ वां रथो रथानां ५, ७४, ८
 आ वां रथो रोदसी ७, ६९, १; तै. ब्रा. २, ८, ७, ६
 आ वां रथोऽश्विनिर्न १, १८१, ३
 आ वां राजानावध्वरे ७, ८४, १
 आ वां वयोऽश्वतो ६, ६३, ७
 आ वां वहिष्ठा हृह ते ४, १४, ४
 आ वां वाहिष्ठो अश्विना ८, २६, ४
 आ वां विप्र इहावसे ८, ८, ९
 आ वां विश्वामिकृतिभिः ८, ८७, ३
 आ वां विश्वामिकृतिभिः ८, ८, १८
 आ वां इमेनासो अश्विना वह १, ११८, ४
 आ वां सहस्रं हरय ४, ४६, ३
 आ वां सुम्ने वरिमन् ६, ६३, ११
 आ वां सुम्नेः शंयू इव १०, १४३, ६
 आ वां प्रावाणो अश्विना ८, ४२, ४
 आ वाजा यातोप न ऋशुः ४, ३४, ५
 आ वात वाहि मेपजं १०, १३७, ३; अथर्व. ४, १३, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ७; तै. आ. ४, ४२, १
 आ वातस्व भ्रजतो ७, ३६, ३
 आ वां दानाय ववृतीय दद्या १, १८०, ५
 आ वां धियो ववृत्पुस्वरान् १, १३५, ५
 आ वां नरा मनोजुजो ५, ७५, ६

आ वामगन्धुमतिर्वा १०, ४०, १२; अथर्व. १४, २, ५
 आ वामश्वासः शुचयः १, १८१, २
 आ वामश्वासः सुयुजो ५, ६२, ४
 आ वामश्वातो अभिमातिपाह ६, ६९, ४
 आ वासुपस्वमहुहा २, ४१, २१; नि. ९, ३७
 आ वासुताय केतिनीरजुव १, १५१, ६
 आ वां भूपन्क्षितयो जन्म १, १५१, ३
 आ वां मित्रावरुणा हव्य० १, १५२, ७; तै. ब्रा. २, ८, ६, ५
 आ वायो भूप क्षुचिपा ७, ९२, १; वा. य. ७, ७; तै. सं.
 १, ४, ४, १; ३, ४, २, १
 आ विशात्वा विशात्वा २, १८, ५
 आ विशुन्मन्त्रिर्मरुतः १, ८८, १; नि. ११, १४
 आ विवास्या परिप्रापः २, २३, ३
 आबिरभून्महि माघोनं १०, १०७, १
 आ विवासन्परावतो ९, ३९, ५; साम. ९०२
 आविष्कानकलशं सुतो ९, ६२, १९; साम. ४८९
 आ विशतः प्रत्यज्ञा २, १०, ५; वा. य. ११, २४; तै. सं.
 ४, १, २, ५
 आ विश्वदेवं सत्यति ५, ८२, ७; तै. सं. ३, ४, ११, २
 आ विश्ववाराश्विना गतं नः ७, ७०, १
 आ विष्णो वर्धते चारुतास्तु १, १५५, ५; तै. ब्रा. २, ८, ७, ४;
 नि. ८, १५
 आ वृत्रहणा वृत्रहभिः ६, ६०, ३; तै. ब्रा. ३, ६, ८, १
 आ वृपस्व पुरुवसो ८, ६१, ३
 आ वृपस्व महामह ८, २४, १०
 आ वेधसं नीलधृत्वं सुहन्तं ५, ४३, १२; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४
 आ वो धिवं यज्ञियां १०, १०१, ९
 आ वो मक्षूतनाय कं १, ३९, ७
 आ वो यक्ष्यसूतस्वं १०, ५२, ५
 आ वो यन्तद्वाहासो ५, ५८, ३; तै. ब्रा. २, ५, ५, ३
 आ वो यस्म द्विर्वहसो १, १७६, ५
 आ वो राजानं अध्वरस्य ४, ३, १; साम. ६९; तै. सं.
 १, ३, १४, १
 आ वो रुवण्युमौक्षिजो १, १२२, ५
 आ वो वहंतु ससरो रघुप्यवः १, ८५, ६; अथर्व. २०, १३, २
 आ वो वाहिष्ठो वहस्तु ७, ३७, १
 आ वो होता जोहवीति ७, ५६, १८
 आ शर्म पर्वतानां वृणीमहे ८, ३१, १०
 आ शर्म पर्वतानामोतापां ८, १८, १६
 आशसवं विकासनं १०, ८५, ३५; अथर्व. १४, १, २८
 आशीत्या नवत्यावा २, १८, ६

आशुः शिशानो वृषभो १०, १०३, १; साम. १८४९;
अथर्व. १९, १३, २; वा. य. १७, ३३; तै. सं.
४, ६, ४, १; नि. १, १५

आशुं दधिको तसु शुष्ट ४, ३९, १

आशुं दूतं विवस्वतो ४, ७, ४

आशुमिक्षिषाम्बि २, ३८, ३

आशुभ्रा यातमभिनो ७, ६८, १

आशुर्वा सुहन्मते ९, ३९, १; साम. ८९८

आश्वत्ते अटपिता ४, ३, ३

आश्वेनस्य जवसा १, ११८, ११; नि. ६, ७

आशुत्कर्ण क्षुभी हवं १, १०, ९; नि. ७, ६

आश्विनावन्वावस्येषा १, ३०, १७

आश्वेनस्य जंतवो ५, १९, ३

आस पतु य ईवदा ८, ४६, २१

आसंयतमिन्द्र नः ६, २२, १०; अथर्व. २०, ३६, १०

आसन्नायः सवर्षुषो ६, ४८, ११

आसत्यो यातु मघवो ४, १६, १; अथर्व. २०, ७७, १

आसवं सवितुर्वया ८, १०२, ६; तै. सं. ३, १, ११, ८

आसन्नाणासः शवसानं ६, ३७, ३; नि. १०, ३

आसहचं पथिमिरिन्द्र ६, १८, ११

आसां पूर्वोसामहसु १, १२४, ९

आसीनासो अरुणीनां १०, १५, ७; अथर्व. १८, ३, ४३;

वा. य. १९, ६३

आसीमरोहसुयमा ३, ७, ३

आसुरम्याय सुम्यं ८, २२, १५

आसुते सिंचत अयं ८, ७२, १३; साम. १४८०; वा. य.

३३, २१

आसुष्टुती नमसा वर्तवथ्यै ५, ४३, २

आसुष्मा गो मघवन् ६, ४४, १८

आसुष्वन्ती यजते १०, ११०, ६; अथर्व. ५, १२, ६; वा. य.

२९, ३१; तै. मा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, ११

आसुर्वे न रश्मयो भुवासः १, ५९, ३

आसुर्वो अरुह्युक् ५, ४५, १०

आसुर्वो न भाजुमक्षिः ६, ४, ६

आसुर्वो यातु सप्तधः ५, ४५, ९

आसोता परि पिचता ९, १०८, ७; साम. ५८०; १३९४

आसोम सुवानो आग्निभिः ९, १०७, १०; साम.

५१३; १६८९

आस्तुतासो मरुतो ७, ५७, ७

आस्थापयन्त युवतिं युवातः १, १६७, ६

आस्तो वृकस्य वर्तिकां १, ११६, १४

आस्मा स्मं वृषपाणे १, ५१, १२

आस्मिन्पिशंगमिन्द्रो ९, २२, ५

आस्मन् युवमानो अजरः १, ५८, २

आहं सरस्वतीवतोः ८, ३८, १०

आहं पितृन्सुविद्व्रां १०, १५, ३; अथर्व. १८, १, ४५;

वा. य. १९, ५६; तै. सं. २, ६, १२, ३

आहरयः सद्यजिरे ८, ६९, ५; साम. १४९०; अथर्व.

२०, २२, ५, ९२, २

आहर्षताय धृष्णवे ९, ९९, १; साम. ५५१

आहर्षतो अर्जुने अत्के ९, १०७, १३; साम. ७६८

आहार्यं त्वाविदं त्वा १०, १६१, ५; अथर्व. ८, १, २०;

२०, ९६, १०

आहि धावापृथिवी अन्न १०, १, ७

आहि रुद्रतमभिना ८, २२, ९

आहिष्मा याति नर्यः ४, २९, २

आहिष्मा सुनवे पिता १, २६, ३

आहोता मन्द्रो विद्वथानि ३, १४, १

इच्छन्त रेतो मिथस्तनु १, ६८, ८

इच्छन्ति त्वा सोम्यासः सखा ३, ३०, १; वा. य. ३४, १८

इच्छन्ति देवाः सुन्वतं ८, २, १८; साम. ७२१; अथर्व.

२०, १८, ३

इच्छन्तस्य यच्छिरः १, ८४, १४; साम. ९१४; अथर्व.

२०, २१, २; तै. मा. १, ५, ८, १

इक्षामग्ने पुनर्दंसं ३, १, २३; ५, ११; ६, ११; ७, ११;

१५, ७; २२, ५; २३, ५; साम. ७६; वा. य.

१२, ५१; तै. सं. ४, २, ४, ३

इक्षामास्त्वा पदे वयं ३, २९, ४; वा. य. ३४, १५; तै. सं.

३, ५, ११, १

इक्ष्मा सरस्वती मही १, १३, ९; ५, ५, ८

इत जती वो अजरं ८, ९९, ७; साम. २८३; अथर्व.

२०, १०५, ३

इति चिक्षि त्वा धना १०, १२०, ४; अथर्व. ५, २, ४

इति चिन्तु प्रजायै ५, ४१, १७

इति चिन्मन्नुमग्निः ५, ७, १०

इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य १०, ११५, ९

इति त्वा देवा इम १०, २५, १८

इति वा इति मे मनो १०, ११९, १

इति स्तुतासो असथा ८, ३०, २

इतो वा साति १, ६, १०; अथर्व. २०, ७०, ६

इत्या धीवन्तमग्निः ८, २, ४०; नि. ३, १६

इत्या यथा त ऊतये ५, २०, ४
 इत्या हि सोम इन्मदे १, ८०, १; साम. ४१०
 इवं यमस्य सादनं १०, १३५, ७
 इदं वचः पर्जन्याय ७, १०१, ५; तै. आ. १, २९, १
 इदं वचः शतसाः ७, ८, ६
 इदं वपुर्विचनं ५, ४७, ५
 इदं वसो सुतमंघः ८, २, १; साम. १२४; ७३४
 इदं वामास्ये हविः ४, ४९, १; तै. सं. ३, ३, ११, १
 इदं वां भविरं मधु ८, ३८, ३; साम. १०७५
 इदं विष्णुविं चक्रमे १, २२, १७; साम. २२२; १६६९;
 अथर्व. ७, २६, ४; वा. य. ५, १५; तै. सं.
 १, २, १३, १; नि. १२, १२
 इदं अष्टज्योतिषां ज्योतिरागाच् १, ११३, १; साम. १७४९;
 नि. २, १९
 इदं अष्टज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं १०, १७०, ३; साम. १४५५
 इदं सु मे जरितः १०, २८, ४; नि. ५, ३
 इदं स्मरिदमिदं १०, १२४, ६
 इदं ह नूनमेपां ८, १८, १
 इदं हविर्मेघवत् १०, ११६, ७; नि. ७, ६
 इदं हि वां प्रदिवि ५, ७६, ४
 इदं हन्वोजसा ३, ५१, १०; साम. १६५; ७३७
 इदं कवेरादित्यस्य २, २८, १
 इदं त एकं पर ऊ त १०, ५६, १; साम. ६५; अथर्व.
 १८, ३, ७; तै. आ. ३, ७, १, ३; तै. आ. ६, ३, १, ४, २
 इदं ते पात्रं सनवितं १०, ११२, ६
 इदं ते सोमं मधु ८, ६५, ८
 इदं ज्योतिषमिन्द्रपानं ६, ४४, १६
 इदं धावापृथिवी सखं १, १८५, ११; तै. आ. २, ८, ४, ८
 इदं गमो वृषभाय १, ५१, १५
 इदमकर्म नमो १०, ६८, १२; अथर्व. २०, १६, १२
 इदमग्ने सुधितं १, १४०, ११
 इदमायः म वहत १, २३, २२; १०, ९, ८; अथर्व. ७, ८९, ३;
 वा. य. ६, १७
 इदमित्था रौद्रं १०, ६१, १
 इदसु त्वयुरुत्तमं ४, ५१, १; नि. ४, २५
 इदसु त्वन्महि महां ४, ५, ९
 इदसुदकं पिबतेति १, १६१, ८
 इदं पितृभ्यो नमो अस्तु १०, १५, २; अथर्व. १८, १, ४६;
 वा. य. १२, ६८; तै. सं. २, ६, १२, ४
 इदं पित्रे मरुतां १, ११४, ६
 इदं मे अग्ने कियते ४, ५, ६

इदा हि त उपो अत्रिसानो ६, ६५, ५
 इदा हि ते वेविषतः ६, २१, ५
 इदा हि व उपस्तुतिं ८, २७, ११
 इदा हि वो विषते ६, ६५, ४
 इदाहः पीतिं ४, ३३, १११
 इध्मं यस्ते जमर ४, १२, २
 इध्मेनाम इच्छमानो ३, १८, ३; अथर्व. ३, १५, ३
 इनोत पृष्ठ ३, ३८, २
 इनो राजन्नरतिः १०, ३, १; साम. १५४६
 इनो वाजानां पतिः १०, २६, ७
 इन्द्रधिद्राय बृहते ९, ६९, १०
 इन्द्रं रिहति महिषा २, ९७, ५७
 इन्द्रः पविष्ट चारुमंदाय ९, १०९, १३; साम. ४३१
 इन्द्रः पविष्ट चेतनः ९, ६४, १०; साम. ४८१
 इन्द्रः पुनानः प्रजां ९, १०९, ९
 इन्द्रः पुनाये अति ९, ८६, २६
 इन्द्रुरखो न पाजस्य ९, ४३, ५
 इन्द्रुरिद्राय सोमते ९, १०९, २२
 इन्द्रुरिद्राय पवत ९, १०१, ५; साम. ८७३; अथर्व.
 २०, १३७, ५
 इन्द्रुर्देवानामुपसखं ९, २७, ५
 इन्द्रुर्वाजी पवते ९, २७, १०; साम. ५४०, १०१९
 इन्द्रुर्हिन्वानो अर्षति ९, ६७, ४
 इन्द्रुर्हिन्वानः सोतुमिः ९, ३०, २
 इन्द्रो यथा तव स्तवो ९, ५५, २; साम. ९७६
 इन्द्रो यदादिभिः सुतः ९, २४, ५; साम. ९६४
 इन्द्रो न्यन्यमर्षति ९, ६७, ५
 इन्द्रो समुद्रमीलय ९, ३५, २
 इन्द्र आशाम्यस्परि २, ४१, १२; अथर्व. २०, २०, ७,
 ५७, १०; तै. आ. २, ५, ३, १; नि. ६, १
 इन्द्र आसां नेता १०, १०३, ८; साम. १८५६; अथर्व.
 १९, १३, ९; वा. य. १७, ४०; तै. सं. ४, ६, ४, ३
 इन्द्र इत्सोमपा एक ८, २, ४
 इन्द्र इन्द्रयोः १, ७, २; साम. ५९७; ७९७ अथर्व.
 २०, ३८, ५; ४७, ५; ७०, ८; तै. आ. १, ५, ८, २
 इन्द्र इन्द्रो महानां ८, ९२, ३; साम. ७१५
 इन्द्र इषे ददातु नः ८, ९३, ३४; साम. १९९
 इन्द्र उक्थेन शवसा १०, १००, ५
 इन्द्र अमुमिर्वाजवज्रिः ३, ६०, ५
 इन्द्र अमुमिर्वाजिभिः ३, ६०, ७
 इन्द्र अमुमान्वाजवाक् ३, ६०, ६

इन्द्र ओषधीरसनो ३, ३४, १०; अथर्व. २०, ११, १०
 इन्द्रं वयं महाधनं १, ७, ५; साम. १३०; अथर्व.
 २०, ७०, ११; तै. ब्रा. २, ७, १३. १
 इन्द्रं वषट् नो गिर ८, १३, १६
 इन्द्रं वषटो अमुरः ९, ६३, ५
 इन्द्रं वाणीरनुतमम्युमेव ७, ३१, १२; साम. १७९५
 इन्द्रं विद्या अवीवृषन् १, ११, १; साम. ३४३; ८२७;
 वा. य. १२, ५६; १५, ६१; १७, ६१; तै. सं.
 ४, ६, ३, ४; तै. ब्रा. २, ७, १५, ५
 इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवसो ८, १२, २२
 इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुहूतं ३, ३७, ५; अथर्व. २०, १९, ५
 इन्द्रं वो नरः सस्रथाय ६, २९, १
 इन्द्रं वो विशतः परि १, ७, १०; साम. १६२०; अथर्व.
 २०, ३९, १; ७०, १६; तै. सं. १, ६, १२, १
 इन्द्रं सोमस्य पीतवे ३, ४२, ४; अथर्व. २०, २४, ४
 इन्द्रं स्वावा नृतमं १०, ८९, १
 इन्द्रः किल भुव्या अस्य १०, १११, ३
 इन्द्रः प्रभिदातिरद् ३, ३४, १; अथर्व. २०, ११, १; नि. ४, १७
 इन्द्रः स दामने कृत ८, ९३, ८; साम. १२२३; अथर्व.
 २०, ४७, २; १३७, १३; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३
 इन्द्रः समस्तु यजमानं १, १३०, ८
 इन्द्रः सहस्रदाहो १, १७, ५
 इन्द्रः सीतां नि ४, ५७, ७; अथर्व. ३, १७, ४
 इन्द्रः सुतेषु सोमेषु ८, १३, १; साम. ३८१; ७४६
 इन्द्रः सुप्रामा स्वर्षो ६, ४७, १२; १०, १३१, ६; अथर्व.
 ७, ९१, १; २०, १२५, ६; वा. य. २०, ५१;
 तै. सं. १, ७, १३, ४
 इन्द्रः सु पया वृषणा ३, ५७, २
 इन्द्रः सुमित्रो मघवा ३, ३०, ३
 इन्द्रः सूर्यस्य राक्षसिभिः ८, १२, ९
 इन्द्रः स्वर्षा जनयन् ३, ३४, ४; अथर्व. २०, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ३, ६
 इन्द्रः स्वाहा पिबतु ३, ५०, १
 इन्द्र ऋतुं न आ भर ७, ३२, २६; साम. २५९; १४५६;
 अथर्व. १८, ३, ६७; २०, ७९, १; तै. सं. ७, ५, ७, ४
 इन्द्र ऋतुविदं सुतं ३, ४०, २; अथर्व. २०, ६, २; ७, ४
 इन्द्र क्षत्रमभि वामं १०, १८०, ३; अथर्व. ७, ८४, २;
 तै. सं. १, ६, १२, ४
 इन्द्र क्षत्रासमातिषु १०, ६०, ५
 इन्द्र गृणीष व स्तुवे ८, ६५, ५
 इन्द्रं कामा वस्यन्तो ४, १६, १५

इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं १, १०६, ६
 इन्द्रं जहि पुमांसं ७, १०४, २४; अथर्व. ८, ४, २४
 इन्द्रं जामय उत वे ६, २५, ३
 इन्द्रं जयेत् न आ मर्षे ६, ४६, ५; अथर्व. २०, ८०, १
 इन्द्रजयेत्पान्धुहस्तयः ४, ५४, ५
 इन्द्रजयेत्पान्धुमरुणा १, २३, ८; २, ४१, १५
 इन्द्रतमा हि धिष्ण्या १, १८२, २
 इन्द्र तुभ्यमिदद्विभो १, ८०, ७; साम. ४१२
 इन्द्र तुभ्यमिन्मघवन् ६, ४४, १०
 इन्द्र त्रिधातु शरणं ६, ४६, ३; साम. २६६; अथर्व. २०, ८३, १
 इन्द्र त्वमवितेदसी ८, १३, २६
 इन्द्र त्वा वृषमं वयं ३, ४०, १; अथर्व. २०, १, १; ६, १
 इन्द्र त्वोत्तास आ वयं १, ८, ३; अथर्व. २०, ७०, १९
 इन्द्र दद्या मघवन् १०, १००, १
 इन्द्र दद्या यामकोशा ३, ३०, १५
 इन्द्र दद्यास्व पूरति ८, ८०, ७
 इन्द्र नेदीय पदिहि ८, ५३, ५; साम. २८२
 इन्द्रं तं शुभं ८, ७०, २; साम. ९३४; अथर्व. २०, ९२, १७;
 १०५, ५
 इन्द्रं वरो नेमयिता ७, २७, १; साम. ३१८; तै. सं. १, ६, १२, १
 इन्द्रं नो अग्ने वसुभिः ७, १०, ४
 इन्द्रं पिब तुभ्यं सुतो ६, ४०, १
 इन्द्रं पिब प्रतिकामं १०, ११२, १
 इन्द्रं पिब वृषधूतस्य ३, ४३, ७
 इन्द्रं पिब स्वधया विस्रुतस्य ३, ३५, १०
 इन्द्रं प्र णः पुरतेव ६, ४७, ७
 इन्द्रं प्र णो धितावानं ३, ४०, ३; अथर्व. २०, ६, ३
 इन्द्रं प्र णो रयमव ८, ८०, ४
 इन्द्रं प्रसूता वरुणप्रसिष्टा १०, ६६, २
 इन्द्रं प्रेहि पुरस्तं ८, १७, ९; अथर्व. २०, ५, ३
 इन्द्रं ब्रह्म क्रियमाणा सुपस्व ५, २२, १५
 इन्द्रमग्निं कविष्ठवा ३, १२, ३; साम. ६७१
 इन्द्रमगच्छ सुता इमे ९, १०६, १; साम. ५६६; ६९४
 इन्द्रं मरुत्व इह पाहि ३, ५१, ७; वा. य. ७, ३५; तै. सं.
 १, ४, १८, १
 इन्द्रमिक्केशिना हरी ८, १४, १२; अथर्व. २०, ९९, २
 इन्द्रमित्या गितो ३, ४२, ३; अथर्व. २०, २४, ३
 इन्द्रमित्राथिनो बृहत् १, ७, १; साम. १९८, ७९६; अथर्व.
 २०, ३८, ४; ४७, ४; ७०, ७; तै. सं. १, ६, १२, २;
 तै. ब्रा. १, ५, ८, १; नि. ७, २

इन्द्रमिद्वेत्तातय ८, ३, ५; साम. २४९; १५८७; अथर्व.
२०, ११८, ३
इन्द्रमिद्वरी वहतो १, ८४, २; साम. १०३०; वा. य. ८, ३५;
तै. सं. १, ४, ३८, १
इन्द्रमिद्विमीनां ८, ६, ४४
इन्द्रमिवेदुजये ४, ३९, ५
इन्द्रमीशानमोजसामि १, ११, ८; साम. १२५२
इन्द्रमुक्त्यानि वायुधुः ८, ६, ३५
इन्द्र मुक्त महां ६, ४७, १०
इन्द्रमेव धिपणा ६, १९, २
इन्द्र परेऽवरे ४, २५, ८
इन्द्रं प्रत्नेन मन्मना ८, ७६, ६
इन्द्रं प्रातर्हवामह १, १६, ३
इन्द्रं मतिर्हव आ ३, ३९, १
इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुः १, १६४, ४६; अथर्व.
९, १०, २८; नि. ७, १८
इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमृतये १, १०६, १
इन्द्र य उ नु ते अस्ति ८, ८१, ८
इन्द्र यथा ह्यस्ति ते ८, २४, ९
इन्द्र यस्ते नवीयसीं ८, ९५, ५; साम. ८८४
इन्द्र वाजेनु नोजव १, ७, ४; साम. ५९८; ७९८;
अथर्व. २०, ७०, १०; तै. ब्रा. १, ५, ८, २
इन्द्रवायू अयं सुतः ४, ४६, ६
इन्द्रवायू इमे सुता १, २, ४; वा. य. ७, ८, ३३, ५६;
तै. सं. १, ४, ४, १
इन्द्रवायू वृहस्पति सुहवेह १०, १४१, ४; अथर्व. ३, २०, ६;
वा. य. ३३, ८६
इन्द्रवायू वृहस्पति मित्राग्निम् १, १४, ३; वा. य. ३३, ४५
इन्द्रवायू मनोजुवा १, २३, ३
इन्द्र शविष्ट सत्यते ८, १३, १२
इन्द्र सुदो न आ गहि ८, ९५, ८; साम. १४०३
इन्द्र सुदो हि नो रयि ८, ९५, ९; साम. १४०४
इन्द्रश्च सुक्तयाति नः २, ४१, ११; अथर्व. २०, २०, ६, ५७, ९
इन्द्रश्च वायवेपां सुतानां ५, ५१, ६
इन्द्रश्च वायवेपां सोमानां ४, ४७, २; साम. १६९९
इन्द्रश्च सोमं पिबतं ४, ५०, १०; अथर्व. २०, १३, १
इन्द्रश्चिदातद्वज्रीत् ८, ३३, १७
इन्द्र क्षुधि सु मे हवं ८, ८२, ६
इन्द्र भेषानि प्रविणानि २, २१, ३
इन्द्र सोमं सोमपते ३, ३२, १
इन्द्र सोममिनं पिब २०, २४, १

इन्द्र सोमं पिब अतुना १, १५, १
इन्द्र सोमाः सुता इमे तव ३, ४०, ४; अथर्व. २०, ६, ४
इन्द्र सोमाः सुता इमे ताव ३, ४२, ५; अथर्व. २०, २४, ५
इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ ३, ३४, ५; अथर्व. २०, ११, ५
इन्द्रस्ते सोम सुतस्य ९, १०९, २; साम. १३६९
इन्द्र स्थातर्हरीणां ८, २४, १७; साम. १६८५; अथर्व.
२०, ६४, ५
इन्द्रः स्पष्टत वृत्रहा ८, ६१, १५
इन्द्रस्य कर्म सुकृता वृत्रिणि ३, ३२, ८
इन्द्रस्य वृत्तीरिविता १०, १०८, २
इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्रबोचं १, ३२, १; साम. ६१२; अथर्व.
२, ५, ५; तै. ब्रा. २, ५, ४, १; नि. ७, २
इन्द्रस्य नु सुकृतं दैव्यं १०, १००, ६
इन्द्रस्य वज्र आयसो निमि ८, ९६, ३
इन्द्रस्य वज्रो मरुतां ६, ४७, १८; अथर्व. ६, १२५, ३;
वा. य. २९, ५४; तै. सं. ४, ६, ६, ६
इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य १०, १०३, ९; साम. १८५७; अथर्व.
१९, १३, १०; वा. य. १७, ४१; तै. सं. ४, ६, ४, ३
इन्द्रस्य सत्यसुभवः ३, ६०, ३
इन्द्रस्य सोम प्रवमानं ९, ७६, ३; साम. १२३०
इन्द्रस्य सोम राघसे पुनानो ९, ८, ३; साम. ११८०
इन्द्रस्य सोम राघसे ९, ६०, ४
इन्द्रस्य हविर् सोमधानं ९, १०८, १६
इन्द्रस्यागिरसां चेटो १, ६२, ३
इन्द्रस्यात्र तविषीम्यः १०, ११३, ६
इन्द्रस्येव रातिमा १०, १७८, २
इन्द्राकुत्सा वहमाना रयेन ५, ३१, ९
इन्द्रा को वां वरुणा ४, ४१, १
इन्द्राग्नी अपसस्पयुष ३, १२, ७; साम. १५७७; १६९४
इन्द्राग्नी अपादियं ६, ५९, ६; साम. २८१; वा. य. ३३, ९३
इन्द्राग्नी अवसागतं ७, ९४, ७
इन्द्राग्नी आगतं सुवं ३, १२, १; साम. ६६९; वा. य. ७, ३१;
तै. सं. १, ४, १५, १
इन्द्राग्नी आहि तव्यते ६, ५९, ७
इन्द्राग्नी उक्थवाहसा ६, ५९, १०
इन्द्राग्नी को अत्य वां ६, ५९, ५
इन्द्राग्नी जरितुः सचा ३, १२, २; साम. ६७०
इन्द्राग्नी तपंति भाचा ६, ५९, ८
इन्द्राग्नी तविषाणि वां ३, १२, ८; साम. १५७८; १६९५
इन्द्राग्नी नवति पुरो ३, १२, ६; साम. १५७६; १७०४;
तै. सं. १, २, १४, १

इंद्राप्ती मित्रावरुणादिति ५, ४६, ३; वा. य. ३३, ४९
 इंद्राप्ती यमवथ उभा ५, ८६, १
 इंद्राप्ती जुवं सु नः ८, ४०, १
 इंद्राप्ती युवामिने ६, ६०, ७; साम. २९१
 इंद्राप्ती युवोरपि ६, ५९, ९
 इंद्राप्ती रोचना दिवः ३, १२, ९; साम. १६९३; तै. सं.
 ४, २, ११, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, ३
 इंद्राप्ती वृत्रहलेषु १०, ६५, २
 इंद्राप्ती शतदाक्षि ५, २७, ६
 इंद्राप्ती शृणुतं हवं ६, ६०, ६५
 इंद्राणीमासु नारियु १०, ८६, ११; अथर्व. २०, १२६, ११;
 तै. सं. १, ७, १३, १; नि. ११, ३८
 इंद्राजु रूपणा वयम् ६, ५७, १; साम. २०२
 इंद्रापरवता बृहता रथेन ३, ५३, १; साम. ३३८
 इंद्राबृहस्पती वयं ४, ४२, ५
 इंद्राय गाव आशिर् ८, ६२, ६; साम. १४९१; अथर्व.
 २०, २२, ६; ९२, ३; तै. ब्रा. २, ७, १३, ४; नि. ६, ८
 इंद्राय गिरो अनिशित १०, ८९, ४; साम. ३३९; तै. ब्रा.
 २, ४, ५, २
 इंद्राय नूनमचैतो १, ८४, ५; साम. ९५१
 इंद्राय पवते मयः ९, १०७, १७; साम. ५२०
 इंद्राय मद्भने सुतं ८, ९२, १९; साम. १५८; ७२२; अथर्व.
 २०, ११०, १
 इंद्राय वृषणं मयं ९, १०६, ५
 इंद्राय साम गायत ८, ९८, १; साम. ३८८; १०२५,
 अथर्व. २०, ६२, ५; नि. ७, २
 इंद्राय सु मर्षितमं ८, १, १९
 इंद्राय सोम परि विच्यसे ९, ७८, २
 इंद्राय सोम पवसे ९, २३, ६
 इंद्राय सोम पातवे जुभिः ९, १०८, १५
 इंद्राय सोम पातवे मदाय ९, ११, ८; साम. १४४८
 इंद्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने ९, ९८, १०; साम. १३३१, १६७९
 इंद्राय सोम सुपुतः ९, ८५, १; साम. ५६१
 इंद्राय सोमाः प्र दिवो ३, ३६, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १२
 इंद्राय हि धौरसुरो अनजत १, १३१, १
 इंद्रा याहि विभ्रमानो १, ३, ४; साम. ११४६; अथर्व.
 २०, ८४, १; वा. य. २०, ८७
 इंद्रा याहि वृषुजानः १, ३, ६; साम. ११४८; अथर्व.
 २०, ८४, ३; वा. य. २०, ८९
 इंद्रा याहि धियेधितो १, ३, ५; साम. ११४७; अथर्व.
 २०, ८४, १; वा. य. २०, ८८

इंद्रा जुवं वरुणा ४, ४१, ४
 इंद्रा जुवं वरुणा भूतं ४, ४१, ५
 इंद्रायैदं पुनीतनो ९, ६२, २९
 इंद्रायैदो मरुवते ९, ६४, २२; साम. ४७२; १०७६
 इंद्रावरुण नू जु वां १, १७, ८
 इंद्रावरुणयोरहं १, १७, १; तै. सं. २, ५, १२, २
 इंद्रावरुण वामहं १, १७, ७
 इंद्रावरुणा मधुमत्तमस्य ६, ६८, ११; अथर्व. ७, ५८, २
 इंद्रावरुणा यद्विमानि चक्रधुः ७, ८२, ५
 इंद्रावरुणा यद्विष्णो ८, ५९, ६
 इंद्रावरुणा युवमश्वरायो नः ७, ८२, १; तै. सं. २, ५, १२, २;
 तै. ब्रा. २, ८, ४, ५; नि. ५, २
 इंद्रावरुणा वचनभिरप्रति ७, ८३, ४
 इंद्रावरुणावभ्या उपति ७, ८३, ५
 इंद्रावरुणा सुवपाविमं ६, ६८, १०; अथर्व. ७, ५८, १
 इंद्रावरुणा सौमनसं ८, ५९, ७
 इंद्राविष्णु तत्पनयाच्यं ६, ६९, ५
 इंद्राविष्णु दंदिताः शंवरस्य ७, ९९, ५; तै. सं. ३, २, ११, ३
 इंद्राविष्णु पिबतं ६, ६९, ७
 इंद्राविष्णु मदपती ६, ६९, ३
 इंद्राविष्णु इविषा ६, ६९, ६
 इंद्रासोमा तपतं रसा उज्जतं ७, १०४, ३; अथर्व. ८, ४, १
 इंद्रासोमा दुष्कृतो ७, १०४, ३; अथर्व. ८, ४, ३
 इंद्रासोमा पक्कामासु ६, ७२, ४
 इंद्रासोमा परि वां भूत वि ७, १०४, ६; अथर्व. ८, ४, ६
 इंद्रासोमा महि तद्वां ६, ७२, १
 इंद्रासोमा युवमंग ६, ७२, ५
 इंद्रासोमा वर्तयतं दिवसरि ७, १०४, ५; अथर्व. ८, ४, ५
 इंद्रासोमा वर्तयतं दिवो ७, १०४, ४; अथर्व. ८, ४, ४
 इंद्रासोमावदिमपः ६, ७२, ३
 इंद्रासोमा वासयथ ६, ७२, २
 इंद्रासोमा समवसंतं ७, १०४, २; अथर्व. ८, ४, २;
 नि. ६, ११
 इंद्रा ह यो वरुणा ४, ४१, २
 इंद्रा ह रतं वरुणा ४, ४१, ३
 इंद्रियाणि शतक्रतो ३, ३७, ९; अथर्व. २०, २०, २;
 ५७, ५; तै. सं. १, ६, १२, १
 इंद्रो असा नमो बृहव ७, ९४, ४; साम. ८००
 इंद्रेण याय सरथं सुते ३, ६०, ४
 इंद्रेण युजा निःसृजत १०, ६२, ७
 इंद्रेण रोचना दिवो ८, १४, ९; अथर्व. २०, २८, ३; ३९, ४

इंद्रो सं हि इक्षसे १, ६, ७; साम. ८५०; अथर्व. २०, ४०, १;
७०, ३; नि. ४, १२
इंद्रो जेते तुसवो ७, १८, १५; नि. ६, ६; ७, २
इंद्रो सुर्वे शशमानासः १०, ९२, ७
इंद्रो विश्वानि धीर्यां ८, ६३, ६
इंद्रो जेते प्रसवं. शिक्षमाणे ३, ३३, २
इंद्रो हि मत्स्यं यतो १, ९, १; साम. १८०; अथर्व. २०, ७१, ७;
वा. य. ३३, २५
इंद्रो अंग महद्भय २, ४१, १०; साम. २००; अथर्व.
२०, २०, ५; ५७, ८
इंद्रो अभावि सुष्यो निरेके १, ५१, १४; नि. ६, ३१
इंद्रो अर्लो अरदद्भ्रगाहुः ३, ३३, ६; नि. २, २६
इंद्रो अस्मे सुमना अस्तु १०, १००, ४
इंद्रोतिभिर्बहुकाभिर्नो ३, ५३, २१; अथर्व. ७, ३१, १
इंद्रो दधीचो अस्थमिः १, ८४, १३; साम. १७९; ९१३;
अथर्व. २०, ४१, १; तै. प्रा. १, ५, ८, १
इंद्रो दिव इद्र इक्षे १०, ८९, १०; नि. ७, २
इंद्रो दिवः प्रतिमार्त्तं १०, १११, ५
इंद्रो दीर्घाय चक्षसे १, ७, ३; साम. ७९९; अथर्व.
१०, ३८, ६; ४७, ६; ७०, ९; तै. प्रा. १, ५, ८, २
इंद्रो न यो महा कर्माणि ९, ८८, ४
इंद्रो नेदिष्ठमवसा ६, ५२, ६
इंद्रो प्रसेन्द्र क्षयिः ८, १६, ७
इंद्रो मदाय बाहुषे १, ८१; १; साम. ४११; १००२;
अथर्व. २०; ५६, १
इंद्रो मधु संभृतमुत्तिगायां ३, ३९, ६
इंद्रो महां लिपुमालयां २, ११, ९
इंद्रो महा महतो १०, ६७, १२; अथर्व. २०, ९१, १२
इंद्रो महा महतो १०, १११, ४
इंद्रो महा रोदसी पप्रथच्छव ८, ३, ६; साम. १५८८; अथर्व.
२०, ११८, ४
इंद्रो यज्वने ण्वते ६, २८, २; अथर्व. ४, २१, २; तै. प्रा.
२, ८, ८, ११
इंद्रो यातुतामभवत्पराका ७, १०४, २१; अथर्व. ८, ४, २१;
नि. ३, २०, ६, ३०
इंद्रो यातो वसितस्य राजा १, ३२, १५; तै. प्रा. २, ८, ४, ३
इंद्रो रथाय प्रवर्तं कृणोति ५, ३१, १
इंद्रो राजा जगतः ७, २७, ३; अथर्व. १९, ५, १; तै. प्रा.
२, ८, ५, ८
इंद्रो बलं राक्षितारं १०, ६७, ६; अथर्व. २०, ९१, ६
इंद्रो वसुभिः परि पातु १०, ६६, ३

इंद्रो वा वेदियन्मघं ८, २१, १७
इंद्रो वाजस्य स्थविरस्य ६, ३७, ५
इंद्रो विश्वैर्वीर्यैः ३, ५४, १५
इंद्रो वृषमधुणोच्छयेनीतिः ३, ३४, ३; अथर्व. २०, ११, ३;
वा. य. ३३, २६
इंद्रो वृत्रस्य तविषीं १, ८०, १०
इंद्रो वृत्रस्य दोषतः १, ८०, ५
इंद्रो हरी युयुते अधिना रथं १, १६१, ६
इंद्रो हर्षतमर्जुनं ३, ४४, ५
इंधन्वभिर्बहुभिः २, ३४, ५
इंधानो अग्निं वनवत् २, २५, १; तै. प्रा. १, ८, ५, २
इंधे राजा समर्थो ७, ८, १; साम. ७०
इम आ यातमिदवः १, १३७, २
इम इन्द्र भरतस्य ३, ५३, २४
इम इन्द्राय सुन्धिरे ७, ३२, ४; साम. २९३
इम उ त्वा पुदशाक ६, २१, १०
इम उ त्वा वि चक्षते ८, ४५, १६; साम. १३६
इमं यज्ञं सहसावन् ३, १, २२
इमं यज्ञं चनो धा ६, १०, ६
इमं यज्ञं स्वमस्माकं ४, २०, ३
इमं यज्ञमिदं वचो १०, १५०, २
इमं यज्ञमिदं वचो १, ९१, १०
इमं यम प्रस्तरमा हि १०, १४, ४; अथर्व. १८, १, ६०;
तै. सं. २, ६, १२, ६
इमं रथमधि ये सप्त वस्थुः १, १६४, ३; अथर्व. ९, ९, ३
इमं विधेवो अपां सधस्थे द्विता २, ४, २
इमं विधंतो अपां सधस्थे पञ्चं १०, ४६, २
इमं स्तोमं रोदसी ३, ५४, १०
इमं स्तोमं सक्रतवो २, २७, २
इमं स्तोममभिष्टये ८, १२, ४
इमं स्तोममर्हते जातवेदसे १, ९४, १; साम. ६६; १०६४;
अथर्व. २०, १३, ३
इमं स्वसौ हृद आ सु तष्टं २, ३५, २
इमं कामं मंदया गोभिरसैः ३, ३०, २०; ३, ५०, ४;
तै. प्रा. २, ५, ४, १
इमं वा वीरो अमृतं ८, २३, १९
इमं व नो गावेपर्णं ६, ५६, ५
इमं जीवेभ्यः परिधिं १०, १८, ४; अथर्व. १२, २, २३;
वा. य. ३५, १५; तै. प्रा. ३, ७, ११, ३; तै. आ. ६, १०, २
इमं सुवस्व गिर्वेणः ८, १२, ५
इमं तं पश्य वृषभस्य १०, १०२, ९; नि. ९, २४

इमां त्रितो भूर्यविन्दु १०, ४६, ३
 इमां नराः पर्वतास्तुभ्यमापः ३, ३५, ८
 इमां नरो मरुतः सञ्चतास्तु ७, १८, २५
 इमां नरो मरुतः सञ्चता घृष्टं ३, १६, २
 इमां तु मायिनं ह्रुव ८, ७६, १
 इमां तु सोममंतितो १, १७९, ५; नि. ६, ४
 इमां नो अम उप यज्ञं १०, १२४, १
 इमां नो अमे अध्वरं होतः ६, ५२, १२
 इमां नो अमे अध्वरं जुषस्व ७, ४२, ५
 इमां नो यज्ञमसृतेषु ३, २१, १; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
 इममस्ते चमसं मा वि १०, १६, ८; अथर्व. १८, ३, ५३;
 तै. आ. ६, १, ४
 इममंजस्यासुमये १०, ९२, २
 इममिन्द्र गवाशिरं ३, ४२, ७; अथर्व. २०, २४, ७
 इममिन्द्र सुतं पिच १, ८४, ४; साम. ३४४; ९४९
 इममिन्द्रो अदीधरत् १०, १७३, ३; अथर्व. ६, ८७, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, २, ९
 इमस्तु त्वमधर्ववद् ६, १५, १७
 इमस्तु पु त्वमस्माकं १, २७, ४; साम. २८; १४९७;
 तै. आ. ४, ११, ८
 इमस्तु पु वो अतिथिं ६, १५, १
 इमां विममिं सुकृतं ते १०, ४४, ९; अथर्व. २०, ९४, ९
 इमां महे विदध्याय ३, ५४, १
 इमां मे गंगे १०, ७५, ५; तै. आ. १०, १, १३; नि. ९, २६
 इमां मे वरुण भुषि १, २५, १२; साम. १५८५; वा. य.
 २१, १; तै. ब्रा. २, १, ११, ६
 इमां मे स्तोममधिना ८, ८५, २
 इमा अमे मतयस्तुभ्यं १०, ७, २
 इमा अभि प्र णोलुनो ८, ६, ७
 इमा अस्ते मतयो वाचो १०, ९१, १२
 इमा अस्य प्रवर्तयः ८, १३, २९
 इमा इन्द्रं वरुणं मे ४, ४१, ९
 इमा उ त्वा पस्पृधाना ७, १८, ३
 इमा उ त्वा पुरुतमस्य ६, २१, १
 इमा उ त्वा पुरुषाक ६, २१, १०
 इमा उ त्वा पुरुषतो ८, ३, ३; साम. २५०; १६०७;
 अथर्व. २०, १०४, १; वा. य. ३३, ८१
 इमा उ त्वा वातक्रवो ६, ४५, २५; साम. १४६
 इमा उ त्वा सुतेसुते ६, ४५, २८
 इमा उ वः सुदानवो ८, ७, १९
 इमा उ वां विविष्टयः ७, ७४, १; साम. ३०४; ७५३
 इमा उ वां भृमयो मन्वमा ३, ६२, १; नि. ५, ५

इमां वा मित्रावरुणा ७, ३६, २
 इमां सुपूर्या धियं ८, ६, ४३
 इमां गावः सरमेयाः १०, १०८, ५
 इना गिर आदित्येभ्यो २, २७, १; नि. १२, ३६
 इमा गिरः सवितारं ७, ४५, ४
 इमां स्तनाम्नोपथि १०, १४५, १; अथर्व. ३, १८, १
 इमां गायत्रवर्तनि ८, ३८, ६
 इमा जुषेयां सवना ८, ३८, ५
 इमा जुह्वाणा युष्मदावनो ७, ९५, ५; तै. ब्रा. २, ४, ६, १
 इमां च नः पृथिवीं ३, ५५, २१
 इमा ते वासिष्ठव मार्जनानि १, १६३, ५; वा. य. २९, १६;
 तै. सं. ४, ६, ७, २
 इमा घाना घृतस्तुनो १, १६, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १०
 इमा नारीरविधवाः १०, १८, ७; अथर्व. १२, २, ३१;
 १८, ३, ५७; तै. आ. ६, १०, २
 इमानि त्रीणि विष्टपा ८, ९१, ५
 इमानि वां भागधेयानि ८, ५९, १
 इमा तु कं सुवना १०, १५७, १; साम. ४५२; १११०
 अथर्व. २०, ६३, १; १२४, ४; वा. य. २५, ४६;
 तै. आ. १, २७, १
 इमां त इन्द्र सुष्टुतिं ८, १२, ३१
 इमां ते धियं प्र भरे महोमहोम् १, १०२, १; वा. य. ३३, २९;
 तै. ब्रा. २, ७, १३, ४
 इमां ते वाचं वसूयंत आयवो १, १३०, ६
 इमां त्वमिन्द्र मीद्वः १०, ८५, ४५
 इमां धियं शिक्षमाणस्य देव ८, ४२, ३; तै. सं. १, २, २, २
 इमां धियं सप्तशीर्ष्णाम् १०, ६७, १; अथर्व. २०, ९१, १
 इमा ब्रह्म बृहद्विो १०, १२०, ८; अथर्व. ५, २, ८;
 २०, १०७, ११
 इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः ३, ४१, ३; अथर्व. २०, २३, ३
 तै. ब्रा. २, ४, ६, २; नि. ४, १९
 इमा ब्रह्म सरस्वति २, ४१, १८
 इमा ब्रह्माणि वर्धना ५, ७३, १०
 इमा ब्रह्मैव तुभ्यं वेति १०, १४८, ४
 इमामस्ते वारणि मीमृषः १, ३१, १६; अथर्व. ३, १५, ४;
 नि. ६, २०
 इमा तु पु स्तोमसुतिमुप नः ७, ९३, ६
 इमास्तु तु कवितमस्य ५, ८५, ६; नि. ६, १३
 इमास्तु प्रभृतिं सात्वये धाः ३, ३६, १
 इमास्तु व्यासुरस्य ५, ८५, ५
 इमां प्रलाय सुष्टुतिं १०, ९१, १३

इमां स इन्द्र सुहृति ८, ६, ३२
 इमां मे अग्ने समिधं सुपस्व १०, ७०, १
 इमां मे अग्ने समिधमिमां २, ६, १
 इमां मे मरुतो गिरं ८, ७, ९
 इमा रुद्राय तवसे कपर्विने १, ११४, १; वा. य. १६, ४८;
 तै. सं. ४, ५, १०, १
 इमा रुद्राय स्थिरधन्वने ७, ४६, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ८;
 नि. १०, ६
 इमास इन्द्र पुत्रयो ८, ६, १९; साम. १८७
 इमे चित्तव मन्ववे १, ८०, ११
 इमे वैतारो अनुतस्य भूतेः ७, ६०, ५
 इमे जीवा वि सृतेः १०, १८, ३; अथर्व. १२, २, २२; तै. आ.
 ६, १०, २
 इमे स इन्द्र ते वयं पुरुषु १, ५७, ४; साम. ३७३;
 अथर्व. २०, १५, ४
 इमे स इन्द्र सोमाः ८, २, १०
 इमे सुहं मरुतो ७, ५६, १९; तै. ब्रा. २, ८, ५, ६
 इमे दिवो अमिमिषा ७, ६०, ७; नि. ६, २०
 इमे नरो वृत्रहरोषु ७, १, १०
 इमे भोजा अंगिरसो ३, ५३, ७
 इमे मा पीता यज्ञस उरुध्ववः ८, ४८, ५
 इमे मित्रो वरुणो वृक्षभालो ७, ६०; ६
 इमे यामासस्तव द्विगभुवन् ५, ३, १२
 इमे ये ते सु वायो बाह्वो जसः १, १३५, ९
 इमे ये नारारु न परः १०, ७१, ९
 इमे रभं चिम्मरुतो ७, ५६, २०
 इमे वां सोमा अप्सा सुवा १, १३५, ६
 इमे विप्रस्य वेधसो ८, ४३, १
 इमे सोमास इंदवाः १, १६, ६
 इमे हि ते कारवो धावधुर्वि ८, ३, १८
 इमे हि ते ब्रह्महृतः ७, ३२, २; साम. १६७६
 इमो अग्ने वीरवमनि ७, १, १८; तै. सं. ४, ३, १३, ६
 इमौ देवौ जायमानौ सुपंत २, ४०, २; तै. सं. १, ८, ११, ५
 इयं या नीचमर्किणी ८, १०१, १३
 इयं वामस्य मन्मन ७, ९४, १; साम. २१६
 इयं वामह्ने श्रुण्वं १०, ३२, ६
 इयं वां ब्रह्मणस्पते सुहृतिः ७, ९७, ९
 इयं विष्टुष्टिर्वत आ १०, १२२, ७; तै. ब्रा. २, ८, ९, ६
 इयं वेदिः परो अंतः १, १६४, ३५; अथर्व. ९, १०, १४;
 वा. य. २३, ६२
 इयं शुष्मेभिर्विसखा ६, ६१, २; तै. ब्रा. २, ८, २, ८; नि. २, २४

इयं सा भूया उपसामिव स्वाः १०, ३१, ५
 इयं सा वो अग्ने दीधितिः १, १८६, ११
 इयत्तकः कुपुंभकः १, १९१, १५
 इयत्तिका बाकुंतिका १, १९१, ११
 इयं स इन्द्र गिर्विणो ८, १३, ४
 इयं त ऋषियावती ८, १२, १०
 इयं ते नम्यसी मतिः ८, ७४, ७
 इयं ते पृथ्वा घृणे ३, ६२, ७
 इयं देव पुरोहितिर्गुवम्वा ७, ६०, १२; ६१, ७
 इयं न उक्ता प्रथमासु १०, ३५, ४
 इयमवदात्रमसं ६, ६१, १
 इयमिन्द्रं वरुणमष्टमे गीः ७, ८४, ५; ८५, ५
 इयसु ते अनुष्टुतिः ८, ६३, ८
 इयमेवा सृतानाम् १०, ७४, ३
 इयं मर्द्धा प्र स्तुणीते ६, ६७, २
 इयं मनीषा इयमग्निना गीः ७, ७०, ७; ७१, ६
 इयं मनीषा बृहती बृहंतः ७, ९९, ६
 इयं मे नाभिरिह मे १०, ६१, १२
 इरज्यक्षसे प्रथमस्य १०, १४०, ४; साम. १८१९;
 वा. य. १२, १०९; तै. सं. ४, २, ७, २
 इरावती धेनुमती ७, ९९, ३; वा. य. ५, १६; तै. सं.
 १, २, १३, १; तै. आ. १, ८, २
 इरावतीर्वरुण धेनवो वां ५, ६९, २
 इयं तोकाय नो दधत् ९, ६५, २१; साम. ९९६
 इयं बुहन्सुबुवां १०, १२२, ६
 इयमूर्जं च पिन्वस ९, ६३, २
 इयमूर्जं मन्मयां ९, ९४, ५
 इयमूर्जं पवमान ९, ८६, ३५
 इया मंदस्त्रादु ते ८, ८२, ३
 इयिरेण ते मनसा सुवस्य ८, ४८, ७; नि. ४, ७
 इयुर्न धन्वन्प्रति ९, ६९, १
 इयुर्न अिय इयुधेः १०, ९५, ३
 इये पवस्य धारया ९, ६४, १३; साम. ५०५; ८४१
 इयत्तारमध्वरस्य १०, १४०, ५; साम. १८९०; वा. य.
 १२, ११०; तै. सं. ४, २, ७, ३
 इयत्तारमनिष्कृतं सहस्रकृतं ८, ९९, ८
 इयत्ताराहावमवतं १०, १०१, ६; तै. सं. ४, २, ५, ५
 इयत्तितानोम वो माता १०, ९७, ९; वा. य. १२, ८३;
 तै. सं. ४, ५, ६, २
 इष्टा होत्रा अष्टक्षत ८, ९३, २३; साम. १५१
 इयम्वाचसुप वक्त्रेव ९, ९५, ५

इह त्या पुष्कभूतमा देवा ८, २२, ३
 इह त्या पुष्कभूतमा पुष्क ५, ७३, २
 इह त्या सधमाया युजानः ८, १३, २७; नि. ६, २१
 इह त्या सधमाया हरी ८, ३२, २९; ९३, २४
 इह त्वं सुनो सहस्रो नो ४, २, २
 इह त्वष्टारमभियं १, १३, १०; तै. सं. ३, १, ११, १
 इह त्वा गोपरीणसा ८, ४५, २४; साम. ७३३; अथर्व.
 २०, २२, ३
 इह त्वा भूर्ध्व चरेदुप ४, ४, ९; तै. सं. १, २, १४, ४
 इह प्रजामिह रयिं ४, ३६, ९
 इह प्रमूहि यत्तमः १०, ८७, ८; अथर्व. ८, ३, ८
 इह प्रयाणमस्तु वां ४, ४६, ७
 इह मियं प्रजया ते १०, ८५, २७; अथर्व. १४, १, २१,
 नि. ३, २१
 इह मवीतु य ईमंग वेद १, १६४, ७; अथर्व. ९, ९, ५
 इह भुत इन्द्रो अस्मे १०, २२, २; नि. ६, २३
 इहागतं वृषण्वस् ८, ७३, १०
 इह त्विजः परावठः ८, ३२, २२
 इहेंद्रासी उप ह्ये १, २१, १
 इहेंद्राणीमुप ह्ये १, २२, १२; नि. ९, ३४
 इहेव शृण्व पृषां १, ३७, ३; साम. १३५
 इहेव जाता समवावसीतां १, १८१, ४; नि. १२, ३
 इहेव यद्वां समना ४, ४३, ७; ४४, ७; अथर्व. २०, १४३, ७
 इहेव वः स्वतवसः ५, ५९, ११; तै. आ. १, ४, ३
 इहेव वो मनसा बंधुता ३, ६०, १
 इहेव सं मा वि शीष्टं १०, ८५, ४२; अथर्व. १४, १, २२;
 नि. १, १६
 इहेवैधि माप च्योछाः १०, १७३, २; अथर्व. ६, ८७, २;
 तै. आ. २, ४, २, ८
 इहोप वात शवसो नपातः ४, ३५, १
 ईक्षे रायः क्षयस्य ४, २०, ८
 ईक्षयंतीरपस्युवो १०, १५३, १; साम. १७५; अथर्व.
 २०, ९३, ४
 ईजानमिह्यौर्ता वसुः १०, १३२, १
 ईजे यज्ञेभिः शशामे ६, ३, २
 ईक्षते त्वामघस्त्ववः १, १४, ५
 ईक्षानायावस्त्ववः २, ६, ६
 ईक्षितो अग्न आ वह १, १४२, ४
 ईक्षितो अग्न आ वह ५, ५, ३
 ईक्षितो अग्रे यन्मसा नः २, ३, ३

ईक्षित्वा हि प्रतीच्यं ८, २३, १; साम. १०३
 ईक्षे अग्नि विपश्चितं ३, २७, २; तै. आ. २, ४, २, ४
 ईक्षे अग्निं स्ववसं ५, ६०, १ अथर्व. ७, ५०, ३; तै. आ.
 २, ७, १२, ४
 ईक्षे गिरा मनुहिंते ८, १९, २१
 ईक्षे च त्वा यजमानो हविर्भिः ३, १, १५
 ईक्षे पावापृथिवी पूर्वचित्तये १, ११२, १
 ईक्षेन्यं वो असुरं ७, २, ३
 ईक्षेन्यः पवमानो ९, ५, ३
 ईक्षेन्यो नमस्यः ३, २७, १३; साम. १५३८; अथर्व.
 २०, १०२, १; तै. आ. ३, ५, २, २
 ईक्षेन्यो वो मनुषो ७, ९, ४
 ईषिषांसमति क्षिजः ३, ९, ४
 ईषुरथं न न्यर्थं ७, १८, २
 ईषुर्गावो न यवसाद् ७, १८, १०
 ईषुदे ये पूर्वतरामपश्यन् १, ११३, ११; तै. सं. १, ४, ३३, १;
 तै. आ. ३, १८, १
 ईर्मान्तासः सिलिकमध्यमा १, १६३, १०; वा. य. २९, २१;
 तै. सं. ४, ६, ७, ४; नि. ४, १३
 ईर्मान्यद्रुषे धायि ५, ७३, ३
 ईशान इमा भुवनानि ९, ८६, ३७; साम. ९५७
 ईशानकृतो धुनयो १, ६४, ५
 ईशानाय प्रभुति वसु आ न ७, ९०, २
 ईशाना वायोणां १०, ९, ५; अथर्व. १, ५ ४; तै. आ.
 २, ५, ८, ५; तै. आ. ४, ४२, ४
 ईशानासो ये दधते स्वर्णः ७, ९०, ६
 ईशिषे धार्यस्य हि ८, ४४, १८; साम. १५३३
 ईसे यो विश्वस्या देववीते १०, ६, ३
 ईसे ह्यग्निरसुतस्य ७, ४, ६
 उक्थ उक्थे सोम इन्द्रं ७, २६, २; तै. सं. १, ४, ४६, १
 उक्थं चन शस्यमानं ८, २, १४; साम. २२५; १८०५
 उक्थभूतं सामभूतं ७, ३३, १४
 उक्थमिन्द्राय शंसं १, १०, ५; साम. ३६३
 उक्थवाहसे विश्वे मनीषां ८, ९६, ११
 उक्थेभिरवागवसे १, ४७, १०
 उक्थेभिर्ब्रह्मन्तमा ७, ९४, ११; वा. य. ३३, ७६
 उक्थेस्विन्वु क्षुर येपु २, ११, ३
 उक्षंते अर्धो अर्धो हव २, ३४, ३
 उक्षाक्षाय वशाक्षाय ८, ४३, ११; अथर्व. ३, २१, ६;
 १०, १, ३; तै. सं. १, ३, १४, ७

उक्षा महौ अभि ववक्ष एने १, १४६, २
 उक्षा मिसाति प्रति १, ६९, ४; साम. १३७२
 उक्षा समुद्रो अरुवः ५, ४७, ३; वा. य. १७, ६०; तै. सं.
 ४, ६, ३, ३
 उक्षेव यूया परियन् १, ७१, ९
 उक्षो हि मे पंच दश १०, ८६, १४; अथर्व. २०, १२६, १४
 उग्रं युयुज्म पृतनासु सास ८, ६१, १२
 उग्रं व ओजः स्थिरा ७, ५६, ७
 उग्रं न वीरं नमसोप सेदिम ८, ४२, ६
 उग्रबाहुर्भक्ष कृत्वा पुरंदर ८, ६१, १०
 उग्रस्तुरापाकभि भूयोजा ३, ४८, ४
 उग्रा इव प्रवहंतः समा यमुः १०, २४, ६
 उग्रा विघनिना मृध ६, ६०, ५; साम. ८५४; वा. य. ३३, ६१
 उग्रा संता हवामह १, २१, ४
 उग्रेव नूर इन्दु २, ११, १७
 उग्रो जज्ञे वीयाय ७, २०, १
 उग्रो वां ककुहो ययिः ५, ७३, ७
 उचथ्ये वपुषि यः स्वराद् ८, ४६, २८
 उक्षा ते जातमंधतो १, ६१, १०; साम. ४६७, ६७२;
 वा. य. २६, १६
 उक्षा दिवि दक्षिणावंतो १०, १०७, २
 उच्छिष्टं चन्द्रोर्मर १, २८, ९
 उच्छुष्मा ओषधीनां १०, ९७, ८; वा. य. १२, ८२;
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 उच्छोषिषा सहसस्तुत्र ३, १८, ४
 उच्छ्रयस्व वनस्पते ३, ८, ३; तै. प्रा. ३, ६, १, १
 उच्छ्रवंचमाना पृथिवी १०, १८, १२; अथर्व. १८, ३, ५१;
 तै. आ. ६, ७, १
 उच्छ्रवंचस्व पृथिवि १०, १८, ११; अथर्व. १८, ३, ५०;
 तै. आ. ६, ७, १
 उच्छ्रंती वा. कृणोति मंहना ७, ८१, ४
 उच्छ्रंतीरथ चितयंत ४, ५१, ३
 उच्छ्रंती मं वजता ५, ६४, ७
 उच्छ्रन्नुपसः सुदिना अरिमाः ७, ९०, ४
 उच्छा दिवो दुहितः ६, ६५, ६
 उज्जातमिद्र ते शव ८, ६२, १०
 उजायतां परशुः १०, ४३, ९; अथर्व. २०, १७, ९
 उत क्रतुभिर्ऋतुपाः ३, ४७, ३
 उत कण्वं वृषदः १०, ३१, ११
 उत गाव हवावृति १०, १४६, ३; तै. प्रा. २, ५, ५, ६
 उत प्रा अभिरश्चर ४, ९, ४

उत प्रा वयंतु देवपत्नीः ५, ४६, ८; अथर्व. ७, ४९, २; तै. प्रा.
 ३, ५, १२, १; नि. १२, ४६
 उत वा नेमो अस्तुतः ५, ६१, ८
 उत वा स रथीतमः ६, ५६, २
 उत ते सुद्युता हरी ८, १३, २३
 उत त्वं वीरं धनसासृजीपिणं ८, ८६, ४
 उत त्वं चमसं नवं १, २०, ६
 उत त्वदा स्वभ्यं ८, ६, २४; तै. प्रा. २, ७, १३, २
 उत त्वद्वां गुरते ७, ६८, ६
 उत त्वन्नो मारुतं वार्ध ५, ४६, ५
 उत त्वं पुत्रममुवः ४, ३०, १६
 उत त्वं भुज्युमधिना सखा ७, ६८, ७
 उत त्या तुर्वशावद् ४, ३०, १७
 उत त्या देव्या भियजा ८, १८, ८; तै. प्रा. ३, ७, १०, ५
 उत त्या मे यक्षसाधतनाय १, १२२, ४; नि. ६, २१
 उत त्या मे रौद्रावचिमन्ता १०, ६१, १५
 उत त्या मे हवमा जम्भ्यातं ६, ५०, १०
 उत त्या यजंता हरी ४, १५, ८
 उत त्या सद्य आर्या ४, ३०, १८
 उत त्या हरितो दश २, ६३, ९; साम. १२१८
 उत त्वे देवी सुभगे २, ३१, ५
 उत त्वे नः पर्यतासः सुशस्त ५, ४६, ६
 उत त्वे नो मरुतो ७, ३६, ७
 उत त्वे मा ध्वन्यस्य जुष्टाः ५, ३३, १०
 उत त्वे मा पौरकुलस्य सूरैः ५, ३३, ८
 उत त्वे मा मारुताभ्यस्य ५, ३३, ९
 उत त्वं सक्ये स्थिरपीतं १०, ७१, ५; नि. १, ८, २०
 उत त्वं सूनो सहसो ६, ५०, २
 उत त्वः पश्यक्ष ददर्श १, ७१, ४; नि. १, ८, १९
 उत त्वं मघवन्मृगु ८, ४५, ६
 उत त्वाग्ने मम स्तुतो ८, ४३, १७
 उत त्वा धीतयो मम ८, ४४, २२
 उत त्वा नमसा वयं ८, ४३, १२
 उत त्वा बधिरं वयं ८, ४५, १७
 उत त्वा भृगुवच्छुचे ८, ४३, १३
 उत त्वा भविते महि ८, ६७, १०
 उत त्वामरुणं वयं ९, ४५, ३
 उत त्वा स्त्री शशीयसी ५, ६१, ६
 उत दासं कौलितरं ४, ३०, १४
 उत दासस्य वधिर्नः ४, ३०, १५
 उत दासा परिधिरे १०, ६१, २

उत्त देवा अवहितं १०, १३७, १; अथर्व. ४, १३, १
 उत्त वावापृथिवी क्षत्र ६, ५० ३
 उत्त युमस्तुवीर्यं १, ७४, २
 उत्त द्वार उशतीः ७, १७, २
 उत्त न इ त्वष्टा गन्तव्यच्छास्त्र १, १८६, ६
 उत्त न इ मत्तयोऽद्ययोगाः १, १८६, ७
 उत्त न इ मरुतो वृद्धसेना १, १८६, ८
 उत्त न एना पत्न्या ९, ९७, ५३; साम. ११०५
 उत्त न एषु नृप ७, ३४, १८
 उत्त नः कर्णक्षोभमाना ८, ७८, ३
 उत्त नः पितृमा भर ८, ३२, ८
 उत्त नः प्रिया प्रियास्तु ६, ६१, १०; साम. १४६१; तै. ब्रा.
 १, ४, ६, १
 उत्त नः सिंधुरपां ८, २५, १४
 उत्त नः सुत्राग्रो देव गोपाः ६, ६८, ७
 उत्त नः सुघोस्मा जीराश्वः १, १४१, १२
 उत्त नः सुमर्गो भरिः १, ४, ६; अथर्व. २०, ६८, ६
 उत्त नूनं यद्विष्यं ४, ३०, २३
 उत्त नो गोमत्तच्छधि ८, ३२, ९
 उत्त नो गोमतीरिप आ बहा ५, ७९, ८
 उत्त नो गोमतीरिप उत्त ८, ५, ९
 उत्त नो गोमतीरियो विधा ९, ६२, २४; साम. १०६३
 उत्त नो गोविदश्चवित् ९, ५५, ३; साम. ९७७
 उत्त नो गोपणिं धियं ६, ५३, १०; साम. १५९३
 उत्त नो दिव्या ह्य ८, ५, २१
 उत्त नो देव देवान् ८, ७५, २; तै. सं. २, ६, ११, १
 उत्त नो देवावश्विना १०, ९३, ६
 उत्त नो देव्यदितिः ८, २५, १०
 उत्त नो धियो गोभद्राः १, ९०, ५
 उत्त नो नक्तमपां १०, ९३, ५
 उत्त नो ब्रह्मक्षविष ३, १३, ६
 उत्त नो रुद्रा चिन्मृकत १०, ९३, ७
 उत्त नो वाजसातये ९, १३, ४, साम. ११९०
 उत्त नो विष्णुरुत वातो भस्मि ५, ४६, ४
 उत्त नोऽहिर्बुध्न्यः शृणोतु ६, ५०, १४; वा. य. ३४, ५३;
 नि. १२, ३३
 उत्त नोऽहिर्बुध्न्योऽभयस्कः १, १८६, ५
 उत्त प्रथिमुदहक्षस्य १०, १०२, ७
 उत्त प्र पिथ ऊधरज्जवावाः ९, ९३, ३; साम. १४२०
 उत्त प्रहामसिदीव्या १०, ४१, १; अथर्व. ७, ५०, ६; १०, ८९, ९
 उत्त ब्रह्मण्या वयं ८, ६, ३३

उत्त ब्रह्माणो मरुतो मे मस्य ५, २९, ३
 उत्त मुवंतु जंतव १, ७४, ३; साम. १३८२; तै. सं.
 ३, ५, ११, ४
 उत्त मुवंतु नो निदो १, ४, ५; अथर्व. २०, ६८, ५
 उत्त म ऋग्रे पुर यस्य ६, ६३, ९
 उत्त मन्ये पितुरगृहो १, १५९, २
 उत्त माता वृहदिवा १०, ६४, १०
 उत्त माता महिषमन्ववेन ४, १८, ११; तै. सं. ३, २, ११, ३
 उत्त मे प्रथिवोर्वविद्योः ८, १९, ३७; नि. ४, १५
 उत्त मे रपसुवतिः ५, ६१, ९
 उत्त मे बोचतादिति ५, ६१, १८
 उत्त यासि सवितस्त्रीणि ५, ८१, ४
 उत्त यो मानुषेष्वा १, २५, १५
 उत्त योपणे दिव्ये महीं ७, २, ६
 उत्त वः शंसमुशिक्षा २, ३१, ६
 उत्त वा उ परि वृणक्ति १०, १४२, ३
 उत्त वां विष्णु मयास्वधो १, १५३, ४; नि. ४, १९
 उत्त याजिनं पुरुनिष्पिध्वानं ४, ३८, २
 उत्त वात पितासि न १०, १८६, २
 उत्त वा यः सहस्य प्र विद्वान् १, १४७, ५
 उत्त वा यस्य वाजिनो १, ८६, ३
 उत्त वा यो नो मर्चयाद् २, २३, ७
 उत्त व्रतानि सोम ते १०, २५, ३
 उत्त झुण्णस्य धृष्ण्या ४, ३०, १३
 उत्त सखास्यधिनोस्त ४, ५२, ३; साम. १७२७
 उत्त सिंधुं विवालयं ४, ३०, १२
 उत्त सु त्वे पयोवृषां ८, २, ४२
 उत्त स्तुतासो मरुतो ७, ५७, ६
 उत्त स ते परुण्यां ५, ५२, ९; नि. ५, ५
 उत्त स ते वनस्पते १, २८, ६
 उत्त स दुर्युभीयसे ५, ९, ४
 उत्त स यं शिङ्गं यथा ५, ९, ३
 उत्त स राशिं परि ९, ८७, ९
 उत्त स सत्र हर्यतस्य १०, २६, १०; अथर्व. २०, ३१, ५
 उत्त सा सद्य इपरि ४, ३१, ८
 उत्त सासु प्रथमः सारिष्य ४, ३८, ६
 उत्त सास्य तन्यसोरिव ४, ३८, ८
 उत्त सास्य ब्रवत्तसुर ४, ४०, ३; वा. य. ९, १५, तै. सं.
 १, ७, ८, ३
 उत्त सास्य पनयंति ४, ३८, ९
 उत्त सा हि स्वामाहुः ४, ३१, ७

उत खनं वस्त्रमेषानता ४, ३८, ५; नि. ४, २४
 उत स्व देवः सविता ६, ५०, १३
 उत स्व देवो भुवनस्य २, ३१, ४
 उत स्व न इन्द्रो विश्व २, ३१, ३
 उत स्व न उशिजामुर्विया १०, ९२, १२
 उत स्व वाजी क्षिपणि ४, ४०, ४; वा. य. ९, १४; तै. सं.
 १, ७, ८, ३; नि. २, २८
 उत स्व वाजी सहस्रिर्गता ४, ३८, ७
 उत स्व वाज्यरुपाः ५, ५६, ७
 उत स्या नः सरस्वती भोरा ६, ६१, ७
 उत स्या नः सरस्वती शुपाणोप ७, ९५, ४
 उत स्या नो दिवा ८, १८, ७; साम. १०२; तै. मा.
 ३, ७, १०, ४
 उत स्या वां रसातो वप्ससो १, १८१, ८
 उत स्या वां मधुमन्मक्षिकार १, ११९, ९
 उत स्या श्वेतावरी ८, २६, १८
 उत स्वया तन्वा ३ सं वदे तत् ७. ८६, २
 उत स्वराजे अदितिः खोमं ८, १२, १४
 उत स्वराजो अदितिः ७, ६६, ६; साम. १३५३
 उत स्वस्य अराधः ९, ७७, ३
 उत स्वानासो दिवि ५, २, १०; तै. सं. १, २, १४, ७
 उतादः परुषे गवि ६, ५६, ३; नि. २, ६
 उतामये पुरुहूत अबोमिः ३, ३०, ५; नि. ६, १; ७, ६
 उतायातं संगवे प्रातः ५, ७६, ३; साम. १७५४
 उतालब्धं स्पृणुहि १०, ८७, ७; अथर्व. ८, ३, ७
 उताशिष्टा अनु शृण्वन्ति २, २४, १३
 उतासि मैत्रावरुणो ७, ३३, ११; नि. ५, १४
 उताहं नक्तमुत सोम ते दिवा ९, १०७, २०; साम. ९२३
 उतेदानीं भगवतः ७, ४१, ४; अथर्व. ३, १६, ४; वा. य.
 ३४, ३७; तै. मा. २, ८, ९, ८
 उतेक्षिपे प्रसवस्य ५, ८१, ५
 उतो घा ते पुरुषा ७, २९, ४
 उतो नो अस्य कलचित् ५, ३८, ४
 उतो नो अस्या उपसो जुपेत १, १३१, ६; अथर्व. २०, ७२, ३
 उतो न्वस्य जोषमो ८, ९४, ६; साम. १७८७
 उतो न्वस्य यत्पदं ८, ७२, १८
 उतो न्वस्य यन्महत् ८, ७२, ६
 उतो पतिर्य उच्यते ८, १३, ९
 उतो पितृभ्यां प्रविदामु ३, ७, ६
 उतो स मष्टामिन्दुभिः १, २३, १५
 उतो सहस्रभर्गसं ९, ६४, २६

उतो हि वां रसवेयानि ७, ५३, ३
 उतो हि वां दात्रा संति ४, ३८, १
 उतो हि वां पूर्वो आ विविद्र ३, ५४, ४
 उत्तराहमुत्तरः १०, १४५, ३; अथर्व. ३, १८, ४
 उत्तानपर्णे सुभगे १०, १४५, २; अथर्व. ३, १८, २
 उत्तानायामजनयन् २, १०, ३
 उत्तानायामव भरा ३, २९, ३; वा. य. ३४, १४
 उत्तिष्ठाव पश्यते १०, १७९, १; अथर्व. ७, ७२, १
 उत्तिष्ठ नूनमेपां ५, ५६, ५
 उत्तिष्ठकोजसा सह ८, ७६, १०; साम. ९८८; अथर्व.
 २०, ४२, ३; वा. य. ८, ३९; तै. सं. १, ४, ३०, १
 उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते १, ४०, १; वा. य. ३४, ५६; तै. मा.
 ४, २, २
 उत्तिष्ठसि स्वाहुतो १०, ११८, २
 उते बृहन्तो अर्चयः ८, ४४, ४; साम. १५४१
 उते वयश्चिह्नसतेरपसन् १, १२४, १२; ६, ६४, ६
 उते शालान्मधवन्नुच भूय १, १०२, ७
 उते शुप्ता जिहतां १०, १४२, ६
 उते शुप्तास ईरते २, ५०, १; साम. १२०५
 उते शुप्तासो अस्थुः ९, ५३, १; साम. १७१४
 उते सान्नामि पृथिवीं १०, १८, १३; अथर्व. १८, ३, ५२;
 तै. मा. ६, ७, १
 उ त्वा मर्दुतु खोमाः ८, ६४, १; साम. १९४; १३५४;
 अथर्व. २०, ९३, १
 उपपुरस्तास्युर्व १, १९१, ८; अथर्व. ५, २३, ६
 उपपणं युवामहे ६, ५७, ६
 उत्सूयो बृहद्वींशपश्च ७, ६२, १
 उत्स वातो वहति १०, १०२, २
 उद्गादयमादित्यो १, ५०, १३; तै. मा. ३, ७, ६, २३
 उद्गमे तव तद् घृतात् ८, ४३, १०
 उद्गमे तिष्ठ प्रत्यातनुच ४, ४४, ४; वा. य. १३, १२; तै. सं.
 १, २, १४, २
 उद्गमे आरत युमत ६, १६, ४५; साम. १३८५
 उद्गमे शुचयस्तव ८, ४४, १७; साम. १५३४; तै. सं.
 १, ३, १४, ८; ५, ५, ३; २, ४, १४, ४
 उद्गपत्तदसौ सूर्यः १, १९१, ९; अथर्व. ६, ५२, १
 उद्गपत्तस्रुणा भानवो वृथा १, ९२, २; साम. १७५६
 उद्गुतो न वयो १०, ६८, १; अथर्व. २०, १६, १; तै. सं.
 ३, ४, ११, ३
 उद्भाणीव स्तनयन् ६, ४४, १२
 उद्सौ सूर्यो अगात् १०, १५९, १; अथर्व. १, २९, ५

उद्वर्तनीयसमिधा ३, ५, १०
 उद्वस्य बाहू शिथिरा ७, ४५, २
 उद्वस्य शुष्माज्जातुः ७, ३४, ७
 उद्वस्य शोचिरस्थादाशुद्धा ७, १६, ३; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 उद्वस्य शोचिरस्थाद् दीदियुषो ८, २३, ४
 उदात्तैर्जिह्वते बृहद् ९, ५, ५
 उदानककुक्षो दिवं ८, ६, ४८
 उदावता स्वक्षसा ६, १८, ९
 उदिता यो निदिता वेदिता ८, १०३, ११
 उदिन्मन्त्रस्य रिच्यते ७, ३२, १२; अथर्व. २०, ५९, ३
 उदीरतां सुचृता उत १, १२३, ६
 उदीरतामवर उत १०, १५, १; अथर्व. १८, १, ४४;
 वा. य. १९, ४९; तै. ब्रा. २, ६, १२, ३; नि. ११, १८
 उदीरय कवितमं ५, ४२, ३
 उदीरयथा मरुतः ५, ५५, ५; तै. सं. २, ४, ८, २
 उदीरयन्त वायुभिः ८, ७, ३
 उदीरय पितरा १०, ११, ६; अथर्व. १८, १, २३; नि. ३, १६
 उदीराथाश्रुतायते ८, ७३, १
 उदीरध्वं जिवो अंसुः १, ११३, १६
 उदीर्ध्वं नार्यभि १०, १८८; अथर्व. १८, ३, २; तै. ब्रा. ६, १, ३
 उदीर्ध्वातः पतिवती १०, ८५, २१; अथर्व. १४, २, ३३
 उदीर्ध्वातो विश्वावसो १०, ८२, २२; अथर्व. १४, २, ३३;
 वा. मा. १४, ९, ४, १८
 उदु ज्योतिरश्चरं ७, ७६, १; नि. ११, १०
 उदु तिष्ठ सविताः क्षुधि ७, ३८, २
 उदु तिष्ठ स्वधावर ८, २३, ५; वा. य. ११, ४१; तै. सं.
 ४, १, ४, १
 उदुत्तमं वरुण १, २४, १५; अथर्व. ७, ८३, ३; १८, ४, ६९;
 वा. य. १२, १२; तै. सं. १, ५, ११, ३; ४, २, १, ३;
 नि. २, १३
 उदुत्तमं सुसुतिष नो २, २५, २१; तै. ब्रा. २, ४, २, ६
 उदु लघ्वचक्षुर्मही ६, ५१, १
 उदु त्वं जातवेदसं १, ५०, १; साम. ३१; अथर्व. १३, २, १६;
 २०, ४७, १३; वा. य. ७, ४१, ८, ४१, ३३, ३१;
 तै. सं. १, २, ८, २; ४, ४३, १; नि. १२, १५
 उदु स्पृष्टं वयुः ७, ६६, १४
 उदु स्ये अरुणस्य ८, ७, ७
 उदु स्ये मधुमत्तमा गिरा ८, ३, १५; साम. २५१, १३३२;
 अथर्व. २०, १०, १, ५९, १
 उदु स्ये सुनवो गिरः १, ३७, १०; साम. २२१
 उदु प्रह्लाथैरत ७, २३, १; साम. ३३०; अथर्व. २० १२, १

उदु श्रिय उपसो ६, ६४, १
 उदु द्युतः समिधा ३, ५, २
 उदु ष्य देवः सविता दम्ना ६, ७१, ४
 उदु ष्य देवः सविता ययाम ७, ३८, १
 उदु ष्य देवः सविता सवाय २, ३८, ३
 उदु ष्य देवः सविता हिरण्यया ६, ७१, १
 उदु ष्य वः सविता ८, २७, १२
 उदु ष्य वारणे दिवो ८, २५, १९
 उदु स्तोमासो अश्विनोः ७, ७२, ३
 उदु सिधाः स्रजते सूर्याः ७, ८१, २; साम. ७५२; तै. ब्रा.
 ३, १, ३, २
 उदु स्थानेभिरित ८, ७, १७
 उदु अर्धो उपक्तेव ६, ७१, ५
 उदु पुणो वसो महे ८, ७०, ९
 उद्गा आजदङ्गिरोभ्य ८, १४, ८; साम. १६४१; अथर्व.
 २०, २८, २; ३९, ३
 उद्गातेव सक्तुने २, ४३, २
 उद्देदमि श्रुतामर्धं ८, ९३, १; साम. १२५; १४५०;
 अथर्व. २०, ७, १
 उद् घामिनेव वृणजो ७, ३३, ५
 उद्घर्षय मघवन् १०, १०३, १०; साम. १८५८; वा. य.
 १७, ४२; तै. सं. ४, ६, ४, ४
 उद्गो हृदमपिबज्जर्हपाणः १०, १०२, ४
 उद् जुष्यध्वम् १०, १०१, १
 उद्यत् सहः सहस ५, ३२, ३
 उद्यदिन्द्रो महते दानवाय ५, ३२, ७
 उद्यद् ब्रह्मस्य विष्टं ८, ६९, ७; अथर्व. २०, ९२, ४
 उद्यत्तद्य मित्रमह १, ५०, ११; तै. ब्रा. ३, ७, ६, २२
 उद्यम्यमीति १, ९५, ७
 उद्यस्य ते नवजातस्य ७, ३, ३; साम. १२२१
 उद्ग ऊर्मिः शम्वा ३, ३३, १३; अथर्व. १४, २, १६
 उद्गस्त्वस्मा अङ्गुणोतना १, १६१, ११; नि. ११, १६
 उद्गन्दनमैरतम् १, ११८, ६
 उद्गयं तमसस्पति १, ५०, १०; अथर्व. ७, ५३, ७; वा. य.
 २०, २१, २७, १०; ३५, १४; ३८, २४; तै. सं. ४, १, ७, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ९; ६, ६, ४; तै. ब्रा. ६, ३, २
 उद्गो चक्षुर्वरुण ७, ६१, १
 उद्गो पृक्षासो मधुमन्त्र ईरते ४, ४५, २
 उद्गो पृक्षासो मधुमन्तो अस्थुः ७, ६०, ४
 उद्गृहा रक्षः सह ३, ३०, १७; नि. ६, ३
 उद्ग्रेति प्रसवीता जनानां ७, ६३, २

उद्वेति सुमगो विश्वचक्षाः ७, ६३, १
 उनसि भूमि पृथिवी ५, ८५, ४
 उन्मदिता मौनेयेन १०, १३६, ३
 उन्मध्व ऊर्मिर्वनना ९, ८६, ४०
 उन्मा पीता अयंसत १०, ११९, ३
 उन्मा ममंद् वृषभो १, ३३, ६
 उप क्रमस्वा भर ८, ८१, ७
 उप क्षत्रं वृंचीत हंसि १, ४०, ८
 उप क्षरति सिंधवो मयोमुखः १, १२५, ४; तै. सं. १, ८, २२, ४
 उपक्षेतारस्तव सुप्रणीते ३, १, १६
 उप च्छायाभिच शृणेः ६, १६, ३८; तै. आ. २, ४, ४, ६
 उप ते गा इवाकरं १०, १२७, ८; तै. आ. २, ४, ६, १०
 उप तेऽथां सहमाना १०, १४५, ६; अथर्व. ३, १८, ६
 उप ते स्तोमान्पशुपा इवाकरं १, ११४, ९
 उप त्मन्या वनस्पते १, १८८, १०
 उप त्वा वह्नी गमतो विश्वज्ञः ७, ७३, ४
 उप त्रितस्य पाप्मोः ९, १०२, २; साम. १०१४
 उप त्वा कर्मन्तये ८, २१, २; साम. ७०९; अथर्व.
 २०, १४, २; ६२, २
 उप त्वाभे दिवेदिवे १, १, ७; साम. १४; वा. य. ३, २२;
 तै. सं. १, ५, ६, २
 उप त्वा जामयो गिरो ८, १०२, १३; साम. १३; १५७०,
 तै. आ. १, ८, ८, १
 उप त्वा जुहोति मम ८, ४४, ५; साम. १५४२
 उप त्वा रणवसंदां ६, १६, ३७; साम. १७०५
 उप त्वा सातये नरो ७, १५, ९
 उप नः पितवा चर १, १८७, ३
 उप नः सववा गहि १, ४, २; साम. १०८८; अथर्व.
 २०, ५७, २; ६८, २
 उप नः सुतमागतम् ५, ७१, ३
 उप नः सुतमा गहि सोमं ३, ४२, १; अथर्व. २०, २४, १
 उप नः सुतमा गहि हरिभिः १, १६, ४
 उप नः सूनवो गितः ६, ५२, ९; साम. १५९५; वा. य.
 ३३, ७७; तै. सं. २, ४, १४, ५
 उप नो देवा अवसा गमंतु १, १०७, २
 उप नो वातमधिना ८, २३, ७
 उप नो वाजा अश्वर ४, ३७, १
 उप नो वाजिनीवसु ८, २२, ७
 उप नो हरिभिः सुतं ८, ९३, ३१; साम. १५०; १७९०
 उप प्र जिन्वंन्नुजालीः १, ७१, १

उपप्रयतो अश्वरं १, ७४, १; साम. १३७९; वा. य. ३, ११,
 तै. सं. १, ५, ५, १
 उप प्रागाच्छसनं वाज्यर्वा १, १६३, १२; वा. य. २९, २३;
 तै. सं. ४, ६, ७, ४
 उप प्रागात्परमं यस्तथस्थं १, १६३, १३; वा. य. २९, २४
 तै. सं. ४, ६, ७, ५
 उप प्रागात्सुमन्मे धायि म १, १६२, ७; वा. य. २५, ३०
 तै. सं. ४, ६, ८, ३; नि. ६, २२
 उप प्रियं पनिप्लतं ९, ६७, २९; अथर्व. ७, ३२, १
 उप प्रेत कुशिकाक्षेतय ३, ५३, ११; नि. ७, २
 उप प्रभं वावाता वृषणा हरी ८, ४, १४
 उप प्रह्माणि हरिवो १०, १०४, ६
 उपमं त्वा मवोनां ८, ५३, १
 उप मा पेपिपुत्तमः १०, १२७, ७
 उप मा मतिरस्थित १०, ११९, ४
 उप मा इवावाः स्वनयेन १, १२६, ३
 उप मा षड् द्वा द्वा ८, ६८, १४
 उप यमेति युवतिः ७, १, ६; तै. सं. ४, ३, १४, ६
 उप यो नमो नमसि ४, २१, ५
 उप य एवे नमसा जिगीषा १, १८६, ४
 उप य एवे वंघेभिः श्यैः ५, ४१, ७
 उप शिक्षाय तस्थुषः ९, १९, ६; साम. ७६१
 उप श्वासय पृथिवी ६, ४७, २९; अथर्व. ६, १२६, १;
 वा. य. २९, ५५; तै. सं. ४, ६, ६, ६; नि. ९, १३
 उपसधाय मीळहुषः ७, १५, १
 उप सर्प मातरं भूमिं १०, १८, १०; अथर्व. १८, ३, ४९;
 तै. आ. ६, ७, १
 उपस्तुतिं नमसा उद्यतिं च १, १९०, ३
 उपस्तुतिरौच्यमुक्तये १, १५८, ४
 उपस्तुहि प्रथमं रत्नधेय ५, ४२, ७
 उपस्तृणीतमन्त्रे ८, ७३, ३
 उपस्थायं चरति यस्तमातर १, १४५, ४
 उपस्थाय मानरमसं ३, ४८, ३
 उपसक्तेषु बन्धतः ८, ७२, १५; साम. १४८९
 उपहृताः पितरः सोम्यासः १०, १५५, ५; अथर्व. १८, ३, ४५;
 वा. य. १९, ५७; तै. सं. २, ६, १२, ३
 उप ह्ये सुदुवां धेजुमेतो १, १६४, २६; अथर्व. ७, ७३, ७;
 ९, १०, ४; नि. ११, ४३
 उप ह्ये सुहवं मावतं १०, ३६, ७
 उपह्वरे गिरीणां ८, ६, २८; साम. १४३; वा. य. २६, १५
 उपह्वरेषु यन्विष्वं १, ८७, २; तै. सं. ४, ३, १३, ७

उपागिरा पुरुहूताय सतिः ३, ३५, २
 उपायातं वाञ्छये मर्त्याय ७, ७१, २
 उपावसृज लम्ब्या १०, ११०, १०; अथर्व. ५, १२, १०;
 वा. य. २९, ३५; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १७
 उपासौ गावता नराः ९, १११, १; साम. ६५१; ७६३; वा. य.
 ३३, ६२; तै. ब्रा. १, ५, ९, ७
 उपेदसुपपचनं ६, २८, ८; अथर्व. ९, ४, २३; तै. ब्रा.
 १, ८, ८, १२
 उपेदहं धनदामप्रतीत १, ३३, २
 उपेम सृक्षि बाजयुः २, ३५, १
 उपो अदक्षि शुन्धुवो न चक्षः १, १२४, ४; नि. ४, १६
 उपो नयस्व वृषणा सपुण्योतेमव ३, ३५, ३
 उपोप मे परा मुक्ष मा मे १, १२६, ७; नि. ३, २०
 उपो मतिः पृच्यते ९, ६९, २; साम. १३७१
 उपो रथेषु पृषतीरयुगध्वं १, ३९, ६
 उपो रुरुवे ध्रुवतिर्न योपा ७, ७७, १
 उपो पु जातमप्युरं ९, ६१, १३; साम. ४८७, ७६२;
 १३३५
 उपो पु शृणुही गिरः १, ८२, १; साम. ४१६
 उपो ह यद्विदथं वाजिनो गुः ७, ९३, ३; तै. ब्रा. ३, ६, १२, १
 उपो हरीणां पतिं ८, २४, १४; साम. १५१०
 उभयं शृणवथ नो ८, ६१, १; साम. २९०; १२३३; अथर्व.
 २०, ११३, १
 उभयतः पवमानस्य ९, ८६, ६; साम. ८८७
 उभयं ते न क्षीयते २, ९, ५
 उभयासो जातवेदः स्याम २, २, १२
 उभा ङ नूनं तद्विदथं १०, १०६, १
 उभा जित्यधुर्न परा ६, ६९, ८; अथर्व. ७, ४४, १; तै. सं.
 ३, २, ११, २; ७, १, ६, ७
 उभा देवा दिवि स्पृशा १, २३, २
 उभा देवा नृचक्षसा ९, ५, ७
 उभा पिबतमथिना १, ४६, १५; वा. य. ३४, २८
 उभाभ्यां देव सवितः ९, ६७, २५; वा. य. १९, ४३;
 तै. ब्रा. १, ४, ८, २; २, ६, ३, ४
 उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या ६, ६०, १३; वा. य. ३, १३;
 तै. सं. १, १, १४, १; ५, ५, १
 उभा शंसा नयोमामविद्या १, १८५, ९
 उभा हि दक्षा मियजामयो ८, ८६, १
 उभे जसौ पीपयतः २, २७, १५
 उभे चिदिन्द्र रोदसी ७, २०, ४
 उभे धावापृथिवी विश्वमिन्धे ९, ८१, ५

उभे धुरी यक्षिरा पिबदमानः १०, १०१, ११
 उभे पुनामि रोदसी ऋतेन १, १३३, १
 उभे भद्रे जोपयेते न मेने १, ९५, ६
 उभे यत्ते महिना जुझे अथ ७, ९६, २
 उभे यद्विन्द्र रोदसी १०, १३४, १; साम. ३७२, १०९०
 उभे सुभद्र सतिरो ५, ६, ९; साम. १०२४; वा. य. १५, ४३;
 तै. सं. २, २, १२, ७, ४, ४, ४, ६
 उभे सोमावचाकनाम् ९, ३२, ४
 उभोभयाविन्नुपयेहि १०, ८७, ३; अथर्व. ८, ३, ३
 उरं यज्ञाय चक्रधुहिं ७, ९९, ४
 उरं हि राजा वरुणश्चकार १, २४, ८; वा. य. ८, २३;
 तै. सं. १, ४, ४५, १
 उरु गव्यूतिरभयानि ९, ९०, ४; साम. १४१०
 उरं गभीरं जनुपा ३, ४६, ४
 उरु णस्तम्बे ३ तने ८, ६८, १२
 उरु ते ज्ञयः पर्येति युज १, ९५, ९
 उरं नृभ्य उरं गव ८, ६८, १३
 उरं नो कोकमनु नेपि ६, ४७, ८; अथर्व. १९, १५, ४;
 तै. सं. २, ७, १३, ३; नि. ७, ६
 उरु वां रथः परि नक्षति ४, ४३, ५
 उरुम्वचसा महिनी असञ्च १, १६०, २
 उरुम्वचसे महिने ७, ३१, ११; साम. १७९४
 उरुम्वचा नो महिपः १०, १२८, ८; अथर्व. ५, ३, ८;
 तै. सं. ४, ७, १४, ३
 उरुसांसा नमोवृषा ३, ६२, १७; साम. ६६४
 उरुम्वचा णो अभिवाक्तेः १, ९१, १५
 उरुम्वचा णो मा परा दाः ८, ७१, ७
 उरुणसावस्रुतृपा १०, १४, १२; अथर्व. १८, २, १३;
 तै. ब्रा. ६, ३, १
 उरोह इन्द्र राघसो ५, ३८, १; साम. ३६६
 उरो देवा अनिवाधे स्याम ५, ४२, १७; ४३, १६
 उरो महीं अनिवाधे ववधं ३, १, ११
 उरो वा मे अंतक्षिरे मवति ३, ६, ८
 उर्वी पृथिवी बहुके बुरे १, १८५, ७; तै. ब्रा. २, ८, ४, ८
 उर्वी सपत्नी बृहती ऋतेन १, १८५, ६
 उत्कृपातं शुश्रुलकृपातं ७, १०४, २२; अथर्व. ८, ४, २२
 उवाच मे वरुणो मेधिराय ७, ८७, ४
 उवालोपा उच्छाच नु १, ४८, ३
 उवे अम्य मुलाभिके १०, ८६, ७; अथर्व. २०, १२६, ७
 उवोचिथ हि मघवन् ७, ३७, ३
 उवना काग्यस्वा ८, २३, १७

उक्षाना बल्लरावत ८, ७, २६
उक्षाना बल्लहस्यैः ५, २९, ९
उक्षान्तस्वा नि धीमहि १०, १६, १२, अथर्व. १८, १, ५६,
वा. य. १९, ७०; तै. सं. २, ६, १२, १
उक्षान्ता वृता न द्वाभ्य गोपा ७, ९१, २
उक्षान्ति वा ते अयुवास १०, १०, ३; अथर्व. १८, १, ३
उक्षान्तु पु णः सुमना उपाके ४, २०, ४
उक्षिप्यावको भरतिः १०, ४५, ७; वा. य. १२, २४;
तै. सं. ४, २, २, २
उक्षिप्यावको वसुर्मातु १, ६०, ४
उष आ साहि भातुना १, ४८, ९
उष उषो हि वसो अग्रं १०, ८, ४
उषः प्रतीची भुवनानि ३, ६१, ३
उपसः पूर्वा अथ यत् ३, ५५, १
उपसां न केतवो १०, ७८, ७
उपस्राचिचक्रमा भरा १, ९२, १३; साम. १७३१, वा. य.
३४, ३३; नि. १२, ६
उपस्तमश्वां वक्षसं सुवीरं १, ९२, ८
उषा अप स्वसुस्तमः १०, १७२, ४; साम. ४५१; अथर्व.
१९, १२, १
उषा उष्मन्ती समिधाने १, १२४, १
उषासानका वृहती १०, ३६, १
उषो अघेह गोमति १, ९२, १४; साम. १७३२
उषो देवमस्यां वि साहि ३, ६१, २
उषो न जारः वृषुपात्रो ७, १०, १
उषो न जारो विभावो १, ६९, ९
उषो अग्नेमिरा गहि १, ४९, १
उषो मघोन्या वह सूनुते ४, ५५, ९
उषो यदाग्निं समिधे चकर्म १, ११३, ९
उषो प्रदध भातुना १, ४८, १५
उषो वे ते प्र यामेषु १, ४८, ४
उषो वासं हि वंस्व १, ४८, ११
उषो वाज्रेण वाजिनी प्रचेता ३, ६१, १
उष्टारेव फर्वरेषु १०, १०६, २
उक्षा वेद वसुनां ९, ५८, २; साम. १०५८
ऊती देवानां वयमिन्द्रवतः १, १३६, ७
ऊती क्षपीवसाव १०, १०४, ४; अथर्व. २०, ३३, ३
ऊरुभ्यां ते अहीवज्रा १०, १६३, ४; अथर्व. २, ३३, ५;
२०, ९६, २०
ऊर्जं गावो यवसे १०, १००, १०

ऊर्जं नो द्यौश्च पृथिवी ६, ७०, ६
ऊर्जा देवां अवस्योजसा स्वां ८, ३६, ३
ऊर्जो नपाज्जातवेदः १०, १४०, ३; साम. १८१८; वा. य.
१२, १०८; तै. सं. ४, २, ७, २
ऊर्जो नपातं स दिनानां ६, ४८, २; साम. ७०४; वा. य.
२७, ४४
ऊर्जो नपातं सुभगां ८, १९, ४; साम. १४१४
ऊर्जो नपातमध्वरे ३, २७, १२
ऊर्जो नपातमा हुवे ८, ४४, १३; साम. १७१२
ऊर्जो नपास्तहसावन् १०, ११५, ८
ऊर्जन्नदा वि प्रयस्त्राम्य ५, ५, ४
ऊर्ध्वं ऊषु ण ऊतये १, ३६, १३; साम. ५७; वा. य.
११, ४२; तै. सं. ४, १, ४, २; तै. आ. ३, ६, १, २
ऊर्ध्वं ऊषु णो अध्वरस्य ४, ६, १
ऊर्ध्वं केतुं सविता देवो ४, १४, २
ऊर्ध्वं सुनुदेवतं त ओजसा १, ८५, १०
ऊर्ध्वं भातुं सविता देवो ४, १३, २
ऊर्ध्वं सिद्धा न ऊतये १, ३०, ६; साम. १६०१; अथर्व.
२०, ४५, ३
ऊर्ध्वो धीतिः प्रत्यस्य प्रयाम १, ११९, २
ऊर्ध्वो यत्ने मेतिनी भूत १०, १०५, ९
ऊर्ध्वोसस्वामिन्द्रवः ७, ३१, ९
ऊर्ध्वो हि ते दिवेदिवो ८, ४५, १२
ऊर्ध्वो अग्निः सुमति ७, ३९, १
ऊर्ध्वो गन्धर्वो अग्नि १०, १२३, ७; साम. १८४४
ऊर्ध्वो गन्धर्वो अग्नि नाके ९, ८५, १२
ऊर्ध्वो ग्रावा वृहदग्निः १०, ७०, ७
ऊर्ध्वो ग्रावा वसवो १०, १००, ९
ऊर्ध्वो नः पाद्वहसो १, ३६, १४; तै. आ. ३, ६, १, २
ऊर्ध्वो भव प्रति विध्या ४, ४, ५; वा. य. १३, १३;
तै. सं. १, २, १४, २
ऊर्ध्वो वां गातुरध्वरे अकारि ३, ४, ४
ऊर्ध्वो वाममिरध्वरेषु ६, ६३, ४
ऊर्ध्वो ह्यस्यादध्यन्तरिक्षे २, ३०, ३
ऊर्मिर्वस्ते पवित्र आ ९, ६४, ११
ऊरुसामाम्नाममिहितौ १०, ८५, ११; अथर्व. १४, १, ११
आचा कपोतं सुवत् १०, १६५, ५; अथर्व. ६, २८, १
आचां स्वः पोपमास्ते १०, ७१, ११; नि. १, ८
आवो अक्षरे परमे व्योमन् १, १६४, ३९; अथर्व. ९, १०, १८;
तै. आ. ३, १०, ९, १४; तै. आ. २, ११, १;
नि. १३, १०

ऋजिष्य ईमिन्द्रावतो ४, २७, ४
 ऋजीते परि वृश्चि ६, ७५, १२; वा. य. २९, ४९, तै. सं.
 ४, ६, ६, ४
 ऋजीत्येनी रुतती १०, ७५, ७
 ऋजीपी इयेनो वदमानो ४, २६, ६
 ऋजीपी वज्री वृषभस्तुतावाद् ५, ४०, ४; अथर्व. २०, १२, ७
 ऋशुः पवस्व वृजिनस्य ९, ९७, ४३
 ऋशुनीती नो वरुणो १, ९०, १; साम. २१८; नि. ६, २१
 ऋशुरिच्छंती वनवत् २, २६, १
 ऋशुसुक्षण्यावने ८, २५, २२; नि. ५, १५
 ऋश्राविन्द्रोत आ वदे ८, ६८, १५
 ऋतं येमान ऋतमिद्वनो ४, २३, १०
 ऋतं वदन्वृषमुन् ९, ११३, ४
 ऋतं वोषे नमसा पृच्छथ ४, ५, ११
 ऋतं शंसन्त ऋजुदीध्यानाः १०, ६७, २; अथर्व. २०, ९१, २
 ऋतज्येन क्षिप्रेण २, २४, ८
 ऋतं च सत्यं चाभीदात् १०, १९०, १; तै. भा. १०, १, १३
 ऋतं चिकित्व ऋतमित् ५, १२, २
 ऋतधीतय आ गत ५, ५१, २
 ऋतं दिवे तद्वोचं पृथिव्यै १, १८५, १०
 ऋतं देवाय कृण्वते २, ३०, १
 ऋतमृतेन सपन्तेविरं ५, ६८, ४; साम. १४६६
 ऋतस्य गोपा न दभाय ९, ७३, ८
 ऋतस्य गोपावधि ५, ६३, १
 ऋतस्य जिह्वा पवते मधु ९, ७५, २; साम. ७०१
 ऋतस्य तन्तुर्विततः ९, ७३, ९
 ऋतस्य इच्छा धरुणानि ४, २३, ९
 ऋतस्य देवा अनु मता १, ६५, ३
 ऋतस्य पथि वेधा ६, ४४, ८
 ऋतस्य प्रेषा ऋतस्य धीतिः १, ६८, ५
 ऋतस्य जुघ्न उपसामिपण्य ३, ६१, ७
 ऋतस्य रदिममनुयच्छमाना १, १२३, १३
 ऋतस्य वा केशिना योग्याभि ३, ६, ६
 ऋतस्य वो रभ्यः पूत ६, ५१, ९
 ऋतस्य हि घेनवो वायशानः १, ७३, ६
 ऋतस्य हि प्रसितिर्घाँः १०, ९२, ४
 ऋतस्य हि वर्तनयः १०, ५, ४
 ऋतस्य हि शुरुयः सन्ति ४, २३, ८; नि. ६, १६; १०, ४१
 ऋतस्य हि सवसो १०, १११, २
 ऋतायिनी मायिनी १०, ५, ३
 ऋतावरी दिवो अर्कैरबोध्या ३, ६१, ६

ऋतावान ऋतजाता ऋतावृषो ७, ६६, १३
 ऋतावानं यज्ञियं विप्रमुक्थ्यं ३, २, १३
 ऋतावानं विचेतसं ४, ७, ३
 ऋतावानः प्रतिचक्ष्या २, २४, ७
 ऋतावानस्तुतावो ८, २३, २
 ऋतावानं महियं १०, १४०, ६; साम. १८२१; वा. य.
 १२, १११; तै. सं. ४, २, ७, ३
 ऋतावाना नि पेवतुः ८, २५, ८
 ऋतावा यस्य रोवती ३, १३, २
 ऋतुर्जनित्री तस्या २, १३, १
 ऋतेन ऋतं धरुणं धारयन्त ५, १५, २
 ऋतेन ऋतं नियतमीळ ४, ३, ९
 ऋतेन ऋतमपिहितं ५, ६२, १
 ऋतेन देवः सविता शमायत् ८, ८६, ५
 ऋतेन देवीरमृता ४, ३, १२
 ऋतेन मिश्रावरुणा १, २, ८; साम. ८४८
 ऋतेन यावृतावृषा १, २३, ५; साम. ७९४
 ऋतेन हि यमा वृषभमिदक्षः ४, ३, १०
 ऋतेनाग्निं वसन्तिदन्तः ४, ३, ११
 ऋते स बिन्दते युषाः ८, २७, १७
 ऋतूदरेण सख्या सचेय ८, ४८, १०; तै. सं. २, २, १२, ३;
 नि. ६, ४
 ऋधवसा वो मरुतो ७, ५७, ४
 ऋधवसोम स्वस्ये ९, ६४, ३०; साम. ६५६
 ऋधगित्या स मर्यः ८, १०१, १; वा. य. ३३, ८७
 ऋधयस्ते सुदानवे ६, २, ४; साम. ३६५
 ऋध्याम स्तोमं सनुयाम १०, १०६, ११
 ऋशुक्षणं न वर्तव ८, ४५, २९
 ऋशुक्षणाभिद्रमा हुव ऊतये १, १११, ४
 ऋशुक्षणो वाजा ७, ४८, १
 ऋशुतो रयिः प्रथमश्रव ४, ३६, ५
 ऋशुमन्ता वृषणा वाजवन्ता ८, ३५, १५
 ऋशुसुक्षणा रयिं ४, ३७, ५
 ऋशुर्कशुक्षा ऋशुर्विधतः १०, ९३, ८
 ऋशुर्कशुभिरभि वाः ७, ४८, २; नि. ५, २
 ऋशुर्न इन्द्रः शवसान १, ११०, ७
 ऋशुर्न रभ्यं नवं ९, ११, ६
 ऋशुर्भराय सं शिराशु सार्ति १, १११, ५
 ऋशुर्विष्वा वाज इन्द्रो ४, ३४, १
 ऋशुअक ईक्ष्यं चारु नाम ३, ५, ६
 ऋश्यो न तृप्यन्त ८, ४, १०

अपमं मा समानानां १०, १६६, १
अपि नरावहसः पांचजन्यं १, ११७, ३
अपिमना यः कृषिं कृत १, ९६, १८; साम. ११७६
अपिर्न स्तुम्बा विष्णु प्रसादाः १, ६६, ४
अपिर्विश्वः पुरस्ता ९, ८७, ३; साम. ६७९
अपिर्वि पूर्वजा असि ८, ६, ४१
अपे मंत्रकृतां स्तोमैः ९, ११४, २
अष्टयो वो मरुतो ५, ५७, ६
अन्वस्वमिन्द्र शूर जातः १०, १४८, २
अन्वा ते पादा प्र यज्ञिगासी १०, ७३, ३

एक एवाग्निर्बहुधा ८, ५८, २

एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयम् ४, ३६, ४

एकः समुद्रो वरुणः १०, ५, १

एकः सुपर्णः स समुद्रं १०, ११४, ४; ऐ. आ. ३, ६;
नि. १०, ४६

एकं चमसं चतुरः कृणोतन १, १६१, २

एकं च यो विंशति ७, १८, ११

एकं नु स्वा सप्तति पांचजन्यं ५, ३२, ११

एकपादयो द्विपदो १०, ११७, ८; अथर्व. १३, २, २७; ३, २५

एकया प्रतिधापिवत् ८, ७७, ४; नि. ५, १०

एकराजस्य भुवनस्य राजसि ८, ३७, ३

एकस्वष्टरस्याविशस्ता १, १६२, १९; वा. य. २५, ४२;
सै. सं. ४, ६, ९, ३

एकसिन्योगे श्रुणा समाने ७, ६७, ८

एकस्य चिन्मे विम्बस्त्वोजः १, १६५, १०

एकस्या वस्तोरावतं रणाया १, ११६, २१

एकाचेतस्तरस्वती नदीनां ७, ९५, २

एको द्वे वसुमती समीची ३, ३०, ११

एको बहुनामसि मन्यवीलि १०, ८४, ४; अथर्व. ४, ३१, ४

एत उ त्वे अवीवशन् ९, २१, ७

एत उ त्वे एतयन्ति श्रया उवः ७, १०४, २०; अथर्व. ८, ४, २०

एत उ त्वे प्रत्यक्षन् १, १९१, ५

एतं वां स्तोममध्विना १०, ३९, १४

एतं शंसमिद्रामस्मयुष्ट्वं १०, ९३, ११

एतं शर्धं धाम यस्य सूरैः १, १२२, १२

एतच्चन त्वो विचिकेतवेपास् १, १५२, २

एतच्च इन्द्र वीर्यम् ८, ५४, १

एतस्यत्त इन्द्र वृष्ण उक्थं १, १००, १७

एतस्यत्त इन्द्रियं ६, १७, ४

एतस्यश्च योजनमचेति १, ८८, ५; नि. ५, ४

एतदस्या अनः वाये ४, ३०, ११; नि. ११, ४८

एतदेतुत वीर्यं ४, ३०, ८

एतद्वचो जरितर्मापि सृष्टाः ३, ३३, ८

एतं ते स्तोतं तुविजात ५, २, ११; सै. मा. २, ४, ७, ४

एतं त्वं हस्तिरो दश ९, ३८, ३; साम. १२७९

एतं त्रितस्य योपणो ९, ३८, २; साम. १२७५

एतस्य त्वं दश क्षिपो ९, १५, ८; साम. १२७३

एतस्य त्वं दश क्षिपः ९, ६१, ७; साम. १०८१

एतस्य त्वं मदच्युतं सहसा ९, १०८, ११; साम. ५८१

एतं सृजन्ति मज्जं पवमानं ९, ४६, ६

एतं सृजन्ति मज्जंयुप द्रोणे ९, १५, ७; साम. १२६८

एतं मे स्तोमं तना १०, ९३, १२

एतं मे स्तोममूर्ध्वं ५, ६१, १७

एता अग्न आहुपाणास इष्टोः ७, ९३, ८

एता अर्पन्ति ह्यघान ४, ५८, ५; वा. य. १७, ९३;
१३, ३८

एता अर्पन्त्यलला भवन्ती ४, १८, ६

एता उ त्या वपसः १, ९२, १; साम. १७५५; नि. १२, ७

एता उ त्याः प्रत्यक्षन् ७, ७८, ३

एता चिकित्वो भूमा १, ७०, ६

एता चालानि ते कृता ८, ७७, ९

एता ते अग्न उचथानि वेधो जुष्टानि १, ७३, १०

एता ते अग्न उचथानि वेधोऽञ्चम ४, २, २०

एता ते अग्ने जनिमा ३, १, २०

एता त्या ते श्रुत्यानि १०, १३८, ६

एता धियं कृणवामा ५, ४५, ६

एतानि धीरो निपया चिकेत ७, ५६, ४

एतानि भद्रा कलश १०, ३२, ९

एतानि वां श्रवसा १, ११७, १०

एतानि वामध्विना वर्धनानि २, ३९, ८

एतानि वामध्विना वीर्याणि १, ११७, २५

एतानि सोम पवमानो ९, ७८, ५

एता नो अग्ने सौमगा ७, ३, १०; ४, १०

एताभ्यग्ने नवति सहसा १०, ९८, ११

एताभ्यग्ने नवतिर्नव १०, ९८, १०

एतायामोप गध्यन्त १, ३३, १

एतावताभिर्देवां सुजं ८, ७, १५

एतावतस ईमह इन्द्र ८, ४९, ९

एतावतसो वसो विद्याम ८, ५०, ९

एतावद्वा वृषण्वस् ८, ५, २७

एतावद्देवपस् ५, ७९, १०

पृतावानस्य महिमा १०, ९०, ३; अथर्व. १९, ६, ३;
 वा. य. ३१, ३; तै. आ. ३, १२, १
 पृता विश्वा चक्रवर्त्त ५, २९, १४
 पृता विश्वा विदुषे ४, ३, १६
 पृता विश्वा सवना तनुमा १०, ५०, ६; नि. ५, २५
 पृता वो वइम्युयता २, ३१, ७
 पृति प्र होता व्रतमस्य १, १४४, १
 पृते असृप्रमासवो ९, ६३, ४
 पृते असृप्रमिन्दवः ९, ६२, १; साम. ८३०
 पृते त इन्द्र जन्तवो १, ८१, ९; अथर्व. २०, ५६, ६
 पृते स्ये मानवो दर्शतायाः ७, ७५, ३
 पृते स्ये वृथगक्षय ८, ४३, ५
 पृते पुञ्जेभिर्विंशं ७, ७, ६
 पृते धामान्यार्या ९, ६३, १४
 पृते धावन्तीन्दवः ९, २१, १
 पृते नराः स्वपसो १०, ७६, ८
 पृतेनाझे वृक्षणा १, ३१, १८
 पृते पूता विपश्चिताः (०) विपा ९, २२, ३
 पृते पूता विपश्चिताः (०) सूर्यासो ९, १०१, १२; साम. ११०२
 पृते प्रष्टानि रोदसोः ९, २२, ५
 पृते सृष्टा अमर्त्याः ९, २२, ४
 पृते वदन्ति शतवत् १०, ९४, २
 पृते वदन्त्यविद्वज्जना १०, ९४, ३
 पृते वाता हवोरवः ९, २२, २
 पृते विश्वानि वार्या ९, २१, ४
 पृते क्षमीभिः सुक्षमी १०, २८, १२
 पृते सोमा अति वाराण्यव्या ९, ८८, ६
 पृते सोमा अभि गम्या ९, ८७, ५
 पृते सोमा अभि प्रियं ९, ८, ०; साम. ११७८
 पृते सोमा असृक्षत ९, ६२, १; साम. १०६१
 पृते सोमाः पवमानास ९, ६९, ९
 पृते सोमास आसवो ९, २२, १
 पृते सोमास इन्दवः ९, ४६, ३
 पृते स्तोमा नरो नृतम ७, १९, १०; अथर्व. २०, ३७, १०
 पृतो न्वय सुप्यो ५, ४५, ५
 पृतोन्विन्द्रं सवाम छुद्धं ८, ९५, ७; साम. ३५०; १४०२
 पृतो न्विन्द्रं सवाम सख्यायः ८, २४, १९; अथर्व.
 २०, ६५, १
 पृतो न्विन्द्रं सवामभेपानं ८, ८१, ४
 पृतौ मे गावौ प्रमरस १०, २७, २०
 पृवं मरुतो अश्विना ५, २६, १

पृथु मरुतो मदिन्तरं ८, २४, १६; साम. ३८५; १६८४;
 अथर्व. २०, ६४, ४
 एनाङ्गुषेण वयमिन्द्रवन्तो १, १०५, १९; नि. ५, ११
 एना मन्दानो जहि सूर ६, ४४, १७
 एना वयं पयसा ३, ३३, ४
 एना विश्वान्ययं आ ९, ६१, ११; साम. ५९४; ६७४;
 वा. य. २६, १८
 एना वो अग्निं नमसो ७, १६, १; साम. ४५; ७४९;
 वा. य. १५, ६२; तै. सं. ४, ४, ४, ४; नि. ३, २१
 एन्दुमिन्द्राय सिञ्चत ८, २४, १३; साम. ३८६; १५०९
 एन्दो पार्थिवं रथि ९, २९, ६
 एन्द्र नो गधि म्रियः ८, ९८, ४; साम. ३९३; १२४७;
 अथर्व. २०, ६४, १
 एन्द्र याहि पीतये ८, ३३, १३
 एन्द्र याहि मत्स्य ८, १, २३
 एन्द्र याहि हरिभिः ८, ३४, १; साम. ३४८; १८०७
 एन्द्र यासुप ना १, १३०, १; साम. ४५९
 एन्द्रवाहो नृपतिं १०, ४४, ३; अथर्व. २०, ९४, ३
 एन्द्र सानसि रथि १, ८, १; साम. १२९; अथर्व. २०, ७०, १७;
 तै. सं. ३, ४, ११, ३; तै. मा. ३, ५, ७, ३
 एन्द्रस्य कुक्षा पवते ९, ८०, ३
 एन्द्रो बर्हिः सीदतु १०, ३६, ५
 एभिर्गुभिः सुमना १, ५३, ४; अथर्व. २०, २१, ४
 एभिर्न इन्द्राहभिः ७, २८, ४
 एभिर्गुभिरिन्द्रं स्वायुभिः ४, १६, १९
 एभिर्नो अकैर्मेवा ४, १०, ३; साम. १७७३; वा. य.
 १५, ४६; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 एभिर्मेव सुमना अग्ने ४, ३, १५
 एमा अगमन्नेवतीः १०, ३०, १४
 एमाङ्गुमासवे १, ४, ७; अथर्व. २०, ६८, ७
 एमेनं स्रजता १, ९, २; अथर्व. २०, ७१, ८; नि. १, १०
 एमेनं प्रत्येतव ६, ४२, २; साम. १४४१
 एवो अग्निं वसुधवः ५, २५, ९
 एवो अग्निमश्न्युषुः ५, ६, १०
 एवा कविस्तुवीरवो १०, ६४, १६
 एवाग्निं सहस्यं ७, ४२, ६
 एवाग्निर्गोतमेभिर्भ्रातावा १, ७७, ५
 एवाग्निर्मतैः सह १०, ११५, ७
 एवा च त्वं सरम १०, १०८, ९
 एवा जज्ञानं सहसे ६, ३८, ५
 एवा त इन्द्रो सुम्वत् ९, ७७, ५

एवा त इन्द्रोच्चमहेम २, १९, ७
 एवा तविन्द्रं इन्द्रुना १०, १४४, ६
 एवा तमाहुस्त ७, २६, ४
 एवा सा विश्वा चक्रवांसं ६, १७, १३
 एवा ते अग्ने विमदो १०, २०, १०
 एवा ते अग्ने सुमतिं ५, २७, ३
 एवा ते गृत्समदाः २, १९, ८
 एवा ते वयमिन्द्रं सुजतीनां १०, ८९, १७
 एवा ते हारियोजना १, ६१, १६; अथर्व. २०, ३५, १६
 एवा त्वामिन्द्र वज्रिध्वज ४, १९, १
 एवा देव देवताते ९, ९७, २७
 एवा देवाँ इन्द्रो विष्ये १०, ४९, ११
 एवा न इन्द्रो अभि ९, ९७, २१
 एवा न इन्द्र वार्यस्य ७, २४, ६; २५, ६
 एवा न इन्द्रोतिमिरव ५, ३३, ७
 एवा न इन्द्रो मघवा ४. १७, २०
 एवा नः सोम परिपिच्यमान आ पवस्व ९, ९७, ३६;
 साम. ८६१
 एवा नः सोम परिपिच्यमानो वचो ९, ६८, १०
 एवा नपातो मम तस्य ६, ५०, १५
 एवा न स्पृघः सम ६, २५, ९
 एवा नृपसुप स्तुहि ८, २४, २३; अथर्व. २०, ६६, २
 एवा नृमितिन्द्रः सुभवस्या १, १७८, ४
 एवा नो अग्ने असृतेषु २, २, ९
 एवा नो अग्ने विहवा ७, ४३, ५
 एवा नो अग्ने समिधा १, ९५, ११, ९६, ९
 एवा पतिं शोणसाचं १०, ४४, ४; अथर्व. २०, ९४, ४
 एवा पवस्व मदितो ९, ९७, १५; साम. ८०८
 एवा पाहि प्रजया ६, १७, ३; अथर्व. २०, ८, १; तै. ब्रा.
 २, ५, ८, ११
 एवा पित्रे विश्वदेवाय ४, ५०, ६; अथर्व. २०, ८८, ६;
 तै. सं. १, ८, २२, २
 एवा पुनान इन्द्रयुः ९, ६, ९
 एवा पुनानो अपः स्वः ९, ९१, ६
 एवा ह्येतेः सूनुवीर्यध्वः १०, ६३, १७; ६४, १७
 एवा बभ्रो वृषभ २, ३३, १५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ९
 एवा महस्तुविजातः १, १९०, ८
 एवा महान्मृहदिवो १०, १२०, ९; अथर्व. ५, २, ९;
 २०, १०७, १२
 • एवा महो असुर १०, ९९, १२; नि. ५, ३
 एवास्तुताय महे क्षयाय ९, १०९, ३; साम. १३६८

एवा राजेव ऋतुमाँ ९, ९०, ६
 एवा रातिस्तुवीमघ ८, ९१, २९; साम. ८२५; अथर्व.
 २०, ६०, २
 एवारे वृषभा सुते ८, ४५, ३८
 एवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तं ८, ४२, २; तै. ब्रा. २, ५, ८, ४
 एवा वसिष्ठ इन्द्रं ७, २६, ५
 एवा वस्वः इन्द्रः सद्यः ४, २१, १०
 एवा वामह ऊतये (०१ इन्द्राग्नी) ८, ३८, ९
 एवा वामह ऊतये (०१ नासत्या) ८, ४२, ६
 एवा सत्यं मघवाना सुवं ४, २८, ५
 एवा हि ते विभूतय १, ८, ९; अथर्व. २०, ६०, ५, ७१, ५
 एवा हि ते वा सवना १, १७३, ८
 एवा हि स्वाधृताया यातयन्त ५, ३२, १२
 एवा हि मां तवसं वर्धयन्ति १०, २८, ६
 एवा हि मां तवसं जङ्घुः १०, २८, ७
 एवा ह्यसि वीरयुः ८, ९२, २८; साम. २३२, ८२४;
 अथर्व. २०, ६०, १
 एवा ह्यस्य कात्या १, ८, १०; अथर्व. २०, ६०, ६; ७१, ६
 एवा ह्यस्य सूनुता १, ८, ८; अथर्व. २०, ६०, ४; ७१, ४
 एवेदिन्द्रं वृषणं ७, २३, ६; अथर्व. २०, १२, ६; वा. ब.
 २०, ५४
 एवेदिन्द्रः सुते अस्त्रावि ६, २३, १०
 एवेदिन्द्रः सुहव ६, २९, ६
 एवेदिन्द्राय वृषभाय ४, १६, २०
 एवेदेते प्रति मा १, १६५, १२
 एवेदेष तुविह्वमिः ८, २, ३१
 एवेदेया पुरुतमा दशोकं १, १२४, ६
 एवेद्युने युवतयो नमन्त १०, ३०, ६
 एवेन सद्यः पर्येति १, १२८, ३
 एवेन्द्राग्निभ्यामहावि ५, ८६, ६
 एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन् ८, ४०, १२
 एवेन्द्राग्नी पविवांसा १, १०८, १३
 एवेन्यु कं सिधुमेधिः ७, ३३, ३
 एवैवापागपरे १०, ४४, ७; अथर्व. २०, ९४, ७
 एव इन्द्राय वायवे ९, २७, २; साम. १२८७
 एव न स पुरुषतो ९, ३, १०; साम. १२६५
 एव न स्य वृषा रथो ९, ३८, १; साम. १२७४
 एव एतानि चकारेद्यो ८, २, ३४
 एव कविरमिष्टुतः ९, २७, १; साम. १२८६
 एव क्षेति रथवीतिः ५, ६१, १९
 एव गम्युरचकदय ९, २७, ४; साम. १२८९

एष प्रावेव जलिता ५, ३६, ४
 एष च्छागः पुरो १, १६२, ३; वा. य. २५, २६; तै. सं.
 ४, ६, ८, १
 एष तुषो अभिद्युतः ९, ६७, २०
 एष ते देव नेता ५, ५०, ५
 एष दिवं वि धावति ९, ३, ७; साम. १२६२
 एष दिवं व्यासरात् ९, ३, ८; साम. १२६३
 एष देवः शुभायते ९, २८, ३; साम. १२८२
 एष देवो जमर्त्यः ९, ३, १; साम. १२५६
 एष देवो रथयति ९, ३, ५; साम. १२५९; नि. ६, २८
 एष देवो विपन्मुनिः ९, ३, ३; साम. १२६०
 एष देवो विपा कृतो ९, ३, २; साम. १२६१
 एष ब्रह्मो बृषभो ६, ४१, ३
 एष धिया यालग्न्या ९, १५, १; साम. १२६६
 एष नृभिर्वि नीयते ९, २७, ३; साम. १२८८
 एष पवित्रे अक्षरात् ९, २८, २; साम. १२८१
 एष पुनानो मधुर्मा ९, ११०, ११
 एष पुरु धियायते ९, १५, २; साम. १२६७
 एष प्र कोते मधुर्मा ९, ७७, १; साम. ५५६
 एष प्रलेन जन्मना ९, ३, ९; साम. ७५८, १२६४
 एष प्रलेन मम्मना ९, ४२, २; साम. ७५९
 एष प्रलेन वयसा ९, ९७, ४७
 एष प्र पूर्वैरिव १, ५६, १
 एष रुमिमिरीयते ९, १५, ५; साम. १२७०
 एष वसुनि पिबन्ना ९, १५, ६; साम. १२७२
 एष व स्तोमो मरुत इयं १, १६५, १५; १२६६, १५,
 १६७, ११; १६८, १०
 एष वः स्तोमो मरुतो नमस्त्रात् १, १७१, २
 एष वां स्तोमो अश्विनावकारि १, १८४, ५
 एष वाजी हितो नृभिः ९, २८, १; साम. १२८०
 एष वां देवावश्विना ४, १५, ९
 एष विप्रैरभिष्टुतो ९, ३, ६; साम. १२५७
 एष विश्वविस्त्वते ९, ९७, ५६
 एष विश्वानि वार्यो ९, ३, ४; साम. १२५८
 एष वृषा कनिकद्व ९, २८, ४; साम. १२८३
 एष वृषा वृषजतः ९, ६२, ११
 एष शुक्लदाभ्यः ९, २८, ६; साम. १२९१
 एष शुक्लसिन्धवत् ९, २७, ६ साम. १२९०
 एष श्रद्धाणि दोधुवत् ९, १५, ४; साम. १२७१
 एष सुवानः परि सोमः ९, ८७, ७
 एष सूर्यमरोचयत् ९, २८, ५; साम. १२८४

एष सूर्येण हासते ९, २७, ५; साम. १२८५
 एष सोमो अशि स्वाधि ९, ६६, २९
 एष स्तोम इन्द्र तुभ्य १, १७३, १३
 एष स्तोमो अश्विक्वद्व ७, २०, ९
 एष स्तोमो मह उग्राय ७, २४, ५; वे. आ. १, २१
 एष स्तोमो मारुतं शर्चो अष्ट ५, ४२, १५
 एष स्तोमो वरुण मित्र ७, ६४, ५; ६५, ५
 एष स्य कारुर्जरते ७, ६८, ९
 एष स्य ते तन्वो २, ३६, ५; अथर्व. २०, ६७, ६
 एष स्य ते पवत ९, ९७, ४६
 एष स्य ते मधुर्मा ९, ८७, ४; साम. ५३१
 एष स्य धारया सुतो ९, १०८, ५; साम. ५८४
 एष स्य परि पिच्यते ९, ६२, १३
 एष स्य पीतये सुतो ९, ३८, ६; साम. १२७८
 एष स्य भाजुरुदियति ४, ४५, १
 एष स्य मयो रतो ९, ३८, ५; साम. १२७७
 एष स्य माजुपीध्या ९, ३८, ४; साम. १२७६
 एष स्य मित्रावरुणा नृचक्षाः ७, ६०, २
 एष स्य वां पूर्वगस्वेव सकये ७, ६७, ७
 एष स्य सोमः पवते ९, ८४, ४
 एष स्य सोमो मतिभिः ९, ९६, १५
 एष हितो वि नीयते ९, १५, ३; साम. १२६२
 एषा गोभिररुणेभिः ५, ८०, ३
 एषा जन् वशीता शोधयन्ती ५, ८०, २
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यदक्षिं उद्योतिः १, १२४, ३
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यदक्षिं द्युच्छन्ती १, ११३, ७
 एषा नेत्री राधसः ७, ७६, ७
 एषा प्रतीची दुहिता ५, ८०, ६
 एषा यवो परमादन्ताः ९, ८७, ८
 एषायुक्त परावतः १, ४८, ७
 एषा ज्येनी भवति ५, ८०, ४
 एषा शुद्धा न तन्वो ५, ८०, ५
 एषा स्या नव्यमायुर्वधाना ७, ८०, २
 एषा स्या नो दुहिता दिवोजाः ६, ६५, १
 एषा स्या युजाना ७, ७५, ४
 एषा स्या वो मरुतोऽनुभर्त्री १, ८८, ६
 एषो उषा अण्व्या १, ४६, १; साम. १७८; १७२८
 एह गमन्नुवयः सोम १०, १०८, ८
 एह देवा मयोमुवा १, ९१, १८; साम. १७३५
 एह वां मुषितस्तवो ८, ५, ३३

एह हरी ब्रह्मयुजा ८, २, २७; साम. १६५८
 एहि प्रेहि अयो विवीहि ८, ६४, ४
 एहि मनुर्वेवयुः १०, ५१, ५
 एहि वां विमुचो ६, ५५, १; नि. ५, ९
 एहि स्तोमो अभि स्तराभिः १, १०, ४
 एहान इह होता नि १, ७६, २
 एषु पु मवाणि ६, १६, १६; साम. ७, ७०५; वा. य. २६, १३
 ऐच्छाम त्वा बहुधा १०, ५१, ३;
 ऐताग्रयेषु तस्थुषः ५, ५३, २
 ऐतु पूषा रयिमंगः ८, ३१, ११
 ऐभिरग्ने दुवो गिरो १, १४, १
 ऐभिरग्ने सरोयं ३, ६, २; अथर्व. २०, १३, ४
 ऐभिर्वेदे हृष्या पौल्यानि १०, ५५, ७; साम. १७८४
 ऐषु चाकन्धि पुरुहूत १०, १४७, ३
 ऐषु चेतद् वृषण्वती ८, ६८, १८
 ऐषु धावाशुधिवी १०, ९३, १०
 ऐषु धा वीरवधवाः ५, ७९, ६
 ओकिवांसा सुते सचो ६, ५९, ३
 ओ चिस्तलायं सख्या १९, १०, १; साम. ३४०;
 अथर्व. १८, १, १
 ओजस्तदस्य विस्थिरे ८, ६, ५; साम. १८२; १६५३; अथर्व.
 २०, १०७, २
 ओजिष्ठं ते मध्यतो ३, २१, ५; तै. ब्रा. ३, ६, ७, २
 ओ त्वमह आ रथं ८, २२, १
 ओ त्वे नर इन्द्र सूतये १, १०४, २
 ओमानमापो मान्नी ६, ५०, ७
 ओमासअर्यणीष्ठतो १, ३, ७; ऐ. आ. १, ४; वा. य.
 ७, ३३; तै. सं. १, ४, १६, १; नि. १२, ४०
 ओर्वमा अमर्त्या १०, १२७, २
 ओ धृष्टिर्विद्व्या ७, ४०, १
 ओपधयाः सं वदन्ते १०, ९७, २२; वा. य. १२, ९६;
 तै. सं. ४, २, ६, ५
 ओषधीः प्रति मोदध्वं १०, ९७, ३; वा. य. १२, ७७;
 तै. सं. ४, २, ६, १
 ओषधीरिति मातरः १०, ९७, ४; वा. य. १२, ७८; तै. सं.
 ४, २, ६, १; नि. ६, ३
 ओषमिष्टुधिवीमहं १०, ११९, १०
 ओ पु वृत्तिराधंसो ७, ५९, ७
 ओ पु म वाहि वाजेभिः ८, २, १९; साम. २२७
 ओ पु वृष्णः प्रवज्यून् ८, ७, ३३

ओ पु स्वसारः कारवे शृणोत ३, ३३, ९
 ओ पू णो अग्ने शृणुहि त्वं १, १३९, ७
 ओष्टाविह मयवाक्ते वदन्ता २, ३९, ६
 ओ सुधुत इन्द्र वाहि १, १७७, ५
 औच्छस्ता रात्री परितक्या ५, ३०, १४
 और्वशृगुवच्छुवि ८, १०२, ४; साम. १८; तै. सं.
 ३, १, ११, ८
 का ह्रमं वो निष्यमा चिकेत १, ९५, ४
 क ह्रमं दशभिर्मम ४, २४, १०
 क ई वेद सुते सचा ८, ३३, ७; साम. २९७; १६९६;
 अथर्व. २०, ५३, १; ५७, ११
 क ई व्यक्ता नरः सनीळाः ७, ५६, १; साम. ४३३
 क ई स्तवस्कः पृणात्को यजाते ६, ४७, १५
 क ईयते मुच्यते १, ८४, १७; नि. १४, २६
 क उ जु ते महिमनः समस्या १०, ५४, ३
 क उ अवस्कतमो यशियानां ४, ४३, १
 कं यायः कं ह गच्छथः कः ५, ७४, ३
 कः कुमारमजनयत् १०, १३५, ५
 कः शिवद् दृक्षो निष्ठितो मध्ये १, १८२, ७
 कर्कवेदे वृषमो युक्त आसीत् १०, १०२, ६
 कर्कहः सोम्यो रस ९, ६७, ८
 कर्कहं चित्वा कवे ८, ४५, १४
 कंकतो न कङ्कतो १, १९१, १
 कण्वा इन्द्रं यद्वक्त ८, ६, ३; साम. १३०८; अथर्व.
 २०, १३८, ३
 कण्वा हव शृगवः सूर्या हव ८, ३, १६; साम. १३६३;
 अथर्व. २०, १०, २; ५९, २
 कण्वास इन्द्र ते मति ८, ६, ३१
 कण्वेभिर्धृष्णवा ध्रुवत् ८, ३३, ३; ८६६; अथर्व. २०, ५२, ३;
 ५७, १६
 कतरा पूर्वा कतरा परावोः १, १८५, १; नि. ३, २२
 कल्पप्रयः कति सूर्यासः १०, ८८, १८
 कथा कदस्या उपसो ४, २३, ५
 कथा कविस्तुवीरवान्कथा १०, ६४, ४
 कथा त एतद्दहमा चिकेतं १०, २८, ५
 कथा ते अग्ने श्रुचयन्त आयोः १, १४७, १
 कथा दातोम नमसा सुदान् ५, ४१, १६
 कथा दातोमाग्ने १, ७७, १
 कथा देवानां कतमस्य वाम १०, ६४, १
 कथा नूनं वां विमना उपस्तव ८, ८६, २

कथा महामवृषस्कस्य होतुः ४, २३, १
 कथामहे पुष्टि भराय पृथगे ४, ३, ७
 कथामहे कद्रियाय प्रवाम ५, ४१, ११
 कथा राधाम सत्ताय १, ४१, ७
 कथा शार्धाय मरुतामृताय ४, ३, ८
 कथा शृणोति ह्यमानमिन्द्र ४, २३, ३
 कथा सबाधः क्षामानो अस्य ४, २३, ४
 कथा ह तद्वरुणाय त्वमग्ने ४, ३, ५
 कथो नु ते परिचराणि विद्वान् ५, २९, १३
 कदस्विपन्त सूरयः ८, ९४, ७
 कदा क्षत्रधियं नरं १, २५, ५
 कदा गच्छाथ मरुतः ८, ७, ३०
 कदा चन प्रयुच्छस्य ८, ५२, ७; वा. य. ८, ३; तै. सं. १, ४, २२, १
 कदा चन सरीरसि ८, ५१, ७; साम. ३००; वा. य. ३, ३४; ८, २; तै. सं. १, ४, २२, १; ५, ६, ४
 कदा त इन्द्र गिर्वेण ८, १३, २२
 कदा भुवन्नयक्षणाणि ब्रह्म ६, ३५, १
 कदा मर्तमराधसं १, ८४, ८; साम. १३४३; अथर्व. २०, ६३, ५; नि. ५, १७
 कदा वसो स्तोत्रं हर्यतः १०, १०५, १; साम. २२८; नि. ५, १२
 कदा वां तौग्यो विधत् ८, ५, २२
 कदा स्तुः पितरं जाल इच्छात् १०, ९५, १२
 कदिस्था नूः पात्र देवयतां १, १२१, १
 कद्रु युक्तमिन्द्र त्वावतो नृत् १०, २९, ४; अथर्व. २०, ७६, ४
 कद्रु मियाय धास्ते मनामहे ५, ४८, १; नि. ५, ५
 कद्रु प्रेष्टा विप्रां रयीणां १, १८१; १
 कद्रु स्तुवंत भूतयन्त देवता ८, ३, १४; अथर्व. २०, ५०, २
 कद्रु न्वऽस्याकृतं ८, ६६, ९; अथर्व. २०, ९७, ३
 कद्रु महीरष्टा अस्य तविधीः ८, ६६, १०; नि. ६, २६
 कद्रु नूनं कथमिवः पिता १, ३८, १
 कद्रु नूनं कथमिवो यद् ८, ७, ३१
 कद्रिण्यास्तु वृक्षसानो अग्ने ४, ३, ६
 कद्रुद्राय प्रचेतसे १, ४३, १; तै. आ. १०, १७, १
 कद्रु ऋतस्य धर्गसि १, १०५, ६
 कद्रो अय महानां ८, ९४, ८
 कनिकद्रुञ्जनुयं प्रमुवाणः २, ४२, १, नि. ९, ४
 कनिकद्रुक्षकशो गोभिरज्य ९, ८५, ५
 कनिकद्रुवतु पन्थासुतस्य ९, २७, ३२
 कनिक्रन्ति हरिरा स्वयमानः ९, ९५, १; साम. ५३०

कनीनकेव विद्वधे ४, ३२, २३; नि. ४, १५
 कं ते दाना असक्षत ८, ६४, २
 कक्षयो अतसीनां ८, ३, १३; अथर्व. २०, ५०, १
 कं नक्षत्रमिष्ययसि १०, २९, १
 कन्या इव वहस्य मे तवा उ ४, ५८, ९; वा. य. १७, ९७
 कन्याऽ चारवायती ८, ९१, १
 कन्येव तन्वाऽ शासवाना १, १२३, १०
 कपुञ्जरः कपुयमुद्रातन १०, १०१, १२; अथर्व. २०, १३७, २
 कमु शिवस्य सेनवाग्नेः ८, ७५, ७; तै. सं. २, ६, ११, २
 कमेतं त्वं युवते कुमारं ५, २, २
 कया तच्छृण्वे शब्द्या साधिष्ठ ४, २०, ९
 कया ते अग्ने अक्षिरः ८, ८४, ४; साम. १५४२
 कया त्वं न ऊर्वाणि ८, ९३, १९; साम. १५८६; वा. य. ३६, ७
 कया नक्षत्र आ भवदूति ४, ३१, १; साम. १६९; ६८२; अथर्व. २०, १२४, १; वा. य. २७, ३९; ३६, ४; तै. सं. ४, २, ११, २; तै. आ. ४, ४२, २
 कया नो अग्न ऋतयन्मुतेन ५, १२, ३
 कया नो अग्ने वि वसः ७, ८, ३
 कया शुभा सवयसः १, १६५, १
 करंम ओषधे भव १, १८७, १०
 कर्णगुह्या मघवा शौरदेव्याः ८, ७०, १५
 कर्हिस्त्रितदिन्द्र यज्जरीरे ६, ३५, ३
 कर्हिस्त्रितदिन्द्र यन्नुमिर्नुत् ६, ३५, २
 कर्हिस्त्रितसा त इन्द्र चेत्यासत् १०, ८९, १४.
 कर्षि शास्त्रास्तुः कययो वृक्षा ४, २, १२
 कविः कवित्वा दिवि रूपमास १०, १२४, ७
 कर्वि केतुं धार्ति भातुमग्ने ७, ६, २
 कविमग्निमुप स्तुहि १, १२, ७; साम. ३२
 कविमिव प्रचेतसं ८, ८४, २; साम. १२४५
 कर्वि स्तुजन्ति मर्ज्य २, ६३, २०
 कविर्न निष्यत् ४, १६, ३; अथर्व. २०, ७७, ३
 कविर्नुचक्षा अग्नि वीमचष्ट ३, ५४, ६
 कविर्वेचसा पर्येषि ९, ८९, २; साम. १३१८
 कवी नो मित्रावरुणा १, २, ९; साम. ८४९
 कदम्बदत्तां योगं १०, ११४, ९
 कस्त उपः कथमिवे १, ३०, २०
 कस्तमिन्द्र त्वावतुं ७, ३२, १४; साम. २८०; १६८२
 कस्ते जामिर्जनानां १, ७५, ३; साम. १५३५
 कस्ते मद इन्द्र रम्यो १०, २९, ३; अथर्व. २०, ७६, ३
 कस्ते मातरं विचवामचिक्त् ४, १८, १२

कस्वा सत्यो मदानी ४, ३१, २; साम. ६८३; अथर्व. २०, १२४, २; वा. य. १७, ४०; ३६, ५; तै. आ. ४, ४२, ३

कसा अथ सुजाताय ५, ५३, १२

कस्य नूनं कतमस्यामृतानां १, २४, १

कस्य नूनं परीणसो ८, ८४, ७; साम. ३४

कस्य बह्मणि जुहुयुर्वेवा १, १६५, २

कस्य वृषो सुवे सचा ८, ९३, २०; तै. आ. २, ४, ५, १; ७, १३, १

कस्य स्विस्त्ववर्नं वृषा ८, ६४, ८

का त उपेतिर्मेनसो १, ७६, १

का ते अस्त्वरंकृतिः सूक्तैः ७, २९, ३

का मर्यादा वयुना कञ्च दामं. ४, ५, १३

कामस्तदमे समवर्तवाचि १०, १२९, ४; तै. आ. २, ४, १, १०; ८, ९, ४; तै. आ. १, २३, १

क्रायमानो वनाश्वां ३, ९, २; साम. ५३; नि. ४, १४

का राघवोऽग्राहिना १, १२०, १

कास्तहं ततोऽभिपक् ९, ११२, ३; नि. ६, ६

का वां भूदुपमातिः कथानः ४, ४३, ४

काव्येऽभिरदाम्बा ७, ६६, १७

कालीप्रमा प्रतिमा १०, १३०, ३

का सुष्टुतिः शवसाः सुनुमिन्त्रः ४, २४, १

किं स ऋक् कृणवद्य सहस्रं ४, १८, ४

किं सुबाहो स्तंगुरे १०, ८६, ८; अथर्व. २०, १२६, ८

किं स्विदासीदधिष्ठानमारंभ १०, ८१, २; वा. य. १७, १८; तै. सं. ४, ६, २, ४

किं सिद्धनं क उ स वृक्ष आस (०। मनीषिणो) १०, ८१, ४; वा. य. १७, २०; तै. सं. ४, ६, २, ५; तै. आ. २, ८, ९, ६

किं सिद्धनं क उ स वृक्ष आस (०। संतस्थाने) १०, ३१, ७

किं सिद्धो राजा जगृहे १०, १२, ५; अथर्व. १८, १, ३३

किं तवासो यद्विरिपुर्न ५, ८५, ८; तै. सं. ३, ४, ११, ६

किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावः ३, ५३, १४; नि. ६, ३२

किं देवेषु तज्ज पृनन्नकर्म १०, ७९, ६

किं न हन्त्र-भिषांसति १, १७०, २

किं नो अस्त्र प्रविणं कञ्च रत्नं ४, ५, १२

किं नो आतरगस्त्य १, १७०, ३

किमयं त्वा प्रह्वणः सोम ६, ५२, ३

किमंग त्वा मयवन्नभोजमाहुः १०, ४२, ३; अथर्व. २०, ८९, ३

किमन्न प्रचोदय ८, ८०, ३

किमन्न दत्ता कृणुयः १, १८२, ३

किमन्ये पर्यासते ८, ८, ८

किमयं त्वां वृषाकपिः १०, ८६, ३; अथर्व. २०, १२६, ३

किमस्य मदे किम्वस्य ६, २७, १

किमाग आस वरुण ज्येष्ठं ७, ८६, ४

किमादमन्नं सत्यं सस्मिन्मयः ४, २३, ६

किमादुतासि वृत्रहन् ४, ३०, ७

किमिच्छती सरमा मेदमान १०, १०८, १; नि. ११, २५

किमित्ते विष्णो परि चक्ष्यं सूत्र ७, १००, ६; साम. १६२५; तै. सं. २, २, १२, ५; नि. ५, ८

किमिदं वां पुराणवत् ८, ७३, ११

किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठान आ १, १६१, १

किमु प्विदस्यै निविदो ४, १८, ७

किम् नु वः कृणवामा २, २९, ३

किमेता वाचा कृणवा तवाहं १०, ९५, २; वात. आ. ११, ५, १, ७

किं आवासयदनायं भवाति १०, १०, ११; अथर्व. १८, १, १२

किमयः शिखमस एष आस ४, ३५, ४

कियती योषा मयतो वधूयो १०, २७, १२

कियस्विदिन्द्रो अध्येति ४, १७, १२

कियात्पा यस्तमया भवाति १, ११३, १०

कीदृक्किन्द्रः सरमे का दसीका १०, १०८, ३

कीरिभिदि त्वामयसे जुहाव ७, २१, ८

कुतस्त्वमिन्द्र माहिनः १, १६५, ३; वा. य. ३३, २७

कुप्राचिद्यस्य समृत्तौ ५, ७, २; तै. सं. २, १, ११, ३

कुत्सा एते हयश्वाय द्यूवं ७, २५, ५

कुत्साय कुण्णमभ्युप निवर्ही ४, १६, १२

कुमारं माता युवतिः ससुखं ५, २, १

कुमारश्चित्पतरं २, ३३, १२

कुरुभवनमादृणि १०, ३३, ४

कुर्मस्त आधुरजवं यदमे १०, ५१, ७

कुविष्कककुवित्कर ८, ९१, ४

कुविस्त्व देवीः सनयो नवो ४, ५१, ४

कुविस्त्वस्य प्र हि व्रजं ६, ४५, २४; साम. १६६८; अथर्व. २०, ७८, ३

कुविस्तु नो गविष्टये ८, ७५, ११; साम. १६४९; तै. सं. २, ६, ११, ३

कुविदङ्ग नमसा ये वृषासः ७, ९१, १

कुविदङ्ग प्रति यथा चिद्वस्य १०, ६४, १३

कुविदङ्ग यवमन्तो यवंचित् १०, १३१, २; अथर्व. २०, १२५, २; वा. य. १०, ३२; १९, ६; २३, ३८; तै. सं. १, ८, २१, १; ५, २, ११, २; तै. आ. २, ६, १, ३

कुविद् वृषपयन्तीभ्यः ९, १९, ५

कुविद्धो अग्निरुचयस्य १, १४३, ६
 कुविन्मा गोपां करसे जनस्य ३, ४३, ५
 कुपुंसकस्तदमवीव १, १९१, १६
 कुह स्या कुह न सुता ५, ७४, २
 कुह पान्ता सुष्टुति कान्यस्य १, ११७, १२
 कुह भुत इन्द्रः कस्मिन्नव १०, २२, १
 कुह स्यः कुह जगमथुः ८, ७३, ४
 कुह स्त्रिहोषा कुह वस्तोरभि १०, ४०, २; नि. ३, १५
 कुचिज्जायते सनयासु नव्यः १०, ४, ५
 कुष्ठो देवावधिनाथा ५, ७४, १
 कुणुष पाजः प्रसितिं न दृष्ट्वीं ४, ४, १; वा. य. १३, ९;
 तै. सं. १, २, १४, १; नि. ६, १२
 कुणोत धूमं वृषणं ३, २९, ९
 कुणोत्स्यै वरिवो य इत्या ४, २४, ६
 कुण्वतो वरिवो गवे ९, ६२, ३; साम. ८३२
 कृतं चिद्धि प्मा सनेमि हेयः ४, १०, ७
 कृतं न शक्नो वि चिनोति देवने १०, ४३, ५; अथर्व.
 २०, १७, ५; नि. ५, २२
 कृतं नो यज्ञं विदधेयु चांर ७, ८४, ३
 कृतानीदस्य कर्त्वा ९, ४७, २
 कृते विदत्र महतो रणन्त ७, ५७, ५
 कृचि रत्नं यजमानाय ७, १६, ६
 कृचि रत्नं सुमनितः ३, १८, ५
 कृधी नो अहयो देव १०, ९३, ९
 कृषक्षिफाल १०, ११७, ७
 कृष्णः श्वेतोऽश्वो १०, २०, ९
 कृष्णं त एम रुशतः ४, ७, ९
 कृष्णं नियानं हरयः सुपर्णा १, १६४, ४७; अथर्व. ६, २२, १;
 ९, १०, २२; १३, ३, ९; तै. सं. ३, १, ११, ४; नि. ७, २४
 कृष्णपृत्तौ वेविले अस्य १, १४०, ३
 कृष्णां यदेनीमभि १०, ३, २; साम. १५४७
 कृष्णा यद्रोष्वरणीयु सोदय १०, ६१, ४
 कृष्णा रजोसि पत्सुतः ८, ४३, ६
 केतुं यज्ञानां विदयस्य साधनं ३, ३, ३
 केतुं कृषवन्दिवस्परि ९, ६४, ८; साम. ९५९
 केतुं कृषवन्दिवस्परि १६, ६; साम. १४७०; अथर्व. २०, २६, ६;
 ४७, १२; ६९, ११; वा. य. २९, ३७; तै. सं.
 ७, ४, २०, १; तै. मा. ३, ९, ४, ३
 के ते अग्ने रिपवे ५, १२, ४
 के ते नर इन्द्र १०, ५०, ३
 केतेन शर्मन्सचते ८, ६०, १८

के मे मयंकं वि यवन्त ५, २, ५
 केदयः१भि केदी १०, १३६, १; नि. १२, २६
 के द्वा नरः अष्टतमा ५, ६१, १
 को अग्निमीडे हविषा १, ८४, १८; नि. १४, २७
 को अद्वा वेद क इह प्र वोचत कुत १०, १२९, ६; तै. मा.
 २, ८, ९, ५
 को अद्वा वेद क इह प्र वोचदेवां ३, ५४, ५
 को अथ नयो देवकामः ४, २५, १
 को अथ युक्ते १, ८४, १६; साम. ३४१; अथर्व. १८, १, ६;
 तै. सं. ४, २, ११, ३; नि. १४, २५
 को अस्य वीरः सधनादमाप ४, २३, २
 को अस्य वेद प्रथमस्याहः १०, १०, ६; अथर्व. १८, १, ७
 को अस्य शुभं तविषी ५, ३२, ९
 को ददर्श प्रथमं १, १६४, ४; अथर्व. ९, ९, ४
 को देवयन्तमभवत् १, ४०, ७
 को देवानामवो अथा ४, २५, ३
 को नानाम वचसा ४, २५, २
 को नु मर्या अमिथितः ८, ४५, ३७; तै. मा. १, ३, १; नि. ४, २
 को नु वां मित्रावरुणावृताय ५, ४१, १
 को नु वां मित्रास्तुतो ५, ६७, ५
 को न्वन्न महतो १, १६५, १३
 को मा ददर्श कतमः १०, ५१, २
 को सुव्याति कतमः ४, ४३, २
 को व स्तोमं राधति १०, ६३, ६
 को वच्चाता वसवः ४, ५५, १
 को वां दाशस्तुमये १, १५८, २
 को वामद्या पुक्णां ५, ७४, ७
 को वामद्या करते ४, ४४, ३; अथर्व. २०, १४३, ३
 को वेद जानमेवां ५, ५३, १
 को वेद नूनमेवां ५, ६१, १४
 को वोऽज्जमेवत् १, १६८, ५
 को वो महान्ति महता ५, ५९, ४
 को वो वरिष्ठ आ नरो १, ३७, ६
 क्रतुपावा जरिता १०, १००, ११
 क्रतुयन्ति क्रतवो १०, ६४, २
 क्रतुयन्ति क्षितयो ४, २४, ४
 क्रत्व हृत्पुण्यवर् ८, ७८, ७
 क्रत्वः समह दीनता ७, ८९, ३
 क्रत्वा दक्षस्य तृषो ३, २, ३
 क्रत्वा दक्षस्य रथं ९, १६, २
 क्रत्वा वा अस्तु श्रेष्ठः ६, १६, २६; तै. मा. १, ४, ६, २

कत्वा महौ अनुस्वचं १, ८१, ४; साम. ४२३
 कत्वा यदस्य तविधीषु १, १२८, ५
 कत्वा शुक्रभिरक्षभिः २, १०२, ८
 कत्वा हि द्रोणे अज्यसे ६, २, ८
 कत्वे इक्ष्वाय नः कवे ९, १००, ५
 कत्वादमसि प्र हिणोमि १०, १६, ९; अथर्व. १२, २, ८;
 वा. य. ३५, १९
 क्राणा क्वा मरुतो १०, ९२, ६
 क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः १, ५८, ३
 क्राणा सिद्धिर्महीनां ९, १०२, १; साम. १७०; १०१३
 क्रीळं चः वाथो १, ३७, १; तै. सं. ४, ३, १३, ६; नि. ७, २
 क्रीळंयस्य सनुता ८, १३, ८
 क्रीळो रक्ष्म ५, १९, ५
 क्रीळ्मेलो ९, २०, ७; साम. ९७४
 कः त्यानि नौ सख्या ७, ८८, ५
 कवः स्या वल्गु पुकृताय ६; ६३, १
 कवः श्री चक्रा विद्वतो १, ३४, ९
 कव नूनं सुदानवो ८, ७, २०
 कव नूनं कद्रो अर्थ १, ३८, २
 कव वः सुज्ञा नव्यासि १, ३८, ३
 कवः वोऽथाः क्वाऽभीक्ष्वाः ५, ६१, २
 कवः स्य ते रुद्र सुख्याकुः २, ३३, ७
 कवः स्य वीरः को अपश्यद् ५, ३०, १
 कवः स्य वृषभे युवा ८, ६४, ७; साम. १४२
 कवः स्या यो मरुतः १, १६५, ६; तै. ब्रा. २, ८, ३, ५
 कव सिद्धय कतमास्त्वहिना १०, ४०, १४
 कव सिद्धस्य रजसो महः १, १६८, ६
 कव सिद्धासां कतमा पुराणी ४, ५१, ६
 कवेयय कवेदसिं ८, १, ७; साम. २७१
 क्षत्रं क्षिण्वत्सुत ८, ३५, १७
 क्षत्राय त्वं अयसे १, ११३, ६
 क्षत्राय त्वमवसि ८, ३७, ६
 क्षप उरक्ष दीदिहि ७, १५, ८
 क्षपो राजन्सुत १, ७९, ६; साम. १५६३; वा. य. १५, ३७,
 तै. सं. ४, ४, ४, ५
 क्षिण्वत् त्वमक्षिण्वत् ४, १७, १३
 क्षेति क्षेमेभिः साधुभिः ८, ८४, ९
 क्षेत्रमिव वि अमृः १, ११०, ५
 क्षेत्रस्य पतिना अयं ४, ५७, १; तै. सं. १, १, १४, २,
 नि. १०, १५

क्षेत्रस्य पते मधुमन्तं ४, ५७, २; तै. सं. १, १, १४, ३;
 नि. १०, १६
 क्षेत्रावपश्यं सनुताः ५, २, ४
 क्षेत्रस्य च प्रयुज्य ८, ३७, ५
 क्षेत्रो न साधुः १, ६७, २
 स्त्रे रयस्य क्षेत्रसः ८, ९१, ७; अथर्व. १४, १, ४१
 गच्छतं वायुपो गृहं ८, ८५, ६
 गणानां स्वा गणपतिं २, २३, १; तै. सं. २, ३, १४, ३
 गता नो यज्ञं यज्ञियाः ५, ८७, ९
 गन्तारा हि स्योऽवसे १, १७, २
 गंत्यमित्तं सवना हरिभ्यां ६, २३, ४
 गन्धर्व इत्या पदमस्य रक्षति ९, ८३, ४
 गमद्वाजं वाजयन्ति मरुतः ७, ३२, ११
 गमन्तसे वसुन्या हि शंसिपं १०, ४४, ५; अथर्व. २०, ९४, ५
 गंभीरौ उदधीरिव ३, ४५, ३; साम. १७२०
 गंभीरेण न उरुणामत्रिन्धेयः ६, २४, ९
 गयस्फानो अभीवहा १, ९१, १२; तै. सं. ४, ३, १३, ५
 गर्भं धेहि सिनीवालि १०, १८४, २; अथर्व. ५, २५, ३;
 वात. ब्रा. १४, ९, ४, २०
 गर्भे नु नौ जनिता दंपती कः १०, १०, ५; अथर्व. १८, १, ५
 गर्भे नु सं नन्वेवामवेद ४, २७, १; वे. आ. २, २४
 गर्भे मातुः पित्रुपिता ६, १६, ३५; साम. १३९७
 गर्भे योपामदधुवैत्समासनि १०, ५३, ११
 गर्भो यज्ञस्य देवयुः ८, १२, ११
 गर्भो यो अपां गर्भः १, ७०, ३
 गवामिव भियसे श्वंगमुत्तमं ५, ५९, ३
 गवाशिरं मन्थिनमिन्द्र शुक्रं ३, ३२, २
 गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्राः ४, १७, १६
 गव्यो पु णो यथा पुरा ८, ४६, १०; साम. १८६
 गाथपतिं मेघपतिं १, ४३, ४
 गाथश्रवसं सरपतिं ८, २, ३८
 गामज्ञैश्च आ ह्वयति १०, १४६, ४; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
 गाथत्रेण प्रति मिमीते अर्कं १, १६४, २४; अथर्व. ९, १०, २
 गाथस्साम नमन्वं १, १७३, १
 गाथन्ति स्वा गाथत्रिणो १, १०, १; साम. ३४२, १३४४;
 तै. सं. १, ६, १२, २; नि. ५, ५
 गार्हपत्येन संत्य १, १५, १२
 गाव इव ग्रामं यूयुधिरिवाभा १०, १४२, ४
 गाव उपावसावत् ८, ७२, १२; साम. ११७; १६०२;
 वा. य. १३, १९, ७१

गावशिक्षा समन्यवः ८, २०, २१; साम. ४०४
 गावो न चयस्युप यस्मि ८, ४६, ३०
 गावो भगो गाव इन्द्रो मे मच्छा ६, २८, ५; अथर्व.
 ४, २१, ५; तै. ब्रा. २, ८, ८, १२
 गावो यवं प्रमुता अयो अक्षन् १०, २७, ८
 गिरयश्चिन्नि जिहते ८, ७, ३४
 गिरश्च चास्ते गिर्वाहः ८, २, ३०
 गिरस्त इव ओजसा ९, २, ७; साम. १०४३
 गिरा जात इह स्तुत ९, ६२, १५
 गिरा य एवा युनजद्वरी ते ७, ३६, ४
 गिरा यदी सवंधवः ९, १४, २
 गिरा ब्रजो न संभृतः ८, ९३, २; साम. १२२४; अथर्व.
 २०, ४७, ३; १३७, १४; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३
 गिरिर्न यः स्वतर्वां ऋण इन्द्रः ४, २०, ६
 गिरिराज्राज्रजमानां आधारय १०, ४४, ८; अथर्व. २०, ९४, ८
 गिरो जुषेयामध्वरं जुषेयां ८, ३५, ६
 गिर्वेणः पाहि नः सुतं ३, ४०, ६; साम. १९५; अथर्व. २०, ६, ६
 गीजं जुवनं समसापगूळं १०, ८८, २
 गीर्भिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमान ७, ९३, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 गुहा शिरो निहितमृषगक्षी १०, ७९, २
 गुहा सतीरुप त्मना ८, ६, ८
 गुहा हितं गुह्यं गूळं २, ११, ५
 गूहता गुह्यं समो १, ८६, १०
 गृणाना जमदग्निना ३, ६२, १८; साम. ६६५
 गृणानो अङ्गिरोभिर्वस् १, ६२, ५
 गृणे तदिन्द्र ते वाव ८, ६२, ८; साम. ३९१
 गृभीतं ते मन इन्द्र द्विवर्हाः ७, २४, २
 गृभ्णामि ते सोमगवाय हस्तं १०, ८५, ३६; अथर्व. १४, १, ५०
 गुष्टिः ससृषः स्वविरं तवागां ४, १८, १०
 गृहं गृहमहना वात्य १, १२३, ४
 गृहमेघास आगत ७, ५२, १०; तै. सं. ४, ३, १३, ५
 गृहो घाम्यरंकृतो १०, ११९, १३
 गोक्षिता बाहू अमितकणुः १, १०२, ६
 गोक्षिप्तः सोमो रयसि ९, ७८, ४
 गोत्रसिद्धं गोविदं वज्रबाहुं १०, १०३, ६; साम. १८५४;
 अथर्व. ६, ९७, ३; १९, १३, ६; वा. य. १७, १८;
 तै. सं. ४, ६, ४, २
 गोभिर्मिभिर्भुं वधिरे सुपारं ३, ५०, ३
 गोभिर्वेदीमभ्ये अक्षत ८, २, ६; नि. ५, ३
 गोभिर्वाजो अजयते सोमरी ८, २०, ८

गोभिष्टोमामर्तिं कुतेवां १०, ४२, १०; ४३, १०; ४४, १०;
 अथर्व. ७, ५०, ७; २०, १७, १०; ८९, १०; ९४, १०
 गोमदश्चावज्रयवस्युवीरं ५, ५७, ७
 गोमदं पु नानस्या २, ४१, ७; वा. य. २०, ८१
 गोमक्षिरण्यवद्वसु ७, ९४, ९
 गोमक्ष इन्द्रो अश्ववत् २, १०५, ४; साम. ५७४; १६११
 गोमक्षः सोम वीरवद् ९, ४२, ६
 गोमातरो वष्णुभयन्ते १, ८५, ३
 गोमौ अंसविमौ अशी यज्ञः ४, २, ५; तै. सं. १, ६, ६, ४;
 ३, १, ११, १
 गोमायुरदादजमायुरवाद् ७, २०३, २०
 गोमायुरेको अजमायुरेकः ७, १०३, ६
 गोवित्पवस्त्र वसुक्षिप्तिरण्य ९, ८६, ३९; साम. ९५५
 गोपा इन्द्रो नृपा ९, २, १०; साम. १०४५
 गोपु प्रशस्ति वनेषु धिये १, ७०, ९
 गौरमीमेदनु वस्तं मियतं १, १६४, २८; अथर्व. ९, १०, ६;
 १, ८; नि. ११, ४२
 गौरीर्मिमांश सलिलानि १, १६४, ४१; अथर्व. ९, १०, २१;
 १३, १, ४२; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११; तै. आ. १, ९, ४;
 नि. ११, ४०
 गौर्ध्वयति मरुतां ८, ९४, १; साम. १४९
 ग्राक्ष यक्षरश्च वापृथन्त ६, ६८, ४
 ग्रन्थि न वि ह्य ग्रथितं ९, २७, १८
 ग्रावाण उपरेषवा १०, १७५, ३
 ग्रावाणः सविता नु वो १०, १७५, ४
 ग्रावाणः सोम मो हि कं ६, ५१, १४
 ग्रावाणेव तदिदं जरेये २, ३९, १
 ग्रावाणो अप दुष्पुत्रां १०, १७५, २
 ग्रावाणो न सुरयः सिन्धुमात १०, ७८, ६
 ग्रावा वदक्षप रक्षांसि सैषतुः १०, ३६, ४
 ग्राव्णा तुको अभि हुतः ९, ६७, १९
 ग्राव्णो ब्रह्मा युयुजानः सपरं ५, ४०, ८
 ग्रीवाम्यस्त उष्णिहाभ्यः १०, १६३, २; अथर्व. २, ३३, २;
 २०, ९६, १८
 ह्यनेव विष्ववि जडा १, ३६, १६
 चर्मा समस्ता विवृतं व्यापतुः १०, ११४, १
 चर्मेव मधु जठरे सनेरु १०, १०६, ८
 घृतं न पूतं तदूरेपाः ४, १०, ६; तै. सं. २, २, १२, ७
 घृतपृष्ठा मनोयुजो १, १४, ६
 घृतप्रतीकं व ज्ञतस्य १, १४३, ७; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 घृतपृष्ठः सौम्या ८, ५९, ४

चुनमज्ञेयस्य वर्षेन १०, ६९, २
 चुनं पदस्य घारया ९, ४९, ३; साम. १४३७
 चुतं मिमिक्षे चुतस्य २, ३, ११; वा. य. १७, ८८; तै. आ.
 १०, १०, २
 चुतवती चुवनानामभिधि ६, ७०, १; साम. ३७८;
 वा. य. ३४, ४५
 चुतवत्याः पावकं तै. २, २१, २; तै. आ. ३, ६, ७, १
 चुतवन्तमुप मासि १, १४२, २
 चुताहवन दीदिवः १, १२, ५
 चुताहवन संत्येमा १, ४५, ५
 चुतेन चावापृथिवी अभीवृते ६, ७०, ४
 चुतेनाग्निः समन्यते १०, ११८, ४
 चुपुः स्वेनाय कृत्वमे १०, १४४, ३
 चुपुं पावकं वानिनं १, ६४, १२
 मतो चुनमतप्रोदसी १, ३६, ८
 मन्मृष्टाण्यप द्विपो ८, ४३, २६
 च्वार ता कृणवन्तु नमन्या ७, २६, ३
 च्छर्वांस क्रमवस्तद्वृत्तत १, १६१, ४
 च्छं यदस्याप्स्वा निपतं १०, ७३, ९; साम. ३३१
 च्छं न चुतं पुरुहूत वेपते ५, ३६, ३
 च्छाणासाः परीणहं पृथिव्या १, ३३, ८
 च्छाये हि सङ्गयद् नाम मन्त्रं १, १०८, ३
 च्छादिर्विः पवते कृतो रसः २, ७७, ५
 च्छायां विश्वा भुवना ३, १६, ४
 च्छुर्नो देवः सविता १०, १५८, ३
 च्छुर्नो घेहि च्छुपे १०, १५८, ४
 च्छुपः पिवा मनसा हि धीरः १०, ८२, १; वा. य. १७, २५;
 तै. सं. ४, ६, २, ४
 चतस्र ई घुनदुहः सचंते ९, ८९, ५
 चतुःसहस्रं गव्यस्य ५, ३०, १५
 चतुर्भिर्द्वमानात् १, ४१, ९; नि. ३, १६
 चतुर्दशान्ये महिमानो अस्य १०, ११४, ७
 चतुर्भिः साकं नवतिं च नाम १, १५५, ६
 चतुष्कपर्दां भुवतिः सुपेक्षाः १०, ११४, ३; तै. आ.
 १, २, १, २७; ३, ७, ६, ५, ७, १४
 चतुस्त्रिंशद्वाजिनो देव १, १६२, १८; वा. य. २५, ४१;
 तै. सं. ४, ६, ९, ३
 चतो हनश्चत्तामुतः १०, १५५, २
 चत्वार ई विभ्रति क्षेमयन्तः ५, ४७, ४
 चत्वारिंशद्दशरथस्य १, १२६, ४
 चत्वारि ते असुर्याणि नाम १०, ५४, ४

चत्वारि वाक्परिमिता पदानि १, १६४, ४५; अथर्व.
 ९, १०, २७; तै. आ. २, ८, ८, ५; शत. आ.
 ४, १, ३, १७; नि. १३, २
 चत्वारि ऋगा त्रयो अस्य पादा ४, ५८, ३; वा. य. १७, ९१;
 तै. आ. १०, १०, २; नि. १३, ७
 चत्वारो मा पैजवचस्य दानाः ७, १८, २३
 चत्वारो मा महाशारस्य १, १२२, १५
 चनिष्टं देवा ओषधीषु ७, ७०, ४
 चन्द्रमसि चन्द्ररथं हरिजतं ३, ३, ५
 चन्द्रमा अप्सवन्तरा १, १०५, १; साम. ४१७; अथर्व.
 १८, ४, ८९; वा. य. ३३, २०
 चन्द्रमा मनसो जातः १०, ९०, १३; अथर्व. १९, ६, ७;
 वा. य. ३१, १२; तै. आ. ३, १२, ६
 चमूपच्छयेनः शकुनो ९, ९६, २९; साम. ११७७
 चरन्वत्सो रुवाञ्जिह ८, ७२, ५
 चरित्रं हि वेरिवाच्छेद्विपणं १, ११६, १५
 चरुर्न यस्तर्मांजय २, ५२, ३
 चर्कुर्यं मरुतः प्रसु १, ६४, १४
 चर्षणीघृतं मघवानमुक्थ्यं ३, ५१, १; साम. ३७४
 चाक्लृपे तेन ऋपयो मनुष्याः १०, १३०, ६
 चिकित्स्विन्मनसं ५, २२, ३
 चिते तद्वां सुराधसा १०, १४३, ४
 चित्तिमचितिं चिनवद् ४, २, ११; तै. सं. ५, ५, ४, ४
 चित्तिरपि दमे विश्वायुः १, ६७, १०
 चित्तिरा उपवर्हणं १०, ८५, ७; अथर्व. १४, १, ६
 चित्र इच्छितोस्तरुणस्य १०, ११५, १; साम. ६४
 चित्र इन्द्राजा राजका इदम्यके ८, २१, १८
 चित्रं ह यद्वां भोजनं न्वस्ति ७, ६८, ५
 चित्रं तद्वां मरुतो याम २, ३४, १०
 चित्रं देवानामुद्गादानीकं १, ११५, १; ऐ. आ. ३, ९; अथर्व.
 १३, २, ३५; २०, १०७, १४; वा. य. ७, ४२;
 १३, ४६; तै. सं. १, ४, ४३, १, २, ४, ४४, ४; तै. आ.
 १, ८, ७, ३; तै. आ. १, ७, ६; २, १३, १; नि. १२, १६
 चित्रस्ते भातुः ऋतुमा अभि १०, १००, १२
 चित्रा वा येषु दीधितिः ५, १८, ४
 चित्रैरंजिभिर्वपुषे १, ६४, ४
 चित्रो यदभ्राद् वेतो न विक्षु १, ६६, ६
 चित्रो वोऽस्तु यामः १, १७२, १
 चोदयतं स्रुताः पिन्वतं धिय १०, ३९, २
 चोदयित्री स्रुतानां १, ३, ११; वा. य. २०, ८५; तै. सं.
 ४, १, ११, २

छन्दस्तुभः कुमन्पवः ५, ५२, १२

छर्दिर्वन्तमदाभ्यं ८, ८५, ५

जगता सिन्धुं दिवस्तभाय १, १६४, २५; अथर्व. ९, १०, २

जगृभ्मा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तं १०, ४७, १; साम. ३१७;
तै. ब्रा. २, ८, २, ५

जघने चोद एषां ५, ६१, ३

जघन्वाँ इन्द्र मित्रेरुज्जोद० १, १७४, ६

जघन्वाँ उ हरिभिः संभृत १, ५२, ८

जघान वृत्रं स्वधितिवर्नेव १०, ८९, ७

जमिर्ब्रह्मममित्रियं ९, ६१, २०; साम. ८१६

जज्ञान एव व्यथाधत्त रुधः १०, ११३, ४

जज्ञानं सप्तमातरो ९, १०२, ४; साम. १०१

जज्ञानः सोमं सहसे पपाथ ७, ९८, ३; अथर्व. २०, ८७, ३

जज्ञानो जु सतक्रतुः ८, ७७, १

जज्ञानो हरितो हृषा ३, ४४, ४

जज्ञिष हृत्वा गोपीभ्याय हि १०, ९५, ११

जनं वसिष्ठमहि चिन् ६, १९, १२

जनयधोचना दिवो ९, ४२, १

जनस्य गोपा अजनिष्ट ५, ११, १; साम. ९०७; वा. य.
१५, २७; तै. सं. ४, ४, ४, २

जनाय चिध ईषत् उ लोकं ६, ७३, २; अथर्व. २०, ९०, २

जनासो अग्निं वधिरे सहः १, ३६, २

जनासो वृकवर्हिषो ८, ५, १७

जनिता दिवो जनिता पृथिव्या ८, ३६, ४

जनिताभ्यानां जनिता गवां ८, ३६, ५

जनिष्ट योषा पतयत्कनीनक १०, ४०, ९

जनिष्ट हि जेन्यो अग्ने अह्ना ५, १, ५; तै. सं. ४, १, ३, ४

जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय १०, ७३, १; वा. य. ३३, ६४;
तै. ब्रा. २, ८, ३, ४

जमिष्वा देववीतये ६, १५, १८

जनीयन्तो न्वन्नवः ७, ९६, ४; साम. १४६०; अथर्व.
१४, २, ७२

जर्नूभिर्हो मरुतस्वेव्येण ७, ५८, २

जने न शेष आहूयः १, ६९, ४

जनो यो मित्रावरुणा १, १२२, ९

जन्मजन्ममिहितो जातवेदा ३, १, २१

जन्मयत्तममिहो १, १८२, ४

जयतं च प्र स्तुतं च ८, ३५, ११

जयतामिव तम्यतुः १, २३, ११

जयेम कारे पुरुहूत कारिणः ८, २१, १२

ज्वरतीमिरोषधीभिः ९, ११२, २

ज्वरमाणः समिष्यसे १०, ११८, ५

जरायोध तद्विविद्धि १, २७, १०; साम. १५; १६६३;
नि. १०, ८

जातवेदसे सुनवाम सोममराति १, ९९, १; तै. ब्रा. १०, २, १;
नि. १४, ३३

जातो अग्नी रोचते ३, २९, ७

जातो जायते सुदिनस्वे ३, ८, ५; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३

जातो यदग्ने शुवना व्यसृष्टः ७, १३, ३; तै. सं. १, ५, ११, २

जामत्यहः प्रथमस्य १, १२३, ९

जानन्ति नृणो अरुपस्य ३, ७, ५

जानन्तो रूपमकृपन्त विप्राः १०, १२३, ४

जामिः सिंधूनां आतवे १, ६५, ७

जाम्यतीतये धनुः ८, ७२, ४

जाया तप्यते कितवस्थ होना १०, ३४, १०

जायेदस्तं मघवन्सेद्वयो मिः ३, ५३, ४

जायेव पत्यावधि शेष मंहसे ९, ८२, ४

जिवर्म्यामिं हविषा २, १०, ४; वा. य. ११, २३; तै. सं.
४, १, २, ४

जिह्वं जुजुह्वेध्वतं तथा १, ८५, ११

जिह्वायं चरितवे मघोनी १, ११३, ५

जिह्वाभिरहं नक्षमद् ८, ४३, ८

जीमूतस्तेव भवति प्रतीकं ६, ७५, १; वा. य. २९, ३८;
तै. सं. ४, ६, ६, १

जीवं रुदन्ति वि मयन्ते १०, ४०, १०; अथर्व. १४, १, ४३

जीवासो अग्निं धेतना ८, ६७, ५; नि. ६, २७

जुष्टरूपो नासत्योग वसिं १, ११६, १०

जुषन्न्या माजुयस्य १०, २०, ५

जुषस्य नः समिधमरने अथ ७, २, १

जुषस्व प्रमथस्तमं १, ७५, १; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १

जुषस्वाग्र हृकया सजोषाः ५, ४, ४

जुषाणो अग्ने प्रति हयमेव १०, १२२, २

जुषाणो अङ्गिरसमेमा ८, ४४, ८

जुषेधां यज्जमिष्टये ८, ३८, ४

जुषेधां यज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वेह ८, ३५, ४

जुषेधां यज्ञं बोधतं हवस्य मे सचो २, ३६, ६

जुष्ट इन्द्राय मत्सरः ९, १३, ८; साम. ११९४

जुष्टो नरो ब्रह्मणा यः पिबेता ७, ३३, ४; तै. ब्रा. २, ४, ३, १

जुष्टो दसूना अग्निधितुरेण ५, ४, ५; अथर्व. ७, ७३, ९;
तै. ब्रा. २, ४, १, १; नि. ४, ५

जुष्टो मदाय देवतात इन्द्रो ९, ९७, १२

सुष्टो हि दूतो असि १, ४४, २; साम. १७८१
 सुष्टो न इन्द्रो सुपथा सुगानि ९, ९७, १६
 सुष्टुराणां चिद्विना ८, २६, ५
 सुष्टुरे वि चित्तयन्त्रो ५ १९, २, नि. ४, १९
 जेतादभिरिन्द्रः द्युष्टुः १, १७८, ३
 जोषदादीमसुषो सचध्वे १, १६७, ५
 जोषा सवितर्यस्य ते १०, १५८, २
 जोष्यन्ते समिधं जोष्याहुति २, ३७, ६
 जोहूषो अग्निः प्रथमः २, १०, १
 जोषा भागं सहसा नो २, १०, ६
 उमया अन्नं वसवो रन्त देवा ७, ३९, ३; नि. १२, ४३
 उवायांसमस्य वसुनस्य केतु ५, ४४, ८; नि. ६, १५
 ज्येष्ठ आह वससाह्वारेति ४, ३३, ५
 ज्येष्ठेन सोतरिन्द्राय सोमं ८, २, २३
 ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधुमित्रं ९, ८६, १०; साम. १०३१
 ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अजु ३, ३९, ८
 ज्योतिर्बुणीत तमसो विजान ३, ३९, ७
 ज्योतिष्मतीमदिति धारयत् १, १३६, ३
 ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं ८, ५८, ३

त आदित्या आ गता सर्वतातये भूत १, १०६, २
 त आदित्या आ गता सर्वतातये ध्रुवे नो १०, ३५, ११
 त आदित्यास उरवो २, २७, ३
 त आयजन्त द्रविणं समस्ता १०, ८२, ४; वा. य. १७, २८,
 तै. सं. ४, ६, २, २; नि. ६, १५
 त इन्द्राः शवसा धृष्ट्युपेणा ६, ६६, ६
 त इन्द्रानां सधमाद् आसत् ७, ७६, ४
 त इन्द्रेति सुभगा त आहुति ८, १९, १८
 त इक्षिण्यं हृदयस्य प्रकृतेः ७, ३३, ९
 त इन्द्रस्य मधुमद्वि विप्र ३, ३२, ४
 त उक्षितालो महिमानं १, ८५, २
 त उमास वृषण ८, २०, १२
 त ऊ पु णो महो यजन्नाः १०, ६१, २७
 तं यज्ञं वहिषि १०, ९०, ७; अथर्व. १९, ६, ११; वा. य.
 ३१, ९, तै. आ. ३, १२, ३

तं यज्ञसाधमपि १, १२८, २
 तं युआथां मनसो यो १, १८३, १
 तं युवं देवावक्षिना ४, १५, १०
 तं व इन्द्रं चरितं ६, १९, ४
 तं व इन्द्रं न सुकृत्य ६, ४८, १४
 तं वः शर्ष रथानाम् ५, ५३, १०

तं वः शर्ष रथेभ्युमम् ५, ५६, ९
 तं वः शर्षं मरुतं २, ३०, ११
 तं वः सखायः सं ६, २३, ९
 तं वः सखायो मदाय ९, १०५, १; साम. ५६९; १०९८
 तं वधेयन्तो मतिभिः १०, ६७, ९; अथर्व. २०, ९१, ९
 तं वध्वराथा १, ६६, ९; नि. १०, २१
 तं वां रथं वयमया हुवेम पृथुज्यम् ४, ४४, १; अथर्व.
 २०, १४३, १

तं वां रथं वयमया हुवेम स्तोमैः १, १८०, १०
 तं वृधन्तं मारुतं ६, ६६, ११
 तं वेधो मेधयाह्वत् ९, २६, ३
 तं वो दक्षमृतीपहम् ८, ८८, १; साम. २३६; ६८५;
 अथर्व. २०, ९, १, ४३, ४; वा. य. २६, ११

तं वो दीर्घायुवोचिपं ५, १८, ३
 तं वो धिया नव्यस्या ६, २२, ७; अथर्व. २०, ३६, ७
 तं वो धिया परमया ६, ३८, ३
 तं वो महो महाव्यम् ८, ७०, ८
 तं वो वाजानां पति ८, १४, १८; साम. १६८६; अथर्व.
 २०, ६४, ६

तं वो विं न द्रुपदम् १०, ११५, ३
 तं शर्मसा अरुपासो ७, ९७, ६
 तं शम्भोतु मारुतु ४, ७, ६
 तं शिक्षीता सुवृक्षिभिः ८, ४०, १०
 तं शिक्षीता स्वध्वरम् ८, ४०, ११
 तं शुभ्रमग्निमवसे ३, २६, २
 तं सखायाः पुरोरुचम् ९, २८, १२; साम. १६८०; नि. ५, १५
 तं सध्रीचीकृतयो ६, ३६, ३; तै. आ. २, ४, ५, २
 तं सवाधो वसस्तुव ३, २७, ६; तै. आ. ३, ६, १, ३
 तं सानावधि जामयो ९, २६, ५
 तं सिन्धवो मसरं १०, ३०, ९
 तं सुप्रतीकं सुदशम् ६, १५, १०; तै. सं. २, ५, १२, ५
 तं सुष्टुत्या विवासे ८, १६, ३; अथर्व. २०, ४४, ३
 तं सोता नो धनस्पृतं ९, ६२, १८
 तं स्मा रथं मभवत् १, १०२, ३
 तं हिन्वन्ति मवृष्टुतं ९, ५३, ४; साम. १७१७
 तं हि शम्भन्त ईळते ५, १४, ३; तै. सं. ४, ३, १३, ८
 तं हि स्त्राजं वृषमं ८, ६१, २; साम. १२३४; अथर्व.
 २०, ११३, २

तं हुवेम वसस्तुवः ८, २३, २०
 तं होतारमध्वरस्य ७, १६, १२; साम. १५१४
 तस्मा न भूर्णिः १, ६६, २

तक्षधत्त उक्षता १, ५१, १०
 तक्षधवी मनसो १, १७, २२; साम. ५३७
 तक्षज्ञासत्याम्ना १, २०, ३
 तक्षप्रथं क्षुद्रतं १, १११, १
 तं गाधया पुराणया १, ११, ४; साम. १६३३
 तं गावो अन्धनूपत १, २६, २
 तं गीर्मिवाचमीक्ष्वयम् १, ३५, ५
 तं गूर्तवो नेमक्षियः १, ५६, २
 तं गूर्तया ८, ११, १; साम. १०९; १६८७
 तं गोभिर्दुपुणं रसं १, ६, ६
 तं वेमिरथा (०। अर्थं चिद्) ८, ६९, १७; अथर्व. २०, ९२, १४
 तं वेमिरथा (०। होत्राभिः) १, ३६, ७
 तक्षधुर्देवहितं ७, ६६, १६; वा. य. ३६, २४; तै. आ. ४, ४२, ५
 तक्षिर्धं राध आ मरोषो ७, ८१, ५
 तत्तं मे अपः १, ११०, १; तै. आ. ३, ७, ११, २
 तत्तुतिर्वसि नयो विचेताः ६, २४, २
 तत्तुदानाः सिन्धवः ५, ५३, ७
 तत्तु इन्द्रियं परमं पराधैः १, १०३, १
 तत्तुवर्धित्वयो वचे ८, ३९, ४
 तत्तुविद्विधिनोः १, ४६, १२
 तत्तुविद्वत्स्य पौंस्यं १, १५५, ४
 तत्तु ते वंसो १, ६९, ८
 तत्तु प्रयः प्रत्यया ते १, १३२, ३
 तत्तु मद्रं यत् १, ९४, १४
 तत्ते यज्ञो अजायत ८, ८९, ६; साम. १४३०
 तत्ते सहस्व ईमहे ८, ४३, ३३
 तत्त्वा यामि मल्लणा १, २४, ११; वा. य. १८, ४९; २१, २;
 तै. सं. २, १, ११, ६
 तत्त्वा यामि सुवीर्यम् ८, ३, ९; अथर्व. २०, ९, ३; ४९, ६
 तन्नो अपि प्राणीयत ८, ५६, ४
 तत्सविता वोऽस्तुतत्त्वं १, ११०, ३
 तत्सवितुर्वरेण्यम् ३, ६२, १०; साम. १४६१; वा. य. ३, ३५,
 २२, ९; ३०, २; ३६, ३; तै. सं. १, ५, ६, ४;
 ४, १, ११, १; तै. आ. १, ११, २
 तत्सवितुर्वृणीमहे वयं ५, ८२, १; तै. आ. १, ११, ३
 तत्सु नः शर्म यच्छतां ८, १८, १२
 तत्सु नः सविता भगो (०। इन्द्रो) ४, ५५, १०
 तत्सु नः सविता भगो (०। शर्म) ८, १८, ३
 तत्सु नो नम्यं सम्यस ८, ६७, १८
 तत्सु नो विधे (०। वृद्धम्) ६, ४५, ३३
 तत्सु नो विधे (०। मदताः) ८, ९४, ३

तत्सु वा मित्रावरुणा ५, ६२, २; तै. आ. २, ८, ६, ६
 तत्सुर्धं रोदसी डमे ८, २५, २१
 तत्सुर्धस्य देवत्वं १, ११५, ४; अथर्व. २०, १२३, १;
 वा. य. ३३, ३७; तै. आ. २, ८, ७, १; नि. ४, ११
 तथा तदस्तु सोमपाः १, ३०, १२
 तदमे चक्षुः प्रति १०, ८७, १२; अथर्व. ८, ३, २१
 तदज्ञ क्षुद्रमा भर ८, १९, १५; साम. ११३
 तदघ्न वाचः प्रथमं १०, ५३, ४; नि. ३, ८
 तदघ्ना चित्तं उक्थितो ८, १५, ६; साम. ८८२; अथर्व.
 २०, ६१, ३
 तदज्ञाय तदपते ८, ४७, १६
 तदस्तु मित्रावरुणा ५, ४७, ७; अथर्व. १९, ११, ३
 तदस्मै नम्यमङ्गिरस्वद् २, १७, १
 तदस्य प्रियमभि १, १५४, ५; तै. आ. २, ४, ६, २
 तदस्यानीकमुत् चारु २, ३५, ११
 तदस्येवं यद्वया १, १०३, ५
 तद्विस्मयस्यमभि चारु १०, ३२, ४
 तद्विस्मानमाशाते १, २५, ६
 तदिदास भुवनेषु १०, १२०, १; ऐ. आ. १, १२, अथर्व.
 ५, २, १; २०, १०७, ४; नि. १४, २४
 तदिद्वयस्य सवनं विवेरपः १०, ७६, ३
 तदिद्वयस्य चेतति ८, १३, २०
 तदिद्वयस्ययो विमोचने १०, ९४, १३
 तदिन्द्र प्रेव वीर्यं १, १०३, ७
 तदिन्द्राव आ भर ८, २४, २५
 तदिज्ञात्तं तद्विवा मक्षमाहुः १, २४, १२
 तदिन्नु ते करणं ५, ३१, ७
 तदिम्बस्य परिवहानो १०, ६१, १३
 तदिम्बस्य वृषभस्य ३, ३८, ७
 तदिम्बस्य सवितुः ३, ३८, ८
 तदिग्मे ष्वन्सद्वपुषो १०, ३२, ३
 तदु प्रयक्षतमस्य १, ६२, ६
 तदु श्रेष्ठं सवनं १०, ७६, २
 तदुज्ज्वे माजुवेना १, १०३, ४
 तदु पु वामेना कृतं ५, ७३, ४
 तदुतं वृथिवि वृद्ध ५, ६६, ५
 तद्दधाना अवस्यवो ८, ६३, १०
 तद्देवस्य सवितुर्वार्यं ४, ५३, १
 तद्देवानां देवतमाय २, २४, ३
 तद्वि वयं वृणीमहे १०, १२६, २
 तद्वन्तुः स्मृतिर्विनि १०, ६१, १८

तज्जम् तव दंसवा ३, ९, ७
 तज्जाचो अद्य सवितुर्वरेण्यं १, १५२, ५
 तद् अक्षयस्य बर्हणे ६, ४४, ६
 तद्ः सुजाता मरुतो १, १६६, १२
 तद्गो नरा नासत्यावजुष्वाद् १, १८२, ८
 तद्गो नरा शंखं राघवं १, ११६, ११
 तद्गो नरा शंखं पञ्चिणेण १, ११७, ६
 तद्गो नरा सनये १, ११६, १२
 तद्गाम्यं रोदसी प्र प्रवीमि १०, ७९, ४
 तद्गाम्यं वृणीमहे ८, २५, १३; नि. ५, १
 तद्विप्रासो विपण्यवो १, २२, २१; साम. १६७३; वा. य. ३४, ४४
 तद्विभिद्विष्टि यत्त इन्द्रो जुजोष्य ८, ९६, १२
 तद्विप्राः परमं पदं १, २२, २०; साम. १६७२; अथर्व. ७, २६, ७; वा. य. ६, ५; तै. सं. १, ३, ६, २; ४, २, ९, ३
 तद्दीर्घं वो मरुतो ५, ५४, ५
 तद्गो अद्य मनामहे ७, ६६, १२
 तद्गो गाय सुते सखा ६, ४५, २२; साम. ११५; १६६६; अथर्व. २०, ७८, १
 तद्गो आसित्वं मरुतः १, १६६, १३
 तद्गो दिवो दुहितरो विष्वातीः ४, ५१, ११
 तद्गो आमि अविणं ५, ५४, १५
 तद्गो बाजा कसवः ४, २६, ३
 तन्मूल्येव तस्करा १०, ४, ६; नि. ३, १४
 तन्मूलपात्यस्य ऋतस्य १०, ११०, २; अथर्व. ५, १२, २; वा. य. २९, २६; तै. ग्रा. ३, ६, ३, १; नि. ८, ६
 तन्मूलपात्यमानः ९, ५, २
 तन्मूलपात्यस्यते ३, २९, ११
 तन्मूलपात्यं यते १, १८८, २
 तन्मूढे वाजिन्मन्त्रं १०, ५६, २
 तं समिद्राघसे मह ८, ६८, ७
 तन्तुं तन्वज्जलो १०, ५३, ६; तै. सं. ३, ४, २, २
 तन्तुं तन्वानमुत्तमं ९, २२, ६
 तं ते मदं गृणीमसि ८, १५, ४; साम. ३८३; ८८०; अथर्व. २०, ६१, १
 तं ते यवं यथा गोमिः ८, २, ३; साम. ७३६
 तं ते सोतारो रसं मदाय ९, १०९, ११; साम. १३३३
 तं त्रिष्टुभं त्रिंशुपु ९, ६२, १७
 तं त्वा गीर्भिरुक्षवा १०, ११८, ९
 तं त्वा गीर्भिर्गिर्वेजं २, ६, ३
 तं त्वा वृत्तञ्च वीमहे ५, २६, २; साम. १५२२
 तं त्वाजनम्य मातरः ८, १०२, १७

तं त्वा दूतं कृण्महे ७, १६, ४
 तं त्वा देवेभ्यो मधुमत्तमं ९, ८०, ४
 तं त्वा धर्तारमोष्योः ९, ६५, ११; साम. ८०४
 तं त्वा नरो दम आ १, ७३, ४
 तं त्वा नृग्यानि विभ्रतं ९, ४८, १; साम. ८३६
 तं त्वा मज्जेयु ८, ४३, २०
 तं त्वा मदाय घृण्य ९, २, ८; साम. १०४४
 तं त्वा मरुत्वतो परि ७, ३१, ८
 तं त्वा मर्तो अगृह्यत ३, ९, ६
 तं त्वा यज्ञेमिरीमहे ८, ६८, १०
 तं त्वा यवं विश्ववारा १, ३०, १०
 तं त्वा यवं सुष्यो ६, १, ७; तै. ग्रा. ३, ६, १०, ३
 तं त्वा यवं हवामहे ८, ४३, २३
 तं त्वा यवं पतिं १, ६०, ५
 तं त्वा यवं पितो १, १८७, ११
 तं त्वा बाजेपु बाजिनम् १, ४, ९; अथर्व. २०, ६८, ९
 तं त्वा विप्रा वचोविदः २, ६४, २३; साम. १०७७
 तं त्वा विप्रा विपण्यवो ३, १०, ९
 तं त्वा जोषिष्ठा दीदिवः ५, २४, ४; साम. ११०९; वा. य. ३, २६; १५, ४८; तै. सं. १, ५, ६, ३; ४, ४, ४, ८
 तं त्वा समिद्रिङ्गिरो ६, १६, ११; साम. ६६१; वा. य. ३, ३; तै. सं. २, ५, ८, १; तै. ग्रा. १, २, १, १०; ३, ५, २, १
 तं त्वा सहस्रक्षसं २, ६०, २
 तं त्वा सुतेष्वाभुवो ९, ६५, २७
 तं त्वा हविष्मतीः ८, ६, २७
 तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तं ९, ८०, ५
 तं त्वा हिम्वन्ति वेधसः ९, २६, ६
 तं दुरोपमसी नरा ९, १०१, ३; साम. ६९९
 तं देवा जुमे रजसः २, २, ३
 तज्जं हंसद्वरुणः १, १०७, ३
 तज्जं हंसो वरुणो ७, ३४, २५; ५६, २५
 तज्जं प्रलं सकथं ६, १८, ५
 तं मन्वसी हव आ १, ६०, ३
 तज्जस्तुरीपमजुतं १, १४२, १०; वा. य. २७, २०; तै. सं. ४, १, ८, ३; नि. ६, २१
 तज्जस्तुरीपमथ ३, ४, ९; ७, २, २; तै. सं. ३, १, ११, १
 तं नाकमर्षो ५, ५४, १२
 तन्नु बोचाम रभसाय १, १६६, १
 तन्नु सत्यं पवमानस्यास्तु ९, ९२, ५
 तं नेमिष्टमवो यथा ८, ७५, ५; तै. सं. २, ६, ११, १
 तं नो असे अभि नरो ५, ९, ७

तं नो अग्ने सचवज्रयः ७, ५, २
 तन्नो अनर्वा सविता ५, ४९, ४
 तं नो दात मरुतो २, ३४, ७
 तन्नो देवा यच्छत १०, ३५, १२
 तं नो धावापृथिवी १०, ३७, ६
 तन्नो रायः पर्वताः ७, ३४, २३
 तं नो वाजा ऋभुसण ४, ३७, ८
 तन्नो दातो मयोभु १, ८९, ४; वा. य. २५, १७
 तन्नो वि वोचो यदि ६, २२, ४; अथर्व. २०, ३६, ४
 तं नो विश्वा अवस्युवो ९, ४३, २
 तन्नोऽहिर्बुध्न्यो अग्निः ६, ४९, १४
 तन्म ऋतमिन्द्र खूर ८, ९७, १५
 तन्मिन्द्रस्य वरुणस्याभि १, ११५, ५; अथर्व. २०, १२३, २
 वा. य. ३३, ३८, तै. ब्रा. २, ८, ७, २
 तपन्ति शशुं स्वर्गं ७, ३४, १९
 तपसा ये अनाष्टव्याः १०, १५४, २; अथर्व. १८, २, १६;
 तै. आ. ६, ३, २
 तपुर्बुध्नो वन आ १, ५८, ५
 तपुर्बुध्नो तपतु रक्षसो १०, १८२, ३
 तपोष्पवित्रं विततं ९, ८३, २; साम. ८७६
 तपोष्पज्ञं अंतरो ३, १८, २; तै. आ. ४, ५, ५
 तम आसीत्तमसा १०, १२९, ३; तै. ब्रा. २, ८, ९, ४; नि. ७, ३
 तमस्मिन्स्ते ७, १, २; साम. १३७४
 तमग्ने पास्तुत ६, १५, ११
 तमग्ने वृत्तापहं ५, २३, २; तै. सं. १, ३, १४, ७
 तममुषः केशिनीः १, १४०, ८
 तमक्षिरस्वस्रमसा ३, ३१, १९
 तमय राघसे महे ८, ६४, १२
 तमध्वरोष्णीकते ५, १४, २
 तमप्यस्त शवस उरसवेषु १, १००, ८
 तमसृभ्रन्त वाजिनं ९, २६, १
 तमर्कैभिर्ह्यं सामभिः ८, १६, ९
 तमर्वन्तं न सानसिं गृणीहि ८, १०२, १२
 तमर्वन्तं न सानसिमरुषं ४, १५, ६
 तमस्मेरा युवतयो २, ३५, ४; तै. सं. २, ५, १२, २
 तमस्य धावापृथिवी सचेत १०, ११३, १
 तमस्य धृक्षसुपराशु १, १२७, ५
 तमस्य मर्जयामसि ९, ९९, ३; साम. १६३२
 तमस्य राजा वरुणः १, १५६, ४
 तमस्य विष्णुर्महिमानमोज १०, ११३, २
 तमह्यग्न्युत्तिजोर्ध्वा ९, २६, ४

तमह्ये वाजसातव ८, १३, ३; साम. ७४८
 तमागन्म सोमरयः ८, १९, ३२
 तमावृत्तं व्रजनमभ्यधा ६, ३५, ५
 तमा नो अर्कमस्तुताव ७, ९७, ५
 तमिच्छयौहैरार्यंति ८, १६, ६
 तमित्युच्छन्ति न सिमो १, १४५, २
 तमित्सखित्व १, १०, ६
 तमित्युहन्त्यमक्षिरः १, ७४, ५
 तमिन्द्रच्छन्ति शुक्लसर्वमं १, १४५, ३
 तमिन्द्रमं प्रथमं वध्र आपः १०, ८२, ६; वा. य. १७, ३०;
 तै. सं. ४, ६, २, ३
 तमिहोषा तमुपासि यविर्त्तं ७, ३, ५
 तमिच्छन्ते हिंसेषु ८, १६, ५
 तमिह इन्द्रं सुहवं हवेम ४, १६, १६
 तमिन्द्रं न्यु नो गिरो २, ६१, १४; साम. १३३६
 तमिन्द्रिमा अवस्यवः ८, १३, १७
 तमिन्द्रोचेम विद्वेषु १, ४०, ६
 तमिन्द्रं वाजयामसि ८, ९३, ७; साम. ११९, १२२२; अथर्व.
 २०, ४७, १; १३७, १२; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३; २, ४, १, ३
 तमिन्द्रं जोहवीमि ८, ९७, १३; साम. ४६०; अथर्व.
 २०, ५५, १; तै. ब्रा. २, ५, ८, ९
 तमिन्द्रं दानमीमहे ८, ४६, ६
 तमिन्द्र मद्मा गहि ३, ४२, २; अथर्व. २०, २४, २
 तमिन्द्रो वि ह्वन्ते समीके ४, २४, ३
 तमिन्वेऽथ समना समान ४, ५, ७; नि. ६, १७
 तमीं हिन्वन्ति धीतवो १, १४४, ५
 तमीं हिन्वत्यमुवो ९, १, ८
 तमीं होतारमात्रुपक् ४, ७, ५
 तमीकत प्रथमं यज्ञसाधं १, ९६, ३
 तमीक्षिष्व य आहुतो ८, ४३, २२
 तमीक्षिष्व वो अर्चिषा ६, ६०, १०; साम. ११४९
 तमीमग्नीः समर्वा ९, १, ७
 तमीमह इन्द्रमस्य रायः ६, २२, ३; अथर्व. २०, ३६, ३;
 नि. ६, ३
 तमीमहे प्रुह्युतं ८, १३, २४
 तमीं मुजन्त्यायवो ९, ६३, १७
 तमीशानं जगतः १, ८९, ५; वा. य. २५, १८
 तमुक्षमाणं राजसि २, २, ४
 तमुक्षमाणमभ्यधे ९, ९९, ५
 तस्य उयेर्त्तं नमसा हविर्भिः ९, ९७, ३
 तस्य स्वा गोतमा गिरा १, ७८, २

तस्य स्वा दध्यङ्गः कविः ६, १६, १४; वा. य. ११, ३३; छै. सं. ३, ५, ११, ३; छ. १, ३, २
 तस्य स्वा नूनमसुर ८, ९०, ६; साम. १४१२; नि. ५, २२
 तस्य स्वा नूनमीमहे ८, २४, २६
 तस्य स्वा पाप्यो वृषा ६, १६, १५; वा. य. ११, ३४; छै. सं. ३, ५, ११, ४; छ. १, ३, ३
 तस्य स्वा यः पुरासिध ६, ४५, ११
 तस्य स्वा वाजसातमं १, ७८, ३
 तस्य स्वा बाजिनं नरो १, १७, ७
 तस्य स्वा वृत्रहन्तमं १, ७८, ४
 तस्य स्वा सस्य सोमपा ६, ४५, १०
 तस्य सुमः ६, १०, २
 तस्य नः पूर्वं पितरो ६, २२, २; अथर्व. २०, ३६, २
 तस्य नूनं तविधीमन्ममेपां ५, ५८, १
 तस्य वृषाम य इमा जवान ८, ९६, ५
 तस्य वृषाम यं गिर ८, ९५, ६; साम. ८८५
 तस्य वृदि यः स्विष्टः सुधम्वा ५, ४२, ११
 तस्य वृदि यो अमिभूत्योजाः ६, १८, १; छै. मा. २, ८, ५, ८
 तस्य वृदिग्नं यो ह १, १७३, ५
 तस्य स्तुप इन्द्रं यो विदामः ६, २१, २
 तस्य स्तुप इन्द्रं तं गृणीये २, २०, ४
 तस्य स्तोतारः पूर्व १, १५६, ३; छै. मा. २, ४, ३, ९
 तस्य स्तोमिन्द्रं न १०, ६, ५
 तस्य तयो रणधन्व्यसूरसावी १, १००, ७
 तस्य मीमापो ७, ४७, २
 तस्य पु साना गिरा ८, ४१, २; नि. १०, ५
 तस्य स्त्रिया उप वाचः १, १९०, २
 तस्यैव कवि तसु १०, १०७, ६
 तस्यैव वीर्ये गम्येष्टस्त्रियं १०, ९१, ६; साम. १८२४
 तं पृच्छता स १, १४५, १
 तं पृच्छन्ति वज्रहस्तं ६, २२, ५; अथर्व. २०, ३६, ५
 तं पृच्छन्तोऽवरातः ६, २१, ६
 तं प्रतया पूर्वया ५, ४४, १; वा. य. ७, १२; छै. सं. १, ४, ९, १; नि. ३, १६
 तं मर्जयन्ता सुक्रतुः ८, ८४, ८; छै. सं. ३, ५, ११, ५
 तं मतां अमर्त्य १०, ११८, ६
 तं मर्जयानं महियं ९, ९५, ४
 तस्य मि प्रगावत ८, १५, १; साम. ३८२, अथर्व. २०, ६१, ४; ६२, ८
 तस्य मि प्रार्थतेन्द्र ८, ९२, ५
 तया पवस्व धारया यया पितो ९, ४५, २; साम. १४३६

तया पवस्व धारया यया पितो ९, ४५, ६
 तयोतिदमवच्छवः ५, ८६, ३
 तयोतिवृषसा वयं १, १७, ६
 तयोतिवृषसा वयः १, २२, १४
 तयि वो जनानां ८, ४५, २८; साम. २०४
 तरगिरिदिसपासति ७, ३२, २०; साम. २३८, ८६७
 तरगिर्विश्वदत्तो १, ५०, ४; अथर्व. १३, २, १९; २०, ४७, १६; वा. य. ३३, ३६; छै. सं. १, ४, ३१, १; छै. मा. ३, १६, १
 तरस्त मन्द्री धावति १, ५८, १; साम. ५००, १०५७; नि. १३, ६
 तरस्तमुद्रं पवमान ऊर्मिणा ९, १०७, १५; साम. ८५७
 तरोभिर्वो विद्वद्भ्यः ८, ६६, १; साम. २३७, ६८७
 तव क्रवा तव तद्वसनाभिः ६, १७, ६
 तव क्रवा तवोतिभिः २, ४, ६; साम. १०५२
 तव क्रवा सनेयं ८, १९, २९
 तव ऋतोनानि वज्रहस्त ७, १९, ५; अथर्व. २०, ३७, ५
 तव स्य इन्द्रो अन्धसो ९, ५१, ३; साम. १२२६
 तव स्य इन्द्र सत्येषु बह्वयः १०, १३८, १; नि. ४, २५
 तव तदिन्द्रियं वृद्ध ८, १५, ७; साम. १६४५, अथर्व. २०, १०६, १
 तव स्यैव २, २२, ४, साम. ४६६
 तव स्ये अग्ने अर्चयो आज्यतो ५, १०, ५
 तव स्ये अग्ने अर्चयो महि ५, ६, ७
 तव स्ये अग्ने हरितो ४, ६, ९
 तव स्ये पितो वदतः १, १८७, ५
 तव स्ये पितो रसा १, १८७, ४
 तव स्ये सोम पवमान ९, ९२, ४
 तव स्ये सोम वाकिभिः १०, २५, ५
 तव त्रिधातु पृथिवी ७, ५, ४
 तव स्त्रियो जनिम ४, १७, २
 तव सुमन्तो अर्चयो ५, २५, ८
 तव योरिन्द्र पौत्स्यं ८, १५, ८; साम. १६४६; अथर्व. २०, १०६, २
 तव ऋप्ता वदभुत ९, १०६, ८; साम. १३२७
 तव ऋप्तो नीलवान् ८, १९, ३१; साम. १८२३
 तव प्रणीतीन्द्र जोडुवाना ७, २८, ३
 तव प्रत्येभिरध्वभिः ९, ५२, ३
 तव प्र यक्षि संदधं ६, १६, ८
 तव प्रयागा ननुवाना १०, ५१, ९; नि. ८, २२

तव अमास आज्ञया ४, ४, २; वा. य. १३, १०; तै. सं. १, २, १४, १

तव वायव्यतस्तपते ८, २६, २१; वा. य. २७, ३४

तव विष्णो सजोषसो ९, १८, ३; साम. १०९५

तव मते सुभगासः २, २८, २

तव शरीरं पतयिष्यवन् १, १६३, ११; वा. य. २९, २२; तै. सं. ४, ६, ७, ४

तव शुक्रासो अर्चयो द्विः २, ६६, ५

तव श्रिया सुदृशो ५, ३, ४

तव श्रिये मरुतो मर्जयन्त ५, ३, ३

तव श्रिये व्यञ्जिहीत २, २३, १८

तव श्रियो वर्त्यस्वेव १०, ९१, ५; साम. ९८२

तव स्वाम पुरुवीरस्य २, १८, ३

तव स्वादिध्यामे ४, १०, ५

तव ह त्वदिन्द्र विश्वमाजो ६, २०, १३

तवाने होत्रं तव २, १, २; १०, ९१, १०

तवायं सोमस्त्वमेष्टवाक् ३, ३५, ६; वा. य. २६, २३

तवाहं शूर राशिभिः १, ११, ६

तवाहं सोम रारण ९, १०७, १९; साम. ५१६; ९२२;

तोष्य आ. १२, ९, ३

तवाहमग्न ऊतिभिर्नेदिष्टाभिः ८, १९, २६

तवाहमग्न ऊतिभिर्मित्रस्य ५, ९, ६

तवेवं विश्वमभितः पशव्यं ७, ९८, ६; अथर्व. २०, ८७, ६; तै. मा. २, ८, २, ६

तवेदिन्द्र प्रणीतिपूत ८, ६, २२

तवेदिन्द्रावमे वसु ७, ३२, १६; साम. १७०

तवेदिन्द्राहमाशसा ८, ७८, १०

तवेदु ताः सुकीर्तयो ८, ४५, ३३

तवेमाः प्रजा दिव्यस्य रेतसः ९, ८६, २८

तवेमे सप्त सिन्धवः ९, ६६, ६

तवोतिभिः सचमाना ५, ४२, ८

तस्मा अग्निर्भारत ४, २५, ४

तस्मा अरं गमाम वो १०, ९, ३; साम. १८३९; अथर्व.

१, ५, ३; वा. य. ११, ५२; ३६, १६; तै. सं. ४, १, ५, १; ५, ६, १, ४; ७, ४, १९, ४; तै. आ. ४, ४२, ४, १०, १, १२

तस्मा अर्पति दिव्या २, २५, ४

तस्मा इवात्ये हविः ७, १०२, ३; तै. मा. २, ४, ५, ६

तस्मा इक्षिमे धुनयंत २, २५, ५

तस्मादवा अजायन्त १०, ९०, १०; अथर्व. १९, ६, १२;

वा. य. ३१, ८; तै. आ. ३, १२, ५

तस्मा अर्पति दिव्या २, २५, ४

तस्मा इवात्ये हविः ७, १०२, ३; तै. मा. २, ४, ५, ६

तस्मा इक्षिमे धुनयंत २, २५, ५

तस्मादवा अजायन्त १०, ९०, १०; अथर्व. १९, ६, १२;

तस्माद्यज्ञास्तर्वहुत ऋचः १०, ९०, ९; अथर्व. १९, ६, १३;

वा. य. ३१, ७, तै. आ. ३, १२, ४

तस्माद्यज्ञास्तर्वहुतः संभृतं १०, ९०, ८; अथर्व. १९, ६, १४;

वा. य. ३१, ६; तै. आ. ३, १२, ४

तस्माद्विराळजायत १०, ९०, ५; अथर्व. १९, ६, ९; वा. य.

३१, ५; तै. आ. ३, १२, २

तस्मिन्ना वेशया गिरो १, १७६, २

तस्मिन्हि सम्भूतयो ८, ४६, ७

तस्मै तवस्यमनु २, २०, ८

तस्मै नूनमभिषवे ८, ७५, ६; तै. सं. २, ६, ११, २

तस्य ते वाजिनो वयं ९, ६५, ९

तस्य शुभो असद्रयो ८, ३१, ३

तस्य वज्रः क्रूति १, १००, १३

तस्य वयं सुमतौ ६, ४७, १३; १०, १३१, ७; अथर्व.

७, ९२, १; २०, १२५, ७; वा. य. २०, ५२; तै. सं.

१, ७, १३, ५; नि. ६, ७

तस्याः सधुद्रा १, १६४, ४२; तै. मा. २, ४, ६, ११; नि. ११, ४१

तस्मैर्दर्वन्तो रंहयंत ८, १९, ६

तस्मैर्विह सवय वृण्वानि ४, २१, २

ता अस्तव वयुनं ५, ४८, २

ता अभि सन्तमस्तुतं ९, ९, ५

ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं १०, १२४, ८

ता अस्य नमसा सहः १, ८४, १२; साम. १००७; अथर्व.

२०, १०९, ३

ता अस्य प्रशानायुवः १, ८४, ११; साम. १००६; अथर्व.

२०, १०९, २

ता अस्य वर्णमायुवो २, ५, ५

ता अस्य सूददोहसः ८, ६९, ३; वा. य. १२, ५५; १५, ६०;

तै. सं. ४, २, ४, ४; तै. मा. ३, ११, ६, २

ता आ चरंति समना ४, ५१, ८

ता इन्वेव समना ४, ५१, ९

ता इ वधंति मन्त्रस्य १, १५५, ३

तां वां धेनुं न १, १३७, ३

तां वो देवाः सुमतिं ५, ४१, १८

तां सु ते कीर्तिम् १०, ५४, १

ता कर्मावतरास्मै १, १७३, ४

ता गृणीहि नमस्वेभिः ६, ६८, ३

ता वा ता अद्रा वषसः ४, ५१, ७

ता जिह्वा सदमेवं ६, ६७, ८

तां सुषस्य गिरं मम ३, ६२, ८

ता वृ त इन्द्र महतो ४, २२, ५

ता सू ते सत्या सुवि ४, २२, ६
 ता ते गृणन्ति वेचसो ४, ३२, ११
 ता न आ वोळ्ढमधिन २, ४१, ९; वा. य. २०, ८३
 ता नः शक्तं पार्थिवस्य ५, ६८, ३; साम. ११४५, १४६५
 ता नः क्षिपा कनूपा ७, ६६, ३
 ता मन्वसो जरमाणस्य ६, ६२, ४
 ताँ आ रुद्रस्य मीळहुवो ७, ५८, ५; नि. ४, १५
 ताँ आसिरे पुरोळासं ८, २, ११
 ताँ हवानो महि २, ३४, १४
 तानीदहानि बहुलाभ्यासन् ७, ७६, ३
 ताँ उह्यतो वि योषय १, १२, ४
 ता नृम्य आ सौमवसा ६, १३, ५
 ता नो अद्य वनस्पती १, २८, ८
 ता नो रासत्रातिषाचो ७, ३४, २२; नि. ६, १४
 ता नो वाजवतीरिष ६, ६०, १२; साम. ११५१
 तान्पूर्वया निविदा १, ८९, ३; वा. य. २५, १६
 तान्यजत्रो ज्ञतावृधो १, १४, ७
 तान्वन्मुख मरुतस्तौ ८, २०, १४
 तान्वो महो मरुत २, ३४, ११
 ता यादवा सुचेतुना ५, ६४, २
 ताभिरा गच्छतं नरो ६, ६०, ९; साम. ९९३
 ताभिरायातं वृषणोप ८, २२, १२
 तामिरायातमूषिभिः ८, ५, २४
 ता मुञ्चुं विभिरजयः ६, ६२, ६
 ता श्रियासावश्रुत्य ७, ६५, ३
 ताभ्यां विश्वस्य राजसि ९, ६६, २
 तामग्ने अग्रे इयं ७, ५, ८
 ता मन्वसाना मनुषो १०, ४०, १२; अथर्व. १४, २, ६
 तामस्य रिति ५, ४८, ४
 तामहाम्ता सद्रस्पती १, २१, ५
 ता माता विश्वेदसा ८, २५, ३
 ता मित्रस्य प्रवाक्षये १, २१, ३
 ता मे अग्निना सनीनां ८, ५, ३७
 ता मे अभ्युपानां ८, २५, २३
 ताँ वृषन्तिष्ठवताम् १०, ८५, ३७; अथर्व. १४, २, ३८
 नि. ३, २१
 ताँ पूष्यः सुमतिं वय ६, ५७, ६
 ता यज्ञमा सुचिभिर्ब्रह्मा ६, ६२, २
 ता यज्ञेषु य संसरे १, २१, २
 ता योषिष्टमभि गा ६, ६०, १
 ता राजाना कुचिक्ता ६, १६, २४

ता वज्रिगं मन्विनं १०, ९६, ६; अथर्व. २०, ३१, १
 तावदुषो राधो अस्मभ्यं ७, ७९, ४
 ता वसिर्वातं जयुषा १०, ३९, १३
 ता वक्षुदत्ता पुरु ६, ६२, ५
 ता वा वास्तुयुधमसि १, १५४, ६; वा. य. ६, ३; तै. सं. १, ३, ६, १; नि. २, ७
 ता वा विश्वस्य गोपा ८, २५, १
 ता वां सम्यगनुह्वाणे ५, ७०, २; साम. ९८६
 ता वां गीर्मिर्विपन्यवः ७, ९४, ६; साम. ८०२
 ता वां धियोऽवसे ४, ४१, ८
 ता वां नरा स्ववसे १, ११८, १०
 ता वामद्य तावपरं १, १८४, १
 ता वामद्य हवामहे ८, २६, ३
 ता वामियानोऽवसे ५, ६५, ३
 ता वामेये रथानां इन्द्रायनी ५, ८६, ४
 ता वामेये रथानां उर्वाम् ५, ६६, ३
 ता वां मिश्रावरुणा १०, १३२, २
 ता विमं धेये ६, ६७, ७
 ताविदा विदहानां ८, २२, १३
 ताविद्वांसं मर्यं ७, ९४, १२
 ताविहोपा ता उपसि ८, २२, १४
 ता विहोमा हवामहे वा १, १२०, ३
 ता वृषन्तावतु पून् ५, ८६, ५
 ता सन्नाजा धृगसुती २, ४१, ६; साम. ९१२; नि. २, १३
 ता सानसी शवसाना ७, ९३, २
 ता सुजिह्वा उप ह्वये १, १३, ८
 ता सुदेवाय दाशुपे ८, ५, ६
 ता ह त्वहर्तिर्यङ् ६, ६२, ३
 ता हि क्षत्रं धारयेये ६, ६७, ६
 ता हि क्षत्रमविहृतं ५, ६६, २
 ता हि देवानामसुगा ता ७, ६५, २
 ता हि मर्यं भराणां ८, ४०, ३
 ता हि क्षत्रं ईकत ७, २४, ५; साम. ८०१
 ता हि श्रेष्ठवर्चसा ५, ६५, २
 ता हि श्रेष्ठा देवताता ६, ६८, २
 ता हुवे ययोरिवं ६, ६०, ४; साम. ८५३
 तिमजम्भाय तरुणाय ८, १९, २२
 तिमं विदेम ६, ३, ४
 तिममायुधं मरुतां ८, ९६, ९
 तिममेको विभर्ति ८, २९, ५
 तिममा यदन्तराणिः ४, १६, १७

विगमाशुचौ विगमहेती ६, ७४, ४
 विरः पुरु चिद्विना ३, ५८, ५
 विरधीनो विततो १०, १२९, ५; वा. य. ३३, ७४; तै. ब्रा. २, ८, ९, ५
 विद्या सु कं मधवन् ३, ५३, २
 विद्या हरी रथ आ ३, ३५, १; तै. ब्रा. २, ७, १३, १
 विन्नः अपाधिः १, ११६, ४; तै. आ. १, १०, ३
 विन्नो देवांर्वाहिंरिदं वरीय १०, ७०, ८
 विन्नो देष्टाय १०, ११४, २
 विन्नो धावः सवितुः १, ३५, ६
 विन्नो धावो विहिता ७, ८७, ५
 विन्नो भूमीर्धारयन् २, २७, ८; तै. सं. २, १, ११, ५
 विन्नो मानुषीम्पितृन् १, १६४, १०; अथर्व. ९, ९, १०
 विन्नो ययश्चे सारदः १, ७२, ३; तै. ब्रा. २, ४, ५, ६
 विन्नो यक्षस्य समिधः ३, २, ९
 विन्नो वाच ईरयति प्र वज्रिः ९, ९७, ३४; साम. ५२५, ८५९; नि. १४, १४
 विन्नो वाच उदीरते ९, ३३, ४; साम. ४७१, ८६९
 विन्नो वाचः प्र वज्र ७, १०१, १
 वीक्षेनान्ते चक्षुषा १०, ८७, ९; अथर्व. ८, ३, ९
 वीमस्याभिवयसो १०, १६०, १; अथर्व. २०, ९६, १
 वीम्राः सोमास आ गहि सुतासो ८, ८२, ८
 वीम्राः सोमास आ गद्यानीर्वतः १, २३, १
 वीम्राण्योषान्कृण्वते ६, ७५, ७; वा. य. २९, ४४; तै. सं. ४, ६, ६, ३
 वीम्रो वो मधुर्मा अयं २, ४१, १४
 वुमो ह मुजुमधिनो १, ११६, ३; तै. आ. १, १०, २
 वुचे तगाय तस्यु नो ८, १८, १८; साम. ३९५
 वुजे वलाने पर्वताः ५, ४१, ९
 वुजेतुजे य १, ७, ७; अथर्व. २०, ७०, १३; नि. ६, १८
 वुभ्यं वाता अभिप्रियः ९, ३१, ३
 वुभ्यं शुक्रासः शुचयस्तु १, १३४, ५
 वुभ्यं श्रोतन्यग्रिगो ३, २१, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ७, २
 वुभ्यं सुतास्तुभ्यस्तु १०, १६०, २; अथर्व. २०, ९६, २
 वुभ्यं सोमाः सुता इमे ८, ९३, २५; साम. २१३
 वुभ्यं स्तोका वृत् ३, २६, ३; तै. ब्रा. ३, ६, ७, २
 वुभ्यं हिन्द्वानो वसिष्ठ २, ३६, १
 वुभ्यं गावो घृतं ९, ३१, ५
 वुभ्यं वेसे जला ८, ४३, २९
 वुभ्यं ता अङ्गिरस्त्राम ८, ४३, १८; वा. य. १२, ११६; तै. सं. १, ३, १४, ३; तै. ब्रा. ३, ७, १, १

वुभ्यं वक्ष कविक्रतो ३, १४, ७
 वुभ्यमग्रे पर्यवहन् १०, ८५, ३८; अथर्व. १४, २, १
 वुभ्यमुपासः शुचयः १, १३४, ४
 वुभ्यं पयो वत् १, १२१, ५
 वुभ्यं प्रह्माणि गिर ३, ५१, ६
 वुभ्यं भरन्ति क्षिरायो ५, १, १०; तै. ब्रा. २, ४, ७, ९
 वुभ्यायं सोमः परिवृतो १, १३५, २
 वुभ्यायमद्रिभिः सुतो ८, ८२, ५
 वुभ्येदमग्रे मधुमत्तमं ५, ११, ५
 वुभ्येदमिन्द्र परि पिच्यते १०, १६७, १
 वुभ्येदिन्द्र जल्वते ८, ७६, ८
 वुभ्येदिन्द्र स्त्र ओक्ये ३, ४२, ८; अथर्व. २०, २४, ८
 वुभ्येदिमा सवना ७, २२, ७; अथर्व. २०, ७३, १
 वुभ्येदेते बहुला १, ५४, ९
 वुभ्येदेते मरुतः ५, ३०, ६
 वुभ्येमा सुतना कवे ९, ६२, २७; साम. ७७७
 वुरण्यवोऽङ्गिरसो ७, ५२, ३
 वुरण्यवो मधुमत्तं ८, ५१, १०; साम. १६१०; अथर्व. २०, ११९, २
 वुरीयं नाम वज्रिणं ८, ८०, ९
 वुविक्षं ते सुकृतं ८, ७७, ११; नि. ६, ३३
 वुविम्रीवो वपोदरः ८, १७, ८; अथर्व. २०, ५, २
 वुविम्रीवो वृषभो वावृषानो ५, २, १२
 वुविश्रुप्म वुविक्रतो ८, ६८, २; साम. १७७२
 वृत्तुजानो महिमते ८, १३, ११
 वृषंसो जीधान् ६, २०, ३
 वृषरुदस्य सु विशः १, १७२, ३
 वृषीये धानाः सवने ३, ५२, ६
 वृषिला अतृषिलासो १०, ९४, ११
 वृषु यदका तृषुगा ४, ७, ११
 वृषमेतत्तत्कृतमेतत् १०, ८१, ३४; अथर्व. १४, १, २९
 वृष्टामया प्रथमं १०, ७५, ६
 ते अज्येष्टा अकनिष्ठास ५, ५९, ६
 ते अज्यो दशयंशस १०, ९४, ८
 ते अस्मभ्यं धामं १, ९०, ३
 ते अस्य सन्तु केतवो ९, ७०, ३; साम. १४२५
 ते आचरन्ती समनेव ६, ७५, ४; वा. य. २९, ४१; तै. सं. ४, ६, ६, २; नि. ९, ४०
 ते क्षोणीभिररुणेभिः २, ३४, १३
 ते गव्यता मनसा ४, १, १५
 ते वा राजानो अमृतस्य १०, ९३, ४

ते वेदमे स्वाध्वो ये त्वा ८, १९, १७
 ते वेदमे स्वाध्वोऽहा विष्वा ८, ४३, ३०
 ते विद्धि पूर्वीरभि ७, ४८, ३
 ने जज्ञिरे दिव ऋष्यास १, ६४, २
 ते जानत स्वमोक्षं ८, ७२, १४; साम. १४८१
 तेजिष्ठया तपनी २, २३, १४
 तेजिष्ठा यस्यारतिः ६, १२, ३
 ते ते अग्ने त्वोता ६, १६, २७
 ते ते देव नेतः ५, ५०, २
 ते ते देवाय दाक्षतः ७, १७, ७
 ते त्वा सदा अमदन् १, ५३, ६; अथर्व. २०, २१, ६
 ते त्वा सदा इन्द्र मान्यन्तु ७, २३, ५; अथर्व. २०, १२, ५
 ते त्वा सदा वृद्धिर्द्वि ६, १७, ४
 ते दक्षन्वाः प्रथमा २, ३४, १२
 ते न आस्नो वृक्षाणां ८, ६७, १४
 ते न इन्द्रः पृथिवी ६, ५१, ११
 ते नः पूर्वस उपरास ९, ७७, ३
 ते नः सन्तु युजः सदा ८, ८३, २
 ते नः सहस्रिगं रथि ९, १३, ५; साम. ११९२
 तेन नासत्वा गतं १, ४७, ९
 तेन नो वाजिनीवस् पगावतः ८, ५, ३०
 तेन नो वाजिनीवस् पथे ८, ५, २०
 तेन सत्येन जागृतम् १, २१, ६
 तेन स्तोत्रम् आ भर ८, ७७, ८
 ते नष्ठाप्वं ते ८, ३०, ३
 ते नूनं नोऽवसूतये १०, ११६, ३
 ते नो अर्वतो हवनस्तो १०, ६४, ६; वा. य. ९, १७;
 तै. सं. १, ७, ८, २
 ते नो गुणाने महिनी १, १६०, ५
 ते नो गोपा अपाध्वः ८, २८, ३
 ते नो नावसुकप्यत ८, २५, ११
 ते नो भद्रेण शर्मणा ८, १८, १७
 ते नो मित्रो वरुणो अर्धमा ५, ४१, २
 ते नो रत्नानि धत्तन १, २०, ७
 ते नो रायो सुमतो वाजवतः ६, ५०, ११
 ते नो रुद्रः सरस्वती ६, ५०, १२
 ते नो वसूनि काम्या ५, ६१, १६
 ते नो वृष्टि दिवस्पति २, ६५, २४; साम. ११६५
 ते प्रत्नासो व्युष्टिषु ९, ९८, ११
 तेभ्यो गोषा अथयं १०, २८, ११
 तेभ्यो शुभं वृद्धयथा ५, ७९, ७

ते म आहुर्व आययुः ५, ५३, ३
 ते मन्वत प्रथमं नाम धेनोः ४, १, १६
 ते मरुजत दृष्टासो अग्नि ४, १, १४
 ते मायिनो ममिरे १, १५९, ४
 ते राया ते सुवीर्यैः ४, ८, ६
 तेऽरुणेभिर्वरमागैः १, ८८, २
 ते रुद्रासः सुमत्वा ५, ८७, ७
 तेऽवदन् प्रथमा १०, १०९, १; अथर्व. ५, १७, १
 तेऽवर्धन्त स्वतवसो १, ८५, ७; तै. सं. ४, १, ११, ३
 तेर्विदन्ममसा १०, १८१, ३
 ते विष्वा दानुषे वसु ९, ६४, ६; साम. १०३६
 ते नो हृदे मनसे ४, ३७, २
 तेषां हि विप्रमुक्ष्यं ८, ६७, ३
 तेषां हि मह्ना महतां १०, ६५, ३
 ते सत्येन मनसा गोपति १०, ६७, ८; अथर्व. २०, ९१, ८
 ते सत्येन मनसा दीप्यानाः ७, ९०, ५
 ते सीषपन्त जोषम् ७, ४३, ४
 ते सुतासो मदिन्तमाः ९, ६७, १८; साम. १८११
 ते सुनवः स्वपसः १, १५९, ३
 ते सोमादो हरी १०, ९४, ९; नि. २, ५
 ते स्पंदासो नोक्ष्णो ५, ५२, ३
 ते स्याम देव वरुण ७, ६६, ९; साम. १०६९
 ते स्याम ये अग्नये ४, ८, ५
 ते हि यावापृथिवी भूरिरेतसः १०, ९२, ११
 ते हि यावापृथिवी मातरा १०, ६४, १४
 ते हि यावापृथिवी विश्व १, १६०, १
 ते हिमिवरे अरुणं ८, १०१, ६
 ते हि पुत्रासो अग्निदेः ८, १८, ५
 ते हि प्रजाया अमरन्त १०, ९२, १०
 ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमा आदित्येन १०, ७७, ८
 ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमाः सधस्यम् ७, ३९, ४; नि. ६, १३
 ते हि वस्त्रो वसवानाः १, ९०, २
 ते हि श्रेष्ठवचंसः ६, ५१, १०
 ते हि यमा वसुषो नरो ८, २५, १५
 ते हि सत्या ऋतस्तृता ५, ६७, ४
 ते हि स्थिरस्य शवसः ५, ५२, २
 तोकै हिते तनय ४, ४१, ६
 तोशा वृत्रहणा हुवे ३, १२, ४; साम. १७०२
 तोशासा रथयावाना ८, ३८, १; साम. १०७४
 रमना वहन्तो १, ६२, १०
 रमना समस्तु दिनोत ७, ३४, ६

एवं यु मेवं १, ५२, १, साम. ३७७
 एवं विल्वतं गिरिं ८, ६४, ५
 एवं विद्विष्टतुं १०, १४३, १
 एवं विद्वं ५, ३२, ८
 एवं विद्वं १०, १४३, २
 एवं विद्वस्य कृतुभिः ५, ३२, ५
 एवं विद्विस्था कृतुवं ५, ३२, ६: नि. ६, ३
 एवं चिदेवां स्वधया ५, ३२, ४
 एवं चिदा दीर्घं १, ३७, ११
 एवं जु मारुतं गणं ८, ९४, १२
 एवमु यः सत्रसाहं ८, २२, ७; साम. १७०; १६४२
 एवमु नो अग्रहणं ६, ४४, ४; साम. ३५७
 एवमुप वाजिनं १०, १७८, १; साम. ३३२; अथर्व. ७, ८५, १;
 नि. १०, २८
 एवमिन्महतो निरुंगस्य ५, ३२, ३
 एवान्नु सन्निर्वा ८, ६७, १; तै. सं. २, १, ११, ५
 एवान्नु पृथक्सा ८, ९४, १०
 एवान्नु ये वि रोदसी ८, ९४, ११
 एवा न्वधिना हुवे ८, १०, ३
 अय इन्द्रस्य सोमाः ८, २, ७
 अयः कृण्वन्ति भुवनेषु ७, ३३, ७
 अयः केशिन १, १६४, ४४; अथर्व. ९, १०, २६; नि.
 १२, २७
 अयः कोशासश्चोत्तमि ८, २, ८
 अयः पवयो मजुवाहने १, ३४, २
 आता नो बोधि दृष्टान ४, १७, १७
 आतारं स्वा तनूनां २, २३, ८
 आतारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं ६, ४७, ११; साम. ३३३; अथर्व.
 ७, ८६, १; वा. य. २०, ५०; तै. सं. १.६, १२, ५
 आतारो देवा अधि बोधता ८, ४८, १४
 आयन्तामिह देवाः १०, १३७, ५; अथर्व. ४, १३, ४
 त्रिंशच्छतं वर्णिन ६, १७, ६
 त्रिंशद्धाम वि राजति १०, १८९, ३; साम. ६३२; १३७८;
 अथर्व. ६, ३१, ३; २०, ४८, ६; वा. य. ३, ८;
 तै. सं. १, ५, ३, १
 त्रिः पटिस्त्वा मरुतो ८, ९६, ८
 त्रिः सप्त मयूर्यः १, १९१, १४
 त्रिः सप्त यजुष्यानि १, ७२, ६
 त्रिः सप्त विष्णुलिङ्गा १, १९१, १२
 त्रिः सप्त सखा नद्यो १०, ६४, ८
 त्रिः समा माहः १०, ९५, ५; नि. ३, २१

त्रिकल्लुकेभिः पतति १०, १४, १६; अथर्व. १८, २, ६;
 तै. आ. ६, ५, ३
 त्रिकल्लुकेषु चेतनं १० नो गिरः ८, ९२, २१; साम. ७२४;
 अथर्व. २०, ११०, ३
 त्रिकल्लुकेषु १० नो गिरः सदावृष्य ८, १३, १८; नि. १, १०
 त्रिकल्लुकेषु महियो २, २२, १; साम. ४५७; १४८६;
 अथर्व. २०, ९५, १; तै. मा. २, ५, ८, ९
 त्रितः कृते १, १०५, १७; नि. ६, २७
 त्रिषा हिनं पणिभिः ४, ५८, ४; वा. य. १७, २२; तै. आ.
 १०, १०, २
 त्रिषाञ्जातः क्रीळति १०, ३४, ८
 त्रिषाञ्जस्यो वृषभो ३, ५६, ३
 त्रिषावृष्व १०, ९०, ४; अथर्व. १९, ६, १; वा. य.
 ३१, ४; तै. आ. ३, १२, २
 त्रिभिः पवित्रैरुपोद् ३, २६, ८
 त्रिमिष्ट्वं देव सविता ९, ६७, २६
 त्रिमूर्धनं सप्तार्यम १, १४६, १
 त्रिरन्तरिक्षं सविता ४, ५३, ५
 त्रिरग्निना सिंघुभिः १, ३४, ८
 त्रिरसौ सप्तधेनवो ९, ७०, १; साम. ५६०; १४२३
 त्रिरस्य वा परमा ४, १, ७
 त्रिरा दिवः सवितर्वायोनि ३, ५६, ६
 त्रिरा दिवः सविता सोपवीति ३, ५६, ७
 त्रिरुत्तमा वृणशा ३, ५६, ८
 त्रिर्वेद्यः पृथिवी ७, १००, ३; तै. मा. २, ४, ३, ५
 त्रिर्नो अग्निना दिव्यानि १, ३४, ६
 त्रिर्नो अग्निना यज्ञता १, ३४, ७
 त्रिर्नो रयिं वहतमग्निना १, ३४, ५
 त्रिर्वातुधानाः प्रसिति १०, ८७, ११; अथर्व. ८, ३, ११
 त्रिर्वर्तिर्यातं त्रिरनुव्रते १, ३४, ४
 त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रयेन त्रिचक्रेण १, ११८, २
 त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रयेन वातं ८, ५८, ८
 त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशता १, ४७, २
 त्रिविष्टिषाद् प्रतिमानं १, १०२, ८
 त्रिभिर्द्विषोः प्र चिकितुः ७, ११, ३
 त्रिभिर्द्विषो अद्या १, ३४, १
 त्रिषधस्था सप्तधनुः ६, ६१, १२
 त्रिषधस्ये बर्हिषि १, ४७, ४
 त्रीणि जाना परि १, ९५, ३
 त्रीणि व आहुर्वि १, १६३, ४; वा. य. २९, १५; तै. सं.
 ४, ६, ७, २

ग्रीणि त्रितस्य धारया ९, १०२, ३; साम. १०१५
 ग्रीणि पदान्यधिनोः ८, ८, २३
 ग्रीणि पदा वि चक्रमे १, २२, १८; साम. १६७०; अथर्व.
 ७, २६, ५; वा. य. ३४, ४३; तै. ब्रा. २, ४, ६, १
 ग्रीणि राजाना विद्ये ३, २८, ६
 ग्रीणि शता त्री सद्वलाणि ३, ९, ९; १०, ५२, ६; वा. य.
 ३३, ७; तै. ब्रा. २, ७, १२, २
 ग्रीणि शतान्यवतां ८, ६, ४७
 ग्रीणि सारांसि पुरुषो ८, ७, १०
 ग्रीण्यायुषि तव ३, १७, ३; तै. सं. ३, २, ११, २
 ग्रीण्येक उरुगायो ८, २९, ७
 ग्री यच्छता महिषाणाम् ५, २९, ८
 ग्री रोचना दिव्या धारयंत २, २७, ९
 ग्री रोचना वरुण ५, ६९, १
 ग्री पयस्या सिंधवः ३, ५६, ५
 ग्वंयकं यजामहे ७, ५९, १२; अथर्व. १४, १, १७; वा. य.
 ३, ६०; तै. सं. १, ८, ६, २; नि. १४, ३५
 ग्वयंमा मनुषो ५, २९, १
 ग्युदायं देवाहितं ४, ३७, ३
 ह्वं यविष्ठ दाक्षुपो ८, ८४, ३; साम. १२४६; वा. य.
 १३, ५२; १८, ७७
 ह्वं रथं प्र भरो ६, २६, ४
 ह्वं रथि पुरुषीरं ८, ७१, ६
 ह्वं-नाजेन्द्र ये च १, १७४, १
 ह्वं गुजेव सुवरो ९, २०, ५; साम. ९७२
 ह्वं वरुण उत मित्रो ७, १२, ३; साम. १३०६; तै. ब्रा.
 ३, ५, २, ३; ६, १, ३
 ह्वं वरो सुषाम्णे ८, २३, २८
 ह्वं वर्मांसि सप्रथः ७, ३१, ६; अथर्व. २०, १८, ६
 ह्वं वरुण गोमतो १, ११, ५; साम. १२५१
 ह्वं विष्णु प्रदिवः सीद ६, ५, ३
 ह्वं विप्रस्त्वं कविः ९, १८, २; साम. १०९४
 ह्वं विश्वस्य जगतश्चक्षुः १०, १०२, १२
 ह्वं विश्वस्य घनदा ७, ३२, १७
 ह्वं विश्वस्य मेधिरः १, २५, २०
 ह्वं विश्वा दधिपे १०, ५४, ५
 ह्वं विश्वा वरुणांसि २, २७, १०
 ह्वं विष्णो सुमतिं विश्व ७, १००, २
 ह्वं वृषा नद्य इन्द्र १, १३०, ५
 ह्वं वृष इन्द्र पूषो ६, २०, ११
 ह्वं वृषा जनानां ८, १५, १०

ह्वं शतान्यव वान्वरस्य ६, ३१, ४
 ह्वं शार्धाय महिना १०, १४७, ५
 ह्वं अन्नाभिमर्तदसानां ६, २६, ६
 ह्वं सत्य इन्द्र छृण्वीता १, ६३, ३
 ह्वं सद्यो अपिबो जात ३, ३२, १०
 ह्वं समुद्रिया अपो ९, ६२, २६; साम. ७७६
 ह्वं समुद्रो असि विश्वविद्य ९, ८६, २९
 ह्वं सिध्वैवासृजो १०, १३३, २; साम. १८०२; अथर्व.
 २०, ९५, ३; नि. १, १५
 ह्वं सुतस्य पीतये १, ५, ६; अथर्व. २०, ६९, ४; तै. सं.
 ३, ४, ११, ४
 ह्वं सुतो नृमाद्वो ९, ६७, २; साम. १३२४
 ह्वं सुष्वाणो आद्रिभिः ९, ६७, ३; साम. १३२५
 ह्वं सूकरस्य दर्दहि ७, ५५, ४
 ह्वं सरो हरितो रामयो १, १२१, १३
 ह्वं सुर्वे न आ भज ९, ४, ५; साम. १०५१
 ह्वं सोम क्रतुभिः १, ९१, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, ८
 ह्वं सोम तनूकृद्गो ८, ७९, ३; वा. य. ५, ६५, तै. सं.
 १, ३, ४, १
 ह्वं सोम नृमादनः ९, २४, ४; साम. ९६५
 ह्वं सोम पणिभ्य आ ९, २२, ७
 ह्वं सोम पयसानो ९, ५९, ३
 ह्वं सोम पिबुभिः संविदानो ८, ४८, १३; वा. य. १९, ५४;
 तै. सं. २, ६, १२, २
 ह्वं सोम प्र चिकितो १, ९१, १; वा. य. १९, ५२; तै. सं.
 २, ६, १२, १
 ह्वं सोम महे १, ९१, ७; तै. ब्रा. २, ४, ५, ३
 ह्वं सोम विपश्चितं तना ९, १६, ८
 ह्वं सोम विपश्चितं पुनानो ९, ६४, २५
 ह्वं सोम सूर पयस्तोक्तस्य ९, ६६, १८
 ह्वं सोमांसि धारयुः ९, ६७, १; साम. १३२३
 ह्वं सोमांसि सापतिः १, ९१, ५; तै. सं. ४, ३, १३, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ६, १
 ह्वं ह त्वत्सप्तभ्यो जायमानो ८, ९६, १६; साम. ३२६;
 अथर्व. २०, १३७, १०
 ह्वं ह त्वदप्रतिमानमोजः ८ ९६, १७; अथर्व. २०, १३७, ११
 ह्वं ह त्वदिन्द्र कुशमावः ७, १९, २; अथर्व. २०, ३७, २
 ह्वं ह त्वदिन्द्र चोदीः १, ६३, ४
 ह्वं ह त्वदिन्द्र सप्त १, ६३, ७
 ह्वं ह त्वदिन्द्रा रिपव्यन् १, ६३, ५
 ह्वं ह त्वदणया इन्द्र १०, ८९, ८

एवं ह त्वद्वृषभ ८, ९६, १८
 एवं ह तु त्वद्वृषभयो ६, १८, ३
 एवं ह ययविष्ठय ८, ७५, ३; तै. सं. २, ६, ११, १
 एवं हि क्षैतवद्यशो ६, २, १, साम. ८४
 एवं हि नः पिता वसो ८, ९८, ११; साम. ११७०; अथर्व.
 २०, १०८, २
 एवं हि नक्षत्रः सोमगोपा ८, ४८, ९
 एवं हि मन्यो अभिभूष्यो १०, ८३, ४; अथर्व. ४, ३२, ४
 एवं हि मातुषे जने ५, २१, २
 एवं हि राधस्थे ८, ६१, १४; साम. १३२२
 एवं हि विश्वतोमुख १, ९७, ६; अथर्व. ४, ३३, ६;
 तै. आ. ६, ११, २
 एवं हि वृत्रहक्षपां ८, ९३, ३३; साम. १७९२
 एवं हि शश्वतीनामिन्द्र ८, ९८, ६; साम. १२४२; अथर्व.
 २०, ६४, ३
 एवं हि शूरः सनिता १, १७५, ३; साम. १४३४
 एवं हि द्या उयाथयज्ञधुता ३, ३०, ४
 एवं हि सत्यो मघवक्षनानतः ८, ९०, ४
 एवं हि सुप्रवृषि ८, २३, २९
 एवं हि सोम वर्धयन् ९, ५१, ४
 एवं हि सतोमवर्धन ८, १४, ११; अथर्व. २०, २९, १
 एवं होता मनुहितोऽग्ने १, १४, ११
 एवं होता मनुहितो वह्निः ६, १६, ९
 एवं होता मन्त्रतमो ६, ११, २
 एवं ह्यग्ने अग्निना ८, ४३, १४; तै. सं. १, ४, ४६, १;
 ३, ५, ११, ५
 एवं ह्यग्ने दिव्यस्य १, १४४, ६
 एवं ह्यग्ने प्रथमो ६, १, १; तै. आ. ३, ६, १०, १
 एवं ह्यङ्ग देव्या ९, १०८, ३; साम. ५८३; ९३८
 एवं ह्येक ईशिव ४, ३२, ७
 एवं ह्येहि चेरवे ८, ६१, ७; साम. २४०, १५८१
 एवं करजसुत १, ५३, ८; अथर्व. २०, २१, ८
 एवं कविं चोदयो ६, २६, ३
 एवं कुक्षं शुष्णहस्त्यु १, ५१, ६
 एवं कुक्षेनाभिः शुष्णं ६, ३१, ३
 एवं गोत्रमङ्गिरोभ्यो १, ५१, ३
 एवं च सोम नो वशो १, ९१, ६; तै. सं. ३, ४, ११, १
 एवं विस्ती तव वृक्षैः ८, ७२, ४
 एवं चित्रः शम्वा ४, ३, ४
 एवं जघन्य नमुषि १०, ७३, ७
 एवं जामिर्जानां १, ७५, ४; साम. १५३६

एवं जिगेथ न धना १, १०२, १०
 स्वदग्ने कात्या ४, ११, ३
 स्वदि पुत्र सहसो ३, १४, ६
 स्वक्षिषा विना आयक्षसि ७, ५, ३
 स्वक्षिषेन्द्र पार्थिवानि ६, ३१, २
 स्वङ्गाजी वाजंमरो ४, ११, ४
 स्वक्षिप्रो जायते ६, ७, ३
 स्वक्षिषा सुभगा ६, १३, १
 एवं तदुक्तं इन्द्र ६, २६, ५
 एवं तं देव सिद्धया ६, १६, ३२
 एवं तमग्ने अमृतत्व १, ३१, ७
 एवं तमिन्द्र पर्वतं न १, ५५, ३
 एवं तमिन्द्र पर्वतं महा १, ५७, ६; अथर्व. २०, १५, ६
 एवं तमिन्द्रमस्य ५, ३५, ५
 एवं तमिन्द्र वायुधानो १, १३१, ७
 एवं तं प्रक्षणस्वते १, १८, ५
 एवं तस्य द्याविनो १, ४२, ४
 एवं तौ अन्न उभयान्वि १, १८९, ७
 एवं तौ इन्द्रोभयो ६, ३३, ३
 एवं ताम्बुत्रहस्ये १०, २२, १०
 एवं ताम्सं च प्रति चासि २, १, १५,
 एवं तू न इन्द्र तं १, १६९, ४
 एवं त्वरणीनां विद्वो ९, १११, २; साम. १५९२
 एवं त्वमिदतो रथं १०, १७१, १
 एवं त्वमिन्द्र मर्त्यम् १०, १७१, ३
 एवं त्वमिन्द्र सूर्यं १०, १७१, ४
 एवं त्वा चिद्व्युत्तान्ते ६, २, ९; तै. सं. ३, १, ११, ६
 एवं त्वा चिद्व्युत्तान्ते १०, २२, ५
 एवं त्वा न इन्द्र देव १, ६३, ८
 एवं त्वोमिरा गहि १, ३०, २२
 एवं त्वमहर्षया १०, २६, ५; अथर्व. २०, ३०, ५
 एवं दाता प्रथमो ८, ९०, २; साम. १४९३; अथर्व.
 २०, १०४, ४
 एवं दिवो धरुणं शिव १, ५६, ६
 एवं दिवो वृषतः सातु १, ५४, ६
 एवं दूतः प्रथमो १०, १२२, ५
 एवं दूतस्त्वमु नः २, ९, २; तै. सं. ३, ५, ११, २
 एवं दूतो अमस्य आ ६, १६, ६
 एवं देवि सरस्वत्या ६, ६१, ६
 एवं द्यौ च महिमत ९, १००, ९; साम. १०१८
 एवं धियं मनोयुषं ९, १००, ३

त्वं धुनिर्दिष्ट १, १७४, ९; ६, २०, १२
 त्वं घृणो घृणता ७, १९, ३; अथर्व. २०, ३७, ३
 त्वं न इन्द्र ऋतयुः ८, ७०, १०
 त्वं न इन्द्र त्वामिच्छती २, २०, २
 त्वं न इन्द्र राधा तरुणसो १, १२९, १०
 त्वं न इन्द्र राधा परीणसा १, १२९, ९
 त्वं न इन्द्र वाजयुः ७, ३१, ३; साम. ७१८
 त्वं न इन्द्र शूर १०, २२, ९
 त्वं न इन्द्रा मरि ओलो ८, ९८, १०; साम. ४०५; ११६९;
 अथर्व. २०, १०८, १
 त्वं न इन्द्रासां हस्ते ८, ७०, १२
 त्वं नः पश्चादधराद् ८, ६१, १६
 त्वं नः पाण्डहसो जातवेदो ६, १६, ३०
 त्वं नः पाण्डहसो दोषावस्थाः ७, १५, १५
 त्वं नः सोम विश्वतो गोपा १०, २५, ७
 त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा १, ९१, ८; तै. सं. २, ३, १४, १
 त्वं नः सोम विश्वतो वयोधाः ८, ४८, १५
 त्वं नः सोम सुकृतः १०, २५, ८
 त्वं नक्षिन्न ऊर्या ६, ४८, ९; साम. ४१; १६२३
 त्वं नृचक्षा असि सोम ९, ८६, ३८; साम. ९५६
 त्वं नृचक्षा वृषभाजु ३, १५, ३
 त्वं नृमिर्लुमणो ७, १९, ४; अथर्व. २०, ३७, ४; तै. ब्रा.
 २, ५, ८, १०
 त्वं नो अग्न आयुषु ८, ३९, १०
 त्वं नो अग्न एषां ५, १०, ३
 त्वं नो अग्ने अग्निभिः १०, १४१, ६; साम. १५०५; अथर्व.
 ३, २०, ५
 त्वं नो अग्ने अक्षिर स्तुतः ५, १०, ७
 त्वं नो अग्ने अजुत ५, १०, २
 त्वं नो अग्ने अधराद् १०, ८७, २०; अथर्व. ८, ३, १९
 त्वं नो अग्ने तव देव १, ३१, १२; वा. य. ३४, १३
 त्वं नो अग्ने पित्रोरुपस्थे १, ३१, ९
 त्वं नो अग्ने महोभिः ८, ७१, १; साम. ६
 त्वं नो अग्ने वरुणस्य ४, १, ४; वा. य. २१, ३; तै. सं.
 २, ५, ११, ३
 त्वं नो अग्ने सनये १, ३१, ८
 त्वं नो असि भारताग्ने २, ७, ५
 त्वं नो अस्मा अमतेरुत ८, ६६, १४
 त्वं नो अस्मा इन्द्र दुर्धनायाः १, १२१, १७
 त्वं नो अस्मा वृषसो ३, १५, २
 त्वं नो गोपाः पथिक्क २, २३, ६

त्वं नो वायवेपामपूर्वः १, १३४, ६
 त्वं नो वृत्रहन्तमे १०, २५, ९
 त्वमग्न इन्द्रो वृषभः २, १, ३
 त्वमग्न ईक्षितो जातवेदो १०, १५, १२; अथर्व. १८, ३, ४२;
 वा. य. १९, ६६; तै. सं. २, ६, १२, ५
 त्वमग्न उरुशंसाय १, ३१, १४
 त्वमग्न ऋतुराके २, १, १०
 त्वमग्नो अदितिवेव २, १, ११
 त्वमग्नो गृहपतिः ७, १६, ५; साम. ६१
 त्वमग्नो ह्यष्टा २, १, ५
 त्वमग्नो धुमिस्त्वमा २, १, १; वा. य. ११, २७; तै. सं.
 ४, १, २, ५; तै. आ. १०, ७६, १; नि. ६, १, १३, १
 त्वमग्नो भ्रविणोदा २, १, ७
 त्वमग्नो पुरुषो ५, ८, ५
 त्वमग्नो प्रथमो अक्षिरस्तमः १, ३१, २
 त्वमग्नो प्रथमो अक्षिरा १, ३१, १; वा. य. ३४, १२
 त्वमग्नो प्रथमो मातरिश्चन १, ३१, ३
 त्वमग्नो प्रमत्तिस्त्वं १, ३१, १०
 त्वमग्नो प्रयत्तदक्षिणं १, ३१, १५
 त्वमग्नो वृहद्वयो ८, १०२, १; तै. सं. ३, ४, ११, १
 त्वमग्नो मनवे शास्त्र १, ३१, ४
 त्वमग्नो यज्ञानां ६, १६, १; साम. २; १४७४
 त्वमग्नो यज्यवे पायुः १, ३१, १३
 त्वमग्नो राजा वरुणो २, १, ४
 त्वमग्नो रुद्रो असुरो २, १, ६; तै. सं. १, ३, १४, १; तै. ब्रा.
 ३, ११, २, १
 त्वमग्नो वजुष्यतो ६, १५, १२; ७, ४, ९
 त्वमग्नो वरुणो जायसे ५, ३, १
 त्वमग्नो वर्द्धिरिह १, ४५, १; साम. ९६
 त्वमग्नो वाचते ४, २, १३
 त्वमग्नो वीरवधशो ७, १५, १२
 त्वमग्नो वृत्तिवर्तनिं १, ३१, ६
 त्वमग्नो वृषभः १, ३१, ५
 त्वमग्नो व्रतपा असि ८, ११, १; अथर्व. १९, ५९, १; वा. य.
 ४, १६; तै. सं. १, १, १४, ४; २, ३, १
 त्वमग्नो शशमानाय १, १४१, १०
 त्वमग्नो शोचिषा चायः ७, १३, २; तै. सं. १, ५, ११, २
 त्वमग्नो सप्रथा असि ५, १३, ४; साम. १४०७; तै. ब्रा.
 २, ४, १, ६; नि. ६, ७
 त्वमग्नो सहसा १, १२७, ९
 त्वमग्नो सुभृत १, १, १२

स्वमन्त्रे सुहवो ७, १, २१
 स्वमन्त्रा जरितारं ५, ३, ११
 स्वमन्त्रा प्र वसिषो १, ८४, १९; साम. २४७; १७२३;
 वा. य. ६, ३७; नि. १४, २८
 स्वमन्त्र प्रथमं जायमानः ४, १७, ७
 स्वमन्त्रवर्तुलक होतासि १, ९४, ६
 स्वमन्त्रपामपिधाना वृणोरप १, ५१, ४
 स्वमन्त्रो यद्वे तुर्वशाप ५, ३१, ८
 स्वमन्त्रो यद्वे वृत्रं जघन्वात् ३, ३२, ६
 स्वमन्त्रो वि दुरो ६, ३०, ५
 स्वमन्त्रमा भवसि यत् ५, ३, २
 स्वमन्त्रा प्रशस्यो ८, ११, २
 स्वमन्त्राकमिन्द्र विश्वध १, १७४, १०
 स्वमन्त्रे पारे रजसो १, ५२, १२
 स्वमन्त्राय प्रति १, १२१, ९
 स्वमन्त्रविध नयं तुर्वशां १, ५४, ६
 स्वमन्त्रविध सुभ्रवसं १, ५३, १०; अथर्व. २०, २६, १०
 स्वमन्त्रेसप्रथा अस्य ८, ६०, ५; साम. ४२
 स्वमिन्द्रो परि स्व ९, ६२, ९; साम. ९८१
 स्वमिन्द्र नयो यौ १, १२१, १२
 स्वमिन्द्र प्रतृप्ति ८, ९९, ५; साम. ३६१; १६३७; अथर्व.
 २०, १०५, १; वा. य. ३३, ६६
 स्वमिन्द्र वलादधि १०, १५३, २; साम. १२०; अथर्व.
 २०, ९३, ५; नि. ७, २
 स्वमिन्द्र यथा असि ८, ९०, ५; साम. २४८; १४११
 स्वमिन्द्र सजोषसं १०, १५३, ४; अथर्व. २०, ९३, ७
 स्वमिन्द्र सवितवा अपरकः ७, २१, ३
 स्वमिन्द्र स्वयशा अशुभाः ७, ३७, ४
 स्वमिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्यं ८, ९८, २; साम. १०२६;
 अथर्व. २०, ६२, ६
 स्वमिन्द्राभिभूरसि विश्वां १०, १५३, ५; अथर्व. २०, ९३, ८
 स्वमिन्द्राय विष्णवे ९, ५६, ४
 स्वमिन्द्रालि वृत्रहा १०, १५३, ३; अथर्व. २०, ९३, ६
 स्वमिमा जोषधीः सोम १, ९१, २२; वा. य. ३४, २२;
 तै. मा. २, ८, २, १
 स्वमिमा वार्या पुरु ६, १६, ५
 स्वमीशिषे वसुपते वसूनां १, १७०, ५
 स्वमीशिषे सुतानां ८, ६४, ३; साम. १३५६; अथर्व.
 २०, ९३, ३
 स्वमुत्तमाद्योषधे १०, ९७, २३; अथर्व. ६, १५, १; वा. य.
 १२, १०१
 ऋ० ११४

स्वमुत्तमं अतुर्भिर्वज्रानां ५, ३२, २
 स्वमेकस्य वृत्रहन् ६, ४५, ५
 स्वमेतदधारयः ८, ९३, १३
 स्वमेताक्षराज्ञो द्विर्वा १, ५३, ९; अथर्व. २०, २१, ९
 स्वमेतानि प्रपि १०, ७३, ८
 स्वमेतान्कृतो जज्ञतः १, ३३, ७
 त्वं पवित्रे रजसो विधमणि ९, ८६, ३०
 त्वं पाहीन्द्र सहीयसो नृत् १, १७१, ६
 त्वं पिमुं युग्यं ४, १६, १३
 त्वं पुर इन्द्र चिकिद् ८, ९७, १४
 त्वं पुरं चरिष्णवं ८, १, २८
 त्वं पुरुण्या भरा १०, ११३, १०
 त्वं पुरु सहस्राणि शतानि च ८, ६६, ८; साम. १५८२
 त्वं भगो न आ हि ६, १३, २
 त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या १, ५२, १३
 त्वं मखस्य दोधतः १०, १७१, २
 त्वं महौ इन्द्र तुभ्यं ४, १७, १
 त्वं महौ इन्द्र यो १, ६३, १
 त्वं महीमवनि विश्वधेनां ४, १२, ६
 त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजम्बा १, १६९, ८
 त्वं मायाभिरनवध १०, १४७, २
 त्वं मायाभिरप १, ५१, ५
 त्वया मन्त्रो सत्यं १०, ८४, १; अथर्व. ४, ३१, १; तै. मा.
 २, ४, १, १०; नि. १०, ३०
 त्वया यथा गुत्समदासो २, ४, ९
 त्वया वयं आशस्यते १०, १२०, ५; अथर्व. ५, २, ५;
 २०, १०७, ८
 त्वया वयं सधन्यस्त्वोताः ४, ४, १४; तै. सं. १, २, १४, ६;
 नि. ५, १५
 त्वया वयं सुवृथा २, २३, २; नि. २, १६
 त्वया वयमुत्तमं २, २३, १०
 त्वया वयं पवमानेन सोम ९, ९७, ५८
 त्वया वयं मघवक्षिन् १, १७८, ५
 त्वया वयं मघवन्पूर्ये १, १३२, १; नि. ५, २
 त्वया वीरेण वीरवो ९, ३५, ३
 त्वया वं स्थिषुजा वयं चोविष्टेन ८, १०२, ३
 त्वया वं स्थिषुजा वयं प्रति ८, २१, ११; साम. ४०३
 त्वया हितमप्यमप्य २, ३८, ७
 त्वया हि नः पितरा ९, ९६, ११; वा. य. १९, ५३; तै. सं.
 २, ६, १२, १
 त्वया ह्यमे वरुणो वतमतो १, १४१, ९

न्यवेदिन् युजा वयं ८, ९२, ३२
 न्यष्टा दुहित्रे वक्ष्यते १०, १७, १; अथर्व. १८, १, ५३;
 ३, ३१, ५; नि. १२, ११
 न्यष्टा माया वेदपत्ता १०, ५३, ९
 न्यष्टा यज्ञं सुकृतं १, ८५, ९
 न्यष्टारं बाबुसुभयो १०, ६५, १०
 न्यष्टारं अग्रजां गोपां ९, ५, ९
 न्यष्टा रूपाणि हि प्रभुः १, १८८, ९
 न्यष्टुर्जीमातरं वयं ८, २६, २२
 न्यां यज्ञोमिहर्ष्यः १०, २४, २
 न्यां यज्ञोष्वीकते १०, २१, ६
 न्यां यज्ञोष्वास्थिग्रं चारं १०, २१, ७
 न्यां यज्ञोष्वास्थिग्रं अग्ने ३, १०, २
 न्यां यज्ञोष्वास्थिग्रं ९, ४, ९; साम. १०५५
 न्यां रिहन्ति मातरो ९, १००, ७; साम. १०१७
 न्यां वर्धति क्षितयः पृथिव्या ६, १५, १; तै. ब्रा. ३, ६, १०, २
 न्यां वाजी हवते वाजिनयो ६, २६, २
 न्यां विश्वे अमृतं ज्ञायमानं ६, ७, ४; साम. ११४१
 न्यां विश्वे मजोपनो ५, २१, ३
 न्यां विष्णुं हवते ८, १५, ९; साम. १६४७; अथर्व.
 २०, १०६, ३
 न्यां शुचिन्पुरुषं वाजयं ८, ९८, १०; साम. ११७१; अथर्व.
 २०, १०८, ३
 न्यां सुतस्य पीतये ३, ४२, ९; अथर्व. २०, २४, ९
 न्यां सोमं पवमानं स्वाध्वः ९, ८६, २४
 न्यां स्तोमा अवीवृष्य १, ५, ८; अथर्व. २०, ६९, ६
 न्यां ह त्वदिन्द्रार्णसाती १, ६३, ६
 न्यां हि मंष्टतममर्कशोकैः ६, ४, ७; वा. य. ३३, १३; नि. १, १७
 न्यां हि त्वा चर्यणयो ६, २, २
 न्यां हि सत्यमद्विवो ८, ४६, २
 न्यां हि सुधरस्तमं ८, २६, २४
 न्यां हीन्द्रावसे विवाचो ६, ३३, २
 न्यां ह्यग्ने सदमित्समन्वयः ४, १, १
 न्यां चित्रध्रुवस्तम १, ४५, ६; वा. य. १५, ३१; तै. सं.
 ४, ४, ४, ३
 न्यां जना ममसत्योष्विन्द्र १०, ४२, ४; अथर्व. २०, ८९, ४
 न्यादत्तेभी रुद्र शंतेमभिः २, ३३, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ८
 न्यां दूतमग्ने अमृतं युगयुगे ६, १५, ८; साम. १५६८
 न्यां देवेषु प्रथमं हवामहे १, १०२, ९
 न्यामग्ने आदित्यासः २, १, १३; तै. ब्रा. २, ७, १२, ६
 न्यामग्ने ज्ञातायवः समीधि ५, ८, १

स्वामग्ने अङ्गिरसो गुहा हितं ५, ११, ६; साम. ९०८;
 वा. य. १५, २८; तै. सं. ४, ४, ४, ९
 स्वामग्ने अतिथिं पूर्वैः विशः ५, ८, २
 स्वामग्ने दम आ विष्पतिं २, १, ८
 स्वामग्ने धर्णसि विश्वधा वयं ५, ८, ४
 स्वामग्ने पितरामिधिभिः २, १, ९
 स्वामग्ने पुष्करादधि ६, १६, १३; साम. ९; वा. य. ११, ३२;
 १५, २२; तै. सं. ३, ५, ११, ३; ४, १, ३, २;
 ४, ४, १
 स्वामग्ने प्रथमं ऐवयन्तो ४, ११, ५
 स्वामग्ने प्रथममायुम् १, ३१, ११
 स्वामग्ने प्रदिव आहुतं ५, ८, ७; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 स्वामग्ने मनीषिणः सन्नाजं ३, १०, १
 स्वामग्ने मनीषिणस्त्वम् ८, ४४, १९
 स्वामग्ने गानुपीरीकते ५, ८, ३; तै. सं. ३, ३, ११, २
 स्वामग्ने यजमाना अनुयुम् १०, ४५, ११; वा. य. १२, २८;
 तै. सं. ४, २, २, ४
 स्वामग्ने वसुपतिं वसुनां ५, ४, १; तै. सं. १, ४, ४६, २
 स्वामग्ने वाजसातमं ५, १३, ५; तै. सं. १, ४, ४६, ३
 स्वामग्ने समिधानं यविष्ठ ५, ८, ६; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 स्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो ७, ९, ६; नि. ६, १७
 स्वामग्ने स्वाध्वो ६, १६, ७
 स्वामग्ने हरितो वावसाना ७, ५, ५
 स्वामग्ने हविष्मन्तो ५, ९, १; तै. ब्रा. २, ४, १, ४
 स्वामग्ने चरामसि ९, १, ५
 स्वामस्यां द्युपि देव पूर्वैः ५, ३, ८
 स्वामिच्छवस्तस्यते ८, ६, २१
 स्वामिच्छ वृगते स्वायवः १०, ९१, ९
 स्वामिदस्या उपतो व्युष्टिषु १०, १२२, ७
 स्वामिदा ह्यो नरो ८, ९९, १; साम. ३०२; ८१३
 स्वामिद्धि स्वावयो ८, ९२, ३३
 स्वामिद्धि सहसस्तुत्र १, ४०, २
 स्वामिद्धि हवामहे साता ६, ४६, १; साम. २३४; ८०९;
 अथर्व. २०, ९८, १; वा. य. २७, ३७; तै. सं.
 २, ४, १४, ३
 स्वामिधवयुर्मम ८, ७८, ९
 स्वामिध वृत्रहन्तम् (०) उग्रम् ५, ३५, ६
 स्वामिध वृत्रहन्तम् (०) हवन्ते ८, ६, ३७
 स्वामिध वृत्रहन्तम् सुगावन्तो ८, ९३, ३०
 स्वामीकते अजिरं ७, ११, २; तै. ब्रा. ३, ६, ८, २
 स्वामीकते अध द्विता ६, १६, ४

स्वामुममवसे चर्पणी सह ६, ४६, ६; अधर्व. २०, ८०, २
 स्वासु जातवेदसं १०, १५०, ३
 स्वासु ते दधिरे हव्यवाहं ७, १७, ६
 स्वासु ते स्वासुयः १०, २१, २
 स्वां पूर्वा ऋषयो १०, २८, ९
 स्वां युजन्ति दश ९, ६८, ७
 स्वा युजा तव तत्सोम सव्यः ४, २८, १
 स्वा युजा नि सिद्धसुर्वस्य ४, २८, २
 स्वायेन्द्र सोमं सुपुषा सुदक्ष १, १०१, ९
 स्वावतः पुरुवसो ८, ४६, १; साम. १९३
 स्वावतो हीन्द्र ऋषे अस्मि ७, २५, ४
 स्विपीमन्तो अघ्नवरह्येव हि ६, ६६, १०
 स्वे अघ्न आहवयानि ७, १, १७
 स्वे अघ्ने विधे अमृतासो २, १, १४
 स्वे अघ्ने सुमतिं भिक्ष १, ७३, ७; तै. प्रा. २, ७, १२, ५
 स्वे अघ्ने स्वाहुत मियासः ७, १६, ७; साम. ३८; वा. य.
 ३३, १४
 स्वे असुर्य वसवो न्युण्वन् ७, ५, ६
 स्वे इदग्ने सुभगे १, ३६, ६
 स्वे इन्द्राण्यभूम विप्रा २, ११, १२
 स्वे क्रतुमपि वृजन्ति विश्वे १०, १२०, ३; साम. १४८५,
 अधर्व. ५, २, ३, २०, १०७, ६; वे. आ. १, १२;
 तै. सं. ३, ५, १०, १
 स्वे धर्माण आसते १०, २१, ३
 स्वे धेनुः सुबुधा जातवेदः १०, ६९, ८
 स्वे पितो महानां देवानां १, १८७, ६
 स्वे राघ इन्द्र सोमस्तमाः १, १६९, ५
 स्वे वसुनि पुर्वभीक ६, ५, २; तै. सं. १, ३, १४, २
 स्वे वसुनि संगता ८, ७८, ८
 स्वे विश्वा तविषी सप्रययि १, ५१, ७
 स्वे विश्वा सरस्वती २, ४१, १७
 स्वेवं रूपं कृणुत उत्तरं वय १, ९५, ८
 स्वेवं रूपं कृणुते वर्णो अस्य ९, ७१, ८
 स्वेवं वयं रुद्रं यज्ञसाधं १, ११४, ४
 स्वेवं शर्धो न मास्तं तुविध्व ६, ४८, १५
 स्वेवं यणं तवसं ५, ५८, २
 स्वेपमिस्था समरणं शिमी १, १५५, २; नि. ११, ७
 स्वेधस्ते धूम ऋषयति ६, २, ६; साम. ८३; अधर्व.
 १८, ४, ५९
 स्वेवासो अग्नेरसघ्नो १, ३६, २०
 स्वे सु पुत्र शवसो ८, ९१, १४; तै. सं. १, ४, ४६, १

स्वे सोम प्रथमा वृक्षवर्हिषः ९, ११०, ७; साम. १५०६
 स्वे ह यष्टितरन्विषु ७, १८, १
 स्त्रोतासस्तवावसा ९, ६१, २४
 स्त्रोतासस्त्वा युजासु ८, ६८, ९
 स्त्रोतासो मघवर्हिषः विप्राः ४, २९, ५
 स्त्रोतो वाज्यहयो १, ७४, ८
 तृक्षस्य वादिने जन्मनि १०, ६४, ५; नि. ११, २२
 दक्षिणावतामिदिसानि १, १२५, ६
 दक्षिणावान्प्रथमो १०, १०७, ५
 दक्षिणांश्च दक्षिणा १०, १०७, ७
 दण्डा इवेन्द्रोभजनास ७, ३३, ६
 ददानमिध ददभन्त १, १४८, २
 ददि वेदस्तन्वे दधिर्वसु ८, ४६, १५
 दधन्तं चनयन्नस्य १, ७१, ३
 दधन्वे वा यदीमनु २, ५, ३; साम. ९४; तै. सं. ३, ३, ३, ३
 दधानो गोमदधवसु ८, ४६, ५
 दधामि ते मधुनो ८, १००, २
 दधामि ते सुतानां ८, ३४, ५
 दधिकां वः प्रथम ७, ४४, १
 दधिकामरिनमुपसं ३, २०, ५
 दधिकामु नमसा बोधयन्तः ७, ४४, २
 दधिकावाणं वुधधानो ७, ४४, ३
 दधिकावा प्रथमो वाज्यर्वा ७, ४४, ४
 दधिकाण हनु नु ४, ४०, १
 दधिकाण हव ऊर्जो ४, ३९, ४
 दधिकाणो अकारिषं ४, ३९, ६; साम. ३५८; अधर्व.
 २०, १३७, ३; वा. य. २३, ३०; तै. सं. १, ५, १२, ४;
 ७, ४, १९, ४; तांज्य प्रा. १, ६, १७
 दधिंवा जठरे सुतं ३, ४०, ५; अधर्व. २०, ६, ५
 दधुद्वा ऋगवो मानवे वा १, ५८, ३
 दध्यह्न ह मे जनुपं पूर्वा १, १३९, ९
 दनो विश्व इन्द्र १, १७४, २; नि. ६, ३९
 दधं चिद्धि स्वावतः ८, ४५, ३२
 दधंभिश्चिच्छसीयांसं ४, ३२, ३
 दधूनसो अपसो वे सुस्ताः ५, ४२, १२
 दधं जु विश्वदर्शतं १, २५, १८
 दधोन्वन्न ऋगवो अनिरुद्रा १०, २७, ६
 दधियुतरया रुवा ९, ६४, २८; साम. ३५४
 दशक्षिपः पूर्वं सीम् ३, २३, ३
 दशक्षिपो युजते बाहू ५, ४३, ४
 दश ते कक्षानां ४, ३२, १९

दश मह्यं पौतकृतः ८, ५६, २
 दश मासाच्छसवानः ५, ७८, ९
 दश रथान् प्रष्टिमतः ६, ४७, २४
 दश राजानः समिता अयज्य ७, ८३, ७
 दश रात्रीरशिवेनानवद्यू १, ११६, २४
 दश इयावा कथय्यो ८, ४६, २३
 दशस्यन्ता मनवे पृथ्व्यं ८, २२, ६
 दशस्यन्तो नो मरुतो मृलन्त्यु ७, ५६, १७
 दशस्या नः पुर्वणीक होतः ६, ११, ६
 दशाशमेकं कपिकं समानं १०, २७, १६
 दशावनिभ्यो दश कक्षेभ्यः १०, ९४, ७; मि. ३, ९
 दशाश्वान्दश कोशान् ६, ४७, २३
 दशेमं स्वधुर्वनयन्त राभं १, ९५, २; तै. ब्रा. २, ८, ७, ४
 दस्यो हि द्या वृषणं १, १२९, ३
 दस्युन्मिन्मयैश्च पुरुकृत एवैः १, १००, १८
 दत्ता युवाकवः सुता १, ३, ३; वा. य. ३३, ५८
 दत्ता हि विश्वसानुपङ् ८, २६, ६
 दाना मे पृपतीनां ८, ६५, १०
 दाह्वाणो वज्रमिन्द्रो १, १३०, ४
 दाधार क्षेमं १, ६६, ३
 दाना सुगो न वारणः ८, ३३, ८; साम. १६९७; अथर्व.
 २०, ५३, २; ५७, १२
 दानाय मनः सोमपावक १, ५५, ७
 दानासः पृथुअवसः ८, ४६, २४
 दा नो अग्ने धिया रयि ७, १, ५
 दा नो अग्ने बृहतो दाः २, २, ७; तै. सं. २, २, १२, ६
 दामानं विश्वचरणे ८, २३, २
 दासराज्ञे परियत्ताय विश्व ७, ८३, ८
 दासोम कस्य मनसा ८, ८४, ५; साम. १५५०
 दासपत्नीरहिगोपा १, ३२, ११; मि. २, १७
 दिदक्षन्त उपसो ३, ३०, १३
 दिदक्षेण्यः परि काशानु १, १४६, ५
 दिवः पीयूषमुत्तमं २, ५१, २; साम. १२२७
 दिवः पीयूषं पृथ्व्यं ९, ११०, ८; साम. १४९४
 दिवक्षसो अग्निजिह्वा १०, ६५, ७
 दिवक्षसो धेनवो ३, ७, २
 दिवक्षिते बृहतो जातवेदः १, ५९, ५
 दिवक्षिदस्य वरिमा १, ५५, १
 दिवक्षिदा ते रुचयन्त ३, ६, ७
 दिवक्षिदा पृथ्व्यां ३, ३९, २
 दिवक्षिदा वोमवतोभ्यो १०, ७६, ५

दिवक्षिद् वा बृहतरं ४, ३०, ९
 दिवक्षिद्रोचनादधि ८, ८, ७
 दिवस्त्वपास इन्द्रवो १, ४६, ९
 दिवस्परि प्रथमे जज्ञे अग्निः १०, ४५, १; वा. य. १२, १८;
 तै. सं. १, ३, १४, ५; ४, २, २, १; मि. ४, २४
 दिवस्पृथिव्या अधि भवेन्द्रो ९, ३१, २
 दिवस्पृथिव्या पर्योज ६, ४७, २७; अथर्व. ६, १२५, २;
 वा. य. २९, ५३; तै. सं. ४, ६, ६, ५
 दिवस्पृथिव्योरव आ १०, ३५, २
 दिवा चित्तमः कृण्वन्ति १, ३८, ९; तै. सं. २, ४, ८, १
 दिवा यान्ति मरुतो मृग्याभि १, १६१, १४
 दिवि क्षयन्ता रजसः पृथिव्यां ७, ६४, १
 दिवि ते नाभा परमो य ९, ७९, ४
 दिवि न केतुरधि १०, ९६, ४; अथर्व. २०, ३०, ४
 दिवि मे अन्वः पक्षो १०, ११९, ११
 दिविस्त्वृशं यज्ञमस्माकं १०, ३६, ६
 दिवि स्वनो यतते मृग्योप १०, ७५, ३
 दिवेदिवे सदसीरन्यमर्धं ६, ४७, २१
 दिवो धर्ता भुवनस्य ४, ५३, २
 दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः ९, १०९, ६; साम. १२४३
 दिवो धामभिर्वरुण ७, ६६, १८
 दिवो न तुम्यमन्दिभ्य ६, २०, २
 दिवो न यस्य रेतसो दुवानाः १, १००, ३
 दिवो न यस्य विधवो ६, ३, ७
 दिवो न सर्गा अतस्तममह्नां २, ९७, ३०
 दिवो न सानु पिप्युषी ९, १६, ७
 दिवो न सानु स्तनयस्यचिक् २, ८६, ९
 दिवो नाके मधुजिह्वा ९, ८५, १०
 दिवो नाभा विचक्षणो ९, १२, ४; साम. ११९९
 दिवो नो वृष्टिं मरुतो ५, ८३, ६; तै. सं. ३, १, ११, ७
 दिवो मानं नोमद्यू ८, ६३, २
 दिवो य स्कम्भो धरुणः २, ७४, २
 दिवो रुक्म उरुक्ष्मा ७, ६३, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, ३
 दिवो ब्राह्मरुधं १, ११४, ५
 दिवो वा सानु स्पृगता १०, ७०, ५
 दिव्यं सुपणं वायसं १, १६४, ५२; अथर्व. ७, ३९, १;
 तै. सं. ३, १, ११, ३
 दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि ९, ९७, ३३
 दिव्यन्यः सदनं २, ४०, ४; तै. ब्रा. २, ८, १, ५
 दिव्या आप अभि यदेनस्य ७, १०३, २
 दिवाः सूर्यो न मिनाभि ३, ३०, १२

दीर्घांशमपत्यं ३, १३, ५
 दीर्घं शङ्कुशं १०, १३४, ६; साम. १०९१
 दीर्घतन्तुर्बहुधाया मणिः १०, ६२, ७
 दीर्घतमा मामतेयो १, १५८, ६
 दीर्घसे अस्यङ्कुशो ८, १७, १०; अथर्व. २०, ५, ४
 दुराधो अविधिं ज्ञेयन्तो ७, १८, ८
 दुरो अश्वस्य १, ५३, २; अथर्व. २०, २१, २
 दुरोकशोचिः क्रतुर्न १, ६६, ५
 दुर्गे विष्णुः सुगं कृषि ८, ९३, १०
 दुर्मन्त्रास्मृतस्य नाम १०, २२, ६; अथर्व. १८, १, ३४
 दुहन्ति ससैकामुप ८, ७२, ७
 दुहान ऊषार्विष्यं ९, १०७, ५; साम. ६७६
 दुहानः प्रलभित्य ९, ४२, ४; साम. ७६०
 दुहीयन्मित्रधितये युवाङ्कुः १, १२०, ९
 दूणां सख्यं तव ६, ४५, २६
 दूरं वो विश्ववेदसं ४, ८, १; साम. १२
 दूरं किल प्रथमा १०, १११, ८
 दूरमित पणयो वरीयः १०, १०८, ११
 दूराचिदा बसतो ६, ३८, २
 दूरादिन्द्रमनयज्ञा ७, ३३, २
 दूरादिहेव यस्तप्ती ८, ५, १; साम. २१९
 दूरे तन्नाम गुह्यं परायेः १०, ५५, १
 दृक्का विदस्मा अनु दुः १, १२७, ४
 दृक्का विद्या धनस्पतीन् ५, ८४, ३
 दृतेरिव तेऽष्टकमस्तु ६, ४८, १८
 दृष्टान रुक्म उर्विया १०, ४५, ८; वा. य. १२, १; २५;
 तै. सं. १, ३, १४, ५; ४, १, १०, ४; २, २, ४
 दृष्टेन्मो नो महिना १०, ८८, ७
 देवं वो अद्य सवितारमेये ५, ४९, १
 देवं वो देवयज्यया ५, ११, ४
 देव त्वष्टर्यं १०, ७०, ९
 देवंदेवं राघसे चोदयन्ति ७, ७९, ५
 देवंदेवं वोऽवस इन्द्र इन्द्रं ८, १२, १९
 देवंदेवं वोऽवसे देवंदेवं ८, २७, १३; वा. य. ३३, ९१
 देवं नरः सवितारं ३, ६२, ११
 देवं बह्विर्धमानं २, ३, ४
 देवयन्तो यथा मतिं १, ६, ६; अथर्व. २०, ७०, २
 देवस्वष्टा सविता विश्वरूपः ३, ५५, १९; नि. १०, ३४
 देवस्य नयं सवितुः सवीमनि ६, ७१, २; नि. ६, ७
 देवस्य सवितुर्वयं ३, ६२, ११
 देवसिनि ऋगुद्गादशस्य ७, १०३, ९

देवा पतस्यामवदन्त पूर्वे १०, १०९, ४; अथर्व. ५, १७, ६
 देवाः कपोत इयितो १०, १६५, १; अथर्व. ६, २७, १;
 नि. १, १७
 देवानां युगे प्रथमे १०, ७२, ३
 देवानां वधुः सुभगा वहन्ति ७, ७७, ३
 देवानां दूतः पुरुष ३, ५४, १९
 देवानां सु वयं जाना १०, ७२, १
 देवानामिद्वो महत् ८, ८३, १; साम. १३८
 देवानां पत्नीरुवातीरन्तु ५, ४६, ७; अथर्व. ७, ४९, १;
 तै. मा. ३, ५, १२, १; नि. १२, ४५
 देवानां भद्रा सुमतिर्कञ्ज १, ८९, २; वा. य. २५, १५;
 नि. १२, ३९
 देवानां माने प्रथमाविष्ट १०, २७, २३; नि. २, २२
 देवान्वसिष्ठो अमृतान् १०, ६५, १५; ६६, १५
 देवान्वा यचकृमा १, १८५, ८
 देवान्हुवे वृद्धवसः १०, ६६, १
 देवाभ्यो नः परिधिष्यमानाः ९, ७७, २६
 देवाक्षिते अमृता जातयेदः १०, ६९, ९
 देवाक्षिते असुर्यं २, २३, २
 देवाक्षिते असुर्याय पूर्वे ७, २१, ७
 देवास आयन् परशूरविभ्रन् १०, २८, ८
 देवासत्वा वरुण मिश्रो १, ३६, ४
 देवासो हि म्मा मनवे ८, २७, १४; वा. य. ३३, ९४
 देवीं वाचमजनयन्त देवाः ८, १००, ११; तै. मा. २, ४, ६, १०;
 नि. ११, २९
 देवीः पल्लुर्गिरु नः कृणोत १०, १२८, ५; अथर्व. ५, ३, ६;
 तै. सं. ४, ७, १४, २
 देवी दिवो दुहितरा मुनि १०, ७०, ६
 देवी देवस्य रोदसी जनित्री ७, ९७, ८
 देवी देवेभिर्धजते यजत्रैः ४, ५६, २
 देवी यदि तविषी १, ५६, ४
 देवीर्होरो वि अयध्वम् ५, ५, ५
 देवेन नो मनसा देव १, ९१, २३; वा. य. ३४, २३
 देवेभिर्द्व्यष्टिते ८, १८, ४
 देवेभिर्धितितो यज्ञियेभिः १०, ८८, ३
 देवेभ्यः कमवृणीत स्युस्तु १०, १३, ४; अथर्व. १८, ३, ४१
 देवेभ्यस्त्वा मन्त्राय कं ९, ८, ५; साम. ११८२
 देवेभ्यस्त्वा नृया पाजसे २, १०९, २२
 देवेभ्यो हि प्रथमं ४, ५४, २; वा. य. ३३, ५४
 देवेनो देव्यदितिनि पातु (०। तन) १, १०६, ७
 देवेनो देव्यदितिनि पातु (०। नहि) ४, ५५, ७

देवो देवानामसि मित्रो १, ९४, १३
 देवो देवानपिभूक्तं तेन १०, १२, २; अथर्व. १८, १, ३०;
 नि. ६, ४
 देवो देवाय धारयेन्द्राय ९, ६, ७
 देवो न यः पृथिवी १, ७३, ३
 देवो न यः सविता १, ७३, २
 देवो भगः सविता रायो ५, ४२, १
 देवो वो द्रविणोदाः ७, १६, ११; साम. ५५; ६५१३
 देवी पूर्वर्द्धक्षणा देवयज्वा १०, १०७, ३
 देव्या होतारा प्रथमा न्युञ्जे ३, ४, ७; ७, ८
 देव्या होतारा प्रथमा पुगेहित १०, ६६, १३
 देव्या होतारा प्रथमा विदुष्टा २, ३, ७
 देव्या होतारा प्रथमा सुवाचा १०, ११०, ७; अथर्व. ५, १२, ७;
 वा. य. २९, ३२; तै. मा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, १२
 दोहेन गासुप शिक्षा सखायं १०, ४२, २; अथर्व. २०, ८९, २
 द्यामिन्द्रो हरिषायसं ३, ४४, ३
 द्यावा चिद्वत् पृथिवी २, १२, १३; अथर्व. २०, ३४, १४
 द्यावा नः पृथिवी हूयं २, ४१, २०; तै. सं. ४, १, ११, ४;
 नि. ९, ३८
 द्यावा नो अथ पृथिवी १०, ३५, ३
 द्यावापृथिवी जनयन्नभि १०, ६६, ९
 द्यावाभूमी अदिते ७, ६२, ४
 द्यावा यमसि पृथिवी १०, ४६, ९
 द्यावा ह क्षामा प्रथमे १०, १२, १; अथर्व. १८, १, २९
 द्यावो न यस्य पनयन्ति ६, ४, ३
 द्यावो न स्तुभिश्चित २, ३४, २
 दुसं सुधातुं तविषीमिरावृत् ८, ८८, २; साम. ६८६; अथर्व.
 २०, ९, २; ४९, ५
 दुतयामानं वृहतीसूतेन ५, ८०, १
 दुतानं वो अतिथिं स्वर्णं ६, १५, ४
 दुतानं वक्तुमिः परिपातम १, ११२, २५; वा. य. ३४, ३०;
 तै. आ. ४, ४२, ३
 दुमिहितं मित्रमिव प्रयोगं १०, ७, ५
 दुमत्तमं वक्षं वेष्टके ६, ४४, २
 दुग्नी वां स्तोमो अक्षिना ८, ८७, १
 दुग्नेषु वृत्तनाज्ये ३, ३७, ७; अथर्व. २०, १९, ७
 दुर्गेन व इन्द्राभि भूमार्यः ६, २०, १
 दुर्गे पितृ जनिता नाभि १, १६४, ३३; अथर्व. ९, १०, १२;
 नि. ४, २६
 दुर्गे पितृ पृथिवी १, १९१, ६
 दुर्गे पितृ पृथिवी यजिष्वासाः ३, ६, ३

द्यौश्च नः पृथिवी च प्रचेतसा १०, ३६, २
 द्यौश्चिदस्यामर्षो अहेः १, ५२, १०
 द्यौष्पितः पृथिवीमातर ६, ५१, ५; तै. मा. २, ८, ६, ५
 द्रष्टाः समुद्रमभि यजिष्वा १०, १२३, ८; साम. १८४८
 द्रष्टमपश्यं विष्णुने चरन्तं ८, ९६, १४; अथर्व. २०, १३७, ८
 द्रष्टमश्नन् प्रथमो १०, १७, ११; अथर्व. १८, ४, २८;
 वा. य. १३, ५; तै. सं. ३, १, ८, ३; ४, २, ८, २;
 ९, ५; तै. आ. ६, ६, १
 द्रवस्तान्त उपसा ३, १४, ३
 द्रविणोदाः विपीपति १, १५, ९; वा. य. २६, २२
 द्रविणोदा ददातु नो १, १५, ८
 द्रविणोदा द्रविणस्तुस्य १, ९६, ८
 द्रविणोदा द्रविणतो प्रावा १, १५, ७; नि. ८, २
 द्रापि वसानो यजतो दिवि ९, ८६, १४
 द्रुहं जिघांसं धरसमं ४, २३, ७
 द्रुहो नियसापृथनीचिदेवः १०, ७३, २
 द्रवस्तः सर्पिरासुतिः २, ७, ६; वा. य. ११, ७०; तै. सं.
 ४, १, ९, २
 द्रव्यो अहे रथिनो विवर्ति ६, २७, ८
 द्वादश धृन्वदगोष्टस्य ४, ३३, ७
 द्वादश प्रथमश्च १, १६४, ४८; अथर्व. १०, ८४; नि. ४, २७
 द्वादशारं नहि तज्जराय १, १६४, ११; अथर्व. ९, ९, १३;
 नि. ४, २७
 द्वाधिमौ पातो वातः १०, १३७, २; अथर्व. ४, १३, २;
 तै. मा. २, ४, १, ७; तै. आ. ४, ४२, १
 द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया १, १६४, २०; अथर्व. ९, ९, २०;
 नि. १४, ३०
 द्विता यदीं कीस्तासो १, १२७, ७
 द्विताय मृकवाहसे ५, १८, २
 द्विता यो वृत्रहन्तमो ८, ९३, ३२; साम. १७२१; तै. मा.
 २, ७, १३, २
 द्विता वि यमे सनजा १, ६२, ७
 द्विता धृन्वदस्युतस्य ९, ९४, २
 द्विधा सूनयोऽसुरं स्वर्दिदं १०, ५६, ६
 द्विमाता होता विदधेयु ३, ५५, ७
 द्विर्यं पञ्च जीवनमसंवसा ४, ६, ८
 द्विर्यं पञ्च स्वयत्तसं ९, ९८, ६; साम. १३३०
 द्वियो नो विश्वतोमुला १, ९७, ७; अथर्व. ४, ३३, ७;
 तै. आ. ६, ११, २
 द्वे इदस्य क्रमेण स्वर्गशो १, १५५, ५
 द्वे ते चक्रे सूर्ये १०, ८५, १६; अथर्व. १४, १, १६

हे नधुर्देववतः ७, १८, २२

हे विरूपे चरतः स्वर्गे १, ९५, १; वा. य. ३३, ५; तै. ब्रा. २, ७, १२, २

हेष्टि श्वरूप जाया १०, ३४, ३

हे समीची विश्रुतश्रुतं १० ८८, १६

हे क्षुती अश्रुतं पितृणां १०, ८८, १५; वा. य. १९, ४७; तै. ब्रा. १, ४, २, ३; २, ६, ३, ५; श. ब्रा. १४, २, १, ४

धनं न स्पन्दं बहुलं यो हसो १०, ४२, ५; अथर्व. २०, ८९, ५

धनुर्हस्तावावदानो १०, १८, ९; अथर्व. १८, २, ५९-६०; तै. ब्रा. ६, १, ३

धन्वा विद्धि त्वे धिपणाव ६, १२, ३

धन्व च अकृततत्रं च १०, ८६, २०; अथर्व. २०, १२६, २०

धन्वना गा धन्वनाजि जये ६, ७५, २; वा. य. २९, ३९; तै. सं. ४, ६, १; नि. ९, १७

धन्वन्मूर्तोः कृणुते गांश्च १, ९५, १०

धर्ता दिवः पथते कृत्योरसः ९, ७६, १; साम. ५५८; १२२८

धर्ता दिवो रजस्वष्ट ऊ ३, ४९, ४

धर्तारो दिव ऋभवः १०, ६६, १०

धर्मेणा मिश्रावरुणा ५, ६३, ७

धाता धातृणां भुवनस्य १०, १२८, ७; अथर्व. ५, ३, ९; तै. सं. ४, ७, १४, ३

धानावन्तं कामिणं ३, ५२, १; साम. २१०; वा. य. २०, २९

धामन्ते विश्वं सुवनमधि ४, ५८, ११; वा. य. १७, ९९

धायोभिर्वा नो युज्येतिरकै ६, ३, ८

धारयन्त आदित्यासो २, २७, ४; तै. सं. २, १, ११, ४

धारावरा मरुतो २, ३४, १; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४

धासिं कृण्वान ओषधीः ८, ४३, ७

धियं नो अन्धु दधिषे स्वर्षा ५, ४५, ११

धियं पूषा जिन्वातु २, ४०, ६; तै. ब्रा. २, ८, १, ६

धिया चक्रे वरेण्यो ३, २७, ९; साम. १४७९

धिषा यदि धिषण्यन्तः ४, २१, ६

धिष्व वज्रं गमस्त्यो ६, ४५, १८

धिष्वा शवः शूर ये नः २, ११, १८

धीमिः सातानि कावस्य ८, ४, २०

धीमिरर्वमिरर्वतो ६, ४५, १२

धीमिर्हिन्वन्ति धाजिनं ९, १०६, ११; साम. ९४१

धीरा त्वस्य सहिता जर्दूषि ७, ८६, १

धीरास्तः पदं कवयो नयन्ति १, १४६, ४

धीरो ह्यलक्षसद् ८, ४४, २९

धुनेतयः सुप्रकेतं ४, ५०, १; अथर्व. २०, ८८, १

धुनय यां पर्वतां दाशुये ५, ५७, ३

धुन्यता आदित्या इषिरा २, २९, १

धुन्यताः क्षत्रिया १०, ६६, ८

धुन्यतो धनदाः सोमबुधः ६, १९, ५

धुन्यतश्चिद्रूपमनः ८, ६२, ५

धुन्यतिष्व कलत्रो ६, ४७, ६; अथर्व. ७, ७६, ६

धेनुः शतस्य काम्यं ३, ५८, १

धेनुं न त्वा सुयवसे दुदुक्षन् ७, १८, ४

धेनुष्ट इन्द्रं सुनुता ८, १४, ३; साम. १८३६; अथर्व. २०, २७, ३

धेनूर्जिन्वतस्तुत ८, ३५, १८

धुव ज्योतिर्निहितं ६, ९, ५

धुवं ते राजा वरुणो १०, १७३, ५; अथर्व. ६, ८८, २

धुवं धुवेण हविषा १०, १७३, ६; अथर्व. ७, २४, १; वा. य. ७, २५, १; तै. सं. ३, २, ८, ६

धुवा एव वः पितरो युगेयुगे १०, ९४, १२

धुवा यो धुवा दृधिषी १०, १७३, ४; अथर्व. ६, ८८, १; तै. ब्रा. २, ४, २, ८

धुवासु त्वासु क्षितिषु ७, ८८, ७

ध्वजयोः पुरुषस्थोः ९, ५८, ३; साम. १०५९

नकिः परिष्टिर्मघवन् ८, ८८, ६

नकिः सुवासो रयं ७, ३२, १०

नकिरस्य शचीनां ८, ३२, १५

नकिरस्य सहस्य १, २७, ८; साम. १४१६

नकिरिन्द्र त्वदुत्तरो ४, ३०, १; साम. २०३

नकिरेषां निदिता मर्त्येषु ३, ३९, ४

नकिर्देवा मनीमसि १०, १३४, ७; साम. १७६

नकिर्देवा जर्दूषि ७, ५६, २

नकिष्ट एता जना १, ६९, ७

नकिष्टं कर्मणा नपाद्यन् ८, ७०, ३; साम. २४३; ११५५; अथर्व. २०, ९२, १८

नकिष्टं कर्मणा नपाद्यन् ८, ३१, १७; तै. सं. १, ८, २२, ४

नकिष्टवद्वधीतरो १, ८४, ६; साम. ९५०

नकीं दृषीक इन्द्रं ते ८, ७८, ४

नकीमिन्द्रो विकर्तवे ८, ७८, ५

नकीरेवन्तं सखाय विन्वसे ८, २१, १४; साम. १३९०; अथर्व. २०, ११४, २

नकोपासा वर्णमाभेयानि १, ९६, ५; वा. य. १२, २, १७, ७०; तै. सं. ४, १, १०, ४; ६, ५, २, ७, १२, ३

नकोपासा सुपेसासामिन् १, १३, ७

नक्षत्रवमरुणीः पृथ्वी राट् १, १२१, ३

नक्षत्रोत्ता परि सप्त १, १७३, ३
 नक्षत्र इन्द्रमवसे ८, ५४, २
 न क्षोणीभ्यां परिभवे २, १६, ३
 न वा त्वद्रिगप १०, ४३, २; अथर्व. २०, १७, २
 न वा राजेन्द्र आ दमस्तः १, १७८, २
 न वा वसुनि वमते ६, ४५, २३; साम. १६६७; अथर्व.
 २०, ७८, २
 न वा स मामप जोषं जभार ४, २७, २
 न वेमन्यदा पपन ८, २, १७; साम. ७२०; अथर्व. २०, १८, २
 न जामये तान्यो रिष्यमा ३, ३१, २; नि. ३, ६
 न त इन्द्र सुमस्यो न रावः ७, १८, २०
 न तं राजानावदिते कुतश्चन १०, ३९, ११
 न तं विदुधय व इमा अजान १० ८२, ७; वा.य. १७, ३१;
 तै. सं. ४, ६, २, २; नि. १४, १०
 न तं जिनन्ति बहवो न दक्षा ४, २५, ५
 न तद्दिवा न दृषिष्या ६, ५२, १
 न तं सिग्मं चन त्यजो ८, ४७, ७
 न तर्महो न दुरितां कुतः २, २३, ५
 न तर्महो न दुरितं देवासो १०, १२६, १; साम. ४२६
 न तर्महो न दुरिवाणि ७, ८२, ७
 न तममे अरावयो ८, ७१, ४
 न तमश्नोति कश्चन १०, ६२, ९
 न तस्य मायया चन ८, २३, १५; साम. १०४
 न तस्य विद्य तदु पु १०, ४०, ११
 न ता अर्वा रेणुकाटो अश्नुते ६, २८, ४; अथर्व. ४, २१, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ९
 न ता नक्षन्ति न दमाति ६, २८, ३; अथर्व. ४, २१, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ९
 न ता भिनन्ति मायिनो ३, ५६, १
 न सिष्ठन्ति न नि १०, १०, ८; अथर्व. १८, १, ९; नि. ५, २
 न ते अदेवः प्रदिवो निवापते १०, ३७, ३
 न ते अन्तः शवसो धाव्यस्य ६, २९, ५
 न ते गितो अपि सुष्ये तुरस्य ७, २२, ५; साम. १७९९
 न ते त इन्द्राभ्यस्मद्वृत् ५, ३३, ३; वा. य. १०, २२
 न ते दूरे परमा चिद्रासि ३, ३०, २; वा. य. ३४, १९
 न ते वर्तास्ति राधस ८, १४, ४; अथर्व. २०, २७, ४
 न ते विष्णो जायमानो ७, ९९, २
 न ते सक्ता सख्यं बहयेत १०, १०, २; अथर्व. १८, १, २
 न ते सख्यं न दक्षिण ८, २४, ५
 न त्वजोवा पूर्वो आने ५, ३, ५
 न त्वा गमीरः पुण्ड्र सित्पुः ३, ३२, १६

न त्वा देवास आशत ८, ९७, २
 न त्वा सुदन्तो अद्रयो ८, ८८, ३; साम. २९६
 न त्वा रासीवाभिज्ञस्तये ८, १९, २६
 न त्वा वरन्ते अन्यथा ४, ३२, ८
 न त्वावो अन्यो दिव्यो ७, ३२, २३; साम. ६८१; अथर्व.
 २०, १२१, २; वा. य. २७, ३६
 न त्वा शतं चन हुतो ९, ६१, २७; साम. १२१५
 नदं व ओदवीनां ८, ६९, २; साम. १५१२; ऐ.आ. १, १३;
 न दक्षिणा वि चिकिते २, २७, ११; तै. सं. २, १, ११, ५
 नदं न भिन्नममुया १, ३२, ८
 नदस्य मा दधतः काम १, १७९, ४; नि. ५, २
 न दुष्टो मर्त्यो विन्दते ७, ३२, २१; साम. ८६८
 न देवानामसि व्रतं १०, ३३, ९
 न देवानामपिष्ठतः ८, ३१, ७
 न द्याव इन्द्रमोजसा ८, ६, १५
 न जूनमस्ति नोऽश्वः १, १७०, १; नि. १, ६
 न जूनं ब्रह्मणासृणं ८, ३२, १६
 न पञ्चभिर्दशभिः ५, ३४, ५
 न पर्वता न नद्यो ५, ५५, ७
 नपासा शवसो महः ८, २५, ५
 नपावो दुर्गहस्य मे ८, ६५, १२
 न पापासो मनामहे ८, ६१, ११; नि. ६, २५
 न पूषणं मेधामसि १, ४२, १०
 नसीमिष्यो विवस्वतः ९, १४, ५
 न प्रमिये सविदुर्दयस्य ४, ५४, ४
 न मोजा मर्कनं १०, १०७, ८
 नम इदुमं नम आ विवासे ६, ५१, ८
 न म इन्द्रेण सख्यं २, १८, ८
 नमः पुरा ते वरुणोत २, २८, ८
 न मल्ली सुमसतरा १०, ८६, ६; अथर्व. २०, २२६, ६
 नमसेद्रुप सीदत ९, ११, ६; साम. १४४६
 नमस्ते अग्न ओजसे ८, ७५, १०; साम. ११, १६४८;
 तै. सं. २, ६, ११, २
 नमस्यत हव्यदाति स्वध्वरं ३, २, ८
 न मा गरुद्यो मालुता १, १५८, ५
 न मा तमस्र अमञ्जोत २, ३०, ७
 न मा मिमेथ १०, ३४, २
 न स्युरासीदस्युतं न १०, १२९, २; तै. ब्रा. २, ८, ९, ४;
 नि. ७, ३
 न स्यात्तामन्तं यदवन्ति देवाः १, १७९, ३
 नमो दिवे दृष्टते रोदसीभ्यां १, १३६, ६

नमो महज्जयो नमो १, २७, १३; नि. ३, २०
 नमो मित्रस्य वरुणस्य १०, ३७, १; वा. य. ४, ३५;
 तै. सं. १, २, ९, १
 नमो वाके प्रस्थिते ८, ३५, २३
 न य ह्यन्ते जलुपोऽवा ६, ६६, ४
 न यं रिपवो न रिपयवो १, १४८, ५
 न यं विविक्तो रोदसी ८, १२, २४
 न यं शुक्रो न दुरासी ८, २, ५
 न यं हिसन्नि धीतयो ६, ३४, ३
 न यः संपृच्छे न पुनर्हवीतवे ८, १०१, ४
 न यजमान रिच्यसि ८, ३१, १६; तै. सं. १, ८, २२, ४
 न यं जरन्ति शरवो ६, २४, ७
 न यत्परो नान्तर १, ४१, ८; वा. य. २०, ८२
 न यत्परा चक्रमा कब्ध नूनं १०, १०, ४; अथर्व. १८, १, ४
 न यं दिप्सन्ति १, २५, १४
 न यं दुष्ठा वरन्ते ८, ६६, २; साम. ६८८
 नयसीद्वति द्विपाः ६, ४५, ६
 न यस्य ते शवसान ८, ६८, ८
 न यस्य देवा देवता १, १००, १५
 न यस्य द्यावापृथिवी अतु १, ५२, १४
 न यस्य द्यावापृथिवी न अन्व १०, ८९, ६; नि. ५, ३
 न यस्य वर्ता जनुपा न्वस्ति ४, २०, ७
 न यस्य सातुर्जनितो ४, ६, ७
 न यस्मेन्द्रो वरुणो २, ३८, ९
 न यातव इन्द्र जलुपुनः ७, २१, ५; नि. ४, १९
 न युष्मे वाजयन्धवो ८, ६८, १९
 न ये दिवः पृथिव्या १, ३३, १०
 न योरुपदिदरभ्यः १, ७४, ७
 न यो वराय महतां १, १४३, ५
 नरा गौरिव धिद्युतं तुपाणा ७, ६९, ६
 नरा दंसिष्ठावन्त्रे १०, १४३, ३
 नरा वा हांसं पृथगमगोहां १०, ६४, ३
 नराहांसं वाजिनं वाजयस्त्रिह १, १०६, ४
 नराहांसं सुष्टमं १, १८, ९
 नराहांसः प्रतिषामानि २, ३, २
 नराहांसः सुपूदति ५, ५, ३
 नराहांसमिह श्रियं १, १३, ३; साम. १३४९
 नराहांसस्य महिमानमेयां ७, २, २; वा. य. २९, २७, तै. ब्रा.
 ३, ६, ३, १; नि. ८, ७
 नराहांसो नोऽवतु १०, १८२, २
 न रेवता पणिना सकृदमिन्द्रः ४, २५, ७

नरो ये के चास्रवा १०, २०, ८
 नवरवासः सुतसोमास इन्द्रं ५, २९, १२
 नवं जु स्त्रोममन्त्रे ७, १५, ४; तै. ब्रा. २, ४, ८, १
 नव वदस्य नवति च भोगान् ५, २९, ६
 नव यो नवति दुरो ८, ९३, २; साम. १४५१; अथर्व. २०, ७, २
 न वा अरण्यनिर्हन्ति १०, १४६, ५; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
 न वा उ एतन्मित्रसे १, १६२, २१; वा. य. २३, १६;
 २५, ४४; तै. सं. ४, ६, ९, ४; तै. ब्रा. ३, ७, ७, १४
 न वा उ ते तन्वा तन्वं १०, १०, १२; अथर्व. १८, १, १३-१४
 न वा उ देवाः क्षुधमिद्वचं १०, ११७, १
 न वा उ मां वृजने वारयन्ते १०, २७, ५
 न वा उ सोमो वृजिनं ७, १०४, १३; अथर्व. ८, ४, १३
 नवानां नवतीनां १, १९१, १३
 नवा नो अग्न आ मर ५, ६, ८
 न वि जानामि १, १६४, ३७; अथर्व. ९, १०, १५; नि.
 ७, ३; १४, २२
 न वीळवे नमते न स्थिराय ६, २४, ८
 न वेपसा न तन्मतेन्द्र्य १, ८०, १२
 न वो गुहा चक्रम १०, १००, ७
 नवोनवो भवति जायमानो १०, ८५, १९; अथर्व.
 ७, ८१, २; १४, १, २४; तै. सं. २, ३, ५, ३;
 ४, १४, १; नि. ११, ६
 नव्यं तदुक्त्यं हितं १, १०५, १९
 न संस्कृतं प्र मिमीवो ५, ७६, २; साम. १७५३
 न स जीयते मरुतो ५, ५४, ७
 न स राजा स्वयतो यस्मिन् ५, ३७, ४
 न स सन्ना यो न ददाति सस्ये १०, ११७, ४
 न स स्त्रो वक्षो वरुण भुतिः ७, ८६, ६
 न सायकस्य विकिते जनासः ३, ५३, २३; नि. ४, १४
 न सीमदेव आपदिवं ८, ७०, ७; साम. २६८
 न सेवो यस्य रन्वते १०, ८६, १६; अथर्व. २०, १२६, १६
 स सेवो यस्य रोमहां १०, ८६, १७; अथर्व. २०, १२६, १७
 न सोम इन्द्रमसुतो ७, २६, १
 नहि प्रभायारणः सुशेवः ७, ४, ८; नि. ३, ३
 नहि ते अग्ने वृषभ ८, ६०, १४
 नहि ते क्षत्रं न सहो १, २४, ६
 नहि ते पूर्वमक्षिपत् ६, १६, १८; साम. ७०७
 नहि ते शूर राधसो ८, ४६, ११
 नहि तेषाममा चन १०, १८५, २; वा. य. ३, ३२
 नहि त्वा रोदसी उमे १, १०, ८
 नहि त्वा शूर वेवा ८, ८१, ३; साम. ७३०

नहि स्वा शूरो न हरो ६. २५, ५
 नहि देवो न मर्त्यो १. १९, २
 नहि जु ते महिमनः समस्था ६. २७, ३
 नहि जु बाधधीमसि १. ८०, १५
 नहि मनुः पीरुवेय ८. ७१, २
 नहि मे अक्षिपन्न १०. ११९, ६
 नहि मे अस्त्रम्या ८. १०२, १९
 नहि मे रोदसी उमे १०. ११९, ७,
 नहि व ऊतिः पूतवासु ७. ५९, ४
 नहि वः वात्रुर्विधिदे १. ३९, ४
 नहि वक्षारमं वन ७. ५९, ३; साम. २४१
 नहि वां वज्रवामहे ८. ४०, २
 नहि वामस्ति वृक्के १. २२, ४
 नहि वो अस्त्रमंको ८. ३०, १
 नहि वस्तव नो मम ८. ३३, १६
 नहि यम वज्रः पुरा ८. ७, २१
 नहि व्मा ते वातं वन ४. ३१, ९
 नहि स्यूतुया वातमस्ति १०. १३१, ३; अथर्व. ३०. १२५, ३
 नही जु वो मरुतो अम्यको १. १६७, ९
 नक्षत्रं जुतो रथ ८. २४, १२
 नक्षत्रं पुरा चन ८. २४, १५; साम. १५११
 नक्षत्रं वलाकरं ८. ८०, १
 नक्षत्रा नाम गृह्यामि १०. १४५, ४; अथर्व. ३. १८, ३
 नाकस्य घृहे अग्नि १. १२५, ५
 नाके सुपर्णसुपर्णसिवांसं ९. ८५, ११
 नाके सुपर्णसुपर्णस्यतप्तं १०. १२३, ६; साम. ३२०, १८४६,
 अथर्व. १८. ३. ६६; तै. भा. २. ५. ८, ५; तै. भा. ६. ३. १
 नाना चक्राते यस्या ३. ५५, ११
 नानानं वा उ नो धियो ९. ११२, १
 नाना हि स्वा हवमाना १. १०२, ५
 नाना कश्चेज्जसे ६. १४, ३
 नानौकांसि दुर्यो २. ३८, ५
 नापाभूत न गो ४. ३४, ११
 नामा नार्मि न आ ददे ९. १०, ८; साम. ११२६
 नामा पृथिव्या चरुणो ९. ७२, ७
 नार्मि चक्षुर्नां सदनं ६. ७, २; साम. ११४२
 नाभ्या आसीदन्तरिक्षं १०. ९०, १४; अथर्व. १९, ६, ८,
 वा. य. ३१. १३; तै. भा. ३. १२, ६
 नामानि ते शतक्रतो ३. ३७, ३; अथर्व. २०, १९, ३
 नाथा न क्षोदः प्रविशः १०. ५६, ७
 नादेव नः पारयन्तं २. ३९, ४

नासत्याभ्यां बर्हिर्वि १. ११६, १
 नासत्या मे पितरा बन्धुपुच्छा ३. ५४, १६
 नासदासीनो १०. १२९, १; तै. भा. २. ८, ९, ३; वा. भा.
 १०. ५, ३, २
 नासाकमस्ति तत्तरा ८. ६७, १९
 नासौ विष्णुश्च तन्वतुः १. ३२, १३
 नास्य वतां न तदा ६. ६६, ८
 नाहं वेद आतृत्वं नो १०. १०८, १०
 नाहं तं वेद वयं वमसः १०. १०८, ४
 नाहं तं वेद य इति अवीति १०. २७, ३
 नाहं तन्तुं न वि जानाम्योतुं ६. ९, २
 नाहमतो निरया ४. १८, २
 नाहमिन्द्राणि रात्रि १०. ८६, १२; अथर्व. २०. १२६, १२,
 तै. सं. १. ७. १६. २; नि. ११. ३९
 नि काव्या वेधसः शश्वत् १. ७२, १; तै. सं. २. २. १२. १
 निक्रमणं निषदनं विवर्तनं १. १६२, १४; वा. य. २५, ३८,
 तै. सं. ४. ६. २, १
 निक्षालं चिक्षाः पुरुषंभृतं ८. ६६, ४
 नि गन्धता मनसा सेवुरकैः ३. ३१, ९
 नि गन्धयोऽनवो हृद्यवक्ष ७. १८, १४
 नि गावो गोष्ठे असद्वत् १. १२१, ४; अथर्व. ६. ५२, २
 नि ग्रामासो अविक्षत १०. १२७, ५
 निचेतारो हि मरुतो गुणस्तं ७. ५७, २
 नि तदधिपेऽवरं परं च १०. १२०, ७; अथर्व. ५. २, ६;
 २०. १०७, २
 निमिक्ति यो वाणमक्षस्य ६. ४, ५
 नि तिरममम्यंशुं ८. ७२, २
 नि तिरमानि आशयत् १०. ११६, ५
 नित्यं न सुखं मधु विअत १. १६६, २
 नित्यव्याकम्पात्सपतिर्वसू १०. ३१, ४
 नित्यस्तोत्रो वनस्पतिः ९. १२, ७; साम. १२०२
 नित्ये चिन्तु यं सवने १. १४८, ३
 नि स्वा दधे वर आ ३. २३, ४
 नि स्वा दधे वरेण्यं ३. २७, १०
 नि स्वा. नक्ष्य विदधते ७. १५, ७; साम. २६
 नि स्वांसो मयुर्वेधे १. ३६. १९; साम. ५४
 नि स्वा चक्षुस्त्र साधनं १. ४४, ११; तै. भा. २. ७. १२, ६
 नि स्वा वसिष्ठा अक्षत १०. १२२, ८
 नि स्वा होतारमृत्विजं १. ४५, ७
 नि दुरोगे अमृतो मर्त्यानां ३. १. १८
 नि दुर्गं इन्द्र अयिहमिन्द्रात् ७. २५, २

निधीयमानमपगृहमप्यु १०, ३२, ६
 नि नो होता वरेण्यः १, २६, २
 नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन् २, ११, ८
 नि पत्न्यासु त्रित स्तभूयन् १०, ४६, ६
 निमिपक्षिज्वीयसा ८, ७३, २
 नि यद्यामाय चो गिरिः ८, ७, ५
 नि यद्युवेये नियुतः सुदान् १, १८०, ६
 नि यद् वृणक्षि शसनस्य मूर्ध १, ५४, ५; नि. ५, १६
 नियुत्सन्तो ग्रामजितो यथा ५, ५४, ८
 नियुत्साम्नायवा गहि २, ४१, २; जा. य. २७, २९
 नियुवाना नि युतः स्पर्हवी ७, २१, ५
 नि येन मुष्टिहृत्पया १, ८, २; अथर्व. २०, ७९, १८
 नि ये रिणस्योजसा ५, ५६, ४
 निरग्नयो रुक्नुर्मिरुस्यः ८, ३, २०
 निराविद्ययज्ञिरिभ्य आ ८, ७७, ६; नि. ६, ३४
 निराहावाभृणोत्तन १०, १०१, ५; तै. सं. ४, २, ५; ५
 निरिणानो वि धावति ९, १४, ४
 निरिन्द्र घृहतीभ्यो ८, ३, १९
 निरिन्द्र भूम्या अधि १, ८०, ४
 निरु स्वसारमस्कृतोपसं १०, १२७, ३
 निर्मथितः सुधित आ ३, २३, १
 निर्माया उ स्ये असुरा अभूवन् १०, १२४, ५
 निर्वेत्पूतेव स्वधितिः सुधि ७, ३, ९
 निर्वेदीं बुध्नामहिपस्य १, १४१, ३
 नियुवानो अशस्त्रीः ४, ४८, २
 नि वर्तध्वं मानु गावा १०, १९, १
 नि येवेति पलितो वृत् ३, ५५, ९
 नि यो यामाव मानुषो १, ३७, ७
 नि यत्रोः सोम वृण्वं ९, १९, ७
 नि युष्म इन्द्र घर्गसि ८, ६, १४
 नि युष्मभिस्त्वेषां ९, ५२, ४
 निष्क्रमण क्षमवो गामपिंश १, ११०, ८
 निष्क्रमणो गामरिणीत् १, १६१, ७
 नि यसाद् घृतमत्रो १, २५, १०; जा. य. १०, २७, २०, २;
 तै. सं. १, ८, १६, १; तै. मा. १, ७, १०, २;
 २, ६, ५, १
 नि धीमिदं गुह्या ३, ३८, ३
 नि यु ब्रह्म जनानां ८, ५, १३
 नि यु सीद् गणपते गणेषु १०, ११२, ९
 नि यू नमातिमर्ति १, १२९, ५
 निष्कं वा या कृणवते ८, ४७, १५

नि द्वापया मिथूरता १, २९, ३; अथर्व. २०, ७४, ३
 निष्पिच्वरीरोपधीराप ८, ५९, २
 निष्पिच्वरीस्त ओपधीरुता ३, ५५, २२
 नि सर्वसेन ह्युधौर १, ३३, ३
 नि सामनामिधिराभिन्द्र ३, ३०, ९
 नि होला होतृपदने २, ९, १; वा. य. ११, ३६; तै. सं.
 ३, ५, ११, २; ४, १, ३, ३
 नीचावया अभवद् वृथयुत्र १, ३२, ९
 नीचा वर्तत उपरि १०, ३४, ९
 नीचीनवारं वरुणः कचन्वं ५, ८५, ३; नि. १०, ४
 नीललोहितं भवति १०, ८५, २८; अथर्व. १४, १, २६
 नू अन्यत्रा चिद्विजः ८, २४, ११
 नू इत्या से पूर्वथा च १, १३२, ४
 नू इन्द्र रामे वरिवश्कुची नः ७, २७, ५
 नू इन्द्र ह्यूर स्ववमान ७, १९, ११; अथर्व. २०, ३७, ११
 नू गृणानो गृणते प्रत्नराजन् ६, ३९, ५
 नू च दुरा च सदनं रवीणाम् १, ९६, ७; नि. ४, १७
 नू चित्स ज्ञेयते जनो नरेष्व ७, २०, ६
 नू चित्सहोजा असृतो १, ५८, १
 नू चिन्न इन्द्रो मधवा ७, २७, ४
 नू चिन्तु ते मन्वमानस्य ७, २२, ८; अथर्व. २०, ७३, २
 नू त आभिरभिष्टिभिः ५, ३८, ५
 नू ते पूर्वस्यावसो २, ४, ८
 नूना इदिन्द्र ते वयं ८, २१, ७
 नू त्वामस्र ईमहे वसिष्ठाः ७, ७, ७; ८, ७
 नू देवासो वरिवः कर्तना नः ७, ४८, ४
 नू न इक्षि वार्यमासा ५, १७, ५
 नू न इन्द्रा वरुणा गुणावा ६, ६८, ८
 नू न एहि वार्यमसे ५, १६, ५
 नूनं सा ते प्रति वरं अत्रिरे २, ११, २१; १५, १०; १६, ९;
 १७, ९; १८, ९; १९, ९; २०, ९; नि. १, ७
 नूनं तदिन्द्र दक्षि नो ८, १३, ५
 नूनं न इन्द्रापराय च ६, ३३, ५
 नूनमर्चं विहायसे ८, २३, २४
 नूनं पुनानोऽविभिः परि ख्व ९, १०७, २; साम. १३१४
 नू नस्यसे नवीयसे ९, ९, ८
 नू नमित्रं पुरुवाजानिक्ली ६, १०, ५
 नू नस्त्वं रथितो देवसोम ९, ९७, ४८
 नू नो अम्र ऊनये सवायसः ५, १०, ६
 नू नो अम्रज्जुकेभिः स्वस्ति ६, ४, ८
 नू नो गोमहीरवदेहि ७, ७५, ८

नू नो रविं रथं चरणिमां ६, ४९, १५
 नू नो रविं उप मास ९, ९३, ५; नि. ६, २८
 नू नो रविं युवतीं वृद्धं ४, ४४, ६; अथर्व. २०, १४३, ६
 नू नो रविं नक्षत्रिमां ९, ४०, ३; साम. ९२६
 नू नो रास्य सद्यस्वत् ३, १७, ७
 नू म आ वाचमुप याहि ६, २१, ११
 नू मन्त्रान् पदां ५, ५२, १५
 नू मतो द्यवे सनित्यन् ७, १००, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, ४
 नू मित्रो वरुणो अयमा नः ७, ६२, ६; ६३, ६
 नू मे गिरो नासत्यासिना ८, ८५, ९
 नू मे ब्रह्माण्डम् उच्छ्वापि ७, १, २०; २५
 नू मे हवमा शृणुनं युवाना ७, ६७, १०; ६९, ८
 नू रोदसी अभिष्टुते वसिष्ठे ७, ३९, ७; ४०, ७
 नू रोदसी अहिना बुध्न्येन ४, ५५, ६
 नू रोदसी वृद्धिर्नो ४, ५६, ४
 नू द्युत इन्द्र नू गानः ४, १६, २१; १७, २१; १९, ११;
 २०, ११; २१, ११; २२, ११; २३, ११; २४, ११
 नू धिरं मरुतो वीरवन्तं १, ६४, १५
 नू सप्तान् दिव्यं ६, ५१, १२
 नू चक्षसं स्वा वयं ९, ८, ९; साम. ११८५
 नू चक्षसो अभिमियन्मो १०, ६३, ४
 नू चक्षा एव दिवो मध्य १०, १३९, २; वा. य. १७, ५९;
 तै. सं. ४, ६, ३, ३
 नू चक्षा रक्षः परि पश्य १०, ८७, १०; अथर्व. ८, ३, १०
 नू नाशु स्वा नूनमं गीर्भिः ३, ५१, ४
 नू पूतो अग्निपुतो बर्हिषि ९, ७२, ४
 नू बाहुभ्यां चोदितो धारया ९, ७२, ५
 नू मिर्चतः सुतो ८, २, २; साम. ७३५
 नू मिर्चमानो जज्ञानः पूतः ९, १०९, ८
 नू मिर्चमानो हर्षतो विचक्ष ९, १०७, १६; साम. ८५८
 नू वत्त इन्द्र नू तमाभिस्तुति ६, १९, १०; नि. ६, ६
 नू दस्ता मनोयुजा ८, ५, २
 नू वदसो सद्यमिन्द्रस्मै ६, १, १२; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ५
 नू तार ऊ पु णस्तिरो १०, १२६, ६
 नैमि नमस्ति चक्षसा ८, ९७, १२; साम. ९३१, अथर्व.
 २०, ५४, ३
 नैराक्षमो दुषितं ४, १, १७
 नैह मद्रं रक्षस्विने ८, ४७, १२
 नैतावद्वये मरुतो यथेमे ७, ५७, ३
 नैतावदेना परो अम्यदस्ति १०, ३१, ८
 न्यक्रन्मथिनो ७, ६, ३

न्यक्रन्मथिनोपयन्त १०, १०२, ५; नि. ९, २३
 न्यमि जातवेदसं होत्रचा ५, २६, ७
 न्यमि जातवेदसं वधाता ५, २२, २
 न्यन्ते नमसा वचः ८, ३९, २
 न्यन्तातोऽव वाति १०, ६०, ११; अथर्व. ६, ९१, २
 न्यन्तस्य सूर्येनि १, ३०, १९
 न्यन्तस्य विष्टपं ८, ३२, ३
 न्यस्मै देवी स्वधितिजिहीती ५, ३२, १०
 न्याधिध्यद्विकीषिकस्य १, ३३, १२; नि. ६, १९
 न्यु त्रियो मनुषः ७, ७३, २
 न्यु पु वाचं १, ५३, १; अथर्व. २०, २१, १
 एज्व चर्चरं आरं १०, १०६, ७
 पञ्च जना मम होत्रं सुपन्तां १०, ५३, ५;
 पञ्च पदानि रूपो अन्वरोहम् १०, १३, ३; अथर्व. १८, ३, ४०
 पञ्चपादं पितरं द्वादवाकृतिं १, १६४, १२; अथर्व. ९, ९, १२
 पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने १, १६४, १३; अथर्व. ९, ९, ११;
 नि. ४, २७
 पतङ्गमक्षमसुरस्य १०, १७७, १; तै. ब्रा. ३, ११, १०
 पतङ्गो वाचं मनसा १०, १७७, २; तै. ब्रा. ३, ११, ११
 पताति कुण्डणाच्या १, २९, ६; अथर्व. २०, ७४, ६
 पतिर्भव ब्रह्मन्स्नुतानां ३, ३१, १८
 पतिर्वाधराणां १, ४४, ९
 पत्तो जगार प्रत्यम्बं १०, २७, १३; नि. ६, ६
 पत्नीवन्तः सुता इम ८, ९३, २२; नि. ५, १८
 पत्नीव पूर्वहूतिं १, १२२, २
 पथ एकः पीपाय तस्को ८, २९, ६
 पथस्थः परिपतिं ६, ४२, ८; वा. य. ३४, ४२; तै. सं.
 १, १, १४, २; नि. १२, १८
 पदं देवस्य नमसा ६, १, ४; तै. ब्रा. ३, ६, १०, २;
 नि. ४, १९
 पदं देवस्य मीळुषो ८, १०२, १५; साम. १५७२
 पदापणीराधसो ८, ६४, २; साम. १३५५; अथर्व. २०, ९३, २
 पदे इव निहिते दक्षं ३, ५५, १५
 पदेपदे मे जरिमा निचायि ५, ४१, १५
 पद्या घले पुरुषाः ३, ५५, १४
 पनादयं तदधिना ८, ५७, ३; अथर्व. २०, १४३, ९
 पन्थ आ दर्विरच्छता ८, ३२, १८
 पन्थ हनुप गायत ८, ३२, १७
 पन्थं पन्थमिस्तोतारः ८, २, २५; साम. १२३; १६५७
 पन्थांसं जातवेदसं ८, ७४, ३; साम. १५६६

पशुक्षेपमिन्द्र स्वे झोजः ५, ३३, ६
 पशुध क्षां महि ६, १७, ७
 पयस्वतीरोपधयः १०, १७, १४; अथर्व. ३, २४, १;
 १८, ३, ५६; तै. सं. १, ५, १०, २
 पर ऋणा सायीः २, २८, ९
 परः सो अस्तु तन्वा ७, १०४, ११; अथर्व. ८, ४, ११
 परं मृत्यो अजु १०, १८, १; अथर्व. १२, २, २१; वा. य.
 ३५, ७; तै. ब्रा. ३, ७, १४ ५; तै. आ. ३, १५, १;
 ६, ७, ३; नि. ११, ८
 परशुं चिद्धि तपति ३, ५३, २२
 परस्या अधि संवतो ८, ७५, १५; वा. य. ११, ७१; तै. सं.
 २, ६, ११, ३; ४, १, ९, २
 पराकात्ताचिद्विचः ८, ९२, २७
 परा गावो यवसं कश्चिद् ८, ४, १८
 परा बिच्छीपां नशुल्ल इन्द्र १, ३३, ५
 परा शुद्ध मघवजमित्राज् ७, ३२, २५
 परा देहि शासुस्यं १०, ८५, २९; अथर्व. १४, १, २५
 पराध देवा वृजिनं १०, ८७, १५; अथर्व. ८, ३, १४
 परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति ६, ४७, १७
 परा मे यन्ति धीतयो १, २५, १६
 परावतीनामन्वेति पाथः १, ११३, ८
 परावतीं मातरं ४, १८, ३
 परा बाहि मघवज् ३, ५३, ५
 परावतं नासत्या २, ११६, ९
 परावतो ये दिविष्यन्तं १०, ६३, १
 परा वीरास एतन ५, ६१, ४
 परा व्यक्तो अरुयो ९, ७१, ७
 परा शुभ्रा अयासो १, १६७, ४
 परा मृगीहि तपसा १०, ८७, १४; अथर्व. ८, ३, १३
 परा ह चत्स्वरं १, ३९, ३
 परा हि मे विमन्थवः १, २५, ४
 परा हीन्द्र धावसि १०, ८६, २; अथर्व. २०, १२६, ४
 परि कोशं मशुवपुतं ९, १०३, ३; साम. ५७७
 परिक्षिता पितरा १०, ६५, ८
 परि विमन्तो ब्रविणं १०, ३१, २
 परि णः धर्मयन्त्या ९, ४१, ६; साम. ८९७
 परि जेता मतीनां ९, १०३, ४
 परि णो अथमश्ववित् ९, ६१, ३; साम. १२११
 परि णो देववीतये ९, ५४, ४
 परि णो यादवस्युः ९, ६४, १८
 परि णो वृणजस्रया ८, ४७, ५

परि णो हेनी रुद्रस्य वृषाः २, ३३, १४; वा. य. १६, ५०;
 तै. सं. ४, ५, १०, ४
 परि तृन्वि पणीनां ६, ५३, ५
 परि ते जियुयो यया ९, १००, ४
 परि ते दूळभो रथो ४, ९, ८; वा. य. ३, ३६
 परि त्मना मितद्वुरेति ४, ६, ५
 परि त्वं हवैतं हरिं ९, २८७; साम. ५५२; १३२९; १६८१
 परि त्रिधातुरध्वरं ८, ७२, ९
 परि त्रिविष्टयध्वरं ४, १५, २; तै. ब्रा. ३, ६, ४, १
 परि स्वा गिर्वणो गिर १, १०, १२; वा. य. ५, २९; तै. सं.
 १, ३, १, २
 परि स्वांसं पुरं यवं १०, ८७, २२; अथर्व. ७, ७१, १;
 ८, ३, २२; वा. य. ११, २६; तै. सं. १, ५, ६, ४;
 ४, १, २, ५
 परि दिव्यानि मसृतात् ९, १४, ८
 परि वैवीरसु स्वया ९, १०३, ५
 परि युक्षं सहस्रः ९, ७१, ४
 परि युक्षः सनद्रयिः ९, ५२, १; साम. ४९६
 परि धामानि यानि ते ९, ६६, ३
 परि पूषा पुरस्तात् ६, ५४, १०; अथर्व. ७, ९, ४
 परि प्रजातः ऋत्या १, ६९, २
 परि प्र चन्वेन्द्राय सोम ९, १०२, १; साम. ४२७; १३६७
 परिप्रयन्तं ययं सुपंसर्वं ९, ६८, ८
 परि प्र सोम ते रसो ९, ६७, १५
 परि प्रासिष्यदृत्कविः ९, १४, १; साम. ४८६
 परि प्रियः कलशे ९, ९६, ९
 परि प्रिया दिवः कविः ९, ९, १; साम. ४७६; ९३५
 परि यत्कविः काव्या ९, ९४, ३
 परि यत्काव्या कविः ९, ७, ४; साम. ११३१
 परि यदिन्द्र रोदसी उमे १, ३३, ९
 परि यदेवामेको १, ६८, २
 परि यो रदिमना दिवो ८, २५, १८
 परि यो.रोदसी उमे ९, १८, ६
 परि वाजपतिः कविः ४, १५, ३; साम. ३०; वा. य. ११, २५;
 तै. सं. ४, १, २, ५; तै. ब्रा. ३, ६, ४, १
 परि बाले न वाजसुं ९, ६३, १९
 परि वाराण्यवयया ९, १०३, २
 परि विश्वानि चेतसा ९, २०, ३; साम. ९७०
 परि विश्वानि शुधितासः ३, ११, ८
 परिविष्टं जाहुयं विश्वतः १, ११६, २०
 परिवृक्षेव पतिविष्टं १०, १०२, ११

परि वो विष्टतो वृष १०, १९, ७
 परिषत्तं वारणस्य ७, ४, ७; नि. ३, २
 परिष्कृष्वन्ननिष्कृतं ९, ३९, १; साम ८९९
 परिष्कृतास इन्द्रवो योवेव ९, ४६, २
 परि ष्य सुवानो अक्ष इन्द्रः ९, ९८, ३; साम. १२४०
 परि ष्य सुवानो अक्षयं ९, ९८, २
 परि सघेव पशुमान्ति ९, ९२, ६
 परि ससिर्न वाजयुः ९, १०३, ६
 परि सुवानश्चक्षे ९, १०७, ३; साम. १३१५
 परि सुवानास इन्द्रवो ९, १०, ४; साम. ४८५; ११२२
 परि सुवानो गिरिष्ठाः ९, १८, १; साम. ४७५; १०९३
 परि सुवानो हरिश्छुः ९, ९२, १
 परि सोम ऋतं वृहत् ९, ५६, १
 परि सोम प्र धम्वा ९, ७५, ५; नि. ४, १५
 परि स्पशो वरुणस्य ७, ८७, ३
 परि हि ष्मा पुरुहो ९, ८७, ६
 परिष्कृतेदना जनो ८, ४७, ६
 परीं दृमा चरति १, ५२, ६
 परीतो वायवे सुतं ९, ६३, १०
 परीतो पिम्बवा सुतं सोमो ९, १०७, १; साम. ५१२;
 १३१३; वा.य. १९, २; तै. मा. २, ६, १, १
 परीमे गामनेषत् १०, १५५, ५; अथर्व. ६, २८, २; वा.य.
 ३५, १८
 परेषिर्वांसं प्रवतो १०, १४, १; अथर्व. १८, १, ४९; तै. आ.
 ६, १, १; नि. १०, २०
 परोहि विप्रमस्तुतं १, ४, ४; अथर्व. १०, ६८, ४
 परो दिवा पर एना १०, ८२, ५; वा. य. १७, २९; तै. सं.
 ४, ६, २, २
 परो मात्रसृचीषमं ८, ६८, ६
 परो मात्रया सन्वा ७, ९९, १; तै. मा. २, ८, ३, २
 परो यत्वं परम आ जनिष्ठाः ५, ३०, ५
 परो हि मलैरति ६, ४८, १९
 पर्जन्यः पिता महिषस्य ९, ८२, ३; साम. १३१७
 पर्जन्यवाता वृषभा ६, ४९, ६
 पर्जन्यवृद्धं महिषं ९, ११३, ३
 पर्जन्याय प्र गावत् ७, १०२, १; तै. मा. २, ४, ५, ५;
 तै. आ. १, २९, १
 पर्जन्यावाता वृषभा १०, ६५, ९
 पर्वं वृष धम्वा वाजसातये ९, ११०, १; साम. ४२८; १३६४;
 अथर्व. ५, ६, ४
 पर्वतश्चिन्महि वृद्धो विभाय ५, ६०, ३; तै. सं. १, ११, ५;

पशुर्हं नाम मानवी १०, ८६, २३; अथर्व. २०, १२६ २३
 पर्विं लोकं तनयं पर्विभिष्टवं ६, ४८, १०; साम. १६२४
 पर्विं दीने गभीर औ ८, ६७, ११
 पवते हर्वतो हरिरति ९, १०६, १३; साम. ५७६; ७७३
 पवते हर्वतो हरिर्युगानो ९, ६५, २५
 पवन्ते वाजसातये ९, १३, ३; साम. ११८९; तांज्य मा. ४, २, १५
 पवमान ऋतः कविः ९, ६२, ३०
 पवमान ऋतं वृहत् ९, ६६, २४
 पवमानः सुतो नृभिः ९, ६२, १६
 पवमानः सो अथ नः ९, ६७, २२; वा. य. १९, ४२
 पवमान धिया द्वितो ९, २५, २; साम. ९२१
 पवमान नि तोषते ९, ६३, २३; साम. १२३६
 पवमानमवस्थवो ९, १३, २; साम. ११८८
 पवमान महि अत्रक्षिन्नेभिः ९, १००, ८
 पवमान महि अत्रो गाम् ९, ९, ९
 पवमान मङ्गणो ९, ८६, ३४; नि. ५, ६
 पवमान रतस्तव ९, ६१, १८; साम. ८९०
 पवमान रुचारुचा ९, ६५, २; साम. १०५
 पवमान विदा रयिमसाम्बं सोम वृष्टम् ९, ६३, ११
 पवमान विदा रयिमसाम्बं सोम सुभियम् ९, ४३, ४
 पवमान सुवीर्यं ९, ११, ९; साम. १४४९
 पवमानस्य जङ्गमो ९, ६६, २५; साम. १३१०
 पवमानस्य ते कवे ९, ६६ १०; साम. ६५७
 पवमानस्य ते रसो ९, ६१, १७; साम. ८९१
 पवमानस्य ते वयं ९, ६१, ४; साम. ७८७
 पवमानस्य विश्वित ९, ६४, ७; साम. ९५८
 पवमाना स्वर्विदो ९, ५९, ४
 पवमाना अक्षत पवित्रमति ९, १०७, २५; साम. ५२२
 पवमाना अक्षत सोमाः ९, ६३, २५; साम. १६९९
 पवमाना विवस्परि ९, ६३, २७; साम. १७००
 पवमानास आमावः ९, ६३, २६; साम. १७०१
 पवमानास इन्ववः ९, ६७, ७
 पवमानो क्षजीजनद् ९, ६१, १६; साम. ४८४; ८८९
 पवमानो अति सिधो ९, ६६, २२
 पवमानो अमि स्मृधो ९, ७, ५; साम. ११३२
 पवमानो अम्बर्षा सुवीर्यम् ९, ८५, ८
 पवमानो अतिष्यद्वक्षसि ९, ४९, ५; साम. १४३९
 पवमानो रधीतमः ९, ६६, २६; साम. १३११
 पवमानो व्यभावत् ९, ६६, २७; साम. १३१२
 पवस्व गोविद्वक्षित ९, ५९, १
 पवस्व जनयसिधो ९, ६६, ४

पवस्व दक्षसाधनो ९, २५, १, साम. ४७४; ११९
 पवस्व देवमाधनो ९, ८४, १
 पवस्व देववीतय इन्द्रो ९, १०६, ७, साम. ५७१, १३२६
 पवस्व देववीरति ९, २, १, साम. १०३७
 पवस्व देवायुष ९, ६३, २२, साम. ४८३, १२३५
 पवस्व मधुमत्तम इन्द्राय ९, १०८, १, साम. ५७८, ६९२
 पवस्व धावो अग्निः ९, ६२, २५, साम. ७७५
 पवस्व वाजसातमः ९, १००, ६, साम. १०१६
 पवस्व वाजसातयेऽभिविश्वानि ९, १०७, २३, साम. ५२१
 पवस्व वाजसातये विप्रस्य ९, ४३, ६
 पवस्व विश्वचर्यणे ९, ६६, १
 पवस्व वृत्रहन्तमोक्षयेमिः ९, २४, ६, साम. ९६६
 पवस्व वृष्टिमा सु नो ९, ४९, १, साम. १४३५
 पवस्व सोम ऋतुविन् ९, ८६, ४८
 पवस्व सोम ऋतवे दक्षाय ९, १०९, १०, साम. ४३०, १३३२
 पवस्व सोम दिव्येषु ९, ८६, २२
 पवस्व सोम देववीतये ९, ७०, ९
 पवस्व सोम शुक्लि सुधारो ९, १०९, ७, साम. ४३६
 पवस्व सोम मधुमो ९, ९६, १३, साम. ५३२
 पवस्व सोम मन्वथन् ९, ६७, १६, साम. १८१०
 पवस्व सोम महान्समुद्रः ९, १०९, ४, साम. ४३९, १२४१
 पवस्वान्नयो अद्यान्मः ९, ५९, २
 पवस्वेन्द्रो पवमानो ९, ९६, २१
 पवस्वेन्द्रो हवा सुतः ९, ६१, २८, साम. ४७९, ७७८
 पवित्रं ते विततं ९, ८३, १, साम. ५६५, ८७५, तै. आ.
 १, ११, १, ताण्ड्य ब्रा. १, २, ८
 पवित्रवन्तः परि वाचं ९, ७३, ३, तै. आ. १, ११, १, नि.
 १२, ३२
 पवित्रेभिः पवमानो ९, ९७, २४
 पवीतारः पुनीतन ९, ४, ४, साम. १०५०
 पशुं नः सोम रक्षसि १०, २५, ६
 पशून् विन्ना सुभगा १, ९२, १२
 पश्चात्पुरस्तादधरात् १०, ८७, २१, अथर्व. ८, ३, १०
 पञ्चोदम्बम्बम्बवत् १०, १४९, ३
 पश्यन्त्यस्या अतिथिं १०, १२४, ३
 पश्चा न तामुं गुहा १, ६५, १
 पश्चा यत्पश्चा विमुवा १०, ६१, १२
 पाकः प्रपछामि मनसा १, १६४, ५, अथर्व. ९, ९, ५
 पाकमा स्वन वेधा ८, १८, १५
 पातं नो रुद्रा पायुभिः ५, ७०, ३, साम. ९८७
 पाता वृत्रहा सुतं ८, २, २६, साम. १६५९

पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्ता ६, ४४, १५
 पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेयीः ६, २३, ३
 पाति प्रियं रिपो अग्रं पदं ३, ५, ५
 पान्तं आ वो जन्वस ८, ९२, १, साम. १५५, ७१३
 पान्ति मित्रावरुणाववघ्रात् १, १६७, ८
 पारावतस्य रातिषु ८, ३४, १८
 पार्यद्वाणः प्ररुक्ण्वं ८, ५१, २
 पावकया यस्मिन्नया ६, १५, ५, वा. य. १७, १०, तै. सं.
 ४, ६, १, २
 पावकवर्चाः शुक्लवर्चाः १०, १४०, २, साम. १८१७, वा. य.
 १२, १०७, तै. सं. ४, २, ७, ३
 पावकलोके खव हि अयं ३, २, ६
 पावका नः सख्यती १, ३, १०, साम. १८९, वा. य.
 २०, ८४, तै. ब्रा. २, ४, ३, १, नि. ११, २६
 पावमानीर्वो अध्येति ९, ६७, ३२, साम. १२९९
 पावीरवी कन्मा विन्नायुः ६, ४९, ७, तै. सं. ४, १, ११, २
 पावीरवी तन्वतुरेकपादयः १०, ६५, १३, नि. १२, ३०
 पाहि नायात्पसो मवे ८, ३३, ४, साम. २८९
 पाहि न इन्द्र सुष्टुत १, १२९, ११
 पाहि नो अह्न एकया ८, ६०, ९, साम. ३६, १५४४,
 वा. य. २७, ४३
 पाहि नो अह्न पायुभिः १, १८९, ४
 पाहि नो अह्न रक्षसः पाहि १, ३६, १५
 पाहि नो अह्न रक्षसो अष्टाष्टा ७, १, १३
 पाहि विश्वस्माद्रक्षसो ८, ६०, १०, साम. १५४५
 पिता यज्ञानामसुरो ३, ३, ४, नि. ५, २
 पिता यस्त्वां दुहितरं १०, ६१, ७
 पितुः प्रवत्स जन्मना १, ८७, ५
 पितुं लु कोपं महो १, १८७, १, वा. य. ३४, ७, नि.
 ९, २५
 पितृश्रुतो न तन्मुमिह १०, १७२, ३
 पितुर्न पुत्रः सुश्रुतो ८, १९, १७
 पितुर्न पुत्राः ऋतुं १, ६८, ९
 पितुर्मातुरप्या ये ९, ७३, ५
 पितुश्च गर्भं जनिषुश्च ३, १, १०
 पितृभिर्दृष्टैर्जुषा ३, १, ९
 पितेव पुत्रमभिभः १०, ६९, १०
 पित्रे विष्णुः सवनं समसं ३, ३१, १२
 पित्र्यव्यपो मरुतः सुदान १, ६४, ६, तै. सं. ३, १, ११, ७
 पिपतुं नो अदिवी राजपुत्रा २, २७, ७
 पिपतुं मा तदवत्स १०, ३५, ८

पिपीले अंशुमनो न ४ २२, ८
 पिपीले देवो उवाचो १०, २१; तै.सं. ४, ३, १३, ४; तै.ब्रा.
 ३, ५, ७, ५; ६, ११, ४
 पिबतं सोमं मधुमन्तं ८, ८७, ४
 पिबतं घर्मं मधुमन्तम् ८, ८७, २
 पिबतं च कृष्णतं च ८, ३५, १०
 पिबन्ति मित्रो अयमा ८, ९४, ५; साम. १७८६
 पिबन्त्यस्य विधे देवासो ९, १०९, १५
 पिब स्वर्णवानां ८, ३२, २०
 पिबा स्वस्य गिर्यः ८, १, २६; साम. १३९३
 पिबापिबेदिन्द्र क्षुर सोमं मन्मन्तु २, ११, ११
 पिबापिबेदिन्द्र क्षुर सोमं मा रिषण्यो १०, २२, १५
 पिबा वर्धस्व तव वा सुतासः ३, ३६, ३
 पिबा सुतस्य रासिनो ८, ३, १; साम. २३९; १४२१
 पिबा सोममग्नि यमुग्रतः ६, १७, १
 पिबा सोममिन्द्र मन्वतु ७, २२, १; साम. ३९८; ९२७,
 अथर्व. २०, ११७, १; तै. सं. २, ४, १४, ३
 पिबा सोममिन्द्र सुवानम् १, १३०, २
 पिबा सोमं मद्राय कं ८, ९५, ३
 पिबा सोमं महत १०, ११६, १
 पिबेदिन्द्र मरुतस्य ८, ७६, ९
 पिबन्त्यष्टिमन्मृणं १, १३३, ५
 पिबन्त्यष्टिः सुमरो २, ३, ९; तै. सं. ३, १, ११, २
 पीपाय धेनुवितिः १, १५३, ३
 पीपाय स श्वसा मर्त्येषु ६, १०, ३
 पीपिवासं सरस्वत ७, ९६, ६; तै. सं. ३, १, ११, २
 पीवानं मेघमपचन्त १०, २७, १७
 पीवोमर्चो रविपुत्रः ७, ९१, ३; वा. य. २७, ३३; तै. ब्रा.
 २, ८, १, १
 पीवोमर्चाः शुचय्या ४, ३७, ४
 पुत्रमिव पितरा १०, १३१, ५; अथर्व. २०, १२५, ५; वा. य.
 १०, ३४; २०, ७७; तै. ब्रा. १, ४, २, १
 पुत्रिणा वा कुमारिणा ८, ३१, ८
 पुत्रो न जातो रण्यो १, ६९, ५
 पुनः पत्नीमग्निरादा १०, ८५, ३९; अथर्व. १४, २, २;
 नि. ४, २५
 पुनः पुनर्जायमाना १, ९२, १०
 पुनः समव्यहितं २, ३८, ४; नि. ४; ११
 पुनस्तु मां देवजनाः ९, ६७, २७; वा. य. १९, ३९; तै. ब्रा.
 १, ४, ८, १; २, ६, ३४
 पुनरेता जि वर्तन्ताम् १०, १९, ३

पुनरेता नि वर्तन्ताम् १०, १९, २
 पुनरेहि धृपाकपे १०, ८६, २१; अथर्व. २०, १२६, २१;
 नि. १२, २८
 पुनर्वाय मरुजायां १०, १०९, ७; अथर्व. ५, १७, ११
 पुनर्नः पितरो मनो १०, ५७, ५; वा. य. ३, ५५; तै. सं.
 १, ८, ५, ३
 पुनर्नो अंशु पृथिवी १०, ५९, ७
 पुनर्नो यक्षुः पितरा युवाना ४, ३३, ३
 पुनर्नो देवा अद्भुः १०, १०९, ६; अथर्व. ५, १७, १०
 पुनाता दक्षसाधनं ९, १०४, ३; साम. ११५९
 पुनाति ते परिक्षुतं ९, १, ६; वा. य. १९, ४; तै. सं.
 १, ८, २१, १; तै. ब्रा. २, ६, १, २
 पुनाय इन्द्रवा भर (०। स्वं वसूनि०) ९, १००, २
 पुनाय इन्द्रवा भर (०। वृषन्०) ९, ४०, ६
 पुनाय इन्द्रवेपां पुरुहूत ९, ६४, २७
 पुनायः कल्लोद्या ९, ८, ६; साम. ११८३
 पुनायः सोम जागृविः ९, १०७, ६; साम. ५१२
 पुनायः सोम धारयापो ९, १०७, ४; साम. ५११; ६७५
 पुनायः सोम धारयेन्दो ९, ६३, २८
 पुनायस्व जनयन् ९, १०७, १८
 पुनायसश्चमृषदो ९, ८, २; साम. ११७९
 पुनाये तन्वा मिथः ४, ५६, ६; साम. १५९७
 पुनायो अक्रमीदग्नि ९, ४०, १; साम. ४८८, ९२४
 पुनायो देववीतय ९, ६४, १५; साम. ८४३
 पुनायो याति हव्यतः ९, ४३, ३
 पुनायो रूपे अथर्वे ९, १६, ६
 पुनायो वरिवस्तुवि ९, ६४, १४; साम. ८४२
 पुनीषे वामरक्षसं मनीषां ७, ८५, १
 पुनो पनं तनुत उर १०, १३०, २; अथर्व. १०, ७; ४३-४४
 पुनः सद्य ह्यथाधिये ९, ६१, २; साम. १२११
 पुनर्वरा शिक्षतं वज्रहस्ता १, १०९, ८
 पुनं न वृष्णवा रुज ८, ७३, १८
 पुनामे दुस्तिभ्यः ८, ४४, ३०
 पुनामोक्तः सत्यम् ३, ५८, ६
 पुनाणो कनुवेनन्तं १०, १३५, २
 पुनाणा वा वीर्या १०, ३९, ५
 पुनां मिथुर्युवा कविः १, ११, ४; साम. ३५९; १२५०;
 राक्ष्य ब्रा. १४, २२, ३
 पुना यस्वरस्तमसो अपीतेः १, १२१, १०
 पुना संवाधावभ्यावहृत्स्व २, १६, ८

पुरीध्यासो अग्रयः ३, २२, ४; वा. य. १२, ५०; तै. सं.

४, २, ४, ३

पुरुकुसुमानी हि वामदाशत् ४, ४२, ९

पुरुषा चिद्धि वां नरा ८, ५, १६

पुरुषा हि सद्यः ८, ११, ८; ४३, २१; साम. ११६७;

तै. मा. २, ४, ४, ४

पुरु त्वा दाक्षान्योचे १, १५०, १; साम. १७; नि. ५, ७

पुरुक्षसा अजिमन्तः ५, ५७, ५

पुरुषिया ण ऊतये ८, ५, ४

पुरुमन्त्रा पुरुवस् ८, ८, १२

पुरुष एवेदं सर्वं १०, ९०, २; साम. ६१९; अथर्व. १९, ६, ४,

वा. य. ३१, २; तै. आ. ३, १२, १

पुरुष्टस्य धाममिः ३, ३७, ४; अथर्व. २०, १९, ४

पुरु हि वां पुरुषुजा ६, ६३, ८; नि. ६, २९

पुरुष्टं पुरुष्टं ८, ९२, २; साम. ७१४

पुरुष्टो यः पुरुष्टः ६, ३४, २

पुरुणि दसो नि रिणाति १, १४८, ४

पुरुणि हि त्वा सवना १०, ८९, १६

पुरुष्ये पुरुषा स्वाया ६, १, १३; तै. मा. ३, ६, १०, ५

पुरुक्तं पुरुक्तं स्तोत्रां ६, ४५, २९

पुरुक्तं पुरुक्तमीशानं १, ५, २; साम. ७४१; अथर्व.

२०, ६८, १२

पुरु यत् इन्द्र सन्धुक्था ५, ३३, ४

पुरुवो मा सृष्टा १०, ९५, १५; शत. मा. ११, ५, १, ९

पुरुक्षणा चिद्धयसि ५, ७०, १; साम. ९८५

पुरु वपांस्यधिना दधाना १, ११७, २

पुरोणा अभिवेदानी १, १८८, ११

पुरोजिती वो अन्धसः ९, १०१, १; साम. ५४५, १९७

पुरोळा अग्ने पचतः ३, २८, २; नि. ६, १६

पुरोळा इषुर्वचो ७, १८, ६

पुरोळां यो अग्ने सोमं ८, ३६, २

पुरोळां सन्धुत ३, ५२, ४

पुरोळां य नो घसो ३, ५२, ३; ४, १२, १६

पुरोळां नो अन्धस ८, ७८, १

पुरोळां पचतं ३, ५२, २

पुरो वो मन्त्रं दिव्यं सुहृदि ६, १०, १

पुष्टिर्न रष्या क्षितिर्न १, ६५, ५

पुष्याक्षमे अभियोगे ५, ३७, ५

पूर्वापरं चरयो १०, ८५, १८; अथर्व. ७, ८१, १; १३, २, ११;

१४, १, २३; तै. मा. २, ७, ११, १; ८, ९, ३

पूर्वापुषं सुहवं पुरुष्टं ८, २२, २

क्र० ११६

पूर्वामनु प्रदिशं याति ९, १११, ३; साम. १५९१

पूर्वामनु प्रयतिम् १, १२६, ५

पूर्वां विषयानुवनाद् १, १२३, २

पूर्वांभिर्हि वदासिम् १, ८६, ६; तै. सं. ४, ३, १३, ५

पूर्वारस्य निष्पिषो ३, ५१, ५

पूर्वारहं शरवः शशमाणा १, १७९, १

पूर्वारिद्रस्य रातयो १, ११, ३; साम. ८२९

पूर्वारुपसः शरदश्च ४, १९, ८

पूर्वांभिर्हि त्वे सुविक्रमि ८, ३६, २२

पूर्वांष्ट इन्द्रोपमातयः ८, ४०, ९

पूर्वं अर्धे रजसो १, १२४, ५

पूर्वां देवा भवतु १, ९४, ८

पूर्वं होतरस्य नो १, २६, ५

पूषणं न्वजाश्वं ६, ५५, ४

पूषण्वते ते चक्रमा ३, ५२, ७

पूषण्वते मरुत्वते १, १४२, २२

पूषन्तव जने वयं ६, ५४, ९; अथर्व. ७, ९, ३; वा. य.

३४, ४१; तै. मा. २, ५, ५, ५

पूषण्यु म गा इहि ६, ५४, ६

पूषा गा अन्नेतु नः ६, ५४, ५; तै. सं. ४, २, १२, २;

तै. मा. २, ४, १, ५

पूषा स्वतश्चपावयतु १०, १७, ३; अथर्व. १८, २, ५४;

तै. आ. ६, १, १; नि. ७, ९

पूषा ज्वेतो नयतु १०, ८५, २६; अथर्व. १४, १, २०

पूषा राजानमापुणिः १, २३, १४

पूषा विष्णुर्हवनं मे ८, ५४, ४

पूषा सुबन्धुर्दिव ६, ५८, ४; तै. मा. २, ८, ५, ४

पूषेमा आशा अनु वेद १०, १७, ५; अथर्व. ७, ९, २;

तै. मा. २, ४, १, ५; तै. आ. ६, १, १

पूष्णक्षकं न रिष्यति ६, ५४, ३

पूष्णप्रयजो ब्रूयिणः ३, ७, १०

पूषस्य वृष्णो अरुपस्य ६, ८, १

पूषे सा विश्वा भुवना २, ३४, ४

पूषो वपुः पिपुमान् १, १४१, २

पूष्छामि त्वा परमन्तं १, १६४, ३४; अथर्व. ९, १०, १३;

वा. य. २३, ६१

पूष्छे तदेवो वरुण ७, ८६, ३

पूष्णीयाविज्ञाधमानाय १०, ११७, ५

पूष्यक्रावन्प्रथमा १०, ४४, ६; अथर्व. २०, ९४, ६; नि.

५, २५

पूषुपाला अमर्त्यो ३, १७, ५; तै. मा. ३, ६, १, ३.

प्रयु करखा बहुला ६, १९, ३
 प्रयु रथो दक्षिणाया १, १२३, १
 प्रदाकुसुमवर्जतो गयेपणः ८, १७, १५
 प्रयदशा मरुतः प्रभि १, ८९, ७; वा. य. २५, २०
 प्रयद्रे मेघ्ये मातरिचर्णि ८, ५२, २
 प्रष्टो दिवि धाम्यभिः ७, ५, २
 प्रष्टो दिवि प्रष्टो अभिः १, ९८, २; वा. य. १८, ७३, तै. सं. १, ५, ११, १; तै. प्रा. ३, ११, ६, ४
 पौरं चिद्वयुमुत्तं ५, ७४, ४
 पौरौ अथस्य पुच्छद्व ८, ६१, ६; साम. १५८०, अथर्व. २०, ११८, २
 प्र क्रमुभ्यो दूतमिय ४, ३३, १
 प्र कविद्वेषवीतये २, २०, १; साम. ९६८
 प्र कारवो मनना ३, ६, १; तै. प्रा. २, ८, २, ५
 प्र काव्यमुक्षानेन ९, ९७, ७; साम. ५२४; १११६
 प्र कृपः न्यूजीपिणः ८, ३२, १
 प्र कृष्टिह्येय श्रुप गति ९, ७१, २
 प्र केतुना हृहवा गालभिः १०, ८, १; साम. ७१; अथर्व. १८, ३, ६५; तै. भा. ६, ३, १
 प्र श्रोदसा धायसा ७, २५, १
 प्र गायताम्यचर्म ९, ९७, ४; साम. ५३५
 प्र गायत्रेण गावस ९, ६०, १
 प्र घा न्यस्य महतो २, १५, १
 प्र चके महसा महो ८, ४, ५
 प्र चर्याभिः प्रुदना १, १०९, १; तै. सं. ४, २, ११, १
 प्र चित्रमर्कं गुणते ६, ६६, ९; तै. सं. ४, १, ११, ३; तै. प्रा. २, ८, ५, ५; नि. ३, २१
 प्रचेतसं त्या कवे ८, १०२, १८
 प्र च्यनानागुजुल्लो ५, ७४, ५
 प्रजानक्षत्रे तव योनिं १०, ९१, ४
 प्रजापतिर्महमेता १०, १६९, ४; तै. सं. ७, ४, १७, २
 प्रजापते न त्यदेतानि १०, १२१, १०; अथर्व. ७, ७९, ४; ८०, ३; वा. य. १०, २०; २३, ६५; तै. सं. १, ८, १४, २; ३, २, ५, ६; तै. प्रा. २, ८, १, २; ३, ५, ७, १; नि. १०, ४३
 प्रजाभ्यः पुष्टिं विमज्जत २, १३, ४
 प्रजामृतस्य पिप्रतः ८, ६, २; साम. १३०९; अथर्व. २०, १३८, २
 प्रजावना वचसा १, ७६, ४
 प्रजावतीः मूयसं ६, २८, ७; अथर्व. ४, २१, ७; तै. प्रा. २, ८, ८, १२

प्रजा इति सो अत्यायम् ८, १०१, १४; ऐ. भा. २, १, अथर्व. १०, ८, ३
 प्र जिह्वा भरते वेपो १०, ४६, ८
 प्र ण हृन्दो महे तन ९, ४४, १; साम. ५०९
 प्र ण हृन्दो महे रण ९, ६६, १३
 प्रणोतिमिष्टे हर्षेय १०, १०४, ५
 प्र णु लं विप्रमञ्चरेषु साधुं ५, १, ७
 प्रणेतारं वस्वो अष्टा ८, १६, १०; अथर्व. २०, ४६, १
 प्र णो देवी सरस्वती ६, ६१, ४; तै. सं. १, ८, २२, १
 प्र णो धन्यस्विन्द्वो ९, ७९, २
 प्र त आश्रवः पवमान ९, ८६, १
 प्र त आश्रिनीः पवमान ९, ८६, ४; साम. ८८६
 प्र त हृन्द् पृथ्वाणि १०, ११२, ८
 प्र तं विविक्कि १, १६७, ७
 प्र तत्त अद्य शिपिनिष्ट ७, १००, ५; साम. १६२६; तै. सं. २, २, १२, ५; नि. ५, ९
 प्र तसे अद्या कारणं कृतं भूत् ६, १८, १३
 प्र तद्वुः सीमे पृथवाने १०, ९३, १४
 प्र तद्विष्णु स्तवते १, १५४, २; अथर्व. ७, २६, २-३; तै. प्रा. २, ४, ३, ४; नि. १, २०
 प्र तद्वोषेयं भव्याये १, १२९, ६; नि. १०, ४२
 प्र तमिन्द्र नक्षीमहि ८, ६, ९
 प्र तम्यसीं नम्यसीं १, १४३, १
 प्र तम्यसो नमडकिं तुरस्य ५, ४३, ९
 प्र तौ अग्निर्वमसत् ४, ५, ४
 प्र तार्योयुः प्रतरं १०, ५९, १
 प्रति केतवः प्रथमा अटभन् ७, ७८, १
 प्रति घोराणामेतानाम् १, १६९, ७
 प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वे ७, १०४, २५; अथर्व. ८, ४, २५
 प्रति ते दस्यवे वृक ८, ५६, १
 प्रति लं चाकृमध्वरं १, १९, १; साम. १६; नि. १०, ३६
 प्रति त्वा दुहितर्दिवः ७, ८१, ३
 प्रति त्वाद्य सुमनसो ७, ७८, ५
 प्रति त्वा शवसी वक्ष् ८, ४५, ५
 प्रति त्वा स्तोमैरीकते ७, ७६, ६
 प्रति सुतानामरुषासो ७, ७५, ६
 प्रति धाना भरत ३, ५२, ८
 प्रति न स्तोमं स्वष्टा जुपेत ७, ३४, २१
 प्रति प्रयाणमसुरस्यं विद्वान् ५, ४९, २
 प्रति प्र याहीन्द्र मीळुयो नृक् १, १६९, ६
 प्रति प्राशर्यो हृतः ८, ३१, ६

प्रति मियतमं रथं ५, ७५, १; साम. ४१८; १७४३
 प्रति प्रवाणि वर्तयते १०, ९५, १३
 प्रति भद्रा अदक्षत ४, ५२, ५
 प्रति मे स्तोममदितिर्जगृ ५, ४२, २
 प्रति यस्या नीधा दक्षि १, १०४, ५; नि. ५, १६
 प्रति यदापो अदक्ष १०, ३०, १३
 प्रति वा एना नमसाहमेभि १, १७१, १
 प्रति वा रथं नृपती जरथ्ये ७, ६७, १
 प्रति वा सूर उदिते मित्रं ७, ६६, ७; साम. १०६७
 प्रति वा सूर उदिते सूक्तैः ७, ६५, १
 प्रति वो वृषदक्ष्ये ८, २०, १
 प्रति भुताय वो धृपव ८, ३२, ४; नि. ५, १६
 प्रति वीमभिर्जरते समिद्धः ७, ७८, २
 प्रति ह्योभन्ति सिंघवः १, १६८, ८
 प्रति व्या सुनरी जनी ४, ५२, १; साम. १७२५
 प्रति स्तोमेभिरुपसं वसिष्ठाः ७, ८०, १
 प्रति स्वशो वि सृज ४, ४, ३; वा. व. १३, ११; तै. सं. १, २, १४, १
 प्रति स्मरेथां तुजयस्मिरेवैः ७, १०४, ७; अथर्व. ८, ४, ७
 प्रतीचीने सामहनी १०, १८, १४
 प्र तु द्रव परि कोषं ९, ८७, १; साम. ५२३; ६७७
 प्र तुविद्युक्तस्य स्थविरस्य ६, १८, १२
 प्र ते अग्नयोऽग्निभ्यो वरं ७, १, ४
 प्र ते अग्ने हविष्मती ३, १९, २
 प्र ते अश्वोत्तु कुक्षयोः ३, ५१, १२; साम. ७३९
 प्र ते अस्या उपसः १०, २९, २; अथर्व. २०, ७६, २
 प्र ते दिवो न वृष्टयो ९, ६२, २८
 प्र ते धारा अत्यण्वानि ९, ८६, ४७
 प्र ते धारा असञ्जतो ९, ५७, १; साम. १७६१
 प्र ते धारा मधुमतीः ९, ९७, ३१; साम. ५३४
 प्र ते नावं न समने २, १६, ७
 प्र ते पूर्वानि करणानि विप्रा ४, १९, १०
 प्र ते पूर्वानि करणानि वोचं ५, ३१, ३
 प्र ते वज्र विचक्षण ४, ३२, २२
 प्र ते मदासो मदिरास ९, ८६, २
 प्र ते महे विद्ये सोसिर्ष १०, ९६, १; अथर्व. २०, ३०, १;
 तै. भा. २, ४, ३, १०; ३, ७, ९, ६
 प्र ते वक्षि प्र त इयमि १०, ४, १; तै. सं. २, ५, १२, ४
 प्र ते रथं मिथूकृतं १०, १०२, १
 प्र तेऽसद्वृक्को वातवे १०, ७५, २
 प्र ते वोवाम वीर्यां ४, ३२, १०

प्र ते सोतार ओणयोः ९, १६, १
 प्रत्नं रथीणां युजं ६, ४५, १२
 प्रत्नं होतारभीक्ष्णं ८, ४४, ७
 प्रत्नवज्जनया गिरः ८, १३, ७
 प्रत्नाम्नानादध्या जे ९, ७३, ६
 प्रत्नो हि कमीक्ष्यो अध्वनेषु ८, ११, १०; तै. भा. १०, २, १
 प्रत्यग्निरुपसञ्चेकितानो ३, ५, १
 प्रत्यग्निरुपसामग्रम् ४, १३, १
 प्रत्यग्निरुपतो जातवेदाः ४, १४, १
 प्रत्यग्रे मिथुना १०, ८७, २४
 प्रत्यग्रे हरसा हरः १०, ८७, २५; साम. ९५; नि. ४, १९
 प्रत्यह देवानां विशा १, ५०, ५; अथर्व. १३, २, २०;
 २०, ४७, १७; नि. १२, २४
 प्रत्यश्चमकंसनयन् १०, १५७, ५; अथर्व. २०, ६३, ३;
 १२४, ६
 प्रत्यर्चिकुशदस्ता १, ९२, ५
 प्रत्यर्थिर्वज्जानां १०, २६, ५
 प्रत्यसौ विपीयते ६, ४२, १; साम. ३५२; १४४०; तै. भा.
 ३, ७, १०, ६
 प्रत्यस्व ओणयो वृक्ष १०, १४२, ५
 प्रत्यु अद्विर्वायती ७, ८१, १; साम. ३०३; ७५१; तै. भा.
 ३, १, ३, १
 प्रत्यक्षसः प्रत्यवसो १, ८७, १
 प्र त्वा दूतं वृणीजहे १, ३६, ३
 प्र त्वा नमोभित्तिन्व ९, १६, ५
 प्र त्वा मुन्वाति वरुणस्य १०, ८५, २४; अथर्व. १४, १, १९, २८
 प्रथमं जातवेदसमि ८, २३, २२
 प्रथमभाजं यज्ञसं ययोर्षा ६, ४२, ९
 प्रथना हि सुवाचसा १, १८८, ७
 प्रथम्य वस्य सप्रथम्य १०, १८१, १
 प्रथिष्ठ यस्य वीरकर्म १०, ६१, ५
 प्रथिष्ठ यामान्युथित्री चिदेपां ५, ५८, ७
 प्रदक्षिणिदभि गुणन्ति २, ४३, १
 प्र दातुदो दिव्यो दातु ९, ९७, २३
 प्र दीधितिर्विंश्वारा ३, ४, ३
 प्र देवमा मन्त्रगे १०, ३०, १
 प्र देवं देवधीतये ६, १६, ४१; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 प्र देवं देव्या चिदा १०, १७६, २; तै. सं. ३, ५, १२, १
 प्र देवमचछा मधुमन् ९, ६८, १; साम. ५६३
 प्र देवोदासो असिः ८, १०३, २; साम. ५१, १५२७
 प्र दावा यज्ञैः पृथिवी कृतावृषा १, १५९, १

प्र सावा यज्ञेः पृथिवी नमोभिः ७, ५३, १
 प्र युञ्ज्याय प्र शयसे ८, ९, २०; अथर्व. २०, १४२, ५
 प्र धन्वा सोम जागृविः ९, १०६, ४; साम. ५६७
 प्र धारा अस्व जुष्टिमयो ९, ३०, १
 प्र धारा मय्यो अमियो ९, ७, २; साम. ११२९
 प्र नः पूषा चरथं विरुदेव्यः १०, ९२, १३
 प्र नम्यसा महसः सुतुं ६, ६, १
 प्र निज्ञेनेय सिन्धवो ९, १७, १
 प्र जु यदेवां महिना १, १८६, ९
 प्र जु चयं सुते वा ५, ३०, ३
 प्र जु घोवा सुतेषु वा ६, ५९, १
 प्र नूनं जागयेदसं १०, १८८, १; नि. ७, २०
 प्र नूनं जायतामयं १०, ६२, ८
 प्र नूनं धावता वृथक् ८, १००, ७
 प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिः १, ४०, ५; वा. य. ३४, ५७
 प्र नृ गदिवं वृषमस्य १, ५९, ६; नि. ७, २३
 प्र नृ स मर्तः शयसा १, ६४, १३
 प्र नेममिन्द्रतो १०, ४८, १०
 प्र नो यच्छतवर्षमा १०, १४१, २; अथर्व. ३, २०, ३;
 वा. य. ९, २९; तै. सं. १, ७, १०, २
 प्र पथं पथामजनिष्ट १०, १७, ६; अथर्व. ७, ९, १; तै. ब्रा.
 २, ८, ५, ३
 प्र पर्वतानामुमती उपस्था ३, ३३, १; नि. ९, ३९
 प्र पयमान धन्वमि ९, २४, ३; साम. ९६३
 प्र पस्यामदिति सिन्धुसु ४, ५५, ३
 प्र पीपय वृषभ जिह्वं वाजानसे ३, १५, ३
 प्र पुनानस्य घेतसा ९, १६, ४
 प्र पुनानाय वेधसे ९, १०३, १; साम. ५७३
 प्र पुतालिग्मशोचिषे १, ७९, १०
 प्र पूर्वजे पितरा नम्यसीभिः ७, ५३, २; तै. सं. ४, १, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ८, ४, ७
 प्र पूषणं वृणीमहे ८, ४, १५
 प्र पूषायस्व प्र स्पन्दस्व ९, ६७, २८
 प्र प्र क्षायय पन्थसे ९, ९, २; साम. ९३७
 प्र पूषस्तुविजातस्य १, १३८, १
 प्र प्र वक्षिष्टुधं ८, ६९, १; साम. ३६०
 प्र प्रायममिभगतस्य ७, ८, ४; वा. य. १९, ३४; तै. सं.
 २, ५, १३, ४; ४, २, ३, २
 प्र प्रा वो अम्ये १, १२९, ८; नि. ६, ४
 प्र वधये वृषभाय २, ३३, ८

प्र बाहवा सिधुनं ७, ६२, ५; वा. य. २१, ९; तै. सं.
 १, ८, २२, ३; तै. ब्रा. २, ७, १५, ६; ८, ६, ७
 प्र बुष्ण्या व ईरते ७, ५६, १४; तै. सं. ४, ३, १३, ६
 प्र बोधयोषः पृणतो १, १२४, १०
 प्र बोधयोषो अधिना ८, ९, १७; अथर्व. २०, १४२, २
 प्र ब्रह्माणि नभाकवद् ८, ४०, ५
 प्र ब्रह्माणो अक्षिरतो नक्षन्त ७, ४२, १
 प्र ब्रह्मैतु सद्नादतस्य ७, ३६, १
 प्र भङ्गो दुर्मतीनां ८, ४६, १९
 प्र भङ्गी द्यौ रमवा तुवीमघः ८, ६६, १८; साम. १४५९
 प्र भर्तो रथे गव्यन्त ८, २, ३५
 प्र भूर्जयन्तं महां १०, ४६, ५; साम. ७४
 प्र भ्रातृत्वं सुदानवो ८, ८३, ८
 प्र मंहिष्ठाय गायत ८, १०३, ८; साम. १०७, ८७८
 प्र मंहिष्ठाय वृहते त १, ५७, १; अथर्व. २०, १५, १
 प्र मन्दिने वितुमर्दवता १, १०१, १; साम. ३८०; नि.
 ४, २४
 प्र मन्महे शयसानाय १, ६२, १; वा. य. ३४, १६
 प्र मातुः प्रतरं गुह्यं १०, ७९, ३; नि. ५, ३
 प्र माम्नामी रिचिषे ३, ४६, ३
 प्र मा युयुत्रे प्रयुजो १०, ३३, १
 प्र मित्रयोर्वरुणयो ७, ६६, १
 प्र मित्राय प्रारय्ये ८, १०१, ५; साम. २५५
 प्र मे नमी साप्य १०, ४८, ९
 प्र मे पंथा देवयाना अष्टधन् ७, ७६, २
 प्र मे विचिर्को अविदन् ३, ५७, १
 प्र य आरुः क्षितिपृष्ठस्य ३, ७, १
 प्र यं राये निनीपति ८, १०३, ४; साम. ५८
 प्र यज्ञ एतु हंत्यो न सतिः ७, ४३, २
 प्र यज्ञ एतवानुपक् ५, २६, ८
 प्र यज्यवो मरुतो आजहृष्यः ५, ५५, १
 प्र यसे अग्ने सूर्यो १, २७, ४; अथर्व. ४, ३३, ४; तै. ब्रा.
 ६, ११, १
 प्र यत्पितुः परमान् १, १४१, ४
 प्र यत्सिन्धवः प्रसवं ३, ३६, ६; तै. ब्रा. २, ४, ३, ११
 प्र यवमोः सहस्वतो १, ९७, ५; अथर्व. ४, ३३, ५; तै. ब्रा.
 ६, ११, १
 प्र यदित्था परावतः १, ३९, १
 प्र यदित्था महिना नृभ्यो १, १७३, ६
 प्र यज्ञन्दिष्ठ एषां १, ९७, ३; अथर्व. ४, ३३, ३; तै. ब्रा.
 ३, ११, १

प्र यद्रथेषु पृथ्वीरयुग्मं १, ८५, ५
 प्र यद्रक्षिणमसिं ८, ७, १
 प्र यद्रथेषु मरुतः १०, ७७, ६
 प्र यद्रथेषु महिना रथस्य १, १८०, ९
 प्र यद्वा मित्रावरुणा ६, ६७, ९
 प्र यन्तमिरपरि जारं १, १५२, ४
 प्र यन्ति यज्ञं विपयन्ति बर्हिः ७, २६, २
 प्र यन्तु बाजास्तविषीभिः ३, २६, ४
 प्र यमन्तर्द्वयसवालो १०, ४२, ८; अथर्व. २०, ८९, ८
 प्र याः सिन्धवे सूर्यस्य १०, ३५, ५
 प्र या घोवे भृगवाणे १, १२०, ५
 प्र याजान्मे अनुयाजान् १०, ५६, ८; नि. ८, २२
 प्र या जिगाति सर्गलेव ७, १०४, १७; अथर्व. ८, ४, १७
 प्र यात क्षीभमाशुभिः १, ३७, १४
 प्र याभिर्योसि दाशंसस्य ७, ९२, ३; वा. य. २७, २७;
 तै. सं. २, २, १२, ७
 प्र या महिजा महिनासु ६, ६१, १३
 प्र जुजो वाचो अग्निषो ९, ७, ३; साम. ११३०
 प्र जुञ्जवी दिव एति मुवाणा ५, ४७, १
 प्र ये गावो न भूर्जयः ९, ४१, १; साम. ४९१; ८९२
 प्र ये गृहादममदुस्त्वाया ७, १८, २१; नि. ६, ३०
 प्र ये जाता महिना ५, ८७, २
 प्र ये दिवः पृथिव्या न १०, ७७, ३
 प्र ये दिवो बृहत्तः अग्निवरे ५, ८७, ३
 प्र ये धामानि पूर्वोपयचा ४, ५५, २
 प्र ये मित्रं प्रार्यमनं १०, ८९, ९
 प्र ये मे वन्द्येये ५, ५२, १६
 प्र ये ययुरवृकासो रथा इव ७, ७४, ६
 प्र ये वसुभ्य ईवदानमोदुः ५, ४९, ५
 प्र ये शुक्रमन्ते जनयो १, ८५, १
 प्र यो ननक्षे अभ्योजसा ८, ५१, ८
 प्र यो वा मित्रावरुणाजितो ८, १०१, ३
 प्र राजा वाचं जनयन् ९, ७८, १
 प्र रुद्रेण ययिना यंति १०, ९२, ५
 प्र रेभ पृथगति वारं ९, ८६, ३१
 प्र व इन्द्राय बृहते ८, ८९, ३; साम. २५७; वा. य. ३३, ९६
 प्र व इन्द्राय मादवं ७, ३१, १; साम. १५६, ७१६
 प्र व उग्राय निहुरे ८, ३२, २७
 प्र व एको मिमय २, २९, ५
 प्र व एते सुयुजो ५, ४४, ४
 प्र वः पामं रघुमन्यवो १, १२२, १

प्र वः पान्तमन्वसो १, १५५, १
 प्र वः शंसाम्यदुहः ८, २७, १५
 प्र वः शार्धाय धृत्वये १, ३७, ४
 प्र वः शुक्राय भावये ७, ४, १; तै. ब्रा. २, ८, २, ३
 प्र वः सखायो अग्नये ६, १६, २२
 प्र वः सतां ज्येष्ठतमाय २, १६, १
 प्र वता हि क्रतूनां ४, ३१, ५
 प्र वत्ते अग्ने जनिमा १०, १४२, २
 प्र वरवतीयं पृथिवी मरुतयः ५, ५४, ९
 प्र वद्यामना सुवृता रथेन १, ११८, ३
 प्र वर्तय दिवो अश्मानमित्रं ७, १०४, १९; अथर्व. ८, ४, १०
 प्र व स्पलकम्भसुति ५, ५९, १
 प्र वो रथो मनोजवा इवति ७, ६८, ३
 प्र वो वारद्वान्दृष्यो १, १८१, ६
 प्र वो स मित्रावरुणावृता ७, ६१, २
 प्र वो कोमाः सुवृकयो ८, ८, २२
 प्र वाचमिन्दुरिष्यति ९, १२, ६; साम. १२०१
 प्र वाच्यं वचसः ४, ५, ८
 प्र वाच्यं क्षधया वीर्यं तव ३, ३३, ७
 प्र वाजमिन्दुरिष्यति ९, ३५, ४
 प्र वाता इव वोपत १०, ११९, २
 प्र वाता वाग्नि पतयंति ५, ८३, ४; तै. ब्रा. ६, ६, २
 प्र वो दंसांस्तविनावचो १, ११६, २५
 प्र वो निवेतुः कुकुडां वशी १, १८१, ५
 प्र वामन्धोसि मघान्यस्युः ७, ३८, २
 प्र वामर्चस्युक्थिनो ३, १२, ५; साम. १५७५; १७०३
 प्र वामवोचमथिना ४, ४५, ७
 प्र वामस्रोतु सुवृतिः १, १७, ९
 प्र वो महि एति ४, ५६, ५; साम. १५९६
 प्र वायुमच्छा बृहती ६, ४९, ४; वा. य. ३३, ५५; तै. ब्रा.
 २, ८, १, १
 प्र वायुजे सुप्रया बर्हिरेषां ७, ३९, २; वा. य. ३३, ४४.
 नि. ५, २८
 प्र विश्वसामन् ५, २२, १
 प्र विष्णवे क्षपमेतु १, १५४, ३
 प्र वीरसुप्रं विविधिं ८, ५०, ६
 प्र वीरया शुचयो वद्विरे ७, ९०, १; वा. य. ३३, ७०
 प्र वीरया प्र तवसे तुराय ६, ४९, १२
 प्र वृषवन्तो अभिपुजः ९, २१, २
 प्र वेचसे ऊवये वेद्याव ५, १५, १; तै. ब्रा. १, २, १, ९
 प्र वेपयन्ति पर्यतान् १, ३९, ५; तै. ब्रा. २, ४, ४, ३

प्र वो प्रावाणः सविता १०, १७५, १
 प्र वोष्ठा रिषिरे देवयुः १०, ३२, ५
 प्र वो देवं चित्सहसानमसि ७, ७, १
 प्र वो देवायामवे ३, १३, १; आश्व. औ. ५, ९, २१
 प्र वो धियो मन्त्रयुवो ९, ८६, १७; साम. ११५३
 प्र वो त्रियन्त इन्द्रवो १, १४, ४
 प्र वो मरुतस्तविषा ५, ५४, २
 प्र वो महिर्मरमतिं कृणुष्वं ७, ३६, ८
 प्र वो महे मतवो यन्तु ५, ८७, १; साम. ४६२
 प्र वो महे मन्द्मानायान्वसः १०, ५०, १; वा. य. ३३, २३;
 नि. ११, ९
 प्र वो महे महि ननो १, ६२, २; वा. य. ३४, १७
 प्र वो महे महिदुचे सरष्वं ७, ३१, १०; साम. ३२८, १७९३;
 अथर्व. २०, ७३, ३
 प्र वो महे सहसा १, १२७, १०
 प्र वो मित्राय गावत ५, ६८, १; साम. ११४३
 प्र वो यज्ञेय देवयन्तो अथर्व ७, ४३, १
 प्र वो यज्ञं पुरुषा १, ३६, १; साम. ५९
 प्र वो रविं युक्तां सरष्वं ५, ४१, ५
 प्र वो बाजा अमिषवो ३, २७, १; तै. सं. २, ५, ७, २;
 तै. ब्रा. ३, ५, २, १
 प्र वो वायुं रथयुजं कृणुष्वं ५, ४१, ६
 प्र वो वायुं रथयुजं प्ररिषिम् १०, ६४, ७
 प्र वांसमानो अतिविर् ८, १९, ८
 प्र वांसा गोष्वध्वं १, ३७, ५
 प्र वांसा वरुणं ५, ४२, १
 प्र वांसा आर्तं प्रथमं ४, १, १२
 प्र वांसा मास्तय ५, ५४, १
 प्र वांसातो वयोयुवो ९, ६५, २६
 प्र वांसातो वयोयुवो ७, ३४, १; तै. आ. ४, १७, १;
 तांज्य ब्रा. १, २, ९
 प्र वांसातो वरुणाय ७, ८८, १
 प्र वांसातो वरुणाय १०, ८९, १२
 प्र वांसातो वरुणाय ५, ५२, १
 प्र वांसातो न मयिरे ६, २०, ६
 प्र वांसातो दिव्यः ५, ४१, ४
 प्र वांसातो विरते ८, २७, १६
 प्र वांसातो अग्ने अलेभ्यन्वा ५, १, ९; तै. ब्रा. २, ४, ७, १०
 प्र वांसातो वरुणाय १०, ४७, ६
 प्र वांसातो वरुणाय ८, ७३, ९
 प्र वांसातो मनकावरोच ३, २९, १४

प्र स मित्र मतो अस्तु ३, ५९, २; तै. सं. ३, ४, ११, ५;
 नि. २, १३
 प्र स मित्राजं चर्वणीनां ८, १६, १; साम. १४४; अथर्व. २०, ४४, १
 प्र स मित्राजं वृहते मन्मसु ६, ६८, ९
 प्र स मित्राजं वृहदचां गमीरं ५, ८५, १
 प्र स मित्राजो असुरस्य प्रशस्ति ७, ६, १; साम. ७८
 प्र सवे त उदीरते ९, ५०, २; साम. १२०६
 प्र ससाहिणे पुरुषु १०, १८०, १; तै. सं. ३, ४, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ६, ९, १; ३, ५, ७, ४
 प्र साकमुक्षे अथर्व गणाय ७, ५८, १
 प्र सा क्षितिरसुर १, १५१, ४
 प्र सा चाचि सुष्टुतिर्मघोनां ७, ५८, ६
 प्र सीमादिलो असुराय २, २८, ४; नि. १, ७
 प्र सु रमन्ता धियसानस्य १०, ३२, १
 प्र सु उवेष्टं निषिराम्नां १, १३६, १
 प्र सुन्वानस्यान्धसो ९, १०१, १३; साम. ५५३, ७७४;
 १३८६
 प्र सुमेधा गावुवि ९, ९२, ३
 प्र सु व आपो महिमानं १०, ७५, १
 प्र सुवान इन्द्राः ९, ६६, २८
 प्र सुवानो अक्षाः सहस्र ९, १०९, १६; साम. ११६०
 प्र सुवानो धारया ९, ३४, १
 प्र सु निषात्रासो १, ७६, ३
 प्र सु सुतं सुराधसं ८, ५०, १; अथर्व. २०, ५१, ३
 प्र सु व विन्वो मरुतो ४, २६, ४
 प्र सुष्टुतिः क्षनयन्तं रुवंतं ५, ४२, १४
 प्र सु स्तोमं भरत वाजयंतः ८, १००, ३
 प्र सु त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां ३, ३०, ६; अथर्व. ३, १, ४
 प्र सुतो भक्षमकरं १०, १६७, ४
 प्र सु न पृथ्वरो ८, २७, ३
 प्र सुनव कर्मणां १०, १७६, १
 प्र सु महे सुसरणाय ५, ४२, १३
 प्र सेनानीः क्षुरो अग्ने ९, ९६, १; साम. ५३३
 प्र सो अग्ने तवोतिभिः ८, १९, ३०; साम. १०८; १८२२;
 तै. सं. ३, २, ११, १
 प्र सोता गिरो अथर्वे ७, ९२, २
 प्र सोम देववीतये ९, १०७, १२; साम. ५१४, ७६७
 प्र सोम मधुमत्तमो ९, ६३, १६
 प्र सोम वाहि धारया ९, ६६, ७
 प्र सोम वाहीन्द्रस्य कृता ९, १०९, १८; साम. ११६२
 प्र सोमस्य पवमानयोर्मया ९, ८१, १

प्र सोमाय व्यस्यवत् ९, ६५, ७
 प्र सोमासः स्वाध्वः ९, ३१, १
 प्र सोमासो अचम्बिषुः ९, २४, १, साम. ९६१
 प्र सोमासो मद्य्युतः ९, ३२, १, साम. ४७७, ७६०
 प्र सोमासो विपश्चितो ९, ३३, १, साम. ४७८, ७६४
 प्र सोमो अति धारवा ९, ३०, ४
 प्र स्कम्भदेव्या अगवञ्च १, १६६, ७
 प्रस्तुतिर्वा धाम १, १५३, २
 प्रस्त्रोक इन्नु राघसस्र हंम्र ६, ४७, २२
 प्र स्तोषदुष गासिपत् ८, ८१, ५
 प्र स्वानासो रथा ह्यवर्त्ततो ९, १०, १, साम. १११९
 प्र हंसासल्लपलं मन्थुं ९, ९७, ८, साम. १११७
 प्र हि क्रतुं बृहयो २, ३०, ६
 प्र हि त्वा पूषन् १, १३८, २
 प्र हिन्वानास इन्द्रवो ९, ६४, १६
 प्र हिन्वानो जनिता ९, ९०, १, साम. ५३६
 प्र हि रिदिक्र ओजसा ८, ८८, ५, साम. ३१२
 प्र होता जातो महात् १०, ४६, १, साम. ७७
 प्र होत्रे पूषन् वचो ३, १०, ५, साम. २८, तै. सं.
 ३, २, ११, १
 प्र ह्यच्छा मनीषा १०, २६, १
 प्राक्तुम्य इन्द्रः प्र १०, ८९, ११
 प्राप्नवे तवसे भरध्वं ७, ५, १
 प्राप्नवे बृहते यज्ञियाय ५, १२, १
 प्राप्नवे वाचमीरय १०, १८७, १, अथर्व. ६, ३४, १
 प्राप्नवे विश्वानुवे धियं ७, १३, १
 प्राप्नुवो नमन्वो ४, १९, ७
 प्राचीनां बर्हिः प्रविषा १०, ११०, ४, अथर्व. ५, १२, ४,
 वा. य. २९, २९, तै. ब्रा. ३, ६, ३, २, मि. ८, २
 प्राचीनं बर्हिरोजसा १, १८८, ४
 प्राचीनो यज्ञः सुधितं ७, ७, ३
 प्राचीनु देवाभिना धियं ७, ६७, ५
 प्राण्वं यज्ञं चक्रम वधेता गीः ३, १, २
 प्रातः सुतमपिबो ४, ३५, ७
 प्रातरग्निः युक्प्रियो ५, १८, १, साम. ८५
 प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं ७, ४१, १, अथर्व. ३, १६, १, वा. य.
 ३४, ३४, तै. ब्रा. २, ८, ९, ७
 प्रातर्जनेवे जरणेव १०, ४०, ३
 प्रातर्धितं मगधुग्रं हुवेम ७, ४१, १, अथर्व. ३, १६, २,
 वा. य. ३४, ३५, तै. ब्रा. २, ८, ९, ७, मि. १२, १४
 प्रातर्देवीमर्धितं जोहवीमि ५, ६२, ३

प्रातर्देव्यध्वमभिना ५, ७७, २, तै. ब्रा. २, ४, ३, १३, मि. १२, ५
 प्रातर्देवमभिरागतं ८, ३८, ७
 प्रातर्देवाणां प्रथमा यजध्वं ५, ७७, १, तै. ब्रा. २, ४, ३, १३
 प्रातर्देवाणां रव्येव २, ३९, २
 प्रातर्देव्यः सहस्कृत १, ४५, ९
 प्रातर्धुजं नासत्याधि तिष्ठतः १०, ४१, २
 प्रातर्धुजा वि बोधय १, २२, १, तै. सं. १, ४, ७, १, तै. ब्रा.
 २, ४, ३, १३, मि. १२, ४
 प्राता रत्नं प्रातरित्वा १, १२५, १
 प्राता रथो नवो २, १८, १
 प्रान्यचक्रमबृहः सूर्यस्य ५, २९, १०
 प्राव स्रोतारं मघवन्नव ८, ३६, २
 प्रावीविपद्वाच ऊर्मि ९, ९६, ७, साम. ९४५
 प्रावेपा मा बृहतो १०, ३४, १, मि. ९, ८
 प्राक्षौहृत्वौजा ऋष्येभिः १०, १०५, ६
 प्राक्षा ऊर्मं घृतम्बुतं ८, ८, १६
 प्राक्षौ गायत्रमचैव ८, १, ८
 प्राक्षौ हिनीत मधुमन्तं १०, ३०, ८
 प्रास्य धारा अक्षरन् ९, २९, १, साम. १७६५
 प्रास्य धारा बृहतीः ९, ९६, २२
 प्रियं अन्वे देवतः १०, १५१, २, तै. ब्रा. २, ८, ८, ६
 प्रियं दुग्धं न काम्यं ५, १९, ४
 प्रियमेघवदश्रिवत् १, ४५, ३, मि. ३, १७
 प्रिया लक्ष्मि मे कपिः १०, ८६, ५, अथर्व. २०, १२६, ५
 प्रिया पदानि पयो १, ६७, ६
 प्रिया वो नाम हुवे तुराणां ७, ५६, १०, तै. सं. १, १, ११, १
 प्रियास हुते मघवन्नसिद्धौ ७, १९, ८, अथर्व. २०, ३७, ८
 प्रियो नो अस्तु विश्वपतिः १, २६, ७, साम. १६१९
 प्रीणीताभ्यान्निहतं जयाय १०, १०१, ७, मि. ५, २६
 प्रेतां यज्ञस्य शम्भुवा २, ४१, १९
 प्रेता जयता नरा १०, १०३, १३, साम. १८६२, अथर्व.
 ३, १९, ७, वा. य. १७, ४६, तै. सं. ४, ६, ४, ४
 प्रेतो जुंषामि नास्तुतः १०, ८५, २५, अथर्व. १४, १, १८
 प्रेवं ब्रह्म वृत्रदग्नेवाविष ८, ३७, १
 प्रेवो अग्ने दीदिहि पुरो ७, १, ३, साम. १३७५, वा. य.
 १७, ७६, तै. सं. ४, ६, ५, ४
 प्रेहृभिर्वाहुवे स्तोमेभिः ३, ५, २
 प्रेङ्गस्य वोचं प्रथमा कृतानि ७, ९८, ५, अथर्व. २०, ८७, ५
 प्रेङ्गाभिर्न्यां सुवचस्यां १०, ११६, ९
 प्रेरय स्रो अर्थं न १०, २९, ५, अथर्व. २०, ७६, ५
 प्रेष्ठं वो अतिरिधि स्तुवे ८, ८४, १, साम. ५, १२४४

मेहं वो अतिथिं गृणीचे १, १८६, ३
 मेष्टसु प्रियाणां ८, १०३, १०
 मेहि मेहि पथिभिः १०, १४, ७; अथर्व. १८, १, ५४
 मेहनीहि वृष्णुहि १, ८०, ३; साम. ४१३
 मेतु ब्रह्मणस्पतिः १, ४०, ३; साम. ५६; वा. य. ३३, ८९;
 ३७, ७; तै. आ. ४, २, २
 मेते वदन्तु य ववं १०, २४, १; नि. १, १
 मेव लोमः पृथिवीमन्तरि ५, ४२, १६
 मेवामजेयु विधुरेव १, ८७, ३; तै. सं. ४, ३, १३, ७
 मो भयासीदिन्दुरिन्द्रस्य १, ८६, १६; साम. ५५७, ११५२;
 अथर्व. १८, ४, ६०
 मो अधिनाववसे १, १८६, १०
 मो भसा उपस्पृष्टि ८, ६२, १
 मोमां पीतिं वृष्ण ह्यमि १०, १०४, ३ अथर्व. २०, २५, ७;
 ३३, २
 मोतवे वरुणं मित्रमिन्द्रं २, २१, १
 मो ले भद्रयोऽग्निषु ५, ६, ६
 मोयव्यो न यवसे ७, ३, २; साम. १२२०; वा. य.
 १५, ६२; तै. सं. ४, ४, ३, ३
 मो द्रोणे हरयः ६, ३७, २
 मोरोमिन्नावरुणा ७, ६१, ३
 मोहेतया बहोसया ७, ५५, ८; अथर्व. ४, ५, ३
 मो प्लक्षे पुरोरथं १०, १३३, १; साम. १८०१; अथर्व.
 २०, १५, २; तै. सं. १, ७, १३, ५; तै. आ. २, ५, ८, १
 मो स्व बह्विः पथ्याभिः ९, ८९, १
 मृदं सुवं भवसा ८, १०१, १२; साम. १७८९; अथर्व.
 २०, ५८, ४; वा. य. ३३, ४०
 मृदस्य नीथा वि १०, ९२, ३
 मृदिया तद्वपुवे १, १४१, १
 मृदिया देव निष्कृतं ५, ६७, १
 मृदिया पर्वतानां ५, ८४, १; तै. सं. २, २, १२, २; नि. ११, ३७
 मृदिया महिमा वां ६, ५९, २
 मृदं कस्मिन्वाय धात्र ८, ६३, ११
 मृगमर्द्वां अति सुवं ८, १०१, ११; साम. २७६; १७८८;
 अथर्व. १३, २, २२; २०, ५८, ३; तै. आ. १, ४, ५, ३
 मृतो वतासि १०, १०, १३; अथर्व. १८, १, १५; नि. ६, २८
 मृद्वे नु सववसे ९, ११, ४; साम. १४४४
 मृध्नाः सुवो सहसो ३, १, ८
 मृद्वेको विपुलः ८, २९, १
 मृदिः प्राचीनमोजसा ९, ५, ४

मृदिनी यत्सपत्न्या १, ८३, ६; अथर्व. २०, २५, ६
 मृदिपदः पितर जति १०, १५, ४; अथर्व. १८, १, ५१; वा. य.
 १९, ५५; तै. सं. २, ६, १२, २; नि. ४, २१
 मृदं धेहि वत्सु नो ३, ५३, १८
 मृदविज्ञाय स्वधिरः १०, १०३, ५; साम. १८५३; अथर्व.
 १९, ३, ५; वा. य. १७, ३७; तै. सं. ४, ६, ४, २
 मृदवः सूरचक्षसो ७, ६६, १०
 मृदीः समा अकरमंतः १०, १२४, ४
 मृदीनां पिता ६, ७५, ५; वा. य. २९, ४२; तै. सं. ४, ६, ६, २;
 नि. ९, १४
 माधसे जनान्द्रुपमेव मृदु ६, ४६, ४
 मिभया हि स्वावतः ८, ४५, ३५
 मिभतिं चाविद्रस्य ९, १०९, १४
 मिभद्रापां हिरण्यवं १, २५, १३
 मीमत्सुनां सपुजं हंसं १०, १२४, ९
 मृदुवृक्षं हवामहे ८, ३२, १०; साम. २१७; नि. ६, ४, १७
 मृदती इव सूत्रवे रोदसी १, ५९, ४
 मृदुसुप्तः प्रसवीता निवेष्टा ४, ५३, ६
 मृदुस्त्वध्वन्ममवद्य १, ५२, ९
 मृदुविन्द्राय गायत ८, ८९, १; साम. २५८; वा. य.
 २०, ३०; तै. आ. २, ५, ८, ३
 मृदु गायिषे वचो सुवां ७, ९६, १
 मृदुजिरेसे अविभिः ६, ४८, ७; साम. ३७
 मृदुदन्ति मद्रिरेण १०, ९४, ४
 मृदुद्वयो मृदते नुम्यमग्ने ५, ४३, १५
 मृदुद्वयो मघवज्जगो ७, ५८, ३
 मृदुद्वयो हि मानवे ५, १६, १; साम. ८८
 मृदुद्वयं मरुतां ८, १८, २०
 मृदुन्त इज्जानवो ३, १, १४
 मृदुन्त इन्दु ये ते २, ११, १६
 मृदुन्तेव गम्भरेषु १०, १०६, ९
 मृदुज्ज्वालो अपलाशः १०, २७, १४
 मृदुविदिष्म एवां ८, ४५, २; साम. १३३९; वा. य.
 ३३, २४
 मृदुस्पत इन्द्रं वर्धते ४, ५०, ११
 मृदुस्पतिः प्रथमं जायमानो ४, ५०, ४; अथर्व. २०, ८८, ४;
 तै. आ. २, ८, २, ७
 मृदुस्पतिः समजयद्भुनि ६, ७३, ३; अथर्व. २०, ९०, ३;
 तै. आ. २, ८, २, ८
 मृदुस्पतिरमत हि सत् १०, ६८, ७; अथर्व. २०, १६, ७

बृहस्पतिर्नः परि पातु १०, ४२, ११, ४३, ११, ४४, ११,
अथर्व. ७, ५१, ११, २०, १७, ११, ८९, ११, ९४, ११,
तै. सं. ३, ३, ११, १

बृहस्पतिर्नयतु दुर्गहा १०, १८२, १

बृहस्पते अति यद्वर्गो २, २३, १५; वा. य. २६, ३; तै. सं.
१, ८, २२, २

बृहस्पते ज्येष्ठ नो ३, ६२, ४; तै. सं. १, ८, २२, २

बृहस्पते तपुषासेव २, ३०, ४

बृहस्पते परि दीया १०, १०३, ४; साम. १८५२; अथर्व.
१९, १३, ८; वा. य. १७, ३६; तै. सं. ४, ६, ४, १

बृहस्पते प्रति मे देवताम् १०, ९८, १

बृहस्पते प्रथमं वाचो १०, ७१, १; ऐ. आ. १, ११, १४

बृहस्पते या परमा परावत् ४, ५०, ३; अथर्व. २०, ८८, ३

बृहस्पते युवमिन्द्राय ७, ९७, १०; ९८, ७; अथर्व.
२०, १७, १२; ८७, ७; तै. आ. २, ५, ६, ३

बृहस्पते सदमित्राः १, १०६, ५

बोधधन्मा हरिभ्यां ४, १५, ७

बोधा मे अस्व वचसो १, १४७, २; वा. य. १२, ४२;
तै. सं. ४, २, ३, ४; नि. ३, २०

बोधा सु मे मघवन्वाचमेमां ७, २२, ३; साम. ९२९;
अथर्व. २०, ११७, ३

बोधिन्मनसा रथे ५, ७५, ५

बोधिन्मना इदस्तु नो ८, ९३, १८; साम. १४०

ब्रह्म गामशं जनयन्त १०, ६५, ११

ब्रह्म च ते जातवेदो १०, ४, ७

ब्रह्मचारी चरति १०, १०९, ५; अथर्व. ५, १७, ५

ब्रह्म जिन्वतस्तु जिन्वतं ८, ३५, १६

ब्रह्मणस्पतिरेता १०, ७२, २

ब्रह्मणस्पते एवमस्य यन्ता २, २३, १९; २४, १६; वा. य.
३४, ५८; तै. आ. २, ८, ५, १

ब्रह्मणस्पतेरभवधया २, २४, १४; तै. आ. २, ८, ५, २

ब्रह्मणस्पते सुवमस्व २, २४, १५; तै. आ. २, ८, ५, २

ब्रह्मणाभिः संविदानो १०, १६२, १; अथर्व. २०, ९६, ११

ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा ३, ३५, ४; अथर्व. २०, ८६, १

ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं ज्येषा ७, २९, २

ब्रह्म प्रजावदा भर ६, १६, ३६; साम. १३९८

ब्रह्मा कृणोति वा नो १, १०५, १५

ब्रह्मा ण इन्द्रो वाहि ७, २८, १

ब्रह्माणं ब्रह्मवांसं ६, ४५, ७

ब्रह्माणस्वा वयं युजा ८, १७, ३; साम. ६६८, अथर्व.
२०, ३, ३; ३८, ३, ४७, ९

॥ ११७

ब्रह्माणि मे मलयः १, १६५, ४; वा. य. ३३, ७८

ब्रह्माणि हि चक्रुव वचनानि ६, २३, ६

ब्रह्मा त इन्द्र गिर्वेणः ८, ९०, ३

ब्रह्मा देवानां पदवीः ९, ९६, ६; साम. ९४४; तै. सं.

३, ४, ११, १; तै. आ. १०, १०, १; नि. १४, १३

ब्राह्मणादिन्द्र राधसः १, १५, ५; साम. २२९

ब्राह्मणासः पितरः ६, ७५, १०; वा. य. २९, ४७;
तै. सं. ४, ६, ६, ३

ब्राह्मणासः सोमिनो वच ७, १०३, ८

ब्राह्मणासो अतिरात्रि ७, १०३, ७

ब्राह्मणोऽस्य सुवमासीय १०, ९०, १२; अथर्व. १९, ६, ६;
वा. य. ३१, ११; तै. आ. ३, १२, ५

भृग एव भगवो अस्तु देवाः ७, ४१, ५; अथर्व. ३, १६, ५;
वा. य. ३४, ३८; तै. आ. २, ५, ५, १; ८, ९, ८

भगं धियं वाजयन्तः २, ३८, १०; तै. आ. २, ८, ६, ३

भग प्रणेतरंग सत्पराधः ७, ४१, ३; अथर्व. ३, १६, ३;
वा. य. ३४, ३६; तै. आ. २, ५, ५, २; ८, ९, ८

भगभक्तस्य ते वयं १, २४, ५

भगस्य स्वला वरुणस्य १, १२३, ५

भजन्त विधे देवत्वं १, ६८, ४

भद्रं वै वरं वृणते १०, १६४, २

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम १, ८९, ८; साम. १८७४; वा. य.
२५, २१; तै. आ. १, १, १

भद्रं ते अग्रे सहस्रि ४, ११, १; तै. सं. ४, ३, १३, १

भद्रं नो अपि वातय मनः १०, २०, १

भद्रं नो अपि वातय मनो १०, २५, १; साम. ४२२

भद्रमिवं कृतमा अग्रे अक्रू ५, ३०, १२

भद्रमिन्द्राय ७, ९६, ३

भद्रंभद्रं न गा भर ८, ९३, २८; साम. १७३

भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतये ८, १९, २०; साम. १५६०;
वा. य. १५, ३९, ४०

भद्रा अग्रेर्वज्रयन्त १०, ६९, १

भद्रा ब्रह्मा हरितः सूर्यस्य १, ११५, ३; तै. आ. २, ८, ७, १

भद्रा ते अग्रे स्वनीक ४, ६, ६; तै. सं. ४, ३, १३, १

भद्रा ते ब्रह्मा सुकृणोत ४, २१, ९

भद्रा वरुण उर्विया ६, ६४, २

भद्रा ब्रह्मा संमन्या ९, ९७, २; साम. १४००

भद्रो नो अग्निराहुतो ८, १९, १९; साम. १११; १५५९;
वा. य. १५, ३८-३९

भद्रो भद्रया सचमान १०, ३, ३; साम. १५४८

भरघदि विरतो ४, २६, ५

भरद्वाजाय समयः ६, १६, ३३
 भरद्वाजायाव धुक्षत द्विता ६, ४८, १३
 भरामेधं कृणवा १, २४, ४; साम. १०६५
 भराय सु भरत भागं १०, १००, २
 भरेषु हव्यो नमसोप २, २३, १३
 भरेष्विन्द्रं सुष्टवं १०, ६३, ९; तै. सं. २, १, ११, १; तै. ब्रा. २, ७, १३, ३
 भर्गो ह नामोत यस्य १०, ६१, १४
 भवा धुम्नी वाऽयश्वात १०, ६९, ५
 भवा नो अग्नेऽवितोत १०, ७, ७
 भवा नो अग्ने सुमना उपेतौ ३, १८, १
 भवा मित्रो न शोष्यो १, १५६, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, ८
 भवा बरुधं गृणते १, ५८, ९
 भवा बरुधं मघवन्मघोनां ७, ३२, ७
 भारतीके सरस्वति १, १८८, ८
 भारती पचमानस्य २, ५, ८
 भास्वती नेत्री सन्नुतानां दिव १, ९२, ७
 भास्वती नेत्री सन्नुतानामचेति १, ११३, ४
 भिनत्सुरो नवति हन्द्र १, १३०, ७
 भिनद्भिर् शिवसा ४, १७, ३
 भिनद्भलमक्षिरोभिः २, १५, ८; तै. सं. २, ३, १४, ५
 भिंधि विश्वा अपद्विपः ८, ४५, ४०; साम. १३४; १०७०,
 अथर्व. २०, ४३, १
 भीताय नाधमानाय ५, ७८, ६
 भीमो विवेषायुधेभितोपां ७, २१, ४
 भुज्युमंहसः पिष्टयो १०, ६५, १२
 भुरन्तु नो वक्षसः १०, ७६, ६
 भुवस्त्रितस्य मज्यौ ९, ३४, ४
 भुवनस्य पितरं गीमिराभिः ६, ४९, १०
 भुवम्ब्रह्मर्षिर् कृतस्य १०, ८, ५
 भुवस्त्वमिन्द्र ग्रहणा १०, ५०, ४; तै. सं. ३, ४, ११, ४
 भुवो जनस्य दिव्यस्य राजा ६, २२, ९; अथर्व. २०, ३६, ९
 भुवो यज्ञस्य रजसम् १०, ८, ६; वा. य. १३, १५;
 १५, २३; तै. सं. ४, ४, ४, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, १
 भुवोऽविता वामदेवस्य ४, १६, १८
 भूम्या अन्तं पर्येके चरन्ति १०, ११४, १०
 भूय ह्यवृषे वीर्यां ६, ३०, १
 भूयसा वस्नमचरत् ४, २४, ९
 भूयाम ते सुमतौ ८, ३, २; साम. १४२२
 भूयामो पु त्वावतः ४, ३२, ६
 भूरिकर्मणे वृषभाय १, १०३, ६

भूरि चक्रं युज्येभिः १, १६५, ७; नि. ६, ७
 भूरि चक्र महतः पिण्यानि ७, ५६, २३
 भूरि त इन्द्र वीर्यं १, ५७, ५; अथर्व. २०, १५, ५
 भूरि दक्षेभिर्नचनेभिः १०, ११३, ९
 भूरिदा भूरि देहि ४, ३२, २०
 भूरिदा क्षसि भुतः पुष्ट्रा ४, ३२, २१
 भूरि नाम वन्दमानो वधाति ५, ३, १०
 भूरिं द्वे अचरंती चरंतं १, १८५, २; तै. ब्रा. २, ८, ४, ८
 भूरिभिः समह ऋषिभिः ८, ७०, १४
 भूरि हि ते सवना मातृपेषु ७, २२, ६; साम. १८००
 भूरीणि भद्रा नर्वेषु १, १६६, १०
 भूरीणि हि त्वे दधिरे ३, १९, ४
 भूरीदिन्द्र उदिनक्षतं १०, ८, ९
 भूरीदिन्द्रस्य वीर्यं ८, ५५, १
 भूर्जैश्च उचानपदः १०, ७२, ४
 भूषण योऽधि बभूवु १, १४०, ६
 भूमिश्चिदासि दधुजिः ४, ३२, २
 भोजं त्वामिन्द्र २, १७, ८
 भोजमथाः सुष्टुवाहः १०, १०७, ११
 भोजा जिग्युः सुरभिं १०, १०७, ९
 भोजायाश्च समृजन्ति १०, १०७, १०; नि. ७, ३
 भंसीमहि त्वा वयं १०, २६, ४; नि. ६, २९
 भंहिष्ठं वो मघोनां ५, ३९, ४
 भंहिष्ठा वाजसातमेपा ८, ५, ५
 भक्षु कनायाः सख्यं नवरवा १०, ६१, १०
 भक्षु कनायाः सख्यं नवीयो १०, ६१, ११
 भक्षु ता त इन्द्र दानामस १०, २२, ११
 भक्षु देवयतो रयः ८, ३१, १५; तै. सं. १, ८, २२, ३
 भक्षु न मेपु दोहसे चिदया ६, ६६, ५
 भक्षु न वह्निः प्रजाया १०, ६१, ९
 भक्षु हि य्मा गच्छथ इवतोष् ४, ४३, ३
 भक्षुस्ते ते तविषस्य प्रजृतिं ३, ३४, २; अथर्व. २०, ११, २
 भघोन आ पवस्व नो २, ८, ७; साम. ११८४
 भघोनः स्म वृत्रहत्वेपु चोदय ७, ३२, १५; साम. १६८३
 भतयः सोमपायुर्गं ३, ४१, ५; अथर्व. २०, २३, ५
 भती जुष्टो धिया हितः ९, ४४, २
 भस्ति नो वस हृष्टये १, १७६, १
 भस्ति वायुमिष्टये ९, ९७, ४२; साम. १२५४
 भस्ति सोम वरुणं ९, ९०, ५
 भस्त्रपायि ते महः १, १७५, १; साम. १४३२
 भस्त्रा सुषीत्र भंदिभिः १, ९, ३; अथर्व. २०, ७१, ९

मत्स्वा सुक्षिप्र हरिवस्तदीम ८, ९९, २; साम. ८१४

मथीषदीं विभ्रतो १, ७१, ४

मथीषदीं विष्टो मा १, १४८, १

मदच्युल्लेति सादने ९, १२, ३; साम. ११९८

मदेनेपितं मदं ८, १, २१

मदेमदे हि नो ददि: १, ८१, ७; अथर्व. २०, ५६, ४;

तै. ब्रा. २, ४, ४, ७

मधु नक्तमुनोपसो १, ९०, ७; वा. य. १३, २८; तै. सं.

४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.

१४, ९, ३, १२

मधु नो घावाप्रथिवी ६, ७०, ५

मधुपृष्ठं घोरमयासं ९, ८९, ४

मधुमतीरोपधीर्घाव आप: ४, ५७, ३; अथर्व. २०, १४३, ८

मधुमन्तं तनूनपाद् १, १३, २; साम. १३४८

मधुमन्मे परायणं १०, २४, ६

मधुमाद्यो वनस्पति: १, ९० ८; वा. य. १३, २९; तै. सं.

४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.

१४, ९, ३, १३

मधु वावा ऋतायते १, ९०, ६, वा. य. १३, २७; तै. सं.

४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.

१४, ९, ३, १३

मघोर्धारासु क्षर ९, १७, ८

मघ्वा बल्कल्वंसभवत् १०, ६१, ६

मघ्ये होता दुरोणे बर्हिषोरा ६, १२, १

मघ्व ऊ पु मधुयुवा ५, ७३, ८

मघ्व: पिबतं मधुपेभिरास ४, ४५, ३

मघ्व: सुदं पवस्व ९, ९७, ४४

मघ्व: सोमस्याभिनवा १, ११७, १

मघ्वो वो नाम मासतं ७, ५७, १

मनीषिण: प्र भरध्वं १०, १११, १

मनीषिभि: पवते पूर्य: ९, ८६, २०; साम. ८२२

मनुष्वत्वा नि धीमहि ५, २१, १; तै. ब्रा. ३, ११, ६, ३

मनुष्वदमे अग्नीरस्वदक्षि: १, ३१, १७

मनुष्वदिन्द्र सवनं जुपाण: ३, ३२, ५

मनो अस्या अन आसीत् १०, ८५, १०; अथर्व. १४, १, १०

मनोजवसा वृषणा मदच्यु-८, २२, १६

मनोजवा अयमान ८, १००, ८

मनो न वेपु हवनेपु १०, ६२, ३; वा. य. ७, १७

मनो न योऽध्वन: १, ७१, ९

मनो न्वा हुवामहे १०, ५७, ३; वा. य. ३, ५३; तै. सं.

१, ८, ५, २

मन्त्रमखर्वं सुषितं सुपेक्षं ७, ३२, १३; अथर्व. २०, ५९, ४

मंथला नर: कविमह्यन्तं ३, २९, ५

मन्दन्तु त्वा मयवस्त्रिन्देव: ८, ४, ४; साम. १७२२

मन्दन्तु त्वा मन्दिनो १, १३४, २

मन्दमान ऋतादधि १०, ७३, ५

मन्दस्व होत्रादनु जोषमन्वत: २, ३७, १

मन्दस्वा सु स्वर्णर ८, ६, ३९

मन्दामहे वृषातयस्य १, १२२, १३

मन्विष्ठ यदुशने काव्ये १, ५१, ११

मन्त्रं होतारं शुचिमह्यया ३, २, १५

मन्त्रं होतारसुशिजो नमोभि: १०, ४६, ४

मन्त्रं होतारसुशिजो यविष्ठं ७, १०, ५

मन्त्रं होतारसृष्टिजं ८, ४४, ६; साम. १५४३

मन्त्रजिह्वा जुगुर्वणि: १, १४२, ८

मन्त्रया सोम धारया ९, ६, १; साम. ५०६

मन्त्रस्य कवेर्दिग्यस्य ६, ३९, १

मन्त्रस्य रूपं विविदु: ९, ६८, ६

मन्त्रा कृणुष्वं धिय १०, १०१, २

मन्त्रो होता गृहपति: १, ३६, ५

मन्त्रुरिन्द्रो मन्त्रुरेवात १०, ८३, २; अथर्व. ४, ३२, २;

तै. ब्रा. २, ४, १, ११

मन्ये त्वा यक्षिणं यक्षिणानां ८, ९६, ४

ममचन ते मघवन् ४, १८, ९

ममचन त्वा युवति: ४, १८, ८

ममसु त्वा दिव्य: सोम: १०, ११६, ३

ममसु न: परिज्मा १, १२२, ३; तै. सं. २, १, ११, १

मम त्वा सूर उदिते ८, १, २९

मम देवा विहवे सन्तु १०, १२८, २; अथर्व. ५, ३, ३;

तै. सं. ४, ७, १४, १

मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य ४, ४२, १

मम पुत्रा: कशुहणो १०, १५९, ३

मम ब्रह्मेन्द्र याज्ञच्छ २, १८, ७

ममामे वचो विहवेपु १०, १२८, १; अथर्व. ५, ३, १;

तै. सं. ४, ७, १४, १

मया सो अन्नमत्ति १०, १२५, ४; अथर्व. ४, ३०, ४

मयि देवा द्रविणम् १०, १२८, ३; अथर्व. ५, ३, ५;

तै. सं. ४, ७, १४, १

मयो द्ये मेधिर: पूतवक्ष: ३, १, ३

मयोभूर्वातो अभि वातु १०, १६९, १; तै. सं. ७, ४, १७, १;

वि. १, १७

मरुत: पिबत ऋतुना १, १५, २

मरुतो मारुतस्य न ८, २०, २३
 मरुतो यद् यो दिवः ८, ७, ११; तै. सं. १, ५, ११, ४
 मरुतो यद् यो यत् १, ३७, १२
 मरुतो यस्य हि क्षये १, ८६, १; अथर्व. २०, १, २; वा. य.
 ८, ३१; तै. सं. ४, २, ११, १
 मरुतो बीक्षुपाणिभिः १, ३८, ११
 मरुत्वतो अग्रतीतस्य ५, ४२, ६
 मरुत्वन्तं वृषमं ३, ४७, ५; ६, १९, ११; वा. य. ७, ३६;
 तै. सं. १, ४, १७, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, ४
 मरुत्वन्तं हवामह १, २३, ७
 मरुत्वन्तस्त्वृषीपिणं ८, ७६, ५
 मरुत्वाँ इन्द्रमीदृषः ८, ७६, ७
 मरुत्वाँ इन्द्र वृषभो ३, ४७, १; वा. य. ७, ३८; तै. सं.
 १, ४, १९, १; नि. ४, ९
 मरुत्सु वो वधीमहि ५, ५२, ४
 मरुत्सोन्नस्य वृजनस्य १, १०१, ११
 मरुत्सिद्धो वृत्तवो रुक्मवक्ष ८, २०, २२
 मरुतो अमर्त्यस्य ते ८, ११, ५
 मरुतोणि ते वर्मणा ६, ७५, १८; साम. १८७०; अथर्व.
 ७, ११८, १; वा. य. १७, ४९; तै. सं. ४, ६, ४. ५
 मरुत्तानास आयवो ९, ६४, १७
 मरुतो न शुभ्रस्त्वनं ९, ९६, २०
 मह उग्राय तवसे सुवर्णं ८, ९६, १०
 महः स राय पृथगे १, १४९, १
 महः सु वो अरमिषे स्ववाम ८, ४६, १७
 महत्तत्सोमो महिषः ९, ९७, ४१; साम. ५४२; १२५५,
 नि. १४, १७
 महत्तत्सुर्व्यं स्वविरं १०, ५१, १; नि. ६, ३५
 महत्तद्दः क्रवयः ३, ५४, १७
 महत्तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृक् १०, ५५, २
 महदस्य महतामावृणीमहे १०, ३६, ११
 महश्चक्रेर्वैतः ऋगुवाः ४, ३९, २
 महश्चिस्वमिन्द्र यत् एतान् १, १६९, १
 महश्चिदस्य एतसो ४, १२, ५
 महौ अमरो वृजने चिरप्सो ३, ३६, ४; नि. ६, २३
 महौ असि महिष ३, ४६, २
 महौ असि सोम ज्येष्ठ ९, ६६, १६
 महौ अस्यध्वरस्य ७, ११, १
 महौ आदित्यो नमोपे ३, ५२, ५; तै. ब्रा. २, ८, ७, ६
 महौ इन्द्रः परब्रह्म १, ८, ५; साम. १६६; अथर्व. २०, ७१, १

महौ इन्द्रो नृवदा चर्यामिमा ६, १९, १; वा. य. ७, ३९;
 तै. सं. १, ४, २१, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, ४; नि. ६, १६-१७
 महौ इन्द्रो य ओजसा ८, ६, १; साम. १३०७; अथर्व.
 २०, १३८, १; वा. य. ७, ४०; तै. सं. १, ४, २०, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, ४
 महौ उग्रो वावृषे वीर्याय ३, ३६, ५
 महौ उतासि यस्य ते ७, ३१, ७
 महौ ऋषिर्देवजा ३, ५३, ९
 महान्तं कोशमुदवा ५, ८३, ८; अथर्व. ४, १५, १६
 महान्तं त्वा महीरसु ९, २, ४; साम. १०४०
 महान्तं महिना वयं ८, १२, २३
 महान्ता मित्रावरुणा ८, २५, ४
 महान्तो मङ्गा विश्वो १, १६६, ११
 महान्तस्यस्ये भुव आनिप ३, ६, ४
 महिकेरव ऊतये १, ४५, ४
 महि क्षेत्रं पुरुषं विविद्वा ३, ३१, १५; तै. ब्रा. २, ७, १३, ३
 महि ज्योतिर्निहितं वक्षणा ३, ३०, १४
 महि ज्योतिर्विन्नं त्वा १०, ३७, ८
 महि शोणामवोऽस्तु १०, १८५, १; साम. १९२;
 वा. य. ३, ३१
 महि त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरसु ३, ७, ४
 महि घावापृथिवी भूतं १०, ९३, १
 महि पसरः सुकृतं सोम्यं ९, ७४, ३
 महि महे तवसे दीध्ये नृन् ५, ३३, १
 महि महे दिवे अर्वा ३, ५४, २
 महिज्ञ एषां पितरः १०, ५६, ४
 महि राघो विश्वजन्यं ६, ४७, २५
 महि वो महतामवो वरुण मित्र दाक्षुषे ८, ४७, १
 महि वो महतामवो वरुण मित्रार्यमन् ८, ६७, ४
 महिषासो मायिनश्चिन्न १, ६४, ७
 मही अन्न महिना १, १५१, ५
 मही घावापृथिवी इह ज्येष्ठे ४, ५६, १
 मही शौः पृथिवी चनः १ २२, १३; वा. य. ८, ३२; १३, ३२;
 तै. सं. ३, ३, १०, २; ५, ११, ३; ४, २, ९, ३
 मही मित्रस्य साधयः ४, ५६, ७; साम. १५९८
 महीमे अस्य वृषनाम ९, ९७, ५४; साम. ११०६
 मही यदि धिपणा शिष्ये ३, ३१, १३
 महीरस्य प्रणीतयः (०नास्य) ६, ४५, ३
 महीरस्य प्रणीतयः (०विष्या वसुनि) ८, १२, २१
 मही वामूतिरग्निना मनोऽसु १, ११७, १९

मही समैरचम्बा ३, ५५, २०
 महे चन त्वामद्विवः ८, १, ५; साम. २९१
 महे नो अथ बोधयोषो ५, ७९, १; साम. ४२१; १७४०
 महे नो अथ सुविताय बोधि ७, ७५, २
 महे यत्पित्र ई रसं १, ७१, ५
 महे कुल्काय वरुणस्य ७, ८२, ६
 महो अग्नेः समिधानस्य १०, ३६, १२; वा. य ३३, १७
 महो अर्णः सरस्वती १, ३, १२; वा. य. २०, ८६; नि. ११, २७
 महो देवान्यजसि यक्ष्यातु ६, ४८, ४
 महो हुहो अथ विश्वायु ६, २०, ५
 महो नो अग्ने सुवितस्य ७, १, २४
 महो नो राय आ भर ९, ६१, २६; साम. १२१४
 महो महानि पनयन्त्यस्य ३, ३४, ६; अथर्व. २०, ११, ६
 महो यस्पतिः शवसो १०, २२, ३
 महो रुजामि बन्धुता ४, ४, ११; तै. सं. १, २, १४, ४
 महो विश्वां अमि पतो ८, २३, २६
 मह्यं यजन्तु मम १०, १२८, ४; अथर्व. ५, ३, ४; तै. सं. ४, ७, १४, २
 मह्यं त्वष्टा वज्रमतक्षत् १०, ४८, ३
 मह्या ते सख्यं ३, ३१, १४
 मा कस्य धातमभ्यमित्रिणे १, १२०, ८
 मा कस्य नो अरुणो ७, ९४, ८
 माः कस्य यक्षं सद्रमिव ४, ३, १३
 मा कस्याहुनकृत् ५, ७०, ४
 मा काकम्बीरमुदहो ६, ४८, १७
 माकिरेना पथा गात् ८, ५, ३९
 माकिर्न एना सख्या १०, २३, ७
 माकिर्नेहान्माकीं ६, ५४, ७
 माकुम्भगिन्द्र मूर वरुणीः १०, २२, १२
 मा चिद्वन्यक्षि क्षंसल ८, १, १; साम. २४२; १३६०; अथर्व. २०, ८५, १; नि. ७, २
 मा षष्ठ्या रश्मीरिति १, १०९, ३; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 मा जस्त्रने वृषभ ६, ४४, ११
 मां चत्वार आशवः ८, ७४, १४
 मातली कश्यैर्यमो १०, १४, ३; अथर्व. १८, १, ४७; तै. सं. २, ६, १२, ५
 माता च यत्र दुहिता ३, ५५, १२
 माता देवानामद्विजेः १, ११३, १९
 माता पितरमृत आ भज १, १६४, ८; अथर्व. ९, ९, ८
 माता रुजानां दुहिता ८, १०१, १५; तै. ब्रा. ६, १२, १

मातुर्दिधिषु ६, ५५, ५; नि. ३, १६
 मातृष्वदे परमे ५, ४३, १४
 मा ते अमाञ्जरो यया ८, २१, १५
 मा ते अस्यां सहसावन्परि ७, १९, ७; अथर्व. २०, ३७, ७; तै. सं. १, ६, १२, ५
 मा ते गोवत्र विरराम राघसः ८, २१, १६
 मा ते राधांसि मा त ऊतयो १, ८४, २०; साम. १७२४; नि. १४, ३७
 मातेष यन्नरसे पमथानः ५, १५, ४
 मा ते हरि वृषणा वीतष्टा ३, ३५, ५
 मात्र पुनन्नाद्युण हरस्यः ७, ४०, ६
 मात्रे तु ते सुमिते १०, २९, ६; अथर्व. २०, ७६, ६
 मा त्वास्मिर्धनधीबूमगंधिः १, १६२, १५; वा. य. २५, ३७; तै. सं. ४, ६, ९, २
 मा त्वा तपस्विभ आत्मापि १, १६२, २०; वा. य. २५, ४३; तै. सं. ४, ६, ९, ३
 मा त्वा मूरा अविष्यवो ८, ४५, २३; साम. ७३२; अथर्व. २०, २२, २
 मा त्वा रुद्र जुकुचामा नमो २, ३३, ४
 मा त्वा इयेन उद्वधीव २, ४२, २
 मा त्वा सोमस्य गच्छया ८, १, २०; साम. ३०७; नि. ६, २४
 मावयस्व सुते सचा १, ८१, ८; अथर्व. २०, ५६, ५
 मावयस्व हरिभिः १, १०१, १०; नि. ६, १७
 माध्यन्दिनस्य सवनस्य आनाः ३, ५२, ५
 माध्यन्दिने सवने जातवेदः ३, २८, ४
 मा न इन्द्र परा वृणक् ८, ९७, ७; साम. २६०
 मा न इन्द्र पीयस्नवे ८, २, १५; साम. १८०६
 मा न इन्द्रान्पाविशः ८, ९२, ३१; साम. १२८
 मा न एकस्मिन्नागसि ८, ४५, ३४
 मा नः क्षंसो अरुणो १, १८, ३; वा. य. ३, ३०
 मा नः समस्त वृक्षाः ८, ७५, ९; तै. सं. २, ६, ११, २; नि. ५, २३
 मा नः सेतुः सिषेदयं ८, ६७, ८
 मा नः सोमपरिवायो १, ४३, ८
 मा नः सोम सं वीविजो ८, ७९, ८; तै. सं. ३, २, ५, २
 मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि २, २३, १६
 मा नस्तोके जनये १, ११४, ८; वा. य. १६, १६; तै. सं. ३, ४, ११, २; ४, ५, १०, ३
 मा निन्दत य इमां ४, ५, २
 मा नो अग्ने दुर्धृतये ७, १, २२

मा नो अग्नेऽमृतये ३, १६, ५
 मा नो अग्नेऽवचुजो १, १८९, ५
 मा नो अग्नेऽवीरते परादा ७, १, १९
 मा नो अग्ने सख्या १, ७१, १०
 मा नो अज्ञाता वृजना ७, ३२, २७; साम. १४५७; अथर्व. २०, ७९, २; तांछ्य प्रा. ४, ७, ५, ६
 मा नो अरातिरीक्षा २, ७, २
 मा नो अस्मिन्मववन् १, ५४, १
 मा नो अस्मिन्महाघने ८, ७५, १२; साम. १६५०; तै.सं. २, ६, ११, ३
 मा नो अग्नेभिरभ्यैः ८, ७३, १५
 मा नो गुह्या रिप आधोरहन् २, ३२, २
 मा नो देवानां विद्याः ८, ७५, ८; तै. सं. २, ६, ११, २
 मा नो निदे च वक्तवे ७, ३१, ५; अथर्व. २०, १८, ५
 मा नो मतां अभि हुहन् १, ५, १०; अथर्व. २०, ६९, ८
 मा नो मतां रिपवे ८, ६०, ८
 मा नो मर्षीरा भरा ४, २०, १०; तै. सं. १, ७, १३, ३
 मा नो महान्वसुत १, ११४, ७; वा. य. १६, १५; तै.सं. ४, ५, १०, २
 मा नो मित्रो वरुणो अर्चमासुः १, १६२, १; वा. य. २५, २४; तै. सं. ४, ६, ८, १; नि. ९, ३
 मा नो मृचा रिपुणां ८, ६७, ९
 मा नो रक्ष आ वेदीदाघृणीव ८, ६०, २०
 मा नो रक्षो अभि नव्यातु ७, १०४, २३; अथर्व. ८, ४, २३
 मा नो वधाव हस्ते १, २५, २
 मा नो वधीरिन्द्र मा १, १०४, ८
 मा नो वधी रक्ष मा ७, ४६, ४
 मा नो वधैर्वरुण २, २८, ७
 मा नो वृक्षार्थं वृक्षे समस्यै ६, ५१, ६
 मा नो हिंसीजनिता १०, १२१, ९; वा. य. १२, १०२; तै. सं. ४, २, ७, १
 मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिषेधात ७, ३४, १७; नि. १०, ४५
 मा नो वृणीतामविधिर्वसु ८, १०३, १२; साम. ११०
 मा नो हेतिर्विबस्त ८, ६७, २०
 मां देव दधिरे हव्यवाहं १०, ५२, ४
 मां वृत्तिं नाम देवता १०, ४९, २
 मां नराः स्वस्था वाजयन्तः ४, ४२, ५
 मा पापस्वाय नो नरेन्द्राग्नी ७, ९४, ३; साम. ९१८
 मा वृणन्तो वृत्तिम् १, १२५, ७
 मा प्र गाम पयो वयं १०, ५७, १; अथर्व. १३, १, ५९

मा भूम निष्क्या हवे ८, १, १३; अथर्व. २०, ११६, १;
 तांछ्य प्रा. ९, १०, १
 मा भेम मा अमिष्मो ८, ४, ७; साम. १६०५
 मा मामिमं तव ५, ४०, ७
 मायामिन्द्र मायिनं १, ११, ७
 मायामिन्द्रमिन्द्रसुत ८, १४, १४; अथर्व. २०, २९, ४
 माया वा मित्रावरुणा दिवि ५, ६३, ४
 मारे अस्मद्भि सुसुयो ३, ४१, ८; अथर्व. २०, २३, ८
 मार्जान्यो मृज्यते स्वे ५, १, ८
 मा व एनो अन्यकृतं मुजेम ६, ५१, ७
 मा वां वृको १, १८३, ४
 मा विद्वन्परिपंथिनो १०, ८५, ३२; अथर्व. १४, २, ११
 मा वो भ्रन्वं मा भ्रपंतं १, ४१, ८
 मा वो दात्रान्मरुतो ७, ५६, २१
 मा वो मृगो न यवसे १, ३८, ५
 मा वो रसानिता ५, ५३, ९
 मा वो रिषस्तानिता १०, ९७, २०; वा. य. १२, ९५; तै. सं. ४, २, ६, ५
 मा श्वे अग्ने नि वदाम वृणां ७, १, ११
 मा सस्युः श्वनमा विदे ८, ४५, ३६
 मा सा ते अस्मत्सुमतिर्विद १, १२१, १५
 मा सीमवध आ माग् ८, ८०, ८
 मा खेषत सोमिनो वक्षता ७, ३२, ९
 माहं मघोनो वरुण २, २७, १७; २८, ११, २९, ७
 मित्रं वयं हवामहे १, २३, ४; साम. ७९३
 मित्रं हुवे पूतवसं १, २, ७; साम. ८४७; वा. य. ३३, ५७
 मित्रं कृणुष्वं खलु १०, ३४, १४
 मित्रं न वं शिम्वा गोपु १, १५१, १; तै. मा. २, ८, ७, ६
 मित्रं न वं सुधितं ६, १५, २
 मित्रश्च तुभ्यं वरुणः ३, १४, ४
 मित्रश्च नो वरुणश्च ५, ७२, ३
 मित्रस्तन्नो वरुणो देवो अयः ७, ६४, ३
 मित्रस्तन्नो वरुणो मामहन्त ७, ५२, २
 मित्रस्तन्नो वरुणो रोदसी ७, ४०, २
 मित्रस्य चर्पणीष्ठतो ३, ५९, ६; वा. य. ११, ६२; तै. सं. ३, ४, ११, ५; ४, १, ६, ३; तै. मा. ४, ३, २
 मित्रा तना न रथ्या ८, २५, २
 मित्राय पञ्च येमिरे ३, ५९, ८
 मित्राय शिक्ष वरुणाय १०, ६५, ५
 मित्रावरुणवन्ता उत ८, ३५, १३
 मित्रो अहोभिदावुरु ५, ६५, ४

मित्रो अग्निर्भवति ऋ ३, ५, ४
 मित्रो जनान्पातयति ३, ५९, १; तै. सं. ३, ४, ११, ५;
 तै. ब्रा. ३, ७, २, ३; नि. १०, २२
 मित्रो देवेष्वायुषु ३, ५९, ९
 मित्रो नो अत्यंहति ८, ६७, २
 मिमाषि वह्निरेतशः ९, ६४, १९
 मिमाषु घौरदितिवर्तये नः ५, ५९, ८
 मिमीहि श्लोकमाख्ये १, ३८, १४
 मिम्यक्ष येपु रोदसी ६, ५०, ५; नि. ६, ६
 मिम्यक्ष येपु सुधिता १, १६७, ३
 मिहः पावकाः प्रतता अभूव ३, ३१, २०
 मीळहुमलीव पृथिवी ५, ५६, ३
 मुञ्चन्तु मा शपध्याद् १०, ९७, १६; अथर्व. ६, ९६, २;
 ७, ११२, २; वा. य. १२, ९०
 मुञ्चामि स्वा हविषा जीवनाय १८, १६१, १; अथर्व.
 ३, ११, १; २०, ९६, ६
 मुनयो वातरक्षनाः १०, १३६, २
 मुसुक्ष्वो मनवे १, १४०, ४
 मुनोद गर्भो वृषभः १०, ८, २
 मुषाय सूर्यं कवे १, १७५, ४
 मूरा अमरा न वयं १०, ४, ४; नि. ६, ८
 मूर्ध्ना दिवो नभिरग्निः १, ५९, २
 मूर्धानं दिवो अरतिं ६, ७, १; साम. ६७; ११४०; वा. य.
 ७, २४; ३३, ८; तै. सं. १, ४, १३, १
 मूर्ध्नां मुखो भवति नक्तं १०, ८८, ६; नि. ७, २७
 मूर्धो न शिखा व्यदन्ति १०, ३३, ३
 मृगो न भीमः कुचरो गिरि १०, १८०, २; साम. १८७३;
 अथर्व. ७, ८४, ३; वा. य. १८, ७१; तै. सं.
 १, ६, १२, ४
 मृजन्ति त्वा दश क्षिपो ९, ८, ४; साम. ११८१
 मृजन्ति त्वा समध्रुवो ९, ६६, ९
 मृजानो वारे पवमानो ९, १०७, २२; साम. १०८०
 मृक्यमानः सुहस्य ९, १०७, २१; साम. ५१७; १०७९
 मृकत नो मरुतो मा वधि ५, ५५, ९
 मृत्वा नो रुद्रोत १, ११४, २; तै. सं. ४, ५, १०, २
 मृत्योः पदं योपयन्तो १०, १८, २, अथर्व. १२, २, ३०;
 तै. आ. ६, १०, २
 मेघन्तु ते वह्नयो २, ३७, ३; नि. ८, ३
 मेघाकारं विदधस्य १०, ९१, ८; साम. ९८४; तै. ब्रा.
 ३, ११, ६, ३
 मेहनाहनकरणाद् १०, १६३, ५; अथर्व. २०, ९६, २१

मेनमग्ने वि दहो १०, १६, १; अथर्व. १८, २, ४; तै. आ.
 ६, १, ४
 मोक्षमर्कं विन्दते १०, ११७, ६; तै. ब्रा. २, ८, ८, ३;
 नि. ७, ३
 मो ते रिषन्वे अच्छोक्तिभिः ८, १०३, १३
 मो पु णः परापरा १, ३८, ६
 मो पु णः सोम मृत्वे १०, ५९, ४
 मो पु त्वा वायव्यमनरे ७, ३२, १; साम. २८४; १६७५
 मो पु देवा अदः स्वर १, १०५, ३
 मो पु मर्कवे ८, ९२, ३०; साम. ८२६; अथर्व. २०, ६०, ३
 मो पु वरुण मृषमयं ७, ८९, १
 मो पु वो अस्मदग्निं तानि १, १३९, ८; अथर्व. २०, ६७, २
 मो पु ण इन्द्रात्र पृच्छु १, १७३, १२; वा. य. ३, ४६
 मो पु णो अत्र सुहुरन्त ३, ५५, २
 मो व्वद्य हुहणावान् ८, २, २०
 य आत्मदा बलदा यस्य १०, १२१, २; अथर्व. ४, २, १;
 १३, ३, २४; वा. य. २५, १३; तै. सं. ४, १, ८, ४;
 ७, ५, १७, १
 य आधाय चक्रमानाय १०, ११७, २
 य आनयस्पावतः ६, ४५, १; साम. १२७
 य आपिर्निष्यो वरुण मित्रा ७, ८८, ६
 य आयुं कुत्समतिथिग्व ८, ५३, २
 य आर्जकिषु कृत्वसु ९, ६५, २३; साम. ११६४
 य आस्तेयस्य चरति ७, ५५, ६; अथर्व. ४, ५, ५
 य आस्त्वक आशये ८, ४१, ७
 य इदं आविवासति ६, ६०, ११; साम. ११५०
 य इन्द्रोः पवमानस्यानु ९, ११४, १
 य इन्द्र चमसेत्वा ८, ८२, ७; साम. १६२
 य इन्द्र यतयस्त्वा ८, ६, १८
 य इन्द्र जुष्टो मयवन्ते अग्नि ७, २७, २; तै. ब्रा. २, ८, ५, ७
 य इन्द्र सस्यमतो ८, ९७, ३
 य इन्द्र सोमपावतो ८, १२, १; साम. ३९४; अथर्व.
 २०, ६३, ७
 य इन्द्राक्षी चित्रतमो रथे १, १०८, १
 य इन्द्राग्नी सुतेषु वां ६, ५९, ४; नि. ५, २२
 य इन्द्राय वचोयुजा १, २०, २
 य इन्द्राय सुनवद् सोमं ४, २४, ७
 य इमा विश्वा जातानि ५, ८२, ९
 य इमा विश्वा सुवगानि शुद्ध १०, ८१, १; वा. य. १७, १७;
 तै. सं. ४, ६, २, १

य इमे उमे अहनी ५, ८२, ८
य इमे सावायुयिवी अनित्री १०, ११०, ९; अथर्व. ५, १२, ९; वा. य. २९, ३४; तै. मा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १४
य इमे रोदसी उमे अहं ३, ५३, १२
य इमे रोदसी मही समीची ८, ६, १७
य इमे रोदसी मही सं मातरेव ९, १८, ५
य ई राजानावृत्तया ६, ६२, ९
य ई बहव आशुभिः ५, ६१, ११
य ईत्यन्ति पर्वतान् १, १९, ७
य ई चकार न सो अस्य १, १६४, ३२; अथर्व. ९, १०, १०; नि. २, ८
य ई चिकेत गुहा १, ६७, ७
य ईतिरे सुवनस्य १०, ६३, ८
य उक्या केवळा दधे ८, ५२, ३
य उक्येभिर्न विम्वते ८, ५१, ३
य उग्र इव सार्वहा ६, १६, ३९; साम. १७०७; तै. सं. २, ६, ११, ४
य उग्रः सन्ननिवृतः ८, ३३, ९; साम. १६९८; अथर्व. २०, ५३, ३; ५७, १३
य उग्रा अर्कमानुषुः १, १९, ४
य उग्रेभ्यश्चिद्वोजियान् ९, ६६, १७
य उदाजल्पितो १०, ६२, २
य उदांन इव्ययनं १०, १९, ५; अथर्व. ६, ७७, २
य उरधि यज्ञे अश्वरेष्ठा १०, ७७, ७
य उरचीन्द्र देवगोपाः १, ५३, ११; अथर्व. २०, २१, ११
य उग्रः फलिगं भिन्त ८, ३२, २५
य उवाता मनसा सोमं १०, १६०, ३; अथर्व. २०, ९६, ३
य उ भिया वनेष्वा २, ८, ३
य उस्त्रिया अग्न्या अन्तः ९, १०८, ६; साम ५८५
य जक्षादंहसो सुचव ८, २४, २७
य जग्राभं मासहे ८, १, ३२
य जग्रा वातरंहसो ८, ३४, १७
य जते विदमिभिः ८, १, १२; साम. २४४; अथर्व. १४, २, ४७; तै. मा. ४, २०, १; कात्या. औ. सू. २५, ५, ३०; ताण्ड्या. मा. ९, १०, १
य जते चित्रास्वदेव्याः ८, २, ३९
य जतेन सूर्यमारोहन् १०, ६२, ३
य जग्नः आवचसत्ता ८, ४६, १२
य जग्न्या रिष्टिविद्युतः ५, ५२, १३
य एक इक्ष्वाक्यती ४, १७, ५

य एक इक्ष्म हृदि ६, ४५, १६
य एक इक्ष्मश्चर्वणीनां ६, २२, १; अथर्व. २०, ३६, १
य एक इक्ष्मिदवते १, ८४, ७; साम. ३८९; १३४१; अथर्व. २०, ६३, ४; नि. ४, १७
य एकश्चर्वणीनाम् १, ७, ९; अथर्व. २०, ७०, १५
य एको अस्ति दंसना ८, १, २७
य एनमादिदेवति ६, ५६, १
य ओजिष्ठ इन्द्र तं ६, ३३, १
य ओजिष्ठस्तमा भर ९, १०१ ९; साम. ८२०
य ओहते रक्षसो देववीतौ ५, ४२, १०
यं वयं नवया नरः १, ४१, ५
यं युवं दाक्षधराय देवा ६, ६८, ६
यं रक्षन्ति प्रचेतसो १, ४१, १; साम. १८५
यं वर्धयन्तीक्षिरः ६, ४४, ५
यं विशा उक्यनाहसो ८, १२, १३
यं वै सूर्य स्वर्मानुः ५, ४०, ९
यं सीमकृष्वन्तमसे ४, १३, ३
यं सीमनु प्रवतेव प्रवन्तं ४, ३८, ३
यं सुपर्णः परावतः १०, १४४, ४
यं सोममिन्द्र पृथिवीं ३, ४६, ५
यं सा वृच्छन्ति कुह २, १२, ५; अथर्व. २०, ३४, ५
यः ककुभो निधारयः ८, ४१, ४
यः कुक्षिः सोमपातमः १, ८, ७; अथर्व. २०, ७१, ३
यः कृन्तदिहि वोम्यं ८, ४५, ३०
यः पंचचर्पणीरमि ७, १५, २
यः परस्थाः परावतः १०, १८७, २; अथर्व. ६, ३४, ३; नि. ५, ५
यः पावमानीरध्वेति ९, ६७, ३१; साम. १२२८
यः पुष्पिणीश्च २, १३, ७
यः पूष्योय वेचसे १, १५६, २; तै. मा. २, ४, ३, ९
यः पृथिवीं व्यथमांताम् २, १२, २; अथर्व. २०, ३४, २
यः पौकवेवेण कविषा १०, ८७, १६; अथर्व. ८, ३, १५
यः प्राणतो मिमिषतो १०, १२१, ३; अथर्व. ४, २, २; वा. य. २३, ३; २५, ११; तै. सं. ४, १, ८, ४; ७, ५, १६, १
यः शक्रो युक्तो अहव्यः ८, ६६, ३
यः शरमस्तुविशरम ते ६, ४४, २
यः शम्बरं पर्वतेषु २, १२, ११; अथर्व. २०, ३४, ११
यः शशतो मङ्गलो २, १२, १०; अथर्व. २०, ३४, १०
यः शुक्र इव सूर्यो १, ४३, ५
यः क्षुरेभिर्हव्यो १, १०१, ६

यः वेदाँ अधिनिर्णिजः ८, ४१, १०
 यः संख्ये चिच्छतक्रतुः ८, ३२, ११
 यः सत्राहा विचर्यणिः ६, ४६, ३; साम. २८६
 यः सप्तसिद्धिपथः २, १२, १२; अथर्व. २०, ३४, १३
 यः समिधा य आहुती ८, १९, ५
 यः सुनीयो ददाशुये २, ८, २
 यः सुन्वते पचते २, १२, १५; अथर्व. २०, ३४, १८
 यः सुन्वंतमवति यः २, १२, १४; अथर्व. २०, ३४, १५
 यः सुपत्यः सुदक्षिणः ८, ३३, ५
 यः सुविन्दमनर्क्षमि ८, ३२, २
 यः सोमः कलशेष्वौ ९, १२, ५; साम. १२००
 यः सोम सख्ये तव १, ९१, १४
 यः स्त्रीहितीयु पुत्र्यः १, ७४, २; साम. १३८०
 यः सारुधानो गध्यासम ४, ३८, ४
 यं कुमार नवं रयं १०, १३५, ३
 यं कुमार प्रावर्त्यो १०, १३५, ४
 यं क्रन्दसी अवसा १०, १२१, ६; अथर्व. ४, २, ३; वा. य.
 ३२, ७; तै. सं. ४, १, ८, ५
 यं क्रन्दसी संयती २, १२, ८; अथर्व. २०, ३४, ८
 यश्च गोषु दुष्पच्यं ८, ४७, १४
 यश्चित्रमप्य उचसो वहन्ती १, ११३, २०
 यश्चिद्धि ते अपि व्यधिः ८, ४५, १९
 यश्चिद्धि ते गणा इमे ५, ७९, ५
 यश्चिद्धि ते पुरुषत्रा ४, १२, ४; तै. सं. ४, ७, १५, ६
 यश्चिद्धि ते विसो यथा १, २५, १; तै. सं. ३, ४, ११, ४
 यश्चिद्धि त्वं गृहेगृह १, २८, ५; नि. ९, २१
 यश्चिद्धि त्वा जना इमे ८, १, ३; अथर्व. २०, ८५, ३
 यश्चिद्धि वां पुर ऋषयो ८, ८, ६
 यश्चिद्धि शश्वता तना १, २६, ६; साम. १६१८
 यश्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र ४, ३२, १३; ८, ६५, ७
 यश्चिद्धि सत्य सोमपा १, २९, १; अथर्व. २०, ७४, १
 यच्छक्रासि परावति (०। अतस्त्वा) ८, ९७, ४;
 साम. २६४

यच्छक्रासि परावति (०। यद्वा) ८, १३, १५
 यच्छक्रमलौ भवति ७, ५०, ३
 यच्छक्रभूया इमं हवं ८, ४५, १८
 यजश्चैनं प्रियमेधा ८, २, ३७
 यजन्ते अस्व सख्यम् ७, ३६, ५
 यजमानाय सुन्वत आसे ५, २६, ५
 यजस्व वीर प्र विहि २, २६, २
 यजस्व होतरि पितो ६, ११, १

यजा नो मित्रावरुणा १, ७५, ५; साम. १५३७; वा. य.
 ३३, ३; तै. जा. २, ७, १२, १
 यजाम इक्ष्मसा वृद्धमिन्द्र ३, ३२, ७
 यजामह इन्द्रं वज्रं १०, २३, १; साम. ३३४
 यजामहे वां महः १, १५३, १
 यजिष्ठ त्वा यजमाना १, १२७, २; साम. १८१४
 यजिष्ठ त्वा ववृमहे ८, १९, ३; साम. ११२; १४१३
 यजातवेदो भुवनस्य १०, ८८, ५
 यजायया अपूर्व्यं ८, ८९, ५; साम. ६०१; १४२९
 यजाययास्तद्वहस्य ३, ४८, २
 यज्ञ इन्द्रमवर्धय ८, १४, ५; साम. १२१; १६३९; अथर्व.
 २०, २७, ५
 यज्ञं च नस्तम्यं च १०, १५७, २; साम. ११११; अथर्व.
 २०, ६३, १; १२४, ४
 यज्ञं पृच्छामि १, १०५, ४
 यज्ञस्य केतुः पचते ९, ८६, ७
 यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं हविर्मन्त १०, १२२, ४
 यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमग्निम् ५, ११, २; साम. ९०९;
 तै. सं. ४, ४, ४, ३
 यज्ञस्य वो रथ्यं विश्पतिं १०, ९२, १
 यज्ञस्य हि त्वं ऋत्विजा ८, ३८, १; साम. १०७३
 यज्ञानां रथ्ये वयं ८, ४४, २७
 यज्ञायज्ञा वाः सप्रना तुतुर्वणिः १, १६८, १
 यज्ञायज्ञा वो अग्नये ६, ४८, १; साम. ३५; ७०३; वा. य.
 २७, ४२
 यज्ञासाहं दुव इये १०, २०, ७
 यज्ञे दिवो वृषदने वृथिग्या ७, २७, १
 यज्ञेन गातुमप्युतो २, २१, ५
 यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः १, १६४, ५०; १०, ९०, १६;
 अथर्व. ७, ५, १; वा. य. ३१, १६; तै. सं. ३, ५, ११, ५;
 तै. आ. ३, २, ७; वा. जा. १०, २, २, २
 यज्ञेन वर्धत जातवेदस्य २, २, १
 यज्ञेन वाचः पदवीयं १०, ७१, ३
 यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अर्वाक् ३, ३२, १३
 यज्ञमिन्द्रमुतक्रतुं ८, १३, ८
 यज्ञमिन्द्रं शवाहसं ८, १२, २०
 यज्ञेयज्ञे स मर्या १०, ९३, २
 यज्ञैः समिक्ताः पृषतीभिः २, ३६, २; अथर्व. २०, ६७, ४
 यज्ञैरधर्वा प्रथमः १, ८३, ५; अथर्व. २०, २५, ५
 यज्ञैरिषूः संनममानः १०, ८७, ४; अथर्व. ८, ३, ६
 यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो १, ८६, २; तै. सं. ४, २, ११, २

यज्ञो देवानां प्रलोति सुखं १, १०७, १; वा. य. ८, ४,
३३, ६८; तै. सं. १, ४, २२, १; २, १, ११, ४
यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो मृत ३, ३२, १२
यज्ञो हि धेन्वं १, १७३, ११
यज्ञो हीको वो अन्तर ८, १८, १९
यं जनासो हविष्मन्तो ८, ७४, २; साम. १५६५
यत् इन्द्र भयामहे ८, ६१, १३; साम. २७४; १३२१;
अथर्व. १९, १५, १; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ४; तै. आ.
१०, १, १; तां. ब्रा. १५, ४, ३
यथा सुवर्णी रातिनी ४, ६, ३
यत्किं चेदं वरुण ७, ८९, ५; अथर्व. ६, ५१, ३; तै. सं.
३, ४, ११, ३
यत्तुदस्वर एतत्तं ८, १, ११
यत्ततीयं सवनं रत्नधेयं ४, ३५, ९
यत्तं अपो यदोषधीः १०, ५८, ७
यत्ते कृष्णः शकुन १०, १६, ६; अथर्व. १८, ३, ५५; तै. आ.
६, ४, २
यत्ते गात्राद्भिना १, १६२, ११; वा. य. २५, ३४; तै. सं.
४, ६, ८, ४
यत्ते चतस्रः प्रदिशो १०, ५८, ४
यत्ते दिक्षु प्रगर्षं ५, ३९, ३; साम. ११७४
यत्ते दिवं यत्पृथिवीं १०, ५८, २
यत्ते पराः परावतो १०, ५८, ११
यत्ते पर्वतामृहवो १०, ५८, ९
यत्ते पवित्रमचिन्त ९, ६७, २४
यत्ते पवित्रमचिन्ति ९, ६७, २३; वा. य. १९, ४१; तै. ब्रा.
१, ४, ८, २
यत्ते भूतं च मयं च १०, ५८, १२
यत्ते भूमिं चतुर्भुवि १०, ५८, ३
यत्ते मनुष्यदनीकं १०, ६९, ३
यत्ते मरीचीः प्रवतो १०, ५८, ३
यत्ते यमं वैवस्वतं १०, ५८, १
यत्ते राजन्भूतं हविः ९, ११४, ४
यत्ते विश्वमिदं जगत् १०, ५८, १०
यत्ते समुद्रमर्णवम् १०, ५८, ५
यत्ते सादे महसा १, १६२, १७; वा. य. २५, ४०; तै. सं.
४, ६, ९, २
यत्ते सूर्यं यदुपमं १०, ५८, ८
यत्ते सोमं गवागिरो १, १८७, ९
यत्ता तुरीयस्तुभिः १, १५, १०

यत्ता देवा प्रपियन्ति १०, ८५, ५; अथर्व. १४, १, ४; नि.
११, ५
यत्ता पृच्छादीजानः ८, २४, ३०
यत्ता यामि दक्षि तक्षः १०, ४७, ८
यत्ता सूर्यं स्वमीनुः ५, ४०, ५
यत्ता होतारमनजन् ३, १२, ५
यत्ते चया मा नद्यन्त १, १६६, ५
यत्पजन्त्य कनिकदत् ५, ८३, ९
यत्पाकत्रा मनसा १०, २, ५; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ५
यत्पाञ्चजन्यया विषेन्धे ८, ६३, ७; नि. ३, ८
यत्पुण्यं इयदुः १०, ९०, ११; अथर्व. १९, ६, ५; वा. य.
३१, १०; तै. ब्रा. ३, १२, ५
यत्पुण्येण हविषा १०, ९०, ६; अथर्व. १९, ६, १०; वा. य.
३१, १४; तै. आ. ३, १२, ३
यत्पुण्यं मरुतो यच्च नूतन ५, ५५, ८
यत्पायः सिष्ट पृथ्वीभिरथैः ५, ५८, ६
यत्त कामा निकामाश्च ९, ११३, १०
यत्त क्व च ते मनो ६, १६, १७; साम. ७०६
यत्त भावा पृथुबुध १, २८, १
यत्त ज्योतिरजसं ९, ११३, ७
यत्त देवो कचायतो ४, ३०, ५
यत्त द्वाविज जमना १, २८, २
यत्त नार्यपथ्यवं १, २८, ३
यत्त बाणाः संपतन्ति ६, ७५, १७; साम. १८६६; वा. य.
१७, ४८; तै. सं. ४, ६, ४, ४
यत्त ब्रह्मा पथमान ९, ११३, ६
यत्त मंथा वि बभूवो १, २८, ४
यत्त राजा वैवस्वतो ९, ११३, ८
यत्त बह्विभिरहितो ५, ५०, ४
यत्त वेत्थ वनस्पते ५, ५, १०; तै. ब्रा. ३, ७, २, ५
यत्त शूरासस्तन्वो वितन्वते ६, ४६, १२
यत्ता चकुरस्तुता गातुमसौ ७, ६३, ५; नि. ६, ७
यत्तानन्दाश्च मोदाश्च ९, ११३, ११
यत्ता नरः समथन्ते कृतध्वजो ७, ८३, २
यत्ताजुकामं चरणं ९, ११३, ९
यत्ता वदेते अवरः १०, ८८, १७; नि. ७, ३०
यत्ता समुद्रः स्कभितो १०, १४९, २
यत्ता सुवर्णा अमृतस्य १, १६४, २१; अथर्व. ९, ९, २२;
नि. ३, १२
यत्तेदानीं इयसि १०, ८७, ६; अथर्व. ८, ३, ५

यत्रोत चाधितेभ्यः ४, ३०, ४
 यत्रोत मर्त्याय कं ४, ३०, ६
 यत्रोपधीः समगमत् १०, ९७, ६; वा. य. १२, ८०; तै. सं.
 ४, २, ६, २
 यस्तं वस्तस्य भवो गामरक्षन् ४, ३३, ४
 यस्तानोः सानुमाकहत् १, १०, २; साम. १३४५
 यस्तिन्धौ यदसिक्त्यां ८, २०, २५
 यस्तोम आ सुते नर ७, ९४, १०
 यस्तोम चित्रमुक्थं ९, १९, ९; साम. ९९९
 यस्तोमसिन्द्र विष्णवि ८, १२, १६; साम. ३८४; अधर्व.
 २०, १११, १
 यस्तोमो वाज्रमर्पति ९, ५६, २
 यस्त्यो दीर्घमसन्नानि ८, १०, १
 यथा कण्वे मघवन्मसदस्त्विति ८, ४९, १०
 यथा कण्वे मघवन्मेघे ८, ५०, १०
 यथा कलां यथा शर्फं ८, ४७, १७; अधर्व. ६, ४६, ३;
 १९, ५७, १
 यथा गौरो अपा कृतं ८, ४, ३; साम. २५२: १७२१; नि.
 ३, २०
 यथा चिक्कण्वमावतं ८, ५, २५
 यथा चिक्कण्वमतसं ८, ६०, ७
 यथा चिन्मन्यसे हृदा ५, ५६, २
 यथा देवा असुरेषु १०, १५१, ३; तै. ब्रा. २, ८, ८, ७
 यथा नो अदितिः कर्तु १, ४३, २; तै. सं. ३, ४, ११, २
 यथा नो मित्रो अर्धमा ८, ३१, १३
 यथा नो मित्रो वरुणो १, ४३, ३
 यथापवथा मनवे ९, ९६, १२
 यथा पूर्वैभ्यः क्षतसा ९, ८२, ५
 यथा पूर्वैभ्यो जतिभ्यः १, १७५, ६; १७६, ६
 यथामवदनुदेथी १०, १३५, ६
 यथा मनौ विवस्वति ८, ५२, १
 यथा मनौ सावर्णौ ८, ५१, १
 यथायजो होत्रमग्ने पृथिन्या ३, १७, २
 यथा युगं वरप्रया १०, ६०, ८
 यथा रुद्रस्य सुनवो ८, २०, १७
 यथा वः स्वाहा अग्नये दाशेम ७, ३, ७
 यथा वरो सुषाक्ते ८, २४, २८
 यथा वशन्ति देवास्तथेदसत् ८, २८, ४
 यथा वातः पुष्करिणीं ५, ७८, ७; श. ब्रा. १४, ९, ४, २२
 यथा वातो यथा वनं ५, ७८, ८; वा. य. ८, २८; नि. ३, १५
 यथा वामशिरश्चिना ८, ४२, ५

यथा विह्वौ अरं करत् २, ५, ८
 यथा विमस्य मनुषो १, ७६, ५
 यथा ह स्यद्वतयो ४, १२, ६; १०, १२६, ८; तै. सं.
 ४, ७, १५, ७
 यथाहान्यनुपूर्वं १०, १८, ५; अधर्व. १२, २, २५; तै. आ.
 ६, १०, १
 यथा होतमनुषो देवताता ६, ४, १; तै. सं. ४, ३, १३, २
 यथेवं पृथिवी मही १०, ६०, ९
 यथोत कृत्व्ये चने ८, ५, २६
 यद्वक्त्रः प्रथमं जायमानः १, १६३, १; वा. य. २९, १२;
 तै. सं. ४, २, ८, १; ६, ७, १
 यदन्न एषा समितिः १०, ११, ८; अधर्व. १८, १, २६
 यदग्ने अथ मिथुना १०, ८७, १३; अधर्व. ८, ३, १२
 यदग्ने कानि कानि चित् ८, १०२, २०; अधर्व. १९, ६४, ३;
 वा. य. ११, ७३; तै. सं. ४, १, १०, १
 यदग्ने विविजा असि ८, ४३, २८
 यदग्ने मर्त्यस्त्वं ८, १९, २५
 यदग्ने स्यामहं त्वं ८, ४४, २३
 यदङ्गा तविपीययो ८, ७, २
 यदङ्गा तविपीयस ८, ६, २६
 यदङ्गा त्वा भरताः सं वरेषु ३, ३३, ११
 यदङ्गा वाङ्मुपे त्वं १, १, ६
 यदचरस्तन्मा वावृधानो १०, ५४, २; वा. ब्रा. ११, १, ६, १०
 यदज्ञानेषु वृजनेषु १०, २७, ४
 यदस्युपजिह्मिका ८, १०२, २१; वा. य. ११, ७४; तै. सं.
 ४, १, १०, १; नि. ३, २०
 यददो दिवो अर्णय ८, २६, १७
 यददो पितो अजगन् १, १८७, ७
 यददो वात ते गृहे १०, १८६, ३; साम. १८४२; तै. ब्रा.
 २, ४, १, ८; तै. आ. २, ४२, २
 यदङ्गिः परिधिष्यसे ९, ६५, ६; साम. ७८५
 यदद्य कथं वृत्रहन् ८ ९३, ४; साम. १२६; अधर्व. २०, ११२, १;
 वा. य. ३३, ३५
 यदद्य कर्हि कर्हि चित् ८, ७३, ५
 यदद्य त्वा पुरुषुत ६, ५६, ४
 यदद्य त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन् ३, २९, १३; अधर्व. ७, ९७, १;
 वा. य. ८, २०; तै. सं. १, ४, ४४, २
 यदद्य सागं विभज्जसि १, १२३, ३
 यदद्य वां नास्त्योक्तयैः ८, ९, ९; अधर्व. २०, १४०, ४
 यदद्य सूर उदिनेऽनागा ७, ६६, ४; साम. १३५१; वा. य. ३६, २०
 यदद्य सूर उदिने यन् ८, २७, २१

यदय सूर्य उद्यति ८, २७, १९
यदय सूर्य जवो नागाः ७, ६०, १
यदय स्यः परावति ५, ७३, १
यदयभिनावपाक ८, १०, ५
यदयभिनावहस्य ८, ९, १३; अथर्व. २०, १४१, ३
यदयभिगावो अभिगू ८, २२, ११
यदंतरा परावत्स ३, ४०, ९; अथर्व. २०, ६, ९
यदन्तरिक्षे पतयः पुरुमुजा ८, १०, ६
यदन्तरिक्षे यद्वि ८, ९, २; अथर्व. २०, १३९, २
यदन्ति यद्य दारके ९, ६७, २१
यदन्मासु वृषभो ३, ५५, १७
यदपामोषधीनां १, १८७, ८
यदस्तु यद्वनस्पती ८, ९, ५; अथर्व. २०, १३९, ५
यदजवं प्रयनं वां वृणानः १, १०८, ६
यदयार्तं शुभस्पती १०, ८५, १५; अथर्व. १४, १, १५
यदयार्तं द्विबोदासाय वरतिः १, ११६, १८
यदयुक्ता अरुणा १, ९४, १०
यदयुन सारमेय ७, ५५, २
यदयस्य ऋषियो मक्षिका १, १६२, ९; वा. य. २५, ३२;
तै. सं. ४, ६, ८, ३
यदयान्वर्षु प्रयतीरयुग्मं ५, ५५, ६
यदय्याय वास उपस्तृणति १, १६२, १६; वा. य. २५, ३९;
तै. सं. ४, ६, ९, २
यदयिना शुक्लमानाव १०, ८५, १४; अथर्व. १४, १, १४
यदय्य धामनि प्रिये ८, १२, ३२
यदय्य नन्तरध्वनीय ८, ६, १३
यदाक्षि यात्याजिह्व ८ ४५, ७
यदा ते मारुतीर्विषाः ८, १२, २९
यदा ते विष्णुरोजसा ८, १२, २७
यदा ते हव्यं हरी ८, १२, २८
यदादीध्वे नदविषाणि १०, ३४, ५; नि. १२, ७
यदापीतासो अंशवो ८, ९, १९; अथर्व. २०, १४२, ४
यदारमकन्तुभवः पितृभ्यां ४, ३३, २
यदा वज्रं हिरण्यमिद १०, २३, ३; अथर्व. २०, ७३, ४
यदा वलस्य पीयतो १०, ६८, ६; अथर्व. २०, १६, ६
यदा बाजमसनत् १०, ६७, १०; अथर्व. २०, ९१, १०
यदा वीर्यदपीर्यं ८, ४७, १३
यदा वीरस्य देवतां दुर्गोणे ७, ४२, ४
यदा वृत्रं नदीवृत्तं ८, १२, २६
यदावसा निःशसा १०, १६४, ३; अथर्व. ६, ४५, २;
तै. वा. ३, ७, १२, ४

यदा समयं न्यवेद ४, २४, ८
यदासु मर्तो अमृतासु १०, १५, १
यदा सूर्यमसुं दिवि ८, १२, ३०
यदि क्षितायुर्वेदि वा १०, १६१, २; अथर्व. ३, ११, २;
२०, १६, ७
यदिन्द्र चित्र मेहनास्ति ५, ३९, १; साम. ३४५, ११७२;
तांज्य मा. १४, ६, ४; नि. ४, ४
यदिन्द्र ते चतस्रो ५, ३५, २
यदिन्द्र दिवि पार्ये यदधक् ६, ४०, ५
यदिन्द्र नाहुषीर्वा ६, ४६, ७; साम. २६२
यदिन्द्र पूर्वो अपराय शिभक् ७, २०, ७
यदिन्द्र वृत्तनाज्ये ८, १२, २५
यदिन्द्र प्रागपायुदक् (०। आ बाहि) ८, ६५, १
यदिन्द्र प्रागपायुदक् (०। सिमा) ८, ४, १; साम. २७१;
१२३१; अथर्व. २०, १२०, १
यदिन्द्र ब्रह्मणस्पते १०, १६४, ४; अथर्व. ६, ४५, ३
यदिन्द्र मन्महास्त्वा ८, १५, १२
यदिन्द्र यावत्स्त्वं ७, ३२, १८; साम. ३१०; १७९६;
अथर्व. २०, ८२, १
यदिन्द्र राघो अस्ति ८, ५४, ५
यदिन्द्र सरो अवेतः ६, ४६, १३
यदिन्द्राग्नी अवमस्यां १, १०८, ९
यदिन्द्राग्नी उदित्वा सूर्यस्य १, १०८, १२
यदिन्द्राग्नी जना इमे ८, ४०, ७
यदिन्द्राग्नी दिवि हो १, १०८, ११
यदिन्द्राग्नी परमस्यां १, १०८, १०; नि. १२, ३१
यदिन्द्राग्नी मदधः स्वे १, १०८, ७
यदिन्द्राग्नी यदुषु १, १०८, ८
यदिन्द्राहं यथा त्वं ८, १४, १; साम. १२२; १८३४; अथर्व.
२०, २७, १
यदिन्द्राहन्मथमजामहीनां १, ३२, ४; तै. मा. २, ५, ४, ३
यदिन्द्वेण सरथं याधो ८, ९, १२; अथर्व. २०, १४१, २
यदिन्द्रो अनयद्वितो ६, ५७, ४; साम. १४८
यदिन्विन्द्र पृथिवी १, ५२, ११
यदि प्रवृद्ध सत्यते ८, १२, ८
यदिमा वाजयज्जहं १०, ९७, ११; वा.य. १२, ८५; तै. सं.
४, २, ६, २; नि. ३, १५
यदि मे रारणः सुत ८, ३२, ६
यदि मे सख्यमावर ८, १३, २१
यदि वाहमनृतदेव ७, १०४, १४; अथर्व. ८, ४, १४
यदि स्तुतस्य मरुतो अधि ७, ५६, १५
यदि स्तोमं मम अवलू ८, १, १५

यदी सुतास हन्वोऽभि ८, ५०, ३
 यदी सोमा वन्धुता ५, ३०, ११
 यदी घृतेभिराहुतो ८, १९, २३
 यदी गजस्य रक्षनामजीगः ५, १, ३; साम. १७४८
 यदीवहं युज्ये १०, २७, २
 यदी मन्त्रन्ति बाहुभिः ३, २९, ६
 यदी मातुरुप स्त्रता २, ५, ६
 यदीमिन्द्र अवाच्यं ५, ३८, २
 यदीमृतस्य पयसा १, ७९, ३
 यदीमैवां उक्ततो ७, १०३, ३
 यदीवीयास्तुतावां १०, ३३, ८
 यदी सुतेभिरिन्दुभिः ६, ४२, ३; साम. १४४२
 यदुत्तमे मरुतो ५, ६०, ६; तै. ब्रा. २, ७, १२, ४
 यदुदञ्चो वृषाकरे १०, ८६, २२; अथर्व. २०, १२६, २२;
 नि. १३, ३
 यदुदीरत आजयो १. ८१, ३; साम. ४१४; १००४;
 अथर्व. २०, ५६, ३
 यदुद्वतो निवतो यासि १०, १४२, ४
 यदुल्लङ्घो वदति मोचं १०, १६५, ४
 यदुप औष्ठः प्रयमा १०, ५५, ४
 यदुषो यासि आजुना ८, ९, १८; अथर्व. २०, १४२, ३
 यद्वचस्पुदरस्यापवाति १, १६२, १०; वा. य. २५, ३३;
 तै. सं. ४, ६, ८, ४
 यदेवेनमद्वुर्वक्षियालो १०, ८८, ११; नि. ७, २९
 यदेमि प्रस्फुराग्निव ७, ८९, २
 यदेपामन्यो अन्यस्य वाचं ७, १०३, ५
 यदेपां प्रवती रये ८, ७, २८; अथर्व. १३, १, २१
 यद्वाचमे अग्नि गावन्नं १, १६४, २३; अथर्व. ९, १०, १
 यद्गोपावददितिः ७, ६०, ८
 यद्गविषे प्रदिवि चार्वेक्षं ७, ९८, २; अथर्व. २०, ८७, २
 यद्गविषे मनस्यसि ८, ४५, ३१
 यद्देवा अदः सकिळे १०, ७२, ६
 यद्देवाः बार्मे शरणं ८, ४७, १०
 यद्देवानां मित्रमहः पुरोहित १, ४४, १२
 यद्देवापिः संतनवे १०, ९८, ७; नि. २, १२
 यद्देवा यतयो यथा १०, ७२, ७
 यद्दयाव हन्त्र ते क्षतस् ८, ७०, ५; साम. २७८; ८६२;
 अथर्व. २०, ८१, १; ९२, २०; तै. सं. २, ४, १४, ३;
 तै. ब्रा. १, ७, ५; नि. १३, १
 यद्द त्यद्वां पुढमीहहस्य १, १५१, २
 यद्द त्पमिन्नावरुणा १, १३९, २

यद्द नूनं यद्वा यजे ८, ४२, ७
 यद्द नूनं परावति ८, ५०, ७
 यद्द प्राचीरजगन्तोरो १०, १५५, ४; अथर्व. २०, १३७, १
 यद्द याम्ति मरुतः १, ३७, १३
 यद्दविष्यस्तुतो देवयानं १, १६२, ४; वा. य. २५, २७;
 तै. सं. ४, ६, ८, २
 यद्द स्या त हन्त्र भुष्टिरसि १, १७८, १
 यद्दहिष्ठं यातिविषे सुदान् ५, ६२, ९; तै. ब्रा. २, ८, ६, ७
 यद्दुज्जते मरुतो रुमवक्षसः २, ३४, ८
 यद्दुज्जां वृषणमग्निना १, १५७, २; साम. १७५९
 यद्दुयं पृथिमातरो १, ३८, ४
 यद्दोघवा महतो मन्यमानः ७, ९८, ४; अथर्व. २०, ८७, ४
 यद्दोदसी प्रदिवो अस्ति ६, ६२, ८
 यद्दः आन्ताय सुन्वते ८, ६७, ६
 यद्वा उ विश्वसिः शितः ८, २३, १३; साम. ११४
 यद्वावद्वन्धयविचेतनानि ८, १००, १०; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११;
 नि. ११, २८
 यद्वां कक्षीवां उत ८, ९, १०; अथर्व. २०, १४०, ५
 यद्वाजिनो वाम १, १६२, ८; वा. य. २५, ३१; तै. सं.
 ४, ६, ८, ३
 यद्वातजुतो वना १, ६५, ८
 यद्वा वृक्षौ मघवं हुत्वावाज ६, ४६, ८
 यद्वा दिवि पार्थे सुष्विमिन्द्र ६, २३, २
 यद्वा प्रवृक्ष सत्यते ८, ९३, ५; अथर्व. २०, ११२, २
 यद्वा प्रस्त्रवणे दिवो ८, ६५, २
 यद्वाभिरित्ये असुरा ८, २७, २०
 यद्वा मरुतः परमे सधस्ये १, १०१, ८
 यद्वा यज्ञं मगवे संमिमिक्ष ८, १०, २
 यद्वा रुमे रुधमे ८, ४, २; साम. १२३२; अथर्व. २०, १२०, २
 यद्वावन्धय प्रुष्टुत ८, ६६, ५
 यद्वावान प्रुक्तमं १०, ७४, ६
 यद्वा शक्र परावति ८, १२, १७; अथर्व. २०, १११, २
 यद्वासि रोचने दिवः ८, ९७, ५
 यद्वासि सुन्वतो वृषो ८, १२, १८; अथर्व. २०, १११, ३
 यद्वाहिष्ठं तदग्रये ५, २५, ७; साम. ८६; वा. य. २६, १२;
 तै. सं. १, १, १४, ४
 यद्वाजामन्यरुषि ७, ५०, २
 यद्वास्त्राचरं मर्त्येषु १०, ९५, १६; वा. ब्रा. ११, ५, १, १०
 यद्वाकाविन्द्र यस्त्रिपरे ८, ४५, ४१; साम. २०७; १०७२;
 अथर्व. २०, ४३, २
 यद्द वृक्षं तव चासि १, ८०, १३

यद्वा देवाश्चक्रम जिह्वा १०, ३७, १२
यद्वा बर्धे प्रमिताम १०, २, ४; अथर्व. १९, ५९, २; तै. सं.
१, १, १४, ४

यं ते इयेनः पदाभरत् ८, ८२, ९
यं ते इयेनश्चाक्रमचक्रं १०, १४४, ५
यं त्रायध्व इदमिदं ७, ५९, १
यं त्वं रथमिन्द्र मेघसा १, १२९, १
यं त्वं विप्र मेघसातो ८, ७१, ५
यं त्वमग्ने समदहः १०, १६, १३; अथर्व. १८, ३, ६;
तै. आ. ६, ४, १

यं त्वा गोपवतो गिरा ८, ७४, ११; साम. २९
यं त्वा जनास इन्धते ८, ४३, २७
यं त्वा जनास इन्धते ८, ७४, १२
यं त्वा जनासो अग्नि संचरन्ति १०, ४, २; नि. ५, १
यं त्वा देवा दधिरे इन्धवाहं १०, ४६, १०
यं त्वा देवाभिः शुशुचानो १०, ९८, ८
यं त्वा देवासो मनवे वृष्टिह १, ३६, १०
यं त्वा द्यावापृथिवी यं १०, २, ७
यं त्वा पूर्वमीकितो १०, ६९, ४; नि. ६, १७
यं त्वा वाजिघ्न्या अग्नि ९, ८०, २
यं देवासकिरहन् ३, ४, २
यं देवासोऽज्जनयन्वाग्निं १०, ८८, ९
यं देवासोऽज्ज वाजसातो यं चूरसाता १०, ६३, १४
यं देवासोऽज्ज वाजसातो यं त्रायध्वे १०, ३५, १४
यत्न इन्द्रो जुष्टवे ४, २२, १
यज्ञासत्या पराके अर्वाके ८, ९, १५; अथर्व. २०, १४१, ५
यज्ञासत्या परावति यद्वा स्यो अग्नि मुर्वे १, ४७, ७
यज्ञासत्या परावति यद्वा स्यो अथ्यम्बरे ८, ८, १४
यज्ञासत्या सुरपथो ८, ९, ६; अथर्व. २०, १४०, १
यज्ञियानं न्ययनं १०, १९, ४
यज्ञिर्जिज्ञा रेणसा १, १६२, २; वा. य. २५, २५; तै. सं.
४, ६, ८, १

यज्ञीक्षणं मां स्पृचन्त्या १, १६२, २३; वा. य. २५, ३६;
तै. सं. ४, ६, ९, १

यं नु नकिः पृवणासु ३, ४९, २; नि. ५, ९
यन्मूनं धीमिरश्मिना ८, ९, २१; अथर्व. २०, १४२, ६
यन्मूनमस्यां गतिं ५, ६४, ३
यन्मन्यसे वरेण्यं ५, ३९, २; साम. ११७३; नि. ४, १८
यन्मरुतः सरभसः स्वर्णरः ५, ५४, १०
यमसि मेघ्यामिभिः १, ३६, ११

यमग्ने पृक्षु मर्त्यं १, २७, ७; साम. १४१५; वा. य. ६, २९;
तै. सं. १, ३, १३, २

यमग्ने मन्यसे रविं १०, २१, ४
यमग्ने वाजसातम ५, २०, १; वा. य. १९, ६४
यमल्लमिध वाजिनं ९, ६, ५
यमश्मिना दधुः श्वेतमश्वं १, ११६, ६
यमश्वी नित्यमुपवाति य ७, १, १२
यमस्य मा यम्यं कामः १०, १०, ७; अथर्व. १८, १, ८
यमाचिद्वन् यमसूरसूत ३, ३९, ३
यमादहं वैवस्वतात् १०, ६०, १०
यमादित्यासो अद्भुतः ८, १९, ३४
यमापो अद्भुतो वना ६, ४८, ५
यमाय वृत्तवद्विः १०, १४, १४; अथर्व. १८, २, ३; तै. आ.
६, ५, १

यमाय मधुमत्तमं १०, १४, १५; अथर्व. १८, २, २; तै. आ.
६, ५, १
यमाय सोमं सुनुत १०, १४, १३; अथर्व. १८, २, १; तै. आ.
६, ५, १

यमासा कृपनीकं १०, २०, ३
यमिन्द्र दधिपे त्वं ८, ९७, २; अथर्व. २०, ५५, ३
यमिमं त्वं वृषाकपिं १०, ८६, ४; अथर्व. २०, १२६, ४
यमी गर्भंशुतावृधो ९, १०२, ६
यमीं ह्या सवयसा १, १४४, ४
यसु पूर्वमद्भुते तमिदं हुवे २, ३७, २; अथर्व. २०, ६७, ७
यसृत्विनो बहुधा ८, ५८, १
यमे ह्य यतमाने १०, १३, २; अथर्व. १८, ३, ३८; तै. आ.
६, ५, १

यमेन वृत्तं श्रित पुनमायुव १ १६३, २; वा. य. २९, १३;
तै. सं. ४, ६, ७, १; नि. ४, १३

यमेरिरे शृगवो १, १४३, ४; नि. ४, २३

यमैच्छाम मनसा सो १०, ५३, १

यमो नो गातुं प्रथमो १०, १४, २; अथर्व. १८, १, ५०

यमो ह जातो यमो १, ६६, ८; नि. १०, २१

यं बहुतेव पिप्रती १, ४१, २

यं मर्त्यः पुरुस्पृहं ५, ७, ६

यं मे कुरिन्द्रो मरुतः ८, ३, २१; नि. ५, १५

यवा मा आकरामहे १०, १५६, २; साम. १५२८

यवा रश्मं पारयथात्वंहो २, ३४, १५

ययोरधि प्र यज्ञा ८, १०, ४

ययंवयं नो अन्धसा ९, ५५, १; साम. ९७५

ययं वृकेणाश्विना वयम्ता १, ११७, २१; नि. ६, २६

यश्चिकेत स सुकृतः ५, ६५, १
यश्चिदापो महिना १०, १२१, ८; वा. य. २७, २६; ३२, ७;
तै. सं. ४, १, ८, ६
यश्चिद्धि त इत्या मगः १, २४, ४
यश्चिद्धि त्या बहुभ्यः १, ८४, ९; साम. १३४२; अथर्व.
२०, ६३, ६
यस्त इष्मं जभरस्ति ४, २, ६; तै. आ. ६, २, १
यस्त इन्द्र प्रियो जनो ७, २०, ८
यस्त इन्द्र महीरप ८, ६, १६
यस्त ऊरु विहरति १०, १६२, ४; अथर्व. २०, ९६, १४
यस्तस्तम्भ सहसा विजम्भः ४, ५०, १; अथर्व. २०, ८८, १
यस्ता चकार स कुह ६, २१, ४
यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो ७, १९, १; अथर्व. २०, ३७, १
यस्तित्याज सचिविदं १०, ७१, ६; ऐ. आ. ३, १०; तै. आ.
१, ३, १; २, १५, १
यस्तुभ्यं दाशाघो १, ६८, ६
यस्तुभ्यमग्ने अमृताय दाशब् ४, २, ९
यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मत्स्ये १०, ९१, ११
यस्ते अग्ने नमसा यज्ञमीद्रे ५, १२, ६
यस्ते अग्ने सुमर्तिं मर्तो १०, ११, ७; अथर्व. १८, १, २४
यस्ते अय कृणवन्नद्राघो १०, ४५, ९; वा. य. १२, २६;
तै. सं. ४, २, २, ३
यस्ते अयु स्वधामसत् ३, ५१, ११; साम. ७३८
यस्ते गर्भममीवा १०, १६२, २; अथर्व. २०, ९६, १२;
वि. ६, १२
यस्ते चित्रध्रुवस्तमो ८, ९२, १७
यस्ते द्रप्स स्कन्दति यः १०, १७, १२; वा. य. ७, २६;
तै. सं. ३, १, १०, १
यस्ते द्रप्स स्कन्धो यस्ते १०, १७, १३
यस्ते दूर्गं शतक्रतव ८, ९१, १६; साम. ११६
यस्ते मरादन्नियते ४, २, ७
यस्ते मदः पृलनायाब् ६, १९, ७
यस्ते मदो युज्यन्नाहः ७, २२, २; साम. ९२८; अथर्व.
२०, ११७, २
यस्ते मदो वरेण्यस्तेना ९, ६१, १९; साम. ४७०; ८१५
यस्ते मदो वरेण्यो य ८, ४६, ८
यस्ते मन्थोऽविचद्वज्र १०, ८३, १; अथर्व. ४, ३२, १
यस्ते यज्ञेन समिधा ६, ५, ५
यस्ते रथो मनसा १०, ११२, २
यस्ते रेवो भवाद्भुतिः ८, ४५, १५

यस्ते शृङ्गावृधो नपात् ८, १७, १३; साम. ७२७; अथर्व.
२०, ५, ७; तै. आ. २, ४, ५, १
यस्ते साधिष्ठोऽवस इन्द्र ५, ३५, १
यस्ते साधिष्ठोऽवसे ते सा ८, ५३, ७
यस्ते सुनो सहस्रो गीर्भिः ६, १२, ४
यस्ते स्तनः काशयो १, १६४, ४९; अथर्व. ७, १०, १;
वा. य. ३८, ५; तै. आ. ४, ८, २; तै. आ.
१४, ९, ४, २८
यस्ते हन्ति पतयन्त १०, १६२, ३; अथर्व. २०, ९६, १३
यस्त्वद्धोता पूर्वो ३, १७, ५; वि. ५, ३
यस्त्वा देवि सरस्वति ६, ६१, ५
यस्त्वा दोषा य उवाचि ४, २, ८
यस्त्वा आता पतिर्भूत्वा १०, १६२, ५; अथर्व. २०, ९६, १५
यस्त्वामग्न इणधत्ते ४, १२, १
यस्त्वामग्ने हविष्पतिः १, १२, ८; साम. ८४५
यस्त्वा स्वप्नेन तमसा १०, १६२, ६; अथर्व. २०, ९६, १६
यस्त्वा स्वधः सुहिरण्यो ४, ४, १०; तै. सं. १, २, १४, ४
यस्त्वा ह्रदा कीरिणा मन्थमानः ५, ४, १०; तै. सं.
१, ४, ४६, १
यस्पतिर्वायानामसि १०, २४, ३
यस्मा अन्वे दृश प्रति ८, ३, २३
यस्मा अरासत श्रयं ८, ४७, ४
यस्मा अर्कं सप्तशीर्षाणम् ८, ५१, ४
यस्मा ऊमासो अमृता १, १६६, ३
यस्मादिन्द्राद् बृहत् २, १६, २
यस्मारते न सिध्यति १, १८, ७
यस्माद्वेजन्त कृष्टयः ८, १०३, ३; साम. १५१६
यस्मात्त ऋते विजयन्ते २, १२, ९; अथर्व. २०, ३४, ९
यस्मिन्देवा मम्मनि १०, १२, ८; अथर्व. १८, १, ३६
यस्मिन्देवा विदये १०, १२, ७; अथर्व. १८, १, ३५
यस्मिन्नसास कयमासः १०, ९१, १४; वा. य. २०, ७८;
तै. आ. १, ४, २, २
यस्मिन्नुक्त्यानि रण्यन्ति ८, १६, २; अथर्व. २०, ४४, २
यस्मिन्वयं दधिमा १०, ४२, ६; अथर्व. २०, ८३, ६
यस्मिन्विशा अधि प्रियो ८, ९२, २०; साम. ७२३; अथर्व.
२०, ११०, २
यस्मिन्विशानि काश्या चक्रे ८, ४१, ६
यस्मिन्विशानि मुवनानि ७, १०१, ४
यस्मिन्विशाश्चर्षणयः ८, २, ३३
यस्मिन्वृक्षे मण्वदः सुपर्णा १, १६४, २२; अथर्व. ९, ३, २१
यस्मिन्वृक्षे सुपर्णा १०, १३५, १; तै. आ. ६, ५, ३

यस्यै त्वं वसो वानाय मंहसे ८, ५२, ६
यस्यै त्वं वसो वानाय शिक्षति ८, ५१, ६
यस्यै त्वं सुकृते जातवेदः ५, ४, ११; तै. सं. १, ४, ४६, १
यस्यै त्वं सुद्रविणो १, ९४, १५; नि. ११, २४
यस्यै त्वमायजसे १, ९४, २; नि. ४, २५
यस्यै त्वं मघवजिन्म ८, ५२, ८
यस्यै धासुरदधा मर्त्याय ३, ३०, ७
यस्यै पुत्रासो वदिते १०, १८५, ३; वा. य. ३, ३३
यस्य गा अन्तराक्रमनो ६, ४३, ३
यस्य गावावरुषा ६, २७, ७
यस्य सीमसुतं मदं ६, ४३, २
यस्य ते अग्ने अन्वे अग्रय ८, १९, ३३
यस्य ते पुत्रवत्पयः ९, ६६, ३०
यस्य ते नृ चिदादिशं ८, ९३, ११
यस्य ते योत्सा वृषभो ९, १०८, २; साम. ६९३
यस्य ते पूषन्सहये १, १३८, ३
यस्य ते मघं रसं ९, ६५, १५
यस्य ते महिना महः ८, ६८, ३; साम. १७७३
यस्य ते विश्वमाजुषो ८, ४५, ४२; साम. १०७१, अथर्व.
२०, ४३, ३
यस्य ते विश्वा सुवनानि केतुना १०, ३७, ९
यस्य ते स्वाहु सध्वं ८, ६८, ११
यस्य सध्वन्वरं मदे ६, ४३, १; साम. ३९२
यस्य अये महिमानं १०, ११२, ४
यस्य सध्वमहितं वाताप्यम् १०, २६, २
यस्य त्रिधात्वहृतं ८, १०२, १४; साम. १५७१
यस्य श्री पूर्णो मधुना १, १५४, ४
यस्य इवमग्ने अघ्वरम् ४, २, १०
यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु ८, ५२, ४
यस्य सध्वन्वो अघ्वराय ८, १९, १०
यस्य दूतो असि क्षत्रे १, ७४, ४
यस्य धावापृथिवी पौलवं १, १०१, ३
यस्य शिब्रुवैसी वृहत् ८, १५, २; अथर्व. २०, ६१, ५; ६२, ९
यस्य न इन्द्रः पिबाधस्य ९, १०८, १४; साम. १०९७
यस्य प्रधाणमन्वन् ५, ८१, ३; वा. य. ११, ६; तै. सं.
४, १, १, २
यस्य प्रसावसो गिर १०, ३३, ६
यस्य मग्दानो अघ्वसो ६, ४३, ४
यस्य मा परुषाः सतं ५, २७, ५
यस्य मा हरितो रये १०, ३३, ५
यस्य वर्णं मधुसुतं ९, ६५, ८

यस्य वा यूयं प्रति वाजिनो ८, २०, १६
यस्य वायोऽरिव द्रवम् ६, ४५, ३२
यस्य विश्वानि हस्तयोः पञ्च १, १७६, ३
यस्य विश्वानि हस्तयोऽस्तुः ६, ४५, ८
यस्य व्रते पृथिवी नक्षमीति ५, ८३, ५
यस्य शर्मन्नुप विश्वे जनासः ७, ६, ६
यस्य शश्वत्पिबो इन्द्र १०, ११२, ५
यस्य अग्नौ रोदसी ७, १८, २४
यस्य जेता विचक्षणा ८, ४१, ९
यस्य संस्थे न वृण्वते १, ५, ४; अथर्व. २०, ६९, २
यस्या अनन्तो महताः ६, ६१, ८
यस्याग्निर्वपुर्गुहे ८, १९, ११
यस्याजस्रं वावसा १, १००, १४
यस्याजुषश्चमस्त्विनः ८, ७५, १४; तै. सं. २, ६, ११, ३
यस्या देवा उपस्थे प्रता ८, ९४, २
यस्यानक्षा बुद्धिता १०, २७, ११
यस्यानासः सूर्यस्येव यामः १, १००, २
यस्यानूना गभीरा ८, १६, ४
यस्यामितानि वीर्या ८, २४, २१; अथर्व. २०, ६५, ३
यस्यार्यं विश्व आग्नौ ८, ५१, ९; साम. १६०९; वा. य. ३३, ८२
यस्या रुक्मन्तो अर्चयः १, ४८, १३
यस्यावधीत्यतरं ५, ३४, ४
यस्याश्वासः प्रविशि २, १२, ७; अथर्व. २०, ३४, ७
यस्यैववाकुरुष व्रते १०, ६०, ४
यस्यैमे हिमवन्तो १०, १२१, ४; अथर्व. ४, २, ५; वा. य.
२५, १२; तै. सं. ४, १, ८, ४
यस्यौषधीः प्रसर्पया १०, ९७, १२; वा. य. १२, ८६
या आपो दिव्या उत वा ७, ४९, २
या इन्द्र प्रस्वस्वासा ८, ६, २०
या इन्द्र मुज आभरः ८, ९७, १; साम. २५४; अथर्व.
२०, ५५, २
या ओषधीः पूर्वा जाताः १०, ९७, १; वा. य. १२, ७५;
तै. सं. ४, २, ६, १; नि. ९, २८
या ओषधीः सोमराजीर्वह्नीः १०, ९७, १८; अथर्व.
६, ९६, १; वा. य. १२, ९२; तै. सं. ४, २, ६, ४
या ओषधीः सोमराजीर्विष्टिताः १०, ९७, १९; वा. य.
१२, ९३; तै. सं. ४, २, ६, ४
याः प्रवतो निवृत्ता ७, ५०, ४
याः फळिनोर्या १०, ९७, १५; वा. य. १२, ८९; तै. सं.
४, २, ६, ४
याः सरूपा विरूपाः १०, १६९, २; तै. सं. ७, ४, १७, १

याः सूर्यो रश्मिभिराततान ७, ४७, ४
 या गुङ्गुर्वा सिनीवाली २, ३२, ८
 या गोमतीरूपसः सर्ववीरा १, १३३, १८
 या गौर्वर्तनि पथेति १०, ६५, ६
 या आमयो वृष्ण वृष्णन्ति ३, ५७, ३
 या त कतिरमिन्नहृ ६, ४५, १४
 या त कतिरवमा ६, २५, १
 या तं च्छर्षिप्या उत नः परः ८, ९, ११; अंधर्व
 २०, १४१, १
 याति देवः प्रवता १, ३५, ३
 या ते अग्ने पर्वतस्येव ३, ५७, ६
 या ते अष्टा गोभोपशा ६, ५३, ९
 या ते काकुत्सुकृता यावति ६, ४१, २; तै. मा. २, ४, ३, १३
 या ते जिह्वा मधुमती ३, ५७, ५
 या ते शिशुद्वन्द्वौ ७, ४६, ३; नि. १०, ७
 या ते धामानि दिवि १, ९१, ४; तै. सं. २, ३, १४, १,
 तै. मा. २, ८, ३, २
 या ते धामानि परमानि १९, ८१, ५; वा. य. १७, २१,
 तै. सं. ४, ६, २, ५
 या ते धामानि हविषा १, ९१, १९; वा. य. ४, ३७; तै. सं.
 १, २, १०, १
 या ते भीमान्यायुजा ९, ६१, ३०; साम. ७८०
 या दम्पती समनसा ८, ३१, ५
 या वृक्षा सिन्धुमातरा १, ४६, २; साम. १७२९
 यादगेव दहते तादगुच्यते ५, ४४, ६
 या देवेषु तन्वमैरयन्त १०, १६९, ३; तै. सं. ७, ४, १७, १
 याद्राष्ट्रं वरुणो २, ३८, ८
 या धर्तारा रजसो रोचनस्यो ५, ६९, ४
 या धारयन्त देवाः ७, ६६, २; तै. मा. २, ४, ६, ४
 या नः वीपरवन्धिना १, ४६, ६
 यो आमजो मरुत ३, ३५, ९
 याति स्थानानि अश्विना ७, ७०, ३
 यानीन्द्राग्नी चक्रुर्ध्यां १, १८८, ५
 या जु वृतावधो दिवं ८, ४०, ८
 यां त्वां दिवो दुहितवर्धय ७, ७७, ६
 यात्राये मर्तोन्मुखो १, ७३, ८
 यान्वो नरो देवयन्तो ३, ८, ६
 या पुतनासु दुष्टा ५, ८६, २
 याभिः कण्वमभिष्टिभिः १, ४७, ५
 याभिः कण्वं मेधातिथिं ८, ८, २०
 याभिः कुत्समारुन्नेयं १, ११२, २३

याभिः कृषानुमसने १, ११२, २१
 याभिः पक्थमवधो ८, २२, १०
 याभिः पठर्वा जठरस्य १, ११२, १७
 याभिः पक्षीर्विमदाय १, ११२, १९
 याभिः पतिमा तनयस्य १, ११२, ४
 याभिः शचीभिर्बुध्पणा १, ११२, ८
 याभिः शचीभिश्चमसौ ३, ६०, २
 याभिः शंताली भवधो १, ११२, २०
 याभिः शुचन्ति धनसां १, ११२, ७
 याभिः सिन्धुमवध याभि ८, २०, २४
 याभिः सिन्धुं मधुमन्तं १, ११२, ९
 याभिः सुदाव् औशिजाय १, ११२, ११
 याभिः सूर्यं परिव्राधः १, ११२, १३
 याभिः सोमो मोरते १०, ३०, ५
 याभिरंगितो मनसा १, ११२, १८
 याभिरन्तकं जसमानस्य १, ११२, ६
 याभिर्नरं गोयुधुं १, ११२, २२
 याभिर्नरा जसवस्युं ८, ८, २१
 याभिर्नरा शपवे याभिः १, ११२, १६
 याभिर्महामतिधिरवं १, ११२, १४
 याभिर्वज्र विपिवानं १, ११२, १५
 याभिर्विष्णो धनसां १, ११२, १०
 याभीरसां क्षोदसो १, ११२, १२
 याभी रेभं निवृत्तं १, ११२, ५
 यामं वेष्टाः क्षुभासोभिष्टाः ७, ५६, ६
 यामधर्वा मनुष्यिता १, ८०, १६; नि. १२, ३४
 यां पूषन्महाचोदनीम् ६, ५३, ८
 यां मे धियं मरुत १०, ६४, १२
 या रुधो जातवेदसो १०, १८८, ३
 या वः शर्म १, ८५, १२; तै. सं. १, ५, ११, ५;
 २, ८, ५, ६
 यावत्तरस्तनो ७, ९१, ४
 यावदिदं भुवनं दिवं १, १०८, २
 यावन्मातरमुपसो १०, ८८, १९; नि. ७, ३१
 यावयद्देवसं त्वा ४, ५२, ४
 यावयद्देवा क्रतुपा क्रतेजाः १, ११२, १२
 यावया वृक्षं वृक्षं १०, १२७, ६
 या वां शरं निपुतो यीः ७, ९१, ६
 या वां सन्ति युक्स्वः (०) अस्ते सा ४, ४७, ४
 या वां सन्ति युक्स्वः (०) इन्द्राग्नी ६, ६०, ८;
 साम. ९९९

या वां कक्षा मधुमति १, २२, ३; वा. य. ७, ११; तै. सं.
१, ४, ६, १
या वा ते सन्ति दाशुपे ७, ३, ८
यावित्था स्त्रोकमादिव १, ९२, १७; साम. १७३६
या विश्वासां जनितारा ६, ६९, २
या वीर्याणि प्रथमानि १०, ११३, ७
या वृत्रहा परावति ८, ४५, २५
या वो भेषजा मरुतः २, ३३, १३
या वो माया अभिबुधे २, २७, १६
या शर्षां मातृगव ६, ४८, १०
याश्चेदं उपस्थवन्ति १०, ९७, २१; वा. य. १२, ९४; तै. सं.
४, २, ६, ५
यासां राजा वरुणो याति ७, ४९, ३; अथर्व. १, ३३, २;
तै. सं. ५, ६, १, १
यासां तिस्रः पंचाशतो १, १३३, ४
यासि कुत्सेन सरथं ४, १६, ११; नि. ५, १५
या सुयुग्मिः अग्निः सुक्ते १०, ९५, ६
या सुनीये शौचद्रये ५, ७९, २; साम. १७४१
या सुबाहुः सांगुरिः २, ३२, ७; अथर्व. ७, ४६, २; तै. सं.
३, १, ११, ४
या सुरथा रथीवमोमा १, २२, २
यासु राजा वरुणो यासु ५, ४९, ७
यास्ते धारा मधुच्युतो ९, ६२, ७; साम. २७२
यास्ते रूपस्त्रावो ६, ५८, ३; तै. ब्रा. २, ५, ५, ५
यास्ते प्रजा असृतस्य १, ४३, ९
यास्ते-राके सुमत्तयः २, ३२, ५; अथर्व. ७, ४८, २; तै. सं.
३, ३, ११, ५
युक्ते अस्तु दक्षिण १, ८२, ५
युक्ता मातासीद्भरि दक्षिणाया १, १६४, ९; अथर्व. ९, ९, ९
युक्तो ह यद्वा शौचन्याय १, १५८, ३
युक्त्वा हि कैशिनो हरी १, १०, ३; साम. १३४६; वा. य. ८, ३४
युक्त्वा हि स्व रथासहा ८, २६, २०
युक्त्वा हि देवहूतमो अशौ ८, ७५, १; वा. य. १३, ३७;
३३, ४; तै. सं. २, ६, ११, १
युक्त्वा हि वाजिनीवती १, ९२, १५; साम. १७३३
युक्त्वा हि वृषहन्तम ८, ३, १७; साम. ३०१
युक्त्वा हरूपी रथे १, १४, १२
युगेयुगे विदध्यं गृणद्गवः ६, ८, ५
युक्त्वं हरूपी रथे ५, ५६, ६
युवं हि मामकृथा आदिदि ५, ३०, ८
युजा कर्माणि जनयन् १०, ५५, ८

युजानो अथा वातस्य १०, २२, ४
युजानो हरिता रथे ६, ४७, १९
युजे रथं गवेषणं हरिभ्यां ७, २३, ३; अथर्व. २०, १२, ३;
तै. ब्रा. २, ४, १, ३
युजे वां ब्रह्म पूर्य १०, १३, १; अथर्व. १८, ३, ३९; वा. य.
११, ५; तै. सं. ४, १, १, २
युजते मन उत युजते धियः ५, ८१, १; वा. य. ५, १४;
११, ४; ३७, २; तै. सं. १, २, १३, १; ४, १, १, १;
तै. आ. ४, २, १
युजन्ति ब्रह्मरूप १, ६, १; साम. १४६८; अथर्व. २०, २६, ४;
४७, १०; ६९, ९; वा. य. २३, ५; तै. सं. ७, ४, २०, १
युजन्ति हरी इपिरस्य ८, ९८, ९; साम. ७१२; अथर्व.
२०, १००, ३
युजन्त्यस्य काम्या १, ६, २; साम. १४६९; अथर्व. २०, २६, ५;
४७, ११; ६९, १०; वा. य. २३, ६; तै. सं. ७, ४, २०, १
युजायां रासमं रथे ८, ८५, ७; वा. य. ११, १३
युधा युधस्य धेरेपि १, ५३, ७; अथर्व. २०, २१, ७
युधेभ्यो मद्धा वरिश्चकार ३, ३४, ७; अथर्व. २०, ११, ७
युधम सन्तमनवाणं ८, ९२, ८; साम. १६४३
युधमस्य ते वृषमस्य ३, ४६, १
युधमो अनर्वा खजकृतसम ७, २०, ३
युनक्त सीरा वि युगा १०, १०१, ३; अथर्व. ३, १७, २;
वा. य. १२, ६८; तै. सं. ४, २, ५, ५; नि. ५, २८
युनक्ति ते ब्रह्मणा १, ८२, ६
युयुपतः सवयसा १, १४४, ३
युयोता शरुमस्त्रा ८, १८, ११
युयोप नाभिरुपरस्थायो १, १०४, ४
युवं रथेन विमदाय १०, ३२, ७
युवं रेभं परिपूनेरुह्यथा १, ११९, ६
युवं वन्दनं निरुतं जरण्यया १, ११९, ७
युवं वरो सुपाग्यो ८, २६, २
युवं वस्त्राणि पीवसा १, १५२, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ६
युवं विप्रस्य जराणां १०, ३९, ८
युवं वाक्का मन्थाविना १०, २४, ४
युवं दयावाय रुक्तासीमदत्तं १, ११७, ८; नि. ६, ६
युवं श्रियमेक्षिना देवताता ४, ४४, २; अथर्व. २०, १४३, २
युवं श्रीभिर्देवताभिः ६, ६३, ६
युवं श्वेतं वेदव इन्द्रजुतं १, ११८, २
युवं श्वेतं वेदवेक्षिना १०, ३९, १०
युवं सुराममक्षिना १०, १३१, ४; अथर्व. २०, १२५, ४;
वा. य. १०, ३३; २०, ७६; तै. ब्रा. १, ४, २, १

युवं ह कर्म युवमश्विना १०, ४०, ८
 युवं ह गर्भं जगतीषु १, १५७, ५
 युवं ह घर्मं मधुमन्तमश्वे १, १८०, ४
 युवं ह भुज्यं युवमश्विना १०, ४०, ७
 युवं ह रेभं वृषणा १०, ३९, ९
 युवं ह स्यो भिपजा १, १५७, ६
 युवं हि य्मा पुरुमुजेममेघत् ८, ८६, ३
 युवं हि स्याः स्वर्गती ९, १९, २; साम. १००१
 युवं ह्यप्नराजाव सीदत् १०, १३२, ७
 युवं ह्यास्तं महो रन्युवं १, १२०, ७
 युवं कण्वाय नासत्या ८, ५, २३
 युवं कवी षः पर्यश्विनारयं १०, ४०, ६
 युवं चित्रं द्दधुमोजनं ७, ७४, २; साम. ७५४
 युवं ध्यवानं सनयं १०, ३९, ४; नि. ४, १९
 युवं ध्यवानं जरसो मुमुक्तं ७, ७१, ५
 युवं ध्यवानमश्विना जरन्तं १, ११७, १३
 युवं तमिन्द्रापर्वता १, १३२, ६; वा.य. ८, ५३
 युवं तासो दिव्यस्य १, ११२, ३
 युवं तुष्माय पूर्व्यभिरैवैः १, ११७, १४
 युवं दक्षं धृतमता १, १५, ६
 युवं देवा क्रतुना ८, ५७, १
 युवं धेनुं शयवे १, ११८, ८
 युवं नरा स्तुवते कृष्णिषा १, ११७, ७
 युवं नरा स्तुवते पञ्चिषा १, ११३, ७
 युवं नो येषु वरुणा ५, ६४, ६
 युवमस्यस्याव नक्षत्रो १, १८०, २
 युवमश्वेऽवनीताय तसं १, ११८, ७
 युवमेतं चक्रधुः सिधुषु सर्वं १, १८२, ५
 युवमेताति विवि १, ९३, ५; तै. सं. २, ३, १४, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, २
 युवं पय उक्त्विषामामयत् १, १८०, ३
 युवं पेदवे पुरुवारमश्विना १, ११९, १०
 युवं प्रत्यस्य साधयो महो यत् ३, ३८, ९
 युवं सुज्यं समुद्र आ १०, १४३, ५
 युवं सुज्यमवविद्धं समुद्र ७, ६९, ७; तै. ब्रा. २, ८, ७, ८
 युवं सुज्य भुरमाणं १, ११९, ४
 युवं मित्रमं जनं ५, ६५, ६
 युवं मृगं जागृवांसं ८, ५, ३६
 युवां यज्ञैः ययमा १, १५१, ८
 युवां क्षोमभिर्देवयन्तो १, १३९, ३
 युवां ह घोषा पर्यश्विनायती १०, ४०, ५

युवां हवन्त उभयास ७, ८३, ६
 युवाङ्ग हि शचीनां १, १७, ४
 युवां गोतमः पुरुमीन्द्रो १, १८३, ५
 युवां चिद्धि य्माश्विनावतु १, १८०, ८
 युवाद्दत्तस्य धिष्ण्या ८, २६, १२
 युवानं विश्वपतिं कविं ८, ४४, २६
 युवाना पितरा पुनः १, २०, ४
 युवानो रुद्रा अजरा १, ६४, ३
 युवां देवास्त्रय ८, ५७, २
 युवां नरा पक्षयसानाम ७, ८३, १
 युवाभ्यां वाजिनीवसु ८, ५, ३
 युवाभ्यां देवी धिषणा १, १०९, ४
 युवाभ्यां मित्रावरुणोपमां ५, ६४, ४
 युवामिद्धयवसे पूर्व्याय ४, ४१, ७
 युवामिधुसु यत्नासु ७, ८२, ४
 युवामिन्द्राक्षो वसुनो १, १०९, ५
 युवां प्रेषवाश्विना १, १८१, ९
 युवां मृगे वारणा १०, ४०, ४
 युवा स मारुतो गणः ५, ६१, १३
 युवा युवासाः परिवीत ३, ८, ४; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३
 युवो अयं परि घोषावृणीत ७, ६९, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, ८; ति. ६, ४
 युवो राजासि सुयमासो १, १८०, १
 युवोरग्निष्केतति ५, ७३, ६
 युवो रथस्य परि चक्रमीयते ८, २२, ४
 युवोरश्विना वपुषे युवा युनं १, ११९, ५
 युवो राष्ट्रं दृढदिन्वतिधौः ७, ८४, २
 युवोरुपा अतुं अयं १, ४६, १४
 युवोरुप रथं ह्रुवे ८, २६, १
 युवोर्कलं रोदसी ३, ५४, ३
 युवोर्दानाय सुमरा १, ११२, २
 युवोर्दधि सख्योपायाम् १०, ६१, २५
 युवोर्हि मातादितिः १०, १३२, ६
 युष्माकं स्मा रथो अतु ५, ५३, ५
 युष्माकं देवा अवसाहनि ७, ५९, २
 युष्माकं वृत्ने अपां १०, ७७, ४
 युष्मादत्तस्य मरुतो विचेत ५, ५४, १३
 युष्मां व मर्कं ८, ७, ६
 युष्मे देवा अपि यमसि ८, ४७, ८
 युष्मेपितो मरुतो १, ३९, ८
 युष्मोतो विप्रो मरुतः ७, ५८, ४

यून क पु नविष्टया ८, २०, १९

यूपवृद्धा उत ये १, १६२, ६; वा. य. २५, २९; तै. सं.

४, ६, ८, २

यूयं रथि मरुत ५, ५४, १४

यूयं राजानः कञ्चिच्चरणी ८, १९, ३५

यूयं राजानमियं जनाय ५, ५८, ४

यूयं विश्वं परि पाथ १०, १२६, ४

यूयं इ रत्नं मघवस्य चरथ ७, ३७, २

यूयं हि देवीर्भक्तुयुतिमरुतैः ४, ५१, ५

यूयं हि हा सुदानव (०। अया चिद्) ८, ८३, ९

यूयं हि हा सुदानव (०। कर्ता) ६, ५१, १५

यूयं हि हा सुदानवो रुद्रा ८, ७, १२

यूयं गावो मेदयथा कृतां ६, २८, ६; अथर्व. ४, २१, ६;

तै. ब्रा. १. ८, ८, १२

यूयं तत्सत्यज्ञवस १, ८६, ९

यूयं देवाः प्रमतिर्यूय २, २९, २

यूयं धूर्तं प्रयुजो न १०, ७७, ५

यूयं न उग्रा मरुतः १, १६६, ६; ६, ३०

यूयमस्मभ्यं धिवणाभ्यः ४, ३६, ८

यूयमस्मान्नयत वस्यो ५, ५५, १०

यूयं मरुं विपन्यवः ५, ६१, १५

ये अंसा ये अक्षयाः १, १९१, ७

ये अग्नयो न क्षोड्धुवक्षिद्याना ६, ६६, २

ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा १०, १५, १४; अथर्व.

१८, २, ३५; वा. य. १९, ६०

ये अग्नेः परि जज्ञिरे १०, ६२, ६

ये अग्ने चन्द्र ते गिरः ५, १०, ४

ये अग्ने नेरयन्ति ते ५, २०, २

ये अग्निपु ये वासीपु ५, ५३, ४

ये अर्वाचस्तौ १, १६४, १९; अथर्व. ९, ९, १९.

ये अग्निना ये पितरा ४, ३४, ९

ये के च उना. सहिनो ६, ५२, १५

ये गव्यता मनसा क्षत्रमाद् ६, ४६, १०; अथर्व. २०, ८३, २

ये गोमन्तं वाञ्छन्तं सुवीरं ४, ३४, १०

ये च पूर्व ऋषयो ये ७, २२, ९

ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते ५, ३१, १३

ये अहर्नि मरुतः सुदानवः ८, २०, १८

ये चिरपूर्वं ऋतसाप १०, १५४, ४; अथर्व. १८, २, १५

ये चिद्धि त्वाष्टपयः पूर्व १, ४८, १४

ये चिद्धि पूर्व ऋतसाप १, १७९, २

ये चिद्धि मृत्युवन्धव ८, १८, २२

ये चेह पितरो ये च १०, १५, १३; वा. य. १९, ६७

ये तानुपुर्देवया १०, १५, ९; अथर्व. १८, ३, ४७;

तै. ब्रा. २, ६, १६, २; नि. ६, १४

ये ते त्रिरहन्सवितः ४, ५४, ६

ये ते पन्थाः सवितः पूर्वांसः १, ३५, ११; वा. य. ३४, २७;

तै. सं. ७, ५, २४, १

ये ते पवित्रमूर्मयो ९, ६१, ५; साम. ७८८

ये ते विप्रं प्रहृष्टकृतः १०, ५०, ७

ये ते वृषणो वृषभास इन्द्र १, १७७, २

ये ते शुक्रामः शुचयः शुचि ६, ६, ४

ये ते शुष्मं ये तविपीमवधेन् ३, ३२, ३

ये ते सन्ति द्वाग्विनः ८, १, ९

ये ते सरस्य ऊर्मयो ७, ९६, ५; तै. सं. ३, १, ११, ३; नि. १०, २४

ये त्रिधाति त्रयस्परो ८, २८, १

ये स्वा देवोक्तिं मन्ये १, १९०, ५; नि. ४, २५

ये स्वाभिन्द्र न तुष्टुः ८, ६, १२; साम. १५०२; अथर्व.

२०, ११५, ३

ये स्वाहिहव्ये मघवन् ३, ४७, ४; वा. य. ३३, ६३, ६; ब्रा.

३, २०

ये देवानो यज्ञिया यज्ञिया ७, ३५, १५; अथर्व. १९, ११, ५

ये देवांस इह स्थान विश्वे ८, ३०, ४

ये देवांसो अमवता सुकृत्वा ४, ३५, ८

ये देवांसो दिव्येकादश १, १३९, ११; वा. य. ७, १९;

तै. सं. १, ४, १०, १

ये द्रप्सा हव रोदसी ८, ७, १६

ये नः पूर्वे पितरः सोम्यांसो १०, १५, ८, अथर्व. १८, ३, ४६;

वा. य. १९, ५१

ये नः सपराना अप ते १०, ११८, ९; अथर्व. ५, ३, १०;

वा. य. ३४, ४६; तै. सं. ४, ७, १४, ४

येन चष्टे वरुणो मित्रो अर्थमा ८, १९, १६

येन उग्रोतीप्सायवे ८, १५, ५; साम. ८८१; अथर्व. २०, ६१, २

येन लोक्याय तनयाय धाम्यं ५, ५३, १३

येन दीर्घं मरुतः १, १६६, १४

येन वौरुद्रा पृथिवी १०, १२१, ५; अथर्व. ४, २, ४;

वा. य. ३२, ६; तै. सं. ४, १, ८, ५

येन मानासाश्रितयन्त उक्षाः १, १७१, ५

येन वंसाम धृवनासु शर्वतः ८, ६०, १२

येन वृद्धो न शवसा ६, ४४, ३

येन सिन्धुं महीरपो ८, १२, ३; अथर्व. २०, ६३, ९

येन सूर्यं उयोतिषा १०, ३७, ४

ये नाकस्याधि रोचने १, १९, ६

येना दशरथमश्रिगुं ८, १२, २; अथर्व. २०, ६३, ८
 येना मन्त्रो दधन् २, १०८, ४; साम. ९३९
 येना पावक चक्षसा १, ५०, ६; साम. ६३७; अथर्व.
 १३, २, २१; २०, ४७, १८; वा. य. ३३, ३२;
 नि. १२, २२-२५
 येनाव तुर्वशं यदुं ८, ७, १८
 येना समुद्रमसृजो ८, ३, १०; अथर्व. २०, ९, ४; ४९, ७
 येनेन्द्रो हविषा कृत्वी (१० ... अमपन्नः।) १०, १७४, ४
 येनेन्द्रो हविषा कृत्वी (१० असपन्नः।) १०, १५९, ४
 येनेना विश्वा ष्यवना २, १२, ४; अथर्व. २०, ३४, ४
 ये पाकशंसं विहरन्त एवैः ७, १०४, ९; अथर्व. ८, ४, ९
 ये पातयन्ते अजमभिर्गिरी ८, ४६, १८
 ये पायवो मामतेवं १, १४७, ३; ४, ४, १३; तै. सं.
 १, २, १४, ५
 ये पृथतीभिर्कृष्टिभिः १, ३७, २
 येभिः सूर्यमुपसं भन्दसानः ६, १७, ५
 येभिक्षिन्नः परावतो ८, ५, ८
 येभ्यो माता मधुमक्ष १०, ६३, ३
 येभ्यो होत्रां प्रथमां १०, ६३, ७
 ये महो रजसो विदुः १, १९, ३
 ये मूर्ध्नाः क्षितीनां ८, ६७, १३
 ये मे पञ्चाशत् वदुः ५, १८, ५; तै. ब्रा. २, ७, ५, २
 ये यजन्ना य ईक्ष्याः १, १४, ८
 ये यज्ञेन दक्षिणया समक्ताः १०, ६२, १
 ये युध्यन्ते प्रथनेषु १०, १५४, ३; अथर्व. १८, २, १७;
 तै. आ. ६, ३, २
 ये राधासि ददत्यश्व्या ७, १६, १०
 ये वध्वन्नं वदुः १०, ८५, ३१; अथर्व. १४, २, १०
 ये वाजिनं परिपश्यन्ति १, १६२, १२; वा. य. २५, ३५;
 तै. सं. ४, ६, ९, १
 ये वां दंतांस्यधिना ८, ९, ३; अथर्व. २०, १३९, ३
 ये वायव इन्द्रमादनास ७, ९२, ४
 ये वावृषन्त पार्थिवा ५, ५२, ७
 ये वृक्षानो अजि क्षमि ३, ८, ७
 ये क्षुब्धा घोरवर्षसः १, १९, ५
 येषां भियाधि रोदसी ५, ६१, १२
 येषामग्नेषु पृथिवी १, ३७, ८
 येषामर्णो न संप्रयो ८, २०, १३
 येषामाबाध अतिमय ८, २३, ३
 येषामिका घृतहस्ता ७, १६, ८
 ये सत्यासो हविरवो १०, १५, १०; अथर्व. १८, ३, ४८

ये सवितुः सत्यसवस्य १०, ३६, १३; तै. ब्रा. २, ८, ६, ४
 ये सोमासः परावति (०।ये वादः) ९, ६५, २२; साम. ११६३
 ये सोमासः परावति (०। सर्वास्त्यो) ८, ९३, ६; अथर्व.
 २०, ११२, ३

ये स्तोत्रभ्यो गोअग्राम् २, १, १६; २, १३
 ये स्था मनोर्वैज्रियास्ते १०, ३६, १०
 ये ह त्ये ते सहमाना ४, ६, १०
 ये हरी मेघयोक्था मवन्तः ४, ३३, १०
 यो अग्निं हव्यदातिभिः ८, १९, १३
 यो अग्निः कव्यवाहनः १०, १६, ११; वा. य. १९, ६५
 यो अग्निः कव्याद्यविवेत १०, १६, १०; अथर्व. १२, २, ७
 यो अग्निः ससमानुपः ८, ३९, ८
 यो अग्निं तम्बो दमे ८, ४४, १५
 यो अग्निं देववीतये १, १२, ९; साम. ८४६
 यो अग्नीषोमा हविषा १, ९३, ८; तै. ब्रा. २, ८, ७, ९
 यो अत्य इव सृज्यते ९, ४३, १
 यो अदधाज्योतिषि १०, ५४, ६
 यो अग्निमित्प्रथमजा अता ६, ७३, १; अथर्व. २०, ९०, १
 यो अश्वरेषु शन्तम १, ७७, २
 यो अनिधो दीदयत् १०, ३०, ४; अथर्व. १४, १, ३७;
 नि. १०, १९

यो अपाचीने तमसि ७, ६, ४
 यो अप्सु चन्द्रमा इव ८, ८२, ८
 यो अप्स्वा भुविना देव्येन २, ३५, ८
 यो अयो मर्तभोजनं १, ८१, ६
 यो अश्वस्य दक्षिणाग्नौ ४, ३९, ३
 यो अश्वानां यो गवां गोपति १, १०१, ४; नि. ५, १५
 यो अश्वेभिर्वहते ८, ४६, २६
 यो अस्मा अजं तुषु १०, ७९, ५
 यो अस्मै अंत उत वाय ५, ३४, ३; नि. ६, १९
 यो अस्मै हविषाविधन् ६, ५४, ४
 यो अस्मै हव्यदातिभिः ८, २३, २१
 यो अस्मै हव्यैर्वृत् २, २६, ४
 यो अत्य पारे रजसः १०, १८७, ५; अथर्व. ६, ३४, ५
 योगक्षेमं य आदावाहं १०, १६६, ५
 यो गर्भमोषधीनां ७, १०२, २; तै. ब्रा. २, ४, ५, ६;
 तै. आ. १, २९, १
 यो गुणतामिसासिपायिः ६, ४५, १७
 योगे-योगे तवस्तं १, ३०, ७; साम. १६३, ७४३; अथर्व.
 २०, २६, १; वा. य. ११, १४; तै. सं. ४, १, २, १
 यो जनान्महिषां इवा १०, ६०, ३

यो नो मरुतो वृकताति २, ३४. ९
 यो नो रसं दिप्सति पिप्सो ७, १०४, १०; अथर्व. ८, ४, १०
 यो ब्रह्मणे सुमतिमायजाते ७, ६०, ११
 यो मानुभिर्विभावा १०, ६, २
 यो भूयिष्ठो नासत्याम्बां ५, ७७, ४
 यो भोजनं च हयसे २, १३, ६
 यो म इति प्रबोचति ५, २७, ४
 यो म इमं किदु स्मना ८, ४६, २७
 यो मर्येश्वमृत ऋतावा ४, २, १
 यो मा पाकेन मनसा चरन्तं ७, १०४, ८; अथर्व. ८, ४, ८
 यो मायातुं यातुधानेत्याह ७, १०४, १६; अथर्व. ८, ४, १६
 यो मित्राय वरुणायाविधज् १, १३६, ५
 यो मृळयाति चक्रुवे चिदा ७, ८७, ७
 यो मे धेनुनां हात ५, ६१, १०
 यो मे राजन्युज्यो वा २, २८, १०
 यो मे हाता च विंशतिं च ५, २७, २
 यो मे हिरण्यसंष्टयो ८, ५, ३८
 यो यजाति यजात इय ८, ३१, १
 यो यज्ञस्य प्रसाधनः १०, ५७, २; अथर्व १३, १, ६०
 यो यज्ञो विश्वतस्तान्मुनिः १०, १३०, १
 यो रक्षांसि निजूर्वति १०, १८७, ३; अथर्व. ६, ३४, २
 यो रक्षांसि विममे पार्थिवानि ६, ४९, १३
 यो रभ्रस्य चोदिता २, १२, ६; अथर्व. २०, ३४, ६
 यो रथियो रथिन्वर्मां ६, ४४, १; साम. ३५१
 यो राजस्य ऋतनिभ्यो २, २७, १२
 यो राजा चर्षणीनां याता ८, ७०, १; साम. २७३; ९३३;
 अथर्व. २०, ९२, १६; १०५, ४
 यो रायो अवनिर्महाय (०। तमिन्द्राय) ८, ३२, १३
 यो रायो अवनिर्महाय (०। तस्मा इन्द्राय) १, ४, १०
 अथर्व. २०, ६८, १०
 यो रेवान्यो अमीवहा १, १८, २; भा. य. ३, २९;
 ति. ३. २१
 यो रोहिषौ घाजिनौ ५, ३६, ६
 यो वः शिवतमो रसः १०, ९, २; साम. १८३८; अथर्व.
 १, ५, २; वा. य. ११, ५१; ३६, १५; तै. सं.
 ४, १, ५, १; ७, ४, १९; ४, तै. भा. ४, ४२, ४;
 १०, १, ११
 यो वः सुनोस्यभित्वे ४, ३५, ६
 यो वः सेनानीर्महतो १०, ३४, १६
 योऽवरे वृजने विश्वयाविभु २, २४, ११
 यो वर्धन ओषधीनां यो अपाः ७, १०१, २

यो वां यज्ञेभिरावृत्तो ८, २६, १३
 यो वां यज्ञैः वासामानो १, १५१, ७; नि. ६, ८
 यो वां यज्ञो नामस्या ७, ७०, ६
 यो वां रजांस्यग्निना ८, ७३, १३
 यो वां रथो वृषती अस्ति यो ७, ७१, ४
 यो वाघते ददाति सुतुरं १, ४०, ४
 यो वां गतं जनसा ७, ६४, ४
 यो वाचा विवाचो १०, २३, ५; अथर्व. २०, ७३, ६
 यो वां नासत्यावृषि ८, ८, १५
 यो वामश्विना मनसो १, ११७, २
 यो वासुरुष्यचक्षुसं ८, २६, १४
 यो वासृजवे क्रमणाय ६, ७०, ३
 यो वां परिजमा सुवृद्ध १०, ३९, १
 यो विश्वतः सुप्रतीकः १, ९४, ७; नि. ३, ११
 यो विश्वस्य जगतः १, १०१, ५
 यो विश्वा दयते वसु ८, १०३, ६; साम. ४४, १५८३
 यो विश्वान्यग्नि व्रता ८, ३२, २८
 यो विश्वाभि विपश्यति (०। स नः पर्यद्) १०, १८७, ४;
 अथर्व. ६, ३४, ४

यो विश्वाभि विपश्यति (०। स नः पूषा) ६, ६२, ९
 यो वृत्राय श्विनमग्रा २, ३०, २
 यो वेदिष्ठो अव्ययिषु ८, २, २४
 यो वो देवा वृनस्तुना ६, ५२, ८
 यो वो वृताभ्यो अकृणोद् १०, ३०, ७
 यो व्यसं जाह्नवाणेन १, १०१, २
 यो व्यतीरफाणयत् ८, ६२, १३; अथर्व. २०, ९२, १०
 यो इत्वाहिमरिणात् २, १२, ३; अथर्व. २०, ३४, ३
 यो ह वां मधुनो दतिः ८, ५, १२
 यो हवाम्यैर्यता मनुर्वितः ८, १९, १४
 यो ह स्व वां रथिरा ७, ६४, ५; तै. सं. २, ८, ७ ८
 यो होता सीमधमो १०, ८८, ४; नि. ५, ३
 यो ते आनौ यम रक्षितारो १०, १४, ११; अथर्व. १८, २, १२;
 तै. आ. ६, ३, १

रक्षा णो अग्रे तव ४, ३, १४
 रक्षा सु नो अरुषः २, २९, ५
 रक्षोहणं वाजिनमा जिघर्षिं १०, ८७, १; अथर्व. ८, ३, १।
 तै. सं. १, २, १४, ६
 रक्षोहा विश्वचर्षणिः ९, ३, २; साम. ६९०; वा. य. २६, २६
 रणवः संदष्टो पितुमात् १०, ६४, ११
 रथं पातं कुह १०, ४०, १

रथं सुजने मरुतः जुमे ५, ६३, ५; तै. आ. २, ४, ५, ३;
 नि. ४, १९
 रथं ये चक्रुः सुवृत्तं नरोष्ठां ४, ३३, ८
 रथं ये चक्रुः सुवृत्तं सुवेतसो ४, ३६, २
 रथं वामनुगायसं ८, ५, ३४
 रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्यामीशुत् ८, ५, २८
 रथं हिरण्यवन्धुरं इन्द्रवायू ४, ४६, ४
 रथं जु मारुतं वयं ५, ५६, ८; नि. ११, ५०
 रथवाहनं हविरस्व ६, ७५, ८; वा. य. २९, ४५; तै. सं.
 ४, ६, ६, ३
 रथानां न वेऽग्राः १०, ७८, ४
 रथाय नावमुतनो १, १४०, १२
 रथिरासो हरयो ये ते अस्ति ८, ५०, ८
 रथीतमं कपर्दिनं ६, ५५, २
 रथीव कक्षयाश्वौ ५, ८३, ३
 रथो तिष्ठत्ययति वाजिनः ६, ७५, ६; वा. य. २९, ४३; तै. सं.
 ४, ६, ६, २; नि. ९, १६
 रथेन युधुपाजसा ४, ४६, ५
 रथेष्ठावाचर्यवः ८, ४, १३
 रथो न यातः भिक्षुभिः १, १४१, ८
 रथो यो वां त्रिवन्धुरो ८, २२, ५
 रदत्यथो वरुणः सूर्योय ७, ८७, १
 रपत्कविभिन्नाकंसातौ १, १७४, ७
 रपद्गन्धर्वीरप्या १०, ११, २; अथर्व. १८, १, १९
 रमध्वं मे वचसे सोम्याय ३, ३३, ५; नि. २, २५
 रथिं सुजने स्वपत्यं १, ११६, १९
 रथिं दिवो दुहितरो ४, ५१, १०
 रथिं नश्चित्रमर्धिनं ९, ४, १०; साम. १०५६
 रथिर्न विश्वा सरो १, ६६, १
 रथिनं यः पितृवित्तो १, ७३, १
 रथे हव्यं मतिभिर्वयिवाणां ७, ३९, ६
 रथमीरिव यच्छतमध्वरौ ८, ३५, २१
 रतं तं मित्रो अर्यमा ९, ६४, २४; साम. १०७८
 रसाद्यः पयसा पिबमान ९, ९७, १४; साम. ८०७
 राकामर्हं सुहवां सुधुसी हुवे २, ३२, ४; अथर्व. ७, ४८, १;
 तै. सं. ३, ३, ११, ५; नि. ११, ३१
 राजन्तमध्वराणां १, १, ८; वा. य. १, २३; तै. सं.
 १, ५, ६, २
 राजानावनभिमुहा २, ४१, ५; साम. ९११
 राजानो न प्रशस्तिभिः ९, १०, ३; साम. ११२१
 राजा मेधाभिरियते २, ६५, १६; साम. ८३३

राजा राष्ट्राणां पेशो नवीनां ७, ३४, ११
 राजा समुद्रं नद्यो ९, ८६, ८
 राजा सिन्धूनामवासिष्ठ ९, ८९, २
 राजा सिन्धूनां पवते पतिः ९, ८६, ३३
 राजेव हि जनिमिः ७, १८, २
 राज्ञो जु ते वरुणस्य १, ९१, ३, ९, ८८, ८
 रातिं यद्वाग्मरक्षसं हवामहे ८, १०१, ८
 रात्रीनिरस्मा अहनिः १०, १०, ९, अथर्व. १८, १. १०
 रात्री व्यकथयती १०, १२७, १; तै. ब्रा. २, ४, ६, १०
 रायः समुद्रोऽक्षतुरो ९, ३३, ६; साम. ८७१
 रायस्कामो वज्रहस्तं ७, ३२, ३
 रायस्यैस्त्विं स्वचाको १, ३६, १२
 राया वयं ससवामो ४, ४२, १०; वा. य. ७, १०
 राया हिरण्यया मतिः ७, ६६, ८; साम. १०६८
 रावे जु यं जङ्गु रोदसी मे ७, ९०, ३; वा. य. २७, २४;
 तै. ब्रा. २, ८, १, १
 रावो धारास्याष्टमे ६, ५५, ३
 रावो भुक्षः संगमनो वसुनां यज्ञस्य १, २६, ६
 रावो भुक्षः संगमनो वसुनां विश्वा रूपाभिः १०, १३९, ३;
 अथर्व. १०, ८, ४२; वा. य. १२, ६६, तै. सं.
 ४, २, ५, ४
 रारन्धि सवनेषु ण ३, ४१, ४; अथर्व. २०, २३, ४
 रासि क्षयं रासि मित्र २, ११, १४
 रिक्ताक्षः सत्यतीरदक्ष ६, ५१, ४
 रुजा रुद्रा चिद्रक्षसः ९, ९१, ४
 रुद्रस्य ये मीळहुषः सन्ति ६, ६६, ३
 रुद्राणामेति प्रदिशा १, १०१, ७
 रुद्रति मीमो वृषभः ९, ७०, ७
 रुद्रास्तु रुद्राती १, ११३, २; साम. १७५०; नि. २, २०
 रूपं रूपं प्रतिक्रियो बभूव ६, ४७, १८
 रूपं रूपं मघवा बोभवीति ३, ५३, ८
 रेभद्वज्जनुषा पूर्वः १०, ९२, १५
 रेवतीर्निः सधमाद १, ३०, १३; साम. १५३; १०८४, अथर्व.
 २०, १२२, १; तै. सं. १, ७, १३, ५; २, २, १२, ८;
 ४, १४, ४
 रेवद्वयो दधाय १, १५१, ९
 रेवो इक्षेवत स्तंभ ८, २, १३; साम. १८०४; तै. सं.
 २, २, १२, ८
 रैम्यासीदनुदेवो १०, ८५, ६; अथर्व. १४, १, ७
 रोदती आ वदता १, ६४, ९
 रोहिण्यावा १, १००, १६

रोहितं मे पाकस्थामा ८, ३, २२
 रंसगेज्ज पृषयां १०, १०६, ५
 रंस्व विश्वा वार्याणि ७, १७, ५
 रंस्वा नो वार्यां पुरु ८, २३, २७
 रक्षयन्तीवेदा ६, ७५, ३; वा. य. २९, ४०; तै. सं. ४, ६, ६, १;
 नि. ९, १८
 रक्षो दीर्घप्रसन्ननीशे ८, २५, २०
 रक्षोविदं वाचमुदीरयन्ती ८, १०१, १६
 रक्षयन्ते वां ककुहातो १, ४६, ३; साम. १७३०
 रघ्रं यज्ञके सुठनाय १०, १०५, ७
 रघ्रमेको विभर्ति ८, २९, ४
 रघ्रेण हि वृत्रहा वृत्रं १०, १११, ६
 रघ्ना सूनो सहसो ६, १३, ६
 रघ्ना हि सूनो अस्य प्रसदा ६, ४, ४; तै. सं. १, ३, १४, ७
 रघीं वृत्रं मरुत १, १६५, ८; तै. ब्रा. २, ८, ३, ६
 रघीदिन्द्रो वरशिक्षस्य ६, २७, ५
 रघीर्हि वस्तुं धनिनं धनेन १, ३३, ४
 रघूरियं पतिमिच्छत्येति ५, ३७, ३
 रघेन वस्तुं प्र हि ५, ४, ६
 रघेर्दुर्वासां अप १, ९४, ९
 रत्नस्पतिं पवमान ९, ५, १०
 रत्नस्पतिरवसृजन्नुप २, ३, १०
 रत्नस्पते रत्नयवा नियूयः १०, ७०, १०; नि. ६, ७
 रत्नस्पतेऽवसृजोप देवान् ३, ४, १०; ७, २, १०; वा. य.
 २७, २१; तै. सं. ४, १, ८, ३
 रत्नस्पते वीरुवंगो हि न्यूयः ६, ४७, २६; अथर्व. ६, १२५, १;
 वा. य. २९, ५२; तै. सं. ४, ६, ६, ५; नि. २, ५; ९, १२
 रत्नस्पते शतवक्त्रो ३, ८, ११; तै. सं. १, ३, ५, १
 रत्नीवानो मम वृतास १०, ४७, ७
 रत्ने न वा यो न्यधावि १०, २९, १; अथर्व. २०, ७६, १;
 नि. ६, २८
 रत्नेम तद्धोत्रया १, १३२, ७
 रत्नेम पूर्वोरयो १, ७०, १
 रत्नेषु जायुर्मतेषु १, ६७, १
 रत्नेषु व्यंतरिक्षं ततान ५, ८५, १; वा. य. ४, ३१; तै. सं.
 १, २, ८, १
 रत्नोति हि सुन्वत् १, १३३, ७; अथर्व. २०, ६७, १
 रत्नस्य मारुतं गणम् १, ३८, १५
 रत्नवज्रातो अभि ९, ८९, ७
 रत्नानि मरुतो मिहं ८, ७, ४
 रत्नानि तावकिन्तुये ६, ६६, १

वज्रीभिः पुत्रममुत्रो ४, १९, ९; नि. ३, २०
 वयं वो वृक्षार्थिपो ८, २७, ७
 वयं क्षुरेभिरस्तुभिः १, ८, ४; अथर्व. २०, ७०, २०
 वयं सोम व्रते तव १०, ५७, ६; वा. य. ३, ५६; तै. मा.
 २, ४, २, ७, ३, ७, १४, ३
 वयं हि ते असन्महि १, ३०, २१
 वयं हि त्वा वन्धुमन्तं ८, २१, ४
 वयं हि वां हवामह उक्षयन्तो ८, २६, ९
 वयं हि वां हवामहे विपन्त्यवो ८, ८७, ६
 वयः सुपर्णा उप सेह्यु १०, ७३, ११; साम. ३१९; तै. मा.
 २, ५, ८, ३; तै. आ. ४, ४२, ३; नि. ४, ३
 वयं य त्वा सुतावन्म ८, ३३, १; साम. २६१; ८६४;
 अथर्व. २०, ५२, १; ५७, १४
 वयं वा ते अपि स्मसि ८, ३२, ७; साम. २३०
 वयं वा ते अपूर्व्येन्द्र ८, ६६, ११
 वयं वा ते एवे ह्य ८, ६६, १३
 वयं विद्धि वां जरिताः १, १८०, ७
 वयं जयेम त्वया युजा वृत्तं १, १०२, ४; अथर्व. ७, ५०, ४
 वयं त इन्द्र सोमेभिः ८, ५४, ८
 वयं त एभिः पुरुहूत सव्यैः ६, १९, १३
 वयं तहः सन्नाज ८, २७, २२
 वयं ते अन्न उक्थैर्विधेम ५, ४, ७
 वयं ते अन्नं समिधा विधेम ७, १४, २
 वयं ते अज ररिमा ३, १४, ५; वा. य. १८, ७५
 वयं ते अत्य वृत्रहन् वसो ९, ९८, ५; साम. १२३९
 वयं ते अत्य वृत्रहन् विधाम ८, २४, ८
 वयं ते अह्वाभिन्द्र पुम्नहूतो ६, २६, ८
 वयं ते त इन्द्र ये च देव ७, ३०, ४
 वयं ते त इन्द्र ये च नरः ५, ३३, ५
 वयं ते वय इन्द्र विद्धि २, २०, १
 वयं नाम प्र ज्वाला वृत्तस्य ४, ५८, २; वा. य. १७, ६७,
 तै. आ. १०, १०, २
 वयमग्रे अर्चता २, २, १०
 वयमग्ने वजुयाम स्वोता ५, ३, ६
 वयमद्येन्द्रस्य प्रेहा १, १६७, १०
 वयमिन्द्र सुदानवः ८, ८३, ६
 वयमिन्द्र स्वायवः सक्षितं १०, १३३, ६
 वयमिन्द्र स्वायवोऽभि प्र जोडुमो ७, ३१, ४; साम. १३२;
 अथर्व. २०, १८, ४
 वयमिन्द्र स्वायवो हविस्मन्तो ३, ४१, ७; अथर्व. २०, २३, ७
 वयमिन्द्र एवे सचा ४, ३२, ४

वयमु त्वा गृध्रपते जनानो ६, १५, १९; तै. मा. ३, ५, १२, १
 वयमु त्वा तद्विद्वर्था ८, २, १६; साम. १५७, ७१९;
 अथर्व. २०, १८, १
 वयमु त्वा दिवा सुने ८, ६४, ६
 वयमु त्वा पथस्पते ६, ५३, १; तै. सं. १, १, १४, २
 वयमु त्वा मपूर्यं ८, २१, १; साम. ४०८, ७०८; अथर्व.
 २०, १४, १; ६२, १
 वयमु त्वा शतक्रतो ८, २२, १२
 वयमेनमिहा ह्यो ८, ६६, ७; साम. २७२; १६९१; अथर्व.
 २०, ९७, १
 वयं मित्रस्यावति ५, ६५, ५
 वयश्चित्ते पतात्रिणो १, ४९, ३; साम. ३६७
 वया इत्से अन्नयस्ते १, ५९, १
 वयो न ये श्रेणीः ५, ५९, ७
 वयो न वृक्षं सुपर्णातं १०, ४३, ४; अथर्व. २०, १७, ४
 वरा इवेन्द्रवतासो हिरण्यैः ५, ६०, ४
 वरिवो धातमो भव ९, १, ३; साम. ६९१
 वरिष्ठे न इन्द्र वन्धुरे ६, ४७, ९
 वरिष्ठो अत्य दक्षिणां ६, ३७, ४
 वरुण वो रिशादन् ५, ६४, १
 वरुणः प्राविता सुगन् १, २३, ६; साम. ७९५; वा. य.
 ३३, ४६
 वरुणो मित्रो अर्यमा ८, २८, २
 वरेथे अग्निमातपो ८, ७३, ८
 वर्धन्तीमापः पन्था १, ६५, ४
 वर्धस्वा सु पुरुहूत ८, १३, २५
 वर्धोषं यज्ञ उत ६, ३८, ४
 वर्धोष्यं विश्वं मरुतः ६, १७, ११
 वर्धोष्यं पूर्वीः क्षपो १, ७०, ७
 वर्धिष्ठ क्षत्रा उरुचक्षसा ८, १०१, २
 वयस इन्द्रो अमितं ४, १६, ५; अथर्व. २०, ७७, ५
 वयस्युत्स्य केतवो ८, १२, ७
 वज्राजा सीमनदत्तो ३, १, ६
 वज्रातो न ये स्वजाल्लतवतः १, १६८, २
 वयद् ते विष्णवासा ७, ९९, ७; १००, ७; साम. १६२७;
 तै. सं. २, २, १२, ४
 वसो राजानं वसति ५, २, ६
 वसिष्ठं ह वरुणो ७, ८८, ४
 वसिष्ठामः पितृव्य १०, ६६, १४
 वसिष्ठा हि मियेष्य १, २६, १
 वसुं न विप्रमहसं १०, १२२, १

वसुवसुवसुवसु ५, २४, २; साम. ११०८; वा. य. ३, २५; १५, ४८; तै. सं. १, ५, ६, ३; ४, ४, ४, ८
 वसुवसुवसुवसु ८, ४४, २४; तै. सं. १, ४, ४, ६, २
 वसुनां वा चक्रं १०, ७४, १
 वसु रुद्रा पुरुमन् १, १५८, १
 वयोनिन्द्र वसुपति १, ९, ९; अथर्व. २०, ७१, १५
 वसुर्वा इन्द्राणि मे पितुः ८, १, २; साम. २९२
 वसुर्वा ते अंशं संदष्टिः ३, १६, २५
 वसु कृमिमिन्द्र यस्मिन् १, १७४, ५
 वदन्ति स्त्रीमरुणासो ३, ३४, ३
 वदन्तु रवा मनोयुजो ४, ४८, ४
 वदन्तु रवा रथेष्टो ८, ३३, १४
 वहिष्ठेभिर्विह्वल ४, १६, ४; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
 वह्नि यशसं विदथस्य १, ६०, १
 वाचं सु मित्राय रुद्रा विराव ५, ६३, ३; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
 वाचमष्टापदीमर् ८, ७३, १०; साम. ९९०; अथर्व. २०, ४०, १
 वाचस्पति विश्वकर्माणं १०, ८१, ७; वा. य. ८, ४५, १७, २३
 तै. सं. ४, ६, २, ५
 वाचो जन्तुः कपीनां २, ३७, १३
 वाजयज्ञिव नृत्वा २, ८, १
 वाजिनीवती सूर्यस्य यो ७, ७५, ५
 वाजिन्समाय सहाये १०, ११५, ३
 वाजो वाजेषु धीयते ३, २७, ८; साम. १४७८
 वाजोभिर्नो वाजसाना १, ११०, ९
 वाजोवाजेष्वत वाजिनो नः ७, ३८, ८; वा. य. ९, १८; २३, ११; तै. सं. १, ७, ८, २; ४, ७, १२, १
 वाजेषु सामहिमेव ३, ३७, ६; अथर्व. २०, १९, ६
 वाजो जु ते शयसस्याख्यन् ५, १५, ५
 वाजयमि वाजिनेना १०, १३, ३
 वात प्रा वातु मेपजं १०, १८३, १; साम. १८४, १८४०; तै. ब्रा. २, ४, १, ८; तै. ब्रा. ४, ४२, २; नि. १०, ३५
 वातप्रयो मरुतो वपनि ५, ५७, ४
 वातस्य नु महिमानं १०, १३८, १
 वातस्य पद्मस्त्रीकृता ५, ५, ७
 वातस्य शुभामसुपुत्रश्चिद ५, ३१, १०
 वातस्याधो वायो सहा १०, १३६, ५
 वाताभ्यो न वं धुनयो १०, ७८, ३
 वागंवाचुर्वा नद्येवरीभिः २, ३६, ५
 वातोपधुन हविरो १०, ९१, ७; साम. ९८३

वाभं वाभं त आदुरे ४, ३०, २४; नि. ६, ३१
 वाभं नो अस्त्वर्चमन् ८, ८३, ४
 वाममद्य सवितर्वामम् ६, ७१, ६; वा. य. ८, ६; तै. सं. १, ४, २३, १; २, २, १२, ७
 वामस्य हि प्रचेतसो ८, ८३, ५
 वामी वामस्य भूतयः ६, ४८, २०
 वाय उर्येभिर्जग्मते १, २, २
 वायवा याहि दर्शतेमे १, २, १; नि. १०, २
 वायवा याहि वीतये ५, ५१, ५
 वायविन्द्रश्च चेतयः १, २, ५
 वायविन्द्रश्च शुभिमणा ४, ४७, ३; साम. १६३०
 वायविन्द्रश्च सुन्वत १, २, ६
 वायुरस्मा उपामन्यत १०, १३६, ७
 वायुर्न यो नियुक्तो ९, ८८, ३
 वायुर्युक्ते रोहिता १, १३४, ३
 वायो तव प्रपृथ्वी १, २, ३
 वायो याहि सिवा विवो ८, २६, २३
 वायो ये ते सहजिणो २, ४१, १; वा. य. २७, ३२
 वायो शतं हरीणां ४, ४८, ५; तै. सं. २, २, १२, ७
 वायो शक्रो अयामि ते ४, ४७, १; साम. १६२८; वा. य. २७, ३०; तै. ब्रा. २, ४, ७, ६
 वाणं रवा वरुणाभिः ८, ९८, ८; साम. ७११ अथर्व. २०, १००, २
 वार्ध्रहस्याय शवसे ३, ३७, १; अथर्व. २०, १९, १; वा. य. १८, ६८; तै. ब्रा. २, ५, ६, १
 वावर्त. एषां राया १०, ९३, १३
 वावसाना विवस्वती १, ४६, १३
 वावृधान उप वावि. ८, ६, ४०
 वावृधानः शवसा भूयोजाः १०, १२०, २; तै. ब्रा. १, १२; साम. १४८४; अथर्व. ५, २; २, २०, १०७, ५
 वावृधानस्य तं वयं ८, १४, ६; अथर्व. २०, २७, ६
 वावृधानाय तूर्वये ९, ४२, ३
 वावृधाना शुभस्पती ८, ५, १२
 वावृधानो मरुतसत्तेन्द्रो ८, ७६, ३
 वासीमंत ऋष्टिमंतो ५, ५७, ७
 वासीमंको विभति ८, २९, ३
 वाश्वा अर्पन्तीन्द्रवो ९, १३, ७; साम. ११९३
 वाश्वेव विष्णुमिमाति १, ३८, ८; तै. सं. ३, १, ११, ५
 वामयसीव वेधसस्तवं नः ७, ३७, ६
 वासोप्यते ध्रुवा स्थूणा ८, १७, १४; साम. २७५
 वासोप्यते प्रतरणो ७, ५४, २

वास्तोष्पते प्रति जानीहि ७, ५४, १; तै. सं. ३, ४, १०, १

वास्तोष्पते शम्भया संसदा ७, ५४, ३; तै. सं. ३, ४, १०, १

वाहिष्ठो वां हवानां ८, २६, १६; नि. ५, १

वि क्रोधानां १०, २७, १८

वि घ त्वावां ऋतजात १, १८९, ६

विमन्तो दुरिता पुरु ९, ६२, २; साम. ८३१

वि चक्रमे पृथिवीमेव ७, १००, ४; तै. भा. २, ४, ३, ५

वि चिद् वृषस्य दोधतो ८, ६, ६; साम. १६५२; अथर्व.

१०, १०७, ३

वि वेदुच्छन्त्यभिना ७, ७२, ४

वि जगान्मयावाः १, ३५, ५; तै. भा. २, ८, ६, २

वि जयुषा रथ्या या ६, ६२, ७

वि जानीष्याम्यन् १, ५१, ८

वि जिहीष्व वनस्पते ५, ७८, ५

विजेषकृदिन्द्र इव १०, ८४, ५; अथर्व ४, ३१, ५; नि. ६, १९

वि ज्योतिषा वृहता भाति ५, १, ९; अथर्व. ८, ३, २४;

तै. सं. १, २, १४, ७; नि. ४, १८

वि तपसुरक्ष्णं युगिरसौ ६, ६५, २

वि तन्वते धियो अस्मा अयां ५, ४७, ६

वि तर्जुर्वन्ते मधवन् ८, १, ४; अथर्व. २०, ८५, ४

वि तिष्ठन्वं मरुतो ७, १०४, १८; अथर्व. ८, ४, १८

वि ते वज्रांसो अस्थिरन् १, ८०, ८

वि ते विश्वेनातजूतासो ६, ६, ३; तै. सं. ३, ३, ११, १

विश्वक्षणां संघृतौ चक्रमास ५, ३४, ६

वि श्वानो न पर्वतस्य ६, २४, ६; साम. ८८

वि स्वा. ततर्जो मिथुना १, १३१, ३; अथर्व २०, ७२, २; ७५, २

वि स्वा. तर्जो पुरुषां १, ७०, १०

वि द्युष्ट्युपर्व नष्ट ८, ७९, ६

वि द्युष्टी सरमा ३, ३१, ६; वा. य. ३३, ५९; तै. भा.

१, ५, ८, १०

विद्वन्तीमग्र नरो १, ६७, ४

विद्या चिन्तु मंहान्तो ५, ४१, १३

विद्या द्विषो विष्यन्नद्रिमुक्थैः ५, ४५, १

विद्या देवा अघानां ८, ४७, २

विद्यानासो जन्मनो ४, ३४, २

विदुः पृथिव्या द्विषो ७, ३४, २; तात्पर्य भा. १, २, ९

वि दुर्गा वि द्विषः पुरः १, ४१, ३

विदुष्टे अर्यं वीर्यस्य १, ३३१, ४; अथर्व. २०, ७५, २

विदुष्टे विश्वा भुवनानि ४, ४२, ७

विश्वक्षानि चिद्विदो ६, ४५, ९

विद्या ते अग्ने त्रेधा १०, ४५, २; वा. य. १२, १९; तै. सं.

४, २, २, १

विद्या सक्षिण्वसुत ८, २१, ८; नि. ६, १७

विद्या हि ते पुरा वयं ८, ७५, ६६; तै. सं. २, ६, ११, ४

विद्या हि स्वा तुषिकृमि ८, ८१, २; साम. ७२९

विद्या हि स्वा धनंजयं वाजेषु ३, ४२, ३; अथर्व. २०, ७४, ३

विद्या हि स्वा धनंजयमिन्द्र ८, ४५, १३

विद्या हि स्वा वृषन्तर्म ३, १०, १७

विद्या हि यस्ते अद्विषः ८, ९२, १८

विद्या हि रुद्रियाणां ८, २०, ३

विद्या ह्यस्य वीरस्य ८, २, २१

विद्यामादिष्या अवयो २, २७, ५

वि द्यामेपि रजस्पृष्ट १, ५०, ७; अथर्व. १३, २, २०;

२०, ४७, १९; नि. १०, २३

विद्युतोऽज्योतिः परि ७, ३३, १०

विद्युद्वस्ता अमिषवः ८, ७, २५

विद्युद्व्या मरुत ३, ५४, १३

विद्युद्व्या पतन्ती १०, ९५, १०; नि. ११, ३६

विद्युन्महसो नरो ५, ५४, ३

विद्वंअसो वयुनानि १, ७२, ७

विद्वंसाविद्वदुरः पृच्छेत् १, १२०, २

वि द्वीपानि पापतन् ८, २०, ४

वि द्वीपांसीदुहि बर्धयेकां ३, १०, ७

विधु दद्राग समने १०, ५५, ५; साम. ६०२, १-७८२;

अथर्व. ९, १०, ९; तै. भा. ५, २०, १; नि. १४, १८

विधेन ते परमे जन्मसमं २, ९, ३; वा. य. १७, ७५;

तै. सं. ४, ६, ५, ४

वि न इन्द्रसृषो जहि १०, १५२, ४; साम. १८३८;

अथर्व. १, २६, २; वा. य. ८, ४४, १८, ७२;

तै. सं. १, ६, १२, ४; नि. ७, २

वि नः पथः सुविताय १, ९०, ४

वि नः गृहन्ते मुरुषो ७, ३०, ३

वि नो देवासो अद्रुहो ८, २७, ९

वि नो वाजा कभुक्षणः ४, ३७, ७

वि पथो वाजसानये ३, ५३, ४

विपाक्षिते परमानाय ९, ८६, ४४; साम. १६१५; तै. भा.

३, १०, ८, १

वि पाजसा पृथुना ३, १५, ३; वा. य. ११, ४६; तै. सं.

४, १, ५, १

वि विप्रोदिमावस्य रुद्राः ३, २०, ७

वि पृषकारवा ३, ५३, ३

वि पृष्ठो अमे मघवानो १ ७३, ५
 वि पृष्ठमि पाक्या न देवाः १. १२०, ४
 विप्रं विमालोऽवसे ८, ११, ६; नि १४, ३२
 विप्रं होनारमहं ८, ४४, १०
 वि प्रथतां देवपुष्टं १०, ७०, ४
 विप्रस्य वा स्तुवतः सहस्रो ८, १९, १२
 विप्रा यज्ञेषु मानुषेषु ७, २, ७
 विमालो न मन्मभिः १०, ७८, १
 विप्रभिर्विप्र सन्ध ५, ५१, ३
 विभक्तारं हवामहे १, २२, ७; वा. य. ३०, ४; तै. आ.
 १०, १०, २
 विभक्तानि किन्नरानो १, २७, ३; साम. १४९८
 विभावा देवः सुराणः ३, ३, ९
 विभिद्या पुरं शयया १०, ६७, ५; अथर्व. २०, ९१, ५
 विभिद्वां चरत ८, २९, ८
 विभु प्रभु प्रथमं मेढनां २, २४, १०
 विभूतगानि विप्र ८, १९, २; साम. १६८८
 विभूतज्ञानं वनयो ६, १५, २; साम १५६९
 विभ्राजज्जोतिषा स्तः (०१ देवास्त) ८, ९८, ३; साम.
 १०२७; अथर्व. २०, ६२, ७
 विभ्राजज्जोतिषा स्तः (०१ वनेमा) १०, १७०, ४
 विभ्राजमानं उपमायुष्याः ७, ६३, ३
 विभ्राह्म दुरपिबतु सोम्यं १०, १७०, १; साम. ६२८
 १४५३; वा. य. ३३, ३०
 विभ्राह्म दुरपिबतु १०, १७०, २; साम. १४५४
 वि मच्छयाय रक्षणा २, २८, ५
 वि मृळीकाय ते मनो १, २५, ३
 वि मे कर्णा पतयतो विचक्षुः ६, ९, ६
 वि मे पुष्ट्या पतयति ३, ५५, ३
 वि यत्तिरो धरुणमच्युतं १, ५६, ५
 वि यत्स्थापयतो १, १४१, ७
 वि यद्देवैश्च विषो ८, ९३, १४
 वि यद्देवांसि पर्वतस्य ४, २१, ८
 वि यद्वाचं कीस्तासो भरन्ते ६, ६७, १०
 वि यस्य ते ज्येष्ठानस्याः १०, ११५, ४
 वि यस्य ते पृथिव्यां राजो ७, ३, ४
 वि या जानाति जसुरि ५, ६१, ७
 वि या मृजति समनं १, ४८, ६
 वि ये वृत्तम्युवा सपन्त १, ६७, ८
 वि ये ते अमे मेजिरे अमीकं ७, १, ९
 वि ये तेषुः शारं मासमावहः ७, ६६, ११

वि ये आजन्ते सुमन्त्रा १, ८५, ४
 वि यो ममे यन्वा संवती २, ६८, ३
 वि यो रजांसमिमीत ६, ७, ७
 वि यो ररन्त कविभिः ४, २०, ५
 वि यो वीर्यसु रोध १, ६७, ९
 वि रक्षो वि सुजो जहि १०, १५२, ३; साम. १८६७;
 अथर्व. १, २१, ३
 विराट् सम्राट् विम्बीः १, १८८, ५
 विराणिमन्त्रावहणयोः १०, १३०, ५
 वि राय भीर्णोदुरः १, ६८, १०
 विरूपाम इदपयः १०, ६२, ५; नि. ११, १७
 वि वातज्जो अतसेषु लिङ्गते १, ५८, ४
 वि वृक्षादहन्त्युत हन्ति ५, ८३, २; नि. १०, ११
 वि वृधं पर्वतो ययुः ८, ७, २३
 विवेष यन्मा विषया ज्ञान ३, ३२, १४; तै. सं.
 १, ६, १२, ३
 विष्वक्क्य महिना वृषन् ८, ९२, २३; साम. १६६१
 विशां विशां मघवा परि १०, ४३, ६; अथर्व. २०, १७, ६
 विशां राजानमनुतं ८, ४३, २४
 विशां कवि विष्पतिं शशतीनां ६, १, ८; तै. मा.
 ३, ६, १०, ३
 विशां कवि विष्पतिं मानुषीणां ५, ४, ३
 विशां कवि विष्पतिं मानुषीः ३, २, १०
 विशां गोपा अस्य चरन्ति १, ९४, ५
 विशां मासामभयानां १०, ९२, १४
 विशो यदहं नृभिः १, ६९, ६
 विशो विशा ईक्ष्यमन्त्रेषु ६, ४९, २
 विशो विशो वा अतिथिं ८, ७४, १; साम. ८७, १५६४
 विष्पतिं यज्ञमतिथिं नराः ३, ३, ८
 वि अयन्तामनुर्विवा २, ३, ५
 वि अयन्तामनुर्विवा प्रवे १, १४२, ६
 वि अयन्तामनुर्विवा द्वारो १, १३, ६
 विशं सत्यं मघवाना २, २४, १२
 विश्वकर्मन् हविषा वाचायानः १०, ८१, ६; साम. १५८९;
 वा. य. १७, २२४; तै. सं. ४, ६, २, ६; नि. १०, २७
 विश्वकर्मा विमना १०, ८२, २; वा. य. १७, २६; तै. सं.
 ४, ६, २, १; नि. १०, २६
 विश्वजिते घनजिते २, २१, १
 विश्वमन्त्रेषु १०, ८१, ३; अथर्व. १३, २, २६; वा. य.
 १७, १९; तै. सं. ४, ६, २, ४; तै. आ. १०, १, ३

विश्वदानीं सुमनसः स्वाम ३, ५२, ५
 विश्वमस्या नानाम चक्षसे १, ४८, ८
 विश्वमिदं वनं सुतं १, १६, ८
 विश्वं पश्यतो विश्वया ८, २०, २६
 विश्वं प्रतीची सप्रथा ७, ७७, २
 विश्ववेदसो रविभिः १, ६४, १०
 विश्वस्या आग्निं भुवनाय १०, ८८, १२
 विश्वस्या इत्यर्हते ९, ४८, ४; साम. ८४०
 विश्वस्यासीमधमो ४, २८, ४
 विश्वस्यासो अदितिः १०, ३६, ३
 विश्वस्य कस्तुभुवनस्य १०, ४५, ६; वा. य. १२, २३;
 तै. सं. ४, २, २, २
 विश्वस्य राजा पवते ९, ७६, ४
 विश्वस्य हि प्रचेतसा ५, ७१, २
 विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं १, ४८, १०
 विश्वस्य हि प्रेषितो १०, ३७, ५
 विश्वस्य हि सुष्टवे देव ऊर्ध्वः २, ३८, २
 विश्वा अग्नेऽप द्वाहारीः ७, १, ७
 विश्वा उत स्वया वयं २, ७, ३
 विश्वाः वृतना अभिशूतं ८, ९७, १०; साम. ३७०; ९३०;
 अथर्व. २०, ५४, १
 विश्वा द्वेषाणि जहि ८, ५३, ४
 विश्वा चामानि विश्वचक्ष ९, ८६, ५; साम. ८८८
 विश्वानस्य वसति ८, ६८, ४; साम. ३६४; नि. १२, २१
 विश्वो अर्धो विपश्चितो ८, ६५, ९
 विश्वानि देव संचितर्हसितानि ५, ८२, ५; वा. य. ३०, ३;
 तै. मा. २, ४, ६, ३; तै. आ. १०, १०, २
 विश्वानि देवी भुवना १, ९२, ९
 विश्वानि नो दुर्गेहा जातवेदा ५, ४९, १; तै. मा. २, ४, १, ५;
 तै. आ. १०, २, १
 विश्वानि भद्रा मरुतो १, १६६, ९
 विश्वानि विश्वमनसो ८, २४, ७
 विश्वानि कुको नर्वाणि ४, १६, ६; अथर्व. २०, ७७, ६
 विश्वान्देवाँ आ वह १, ४८, १६
 विश्वान्देवान्द्रवामहे १, २३, १०
 विश्वान्यन्यो भुवना २, ४०, ५; तै. मा. २, ८, १, ६
 विश्वामिर्धामिभुवनं ८, ३५, २
 विश्वामिन्ना अरासत-३, ५३, १३
 विश्वा कृपाणि प्रति सुष्ठवे ५, ८१, २; वा. य. १२, ३;
 तै. सं. ४, १, १०, ४; नि. १२, १३
 विश्वा कृपायाविनाय ९, २५, ४

विश्वा रोधांसि प्रवत्त ४, २२, ४
 विश्वावसुं सोमगन्धर्वम् १०, १३९, ४; तै. आ. ४, ११, ७
 विश्वावसुरभि तन्नो १०, १३९, ५; तै. आ. ४, ११, ७
 विश्वा वसूनि संजयन् ९, २९, ४
 विश्वासां गृहपतिर्विंशाम् ६, ४८, ८
 विश्वासां त्वा वितां १, १२७, ८
 विश्वा सोम पवमान ९, ४०, ४
 विश्वाहा त्वा सुमनसः १०, ३७, ७
 विश्वा हि मर्त्यत्वेना ८, ९२, १३
 विश्वा हि वो नमस्यानि १०, ६३, २
 विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो १, १००, १९; १०२, १६
 विश्वे अद्य मरुतो विश्वे १०, ३५, १३; वा. य. १८, ३१;
 ३३, ५२, तै. सं. ४, ७, १२, १
 विश्वे अस्या व्युपि माहिना ५, ४५, ८
 विश्वे जनेदना स्वा ४, ३०, ३
 विश्वे य इन्द्र वीर्यं ८, ६२, ७
 विश्वेसां ते सवनेषु ८, १००, ६
 विश्वेष्ठा विष्णुरामरत् ८, ७७, १०; नि. ५, ४
 विश्वदनु रोधना २, १३, १०
 विश्वेदेते जनिमा ३, ५४, ८
 विश्वे देवा अकृपन्त १०, २४, ५
 विश्वे देवा अनमस्यन् ६, ९, ५
 विश्वे देवा कृतावृष ६, ५२, १०; तै. सं. २, ४, १४, ५
 विश्वे देवाः सासन मा १०, ५२, १; वा. मा. १, ५, १, २६
 विश्वे देवाः शृणुनेमम् ६, ५२, १३; वा. य. ३३, ५३;
 तै. सं. २, ४, १४, ५; तै. मा. २, ८, ६, ५
 विश्वे देवाः सह धीभिः १०, ६५, १४
 विश्वे देवाः स्वाहाकृतिं ९, ५, ११
 विश्वे देवा नो अद्या स्वस्त्यं ५, ५१, १३
 विश्वे देवा मम शृण्वन्तु ६, ५२, १४
 विश्वे देवास आ गत २, ४१, १३; ६, ५२, ७; वा. य. ७, ३४
 विश्वे देवासो अथ वृष्यानि १०, ११३, ८
 विश्वे देवासो अप्तुरः १, ३, ८; नि. ५, ४
 विश्वे देवासो अजिघ १, ३, ९
 विश्वेभिः सोम्यं १, १४, १०; वा. य. ३३, १०
 विश्वेभिरसो आग्निभिः १, २६, १०; साम. १६१७
 विश्वेभ्यो हि स्वा भुवनेभ्यः २, २३, १७
 विश्वे यजन्ना अघि १०, ६३, ११
 विश्वे यद्वा संदना मन्त्रमानाः ६, ६७, ५
 विश्वेषां वः सतां ज्येष्ठत्वा ६, ६७, १
 विश्वेषां ज्येष्ठराणांमनीकं १०, २, ३

विशेषामदितिर्यङ्गिणानां ४, १, २०; वा. य. ३३, १६;

तै. मा. २, ७, १२, ५

विशेषामिरज्यस्तं वसुनां ८, ४६, १६

विशेषामिरज्यवो १०, ९३, ३

विशेषामिह स्तुहि ८, १०२, १०

विश्वं हि त्वा सवनेषु १, १३१, २; अथर्व. २०, ७२, १

विश्वे हि त्वा सजोपतो जनासो ५, २३, ३

विश्वे हि त्वा सजोपतो देवासो ८, २३, १८

विश्वे हि विश्ववेदसो ५, ६७, ३

विश्वे हि त्मा मनवे ८, २७, ४

विश्वे ह्यसौ यज्ञताय २, १६, ४

विश्वेदेवीभिरेकादसौ ८, ३५, ३

विश्वो देवस्य नेतुः ५, ५०, १; वा. य. ४, ८; ११, ६७;

२०, २१; तै. सं. १, २, २, १; ४, १, ९, १

विश्वो यस्य त्रते जनो ९, ३५, ६

विश्वो विहाया भरतिः १, १२८, ६; तै. मा. २, ५, ४, ४

विश्वो ह्यन्यो अरिः १०, २८, १

विषं गवां यातुधानाः १०, ८७, १८; अथर्व. ८, ३, १६

वि वा होत्रा विश्वमसोति १०, ६४, १५

वि पाक्ष्मे गृणते ४, ११, २

वि पु द्वेयो र्यंहति ८, ६७, २१

वि पु विश्वा अभियुजो ८, ४५, ८

वि पु विश्वा अराववो १०, १३३, ३; साम. १८०३; अथर्व.

२०, २५, ४

वि पू चर स्वधा अनु ८, ३०, १९

विपूवो अश्वान्मुयुजे १०, ७९, ७

वि पू सुष्टो जनुषा ५, ३०, ७

विपूवृद्धिर्नो अमतेः १०, ४३, ३; अथर्व. २०, १७, ३

विषेण अङ्गुरावतः १०, ८७, २३; अथर्व. ८, ३, २३

विष्टमो दिवो धरुणः ९, ८९, ६

विष्ट्वो शमी तरणित्वेन १, ११०, ४; नि. ११, १६

विष्णुं सोमासः पुरुदसं ३, ५४, १४

विष्णुर्विद्या परममस्य १०, १, ३

विष्णुर्गोपाः परमं ३, ५५, १०

विष्णुर्वीतिं कल्पयतु १०, १८४, १; अथर्व. ५, २५, ५;

तै. मा. १४, ९, ४, २०

विष्णोः कर्माणि पश्यत १, २२, १९; साम. १६७१; अथर्व.

७, २६, ६; वा. य. ६, ४; १३, ३३; तै. सं. १, ३, ६, २

विष्णोर्नु कं वीर्याणि १, १५४, १; अथर्व. ७, २६, १; वा. य.

५, १८; तै. सं. १, २, १३, २

विष्णुर्वीतिं नरा न संभैः १, १७३, १०

वि सद्यो विश्वा दंष्टितानि ७, १८, १३

विलर्मणं कृणुहि विश्वमेपां ५, ४२, ९

वि सुपर्णो अन्तरिक्षायस्य १, ३५, ७; तै. मा. २, ८, ६, २

वि सूर्यो अमर्ति न भियं ५, ४५, २

वि सूर्यो मध्ये अमुचत् १०, १३८, ३

वि हि स्वामिन्द्र पुरुषा १०, ११२, ७

वि हि सोतोरोसुवत १०, ८६, १; अथर्व. २०, १२६, १;

नि. १, ४; १३, ४

विहि होत्रा अवीता ४, ४८, १

वि ह्यस्य मनसा १, १०९, १; तै. मा. ३, ६, ८, १

वीक्षु चिदावजानुभिः १, ६, ५; साम. ८५२; अथर्व. २०, ७०, १

वीक्षु चिद् दृष्टा पितरो १, ७१, २

वीक्षुपत्यमिराक्षुदेममिवो १, ११६, २

वीक्षुपविमिमेकत ८, २०, २

वीक्षो सतीरभि धीरा ३, ३१, ५

वीतिहोत्रं त्वा कवे ५, २६, ३; साम. १५२३

वीतिहोत्रा कृतदस्य ८, ३१, ९

वीती जनस्य दिव्यस्य ९, २१, २

वीती यो देवं मर्तो हुवस्येत् ६, १६, ४६

वीन्द्र यासि दिव्यानि १०, ३२, २

वीरस्य तु स्वभ्यं ३, ५५, १८

वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः १०, १०४, १०

वीरोभिर्वीरान्नवनवद् २, २५, २

वृकभिरस्य धारण ८, ६६, ८; साम. १६९१; अथर्व.

२०, ९७, २; नि. ५, २१

वृकाय विज्जसमानाय ७, ६८, ८

वृक्षाभिन्मे अभिपित्वे ८, ४, २१

वृक्षेवृक्षे नियता १०, २७, २२; नि. २, ६

वृक्षायाम ते परि द्विषो ८, ४५, १०

वृक्षे ह यज्ञमसा बर्हिर्गमो ६, ११, ५; तै. मा. २, ४, ३, २

वृक्षेव यमं बहुभिर्वसव्यैः ६, १, ३; तै. मा. ३, ६, १०, १

वृक्षमादो वक्रमृजः ३, ४५, २; साम. १७१२

वृक्षस्य त्वा इवसथादीयमाणा ८, ९६, ७; साम. ३२४;

तै. मा. २, ८, ३, ५; तै. मा. ३, २०

वृषाण्यम्यः समिधेषु ७, ८३, ९

वृत्रेण यद्वहिना विजय १०, ११३, ३

वृषां क्रीकन्त इन्द्रवः ९, २१, ३

वृषणं त्वा वयं वृषन् ३, २७, १५; साम. १५४०; अथर्व.

२०, १०९, ३; तै. मा. ३, ५, २, ६

वृषणं धीभिरप्तुर् ९, ६३, २६

वृषणश्चेन मरुतो ८, २०, १०

वृषणको अभीषावो ८, ३३, ११
 वृषसिन्द्र वृषपाणास १, १३९, ६
 वृषभं चर्षणीनां ३, ६२, ६
 वृषभो न सिग्मम्भो १०, ८६, १५; अथर्व. २०, १२६, १५
 वृषाकपायि रेवति १०, ८६, १३; अथर्व. २०, १२६, १३,
 नि. १२, ९
 वृषा ग्रावा वृषा मदी (०। वृषसिन्द्र) ५, ४०, ३
 वृषा ग्रावा वृषा मदी (०। वृषा यज्ञो) ८, १३, ३२
 वृषा जज्ञान वृषणं रणाय ७, २०, ५
 वृषाणं वृषभिर्यतं ९, ३४, ३
 वृषा ते वज्र उत ते २, १६, ६
 वृषा स्वा वृषणं धर्षतु ५, ३६, ५
 वृषा स्वा वृषणं हुवे (०। वावन्ध) ८, १३, ३३
 वृषा स्वा वृषणं हुवे (०। वृषसिन्द्र) ५, ४०, ३
 वृषा न क्रुद्धः पतयत् १०, ४३, ८; अथर्व. २०, १७, ८
 वृषा पवस्य धारया ९, ६५, १०; साम. ४६९; ८०३
 वृषा पुनान आयुषु ९, १९, ३; साम. १०००
 वृषो मतीनां पवते ९, ८६, १९; साम. ५५९; ८२१; अथर्व.
 १८, ४, ५८
 वृषा मद हन्त्रे श्लोक उक्त्वा ६, २४, १
 वृषा यज्ञो वृषणः १०, ६६, ६
 वृषायन्ती महं आत्याम पूर्वाः ३, ७, ९
 वृषावमाणोऽवृणीत सोमं १, ३२, ३; अथर्व. २, ५, ७;
 तै. मा. २, ५, ४, २
 वृषायसिन्द्र ते रय ८, १३, ३१
 वृषा यूयेव वंसगाः १, ७, ८; साम. १६२२; अथर्व.
 २०, ७०, १४
 वृषाः वृषाय ववते १०, १४६, २; तै. मा. २, ५, ५, ६
 वृषां वि जज्ञे जनयन् ९, १०८, १२
 वृषाः वृषभिश्च चतुरः ४, २२, २
 वृषा वृष्णे वृषदे-दोहसा १०, ११, १; अथर्व. १८, १, १८
 वृषा वृष्णे रोहवद् ९, ९१, ३
 वृषा वो अंशुर्न किला १०, ९४, १०
 वृषा शोणो अभिकनिक्रवद् ९, ९७, १३; साम. ८०६
 वृषासि द्विषो वृषभो ६, ४४, २१; नि. ६, १७
 वृषा सोता सुनीतु ते ८, ३३, १२
 वृषा सोम धुमौ असि ९, ६४, १; साम. ५०४, ७८१;
 तै. सं. ४, २, ११, ३; ३, १३, ३
 वृषा क्षमे अजरो ६, ४८, ३
 वृषा क्षसि आंजुना ९, ६५, ४; साम. ४८०, ७८४
 वृषा क्षसि राधसे ५, ३५, ४

वृषेव यूधा परि कोमं ९, ७६, ५
 वृषो अग्निः समिध्वते ३, २७, १४; साम. १५३९; अथर्व.
 २०, १०२, २; तै. मा. ३, ५, २, २
 वृष्टिद्यावा रीत्यावेयः ५, ६८, ५; साम. १४६७
 वृष्टिं दिवः परि खव ९, ८, ८; साम. ११८६
 वृष्टिं दिवः शतधातः ९, ९६, १४
 वृष्टिं नो अर्प दिव्यां ९, ९७, १७
 वृष्णः कोशः पवते २, १६, ५
 वृष्णास्ते वृष्णयंशवो ९, ६४, २; साम. ७८२
 वृष्णे वत्ते वृषणो अर्कमर्षा ५, ३१, ५; तै. सं. १, ६, १२, ६
 वृष्णे वार्धाय सुमस्ताय १, ६४, १
 वृष्णो अदतोपि भूयस्य ५, ४१, १०
 वेत्था हि निर्वोतीनां ८, २४, २४; साम. ३९६; अथर्व.
 २०, ६६, ३
 वेत्था हि वेधो अध्वनः ६, १६, ३; साम. १४७६
 वेत्युमुर्जनिवान्धा ५, ४४, ७
 वेत्यावयुः पृथिवी रजिष्ठा ८, १०१, १०
 वेद मुमुक्षो वृत्तवतो १, २५, ८
 वेदं यस्मीणि विद्वधान्येयो ६, ५१, २
 वेदं वातस्य वर्तनिं १, २५, ९
 वेद्या यो वीनां पदं १, २५, ७
 वेदियवे म्रियधामाय १, १४०, १
 वेधा अदतो अग्निः १, ६९, ३
 वेमि स्वा पूषन्मृजसे ८, ४, १७
 वेरध्वरस्य कृत्यानि ४, ७, ८; नि. ६, १७
 वेपि होत्रमुत पोत्रं जनानां १०, ९, २
 वेपि ह्यध्वरीयतामग्ने ६, २, १०
 वेपी ह्यध्वरयितासुपवका ४, ९, ५
 वेपीह्रस्म कृत्यं ४, ९, ६
 वैश्वदेवस्य भुवं नरोतो ८, २६, ११
 वैश्वानरं विश्वहा १०, ८८, १४
 वैश्वानरः प्रमथा नाकम् ३, २, १२; लांख्य मा. १, ७, ६
 वैश्वानरं कवयो यज्ञियासो १०, ८८, १३
 वैश्वानरं तव तसस्यमस्तु १, ९८, ३
 वैश्वानरं तव तानि व्रतानि ६, ७, ५
 वैश्वानरं तव धामान्या ३, ३, १०
 वैश्वानरं मनसासि ३, २६, १
 वैश्वानरस्य वंसनाभ्यो ३, ३, ११; तै. सं. २, ५, ११, २
 वैश्वानरस्य विमित्तानि ६, ७, ६; नि. ६, ३
 वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम १, ९८, १; वा. य. २६, ७; तै. सं.
 १, ५, ११, ३; नि. ७, २२

वैश्वानराय धियणाम् ३, २, १
 वैश्वानराय पृथुपाजसे ३, ३, १
 वैश्वानराय मीळुवु ४, ५, १
 वैश्वानरो मठिन्ना १, ५९, ७
 वोचेमेदिन्द्रं मघयानमेनं ७, २८, ५; २९, ५, ३०, ५
 वदकृणोत वमसं वलुयो ४, ३५, ३
 वयकृत्तुहा वयहानि ५, ५४, ४
 वयवस्वतिरुधिया १०, ११०, ५; अथर्व. ५, १२, ५; वा. य. २९, ३० तै. मा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, १०
 वयजते दिवो अंतैवकृत्तु ७, ७९, २
 वयंभिभिर्दिव आवास्त १, ११३, १४
 वयनिनस्य धनिनः १, १५०, २
 वयन्तरिक्षमक्षिरम् ८, १४, ७; साम. १६४०, अथर्व. २०, २८, १, ३९, २
 वयन्विन्नु वेष्टु मन्दसानः २, ११, १५
 वयर्ब इन्द्र तनुहि अवांसि १०, ११६, ६
 वयर्बमा वरुणश्चेति पन्थां ४, ५५, ४
 वयश्चस्त्वा वसुधिवत् ८, २३, १६
 वयस्तुतादोदसी मित्रो ६, ८, ३
 वयसो अथि शर्म तत् ८, ४४, ३
 वयानकिन्द्रः वृत्तनाः १०, २२, ८; अथर्व. २०, ७६, ८
 वयुच्छन्दी हि रादिमभिः १, ४९, ४
 वयुच्छा दृष्टिर्दिवो ७, ७९, ९
 वयुषा भायः पथ्या जनां ७, ७९, १
 वयुषा भावो दिविजा कते ७, ७५, १
 वयुर्नती दिवो अन्तो १, ९२, ११
 वयैतु दिवुद् द्विपास् ७, ३४, १३
 वयं कृणुष्वं १०, १०१, ८
 वता ते अस्ते महतो ३, ६, ५
 वतेन स्थो ध्रुवक्षेमा ५, ७९, २
 वातं-वातं गणं-गणं सुवास्ति ३, २६, ६
 वां रोदसी सुवन्धवे १०, ५९, ८
 वांसा महामिन्द्रं ३, ४९, १
 वांसा मित्रस्य वरुणस्य ७, ६१, ४
 वांसावाध्वर्षो ३, ५३, ३; नि. ४, १६
 वांसेदुवधं सुदानव ७, ३१, २; साम. ७१७
 वाक्रमयं धूममाराधयध्वं १, १६४, ४१; अथर्व. ९, १०, २५
 वाक्रेम स्वा समिधं १, ९४, ३; साम. १०६६
 वासिध र्षिं प्र वंसि १, ४२, ९
 वासिध वाजस्य सुभग प्रजा ३, १६, ६

वाग्धी न इन्द्र वरवा ८, ३, ११
 वाग्धी नो अस्य यज् ८, ३, १२
 वाग्धू पु वाचीवत् ८, ११, ५; साम. २५३; १५७९; अथर्व. २०, ११८, १
 वाचीमिर्नः वाचीवत् १, १३९, ५; साम. २८७
 वाचीव इन्द्र पुरुक्कृष्टं शुभत्तम १, ५३, ३; अथर्व. २०, २१, ३
 वाचीव इन्द्रमवसे १०, ७४, ५
 वाचीवत्स्ते पुरुक्काक ६, २४, ४
 वाच्याकर्तं वितरा वुधाना ४, ३५, ५
 वातं राज्ञो नाधमानस्य १, १२३, २
 वातं वा यः शुचीनां १, ३०, २
 वातं वा यदसुर्व १०, १०५, ११
 वातं वा यस्य वृषा साकं २, १३, ९
 वातं वेणुच्छतं शुभः ८, ५५, ३
 वातं वो अग्न्य धामानि १०, ९७, २; वा. य. १२, ७६; तै. सं. ४, २, ६, १
 वातं खेतास वृक्षणो ८, ५५, २
 वातक्रतुमर्णवं क्षाकिर्न ३, ५१, २
 वातं जीव वाग्दो १०, १६१, ४; अथर्व. ३, ११, ४; २०, ९६, ९; नि. १४, ३६
 वातधारं वायुमर्कं १०, १०७, ४; अथर्व. १८, ४, २९
 वातधारस्तुत्तमक्षीवमाणं ३, २६, ९
 वातं ते राजन् मिपजः सहस्रस्य १, २४, ९; तै. सं. १, ४, ४५, १
 वातं ते मिमिन्नुतयः सुरासे ७, २५, ३
 वातं दासे वद्वृथे ८, ४६, ३२
 वातं धारा देवजाताः ९, ९७, २९
 वातं न इन्द्र कतिभिः ९, ५२, ५
 वातपवित्राः स्वचया मदे ७, ४४, ३; नि. ५, ६
 वातमग्न इयुसाव ८, ७७, ७
 वातशुजिमिस्त्रमभिहृते १, १६६, ८
 वातमइमन्मयीनां ४, ३०, २०
 वातमहं तिरिम्बिरे ८, ६, ४६
 वातमिन्नु वाग्दो १, ८९, ९; वा. य. २५, २२
 वातं मे गर्दमानां ८, ५६, ३
 वातं मेपाम्बुक्वे चक्षदानं १, ११६, १६; नि. ५, २१
 वातं मेपाम्बुक्वे सामहानं १, ११७, १७
 वातावीका हेतवो अस्य ८, ५०, २; अथर्व. २०, ५१, ४
 वातावीकेव प्र जिगाति ८, ४९, २; साम. ८१२; अथर्व. २०, ५१, २
 वातेना नो अभिष्टिभिः ४, ४६, २
 वातैरपाम्बुणव ६, २०, ४

शत्रुघ्नो अभि ये नः १०, ८९, १५
 शनैश्चिन्तो अग्निवो ८, ४५, ११
 शं न इन्द्रासी भवतामघो ७, ३५, १; अथर्व. १९, १०, १;
 वा. य. ३६, ११
 शं न इन्द्रो वसुभिर्देवो ७, ३५, ६; अथर्व. १९, १०, ६
 शं नः करत्पदेते १, ४३, ६
 शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु ७, ३५, १२; अथर्व. १९, ११, १
 शं नः सूर्य उरुचक्षा ७, ३५, ८; अथर्व. १९, १०, ८
 शं नः सोमो मधुतु ७, ३५, ७; अथर्व. १९, १०, ७
 शं नो अग्निर्होतिरनीको ७, ३५, ४; अथर्व. १९, १०, ४
 शं नो अज एकपादेवो ७, ३५, १३; अथर्व. १९, ११, ३
 शं नो अग्निभिर्वसुतु मतेभिः ७, ३५, ९; अथर्व. १९, १०, ९
 शं नो देवः सविता ज्ञायमान ७, ३५, १०; अथर्व. १९, १०, १०
 शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु ७, ३५, ११; अथर्व. १९, ११, २;
 तै. ब्रा. २, ८, ६, ३
 शं नो देवीरभीष्टय १०, ९, ४; साम. ३३; अथर्व. १६, १;
 वा. य. ३६, १२; तै. ब्रा. १, २, १. १; २, ५, ८, ५;
 तै. आ. २, ४२, ४
 शं नो धातापृथिवी ७, ३५, ५; अथर्व. १९, १०, ५
 शं नो धाता वसु धर्ता ७, ३५, ३; अथर्व. १९, १०, ३
 शं नो भगः वसु नः ७, ३५, २; अथर्व. १९, १०, २
 शं नो भव चक्षसा १०, ३७, १०; तै. ब्रा. २, ८, ७, ३
 शं नो भवन्तु वाजिनो हवेतु ७, ३८, ७; वा. य. ९, १६;
 २१, १०; तै. सं. १, ७, ८, २; नि. १२, ४४
 शं नो भव हव ८, ४८, ४
 शं नो मित्रः सं वरुणः १, ९०, ९; अथर्व. १९, ९, ६;
 वा. य. ३६, ९
 शंसमिदमग्निभिः करत् ८, १८, ९; तै. ब्रा. ३, ७, १०, ५
 शम्पु जु वां मधुयुवा ५, ७४, ९
 शम्पुः परस्वाद्य जु ३, ५५, ६
 शरस्य चिकार्यकस्या १, ११६, २२
 शरासः कुमारासो १, ११३, ३
 शर्वशर्व व एवा ५, ५३, ११
 शर्वो मातुमुच्छंस ५, ५२, ८
 शर्वणावति सोमं हव्यः ९, ११३, १
 शक्वसा कसि भुतो ८, २४, १; अथर्व. १८, १, ३८
 शविर्भू भ आ भद्र २, १९, ६
 शवाः सुतं प्रसन्न १०, २८, ९
 शवासांश्वयं वा वरा १, ८६, ८; साम. १५९४
 शवतमसीकते दूताय १०, ७०, ३
 शवत्पुत्रो वा म्नुवास देव्य १, ११३, १३

शश्वदग्निर्वध्यश्च वसु १०, ६९, ११
 शश्वदिन्द्रा पोमुधभिः १, ३०, १६
 शश्वदि वः सुवानव ८, ६७, १६
 शश्वन्त हि प्रचेतसः ८, ६७, १७
 शश्वन्तो हि शत्रवो ७, १८, १८
 शाबमना शाको अरुणः १०, ५५, ६; साम. १७८३
 शाधिगो शाचिपूजना ८, १७, १२; साम. ७२६; अथर्व.
 २०, ५, ६; नि. ३, १०
 शास इत्या महां अति १०, १५२; ६; अथर्व. १, २०, ४
 शासद्वहिर्दुहितुर्नप्यङ्गाव ३, ३१, १; नि. ३, ४
 शिक्षा ण इन्द्राय ८, ९२, ९; साम. १६४४
 शिक्षा विभिन्वो अस्मै ८, २, ४१
 शिक्षेयमस्मै विश्वेयं ८, १४, २; साम. १८३५; अथर्व.
 २०, २७, २
 शिक्षेयमिन्द्र मङ्गयते विश्वेयिने ७, ३२, १९; साम. १७९७;
 अथर्व. २०, ८२, २
 शिभिर्माजानां पते १, २९, २; अथर्व. २०, ७४, २; तै. ब्रा.
 २, ४, ४, ८
 शिवाः कस्योत इयितो नो १०, १६५, २; अथर्व. ६, २७, २
 शिवस्त्वष्टिदा गहि ५, ५, ९; तै. सं. ३, १, ११, २
 शिवा नः सव्या सन्तु ४, १०, ८
 शिक्षानो वृषभो यथाभिः ८, ६०, १३
 शिक्षं जज्ञानं हरि ९, १०९, १२; साम. १३३४
 शिक्षं जज्ञानं हर्यते ९, ९६, १७; साम. ११७५
 शिक्षु न स्वां जेयं वधयन्ति १०, ४, ३
 शिक्षुर्न जालोऽव चक्रश्च ९, ७४, १
 शीतिके शीतिकावति १०, १६, १४; अथर्व. १८, ३, ६०;
 तै. आ. ६, ४, १
 शीरं पावकवोचिपह ८, १०२, ११
 शीर्ष्वाः शीर्ष्वा जगतः ७, ६६, १५
 शुकेयु मे हरिमानं १, ६०, २२; अथर्व. १, २२, ४; तै. ब्रा.
 ३, ७, ६, २२
 शुक्रः पवसा देवेभ्यः ९, १०९, ५; साम. १२४२
 शुक्रः शुक्रो जपो न १, ६९, १
 शुक्रं ते अम्यद्यन्ते ६, ५८, १; साम. ७५; तै. सं.
 ४, १, ११, १; तै. आ. १, २, ४; १०, १; ४, ५, ६;
 नि. १२, ४४
 शुक्रस्याय यथाशिर २, ४१, ३
 शुक्रमिदं वत् आ उत्तमा ३, १, ५
 शुधिः पावक उरुक्ते ९, २४, ७; साम. ९६७
 शुधिः पावक मन्त्रोमे २, ७, ४; तै. सं. १, ३, १४, ५
 शुधिः पावको मन्त्रोमे १, १४२, ३

शुचिः पुनानस्तनं १, ७०, ८
 शुचिः यम यस्या अत्रिचत् १, ७, ८
 शुचि न यामक्षिणि १, १, १४
 शुचि तु स्त्रोमे नचञ्जानम ७, १३, १; त. म. १, १४, १;
 त. आ. १, ४, ८, ३
 शुचिमन्त्रं कुर्वन्ति ३, ६२, ५; त. आ. १, ४, ३, ३
 शुचिरयः स्वययसा २, २७, १३; त. सं. १, १, १३, ४
 शुचिर्नाम पुननिष्ठाः ८, २, १
 शुचिर्भूयेषु अर्पिता १, १४२, १
 शुची न चकं १०, ८५, १२; अथर्व. १४, १, २०
 शुची यो हृदया मरुतः ७, ५६, १२; त. आ. १, ८, ५, ५
 शुचं वाहाः शुचं नरः ४, ५७, ४; अथर्व. ३, १७, ३; त. आ.
 ३, ३, ३
 शुचं हृदय मरुतानमिन्द्रं ३, ३०, २२; ३२, २२; ३२, १७;
 ३४, १२; ३५, १२; ३६, १२; ३८, १०;
 ३९, १; ४३, ८; ४८, ५; ४९, ५; ५०, ५;
 ५०, ८९, १८; १८४, १३; साम. ३२९, अथर्व.
 २०, १२, १२; त. आ. २, ४, ४, ३
 शुचःशोभा कुरुतः शुचीतः २, २४, १३
 शुचं नः काला ४, ५७, ८; अथर्व. ३, १७, ५; वा. य. १२, ६९;
 त. सं. ४, २, ५, ३
 शुचान्ध्याम भरमहयसा १, १२७, १८
 शुचमहा च्यचरत् १०, १०२, ८
 शुचमस्त्यमूनये १०, १२६, ७
 शुचिस्त्रयं ५, ७, ७
 शुचासीराविमो वाचं युय ४, ५७, ५; त. आ. ३, ६, २;
 नि. १, ४१
 शुचं तु ते शुचं वर्धयन्तः २, १२, ४
 शुचमन्धो देववातं २, ६२, ५; साम. १००९
 शुचो नः शुचः कुप्यो ७, ५६, ८
 शुचमान अतायुभिः १, ३६, ४
 शुचमाना अतायुभिः १, ६४, ५; साम. २०३५
 शुचुवांसाचिदक्षिणा ७, ७०, ५
 शुचं पिपुं कुयवं वृषमिन्द्र १, १०३, ८
 शुचमासो ये ते अग्निवो ५, ३८, ३
 शुचिमन्त्रं न ऊजये ३, ३७, ८; अथर्व. १०, २०, १, ५७, ४
 शुचिमन्त्रो हि ते मन्त्रो १, १७५, ५
 शुची सद्यो न मारुतं २, ८८, ७; साम. १४७३
 शुक्राग्रामः सर्वधीः १, १०, ३; साम. १४०९
 शुक्रस्यैव युध्यतो ३, ५५, ८
 शुक्रा इवेष्टुयुधयो १, ८५, ८

शुक्रं न धन आयुधा १, ७६, २; साम. १२२९
 शुक्रो वा शुक्रं यनने शरैः ६, २५, ४
 शुक्रमिष्टुधो युयापो १८, ३, ४
 शुक्राणीवेष्टुशुक्रा ३, ८, १८; त. आ. २, ४, ७, ११
 शुक्रं नः प्रथमा २, ३९, ३
 शुक्रं जरितुर्हवं कृष्णस्य ८, ८१, ४
 शुक्रं जरितुर्हवमिन्द्राग्रो ७, ९४, २; साम. १२७
 शुक्रोत्तु न ऊजा पतिर्गिरः ५, ४६, १०
 शुक्रवन्तं पूषणं वयं ६, ५४, ८
 शुक्रवन्तु नो वृषणः ३, ५४, २०
 शुक्रवन्तु स्त्रोमे मरुतः १, ४४, १४
 शुक्रवे वीर उग्रमुग्रं दमायन् ३, ४७, १६; नि. ३, २२
 शुक्रवे वृष्टेरिव स्वनः १, ४१, ३; साम. ८९४
 शुक्रं यथा करसि १०, १६, २; अथर्व. १८, २, ५; त. आ. ६, १, ४
 शुक्रारे वार्धा ८, १, २२
 शुक्रं तु त इन्द्र सस्त्रिभोर्नो १, १७४, ४
 शुक्रे वनेषु मात्रोः ८, ३०, १५; साम. ४६
 शुक्रा शुचिष्ठ वीदिहि ८, ६०, ६
 इत्यथद्विष्टुयुधसु सनोति वा ६, ६०, १; त. सं. ४, २, १२, १;
 त. आ. ३, ५, ७, ३
 शुक्रावाधस्य रेमतस्तथा ८, ३७, ७
 शुक्रावाधस्य सुन्वतस्तथा ८, ३६, ७
 शुक्रावाधस्य सुन्वतोऽग्नीर्ना ८, ३८, ८
 इयेन आसामदितिः कश्यो ५, ४४, ११
 इयेनाविव पतयो ८, ३५, ९
 इयेनो न योनिं सदनं १, ७१, ६
 अतो द्यामि प्रथमाय १०, १४७, १; साम. ३७१
 अद्ययाभिः समिध्यते १०, १५१, १; त. आ. २, ८, ८, ६;
 नि. १, ३१
 अद्या देवा यजमाना १०, १५१, ४; त. आ. २, ८, ८, ७
 अद्या प्रातर्हवामहे १०, १५१, ५; त. आ. २, ८, ८, ७
 अयः सूरिभ्यो असुतं ७, ८१, ६
 अयच्छुर्कणं ईयते वसुना ७, ३२, ५
 अयो वाजमिषसूत्रं वहन्ती ६, ६५, ३
 आतं हविरोऽपिन्द्र प्र याहि १०, १७२, २; अथर्व. ७, ७२, २
 आतं मन्थ ऊधनि १०, १७९, ३; अथर्व. ७, ७२, ३
 आयन्त इव सूर्यं ८, ९९, ३; साम. २६७, १३१९;
 अथर्व. २०, ५८, १; वा. य. ३३, ४१; नि. ३, ८
 आयवेदस्य कणां ४, २९, ३
 अयसे कं भाजुभिः १, ८७, ६; त. सं. २, १, ११, २;
 ४, २, ११, २; नि. ४, १६

श्रिये कं वो अधि तन्पु १, ८८, ३
 श्रिये जातः श्रिय आ ९, ९४, ४
 श्रिये ते पादा हुय आ ३, २२, ३
 श्रिये ते पृथिव्यसेवनी १०, १०५, १०
 श्रिये पूषन्निपुक्तेव देवाः १, १८४, ३
 श्रिये मर्यातो अर्जो १०, ७७, २
 श्रिये सुदशीस्परस्य यास्यः ५, ४४, २
 श्रीणन्नुप स्वाहिवं १, ३८, १
 श्रीणामुदारो १०, ४५, ५; वा. य. १२, २२; तै. सं. ४, २, २, ३
 श्रुतं वो वृषहन्तमं ८, ९३, १६; साम. २०८
 श्रुतं गायत्रं सकवानस्याहं १, १२०, ६
 श्रुतं मे मित्रावरुणः १, १२२, ६
 श्रुधि श्रुकर्णं वक्ष्मिभिः १, ४४, १३; साम. ५०; वा. य. ३३, १५; तै. भा. २, ७, १२, ५
 श्रुधी न इन्द्र ह्यमसि ६, २६, १
 श्रुधी नो अग्ने सदने १०, ११, ९, १२, ९; अथर्व. १८, १, २५
 श्रुधी हवं विरिषानस्याग्नेः ७, २२, ४; साम. १७९८
 श्रुधी हवं तिरश्चा ८, ९५, ४; साम. ३४६; ८८३
 श्रुधी हवमिन्द्र मा तिर्यग्यः २, ११, १
 श्रुधी हवमिन्द्र आर १०, १४८, ५
 श्रुधी वा यज्ञ उषतः सजोषा ६, ६८, १
 श्रुधीवानो हि दाक्षुषे १, ४५, २
 श्रुष्यसे नवस्य मे ८, २३, १४; साम. १०६
 श्रूवा अग्निभिन्नभातुः २, १०, २
 श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने २, ७, १; तै. सं. १, ३, १४, ३
 श्रेष्ठं यविष्ठमसिधि १, ४४, ४
 श्रेष्ठं वा ऐशो अधि धायि द्यौतं ४, ३६, ७
 श्रेष्ठं नो अय सवितः १०, ३५, ७
 श्रेष्ठो जातस्य रुद्रा श्रियांसि २, ३३, ३
 श्रीणामेक वदकं गामवाज १, १६१, १०
 श्रुसिष्यन्तु हंसो न १, ६५, ९
 श्रुवन्तो मा दक्षिणत ७, ३३, १
 श्वेतं रूपं कृणुते यत् ९, ७४, ७
 सुदर्शिसाह चतुरः १०, ११४, ६
 सुहृदारां दृको अचरन् ३, ५६, २
 सुकश्रौ आर्तिधिरव ८, ६८, १७
 सुहं सहसावस्य ८, ४६, २२
 सु आगमदिन्द्रो यो वसूनां ५, ३६, १
 सु आ नो योनिं सवतु प्रेष्ठो ७, ९७, ४
 सु आ अग्निं मतिं न आ य १०, ३, ७; नि. ४, १८

स आहुतो वि रोचते १०, ११८, ३
 स इजनेन स निशा २, २६, ३; तै. सं. ३, ७, ४४, ३
 तै. भा. २, ८, ५, ३
 स इक्षेति सुधिन ४, ५०, ८; तै. भा. २, ८, ३, ४
 स इत्तमं स वि जानात्येतं ३, ९, ३
 स इत्तमोऽवयुनं तत्तन्वन् ६, २१, ३; नि. ५, १
 स इत्तुदातुः स्वर्गो ६, ६८, ५
 स इत्तुपा भुवनेप्तास ४, ५३, ३; तै. भा. २, ८, ४, ७
 स इदग्निः कवचतमः १०, ११५, ५
 स इदस्तेव प्रति भाद ६, ३, ५
 स इक्ष्माय दम्पाय १०, ६१, ७
 स इक्ष्मां तुवीरवं १०, ९९, ६
 स इन्द्रो यो गृहवे १०, ११७, ३
 स इन्द्राजा प्रतिजन्मानि ४, ५०, ७
 स इन्द्रे नमस्त्युभिर्वचस्यते १, ५५, ४
 स इक्षान उषसी राम्या २, १, ८
 स इक्षान वसुष्कभिः १, ७९, ५; साम. १५३०; वा. य. १५, ३६; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 स इन्द्रु रायः सुवृत्तस्य १०, १४७, ४
 स इन्द्रमहानि समिधानि १, ५५, ५
 स इन्द्रुहोऽसिनिपक्षिभिः १०, १०३, ३; साम. १८९१;
 अथर्व. १९, १३, ४; वा. य. १७, ३५; तै. सं. ४, ६, ४, १
 स इन्द्रो न सुरिषाह ९, ८८, २; साम. १४७७
 स इन्द्रो न प्रति वस्य उषाः ६, ३, ६
 स इन्द्रो ज्ञानयत्तासु गर्भं २, ३५, १३
 स इन्द्रो न फेनमद्वय १०, ६१, ८
 स इन्द्रो सखिभिः १०, ६७, ७; अथर्व. २०, ६१, ७;
 तै. भा. २, ८, ५, १; नि. ५, ४
 स इन्द्रो वनते अपतीतः ३, २०, ९
 स इन्द्रो पाहि य ऋजोयी ६, १७, २; तै. भा. २, ५, ८, १
 स इन्द्रो महीं पुनि २, १५, ५
 स इन्द्रो अयो १, १४५, ५
 स इन्द्रो भोजनयो न १, १९०, ७
 स इन्द्रो यज्ञान् कुरुभि १, १३२, ५
 स इन्द्रो सुधनो विप्रसार्ध ५, ३४, ८
 स इन्द्रो मन्त्रवः ३, ३१, ६
 स इन्द्रो वनामेष्ट ५, ७, ३; तै. सं. २, १, ११, ३
 स इन्द्रो नमस्त्युभिर्जया ७, ५६, २२
 स इन्द्रो यवसायो १०, २७, ९
 स इन्द्रो यमिण १, ३६, ३
 स इन्द्रो मियसी ७, ९३, ५
 स इन्द्रो यमिणः पश्यन्तोऽसौ १, ११९, ३

सं यस्मिन्विद्या वसुनि १०, ६, ६
 सं या दान्नि येमधुः ८, २५, ६
 सं वसत इव मातुभिः ९, १०५, २, साम. १०९९
 संवत्सरं वासायानाः ७, १०३, १; अथर्व. ४, १५, १३;
 नि. ९, ६
 संवत्सरीणं पयःस्रियायाः १०, ८७, १७; अथर्व. ८, ३, १७
 सं वां वासानासत्या सहस्रा ६, ६३, १०
 सं वां कर्मणा समिधा ६, ६९, १; तै. सं. ३, २, ११, १
 संवृत्तवृत्तमुत्तमं ९, ४८, २, साम. ८३७
 सं वो मन्त्रांसो अगमते १, २०, ५
 संसमिधुवसे वृषन् १०, १९१, १; अथर्व. ६, ६३, ४;
 वा. य. १५, ३०; तै. सं. २, ६, ११, ४; ४, ४, ४, ४
 सं भीदस्व महो असि १, ३६, ९; वा. य. ११, ३७; तै. सं.
 ४, १, ३, ३; तै. आ. ४, ५, २
 संसृष्टं धनमुत्तमं १०, ८४, ७; अथर्व. ४, ३१, ७
 संहोत्रं सा पुरातारीः १०, ८६, १०; अथर्व. २०, १२६, १०
 संकृद्धं घोरजायत ६, ४८, २२
 सं तेजुरश्चराणां ३, १०, ४
 संस्तुभिः विसृजता १०, ७१, २; नि. ४, १०
 सं क्षयः परि पस्वते ८, ४१, ३
 संज्ञाय आ नि धीवत् पुनानाय ९, १०४, १; साम. ५६८,
 ११५७
 संज्ञाय आ नि धीवत् सविता १, २२, ८
 संज्ञाय आ भिषामहि ८, २४, १; साम. ३९०; अथर्व.
 १८, २, ३७
 संज्ञायः क्रतुमिच्छत ८, ७०, १३
 संज्ञायः सं वः सम्यज् ५, ७, १, वा. य. १५, २९; तै. सं.
 २, ६, ११, ४; ४, ४, ४, ३
 संज्ञायस्त इन्द्र विश्व इत्याम् ७, २१, ९
 संज्ञायस्ते विष्णु ५, १२, ५
 संज्ञायस्त्वा ववृमहे ३, ९, १, साम. ६३
 संज्ञायो ब्रह्मवाहसे ६, ४५, ४
 संज्ञां सख्ये अपचक्षुमग्निः ५, २९, ७
 संज्ञां ह यज्ञ सस्मिन्नेवर्गवे ३, ३९, ५
 संक्षीपतामविता बोधि ४, १७, १८
 संखे विष्णो वितरं ८, १००, १२
 संखे संज्ञायमभ्या ४, १, ३
 संख्ये व इन्द्र वार्जिनो १, ११, १; साम. ८२८
 सं गृणानो अग्निर्वैववा १०, ६१, २६
 सं गृणो अग्निस्तृणंश्च ७, ४, ३
 सं गोमघा तन्नि ६, ३५, ४

स गोरक्षस्य वि व्रजं ८, ३२, ५
 स ग्रामेभिः समिता रथे १, १००, १०
 स घा तं वृषणं रथमधि १, ८२, ४; साम. ४२४
 स घा नः सुनुः वावसा १, २७, २; साम. १६३५
 स घा नो देवः सविता सह ७, ४५, ३; तै. आ. २, ८, ६, १
 स घा नो योग आ सुवत् १, ५, ३; साम. ७४२; अथर्व.
 २०, ६९, १
 स घा वस्ते वृक्षासि ३, १०, ३
 स घा राजा सत्पतिः १, ५४, ७
 स घा वीरो न रिच्यति १, १८, ४
 स घेतुतासि वृषहन् ४, ३०, २२
 संकृद्नेनानिभिषेण १०, १०३, २; साम. १८५०;
 अथर्व. १९, १३, ३; वा. य. १७, ३४; तै. सं.
 ४, ६, ४, १
 सं गच्छध्वं सं वदध्वं १०, १९१, २; अथर्व. ६, ६४, १;
 तै. आ. २, ४, ४, ४
 संगच्छमाने युवति १, १८५, ५
 सं गच्छस्व पिबुभिः १०, १४, ८; अथर्व. १८, ३, ५८;
 तै. आ. ६, ४, २
 सं गोभिरङ्गिरसो १०, ६८, २; अथर्व. २०, १६, २
 सं गोमदिन्द्र वाजवत् १, ९, ७; अथर्व. २०, ७१, १३
 सं घोषः शृग्वे वसैरभिज्ञैः ३, ३०, १६
 स चक्रमे महतो निरुः ५, ८७, ४
 सचस्त यदुपसः सूर्येण १०, १११, ७
 स चन्द्रो विप्र मर्यो १, १५०, ३
 सचस्त नायमवसे अभीके ६, २४, १०
 सचा यदासु जहतीषु १०, ९५, ८
 सचायोस्तिष्ठन्नुत्तमं १०, १०५, ४
 सचा सोमेषु पुण्ड्रत ८, ६६, ६
 सं चिकेत संहियसाभिः ८, ३९, ५
 सं चित्रचित्रं चितयन्तमहमे ६, ६, ७
 सं चेतयन्मनुषो ४, १, २
 सं जातुमनो अद्धाने १, १०३, ३
 सं जातेभिर्ब्रह्मा ३, ३१, ११
 सं जातो गर्भो असि १०, १, २; वा. य. ११, ४३; तै. सं.
 ४, १, ४, २
 सं जामिनिर्वसमजाति १, १००, ११
 सं जायत प्रथमः परस्मात् ४, १, ११
 सं जायमानः परमे व्योमनि प्रजाति ६, ८, २
 सं जायमानः परमे व्योमन्याविः १, १४३, २
 सं जायमानः परमे व्योमन् वायुर्न ७, ५, ७

स जिन्वते जठरेषु प्रजति ३, २, ११
 स जिह्वा चतुरनीक ५, ४८, ५
 सज्जगदित्यैर्वसुभिः ५, ५१, १०
 सज्जैर्वेभिरपि नपातं ७, ३४, १५
 सज्जमिन्नावरुणाभ्यां ५, ५३, ९
 सज्जविश्वेभिर्वेभिः ५, ५१, ८
 सजोयस आवित्यैर्मादय ४, ३४, ८
 सजोयस्वा दिवो नरो ६, २, ३
 सजोया इन्द्र वरुणेन सोमं ४, ३४, ७
 सजोया इन्द्र सगणो ३, ४७, २; वा. य. ७, ३७; तै. सं.
 १, ४, ४२, २; तै. आ. १०, १, ११
 सजोया भीराः पदैरनु १, ६५, ६
 सं च त्वे जग्मुर्गिर इन्द्र ६, ३४, १
 सं चोदय चित्रमर्वाक् १, ९, ५; अथर्व. २०, ७१, ११
 सं जर्जुराणस्त्रुभिः सुते ५, ४४, ५
 सं जागृवन्निर्जरमाण १०, ९१, १
 संजानाना उप सीदन् १, ७२, ५
 सतः सतः प्रतिमानं ३, ३१, ८
 सं सत्कधीपितस्त्यमसे ६, ५, ६
 सं सुर्वणिर्महौ अरेणु १, ५६, ३; नि. ६, १४
 स तु वस्त्राण्यधपेशनानि १०, १, ६
 स तु भुवि भ्रुत्वा यो ६, ३६, ५
 स तु भुवीन्द्र नूतनस्य ६, ११, ८
 स तु नो अग्निर्नयतु ४, १, १०
 स तु पवस्व परि पार्थिवं राजा स्तोत्रे ९, ७२, ८
 स तु पवस्व परि पार्थिवं राजो दिव्या च ९, १०७, २४
 स ते जानाति सुमतिं यविष्ठ ४, ४, ६; तै. सं. १, २, १४, २
 स तेजीयसा मयसा स्त्रोतः ३, १९, ३; तै. सं. १, ३, १४, ६
 सतो नूनं कवयः सं १०, ५३, १०
 सतो होता न ऋतियवः ३, ४१, २; अथर्व. २०, २३, २
 सतो होता मनुजवदा १, १०५, १४
 सत्वं तसुर्वसो यदौ ८, ४५, २७
 सत्वं तविन्द्रा वरुणा ८, ५२, ३
 सत्वं त्वेषा अमवन्तो १, ३८, ७
 सत्समित्तज्ञ स्वावौ ६, ३०, ४; तै. ब्रा. २, ६, ९, १
 सत्यमित्रा महेनदि ८, ७४, १५
 सत्यमित्रा ब्रुवेदसि ८, ३३, १०; साम. २६३
 सत्यमित्रा उ अग्निना ५, ७३, ९
 सत्यमित्रा उ सं वयं ८, ६२, १२
 सत्यमुग्रस्य वृहत् ९, ११३, ५

सत्यमुजुर्नर एवा हि चक्रुः ४, ३३, ६
 सत्यामाशिवं कृणुता १०, ६७, ११; अथर्व. २०, ६१, ११
 सत्या सत्येभिर्महती ७, ७५, ७
 सत्येनोत्तमिता भूमिः १०, ८५, १; अथर्व. २४, १, १
 सत्रा ते अनु कृष्टयो ४, ३०, २
 सत्रा त्वं पुरुष्टु ८, १५, ११
 सत्रा मदासस्त्रव ६, ३६, १
 सत्रा यदी भावेरस्य ४, २१, ७
 सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां ३, ३४, ८; अथर्व. २०, ११, ८
 सत्रासाहो जनभक्षो २, २१, ३
 सत्रा सोमा अभवन् ४, १७, ६
 सत्राहणं दाष्टपि ४, १७, ८; साम. ३३५
 स त्रितस्याधि सानवि ९, ३७, ४; साम. १२९५
 सत्रे ह जागवित्तिता नमो ७, ३१, १३
 स त्वं विप्राय वृंक्षुषे ८, ४३, १५
 स त्वं वेक्षस्यावृकी ६, १५, ३
 स त्वं न इन्द्र धियसानो अर्कः ५, ३३, २
 स त्वं न इन्द्र वाजेभिः ८, १६, १२; अथर्व. २०, ४६, ३
 स त्वं न इन्द्र सूर्यं सो अण्ड्यु १, १०४, ६
 स त्वं न इन्द्राकवाभिः ६, ३३, ४
 स त्वं न जर्जो पते ८, २१, १२
 स त्वं नस्त्रिज वज्रहस्त क्षण्यु ६, ४६, २; साम. ८१०; अथर्व.
 २०, ९८, २; वा. य. २७, २८
 स त्वं नो अग्नेऽजमो ४, १, ५; वा. य. २१, ४; तै. सं.
 २, ५, १२, ३
 स त्वं नो अर्वाशिवाया ६, १२, ६
 स त्वं नो देव मनसा ८, २६, २५
 स त्वं नो रायः शिषीहि ३, १६, ३
 स त्वमग्ने प्रतीकेन १०, १४६, ८; तै. सं. २, ५, १०, ५
 स त्वमग्ने विजावसुः ८, ४३, ३२
 स त्वमग्ने सौमगत्वा १, ९४, १६
 स त्वमस्त्रदप द्विवो ८, ११, ३
 सत्वा भरिषो गविषो ब्रुव ४, ४०, २
 स त्वामवद् वृषा मदः १, ८०, २
 स वसंतधीरतिथिः १०, ९१, २
 सदसस्पतिमनुतं १, १८, ६; साम. १७१; वा. य. ३२, १३;
 तै. ब्रा. १०, १, ४
 सदस्य मदे सदस्य ६, १७, १
 सदा कवी सुमतिमा ६, १२७, २३
 सदापृणो यजतो विहिषो ५, ४४, १२
 सदापि रण्यो यवसेव १०, ११, ५; अथर्व. १८, १, २०

सदा सुगः पितृमां ३, ५४, २१
सदिदि ते सुविजातस्य ६, १८, ४
स दूतो विष्टेदमि वष्टि ४, १, ८
स दृक्ते चिदमि नृणस्ति ८, १०३, ५
सदवीर्य सदनी १, १२३, ८
स देवः कविनेपितो १, ३७, ६; साम. १२९७
सदो हा चक्रते उप ८, २९, ९
सद्येव प्राचो विमिमाय २, १५, ३; तै. सं. २, ३, १४, ५
सद्यश्चिवाः सवसा पञ्च १०, १७८, ३; नि. १०, २९
सद्यश्चिवाय चक्रुःति ३, ४८, २१
सद्यश्चिन्तु ते मधवन्तमि ७, १९, ९; अथर्व. २०, ३७, ९
सद्यो अथर्वे रथिरं जनस्त ७, ७, ४
सद्यो जात ओदधीभिः ३, ५, ८
सद्यो जातस्य दृढानं ४, ७, १०
सद्यो जातो व्यमिमीत १०, ११०, ११; अथर्व. ५, १२, ११;
वा. य. २९, ३६; तै. मा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, ११
सद्योजुवन्ते वाजा ८, ८१, ९
सद्यो ह जातो वृषभः ३, ४८, १
स दृक्ते मनुष्य १०, ९९, ७
स द्विबन्धुर्वैतरणो १०, ६१, १७
स धारयस्पृथिवीं पप्रथ १, १०३, २
सध्रीचीः सिन्धुमुखासीरिवा १०, १११, १०
सध्रीमा यन्त्रि परि २, १३, २
स न इन्द्रः शिवः सखा ८, ९३, ३; साम. १४५२;
अथर्व. २०, ७, ३
स न इन्द्र स्वयताया इयेवाः ७, २०, १०; २१, १०
स न इन्द्र यज्यवे ९, ६१, १२; साम. ५९२; ६७३;
वा. य. २६, १७
स न ईकानया सह ८, १०२, १
स न ऊर्जे व्यध्ययं ९, ४९, ४; सऊ. १४३८
स नः क्षुमन्तं सदनं १०, ३८, २
स नः पमिः पारयाति ८, १६, ११; अथर्व. २०, ४६, २
स नः पवस्व बाजयुः ९, ४४, ४
स नः पवस्व शं गवे ९, ११, ३; साम. ६५६
स नः पावक दीदिहो १, १२, १०; वा. य. १७, ३;
तै. सं. १, ३, १४, ८; ५, ५, ३; ४, ४, १, ३
स नः पावक दीदिहि ३, १०, ८
स नः पितेव सूनवे १, १, ६; वा. य. ३, २४; तै. सं.
१, ५, ६, २; नि. ३, ६१
स नः पुनान आ भर रथि वीर्यवीर्य ९, ६१, ६; साम.
७८९

स नः पुनान आ भर रथि कोत्रे ९, ४०, ५
स नः वृधु अवाययं ६, १६, १२; साम. ६६२; तै. मा.
३, ५, २, १
स नः शक्रश्चिदाशकन् ८, ३२, १४
स नः शर्माणि वीतये ३, १३, ४
स नः सिन्धुमिव नावयाति १, ९७, ८; अथर्व. ४, ३३, ८;
तै. मा. ६, ११, २
स नः सोमेपु सोमपाः ८, ९७, ६
सनारसाभ्यं पञ्च ५, ६१, ५
सनद्वाजं बिप्रवीरं १०, ४७, ४
स नक्षित्राभिरद्विषो ४, ३२, ५
स न सवान आ भर गायत्रेण १, १२, ११
स न सवान आ भर रथि ८, २४, ३
सना च सोम जेपि च ९, ४, १; साम. १०४७
सना उद्योतिः सना हवः ९, ४, २; साम. १०४८
सना ता का चिन्नुवना २, २४, ५
सना ता त इन्द्र नव्या १, १७४, ८
सना ता त इन्द्र भोजनानि ७, १९, ६; अथर्व. २०, ३७, ६
सनारसनीका अवनीरवा १, ६२, १०
सना वक्षसुत क्रतुं ९, ४, ३; साम. १०४९
सनादग्ने सृणसि यातुवानात् १०, ८७, १९; साम. ८०;
अथर्व. ५, २९, ११; ८, ३, १८
सनादेव तव रायो १, ६२, १२
सनादिवं परि सूमा १, ६२, ८
सना पुराणमप्येभि ३, ५४, ९
सनार्माना बिद् पवस्यो १०, ७३, ६
सनायेत गोतम इन्द्र १, ६२, १३
सनापुत्रो जमसा नव्यो १, ६२, ११
सनितः सुसनितस्य ८, ४६, २०
सनिता विप्रो अर्वभिः ८, २, ३६
सनितसि प्रवतो वाङ्मवे ७, ३७, ५
समिर्मिश्रस्य पप्रथः ८, १२, ११
स नीत्याभिर्नरितारः ६, ३२, ४
सनेम तस्युसनित १०, ३६, ९
सनेम तेजसा नव्य इन्द्र ६, २०, १०
सनेम वे त अविभिः १, ११, १९
सनेमि कृष्यासादा ९, १०४, ६
सनेमि चक्रमजरं १, १६४, १४; अथर्व. ९, ३, १४
सनेमि स्वमखायां अवेवं ३, २०५, ६; साम. १६१३
सनेमि सद्यं स्वपयमानः १, ६२, ९
सनेम्यस्युपयोत विष्णुं ७, ५६, ९

स नो अथ वसुत्तये ९, ४४, ६
 स नो अर्ष पवित्र आ ९, ६४, १२
 सनो अर्षाभि कृत्यं ९, ४५, २
 स नो ज्योतीषि पूर्व ९, ३६, ३
 स नो कुरावासाच्च १, २७, ३; साम. १६३६
 स नो देव देवताते ९, ९६, ३
 स नो देवेभिः पवमान ९, ९३, ४
 स नो धीवी वरिष्ठया ५, २५, ३
 स नो नव्येभिर्बृपकर्मन् १, १३०, १०
 स नो नियुक्तिः पुरुहूत ६, २२, ११; अथर्व. २०, ३६, ११
 स नो नियुक्तिरा पृथ ६, ४५, २१
 स नो नृणां नृत्तमो १, ७७, ४
 स नो जेदिष्ठ दृष्टान १, १२७, ११
 स नो बोधि पुराणा सुगोपत ६, ११, १२
 स नो बोधि पुरोकाशं ६, २३, ७
 स नो बोधि धुधी हवं ५, २४, ३; वा. य. ३, २६
 स नो बोधि सहस्य २, २, ११
 स नो भगाय चायवे पूज्ये ९, ६१, १; साम. १०८३
 स नो भगाम चायवे विप्रवीरः ९, ४४, ५
 स नो सदानां पत २, ४४, ५
 स नो मन्दाभिरप्वरे ६, १६, २; साम. १४७५
 स नो मुहो धनिमानो १, २७, ११; साम. १६६४
 स नो मिश्रमहस्व ८, ४४, १४; साम. १७१३
 स नो युवेन्द्रो जोमूत्रः २, २०, ३
 स नो राधांखा सर० ७, १५, ११
 स नो रेवसमिधानः २, २, ६
 स नो वस्व उप मासि ८, ७१, ९
 स नो वाजाय श्रवस हवे च ६, १७, १४
 स नो वाजेवविता पुरुष ८, ४६, १३
 स नो विभावा चक्षुर्निर्व ६, ४, २
 स नो विश्वा विवो वसुतो ९, ५७, ४; साम. १७६४
 स नो विश्वान्वा भर सुवितानि ८, ९३, २९
 स नो विश्वाहा सुकृदः १, २५, १२
 स नो विश्वेभिर्देविभिः ८, ७१, ३
 स नो वृषजं चरं १, ७, ६; साम. १६२१; अथर्व.
 २०, ७०, १२; नि. ६, १६
 स नो वृषन्सनिष्ठया ८, ९२, १५
 स नो वृष्टि दिवस्पति २, ६, ५
 स नो वेदो भमाखं ७, १५, ३; साम. १३८१
 स नो हरीणां पत ९, १०५, ५; साम. १६१२
 स नो हार्य आशिष ८, ५४, ७

सं ते पर्यासि सप्त १, ९१, १८; वा. य. १२, १२३; तै. सं.
 ४, २, ७, ४
 सं श्री पवित्रा विततानि ९, ९७, ५५
 सं वक्षेण मनसा जायते ९, ६८, ५
 सं देवैः शोभते वृषा ९, २५, ३; साम. ९२०
 सं नः शिशीहि सुरिजो ८, ४, १६
 सं तु वोचावहे पुनः १, २५, १७
 सं नो राया वृद्धता विश्वेश १, ४८, १६
 स पत्यत उभयोर्मुष्णमयोः ६, २५, ६
 स पप्रथानो अभि पञ्च ७, ६९, २; तै. जा. २, ८, ७, ७
 स पर्यवो भरमाणा अभिजु ७, २, ४
 स पर्येणयः स मियो विद्व ६, १, ६; तै. जा. ३, ६, १०, ३
 स पर्वतो न धरुणेष्वच्युतः १, ५२, २
 स पर्वस्व धनंजय ९, ४६, ५
 स पर्वस्व मदाय कं ९, ४५, १
 स पर्वस्व मदित्तम ९, ५०, ५; साम. १२०९
 स पर्वस्व य अधिधेन्द्रं ९, ६१, २२; साम. ४९४
 स पर्वस्व विचर्यण ९, ४१, ५; साम. ८९६
 स पर्वस्व सहमानः ९, ११०, १२
 स पवित्रे विचक्षणो ९, ३७, २; साम. १२९३
 स विज्याण्वायुधानि १०, ८, ८
 स पुनान उप खरे न ९, ९७, ३८; साम. १३५८
 स पुनानो मदित्तमः ९, ९९, ६
 स पूर्वया निविदा १, ३६, २
 स पूर्व्यः पवते ९, ७७, २
 स पूर्व्यो महानां ८, ६३, १; साम. ३५५
 स पूर्व्यो वसुविज्यायमानो ९, ९६, १०
 सप्त क्षरन्ति शिवावे १०, १३, ५; अथर्व. ७, ५९, २
 सप्त स्वा इतिदो रवे १, ५४, ८; अथर्व. १६, २, २३;
 २०, ४७, २०; तै. सं. २, ४, १४, ४
 सप्त दिवो नानासूयाः ३, ११४, ३; तै. आ. १, ७, ४
 सप्त ज्ञानानि परियत् १०, १२२, ३
 सप्तभिः पुत्रैरदितिः १०, ७२, २; तै. आ. १, १३, ३
 सप्त मर्यादाः कवयः १०, ५६, १; अथर्व. ५, १६, १; नि. ६, २७
 सप्त मे सप्त शाकिनः ५, ५२, १७
 सप्त युजन्ति रायमेकचक्रं १, १६४, २; अथर्व. ९, ९, २;
 १३, ३, १८; तै. आ. ३, ११, ८; नि. ४, २७
 सप्त वीरासो अधराय १०, २७, २५
 सप्त स्वसागो अभि आवराः ९, ८६, ३६
 सप्त स्वसूरक्षीर्वावसानः १०, ५, ५; नि. ५, १
 सप्त होतारकामिदीकते ८, ६०, १६

सप्त दीपानि मनसा ३, ४. ५
 सप्तानां सप्त ऋषयः ८, २८, ५
 सप्तापो देवोः सुगुणा १०, १०४, ८
 सप्ताधर्मा सुयनस्य रेवः १, १६४, ३६; अथर्व. ९, १०, १७;
 नि. १४, २१
 सप्तास्थासम्प्रदायः १०, ९०, १५; अथर्व. १९, ६, १५;
 वा. य. ३१, १५; तै. आ. ३, १२, ३
 सप्तं सृजन्ति वेधसो ९, २९, १; साम. १७६६
 सप्तौ विद्वा मय्युता ८, ३३, १८
 स प्रकृत उभयस्य प्रविद्वा ७, ३३, १२
 स प्रानथा कनिष्ठ ८, ६३, ४
 स प्रानथा सहसा जायमानः १, ९६, १
 स प्रानवस्यवीयसा ६, १६, २१; तै. सं. २, २, १२, १;
 तै. मा. २, ४८, १
 स प्रानवस्यसे ९, ९१, ५
 स प्रथमे ज्योमति ८, १३, २; साम. ७५७
 स प्रबोद्धम्प्रिगत्या २, १५, ४
 स प्राचीनाम्पर्वता २, १७, ५
 सबाधो यं जना ह्मे ८, ७४, ६
 स बोधि सुरिमेषवा २, ६, ४; वा. य. १२, ४३, तै. सं.
 ४, २, ३, ४
 स भद्रवा उदियति ९, ८६, ४१; नि. ५, २
 सभातेति दिनवः १०, ३४, ६
 स भिक्षमाणो म. तस्य ९, ७०, २; साम. १४२४
 स ब्रह्म यो प्रथमाय २, १७, २
 स आतर् वरुणमद्य ४, १, २
 सभजैपमिमा अहं १०, १५९, ६
 समवमना जनिम मातृपाणा ६, ३८, ७
 समक्रवा पर्वथा वसुति १०, ६९, ६
 समजान्तु विन्धे वेवाः १०, ८५, ३७
 समज गावोजभितो ५, ३०, १०
 स मत्तरा पुष्टु वन्वत् ९, ९६, ८
 समस्तु त्वा चार सतामुराणि १, १७३, ७
 समस्तप्रिमवसे ८, ११९; साम. ११६८; तै. मा. २, ४, ४, ४
 समधरायोपतो ७, ४१, ६; अथर्व. ३, १६, ६; वा. य.
 ३४, ३९; तै. मा. २, ८, ९, ९
 समना वर्णिष्य यासि १०, ७३, ४
 समनेव वपुष्यतः ८, ६२, ९
 स मन्दस्वा ह्यनु जोष्य ६, २३, ८
 स मन्दस्वा ह्यनुवतो ३, ४१, ६, ४५, २७, अथर्व.
 १०, २३, ६

स मन्त्रया च जिह्वा ७, १६, ९
 समन्वा यम्युप गन्ति २, ३५, ३; साम. ६०७; तै. सं.
 २, ५, १२, १
 स मयुनाः समवनस्यक १, १००, ६
 स मयु नरयोना ८, ७८, ६
 स मतो अग्ने स्त्रीकीकोवान् ७, १, २३
 स मयुजान आयुभिः प्रयस्यान् ९, ६६, २३
 स मयुजान आयुभिरिभो ९, ५७, ३; साम. १७६३
 स मयुजान् ह्यग्निष्याय २, ७०, ५
 समधिनोरवसा ५, ४२, १८; ४३, १७; ७६, ५; ७७, ५
 समस्त्रिज्जायमान आसत् १०, ९५, ७; नि. १०, ४७
 समस्य मयवे विशो ८, ६, ४; साम. १३७; १६५१;
 अथर्व. २०, १०७, १
 समस्य हरि हरयो ९, ९६, २
 स महा विश्वा कुरितानि ७, १२, २; साम. १३०५
 स मातरा न वृक्षाम ९, ७०, ६
 स मातरा विचरन् वात्रयन् ९, ६८, ४
 स मातरा सूर्येणा ६, ३२, २
 स मातरिषा पुरुवार १, ९६, ४
 समान ऊर्वे अग्नि संगताः ७, ७६, ५
 समानं वत्समभि १, १४६, ३
 समानं वा सजास्यं ८, ७३, १२
 समानं गीळं वृषणो १०, ५, २
 समानमन्त्रवेदा ८, २०, ११
 समानमन्त्रा अनपावृत् १०, ८९, ३
 समानमु त्वं पुत्रहृत् १, ४१, १
 समानमेतदुदकं १, १६४, ५१; तै. मा. १, ९, ५; नि.
 ६, २२; ७, २३
 समानं पूर्वैरभि वाचशाना १०, १२३, ३
 समानयोजतो हि धां १, ३०, १८
 सप्तमी व आहूतिः १०, १९१, ४; अथर्व. ६, ६४, ३;
 तै. मा. २, ४, ४, ५
 स मातृवीधु वृक्षमो ४, ९, २
 स मातृवे वृक्षे मयुमो १, १२८, ७
 समाने भद्रिन्नरपणोहवा १, ३४, ३
 समानो अथवा स्त्रीरोगम् १, ११३, ३; साम. १७५१
 समानो मन्त्रः समितिः १०, १९१, ३; अथर्व. ६, ६४, २
 तै. मा. २, ४, ४, ५
 समानो राजा विधुतः ३, ५५, ४
 समान्या विधुते वृत्ते ३, ५४, ७; नि. ४, २५
 स मातृवे विरो अथवा ९, १०७, ११; साम. १६९०

समावर्तितं विहितो २, ३८, ६
 स माहिन इन्द्रो अणो २, १९, ३
 समित्तमयमभवत् ८, १८, १४
 समित्तान्द्रुग्रहास्त्रिवत् ८, ७७, ३
 समित्समित्सुमना ३, ४, १
 समित्तममि समिधा गिरा ६, १५, ७; साम. १५६७
 समित्तमित्समित्सये १०, १५०, १
 समित्तस्य प्रमहसो ५, २८, ४
 समित्तस्य अवमाणः ३, ८, २; तै. ब्रा. ३, ६, १, १
 समित्तमित्सिनवस्त्रीणो ५, ३७, २
 समित्ते अग्नौ सुत इन्द्र ६, ४०, ३
 समित्तेष्वमित्सवानजाना १, १०८, ४
 समित्तो अग्न आ वह १, १४२, १
 समित्तो अग्न आहूत देवान् ५, २८, ५; तै. सं. २, ५, ८, ६;
 तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 समित्तो अग्निर्विधि ५, २८, १
 समित्तो अग्निर्निहितः पृथिव्यां २, ३, १
 समित्तो अथ मनुषो बुरोणे १०, ११०, १; अथर्व. ५, १२, १;
 वा. य. २९, २५; तै. ब्रा. ३, ६, ३, १; नि. ८, ५
 समित्तो अथ राजसि १, १८८, १
 समित्तो विश्वतस्पतिः ९, ५, १
 समित्ताग्निं दुवस्यत् ८, ४४, १; वा. य. ३, १; १२, ३०;
 तै. सं. ४, २, ३, १; तै. ब्रा. १, २, १, ९
 समिधा जातवेदसे ७, १४, १
 समिधान्द्रु सन्त्य ८, ४४, ९
 समिधानः सहस्रजित् ५, २६, ६
 समिधा यस्त आहुतिं निशितं ६, २, ५
 समिधा यो निशितो दासत् ८, १९, १४
 समित्समानः २, १३, १; तै. ब्रा. १, २, १, १०
 समित्समानो अचरेऽग्निः ३, २७, ४; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 समित्समानो अमृतस्य ५, २८, २
 समिन्द्र गर्दभं १, २९, ५; अथर्व. २०, ७४, ५
 समिन्द्र णो मनसा त्रेविणो ५, ४२, ४; अथर्व. ७, ९७, २;
 वा. य. ८, १५; तै. सं. १, ४, ४४, १; तै. ब्रा. १, ८, ८, ६
 समिन्द्र गवा समिधा १, ५३, ५; अथर्व. २०, २१, ५
 समिन्द्रेणोत् वायुना ९, ६१, ८; साम. १६७८
 समिन्द्रेण्य गामनद्वाहं १०, ५९, १०
 समिन्द्रो गां अजयत् ४, १७, ११
 समिन्द्रो रायो वृहती ८, ५२, १०; साम. १७३१
 समीं रेभसो अस्वरत् ८, ९७, ११; साम. ९३१; अथर्व.
 २०, ५४, २

समीचीना अनूपत् ९, ३९, ६; साम. ९०३
 समीचीनास आसते ९, १०, ७; साम. ११२५
 समीचीने अग्नि रमना यज्ञो ३, १०२, ७
 समीं पणेरजति ५, ३४, ७
 समी रथं न भुरिजोः ९, ७६, ५
 समी वत्सं न मातुभिः ९, १०४, २; साम. ११५८
 समी सत्तायो अस्वरत् ९, ४५, ५
 समु ज्ये महतीरपः ८, ७, २२
 समु त्वा धीभिरस्वरत् ९, ६६, ८
 समुद्रः सिन्धू रजो १०, ६६, ११
 समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य ७, ४९, १
 समुद्रमासामव तस्ये अग्निः ५, ४४, ९
 समुद्रादर्णवादिधि १०, १९०, २; तै. ब्रा. १०, १, १४
 समुद्रादग्निमुदियति १०, १२३, २
 समुद्रादग्निमेधुमौ ४, ५८, १; वा. य. १७, ८९; तै. ब्रा.
 १०, १०, २
 समुद्रिया अस्तरसो ९, ७८, ३
 समुद्रे अन्तः शयत् ८, १००, २
 समुद्रेण सिन्धवो ३, ३६, ७
 समुद्रे त्वा शुभगा १०, ४५, ३; वा. य. १२, २०; तै. सं.
 ४, २, २, १
 समुद्रो अप्सु मासृजे ९, २, ५; साम. १०४१
 समु पूर्णा गमेमहि ६, ५४, २
 समु प्र अग्नि धीतयः १०, २५, ४
 समु प्रिया अनूपत् ९, १०१, ८; साम. ८१९
 समु प्रियो सृज्यते ९, ९७, ३; साम. १४०१
 समु वां यज्ञं महयज्ञभोभिः ७, ६२, ६
 समु वो यज्ञं महयज्ञभोभिः ७, ४२, ३
 स सृज्यते सुकर्मभिः ९, ९९, ७
 स सृज्यमानो दधभिः ९, ७०, ४
 समेनमहता इमा ९, ३४, ६
 स मे व पुत्रद्वयद्विभोयः ६, ४२, ५
 समोहे वा य आसत् १, ८, ६; अथर्व. २०, ७१, २
 समौ चिद्वसौ १०, ११७, ९
 सं पश्यमाना अमदक्षभिः ३, ३१, १०
 सं पृथक्पृथक् १, ४२, १
 सं पृथक्पृथक् नय ६, ५८, १
 सं प्रेरते अनु वातस्य १०, १३८, २
 सं भानुना यत्नते सूर्यस्य ५, ३७, १; नि. ५, ७
 सं भूया अन्ता ७, ८३, ३

सं माने वर्चसा १, २३, २४; अथर्व. ७, ८९, २;
९, १, १५; तै. सं. १०, ५, ४७
सं मा सपत्न्यमिताः (०१ नि बाधते) १०, ३३, २
सं मा सपत्न्यमिताः (०१ मृषो) १, १०५, ८; नि. ४, ६
सं मासुभिर्न शिष्टः ९, ९३, २; साम. १४१९
संमिष्टो अरुषो भव ९, ६१, २१; साम. ८१७
संमीक्ष्य यजुर्वचा १, १६१, १२
सम्यक्सम्यक्चो महिषा ९, ७३, २
सम्यक्सम्यक् सतिरो न ४, ५८, ६; वा. य. १३, ३८;
१७, ९४; तै. सं. ४, २, ९, ६
सं यजमानांस्तुतिः १, १३२, ५
सम्राज्ञा उग्रा वृषभादिब ५, ६३, ३
सम्राज्ञा या वृत्तयोनी ५, ६८, १; साम. ११४४
सम्राज्ञावस्य भुवनस्य ५, ६३, २
सम्राज्ञो ये सुवृषो यज्ञं १०, ६३, ५
सम्राज्ञी यजुरे भव १०, ८५, ४६; अथर्व. १४, १, ४४
सम्राज्यः स्वराज्य ७, ८२, २
स यन्तः विप्र एषां १, १३, ३
स यज्ञयोऽवनीगोवर्चा १०, ९९, ४
स पुष्पः सत्वा सज्जसम ६, १८, २
सं योजते अरुषा विश्वभोज ७, १६, २; साम. ७५०; वा. य.
१५, ३३; तै. सं. ४, ४, ४, ४
स यो न मुदे न मिधू ६, १८, ८
सं यो-वृषा नरां न १, १४९, २
स यो वृषा वृष्यामः १, १००, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, ६
स यो व्यस्यादमि २, ४, ७
स रंहत उक्तायस्य ९, ९७, ९; साम. १११८
स रत्नं मर्षो वसु १, ४१, ६
स रथेन रथीतमो ६, ४५, १५
स रथ्यवसदिवः २, १९, ६
सरस्वति स्वमर्षो २, ३०, ८
सरस्वति देवनिदो नि ६, ६१, ३
सरस्वति वा सरयं १०, १७, ८; अथर्व. १८, १, ४३
सरस्वती वां पितरो १०, १७, ९; अथर्व. १८, १, ४३
सरस्वती देववन्तो हवन्ते १०, १७, ७; अथर्व. १८, १, ४३
सरस्वती सरयुः सिन्धुः १०, ६४, ९
सरस्वती सावयम्ती २, ३, ८
सरस्वती वां नां ६, ६१, १४; तै. ब्रा. २, ४, ३, १
सरस्वतीविर्बन्धनः १०, ६६, ५
स रावसि पुत्रपुत्रं एको ८, १५, ३; अथर्व. २०, ६१, ६; ६२, १०
स रायस्सायुष सृजा ६, ३६, ४

स रुद्रैरिवास्तवार १०, २९, ५
सरूपैरा सु नो गहि ८, ३४, १२
स रेतोषा वृषमः ७, १०१, ६
स रेषो हव विप्रपतिः १, २७, १२; साम. १६६५
स रोचयज्जलुषा रोदसी ३, २, २
स रोक्षवदमिष्वो ९, ६८, २
स रोक्षवद् वृषमः १०, २८, २
सर्गा हव स्रजतं सुष्टुतीरुप ८, ३५, २०
सर्वं परिक्रोशं जहि १, २९, ७; अथर्व. २०, ७४, ७
सर्वं नमन्ति यवासा १०, ७१, १०
स वज्रमृदस्सुहा १, १००, १२
स वर्धिता वर्धनः ९, ९७, ३९; साम. १३५९
स वक्षिः पुत्रः पित्रोः १, १६०, ३
स वक्षिः सोमं जायुषिः ९, ३६, २
स वक्षिभिर्नक्षत्रभिः ६, ३२, ३
स वक्षिरप्सु दुष्टरो ९, २०, ६; साम. ९७३
स वां यज्ञेषु मानवी ९, ९८, ९
स वाजं वातापदुष्पदायन् १०, ९९, ३
स वाजं विश्वचर्वणिः १, २७, ९; साम. १४१७
स वाजी रोचना दिवः ९, ३७, ३; साम. १२९४
स वाज्यक्षाः सहस्रेताः ९, १०९, १७; साम. ११६१
स वाज्यर्वा स ऋषिर्वचस्य ४, ३६, ६
स वायुधे नरो योपणासु ७, ९५, ३
सविता यन्त्रातासविता १०, ३६, १४
सविता नम्रैः प्रथिवी १०, १४९, १; नि. १०, ३२
सवितारमुपसमधिना १, ४४, ८
स विद्वो अङ्गिरोम्य इन्द्रो ८, ६३, ३
स विद्वो अपगोहं २, १५, ७
स विद्वो आ च विप्रयो २, ६, ८
स विप्रसर्वणीनां ४, ८, ८
स विश्वा दाशुवे वसु ९, ३६, ५
स वीरो अग्रतिष्कृत ७, ३२, ६
स वीरो वृक्षरात्रो ९, १०१, १५; साम. १३८८
स वृत्रहस्य हव्यः स ४, २४, २
स वृत्रहा वृषा सुतो ९, ३७, ५; साम. १२९६
स वृत्रहेन्द्रः क्रमुक्षाः ८, ९६, २१
स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः २, २०, ७
स वृत्रहेन्द्रश्चर्वणीष्टत् ८, ९६, २०
स वेदसुं दक्षामावं दशोणि ६, २०, ८
स वेद देव आनमं ४, ८, ३
स वेद सुष्टुतीनां १०, २६, ३

स वायुमिन्द्रमथिना ९, ७, ७; साम. ११३४
 स वावसान हृह पादि ३, ५१, ८
 सध्यामनु सिक्कयं वावसे ८, ४, ८; साम. १६०६
 स द्राघतः द्राघसानेभिः १०, ९९, ९
 स द्राघतो नहुषो १, १२२, १०
 स झुष्मी कल्लोष्वा ६, १८, ७
 स दोषुधमधि धा युक्तामस १, ५४, ११; तै. प्रा. २.६, ९, १
 स धुधि यः साः प्रतनासु १, १२२, २
 स धितानस्तन्यसू ६, ६, २; तै. सं. १, ३, १४, ४
 सं संस्तिरो विष्टरः १, १४०, ७
 स सत्पतिः शवसा हन्ति ६, १३, ३
 स सत्यसत्त्वन्महते ६, ३१, ५
 स सथा परि णीयते ४, ९, ३
 ससन्तु त्या अरातयो १, २९, ४; अथर्व. २०, ७४, ४
 स संनयः स विनयः २, २४, ९
 स सप्त धीतिभिर्हितो ९, ९, ४
 स सजुहो अपीचयः ८, ४१, ८
 स सगैण शवसा तको ६, ३२, ५
 ससर्परीरभरत् ३, ५३, १६
 ससर्परीरमति ३, ५३, १५
 स सग्येन यभति द्राघतः १, १००, ९
 ससत्य यद्वियुता ४, ७, ७
 ससानास्यो उत सूर्य ससान ३, ३४, ९; अथर्व. २०, ११, ९
 स सुकृतः पुरोहितो १, १२८, ४
 स सुकृतभरतचिदस्तु ७, ८५, ४
 स सुकृतयो वि दुरः पणीनां ७, ९, २
 स सुकृद् गणिता यः सुतेषु ८, ९६, १९
 स सुतः पीतये न्या ९, ३७, १; साम. १२९२
 स सुन्वय इन्द्रः २, २, १९, ५
 स सुन्वे यो वसूनां ९, १०८, १३; साम. ५८२; १०९६
 स सुष्टुभा स झुष्टुवा गणेन ४, ५०, ५; अथर्व. २०, ८८, ५;
 तै. सं. २, ३, १४, ४
 स सुष्टुभा स झुष्टुभा १, ६२, ४
 स सुनुभिर्न हरेभिर्मन्त्रा १, १००, ५
 स सुनुमोतरा सुधिः ९, ९, ३; साम. ९३६
 स सूर्यः पर्युक्त वरांसि १०, ८२, २
 स सूर्य प्रति पुरो न उद्गाः ७, ६२, २
 स सूर्यस्य रहिमभिः परि व्यत ९, ८६, ३२
 ससुधांसमिव समता ३, २, ५
 स सोम आसिष्ठतमः ६, २९, ४
 सस्तु माता सस्तु पिता ७, ५५, ५; अथर्व. ४, ५, ६

स सोम्यः स हव्यः ८, १६, ८
 सस्थावाना यवयसि ८, ३७, ४
 सस्तिमविन्दधारणे १०, १३९, ६; तै. आ. ४, ११, ८;
 नि. ५, १
 स सा कृणोति केतुमा ५, ७, ४
 सस्वस्त्रिदि तन्नः ७, ५९, ७
 सस्वस्त्रिदि समृत्तिस्तवे ७, ६०, १०
 सहवानुं पुरुहूत क्षियन्तं ३, ३०, ८; वा. य. १८, ६९;
 नि. ६, १
 सह वामेन न उयो १, ४८, १
 स हव्यवाक्यमर्थः ३, ११, १; वा. य. २२, १६; तै. सं.
 ४, १, ११, ४
 स ह झुत इन्द्रो नाम २, २०, ६
 सहस्रोमाः सहस्रच्छन्दस १०, १३०, ७; वा. य. ३४, ४९.
 सहस्र व्यतीनाम् ४, ३२, १७
 सहस्रं साकनर्चत १, ८०, ९
 सहस्रजीयः शतधारे ९, ८५, ४
 सहस्रजीयाः कवयो १०, १५४, ५; अथर्व. १८, २, १८
 सहस्रया आमणीः १०, ६२, ११
 सहस्रया पञ्चदशानि १०, ११४, ८; ऐ. आ. १, १४
 सहस्रधारे वृषभं ९, १०८, ८; साम. १३९५
 सहस्रधारे पवते समुद्रो ९, १०१, ६; साम. ८७४;
 अथर्व. २०, १३७, ६
 सहस्रधारे व ता असञ्जनः ९, ७४, ६
 सहस्रधारेऽथ ते सं ९, ७३, ४; अथर्व. ५, ६, ३
 सहस्रधारे वितते पवित्र ९, ७३, ७
 सहस्रे त इन्द्रोतयो १, १६७, १
 सहस्रनाजमभिमामिषाहस्य १०, १०४, ७
 सहस्रशीर्षो पुरुषः १०, ९०, १; साम. ६१७; अथर्व.
 १९, ६, १; वा. य. ३१, १; तै. आ. ३, १२, २
 सहस्रश्वो वृषभो यः ७, ५५, ७; अथर्व. ४, ५, १
 सहस्रसामाग्निवेदि ५, ३४, ९
 सहस्राक्षेण शतशारदेन १०, १६१, ३; अथर्व. ३, ११, ३;
 २०, २६, ८
 सहस्राक्षो विचर्यणिः १, ७९, १२
 सहस्रा ते शता त्रयं ४, ३२, १८
 सहस्रेण सस्यते यवीयुधा ८, ४, ६
 सहस्रे वृषतीनां ८, ३५, ११
 सहस्रोतिः शतामघो ९, ६२, १४
 सहस्र मन्त्रो अभिमामिषि १०, ८४, ३; अथर्व. ४, ११, ३
 साहावा वृक्ष दारणिः ३, ४९, ३

स हि ऋतुः स मर्यः १, ७७, ३
 स हि क्षत्रस्य मनसस्य ५, ४४, १०
 स हि क्षपावो अग्नी १, ७०, ५
 स हि क्षयेण क्षम्यस्य ७, ४६, २
 स हि क्षेमो हविर्व्यञ्जः १०, २०, ६
 स हि त्वं देव शस्यते ९, ९८, ४
 स हि युता विमुता १०, ९९, २
 स हि युभिर्जनानां ५, १६, २
 स हि दूरो दृग्यु १, ५२, ३
 स हि बीभिर्हव्यो मत्स्युम ६, १८, ६
 स हि उरु चिदोजसा १, १२७, ३; साम. १८१५
 स हि वो मातृपा युगा ६, १६, २३
 स हि रक्षानि दाक्षुपे ५, ८२, ३
 स हि विश्वाति पार्थिवा ६, १६, २०
 स हि विश्वानि पार्थिवो एको ६, ४५, २०
 स हि वेदा वसुधिति ४, ८, २
 स हि सार्धो न माकृतं १, १२७, ६
 स हि क्षुचिः शतपत्रः ७, ९७, ७; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४
 स हि अवस्थुः सदनानि १, ५५, ६
 स हि ऽमा जरितृम्य आ ९, २०, २; साम. ९६९
 स हि ऽमा धन्वाक्षिसं ५, ७, ७
 स हि ऽमा विश्वचरणिः ५, २३, ४
 स हि सत्यो यं पूर्व ५, २५, २
 स हि स्वष्टृष्यणे १, ८७, ४
 स होता यस्य रोदसी ३, ६, १०
 स होता विश्वं परि २, २, ५
 स होता सेदु ४, ८, ४
 सहोभिर्विश्वं परि चक्रम् १०, ५६, ५
 सहो पु जो वज्रहस्तैः ८, ७, ३२
 साकं वक्षम प्र पत १०, ९७, १३; वा. य. १२, ८७; तै. सं. ४, २, ६, ४
 साकंयुग्रा शङ्कुनखैव १०, १०६, ३
 साकं वदन्ति बहवो ९, ७२, २
 साकं हि क्षुचिना क्षुचिः २, ५, ४
 साकं जातः कनुना २, २२, ३; साम. १४८७
 साकं जाताः सुम्बः ५, ५५, ३
 साकंजानां ससयमाङ्गः १, १६४, १५, अथर्व. ९, ९, १६;
 तै. ब्रा. १, ३, १; नि. १४, १९
 साकमुक्षो मर्जयन्त ९, ९३, १; साम. ५३८; १४१८
 साविर्न बोडमवती १, १६८, ७
 सा ते अग्ने शतमा ८, ७४, ८

सा ते जीवातुस्त सस्य १०, २७, २४; नि. ५, १९
 सा युजैर्युजिनी वृहत् ८, ७४, ९
 साधुर्न गृधुरस्तैव १, ७०, ११
 साध्वपाति सनता २, ३, ६
 साध्वर्वा अतिथिनीः १०, ६८, ३; अथर्व. २०, १६, ३
 साध्वीमकर्देववीरि १०, ५३, ३; तै. सं. १, ३, १४, २
 सा नो अद्य यस्या वयं १०, १२७, ४
 सा नो अद्या भरद्वासुः ५, ७९, ३; साम. १७४२
 सा नो विश्वा अति द्विपः ६, ६१, ९
 सातपना इदं हविः ७, ५९, ९; अथर्व. ७, ७७, १; तै. सं. ४, ३, १३, ३
 साम द्विर्वा महि ४, ५, ३
 सामन्तु राये निधिमत् १०, ५९, २
 सा मा सत्योक्तिः परि पातु १०, ३७, २
 सा वसु वृधती चक्षुराय १०, ९५, ४
 सा बह योक्षभिः ६, ६४, ५
 सा विद् सुवीरा मरुक्षिरस्तु ७, ५६, ५
 साक्षा क्रतुं प्रथमं २, १८, २
 साक्षा अरं चाहुभ्यां २, १७, ६
 साक्षाकेभिरेतरी न क्षुवैः ६, १२, ४; नि. ६, १५
 साहा ये सन्धि मुष्टिहव हव्यः ८, २०, २०
 साह्यान्विष्या अभियुजः ३, ११, ६; साम. १५५८
 सिंहं नसन्त मध्वो ९, ८९, ३
 सिंहा हव नानदति १, ६४, ८
 सिञ्चन्ति नमसावतं ८, ७२, १०; साम. १६०४
 सिन्ध्रा अग्ने चिदो अस्मे १०, ७, ४
 सिनीवाक्षिं वृषुष्टुके २, ३२, ६; अथर्व. ७, ४६, १; वा. य. ३४, १०; तै. सं. ३, १, ११, ३; नि. १, ३२
 सिंघुर्न क्षोदः १, ६६, १०
 सिंघुर्न क्षोदः सिमीर्वो २, २५, ३
 सिंघुर्न वां रसया ४, ४३, ६
 सिंघोरिव प्रवण आशुया ६, ४६, १४
 सिंघोरिव प्रवणे निज्ज ९, ६९, ७
 सिंघोरिव प्राञ्चने ४, ५८, ७; वा. य. १७, ९५
 सिचन्ति सा वां सुमतिश्चानि ७, ७०, २
 सिचस्तु न ऊर्जस्वस्त पुष्टेः ५, ४१, २०; नि. ११, ४९
 सिपासम् रवीणां ९, ४७, ५
 सीदन्तस्ते वयो यथा ८, २१, ५; साम. ४०७
 सीद होतः स्व उ कोके ३, २९, ८; वा. य. ११, ३५; तै. सं. ३, ५, ११, २; ४, १, ३, ३

सीरा युष्मि कवयो १०, १०१, ४; अथर्व. ३, १७, १;
वा. य. १२, ६७; तै. सं. ४.२.५, ५
सुकर्मणः सुकचो ४, २, १७; अथर्व. १८, ३, २२
सुकिंशुकं शतमलिं १०, ८५, २०; अथर्व. १४, १, ६१;
नि. १२, ८
सुहृत्सुपाणिः स्वर्वा ३, ५४, १२
सुक्षेत्रिया सुगासुया १, ९७, २; अथर्व. ४, ३३, २; तै. आ.
६, ११, १
सुखं रथं युयुजे सिन्धुः १०, ७५, ९.
सुगः पन्था अदुक्षरः १, ४१, ४
सुगन्धं नो वाजी स्वभ्यं पुंसः १, १६२, २२; वा. य. २५, ४२;
तै. सं. ४, ६, ९, ४
सुगच्छे अभे सनवित्तो ७, ४२, २
सुगुरससुहिरण्यः १, १२५, २; नि. ५, १२
सुगोत ते सुपथा पर्वते ६, ६४, ४
सुगो हि वो अयमन् २, २७, ६
सुग्र्योतिषः सूर्यं दधयितुं ६, ५०, २
सुत इत्वं निमिष हन्त्र ६, २३, १
सुत इन्द्रो पवित्र आ ९, ९९, ८
सुत इन्द्राय वायवे ९, ३४, २
सुत इन्द्राय विष्णवे ९, ६३, ३
सुत एति पवित्र आ ९, ३९, ३; साम. ९०१
सुतः सोमो अमृतादिन्द्र ६, ४१, ४
सुतपामं सुता इमे १, ५, ५; अथर्व. २०, ६९, ३
सुतंभरो यजमानस्य सप्त ५, ४४, १३
सुता अनु स्वमारजो ९, ६३, ६
सुता इन्द्राय वज्रिणे ९, ६३, १५
सुता इन्द्राय एवमे वरुणाय ९, ३३, ३; साम. ७६६
सुता इन्द्राय वा ५ सोमासो ५, ५१, ७
सुतावन्तस्त्वा वयं ८, ६५, ६
सुतासो मधुपत्तमाः ९, १०१, ४; साम. ५४७; ८७२;
अथर्व. २०, १३७, ४
सुते अघ्नवे अवि वाचं १०, ९४, १४
सुतेसुतं न्योक्तं १, ९, १०; अथर्व. २०, ७१, १६
सुत्रामाणं पृथिवीं घां १०, ६३, १०; अथर्व. ७, ६, ३; वा. य.
२१, ६; तै. सं. १, ५, ११, ५
सुत्रज्ञो दक्षैः क्रतुना १०, ९१, ३
सुत्रास्ते दत्ता वसु विभ्रता १, ४७, ६
सुदेवः समहासति ५, ५३, १५
सुदेवा स्व कापभायुना ८, ५५, ४

सुदेवो अथ प्रपतेद् १०, ९५, १४; न. मा. ११, ५, १, ८;
नि. ७, ३
सुदेवो असि ववण ८, ६९, १२; अथर्व. २०, ९२, २;
नि. ५, २७
सुनिर्मथा निर्मथितः ३, २२, १२
सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे २, २३, ४
सुनीथो वा स मर्त्यो ८, ४६, ४; साम. २०६
सुनोता मधुपत्तमं सोमं २, ३०, ६
सुनोता सोमपामे सोमं ७, ३२, ८; साम. २८५; अथर्व.
६, २, ३
सुन्वन्ति सोमं शिरासो १०, ७६, ७
सुपर्ण इत्या नक्षमासि १०, २८, १०
सुपर्ण वस्ते सृगो ६, ७५, ११; वा. य. २९, ४८; तै. सं.
४, ६, ६, ४; नि. २, ५, ९, १९
सुपर्ण विप्राः कवयो १०, ११४, ५
सुपर्णा एत आसते १, १०५, १२
सुपर्णा वाचमक्रनोप १०, ९४, ५; अथर्व. ६, ४९, ३
सुपेक्षसं सुलं रथं १, ४९, २
सुपेक्षसं माव सृजन्त्यस्तं ५, ३०, १३
सुप्रतीके वयोवृक्षा ५, ५, ६
सुप्रवाचनं तय वीर २, १३, ११
सुप्रवर्गं सुवीर्यं ८, २२, १८
सुप्रवीरस्तु स क्षया ७, ६६, ५, साम. १३५२
सुप्राग्यः प्राक्षुपाळ ४, २५, ६
सुप्रेतुः सुत्वतो १, १९०, ६
सुप्रसाणं देववशं १०, ४७, ३; तै. मा. २, ५, ६, १
सुभगः स प्रयज्यवो १, ८६, ७
सुभगः स व ऊतिषु ८, २०, १५
सुभगासो देवाः कृणु १०, ७८, ८
सुमङ्गलीरियं वधुः १०, ८५, ३३; अथर्व. १४, २, २८
सुयुतिमरथैः सुवृता ३, ५८, ३
सुयुवहन्ति प्रति ३, ५८, २
सुरथो आतिथिरवे ८, ६८, १६
सुरक्षमे हि सुपेक्षमाधि १, १८८, ६
सुरूपकृत्सुमृतये १, ४, १; साम. १६०; १०८७; अथर्व.
२०, ५७, १; ६८, १
सुविज्ञानं विक्रिणुपे ७, १०४, १२; अथर्व. ८, ४, १२
सुवितस्य मनामहेऽसि ९, ४१, २; साम. ८९३
सुविदुतं सुनिरजं १, १०, ७
सुवीरं रथिमा मर ६, १६, २९
सुवीरस्ते जनिता मय्यत ४, १७, ४

सुवीरासो वयं धना २, ६१, २३
 सुवीर्यं स्वद्वयं सुगव्य ८, १२, ३३
 सुवृद्धयो वसंतं यन् १, १८३, २
 सुवामो योधि गुणते १, ४४, ६
 सुविक्रमे बृहती मही ९, ५, ६
 सुवोवो नो सुकथाकुः ८, ७९, ७
 सुपहा सोम वानि ९, २९, ३; साम. १७६७
 सुपुष्पांश्च क्वमवस्तद्वृष्ट १, १६२, १३
 सुपुष्पांसं न निक्कंतेरुपर्ये १, ११७, ५
 सुपुमा पातमङ्गिभिः १, १३७, १
 सुपोने शर्यणावति ८, ७, २९
 सुपुमो वा वृषण्व ५, ७५, ४
 सुपामा रथः सुपमा १०, ४४, २; अथर्व. २०, ९४, २
 सुपवाणाम् इन्द्र स्तुमनि १०, १४८, १; साम. ३१६
 सुपवाणामो व्यङ्गिभि ९, १०१, ११; साम. ११०३
 सुमंकाशा मातृमृष्टेव १, १२३, ११
 सुमंक्तं स्त्रीक प्रतीकं ७, ३, ६
 सुमंदां रथा वयं प्रति पश्येम १०, १५८, ५
 सुमंदां रथा वयं मघवन् १, ८९, ३; वा. य. ३, ५२, तै. सं. १, ८, ५, १
 सुममिन्द्राय शोचिये ५, ५, १; वा. य. ३, २
 सुपमिन्द्रो न आ वह १, १३, १; साम. १३४७
 सुक्तवाकं प्रथमम् १०, ८८, ८
 सुक्तेभिर्वो वचोभिः ५, ४५, ४
 सुनोमनिनाम्निना गुणाना १, ११७, ११
 सुयवसाज्जगवनी १, १६४, ४०; अथर्व. ७, ७३, ११; ९, १०, २०; नि. ११, ४४
 सूर उपाके तन्वं दधानो ४, १६, १४
 सूरधकं प्र वृद्ध १, १३०, ९
 सूरधिया हरितो अस्व १०, ९२, ८
 सूरध्वद्रथं परितक्मयायां ५, ३१, ११
 सूर्यो न यस्य दमतिररेयाः ६, ३, ३
 सूर्यं चक्षुर्गच्छतु १०, १६, ३; अथर्व. १८, १, ७; तै. आ. ६, १, ४; ७, ३
 सूर्यरश्मिर्दृष्टिकेयाः १०, १३९, १; वा. य. १७, ५८; तै. सं. ४, ६, ३, ३
 सूर्यस्त्वय रश्मयो द्वावयित्वो ९, ६९, ६; साम. १३७०; नि. ७, २
 सूर्यस्त्वय चक्षयो ज्योतिरेवां ७, ३३, ८; नि. ११, २०
 सूर्याचन्द्रमसौ घाता १०, १९०, ३; तै. आ. १०, १, १४
 सूर्याया वहतुः प्रागात् १०, ८५, १३; अथर्व. १४, १, १३

सूर्याये देवेभ्यो १०, ८५, १७; अथर्व. १४, २, ४६
 सूर्यं विपमा सज्जामि १, १२१, १०
 सूर्यो देवीमुपसं रोचमानो १, ११५, २; अथर्व. २०, १०७, १५; तै. मा. २, ८, ७, १
 सूर्यो नो दिवस्पातु १०, १५८, १
 सूर्यो रश्मिं यथा सृजा ८, ३२, २३
 सृजः दिव्यं हिना १०, १११, ९
 सृजन्ति रश्मिमोज्जसा ८, ७, ८
 सृजो महीरिन्ध्र या २, ११, २
 सृष्येव जर्मो १०, १०६, ६; नि. १३, ५
 सेरश्मिर्गोत्यस्त्वन्मा ७, १, १४; तै. मा. २, ५, ३, ३
 सेरश्मिर्वा वसुपत्यो ७, १, १५
 सेरुसो अस्तु सुभगः ४, ४, ७; तै. सं. १, २, १४, ३
 सेरुप्रो अस्तु मरुतः ७, ४०, ३
 सेरुमवो यमवथ ४, ३७, ६
 सेनेव सृष्टां दधा १, ६६, ७; नि. १०, २१
 सेमं नः काममा युज १, १६, ९
 सेमं नः स्तोमसागहि १, १६, ५
 सेमो वेतु उपद्रुतिम् ७, १५, ६
 सेमामविवृष्टिं प्रवृत्तिं २, २४, १
 सेहान उग्र वृत्तना ८, ३७, २
 सेगानीकेन सुविद्वो २, ९, ६; तै. सं. ४, ३, १३, २
 सो अग्र ईजे क्षामे च मरुतः ६, १, ९; तै. मा. ३, ६, १०, ४
 सो अग्र पुनः नमसा ७, ९३, ७
 सो अग्निर्वा वसुगृणे ५, ६, २; साम. १७३९; वा. य. १५, ४२
 सो अग्ने अह्ना हरिः ९, ८६, ४२
 सो अङ्गिरसां उचथा २, २०, ५
 सो अङ्गिगेभिः १, २००, ४
 सो अह्ना वाग्ध्वरो ८, १९, ९
 सो अग्रतीनि मनवे २, १९, ४
 सो अग्निर्वा न यवस १०, ९९, ८
 सो अर्णवो न नद्यः १, ५५, २
 सो अर्येन्द्राय पीतवे ९, ६२, ८; साम. ९८०
 सो अस्व वज्रो हरितो १०, ९६, ३; अथर्व. २०, ३०, ३
 सो अस्व विश्वे मङ्गि वामे ९, ८६, १५
 सो चिन्तु अद्रा ध्रुमती १०, ११, ३; अथर्व. १८, १, २०
 सो चिन्तु वृष्टिर्व्या १०, २३, ४; अथर्व. २०, ७३, ५
 सो चिन्तु सवया नर्य हनः १०, ५०, २
 सोला हि सोममङ्गिभिः ८, १, १७
 सोदृक् सिन्धुमतिनाम् २, १५, ६
 सोम इन्द्रा ध्रुवो अस्तु ८, ६६, १५

सोम उ पुत्राणः सोदृभिः ९, १०७, ८; साम. ५१५; ५९७
 सोम एकैश्चः पवते १०, १५४, १; अथर्व. १८, २, १४;
 तै. भा. ६, ३, २
 सोमं राजः नमयते १०, १४१, ३; साम. ९१; अथर्व.
 ३, २०, ४; वा. य. ९, २६; तै. सं. १, ७, १०, ३
 सोमः पवते अग्निना ९, ९६, ५; साम. ५९७; ९४३;
 नि. १४, १२
 सोमः पुनान ऊर्मिणावबो ९, १०६, १०; साम. ५७२; ९४०
 सोमः पुनानो अर्धति ९, १३, १; साम. ११८७
 सोमः पुनानो अर्धयं ९, ११०, १०
 सोमः प्रथमो विविदे १०, ८५, ४०; अथर्व. १४, २, ३
 सोमः सुतो आरवालो ९, ९७, ४५
 सोम गीर्षिद्वरा ययं १, ९१, ११; तै. ब्रा. ३, ५, ६, १;
 तांड्य ब्रा. १, ५, ७
 सोमं गावो धेनवो ९, ९७, ३५; साम. ८६०; नि. १४, १५
 सोममस्य उपासवत् ६, ५७, २
 सोममिन्द्रा वृद्धपती ४, ४९, ६
 सोमं सन्यते पयिवा १०, ८५, ३; अथर्व. १४, १, ३;
 नि. ११, ४
 सोम चास्ते मयोमुच १, ९१, ९; तै. सं. ४, १, ११, १
 सोम राजन्मुक्तया नः ८, ४८, ८
 सोम रात्रिं नो हृदि १, ९१, १३; तांड्य ब्रा. १, ५, ६
 सोमस्य चारा पवते ९, ८०, १
 सोमस्य सा तवयं वक्षते ३, १, १
 सोमस्य मित्रावरुणादितो ८, ७२, १७
 सोमस्य राज्ञो वरुणस्य १०, १६७, ३; नि. ११, १२
 सोमा अक्षप्रमाशवो ९, ९३, १
 सोमा अक्षप्रमिन्द्रः ९, १२, १; साम. ११९६
 सोमाः पवन्त इ १९, १०१, १०; साम. ५४८; ११०१
 सोमानं स्वरणं १, १८, १; साम. १३९; १४६३; वा. य.
 ३, १८, १; तै. सं. १, ९, ६, ४; तै. भा. १०, १, ११; नि. ६, १०
 सोमाप्यवणा जनना रयीणां २, ४०, १; तै. सं. १, ८, २२, ५
 सोमाप्यवणा रजसो विगानं १, ४०, ३; तै. सं. १, ८, २२, ५;
 तै. ब्रा. २, ८, १, ५
 सोमावृद्धा धारयेथाद् ६, ७४, १
 सोमावृद्धा युवमेताम्यस्ये ६, ७४, ३; अथर्व. ७, ४२, २;
 तै. सं. १, ८, २२, ५
 सोमावृद्धा नि वृद्धं ६, ७४, २; अथर्व. ७, ४२, २; तै. सं.
 १, ८, २२, १
 सोमासो न ने सुताः १, १६८, ३
 सोमेनादित्या पतिना १०, ८५, २; अथर्व. १४, १, १

सोमो अर्धति चर्जसिः ९, २३, ५
 सोमो अस्मभ्यं द्विपदे ३, ६२, १४
 सोमो जिगाति गातुविद् ३, ६२, १३; तै. सं. १, ३, ४, १
 सोमो दद्वृद्धन्धर्वाय १०, ८५, ४१; अथर्व. १४, २, ४
 सोमो देवो न सूर्यो ९, ६३, १३
 सोमो धेनुं सोमो १, ९१, २०; वा. य. ३४, २१; तै. ब्रा.
 २, ८, ३, १
 सोमो न वेधा क्रतुः १, ६५, १०
 सोमो सीद्वान्पवते ९, १०७, ७
 सोमो गजा प्रथमो ब्रह्म १०, १०९, १; अथर्व. ५, १७, २
 सोमो बहुतुरभात १०, ८५, ९; अथर्व. १४, १, ९
 सोमामिन्द्रस्य स्वः १०, ६८, ९; अथर्व. २०, १६, ९
 कम्पनीद् पां १, १२१, २
 क्षीरं स्वज्ञवति ७, १०२, ३
 क्षतीर्यंभूत १०, ३१, १०
 क्षत्वा तु न इन्द्र पृथ्वी २, ११, ६
 क्षविस्वामि स्वामहं १, ४४, ५
 क्षीर्णं ते बर्हिः सुत ३, ३५, ७
 क्षीर्णं बर्हिष्य नो याहि १, १३५, १
 क्षीर्णा अस्य संहतो ३, १, ७
 क्षीर्णे बर्हिषि-समिधाने अग्ना ऊर्ध्वो ४, ६, ४
 क्षीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्ना सूक्तेन ६, ५२, १७
 क्षुत इन्द्रो मघवा यद् ४, १७, १९
 क्षुतश्च यस्त्वा वर्धन्ति ८, २, २९
 क्षुतासो ना मदो १, १७१, ३
 क्षुष उ वो मह क्रतुस्य ६, ५१, ३
 क्षुषे जनं सुहृन् नव्यसोभिः ६, ४९, १
 क्षुषे जरा दिवो अस्य प्रसन्ना ६, ६२, १
 क्षुषेर्जं पुरुषपसं १८, १६०, १; अथर्व. ५, २, ७;
 २०, १०७, ९; नि. ११, २१
 क्षुषे सा दां वरुण मित्र १, १२२, ७
 क्षुदि भोजान्मुह्यतो अस्य ५, ५३, १६
 क्षुदि भुतं विगमितं ८, १३, १०
 क्षुदि भुतं गर्तसवं युवानं २, ३३, ११; अथर्व. १८, १, ४०;
 तै. सं. ४, ५, १०, ३
 क्षुदि क्षुदीदेते वा ते ८, १, ३०
 क्षुदीन्द्रं व्यश्ववद् ८, २४, २२; अथर्व. २०, ६६, १
 क्षुणानासो यत्सुचो १, १४२, ५
 क्षुणीत बर्हिरातुषक् १, १३, ५
 क्षेगो न क्षामयेति १०, ३१, ९; अथर्व. १८, १, ३९
 क्षेनं राय सारमेय ७, ५५, ३

स्तोता यत्ते अनुव्रत ८, १३, १९
 स्तोता यत्ते विष्णवेणिः ८, १३, ६
 स्तोत्रं राधानां पते १, ३०, ५; साम. १६००, अथर्व.
 २०, ४५, ९
 स्तोत्रमिन्द्राय गायत ८, ४५, २१
 स्तोत्रमिन्द्रो मरुहणः ६, ५२, ११
 स्तोत्रे रावे हरिरवां ९, २७, ६
 स्तोमं वो अथ रुद्राय १०, ९२, ९
 स्तोमं जुषेयां युवकोव कन्वे ८, ३५, ५
 स्तोमं त इन्द्र विमदा १०, २३, ६
 स्तोमा आसन् प्रतिययः १०, ८५, ८; अथर्व. १४, १, ८
 स्तोमासस्वा गौतमीतेरवर्च्य ५, २९, ११
 स्तोमासस्वा विचारिणी ५, ८४, २; तै. सं. २, २, १२, ३
 स्तोमेन हि दिवि देवासो १०, ८८, १०; नि. ७, २८
 स्त्रियः सप्तोत्तौ १, १६४, २६; अथर्व. ९, २, १५; तै. आ.
 १, ११, ४; नि. ५, १, १४, २०
 स्त्रियं दृष्ट्वाय कितव १०, ३४, ११
 स्त्रियो हि दास आयुधानि ५, ३०, ९
 स्त्रियं हि जानमेयां १, ३७, ९
 स्त्रियं मनश्चक्रे ५, ३०, ४
 स्त्रिया वः सन्तु नेमयो १, ३८, १२
 स्त्रिया वः सन्तुवायुधा १, ३९, २
 स्त्रियेभिरङ्गैः पुरुष २, ३३, ९
 स्त्रियौ गावो मदतां ३, ५३, १७
 स्त्र्यूरं राधाः शता- ८, ४, १९१; नि. ६, २२
 स्त्र्युरस्य राधो वृद्धो ४, २१, ४; तै. आ. २, ८, ५, ८
 स्त्र्येभ्यो वा उ देवहूये ७, ८५, २
 स्वाहा यस्य श्रियो इतो ७, १५, ५; तै. आ. २, ४, ८, १
 स्वाधुरंधिर्न आ गहि ८, ३४, ६
 स्वादभीष्टं कृषावन्ता ८, २५, २४
 स्वादेतया सुकीर्त्या ८, २६, १९
 स्वास ते त इन्द्र ये त २, ११, २३
 स्वास वो मनवो देववीतये १०, ६६, १२
 स्यूमना वाच ठनियति १, ११३, १७
 स्त्रोना पृथिवि भवा १, २२, १५; अथर्व. १८, २, १९;
 आ. य. ३५, २१, ३६, १३; तै. आ. १०, १, १०;
 नि. ९, ३२
 स्वके द्रप्सस्य भमतः ९, ७३, १
 सुवेव यस्य हरिणी १०, ९६, २; अथर्व. २०, ३१, ४
 स्व आ दमे युधुवा यस्य २, ३५, ७
 स्व आ वस्तुभ्यं वम १, ७१, ६

स्वः स्वाय घावसे २, ५, ७
 स्वप्नयो वो अग्निमिः ८, १९, ७
 स्वप्नयो हि वायं १, २६, ८
 स्वदस्व हव्या समिपो ३, ५४, २२
 स्वधामनु श्रियं नरो ८, २०, ७
 स्वध्वरा करति जातवेदा ७, १७, ४
 स्वध्वरासो मधुमन्यो ४, ४५, ५
 स्वना न यस्य मामासः १०, ३, ५
 स्वनो न वोऽमवाग्नेजयवृष्ट्या ५, ८७, ५
 स्वमेनाभ्युष्या तुसुर् २, १५, ९
 स्वयं यजस्व दिवि देव १०, ७, ६
 स्वयं कविर्विधर्तरी ९, ४७, ४
 स्वयं चित्स मन्थते ८, ४, १२
 स्वयं दधिध्वे तविषीं यया ५, ५५, २
 स्वयुरिन्द्र स्वराकसि ३, ४५, ५
 स्वयमि त्वा सुते नरो ८, ३३, २; साम. ८६५; अथर्व.
 २०, ५२, २; ५७, १५
 स्वर्जितं महि मन्दानं १०, १६७, २
 स्वर्ज्ये भर आपस्य १, १३२, २
 स्वर्णमन्तरिक्षाणि १०, ६५, ४
 स्वर्णवसोऽरुषसा ७, १०, २
 स्वर्णानोरथ यद्विन्द्रमायाः ५, ४०, ६
 स्वर्णहेदि सुरतीकं ४, १६, ४; अथर्व. २०, ७७, ४
 स्वर्णं हि त्वामहमिन्द्र १०, ३८, ५
 स्वर्णवा यथासा पातमर्वा ७, ६९, ३; तै. आ. २, ८, ७, ७
 स्वस्था सिन्धुः सुरया १०, ७५, ८
 स्वस्ता स्वस्ते ज्वायस्यै १, १२४, ८
 स्वस्त्ये वाजिभिश्च ३, ३०, १८
 स्वस्त्ये वायुमुप ब्रवामहे ५, ५१, २२
 स्वस्तिदा विसृपतिः १०, १५२, २; अथर्व. १, ११, १;
 तै. आ. ३, ७, ११, ४; तै. आ. १०, १, ९
 स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः १, ८९, ६; साम. १८७५,
 वा. व. २५, १९; तै. आ. १, १, १; २१, ३;
 १०, १, ९
 स्वस्ति वाः पथ्यासु १०, ६३, १५
 स्वस्ति नो दिवो अग्ने १०, ७, १; तै. सं. ४, ३, १३, २
 स्वस्ति नो मिमीतामहिना ५, ५१, ११
 स्वस्ति पन्थामनु चरेम ५, ५१, १५
 स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति ५, ५१, १४
 स्वस्तिरिद्धि प्रपये मेहा १०, ६३, १६; नि. ११, ४६
 स्वादवाः सोमा वा वाहि ८, २, २८

स्वाविष्टया मरिष्टया ९, १, १, साम. ४६८, ६८९; वा. य.

२६, २५, नि. ११, ६

स्वाधुः पयस्व दिव्याय ९, ८५, ६

स्वाधुपयसः पितरो ययो ६, ७५, ९; वा. य. २९, ४६;

ते. सं. ४, ६, ६, ३

स्वाहृदिकलायं सधुर्मां ६, ४७, १; अथर्व. १८, १, ४८

स्वाधुष्टे अस्तु संजुष्टे ८, १७, ६; अथर्व. २०, ४, ३

स्वादो पितो मधो पितो १, १८७, २

स्वादोरभक्ति वयस ८, ४८, १

स्वादोरिति विष्वतो १, ८८, १०; साम. ४०९; १००५;

अथर्व. २०, १०९, १

स्वाधो दिव जा सस १, ७९, ८; ते. मा. २, ५, ८, १०

स्वाधो वि हुरो द्वेधम्ये ७, २, ५

स्वाधुयं स्वधरां सुनीयं १०, ४७, २

स्वाधुयः पयते देय इन्द्रः ९, ८७, २; साम. ६७८

स्वाधुयः सोरुभिः पूयमाणो ९, ९६, १६

स्वाधुयस्य ते सतो ९, ११, ६

स्वाधुयास इप्तिगः ७, ५६, ११

स्वाहा देवसाकृतं यदी १०, १२, ३; अथर्व. १८, १, ३२

स्वाहा कृतस्य सुयते ८, ३५, २४

स्वाहा कृतान्या गाधुप १, १४२, २६

स्वाहास्ये वरुणाय ५, ५, ११

स्वाहा यज्ञं कृणोतमे १, १३, १२

स्विन्मा यद्वयमिति १, १२१, ७

हंसः क्षुचिपदसु ४, ४०, ५; वा. य. १०, २४, १२; १४;

ते. सं. १, ८, १५, २; ४, २, १, ५; ते. जा.

१०, १० २

हंसा इव कृयुष २, ५३, १०

हंसा इव जेगिरो ३, ८, ९

हंसावि पयधो ८, ३५, ८

हंसासो ने वां मधुमन्तो ४, ४५, ४

हंसैरिव ससिभिः १०, ६७, ३; अथर्व. २०, ९१, ३;

ते. सं. ३, ४, ११, ३

हंसं च मधुमन्तं ८, ३५, १२

हंसं च मधुमन्तं १, २३, ९

हंसो वृषाण्यारं ६, ६०, ६; साम. ८५५

हंसाव देवा अश्वामवाय १०, १५७, ४; अथर्व. २०, ६३, २

हंसासौ इति त्वा १, १९१, ५

हंसा वृषं वृषिगेनेन्द्रः ८, २, ३२

हंसा वृषमिन्द्रः ७, २०, २

हंसाहं पृथिवीभिर्मां १०, ११९, ९; नि. १, ४

हन्तो सु किमासते ८, ८०, ५

हये जाये ममसा १०, ९५, १; म. मा. ११, ५, १, ६

हये देवा यूयमिदं २, ९९, ४

हये नरो मरुतो मृकता ५, ५७, ८; ५८, ८

हयो न विह्वो अयुजि ५, ४६, १

हरयो धूमकेतवो ८, ४३, ४

हरिं हि योनिमभि १०, ९६, २; अथर्व. २०, ३०, २

हरिः सृजनः पथाम् ९, ९५, २

हरिश्चता वर्चसा सूर्यस्य १०, ११२, ३

हरिं सृजन्त्यस्यो न २, ७२, १

हरिश्मसाकर्करि १०, ९६, ८; अथर्व. २०, ३१, ३

हरी जु कं रथ इन्द्रस्य २, १८, ३

हरी जु त इन्द्र वाजयन्ता २, ११, ७

हरी न्वस्य या वने १०, २३, २

हरी पयस्य सुयुजा विमता १०, १०५, २

हर्यन्तुरसमर्चयः ३, ४४, २

हर्यर्थं सप्तभि ८, २६, १०; अथर्व. २०, १४, ४; ६२, ४

हव एयामसुतो १०, ७४, २

हवं त इन्द्र महिमा ७, २८, २

हवन्त उ त्वा हव्यं ७, ३०, २

हविर्हविष्मो महि ९, ८३, ५

हविषा जातो अपां १, ४६, ४; नि. ५, २४

हविष्कृणुषामा गमस्य ८, ७२, १

हविष्यान्तमजरं १०, ८८, १; नि. ७, २५

हवीमभिर्हवते यो हविभिः २, ३३, ५

हवे त्वा सूर उदिते ८, १३, १३

हव्यवाकमिजरः ५, ४, २; ते. सं. ३, ४, ११, १

हस्कारादियुतस्यवतो १, २३, १०

हस्तपुतोभिरक्षिभिः ९, ११, ५; साम. १४४५

हस्ताभ्यां दशशालाभ्यां १०, १३७, ७; अथर्व. ४, १३, ७

हस्ते दधानो मृग्णा १, ६७, ३

हस्तेनैव प्राद्य १०, १०९, ३; अथर्व. ५, १७, ३

हस्तोव ससिभि २, ३९, ७

हसिभ्येव पयथो जनेषु ८, ३५, ७

हिरण्यवती वहुपत्नी १, १६४, २७; अथर्व. ७, ७१, ८;

२, १०, ५; नि. ११, ४५

हिमो न ससिभि ३, ७८, १०

हिमोतः नो अपरं १०, १०, ११; नि. ६, २२

हिम्यमि सृग्मुखाया पयमानं ३, ६७, ९

हिम्यमि सृग्मुखायाः स्वरासो ९, ३५, १; साम. ९०४

हिन्वानासो रथा इव ९, १०, २; साम. ११२०
 हिन्वानो वाचमिष्यसि ९, ६४, ९; साम. ९६०
 हिन्वानो हेतुमिर्यत ९, ६४, २९; साम. ६५५
 हिमेनाग्निं प्रसमवारयेयां १, ११६, ८; नि. ६, ३६
 हिमेव पर्णां सुपिता वनानि १०, ६८, १०; अथर्व. २०, १६, १०
 हिरण्यकर्णं मणिग्रीवं १, १२२, १४
 हिरण्यकेशो रजसो १, ७९, १; तै. सं. ३, १, ११, ४
 हिरण्यगर्भः समवर्ततामे १०, १२१, १; अथर्व. ४, २७; वा. य.
 १३, ४; २३, १; २५, १०; तै. सं. ४, १, ८, ३; २, ८, २;
 तांश्च प्रा. ९, ९, १२; नि. १०, २३
 हिरण्यरत्नमधुवर्णो ५, ७७, ३
 हिरण्यदन्तं कुचिर्घणं ५, २, ३
 हिरण्यनिर्णिगयो अस्त्र ५, ६३, ७
 हिरण्यपाणिः सवित्रा विचर्यणिः १, ३५, ९; वा. य. ३४, २५
 हिरण्यपाणिः सवित्रा सुजिह्वः ३, ५४, ११
 हिरण्यपाणिभूतये १, २२, ५; वा. य. २२, १०; तै. सं.
 १, ४, २५, १; २, २, १२, २
 हिरण्ययी मरणी १०, १८४, ३; वा. य. १४, २, ४, २१
 हिरण्ययी वां रभिः ८, ५, २९
 हिरण्ययेन पुण्ड्र ४, ४४, ४; अथर्व. २०, १४३, ४
 हिरण्ययेन रथेन ब्रह्म ८, ५, ३५
 हिरण्ययेभिः पविभिः १, ६४, ११
 हिरण्यरूपः स हिरण्यसदृश २, ३५, १०; नि. ३, १६
 हिरण्यरूपस्य पृष्ठो ५ ६२, ८; वा. य. १०, १; तै. सं.
 १, ८, १२, ३; नि. ३, ५
 हिरण्यशक्रोऽथो अस्त्र १, १६३, २; वा. य. २५, २०; तै. सं.
 ४, ६, ७, ४

हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा १०, १४९, ५; नि. १०, ३३
 हिरण्यहस्तमग्निना राराणा १, ११७, २४
 हिरण्यहस्तो असुरः १, ३५, १०; वा. य. ३४, २६
 हुवे वाः सुषोत्मानं २, ४, १
 हुवे वाः सुतु सहसो ६, ५, १
 हुवे वातस्त्रनं कर्षि ८, १०२, ५; तै. सं. ३, १, ११, ८
 हुवे वो देवीमदितिं ६, ५०, १
 कृणीमनो अप हि मधू ५, २, ८
 कृणु पीतालो मुष्यन्ते ८, २, १२; नि. १, ४
 कदा तष्टु मनसो १०, ७१, ८; नि. १३, १३
 कविस्त्रुवास्त आसते १०, २५, २
 हेतिः पक्षिणी १०, १६५, ३; अथर्व. ६, २७, ३
 होताजनिष्ठ चेतनः २, ५, १
 होता देवो भमत्यः ३, २७, ७; साम. १४७७; नि. ६, ७
 होताध्वर्युरावया १, १६२, ५; वा. य. २५, २८; तै. सं. ४, ६, ८, १
 होता निपत्तो मनोरपत्ये १, ६८, ७
 होतायक्षहनिनो १, १३९, १०
 होतारं विश्वेदसं १, ४४, ७
 होतारं सप्तशुद्धो यजिष्ठं १, ५८, ७
 होतारं चित्ररथं १०, १, ५; तै. मा. २, ४, ३, ६
 होतारं रवा कृणीमहे ५, २०, ३
 होत्रादहं वक्ष्य विष्णुदाय १०, ५१, ४
 कर्तुं न हि त्वाम्युष्यन्मृत्युमवः १, ५२, ७
 कदा इव कुरुषः सोमधानाः ३, ३६, ८
 कृणामति स्वेन्द्र याहि ६, ४१, ५; तै. मा. २, ४, ३, ११
 कृणामि देवां अयातुः ७, ३४, ८
 कृणामग्निं प्रथमं रूप्यये १, ३५, १

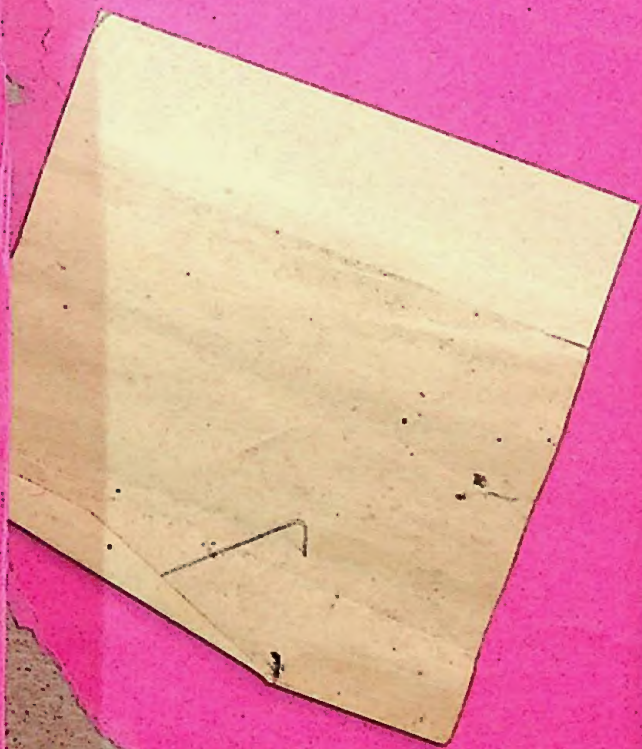

20179

140

- * अथर्ववेदसंहिता । 'सायणभाष्य' तथा पं. रामस्वरूप गौड़ कृत हिन्दी भाषानुवाद सहित । (1-8 भाग सम्पूर्ण)
- * अथर्ववेद-संहिता । मूलमात्र
- * ऋग्वेदसंहिता । पदपाठ, सायणाचार्य कृत भाष्य एवं हिन्दी भाषानुवाद सहित । (1-9 भाग सम्पूर्ण)
- * ऋग्वेद संहिता । मूलमात्र । (पोथी) (निर्णयसागर संस्करण)
- * ऋग्वेदसंहिता । मूलमात्र ।
- * ऋग्वेदसंहिता । भाषामात्र । रामगोविन्द त्रिवेदी
- * ऋग्वेदीय ब्रह्मकर्मसमुच्चय । सजिल्द
- * कर्मकाण्डप्रदीप । अण्णा शास्त्रीवारै ।
- * काण्व-संहिता । (शुक्लयजुर्वेदीय) । मूलमात्र
- * तैत्तिरीय-संहिता । (कृष्णयजुर्वेदीय) । मूलमात्र
- * मैत्रायणी-संहिता । (शुक्लयजुर्वेदीय) । मूलमात्र
- * काठक-संहिता । (शुक्लयजुर्वेदीय) । मूलमात्र
- * धर्मसिन्धुः । हिन्दी-टीका सहित । पं. राजवैद्य रविदत्त शास्त्री
- * निर्णयसिन्धुः । श्रीनारायणरामआचार्य 'काव्यतीर्थ' (मूलमात्र)
- * निर्णयसिन्धुः । हिन्दी अनुवाद सहित । म.म. श्रीव्रजरत्न भट्टाचार्य
- * शुक्लयजुर्वेदसंहिता । (गुटका) सम्पादक-दौलतराम गौड़
- * शुक्लयजुर्वेदसंहिता । मूलमात्र । (पोथी) (निर्णयसागर संस्करण)
- * शुक्लयजुर्वेदसंहिता । मूलमात्र ।
- * शुक्लयजुर्वेदसंहिता । पदपाठ-उव्वट-महीधरभाष्यसंवलित 'तत्त्वबोधिनी' हिन्दी व्याख्या सहित । डॉ. रामकृष्णशास्त्री
- * शुक्लयजुर्विधानसूत्र । श्रीकात्यायनमहर्षि प्रणीतं । श्रीकालनाथप्रणीत यजुर्मञ्जर्याख्य व्याख्या एवं स्वाहाकार प्रयोग प्रदीप सहितम् ।
- * सामवेदसंहिता । 'सायणभाष्य' तथा पं. रामस्वरूप शर्मा 'गौड़' कृत हिन्दी भाषानुवाद सहित
- * सामवेदसंहिता । मूलमात्र
- * सामवेद-कौथुमशाखीयः । ग्रामेगेय (वेय, प्रकृति) गानात्मकः ।